ENCHIRIDION CHRISTIANAE INSTITVTIONIS IN CONcilio prouinciali Colonienſi æditũ,

opus omnibus veræ pietatis cultoribus longè vtiliſsimum.

*

IN QVO HAEC CONTINENTVR.

EXPOSITIO Symboli Apoſtolici.

ASSERTIO & doctrina de VII. Eccleſiæ ſacramentis.

DE ratione ac modo orandi DEVM, cum expoſitione orationis Dominicæ.

DE natura, diſtinctione, vi, ac vſu legis, cum ſubiuncta explicatione Decalogi.

LVGDVNI,
APVD ANTONIVM VINCENTIVM.
ANNO M. D. XLIIII.

TABVLA ENCHIRIDII CHRISTIANAE INSTITVTIONIS.

A Deo quid postulandũ. 357
Abrahã quomodo continentissimus. 370
Abrahæ polygami & Ioannis virginis, par meritũ. 371
Absolutio sacerdotalis quærenda est, & non tantũ fraterna remissio. 221
Absolutio in foro Dei, & iudiciali non est eadem. 273
bsolutio & ligatio sacerdoti æqualiter demãdatæ. 256
brenuntiatio in baptismo est trina. 82
busus corrigendus, non res ia mutanda. 156
busus indulgentiarum. 270
busus matrimonij vehemẽ er cauendus. 397
usus reliquiarum quomo o tollendus. 536
usus circa imaginum ve rationẽ corrigendi. 539
usus sacramentorum san tati nihil detrahit. 340
lythorum officiũ quale. 2
ythus quomodo ordina ur. ibid.
sare publicum latronẽ, est peccatum. 470
Actio Missæ cõstat fidei exercitijs. 120
Adam & Euæ coniugiũ, grãde mysterium. 365
Adam matrimonialis mysterij non ignarus fuit. ibid.
Adã quale nomen vxori suæ indiderit. ibid.
Admonendus populus ad iugem confessionem interiorem. 215
Admonitio generalis Confessario seruanda. 335
Adulti baptizati quomodo se olim baptizabant. 84
Aduersa huius mundi patienter ferenda sunt. 486
Aduentus Christi, seruatoris nostri, duo. 36
Aduentus domini dies nobis ignotus. 38
Aduentus domini secundus ardenter desiderandus. 449
Adultera vxor quid timeat. 100
Afflictiones patienter latæ sunt salutares. 31
Affectus erga baptismũ qualis esse debeat. 87
Affectus qualis esse debet in susceptione confirmationis. 102
Affectus eucharist. petẽtibus qualis esse debeat. 165. &

quæ ad hanc dignè ſumendã requirãtur. ibid. & infrà.
Affectus cõfitentis, qualis ad ſacerdotem eſſe debeat. 323
Affectus cõtrahentium qualis eſſe debeat. 398
Affectus pœnitentiæ donum Dei. 182
Affectu quali Ordines ſint ſuſcipiendi. 361
Affectus bene viuendi oranti neceſſarius. 423
Affectus Iudaicus in orando. 425
Affectus ethnicorũ in orando. 426
Affectus hominũ carnalium in dimittendo. 474
Affectus quis circa imagines habendus. 539
Agnes virgo quomodo triũpharit. 160
Altaria, quam ob cauſam thurificentur. 561
Amen quid ſignificet & qualis ſit vox. 69
Amen, vox eſt ſermonem cõfirmantis. ibid.
Ambroſius ſtatuit priuatam confeſsionem. 256
Amor Dei, amori parentum anteponendus. 578
Ancillarum officiũ erga dominos ſuos. 332
Anabaptiſtę dãnantur, paruulorũ negãtes baptiſmũ. 78
Anabaptiſtæ hæreſum antiquarum innouatores. 171
Anabaptiſtarum error circa matrimonium. 372
Anabaptiſtæ cum Nouatianis ad metã redigũtur. 471
Analogia baptiſmi ad circũciſionem. 77
Animæ piorum nomine virginis recreantur. 25
Anima ſancta poſt hanc vitã perpetuis perfruetur bonis. 68
Annuli ſimilitudine pulchra introducuntur. 71
Antiſtites & prçſules vnde dicantur. 353
Anus decrepitæ quomodo ſint informandæ. 334
Appetendi vis in homine vitiata. 125
Apoſtolis ſunt claues traditæ. 230. ſed quales fuerint. 232
Apoſtolus denegat plebi ordinandi poteſtatem. 339
Apoſtolicæ epiſtolæ, meminerunt Epiſcoporũ, & Diaconorum. 340
Apoſtolorum canones collecti per Clementem. 343
Apoſtolus docet matrimonium eſſe ſacramentũ. 387
Apoſtoli ex Chriſti inſtitutione vngebãt ęgrotos. 401
Ad ſolum Deum omni tempore recurrendum. 522
Aſſertio ſtatus animarũ poſt mortem. 152
Aſtra & planetæ cur à Deo creata. 530
Aqua benedicta cur die domini

minico ſpargatur. 561
Aqua quid ſignet in baptiſmo. 78
Archiepiſcoporũ officiũ. 356
Arra gratiæ certificamur nos eſſe filios Dei. 508
Authoritas eccleſiæ propter malos prælatos non diſperit. 47
Authoritas clauiũ par eſt. 57
Authoritate diuina imponitur ſatisfactio pro peccatis. 264
Author cœleſtis Hierarchiæ pulchrè defenditur. 343
Auium more nobis omnibus laborandum. 463
Authoritas ſtatuẽdi eſt apud præſides eccleſiæ. 583
BAptizati quomodo viuere debeant. 64
Baptiſmi vocabulũ quid ſignificet. 76
Baptiſmus ianua in eccleſiam Dei. ibidem.
Baptiſmi partes quæ ſint. ibi.
Baptiſmi verba exponuntur. ibidem.
Baptiſmus, fœdus Dei cũ homine & hominis cum Deo. 77
Baptiſmi ceremoniæ. 80.81.82.83.84.
Baptiſmo adhibetur exorciſmus. 80
Baptizatus cõcupiſcentiæ fomitem ſeruat. 85
Baptiſmi virtus præcipua. 86
Baptiſmi vis tota vita exercenda. 87
Baptiſmo cõmorimur Chriſto. 79.
Baptiſma eccleſiæ eſt vnicum 172
Baſis fidei reſurrectio mortuorum. 67
Baſilius confirmat confeſsionem ſacramentalem eamq; totius eccleſiæ cõſenſu ſtabilitam ac receptam. 248
Benedictiones priuatæ bonorum & malorum quomodo differant. 327
Benedicere priuatim & publicè, differunt. ibid.
Benedictio ſacerdotalis in matrimonio. 393
Beneficia Chriſti in Miſſæ ſacrificio illuſtrãtur. 119.157
Benignitas Dei in quo oſtenſa ſit. 208.434
Bellum gerere an Chriſtianis liceat. 594
Bonũ matrimonij proles. 395
Bona temporalia cui tribuat mundus. 462
CAnonem ſacrum eccleſiæ hoſtes inſectãtur. 120
Canonis expoſitio pia, & germana. 144. & infrà.
Canon vindicatur ab aduerſarijs. 145
Canon pulcherrimè explicatur. 155. & infrà.
Canon omnẽ meriti humani præſumptionẽ excludit. ibi.
Canon generalis : Omnes

vtriusque sexus &c. explicatur. 242
Canon non ligat peccatorẽ, vt certo tempore confiteatur sacramentaliter. ibid.
Canones apostolorũ collecti per Clementem. 343
Hi canones etiam per sextam synodum agniti. ibidem.
Canon Euaristi de matrimonio. 392
Calumnia quorundã aduersariorum detegitur. 155
Cantica canticorum est canticum nuptiale. 364
Causa institutionis matrimonij. 363
Carnalis cõmixtio trifariam in cõiugio adhibetur. 396
Caro domini quomodo mãducetur. 112
Caro habet suam voluntatẽ. 454
Casuũ reseruatorum origo. 228
Castitas triplex. 606
Causa efficiens iustificationis. 293
Causa formalis ipsius iustificationis. 294
Causa dilectionis inter virũ & mulierem, quæ. 388
Cœli & terræ appellatione quid contineatur 437
Cœlum & terra simul facta. 367
Censura de matrimonijs clãdestinis. 391.392
Censuræ non sunt spernendæ. 581
Ceremoniarũ finis quis sit. 56
Ceremoniæ sunt ecclesiæ vehementer necessariæ. ibid.
Ceremonias diuus Paulus approbat. ibidem.
Ceremoniæ circa baptismũ. 80
Ceremoniæ ecclesiasticæ vetustissimæ. ibidem.
Ceremoniæ ecclesiasticę quomodo æstimandæ. 428.429
Ceremoniarum regula. 430
Ceremonia sabbati cedit charitati. 562
Cerei quid significent in ecclesia. 342
Ceroferarij olim qui. 343
Certitudo fiduciæ. 288
Charitas in Deum præferenda omnibus. 16.17
Charitas Dei perficit omnia. 19
Charitas Dei causa formalis ipsius iustificationis. 294
Charitas tertia orationis ala. 420
Charitas Dei vnde in nobis excitetur. ibidem.
Charitas proximi quomodo innascatur. 421
Charitatis gradus peculiaris est longanimitas. 597
Christus priore suo aduentu venit vt saluator. 19
In solo Christo omnis nostra salus. 20
Christus plenitudine sancti spiritus inunctus. ibid.

Chri

Christus, sacerdos secundum ordinē Melchisedech. ibid.
Christi regnū spirituale. ibid.
Christus vnicus Iudęorū Messias. ibid.
Christus verus Deus & homo. 21
Christus eandem habet cum patre naturam. ibid.
Christi natiuitates duæ. 22
Christ⁹ cur passim in scripturis dominus appelletur. ibi.
Christus omnium dominus, quatenus Deus. ibid.
Christus dominus, quatenus homo. ibid.
Christus omnium dominus, maxime credentium & electorum. 23
Christo fidens, ab omni periculo tutus. ibid.
Christi, quatenus homo fratres sumus. ibid.
Christi secūda natiuitas. 24
Christus propter nos incarnatus. 25
Christus, cur de spiritu sancto conceptus, & ex virgine natus. ibid.
Christus verè passus in corpore & anima. 27
Christo in cruce oblato, veteris legis hostiæ euanuerunt. 29
Christus voluntariè mortuus est & non coactè. ibid.
Christus hostia īmaculata. 29
Christus est serpens æneus & agnus immaculatus diuersis respectibus. ibid.
Christus quare ad inferos descenderit 32
Christus in passione se hominem, in resurrectione verò se deum esse declarauit. 33
Christus pro nobis resurrexit. ibid.
Christus caput corporis ecclesiæ. 34
Christus ascendit secundum hominē adsumptum. ibid.
Christus quomodo ad dexteram Dei Patris, & sedere & stare dicatur. ibid.
Christus quomodo sedere & stare dicatur diuersis respectibus. 35
Christus propter nos quomodo rediturus. 38
Christus in ecclesia discreuit officia. 50
Christus est fundamentum ecclesiæ. 60
Christus sacramēta instituit, vt nos sibi colligaret. 71
Christus quare misit post ascensionē spiritum sanctum Apostolis. 91
Christus quare post cœnam eucharistiæ sacramentū instituerit. 105
Christus sub altera specie totus sumitur. 112
Christus applicat nobis fructum suæ passionis. 119
Christus in altari sacramentaliter immolatur. 139
Christus quomodo peccatū

appelletur. 199
Chriſtus quare in diſcipulos ſuos inſufflauit. 236
Chriſtũ non præcepiſſe confeſsioné, redarguũtur. 240
Chriſtus quare tam frequenter vitã ęternam, mercedem noſtram appellet. 306
Chriſtiani omnes, reges ſpiritales. 337
Chriſtus parens regeneratorum. 363
Chriſti verbo Chriſtianorũ matrimonia ſtabiliũtur. 377
Chriſtus matrimoniũ primæ ſuæ dignitati reſtituit. 380
Chriſtus orandi formulam præſcripſit. 411
Chriſtus ſpes gloriæ. 416
Chriſtus vult communé precationem. 436
Chriſti doctrina ac vita, Dei voluntas. 454
Chriſtus dat nobis corpus ſuum & ſanguinem. 468
Chriſtus non prohibet pecuniam mutuo datam repetere. ibid.
Chriſtus non abolet imperia ſeu iudicia terrena. 469
Chriſtus non vetat maleficos puniri. 470
Chriſtus quomodo nos certos faciat à peccatis purgatos. 473
Chriſtus cur vſus ſit hoc verbo, dimittendi. ibid.
Chriſtus docuit quomodo ſit nobis orandum. 411
Chriſtus finis præcepti ad ſalutem. 527
Chriſtus quare iuſsit omnino non iurare. 549
Chriſmatis materia. 92
Chriſma ab hæreticis fruſtrà contemnitur. 93
Chriſma quare cõficiatur ex oleo oliuæ & balſamo. 93. 101
Circuncißio figura baptiſmi. 77
Clãdeſtina matrimonia multorum malorũ cauſa. 392
Clandeſtina irreligioſe contracta non ſunt ſacramentum. ibid.
Clãdeſtina, quare eccleſia hactenus permiſerit. ibid.
Clandeſtina matrimonia per eccleſiam abrogãda. ibid.
Clauium authoritas in eccleſia æqualis. 57
Clauis in ſcripturis quid, & quibus claues ſunt traditæ. 230
Clauium eccleſiæ diuiſio. 232
Clauiũ diuiſio. ibid. & infrà.
Claues aliud ſunt q̃ fides. 238
Clauis ordinis in omnibus ſacerdotibus eadem. 355
Clerici quare tõdeantur. 359
Coitus effrenis in coniugio damnabilis. 397
Colligantia eccleſiæ quibus conſtet. 49
Collatio originalis peccati ad actuale. 261
Comes peccati eſt pœna. 471

Cõmunicãdum non est cum hæreticis. 46

Cõmunio bonorũ operũ est in sanctorũ societate. 62

Cõmune diuini officij quare sic vocetur. 119

Cõmunio quare sic vocetur. 149

Cõmunicatio fiebat olim ter in anno. 243

Cõmunio olim nõ restituebatur ante satisfactionem expletam. 265

Cõmunicantes sine oblatione. 269

Cõmunia Iudaici & Christiani matrimonij. 372

Compunctionis genera sunt duo. 181

Conclusio fidei nostræ vita æterna. 68

Cõcubitus præter necessitaté nõ impurat matrimonium. 396

Cõdonatio iniuriæ signũ est remissionis peccatorũ. 221

Conciliator religiosi matrimonij Deus. 379

Cõcupiscétiæ fomes maneat in baptizato. 85

Concupiscentia in nobis est mortificanda. 86

Confirmationis sacramétum declaratur. 88.91

Confirmandus quare signetur in fronte. 101

Cõfirmationis sacramétũ tota vita rememorandũ. 102

Confirmationis minister est episcopus. ibid.

Confirmationis sacramétum cur patres Teleten appellarunt. 101

Confitentibus quid inculcandum. 320

Confessio peccatorum triplex. 213

Confessionis vocabulum variè accipitur. 212

Confessio interior, propria Christianorũ, quæ & Christianis semp inculcãda. 214

Cõfessio métalis semperexercenda. 217

Confessionem nostrã quare Deus requirat. 215

Confessio generalis apud Iudæos, quæ etiam in ecclesia frequens. 218

Confessio fraterna quæ. 219 & hæc eadem est necessaria. ibid. & infrà.

Confessio fraterna nõ est de numero septem sacramétorum. 222

Confessio quæ fit presbyteris tertia cõfessiõis species. ibi.

Cõfessio fraternæ correptionis. 219

Confessio voluntaria est publica gratior. 222

Confessio secreta & priuata. 226

Cõfessio sacramentalis an sit iuris diuini. 229. videbis ibidem, & folio seq. vtilissima.

Confessio sacramentalis per Christum insinuata. 236.

Confitendũ quomodo ſit,& de quibus peccatis. 242
Confitendum quare ſit proprio ſacerdoti. 243
Confeſſarius ſacerdos qualis deligendus. 247
Confeſsio ſacramentalis neceſſaria. 249
Cõfeſsio an ſit reuelãda. ibid.
Confitendũ eccleſiæ miniſtris vt ſoluant confitentem. 250
Confeſsio mentalis non ſuffici. 251
Confeſsio ſecreta in eccleſia Græca ab initio fuit. 253
Confeſsio ſecreta, in nulla eccleſia penitus ſublata. 255
Confeſſariorũ officiũ. 270
Confeſſario quæ ſunt cauenda. 317
Conficere & offerre non ſunt vnum & idem. 138
Confitentiũ ineptitudo corrigenda. 317
Confitendi vetus ratio optima. 318
Confeſsionis pudor pellendus. 322
Confeſſarius qualis eſſe debeat. 324
Confeſſarius idoneus quis ſit. ibidem.
Cõfeſsio humilis quid apud deum poſsit. 472
Coniugiũ & matrimonium vnde dicantur. 362
Cõiuges quomodo cõtinentes eſſe poſſunt. 396
Coniunctio ſacerdotalis in matrimonio. 393
Coniunx caſta & adultera, quid timeant. 100
Cõſenſus vniuerſalis eccleſię, aduerſarijs opponendus. 93
Cõſenſus vniuerſalis eccleſię, Miſſam ſacrificium eſſe teſtatur. 120
Cõſenſus totius eccleſiæ probat ordinem. 340
Conſentire facientibus qui dicantur. 497
Conſilium in quo ſitum ſit,& quæ vis illius. 96
Conſiliũ humanũ quale. ibid.
Conſilium pro imperfectis in remittendo. 475
Conſuetudo iurandi deteſtabilis. 552
Cõſtitutiones humanæ quanti faciendæ. 581
Conſtitutiones humanæ inutiles, niſi ad pietatem expẽdantur. ibid.
Copula matrimonialis ſigni perfectio. 386
Copulati in matrimonio quorum admonendi. 399
Conſecratio quare ſub duabus ſpeciebus ſeparatim fiat. 113
Contemptores priuatæ confeſsionis quid agãt. 257
Continentia in coniugio laudabilis. 389
Cooperatio fidei,& charitatis eſt iuſtificatio noſtra.&c. 305
Contritio eſt vehemẽs animi

amaritudo. 178
Corona iustitiæ cur dicatur. 202
Corpora nostra post resurrectionem, non erũt obnoxia doloribus nostris. 68
Correptio fraterna duo requirit. 224
Correptio fraterna in primitiua ecclesia frequens. 225
Correptio fraterna qũo in desuetudiné abierit. ibid.
Corpora cœlestia quatenus in nos agant. 531
Corporum subtilitas post resurrectionem. 37
Corruptores simpliciũ mentium. 320
Creaturam esse nouã in Christo quid. 299
Credere Deum & credere in Deo vel in Deum. 11
Credimus sanctam ecclesiam non in ecclesiam. 43
Credentiũ, peculiari ratione Christus est dominus. 23
Credere in creaturã abundè potest nemo. 39
Criminũ inquirendorum formula. 205
Criminum enarratio est sacerdoti facienda. 234
Crimina spectant ad idololatriam spiritualem. 524
Crux Christi quomodo nobis post Christum feréda. 30
Crucis mors redéptori omnium peculiaris. 27
Cubiculum cordis Christus nos intrare iubet. 425
Culpam expiari non posse ethnici putabant. 213
Culpa abolita, nõ statim abo letur pœna. 263
Cultus Dei verus in spiritu. 425
Cypriani authoritas de plebe quomodo intelligenda. 52
DEcalogus aptißima methodus agendorum &c. 319
Decalogus vitæ regula, & speculum. 488
Decalogus pertinet ad omnes gentes. 510
Decalogus complectitur cõsummatam iustitiam. 511
Decalogus omne ius ciuile superat. 513
Decalogi collatio ad legem naturæ. ibid.
Decalogi series. 514
Decalogus quare à Deo traditus ibid.
Decalogi duę sunt tabulę. 515
Decus cõiugale castitas. 396
Defunctorũ cõmemorationé ratio Missæ expostulat. 150
Depositum Pauli est promissio Dei. 203
Deprecatio pro cõfitente nõ est sacramenti vis. 321
Deprecatio Paulina ad Hebræos. 34
Desperandum non est super misericordia Dei. 542
Deus vnus essentia, trinus in personis. 9

Deus quam à nobis fidem exigat. 11
Deus nobis tãtum per fidem videtur. 10
Deus quid ſit. 11
Deus ſolus omnipotens. 12
Deus pater trifariam accipitur. ibidem.
Dei omnipotentia, fidei robur. ibid.
Deum eſſe teſtatur rerum vniuerſitas. 14
Deum quomodo ethnici cognouerunt. ibidem.
Deo aperta ac nuda ſunt omnia. 16
Dei voluntas per charitatem adimpletur. 19
Dei pietas eſt ineffabilis erga nos. 29
Deus præeſt pijs coniugibus. 376
Deus eſt conciliator religioſi matrimonij 379
Deus quomodo hominẽ deſerat. 184
Deus nullam in ſe habet iniquitatem. 186
Dei beneficijs cur afficiantur impij. 456
Dei gratia bifariã accipitur. 188
Deus nemini gratiam ſuam ex toto ſubtrahit. 190
Deus cur gratiam ſpecialem impijs ſubtrahit. 191
Deo bis ſe debet homo. 203
Dei permiſsio iuſtiſsima. 206
Dei præſcientia non eſt anxiè inquirenda. ibid.
Dei præſcientia non obſtat rerum contingentiæ. 207
Dei præſcientia non ligat hominis voluntatem. ibidem.
Dei præſciẽtia pios lætificat. 208
Deus quare noſtram confeſſionem requirat. 215
Deus opera ſua facit noſtra. 306
Deus quare nos interdum nõ exaudiat. 418
Dei cultus in ſpiritu. 424
Deus quare vult nos petere. 426
A deo quæ ſint petenda. 431
Deum quare appellamus patrem. 434
Deus quomodo nos omnes æquales habeat. 436
Deus ſicut & in cœlo, ita & in terra. 437
Deus cur in cœlis potiſsimũ eſſe dicatur. ibidem,
Deo propitio à nulla creatura timendum. 438
Dei nomen inuocari ſuper nos, quid ſit. 440
Dei nomẽ pollui quid ſit. 441
Dei voluntas, alia atquẽ alia. 452
Deus malorũ conatus in ſuã vertit gloriam. 456
Dei voluntati nos ſubmittere debemus. ibid.
Dei verbum quomodo ſalutare. 466
Dei verbũ, panis animæ. 465

Deus

Deus humilem à nobis confeſsionem requirit. 472
Deus ſemper paratus nos eripere à tentatione. 481
Deus operatur ſenſibiliter in mentibus hominum. 495
Deus peccatori vt reſipiſcat neceſſarius. 499
Deus ſolus verè eſt. 517
Deus qualiter timendus. ibi.
Deo plus obediendum quàm hominibus. 517
Dei nomina plurima ſunt apud Hebræos. 518
Deus cognoſcitur ab effectibus. 519
Deus cognoſcitur verbis & ſignis 520
Dei nomen tranſlatũ ad Moſen. 521
Deus huius ſeculi eſt Satanas. ibidem.
Deus agnoſci vult qualis erga nos ſit. 540
Dei nomine quibus rationibus rectè vtamur. 543
Deus in ſcripturis cur dicatur odiſſe ſabbata. 560
Deus bis condidit mundum. 564
Deus creauit omnia ſimul. 567
Deus quomodo requieuiſſe dicatur. ibid.
Deus quare ſolum ſabbatum benedixerit. 570
Diabolus & Deus diuerſa tétant ratione. 478
Diaboli machina duplex. ibi.
Diabolus in Chriſto vincitur. 154
Diabolus eſt poteſtas tenebrarũ & princeps mũdi. 493
Diaboli libertas quæ ſit. 511
Diabolus nõ poteſt nobis facile incommodare, niſi permittente Deo. 532
Diabolus abhorret ſignum crucis. 533
Diaconorum officium, quale apud veteres. 349
Diaconorum officium. 350
Dicere nos lingua ſola peccatores, non ſufficit. 210
Dies aduentus domini nobis incognitus. 38
Dies dominicus quid nobis ſignificet. 560. 563
Dilectio eſt plenitudo legis. 37
Diſcrimen inter excluſos ab eccleſia, & peccatores nondum refectos. 45
Diſcrimen veteris legis & nouæ. 121
Diuerſitas particularium rituum non ſoluit catholicã communionem. 57
Diuiſio tertiæ partis Symboli. 39
Diuitibus quæ in confeſsione iniungenda. 333
Diuites incidunt in tentationes. ibid.
Diuinitas in Chriſto impaſsibilis. 27
Diuortiũ aliam habet rationem quàm polygamia. 372
Diuor

Diuortiũ & polygamia denegantur Christianis. 376
Diuortij, quorundam rationes expenduntur. 382
Diuortiũ adstruentibus, Augustin. opponitur. 384
Doctrina Christiana omnia rediget ad vnum. 575
Dominica, dicuntur templa apud veteres. 344
Dominorum, patrum & matrum familiâs officium erga seruos. 333
Dona Spiritus sancti quæ sint. 94. & infrà.
Dona spiritus, & virtutes, suos habent gradus, 422
Dono liberi arbitrij nullum præstantius. 207
Donum diuinum bene viuere. 502
Dubitationi cuidam quomodo succurrendum. 289
ECclesia quasi euocata cõcio. 44
Ecclesia militans, vinea domini, diuersa habet membra. ibidem.
Ecclesia propter malos non deserenda. 46
Ecclesiæ authoritas non extenuatur per iniquos pontifices. 47
Ecclesiæ catholicæ certissima signa. 49
Ecclesiæ nexus est ordo. ibid.
Ecclesiæ officia per Christum discreta. 50
Ecclesiæ ministri non sunt à plebe constituendi. 52
Ecclesia primitiua agnouit ordines minores. 343
Ecclesiæ veteris pietas circa sanctorum fidem. 535
Ecclesiarum varij mores. 583
Ecclesiæ ministris debetur veneratio. 584
Ecclesia præsens credit sicut primitiua. 55
Ecclesiæ censura in rebus dubijs. 56
Ecclesiæ ceremoniæ sunt multum necessariæ. ibid.
Ecclesiæ primitiuæ vehemẽs in cunctis eruditio. ibid.
Ecclesiæ præsentis par clauiũ authoritas. 57
Ecclesia semper habebit tam malos quàm bonos. ibid.
Ecclesia cur sancta dicatur. 58
Ecclesiæ Dei vnitas est peculiaris. ibid.
Ecclesiam non habere maculã, quomodo accipiendũ. 59
Ecclesia, quam ob causam dicatur catholica. 60
Ecclesia non est affixa vlli loco. ibid.
Ecclesiæ fundamẽtum Christus. ibid.
Ecclesiam in dies maiorẽ fieri non est necesse. 61
Ecclesiæ copula sub pastore vno. 61
Ecclesiæ duæ, altera Dei, altera diaboli. ibid.
Ecclesia sancta quid. 62
Ecclesiæ sacramenta septẽ. 70

Ecclesia ex institutione Christi offert ad baptismum paruulos. 81
Ecclesiæ hostes canoné Missæ insectantur. 120
Ecclesia celebrat quod Christus gessit in cœna. 137
Ecclesiæ sacrificiũ quale. 138
Ecclesiæ baptisma est vnicũ. 172
Ecclesiæ præsentis indulgentia. 265
Ecclesia, quomodo sanctificationem requirat. 266
Ecclesia vetus optimum habuit ordinem. 344
Ecclesiæ veteris ordo penè cõfusus. ibid.
Ecclesia inuisibilis. 357
Ecclesia quid oret in canone. 358
Ecclesia ab exordio mundi Christo desponsata. 364
Ecclesia quare orat per interualla temporum. 427
Effectus baptismi est mors peccati. 84
Effectus gratiæ liberum excitans arbitrium. 204
Efficacia & virtus baptis. 86
Eleemosyna, oratio & ieiunium peccata delent. 267
Elementũ baptismi est aqua. 78
Elementum sacramenti ordinis. 358
Elementi loco quid in ordinibus minoribus. 359
Elementum sacramenti matrimonialis. 386.& infrà.
Elementum sacræ vnctionis. 404
Eleuatio manuũ in Missà. 142
Energumeni qui. 342
Episcoporum succesio legitima. 50
Episcopi, quos authores habuerint. 51
Episcopis quid olim cauendum. 226
Episcopus dicitur superattendens. 353
Episcopis & parochis quid debeatur. 328
Episcopi soli olim de matrimonio iudicabant. 400
Epistola ad Roman. duo potissimum continet. 302
Error primus in ecclesia. 301
Erubescentia duplex. 251
Esus sanguinis prohibitio quid sit. 593
Ethnici quomodo Deum cognouerunt. 14
Ethnici credebant culpã expiari non posse. 213
Euangelium ante finem seculi prædicabitur per totum orbem. 61
Euangelium solũ docet nos Dei voluntatem. 70
Euangelium quid differat à lege. 274
Euãgeliũ in exhibitione iustitiæ spiritualis consistit. ibi.
Euangelium nouum testamẽtum dicitur. 277
Euang. propriè quid sit. 279

Euangelium habet varia nomina. ibid.
Euangelium, quare dicatur lex ſpiritus. 509
Euangelica lex eſt operoſa. 510
Euangelij profeſſores debẽt eſſe verbi factores. ibid.
Euangelium duo complectitur. ibid.
Euangelij gratia quid agat. 511
Euangelium non tollit ius naturale. 596
Euchariſtiæ ſacramentum dicitur Synaxis. 104
Euchar. ſacramentum, quare poſt cœnam inſtitutum. 105
In Euchariſtia quid credendum. 106
Euchariſtiæ miniſter ſacerdos. 168
Euchariſtia certum pignus vitæ æternæ. 159
Euchariſtiæ finem qui fructus comitentur. ibidem.
Euchariſtia animæ medicina efficaciſsima. 162
Euchariſtię proprius vſus. 163
Euchariſtia panis, quomodo nobis porrigatur. 461
Euchar. ſacramento nihil habet eccleſia ſublimius. 103
Excommunicati ſalus nequaquam negligenda. 224
Excluſi ab eccleſia qui ſint. 45
Excommunicãdi poteſtas eſt diuini iuris. 233
Exomologeſis quid ſit, 246
Exempla pietatis in parentes. 577
Exorciſmus baptiſmo adhibetur. 80
Exorciſtarum officium. 342
Expoſitio canonis pia & germana. 144
FActores legis iuſti. 283
Feſta in quem finem inſtituta. 564
Fidei regula eſt Symbolum. 7
Fides eſt Dei donum. 8
Fides quid ſit. ibid.
Fides coniugalis. 395
Fidei vis quæ ſit. 11
Fidei robur eſt omnipotentia Dei. 12
Fides mortua non confert ad ſalutem. 37
Fidei noſtræ concluſio vita æterna. 68
Fides ſpei coniuncta eſſe debet. 143
Fides informis, imperfecta, viuida, infuſa, acquiſita, habitualis, actualis. 176
Fides in intellectu, & fides in voluntate. 177
Fides iuſtificans non accipitur ſine ſpe & charitate. ibi.
Fides donum ſpeciale etiam ſine charitate. ibid.
Fides hiſtorica quid faciat. 178
Fides in Deum cum timore filiali veram contritionẽ parit. 180
Fidei iuſtificantis gradus. 287
Fide ſola iuſtificari, quid. 290

Fidei præſumptio mala eſt. 292
Fides eſt immediatum inſtrumentum iuſtificationis. 296
Fidei propriũ opus, quale. ib.
Fides dæmoniaca & impiorum. 297
Fides multiplex. ibid.
Fides iuſtificans includit pœnitentiam. ibid.
Fides quare dicitur iuſtificare. 284
Fides eſt inſtrumentum iuſtificationis. 280
Fides accipit, nõ meretur. 298
Fides debet cooperari operibus. 301
Fides accedere debet ſacramento. 378
Fides gratuitũ donum. 408
Fides, ſpes & charitas, cõiunctæ eſſe debent. 410
Fides Chriſtianorum non eſt euanida. 408
Fidei ſpiritus ſuggerit nobis omnia. ibidem.
Fides donum Dei. 467
Fides prima orationis ala. 411
Fides, nobis noſtram oſtẽdit infirmitatem. 412
Fidei exordium quale ſit. 455
Fiducia in Deum, vnde. 12
Fiducia noſtra omnis in quo ſit. 286
Fiducia noſtra in quo conſiſtit. 288
Fiducia bonæ conſcientiæ in coniugio. 395
Fiducia miſericordiæ Dei in nobis quid agat. 415
Figmẽtũ dei ſumus omnes. 19
Filij perſona Deus & homo pluribus nominibus deſignatur. 17
Filiũ quare miſerit pater. 21
Filius quare incarnatus, & quomodo per hunc ſolum ad patrẽ perueniatur. 25. 26
Filios cœleſtes pater cœleſtis requirit. 439
Finis rerum omnium conditarum quis ſit. 14
Finis ceremoniarum ad ſacra reuerentius tractanda. 56
Finis principalis Euchariſtię quis ſit. 119
Finis principalis & multiplex etiam Euchariſtiæ. 163
Fomes cõcupiſcentiæ manet in baptizatis. 85
Fons quare conſecretur. 80
Forma extremi iudicij. 37
Forma viſibilis, inuiſibilis eſt gratiæ. 387
Formula inquirendorum criminum. 226
Fortitudo humana, quæ. 97
Fortuna quos vexat aduerſa quomodo docendi. 532
Forum Dei idem eſt quod ſacerdotis. 243
Fractio hoſtiæ ſalutaris fit tantũ in ſpecie panis. 118
Fructus ſpiritus, qui ſint. 33
Fructus ſacrificij ſaluatoris noſtri quis. 131
Fructus Euchariſtiæ qui. 159

Fructus meditationis decalogi. 489
Fructus pœnitentiæ qui sint digni. 262
Fundamentum ecclesiæ est Christus. 60
GEntes agnouerũt matrimonium, rem sanctam esse. 366
Gentes nõ viderunt causam finalem iustificationis. 294
Gentes & Iudæi cur cõtraxerint matrimonia. 367
Gratia Dei bifariam accipitur. 188
Gratia propria Christianorum. ibidem.
Gratia duplex. ibidem.
Gratia præueniẽs duplex. 189
Gratiam suam Deus nemini penitus subtrahit. 190
Gratiam specialem cur Deus impijs negat. 191
Gratia incitans non sufficit, sed iustificans. ibidem.
Gratiæ opera ante iustificationem. 192
De gratia subsequente adijciuntur nonnulla. 196
Gratiæ testimonium oratio. 197
Gratia nõ tollit liberum arbitriũ, sed magis statuit. 198
Gratia subsequẽs comitatur nostram voluntatem. 200
Gratiæ effectus excitans liberum arbitrium. 204
Gratia ordinationis quomodo se habeat. 360
Gratia quid in bonis sacerdotibus operetur. ibid.
Gratia confertur à Deo coniugibus. 376
Gloria nostra in cruce domini nostri Iesu Christi. 30
Gloria Israël in nos trãslata. 314
Gradus pœnitentiæ. 183
Gradus fidei iustificãtis. 287
Gradus quidã sunt in lædendo. 591
HAbitus virtutis & opus externũ differũt. 370
Halleluia quid significet. 104
Hæreditas impiorum mors æterna. 69
Hæretici, falsò apud se fidem esse volunt. 61
Hæretici, ipsum chrisma frustrà respuunt. 93
Hæretici hallucinãtur in Pauli verbis. 173
Hæreticorũ studium in quo vigilet. 336
Hominis mens incõprehensibilis. 14
Homo quare creatus. ibid.
Hominem vestigium diuinitatis exprimit. ibid.
Hominum quorundam stupiditas. 16
Homo sæpe carnalis & animalis appellatur. 43
Homo ex quibus constet. 65
Homo creatus ad sacrificandum Deo. 124
Homini quæ insint. ibidem.

Homo obnoxius morti duplici ratione. 126
Homo quomodo à Deo deseratur. 184
Homo non est in hac vita sine peccato. 198
Homo bis se debet Deo. 203
Homo, ex operibúsne, an ex fide iustificetur. 292
Homo iustificatus in dies magis iustificatur. 300
Homo quare aspergitur cinere in capite ieiunij. 314
Hominibus inuolutis quid agendum. 322
Homicida apud Deum quis sit. 512
Hominem totum libido fœda commutat. 602
Honor tria cõplectitur. 577
Hostes nobis tres sunt, cõtra quos semper dimicandũ. 88
Hostes nostri diligendi sunt. 475
Hostes nostri tres & potẽtes valde. 480. & folio sequen.
Hostiæ veteris legis, defuncto Christo euanuerũt. 29
IAnitorum officium quale. 341
Iconomachi dãnati. 538
Ieiunium, oratio, & eleemosyna peccata delent. 267
Ieiunium & eleemosyna orationẽ faciũt alacriorẽ. 423
Ioannis Euãgelistæ locus explicatur. 230
Imaginũ vsus quomodo habendus. 537
Imaginum vtilitas. 538
Imago saluatoris quomodo colenda. ibidem.
Imagines non prohibentur, sed earum adoratio. 537
Imagines tenendæ tanquam mutæ historiæ. ibidem.
Imago crucis olim in ecclesia sed non lanceæ aut clauorum. 539
Impietas huius seculi diuitũ. 465
Impiorum hæreditas mors æterna. 69
Impij suam damnationem in Deum transferunt. 183
Impijs quibusdã satis occurritur super illo dicto, Non est volentis &c. 204
Impij non habent fidem iustificantem. 298
Impij quare Dei beneficijs afficiuntur. 456
Immortalitas, pijs & impijs communis, impari tamen ratione. 66
Impositio manuum quid significet. 315
Impositio manuũ quare fiat. 358
Increpatio nulla durior q̃ gratiæ repudiatæ. 205
Indulgentia præsentis ecclesiæ. 265
Indulgentiarum abusus. 270.
Induci in tentationem quid sit. 479
Infidelis, qui verbo Dei in sa

cramento Euchariſtiæ potentiam detrahi. 106
Initium ſubſtantiæ quid ſit apud Paulum. 174
Iniquitas nō cōpetit deo. 186
Inobediētia nos peccato inuoluit. 583
Iraſci ſine cauſa eſt prohibitum. 591
Inuocatio ſanctorū an ſit licita. 524. & infrà, ac folio ſequenti de ſanctis pulcherrima.
Inuocatio, præcipuus Dei cultus. 545
Intellectus & voluntas quomodo hominibus inditæ. 8
Inūctio verticis qd ſignet. 84
Iudæi confeſsionem generalem habent. 218
Iudæis datus eſt ſpiritus timoris. 508
Iudæorum monogamia. 368
Iudicium extremum in momento peragetur. 37
Iudiciū extremū in viuos & mortuos, quale ſit futurū. 37
Iudices quales eſſe debent in exigēdis iuramentis. 554
Iurare quatenus liceat. 547
Iurare quatenus Iudæis olim permiſſum. 548
Iuramenta domino reddere quid ſit. 549
Iurans quatenus excuſetur. 551
Iuramentū debet habere tres comites. ibidem.
Iuramētum non eſt omnibus negotijs adhibendum. 553
Iuramenta forenſia moderāda. 553
Iure naturæ quomodo omnia ſint communia. 513
Iuſtificatio legis quomodo à iuſtificatis impleatur. 86
Iuſtificatio fit per innouationem voluntatis. 274
Iuſtificatio duo cōplectitur. 272
Iuſtificari quid propriè apud Paulum ſignificet. ibid.
Iuſtificantes ſeipſos quales ſint. 276
Iuſtificationes noſtræ ſententia catholica. 280
Iuſtificationis inſtrumentum eſt fides. ibidem.
Iuſtificationem quibus modis conſequamur. 283
Iuſtificatio quando accipiatur. 284
Iuſtificatio quæ requirat. 286
Iuſtificati, quomodo ſe habere debeant. 290
Iuſtitiæ corona cur dicatur. 202
Iuſtitia bonæ cōſcientiæ. 266
Iuſtitia fidei cur ſic dicta. 277
Iuſtitia Chriſti & phariſæorum, differt. 549
Iuſti ſumus, quia Chriſto inſiti. 293
Iuuenes quomodo doceri oporteat. 334
LAbor externus quid faciat. 566
Laici quid epiſcopis & paro

parochis debeant. 328
Lapsi quomodo olim recipiebantur. 312
Latria soli Deo debetur. 150
Laurentius martyr sacrificij meminit. 160
Legis iustificatio quomodo à iustificatis adimpleatur. 86
Lex naturæ arguit diuinam prouidentiam. 14
Lex iubet, sed gratia iuuat. 197
Lex & Euangelium in quo differant. 274
Lex seruitutis & timoris. 276
Lex operũ seu factorũ. ibid.
Lex est index quo ad Christũ perducimur. 277
Lex fidei, lex spiritus vitæ. 280
Lex vnde dicta, & legis diuisio. 489. Multa quoq; ac varia de lege diuina, humana, ac diabolica simul inuenies. 490. & infrà.
Legis diuinæ diuisio. 494
Lex scripta necessaria assumenda. 497
Item folio 501. & sequẽtibus optima quæq; de lege inuenies.
Lex vetus, quomodo differat ab Euangelio. 505
Multa ibidem & sequẽtibus folijs de lege.
Liber Tobiæ matrimonium honorat. 379
Liberi arbitrij dono nullum melius. 207
Liberorum munus erga parentes. 332
Liberum arbitrium post lapsum inefficax ad bonum. 496
Libertas diabolica quæ sit. 511
Libido fœda totũ hominem commutat. 602
Linitio sputi in paruulis quid velit. 82
Litigandi peruicaciam damnat Paulus, nõ iudicia. 470
Loci communes ad exomologesin spectantes. 328
Locus Pauli ad Corinthios explicatur. 177
Locus Paulinus explicatur. 185
Locus prophetæ per Paulum explicatus. 278
Longanimitas summus charitatis gradus. 597
MAchina diaboli est duplex. 478
Magistratibus nõ est obediendũ contra Dei præceptum. 587
Magistratibus quid subditi debeant 330
Magistratus ciuitatum honorandi. 584
Maleficæ sua virtute nihil efficere possunt. 531
Maleficis quibus modis sit obsistendum. 532
Malitia animi aggrauat peccatum. 317
Malum culpæ & malum pœ-

næ. 484
Manducare corpus domini quid sit. 167
Manichæi damnantur. 200
Manus quare imponũtur. 358
Maritorũ officiũ quale. 330
Materia chrismatis. 92
Matrimonium propter quatuor institutum. 363
Matrimonij descriptio etiã apud gentes. 367
Matrimonium apud gentes legitimum, sed non sacramentum. ibidem.
Matrimonium Christianum quid habeat cum cęteris cõmune. 372
Matrimoniũ Iudaicum quo à nostro discrepet. ibid.
Matrimonium, & matrimonij sacramentũ differũt. 377
Matrimonio, q̃d veteres tribuere. 378
Matrimonium verum nõ est extra legem Dei. 381
Matrimonium est signũ vnionis Christi & ecclesiæ.
Matrimonij sacramentum quid magis requirat. 388
Matrimonium sine spe prolis potest esse. 389
Matrimoniũ potest esse sanctum sine copula carnali. ibidem.
Matrimoniũ, aliud legitimũ ratũ, & consummatum. 390
Matrimonij Christiani finis principalis. 395
Matrimonij abusus summopere cauendus. 397
Matrimoniũ quę in dies perpendi velit. 398
Matrimonij minister legitimus est sacerdos. 399
Mediator Christus nobis omnibus necessarius. 18
Meditatio vera in lege domini quæ sit. 322
Melchisedech typũ Christi portauit. 110
Memoria sanctorũ reuerenter habenda ob tres causas. 524. & infrà.
Mendicantes validi quomodo instruendi. 333
Mens hominis incomprehensibilis. 14
Mens sibi conscia mali, omnium miserrima. 214
Mente & voce orandum. 426
Mente æqua in omnibus nos esse oportet. 457
Mens hominis nullis subiacet constellationibus. 531
Mentem & os circa fidem cõcordes esse oportet. 545
Mentis confessio nobis omnibus semper habenda. 217
Mercenariorum munus erga dominos. 332. & infrà.
Meritum congrui, meritum impropriè. 193
Meritum condigni cur sic dictum. 201
Meritum nostrum in miseratione domini consistit. 287
Methodi doctrinæ Christianæ. 512

Militibus quid iniungendũ. 333
Minister ordinis episcopus. 361
Minister matrimonij sacerdos. 399
Ministris ecclesiæ debetur veneratio. 584
Misericordia dei super omnia eius opera. 542
Missa ex duabus partibus cõstat. 114
Missæ membra secundum ordinem enumerantur. ibid.
Missæ vocabulum quid significet. ibid.
Missa quale sit sacrificiũ. 122 & infrà.
Missæ sacrificium quomodo sit eximium. 144
Missæ ratio commemorationẽ defunctorũ requirit. 150
Mœchiæ appellatione, omnis illicitus coitus exprimitur. 602
Moderationes quædam per ecclesiam circa pœnitentes receptæ. 227. & infrà.
Mod⁹ hic viuẽdi triplex. 152
Modus mãducandi carnem domini. 112
Modus cognoscendi Deum præscribitur. 516
Monicæ extrema postulatio. 154
Monogamia patrũ quid significabat. 369
Mores corrupti ecclesiasticorũ malorum ansam hæreticis præbuerunt. 345
Moriẽs ꝑ Christo sine ecclesiæ vnitate, nõ saluatur. 63
Mors crucis redemptorẽ decebat. 27
Mors triduana Christi à prophetis prædicta est. 32
Mors æterna hæreditas impiorum. 69
Mortem domini quis annuntiet. 167
Mortem qui sibi consciscunt grauissimè peccant. 600
Mors spiritualis ascendit per sensus. 605
Mortificatio in homine, quomodo peragatur. 87
Mos benedicendi cibum &c. nobis retinendus. 465
Mos benedicendi ramos in die palmarum. 534
Mortuorum resurrectio nostræ est basis fidei. 67
Mortuorum resurrectio per spiritum sanctum. 65
Multiloquium quomodo à Christo accipiatur. 426
Munus, siue officiũ bonarum vxorum. 331
Munus principum ac magistratuum declaratur. 329
Mundi aduersa æquo animo ferenda. 486
Mundus cui tribuat bona tẽporalia. 462
Mundus non habet pietatem spiritus. 99
Mysterium sanctæ trinitatis incomprehensibile, etiã an-

gelis. 40
Myſteria eccleſiæ ſacra per primos patres ſatis diſcutiuntur. 56
Myſteriorum baptiſmi expoſitio. 80
Myſteriorũ quę apud fontem celebrantur, expoſitio. 82
Myſterium dominicæ mortis. 281
Myſterij matrimonialis breuis explicatio. 365
NAtiuitas filij in diuinis inexplicabilis. 21
Natiuitas diuina nulla ſimilitudine explicatur. ibidem.
Natiuitates Chriſti duæ. 22
Natiuitas Chriſti ſecũda. 24
Naturæ lex arguit prouidentiam diuinam. 14
Naturam eandem cum patre habet Chriſtus. 21
Natura corrupta quomodo refingatur. 65
Natura quæ erat bona, qualitate facta eſt mala. 194
Neceſsitas & charitas in omnib⁹ externis diſpẽſant. 562
Neceſsitas duplex. 207
Nomina ſpiritus ſancti in ſcripturis diuerſa. 42
Nomen pietatis quid contineat. 98
Nomina veteris teſtamenti ſunt varia. 276
Nomen domini quid ſignificet. 440
Nomen Dei inuocari ſuper nos, quid ſit. ibid.
Nomẽ dei pollui q̃d ſit. 441
Nomen dei multifariam afficitur contumelia. ibid.
Nomẽ dei nobis eſt illuſtrandum. 443
Nomen dei ſanctificatur in nobis per bona opera. 444
Nomẽ tetragrãmaton ineffabile. 517
Nomĩe diuino recte vtimur quadruplici ratione. 543
Nouatiani vnde dicti. 171
Nouatiani hæreticorum omnium immaniſsimi. 175
Nouatiani atq; Anabaptiſtæ ad quid cogantur. 471
Nouum teſtamentũ duo cõplectitur. 276
Nouũ teſtamentũ eſt lex viua hominem immutans. 277
Nuptiæ quo differant à matrimonio. 362
Nuptiarũ celebritas elementum ſacramenti coniugalis. 394
Nuptiæ inter amicos celebrandæ. ibid.
Nũdinæ diebus feſtis agi nõ debent. 573
OBlationes noſtræ erga Deum à Chriſto petendæ. 33
Oblatio Iſaac typus Chriſti.
Oblatio in Miſſa duplex. 137
Oblatio corporis Chriſti myſtici. 143
Obediẽtia parentibus debita. 579

Occidere inuasorem multa requirit. 595
Occultorum confeſsio. 248
Offerre pro redéptione animarum quid ſit. 147
Officium confeſſarij,& quid eidem cauendum. 317
Officium ſacerdotis munus ſpiritus ſancti. 257
Officiũ presbyteri pœnitentium. 310
Officium maritorum, quale ſit. 330
Officium parentum erga liberos. 332
Officium presbyterorum in quo ſitum ſit. 355
Oleo catechumenorum vngitur pectus. 83
Oleũ triplex in eccleſia. 92
Oleum quid ſignificet in ſacramento vnctionis. 403
Omnipotentia Dei eſt fidei robur. 12
Opera bona abſq; fide nulla ſunt. 11
Opera bona neceſſaria quæ ſequũtur iuſtificationé. 19
Opera ſatisfactionis cur dicuntur indebita. 262
Opera gratiæ ante iuſtificationem quæ ſint. 192
Opera legis à cauſa iuſtificationis excluduntur. 295
Opera legis pædagogia in Chriſtum. 296
Opera fidei poſt iuſtificationem. 299
Opera gratiæ prçueniétis iuſtificationem. 297
Opera noſtra placent propter Chriſtum. 300
Opera bona actualis bona voluntas. 299
Optimi quiq; quid omnibus debeant. 335
Opera extra charitatem ſeruilia. 563
Opera bona ſunt inchoata vita æterna. 305
Opiniones quorũdam damnantur. 306
Opꝰ Miſſæ fidé exercet & beneficia Chriſti illuſtrat. 119
Oratio noſtra tanquam per vnius corporis mébra. 62
Oratio Epiſcopi ſuper confirmandum. 94
Oratio dominica quomodo dona ſancti ſpiritus cõprehendat. 101
Oratio in Miſſà pro quibus fiat fidelibus. 117
Orandũ tam pro pontifice, quàm regibus. 116
Oratio, gratiæ teſtimoniũ. 197
Oratio, ieiuniũ & eleemoſyna delent peccata. 267
Oratio donũ gratiæ. Itéq; & quis ſit q fideliter oret. 409
Orantem non oportet hæſitare. 416
Orantem, in ſpe patienté eſſe oportet. 417
Orationem faciunt alacrem, ieiuniũ & eleemoſyna. 423
Orationis tota vis, in quibus

consistat. 424
Orandi authoritates conciliantur. ibid.
Orandũ est in veritate. 425
Orationes Christianorum breues. 426
Orare sine intermisѕione qd sit. 427
Oratio dominica omnibus anteponenda. 432
Oratio dominica totum cõplectitur quicquid à deo peti potest. ibid.
Orationis dominicæ perfectio. 433
Orationis dominicæ petitiones sunt septem. 439
Oratio pro quibus habẽda. 448. ibi. lectu iucũdissima inuenies pro salute omniũ.
Oratione feruida quid consequamur. 422
Orandum sedulò pro magistratibus. 584
Ordo per quẽ homo à Christo curatur. 63
Ordo pulcherrimus de tractatione sacramẽtorũ. 75
Ordo correctionis quare necessarius. 224
Ordo in ecclesia quid sit. 331
Ordinandi potestatem laici non habent. 52. & 339
Ordinatio spiritui sancto tribuitur. ibid.
Ordo & baptismus, quare nõ reiterantur. ibid.
Ordinum, alij maiores, alij minores. 341
Ordines minores primitiua ecclesia agnouit. 343
Ordines minores, quomodo in contẽptũ venerunt. 344
Ordo veteris ecclesiæ penè confusus. 345
Ordines minores ex Christi authoritate instituti. 346
Ordo ministeriorũ ecclesiæ pulcherrimus. 357
Ordo catechizandi ecclesiæ. 407
Ordo petitionũ in oratione dominica. 447
Ordo catechismi ecclesiæ sub baptismum. 488
Ostiari⁹, quomodo olim ordinabatur. 341
Panis in scripturis quomodo accipiatur. 109
Panis in scripturis variè accipitur. 460. & infrà.
Parabolæ de filio prodigo, quo respiciant. Similiter de publicano & pharisæo. 413
Parabola de iudice iniquo, explicatur. 418
Parabola de amico nocte veniente. 419
Parentes quomodo se habebũt erga suos liberos. 332
Parẽtes in scripturis sunt varij. 576
Parentes impij ad pietatẽ ducendi. 577
Parochis & episcopis quid à laicis debeatur. 328
Parochis ante omnia victus suppeditandus. 348

Paſsibile & impaſsibile quomodo fuerint ſimul in Chriſto. 27
Pater ex nihilo omnia per fidem condidit. 13
Pater quare filium cœlo demiſerit. 21
Pater in filio loquutus eſt nobis. 71
Pater cœleſtis filios requirit cœleſtes. 439
Patribus ſpiritualibus maximè ſuccurrendum. 580
Eiſdem debetur obedientia. 581
Partes ſymboli ſunt tres. 9
Patriarchæ & prophetæ non habuerunt claues remittendorum criminum. 231
Patriarcharum officium. 356
Patrinorum munus & quare paruuli offerantur. 81
Paulus excõmunicat fratrem inceſtum. 46
Pauli ſententia contra hæreticos pulchrè exponitur. 133
Paulus patientiæ exẽplar. 418
Paupertas ſpiritus à ſola mente metienda. 414
Pax domini quæ & quotuplex. 118
Pax dabatur pœnitentibus in die cœna. 311
Peccato reſiſtendum eſt vſque ad mortem. 31
Peccatorum remiſsio eſt in ſola eccleſia catholica. 63
Peccatum in baptiſmo omne remittitur. 88
Peccatum in Spiritũ ſanctum quod ſit. 172
Peccatũ ad mortẽ, quod. 173
Peccator nullam habet excuſationem cõtra Deum. 209
Peccatorum triplex cõfeſsio. 213
Peccati vis per Chriſtum euacuata. 200
Peccatum non agnitũ nec cõfeſſum, non dimittitur. 217
Peccantibus publicè quid hodie incumbat. 228
Peccata, quomodo ſoluantur claue ſcientiæ. 235
Peccata ſigillatim cõfitenda. 250
Peccata cõfitẽda quæ ſint. 316
Peccata venialia qualiter cõfitenda. ibidem.
Peccatorũ circunſtantiæ quæ ſint confitendæ. ibid.
Peccata mortalia quę ſint. 317
Peccatorum agnitio ex confeſsione. 322
Peccatũ, aut animo, aut vno quinq; ſenſuum committitur. 318
Peccata, num à ſolis ſanctis dimittantur. lege ibidem pulcherrima. 325
Peccatoribus quo affectu ſit orandum. 422
Peccatoribus orandum, ſed piè affectis. 485
Peccandum non eſt ob Dei miſericordiam. 542
Peccatores omnes ſumus in conſpectu Dei. 471

Peccatorum veniam cõsequi est facile. 472

Perfectio Euangelici præcepti. 223

Perfruitio deitatis quando plena erit. 467

Periurium homicidio & adulterio grauius. 557

Peccatorum remißio à solo Deo petenda. 472

Permißio Dei iustißima. 206

Personarum æqualitas in diuinis. 41

Pharisaica iustitia quæ. 302

Pietas & scientia quare simul esse velint. 99

Pietatis nomen quid complectatur. 98

Pietas viuentium quibus defunctis prosit. 153

Pietas in parentes magna est religio. 578

Pijs & impijs quomodo communis sit ipsa immortalitas. 66

Pios Dei præscientia lætificat. 208

Pilatus propter duo in symbolo nominatur. 27

Pietas Dei immensa est erga nos omnes. 29

Planetæ & astra cur creata. 530

Plebs nõ cõstituet pro suo arbitratu ecclesię ministros. 52

Plebi quid agendum, cui malus pastor præficitur. 54

Plebi, quomodo iudicium quarundam rerum deferendum non sit. ibidem.

Plebs quomodo instruenda circa sanctorum inuocationem. 529

Plebs quomodo ad confitendum inducetur. 318

Plenitudo legis dilectio. 37

Polygamia patrum non repugnat verbis Adæ. 369

Polygamia Christianis iure negatur. 376

Pœnitẽtiam Spiritus sanctus in nobis efficit. 64

Pœna in confessarium secreta referentem. 259

Pœnitentiæ tres sunt partes. 169

Pœnitentiæ sacramentũ. ibi.

Pœnitentiæ veræ descriptio. 170

Pœnitentia quotidiana. ibi.

Pœnitentia, secunda post naufragium tabula. 175

Pœnitẽtia in genere accepta tribus partibus constat. 175

Pœnitentiæ gradus qui sint. 182

Pœnitentiæ affectus est donum Dei. ibid.

Pœnitentia sedulò à Deo postulanda. 183

Pœnitentiam publicam, patres olim expetebant. 223

Pœnitentiæ sacramẽtum per Christum institutum. 239

Pœnitentes olim nobis feruentiores. 256

Pœnitentię fructus digni qui sint. 262

Pœnitentiæ ſingulæ partes dicuntur pœnitentia. 271
Pœnitentia interior tribus partibus conſtat. 271
Pœnitentia exterior declaratur. 308
Pœnitentiæ ſacramentũ quare inſtitutum. ibid.
Pœnitentiæ ſacramentum nõ eſt idem cum pœnitentia publica vel priuata. 309
Pœnitentia publica duplex. 310
Pœnitentibus dabatur pax in die cœnæ. 311
Pœnitentia publica non ſolennis. 313
Pœnitentię ſacramentũ quid. 314
Pœnitentis affectus ad ſacerdotem. 323
Pœna, eſt indiuidua peccati comes. 474
Pontifices mali non extenuãt eccleſiæ authoritatem 47
Pontifices vnde dicantur. 353
Pontifex Romanus quomodo cæteris præſtet. 353
Populus admonendus ad iugem confeſsionem interiorem. 215
Poteſtas ſacerdotalis in malis non contemnenda. 54
Poteſtas conſecrandi non ſolis data apoſtolis. 107
Poteſtas vnde ſit nobis corpus Chriſti offerendi. 141
Poteſtas excommunicãdi eſt iuris diuini. 233
Poteſtas ligandi atq; ſoluendi, quæ. 309
Poteſtas tenebrarum diabolus. 493
Poſtulationes noſtras Deo innoteſcere, quid. 427
Precationes communes amat Chriſtus. 436
Præcepti euangelici perfectio. 223
Præcepta pleraq; quare negatiuè tradita. 520
Præceptum primum ſecundæ tabulæ, honorare parentes. 576
Preces horariæ ad ſacerdotes ſpectant. 427
Prædicatio verbi Dei vnde ordienda. 181
Prælatis iniquis etiam honor exhibendus. 48
Presbyteri, quare dicti ſeniores. 352
Presbyterorum officium, in quo ſit ſitum. 355
Præſcientia Dei non eſt anxiè inquirenda. 206
Præſcientia Dei non obſtat rerum contingentiæ. 207
Præſciẽtia Dei moderatè prædicanda. 208
Præſidentes nobis, omnes honorandi. 587
Præſumptio fidei eſt mala. 292
Præuaricatio Adæ quæ mala ſuperinduxerit. 186. vbi & multa alia præclara inuenies.

Principum ac magiſtratuum munus explicatur. 329
Principes patriæ patres. 577
Princeps, ſi efferus fuerit, quid agendum. 586
Prouidentiam diuinam arguit lex naturæ. 14
Proximus quomodo ſit diligendus. 515
Proceſsiones cur die domini co agantur. 561
Proprietates perſonarum in diuinis quomodo ſeruãdę. 9.
Publicanis quid imponendũ 333
Pudor intolerandus, occulta nolle confiteri. 246
Pudor, confeſsionem impediens pellendus. 322
Pugna in nobis aſsidua atq; perpetua. 65

RAdix quomodo in Adã corrupta fuerit. 8
Radix & origo caſuum reſeruatorum. 228
Radix indulgentiarum papalium. 270
Ratio confitendi Deo. 217
Ratio ac modus orandi. 408
Ratio ordinis dominicæ precationis. 471
Reconciliatio pœnitentium quomodo fiebat eccleſiæ. 265
Redemptorem mundi mors crucis decebat. 27
Regnum Chriſti ſpirituale. 20
Regnum quotuplex ſit. 445 & folio ſequenti leges pulcherrima.
Regnum gloriæ poſtulandũ. 449
Regula fidei eſt ſymbolum. 7
Reliquiæ peccati manẽt poſt remiſſa peccata. 261
Reliquiæ martyrum in omni eccleſia religioſe habitæ. id quod hereticos male habet. 535
Rememoratio beneficiorum Chriſti ſaluberrima. 35
Remiſsio peccatorũ eſt in ſola Chriſti eccleſia. 63
Remiſsio peccatorum cui debeatur. 147
Remiſsio publica longe alia quàm priuata. 221
Remiſsio ac retentio peccatorum diſcretionem requirit. 236
Remiſsio peccatorũ quomodo applicatur per Chriſtũ. 261
Remiſsio peccatorum quibus detur. 64
Remiſsionem culpæ ſubſequitur pœnitentiæ ſatisfactio. 310
Remittere ꝓximo, facile eſt. 474
Reſtitutio ad quos ſpectet. 320
Rerum diuiſio, rerũ communionem confirmat. 513
Res oblata in Miſſa duplex eſt. 135
Res piæ nõ ſunt immutandæ, ſed abuſus corrigẽdi. 156

Resurrectio corporum docetur per similitudinem. 66
Resurrectio mortuorum est fidei basis. 67
Resurrectio mortuorum est per Spiritum sanctum & in corpore proprio. 65
Ritus diuersi in ecclesia, nihil mali causant. 57
Ritus Missæ paucis explicantur. 114
Ritus pœnitendi quomodo sublatus. 254
Ritus ordinādi Ostiariū. 341
Ritus ordinandi episcopum & presbyterum. 356
Ritus qui in collatione Ordinum exhibetur. 359
SAbbatū quàm variè sumatur. 558. & sequentibus folijs pulcherrima.
Sabbatum quare in diem dominicum translatum. 563
Sacerdotalis potestas in malis honoranda. 54
Sacerdotes Christi legatione funguntur. 221
Sacerdoti est facienda criminum enarratio. 234
Sacerdos nō remittit peccata, nisi confessa. 236
Sacerdotis forum idem quod ipsius Dei. 243
Sacerdotiū ac regnum in scripturis duplex. 336
Sacerdotium spirituale, laicis est baptisma. 337
Sacerdotium externū euangelium non abrogat. ibid.
Sacerdotes vnde dicti. 352
Sacerdotium, summus ordo in ecclesia. 353
Sacerdotalem dignitatē quis deceat honos. 361
Scientia & pietas quare iungantur. 99
Sacramentum, quid ethnicis significet. 70
Sacramenta ecclesiæ septem. 71.
Sacramenta ecclesiæ cur sint instituta 74
Sacramenta nouæ legis sunt remedia contra peccatū. 75
Sacramenta principalia sunt duo. ibidem.
Sacramento eucha. nihil habet ecclesia sublimius. 103
Sacramentum & sacrificium quomodo differant. 136
Sacramenti euchar. efficacia. 157
Sacramentū pœnitentiæ non est idem cum publica pœnitentia, &c. 309
Sacramentum pœnitentiæ quid. 314
Sacramentum ordinis. 336
Sacramenta veteris legis quo pacto patribus profuerint. 373
Sacramenti ratio in quo consistat. 378
Sacrificia veterum qualia fuerint ex optimis. 129
Sacrificia veterū quare Deus nonnunquam reprobarit. ibidem.

Sacrificium propitiatorium vnicum tantum pro peccatis. 121.& 131
Sacrificij veteris & nouæ legis discrimen. 121
Sacrificium quid sit. 122
Sacrificia Deo reddere in nostra sola non est potestate. 126
Sacrificia veteris legis, omnia ad dilectionem referuntur. 133
Sacrificium duplex, quod & duo expetit. 135
Sacrificium Missæ ex institutione. ibid.& 139
Sacrificia pro mortuis quomodo offerenda. 156. & infrà.
Sal consecratum quid significet. 81
Saltādi leuitas in nuptijs prohibenda. 394
Saluatio competit his, qui in vnitate ecclesiæ perseuerāt. 62
Salus nostra omnis est Christus. 20
Salus nostra cum tremore operanda. 183
Salus excommunicati non negligenda. 225
Sancti pro nobis apud Deum sunt soliciti. 116
Sanctorum communio quid significet. 117
Sanguinis effusio, remissionē parauit. 28
Sanctorum commemoratio ritè fit in Missa. 148.& infrà.
Sancti vestigia Christi insecuti sunt. 459
Sancti se Dei voluntati semper submiserunt. 417
Sanctorum cineres, sanctorū pignora. 536
Sapientia in quo consistat. 94
Sara filia Raguelis, exemplar castitatis. 398
Satisfactio nobis omnibus multum necessaria. 211
Satisfactio tertia pars pœnitentię, & hæc est duplex. 260
Satisfactio pro peccatis imponitur authoritate diuina. 264
Satisfactionis opera quare dicantur indebita. 262
Satisfactione pensantur delicta præterita & pœna. 264
Satisfactio publica, veteribus gratior. 368
Satisfactio in ecclesia non est abolita. ibid.
Satisfactiones ecclesiasticæ quomodo redimantur. 270
Satisfactio vera opus Deo bis gratum. ibidem.
Satisfactionis vsus verus, retinendus est. ibid.
Satisfactio quomodo populo inculcanda. 271
Scopus Epistolæ ad Hebręos. 130.& 172
Scopus epistolæ ad Rom. indicatur. 301
Scopus orationis nostræ quis sit. 415
Scripturę testimonia ~~[illegible]~~ pro Sa-

craméto confirmationis. 90
Scientiæ mundanæ finis. 98
Scriptura, quare corpus domini interdũ post consecrationem panem vocat. 112
Scopus omnis petitionis triplex. 431
Scripturæ quomodo expendant hoc verbũ, tẽtare. 477
Scire literam legis non sufficit. 501
Senes quomodo instruẽdi ac docendi sint. 334
Sensus horum verborũ, Propter hoc homo relinquet. 374
Sententia quorundam de scripturæ partibus. 274
Sermo quomodo ad plebem habendus. 291
Serpens ignitus est diabolus. 29
Seruitia coacta Deo nõ placent. 242
Seruorum officium erga dominos. 332
Signa, ecclesiam catholicam vbi sit demonstrantia. 49
Signum dignæ susceptionis ipsius eucharistiæ. 167
Singulis sua crux ferẽda. 569
Similitudo nulla conueniẽs ad indicanda diuina. 13
Similitudines non exprimũt natiuitatem diuinam. 21
Simplices oculis toti à Deo pendent. 16
Simultas omnis semper nobis deponenda. 165
Societas sanctorũ cõmunionem habet bonorum operum. 62
Socordia nostra qualis sit. 216
Solatium nostrũ est spes nostræ resurrectionis. 67
Spes resurrectionis est piorum solatium. 68
Spes est secũda orationis ala. 415
Spei nostræ scopus quis esse debeat. ibid.
Spes debet esse syncera, vt sancta petat. 419
Spiritui sancto quid peculiariter attribuatur 24
Spiritus variè accipitur in scripturis. 42
Spiritus sanctus Deo patri, filioq; coæqualis. 41
Spiritus vnicus natura sanctus. ibidem.
Spiritus sancti diuersa nomina in scripturis. 42
Spiritus quam in se fidem haberi velit. ibidem.
Spiritus sanctus mortificat & viuificat. ibidem.
Spiritum Christi non habentes, frustrà eum appellant Deum. 43
Spiritus sanctus pœnitentiæ effector. 64
Spiritus Dei quomodo reddit testimonium spiritui nostro. 86
Spiritus idem innouãs & defendens. 88

Spiritus ſanctus varia ſpecie viſus eſt. 89
Spiritu pauperes etiam poſſunt eſſe diuites cenſu. 415
Spiritus fidei ſuggerit nobis quod oremus. 408
quo etiam ſine nemo ſalubriter orat. 410
Spiritus eſt qui clamat in cordibus noſtris. 434
Spirituales ab impijs nihil pati poſſunt. 456
Spiritualis non eſt ſub lege. 503
Spiritus lex, quare Euangelium dicatur. 509
Spiritus Dei in nobis bifariã operatur. 569
Spiritus ſanctus efficit in nobis requiem. 570
Sputi linitio quid deſignet. 82
Studium hæreticorum quale ſit. 336
Stulti qui aliter orant, quàm Chriſtus docuit. 477
Stupiditas hominũ quorundam. 16
Subdiaconorũ officium. 347 & infrà.
Subditi quid debeant magiſtratibus. 329
Subſtãtia Dei quomodo corporibus inſeratur. 25
Subtilitas corporum poſt reſurrectionem. 37
Succeſsio patrũ legitima verum dat teſtimonium. 50
Superſtitio omnis reprehenditur. 528
Summa fidei noſtræ quæ ſit. 67
Sion mons vnde dictus. 515
Symbolum eſt fidei regula. 7
Symboli partes ſunt tres. 9
Templa orationi dedicata conténi non debent. 428
Templa inuitãt nos ad orandum. 429
Temporalia videntur, non autem æterna. 31
Tẽtare quid ſignificet in ſcripturis. 477
Tentatus animo puſillo eſſe non debet. 480
Tentationibus quo pacto reſiſtendum. 482
Teſtamentum mors ſequitur teſtatoris. 28
Teſtes ſynodales viſitationibus parochiarum olim adhibiti. 226
Timor filialis perficitur. 180
Timor ſeruilis ſolus parum vtilis. 178
Timor filialis per fidem in Deum, veram parit contritionem. 180
Timor fiducię cõiunctus. ibi.
Timor duplex, ſeruilis & filialis. 178
Timor caſtus amori Dei coniunctus eſt. 100
Traditio eccleſiæ vniuerſalis quid poſsit. 54
Tropus ſcripturæ in verbo indurare & tradere. 206

Trinitas tota cooperata est mysteriũ incarnationis. 24
Typus Christi Melchisedech. 110
Typus potestatis sacerdotalis. 251
Tyrannis magistratuũ quomodo mollienda. 586

VErbum æternũ incommutabile. 13
Verbũ, virtus & sapientia patris. ibid.
Verbum crucis virtus Dei & pasſionis mysterium. 26
Verbum est instrumentũ quo Dei volũtas significatur. 73
Verbũ formale baptismi. 83
Verba ligandi ac soluendi discutiuntur. 237
Verba absolutionis per sacerdotem, quæ. 315
Verbũ sacramẽti ordinis. 358
Verbũ sacri ordinis quo Episcopus vtitur. ibidem.
Verba Adæ quomodo sunt intelligenda. 368
Verbum, quo matrimonium efficitur sacramentum. 375
Verbũ hoc, recõciliari, quomodo capiendum. 382
Verborum profusio quomodo necessaria. 428
Verbum Dei quomodo sit salutare. 466
Verbũ Dei panis animæ. 461
Verbi ministerio opus est in ecclesia. 506
Veneratio reliquiarũ & imaginum, licita. 535
Veteris testamenti varia nomina. 276
Vetus testamentũ cur. ibid.
Vetus testamentũ nõ ex tempore vetus vocatur. 278
Vetuli possunt honestè contrahere. 397
Vestigiũ publicę pœnitentiæ in ecclesia Romana. 228
Victus quibus suppetit contenti esse debent. 33
Viduæ, quomodo per Confessarium docendæ. 334
Vigilare in oratione necesse est. 424
Virgines in confeſsione quæ discere debeant. 335
Virginis matris virginitas perpetua. 24
Vim vi repellere, an liceat Christiano. 595
Vires nostræ sine Dei prouidentia nullæ sunt. 16
Vires superiores per peccatũ non extinctæ. 125
Vires liberi arbitrij nõ sufficiunt ad iustificationẽ. 508
Viri non debẽt contemnere vxores suas. 399
Vis baptismi tota vita exercenda. 87
Vis & efficacia sacramẽti cõfeſsionis. 321
Vis peccati per Christũ euacuata. 200
Vis sacramenti Ordinis. 360
Vis iustificãdi detrahitur cõstitutionibus ecclesiasticis. 581

Virtus & efficacia sacramenti Eucharistiæ. 157
Virtute legis non accipitur bona voluntas. 278
Virtus sacramenti matrimonialis. 395
Virtus in infirmitate perficitur. 479
Vita æterna fidei nostræ conclusio. 68
Vitæ æternæ dulcedo. ibid.
Vita æterna quid sit. 69
Vitam præsentem in oratione dominica quæ respiciãt. 460
Vitam æternam quare Christus mercedem nostram ingeminet. 461
Vita beata est vna ac sola. 415
Vitæ longitudinis merces. 589
Vltima particula orationis dominicæ quid concludat. 483. & quomodo differat à priore. 484. & seq.
Vmbræ ex se nõ iustificabãt. 130
Vmbra ecclesiæ veteris à nobis non seruatur. 351
Vindicta exercenda secundũ legem. 593
Vnitatis conseruandæ gratia, vnus cæteris præfertur. 554
Vnitatis nexus est ordo. 357
Vnitatem scindere est proprium hæreticorum. ibid.
Vnctionis extremæ finis. 401
Vnctiones variæ in ecclesia. 401. lege pulcherrima per totum.
Vnctionem citat Iacobus ex Christi Euangelio. 402
Vnctionẽ qui ab ecclesia tollere nituntur, plurimum errant. 406
Vnctionis sacramentum reiteratur. ibid.
Vnctionis ritus qui sint. ibid.
Vnctionis minister sacerdos. ibid.
Vocabulum sacramenti strictè nonnunquam accipitur, & interdũ strictissimè. 70
Vocabulum baptismi quid designet. 76
Vocabulum cõfessionis non vno modo accipitur. 212
Voce & mente orandũ. 426
Votum quàm variè sit sumendum. 555. per totum.
Voluntas Dei per charitatem adimpletur. 19
Voluntas quamuis bona, nõ omnis sufficit. 192
Voluntatem nostram gratia subsequens comitatur. 208
Volũtas, de qua in oratione dominica, duplex. 450
Volũtas duplex, diuina & humana. ibid.
Voluntas Dei, alia atq; alia. 452
Voluntas præscientiæ Dei non est inquirenda. ibid.
Voluntas Dei scrutanda & agnoscenda. 453

Vo

Voluntas Dei cognoſcenda & facienda. 454
Voluntas Dei eſt doctrina & vita Chriſti. ibidem.
Voluntas Dei ſequēda, quæ. 455
Volūtati diuinæ nos ſubijcere debemus. 456
Voluntas Dei non eſt anteuertenda, &c. ibidem.
Voluntas noſtra ſubſternicu lum iuſtificationis. 295
Voluntas non iuſtificat ſeipſam. ibidem.
Vtilitas confeſsionis interioris. 319
Vxorum munus quale. 331
Vxorem dimittere & aliam ducere non ſunt idem. 383
Vxorem ducere, non eſt res leuis. 379
Xiſti Pythagorici ſententia. 397
Zizania non debent nos expellere ab eccleſia. 47

FINIS.

LOCI COMMVNES THEOLOGICI INSIGNIORES,

qui in Inſtitutione doctrinæ Chriſtianæ, conſtitutionibus conciliaribus ſubiunctæ, ſparſim tractantur ac explicantur.

De Deo.
De Trinitate perſonarum vnius deitatis.
Quomodo agnoſcatur Deus.
De creatione.
De creatione hominis & viribus ante lapſum.
De lapſu hominis ſeu peccato, & cauſa peccati.
De pœna peccati.
De duplici peccato, originali & actuali.
De humanæ naturæ viribus poſt lapſum, ac libero arbitrio.
De præſcientia & prædeſtinatione Dei.
De rerum & actionum noſtrarum contingentia.
De natura & vi legis.
De triplici lege.
De lege naturæ.
De lege diuina & eius vſu.

De duplici teſtamento, Veteri & Nouo.
De diſcrimine legis & Euangelij.
De diſcrimine legis naturæ & Euangelij.
De duplici gratia.
De gratia ante iuſtificationem, & eius operibus.
De iuſtificatione hominis ſeu regeneratione.
Quòd iuſtificatio duo complectatur.
De triplici fide.
De fide qua accipitur, & retinetur, ac augeſcit iuſtificatio, & de eius certitudine.
De bonis operibus.
De operibus legis.
De operibus fidei ſeu ſpiritus.
De ſpiritu & litera.
De meritis operum fidei.
Quatenus lex homini poſsibilis.
De libertate Chriſtiana.
De ſcopo epiſtolę ad Romanos, & canonicę Iacobi apoſtoli.
De quadruplici voluntate Dei.
De fide, ſpe, & charitate.
De iugi ſabbatiſmo, qui relinquitur populo Dei.
De cruce toleranda, & poſt Chriſtum portanda.
De vero vſu nominis diuini.
De ratione orandi Deum.
De ieiunio & eleemoſyna.
De eccleſia, & eccleſiæ viſibilis ſeu exterioris authoritate.
De regno Chriſti ſpirituali.
De authoritate communis conſenſus eccleſiæ omnium temporum.
De ſacramentis, & cauſa inſtitutionis eorum.
De verbo, elemento & efficacia ſingulorum.
De baptiſmo.
De fomite qui in baptiſmo remanet, & an is verè ſit peccatũ.
De baptiſmo infantium.
De confirmatione.
De donis ſpiritus.
De ſacramento Euchariſtiæ.
De veritate corporis Chriſti in Euchariſtia.
De Miſſa.

De natura & distinctione sacrificij.
De sacrificio propitiatorio.
De sacrificio eucharistico seu spirituali.
Quòd homo conditus sit tantum, vt sacrificet deo viuenti.
De scopo epistolæ ad Hebræos.
De sacrificio ecclesiæ.
Quatenus Missa sacrificium repræsentatiuum, & quatenus eucharisticum & spirituale sit.
Quid sit in Missa præsens, quod patres non verētur appellare pretium redemptionis nostræ, aut victimam salutarem.
De vero canonis intellectu & sententia.
De pœnitentia.
De peccato in spiritum sanctum.
De tribus pœnitentiæ partibus.
De contritione.
De duplici timore, seruili & filiali.
De confessione interna & externa.
De triplici confessione peccatorum externa.
De consione sacramentali, & quatenus ea sit iuris diuini.
De clauibus ecclesiæ.
De canone, Omnes vtriusq; sexus &c.
De sacramento pœnitentiæ.
De correptione fraterna.
De satisfactione.
De satisfactione propitiatoria, & illius applicatione.
De satisfactione pœnitentiæ, & vi ac vsu illius.
De satisfactione publica & priuata.
Abolita culpa, non semper aboleri pœnam.
De radice indulgentiarum.
De veteris ecclesiæ seueritate, & præsentis indulgentia.
De sacramento ordinis.
De maioribus & minoribus ordinibus.
De sacerdotio ecclesiæ externo.
De officio singulorum ordinum.
Quomodo scripturæ ex suggestis tractandæ.
De matrimonio & causa institutionis eius.
De polygamia.
De repudio.
De sacramento matrimonij.

Quo differat matrimoniũ Christianum à Iudaico & gentili.
De bonis Christiani matrimonij.
De carnali copula,& quatenus ea in matrimonio licita.
De clandestinis matrimonijs quid censendum.
De sacramento vnctionis infirmorum.
De veneratione sanctorum.
De imploratione sanctorum,& quatenus licita.
De veneratione reliquiarum.
De veneratione imaginum.
De cura pro mortuis gerenda.
De templis & oratorijs,& eorum vsu.
De vsu rerum externarum,per verbum dei benedictarum.
De ecclesiæ ceremonijs,& vsu illarum.
De constitutionibus ecclesiasticis,ac eorum vi & vsu.
De votis.
De voto perpetuæ castitatis.
De magistratibus ciuilibus,seu potestate seculari(vt vocant) & illius præstantia & authoritate.
De legibus ciuilibus,& quatenus eæ per euangelium abrogatæ sint.
Quatenus iure ciuili experiri, contrahere,bellum gerere,& reliqua,sine quibus externa politia non retinetur,agere liceat.
De iuramento,& an Christiano iurare liceat,& quando.
De resurrectione mortuorum.
De vita æterna,tam inchoata quàm glorificata.

¶ Alios locos Christiano homini cognitu necessarios, in hac Institutione quisq; inter legendum facile depræhendet.

Institutio cōpendiaria doctrinæ Christianæ, in

CONCILIO PROVINCIALI HABITA.

Creditis in Deum, & in me credite. Ioan. 14

Si quid petieritis Patrem meum in nomine meo, dabit uobis. IO. XVI.

IOAN. VII.

SI QVIS SITIT, VENIAT

AD ME, ET BIBAT.

Si quis diligit me, mandata mea ſeruabit.

Ioan. 14

HERMANNVS

DEI GRATIA SANCTAE COLONIENSIS ECCLESIAE ARCHIEPISCOPVS, Princeps Elector, Vvestualiæ & Angariæ dux, ac administrator Ecclesiæ Paderbornen. &c. Omnibus ac singulis Parochis, alijsq; diuini Verbi ministris, per nostras Ciuitates ac dioeceses constitutis, Salutem in Domino sempiternam.

ENCHIRIDION doctrinæ Christianæ, quod vobis in Concilio nostro prouinciali nuper polliciti sumus, præter institutum nostrum in iustum exijt volumen, quod tandē, Deo authore, reddimus. Maluissemus certè, si licuisset, Enchiridij metas nequaquā excedere, verum cum in progressu experiremur, res quasdam maximi momenti, quæ in præsentia, quorundam nouatorum curiositate summa cum ecclesiæ iactura cōtrouertuntur, (veluti sunt illæ, de authoritate Ecclesiæ, de hominis Iustificatione, de sacrificio Missæ, ac similes complures) tam paucis explicari non posse, vt libellus intra Enchiridij angustias contineretur: & tamen vestra omnino referre sentiremus, vt hæ res ad catholicæ Ecclesiæ sententiam diligenter expenderentur, ac quàm fieri posset explicare traderentur, quòd alioqui omnis noster labor nullū fructū facturus videretur: potius visum est, libro per nos ædendo aliud nomen à iam designato indere, quàm committere, vt vos, ignoratis illis, quæ sine graui periculo, præsertim hac tempestate ignorari non possunt, non solum ipsi impingeretis, sed & populum vobis concreditum in eandem ruinam vobiscū traheretis. Quamobrem ne vel hinc quispiam ansam calumniandi arripiat, per nos planè licebit, vt qui hunc quem damus librum, ob sui magnitudinē Enchiridion propriè vocari ac inscribi non posse arbitrabitur, is eundem aut Institutionem doctrinæ Christianæ, aut Cōpendium Christianæ institutionis, aut (si malit) alio quolibet nomine appellet, modò tamen operam nostram boni consulat, & quæ pro nostra exiguitate in mediū adferimus, sic accipiat, tanquam ab eo profecta, qui non suæ, sed communi ecclesia-

rum sibi commissarum vtilitati, in solius CHRISTI gloriam tantisper saltem prospicere voluerit, donec generali Concilio publicis totius Ecclesiæ rebus propè collapsis salubrius fuerit prouisum. Erunt, scimus, quamplures, qui hunc conatum nostrum vel non probabunt, vel etiam arrodent ac reprehendent. Quidam enim prophanam eruditionem ac venustam sermonis elegantiã requirẽt. Sed hi sciant, hæc nos non delicatis hominibus, sed nostris parochis, alijsq; verbi Dei ministris scripsisse. In quibus Paulus non decorum aut venustum sermonis ornatum, sed tantum rerum diuinarum scientiam desiderat. Quosdam etiam offendet, quòd quædam parcius attacta sint, quædam fusius forsan quàm par erat tractata. Rursus, quòd quædam non minus quàm quæ tradita sunt cognitu necessaria, præterita videantur. Qui tamen vel hinc nobis placidiores euadent, si intelligant nos non perfectum aut absolutum aliquod opus fuisse molitos, sed qualemcunq; saltem opẽ ecclesijs nostris afferre voluisse, qua se aduersus grassantem hac tempestate veterum ac nouarũ hæreseon pestem, veluti præsenti quodam antidoto seruarent ac tuerentur, donec scilicet Concilium illud generale, pleno remedio, rebus exulceratis succurreret ac prospiceret. Quidam deniq; erunt qui in sententiam nostram non vbique discedent, quin etiam quædam veluti ab eorum paradoxis nuperius inuectis dissonantia suo more reprehẽdent. Qui tamen vt spes est, nos mitius excipiẽt: tum quòd toto opere nullum hominẽ cuiuscunque tandem sectæ sit, nominatim perstrinxerimus, sed tantum doctrinam nobis minime cõprobatam, non tam liberè quàm modestè reiecerimus, ac eius loco doctrinam hactenus receptam simpliciter ac bona fide reponere, ac confirmare simus annixi, adeò vt eam etiam apud aduersarios repertã, suis propemodum ipsorum verbis efferre non abhorruerimus. Tum quòd nemini (Deus nobis testis est) malè velimus, qui tamẽ ecclesiæ CHRISTI ac sibi bene velit, nihil magis optãtes, quàm vt pacatis dissidijs, omnes in vnitatem catholicæ fidei ac professionis in CHRISTO Iesu quãdoq; coalescamus. Quòd si nihilosecius quidam aduersus nos contentiosi esse pergant, hos admonitos esse volumus, ne simul & operam & oleũ perdant, quòd tales, tametsi suam quoque maledicentiam in nos libellis, quamuis famosis, exerere ac stringere in animum inducant,

ducant,nullo dignabimur reſponſo, contenti illis opponere tam veterum quàm recentiorum orthodoxorum patrum dogmata,ac vniuerſalem totius Eccleſiæ,non huius tantum, ſed omnium temporum,catholicum cõſenſum. Nos enim in hac inſtitutione,non noſtro ingenio, vel induſtriæ ſumus innixi, ſed ſanctorum Patrum (qui eccleſiam à primis, vt dici ſolet, crepundijs in hæc vſque tempora, & doctrina & exemplo illuſtrarunt)ipſiſsimam,vt ſperamus,mentem in diuinarũ ſcripturarum (quarũ ſacroſancta ac inuiolabilis eſt authoritas) interpretatione & intellectu vbique libenter ſequuti ſumus, eorum nõ ſolum ſentẽtias, ſed & cum licuit,ipſa verba tranſſcribentes. Quamobrem quis non videt eos ipſos,non nos,futuros,qui impetentur? quos certè neceſſe nõ eſt, vt nos ab iniuria vindicemus,quod ipſi ad ſua, quin potius vniuerſalis ac catholicæ Eccleſiæ (aduerſus quam ne portæ quidem inferi quid valebunt)dogmata tuenda ac defendenda, nullo egeant defenſore. Interim hoc vbiq; conteſtatum volumus, vt quæcunque in hoc volumine veluti à nobis profecta videbuntur, non vt pertinaciter dicta,ſed potius, vt quæ Apoſtolicæ ſedis ac inſtantis Oecumenicæ ſynodi iudicio penitus ſubmiſerimus,habeantur. Supereſt,vt vos Parochi noſtri ac cæteri verbi miniſtri,qui eccleſijs moderãdis eſtis deſtinati (vobis enim potiſsimum hic labor noſter paratus eſt) hanc Inſtitutionem noſtram diligenter euoluatis, veſtraſque conciones ad illius præſcriptum exigatis,ac toti in hoc ſitis, vt diſciplina cœleſti formati,ſectas cõprimatis,errores eradicetis,veritatem Euangelicam doceatis,eccleſiaſticam vnitatẽ in vinculo pacis conſeruetis, quo per veſtrum miniſterium (cui eſtis alligati) nomen, honos,& gloria Dei Opt.Max.vbique amplietur ac illuſtretur,& homines quamplurimi ad ſalutis æternæ conſortium adducantur.

QVAE HOC VOLVMINE, IN QVATVOR PARTES DISTRIBVTO, CONTINEANTVR.

Expositio Symboli Apostolici.

Assertio & doctrina de septem Ecclesiæ sacramentis.

De ratione ac modo prædicandi Deum, cum expositione orationis Dominicæ.

De natura, distinctione, ui, ac usu Legis, cum subiuncta explicatione Decalogi.

INSVNT *etiam huic uolumini complures loci communes, præsertim hi, de quibus hac tempestate non leuis controuersia est, ad catholicam & ecclesiasticam ueritatem excußi & explicati.*

IN SYMBOLVM APOSTOLORVM

PRAEFATIO.

QVI doctrinæ Christianæ rudimenta, omnibus hominibus ad perpetuã salutẽ necessaria compendio tradunt, (sunt enim in hoc argumẽto complures, quum doctrina, tum pietate illustres viri, summa cũ laude ac fructu versati) haud dispari quidem sententia, non vno tamẽ ordine omnes incedunt. Nos eum potissimum sequendum putamus, quo Ecclesia catholica per lauacrum regenerationis nos efficit Christianos. Ibi enim symbolũ Apostolicum (quæ est fidei regula) primum locum tenet, quòd hæc quum in fidelium mẽtibus digito Dei exarata fuerit, omnem cæcitatem cordis expellat, omnes sathanæ laqueos (quibus implicati infeliciter nascimur) disrũpat, ianuamq́; diuinæ pietatis aperiat, quam introgressi, soluto reatu corruptionis antiquæ (qui ex primi parẽtis Adæ delicto, in omnes posteros deriuauit) ad suauem odorem præceptorum Dei feramus, ipsiq́; in sua ecclesia læti deseruiamus, ac proficiamus de die in diem, donec occurramus omnes in virum perfectum, in mensuram plenitudinis Christi. Hunc ordinem ostendit beatissimus ille ecclesiæ doctor Paulus: Accedentem (inquit) ad Deum oportet credere. Et Rom. v. Per quem habemus accessum per fidem in gratiã istam. Ac rursus ad Hebræos: Sine fide impossibile est placere Deo. Sed & propheta dicit: Nisi credideritis, non intelligetis. Vt ergo intelligentiæ aditus patescat, omnium primũ symboli professio proponitur, in qua fidei catholicæ fundamentum, super quod ædificium ecclesiæ surrexit, constructum manibus Apostolorũ ac prophetarum continetur, idq́; mirabili breuitate, perspicuitateq́; sermonis, vt de hac summa diuini dogmatis propheta nõ immerito dixisse videatur, Verbum consummans & abbreuians in æquitate, quia verbum breuiatum faciet Dominus super terram.

[Margin notes: Ordinis ratio. / Cyprian. in symbol. / Symbolũ, fidei regula. / Hiere. 31. Heb. 8. / Heb. 11. / Heb. 11. / Esaiæ 7. / August. in symbol. li. 4. ad Catechu. / Ephes. 2. / Esaiæ 10.]

August. ad Sixtũ contra Pelagianos.

NE verò quis in primo vestibulo statim offendat, nemo putabit hanc fidei regulam ac doctrinam, humana tantum industria perdisci compararique posse. Dei enim donum est fides. Cæterum, verbi minister huius fidei prædicator, secundum gratiam quæ ipsi data est, non nisi plantator est & rigator. Neq; tamen (vt Apostolus ait) qui plãtat est aliquid, neq; qui rigat, sed qui incrementum dat Deus, qui vnicuique partitur mensuram fidei prout vult. Illi ergo tota laus debetur, qui intus & docentis organum temperat, & discentiũ mentem transformat.

1. Corin. 3. 1. Corin. 1. Ibidem.

Qua de re, cum nobis tãtus magister (quem cœli cœlorum adorant, ac tremunt dominationes & potestates) audiendus sit, oportet huc accedentem deponere omnem arrogantiam ac supercilium, omnem carnis sensum & humanæ rationis argutias, vt simpliciter certoque credat quicquid nobis ad salutem diuina tradidit authoritas. Quod tamẽ non prius faciet, quàm Deus id per suam gratuitam misericordiam ipsi largiatur. Nam ea sola facit, vt fideles simus, ac Deo per omnia credamus.

1. Timo. 1.

Fides q̃d sit. August. in Enchir. ad Laurẽtiũ. Heb. 11. Rom. 3. Ioann. 3.

FIDES ergo, de qua hic agimus, est donum menti hominis diuinitus infusum, quo citra vllam hæsitantiam credit esse verissima, quæcunq; diuina eloquia docuerunt: quam Paulus apostolus describens, consistere asserit in earum rerum, quæ non videntur cognitione, assensioneq; longe omnium certissima, quòd in Deum, cui creditur, nulla suspicio vanitatis cadere possit. Hæc sola aditum præbet, ac facit, vt qui per incredulitatem & superbiam veteris Adæ à Deo excidimus, Deo rursus appropinquemus, ac etiam per charitatem inseramur. Infecta est in Adam protoplastæ radix: vnde consequens erat, vt stirps quoq; tota vitiaretur. Erant siquidem homini in primis præcipuæ illæ animæ vires, intellectus & voluntas, in hoc diuinitus inditæ, vt Deum veluti optimũ simul & maximum rerum omnium conditorem ac conseruatorẽ perpetuo agnosceret, agnitum verò, quoad fieri posset, complecteretur. At posteaquam protoplastes legem Dei neglexit, & sathanæ legibus obtẽperare maluit, protinus intellectum, hoc est, mentem & rationem, qua iudicaret, quid eligendum, omnis error inuasit: Itidem voluntatem, qua expeteret quod commonstraret ratio, carnalis concupiscentia grauiter

Radice in Adã corrupta, vitiata est tota stirps generis humani. August. de symbolo ad catech. lib. j.

uiter vitiauit. Atque ita factum eſt, vt recederet homo (qui ad imaginem Dei creatus fuerat à Deo conditore ſuo) comparatusq; iumentis inſipientibus, ſimilis illis factus ſit. Vtraq; ergo parte vitiata, duplici remedio opus erat, fide, quæ purificaret cor, hoc eſt, mentem & rationem, ceu fontem animi: & charitate, quæ ſubmoueret prauas cupiditates, vt ad ea tantum feramur quæ præſcripſit Deus. Sed vtrunq; remedium nō aliunde, quàm à Deo petendum vel expectandum erit. ambo enim ipſiſsima Dei dona ſunt, quòd nemo per fidem veniat ad patrem, niſi per filium. Et viciſsim, nemo veniat ad filium, niſi pater traxerit eum. Rurſus, Charitas Dei per filium promerita, non aliter diffunditur in cordibus fidelium, quàm per ſpiritum ſanctum, qui datus eſt nobis.

Duplici remedio opus. Pſal. 48. Acto. 15. 1. Timot. 1 Ioan. 6. Rom. 5.

IAm vt ad ſymboli apoſtolici, in quo hæc fides proponitur, expoſitionem pergamus: Principio ſciendum eſt, quicquid inibi continetur, tribus verbis ſummatim comprehendi, Nempe fide in Deum, qui vnitate eſſentiæ ſimplicisſimè vnus eſt, & trinus in perſonis, quarum tamen eadē eſt deitas, eadem eſſentia & coæternitas, eadem omnipotētia, eadem maieſtas, eadem ſapientia, eadem bonitas. Prima appropriatur patri, ſecunda filio, tertia ſpiritui ſancto. Quarum proprietates diſertè obſeruandæ, & retinendæ ſunt. Pater innaſcibilis eſt, Filius ab æterno genitus, appellatus Verbum & imago Dei patris, qui deſtinato tempore aſſumpſit humanam naturam ex virgine Maria, Spiritus ſanctus ab vtroq; procedens, vtriuſq; quidem nexus ineffabilis. Pater per filium condidit vniuerſa, Filius reſtituit prolapſa, Spiritus ſanctus vtriq; cum vtriſque cooperatur. Pater, cui ſumma eſt authoritas, per filiū redemit eccleſiam, per ſpiritum ſanctū gubernat, vegetat ac viuificat. Tribus ergo partibus hoc ſymbolum, vt ſunt tres ſanctiſsimæ trinitatis perſonæ, ad quas refertur, conſtat. Prima pars Patri, ſecūda Filio, tertia Spiritui ſancto deputatur. In ſingulas perſonas nos credere profitemur, vt diuinitatis vnitatem, ac parem potentiam teſtemur. Nam pares ſint neceſſe eſt, in quos par fiducia collocatur.

Sūma ſymboli. Credere I Deum. Deus vnꝰ eſsētia, trinꝰ in perſonis. Aug. de fide & ſymbo. Proprietates pſonarum diſertè obſeruādæ. Tres ſymboli partes.

SYMBOLI APOSTOLORVM EXPOSITIO.

Credo in DEVM *Patrem omnipotentem, creatorem cœli & terræ.*

Deꝰ nobis tātum per fidē videt.
Ioan.1.
1.Ioan.4.
3.Reg.8.
1.Corin.13
Duplex credēdi ratio.
Auguſt.in pſal.77.
Credere deum.

DEVM ſicuti eſt, nemo vidit vnquam, vt ne ſeraphicæ quidem mētes diuinam naturam ſicuti eſt, comprehendant. Multo minus nos in hac vita mortali, quibus tantum per fidem Deum videre licet, ſed tanquam in ſpeculo & ænigmate. Optimo ergo iure ſymboli prima vox eſt, Credo. ſed hoc initio commonendū eſt, duplicem eſſe credēdi rationem. Prior, cum credimus Deum eſſe, & vera eſſe quæ de Deo dicuntur, quemadmodum & dæmo-

nes

nes credunt,& cõtremiſcunt,(ſciunt enim illum mentiri non poſſe)& plerique philoſophi crediderunt,ſed tamen euanuerunt in cogitationibus ſuis. Altera ratio credendi eſt in Deo, ſiue in Deum credere,quemadmodũ pij credunt,qui pro compertiſsimis habẽt omnia, quæ ſacris Biblijs ac catholicæ eccleſiæ diffinitione in ſpiritu ſancto prodita ſunt,& ſine omni dubitatione ſperãt, quæ Deus ibi promittit. Rurſus timent quæ minatur, breuiter & conſtanter Deo credunt, eique ſe totos committunt quantum poſſunt. Qui ſibi nihil quaſi proprium & in ſua poteſtate poſitum vendicant, ſeſe illius clemẽtiſsimi domini ſeruos profitentur,ſuaque omnia tradunt diuinæ voluntati, propria abnegantes in omnibus. Quod facimus cum credendo amamus, credendo diligimus, & credendo in eum imus. Hæc eſt fides quam in nobis exigit Deus. Nec tamẽ inuenit quod exigat, niſi donauerit quod inueniat. Hæc nos Deo copulat, hæc in huius vitæ tenebris prælucet, oſtendens quid verè fugiendum,quid expetendũ: hæc nos armat, impauidos, inuictosq; reddit,aduerſus omnes mundi ſathanæque machinas:hæc eſt quæ cõſolatur nos in omnibus afflictionibus ſpe bonorum cœleſtium, ſemper habens in ore: Si Deus pro nobis,quis contra nos? Et,Non ſunt condignæ paſsiones huius ſeculi ad futuram gloriam quæ reuelabitur in nobis, de qua ſcriptũ eſt: Induite vos armaturam Dei,in omnibus ſumentes ſcutum fidei, in quo poſsitis omnia tela nequiſsimi ignea extinguere. Et iterũ,Circuit vos tanquam leo rugiens, quærens quem deuoret, cui reſiſtite fortes in fide. Et rurſus: Et hæc eſt victoria quæ vincit mũdum,fides veſtra. Si deſit hæc fides,nulla bona opera conferunt ad ſalutẽ. Nam diuus Paulus peccatũ pronuntiat, quicquid non eſt ex fide intelligens, quia non eſt ſine fide quicquam meritoriũ. Sin adſit,omnia cooperãtur in bonum. Neque enim Deus fide formata ſibi ſic credẽtem ſubleuare deſinet, nihilq; ei euenire permittet, niſi quod ei proſit, etſi neſciat, vt ſiue viuamus ſiue moriamur, domini ſimus.

Roma. 1 | Credere in Deo vel in Deum. | Aug. in ſolilo. lib. 1. circa finẽ. | Quam fidem in nobis exigat Deus, & quæ illius vis ſit. | Aug. in Ioan. cap. 29 | Roma. 8 | Ephe. 6 | 1. Petri 5. | 1. Ioan. 5 | Nulla opera bona abſque fide. | Roma. 14 | Roma. 8 | Aug. in ſolilo. lib. 1. | Iob 13.

CRedimus,inquam,in Deum. Cum Deum dicimus,ſentimus illam æternam mentẽ,qua nihil eſſe poteſt nec maius, nec ſapientius, nec melius, quæ incõmutabiliter eſt ſine tẽpore,quæ eſt ipſum eſſe,& à qua venit rebus conditis,vt ſint aliquo modo. Sic Exodi iij. legimus: Ego ſum qui ſum. Et qui eſt,miſit me ad vos,& Chriſtus ait: Deus ſpiritus eſt,id eſt, ſubſtan

Deus quid. | Ioan. 4

ſubſtantia ſpiritualis ſine initio, ſine fine, ſimplex, ſine vlla admixtione, inuiſibilis, incorporea, immenſa, ineffabilis, inextimabilis, in qua nihil adiunctum, nihil creatum ſit. Nam infinita potentia, infinita ſapientia, infinita bonitas, infinita iuſtitia, infinita miſericordia, quæ Deo tribuuntur, nō ſunt accidentia in Deo, ſed Deus eſt re ipſa hæc omnia.

PATREM.] Patrem addidit, vt diſtinguat hanc perſonam à filio. Mox enim ſubijcit: Et in Ieſum filiū eius vnicum. Quanquam in ſcripturis Deus trifariam appellatur pater. Primo, vt ſit notionaliter nomen perſonæ deitatis, cui ſoli hoc competit, quòd filium genuit eiuſdem deitatis conſortem, & vnum cum patre exiſtentem, quemadmodum hîc accipitur. Et apud Ioannem: Qui me videt, videt & patrē. Et: Ego & pater vnum ſumus. Deinde Dei nomine ſic accepto, vt totam declaret trinitatem, Deus recte dicitur pater, quòd creator ſit omnium rerum conditarum, quemadmodum legimus: Nunquid non ipſe eſt pater tuus, qui poſſedit te & creauit te? Denique peculiari ratione Deus dicitur pater timentium ipſum, quos in filios adoptare dignatur, ſicut ſcriptum eſt: Et dedit illis poteſtatem filios Dei fieri, his qui credunt in nomine eius.

Deus pater trifariā accipitur.
Ioan. 14.
Deut. 32.
Ioan. 1

OMNIPOTENTEM.] Quum audis omnipotentem, intelligis Deum eſſe, ad cuius potentiam & maieſtatem nihil eſt hominum aut angelorum ſublimitas, ſeu quæcunq; poteſtas. Poteſt quidem ſecundum datam poteſtatem, quilibet angelus vel homo dici potēs, ſed abſit, vt dicatur omnipotēs. Solus Deus omnipotens, qui omnia ex nihilo creauit. Et omnia quæcunque voluit, fecit in cœlo & in terra, facitq; hoc omnipotentis cognomen ad confirmandam fidem imbecillium, & ad excludendas omnes ratiocinationes humanas in operibus diuinis. Quibus omnibus hoc vno verbo reſpondetur: Quia non eſt impoſsibile apud Deum omne verbū. Quum enim infinita ſit & incomprehenſibilis Dei potentia, ſtultū eſt diſquirere, quomodo hoc vel illud fecerit. Ex quo hunc fructū homo fidelis capit, vt quemadmodū credit Deum omnipotentē, hunc mundum cū nondū eſſet, condidiſſe, atque alia omnia quæ Deum feciſſe ſacra ſcriptura commemorat: Ita credat ſimul futurum, quicquid ille futurum promiſit vel prædixit, quando nutu quicquid vult poteſt, quantumuis homini videatur impoſsibile. Ita fit, vt incipiat homo ſuis & quibuſlibet humanis viribus

Solus deus omnipotēs
Ioan. 1
Pſal. 134
Omnipotentia Dei, fidei robur.
Lucæ 1.
Fiducia in Deū vnde.

bus diffidere, & totus ab illo pendere, qui poteſt omnia, cui nemo reſiſtit aut dicit, Cur ſic facis? Cum autem ſit omnipotens, mori non poteſt, falli non poteſt, mentiri non poteſt: & quod ait Apoſtolus, negare ſeipſum non poteſt, quòd hæc omnipotentiæ repugnent. In hoc autem articulo cum dicimus, Credo in Deum patrem omnipotentem, filium aut ſpiritum ſanctum omnipotentē non negamus, ſed aſtruimus, quòd ſicut patris & filii & ſpiritus ſancti eſt eadem eſſentia & omnipotentia, ſic & eadem ſempiternitas.

Iob 9
Augu. de ſymbo. ad catech. li. 1. cap. 1.
2. Timo. 2
De ſym. ad cate. lib. 2. cap. 3

CREATOREM cœli & terræ.] Qui condidit cœlum & terram, & quæcunque cœlo terráq; continentur, viſibilia & inuiſibia, idq; ex nihilo per coæternū verbum ſuum, id eſt, filium, ſicut pſal. xxxij. legimus: Verbo domini cœli firmati ſunt, & ſpiritu oris eius omnis virtus eorum. Et deinde: Ipſe dixit, & facta ſunt: ipſe mandauit, & creata ſunt. Quod tamen verbum non ſicut verba noſtra debemus accipere ſeu intelligere. Nam hæc verè atque ore prolata, verberato aëre tranſeunt, nec diutius manent quàm ſonant, cum illud æternum verbum incōmutabile maneat. nam de ipſo dictum eſt, cum de ſapientia diceretur, in ſeipſa manens, innouat omnia. Ideo verbum patris appellatum, quia per ipſum innoteſcit pater. Sicut enim verbis noſtris hoc agimus, cum verum loquimur, vt animus noſter innoteſcat audienti, & hoc conamur & verbis, & ipſo ſono vocis, & vultu & geſtu corporis, vt animū ipſum noſtrum, in nobis quidem manentes (quoad fieri poteſt) cognoſcendū & perſpiciendum animo auditoris inferamus, quod intus eſt demonſtrare cupientes: Sic Deus pater, verbum ad ſeipſum indicandum genuit, quanquam hæc ſimilitudo infinitam diſſimilitudinē habeat. Deus enim cum verbum genuit, id quod eſt ipſe ab æterno genuit, in illud eſſentiā ſuam transfundens. Vnde & virtus & ſapientia eius dicitur, quia per ipſum operatus eſt, & diſpoſuit omnia. Et ne quis in hac rerum creatione ſomniet præexiſtentem materiam, diuus Ioannes ait: Omnia per ipſum facta ſunt, & ſine ipſo factum eſt nihil. Quod & Apoſtolus exertè pronuntiat Coloſſ. 1. Quoniam per ipſum cōdita ſunt vniuerſa, ſiue throni, ſiue dominationes, ſiue principatus, ſiue poteſtates, omnia per ipſum & in ipſo creata ſunt. Fecit in cœlo viſibilia, ſolem & lunam & ſtellas. Suis animalibus terreſtribus, & omni plantarum genere impleuit terram.

Pater ex nihilo omnia condidit per filium.
Pſal. 32
Pſal. 148
Verbum, quod & filius.
Aug. de fide & ſym. c. 3.
Sapient. 7
Verbū cur dicatur.
Nulla ſimilitudo conueniens ad indicanda diuina.
Verbum, virtus & ſapiētia patris.
Ioan. 1
Auguſtin. de ſymbo. ad catech. lib. 1. ca. 1.

Imple

Gen.1. Impleuit aërem volatilibus, mare natãtibus, omnia impleuit creaturis proprijs. Fecit & hominem ad imaginẽ & similitudinem suam, in mente homini indita: ibi enim est imago Dei. Ideo mens ipsa nõ potest comprehendi, ne à seipsa quidẽ, quia est imago Dei. Fecit, inquam, hominẽ, vt creaturis cæteris dominaretur, cõstituit eum super opera manuũ suarum. Omnia subiecit sub pedibus eius, oues & boues vniuersas, insuper & pecora campi, Volucres cœli & pisces maris, qui perambulant semitas maris. Et vt hæc propter hominem, ita hominẽ atque omnia alia propter se, tametsi ipse nullius egeat, creauit. Siquidem hic est finis omnium rerum cõditarum, vt cognoscant & glorificent conditorem suum. quod fidelis Dauid non tacuit, Psal. viij. xviij. ciij. ac cxlviij. Quod & hymnus triun puerorũ manifestè declarat. Et quis tam cæcus est, qui non videat cœlos enarrantes gloriam Dei? Et hanc vniuersitatẽ rerum conditarum demonstrare ac testari Deum, qui sit omnipotens, sapiens, bonus, & iustus? Ideo & Paulus ad Romanos inquit, diuinitatem in natura conspici. Inuisibilia enim Dei à creatura mundi per ea quæ facta sunt, intellecta cõspiciuntur, sempiterna quoq; eius virtus & diuinitas, ita vt omnes pronuntiet inexcusabiles, qui quum ex creatura cognouissent Deum, non sicut Deũ glorificauerũt. Nonne lex naturæ, quæ in omnibus rebus cõditis viget, hanc rerum naturã non existere casu, sed certo consilio conditã esse, gubernari, & cõseruari apertè clamat? Veluti quòd corpora cœlestia tot annorũ millibus, suos certissimos motus retinẽt, quòd superiora & inferiora corpora, in quadam naturarũ contrarietate, perpetuo quodã consensu colligantur: quòd vices temporum recurrunt, quòd maria, flumina, fontes, plantæ, omne animãtiũ genus, suæ quodque naturæ legibus obtemperant, & in suos certos vsus ac fines diriguntur. In primis autem in mente hominis expressum quoddam vestigium diuinitatis deprehẽdimus, cum illius admirabilem vim in corpore humano sentimus. Per hos gradus etiam Ethnici venerunt ad aliquam notitiam summæ illius mentis, vnde cõdita sunt omnia. In quibus tamẽ nihil est tam egregium, quin infinitis partibus sit infra primam causam.

[Marginal notes: Mens hominis incõprehensibilis. — Cur homo creatus. Psal. 8. — Finis oĩm rerum conditarum. — Vniuersitas rerum Deum esse testatur. Roma. 1 — Lex naturæ arguit diuinã prouidẽtiam. Acto. 14 — In mẽte hominis expressum vestigium diuinitatis. — Ethnici quomodo Deum esse cognouerunt.]

Iam Christiani hominis est, non solum intelligere hunc orbem à Deo conditum, sed & Deum vbique esse præsentem, sustentantem & gubernantẽ omnia. Adeò, vt si ille vel paulisper

[Marginal note: August. de sym. ad cathecu. lib. vlti.]

lisper manum subtrahat,omnia statim in nihilum reciderent, quemadmodum scriptum est Psal.ciij. Porrigente te manum tuam,omnia implebuntur bonitate. Auertēte autē te faciem, turbabuntur:auferes spiritum eorum,& deficient,& in puluerem suum reuertentur. Quamobrem in hoc articulo,nomine creationis non solū conditio, sed & sustētatio ac gubernatio & conseruatio rerum conditarū intelligi debet,vti quoq; eodem psalmo subijcitur: Emitte spiritum tuum,& creabuntur, Psal.103 & renouabis faciē terræ.Hinc fit, vt in tota scriptura nihil vel Augus. de factū geratur vel dicatur sine mētione Dei, vt sciamus Deum dogma. ec esse,cuius nutu geruntur omnia, atq; adeò propè adesse Deū, cle. vt penè manibus contrectari posit.Quemadmodum in Actis Acto.17. legimus Paulum insigniter dixisse ad viros Atheniēses: Deus qui fecit mundum, & omnia quæ in eo sunt, hic cœli & terræ cum sit dominus, nō in manufactis templis habitat (intellige quasi circunscriptus loco) nec manibus humanis colitur, indigens aliquo, quum ipse det omnibus vitam & inspirationē, & omnia,fecitq; ex vno omne genus hominum inhabitare super vniuersam faciem terræ, definiens statuta tempora & terminos habitationis eorum,quærere Deum,si fortè attrectent aut inueniant,quamuis nō longe sit ab vnoquoq; nostrum:in ipso enim viuimus,& mouemur,& sumus.Et ad Hebræ.j.portans omnia verbo virtutis suæ.Itidem ad Coloss.j.Omnia per ipsum & in ipso creata sunt,& ipse est ante omnes,& omnia in ipso constant.Quod Christus(illud æternum Dei verbum)in Euangelio manifestisimè docet Matth.x.Duo(inquit)passeres asse veneunt,& vnus nō cadit super terrā sine patre vestro. vestri autē & capilli capitis omnes numerati sunt.Et iterū:Re Matth.6 spicite volatilia cœli, quoniā nō serunt neq; metunt,&c.& pater vester cœlestis pascit illa. Et paulopost: Si enim fœnū agri quod hodie est,& cras in clibanū mittitur,Deus sic vestit:quāto magis vos,modicæ fidei?Verbū ergo,quo Deus dixit: Ger Gene.1 minet terra herbā virentem & facientē semen, & factū est ita, non desijt operari,sed perpetuo operatur, & perpetuo vsq; in Irene.li. 4 cōsummationē seculi fit ita,& sic de reliquis rebus creatis. Ver cōtra hær. bo enim domini cœli firmati sunt & terra. Vt proinde dixerit cap.34 Christus: Pater meus vsque modo operatur, & ego operor. Psal.32 Ioan.5 Quod & vbiq; Psaltes mirificè inculcat: Omnia(inquit) à te Psal.103. expectant,vt des illis escā in tēpore. Dante te illis,colligēt. Et

iterū:

iterum: Oculi omniũ in te ſperãt domine, & tu das illis eſcã in
Pſal.146 tempore opportuno. Atq; alibi: Qui operit cœlum nubibus,
& parat terræ pluuiam. Qui producit in montibus fœnum, &
herbam ſeruituti hominum. Qui dat iumẽtis eſcam ipſorum,
& pullis coruorum inuocantibus eum. Ac Pſal. xxxv. Homines
Pſal.99 & iumenta ſaluabis domine. Et iterum: Scitote quoniam dominus
ipſe eſt Deus: ipſe fecit nos, & non ipſi nos: nos autem
populus eius & oues paſcuæ eius. Quæ omnia euidenter oſtendunt,
nos non naſci aut viuere, aut ali, aut hoc vel aliud operari
caſu, aut tantum noſtris viribus ſeu prouidentia, ſed Deo
dante, viuificante ac conſeruante. Quemadmodum diuus Paulus
Timoth. v. vocat Deum viuificantẽ omnia, qui præſtat nobis
omnia abundè ad fruendum, & eſt ſaluator omnium hominum,
maxime fideliũ. Hæc altius repetere viſum eſt, quòd
ſciamus maximam hominum partem, tanta mentis caligine
obtenebratam, vt etſi ſe noſſe Deum profiteãtur, factis tamen
Tit.1 negent, ac ſic vitam inſtituãt, quaſi Deo res creatæ nullæ ſint
curæ, & quaſi Deum aliquid celare, aut præter illũ ſibi proſpicere,
aut quid aliud agere poſsint, quum tamen omnia nuda &
aperta ſint oculis eius, qui ſcrutatur renes & corda Deus, ſine
Eccle.39 quo nihil facere poſſumus. Qui craſsiſsimus error facit, vt
Hebræ.4. hoc hominum genus nunquam recta mente ſit erga Deum, &
Pſal.7 quicquid agat, non agat ex fide, aut ſimplici oculo in Deum
Ioan.15 collato, quem Chriſtus in omni actione requirit. fit quoque
Matth.6 vt Deum non recte colat aut inuocet. Cui enim nondũ perſuaſum
eſt omnia à Deo petẽda, ſed humanis viribus aut prouidentia
Ibidem. comparanda, quomodo is in oratione dominica panem
quotidianum à Deo recte petierit? quod id nemo recte fecerit,
niſi qui certum habeat eum adeſſe, gubernare, alere, &
conſeruare omnia: & nihil nobis vel boni vel mali contingere
poſſe, niſi dante vel permittente Deo. Qui vero eò peruenit
vt hæc intelligat, is non poteſt ſuis viribus, & quibuſcũq; alijs
externis præſidijs non diffidere, & totus ab illo pendere, qui
poteſt & præſtat omnia: is nihil ſuæ ſapientiæ tribuit, quum
Dei ſapientiam intuetur, ſed credit omnia rectiſsimè, iuſtiſsimeque
ab eo fieri, etiam ſi iuxta ſenſum humanũ (id quod in-
Pſal.36 terdum fit) abſurdum videatur, quale eſt, quòd videmus im-
Pſal.72 pios rebus exterioribus florere, & pios in hoc mundo tribula-
Pſal.33 tioni expoſitos eſſe. Is deniq; cum bonitatẽ Dei, omnia propter

Marginal notes: Nihil temere aut uiribus noſtris fit. — Quorundã hominum ſtupiditas. — Oĩa Deo aperta. — Qui oculo ſimplici ſunt, toti à Deo pendent, ſibi diffidẽtes.

pter hominem,ipſumq́; hominem ad ſuam imaginem & ſimi litudinem creantem, ac lapſum per filium reſtituentem, ac omnia per CHRISTVM in ſpiritu ſancto,cum fiducia petenti, donantem intelligit,videt nihil eſſe,quod illius gratuitæ beneficentiæ non debeat.Quo fit,vt ſyncero affectu totam ſpem in illum transferat,vt omnem ſolicitudinem plena fiducia in illum(cui ſcit eſſe curam de nobis)conijciat.Vnde tandē conſequitur,vt viuida charitate erga Deum afficiatur,& in illum tendat,quem nouit eſſe ſummè bonum,nihil illi in amore aut præferēs aut æquās,vt libeat potius relinquere patrē,matrem, liberos,& vxorem,vt malit amittere principis amorē,perdere opes,honores,& omnem voluptatē,quin & vitam(ſi Deus ita iuſſerit)quàm hunc offendere.Qui quicquid veneratur,quicquid metuit,quicquid amat,præter eum, eius cauſa amat,metuit,ac veneratur,omnia ad illius gloriā referens, ſemper gratias agens,ſiue cōtingant læta,ſiue triſtia, ſiue mori detur,ſiue viuere,certus, diligentibus Deum, omnia cooperari in bonum,& Deum non derelinquere ſanctos ſuos,ſed in æternum conſeruare.breuiter,beatos eſſe omnes, qui confidunt in eo.

Gene.1 — Lucæ 11. — Roma.8 — 1.Petr.5 — Matth.10 — Lucæ 14 — Roma.8. — Pſal.36 — Pſal.2.

Et in IESVM Chriſtum filium eius unicum, Dominum noſtrum.

HIc ſecundū caput apoſtolici ſymboli ingredimur, quod nobis ſecundum perſonam, quæ Filij eſt redemptoris, proponit,quam in primis varijs cognomētis nobis deſignat, vt omnibus modis declaret hanc perſonam,quæ carnem aſſiumpſit,eſſe verum Deum de Deo,& verum hominem ex homine.Sicut enim anima rationalis & caro, vnus eſt homo,ita Deus & homo, vnus eſt CHRISTVS Ieſus.Et quemadmodum ab æterno tres perſonæ deitatis ſunt, in vnitate naturæ ſeu ſubſtantiæ,ita tēpore deſtinato factum eſt,vt verbum Dei humanam naturam aſſiumens ſine confuſione ſubſtantiæ, vnum CHRISTVM conſtitueret, ſicuti Ioannis Euangelium teſtatur; Verbum caro factum eſt. Verbum,inquam,quod in principio erat Deus apud Deum,per quod omnia facta ſunt, & ſine quo factū eſt nihil. Verbum,in quo vita erat,lux hominum,& lux in tenebris lucebat, & tenebræ eam non comprehenderunt,lux vera, quæ illuminat omnem hominē venien-

Filij perſona Deus et homo, pluribꝰ nominibus deſignatur. — Ex ſymbol.Athana. — Auguſt.de tri.lib. 13. c.17. — Ioan.1

August. in Ioan. tem in hunc mundũ. Verbum deniq; quod in mundo erat, per quod mundus factus est, & quod mũdus nõ cognouit, factũ est

Esaiæ 4. caro. Filius Dei factus est homo. Hic enim, caro, totũ hominẽ significat, sicut sæpe alibi. Induit, inquam, humanam naturam Dei filius, vt daret se recipiẽtibus, ac lucẽ hanc apprehẽdenti-

Ioan. 1 bus, potestatẽ filios Dei fieri, his qui credunt in nomine eius. Qui nõ ex sanguinibus, neq; ex voluntate carnis, neq; ex voluntate viri (quales omnes sumus ex Adam) sed ex Deo nati

Roma. 5 August. de fide ad Pe. c. 2 Ioan. 3 Ioan. 1 Hebr. 1 Ioan. 1 Ioan. 16 sunt, id est, regenerati sunt. Hic est CHRISTVS Iesus plenus gratiæ & veritatis, de cuius plenitudine nos omnes accepimus, & gratiã pro gratia, per quẽ Deus, quem nemo vidit vnquã, multifariã, multisq; modis olim in prophetis loquutus, nouissimè nobis in persona eiusdẽ filij sui familiarissimè euidentissimeq; innotuit. Vnigenitus enim filius, qui est in sinu patris, ipse enarrauit, per quẽ allata est vita æterna. Hæc enim est vita æterna, vt cognoscãt te solum verũ Deũ, & quẽ misisti, IESVM Christũ, per quẽ liberatio ac salus, humano generi, in diabolica captiuitate detẽto, apparuit, quemadmodũ scriptũ

Ioan. 8 Gene. 3 est: Si vos filius liberauerit, tunc verè liberi eritis. Cùm enim primus parens noster Adam, ab initio ad Dei imaginẽ & similitudinem cõditus, ac in paradiso deliciarũ, vbi erat perpetuò beatus & immortalis futurus, per inobedientiã seipsum perdidisset, factus carnalis & mortalis, tota natura corruptus & deprauatus, nimirũ auersus à Deo vero, æterno illo ac incõmu-

August. in ench. cap. 26. August. de li. arb. lib. 2. c. 20. Christ' nobis mediator necessari' erat. Philip. 2 Esaiæ 53 1. Ioan. 3. 1. Petr. 3 Gene. 3 Esaiæ 9. Roma. 5 Ephe. 1 Roma. 8 tabili bono, atq; hanc corruptelam, in totã stirpem suã, massæ corruptæ sobolem, deriuasset, nõ potuit homo, sicut spõte ceciderat, ita sponte etiam resurgere, quemadmodũ qui seipsum occìdit, seipsum resuscitare nõ potest. Sed necessarius erat mediator, per quem Deus dexteram suam nobis porrigeret, qua perditos nos reuocaret in vitã, & captiuos vindicaret in libertatem. Proindeq; factũ est, vt illud Dei verbum, per quod facta sunt omnia, & in quo omnia subsistũt, caro fieret, & vsq; ad miseriã nostrã sese demitteret, & habitaret in nobis, quẽadmodũ diuus Paulus ait: Qui quũ in forma Dei esset, non rapinã arbitratus est esse se æqualem Deo, sed semetipsum exinaniuit, formam serui accipiens, vt filius qui in deitate erat patri æqualis, humanã indutus naturam, & quatenus homo, ab omni tamen peccati labe longè alienissimus, Deo patri vsq; ad mortẽ obediens factus, hominẽ, qui à Deo per inobedientiã in mortem

prolapsus erat, seq; diabolo subiugauerat, in vitam ac libertatem reuocaret. Nobis datus, nobis natus, vt peccata nostra, imò totius mundi (pro quibus nihil dignũ nos quod exoluerimus Deo, habuimus) ipse portaret, & nos quũ inimici essemus Deo, per mortẽ suam in sanguine suo reconciliaret, suiq; spiritus in se credentes participes faceret, per quẽ diffunderet charitatẽ in cordibus nostris, qua Deũ sponte ac libẽter, nõ vt serui, sed vt ingenui filij, læti ac alacres, Dei voluntatẽ faceremus. Tunc enim efficimur verè liberi, quũ Deus nos fingit, id est, format & creat, non vt homines (quod iam fecit) sed & vt Deo accepti ac boni homines simus, quod nunc gratia sua facit, vt simus in Christo Iesu noua creatura, secundũ quod dictum est: Cor mundũ crea in me Deus. Necesse ergo fuerat, vt hic mediator, simul Deus esset & homo, quod alioqui perditos seruare, mortuos viuificare, iustificare impios, peccata remittere, spiritum sanctũ dare, breuiter, nos regenerare nõ potuisset: quæ omnia benignitas & humanitas saluatoris nostri Dei in Christo non ex operibus iustitiæ, quæ fecimus nos, sed secundũ suam misericordiã perfecit. Misericordiã enim cõsequuti sumus, vt simus fideles, & hoc nõ ex nobis, sed Dei donũ est, non ex operibus, ne fortè quis extollatur. Ne tamen quis intelligat, sic nos gratis liberatos, vt bonis operibus posthac non sit opus, statim subiecit. Ipsius enim figmentum sumus, in Christo Iesu, in operibus bonis, vt in illis ambulemus. Non quæ iustificandũ præcedũt (quod impossibile sit sine fide placere Deo, aut bene viuere) sed quæ comitãtur iam iustificatũ, qui sunt fructus spiritus & fidei per charitatem operantis.

Per charitatem voluntas Dei adimpletur. *August. in enchi. c. 31* *Gala. 6* *Psal. 50* *Gratis redempti sumus.* *Tit. 2. 3.* *1. Cor. 7* *Opera bona necessaria, quæ sequũtur iustificationem.* *Hebræ. 11*

ET IN IESVM.] Vides qualis venerit hic mediator. Non enim venit vt vltor, sed vt saluator. Iesus enim Hebræis saluatorem sonat, vt non temerè id nominis ei tributum sit, sed ab angelo priusquam nasceretur, inditũ, sicut scriptũ est: Et vocabis nomen eius Iesum. ipse enim saluum faciet populum suum à peccatis eorum. Legimus & aliũ quempiam Iesum, filium Naue, sed nihil aliud quàm Iesu redemptoris typum ac imaginẽ gerentem. Moses enim, qui typus veteris legis est, nõ potuit populũ in terrã repromissam perducere, sed illi succedens dux Iesus, qui & Iosue, perduxit. Et quemadmodum is de terra Aegypti populum eductum, deque eremi erroribus liberatum, in terram repromissionis introduxit: Ita hic Iesus

Priori aduẽtu Christus venit vt saluator. *Lucæ 1.* *Hierony. in Iosue.* *Deut. vlt.* *Iosue 1.*

redemptor noster populum de ignorãtiæ tenebris eductum, & de mundi erroribus euocatum, ad regna cœlorum prouexit. Nec enim aliud nomen est sub cœlo datum hominibus, in quo oporteat nos saluos fieri, quòd non sit aditus ad veram felicitatem, nisi per fidem in IESVM, sicut ipse testatur: Nemo (inquiens) venit ad patrem, nisi per me. Et iterum, Ego sum via, veritas, & vita. Ego sum ostium: si quis per me introierit, saluabitur. & cætera quæ sequuntur.

In solo Christo salus. Ioan. 14 Ioan. 10

CHRISTVM.] Christus vel regium vel pontificale nomen est. Nam & sacerdotes & reges apud Iudæos, vnguento chrismatis consecrabantur, qui & CHRISTI dicebãtur, sed illi exteriori vnguẽto, materię corruptibilis, velut mortales & corruptibiles vngebantur. Hunc autem singulariter plenitudine spiritus sui vnxit Deus, sicut & Esaias ex persona Domini præsignauerat; Spiritus Domini super me, ęò quòd vnxerit me, euangelizare pauperibus misit me. Vterque porrò titulus Christo apprimè cõgruit, qui dictus est sacerdos secundũ ordinem Melchisedech. Qui vt sacerdos, seipsum agnum vere immaculatũ in ara crucis obtulit pro salute mundi. Rex quoque ab Angelo pronuntiatus est: Dabit (inquit) illi Deus sedem Dauid patris eius, & regnabit in domo Iacob in æternum, & regni eius nõ erit finis. Regnabit, inquam, nõ in regno corporali aut mũdano, quòd nullum tale sit æternũ, &, vt ipse alibi testatur, regnũ eius nõ est de hoc mũdo, sed spirituali, in quo sedet ad dexterã Dei patris, interpellãs pro nobis, dans remissionem peccatorũ & Spiritum sanctum in ipsum credentibus, & inuocantibus eum, quos & sanctificat vt resuscitet eos à nouissimo die ad vitã & gloriam æternã. De hoc CHRISTI regno, quod est vita æterna, quæ hic in nobis incipit, ibi cõsummanda, alibi fusius dicemus. Tantũ hîc admonebimus symbolum docere, hunc esse verũ Messiam illum vnicũ à prophetis olim promissum. Nam quẽ Latini vnctũ vocant, Græci Christum, Hebræi Messiam appellant. Proindeque cæcos Iudæos frustrà aliũ expectare, quòd semel Christus venerit, qui nõ potẽtia corporali instructus, sed plenitudine spiritus sancti inũctus, sanguine suo, cõsummato illo vnico atq; admirabili sacrificio, in ara crucis oblato, nos à tyrãnide sathanæ liberauerit, cõdonatisq; peccatis omnibus, veræ libertati restituerit, tãdę quoq; cœlestis regni sibi cohæredes & cõsortes asciscẽdos,

Cyprian' in symbo. Christus plenitudine spiritus. inunctus. Esaiæ 61. Christus sacerdos. Hebræ. 6. Ephe. 5. Esaiæ 9. Lucæ 1. Christus rex. Christi regnũ spirituale. Ioan. 18. 1. Ioan. 2 Christus vnic' ille Messias. Iudęorum cæcitas. Genes. 49 Danie. 9 Matth. 26 Lucæ 9. Ioan. 6 Ioan. 1 Hebr. 1. 1. Petr. 2. Coloss. 1. 2 Roma. 8

FILIVM EIVS VNICVM, DOMINVM NOSTRVM.]

Duobus prioribus verbis, symbolum, eam personã nobis nominatim indicauit, quæ in hoc erat ab æterno destinata, vt per eam mũdus redimeretur, & vt notum faceret nobis Deus sacramentum voluntatis suæ secundum beneplacitum eius, quod proposuit in CHRISTO, in dispensatione plenitudinis temporũ, instaurare omnia quæ in cœlis, & quæ in terra sunt in ipso. Iam declarare incipit hanc personã, & verum Deum, & verum hominem esse. Verum enim Deum ostendit, quum CHRISTVM filium Dei vnicum pronuntiat, id est, natura filium Dei, ex substantia patris genitum, &, vt aliud symbolum exponit, patri consubstantialem. Et proinde ob diuinam naturam, quam eandem habet cum patre, omnipotenti virtute, magnitudine, sapientia, bonitate, sempiternitate, hoc quod pater est, omnia tamen hæc non sine authore, sicut pater, sed ex patre, tanquam filius patri æqualis, habet, sine initio à patre natus, quemadmodũ Ioannes ait: In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum: hoc erat in principio apud Deum. Porrò filium Dei quũ audis, nolo cogitationem carnalis natiuitatis assumas, sed cum Esaia exclama: Generationem eius quis ennarrabit? Nam si vel eo quod cor generat verbũ, vel mens rationẽ, vel lux ex se parit splendorem, nulla fragilitas cogitatur, quanto sacratius de horum omnium creatore censendum est? Quanquam hic nulla similitudo afferri possit, quin innumera discrepent. Nulla enim creatura talis esse potest, qualis creator eius. Et ideò sicut sine exemplo est diuina substantia, ita & sine exemplo est diuina generatio. Lux enim non parit substantiuum splendorem, aut cor substantiuum generat verbum siue conceptum siue prolatum, sed filius Dei substantialiter generatur, quòd pater in eum omnem essentiam suam transfundit. Sicut ipse in Euangelio dicit: Ego & pater vnum sumus.

Cur. pater. filiũ misit. Ephe.1

Christus ver9 deus & homo. Symbol. Nice. Philip.2. Cypri. in symbol. Ioã. 5. 16. 17 Ioan.1

Natiuitas filij in diuinis inexplicabilis. Esaiæ. 54

Nulla similitudine diuina natiuitas exprimi potest. Psal.111.

Ioan.10

ADdidit ergo, VNICVM, vt hunc natura filium Dei, secernat à filijs adoptionis Dei. In scripturis enim frequenter homines pij appellantur filij Dei, at nõ natura. Natura enim omnes nati sumus filij iræ, sed dignatione adoptionis per fidem in Christum, facti sumus filij Dei, quemadmodum Ioannes ait: Dedit eis potestatem filios Dei fieri, his qui credunt in nomine eius, quum CHRISTVS nũquam non

Esaiæ 1. Ioan.1 Roma.8 Roma.5 Ioan.1

fuerit natura filius Dei, Deus de Deo. Itidem Paulus Aposto-
Ephe.1 lus: Prædestinauit (inquit) nos in adoptionem filiorum per IESVM Christum. Et iterum Roma.viij. Accepistis spiritum adoptionis filiorum Dei, in quo clamamus: Abba pater.

SEcundum ergo hanc priorem generationé, CHRISTVS non frater est noster, nec hæres Dei, nec fratres habet, nec cohæredes habet. Quanquam etiam vel ob id filius vnicus rectè asseritur, quòd licet sit Deus & homo, duabus naturis, deitate ac humanitate constans, sit etiam bis natus, vnius tamen filius est. Non enim duos fatemur filios, sed Deum & hominem, vnum filium credimus, manentem in duabus naturis, non tamen confusis. Et quanquam duas habeat natiuitates. Vnam, qua nascitur ex patre sine tempore: alteram, qua nascitur ex virgine matre, tempore præfinito à Deo, non tamen duo, sed vnicus est filius, non alius, sed idem aliter natus.

August. de eccl. dog. c.2

Duæ Christi natiuitates.

Cur Christus passim dominus in scripturis appelletur.

DOMINVM NOSTRVM.] Filius in scripturis frequenter Dominus appellatur, quod cognomen in CHRISTVM competit, non tantum iuxta alteram, sed vtranque naturam & diuinam & humanam. Quatenus enim est ab æterno Deus de Deo, dominus est omnium, nõ alius dominus à patre, quemadmodum nec alius Deus. Etsi enim dicuntur alij domini, concessà & impartita, non genita, potestate dicuntur. Hic verò solus est vnicus filius, & solus vnicus dominus. Sicut Apostolus dicit: Vnus pater Deus, & vnus Dominus IESVS Christus, per quem omnia. Iuxta assumptam verò naturam, per crucem, mortem, & ignominiam promeruit intrare in gloriam patris, omnibusque sibi subiectis, constitutus est ad dexteram Dei in cœlestibus, super omnem principatum, & potestatem, & virtutem, & dominationem, & omne nomen quod nominatur, non solum in hoc seculo, sed etiam in futuro.

Christus omniũ dominus, quatenus deus.

1. Corin.8

Christus dominus, quatenus homo.

Ephe.1

Et vt alibi Paulus ait: Datum est illi nomen, quod est super omne nomen, vt in nomine IESV omne genu flectatur, cœlestium, terrestrium, & infernorum. Et omnis lingua confiteatur, quia dominus IESVS Christus in gloria est Dei patris. Vnde ipse apud Matthęum dixit: Data est mihi omnis potestas in cœlo & in terra. Et vt humanitati CHRISTI nõ tribuamus omnipotentiam, tamen ob vnitaté hypostaseos, duas naturas complectentis, rectè dicitur omniũ Dominus, quemadmodũ Christianè ac piè dicimus, Deum passum ac mortuũ.

Philip.2

Matt. vlt.

Christus omnium dominus.

Sed

Sed peculiari ratione Christus dicitur dominus credentium, Peculiari
seu electorum,& ideo symbolo additur,nostrũ,quo admone ratione do
mur, quotquot in Christo per baptismũ renati sumus,quot- minus cre
quot habemus redẽptionẽ per sanguinem eius,vt totos nos ei dentium. 1.Pet.1.
dedicemus,& hunc vnicum dominum nostrum profiteamur, Ephe.1.
qui nos à dominatu sathanæ liberabit,& sibi peculiũ & popu 1.Petri 2.
lum acquisitionis fecit. Nam quum essẽmus serui peccati(qui Ioann.8.
enim facit peccatum,seruus est peccati)& per peccatum diabo Coloss.2.
lus in nos tyrannidem obtineret,is clementissimus dominus,
nostri misertus, ab hoc tyranno crudelissimo dominium in
se transtulit,& nos suo suauissimo iugo subiecit,vt qui in ba- Matth.11.
ptismo diabolo renuntiamus,& ipsi vti domino nostro no-
men damus,ipsius etiam præceptis per omnem vitam volunta Rom.6.7.
riè parere,& sub eius tutela securi viuere & possimus & debea
mus. Suauissima vox est dicentis : Vos vocatis me magister & Ioann.13.
domine,& bene dicitis:sum etenim. Sed vide quid reposcat: Christo fi-
nempe vt quemadmodũ ipse fecit,ita & nos faciamus. Certi, dẽs,ab om
quòd ab eo toti pendentes,tuti simus ab omni periculo.Nam ni pericu-
oues quæ audiunt vocem eius & sequuntur eum,non peribũt lo tutus.
in æternum,& non rapiet eas quisquam de manu eius. Breui- Ioan.10
ter, dat eis vitam æternam:nimirum à patre impetrans hic be Ioann. 17.
negnissimus dominus,vt vbi ipse est,illic sit & minister eius. Ioann. 12.

ET quanquam secundum hanc rationem humanitatis as-
sumptæ,& peractæ redẽptionis,dominus noster sit, non Christi,q̃-
dedignatur tamen secundum eandem,nos suos compel- tenus ho-
lare fratres,& pro seruis amicos.Quid ni,quum nec dedigna- mo, fra-
tus sit agere ministrum? Ego(inquit) in medio vestrum sum, tres sum?
sicut qui ministrat.At hæc vocabula non æqualitatis,sed simi Matth.28.
litudinis cognationis,& charitatis sunt. Nam quod & ad hu- Ioann.15.
manitatem attinet,habitu quidem inuentus est vt homo,re- Lucæ 22.
ceptis in se omnibus incommodis,quæ naturæ veritatem co- Philip.2.
mitãtur,vt sunt, esurire,sitire,lassari,angi, tædere,deniq; mo
ri,idque volens nostra causa,vt exolueret quod nos comme- Matth.26.
rueramus,sed interim gratia & veritate semper plenus,nem- Lucæ 24.
pe in quo inhabitauit plenitudo diuinitatis corporaliter,ex- Ioan.1.
pers omnis peccati,& ad peccandum procliuitatis, erroris, Coloss.2.
ignorantiæ,breuiter omnium quæ vel non congruunt digni
tati personæ(quæ simul erat Deus & homo)vel gratiæ pleni-
tudinem excludunt.

Qui conceptus est de spiritu sancto, natus ex MARIA uirgine.

Secunda Christi natiuitas.
Baruch 3.

HIC articulus, secundam Christi natiuitatẽ (de qua propheta prædixit: Post hæc, inquiens, in terris visus est, & cum hominibus cõuersatus est) proponit. Quem ergo ex prioribus, secundũ naturam diuinã ab æterno ineffabiliter ex patre natum didicisti, eundem hic audis in tempore de spiritu sancto conceptum, & ex virgine natũ, quemadmodum ante multa secula vaticinatus erat Esaias: Ecce (inquit) virgo concipiet & pariet filium, & vocabitur nomen eius Emanuel, quod est, nobiscũ Deus. In primis ergo hoc articulo refertur, Spiritus sanctus dominicæ carnis & templi eius creator: Sic tamen, vt intelligas totã trinitatẽ hoc adorabile mysteriũ cooperatam esse. Quod testatur Euangelista, referẽs angelũ virgini Mariæ respondentẽ: Spiritus sanctus superueniet in te, & virtus altissimi obumbrauit tibi. Et ideo quod nascetur ex te sanctum, vocabitur filius Dei. Adest ergo altissimus, intellige patrem, fontem & authorem deitatis. Adest virtus altissimi, nempe filius, qui proprie carnem assumpsit. Adest Spiritus sanctus, cui tamen hoc opus peculiari quadam ratione attributum, scriptura dedicat, quod non est rarum, vt quædã quæ omnium personarum communia sunt, scriptura singulis tribuat personis, veluti quum patri tribuit omnipotentiã, filio sapientiam, spiritui sancto charitatem. Iam quũ opus incarnationis Christi, opus sit incomprehensibilis & ineffabilis charitatis Dei, quemadmodũ Christus dixit: Sic Deus dilexit mundum, vt filium suum vnigenitum daret, rectè hoc opus spiritui sancto tribuitur, per quem dilargitur charismata.

Esaiæ 7.
Cypria. in symbol.
Tota trinitas cooperata est misterium incarnationis.
Lucæ 1.
1. Corin. 1.
Quid spiritui sancto peculiariter dicatur.
Ioann. 3.

NATVS EX MARIA VIRGINE.] Sic enim debebat adimpleri scriptura, prophetico ænigmate perpetuam integritatem virginis Mariæ significans, quũ ait: Porta hæc clausa erit, & non aperietur, & vir non transibit per eam, eritque clausa principi. Quo quid euidentius de consecratione virginis dici potuit? Clausa fuit in ea virginitatis porta, soli Deo Christo principi patuit, respiciens ad Orientem, vnde sol oritur nunquàm occidens, qui visitauit nos oriens ex alto, vt illucescat his qui in tenebris, & in vmbra mortis sedent. per hanc prodije

Perpetua virginis matris virginitas.
Cyp. i symbol.
Ezec. 44.

dijt Sol ille iustitiæ, qui illuminat omnem hominem venientem in hunc mūdum. Non humana nec vulgari ratione. Spectabat enim porta ad viam sanctuarij exterioris, quoniam ea natiuitas erat extra vulgarem hanc natiuitatem, nihil habens admixtum humanæ concupiscentiæ aut fragilitatis. Suscepit verbum carnem, non est mutatum in carnem, quia manens Deus suscepit hominem. Lucæ 1. Ioan. 1.

QVanquā nec hoc omittēdū videtur, quòd filius Dei per animā rationalē, tū simul creatā, omnis cœlestis gratiæ plenā, in secreta rationabilis spiritus arce verbū capientē, tanquā mediā, carni vnitus sit. Neq; enim substātia dei, quæ per omnia incorporea est, inseri corporibus, vel capi ab eis principaliter potest, nisi aliqua media sit substātia spiritualis, quæ capax esse diuini spiritus possit. Nihil ergo hic vulgare cogitādū est, vbi sanctificatio spiritus inerat, & anima quæ erat Dei capax, particeps etiā fiebat carnis. Nihil putandum impossibile, vbi aderat virtus altissimi. Nihil de humana fragilitate cogitandum, vbi plenitudo inerat deitatis. Cyp. I symbol.

VIrginem autem designat ex nomine Mariā, idq; non temerè, quod & Lucas facit: Missus est (inquit) angelus Gabriel ad virginem desponsatā viro. ac statim postea: Et nomen virginis, Maria. Hæc est illa Maria ad cuius nomen recreātur omnes animæ piorū. Eua siquidē diabolo assentiēs, maledictionē & mortē orbi intulit: Maria virgo Deo credēs, benedictionē & vitā protulit. Per Euā adhuc virginē, serpentis afflatu deceptam, venit calamitas: per virginē spiritus sancti afflatu grauidā, redijt beatitudo. Per Euam præuaricantem Dei præceptū, iræ filij nascimur: per Mariā Deo subditā, ac dicto angelico parentē, atq; credentē, Christū accepimus, per quem renascimur filij Dei. Eua superbiēs, gratiā Dei amittens, audiuit: Multiplicabo ærumnas tuas, & conceptus tuos. In dolore paries filios. & quæ sequuntur. Maria gratiam apud Deum inueniēs, humilis audiuit: Aue gratia plena, dominus tecum, benedicta tu in mulieribus, & benedictus fructus ventris tui, nimirum in quo benedicuntur omnes tribus terræ. Lucæ 1. Ad Mariæ nomē omnes piorū animæ recreantur. Gene. 3. Ioan. 1. 3. Gene. 3. Lucæ 1. Gen. 12. 21 Christus ꝑpter nos incarnat⁹

NOn suffecerit autē vt hæc omnia ineffabili Dei dispēsatione facta credas (nam & dæmones ad eum modum credunt & contremiscunt, exclamantes: Iesu fili Dei altissimi, vt quid venisti ante tempus perdere nos?) sed necesse Iacob. 1. Matth. 8. Marci 5. Lucæ 8.

est, vt credas hæc omnia propter te facta, quemadmodum sym-
Symb. Nicæ. bolum Nicenum exertè commemorat. Qui propter nos (inquit) & propter nostram salutem descendit de cœlis. Et incarnatus est de spiritu sancto ex Maria virgine, & homo factus
Augu. lib. confess. 7. cap. 18. est. Venit de cœlis Deus, homo factus ex virgine, vt esset mediator Dei & hominũ, homo Christus Iesus, qui est super omnia Deus benedictus in secula, vt esset via per quam venire-
1. Timot. 2 Ioan. 14. mus ad patrem, quemadmodum ipse ait: Ego sum via, veritas
Act. 4. & vita. Neq; enim per vllam aliam creaturam, siue sit in cœlo, siue sit in terra, venitur ad patrem, sed tantũ per filium. Nec est aliud nomẽ sub cœlo, in quo oporteat nos saluos fieri, quòd
Cur Filius incarnat⁹. Ioan. 1. non sit in alio aliquo salus. Verbum caro factum est, vt lactaret infantiam nostrã sapientia Dei, per quam creata sunt omnia. Induit humanam naturam æterna veritas, supereminens omnibus creaturis suis, vt subditos erigeret ad seipsam, vt aperiret nobis voluntatẽ Dei, vt erudiret nos abnegare omnem impietatem, & secularia desideria, vt nos deprimeret à nobis-
August. de sym. ad catechu. 1. Tit. 2. ipsis, & ad se traijceret, vt carnales faceret spirituales, vt filios hominum per insitionẽ adoptionis faceret filios Dei: factus humilis, vt sanaret superbos. Exaltauit enim se homo, & cecidit: humiliauit se deus, & erexit. Nos cecidimus, ille descẽdit. Nos gemebamus, ille se inclinauit, ac manũ deus homini por-
Cur de spiritu sancto cõceptus, & ex virgine nat⁹. rexit, ac miserè lapsum subleuauit. Conceptus de Spiritu sancto, sine omni humana ac carnali actione, sine viri semine, idq; propter nos, vt cõceptionem nostram carnalem, impuram ac damnatam, mundaret, nosque per infinitam suam patrisque misericordiam in Spiritu sancto regeneraret. Natus ex Maria virgine, illæsa ipsius virginitate, ac pudore permanente, idque propter nos, & vt natiuitatẽ nostram, originalis peccati macula pollutam, purgaret Deus & homo. Nam qui posset hæc, nisi esset pariter Deus & homo? Quis enim (vt Iob ait) potest facere mũdum de immundo cõceptum semine? Nonne tu qui solus es?

Passus sub Pontio Pilato, crucifixus, mortuus & sepultus est.

Verbũ crucis, virtus Dei. IAm mysterium passionis ingredimur, quod Paulus Apostolus verbũ crucis appellat, in quo solo oportet nos gloriari.

riari. Nam etsi verbũ crucis pereũtibus stultitia sit, his tamen qui salui fiunt, virtus Dei est. In primis ergo credimus, Christum verè passum. Sic enim scriptura clamat apud Esaiam prophetam, Verè languores nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse portauit. Et in Euangelio Lucæ dominus loquitur: Desiderio desideraui hoc pascha manducare vobiscum antequam patiar. Et iterũ: Nonne oportuit Christum pati, & ita intrare in gloriam suam? Item primæ Petri secundo: Qui quum pateretur, non comminabatur. Passus itaq; est in corpore & anima, indicans se verum hominem esse, captus, vinctus, cõtumelijs adfectus, colaphis cæsus, cõsputus, flagellatus, spinis coronatus, deniq; in crucem actus. Et ne existimes eum à passione, quod ad animã attinet, liberum fuisse, audi quid dicat, Tristis (inquit) est anima mea vsque ad mortem. & factus in agonia, prolixius orabat, & factus est sudor eius sicut gutta sanguinis decurrentis in terrã. Absit autẽ, vt credas Christũ vel damno aliquo, aut iniuria impassibilis diuinitatis, in carne passum, aut passionẽ quam in carne & animo sustinuit, per diuinitatis vnionem absorptam esse. Vnio enim illa incomprehensibilis, singulis naturis suam proprietatẽ seruauit. Quod enim passibile, nẽpe humanitas, passibile fuit. Quod impassibile, nempe diuinitas, mãsit impassibile. Ego (inquit) Deus, & nõ mutor.

1. Corint. 1
Christus vere passus.
Esaiæ 53.
Lucæ 22.
Lucæ 24.
Passus in corpore et anima.
Matth. 26
Marci 14
Lucæ 22.
Ioan. 12
Diuinitas in Christo impassibilis.
Psal. 101
Malach. 3

SVB PONTIO PILATO.] Iudicis nomen, sub quo passus est Christus, adiectum est, propter temporum agnitionem, & historiæ certitudinem. Erat enim id temporis Pontius Pilatus præses Iudææ, sub Tyberio Cæsare Augusto, qui Christum, licet innocentem à se iudicatum, in crucem tamen egit.

Matth. 27
Marci 15.
Lucæ 23.
Ioan. 18

CRVCIFIXVS.] Mortis genus audi, quod vt erat maxime cruciabile ac lentum, ita habebat summam ignominiã maximè apud Iudæos. Nam in lege eorum scriptum reperiebatur: Maledictus omnis qui pendet in ligno. Cur autem hæc mortis species omniũ acerbissima à Deo electa sit, præter scripturæ vaticinium (quæ hanc & typis & prædicationibus apertissimis futuram prodiderat) non oportet Christianum admodum esse solicitum, modo credat ac sciat eam mortis speciẽ, ad redimendum genus humanũ, nedum optimã, sed & decentissimam fuisse. Decebat enim, vt qui in ligno per superbiæ & voluptatis stimulos vicerat, in ligno quoque per extremam humilitatem & ingentissimos dolores vinceretur per Christum

Mors in cruce decebat redẽptorem.
Cypria. in symbolũ.

domi

dominum nostrum. Decebat, vt Christus expansis brachijs à terra sublimis pēderet, qui pro sua ineffabili misericordia quærebat omnes complecti, quemadmodum ipse discipulis suis mortis genus significās, ait: Quum exaltatus fuero à terra, omnia traham ad meipsum. Decebat eū, propter quē omnia, & per quem omnia, qui multos filios in gloriā adduxerat, authorem salutis eorū per passionē & crucē consummari. Decebat, vt spōsus noster thalami sui lignū ascēderet, & quum in eiusmodi thalami lecto dormiret, aperiretur latus eius, & ecclesia virgo prodiret, desponsanda Christo, vt quomodo Eua facta est ex latere Adæ dormientis, ita & ecclesia formetur ex latere Christi in cruce pendentis, ex quo manauit sanguis & aqua, quæ sunt ecclesię sacramēta. Decebat deniq;, vt Christus, qui sibi tria regna subiecturus venerat, quēadmodū Paulus apostolus ait: Quia in nomine Iesu omne genu flectetur, cœlestiū, terrestrium & infernorū: in aërem sublimatus, aëreas subiugaret potestates, tenderetq; manus, vt & populo nō credēti incredulitatem suam exprobraret, & inuitaret credentes, fixa demum cruce in terrā, vt indicaret quòd & inferna sibi regna subijceret. Crux ergo ista triumphus erat seu potius triūphi insigne, quod trophæum appellamus, nempe deuicti hostis indicium.

Ioan. 12
Hebræ. 2
Augus. de sym. ad cathecu. lib. 2. cap. 6
Gene. 2
Ioan. 19
Philip. 2
Esaiæ 65.
Crux trophæum.

MORTVVS.] Ecce hostia pro peccato in ara crucis immolata. Ecce Christum, Dei & hominis filium, obedientem patri vsque ad mortem, mortē autem crucis. Ecce Iesum gratia Dei pro omnibus mortē gustātem, atq; ideo participantem carni & sanguini, vt per mortem destrueret eum, qui habebat mortis imperium, id est, diabolū, & liberaret eos, qui timore mortis per totam vitam obnoxij erant seruituti. Id quod & ecclesia canit: Qui mortem nostram moriendo destruxit. Et propheta Osee ante multa tempora prædixit: O mors, ero mors tua, morsus tuus erō inferne. Et ideo Christus Noui testamenti mediator est, vt morte intercedente in redemptionem earum præuaricationum, quæ erant sub priori testamento, repromissionem accipiant, qui vocati sunt æternæ hæreditatis. Vbi enim testamentum est, mors necesse est intercedat testatoris. Testamentum enim in mortuis confirmatum est, alioqui nondum valet dum viuit qui testatus est. Vnde nec primū quidem sine sanguine dedicatum est. Et omnia penè in sanguine secundum legem mundantur, & sine sanguinis effusione non fit.

Philip. 2
Hebræ. 2
In præfa. missæ.
Osee 13.
Hebræ. 9
In sanguine omnia mūdātur.

fit remiſsio. Sed prioris teſtamenti typi, nimirum diuerſa illa hoſtiarum & holocauſtorum genera euanuerunt, poſtquam Chriſtus verus agnus dei, qui tollit peccata mundi, per ſpiritū ſanctum ſemetipſum obtulit immaculatū Deo, vt emundaret conſcientiam noſtrā ab operibus mortuis ad ſeruiendū Deo uiuenti. Obtulit autem ſemetipſum volūtarie ſacrificiū Deo, ſicut ſcriptū eſt; Oblatus eſt, quia voluit, vt vel hoc inter mortem noſtram & Chriſti interſit, quòd noſtra anima vi morbi, aut humorū defectu à corpore depellitur, ſed dominus volēs animam ſuā depoſuit, quemadmodū apud Ioannē ait: Nemo tollit animam meam à me, ſed ego pono eam à meipſo.

Chriſto in cruce oblato, omnes vet. legis hoſtiæ euanuerunt.

Voluntarie Chriſtus mortuus.

Eſaiæ 53.

Ioan. 10

ET SEPVLTVS.] Sepultus eſt, vt monumentum clauſum, reſurrecturo ad vitę nouitatē teſtimoniū præberet, ſicut naſcituro vterus virginalis. Sepultus autē in monumento nouo, è viuo ſolidoq; lapide exciſo, vt ſicut in hoc monumēto nullus alius mortuus ſepultus eſt, nec antè nec poſtea: ſic in illo vtero, nec antea nec poſtea quicquam mortale cōceptū eſt, quanquam & alia pleraq; myſteria hæc ſepultura complectatur.

Aug. de fide & ſym.

Matth. 27

Ineffabilis dei pietas erga nos.

IAm qui credis Chriſtum paſſum, crucifixum, mortuum & ſepultum: & in Chriſtum propter te paſſum, crucifixum, mortuum & ſepultum crede. Audi Chriſtum tuum, te aduocantem ac dicentem: Sic Deus dilexit mundum, vt filium ſuum vnigenitum daret, vt omnis qui credit in illum, non pereat, ſed habeat vitam æternam. O ineffabilē Dei miſericordiam, quam Deus commendat in nobis, quoniam adhuc quum peccatores & impij eſſemus, ſecundum tempus, Chriſtus pro nobis mortuus eſt: quum inimici eſſemus, recōciliati ſumus Deo per mortem filij eius. Capiat ergo fiduciā anima Chriſtiana, pro qua mortuus eſt Chriſtus filius Dei, hoſtia immaculata, ſufficiens ad totius mundi diluēda crimina. Hic eſt agnus ille immaculatus, cuius puriſsimus ſanguis ſubmouit angelū extinctorem. Hic eſt æneus ille ſerpens, quem exaltauit Moſes in deſerto, poſitus pro ſigno, vt qui percuſsi ſunt ab ignitis ſerpentibus, & aſpexerint eum, viuant & ſanentur. Serpens ignitus eſt diabolus, qui humanum genus à Deo viuo per inobedientiam auertens, per concupiſcentiam, omnium malorum radicem, peccare fecit, & peccati chirographum contra nos ſcripſit: quia vt Propheta dicit, In peccatis noſtris venūdati ſumus, Pretium enim animæ ſuæ diuenditæ vnuſquiſq; cōſequitur,

Auguſt. de ſym. ad cathec. li. 2. cap. 6

Ioan. 3

Roma. 5

Hebræ. 9

Ioan. 1

Exodi. 12

Nume. 21

Ioan. 3

1. Timo. 6

Coloſſ. 2

In peccatis noſtris venundati ſumus.

tur,quum concupiſcentiæ ſatisfecerit. Chriſtus ergo nõ ſuam, ſed patris faciens voluntatem, aſcendens crucem,deleuit quod aduerſus nos erat chirographum, & affigens illud cruci ſuæ, traduxit principatus & poteſtates, triumphans in ſemetipſo, dans ſubinde hominibus, in ſe crucifixum credentibus, pote-
Lucæ 10. ſtatem calcandi ſuper ſerpẽtes,& ſcorpiones, & ſuper omnem virtutem inimici.

DEinde pro peccatis noſtris mortuus & ſepultus eſt chriſtus,vt & nos peccatis moriamur. An ignoratis (inquit
Roma.6 Paulus) fratres, quia quicũq; baptizati ſumus in Chriſto Ieſu,in morte ipſius baptizati ſumus? Conſepulti enim ſumus cum illo per baptiſmũ in mortẽ, hoc ſcientes, quia vetus homo noſter ſimul crucifixus eſt,vt deſtruatur corpus peccati, vt vltra nõ ſeruiamus peccato,nec regnet peccatum in noſtro mortali corpore, vt obediamus concupiſcentijs eius. Itidem
1. Petri 2. Petrus Apoſtolus ait: Chriſtus paſſus eſt pro nobis, vobis relinquens exemplũ,vt ſequamini veſtigia eius,qui peccatũ non fecit,nec inuentus eſt dolus in ore eius,qui quum malediceretur,non maledicebat:quum pateretur,non cõminabatur. tradebat autẽ iudicanti ſe iniuſtè, qui peccata noſtra pertulit in corpore ſuo ſuper lignũ,vt peccatis mortui,iuſtitiæ viuamus,
1. Petri 4. cuius liuore ſanati ſumus. Et iterũ:Chriſto ergo paſſo in carne, & vos eadem cogitatione armemini, qui paſſus eſt in carne,deſijt à peccatis,vt iam non deſiderijs hominum,ſed voluntate Dei,quod reliquum eſt viuat temporis. Iuuet ergo excla-
Gloria noſtra,in cruce domini. Gala.6 mare cum Paulo:Mihi abſit gloriari, niſi in cruce domini noſtri Ieſu Chriſti, per quem mihi mundus crucifixus eſt, & ego mundo. Qui enim Chriſti ſunt,carnẽ ſuam crucifixerunt cum
Quomodo portanda crux poſt Chriſtum. Coloſſ.3 vitijs & cõcupiſcentijs, qui Paulum commonentẽ & audiunt & imitantur,dicentẽ:Mortificate membra veſtra,quæ ſunt ſuper terram,fornicationem, immunditiã, libidinem,concupiſcentiam malam, & auaritiã, quæ eſt ſimulachrorum ſeruitus, ac deponẽtes iram,indignationem,malitiã, blaſphemiam,turpem ſermonẽ de ore veſtro, non mentientes, ſed expoliantes vos veterem hominẽ, qui renouatur in agnitionẽ Dei,ſecundum imaginem eius, qui creauit illũ. Docet deniq; Chriſtus, quàm abſolutã obedientiã præſtare erga Deũ nos oporteat,
Philip.2 quemadmodum diuus Paulus exponit: Hoc ſentite in vobis, quod & in Chriſto Ieſu,qui quum in forma Dei eſſet, non ra-

pinam arbitratus est esse se æqualem Deo, sed semetipsum exinaniuit, formam serui accipiens, in similitudinem hominum factus, & habitu inuentus vt homo, factus est obediens patri vsq; ad mortẽ, mortem autem crucis. Proponit ergo in eadem cruce nobis exemplum resistendi peccato vsque ad mortem, & libenter interitum suscipiendi, si ita res postulet pro pietate. Demonstrauit enim corporis mortẽ timendam non esse, dum ipse prius pro omnibus dignatus est mori, & de morte triumphare. Diabolus promittit suæ voluntatis sectatoribus, vitam temporalem, & momentaneã voluptatem: Christus vero, iustitiam vsq; ad mortẽ sitientibus, vitam æternam. Et hic admodum suaue est, gustare & sentire per mortem & passionẽ Christi factum esse, vt & afflictiones nostræ, imò & mors ipsa (modo tamen eas Dei respectu ac patienter feramus) ipsi Deo nõ tantum gratæ sint & acceptæ per Christum, sed & nobis salutares, habentes promissionem, quoniã si compatimur, & cum illo glorificabimur. Non enim condignæ sunt passiones huius temporis ad futuram gloriam, quæ reuelabitur in nobis. Hæc est crux, quam tollere nos iubet Christus, & eum sequi, quam gaudentes susceperunt Apostoli & martyres Christi. In hac gloriatur Apostolus Paulus ij. Corinth. xj. Hæc qui intelligunt, in omnem fortunã erecti, cum fideli Iob dicunt: Dominus dedit, dominus abstulit. Sicut domino placuit, ita factum est. Sit nomẽ domini benedictũ. Nouerũt enim, quòd in præsenti est momẽtaneũ & leue tribulationis nostræ, supra modũ in sublimitate æternum gloriæ pondus operari in nobis, non contemplantibus nobis quæ videntur, sed quæ non videntur. Quæ enim videntur, temporalia sunt: quæ autẽ non videntur, æterna sunt. Hæc qui sciunt, ne mortem quidem abhorrent. Sciunt enim quòd siue viuimus siue morimur, domini sumus. Sciũt quoq; quòd mors adeò nõ separat nos à charitate Dei, vt & arctius copulet, quòd sit via, per quam trãsimus à charitate imperfecta ad perfectã, optabilis pijs, sed horribilis impijs. Paulus clamat: Cupio dissolui & esse cũ Christo. Et sancti patres, mortes piorũ, transitus seu dormitiones, imò natales potius vocant quàm mortem, Christi verbum sequuti, dicentis, quòd qui crediderit in eum, non morietur in æternũ, sed transeat à morte ad vitã. Sed alia longe ratio est de impiorũ morte. nam quemadmodũ Propheta ait, Mors Peccatorũ pessima.

Descen

Resistendũ peccato vsque ad mortẽ. August. de sym. ad catec. lib. I. cap. 3

Matth. 10

Afflictiones modo patiẽter ferãtur, salutares.

2. Timo. 2

Roma. 8

Iob 1.

2. Corin. 4

Roma. 8

August. de sym. ad catech. lib. 2. cap. 10

Ioan. 5. 11.

Psal. 33

Descendit ad inferos.

Cur Christus ad inferos descēderit. CRedimus Christum ad inferos descendisse, nō quòd ibi sit aliquid passus. Nam in cruce omnis passionis eius cōsummatio facta est, sed vt nobis frangeret regnū sathanæ. Descendit, nō vt illic cruciaretur, sed vt sathanam cum omni potentia, propter quam princeps mundi huius dictus est, sibi & in se credentibus subijceret, ac captiuam duceret captiuitatem. In Christo enim verè completa est prophetia Psalmi: Non derelinques animam meam in inferno, quemadmodum Petrus Apostolus de Christo prædictum in Actis Apostolicis interpretatur. Idem in prioris Epistolæ capite tertio scripsit in hunc modum: Mortificatus autem carne, viuificatus autem spiritu, in quo & his qui in carcere erāt, spiritibus veniens prædicauit. Huc quoque spectat prophetia Osee: Ero mors tua, ô mors, morsus tuus ero inferne. Et piè interpretantur, qui ad hunc articulum citant, quod Zach. ix. scribitur, Tu quoque in sanguine testamenti tui emisisti vinctos de lacu, in quo non erat aqua. Et quod Ecclesiastici xxiiij. sub persona Sapiētiæ dictum legimus: Penetrabo inferiores partes terræ, & inspiciam omnes dormientes, & illuminabo omnes sperantes in domino. Et pleraque alia ex Psalmis, cum hoc articulo cōgruentia.

Roma. 6 Acto. 2 Ioan. 12 Ephe. 4 Psal. 15 Acto. 2 Osee 13.

Tertia die resurrexit à mortuis.

IN missæ symbolo canit ecclesia, Et resurrexit tertia die, secundum scripturas. Et Paulus Apostolus ait, Tradidi vobis in primis quod accepi, quòd Christus pro peccatis nostris mortuus est, & quòd sepultus est & resurrexit secundum scripturas. Nam triduana mors domini, passim & prædicta est & præsignata per prophetas. Ionæ enim prophetæ typus quo spectet, ipse dominus indicauit, quum ait ad Iudæos: Generatio hæc, generatio nequam est: signum quærit, & non dabitur ei, nisi signum Ionæ prophetæ. Sicut enim Ionas fuit in ventre ceti tribus diebus & tribus noctibus, ita oportet esse filium hominis in corde terræ tribus diebus & tribus noctib. quod per synecdochen intelligitur. Porrò in Euangelio nihil est quod tam sæpe inculcat Christus, tam euidenter prædicit, quàm se passurum, & tertia die resurrecturum, vt postquam factum fuerit quod prædixit, inconcussa fide teneremus Christum

1. Cor. 15 Triduana mors Domini. Ionæ 2. Matth. 12 Lucæ 11. Matth. 17. 20. Marc. 9. 10 Luc. 9. 18

stum

ſtum Deum & hominem, vt hæc omnia noſtræ ſalutis cauſa perageret, de cœlis deſcendiſſe. In paſsione hominem ſe declarauit mortalem, per quam quod infirmũ ac fragile erat, abſoluit. In reſurrectione ſe Deum declarauit, & immortalem. Qui enim deuicta morte reſurgit, nõ poteſt eſſe mortalis. Atq; ita decebat eum, propter quem omnia, & per quẽ omnia, multos filios in gloriam adducentem, authorẽ ſalutis eorum per paſſionem conſummari. Reſurrexit ergo Chriſtus pro nobis, ſicut paſſus eſt pro nobis. Primum, vt eum quem authorẽ ſalutis noſtræ agnoſcimus, in quo omne præſidiũ incolumitatis noſtræ collocamus, immortalem ſciremus. Chriſtus enim reſurgens ex mortuis, iam non moritur, mors illi vltra nõ dominabitur. Deinde, vt nos ſimul cum illo per pœnitentiam cõmortui peccatis, & per baptiſma cõſepulti ſimul etiam cum illo, in nouitate vitæ reſurgeremus: vt quomodo Chriſtus ſurrexit à mortuis per gloriã patris, ita & nos in nouitate vitæ ambulemus, vt excitati per gratiã, ac ſpiritũ ipſius, ipſi piè viuendo, & in mandatis Dei ambulando, ſeruiremus. Traditus eſt ergo propter delicta noſtra, & reſurrexit propter iuſtificationẽ noſtrã. Si ergo cõplantati, facti ſumus ſimilitudini mortis eius, ſimul & reſurrectionis erimus. Si mortui ſumus cum Chriſto, credimus, quia ſimul etiã viuemus cum illo. Quòd enim mortuus eſt peccato, mortuus eſt ſemel: quòd autẽ viuit, viuit deo. Ita & vos exiſtimate, vos mortuos quidẽ eſſe peccato, viuẽtes autẽ Deo in Chriſto Ieſu, mortificatos legi per corpus Chriſti, vt ſitis alterius qui ex mortuis reſurrexit, vt fructificetis Deo. Fructus autem ſpiritus ſunt, charitas, gaudium, pax, patientia, longanimitas, bonitas, manſuetudo, fides, modeſtia, continentia, caſtitas, aduerſus quæ nõ eſt lex. Qui enim Chriſti ſunt, carnem ſuam crucifixerunt cum vitijs & concupiſcentijs. Et iterum, Si conſurrexiſtis cum Chriſto, quæ ſurſum ſunt quærite, vbi Chriſtus eſt in dextera Dei ſedens: quæ ſurſum ſunt ſapite, non quæ ſuper terram: mortui enim eſtis, & vita veſtra abſcondita eſt cum Chriſto in Deo. Induite ergo vos ſicut electi Dei, ſancti & dilecti, viſcera miſericordię, benignitatem, humilitatem, modeſtiam, ſupportantes inuicem, & donantes vobiſmetipſis, ſi quis aduerſus aliquem habet querelam, ſicut & Dominus donauit vobis, ita & vos. Super omnia autem hæc, charitatẽ habete, quod eſt vinculum perfectionis.

Hebræ.2 · Chriſtus pro nobis reſurrexit. · Roma.6 · Ibidem. · Coloſſ.2 · Lucæ 1. · Roma.4 · Roma.6 · Roma.7 · Fruct⁹ ſpiritus qui. · Gala.5 · Coloſſ.3

Et pax Christi exultet in cordibus vestris, in qua & vocati estis in vno corpore, & grati estote. Proinde pientissima oratio est Pauli ad Hebræos: Deus pacis, qui eduxit de mortuis pastorem magnum ouium in sanguine Testamenti æterni, dominum nostrũ Iesum Christum, aptet in vos in omni bono, vt faciatis voluntatem eius, faciens in vobis quod placeat coram se, per Iesum Christum. Deniq; Christus surrexit primitiæ dormientiũ, vt nobis certam spem resurrectionis faceret. Ipse est enim caput corporis ecclesiæ, qui est principium, primogenitus ex mortuis. Qui autem primus est, solus esse non potest, neq; caput deseret sua membra. Si enim (vt diuus Paulus colligit) Christus resurrexit, & nos resurgemus.

Deprecatio Paulina. Hebræ. 13

1. Cor. 15

Ascendit ad cœlos, sedet ad dexteram Dei patris.

Consummatis his quæ in terra gerebantur, & animabus de inferni captiuitate reuocatis, breuiter consummato redemptionis mysterio Christus ascẽdit in cœlum, non secundum deitatem, qua semper æqualis est patri, qua vbique est, & qua nusquam deest, sed secũdum hominem assumptum, gloria & honore coronatum, subiectis sibi omnibus, & quæ in cœlo & quæ in terra. Ascendit verò vt propheta, & prophetam explicans Paulus, ait: Captiuam ducens captiuitatẽ, corporis aspectum subducẽs discipulis, & animos illorũ ad cœlestia subuehens, promittens dona spiritus ex alto. Ascendit autẽ post quadraginta dies à resurrectione, intra quos seipsum discipulis suis viuum præbuit in multis argumentis apparens eis, & loquens de regno Dei.

Christus ascẽdit secundũ hominem assumptũ, & cur.
Philip. 2
Hiere. 23
Ioan. 1
Psal. 8
Ephe. 1
Hebræ. 2
Psal. 67
Ephe. 4
Acto. 1

Sedet ad dexteram Dei omnipotẽtis. Sessio ista nõ est accipienda humano sensu, tanquam pater ad sinistram, filius ad dexteram sedeat: sed per dexteram intelligenda est honoris æqualitas, regni consortium, & potestas, qua constitutus est Christus super omnes creaturas, & quæ in cœlo, & quæ in terra, & quę apud inferos sunt, sicut Paulus Ephesijs scribit: Secundum operationem potentiæ virtutis eius quam operatus est in Christo Iesu, constituens eum ad dexteram suam in cœlestibus, super omnem principatum & potestatem & virtutem & dominationem, & omne nomen quod nominatur nõ solum

Quomodo Christ⁹ sedet ad dexteram patris.
August. de symbo. ad catechum. lib. 2. c. 7
Ephe. 1

solũ in hoc ſeculo, ſed & in futuro. Sic Stephanus legitur vidiſſe cœlos apertos, & Ieſum ſtantem à dextris virtutis Dei. Et ipſe Chriſtus ſic futurum dixit: Veruntamen dico vobis, amodo videbitis filium hominis ſedentem à dextris virtutis Dei. Sedet qui ſine ſolicitudine gubernat vniuerſa, ſtat paratus ad opitulandum omnibus ipſum implorantibus, ſicut Paulus dicit: Habemus aduocatum in cœlis. Secundum ergo hãc virtutem de cordibus fidelium nunquam diſcedit, nunquam ſuos derelinquit, ſed ſemper potens eſt nos eripere de omnibus tribulationibus, anguſtijs, ac hoſtibus noſtris, quemadmodum pollicitus eſt nobis, dicens: Et ecce ego vobiſcum ſum omnibus diebus vſque ad conſummationem ſeculi.

Acto.7 Matth.26 Cur ſedere dicitur, & cur ſtare. Hebræ.6 1.Ioan.2 1.Petr.1 Matt. vlt.

AScendit Chriſtus propter nos, vt omnes illum ſpiritualiter amaremus, & ex æquo omnes animos in cœlũ tolleremus, ſcientes illic eſſe caput noſtrum. Aſcendit Chriſtus pro nobis præcurſor factus, pandens iter, & ſecuros nos de ſe reddẽs, vt fideliter ſperemus ad ipſum nos poſſe peruenire, quem credimus ad dexteram patris ſedere, quemadmodum Paulus apoſtolus dicit: Habentes ergo pontificem magnum, qui penetrauit cœlos, Ieſum filium Dei, teneamus ſpei noſtræ confeſsionem. Aſcendit caput noſtrum in cœlum, vt nos membra ſua ſecũ in cœlum ſubleuaret, alioqui nunquam aſcẽſuros. Nemo enim aſcendit in cœlũ, niſi qui deſcẽdit de cœlo, filius hominis qui eſt in cœlo. Vis ergo aſcendere in cœlũ? aſcendentem tene, etenim per teipſum leuari non poteris. Vis aſcendere? membrum illius eſto, qui ſolus aſcendit. Qui ſimul conſuſcitauit nos, ſimulq́; ſedere nos fecit in cœleſtibus.

1.Petr.1 Auguſt. de ſymbo. ad catech. li. vlt. c.7 Hebræ.4. 8.9.10. Auguſtinus. Ephe.1.

VIdes quantum Chriſto debeas, vt te à ſeruitute diaboli redimeret, factus eſt homo: & vt certus de liberatione tua eſſes, tradidit ſe in mortẽ, animã ſuã pro te poſuit, teq́; pretioſo ſanguine ſuo coëmit, vt in nouitatem vitæ reſurgeres, vt certa fiducia crederes te in die illo extremo, eodẽ quod geſtas, ſed glorificato corpore, reuicturũ: ipſe primus à mortuis reſurrexit, vt ſcires vbi petenda felicitas, vt hoc mundo non aliter quàm peregrinus ac in tranſitu vtereris, aliam inquirens patriam, omnemq́; curam ad illam cœleſtem æternamq́; vitam transferres, ſubuehendus tandem in terram viuentium. ipſe primus aſcendit in cœlum, vt non timeres vel à mundo, vel à morte, vel à diabolo. ſedet ad dexteram

Rememoratio beneficiorum Chriſti. Ioan.10 2.Corin.6 Roma.6 1.Cor.15 1.Petr.1 2.Corin.5 1.Petr.2 Hebr.10.11. Pſal.26

virtutis Dei, paratus misereri tibi. Ideo enim vt Paulus ait, Debuit per omnia fratribus similari, vt misericors fieret & fi- Hebræ.2 delis pontifex ad Deum, & vt repropitiaret delicta populi. In eo enim, in quo passus est ipse, & tentatus, potés est eis qui tentantur, auxiliari. Quid facies igitur ô homo, qui tãta Christi Psal.115 erga te beneficia vides? Exclama cum Propheta: Quid retri- Accipiendũ à Christo quod Deo offeramus. buã Domino pro omnibus quę retribuit mihi? Et si nõ habes quod retribuas, accipe ab eo quod illi offeras. Et dic cũ Propheta: Calicé salutaris accipiam, & nomé Domini inuocabo.

Inde uenturus est iudicare uiuos & mortuos.

Duo Christi aduentus. SYmbolum apostolicum duos Christi aduentus cõmemorat. Alterum, quo descendés de cœlis, humilis venit, vt per mortem & sanguinem suum captiuos redimeret, perditos August. de fide et symbo. c.8.2. repararet ac seruaret, de quo dictum est prius. Alterum, quo veniet conuenientissimo tempore ac die, quem nobis ignotum Matth.24 esse voluit, in gloria patris, iudicaturus viuos & mortuos. Marci 13. Lucæ 13. Quos ambos aduentus in scripturis cautè distinguere necessarium est. Rediturus est autem in ea forma qua ascendit, attestantibus idipsum quum ascenderet, angelis, ac dicentibus: Vi Acto.1 ri Galilæi, quid statis aspicientes in cœlum? Hic est Iesus qui assumptus est à vobis in cœlum, sic veniet, quemadmodum vidistis eum euntem in cœlum. Humana quidem specie conspicuus, sed iam immortalitatis gloria refulgens.

Iudicium extremũ. IVdicabit autem viuos & mortuos: id est, ferens sententiam, & de viuis qui tum adhuc in aduentu suo supererunt, & de August. de symbo. ad catechu. lib.1.c.4 mortuis, nimirũ omnibus, quotquot ab Adam vsq; in eum diem defuncti sunt, tum subitò reuicturis, quemadmodum di Roma.14 uus Paulus ait, Quòd nos qui viuimus, qui residui sumus in Ioan.5 aduentu Domini, non præteruenìemus eos qui dormierunt. Oportet enim nos omnes sisti ante tribunal Christi, vt referat vnusquisq; propria operis sui, prout gessit, siue bona siue mala. Pater enim omne iudicium dedit filio. Nec tantũ homines, sed & angeli boni ac dæmones impij coram eo sistentur, Iesumq; præsentem intuebuntur, pij ad solatium, impij ad terrorem. Qui hic iniustè pro nobis iudicari cõdemnariq; sustinuit, illic iudicabit orbẽ vniuersum, redditurus cuiq; secundũ

opera

opera ſua. Et hæc forma iudicij, quũ venerit filius hominis in maieſtate ſua, & omnes angeli cum eo, tum ſedebit ſuper ſedẽ maieſtatis ſuæ, & cõgregabuntur ante eum omnes gentes: & ſeparabit eos ab inuicẽ, ſicut paſtor ſegregat oues ab hœdis: & ſtatuet oues quidẽ à dextris ſuis, hœdos autẽ à ſiniſtris. Tunc dicet rex his qui à dextris eius erunt: Venite benedicti patris mei, poſsidete paratũ vobis regnũ à cõſtitutione mundi. Eſuriui enim, & dediſtis mihi mãducare: ſitiui, & dediſtis mihi bibere: hoſpes eram, & collegiſtis me: nudus, & operuiſtis me: infirmus, & viſitaſtis me: in carcere eram, & veniſtis ad me. Et quandiu feciſtis vni ex his fratribus meis minimis, mihi feciſtis. Tunc & rex his qui à ſiniſtris eius erũt, dicet: Diſcedite à me maledicti in ignẽ æternũ, qui paratus eſt diabolo & angelis eius. Eſuriui enim, & nõ dediſtis mihi manducare: ſitiui, & non dediſtis mihi potũ: hoſpes eram, & nõ collegiſtis me: nudus, & non operuiſtis me: infirmus, & in carcere erã, & non viſitaſtis me. Et quandiu non feciſtis vni de minoribus his, nec mihi feciſtis. Quæ verba diligenter recolenda ſunt, quibus docetur Chriſtianus, ſe ex fide illa mortua, quam nulla comitantur fidei & dilectionis opera, haud ſaluãdum. Quin adeò charitatis ac miſericordiæ opera (ſine quibus nemo verè fidelis ſeu Chriſtianus cenſeri poteſt) requiri, vt de cæteris penè omnibus ſileatur. Qui enim dilectionem habet, omnia habet. Plenitudo enim legis, dilectio eſt. Et finis præcepti, charitas eſt de corde puro, cõſcientia bona, & fide nõ ficta. Nam etſi quiſque per fidem abſque meritis proprijs, ex impio fiat iuſtus, interim tamen manifeſtum eſt, fidem ſine operibus fidei nõ prodeſſe ad ſalutem, in eo qui tempus habet operandi.

Forma iudicij. Matth. 25

Matth. 25

Fides mortua nõ cõfert ad ſalutem.

Plenitudo legis, dilectio. Roma. 13 1. Timo. 1 Auguſtinus.

CAeterum totum hoc iudiciũ non humano more, ſed in momento punctoq; temporis geretur, & tamen veriſsimè geretur. Nec enim opus eſt moroſa diſcuſsione, quando patebũt omnia cordiũ arcana, quando ſua quenque damnabit cõſcientia, ſicut Apoſtolus ait: Teſtimonium illis reddente cõſcientia ipſorũ, ac inter ſe inuicẽ cogitationibus accuſantibus, aut etiã defendentibus in die, quum iudicabit Deus occulta hominum. Corpora quoq; tunc ad immortalitatem immutata, non occupabunt (quemdmodũ nunc) ſpatiũ loci, iuxta triplicem dimenſionem, longi, lati, & profundi, vt nemo demirari debeat, vbi ſiſtendi ſint omnes homines, qui

Iudicium extremũ in momento peragetur.

Roma. 2

1. Cor. 15 Corporũ poſt reſurrectionem ſubtilitas.

tot annorum millibus ab orbe cōdito fuerunt, & tamen erūt verißimè eadem corpora, quemadmodū circa articulum resurrectionis mortuorum latius dicetur. Quòd autem scriptura ita loquitur, perinde atq; humano more iudicium hoc extremum peragendum sit, more suo facit, attemperans sermonem ad humanum captum, obsecundans tarditati nostræ.

Rediturus propter nos, & cur.
1. Theſſ. 4
Matth. 25
Roma. 2

CRedimus autē Christum propter nos venturum iudicare viuos & mortuos, vt pios à corporali morte ac alijs omnibus angustijs liberatos, in regnum suum cœleste, vbi perpetuò cum eo erimus, subuehat. Impios verò debitis pœnis afficiat, quemadmodū ipse dixit: Et ibunt hi, nimirum impij, in ignem æternū. Iusti autem in vitam æternam. Itidem beatißimus Apostolus ait: Qui reddet vnicuiq; secundū opera sua, his quidem qui secundum patientiam boni operis, gloriam & honorem & incorruptionem quærunt, vitā æternam: his autem qui sunt ex contentione, & qui non acquiescunt veritati, credūt autem iniquitati, ira & indignatio, tribulatio & angustia in omnem animā hominis operantis malum, Iudæi primum & Græci. Non enim est personarū acceptio apud Deum. Proindeq; omnes pij hunc aduentū cum summo desiderio morantur, expectantes beatam spem & aduentū gloriæ magni Dei, & saluatoris nostri Iesu Christi, semper orantes, vt Deus pacis sanctificet eos per omnia, vt integer spiritus eorum & anima & corpus sine querela in aduētu Domini nostri Iesu Christi conseruetur, scientes quia fidelis est qui vocauit eos, qui etiā faciet. Diligentibus enim aduentum eius, magna repromittitur beatitudo, quemadmodum Pauli testimonio cōprobatur: De cætero (inquit) reposita est mihi corona iustitiæ, quam reddet mihi Dominus iustus iudex in illa die: non solum autē mihi, sed & his qui diligūt aduentū Domini.

Acto. 10
Tit. 2
1. Theſſ. 5
2. Timo. 4

Cur dies aduentus domini nobis ignotus.
Marc. 13

VOluit autem Dominus hunc diem aduentus sui nobis esse ignotum, ad excitandum nos, quo semper in officio, & ea qua vocati sumus vocatione, parati inueniamur. Proindeq; apud Marcum Dominus ita Euāgeliū suum claudit: Videte & vigilate, & orate: nescitis enim quando tempus sit: sicut homo qui peregre profectus, reliquit domū suā, & dedit seruis suis potestatē cuiusq; operis, & ianitori præcepit, vt vigilet: Vigilate ergo, nescitis enim quando dominus domus veniat, sero, an media nocte, an galli cātu, an ma-

n e:ne

ne: ne quum venerit repente, inueniat vos dormientes. Quod auté vobis dico, omnibus dico. Vigilate. Vigilemus ergo & oremus, quia breuis eſt & incerta iſta vita, & neſcimus tempus quando venturus eſt dominus. August. in ſymb.

Credo in ſpiritum ſanctum.

SVbſequitur tertia ſymboli pars, quæ ſpiritui ſancto tribuitur, in primis declarãs eius diuinam naturã quam habet cũ patre filioq; cõmuné, ſalua diſtinctione proprietatis perſonarũ, ſubinde dilucide exprimés, quæ ſit per ſpiritum ſanctum in Chriſti corpore, quod eſt eccleſia, gubernatio. Tertię partis ſymboli diuiſio. 1. Cor. 12.

SPiritus interdum pro flatu aëreo accipitur, re inconſtãti, volubili & inſtabili, ſecundum quam appellationem non oportet aliquid ſimile imaginari de ſpiritu ſancto. Sed frequentius in ſcripturis, generali vocabulo, ſpiritus dicitur, quicquid incorporeum eſt. Sic in Euangelio dicitur: Spiritus eſt deus, quod omnibus perſonis iuxta diuinam naturam commune eſt. Sic & angeli ſpiritus dicuntur, ſic & animus hominis ſpiritus appellatur, ſed ratione incomparabiliter craſsiore. Peculiari autem appellatione in ſcripturis ſanctis, tertia in diuinis perſona, Spiritus ſanctus nuncupatur. Spirit⁹ varie accipitur. Pſal. 148. Ioan. 4. Pſal. 103. Heb. 1. Rom. 8. 1. Cor. 2.

CREDO &c.] In exordio noſtræ expoſitionis dixinus ſummam apoſtolici ſymboli tribus verbis contineri, nimirũ, Credo in deum. Cætera enim quæ ſequũtur, tres vnius eiuſdemq; deitatis perſonas, perſonarumq; proprietates exponũt: quare ſi ſolius diuinitatis ratio habeatur, vnico contextu dicemus, Credo in deum patrem, filium, & ſpiritum ſanctum, quemadmodum Athanaſius in ſuo ſymbolo docet, fidem hanc eſſe catholicam, vt vnum deum in trinitate, & trinitatem in vnitate veneremur. In qua nihil prius aut poſterius, nihil maius aut minus, ſed totæ tres perſonæ coæternæ ſibi ſunt & coæquales. Illa ergo omnia quæ de Chriſto, poſt articulum, Et in Ieſum Chriſtum filium eius vnicum, dominum noſtrũ: media intercedunt, ad incarnationis & paſsionis eius myſterium pertinẽt. In quibus tamen, de ſpiritu ſancto, non ſiletur, ſed vt vna eademque in trinitate diuinitas doceatur, ſubnectitur tertia Symboli pars, de qua principio dicemus: Summa ſymbol. Cypri. in ſymb.

CREDO IN SPIRITVM SANCTVM.] Diligenter enim hic retinéda eſt præpoſitio, IN, quæ manifeſtè declarat ſpiritũ Præpoſitio, In.

Spũſſ.de⁹. ſanctum deum eſſe patri filioq; coæqualem. Nam in quas per-
Auguſt.in ſonas pariter creditur, eaſdẽ neceſſe eſt coæquales, atq; vnum
Ioan.c.14 deum eſſe. Nemo enim in creaturã vllam credit, hoc eſt, ſummam fiduciã collocat, ſed in vnico ſoloq; deo, ſicut ſcriptum
Deut.6. eſt: Audi Iſrael, dominus deus tuus vnus eſt. Interrogati ergo
Matth.22. de patre, an pater deus ſit: Reſpondemus, Deus eſt. Interroga-
Marci 12. Lucæ 10. ti de filio, eodem modo, quia deus eſt. Interrogati denique de
Aug.de fi- ſpiritu ſancto, pariter dicimus, quia deus eſt. Nõ tamẽ tres dij,
de & ſym. ſed vnus eſt deus, de quo meminit ſcriptura: Quoniam ex ipſo
cap.9. & per ipſum & in ipſo ſunt omnia: ipſi honor & gloria in ſe-
Rom.11 cula ſeculorũ. Amen. Quanquã autem omnium veriſsimũ ſit, in rebus creatis nullã reperiri poſſe conuenientem ſimilitudinem, per quam vel tenuiter hæc trinitas perſonarum in vnitate deitatis intelligi poſsit: quæ enim ratio, aut quæ ſimilitudo incõprehenſibili & ineffabili deo cõparari poteſt, quemadmodum quoque ſuprà meminimus? Tamen, cum venia di-
Auguſt.de uinæ maieſtatis, ſequuti diuũ Auguſtinũ, ad iuuandã infirmi
ſym.ad ca tatẽ noſtram, aliquam afferemus ſimilitudinẽ, in ea re creata,
techu. lib. in qua deus noſter, in ſcripturis apparuiſſe dicitur, nẽpe igni.
3.c.9. Exo.3.13. In igne tria cõſpicimus, lumen ignis, ſplendorem, & calorem, & quum ſint tria, vnum lumen eſt, ſimul exurgunt, ſimulq; conſiſtunt, nec ignis præcedit ſplendorem, nec ſplendor calorem: & hæc non confuſe vnum ſunt, ſimul operantur, & inſeparabiliter operantur: aliud igni tribuitur, aliud ſplendori, aliud
Trinitas calori. Nam quum ad ignem refers viſionem, ibi operatur, &
inſeparabi ſplendor, & calor: & quum ad ſplendorem refers illuminatio-
liter om- nem, ſimul operatur & ignis & calor: & quum ad calorem re-
nia opera- fers calefactionem, ſimul operatur ignis & calor & ſplendor.
tur. Gene.1. Ita quum dicitur, quòd deus fecerit mundum, intelligimus pa
Rom.11. trem, ex quo omnia, per filium, per quem omnia, in ſpiritu ſan
Myſteriũ cto, in quo omnia, mũdũ condidiſſe. Et quũ dicimus filiũ pro
trinitatis nobis incarnatũ, & paſſum, intelligimus incarnationẽ & paſ-
incõprehẽ ſibile etiã ſionem filij operatũ fuiſſe & patrẽ & filiũ & ſpiritũ ſanctum,
angelis. quemadmodũ ſuperius quoq; meminimus. Et quũ peccatorũ
3.Reg.8. remiſsio tribuitur ſpiritui ſancto, intelligimus totã trinita-
Aug.de fide & ſym. tem hoc donũ inſeparabiliter operari. Hoc ob omnino rudes
cap.9. dixerimus. Nam illud myſteriũ, quod eſt ineffabile & incõpre-
Matth.5. hẽſibile, nec verbis angelicis explicari poteſt: quãto minus hu
1.Corin.3. manis? propterea temerè nihil de inuiſibilibus affirmemus tãquam

quam ſcientes,ſed tanquam credētes, quoniam non niſi mundo corde videri poſſunt: idque non aliter in hac vita quàm ex parte tantum,& in ænigmate.

SImpliciter ergo credenda eſt hæc perſonarum æqualitas. Perſonarũ
Nam quid eo manifeſtius,quod ſaluator in Euãgelio ait: æqualitas.
Baptizantes eos in nomine patris & filij & ſpiritus ſancti. Matth.28
Hic enim tres perſonas recenſet,quibus tribuit parem potentiam,virtutem & honorem remiſsionis peccatorũ,& regenerationis noſtræ,per baptiſmum. Et vt euidentius ſymbolum, Symbolũ
quod in miſſa canitur,æqualitatem ſpiritus ſancti in diuinita Conſtan.
te cum cæteris perſonis indicaret, addidit quaſdam voces de ſpiritu ſancto,appellãs illum dominũ,& viuificantem, qui ex patre filioq; procedat,qui cum patre & filio ſimul adoretur & conglorificetur,qui loquutus ſit per prophetas.

SPIRITVM SANCTVM.]Sãctũ appellauit,quia vnicus eſt Vnicus ſpi
ſpiritus, natura ſanctus, ex ſe omnia ſanctificans quæ ſancta ritus natu-
ſunt: appellatus propterea à Paulo ſpiritus ſanctificationis, ra ſanctus.
angelorũ quidẽ & hominũ piorũ ſpiritus.Sancti quoq; dicun Rom.1.
tur,at nõ ſanctificãtes,ſed ſanctificati per ſpiritũ creatorẽ.Sanctus quoq; ſpiritus nuncupatur, ad diſcretionem aliorũ ſpirituũ. Nam in ſcripturis legimus, Sauli fuiſſe ſpiritũ à domino malũ,& ſpiritũ mẽdacẽ in ore prophetarũ,ſpiritũ vertiginis, 1.Reg.16.
ſpiritum pythonicũ,ſpiritũ fornicationũ,ſpiritum nequã,ſpi 3.Reg.22.
ritum immundũ,ſpiritum huius mundi,ſpiritũ ſathanæ,ſpiri 1.Reg.28.
tum tumidũ & elatum. His omnibus ſpiritus ſanctus contra- Acto.16.
rius eſt,eijciẽs eos. Nam diſpellit omnem malitiã,pro feroci- Lucæ 11.
bus mites reddit,deducit in omnẽ veritatẽ,reuelat ſcriptura- 2.Cor. 12.
rum myſteria,per fidem purificat corda,largitur verã charita Prouer.16
tẽ,quæ non cogitat malũ,nec operatur perperàm,inſpirat hu Lucæ 11.
ius mũdi contẽptũ,eximit ab omni cõſortio ſathanæ,& ſubie Ioan.16.
ctos reddit deo,quia ſpiritus dei eſt,& ſpiritus Chriſti à patre 1.Cor.12.
filioq; procedẽs. A patre quidem,atteſtãte ſcriptura: Qui (in- 1.Corin.13
quit Chriſtus)à patre procedit, ille teſtimoniũ perhibebit de Ioã.14. 15
me. Et iterum:Non enim vos eſtis qui loquimini,ſed ſpiritus Rom.8.
patris veſtri,qui loquitur in vobis. A filio vero,quum Euãge- Ioan.15.
lium dicat, quòd filius poſt reſurrectionem mittens diſcipu- Matth.10.
los ſuos prædicare Euangeliũ,inſufflauit in faciem ipſorum,
& dixit: Accipite ſpiritum ſanctum. Et Apoſtolus ait:Si quis Ioan.20.
ſpiritum Chriſti non habet, hic non eſt eius. Rom.8.

Spiritus sancti diuersa nomina in scripturis.

HAbet autem spiritus sanctus in scripturis diuersa nomina, secũdum diuersas operationes. Digitus dei dicitur, in quo Christus eijciebat dæmonia. Spiritus paracletus, id est consolator, qui confirmat & consolatur nos in omni tribulatione nostra, seu aduocatus. Ipse enim postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus, id est, ad postulandum nos incitat & impellit. Spiritus rectus, quòd deducat nos in vitam rectam à terrenis affectibus, quibus inambulamus, nos purgans, & ad cœlestia subuehens: à circuitu, in quo impij ambulant, reuocans, & in viam rectã mandatorum domini reducẽs. Spiritus principalis, quòd confirmet nos, vt nullis perturbationibus à Christo separari valeamus, nullis terroribus recedere, nullis cruciatib. infirmari. Spiritus bonus quẽ dat deus petẽtibus eum, diffundẽs charitatẽ in cordibus nostris. Spiritus adoptionis filiorũ dei, in quo clamamus, Abba pater. Tribuitur autem in primis spiritui sancto bonitas, quoniam per ipsum fit remissio peccatorũ, & largitio donorũ, quib. ornat animã abolitis peccatis. Itidẽ charitas, quia per ignem amoris sui cõgregãtur & cõglutinantur fideles, sicut membra corporis nostri cohærẽt integra beneficio animi seu spiritus nostri.

Lucæ 11. Matth. 10. Ioan. 15. Acto. 2. 2. Corin. 1. Rom. 8. Psal. 50. Rom. 8. Lucæ 11. Rom. 5. Rom. 8. Gala. 4. Rom. 12. 1. Cor. 12. Ephes. 4.

Quomodo in spiritũ sanctũ credendum.

CRedimus ergo in spiritum sanctum deum, cum patre & filio. Credimus quòd in illo pater per Christum, & in Christo omnia operatur, omniaque viuificat ac fouet. Credimus quòd hoc ducẽte & gubernãte, per filium veniemus ad patrem, quòd per hũc à deo patre cum filio agitemur, excitemur, vocemur, ac trahamur. Credimus quòd ille per eam fidem, quæ in Christum est, donetur, quòd per eum inhabitantem, efficimur templum dei, sicut dicit sanctus Paulus: Templum enim Dei sanctum est, quod estis vos. Et iterum: Nescitis quia corpora vestra templum sunt spiritus sancti, qui in vobis est, quem habetis à deo. Credimus quòd hic est, qui conscientias nostras reas arguit de peccato. Cui enim dubium est, aliũ spiritũ spiritui nostro in æquitate frigido, tũ aduenisse, cum feruore accenditur pœnitẽtiæ? Neq; enim qui lethali crimine occubuit, seipsum rursum accendere potest, vt ad deum suũ reuertatur, nisi accedat alius, hoc est, dei spiritus, ipsum diiudicãs. Credimus quòd hic spiritus mortificet in nobis carnales cõcupiscentias, quòd extinguat opera carnis, quòd motus in nobis excitet, & fructus gignat spirituales. Est itaque certissi

Ioã. 14. 15 16. Ioan. 3 Rom. 8. Acto. 11. 1. Corin. 3. 1. Corin. 6 Ioann. 16. Ber. in sermone diei pentec. 1. Spũss. mortificat. & viuificat. Galat. 5.

certiſsimum pignus vocationis noſtræ, quoniam quum ſentimus opera eius in nobis, id eſt, conuerſionem animarum noſtrarum ad Deum viuenté,& cætera quæ diximus:ipſe ſpiritus reddit teſtimoniũ ſpiritui noſtro, quòd ſumus filij Dei.Si autem filij, & hæredes: hæredes quidem Dei, cohæredes autem Chriſti.Quo imbuti,cũ fiducia clamemus: Abba pater. Nam qui hoc ſpiritu vacant, mundano ſpiritu imbuti, falsò dicunt Chriſto,Domine domine: quia hoc ſpiritu carent,nõ facientes voluntatem patris, nec fructus ſpiritus: proindeq; ſecundum Ioannis teſtimonium,nemo Ieſum appellat dominũ,niſi in ſpiritu ſancto. Dominum enim Ieſum appellare nõ poteſt quiſquam, qui ſe illi totum non committit & ſubdit,quod fit ſpiritu ſancto docente.Ergo fratres(vt diuus Paulus inquit) debitores ſumus,non carni, vt ſecundum carnem viuamus. Si enim ſecundum carnem vixeritis, moriemini. Si autẽ ſpiritu facta carnis mortificaueritis, viuetis. Quicunq; enim ſpiritu Dei aguntur,hi ſunt filij Dei.

2. Corin.5
Ephe.1
Roma.8
Qui ſpiritũ Chriſti nõ habet, is fruſtra appellat Deum.
1.Cor.15
Roma.8

NOlo tamen, vt intelligas hanc motionem animi tui, eſſe ipſum Spiritum ſanctum, etſi in ſcripturis interdum ſic nominetur, nimirũ quòd ſit gratia & opus Spiritus ſancti ab eo proficiſcens,quæ non ſubſtãtia, ſed accidens in nobis eſt.Ad eum modum orat Paulus, vt hic ſpiritus integer perſeueret in nobis,hoc eſt,ſpiritus ſancti gratia.Atq; huius gratiæ reſpectu, quam operatur ſpiritus ſanctus in cordibus fideliũ,homo ex corpore,animo,& ſpiritu humano compoſitus, ſæpenumero caro, carnalis, ſeu animalis apud Paulum appellatur, quòd quicunque ex ſpiritu ſancto non fuerit renatus,mentem, rationem & voluntatem carnalibus deſiderijs ita obſitam teneat,vt regnum Dei videre non poſsit.

Auguſt.de tri. lib.5. cap.14
1.Theſſ.5
Aug.de fide & ſym. cap.x
1. Corin.2
Ioan.3

Sanctam eccleſiam catholicam.

HIc ſermonis vis mutatur: omittitur enim præpoſitio, IN. Non enim dicit ſymbolũ, Credo in ſanctã eccleſiã, & cætera quæ ſequuntur, ſicut ſuperius dixit, Credo in Deum patrem,& in Ieſum Chriſtum filium eius vnicum, & in Spiritum ſanctum: ſed tantum, Credo ſanctam eccleſiam catholicam, id eſt credo eccleſiam à Deo congregatã eſſe: nõ in ſanctam eccleſiã,vt in Deum.Hac ergo præpoſitionis ſyllaba, creator ſecernitur à creaturis,& diuina ſeparãtur ab humanis.

Cypria. in ſymbolũ.
Credimus ſanctã eccleſiã, non i eccleſiã.

Sanctam

SANCTAM ECCLESIAM.]Proximo articulo didicimus, spiritum omnia sanctificantem: hic ecclesiam audimus ab illo sanctificatã. Ecclesia Græca vox est, ab ἐκκαλεῖν, quod est euocare. Vnde ecclesia quasi euocata concio. Fides enim (vt ait Paulus) ex auditu est: auditus autem per verbum Christi. Qui ergo per verbum Christi euocati sunt à simulachris mortuis ad Deum viuum, ab ignorantiæ tenebris ad lucem Christianæ veritatis, & obtemperarunt, ecclesia Christi dicuntur. Ecclesia autem duplex est, militans & triumphans: vtranq; com plectitur hic articulus. Triumphãs est cœtus ille beatarum animarum cum Christo regnantium, qui & de mundo & diabolo triumphauit, & regnat cum Christo securus in æternũ, quem Apocalypsis describit, Hi (inquit) sunt qui venerunt de tribulatione magna, & lauerunt stolas suas, & dealbauerunt eas in sanguine agni: & ideo sunt ante thronum Dei, & seruiunt ei die ac nocte in templo eius: & qui sedet in throno, habitabit super illos: non esurient neque sitient amplius, nec cadet super illos sol, neq; vllus æstus: quoniam agnus qui in medio throni est, reget illos, & deducet eos ad fontes aquarum, & absterget Deus omnem lachrymam ab oculis eorum.

Ecclĩa qd. significet.
Roma.11
1. Petri 2.
Ecclesia duplex.
August. in ench. 56. 57. 58
Apoca. 7

VT ad ecclesiam militantem veniamus, hæc bifariam consideratur. Primum strictius, quatenus dicimus eos esse in ecclesia, qui ita sunt in domo Dei, vt & ipsi sint domus Dei, seu templum spiritussancti, qui constituunt vrbem illam beatam Hierusalem de cœlo descendentem, à Deo paratam, constructã viuis ex lapidibus, de quibus dixit Apostolus, Multi vnum corpus sumus in Christo Iesu, quos & alibi vocat populum emundatum ab omni iniquitate, acceptabilem Deo, sectatorem bonorũ operum. Ecclesia vero eatenus accepta soli Deo nota est, quemadmodum idem Apostolus ait: Cognouit dominus qui sunt eius. Verũ ad eum modũ non oportet accipere Ecclesiæ vocabulũ, vbi vel Christus de audienda Ecclesia præcipit, vel patres post Apostolos de authoritate Ecclesiæ disserunt. Hanc enim quæ audienda est, & cuius authoritas sequenda, nobis cognobilem atq; adeò visibilem esse oportet.

Militãs bifariam cõsideratur.
Aug. de fide ad Pet.
Item lib. 7 contra Donatist.
Apoca. 2
1. Corin. 12
Roma. 12
Ephe. 4
Tit. 2
2. Timo. 2
Ecclesia visibilis.

Secundo ergo Ecclesia cõsideratur, vt cõplectitur omnes qui habent communionẽ professionis fidei, doctrinæ, & sacramẽtorum, secundum catholicam & apostolicam traditionẽ. Ad hunc modum, nimirum quod ad eam societatem attinet, tam boni

Aug. de fide ad Pet. cap. 45

boni quàm mali, per quandam colligantiam eiuscemodi professionis ac exterioris participationis sacramentorũ, sunt in Ecclesia Dei: mali tamen nõ secus, quàm palea est in frumento. Et quemadmodum humano corpori plerunq; adhærent membra, aut mortua, aut arida, aut putrida, aut languida, quæ nonnunquam resecanda veniunt, ne cætera membra horum contagione inficiãtur, interdum toleranda, ne fortè si abscindantur, totũ corpus in periculum veniat, quæ etsi membris viuis in vitali spiritu non cõmunicent, colligantia tamen quadam viuis adhærẽt, proindeq; adhuc corporis mẽbra dicũtur & corporis esse partes. Ita de Ecclesia ad hunc modũ accepta sentiendum est, vt sit populus in vnam professionem fidei, & communionem sacramentorum vocatus, cohærens saltem secundum vnitatem professionis, & visibilem quandam Christianæ fidei formam. In quo cœtu & bonos & malos dicimus esse permixtos, qui etsi non sint colligati omnes vnitate spiritus & vinculo charitatis, colligati tamen sunt secũdum vnionem vnius signaculi fidei, & corporaliter cõiuncti secundum visibilia pietatis sacramenta, quamuis nonnulli inter eos sint impij, peccatores, auari, fornicatores, & id genus homines, secundum exteriorem fidei professionem, formam quidem pietatis habentes, virtutem tamen eius abnegantes.

Boni et mali in ecclesia quomodo. Matth. 15 1. Corint. 5 2. Timot. 3

AD hunc modum accipientes ecclesiam, excludimus ab ea tum excommunicatos, tum hæreticos, schismaticos, item & paganos. Excõmunicatos quidem, quòd publico ecclesiæ iudicio ab exteriori ecclesiæ cõsortio, donec resipiscant, separati sint. Hæreticos autẽ & schismaticos, quòd sua sponte ecclesiã exierint, deseruerintq;, eandem & cõtemnentes & proscindentes & persequentes. Paganos vero, quòd ecclesiã, veluti in qua nec sint nec vnquam fuerint, nulla ex parte agnoscant, secundum nullã, ne exteriorem quidem & visibilem formam religionis & sacramentorũ, ecclesiæ vnquam adscripti seu coagulati. Nec dubium est, magnum discrimẽ esse inter hos, quos à consortio ecclesiæ penitus secludimus, & illos quos certa ratione vti membra, licet inutilia, ab ecclesiæ vnione nõ repellimus. Nam gentes, itidem manifestos hæreticos, schismaticos & excommunicatos, quamuis ecclesiæ membris cohabitent, & secundum exteriorẽ politiam cum ecclesiæ membris cõuersentur, nemo tamen eos ecclesiæ membra dixerit,

Qui ab ecclesia sint exclusi. 1. Corint. 5 1. Ioan. 2 Ioan. 2 Aug. lib. 7 cõtra Donat. Discrimen inter exclusos ab ecclesia, & inter peccatores nõ dum resectos.

rit, quod secus est in Christianis, quamuis publicè peccãtibus, ab ecclesiæ tamen consortio nondum resecatis, scripturis id apertissimè docentibus. Paulus Apostolus ad Corinthiorum

1. Corint. 5 ecclesiam scribens, culpat ipsos, quòd audiretur inter eos fornicatio talis, qualis nec inter gentes. Et statim apertum discrimẽ facit inter fornicarios & sceleratos fratres, ac fornicarios ac sceleratos huius mundi, quòd illos vti membra contagiosa tolli ac segregari, & vt fermentum malitiæ ac nequitiæ, commixtum massæ, expurgari iubeat, donec resipuerint. quemadmodum ipse illic incæstum fratrem excommunicat, ac sathanæ in interitum carnis tradit, vt spiritus eius saluus fiat in die domini: non tolleret autem nec segregaret, nisi eum intus in ecclesia fuisse fateretur. At hos, nempe fornicarios ac sceleratos huius mũdi, ibidem penitus foris esse dicit, & eos ad suum iudiciũ non pertinere. Quid enim mihi (inquit) de his qui foris sunt, iudicare? Nonne de his qui intus sunt, vos iudicatis? nam eos qui foris sunt, Deus iudicabit. Auferte ergo (vt subdit) malum ex vobisipsis. Hæretici ergo ac schismatici manifesti, non intus, sed foris esse dicuntur, vt qui secundum verbum Apostoli recesserint, & non permanserint in doctrina Christi: qui ex nobis prodierunt, sed nõ erant ex nobis: nam si fuissent ex nobis, permãsissent vtiq; nobiscum, quibus ne vel Aue dicamus, vel hospitium præbeamus, idem Apostolus vetat, ac Paulus hæreticum hominẽ post vnam & secundam correptionem deuitari præcipit, quòd subuersus sit qui eiusmodi est, & delinquat, quum sit proprio iudicio condemnatus. Quòd si (vt omnes solent hæretici) se ecclesiæ membrum esse simulet, statim vt innotuerit, ecclesiam exiisse, ac palmitem arefactum esse, ecclesiastico sarculo rescindendus est, nè viti officiat.

Paulus excommunicat fratrẽ incæstum.

1. Ioan. 2.

Cum hæreticis nõ cõmunicandum.

Tit. 3

Ioan. 13

Malos suo modo in ecclesia esse cõprobatur.

ET ne quis hoc discrimen vanum esse putet, sed intelligat Christianos, vitæ licet non satis inculpatæ, ac carnaliter viuentes, atque adeò lethalibus criminibus contaminatos (modo tamen pacem integram, tum quod ad fidei professionem ac doctrinã, tum quod ad sacramentorum participationem attinet, cum membris viuis retineant) ad prædictum modum in ecclesia esse. Christus ecclesiam suam, aream vocat, quæ continet & paleam & triticum: Sementem quoq; seminatam in agro, in quo quum superseminatur lolium, succrescũt simul zizania & triticum. Sagenam item in mare missam, atq;

Matth. 3
Lucæ 13.
Matth. 13

ex

ex omni genere piſcium congregantem,maloſq; piſces ſimul
cum bonis permixtos habentem . Itidem vineam, in qua ſunt Matth. 20
palmites,non tantum vuas, ſed & labruſcas faciētes. Regnum Ioan.15
etiam cœlorum appellat eccleſiam,quod confert decem virgi Matth.25
nibus,quinq; prudentibus,& quinq; fatuis. Deniq;,quemad-
modum in arca Noë animalia munda erant ſimul cum immun Gene.7
dis, ita & in eccleſia, quandiu in hoc mundi pelago iactatur,
bonos habebimus & malos.

HAec autem noſſe oportet omnem Chriſtianum, ne exi- Cypria.ad
ſtimet eccleſiam propter malorum permixtionem deſe Max.
rendam, & aliam quærendam. Verum in omnibus (vti Augu.contra Creſc.
Auguſtinus ait) tenenda eſt beatiſsimi Cypriani pleniſsima grammat.
charitatis pietatiſq; ſententia, dicētis : Quanquam in eccleſia cap.31
videamus eſſe zizania,nō tamen debet perturbari aut fides aut
charitas noſtra,neq; de eccleſia recedere debemus ob id,quòd
zizania in eccleſia eſſe cernimus, quin potius vbi videmus ec- Matth.16
cleſiā opprimi per impios,hic fidei articulus,quem tractamus,
nos cōfirmabit,ne deſperemus, ſed ſciamus eccleſiā eſſe permā Matth.14
ſuram,& nauiculam iactandā quidem,ſed non ſubmergendā.

SEcundo,vt intelligamus nō extenuandam eccleſiæ autho Ob malos
ritatem,multo minus ab eccleſia recedendum ob id,quòd pontifices
interdum cathedram occupent Pontifices vitæ non ſatis non exte-
inculpatæ, aut quòd in eccleſia præſidere conſpiciamus crimi nuanda ec
noſos,modo tamen per legitimā ordinationem ius & poteſta cleſiæ au-
tem miniſterij acceperint, & in cōmunione permanſerint.Si- thoritas.
quidem eum qui ſemetipſum conſtituerit Epiſcopum,nemini
ſuccedens,nemine legitima ordinatione epiſcopatum dante, Iren. contra hæreſ.
quātumlibet ſub ſe congreget multitudinē populi, & dicat ſe li.4. c.43.
ſeruare ac docere quatuor Dei Euāgelia,apoſtolicam ſcriptu 63
ram,& fidem & charitatem cum cæteris eccleſijs,non poſſe ta- Tertul.de
men eccleſiæ membrum eſſe, palàm eſt. Eccleſiæ ergo ordinē præſcrip. hære.
authoritatemq; ob malos tantummodo mores miniſtrorum Cyprian⁹.
labefactare,planè ſchiſmaticum eſt. Nam etſi tales eccleſiæ mi Sacramen
niſtri , vitam ducentes improbatam , ſpiritu careant, quo ipſi ta efficaci-
ſancti ſint & iuſti: quandiu tamen eccleſiæ membra ſunt,& ab ter confe-
eccleſia tolerātur,ſpiritum ſanctum, qui Chriſti & eccleſiæ mi rūtur per
niſterijs,quæ per eos agūtur,aſsiſtit,habent, per quem in eccle malos mi-
ſia peccata remittunt,ac ſacramenta efficaciter impertiuntur, niſtros.
Neque enim ideo nō ſunt efficacia ſacramēta, quia per malos

tra

tractantur. Omnia enim ſacramenta, licet indignè tractantibus obſint, proſunt tamen per eos dignè ſumentibus. In miniſtris enim, quatenus miniſtri ſunt, nō attendimus meritorum diuerſitatem, ſed tantum virtutem ac poteſtatē eius cuius munere funguntur. Non enim pendent ſacramenta ex dignitate miniſtrorum, ſed ex mandato & ordinatione diuina. Clamat cōtra Corinthios Paulus, quòd æſtimarint baptiſmi gratiam à miniſtris, dicentes: Ego quidem ſum Pauli, ego autē Apollo, ego vero Cephæ, ego vero Chriſti: quaſi diuiſus eſſet Chriſtus, vel Paulus, vel Apollo pro ipſis crucifixi, aut in nomine Pauli, & non potius Chriſti baptizati eſſent. Proindeq́; grauiter arguit eos, vt ſchiſmatis reos, dicens, Quum ſit inter vos zelus & contentio, nónne carnales eſtis & ſecundum hominem ambulatis? Quid enim Apollo? quid verò eſt Paulus? Miniſtri eius cui credidiſtis. Ego quidem plantaui, Apollo rigauit, ſed qui incrementum dat, Deus. Itaque neque qui plantat eſt aliquid, neque qui rigat, ſed qui incrementum dat, Deus.

Vis ſacramentorum ex ordinatione Dei. *1. Corint. 1* *1. Corint. 3*

Hac de re multæ inſignes in ſcripturis ſententiæ extant. In Euangelio Ioannis legimus Baptiſtæ teſtimonium, Qui (inquit) miſit me baptizare in aqua, ille mihi dixit: Super quem videris ſpiritum deſcendentem & manentem ſuper eum, hic eſt qui baptizat in ſpiritu ſancto. Similiter apud cæteros Euāgeliſtas, Ego baptizo vos aqua, ille autem baptizabit vos in Spiritu ſancto. Docet idem aperta Chriſti ſententia, honorem etiam deferens Iudæorum cathedræ, in qua tamen impij ſedebant: Super cathedram (inquit) Moyſi ſederunt ſcribæ & phariſæi: quæcunque dixerint, facite. Et iterum: Vade, & oſtende te ſacerdoti. Itidem alibi: Ite, & oſtendite vos ſacerdotibus. Et quid apertius eo quod ait: Qui vos audit, me audit: qui vos ſpernit, me ſpernit? Vbi miniſterij authoritatem à miniſtris in ſe transfert. Baptizatus ergo ab immūdo ſacerdote, nihilo ſecius mundatur, non ab immundo, ſed à Chriſto qui intus baptizat in homine, in quem oportet totam ſpem ponere. Maledictus enim qui confidit in homine.

Ioan. 3 *Matth. 3* *Marci 1.* *Lucæ 3.* *Matth. 24* *Matth. 8* *Lucæ 17.* *Lucæ 10.*

TErtio hæc noſſe oportuit, vt ſciamus malos in eccleſia Dei præſidentium mores, non tanti æſtimādos, vt nos dubitare faciant, vbinam ſit eccleſia Chriſti: quod hac tempeſtate multis vſu venit, qui fluctuant ab omni vento doctrinæ, à nobis recedentes, & in angulū aliquem ſe recipientes,

Ephe. 4

tes,dicere incipiunt,Ecce hic Christus,ecce illic.Sic enim fieri non oportuit. Notas & signa habemus longè certissima, quæ nos de ecclesia,vbinam sit,dubitare nō sinunt. Principio nemo negat,in ecclesia synceram doctrinam, euangelicam & apostolicam esse oportere. Et hanc præcipuā esse ecclesiæ notam,iuxta illud:Oues meæ vocem meam audiunt, & quod est apud Paulum:Si quis prædicauerit aliud Euangeliū,anathema sit.Sed hæc nota nō statim defendet nos ab hæreticis.Nam & ipsi iactāt se Christianū habere nomen,& apud se solos esse Christi fidem,sacramenta,& scripturas,sed aut mentiūtur detorquētes scripturas,aut grauiter falluntur. Nā & Cyprianus ait,Scripturas si seruarent,ecclesiā Christi cognoscerent, & in ea permanerent. Quærenda est enim ecclesia in scripturis sacris,vbi manifestè cognoscitur,quibus designatur ipsa ab Hierusalem incipiens crescere, & inde per apostolos diffundi in omnes gentes,secundū seriem successionis durans ad hæc vsq; tempora. Quisquis ab hac ecclesia catholica fuerit separatus, quantumlibet se laudabiliter viuere existimet,hoc solo scelere(quòd à Christi vnitate seiunctus est)nō habebit vitā æternam,sed ira Dei manet super eum.Quisquis autē in hac ecclesia bene vixerit,nihil ei præiudicant aliena peccata,quia communio malorum non maculat aliquem cōmunione sacramentorum,sed consensus factorum. Hæc est ergo sola religionis Christianæ machina, quæ cunctas hæreses semel abolet.Ipsa, inquam,concors doctrina omnium sanctorū patrum,secundum suorum temporū successiones, concorditer reddentium testimoniū verbis Christi, & primitiuæ ecclesiæ cōsuetudini.

Matth.23 Marc.13 Lucæ 17.

Certissima signa ecclesiæ catholicæ.

Ioan.10 Galat.1

Cyprian⁹.

August.ad circen.episto.159 Ad Donatist.episto.160.

Lucæ 24.

Successio patrum legitima.

Quod vt paulò euidentius fiat, ex scripturis manifestū est, ecclesiæ colligantiam non tantū constare aliquorum,hominum consensu in vnam aliquam fidei professionem sacramentorumq; cōmunionem,aut in eadem Euangelia,easdemq; canonicas scripturas,sed præter hæc, ordo in ecclesia retinēdus est,veluti quidam ecclesiæ nexus,non quem humana præsumptio adinuenit,sed quem Christus instituit, qui in ecclesia sua omnia ordinatissima esse voluit,singulaq; membra suis officijs defungi,diuidens vnicuiq; gratiā,prout vult.Proindeque posuit ac dedit quosdam apostolos,quosdam autem prophetas,alios verò Euangelistas,alios autem pastores & doctores, ad consummationem sanctorum, in opus ministerij,in ædifi-

Colligātia ecclesię q̄bus constet.

Ordo ecclesiæ nexus.

1.Cor.12 Ephe.4

cationem corporis Christi, donec occurramus omnes in vnitatem fidei & agnitionem filij Dei, in virum perfectũ, in mensuram plenitudinis Christi. Et quur hoc necessarium fuerit, continuò addidit, dicens, vt iam non simus paruuli fluctuantes, & circunferamur omni vento doctrinæ in nequitia hominum. Officia ergo Christus in ecclesia discreuit, non parem membris omnibus tribuens potestatem, sacerdotalem instituens functionem, cui annexuit non humanam, sed planè diuinam potestatem, nempe prædicandi Euangelij, remittendi & retinendi peccata, dandi spiritum sanctũ, claudendi & aperiendi regnum cœlorum, cõficiendi corpus & sanguinem dominicum, ac cætera sacramenta ecclesiæ ministrandi. Hanc potestatem collaturus Christus Apostolis, iam renatis ac spiritum sanctum habentibus, post resurrectionem insufflans dixit, Accipite spiritum sanctum. Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis. Hanc insufflationem Augustinus ac cæteri patres, peculiarem gratiam ac potestatem interpretantur, quæ per traditionem infunditur baptizatis, quum per manus impositionẽ ritè ordinantur, de qua dicit Apostolus ad Timotheum: Noli negligere gratiam Dei, quæ in te est per impositionem manuum presbyterij. Visibili ergo ordinatione per Christum instituta, per Apostolos dein facta, & in nos continua succesionis serie deducta, ad retinendam ecclesiæ vnitatem quàm maximè opus erat.

[Christus in ecclesia discreuit officia. | Lucæ 22. 1. Corin. 4 Ioan. 20 Matth. 18 Augustinus. | 1. Timo. 4 | Matth. 10 Marci 3. 6 Lucæ 9. 10 Acto. 14. Tit. 1]

NAm nunquam schismatum fuisset finis, nisi Christus, non tantum inuisibili, sed & visibili iussione ac sacramento, apostolos suos misisset, dicens: Sicut me misit viuens pater, & ego mitto vos. Et iterum, Euntes in mundum vniuersum, prædicate Euãgelium omni craturæ, baptizantes eos in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti, docentes eos omnia seruare quæcũq; præcepi vobis. Quomodo enim prædicabunt, nisi mittantur, vt Apostolus ait? Non enim tutò vlli hominũ creditur, se inuisibiliter missum aut à Deo vnctum esse dicenti, quum & Paulus Apostolus & Barnabas visibili sacramento segregandi erant apostolica authoritate ad ecclesiastica ministeria. Et Paulus Titum officij commonens, ait: Huius rei gratia reliqui te Cretæ, vt ea quæ desunt corrigas, & constituas per ciuitates presbyteros, sicut & ego dispo sui tibi. Quærenda est ergo ecclesia apud eos, apud quos est concors

[Ioan. 10 Marci 16. Matt. vlt. | Roma. 10 | Acto. 13 Tit. 1 | Legitima episcoporũ succesio ecclesiæ nota.]

concors doctrina, & legitima episcoporum succesio, ab apostolorum temporibus ad hæc vsque tempora deducta.

QVod patres apertisimè docent, & in primis Irenæus vetustisimus episcopus, qui non multo post Apostolorum tempora floruit, hanc sententiam pasim inculcat. Nam lib. iiij. aduers. hære. c. lxiij. sic habet: Agnitio vera (nimirum ecclesiæ) est apostolorum doctrina, & antiquus ecclesiæ status, in vniuerso mundo, & charactere corporis Christi, secundum succesiones episcoporum, quibus illi eam quæ in vnoquoq; loco est, ecclesiã tradiderunt, quæ peruenit vsq; ad nos, custodita. Et post pauca: Et præcipuũ dilectionis munus (subaudi, ecclesia habet) quod est pretiosius quàm agnitio, gloriosius autem quàm prophetia, omnibus autẽ charismatibus supereminens. Et eiusdẽ lib. cap. xlv. (vbi refert se audisse presbyterum, qui audierat ab his qui Apostolos viderãt) ait: Vbi igitur charismata Domini sunt posita, ibi discere oportet veritatẽ, apud quos est ea quæ est ab apostolis, ecclesiæ succesio: quod hinc cõfirmat, quia posuit Deus primo in ecclesia Apostolos, &c. Eandem sentẽtiam lib. iij. cap. j. ij. iij. iiij. & v. aduersus hæreticos grauisimè ac luculẽtisime defendit, vindicans authoritatem & traditionem ecclesiæ, quæ ab Apostolis per succesionem presbyterorum custoditur, perueniẽs vsque ad nos. Et eiusdem astruens vnitatem: Plenisima (inquit) est hæc ostensio, vnam & eandem viuificatricem fidem esse, quæ in ecclesia ab Apostolis vsque nunc sit conseruata, & tradita in veritate. Et ne quis putaret solius fidei succesionem, sufficere, lib. iiij. cap. xliij. ait: His tantum presbyteris obediendum, qui succesionem habent ab Apostolis, qui cum episcopatus succesione, charisma veritatis certum secundum placitum patris acceperunt. Reliquos qui absistunt à principali succesione, & quocunq; loco colliguntur, suspectos habendos, vel quasi hæreticos & malæ sententiæ, vel quasi scindentes & elatos & sibi placentes, aut rursus vt hypocritas, quæstus gratia & vanæ gloriæ hoc operantur, qui omnes à veritate decidunt. Et hæretici quidem (vt subdit) alienum ignem offerentes ad altare Dei, id est, alienas doctrinas, à cœlesti igne comburentur, quemadmodum Nadab & Abiu: & qui exurgunt contra veritatem & alios adhortantur aduersus ecclesiã Dei, remanent apud inferos, voragine terræ

Schismatici qui seipsos præpositos cõstituunt.
2. Tim. 3

Num.16 absorpti, quemadmodũ qui circa Chore, Dathan, & Abiron. Qui autem scindunt & separãt vnitatem ecclesiæ, eandẽ quam 3.Reg.14 Hieroboam pœnam percipiunt à Deo. Hæc ille. Cui reliqui sancti patres vno ore omnes assentiuntur ac subscribunt. In primis autem Tertullianus lib. de præscrip. hæreticorum, vbi docet episcopum principalem in vnaquaque ecclesia habuisse authorem vel apostolum, à quo ius & potestatem sacerdotij acceperit. Itidem Cyprianus passim: ex professo verò in Epistola ad Antonianum, Eos docet esse schismaticos, qui se præpositos constituunt sine vlla ordinationis lege, qui, nemine episcopatum dante, episcopi sibi nomen assumunt. Cui Hieronymus accedit: Sine chrismate (inquit) & episcopi iussione, neque presbyter neque diaconus ius habet baptizandi. Deniq; vt cæteros sileamus, diuus Augustinus clara voce pronuntiat, eos extra ecclesiã esse, qui relicto Episcopo Dei, succedanea ordinatione præsidente, aut sibimetipsis, aut semetipsos constituunt præpositos, primates, & episcopos.

Cypria. in epistol. ad Anton.

Hierony-mus.

Augusti-nus.

Plebs non habet potestatẽ pro suo arbitratu ministros ecclesiæ constituendi.

VBi in primis eos perstringit, qui etsi ecclesiæ ordinariã potestatem verbis ornent, tamen re ipsa confundũt, asserentes apud ecclesiã, hoc est, promiscuũ populum, ius esse constituendi ministros, modò hi qui titulum habent ordinariæ potestatis, dare nolint. Interpretanturq; ecclesiam eam, quæ habet purũ verbum Dei absque omni alia nota. Ordinarios autẽ tum nolle dare dicunt, quũ nõ statim dant, quos ipsi petunt homines reprobos circa fidẽ, quo hoc contendunt, vt plebs aliqua malè persuasa, se tantũ purum Dei verbum habere, contemnat ecclesiasticã ordinationẽ, & ministros legitimè constitutos pro suo arbitratu reijciat, & sibimet ipsi cõstituat magistros prurientes auribus, & huc torquent scripturas, afferentes illud: Cauete à pseudoprophetis, Et illud: Oues meæ Ioan.10 vocem meã audiunt, Et hoc: Si quis aliud Euangeliũ prædi- Gala.1 cauerit, præterquam quod prædicatũ est vobis, anathema sit, Imò non tantũ scripturas torquent, sed & patres citant, in primis Cyprianum, quasi is plebi potestatẽ fecerit interpretandi scripturas, destituendi ac cõstituendi pro suo arbitratu ministros, quum tamen Cyprianus in eo quem citauimus loco, di- Obiectio. uersam sententiã acerrimè tueatur. Adserunt ergo, quod Cyprianus habet epistol. iiij. vbi ait: Propter quod plebs obsequens præceptis dominicis, & Deũ metuens, à peccatore præposito

posito separare se debet, nec se ad sacrilegi sacerdotis sacrificia miscere, quum ipsa maximè habeat potestatem, vel eligendi dignos sacerdotes, vel indignos recusandi. Sed ipsi videre non volunt hanc epistolam de hæresiarchis Martiale & Basilide scriptam esse: & in hoc scriptam esse, vt doceat, plena diligentia & exploratione syncera, oportere ad sacerdotium deligi eos, quos Deo constet fore acceptos, non tantum suffragio plebis (quamuis & plebem adhiberi cõuenerit, vt præsente plebe, vel detegantur malorum crimina, vel bonorum merita) sed legitima & iusta ordinatione accedente, nimirum sacerdotali authoritate: alioqui competet in plebem, quod per Oseam Dominus dixit, Sibimet regem constituerunt, & non per me. Propterea (vt ibi subdit Cyprianus) de traditione diuina, & apostolica obseruatione seruandum est & tenendum, vt ad ordinationes ritè celebrandas, ad eam plebem, cui præpositus ordinatur, episcopi eiusdem prouinciæ proximi quiq; conueniant, & episcopus eligatur plebe præsente. Et post pauca: Quamuis Domini voce prædictum sit, deficiente mundo, bona quoq; deficere, mala verò ac aduersa proficere. Non sic tamen, quãuis nouissimis temporibus in ecclesia Dei, aut euangelicus vigor cecidit, aut Christianæ virtutis & fidei robur elanguit, vt nõ sit portio sacerdotum quæ minime ad has rerum ruinas & fidei naufragia succumbat: sed fortis & stabilis, honorem diuinæ maiestatis, & sacerdotalem dignitatem plena timoris obseruatione tueatur. Apertè ergo Cyprianus diffinit, aliud esse eligere, ac nominare hominem, qui incipiat esse pastor aut episcopus, quod permissum est plebi: aliud constituere pastorem, quod proprium est Apostolorũ, & eorum qui ipsis succedunt. Vt enim scriptura habet, Apostoli constituerunt diaconos, presbyteros, ac episcopos per loca, & ciuitates. Denique aliud esse, instituere sacerdotium, seu episcopalem potestatem, quod proprium est Christi.

Dilutio. Osee 8. Matth. 25 Marci 13. Lucæ 21. Acto. 14 Tit. 1

QVòd autem Cyprianus ait, licere plebi separare se à peccatore & sacrilego sacerdote: vel intelligendum est de eo qui extra legitimam ordinationẽ ecclesiã exiens, cathedram occupat: vel si malis generatim intelligere, cognosces aliud esse, vitare personam vitijs corruptam, maximè cum ecclesiæ legitimo iudicio à consortio resecta sit: aliud verò, separare se à cathedra: hoc est, aliud esse, contẽnere corruptam

Sacerdotalis potestas etiã in malis honoranda. — vitam hominis in cathedra sedentis: aliud, contemnere sacerdotalem potestatem: nam & hæc in malis episcopis honoranda est, non vita. Hanc fuisse Cypriani sententiam, ipse vbique testatur & exemplo declarat. Nam & ipse (vt beatus inquit Augustinus) cum auaris & rapacibus, non solum laicis & clericis, sed & episcopis, atque pontificibus, panem Domini manducabat, & calicem bibebat, nec tamen terrebatur verbo Apostoli iubentis non commiscere illis, nec cibum sumere: sufficiebat enim illi à talibus corde seiungi, vita & moribus distingui, qui non poterat ab eis corporaliter separari. Quare si plebs ex vita scelerata pastoris scandalizetur, non separet se ob id à pastorali potestate, non constituat sibi proprio arbitratu parochum, sed expectet ecclesiæ iudicium, quæ seruata lege Euangelij, debet tollere malos ac contumaces à communione. Interea autem sequatur plebs Euangelij præceptum: Quæcunque dixerint vobis, facite, secundum opera verò facere nolite.

Augustinus.

Quid agẽdũ plebi, cui præfectus est malus pastor.

Matth. 18

Matth. 23

Plebi non est deferẽdum iudiciũ de puritate doctrinæ.

IAm quod de puro verbo adserunt, non est audienda plebs, vindicans sibi censuram & authoritatem de puritate verbi cognoscendi. Nam si quibuslibet licebit de puritate scripturæ & doctrinæ pronuntiare, tot erunt ecclesiæ, quot sunt hæreticorum capita. Quis enim ignorat omnes schismaticos superbia inflatos, aut miserabili cæcitate deceptos, dicere, se tenere scripturas, & rectè sentire de domino nostro Iesu Christo, nomen Christianum fortiter iactantes? Neque enim sibi blandiantur (vt inquit Hieronymus) si de scripturarum capitulis videantur sibi affirmare quod dicunt. Nam & diabolus de scripturis nonnulla est loquutus, & scripturæ non in legendo, sed in intelligendo consistunt. Alioquin (vt subdit) si literam sequimur, possumus & nos quoque nouum vobis dogma componere, vt afferamus in ecclesiam non recipiendos, qui & calceati sunt & duas tunicas habent, ex cap. ix. Lucæ detorto. sed puritas doctrinæ expendenda est, non secundum traditionem præsentis, aut huius vel illius particularis ecclesiæ, huius vel illius interpretis, sed secundum traditionem ab initio à temporibus apostolorum concordi patrum sententia ad nos vsq; deductam. Non enim ideò quia Cyprianus aut Hieronymus aut Augustinus ita docuit, sed quia ecclesia Christi ab initio secundum succesionem, seriè ad hæc vsq; tempora deducta,

Hieronymus.

Matth. 4

Vniuersalis & perpetua traditio ecclesiæ.

ducta,ex scripturis sic credidit,tenuit, docuit,& prædicauit, idem credendum ac docendum est.

QVare nemo nobis opponat ecclesiam præsentem in singulis membris posse falli,aut ecclesiæ præsenti non licere nouos fidei articulos condere. Neq; enim hoc dicimus,ecclesiam præsentem pro arbitratu suo posse diffinire & statuere de fidei articulis, sed doctrinam ecclesiæ dicimus eam quæ spiritu Dei ab Apostolis in nos vsq;,concors deriuata est.Innititur ergo præsens ecclesia antiquæ fidei, antiquis scripturis ac traditionib.veteris ecclesiæ apostolicæ,cui hæc ecclesia per fidei spiritum copulatur.

Obiectio. Dilutio. Cũ in ecclesia quæstio orietur, quo recurrendum.

SI ergo (quemadmodum Irenæus lib.iij.cap.iiij.pulcherrime dixit)de aliqua quæstione disputatio est,oportet ad antiquissimas recurrere ecclesias, in quibus conuersati sunt Apostoli, & ab eis de præposita quæstione sumere quod certum est. Quid autem si neque Apostoli quidem scripturas reliquissent nobis?nonne oportebit ordinem sequi traditionis, quem tradiderunt his quibus committebant ecclesias, cui & barbari assenserunt,atramento scriptam habentes per spiritum in cordibus suis salutem?Hæc ille.Proindeque Paulus dixisse videtur, Si quis euangelizauerit vobis præter id quod accepistis,nimirum traditione,non scriptura.

2.Cor.3 Galat.1.

IRenæo consentit Augustinus contra Manichæos: Palàm (inquit)est,quòd in re dubia ad fidem ac certitudinem valeat authoritas ecclesiæ, quæ ab ipsius fundatissimis Apostolorũ sedibus, vsque in hodiernum diem durans,succedentium sibi tot episcoporum serie,& tot populorum consensione firmatur. Iam si inspicientes veteris ecclesiæ traditionem & antiquissimorum patrum volumina,planè videmus veteris ecclesiæ doctrinam prorsus cum doctrina ecclesiæ præsentis conuenire, & in hisce quæ fidei sunt,faciem & statum ecclesiæ præsentis, esse antiquo statui consentaneum, & ecclesiam Christianam in præsentiarum credere & obseruare,quemadmodum credidit & obseruauit ecclesia, quæ fuit,quum Bernardus ageret in humanis: Et ecclesiam eam,quæ ætate Bernardi fuit,in eisdem fidei rebus ita credere & docere, quemad modum tota ecclesia Christiana, quæ Bernardum sexcentis & multo pluribus annis antecessit,quæ & baptizabat infantes,& pro defunctis orabat,& ieiunia commendabat,& vota

Aug. contra Manichæos. Præsẽs ecclesia credit quẽadmodũ primitiua.

obſeruabat, & ſanctorum interceſsiones non reſpuebat, ac alia quæ nunc in contentionem vocantur, tradebat. Inſanimus profectò, ſi concordi & vetuſtiſsima eccleſiæ traditione relicta, ſchiſmaticis aſſentiamur.

ET vt nunc occurrat aliquid, quod vel aperto ſcripturæ teſtimonio, vel ſynodorũ generalium authoritate apertè deciſum non ſit, ſed inter dubia computetur, ſua cenſura & authoritas etiam præſenti eccleſiæ ſubtrahẽda non eſt, ad quam Chriſtus vltimum iudiciũ retulit. Præterea præſens eccleſia poteſtatem habet inſtituendi ordinationes & ritus eccleſiaſticos, ad fidem charitatemque ædificandam alendamq; : quarum finis quum huc tendat, vt in eccleſia omnia (ſecũdum diui Pauli præſcriptum) ordine ac decenter gerantur, vt ſint pędagogia, ad ſecretiora myſteria capeſſenda, & ſacra reuerẽtius tractanda, vt ſint imagines pietatis & fidei in oculos & aures influentes, vt ſint fulcimenta virtutis, & ſtimuli quidam nos admonentes, quid, à quo, quo tempore, quóve pacto ſuſcipi, agi, tractariq; in toto iſto ordine conueniat, omnino contemnendæ non ſunt. Quæ tamen ab eccleſia ſic inſtituuntur, non vt charitati (modò abſit ſcãdalum) interdum cedere non debeant, ſed potius vt fidem & charitatem prouehant, quales ſunt ieiuniorũ, feriarũ, ac alij innumeri pij ritus, qui huc ſpectant, vt expeditiores ſimus ad audiendũ verbũ Dei, ſacramẽta participandũ, & ſeruiendũ deo viuenti: & proinde non tantum vtiles, ſed & neceſſariæ ſunt in præſenti eccleſia, quæ multos carnales cõplectitur, quib. manuductione opus eſt. Quare qui has ſpernit & reijcit, aut vt mera figmenta hominum irridet, aut à Deo vetitas eſſe dicit, is cum deo & diſcipulo eius Paulo pugnat. Nam vt cætera ſileamus, prior ad Corinthios epiſtola ſatis oſtẽdit, quàm fuerit diuus Paulus in ritibus iſtis pijs ordinandis, atq; adeò obſeruandis ſolicitus, vt pronũtiarit reijciendos ſecus ſentientes. Si quis (inquit) vult cõtentioſus eſſe, nos talẽ cõſuetudinẽ non habemus, nec eccleſia Dei.

Eccleſię cẽſura in reb' dubijs. Matth. 18. Finis ceremoniarũ. 1. Cor. 15. 1. Cor. 14. Ceremoniæ eccleſiæ neceſſariæ. Paulus ceremonias aſtruit. 1. Cor. 12.

DEniq; vt præſens eccleſia non ſit eiuſdem illuminationis & reuelationis, cuius illa fuit, quæ ſub apoſtolis, & ſtatim poſt apoſtolos erat, quod ad docenda ac tradenda Chriſtianæ fidei myſteria atq; doctrinas attinet, quòd apoſtoli ac ipſorũ proximi ſucceſſores, eccleſiæ primitiuæ columnæ, arctius teſtimonium de his, quæ viderant, perhibere poterant,

Primitiuæ eccleſiæ in eruendis myſterijs maior ſcientia ſiue eruditio.

terant, qui & ipsum Christum, illiusq; opera viderunt, & doctrinã ex sacratissimo ipsius ore perceperũt, manifestationéq; diuini spiritus in signis & prodigijs assequuti sunt, quibus & ipse Christus post resurrectioné aperuit sensus, vt intelligerét scripturas prophetarum. Præsens tamen ecclesia eandé authoritatem habet, quam illa primitiua, quod ad claues ecclesiæ traditas attinet, quæ nihil aliud sunt quàm potestas ecclesiastica in docẽdo verbo dei, in sacramẽtis, cæterisq; mysterijs Christi dispensandis, in remittendis ac retinendis peccatis, in excõmunicando ac reconciliando criminosos ac cõtumaces, ac alijs eiusdem generis, de quibus suo loco latius dicemus. Lucæ 23. Præsentis ecclsiæ par clauiũ authoritas. Claues qd

IAm neminé offendet, quòd singulæ ecclesiæ suos interdum ritus non admodum consentientes habeant. Hæc enim diuersitas, fidei ac charitatis communionem non dissoluit, præsertim quum idem finis sit, & idem scopus, quem singuli in his rebus (vt diximus) intẽdunt: multominus, quòd patres interdum diuersa tradere videntur. Nam quòd extra eos articulos, quos ecclesia, catholica traditione diffiniuit (cui illi scientes nunquam repugnarũt) salua fidei compage, & spiritu charitatis, interdum dissonét, non dicimus absurdũ, quòd in his non immobili sentẽtia diffiniendo locuti sint. Comperta est enim pietas fidei in eis non vacillare, quoniã omnia (in vnitate ecclesiæ vsq; in vitæ finem manentes,) ad fidei ædificationem, & ecclesiæ concordiam alendam dixerunt. Diuersitas particularium rituũ non soluit catholicã cõmunionem. August.

EX quibus omnibus manifestũ euadit, ecclesiã Dei, quod ad exteriorem colligantiam & communionem attinet, vsq; in finem seculi habituram permixtos bonos & malos, etiam secũdum rationem membrorum. Deinde, quòd ob malos mores vel præsidẽtium in ecclesia, vel membrorum, ab ecclesiæ vnione recedendum non sit, sed semper ecclesiæ authoritas quærẽda, ne perpetuo vel ob malos mores præsidentium, vel ecclesiæ membrorum, etsi mortuorum, hæreamus, num in corpore veræ ecclesiæ simus, nec ne. Denique ad quam regulam scripturæ interpretatio & dubiarum rerum, quæ in ecclesia occurrunt, determinatio exigenda sit. Epilogus.

INterim tamen, quod & suprà diximus, non inficiamur, ad Ecclesiam strictius acceptam, quatenus scilicet ij in Ecclesia esse dicuntur, ex quibus Ciuitas dei constat, tãtum vitæ spiritualis participes, & sibi mutuo in spiritu charitatis cohæ- In ecclesia stricte accepta soli prædestinati,

rentes pertinere, ad quem modum Ecclesia est corpus Christi mysticum, seu congregatio fidelium, in vnitate fidei & charitatis vinculo, sub vno capite Christo militantium, ipsiq; capiti (ex quo totum corpus per nexus coniunctionesq; subministratum & constructum crescit in augmentum dei) per viuam fidem & charitatem cohærentium. Quam hic symbolum appellat sanctam, id est, mundam ac purã, quanquam & sancta rectè dicatur, quòd sit deo consecrata: sicut sanctũ domino dicitur, quod est illi sacrũ. Deniq; quod ad eam rationẽ, qua sanctum inuiolatũ appellamus, ecclesia omnino inuiolabilis est, fundata supra firmam petrã, id est Christum, adeò vt ne portæ quidem inferorum aduersus eam præualere possint. Talem ecclesiam constantẽ tantũ ex mẽbris participib. vitæ spiritualis & occulta quadam connexione in spiritu charitatis cohærentibus, apostolus Paulus describit Ephes. v. Christus (inquit) dilexit ecclesiam, & seipsum tradidit pro ea, vt illam sanctificaret, mũdans eam lauacro vitæ, vt exhiberet ipse sibi gloriosam ecclesiam, non habẽtem maculam aut rugam, aut aliquid huiusmodi: sed vt sit sancta & immaculata, nutritq; & fouet eam, quia membra sumus corporis eius, & de ossibus eius.

Ephe. 1. Coloss. 1. 2 Eph. 4. Ecclesia cur sancta dicatur. Lucæ 2. Matth. 10.

NEc prætermittẽdum censemus, quòd missæ symbolum (vt quæ vera sit ecclesia, manifestius reddat) vnam sanctam dicit: nam ecclesiæ catholicæ nihil ita peculiare est, quàm vnitas: proindeq; inter alias notas, qua viua membra ecclesiæ dinoscuntur, hæc est, quòd supportant inuicem in charitate, solicita seruare vnitatem spiritus in vinculo pacis. Vnum (inquit Apostolus) corpus & vnus spiritus, sicut vocati estis in vna spe vocationis vestræ, vnus dominus, vna fides, vnum baptisma, vnus deus & pater omnium, qui est super omnes & per omnia & in omnibus nobis. Vocati ergo sumus in vnitatem spiritus, vt veritatem facientes, in charitate crescamus in illo per omnia, qui est caput, Christus, ex quo totum corpus compactum & connexum per omnem iuncturam subministrationis secundum operationem in mensuram vniuscuiusque membri augmentum corporis facit in ædificationem sui in charitate. Et alibi: Sicut enim in vno corpore multa membra habemus, omnia autem membra non eundem actum habẽt: ita multi vnum corpus sumus in Christo, singuli autem alter alterius membra: habentes autem donationes secun

Symb. Cõstant. Vnitas ac charitas mutua ecclesiæ particularis. Eph. 4. 1. Cor. 12.

ſecundum gratiam, quæ data eſt nobis, differentes, & cætera quæ ſequuntur. Hæc in Canticis deſcribitur in hunc modum: Vna eſt columba mea, perfecta mea, vna eſt matri ſuæ, electa genitrici ſuæ Hæc eſt tunica illa inconſutilis, deſuper contexta per totum, quæ ſciſſa non fuit, de qua Chriſtus dixit apud Ioannem: Et erit vnum ouile & vnus paſtor. Ioan. 19 Ioan. 10

HAec deſcribitur hortus cõcluſus, ſoror mea ſponſa, fons ſignatus, puteus aquæ viuæ, paradiſus cum fructu pomorum. Quod intelligere nõ audet Auguſtinus, niſi in ſanctis & iuſtis, non auaris, fraudatoribus, rapacibus, ebrioſis & inuidis, quibus baptiſmũ habuiſſe cum iuſtis cõmune eſt, cum quibus nõ habent communem charitatẽ. Numerus ergo iuſtorum, qui ſecundũ propoſitum vocati ſunt, de quibus dictũ eſt: Nouit dominus qui ſint eius: ipſe eſt hortus cõcluſus, fons ſignatus, puteus aquæ viuæ, paradiſus cum fructu pomorũ. Ex hoc numero (vt ſubdit Auguſtinus) quidã ſpiritaliter viuunt, & ſupereminentẽ viam charitatis ingrediũtur, & cum præoccupatum hominẽ in aliquo delicto intendũt, inſtruũt in ſpiritu lenitatis, ne & ipſi tententur. Et cũ forte ipſi præoccupantur, reprimitur in eis aliquantulũ, nõ autem extinguitur charitatis affectus: rurſusq; reſurgẽs & inardeſcẽs priſtino curſui reſtituitur. Norunt enim dicere, Dormitauit anima mea præ tædio: confirma me in verbis tuis. Quidã verè adhuc carnales & animales, prouectus ſuos inſtanter exercẽt, & vt cibo ſpiritualium fiant idonei, ſanctorum myſteriorũ lacte nutriuntur, ea quæ in prauis moribus, populari etiam iudicio manifeſta ſunt, in Dei timore deuitãt: & vt minus minusq; in rebus terrenis & temporalibus delectẽtur, vigilantiſsimè ſatagunt, regulam fidei diligenter inquiſitã firmiſsimè tenent, & ſi quid ab ea deuiant, citò authoritate catholica corriguntur. Ex numero etiam eorum qui nequiter viuunt, aut etiam in hæreſibus vel in gentiliũ ſuperſtitionibus iacẽt, nouit dominus qui ſunt eius: qui nobis quidem foris eſſe videntur, Dei autẽ præſcientia intus ſunt: ipſe enim nouit ſi cõuertantur ad eum & viuãt.

Auguſt. de baptiſ. cõtra Donat. lib. 5. c. 27 Cant. 4 Ephe. 1 2. Timo. 2 Cãticor. 2 Prędeſtinatorum tres gradus. Galat. 5 Pſal. 118 Tit. 2

Eccleſiam nõ habere maculam, quomodo accipiẽdũ.

QVod ergo diximus, ſanctam eccleſiam nõ habere maculam aut rugã, intelligẽdũ eſt de criminibus lethalibus, à quibus omnes qui Chriſtiani ſumus, & poſſumus & debemus abſtinere, opitulãte ſpiritu Chriſti, qui confirmabit nos vſq; in finem ſine crimine in die aduẽtus domini noſtri Ieſu

Ephe. 5 1. Corint. 1 1. Ioan. 2

Iesu Christi. A leuioribus autē, quis dicere potest se mundum esse? Sed hi neui verius sunt quàm maculę, facile diluibiles. Aut
Augu. lib. quòd dicimus ecclesiam nō habere maculam aut rugam, non
retra. c. 19 sic accipiēdum est, quasi iam sit tota pulchra, sed quòd ad summam puritatem enitatur, & à Deo præparetur, vt tandem gloriosa appareat. Nunc enim propter quasdā ignorantias & infirmitates membrorum suorum habet ecclesia, vnde quotidie
Matth. 6 Lucæ 11. tota dicat: Dimitte nobis debita nostra.

Ecclesia cur catholica dicatur. CATHOLICAM.] Ecclesia sancta appellatur catholica, hoc est vniuersalis, protendens palmites suos in quælibet & loca & tempora, tum præterita, tum præsentia, tum futura, secundum seriem successionis, nascentium & decedentium continuata sub vno duce inuisibili, Deo, in vnitate fidei & religio-
Ecclesia nō est affixa vlli loco. nis. Proindeq; hæc ecclesia nō est affixa vlli loco, regioni, genti, aut familiæ, dicente scriptura: Non est distinctio Iudæi & & Græci, Non est personarum acceptio apud Deum, sed in
Galat. 3 omni gēte & loco, qui timet Deum, acceptus est illi. Quicun-
Roma. 2 que ergo ab Adā in præsens vsq; tempus fuerunt, ac deinceps
Acto. 10 vsque in consummationē seculi erunt, de fide in vnum Deum
Ioan. 8 1. Pet. 1 & Christum eius (quem sancti ab orbe condito in spiritu ven-
Hebræ. 11 turum & diaboli regnum destructurū nouerunt) consentientes, vnius eiusdemq; fidei & spiritus viuificantis signaculo obsignati, de ecclesiæ membris sunt, nouerint se mutuo, nec ne. Sufficit enim scire hanc societatem spiritu Christi conglutinatam,
Matt. vlt. natam, in orbe semper fuisse & vsque in consummationem se-
Ioan. 8 culi futuram. Viderunt sancti ab orbe condito diem Christi, & gauisi sunt. Viderunt autem partim diuino & supercœlesti lumine illustrati, partim diuinis promissionibus innixi, quæ
Gene. 3. 12 statim post Adæ lapsum (ne desperaret homo) insonuerūt de semine, quo conterendum foret serpentis caput, & in quo benedicerentur omnes gentes. Proindeq; manifestum est, & Ve-
Ephe. 2 Fundamētum ecclesiæ, Christus. teris & Noui testamenti vnam eandemq; ecclesiam esse fundatam super fundamentum prophetarum & apostolorum, hoc est Christum, qui vtriusque testamenti finis est, & vtriusque po-
Psal. 117 puli fundamentum, lapis ille angularis quo vterque populus connectitur. Vocamus ergo ecclesiam catholicam, quòd ramos & palmites suos per vniuersam terram extendat. Quem-
Ante finē seculi præ admodum dominus pronūtiauit ecclesiam ab Hierusalem incipientem crescere, donec perueniat in omnes gentes: Prædi-

cabitur

cabitur (inquit) Euangelium regni in vniuerso orbe in testimonium omnibus gentibus, & tunc veniet consummatio. Et iterum, Oportebat Christũ pati, & in nomine eius prædicari pœnitentiam & remissionem peccatorum per omnes gentes, incipientibus ab Hierusalem. Et alibi: Eritis mihi testes in Hierusalem, in Iudæa & Samaria & vsq; ad vltimũ terræ: nõ quòd necesse sit, ecclesiam in dies maiorem fieri, sed quòd quotidie accrescant noui palmites ex gentibus: aut rursus, non quòd nulla sit natio, vbi in præsentiarũ non vigeat fides, quòd possibile sit, nonnullas adhuc esse gentes, quibus Euangeliũ prædicatum non sit, sed quòd finis seculi venturus non sit, donec Euangelium salutis in omnibus gentibus prædicatum fuerit. Ex quibus omnibus est consequẽs, hæreticos insanire, qui asserunt totum terrarum orbem apostatasse, & fidem tãtum apud se remansisse, & à sua parte in quodam terræ angulo stare.

Prædicabitur euãgelium per totum orbem. Matth. 24. Lucæ 24. Acto. 1. Nõ est necesse ecclesiã in dies maiorẽ fieri. Insaniunt hæretici, q apud se tantum fidem aiunt esse.

CVr autem symbolum missæ addat, apostolicam, superius exposuimus ac docuimus, Spiritum sanctum remittentem peccata, nõ alibi residere quàm apud ecclesiam apostolicam, cui Iesus dixit: Accipite spiritum sanctum: quorum remiseritis peccata, remittuntur eis. Hic enim spiritus copulat & sociat omnia ecclesiæ membra, non secundum corporalem congregationem, in vnam patriam, prouinciam, regionem, sed secundum spiritualem copulam, in vno fidei sacramento, in vna professione, in vno grege, in vno ouili, sub vno pastore, sub vna cathedra.

Ecclesia cur apostolica dicatur. Ioan. 20. Ecclesiæ copula sub vna cathedra.

DEnique nosse oportet ex scripturis, duas ecclesias esse: vnam Dei, alteram diaboli: vnam Christi, alteram sathanæ: vnam piorum, alterã malignantiũ. Prioris author est Deus, & sanctificator spiritus sanctus, de qua hic articulus loquitur. Alterius, diabolus, per apostatationẽ à Deo. Duæ quidem ciuitates, quarum vtraque vti corpus quoddam crescit vsque ad cõsummationem seculi, de quorum ortu, progressu ac exitu insigne volumen ædidit Augustinus, cui nomẽ à parte meliori indidit, de Ciuitate Dei. Constat autem ecclesia malignantium ex conuenticulis schismaticorum, hæreticorum, ac aliorum impiorum aduersus ecclesiasticæ hierarchiæ tranquillitatem conspirantiũ: quæ licet innumera sint, varijs titulis se venditantia & inter se contraria, in hoc tamen conueniunt, quòd vni ecclesiæ catholicæ nunquam non insidiantur, ad

Duæ ecclesiæ, altera dei, altera diaboli. Augustin. de ciuitate Dei.

tur,aduersantur,ac bellum non incruentum mouent. Contra
Matth.16 quæ hic articulus fiduciam præbet, quòd non præualebunt
aduersus eam.

Extra ecclesiæ vnitatē nemo saluatur.

CRedimus ergo, vt huius articuli finem tandē faciamus, vnam tantum per totum terrarum orbem sanctam ecclesiam catholicam, quæ per Spiritum sanctum in vnitate fidei colligitur, conseruatur & gubernatur, quodq; nullus saluari posit, vel qui de hac ecclesia non est, vel qui ab illa ritè resectus est, nisi se illi reconciliet. Quod fit quum per ecclesiæ ministros authoritate clauium in gratiam recipitur: nam & sæpe in scripturis, ecclesiæ ministri, iudices, rectores, moderatores,
2. Corin.2 & pastores, ecclesia dicuntur. Quemadmodum si diuo Chryso-
Chrysost. stomo credimus, dictum est Marci xviij. Si te non audieritis, dic ecclesiæ: id est, ecclesiæ præsulibus ac præsidentibus, quibus Christus ligandi ac soluendi potestatem commisit.

Sanctorum communionem.

ARticulus iste potius explanatio est proximè prioris, quàm articulus nouus. Declarat enim quid intelligendum sit per sanctā ecclesiam, & quem fructū referat qui
Sancta ecclesia quid. ecclesiæ catholicæ viuum est membrū. Sancta enim ecclesia (vt paulo antè diximus) est cœtus & congregatio fidelis populi,
Ephe.4 vnum Deū, vnum Euangeliū, vnam fidē, vnam spem, in vinculo charitatis profitentiū, atq; eiusdem spiritus, eorundemq; sacramentorum participationē habentiū. Credimus ergo, non solum in cœlis, sed & in terris esse talē sanctorū societatē, spiritu Christi conglutinatam, idq; arctissima cōiunctione mystici corporis cum capite ac inter se membrorū, adeò vt in hac societate talis quædam sit cōmunio omniū bonorū operum, inter omnes pios qui fuerūt ab initio mundi, qualis est mēbrorum corporis inter ipsa societas. Proindeq; credimus aliorum omnium piorū hominū benefacta nobis subuenire, nos iuuare, defendere ac cōfirmare, donec tamen mēbra corporis, hoc est, ecclesiæ fuerimus. Hinc est quòd Christus nos orare docēs, iubet non sibi quenque peculiariter aliquid rogare, sed velut vnius corporis membra, eodem animata spiritu, quod in commune omnibus expediat, postulare, quemadmodum suo loco in expositione dominicæ orationis dicemus. Alter enim alterius onera portamus, & sic adimplemus legem Christi.

In societate sanctorū, cōmunio bonorū operū.
1. Corin.12
Oramus pro inuicem, vt vnius corporis mēbra.
Matth.6
Lucæ 11.
Gala.6

Cæterum

CAeterum extra hanc sanctorum communionem, quæ est ecclesia, ne propria quidem benefacta conducunt cuiquam ad salutem, quamlibet etiam in speciem eximia. Quapropter etsi pro Christi nomine quis sanguiné fundat, tamen si in hac vita nō tenuit ecclesiæ catholicæ vnitaté, non habebit æternam salutem. Nam si vnam sanctam ecclesiam, sanctorumq; communionem credimus (quæ est Christi corpus mysticum) consequens est, eum nullā cum sanctis communioné habere qui hanc vnitaté deserit: in corpore quoq; Christi mystico non esse qui ab illa recedit: nec pertinere ad Christi præmia qui relinquit ecclesiā Christi. alienus est, prophanus est, hostis est, deniq; habere non potest Deum patrem, qui non habet ecclesiam matrem, in qua sola est remissio peccatorum. Et ideò sequitur: Augustin. Cypria. de simp. prgl.

Remißionem peccatorum.

EX superioribus manifestum euadit, non propter aliud factum esse, vt & pater mitteret filium, & ipse filius susciperet hominem sanandum, & Spiritus sanctus sua dona in nos effunderet, nisi vt nostræ animæ à sarcinis peccatorum liberarentur. Suscepit quidem Christus totum hominem, & in anima & in corpore curādum: à cura tamen animi cœpit, tandem etiam corpori daturus felicitatem, immortalitatemque: quin priorem curam animæ adhibendam esse quàm corpori demonstrauit, quum paralyticum sanaret: Fili (inquit) confide, remittuntur tibi peccata tua. Deinde quū vidisset peruersam Iudæorum mentem: Vt (inquit) sciatis, quia habet potestatem filius hominis in terra dimittendi peccata, ait paralytico: Surge, tolle grabatum tuum, & ambula. Necesse est enim, vt prius interius sanus sit, qui exterius saluus esse desiderat, quemadmodum dominus alibi ait: Munda prius quod intus est, vt fiat & id quod deforis est mundum. Augus. de symbo. ad cathe. lib. 2. cap. 10. Quo ordine homo per Christum curetur. Matth. 9 Marci 2.

CRedimus ergo in sola ecclesia Christi, neq; vsquam alibi esse remissionem peccatorū. In ecclesia, inquam, non hæreticorum, sed sancta, catholica & apostolica, in spiritu Christi congregata, est remissio peccatorum per baptismum, & post baptismum per pœnitētiam & claues ecclesiæ datas. Baptismus quidem extra ecclesiam esse potest apud hæreticos baptizantes, in nomine Patris & Filij & Spiritus sancti: In sola ecclesia Christi catholica remissio peccatorū est. Augus. de fide ad Pe. c. 37. & sequen.

&i:sed prodesse non potest ad remissionem peccatorũ, nisi baptizatus ante finem vitæ suæ, catholicæ ecclesiæ reconciliatus, redditus, & incorporatus fuerit. Quia etsi habeã (inquit Apostolus) omnem fidem, & nouerim omnia mysteria, charitatem autem (quæ in hæreticis & schismaticis se ab vnitate ecclesiæ separantibus non est) non habuero, nihil sum. Nam & in diebus diluuij neminem legimus extra arcam potuisse saluari. In ecclesia autẽ catholica, sanctum baptisma omnia prorsus delicta delet, & originalia & propria, vt amodo non imputentur. Innouat siquidem hominẽ per baptismũ qui fecit illum, præuenit gratia etiam ipsam infantiam, vt sint liberi, per Christũ liberati, qui in Adam à diabolo tenebantur antè captiui. Deoneratur anima sarcinis peccatorum, vt libertate nouæ vitæ induta, aduersus diabolum cum adiutorio diuino fortiter valeat dimicare, eumq; à quo superata est, ita superet, vt in regnũ Dei translata, de hoste deuicto secura regnet cum suo capite Christo. Quum ergo baptizati fuerimus, ducere vitam bonam in præceptis Dei debemus, vt baptismum custodiamus vsque in finem.

1. Corin. 13 | Gene. 7 | August. de symbo. ad cat. lib. 3. cap. 10. & libro vlti. cap. 9. | Baptizatis quomodo agenda vita.

At si post baptismum in peccata, quamuis grauia & crebra, ceciderimus, superest secunda post naufragium tabula, nempe pœnitentia, per quam lapsis in virtute sanguinis Christi, donatur remissio peccatorum, ministerio clauium ecclesiæ in persona Petri traditarũ: Tibi dabo (inquit) claues regni cœlorum: & quodcunq; ligaueris super terram, erit ligatum & in cœlis: & quodcunq; solueris super terram, erit solutum & in cœlis. Et iterum Matt. xviij. Amen dico vobis: Quæcunq; ligaueritis super terram, erunt ligata & in cœlo: & quæcunque solueritis super terrã, soluta erunt & in cœlo. Et hæc pœnitentiæ ianua non aperitur, nisi per spiritum sanctum illuminantem & conuertentem, quemadmodũ Apostolus dixit: Ne fortè det illis Deus pœnitentiam ad cognoscendum veritatem, & resipiscant à diaboli laqueis. sed de hoc suo loco latius. Tantum meminisse omnes debent tunc demũ remitti nobis peccata, si nos vicissim proximo remiserimus.

Hierony. | Matth. 16 | Pœnitẽtiæ effector, spiritus sanctus. | 2. Timo. 2 | Matth. 6 | Marci 11. | Non aliter remitti peccata, nisi nos vicissim proximis remittamus.

Hic locus foret non importunus de septem ecclesiæ sacramentis dicendi: sed ne lectorẽ ad symboli finem properantem remo remur, peculiarem illis locum, statim post calcem huius explanationis reseruamus.

Carnis

Carnis resurrectionem.

IAm diximus, Christum totum hominem curandum & saluandum suscepisse. Constat autem homo anima & corpore. Anima rursus duas partes habet, rationalem & vitalem seu sensitiuam. Rationalis (qua carent bestiæ) mens seu spiritus dicitur, qua Deo seruimus, non prius tamen quàm hic spiritus noster, per spiritus sancti gratiam exoneratus à peccatis & innouatus fuerit. De qua parte dixit Apostolus: Mente seruio legi Dei. Et iterum: Testis est mihi Deus, cui seruio in spiritu meo. Altera pars, nempe vita, qua coniungimur corpori, anima dicitur: quæ quum etiam in electis & innouatis non omnino concupiscentiam carnalem exuerit, caro nominatur. Vnde dicitur, Mente seruio legi Dei, carne autem legi peccati. Postremo, tertia pars, quæ tantum visibilis est, vltimum & infimum in nobis, corpus est nostrũ. Iam natura corrupta refingitur, & perficitur, quum spiritus hominis subijcitur spiritui Dei, & quum sequitur ducentem Deum per veram fidem & bonam voluntatem, dein quum anima spiritui nostro per spiritum Dei innouato, ad bonam operationem subditur: quod nõ tam citò fit, quàm spiritus noster spiritui sancto subiugatur: aliquãdo enim tardius eius impetus, quo in carnalia & temporalia diffluit, refrenatur. Et ideò assidua in nobis donec vixerimus pugna est, qua spiritus concupiscit aduersus carnem, & caro concupiscit aduersus spiritum. Sed tamen quia & ipsa carnalis anima mundatur, recipiens stabilitatem naturæ suæ dominante spiritu, qui ei caput est, cuius rursus caput est spiritus Christi: nõ dubitandũ, sed firmiter credendum est, corpus etiam ipsum, beneficio Christi tandem propriæ naturæ restitui, quamuis non tam citò quàm vel anima vel spiritus restituuntur, sed tempore opportuno, in nouissima tuba, quum mortui resurgent incorrupti, & nos immutabimur.

Homo cõstat anima & corpore. Aug. de fide & sym. cap. x. Mens. Roma. 7. Anima. Quomodo natura corrupta refingitur. Roma. 8 Gala. 5 Lucæ 2. Assidua et perpetua in nobis pugna. Gala. 5 1. Cor. 15

CRedimus ergo per spiritũ sanctum resuscitãdam omnẽ carnem, hoc est, omnes homines secundũ corpus & carnem reuicturos, tam pios quàm impios, tã bonos quàm malos, sic vt eadẽ caro quam circũferimus, quæ mortua est & sepulta, ac computruit, resuscitanda sit: quod apertè ostendit Paulus, quũ resurrectionem carnis tradit, addito pronomine, dicens, Oportet corruptibile hoc. Quum enim dicit, hoc, in

Per spiritum sanctũ resurrectio mortuorum. Eodẽ corpore resurgemus. 1. Cor. 15

carnem quam gestamus, quasi digitum intendit. Quid enim aliud est dicere, mortale hoc, quàm quòd hæc visibilis caro sit reuictura? Sicut & apertissime Iob testatur, dicẽs, Et rursus circundabor pelle mea, & in carne mea videbo Deũ meũ: quẽ visurus sum ego ipse, & oculi mei cõspecturi sunt, & nõ alius. Resurget ergo hoc corpus ad immortalitatẽ, quæ pijs atq; impijs cõmunis erit, sed lõgè diuersa ratione: nam pijs æternã beatitudinẽ, impijs verò æternos cruciatus adferet, queadmodum apud Danielẽ prophetã legimus, quia tunc resurgẽt qui sunt in terræ puluere, hi quidẽ in vitã æternã, hi autem in opprobrium & cõfusionem æternã. Sicut Christus dixit: Et procedẽt qui bona fecerũt, in resurrectionẽ vitæ: qui verò mala egerũt, in resurrectionẽ iudicij, id est, æternæ cõdemnationis, queadmodũ explanatius dicitur in symbolo Athanasij: Ad cuius aduentũ omnes homines resurgere habẽt cum corporib. suis, & reddituri sunt de factis proprijs rationẽ. Et qui bona egerũt, ibunt in vitam æternã: qui verò mala, in ignẽ æternum.

Iob 19.

Immortalitas pijs & impijs cõmunis, sed diuersa ratione.

Danie. 12.

Symbolũ Athanasij.

RESurget ergo caro non mutata substantia, sed qualitate: quòd si Deus noua corpora creare potest, cui dubiũ quin & hæc corpora ad immortalitatẽ restituere possit, nõ immutata corporis substãtia, sed corporis qualitatibus? Non cõtradicit ergo resurrectioni corporum, quod Paulus j. Corinth. xv. (vbi toto capite resurrectionem corporum ex professo demonstrat) ait: Caro & sanguis regnum Dei non possidebunt. hoc enim ostẽdere voluit, quòd caro & sanguis cum his qualitatibus corruptibilibus non resurgant. Subdit enim: Neque corruptio incorruptelam possidebit.

DIcet ergo quispiam, Quomodo ergo mortui resurgẽt? quali corpore venient? Audi respondentẽ Paulum: Insipiens tu, quod seminas, nõ viuificatur, nisi prius moriatur. Et quod seminas, non corpus quod futurũ est seminas, sed nudum granũ, vtputa tritici, aut alicuius cæterorũ. Deus autem dat illi corpus sicut vult, & vnicuiq; seminũ proprium corpus. Quasi diceret: Quod in seminibus quæ tu in terram iacis, per annos singulos fieri vides, hoc in tua carne, quæ lege Dei seminatur in terra, futurũ esse non credis? Nonne quum diuersa semina quis in vnũ permiscet, & hæc indiscreta seminat, vel passim spargit in terram, vniuscuiusque seminis satio quocunq; loco fuerit, cõpetenti tempore secundũ naturæ suæ spe

Quæstio. Respõsio. 1. Cor. 15

Cypria. in symb. Similitudine resurrectio corporum docetur.

speciem germen producit,& culmen suæ formæ,suiq; corporis reparat?Quid ergo mirũ, si Deus vniuscuiusq; carnis substantiã,quãuis variè dispersam, mutatis qualitatibus, reparet ac refingat,sic vt vnicuiq; animæ nõ cõfusum aut extraneũ corpus, sed suũ quod habuerat, reparetur, vt subinde idẽ corpus cũ anima sua vel pudica coronari,vel impudica puniri possit?

HAec est ergo summa fidei nostræ,quæ separat nos ab infidelibus, qua sine, vana est fides nostra:tum quòd qui non credit resurrectionẽ mortuorũ, neq; credit quòd Christus resurrexit:tum quòd nos,si in hac vita tantũ in Christo sperãtes sumus,miserabiliores simus omnibus hominibus. Hæc,inquam, est basis totius fidei nostræ, quæ pijs in hoc seculo præcipuũ adfert solatiũ contra omnes afflictiones, impijs verò terrorẽ:alioqui in omnia scelera sine modo prolapsuris. Porrò hic articulus insignis est(quod ad pios attinet) promissionũ magnitudine,vt ex multis pauculas referamus. Christus (inquit Paulus)resurrexit à mortuis primitię dormiẽtiũ:quoniamquidẽ per hominẽ mors,& per hominẽ resurrectio mortuorum:& sicut in vno oẽs moriũtur, ita & in Christo omnes viuificabũtur:primitiæ Christus, deinde qui sunt Christi,qui in aduẽtũ eius crediderũt. Et statim post, Stella à stella differt in claritate,sic & resurrectio mortuorũ: seminatur in corruptione,surget in incorruptiõe:seminatur in ignobilitate,surget in gloria:seminatur in infirmitate,surget in virtute:seminatur corpus animale,surget corpus spirituale, sicut scriptum est:Factus est primus Adã in animã viuentẽ,nouissimus Adam in spiritũ viuificantẽ:primus homo de terra,terrenus:secũdus homo de cœlo,cœlestis.Igitur sicut portamus imaginẽ terreni,portemus & imaginem cœlestis.Quibus & hæc addit, Ecce mysteriũ vobis dico, Omnes quidẽ resurgemus, sed non omnes immutabimur, in momento, in ictu oculi, in nouissima tuba. & cætera quæ sequuntur.Quum autem mortale hoc induerit immortalitatem, tunc fiet sermo qui scriptus est: Absorpta est mors in victoria: vbi est mors victoria tua? Vbi est mors stimulus tuus:hoc est,peccatum. Stimulus enim mortis, peccatũ est,quod tunc euacuabitur. Et iterũ, quid dulcius illa consolatione,quæ est ad Thessalon. Nolo vos(inquit)ignorare fratres de dormiẽtibus,vt non cõtristemini sicut & cæteri qui spem nõ habent.nam si credimus quia Iesus mortuus est

Summa fidei nostrę.
1.Cor.15

Basis fidei resurrectio mortuorum.

1.Cor.15

1.Thess.4

& resurrexit: ita Deus eos qui dormierunt per Iesum, adducet cum illo. Hoc enim vobis dicimus in verbo Domini, quia nos qui viuimus, qui relicti sumus, in aduentu Domini non præueniemus eos qui dormierũt: Quoniam ipse dominus in iussu, in voce archangeli, in tuba Dei descendet de cœlo, & mortui qui in Christo sunt, resurgent primi; deinde nos qui viuimus, qui residui sumus, simul cum illis rapiemur in nubibus obuiam Christo in aëra, & ita semper cum Dominò erimus. Itaque (vt subijcit) cõsolemini inuicem in verbis istis. Quod magis solatium homini pio adferri potest, quàm quòd Deus per Apostolum suum testatur, piorum corpora in tantam gloriam mutari, vt in occursum Domini suspensa nubibus, & aëre vectata rapiantur? Quinimo, quòd Deus transformabit corpus humilitatis nostræ configuratum corpori filij claritatis suæ, facietque æquales angelis, sicut in Euangelio pollicitus est: In resurrectione mortuorum non nubent neq; nubentur, sed erunt sicut angeli Dei in cœlo, vt viuant cum ipsis in æterna vita. Et ideò sequitur:

Nullũ solatium pio homini maius, q̃ spes resurrect.

Cypria. in symb.

Gloria corporũ piorũ post resurrect.

Matth. 22

Et uitam æternam.

Vita æterna fidei nostræ cõclusio.

QVid iucundius? quid dulcius? quid optatius hac symboli conclusione, qua in Christo manẽtibus post gloriosam resurrectionem corporum promittitur æterna vita, æterna felicitas, æternaq; beatitudo? In hac lachrymarũ valle nihil præsente vita charius ducimus, quæ tamen vix vita dicenda est. Quem ergo non delectet veræ æternæq; vitæ fidelis promissio? Vita, inquam, corporis & animi nunquam finienda. Quod enim ad corpus attinet, non erit amplius obnoxium fami, siti, æstui, frigori, indigentiæ, lassitudini, seruituti, dolori, morti, aut vllo incõmodo; sed erit immortalitate, agilitate, subtilitate, & claritate summa decoratũ, sicut scriptũ est: Quòd iusti sicut sol fulgebũt, & sicut splẽdor in firmamento Dei. Et iterũ: Fulgebunt iusti & tanquàm scintillæ in arundineto discurrent. Quod ad animam attinet, nullis vitijs, nulla tristitia aut mœstitia solicitabitur, sed perpetuò fruetur summo bono, qui est Deus. Quæ fruitio quanta bona complectatur, nulla lingua dicere, nulla mens humana apprehendere poterit. Nec enim oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparauit Deus diligentibus se.

Vitæ æternæ dulcedo.

Apoca. 7

Quid ad corpus attinet.

Quid ad animã attinet.

Esaiæ 6.

1. Corin. 2

Quis

Quis enim explicet,ex qua gloria,in quam gloriam ſanctorũ corpora reſuſcitata tranſeant? Quis cogitando aſſequatur, Ephe.4
quemadmodum ſponſa eccleſia in virum perfectum conuertatur,conregnatura Chriſto?Quis explicare audeat, quomodo 1.Cor.15
ipſe filius quum tradiderit regnũ Deo & patri,id eſt, congregationem fidelium,ita illum hominẽ ſuſceptũ ampliusq́; clarificatum nõ dimittat, vt eam claritudinem quam habet cum Ioan.17
patre,antequàm mundus fieret,ſuis fidelibus demonſtrare nõ differat?Deniq;,quomodo erit Deus omnia in omnibus,con 1.Cor.15
templantes delectabimur,& delectabiliter contẽplando,Dei viſione fruemur, idq́; in ſanctorum omnium cõmunione,vbi erit feruentiſsima charitas,non minus de bonis alienis quàm de ſuis gaudẽs. Bonis,inquam, ſpiritualibus,quibus fruuntur Matth.18
angeli,ſemper vidẽtes faciem patris qui in cœlis eſt, tum com Pſal.46
plebimus quod iubet Dauid: Vacate & videte, quoniã ego ſum Deus.Hæc eſt enim vita æterna, vt cognoſcant te ſolum Vita æterna quid.
verum Deum,& quem miſiſti,Ieſum Chriſtum.

QVemadmodum autem pij vitam æternã hæreditabunt, Mors æterna,hæreditas impiorum.
ita impios mors æterna & animi & corporis, hoc eſt, æternũ ſuppliciũ poſsidebit,ſicut Chriſtus dixit: Et ibunt hi in ſupplicium æternũ,iuſti autem in vitam æternam. Matth.25
Impiorum enim immortalitas,verius æterna mors,quàm immortalitas nuncupatur, quòd æternos cruciatus tam animi quàm corporis abſq; vlla ſpe veniæ ſit allatura.Quemadmodũ Paulus Roma. viij. Stipendia (inquit) peccati, mors: gratia autẽ Dei,vita æterna in Chriſto Ieſu domino noſtro. Amen.

Amen.

QVoniam omnia prædicta veriſsima eſſe indubitatè credimus,& quæ vel ad creationem vel redemptionẽ vel ſanctificationem noſtram pertinent,patrem cœleſtem per filium, in & cum ſpiritu ſancto operatum eſſe, & nobis certo obuentura per Dei miſericordiam credimus: idcirco dicimus,Amen,quæ vox eſt ſermonem confirmantis & ratum fore precantis,hoc eſt,ita certò fiat. Amen qd.

Soli DEO ſaluatori noſtro,per IESVM Chriſtum Dominum noſtrum gloria & magnificentia,imperium & poteſtas ante omnia,& nunc & in ſecula ſeculorum. Amen.

DE SACRAMENTIS NOVI TESTAMENTI.

Quid sacramentũ significet ethnicis.

SACRAMENTI vocabulum variè accipitur: nam qui àd proprietatem latinæ vocis respiciunt, & ex ethnicis tãtum scriptoribus verbi significationem petunt, sacramentum appellant iusiurandum seu obligationem numinis ac religionis interuentu cõfirmatam.

Quid sacris scriptoribus. Interdum latius accipitur. Ephe.2. Per solum Euangeliũ discim⁹ voluntatẽ Dei erga omnes gẽtes, à prudentib⁹ huius seculi absconsam. Interdum restrictius accipitur sacramẽti vocabulũ. Sacramẽta veteris Testamenti. Aug. contra Fausti. Manichæ. li.96.c.13. Interdum strictissie.

Sed qui Biblia transtulerunt, ac cæteri sancti patres eam vocem accommodarunt, ad significandum id quod Græci mysterium dicunt, quod sacrum secretum aut religiosum arcanum dicere possumus. In qua tamen significatione interdũ latius, interdum restrictius accipitur. Nam in genere accepto vocabulo, significat omne religiosum arcanum, seu omnem rem sacram absconditam, etsi alterius rei signum non sit, vti dicimus sacramentum diuinitatis. Et Paulus Ephesijs scribens, ait, Deum nobis sacramentum voluntatis suæ notum fecisse, secundum beneplacitum suum, quod alijs generationibus nõ est agnitum, sed absconditum à seculis, nempe gentes esse concorporales & cõparticipes promissionis eius in Christo Iesu, in quo omnes habemus fiduciam ac accessum in confidentia per fidem ad ipsum. Itidem j. Timoth. iij. Et manifestè magnum est pietatis sacramentum, quòd manifestatum est in carne: nimirum ipsum Christum innuens, magnum esse pietatis sacramentum, quòd quũ sit filius Dei inuisibilis, manifestatus est in carne. Frequentius verò sacramentũ dicitur sacræ rei signũ, quod eius similitudinẽ gerit cuius signũ est, quemadmodum signa & figuræ veteris Testamenti, sacramenta appellantur, id quod familiare est patribus. Sic Augustinus ait: Sacramenta quæ obseruabantur ex lege, prænuntiatiua tantũ fuisse Christi venturi. Deniq; quod ad propositũ nostrũ attinet, patres sacramẽti vocabulũ ad significandum peculiariter sacramenta nouæ legis deflexerũt, ea scilicet, quæ sunt signa visibilia

lia inuisibilis gratiæ dei, quam deus efficaciter & certo in ipsis operatur, modo ritè nec indignè tractentur & accipiantur. Qui enim suis sacramentis se adfuturum promisit deus, mentiri seu fallere non potest. Rom.3.

Ad hunc ergo modum accepto vocabulo, septem numerantur ecclesiæ sacraméta, quæ sunt, Baptismus, Confirmatio, Eucharistia, Pœnitentia, Extrema vnctio, Ordo, & Matrimonium. Ex scripturis enim animaduerterũt patres, hæc septem mysteria rectè ac propriè sacramenta dici, quòd ita sint sensibilia signa inuisibilis gratiæ dei, vt & ipsius gratiæ quæ impartitur, imaginem gerãt & causa sint: quod vt paulò notius fiat, à rebus externis sumamus exemplum. Quædam sunt quæ interdũ propter se fiunt, interdum autem propter alia designãda, quatenus scilicet & dicũtur & sunt signa: quemadmodum annulus interdum datur, non vt sit alterius rei nota, sed tantum propter se: interdum vero datur vti congruum fidelitatis signum, veluti quo dominus Vasallum de feudo inuestit. quo scilicet accepto, Vasallus non solum de beneuolentia domini seu beneficio accepto certus efficitur, sed & mutuum quoddam fœdus inter dominum & vasallum contrahitur, vt iam dicere qui annulum accepit, posit: Non respicio annulum, sed hæreditas est, quam quærebam. Eodem modo sentiendum ac tenendum est (quod est huius rei caput) nempe dominum nostrum Iesum Christum signa quædam delegisse, per quæ deus in virtute verbi sui peccatis nostris mederetur, & nos quodammodo de gratia sua inuestiret ac fœdere spirituali sibi colligaret. Ita enim ipsi Deo Opt. Max. semper visum est, subducere nos per sensibilia ad inuisibilia. Nam quæ est humanarum mentium caligo, ex primorum parentum præuaricatione in nos deriuata, non potest homo ex seipso in Dei cognitioné assurgere, aut dei voluntaté in remittendo peccata ratione deprehendere: propterea deus semper & verbis & externis signis nobiscum egit, per quæ nobis se manifestaret, suamq; erga nos volũtaté indicaret. Atq; ideo, quũ iam multifariã multisq; modis deus olim loquutus fuisset in prophetis, consuluissetq; verbo, lege, signis & prodigijs, nouissimè nobis locutus est in filio suo, quem carnem sumere, & crucẽ pro nobis subire voluit, vt in illum tanquã in signum potentissimũ à deo positũ, similem nobis factũ, visibilem ac palpabilem

Septẽ eccle. sacramenta.

Ber. in sermo. i cœna domini. de baptis. & sacramẽto altaris.

Quædam propter se fiũt, quędã ꝑpter alia designãda.

Christ9 sacramẽta instituit, vt per hęc nobis mederet, nosq; sibi colligaret.

Rom.1
Ioan.1
Marc.9
Rom.10

Hebr.1.
Grego.

Lucæ 2. Heb. 2. 1. Ioan. 1. Ioan. 3. 2. Pet. 1. Ioan. 14. Rom. 5. Coloss. 1. 2 Ioann. 3. 1. Ioann. 3

intuentes, eundemq; audientes, Deum in ipso agnoscere, deo credere ac fidere, Deum denique super omnia diligere inciperemus. In ipso enim Dei potentia, sapientia & bonitas perfectissimè, euidentissiméq; resplendét, in quo habitat plenitudo diuinitatis corporaliter. Et quo tandem signo deus potétius ostédere potuit, nos sibi præcipue curæ esse, quam quòd filium suum vnigenitum pro nobis dedit, vt omnis qui credit in illum, non pereat, sed habeat vitam æternam? Et quoniam tota virtus passionis Christi, quod ad nos attinet, in applicatione sita est, vt scilicet eam gratiam (quam nobis in ara crucis moriendo promeruit Christus) participemus, dignatus est ipse quædam post se sacramenta relinquere, quæ suo verbo & promissione firmauit, vt sciremus per eorũ legitimũ vsum, fructum suæ passionis, nobis efficaciter & certo communicari. Potuit quidem ille sine omni visibili forma gratiam suam nobis donare, sed quoniam carnales sumus, & ad spiritualia capessẽnda admodũ tardi, quòd animi robur, corporis vitiati mole ac operatione, debilitetur ac distrahatur, à fide, spe, & charitate subinde concidens: idcirco fragilitas carnis sub forma visibili reparãda, incitanda, erudienda, fouenda & confortanda erat. Et ne quis de horum visibilium sacramentorũ virtute addubitaret, addidit Deus signo visibili, verbũ promissionis: adhibuit quoque inter initia sacramentorum, visiones visibiles ac miracula, vt ea quæ semel facta cernimus, per eundem Christi spiritum in sacramentis in dies fieri; fidei ardore credamus. Nam vt certa fide teneres, quum baptizaris, spiritum sanctum in te venire, Spiritus sanctus in columbæ specie supra Christũ quum baptizaretur apparuit. Vt crederes, quũ confirmaris, spiritum sanctum tibi ad robur dari, factus est in die Pentecostes spiritus vehemens, ac visæ linguæ dispartitæ tanquam ignis, sedentes supra apostolos: & sic de cæteris, quæ euidentia signa quotidie replicari non est necesse, quum nobis sola fides sufficere debeat, quæ alioqui euanesceret, si Christi verbo addito sacramento, absq; euidenti miraculo credere detrectaremus.

Ioan. 17. Aug. lib. 3 de trin. c. 4. Ioan. 3. Matth. 26 Rom. 7. Eph. 5. Aug. i Io. tracta. 80. August. in psal. 109. 144. Chryso. in Matt. homil. 12. Matth. 3. Marci 1. Lucæ 3. Act. 1. Ioann. 20 Grego.

Sunt ergo sacramenta Noui testamenti principaliter instituta, vt sint certa & efficacia signa voluntatis & gratię Dei, in sensum externũ incurrentia, admonentia & erudiẽtia nos, vt quod foris in specie visibili geri cernimus, intus per Dei virtutem

Aug. con Faust. lib. 19. cap. 16.

tutem effici credamus. Constat enim sacramentum duobus, nempe elemento sensibili, vti signo & verbo. Verbum est inuocatio Trinitatis verbo promissionis innixa. Elemẽtum est aqua, oleũ, & cætera eiusmodi. Quemadmodũ vero verbũ instrumentum est, quo Dei voluntas significatur & apprẽhenditur, & per quod spiritus sanctus efficax est, sicut Paulus ait: Fides ex auditu, auditus autem per verbũ Christi. Et iterum, Euangelium est potentia Dei ad salutem omni credenti: Ita per sacramenta tanquam quædam indicia seu testimonia Dei (quibus testatur se nobis placatum propter Christum filium suum) spiritus sanctus efficaciter operatur salutem, & confert gratiam. In sacramento ergo non tantum elementum seu exteriorem speciem respicimus, sed magis verbum. Magist. in 4. distin. 1. ac triplici. August. in Ioã. tract. 80. Rom. 1. Rom. 10. Aug. contra Faust. lib. 19. ca. 14.

Vnde quum quæritur, quomodo sacramenta visibilia operari possint in animam, seu partem hominis spiritualẽ & incorporalem, facile respondetur, virtutem sacramenti non tribui seu asscribi elemento exteriori, sed Deũ esse qui pro bona sua voluntate per hæc sensibilia in verbo fidei gratiam inuisibilem operetur, quam promeruit Christus, ex cuius latere in cruce aperto, sacramenta nouæ legis fluxerunt. Quòd ergo suprà diximus sacramenta nouæ legis ita esse signa gratiæ, vt sint & causa, intelligendum est non quòd sacramenta proprie & per se sint causa efficiens, remissionis peccatorum seu collationis gratiæ: nam ad eum modum solus deus iustificat, qui solus peccata remittit: sed quòd sint causa, large sumpto vocabulo, quemadmodum causam rei dicimus, sine qua res fieri non solet, quãuis sine ea fieri possit. Non enim (vt diximus) sic alligauit deus potentiam suam sacramẽtis, vt sine illis gratiam suam donare non queat, quãuis sine sacramentis, quum illis conceditur vti, minime eam donet. Constat quidem plerisq; ab exteriori communione sacramentorum per præoccupationem mortis prohibitis, suam fidem & bonam voluntatem sacramenta (si licuisset) percipiendi, ad salutem suffecisse. Interim tamen vis sacramentorum (quæ inenarrabiliter valet plurimum) contempta, sacrilegos facit. Impiè quippe contemnitur, sine quo non potest perfici pietas. Quare eatenus sacramenta gratiæ causa sunt, quatenus spiritus sanctus eorundem effectum in nobis operatus fuerit: alioqui sine ipsius spiritus opere, sacramenta nullam in nobis efficaciam habent. Cy. de cær. ope. Christi. ser. de baptismo Christi. Ephes. 5. 1. Petri 3. Ioan. 19. August. in psal. 138. Gers. 1 cõpen. tract. 3 art. 1. Marci 2. August. in Le. quæst. 88. lib. 23. de trini. c. 7. li. 4. cõtra Donat. c. 22. Aug. contra Faust. li. 19. c. 11. Aug. lib. 2 retracta.

Sacramenta cur instituta sint. Hæc est ergo principalis causa institutionis sacramentorum nouæ legis, vt sint præsentissima remedia contra peccatum, & efficacia signa gratiæ dei, quæ ipsorum dispensatione non resistentibus fidei, & recipientibus non indignè, certissimè conferatur. Proindeq́; sic sunt signa, vt non tantum signent, sed & sanctificent: vt hinc facile sit discernere sacraméta veteris legis à sacramentis nouæ legis. Illa enim vmbra futurorum fuerunt, vt significarent: quæ cum suo aduentu Christus impleuisset, ablata sunt, & ideo ablata, quia impleta. Hæc vero instituta sunt, virtute maiora, vtilitate meliora, actu faciliora, numero pauciora, vt non tantum significarét, sed & mundarent ac sanctificarent. Deinde (licet minus principaliter) sacramenta instituta sunt, vt sint signa memoralia passionis ac mortis Christi, signa quoq; consolationis futuræ gloriæ. Deniq; signa excitantia in nobis fidem, ac cohortãtia ad mutuam dilectionem, aliosq́; sanctos ac Christianos mores: quo argumento sæpe vtuntur sancti patres.

Aug. contra Faust. li. 19. c. 11. 13. 14. 16

August. in Psal. 73.

Aug. contra Faust. lib. 19. ca. 9.

Aliam insuper institutionis sacramentorum causam diuus Augustinus recenset: In nullum (inquiens) nomen aut verũ aut falsum coagulari homines possunt, nisi aliquo signaculorum vel sacramentorum visibilium consortio colligentur. Quamobrem dominus Iesus Christus leui iugo suo & leui sarcinæ nos subdens, sacramentis numero paucissimis obseruatione facilimis, significatione præstantissimis, societatem noui populi colligauit, de qua colligatione latius dictum est in explanatione symboli, circa articulos qui de ecclesia sancta catholica & sanctorum communione sunt.

Aug. con- Fau. lib. 19 cap. 11. de doc. Chri. lib. 3. ca. 9

Et vt reuertamur vnde digressi sumus, firmiter retinẽdum est, sacramenta his duobus consistere, videlicet verbo & elemento, tanquam partibus quibusdam substantialibus, quibus tamé ecclesia plerosq; ritus, tam ad decorem honoremq́; sacramenti, quàm ad denotandum & docendum nos, quid in sacramento agatur, addidit: sine quibus licet verum sacramentum consistere quidé posit, modo ibi sint verbum & elementum, tamen quum eiusmodi ritus diuinorum mysteriorũ pleni sint, & magna cum ratione à patribus instituti, nempe in excitationem fidei & charitatis, nequaquam contẽnendi erũt: quin potius ex doctrina Pauli (qui iubet vt in ecclesia omnia honestè, ordinatè, ac ad ædificationem fiant) maximè circa sacramen-

Magist. in 4. dist. 1.

1. Cor. 14.

cramen

cramentorum dispensationem, ne vilescant vti fulciméta pietatis diligentissimè ac acerrimè (nisi instans necessitas prohibeat) retinendi sunt, tanquàm catenulæ quædam ecclesiasticæ vnitatis.

Quanquam verò hæc legis nouæ sacraméta præsentissima remedia sint, quibus Samaritanus ille bonus vulnerato appropinquãs, & originalis & actualis peccati vulneribus medetur, & corda nostra per operationem Spiritus sancti in verbo illuminata, sanctificat, confortatque: non tamen omnibus vna est significatio, nõ eadem dignitas aut virtus. Nam præter omnẽ controuersiam, duo inter alia præcipua sunt, baptismus & eucharistia. at singulis suum est verbum, quod formale sacramenti quidam appellant: suum item signum rei externæ & visibilis, internam & inuisibilem gratiam referens & adumbrans, quod quidam materiale dicunt. Hoc vero omnibus est commune, quòd minister seu sacramenti dispensator, non suam, sed Christi personam refert, quemadmodum in expositione articuli symboli Apostolici (qui de ecclesia catholica est) declarauimus. Tantum hic repetisse suffecerit, sacraméta nec bonorum dispensatorum meritis ampliari, nec malorum (modò in ecclesiæ consortio maneant) attenuari. Alia ratio est in hæreticis. Nam etsi apud hæreticos sacramenta sint & ministrentur, tamen non præstantur ad remissionem peccatorum seu salutem, quòd extra ecclesiam sacramentorum efficacia esse non possit. proindeque qui in hæresi quacunque vel schismate, in nomine patris & filij & Spiritus sancti, baptismi sacramẽtum acceperit, integrum quidem sacramẽtum accepit, sed salutem (quæ virtus est sacramenti) non habebit, si extra ecclesiam catholicam sacramentum non habuerit. Debet ergo ad ecclesiam redire, non vt sacramẽtum baptismi iterum accipiat, sed vt ecclesiæ recõciliatus, in societate catholica vitam accipiat. Et vt quæ diximus magis perspicua fiant, de singulis sacramentis speciatim dispiciemus, idq; eo ordine, vt primo, de verbo sacramenti: secundo, de exteriori elemento: tertio, de cæteris ritibus, quos ecclesia ad sacramenti vsum addidit: quarto, de effectu & virtute cuiuslibet: quinto, de accedentium adfectu: sexto, de cuiusuis ministro, idque quàm fieri potest, breuissimè dicturi sumus.

[Margin: Sacraméta nouę legis sunt remedia contra peccatum. Lucæ 10. August. ad Ianua. episto. 118. Itẽ de doctri. Christi. li. 3. cap. 9 Duo sacramenta præcipua. August. super Ioan. de cõs. dis. 4. c. baptismus. August. de fide ad Pe. cap. 5 Ordo tractationum.]

De

DE BAPTISMI SACRAMENTO.

Baptiſmi vocabulũ quid ſignificet.

BAPTISMVS græca vox eſt, ſignificans tinctionem ſeu lotioné. Quamobrem vocabulum in genere acceptum, etiam ad lotionem rerum externarum accõmodatur, ſicut Marci vij. legimus, Phariſæi & omnes Iudæi à foro venientes, niſi baptizẽtur, nõ comedunt. Et alia multa ſunt, quæ tradita ſunt, eis ſeruare, baptiſmata calicũ & vrceorũ & æramentorũ & lectorum. Trãſfertur item ad calicẽ paſsionis dominicæ & mortis eiuſdem, Marci x. Poteſtis baptiſmo quo ego baptizor baptizari? id eſt, ſanguinẽ fundere & ſuppliciũ mortis meæ ſufferre? Et Lucæ xj. Baptiſmo habeo baptizari, & quomodo coarctor vſquedum perficiatur? id eſt, patiendũ mihi eſt pro ſalute generis humani, id quod ſummè deſidero. Sed quod ad propoſitum noſtrum attinet, pro lauacro regenerationis accipitur, quod eſt omnium ſacramentorum primum, & ianua qua in eccleſiam & ad cætera ſacramenta peruenitur.

Baptiſm9, ianua in eccleſiam.

Baptiſmi partes.

IN baptiſmo duo ſunt, verbum & elementũ. Verbum eſt ipſa inuocatio trinitatis, huic diuinæ promiſsioni innixa: Qui crediderit & baptizatus fuerit, ſaluus erit. quæ peragitur hiſce verbis à Chriſto traditis, videlicet, Ego baptizo te in nomine patris, & filij, & Spiritus ſancti. In quod quidem verbum in primis intuendum eſt. In aqua enim verbum mũdat. Detrahe verbum, & quid eſt aqua, niſi aqua? Accedit verbum ad elementum, & fit ſacramentũ. Vnde iſta tanta virtus aquæ, vt corpus tingat, & cor abluat, niſi faciente verbo? non quia dicitur aut pronuntiatur, ſed quia creditur. Nam & in ipſo verbo aliud eſt ſonus tranſiens, aliud virtus manens. Propterea dixit Apoſtolus: Chriſtus dilexit eccleſiam, & tradidit ſeipſum pro ea, vt eam ſanctificaret, mundans eam lauacro aquæ in verbo.

Auguſt. in Ioan. tracta. 80
Item in Ioan. tracta. 53
Aug. contra Fau. li. 19. c. 16
Ephe. 5

Mundatio igitur nequaquam fluxo & labili tribueretur elemento, niſi accederet verbum, quo accedente fit ſacramẽtum, quod perinde ſe habet atque viſibile verbum.

Augu. cõtra Fauſt. li. 19. c. 16

NAm quum dicit miniſter, Baptizo te in nomine patris & filij & Spiritus ſancti, ſenſus verborum eſt: Hoc viſibili ſigno tecum paciſcor ac teſtor, te recõciliari Deo, te re

Sententia verbi baptiſmi.

te recipi à Deo, qui eſt pater filius & Spiritus ſanctus. Nam quid aliud eſt baptiſmus, quàm fœdus Dei cum homine, & hominis cum Deo? Nam quatenus homo, ſathanæ & mundi gloriæ, pompisq; abrenuntiat, & ſe vero Deo aſtringit, ad mortificandum per omnem vitam membra peccati, eſt fœdus hominis cum Deo. Rurſus quatenus ſe Deus viciſsim homini aſtringit, quòd peccata illi remittat, quòd propter filium recipiat, quòd ſpiritum ſanctum donet, qui viuificet & ſanctificet, fœdus Dei cum homine dici poteſt, quod diuus Petrus grauiſsime teſtatur: Sic & vos (inquit) baptiſma ſaluos facit, non carnis depoſitio ſordium, ſed conſcientiæ bonæ interrogatio in Deum, per reſurrectionem Ieſu Chriſti ex mortuis. Id eſt, baptiſmum eſſe non tantum externam ſordium corporis ablutionem, ſed peccatum bonæ conſcientiæ erga Deum per reſurrectionem Chriſti, quo Deus erga nos teſtatus, ſe nobis placatum eſſe propter reſuſcitatũ Chriſtum, vt viciſsim hoc fœdere bona cõſcientia bene reſpondeat apud Deum, confidens ſe habere placatum Deum propter Chriſtum.

Baptiſm⁹ fœdus dei cũ hoĩe, & hominis cum Deo. Roma. 6 Tit. 3 1. Petri 3. Auguſt. in Ioan. tracta. 80 Tit. 3 Acto. 8

TYpus autẽ baptiſmi in Veteri lege, circuncifio fuit, myſterio & ſignificatione cum baptiſmo cõueniens, adeò vt beatus Athanaſius dixerit, baptiſmum eſſe ipſam circuncifionẽ ſpiritualẽ. Quemadmodũ enim circuncifio ſignũ ſeu pactum fœderis inter Deum & Abrahã, Abrahæq; poſteros fuit, vti ſcriptura dicit: Statuã pactum meũ inter me & te, & inter ſemẽ tuum poſt te in generationibus ſuis fœdere ſempiterno, vt ſim Deus tuus, & ſeminis tui poſt te. Et tu ergo cuſtodies pactum meum, & ſemen tuum poſt te in generationibus ſuis. Quod pactum ſubinde exprimẽs, ait: Hoc eſt pactum meum, quod obſeruabitis inter me & vos. circũcidetur ex vobis omne maſculinum, & circuncidetis carnem præputij veſtri. Infans octo dierum circuncidetur in vobis, eritq; pactum meum in carne veſtra in fœdus æternum. Ad eundem modum in Euangelio diſcipulis loquitur Chriſtus: Ite (inquiens) docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine patris & filij & Spiritus ſancti. Et in Actis ait Petrus; Baptizetur vnuſquiſque in nomine Ieſu Chriſti, in remiſsionem peccatorum. Et quemadmodum dicit ſcriptura veteris legis, Maſculus cuius præputij caro circunciſa non fuerit, delebitur anima illa de populo ſuo, quia pactum meum irritum fecit; ita de baptiſmo dixit Chriſtus;

Circuncifio, figura baptiſmi. Atha. lib. quæſt. quæſtio. 38 Gene. 17 Analogia baptiſmi ad circuncifionem. Matth. 28 Acto. 2 Gene. 17

Ioan.3 Christus: Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu sancto, nō potest introire in regnum Dei.

Anabaptistæ damnātur. Gene.17 ET vel ex hoc ipso refelluntur impij Anabaptistæ, qui baptismum infantium impiè negant ac auersantur. Nam Deus in veteri lege circuncidi iussit infantes, vt inferentur synagogæ, & adiecit pactum promissionis: Ero Deus eorum. Ergo per baptismū, qui circuncisioni successit, pueri inserendi sunt ecclesiæ, extra quam nō est salus, ne excludātur à regno Dei: quod Christus ad eos pertinere apertè asseruit: Matth.19 Marci 10. Lucæ 20. Matth.18 Sinite (inquit) paruulos venire ad me. talium enim est regnū cœlorum. Item, Nō est voluntas corā patre vestro qui in cœlis est, vt pereat vnus de pusillis istis. Et iterum, Videte ne cōtemnatis vnum ex his pusillis. Dico enim vobis, quia angeli eorum semper vidēt faciē patris mei qui in cœlis est. Quibus verbis testatur paruulos Deo placere, & per Deum custodiri. Et sicut pactum circuncisionis non ideò minus ad infantes pertinuit, quòd nō intelligerēt quid ageretur, ita nec baptismus propterea minus valet in infantibus, quòd nondū intelligant pactum gratiæ diuinæ, quo remittitur ipsis peccatum originale. Augus. ad Bonifaciū epis.23. In Ioā. tractā.80 In fide enim ecclesiæ per verbum credentis, offerētis, benedicentis, tingētis, etiam tantilli mundantur infantuli, quamuis nondum valentes corde credere ad iustitiam, & ore confiteri ad salutem. Sed quid opus est errorem ab ecclesia catholica à temporibus Apostolorum semper damnatum, pluribus reuincere? Tantum de verbo Baptismi.

Elementū baptismi, aqua. Quid signet aqua. Ephe.5 ELementum autem seu materiale externum huius sacramenti, est aqua. Ideo autem per aquam celebratur, vt sicut aqua corporis sordes abluit, ita credamus & nos per baptismum ab omni peccato spiritualiter mundari, innouari & regenerari, vt quod incorporale est, inuisibiliter abluatur. Vnde & lauacrum regenerationis appellatur. Natura enim na- Ephe.2 scimur filij iræ, sed baptismus regenerat nos filios gratiæ. Natura nascimur ex sanguinibus, ex volūtate carnis, ex volūtate Ioan.1 viri, hoc est, in peccatis: sed ex baptismo renascimur filij Dei: nimirum Christo filio Dei per baptismū inserti, sicut Paulus Galat.3 ait: Quicunque in Christo baptizati estis, Christum induistis.

Ambr. de myst. init. lib.3 POrrò omnino conueniebat, vt huius sacramenti elemētum aqua esset. Nam inter alias huius sacramēti figuras, baptismi typus, diluuiū fuit. Nam quemadmodum Deus per

per diluuium mundũ perdidit, & paucos in arca seruauit per aquam, sic per baptismum, mundus, id est peccata pereunt, & baptizati in arca ecclesiæ, ex aqua emergentes seruantur. Atq; caro immergitur, vt significetur illic veterem hominem mori, ablui omne peccatum, sepeliri omne vitium. Ex aqua reducimur, vt significetur, illic nos in nouitatem vitæ resurgere. quamobrem Paulus passim ait, per baptismum nos commori & consepeliri Christo, & resurgere cum Christo, Roma. vj. Quicunque (inquit) baptizati sumus in Christo Iesu, in morte ipsius baptizati sumus. Consepulti enim sumus cum illo per baptismum in mortem, vt quomodo Christus surrexit à mortuis per gloriam patris, ita & nos in nouitate vitæ ambulemus. Rursus, consepulti Christo per baptismum in quo & resurrexistis per fidem operationis Dei, qui suscitauit illum à mortuis. Hinc illa exhortationis vox: Igitur si consurrexistis cum Christo, quæ sursum sunt quærite, vbi est Christus in dextera Dei sedens: quæ sursum sunt sapite, non quæ super terram. mortui enim estis, &c. Et iterum, Mortificate ergo membra vestra, quæ sunt super terram: fornicationem, immunditiam, libidinem, concupiscentiam malam, & auaritiam. Ergo baptismi mysterium non leuiter transmitti, sed hæc quæ significat & requirit per omnem vitam meditari, in his exerceri oportet, vt mortificationẽ Iesu Christi in corpore nostro perpetuo circunferamus, id est, vt exemplo Christi Deo viuamus, mortui mundo. Et vt Christus, quòd mortuus est, mortuus est semel: quod autẽ viuit, viuit Deo, ita nos peccato semel mortui, voluntatem nostram Dei voluntati attemperemus. Mortificanda est enim non natura, sed cõcupiscentia mala. Si enim (vt Paulus ait) secũdum carnem, id est secundũ carnalem concupiscentiam vixeritis, moriemini. Si autem spiritu facta carnis mortificaueritis, viuetis. vbi Athanasius: Corpus (inquit) non morte conficiendum, sed opera carnis, quæ Paulus ad Galat. v. & Coloss. iij. enumerat.

Gene. 7
1. Petri 3.
Per baptismum Christo cõmorimur.
Coloss. 3
2. Corin. 4
Roma. 6
Roma. 8
Athana.

MAre etiam rubrum, sacramentum seu signaculum baptismi fuisse declarat beatus Paulus, dicẽs: Nolo enim vos ignorare fratres, quia patres vestri omnes sub nube fuerũt, & per mare trãsierunt, & omnes in Moyse baptizati sunt, in nube & in mari. & adiecit, dicens: Hæc autem omnia in figura nostri fuerunt. significans in baptismo, diabolũ (cuius

1. Corin. 10

Pharao

Pharao imaginé gesſit) nequitiæ ſuæ vires amittere. Pharao enim reluctatus,& in ſua perfidia demoratus, tam diu reſtitit ac præualuit,donec ad aquam veniret, quo quum veniſſet,victus eſt & extinctus cum ſuo ſatellitio: ſic hodie per exorciſmos,voce humana, ſed poteſtate diuina flagellatur,vritur, & torquetur diabolus:interim tamen fallax eſt,exire ſe & homines dimittere ſimulans. Sed quum ad aquam ſalutarem & baptiſmi ſanctificationem venitur, ſcire debemus & confidere, quòd illic diabolus opprimitur, & homo dicatus Deo, diuina indulgentia liberatur.

Ceremoniæ circa baptiſmū.

IAm de myſticis ritibus, quæ eccleſia in baptiſmo adhibet, paucis agemus. Adhibentur (vt & ſuprà diximus) non temerè, ſed vt viua quædam incitamenta fidei & pietatis ad formandam religionem neceſſaria,nimirum quibus manuducitur vulgus ad intelligendum & retinendum myſteria Chriſti.Pædagogia enim & lacte ei principio opus eſt, vt aſſueſcat diſciplinæ Chriſti.Nec dubium eſt,maximā ceremoniarū partem,quæ circa adminiſtrationē adhibētur, à primitiua & apoſtolica eccleſia ad nos perueniſſe, vt impiè abijciatur, quod tot ſeculis,tot ſanctiſsimis viris ſacroſanctum eſt habitum.

Hebræ.5

Ceremoniæ eccleſiaſticæ vetuſtiſsimę.

Conſecratur fons.

IN primis conſecratur fons baptiſmatis,& ſignatur oleo vnctionis duobus ſolennibus anni diebus, quando in primitiua eccleſia baptiſmus recipi cōſueuerat, nempe Paſchæ & Pentecoſtes, quem ritum ex eccleſia matrice ad nos deriuatū, diuus Auguſti.paſsim teſtatur,quanquam tempore neceſsitatis etiam aqua non conſecrata, liceat baptizare. quod Victor Ro.pont.qui circa annum. c x c. vixit,decreuit.quo Decreto primitiuæ eccleſiæ conſuetudo apertè comprobatur.

c.eccleſiaſticarū.11.diſt.

Ex Decreto Victor.

QVum vero baptiſmus miniſtratur,principio adhibetur exorciſmus,qui verbo & exufflatione peragitur,vt ſpiritus immundus à baptizando expellatur, vtque per purum ſacerdotis miniſterium, Spiritui ſancto cedat fugiens malignus.Non enim natura(vt inquit Auguſtinus)exorcizatur aut exufflatur,ſed ille,ſub quo ſunt qui ſub peccato naſcuntur.Adiurātur ergo,vt expellatur ab eis poteſtas inimica,quæ decepit hominem,vt poſsideret hominem,ne poſthac contendat eos ſubuertere, nec ſacrum ſignaculum vnquam audeat violare.Quem ritum antiquiſsimum eſſe,ex Tertulliano,Hieronymo, Ambroſio,& quem citauimus, Auguſtino,Chryſo-

Vide Auguſti. lib. 2. de gratia Chriſti & pec. origin.c.40

Li.de ſymbolo.

Gene.3

ſtomo,

ſtomo, Cœleſtino papa, alijſque patribus diſcimus.

DEinde ſignum crucis fit principio in fronte, ad ſignificandum, quòd baptizandus nomen dat Chriſto crucifixo, in quo cõfidat, & quem publicitus confiteri nunquàm erubeſcat. Super oculos dein, vt intelligamus baptizandum præparari ad videndũ charitatem Dei. Super aures quoque, vt intelligamus eum conſecrari, vt audiat verbum veritatis Dei. Super nares etiam, vt percipiat ſuauitatẽ odoris Dei. Signatur quoq; pectus, vt credat in eo, quia corde creditur ad iuſtitiam. Scapulæ quoque, vt ſuſcipiat iugum ſeruitutis Dei iuxta Chriſti præceptum: Tollite iugum meum ſuper vos. Os denique, vt confiteatur illi: quia ore confeſsio fit ad ſalutem.

Signũ crucis in fronte.
Super oculos.
Aures.
Nares.
Pectus.
Roma. 10
Scapulæ.
Os.
Rom. 10

INter exorcizandum, ſal conſecratum in os baptizandi datur, vt per ſal typicum condîtus, iniquitatis fœtore careat; id eſt, carere ſignificetur, vtque à vermibus peccatorum vltrà ne putrefiat, ſed magis illæſus, ad maiorem gratiam recipiendam ſeruetur, ac ad ſapientiæ ſaporem præparetur.

Sal conſecratum qd ſignificet.
Beda.

DEin legitur Euangeliũ, Oblati ſunt Ieſu paruuli: quo ſignificamus, nos paruulos noſtros offerre Chriſto, quia ipſe dicit: Sinite paruulos venire ad me. Et quoniã addit, Talium eſt enim regnũ cœlorum. offerimus etiam eos Chriſto baptizandos. Si enim illorum eſt regnũ cœlorũ, non negabit eis Chriſtus baptiſmum, qui eſt (vt diximus) ianua, qua in eccleſiã, & ſubinde in regnum cœlorum intramus.

Lectio Euangelij.
Matth. 19
Eccleſia ex inſtitutione Chriſti offert ei paruulos baptizandos.

POſt, patrini manum infanti imponunt, ſymbolumq; recitãt & orationem dominicam, quòd eccleſiam referãt, quæ domino pueros offert baptizandos, & in ſuam illos fidem recipit. Offeruntur quippe paruuli ad percipiendũ ſpiritualem gratiam, nõ tam ab eis quorum geſtantur manibus, quamuis & ab ipſis, ſi & ipſi boni fideles ſint, quàm ab vniuerſa ſocietate ſanctorum atq; fidelium. Ab omnibus nanque rectè offerri intelliguntur, quibus placet quòd offeruntur, & quorum ſancta atque indiuidua charitate ad communicationem ſancti ſpiritus adiuuantur. Tota ergo hoc mater eccleſia, quæ in ſanctis eſt, facit, quia tota omnes, tota ſingulos parit. Vnde non fides illa particularis, quæ in patrinorum credentium voluntate conſiſtit, ſed fidei ſacramentum fidelem facit. In eccleſia ergo Chriſti per alios paruuli credunt, ſicut ex alijs (quæ in baptiſmo remittuntur) peccata traxerunt. Deinde

Patrinorũ munus.
Auguſt. ad Bonifa. de baptiſ.
In baptiſmo paruuli p alios credunt.

patrini se quodammodo fideiussores constituunt pro baptizatis. Ideoque semper admonere debent eos, vt castitatem custodiant, iustitiam diligant, charitatem teneant, ante omnia vero, symbolum & orationem dominicam edoceant.

Illinitio sputi quid significet. Ioan. 9

DEinde illinitur sputum naribus & auribus, exemplo Christi, qui prius cæci nati oculos luto e sputo facto subliniuit, & sic ad aquas Siloë misit. Illinitio vocationem ad gratiam baptismi significat. vnctus nondum videt, sed mittitur, vt lauet, ad aquas Siloë, id est, vt baptizetur in misso, id est, Christo. id enim Siloë significat. Et dicitur ei verbum Euangelicum, quòd Iesus, quando mutum & surdum sanauit, tangens sputo linguam eius, & mittens digitos in auriculam eius, dixit: Ephphetha, quod est adaperire, verbũ sanè sacramento conueniens. Admonentur enim baptizandi per saliuam typicam, & saluatoris factum, vt aperiantur ipsis nares ad odorem notionis Dei & vitæ æternæ capiendum, quo baptizati dicant: Bonus odor Christi sumus. vtque aperiantur eius aures ad audiendũ verbum & mandata Dei. Saliua, typus est sapientiæ & gratiæ Dei & discretionis fidei, cuius acceptio in auditu, & discretio in naribus significatur.

Siloe qd. Marci 7. 2. Corin. 2 Saliua qd.

Mysteriorum quæ apud fontem celebrãtur, expositio.

POst peractum exorcismum succedũt mysteria quæ apud ipsum fontem celebrantur. In primis quæritur de nomine infantis. Nam vetustissimo ecclesiæ more ante baptismum, baptizandi nomen suum dant, quo significatur, eos per abrenuntiationé prioris possessoris, se nomen dare Christo, vt in illius dominium transeant. A nomine enim quod ab Adam habebãt, scilicet filij Adæ vocati, ad nouũ nomen quo filij Dei vocantur, perueniũt: quinimo tum demũ nomen acquirũt. antequam enim baptizemur, fide & nomine caruimus. Postquam verò inuocatur nomen Dei super nos, secundũ nomen eius vocati sumus. Reddito nomine, baptizandus ter abrenuntiat. Nam interrogatus, Abrenũtias sathanæ? respõdet, Abrenuntio. Et omnibus operibus eius? respondet, Abrenũtio. Et omnibus pompis eius, omni vanitati & gloriæ seculi, fastui, luxui, voluptatibus, breuiter omnibus vitijs? respõdet, Abrenuntio. Quam ecclesiæ primitiuæ consuetudinem fuisse, docet Tertull. De corona militis. Debet ergo baptizatus tota vita esse memor sermonis sui, & nunquam cõmittere vt sibi excidat suæ series cautionis. Per verbi enim illius renũtiationis,

Trina abrenuntiatio. Tertul. de corona milit. Ambr. de myst. initi. c. 2. & lib. j. de sacra. c. 2.

nis,quæ in baptiſmo fit,recordationē,diabolicas incātatiōes, faſtum,voluptates,breuiter,omnia peccata facilè vincemus.

POſt hæc baptizādus oleo cathecumenorū inungitur in pectore & inter ſcapulas,at poſt baptiſmum, chriſmate in vertice.De chriſmate poſtea latius dicemus.Quod autem ad vnctionem(quæ in baptiſmo fit)attinet, beatus Auguſtinus traditionis apoſtolicæ eſſe dicit:eam ſiquidem ab apoſtolorum temporibus ad nos vſque deriuatam, & canones Clemētis ac Fabiani pontificis,& pleraque Concilia declarāt. Prioris vnctionis,quæ ante baptiſmum fit, myſterium Auguſtinus explicat:Vngimur(inquit)in pectore & ſcapulis, quoniam fides mente concipitur & opere perficitur. Vngitur pectus,vt ſignificetur hoc pectus cōſecrari Chriſto, & mentē in ſanctæ trinitatis fide cōfortari,in qua amodo nullas reliquias latentis inimici reſidere oporteat. Vngitur inter ſcapulas,vt ſignificetur,baptizandum per gratiam vndiq; muniri ab bona opera facienda,& ad portandum onus Domini,fortitudinem accipere, quemadmodū diuus Ambroſius ait : Vnctus es quaſi athleta Chriſti, quaſi certamen huius ſeculi luctaturus.

Oleum cathecumenorum.
c. eccleſiaſticorū.11. diſt.
Roma.10
Roma.2
Iaco.2
Inter ſcapulas cur.
Ambr. de ſacr.c.2

VNctioni ſuccedit catecheſis,id eſt, inquiſitio de fide trinitatis,idq; iuxta domini noſtri Ieſu Chriſti ſaluatoris imperiū,qui quum ad patrē in cœlum aſcenderet, apoſtolos mandauit:Euntes(inquit)docete omnes gentes,baptizantes eos in nomine Patris & Filij & Spiritus ſancti. Quòd autem interrogamus,Credis ſanctā eccleſiā,remiſsionē peccatorum,carnis reſurrectionem, & vitam æternā poſt mortem, nō eo modo interrogamus, vt quomodo in Deum creditur, ita & in eccleſiā ſanctā credatur,ſed vt in eccleſia ſancta cōuerſantes,in Deū credamus. Nam eccleſia propterea ſancta & catholica eſt,quia rectè creditur in Deum.Proindeq; interrogatur:Vis baptizari ? & reſpondetur, Volo. Nemo enim ſaluatur inuitus,ſed volēs, vt integra ſit forma iuſtitiæ.Sicut enim homo propria arbitrij libertate ſerpenti obediens perijt, ſic vocante ſe gratia Dei, propria mentis conuerſione ſaluatur.

Catecheſis.
Matth.28
Vide expoſit.ſymbol.
Eccle.15
Ex cōcil. Toleta.

QVo facto, baptizatur tandem infans in hiſce Domini verbis: Et ego te baptizo in nomine Patris & Filij & Spiritus ſancti. Quid autem verba iſta ſignificent, & quod fœdus inter Deum & hominem hiſce verbis contrahatur,ſuprà diximus.

Verbū formale baptiſmi.

Infans ter tingitur.

TEr verò infans vel immergitur vel tingitur aqua baptiſmatis. Baptizamur enim in Patrem & Filium & Spiritum ſanctum, ad ſingula nomina, ad ſingulas perſonas tingimur, vt æqualitas, eademq́; perſonarũ poteſtas ac maieſtas declaretur, vt trinitatis vnũ appareat ſacramentũ. Tertio quoq; repetita immerſio vel tinctio, typũ triduanæ domini ſepulturæ exprimit, per quam Chriſto conſepulti ſumus in baptiſmo, & cum Chriſto reſurreximus in fide, vt à peccatis abluti, in ſanctitate virtutum viuamus, imitando Chriſtum.

Auguſt. de cõſec. diſt. 3. c. poſtq̃. Roma. 6

Inunctio q̃ chriſmate in vertice fit, quid ſignet.

Ambr. de ſacra. c. 2

POſt baptiſmum, baptizatus inungitur chriſmate, ſed in vertice, cuius myſterium diuus Ambroſius declarat, dicens: Memento quid tibi dixerit, nimirum ſacerdos baptizans: Deus (inquit) pater omnipotens, qui te regenerauit ex aqua & ſpiritu ſancto, conceſsitq́; tibi omnia peccata tua, ipſe te vngat in vitã æternam. Noli ergo hanc vitam illi æternæ vitę anteferre. Verbi gratia: Si exurgat inimicus aliquis, ſi velit tibi fidem tuã auferre, ſi minatur mortem vt præuariceris, vide quid eligas. Noli eligere in quo non es vnctus, ſed elige in quo es vnctus, & vitam æternã vitæ præferas temporali, per Chriſtum Ieſum dominum noſtrum. In capite verò vngitur baptizatus, vt norit ſe capiti Chriſto inſitum, vt ſciat ſe iam à Chriſto nomen accepiſſe, ſeq́; Chriſto nomen dediſſe, hoc eſt, Chriſti militiæ eſſe inauthoratũ. A chriſmate enim nomen habet Chriſtianus, ſicut & chriſma à Chriſto, in cuius nominis inuocatione, ad eum quem diximus inungẽdi vſum, præparatum eſt chriſma.

Vnctio q̃ fit in capite, quid ſignet. Chriſtus. Chriſma. Chriſtianus.

Tertullianus. Ambr. de myſt. incarnat. chriſt. cap. 7

POſtremo baptizatus alba veſte veſtitur, quod eſt ſignum manumiſsionis & libertatis, teſte Tertulliano. Notat quoq; innocentiã & puritatem Chriſtianam, quam poſt ablutas veteres peccatorũ maculas ſtudio ſanctæ cõuerſationis immaculatam ſeruare debet, ad repræſentandam eam ante tribunal Chriſti. Olim in primitiua eccleſia, baptizati adulti per totam hebdomadam ſtolis albis ſeſe veſtiebant: quamobrem dies ille dominicus proximus poſt paſcha, dominica in albis vocatur: qua ceremonia eccleſia & fidẽ & vitæ innocentiã, religionisq́; puritatem animis noſtris imprimere ſtuduit.

Dominica ĩ albis cur dicatur.

De re ſacramenti baptiſmi.

VIrtus, efficacia, ſeu effectus baptiſmi, ſatis ſuperq́ue ex prædictis colligitur. In baptiſmo enim per aquã & ſpiritum in paruulis originalis culpa aboletur, & ex filio

iræ

iræ fit filius Dei. In adultis verò tam originalia quàm actualia seu personalia peccata delentur. Morimur enim in baptismo peccato, victuri Deo in Christo Iesu, qui per lauacrũ aquæ mundat ecclesiam, in verbo vitæ, vt exhibeat ipse sibi gloriosam ecclesiam, nõ habentem maculam aut rugam, aut aliquid huiusmodi, sed vt sit sancta & immaculata. De hoc baptismi fonte vaticinatus est Zacharias: In die (inquit) illa, erit fons patens domui Dauid, & habitãtibus Hierusalem, in ablutionem peccatorũ. Itidem Ezechiel, dicens: Et effundam super vos aquã mundã, & mundabimini ab omnibus iniquitatibus vestris, & ab vniuersis idolis vestris mundabo vos, & dabo vobis cor nouum, & spiritum nouum ponam in medio vestri. In baptismo enim regeneramur ac renascimur, sicut Christus in Euãgelio dixit: Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu sancto, non potest videre regnũ Dei. Ad Tit. iij. Secundum suam misericordiam saluos nos fecit, per lauacrũ regenerationis & renouationis spiritus sancti, quem effudit in nos abundè, per Iesum Christum saluatorem nostrũ, vt iustificati gratia ipsius, hæredes simus secundum spem vitæ æternæ. Quotquot enim baptizati sumus in Christo Iesu, Christum induimus. Effectus ergo baptismi est mors peccati, vt alia sequatur natiuitas, quæ corporis manente compagine, hominum mentem innouat, sepulta omnium peccatorum vetustate: quanquam idem baptismi effectus demũ morte corporali (qua & animo & corpore peccatis penitus defungimur) absoluatur.

Roma. 6
Ephe. 5
Zacha. 13
Ezech. 35
Ioan. 3
Galat. 3
Ambr. in episto. ad Roma. c. 6

Iam si quis quærat, Si verum est, in baptismo deletũ esse peccatum, quod à parentibus contraximus, quur adhuc manet cupiditatis fomes, & veluti incentiuũ quoddam peccati? Neque enim dubium est quin à primis parentibus in nos traducta sit lex ista peccati seu membrorũ, id est, cõcupiscentia, quam Paulus opponit legi mentis seu Dei, dicens: Condelector enim legi Dei secundum interiorem hominem. Video autem aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ, & captiuantẽ me in lege peccati, quæ est in membris meis. Omnes siquidem in peccatrice voluptate generamur, propterea licet inuiti, etiam post baptismũ illicitos quosdam & bestiales propemodum motus sentimus, qui assiduam in nobis pugnã generant, Paulo teste: Caro enim cõcupiscit aduersus spiritum, spiritus autem aduersus carnem, &c. Huic ergo quæstioni

Concupiscentiæ fomes, soluto reatu, remanet in baptizato.
Roma. 7
Bernar. in ser. in cœna domini de baptis.
Galat. 5

respondendum est, in baptismo imputationem & reatũ omnis peccati tolli, quia deletur chirographũ damnationis nostræ,& respõsum mortis,quod in nobis ex inueterato hulcere manabat.Reatus enim seu imputatio in peccatum,propriè peccatũ est.Beatus enim vir,cui non imputat dominus peccatum.

Peccatum pprie reatus.

Psal.31

Sed manet concupiscẽtia,quæ licet à Paulo interdũ peccatum dicatur,veluti quum ait:Si autem quod nolo,illud facio, iam non ego operor illud,sed quod habitat in me peccatũ:Tamen post baptismum fomes non imputatur in peccatum,nisi ei mẽs seu voluntas assentiatur.

Roma.3 Roma.7 Roma.8

Præcipua vóluntas baptismi.

Atq; hæc est eximia baptismi virtus, quòd nõ tantum peccatum tollit, sed & contra hunc fomitem gratiam cõfert, ne iam nobis cõcupiscentia noceat, si tamen à consensu abstineamus:quod vt facere possimus, impartit nobis Deus in baptismo spiritũ,cuius ductum sequuti, nõ in nostra,sed in eius virtute de cõcupiscentia ac diabolo triumphemus. atq; in hunc modum hanc quæstionem dissoluit Paulus: Infelix (inquit) ego homo,quis me liberabit de corpore mortis huius?Gratia Dei per Iesum Christum dominum nosttum:

Roma.8

Concupiscẽtiam vt mortificem᷒ tota vita enitendum.

Vt ergo concupiscentiam,quæ radix est amaritudinis,quæ seges est omnium malorum, reprimamus,ne germinet iterum, deniq;,vt eradicemus eam,tota vita elaborandum est.Et perpetuo cum Paulo orandum,vt spiritus ille in baptismo nobis collatus,integer perseueret in nobis : nimirũ vt gratia spiritus sancti (quæ spiritum nostrũ mouet,incitet,purificat,fouet, ac confirmat)nunquam auferatur à nobis, sed in visceribus nostris cõtinuo innouetur,vt illius virtute iustificatio legis impleatur in nobis,qui non secundum carnẽ ambulamus, sed secundum spiritũ.

1.Thess.5 Psal.50 Roma.8

Iustificatio legis quomodo à iustificatis impleatur.

Si quis autem hunc Christi spiritum nõ habet,hic nõ est eius.Si verò Christus in nobis est,corpus quidem mortuũ est propter peccatum,spiritus verò viuit propter iustificationem.Ergo (vt Apostolus infert) debitores sumus non carni,vt secundũ carnẽ viuamus.Si enim secundũ carnem vixeritis,moriemini.Si autẽ spiritu facta carnis mortificaueritis,viuetis.Quicũq; enim spiritu Dei agũtur, hi sunt filij Dei. Reddit autẽ ipse spiritus testimoniũ spiritui nostro, ꝙ sumus filij Dei,quũ sentimus,nõ accepisse nos spiritũ seruitutis iterũ in timore,vt scilicet Deũ tanquã tyrannũ aliquem metuamus: sed quũ sentimus nos accepisse spiritũ adoptionis filiorũ Dei, in quo filiali amore perciti clamamus, Abba pater.Si autẽ per

Quomodo spirit᷒ dei reddat testimonium spiritui nostro de vocat.nostra.

Roma.8

bapti

baptiſmũ filij, ergo & hæredes: hæredes quidẽ dei, cohæredes vero Chriſti. Si tamen compatimur, vt & conglorificemur. Baptiſmi ergo vis & effectus tota vita in nobis ad hunc modum (vt diximus) exercendus eſt, atq; ita viuendum, vt vitali huic moriamur vſui, vt ſeipſum homo ſibi abneget, & totus mutetur, imitans Chriſtum ducem. Quod faciendo, tandem etiam abſq; moleſtia mortificationem carnis (in domino obdormiẽtes) peragamus, adeò, vt cum Paulo dicere libeat: Mihi enim viuere Chriſtus eſt, mori lucrum: nimirum quòd hoc mortale induet immortalitatem, & corruptibile hoc induet incorruptionem. Tunc enim planè effectus baptiſmi abſoluetur, nempe per corporis reſurrectionem, cuius baptiſma eſt pignus & imago (ſi diuo Ambroſio in epiſtolã ad Romanos credimus.) ſed de hoc latius ſuprà diximus circa articulũ ſymboli, qui de carnis reſurrectione eſt.

Baptiſm⁹ tota vita exercẽda. Mortificatio ĩ homine quomodo peragatur. Philip. 1. 1. Cor. 15. Amb. ĩ epiſto. ad Roma. cap. 6

DE affectu quo ad baptiſmum accedendum ſit, in canonibus cõcilij prouincialis, ſub titulo, De adminiſtratione ſacramẽtorũ, dictũ eſt, vt hic repetere nõ ſit neceſſe. Qui adultus accedit, cogitare debet, ſe huius ſacramẽti perceptione, ſeipſum totũ Chriſto offerre, ſeque exutum veterem hominẽ, nouumq; indutũ exhibere, repræſentareq;, atq; hoc tota vita conaturum, vt candidam illam veſtem, inſigne libertatis & manumiſſionis, ab omni peccatorum labe immaculatã, ad tribunal Chriſti perferat. Quòd ſi totũ ludicrè, mimicè & ioco ageretur, tum nec recipitur ſacramẽtum, nec res ſacramenti, ſi indignè aut irreuerenter propoſitum peccandi retinens, quis accedat, characterẽ quidem ſacramentalem recipit, ſed rem ſacramenti, (id eſt, gratiã) nullã cõſequitur: poſtea tamen reconciliatus eccleſiæ, effectum ſacramenti abſq; noua tinctione per pœnitentiam recipit ac indipiſcitur.

De affectu quoad percipiẽdum baptiſma accedẽdũ ſit. Vide Magiſt. in 4. diſt. 4. & 5 artic Solet etiam. &c.

MIniſter ſacramenti, ſacerdos eſt, in quo (quantum ad ſacramenti efficaciam attinet) vitæ meritum non reſpicimus. Nã re vera nõ homo eſt, ſed Chriſtus qui baptizat: ſacerdos verò legatione tantũ pro Chriſto fungitur, per quẽ Chriſtus baptizat. Et quãuis ſacerdos dicat, Ego te baptizo, tamen vt eum non aliter q̃ miniſtrũ hoc agere intelligas, nõ in nomine ſuo, ſed in nomine patris & filij & ſpiritus ſancti, baptizare ſe dicit, quẽadmodũ Paulus ait: Nunquid Paulus crucifixus eſt pro vobis, aut in nomine Pauli baptizati eſtis?

Cypri. de cardi. op. Chriſti ſermo. de baptiſ. Chri. Tertullia. in li. de exhor. caſti. Hiero. ad uer. Lucifer. 1. Cor. 1.

DE CONFIRMATIONIS SACRAMENTO.

Amb. lib. de myste. init. cap. 3 Tit. 3. Vide Ber. in ser. habito i die cœnæ dñi de baptismo. Rom. 8. Ex decre. Melchiad. papæ.

QVVM in baptismo non solũ omne peccatum, tam originale quàm actuale remittatur, sed & spiritus sanctus in nouam nos regenerãs creaturam, detur, qui & concupiscentiæ fomitem (id est, appetitus inordinationem & naturæ corruptæ imbecillitatem, quæ in nobis post baptismum reliqua est) sic attenuat, vt ea nobis, nisi rursus peccato assentiamus, nocere non possit: consequens est, vt si continuo ex hoc seculo post receptum baptismum nobis migrandum foret, solus ipse baptismus sufficeret, & regeneratio per se saluaret, mox in pace beati seculi recipiendos. Qui enim post baptismum cum acquisita innocẽtia immaculatus peruenit ad mortem, ipsa morte confirmatur, quòd non possit peccare post mortem. Iam vero quum nos post transitum mare rubrum, vastum huius mundi desertum ingredi, ac cum hostibus & internis & externis, priusquam ad terram repromissionis perueniamus, sine intermissione dimicare oporteat, nẽpe carne, mundo, & diabolo, quorum impetus tantus est, vt nemo securè glorietur se in hoc corpore peccati sine peccato esse posse, quòd humanæ cupiditates & veteris peccati reliquiæ in sinu nostro latentes, rebellionem aduersus spiritum mouere nunquàm cessant, Mundus quoque nos adhuc mortali corpore onustos omnibus machinis oppugnat, denique diabolus ille artifex tanquam leo rugiens semper circuit, quærẽs quem deuoret: vt meritò quis hanc initurus luctã grauiter terreatur, nisi interim agnoscat Christũ redemptorem (qui carnem domuit, mundum vicit, ac diabolum mundi principem foras eicit) aduersus hosce insultus alia parata remedia, quibus luctantibus nobis subueniret, reliquisse, vt nõ in virtutibus nostris, sed in eo faciamus virtutem. In Exodo legimus, filios Israël ex Aegypto per mare rubrũ iam egressos, deuictis ac submersis etiamnũ hostibus (flauit enim spiritus Dei, & operuit eos mare) tum maxime fuisse cõpluribus alijs cõfortatos sacramẽtis.

Dimicandũ nobis tota vita cum trib⁹ hostibus. Rom. 7. 1. Ioan. 1. Galat. 5. Mundus. Diabolus. 1. Petr. 5. 1. Petri 4 Ioan. 16. Ioan. 12. Psal. 59. Exod. 15 Colũna nubis, ignis. Psal. 140.

In primis expãsione nubis, in protectionem eorũ, & ignis, vt luceret eis per noctem; deinde alitione panis cœlestis, & bi-

bitione

bitione aquæ, quam percussa dedit petra.

Ad eundem modum Christus (qui veteris legis typos impleuit) post baptismum pleraq; alia spiritus sancti munera, ac gratiarum dona nobis reliquit, quibus nos per baptismũ resurgentes & erectos sustentaret confirmaretq;, ne ab hostium impetu nos rursus impetente succumbamus: quæ sunt cætera ecclesiæ sacraméta, in primis verò Cõfirmatio & Eucharistia. Matth. 15. Eph. 4.

De confirmatione nũc dicendum est. In baptismo, filij Dei renascimur, & cœlestis hæreditatis promissionem accipimus: sed vt hanc retineamus, pupillis tutore est opus. Quare non satis visum est Christo, in baptismo nobis impartiri spiritum innouantem, nisi & per confirmationis sacramentum largiretur spiritum tuentem ac defendẽtem, qui tamen non alius, sed idem est spiritus in baptismo datus, alius tantum atque alius secundum diuersas gratiarum donationes & charismata. Nam quatenus in confirmatione datur, paracletus est, qui regeneratis in Christo, & custos & consolator & tutor est. Ergo spiritus sanctus, qui super aquas baptismi salutifero descendit illapsu, in fonte pulchritudinem tribuit ad innocentiam: in confirmatione augmentum præstat ad gratiam, quia in hoc mundo tota ætate victuris, inter inuisibiles hostes & pericula gradiendum est: quamobrem alia atq; alia specie subinde visus est. Ex decret. Melchiadis. Tit. 3. 1. Cor. 12. Ioann. 16.

In baptismo, in specie columbæ descendit, innocentiam (in quam regenerat) testatus. In die vero Pentecostes, in discipulos in linguis igneis illapsus est, quibus Apostoli intrepidi loquerentur magnalia Dei. Cur spiritus sanctus alia atque alia specie subĩde visus sit.

Itaq; in baptismo regeneramur ad vitã, post baptismũ confirmamur ad pugnã. In baptismo abluimur, post baptismũ roboramur: in baptismo in milites Christi recipimur ac signamur, in confirmatione ad agones & prælia mundi huius reseruandi, armis competentibus instruimur pugnaturi. Matth. 3. Marci 1. Lucæ 3. Acto. 2.

VTrunq; ergo magnum est sacramentum, & quamuis alterum alteri admodũ coniunctũ sit, tamen in Euangelicis & Apostolicis literis sic discernũtur, vt nõ vnum, sed duo planè appareãt sacramenta. Postquã enim Christus in vltima cœna Apostolis pedes lauisset, & dixisset: Qui lotus est, nõ indiget nisi vt pedes lauet, sed est mũdus totus. Et vos mundi estis. tandem post multa subiecit, Quum autem vene- Ioan. 13. Ioann. 15.

rit paracletus,quem ego mittam vobis à patre,ſpiritum veritatis,qui à patre procedit,ille teſtimoniũ perhibebit de me,& vos teſtimoniũ perhibebitis. Et iterum: Adhuc multa habeo vobis dicere,ſed non poteſtis portare modo,quum autem venerit ſpiritus ille veritatis,docebit vos omnem veritatem.

Deinde poſt reſurrectioné, quamuis dominus inſufflaſſet
Ioan.20. in Apoſtolos,dicés: Accipite ſpiritum ſanctum:tamen iam in cœlum aſcenſurus,aliud donum Apoſtolis & per Apoſtolos,
Lucæ 24. omnibus regeneratis pollicitus eſt: Ego(inquit)mittã promiſſum patris mei in vos: vos auté ſedete in ciuitate,quoad-
Acto.1. uſq; induamini virtute ex alto. Et iterũ, Accipietis virtuté ſpiritus ſancti ſuperuenientis in vos,& eritis mihi teſtes in Hieruſalem,& in omni Iudæa & Samaria,& vſq; ad vltimum ter-
Chryſoſt. de cõſ.di.5.c.nouiſſime. ræ:quam promiſsionem,poſtea in ſigno viſibili in die Pentecoſtes euidentiſsimè præſtitit,vt quod in Apoſtolis ſemel in forma ſenſibili factum eſſe cernimus,in nobis per ſacramentum cõfirmationis fieri minime ambigeremus. Nam quod in primitiua eccleſia,ſpiritus ſancti deſcenſio in credentium populos donauit vniuerſis,hoc in confirmandis neophytis impoſitio manus Epiſcoporum tribuit ſingulis,vnicuiq; tamen
Eph.4 Ioan.13 14.15.16 ſecundum menſurã donationis Chriſti. Alioqui Chriſtus verè diuinum illum ſermonem in cœna habitũ (quo toties paracletum pollicetur)finiens, fruſtra oraſſet in hunc modum:
Ioan.17. Non pro eis autem rogo tantum,ſed & pro eis qui crediturі ſunt per verbum eorum in me,vt omnes vnum ſint,ſicut tu pater in me,& ego in te,vt & ipſi in nobis vnum ſint &c.

Teſtimonia ſcripturæ pro hoc ſacramento. Acto.8.

QVod vt manifeſtius fiat,ſaltem duo apertiſsima ſcripturæ teſtimonia intuẽda ſunt. Actorum octauo ſic legimus:Quum autem audiſſent Apoſtoli,qui erãt Hieroſolymis,quòd recepiſſet Samaria verbum dei,miſerunt ad eos Petrũ & Ioanné.Qui quum veniſſent,orauerunt pro ipſis vt acciperent ſpiritum ſanctum,nondum enim in quenquam illorum venerat,ſed baptizati tantum erãt in nomine domini Ieſu:tunc imponebant manus ſuper illos,& accipiebant ſpiritum ſanctum, etiam in ſigno viſibili.Sequitur enim,Simonem Magum vidiſſe,quia per impoſitionem manus Apoſtolorum daretur ſpiritus ſanctus.Item Actorum xix.His auditis baptizati ſunt non nomine domini noſtri Ieſu:& quum impoſuiſſet illis manus Paulus,venit ſpiritus ſanctus ſuper eos,&

prophe

prophetabant. Quos ambos locos omnes catholici ſcriptores ad ſacramentum confirmationis referunt.

Hic ſi quis requirat, quid profuerit Apoſtolis aduentus Spiritus ſancti poſt aſcenſionem Chriſti, quem & prius acceperunt: ex Euãgelio reſpondetur, quoniã profuit ad robur virtutis, qua induti ſunt ex alto. Docuerũt certe nos Apoſtoli, quanta ſit infirmitas noſtra, & quãto ſpiritus profectu etiam poſt baptiſmum indigeamus. Petrus Apoſtolorum princeps Chriſtum vidit, gloriam eius in monte guſtauit, vocem patris audiuit, mira opera ſuis oculis cõſpexit: ipſe quoq; miracula fecit, ſuper aquas pedibus ambulauit, cum domino familiariſsimè cõuerſabatur: vbi à domino lotus eſſet, & mũdus pronuntiatus, ſe paratũ & in carcerem & in mortem cum eo ire adſerebat. Sed quid factum eſt? Ad vocem ancillæ territus, ſtatim negauit. Venit alia ancilla, & iterũ negauit. Quomodo Petrus ſtetiſſet coram regibus & principibus, qui coram mulieribus ſtare non potuit? Quinimo, poſt reſurrectionem viſo etiamnum Chriſto, ac larga conſolatione recepta, ſimul cum cæteris Apoſtolis, propter metum Iudæorum latebat, atq; adeò vbi cum cæteris Chriſtũ tamglorioſe aſcendentem vidiſſet, & angelorũ viſione, conſolationeq; confortatus eſſet, in publicum tamen prodire non audebat, ſed expectabat promiſſum patris, Spiritum ſanctum. Quum primum vero hic aduenit, tunc ipſe ſtatim ſimul & cæteri Apoſtoli, magna fiducia loqui cœperunt, virtuteq; magna teſtimonium reſurrectionis Chriſti reddiderunt, atq; adeò principes ſacerdotum & reges huius mundi non timuerũt, vt gloriarentur etiam in tribulationibus, & irent à conſpectu concilij gaudentes, quoniam digni habiti ſunt pro nomine Ieſu contumeliam pati.

[Margin: Cur Chriſtus, poſt aſcen. miſerit Spiritum ſanctũ apoſtolis quẽ prius dedit. — Lucæ 24. Matth. 17 Marci 9. Lucæ 9. 1. Petri 1. Matth. 14 Ioan. 13 Matth. 26 Marci 14. Lucæ 22. Ioan. 18 Ioan. 20 Acto. 1. 2 — Acto. 4. — Acto. 5.]

Hoc ergo in ſacramento confirmationis agitur, vt Spiritum ſanctum, quem in baptiſmo ad purificationem & emundationẽ accepimus, ad robur quoq; & augmentũ virtutis capiamus, quo aduerſus peccatorum, mundi, & diaboli inſultus confirmemur, & facti intrepidi, nullis perturbationibus frangi, nullis tribulationibus ſuccumbere, nullis deniq; terroribus ac cruciatibus à Chriſto ſeparari valeamus, affectantes cũ Paulo dicere: Mihi autẽ abſit gloriari, niſi in cruce domini noſtri Ieſu Chriſti, per quẽ mihi mũdus crucifixus eſt, & ego mũdo. Hoc Spiritus ſancti robur, eſt illa charitas Dei, quæ

[Margin: Quid agatur in ſacramento confirmationis. — Galat. 6]

quæ diffunditur in cordibus nostris per spiritum sanctum, qui nos certos facit, quia neque mors, neq; vita, neq; angeli, neque principatus, neque virtutes, neque instantia, neq; futura, neq; fortitudo, neq; altitudo poterit nos separare à charitate Dei, quæ est in Christo Iesu. Quam gratiam quum Christo visum sit, sanctis Apostolis suis signo quodam visibili supra modum illustri impartiri, quanto magis necesse erat, vt eadem nobis tanto infirmioribus, signo quopiam visibili, ad cõfirmandam in nobis verbi fidem traderetur?

Roma.5

Roma.8

Verbũ huius sacramenti.

VErbum quo hoc sacramẽtum traditur, hoc est: Signo te signo crucis, & confirmo te chrismate salutis, in nomine patris & filij & Spiritus sancti. Promissionẽ, cui hoc verbum innititur, & ex qua eruitur, suprà retulimus.

Materia chrismatis.

MAteria verò huius sacramenti, chrisma est, quod manu Episcopi in frontem confirmandi illinitur. In ecclesia Dei triplex oleum in die cœnæ domini per Episcopos consecratur, Oleum infirmorum, oleum catechumenorum, & chrisma, quod ex oleo oliuæ & balsamo componitur, idque non absque insigni mysterio. Nec putandum est, nouam esse sacri chrismatis inuentionẽ, quum est Dionysio, Clemente, Fabiano, Tertulliano, Cypriano, Hieronymo, Augustino, cæterisq; catholicis scriptoribus, chrismatis consecrationem nos ab Apostolis recepisse, eandemq; non tantum in Romana, sed per totam ecclesiam catholicam receptam esse, discere ac videre est. Quanquam enim veteris legis ceremoniæ, Christo illucescente, euanuerint, vnctionis tamen mysterium religio Christiana non contempsit, sed potius quod regibus & sacerdotibus eius tantum gentis, vnde Christus erat venturus, peculiare esse consueuit, in omnem populũ catholicũ propagatum est, vt sicut Christus à chrismate dictus est, eo quòd singularis excellentiæ oleo, hoc est, Spiritu sancto, præ participibus suis vnxerit eũ Deus: ita & participes eius, quoquot sunt, consortes sint tam actionis quàm nominis, & dicãtur à Christo Christiani, vt sint sui, Christo duce, rectores & duces, & offerant Deo spiritualia sacrificia, ordinati à Deo sanctimoniæ sacerdotes, quemadmodũ Petrus omnes Christianos appellans: Vos (inquit) estis genus electum, regale sacerdotium, gens sancta, populus acquisitionis. Vnctio ergo chrismatis exterior, vnctionem Spiritus sancti interiorẽ significat, quam

Cyprian⁹. August. in psal. 178. Inn. iij. de sac. vnc. c. cum venisset. §. vnde in ve.

Acto. 11

1. Petri 2.

Innoc. iij.

1. Ioan. 1

accipimus à Christo, quæ docet nos de omnibus.

IAm quòd ecclesiæ hostes chrismati suum honorem detrahere cõtendunt, eo quòd in Actis apostolicis nõ legamus, apostolos in confirmandis baptizatis chrismate vsos fuisse, sed tantum manuũ impositione & oratione, id illi suo more faciunt, degeneres filij, ecclesiam matrem, veritatis columnam, mendacem facere cupiẽtes, quæ asseuerat, per Apostolos chrismatis consecrationem nobis commendatam, sed superat illa & superabit perpetuo, quòd nec portæ inferi præualebunt aduersus eam. Vis autem scire, cur neque Christus Apostolos, neq; Apostoli in primis ecclesiæ primordijs, populos confirmandos chrismate vnxisse legantur? animaduerte chrismatis exteriori inunctione (quæ denotaret inuisibilem Spiritus sancti vnctionem) tantisper non fuisse opus, quantisper Spiritus sanctus signo visibili descendit in confirmatos, quod per impositionem manuum Apostolorum in primis illis ecclesiæ crepundijs factũ legimus: postea verò dilatata ecclesia Dei, cùm signo illo visibili diuersitatis linguarũ opus nõ esset amplius, Spiritu sancto roborandi ac confirmandi, chrismate sunt inuncti, vt & ipsi signo externo admonerentur, excitarenturq; ad mysterij interioris fidem & contemplationem, quandoquidem beatus Augustinus ait: Sacramentum chrismatis in genere visibilium signaculorum sacrosanctũ esse, sicut ipse baptismus est. Neq; enim (vt idem alibi ait) temporalibus & sensibilibus miraculis attestantibus, per manus impositionem modò datur Spiritus sanctus, sicut antea dabatur ad commendationem rudis fidei & ecclesiæ primordia dilatanda.

Hæretici chrismati suũ honorẽ detrahere contendunt, sed frustra.
1. Timo. 3
Matth. 16
Acto. 8. 10
Lib. 2. cõtra literas Petiliani. c. 104.
De baptis. cõtra Donat. cap. 16

QVis enim nũc hoc expectat, vt hi, quibus manus ad accipiendum spiritum sanctum imponitur, repente incipiant linguis loqui? sed inuisibiliter & latenter intelligitur per vinculum pacis, eorũ cordibus diuina charitas inspirari, vt possint dicere: Quoniam charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctũ, qui datus est nobis. Opponendus est ergo æmulis nostris, vniuersalis cõsensus ecclesiæ omniũ temporũ, vti certissimũ testimonium, quòd hæc ordinatio sit Apostolica, maximè quũ vel vno eodemq; tẽpore, idq; non multo post Apostolorũ decessum, per omnes fermè ecclesias, vti apostolica, custodita cõprobatur. Sic enim habet Fabianus: Hæc (nimirũ chrismatis annuam consecrationẽ, re-

Ibidem.
Roma. 5
Ire. lib. 4. contra hæres. c. 63
Ex Decretis Fabiani.

nouationem,& veteris confirmationem ſignificans) à ſanctis Apoſtolis & ſucceſſoribus eorũ accepimus,vobiſque tenenda mãdamus.Hæc ſancta Romana eccleſia & Antiochena à tempore Apoſtolorum cuſtodit: Hæc Hieroſolymorum & Epheſianorũ tenet,in quibus Apoſtoli præſidentes hæc docuerunt.

Chriſma aliter ĩ baptiſmo,aliter in con fir.datur.

NEc hic prætereũdum eſt,quòd chriſma aliter in baptiſmo,aliter in confirmatione datur. Signatur enim baptizatus chriſmate per ſacerdotẽ in capitis vertice: per pontificem vero in fronte, vt in priori vnctione ſignificetur ſpiritus ſancti ſuper ipſum deſcenſio,ad habitationẽ Deo cõſecrandã.In ſecunda vero, vt eiuſdem ſpiritus ſancti ſeptiformis gratia, cũ omni plenitudine ſanctitatis & ſcientiæ & virtutis in hominẽ venire declaretur, quòd orationes, quæ circa vtranq; recitantur, ſatis indicant.In confirmatione ſic inter alia orat Epiſcopus ſuper confirmandũ: Immitte in eum Spiritum ſanctũ tuum ſeptiformis gratiæ tuæ, paracletũ de cœlis,ſpiritum ſapientiæ & intellectus,ſpiritũ conſilij & fortitudinis,ſpiritũ ſcientiæ & pietatis, & imple eum ſpiritu timoris tui,& ſigna eum ſignaculo ſanctæ crucis, propitiatus,& Spiritum ſanctum nõ amittat in vitam æternam.Quamobrẽ Dionyſius hoc ſacramentum ab Apoſtolis vocatum eſſe Teloten teſtatur,id eſt, perfectionẽ & abſolutionẽ virtutis ſpiritualis.

Oratio epiſcopi ſuper confirmandũ.

Sapiẽtia in quo conſiſtat.

Auguſt.in Enchi.c.1

HIc obiter ſe offert locus de donis ſpiritus:Sapiẽtia(quæ donum eſt Spiritus ſancti)in cognitione & delectatione ſummi boni,id eſt Dei, ſita eſt,quam beatus Auguſt. Theoſebian,id eſt,cultum Dei,appellat: quia vacat ac ſtudet Deo, & fertur in Deũ, ſyncero affectu totam fiduciã ac ſpem in illum transferens, ipſumq; ex toto corde, tota anima, tota mente,tota virtute diligẽs: præterea nihil amans aut colens, niſi Dei cauſa, omnia ad illius gloriã referens. Quo fit,vt nihil niſi Deũ ſuſpiciat,ac omnia quæ in mundo ſunt,præ Deo, tanquam ſtercora cõtemnat, vt Chriſtum lucrifaciat: quæ ſapientia plena eſt cœleſtis ſuauitatis.Hæc eſt quæ de ſurſum deſcendit à patre luminum,donum Spiritus ſancti,quæ neq; naturæ beneficio, neq; humana ratiocinatione aut ſtudio acquiritur,ſed ab illo illuſtrantè datur,de quo ſcriptũ eſt: Omnis ſapientia à Deo eſt. Quare,quemadmodum diuus Iacobus monet,Si quis indiget ſapiẽtia,poſtulet à Deo,& dabitur ei.Huic oppoſita eſt ſapientia huius mundi, quam diuus Iacobus, terrenam,

Philip.3 Ambr.li.3 offic.cap.1

Iaco.3

Ec ci.1

Iaco.1

Iaco.3

renam, animalem, ac diabolicam appellat, nimirũ propter finem in quem intendit, qualis erat philoſophorum ſapientia, qui licet ratiocinando, qualemqualem Dei cognitioné eſſent aſſequuti, nõ tamen Deum ſicut Deum glorificauerũt, non fide, ſpe & charitate Deum coluerunt, ſed euanuerunt in cogitationibus ſuis, ſibi tantũ placentes, & ſuam, nõ Dei gloriam, non æternam, ſed terrenam commoditaté quærentes, imò in ſapientia, quin potius aſtutia & viribus ſuis, tanquàm in idolo quodam, ſpem ſuam collocantes, quibus inſultat Apoſtolus, dicens: Vbi ſapiens, vbi ſcriba, vbi conquiſitor huius ſeculi? Nonne ſtultam fecit Deus ſapientiam huius mundi? Et iterum: Sapientia huius mundi, ſtultitia eſt apud Deum.

Roma. 1 Coloſſ. 2 1. Corint. 1 1. Corint. 3

INtellectus ſecundum donum, in agnitione conſiſtit, ſicut præcedens donum in cõtemplatione. Chriſtus in Euangelio ad diſcipulos ait: Vobis datum eſt noſſe myſteriũ regni, illis autem qui foris ſunt, omnia in parabolis fiunt, vt videntes videant & nõ videant, & audiẽtes audiãt & nõ intelligant. Item: Confiteor tibi pater domine cœli & terræ, quia abſcondiſti hæc à ſapiẽtib. & prudẽtibus, & reuelaſti ea paruulis. Hoc dono, noui & veteris teſtamenti ſcripturæ ſyncerè & rectè intelligũtur, proindeq; hoc dono Chriſtus illuſtrauit mẽtes diſcipulorũ, vt intelligerẽt quæ de ipſo erant, aperiens illis ſcripturas. Neq; enim aliter vnquàm eas intelligemus, niſi ille qui ſolus aperit & nemo claudit, claudit & nemo aperit, nobis reuelet. Oportet enim nos omnes à Deo doceri & Theodidactos eſſe: quod ſentiẽs Dauid, dominũ orat: Da mihi (inquit) intellectũ, & ſcrutabor legem tuam, & cuſtodiã illam in toto corde meo. Hoc dono cæci Iudæi carent, qui exteriori literæ legis ſunt affixi, ſuper quorum oculos velamen poſitum eſt, vt non poſsint intendere in faciem Moyſi. Hoc dono hæretici vacant, qui Paulinas epiſtolas (in quibus ſunt quædam difficilia) indocti & inſtabiles deprauant, ſicut & cæteras ſcripturas ad ſuam ipſorum perditionem. Hoc donum Ariſtoteles, quantumuis magni, ſed humani intellectus philoſophus, neſciuit, & facundus Demoſthenes ignorauit. Breuiter, quotquot animales ſunt, qui non percipiunt ea quæ ſint ſpiritus Dei. Stultitia enim eſt illis, & non poſſunt intelligere. Soli vero ſpirituales, quibus Deus impartitur, hoc donum habent, quemadmodum Paulus ait: Nos autem ſenſum Chriſti habemus.

Matth. 13 Marci 4. Lucæ. 8 Ioan. 12 Eſaiæ 6. Acto. 28 Roma. 11 Matth. 11 Lucæ 24. Apocal. 3 Eſaiæ 26 Hiere. 31 Ioan. 6 Pſal. 118 1. Corint. 3 2. Petri 3 Hierony. ad Paul. Roma. 8 1. Corint. 2

Iungun-

Gregor. 1. mora. IVnguntur autem hæc ambo dona, quòd minor ſit ſapientia, ſi intellectu careat, & valde inutilis ſit intellectus, ſi ſapientia non ſubſiſtat. Quid enim prodeſt habere prophe-
1. Corin. 13 tiam & noſſe omnia myſteria, ſi charitas Dei in qua verus Dei cultus, id eſt ſapientia, conſiſtit, non habeatur?

Conſilium in quo ſitum. TErtium donum ſpiritus eſt, conſilium. Duo priora dona in contemplatione & agnitione ſita ſunt, quæ rectè ſequitur conſilium, quod conſiſtit in iudicando & amplectendo. Hoc dono confertur bona voluntas Deum colendi & bene operandi, per ſapiētiam guſtamus, per intellectum videmus, per conſilium iudicamus, quia ſuauis eſt dominus,
Pſal. 33 & quòd proinde beatus eſt vir qui ſperat in eo. Poſtquam ergo Dei aliquam ſuauitatem deguſtauimus, & aliquam cognitionem accepimus, orandum nobis eſt vt volūtatem etiam ad ſeruiendum Deo capiamus. Nam niſi hæc adſit, nihil certe proderit operum externorū facies, quantūuis in ſpeciem bona, quia Deus intuetur cor & ſpontaneam voluntatem, quod Christus apud Matth. in bonis operibus inſignioribus, nempe ieiunio, eleemoſyna & oratione, diuiniſsimè explicat. Hoc eſt donum quo audemus dicere: Volūtariè ſacrificabo tibi, & confitebor nomini tuo domine, quoniam bonum eſt. Nam etſi diſtribuero in cibos pauperum omnes facultates meas, & ſi tradidero corpus meum ita vt ardeam, tamen ſi non prius ſtatuero in corde meo, hoc bonum eſſe coram Deo, & ſponte fecero propter Deum, nihil mihi prodeſt. Propterea Apoſtolus dixit: Vnuſquiſq; prout deſtinauit in corde ſuo, non ex triſtitia aut ex neceſsitate: nam Spiritus ſanctus, ſpiritus libertatis eſt. Huic dono ſpiritus, opponitur conſilium humanum, cuius ſcopus non eſt Dei gloria, ſed hæret in rebus externis, & quærit quæ ſua ſunt. Conſilio dono ſpiritus inſtructi erant Apoſtoli, quum principibus ſacerdotum præcipientibus, ne docerent in nomine Ieſu, reſponderūt: Oportet magis obedire Deo quàm hóminibus. Conſilium vero humanum ceperunt ipſi ſacerdotum principes conferentes adinuicem ac dicentes: Quid faciemus hominibus iſtis? quoniamquidem notum factum eſt ſignum omnibus habitātibus Hieruſalem, ſed ne amplius diuulgetur in populum, comminetur eis, ne vltrà loquantur in nomine hoc vlli hominū. ſed Gamaliel vtriuſq; conſilij vim rectè ac grauiter diſcreuit: Quoniam (inquit) ſi

Marginal notes: Deus non exteriorū operum finē, ſed cor reſpicit. Huius doni vis. Pſal. 53. 1. Corin. 13. 2. Cor. 8. 9. Roma. 8. 2. Corint. 3. Conſilium humanum quale. Acto. 5. Acto. 4. Acto. 5.

est ex hominibus consilium hoc, aut opus, dissoluetur: si verò ex Deo est, non poteritis dissoluere, ne fortè & Deo repugnare videamini. Et Dauid in eandem sententiã: Dominus dissipat consilia gentium, reprobat autem cogitationes populorum, & reprobat consilia principum: consilium autem Domini manet in æternum. Psal. 32

Fortitudo quartum donũ spiritus est, quo Dei respectu, res labentes forti animo contemnimus, quo nullis illecebris emollimur, nullis aduersis perturbamur, quo non lucris aut diuitijs vincimur, non adulatione flectimur, nõ fauore delinimur, nullius potentiæ terrore prosternimur, sed inuictum animum pro conseruatione Christianæ iustitiæ tenemus, quo casto corde, nullius vanæ gloriæ causa, sed veri Dei amore, quiduis libenter perferimus. Quo dono omnia possumus, in eo qui nos cõfortat. Hoc ergo dono nullũ aliud magis est nobis necessariũ, quãdiu in hac vita (quæ militia est super terrã) degimus. Omnes enim qui volunt piè viuere in Christo, oportet in hoc mundo persecutionẽ pati. Quinimo ex hoc dono, sit ne quispiam verè Christianus, potissimũ cognoscitur: nam qualis vnusquisq; apud se lateat, illata cõtumelia probat. Hoc dono instructi apostoli, ibant à cõspectu concilij gaudentes, quoniam digni habiti sunt pro nomine Iesu cõtumeliã pati. Huic verò dono opponitur fortitudo viriũ humanarum, quatenus sibijpsi fidit. Nam prior innititur Dei præsidio, habẽs semper in ore, Fortitudinẽ meam ô Deus, ad te custodiã: Deus refugiũ nostrum & virtus: In Deo faciemus virtutẽ, quia vana salus hominis. Posterior viribus humanis, potentia multitudinis, & animi pertinacia constat, quæ adeò virtus non est, vt potius vitium sit. Quamobrem apud Deum nullam laudem merentur fortia illa philosophorũ ac Romanorum facta, absq; pietate. Quoniã (vt diuus Augustinus inquit) libertas & cupiditas laudis humanæ, ad facta compulere miranda Romanos. Nos itaq; cum Dauid dicere cõuenit, Hi in curribus, & hi in equis: nos autem in nomine Domini Dei nostri exultabimus. Non enim Dominus in fortitudine equi voluntatem habebit, nec in tibijs viri beneplacitum erit ei: sed beneplacitum est Domino semper timente eum.

Amb. lib. offic. 1. c. 31. & seq. | 2. Timo. 2 | Iob 7. | 2. Timo. 3 | Acto. 5 | Fortitudo humana quæ. | Psal. 58 | Psal. 45 | Psal. 59 | Lib. 5. de de ciuitate Dei. c. 18 | Psal. 19 | Psal. 146

Bene autem consilium & fortitudo iunguntur, quoniam valde inutile est consilium, cui opus fortitudinis deest: & Gregor. 1 moral.

valde fortitudo destruitur, nisi per consilium fulciatur. Non probat Deus constantiam hæreticorũ, aut eorum qui sibijpsis mortem consciscunt, quia est sine consilio: qualis & Iudæ fuit, qui seipsum suspendit. Nec probat consiliũ eorum, qui quum audierint, cum gaudio suscipiũt verbum: & quia radices nõ habent, ad tempus credunt, & in tempore tentationis recedunt. Itaque non qui cœperit, sed qui perseuerauerit vsque in finem, hic saluus erit.

Matth. 27 Matth. 13 Marci 4. Lucæ 8. Matth. 24

SCientia quintum donũ spiritus sancti, ab August. epistemi, hoc est, disciplina vocatur, sita in elaboratione boni, idq; propter summum bonum, Deum: qua prudenter conuersamur in medio nationis prauæ, sine nostro & aliorũ scandalo. Hæc Sapientiæ iiij. dicitur scientia sanctorum: Iustum (inquit) deduxit dominus per vias rectas, & ostẽdit illi regnũ Dei, & dedit illi scientiam sanctorũ: honestauit illum in laboribus, & cõpleuit labores illius. Et apud Iob legimus: Recedere à malo scientia. Sicut ergo sapientia in cõtemplatione, intellectus in agnitione, consilium in deliberatione & approbato iudicio, fortitudo in contemptu rerum labentium, ita sciẽtia in opere consistit, cuius finis est, declinare à malo & facere bonum: inquirere pacẽ & persequi eam: prouidere bona, non tantum coram Deo, sed etiam coram omnibus hominibus.

August. de ciuit. Dei. 14. c. 1. Philip. 2 Iob 28. Psal. 33 2. Corin. 8

Huic opposita est scientia mũdana, cuius finis est rerum notitia, in ostentationem seu ob quæstum, de qua Paulus dixit: Scientia inflat, charitas autem ædificat. Et Sapiens: Qui addit scientiam, addit & laborẽ. Scientia ergo, quæ donum spiritus est, charitate semper temperata est. Vnde hoc dono caret, qui inflati scientia, traditiones ecclesiasticas temerè dissoluunt, in scandalum infirmorũ, propter quos illæ factæ sunt; quos grauiter increpat Paulus ad Rom. xiiij. & j. Corin. viij. atque alibi queritur Paulus, Iudæos zelum quidem Dei habere, sed non secundum scientiam.

Sciẽtię mũdanę finis. 1. Corin. 8 Eccle. 1 1. Corin. 8 Roma. 10

SExtum donum spiritus, pietas dicitur. Hoc nomen cõplectitur omnem affectum, cultum, omniaque officia quæ debemus his vnde vitam accepimus. Summa ergo pietas debetur Deo, secundum quam quidem summam speciẽ, pietas non est donum à dono sapiẽtiæ distinctum, sed est ipsa sapientia, quemadmodum in Iob legimus: Ecce pietas est sapientia, vbi græcè legimus, θεοσέβεια, id est, Dei cultus. Sed quatenus distin

Pietatis nomẽ qd cõplectatur. August. in Enchi. c. 2

diſtinctum donũ eſt,ſignificat miſericordiam, ac ſita eſt in affectu hominis prono ad bene merendũ de proximo, idq; cauſa Dei,vt ſcilicet Dei voluntatẽ exequatur, & obſequiũ Deo præſtet:quia Deo fœneratur,qui miſeretur proximi. Vnde & pietas vulgò accipitur pro operibus miſericordiæ,& pius pro miſericorde. Qui pius eſt,in Domino gloriatur,& proximũ non niſi in Domino diligit. Hæc pietas nobis commendatur j.ad Timoth.iiij. Exerce teipſum ad pietatem. Nam exercitatio corporalis ad modicum vtilis eſt: pietas autẽ ad omnia valet.Hanc pietatem mundus nõ habet,quamlibet multa pietatis exempla liberorũ in parentes, ſeruorũ erga dominos,ciuium erga patriam commemoret, quia non ſtatuit finem beneficentiæ Deum.Pietas autem Chriſtiana adeò Deum ſcopũ habet,vt Dei cauſa relinquat patrem,matrem,fratres,& ſorores,patriã & cognationem:imò impiũ putet, in cauſa Dei,parentes Deo præponere. Hoc dono muniti, facilè cõdonamus fratribus,libẽter largimur egẽtibus,ſubuenimus oppreſsis,ac alia miſericordiæ opera (ad quæ alioqui,niſi ſpiritu Dei excitati,torpẽtes ſumus)libenter pręſtamus,quam nobis Chriſtus mirificè commendat: Miſericordiam (inquit) volo, & non ſacrificium.

Ambr.de vocat.gentium.

Mũdus nõ habet pietatẽ ſpiritus.

Matth.10

Lucæ 14.

Huius doni vis.

Matth.8.

Neque temerè ſcientia & pietas iunguntur. Nulla eſt enim ſcientia, ſi vtilitatem pietatis non habeat:& valdè inutilis eſt pietas,ſi ſcientia diſcretione careat, quod Paulus Roma.xiiij. & j.Corinth.x. grauiſsimè oſtendit, quemadmodum etiam iamiam declaratum eſt.

Cur ſcientia & pietas iungãtur.

SVpereſt ſeptimum donum ſpiritus ſancti, timor. Timor duplex eſt,ſeruilis ac filialis. Seruilis eſt, quo perinde atq; ſerui dominos timore plagarũ metuunt,Deus timetur,ne ſcilicet mittat in gehennam. hoc timore lex cuſtoditur metu pœnæ,quo qui præditus eſt,præuaricari mallet, ſed à crimine lex timoris cohibet illum, qui veluti tyrannum & exactorem Deum habet,nõ patrem.de quo timore dixit Apoſtolus:Non accepiſtis ſpiritum ſeruitutis iterũ in timore. Et alius Apoſtolus:Perfecta charitas foras mittit timorem. Timor caſtus,qui & filialis,& reuerentialis dicitur,eſt timor ſyncerus, abſq; prauo affectu:quo præditi, mandata Dei cum quadam reuerentia & ex intimo affectu cuſtodiunt, ſemper ſoliciti, ne alicubi offendant, ſuam ſalutem in timore ac tremore operantes,

Timor duplex.

Roma.8

1.Ioan.4

1.Petri 1.

Psal.127 quos Dauid beatos pronũtiat: Beati (inquit) qui timent Dominũ, qui ambulant in vijs eius. De quo timore alibi idẽ Psal-
Psal.18. tes dixit: Timor Domini sanctus permanet in seculum seculi.
August. in psal.127 Vtriusque timoris exemplum beatus Augustinus dat, in psal. cxxvij. fingit duobus timoribus similes esse duas vxores: Pone (inquit) aliquam mulierẽ castam, timentem virũ, aliam pone
Casta coniunx quid timeat. Adultera quid. adulteram, & ipsa timet virũ. Casta timet, ne discedat vir: adultera, ne veniat. Illa timet, quia amat virũ, eius optans præsentiam, cui se castos debere amplexus agnoscit: adulterinos verò concubitus super omnia detestatur, cogitat tantum vt placeat viro suo. Hæc timet maritũ, quia adhuc nequitiam amat plus quàm maritum. Proinde grauis est illi mariti præsentia, cui si speraret occultum fore, adulterium cõmitteret. Illius timor ex mariti reuerẽtia & amore procedit, odit crimen, etiãsi sciat perpetuò id posse latere: trepidat & ardet, vt officio respõdeat: timet, ne qua macula displiceat viro: metuit ne quid illi mali contingat absenti, cuius præsentia nihil ipsi gratius est, quem cupit mente. Huius verò timor ex metu pœnæ proficiscitur, amans iniquitatem, quam cuperet perficere, si eandem speraret posse latere. Ad modum igitur castæ & pudicæ
Castus timor, amori Dei coniunctus. fœminæ se habet castus timor erga Deum, qui perpetuò curat, ne offendatur Deus, Dei amore & reuerẽtia honestè agit, amans synceritatem, nequitiam fugiens, cupiens tantum placere Deo, cui cõiungi nunquam nõ desiderat, dicens cum Pau-
Philip.1 lo: Cupio dissolui & esse cum Christo. Seruilis verò longè secus se habet, quòd oderit peccare non Dei amore, sed formidine pœnæ, quam à Deo cõminante peccatoribus expectat. Et
August. in psal.127 quamuis hic timor seruilis meritum nõ habeat, tamen quum Dei iustitiam respicit, ac Deo credit cõminanti, præparat locum charitati. Quum enim quis per hunc timorem se à peccato continet, assuescit iustitiæ, & incipit quod durũ erat amari, tum dulcescit Deus; & quo magis charitas crescit, decrescit timor, donec perfecta charitas penitus foras mittat timorem.
1. Ioan. 4
Timor merè human9 quis. Est denique timor quidam merè humanus, qui Dei respectũ non habet, sed tantum alicuius externi incommodi, quemadmodum timent homines, ne damnum, ne orbitas, ne alicuius chari amissio, ne exiliũ, ne carcer, ne tribulatio, & his similia ipsis obueniant: qui timor quatenus naturalis est, licet defectus potius corruptæ naturæ quàm peccatum sit, tamen quum à iusti

à iustitia deflectit & Dei amori præponitur, damnabilis est, prohibitus à Christo: Nolite (inquit) timere eos qui occidũt corpus, animam autem non possunt occidere. Et iterum: Nolite soliciti esse de crastino. Orãdum itaque nobis est, vt Dominus timorem seruilem in nobis extenuet, donec perfecta charitas eum foras mittat. Nam nisi timor charitate fulciatur, & cæteris donis muniatur, ad nullum opus bonæ actionis surgit.

Matth. 10 Matth. 6 Grego. 1 mora.

QVòd si orationem dominicam diligenter expẽdamus, singulis donis singulæ precationes videntur dicatæ. Timorem castum petimus, quũ dicimus: Libera nos à malo. Fortitudinem precamur, Et ne nos inducas in tentationem. Pietatem, dicentes: Et dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Sciẽtiam petimus, orantes: Panem nostrum quotidianum da nobis hodie. Consilium, quando dicimus: Fiat voluntas tua. Intellectum, dicentes: Adueniat regnum tuum. Denique sapientiam, quum dicimus: Sanctificetur nomen tuum.

Vide August. de sermo. domini in monte. lib. 2

Ex prædictis ergo satis superque liquet, cur sancti patres hoc sacramentum Teleten, seu sacramentum perfectionis & consummationis vocarint.

Cur hoc sacramẽtum patres Teleten appellent.

IAm ad signorum & rituum expositionem pergemus. Quid chrisma significet, suprà diximus, quanquam non temerè etiam ex oleo oliuæ & balsamo mixtum conficiatur. Nam oleum, gratiæ pinguedinem, splendorem fidei, & ardorẽ charitatis signat: Balsamum, spiritus suauitatem, qua nos Christus ad se trahit, & cuius communicatione dicimus: Christi bonus odor sumus. Ideò enim cõfirmamur, vt meminerimus nos intrepidè fidem confiteri, & bonum odorem factorum ad ædificationem proximi nos circunferre oportere.

Cur chrisma cõficitur ex oleo oliuæ, & balsamo. 2. Corin. 2

SIgnatur verò confirmandus signo crucis in fronte, qui locus est pudoris, vt admoneamur suscepisse signum Imperatoris nostri Christi, quem omni metu, atque pudore postposito, palàm & vbique confiteri debeamus, quemadmodum Paulus dixit: Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Iesu Christi.

Cur confirmãdus signetur cruce in fronte. Matth. 10 Marci 9. Lucę 9. 12 Galat. 6

POst confirmationem, confirmatus alapa cæditur, vt meminerit, se deinceps pro nomine Iesu contumeliam libenter passurum, & percutienti se ad dexteram, sinistram

Acto. 5 Matth. 5

etiam porrecturum.

Quid susceptorib' iniungat.

POstremo, post absolutas diuinas orationes & inuocationes quæ fiunt super confirmatos, susceptoribus seu patrinis iniungitur, vt confirmatum in fide instruant: declinare malum & facere bonum, ac dominicam orationem edoceant.

EFfectus sacramenti satis superque ex predictis elicitur, nempe quòd detur ad impartiendum donum spiritus, quo confirmemur aduersus omnes tentationes carnis, mundi & diaboli, quo in fide roboremur ad confitendum & glorificandum nomen Domini nostri Iesu Christi, quo denique charitatis augmentum ac perseuerãtiam in bonis operibus capiamus. Huius ergo sacramẽti mysterium tota vita rememorandum est, vt recogitet Christianus, se Christi signiferum esse, se Christi arma in fronte portare, se in crucifixo omnia aduersa victurum, se pro desertore habendum, si ab his signis ad aduersarij, nempe diaboli, castra peccãdo transfugerit: se non coronandum, nisi legitimè certauerit: se denique perdendum, nisi ab imperatore suo in omnibus actionibus, tribulationibus & angustijs fideliter steterit. Vix est ergo vlla ceremonia in ecclesia, quæ nos in omnibus tẽtationibus ad constantiam, perseuerantiam, & patientiam efficacius cohortetur.

Huius sacramenti mysterium tota vita rememorãdum.

Roma. 8

1. Tim. 1. 2

Quo affectu accedẽdum sit.

Roma. 8

AFfectus accedentis ad participandum hoc sacramẽtum, is erit, vt credat se accepturum spiritum sanctum, arrabonem salutis. Confirmabit autem fidem suam ex locis scripturæ suprà allatis, memor verbi Saluatoris, quod Christus ad Apostolos (quorum Episcopi in ecclesia successores sunt) dixit: Sicut me misit viuens pater, & ego mitto vos. Vt enim diuus Ambrosius ait: Non humanum hoc opus, neque ab homine datur, sed inuocatus à sacerdote spiritus à Deo traditur, in quo Dei munus ministerium est sacerdotis.

Ioan. 20

Ambr. de spiritu sancto libro 1. cap. 7

Actio. 8

DEniq;, minister huius sacramenti Episcopus est. Nam vt in Actis legimus, Philippus diaconus, licet Samaritanos verbo Dei conuerterit, & baptizauerit, non tamen hoc sacramentum ministrauit, sed Apostoli miserunt ad eos Petrum & Ioannem, qui quum descendissent, orauerũt pro ipsis, vt acciperent spiritum sanctum, quod nunc faciunt Episcopi, nimirum Apostolorum successores.

Hierony. contra Lucifer.

De

DE EVCHARISTIAE SACRAMENTO.

SACRAMENTO Eucharistiæ ecclesia nihil sublimius habet. Quid enim augustius, quàm quòd ecclesia per corporis & sanguinis dominici participationem, etiam iuxta naturam & substantiam vnũ cum Christo efficitur, & quodammodo in deum suum transformatur? Quid efficacius ad perfectam, indissolubilemque concordiam fouendam, quàm quòd ecclesia eodem corpore vescens, eundem sanguinem bibens, per eundem spiritum in vnum corpus redigitur, & Christo capiti viuo, viua connectitur? Et eatenus hoc sacramẽtum cæteris sacramentis, tum veteris, tum noui testamenti maius & excellentius est, quòd in alijs elementum seu exterior species nullam substantialẽ mutationem recipit. Neq; enim aqua baptismatis, aut oleum chrismatis consecrata, in aliam naturam mutantur, neq; spiritus sanctus (quem aqua in baptismo significat abluentem & emundantem, chrisma verò in confirmatione roborantem & illuminantem) in eisdem elementis essentialiter continetur, quamuis credentibus in mysterio exhibeatur & detur. At solum sacramẽtum panis & vini, potentia verbi diuini ita mutatur, vt substantialiter non sit quod antè fuerat, sed quæ ante consecrationẽ erant panis & vinum, post consecrationem sint substantialis caro & sanguis Christi. Vnde id (quod paulò ante diximus) consequitur, nempe nos virtute huius tam eximij sacramenti non solum spiritualiter (quod recta fide charitateq; syncera fit, sed & corporaliter Christo vniri, vt simus non tantum spiritu ei cõglutinati, sed & simus membra corporis eius ex carne & ex ossibus eius, quemadmodum apud diuũ Paulum Eph. v. legimus. Sic enim eum locũ orthodoxi patres, in primis vetustissimi illi, Cyrillus ac Hilarius interpretantur. Sed de hoc infrà latius dicemus. Nunc nobis, quem institutionis causa delegimus, ordo sequendus est.

Sacramento euchari stiæ ecclesia nihil habet sublimius.

In cæteris sacramentis exterior species non mutatur substãtialiter.

In sacramẽto altaris non manet quod ante fuerat.

Cyrillus.

Hilarius.

De nomine in primis uidendum. Constat autem uarias esse huius sacramenti appellationes.

Euchariſtia cur dicatur. Baſilius. A Patribus certe frequentius Euchariſtia appellatur. Euchariſtiam vero quidam gratiarũ actionem, quidã bonam gratiam interpretantur. Baſilius hoc ſacramentũ, Euchariſtiæ vocabulũ exprimere volens, corporis & ſanguinis Chriſti gratiã appellat: vtriq; rectè. in eo enim Chriſtus, qui gratia & veritate plenus eſt, ſeipſum nobis exhibet, ac teſtatur carnẽ ſuam, quam ipſe æternũ patris verbum, mortalis factus, noſtrì cauſa ſuſcepit, pro nobis crucifixam, & ſanguinem ſuum pro nobis in cruce effuſum eſſe in remiſsionem peccatorũ noſtrorum: iubetq; nos eandem carnem pro nobis vulneratam ſumere, & ſanguinẽ bibere, idq; in ſuam commemorationem, hoc eſt, vt pro tantis beneficijs in Euchariſtia, tanquàm in noſtræ redemptionis, & futuræ ſalutis ac gloriæ pignore, nobis exhibitis, ipſi gratias agamus, quemadmodum diuus Paulus ait: Quotieſcunq; manducabitis panem hunc, & calicem bibetis, mortem domini anuntiabitis donec veniat. Canit itaque eccleſia, ad Euchariſtiæ nomen alludens: O ſacrum conuiuium, in quo Chriſtus ſumitur, memoria paſſionis eius recolitur, mens impletur gratia, & futuræ gloriæ nobis pignus datur: Halleluia, quod eſt, laudate dominũ, nimirum pro tanto nobis collato beneficio. Dicitur quoq; hoc ſacramentum Græcis ſynaxis, id eſt, conciliatio ſeu communio, quòd hoc myſterio ſignificetur & confirmetur arctiſsima coniunctio myſtici corporis cum capite, hoc eſt, Chriſti & eccleſiæ, & omnium Chriſti membrorũ, Chriſti nomen verè profitentium inter ſe, quæ appellatio ex diui Pauli verbis deſumpta eſt, dicentis: Calix benedictionis cui benedicimus, nónne communicatio eſt ſanguinis Chriſti? Et panis quem frangimus, nónne participatio corporis domini eſt? Quoniam multi vnus panis, & vnum corpus multi ſumus, qui de vno pane & de vno calice participamus. Gemina ergo iſta nomina ab effectu ſacramenti deſumpta ſunt, de quo infrà latius dicemus. Quòd hodie quidam hoc ſacramentum exemplo diui Pauli, cœnam dominicam malunt appellare, id non admodum improbandum, modò nouandi ſtudium abeſſet. Cæterum poſt Paulum vix reperias quenquam ex patribus, qui hoc ſacramentum cœnam dominicam appellet, poſtquam ſcilicet viſum eſſet ſpiritui ſancto, vt in honore tanti ſacramenti in os Chriſtiani hominis dominicum corpus prius intraret

Marginal notes: Ioan. 1 / Matth. 26 / 1. Cor. 11 (beside "ſtatur carnẽ ſuam…"); Ibidem. (beside "gnore, nobis exhibitis…"); Eccleſiæ canticum. (beside "niat. Canit itaque…"); Hoc ſacramentũ cur ſynaxis dicitur. (beside "ſacramentum Græcis ſynaxis…"); 1. Cor. 10 (beside "deſumpta eſt, dicentis…"); Cœna domini. 1. Cor. 11. (beside "dicemus. Quòd hodie…"); Auguſt. ad Ianua. (beside "rum poſt Paulum…").

quàm alij cibi: nõ enim quia poſt cibos dedit dominus, propterea pranſi aut cœnati fratres ad illud ſacramentum accipiendum cõuenire debent, aut (ſicut faciebant, quos Apoſtolus redarguit & emẽdat) menſis ſuis iſta miſcere. Nam Saluator, quo vehementius commendaret myſterij illius altitudinem, vltimum hoc voluit infigere cordibus & memoriæ diſcipulorum, à quibus erat ad paſsionem digreſſurus. Quo autem ordine deinceps ſumeretur, apoſtolis, per quos eccleſias diſpoſiturus erat, docendum reſeruauit. 1. Cor. 11 Chriſt' cur poſt cœnã hoc ſacramentũ inſtituerit.

VErbum huius ſacramenti eſt ſermo Chriſti, cuius virtute hoc ſacramentum conficitur, cuius efficacia panis fit corpus Chriſti, & vinum aqua mixtum tranſit in ſanguinem. Hunc ſermonem Eccleſia ſancta Dei à domino ſuo Chriſto Ieſu per apoſtolicam traditionem acceptum, ſic pronuntiat: Accipite & manducate ex hoc omnes: Hoc eſt enim corpus meũ. Et iterũ: Accipite & bibite ex hoc omnes: hic eſt enim calix ſanguinis mei noui & æterni teſtamenti, myſteriũ fidei, qui pro vobis & pro multis effundetur in remiſsionem peccatorum. Reliqua omnia quæ dicuntur, vel ad vſum ſacramẽti pertinẽt, vel laudes, vel gratiarum actiones ſunt, vel certæ obſecrationes & fidelium petitiones. Tam autem apertus eſt hic Chriſti ſermo quo hoc ſacramentum (vt diximus) conficitur, vt planè inſani ſint, qui eum ſecus quàm à Chriſto dictus eſt, interpretari, quin potius dedita opera deprauare (ſed fruſtra) contendunt. Ambr. de ſacramentis. In canone. Auguſt. c. vtrum. de conſecrat. diſt. 2.

Chriſtus enim æterna illa veritas, quæ omnino mentiri nõ poteſt, vt euidẽtiſsimè nobis oſtẽderet, quid in hoc traderet ſacramento, quũ hoc ipſum diuina poteſtate inſtitueret ac porrigeret, ſimplicius ac apertius dicere nõ potuit, quàm quod atteſtantibus Matthæo, Marco, Luca euãgeliſtis, dixiſſe legitur: Accipite & comedite: hoc eſt corpus meum quod pro vobis tradetur. Hic eſt ſanguis meus noui teſtamenti, qui pro vobis, & pro multis effundetur in remiſsionem peccatorum. Itidẽ diuus Paulus vas illud electionis, cuius experimẽtum habemus, quia in eo loquitur Chriſtus, dominicam inſtitutionẽ renarrans, ſic habet. j. Cor. xj. Ego enim accepi à domino, quod & tradidi vobis, quoniam dominus Ieſus in qua nocte tradebatur, accepit panem, & gratias agens, fregit & dixit: Accipite & manducate: hoc eſt corpus meum quod pro Ioan. 14 2. Tim. 2 Matth. 16. Marc. 14. Lucæ 22. Acto. 6. 1. Cor. 2. 7.

vobis tradetur: hoc facite in meam commemorationem. Similiter & calicem postquam cœnauit, dicens: Hic calix nouum testamentũ est in meo sanguine: hoc facite, quotiescunque bibetis, in meã commemorationẽ. Porrò hic sermo quẽ retulimus, nec humanus nec angelicus etiam putandus est, sed planè diuinus, quem etsi pronuntiet consecrans sacerdos, homo mortalis, tamen pronuntiando non suis, sed Christi verbis vtitur. Itaq; non sacerdotis, sed Christi sermo est, cui omne genu flectitur, cœlestium, terrestriũ & infernorum. Is vtique sermo, quo facta sunt omnia, quum antea non essent. Ante conditionem mundi cœlum non erat, mare non erat, terra non erat, nulla creatura erat. Sed audi dicentem: Ipse dixit, & facta sunt: ipse mandauit, & creata sunt. Ergo quum Christus illud æternum Dei verbum, per quod facta sunt omnia, exertissimè dicat: Accipite & comedite: hoc est corpus meum. Et iterum: Accipite & bibite, hic est sanguis meus: certissimè credere debemus, hoc quod nobis porrigitur, esse & verum corpus & verum sanguinem Christi, licet ante consecrationem, quæ fit hoc omnipotenti verbo Dei, fuerit panis & vinum: quod qui non facit, is ne primum quidem Apostolici symboli articulum mente percepit: neque etiam in Deum omnipotentem credit, qui verbo eius omnipotentiã detrahit. Rursus, qui omnipotentiam diuini verbi intelligit, is statim colligit, quòd Deus quæcũq; vult, facit in cœlo & in terra. Et vt Paulus ait: Vocat ea quæ non sunt, tanquam ea quæ sunt. Quòd si tanta vis est in sermone domini, vt incipiant esse quæ non erant, quãto magis operatorius est, vt quæ erãt, suo iussu in id quod prius non erant (id est, in corpus & sanguinem suum) commutẽtur? Quum itaque Christus, inuisibilis ille sacerdos, per visibilem ministrũ, panem in manus accipit, ac benedicit, dicẽs: Hoc est corpus meũ: scito ibi statim ac certissimè esse corpus Christi. Itidẽ ad hæc verba, Hic est sanguis meus, statim adesse sanguinem Christi. Absit ergo, vt fidelis quispiam aurẽ accommodet impijs illis Sacramentarijs hæresiarchis, qui excæcatã mente omnipotẽtiam Christi in hoc sacramento credere vel comprehendere detrectant, quos tanquam pestem quandam lethalem vitare, ac intellectũ nostrũ in obsequiũ Christi captiuare debemus, exemplo fidelis patris nostri Abrahæ, qui in repromissione Dei non hæsitauit diffidentia, sed confortatus

Chryſ. homil. 51. in Matth. ca. 14.
Philip. 2.
Gene. 1.
Ioan. 1.
Ambr. de ſacramẽt.
Infidelis qui verbo dei in hoc ſacramento omnipotẽtiam detrahit.
Pſal. 134.
Rom. 2
Ambr. de ſacra.
Quid credendum in Euchar.
2. Cor. 10.
Rom. 4.

tatus est fide, dans gloriam Deo, plenissimè sciens, quia quæcunque promisit Deus, potens est & facere. In solum CHRISTI testimonium, quod non potest nõ esse verissimum (quòd CHRISTVS sit ipsa veritas) intueri debemus. Ipse est qui testificatur nobis quòd corpus suum accipiamus & sanguinem. sic enim ait: Accipite, hoc est corpus meum. Nunquid debemus de eius fide & testificatione dubitare, qui vt omnem nobis scrupulum eximeret, addidit: Quod pro vobis tradetur. id est, non aliud, sed illud idem substantialiter, quod pro vobis redimendis tradetur ad mortem, & crucifigetur? Neque enim vel hoc imaginandum est, quòd ipsum corpus in vtero virginis formatum, deinceps formetur, sed illud ipsum corpus quod per Spiritum sanctum in vtero virginis formatum, & igne passionis in ara crucis decoctum est, verbo cœlesti conficitur. Deinde, ne hæc tanta mysteria ex persona seu dignitate ministri seu sumentis metireris, adiecit: Hoc facite. Hoc inquam, id est, hoc ipsum quod ego nunc facio, instituo, ac faciendum & sumendum iubeo, facite & vos: nimirum ex pane corpus meum, non vestra virtute, sed meo verbo consecrate, accipite & manducate, ac alijs manducandum porrigite. Rursus, ne putares hanc potestatem conficiendi & porrigendi corpus dominicum Apostolis tantum fuisse concessum, adiecit, In meam commemorationem: id est, corpus meum accipite & manducate per successionem temporum vsq; in finem seculi, in memoriam passionis meæ, quemadmodum diuus Paulus cæteris Euangelistis apertius retulit, dicens: Quotiescunque manducabitis panem hunc, & calicem domini bibetis, mortem domini annuntiabitis donec veniat. Ergo hoc ipsum quod CHRISTVS fecit, quod deinde Apostoli eius mandato fecerunt, nunc quoque per sacerdotes & fideles ipsius in consecrando, porrigendo, & manducando corpore dominico fit, & deinceps fiet, donec ipse redierit ad iudicandum viuos & mortuos. Interea enim oportet perpetuo meminisse & prædicare mortem domini, & annuntiare remissionem peccatorum in nomine eius, videlicet quòd is per mortem & sanguinem suum nos à morte æterna redemerit, remissionemque peccatorum & vitam æternam impetrauerit, quod certe maiori serio facere aut exprimere haud possumus, quàm edendo corpus

Chryso. in hom. 51. in Matt. c. 14. Ioan. 14. Matth. 26. Marci 14. Lucæ 22. 1. Cor. 11.

Mag. in 4. dist. 11. Damasce. li. de orth. cap. 4.

Nõ solum Apostolis hæc potestas cõcessa.

1. Cor. 11.

Ambr. de sacra. c. 6.

pus

pus Christi in commemorationem corporis eius pro nobis in cruce mortui, & bibendo sanguinem Christi, in commemorationem sanguinis Christi pro nobis in cruce effusi. Iam vt Apostolus veritatem dominici corporis in Eucharistia magis etiam confirmaret ac testatiorem redderet, sic subintulit: Itaque quicunque manducauerit panem hunc, & biberit calicem domini indignè, reus erit corporis & sanguinis domini. Et iterum: Qui enim mãducat & bibit indignè, iudicium sibi manducat & bibit, non dijudicans corpus Domini. Quorum verborum sensus est: Quandoquidem dominus Iesus testatur se in hoc sacramento, nobis tradere verum corpus ac sanguinem suum, itaq; quicunq; manducauerit indignè, reus fit corporis & sanguinis Domini, id est, reatum damnationis æternæ incurrit, ac pœnas mortis Domini dabit, quia non dijudicat corpus domini, id est, non discernit quàm sit hoc corpus dignius omnibus creaturis, tametsi quod ad externã speciem attinet, videatur esse panis: id quod ipse Apostolus graui censura coarguit in Corinthijs, qui non dijudicabant illud, sed velut quemlibet cibum indiscretè, negligenterque sumebant. Quos & superius commonefaciens, ait: Calix benedictionis cui benedicimus, nónne communicatio sanguinis Christi est? Et panis quem frangimus, nónne participatio corporis Domini est? Quibus verbis nihil aliud significatur, quàm porrecto nobis sacraméto sub specieb. panis, & vini in Eucharistia, exhiberi nobis corpus & sanguinem Christi, qui vt communicauit carni & sanguini propter nos, ita ea per quæ nobis coniunctus est, indicibili charitate nobis rursus communicat & impertit. Ex quibus omnibus manifestum euadit, quid Christianum hominem de hoc sacramento omnium maximo sentire, & interrogatum respondere oporteat, nempe in hoc sacramento nobis ad manducandum & bibendum exhiberi verum corpus & verum sanguinem Christi, sub speciebus panis & vini, ex ipsius Christi institutione. Ipse est enim (vt suprà diximus) ipse inquam est, non minister, qui nobis carnem & sanguinem suum (licet per ministrum sacerdotem) porrigit, quod verba sua clarissimè testantur.

[Margin: Veritas corporis Christi ex Paulo. — 1. Corin. 11 — Ibidem. — Sẽsus verborũ apostoli. — Corinthij reprehensi grauiter à Paulo. — 1. Cor. 10 — Hebræ. 2 — Quid Christianũ hominem de hoc sacramẽto interrogatũ respõdere oporteat. — Cypria. de cœna domini, sub finem.]

Elementum ergo seu materia huius diuinissimi sacraméti, panis est, & vinum aqua mixtum, ad quæ quum accedit verbum, transeunt in verum corpus & sanguinem Christi,

[Margin: Elementũ huius sacramenti quid sit.]

sti,& fit sacramentum.Hoc(inquit Augustinus) est quod dici- Augușt.in
mus, quòd modis omnibus approbare contendimus sacrifi- lib. sentē.
cium ecclesiæ duobus confici,duobus cōstare,visibili elemen- prosper.c. hoc est. de
torum specie, & inuisibili Domini nostri Iesu Christi carne cōse. dis.2
& sanguine:sacramento,id est,visibili,sed mystico signo,& re
sacramenti, id est, corpore Christi, quanquam hic adnotandum est, rem huius sacramenti geminam esse. Vnam,quæ sub speciebus panis & vini vere continetur,nempe carnem & sanguinem Domini, atque illud ipsum corpus quod pro nobis traditum est: quæ res, huius sacramenti basis & fundamentum est. Alteram,quæ est huius sacramenti virtus & efficacia,secun Augușt.de
dum quem dicendi modum rem huius sacramenti, vnitatem sacra.fide.
corporis Christi(quæ est ecclesia) appellamus, quæ res magis significatur hoc sacramento quàm contineatur. Dicimus autem species panis & vini tantum sacramētum, & non rem esse sacramenti, quòd sint sacræ rei signum: siquidem præter spe- Spēs panis
ciem, quam sensibus ingerunt, aliud faciunt in cognitionem & vini tā-
venire.Quod vt paulò manifestius euadat,nosse oportet,nul- tum sacramentum.
lum elementum congruentius esse ad significandum rem in hoc sacramento contentam & significatam, quàm sunt panis & vinum. Qui in scripturis vel mediocriter versati sunt, nouerunt appellatione panis,non tantum hunc, qui ex farre fru Panis quō
mentitio conficitur,venire:sed per panem interdum significa in scriptu-
ri Christum,quemadmodum idem de seipso ait: Ego sum pa- ris accipiatur.
nis viuus qui de cœlo descendi. Ipse enim vnigenitus filius, Ioan.6
verus panis est,qui quum sit ex substātia patris naturaliter cun 1. Tim.6
cta viuificans,vniuersum terrarū orbem potest nutrire,& toti Ioan.6
mundo vitā præbere,qui & solus per Spiritū sanctū,spiritum Ro.6.7.8
nostrū viuificat, & corpus ipsum à corruptione liberat.Quia Ephe.2 Hebræ.10
vero Christus hunc mirabilē in nobis operatur effectum vir- Hiere.11
tute passionis & mortis suæ,quam in carne sustinuit, frequenter panis, Christi corpus significat,vt est apud Hieremiam: Venite(quæ est Iudæorum vox) mittamus lignum in panē eius. hoc est,crucem in corpus eius. Interdum,verbum Dei, quo fidelis anima reficitur ac sustentatur, panis dicitur. Nam vt in Deuter.legimus,& Christus in Euangelio testatur:Non in so Deut.8
lo pane viuit homo, sed in omni verbo quod procedit de ore Matt.4
Dei. Hic enim est panis ille supersubstantialis, quem petimus Matth.6
nobis quotidie dari. Interdum panis,omnia ad vitæ præsentis

subsi

subsidium necessaria desinat, & præsertim panem illum materialem, quo potissimum victitamus. Ergo quum Christus seipsum nobis in sacramento exhibere & porrigere, esuq; corporis sui, in fide verbi diuini, reficere, sustinere & conseruare nos voluerit, elementum delegit, quod ad hæc omnia significanda, & non tantum menti, sed & oculis nostris inculcanda congruentissimum est. Vt enim panis hic terrestris imbecillitatem carnis nostræ reficit, sustinet & conseruat, & vinum hominem lætificat atque inebriat, sic caro & sanguis Christi, quum non tantum sacramentaliter, sed & spiritualiter manducantur, interiorem hominem mirificè reficiunt, lætificant & saginant, quum scilicet intelligit se per Christum adeptum esse omnia, regenerationem, iustificationē, & vitam æternam. Quam refectionem præuidens Dauid, cecinit: Calix meus inebrians, quàm præclarus est. Deinde quum ecclesia Christi corpus mysticum sit, & illius vnitatem, perceptione huius sacramenti Christus nobis commendare voluerit, panis & vini materia conguentissimè delecta est. Quoniã sicut ex multis granis conficitur vnus panis, & ex pluribus acinis vinum cōfluit, & vnum corpus ex multis membris componitur, sic ecclesia ex multis fidelibus charitate copulante connectitur. Mysterium siquidem pacis & vnitatis nostræ, Christus in sua mensa consecrauit. Præterea sic oportebat adimpleri scripturã, & vmbram per superuenientem lucem euacuari, & veritatem figuræ respondere. Quòd enim Melchisedech typum Christi portarit, declarat Spiritus sanctus ex persona patris ad filium dicens: Ante luciferum genui te. Iurauit dominus, & non pœnitebit eum: tu es sacerdos in æternum, secundum ordinem Melchisedech. Hic est (inquit Apostolus) Melchisedech, qui obuiauit Abrahæ reuerso à cæde regum, & benedixit ei, cui & decimas omnium diuisit Abraham. Primum quidem, quia interpretatur rex iustitiæ, deinde autem & rex Salem, quod est rex pacis, sine patre, sine matre, sine genealogia, neque initium dierum, neque finem vitæ habens, assimilatus filio Dei, manet sacerdos in æternum. Quæ tamen Apostoli verba sic intellige, non quòd Melchisedech sine patre & sine matre fuerit, sed vt scriptura in typo nobis ostenderet sacerdotium Christi, finem non habiturum; subito introducitur in Genesi, Melchisedech occurrisse Abrahæ, à cæde hostium reuertenti, cuius quidem

Marginal notes: Psal.103 | Roma.8 | Tit.3 | 1.Corint.1 | Ioan.6 | Psal.22 | Epe.2 | August. in sermo. de sacr. fid. | August. in sermo. ad infant. de sacramen. | Typ᷒ Christi, Melchisedech. | Psal.109 | Hebræ.7 | Gene.14 | Chrys. homi. 34. in Gene.

dem nomen, nec antea, nec postea reperitur asscriptum. Hic Melchisedech (quemadmodum scriptura refert) proferens panem & vinum, erat enim sacerdos Dei altissimi, benedixit Abrahæ. Quis est iste Melchisedech, qui significatur rex iustitiæ, rex pacis, nisi Christus, qui solus est Dei iustitia, Dei pax, & Dei sapientia? in quo solo iustificamur, & iustificati per fidem, pacem habemus apud Deum? Hic protulit panem & vinum, dicens: Hoc est corpus meum, hic est sanguis meus. hic benedixit fideli Abrahæ, & obtulit semetipsum pro eo verum sacrificium. Per suum enim sanguinem, benedictionem, id est, peccatorum remissionem acquisiuit illi, imò & omnibus electis, qui expectauerunt eum ab origine mundi.

Ibidem. 1. Corint. 1 Ephe. 2 Coloss. 1 Roma. 5

Non enim benedictio illa ad Abraham tantum, sed ad nos pertinet. Nam si Abraham Deo credidit, & reputatum est illi ad iustitiam, vtique quisquis Deo credit & fide viuit, iustus inuenitur, & iampridem in Abraham fideli (cui Deus repromisit, quia in illo benedicentur omnes gentes) benedictus & iustificatus ostenditur, manducans ac bibens carnem & sanguinem domini sui, quæ verus ille Melchisedech sacerdos in æternum sub specie panis & vini, ipsi de altari suo profert. Cæteras huius sacramenti figuras, quæ plurimæ sunt, persequi in præsentiarum supersedebimus, quòd hanc institutionem nostram breuitas deceat: sufficiat admonuisse, per māna non tantum verbum Dei, sed & hoc sacramentum pulcherrimè adumbratum esse. Qui vero volet cognoscere quàm conueniat figura veritati, veteres orthodoxos perlegat. Certè Paulus Apostolus testatur, patribus omnia in figura contigisse: Nolo (inquit) vos ignorare fratres, quoniam patres nostri omnes sub nube fuerunt, & omnes mare transierūt, & omnes in Moyse baptizati sunt in nube & in mari, & omnes eandem escam spiritualem manducarunt, & omnes eundem potum spiritualem biberunt. Biberunt autem de spirituali consequente eos petra: petra autem erat Christus. Sed, vt subiecit, non in pluribus eorum beneplacitum est Deo. nam prostrati sunt in deserto. Hæc autem in figura facta sunt nostri, &c. Et post pauca: Hæc autem omnia in figura contingebant illis. Edebant ergo illi manna, bibebant de petra, sed aliud illi, aliud nos: illis imago dabatur, nobis veritas exhibetur: illi manducabant manna, vmbram tantum veri panis, qui de cœlo

Gene. 15 Roma. 4 Galat. 3 Gene. 12 Hieron. in psal. 109. Exodi 16. Ioan. 6 1. Cor. 10 August. in Psal. 39

descen

descendit, quemadmodũ Christus ait: Nõ Moyses dedit vobis panem de cœlo &c. nos corpus & sanguinẽ Domini, in sacramento re ipsa præsentia, edimus. Illis petra erat Christus, sed non aliter quàm in signo & figura, in qua omnia (vti seipsum interpretatur Paulus) contingebant illis. Sed nos edimus ac bibimus corporis & sanguinis veritatem, eam nobis non petra insensibili, sed ipso Christo porrigente, qui vt omnem allegoriam & æquiuocationẽ tolleret, tam diligenter diffiniuit ac descripsit, quod dedit, vt accuratius nõ potuerit: Hoc est (inquit) corpus meũ. Et addidit, Quod pro vobis tradetur. Item: Hic est sanguis meus. Et adiecit, Qui pro vobis & pro multis effundetur in remissionem peccatorum. totumq; modũ manducandi carnẽ suam & bibẽdi sanguinẽ suum tradẽs: Hoc (inquit) facite in meam commemorationem.

Ioan. 6

Matth. 26
Marci 14.
Lucæ 22
Mod⁹ mãducãdi carnẽ domini.

Proinde cunctis figurarum vel similitudinum nebulis amotis, nõ corpus quodlibet, sed corpus Domini, quod pro nobis traditum est, edere, & illum sanguinẽ, qui pro nobis effusus est in remissionem peccatorũ, nos bibere indubitatò credimus: & quod facit ipse, hoc idem in cõmemorationẽ ipsius, scimus & bene scimus nos facere, id est, carnem ipsius mãducare, & sanguinem bibere sub speciebus panis & vini tectum. Atqui id est quod Augustinus ait, & nos suprà retulimus: Hoc est (inquit) quod dicimus, sacrificium ecclesiæ duobus constare, visibili elementorum specie, & inuisibili Domini nostri Iesu Christi carne & sanguine. Et iterum: Nos autem in specie panis & vini quam videmus, res inuisibiles, id est, carnem Christi & sanguinem, honoramus. Nec enim similiter pẽdimus has duas species, sicut ante consecrationem pendebamus, quum fateamur ante consecrationem, panem esse & vinum, quod natura formauit: post cõsecrationẽ vero, carnem Christi & sanguinem, quæ benedictio consecrauit.

Pascas. de hoc sacramẽto. ca. 4

Augustin. de cõs. di. 2 ca. hoc est.

QVòd vero interdum scriptura corpus Domini post cõsecrationem panẽ vocat, more suo facit, quæ res quaslibet vocare solet nominibus earum rerum, ex quibus fiunt, vt quũ dicitur homini: Quid superbis terra & cinis? Sic ergo corpus Domini panis adhuc vocatur, quia ex pane conficitur, & panis retinet qualitates, intuentium oculis adhuc panis apparens. Vel panis dicitur, quod reuera panis animæ sit, & angelorum vitam æternam mundo ministrans.

Cur scriptura ĩterdum corp⁹ dñi post cõsecrationem panẽ vocat.

Psal. 78
Ioan. 6

Quòd

QVòd si interroges, cur Christus carnem & sanguinem suum his speciebus tecta & operta nobis exhibeat? Respondemus, id fieri, tum vt fidem tuam exerceat, quæ est de his quę nõ videntur: deinde, ne abhorreat animus, quòd cerneret oculus carnem & cruorem: denique, ne ridiculum fiat paganis, quòd cruorem occisi hominis bibamus. Amb. lib. 6. de sacr.

COnsecratur autem sub duabus speciebus separatim, tum quòd ita instituerit Christus, tum etiam quòd ita fieri conueniat. nam quum hoc sacrificium sit rememoratiuum passionis dominicæ, conuenit vt separatim panis, & separatim calix consacretur: quoniam & in passione sanguis fuit separatus à corpore: quo etiam significatur, Christum verum & non phantasticum corpus assumpsisse. Deinde in duabus speciebus celebratur, vt animę & carnis susceptio in Christo, & vtriusque liberatio in nobis significetur. Valet enim ad tuitionẽ animæ & corporis, quod percipimus: quia caro Christi pro salute corporis, sanguis verò pro anima nostra offertur, sicut præfigurauit Moyses: Caro (inquit) pro corpore vestro offertur, sanguis pro anima. Sub altera tamen specie totus sumitur Christus, nec plus sub vtraque, nec minus sub altera tantum sumitur. Nec debent dici duo sacramenta, sed vnũ, quia sub vtraq; specie idem sumitur, atque eadem est ratio (vt ait Hilarius) in corpore Christi, quæ in manna præcessit, de quo dicitur: Qui plus collegerat, non habuit amplius, nec qui minus parauerat, habuit minus. Sub panis ergo specie, ex vi (vt vocant) sacramẽti, Christi corpus cõtinetur. Sanguis verò per concomitantiam. Contrà sub specie vini sanguis Christi ex vi continetur sacramenti, per concomitantiã verò & corpus. Nam hoc corpus manducamus, de quo dixit Christus: Quod pro vobis tradetur. Et hunc sanguinem bibimus, de quo idem aiebat: Qui pro multis effundetur. At illud corpus viuum erat, ille itidem sanguis vitalis. Absit enim, vt vel in mentem nostram subeat Christi corpus post resurrectionẽ, vel à sanguine, vel ab anima, vel à diuinitate separari. Siquidẽ Christus ex mortuis resurgens, amodo nõ moritur. Nam quî moreretur, qui mortem moriendo destruxit, & Osee vaticinium consummauit, Ero mors tua ô mors? Et ideo in Ephesino Concilio contra Nestorium diffinitum est, nos verè viuificatricem, & ipsius verbi propriam factam carnem percipe-

Cur separatim sub duab⁹ speciebus cõsacretur.

Ambr. super epist. ad Corin. cap. 11
Roma. 8
1. Thess. 5

Sub altera tãtum spẽ totus Christus sumitur.

Hilari⁹. de cõsec. dist. 2. cap. vbi pars est.
Exod. 16
Cyprian.
Damasce.

Matth. 26
Marci 14.
Lucæ 22.

Roma. 6
Osee 13.
Ephes. concilium.

August.de sacra. fid. re. Quæ quum ita se habeant, laico molestum esse non debet, ecclesiæ consuetudinem ac decretum tantisper sequi, donec illi aliter visum erit, ne de exteriori specie tantum solicitus, virtutem sacramenti, hoc est, ecclesiæ vnitatem, amittat, ne dicamus, rumpat seu dissipet, quemadmodum in Canonibus Concilij prouincialis admonuimus.

Cyprian?. AQua verò in sacrificio altaris vino miscetur, quod patres perhibent fieri exẽplo & ministerio Domini, quod etsi in Euangelio nõ dicatur expressim, patrum tamen Tho. aqui. concors testimonium nobis satisfacere debet, maximè quod illi regionis Iudęæ mos suffragetur, quum ibi non merum, sed aqua mixtum vinum ex more bibatur. Quanquam magis intuendũ mysterium est. Nam primum significatur adimpletio Ambr. de sacramen. figurę, quæ in lege præcessit, de qua dixit Apostolus: Bibebant autẽ de spirituali cõsequente eos petra. Moyses propheta Dei, 1. Cor. 10 Nume. 20 virga (hoc est, verbo Dei) tangit petram, & fluit aqua, & bibit populus Dei. Tangit sacerdos calicem, redundat aqua in calice, salit in vitam æternã: & bibit populus Dei, qui gratiam Ioan. 19 consequutus est. Accipite & aliud: Vnus ex militibus tempo- Matth. 26 re dominicæ passionis (quam repræsentamus in hoc sacrifi- 1. Cor. 11 cio) lancea latus Christi mortui aperuit, & continuo exiuit Cyprian?. sanguis & aqua: aqua, vt emũdaret: sanguis, vt redimeret. Per vinum igitur redemptio, ablutio per aquam significatur. Per Apoc. 17. aquam quoque populi significantur, dicente Ioanne: Aquæ c. cum omne. de consecr. dist. 2 multæ populi multi. Quum ergo in calice vino aqua misceatur, significatur quòd Christo populus adunatur, & credentiũ plebs ei in quem credit, copulatur.

De ritibus Missæ. CAeteros ritus Missæ, in qua hoc sacramentum conficitur, persequi longum fuerit, nec est necessarium, quum complures libelli extent, qui hos omnes sigillatim & ex Quid Missæ vocabulum significet. professo explicent. De paucis tantũ admonebimus. Missa, vocabulum est ex lingua Hebræa mutuatũ, quo significare voluerunt patres, quod Græci liturgiam vocant, nos sacrũ ministe- Liturgia. rium appellamus. Quæ, siue vestitũ, siue totam sacerdotis aliorumq; ministrorum actionem spectes, nihil aliud est quàm repræsentatio quædam iucundissima mysterij humanitatis, & Missa ex duab? partibus constat. præsertim passionis Christi. Nullam enim hic spectas ceremoniam (vt interim de reliquis silẽã) otiosam, quæ non suam peculiarem vim significandi habeat. Constat autẽ Missa ex duabus

bus potiſsimũ partibus, nẽpe ex verbis domini, quibus corpus & ſanguis eius cõficitur, quæ recẽſentur in Canone: hanc eſſe potiſsimam Miſſæ partẽ, nemo ambigit. Reliqua omnia, alteram partẽ dicimus, quæ (vt ſuprà ex Auguſtino retulimus) nihil aliud cõtinet quàm laudes, cõfeſsiones, obſecrationes vel petitiones pro populo, antiſtitib. & regibus lõgè omniũ pientiſsimas, quas eccleſia ſancta Dei, exemplo capitis ſui Chriſti, huic auguſtiſsimo altaris ſacrificio adhibendas decreuit, idq; mirabili quadam per orbem terrarũ cõcordia. Nam ſi quid variant eccleſiæ diuerſæ, in vnitate catholica perſeuerantes, id certè parum admodum eſt, quo res ipſa non variatur. Sequuta eſt autẽ (vt iam diximus) eccleſia dominum ſuum, quem Matthæus teſtatur, vltimæ cœnæ, in qua corpus & ſanguinẽ porrexit, hymnum addidiſſe, & tandẽ hymno dicto exiuiſſe in montem Oliueti. Ioannes etiã refert, quo pacto pro diſcipulis & pro tota eccleſia per eorum verbũ creditura, potiſsimum pro eius vnitate patrem cœleſtem orauerit. Porrò Paulus apoſtolus oblationem in cruce factam (quam eccleſia ex domini ſui inſtitutione repræſentare ſtudet) pertractans, de Chriſto ſic ait: Qui in diebus carnis ſuæ preces, ſupplicationesq; ad eum qui poſsit illum ſaluum facere à morte, cum clamore valido & lachrymis offerens, exauditus eſt pro ſua reuerentia. Quid verò Chriſtus, & pro quibus orauerit, apud Euãgeliſtas in hiſtoria paſsionis videre eſt. Inſequens igitur eccleſia magiſtrũ ſuum, Miſſam orditur à pſalmodia. Supplicat deinde Deo cum glorioſa celebratione ſanctiſsimę Trinitatis in canticis, Kyrie eleyſon, & Gloria in excelſis. Et quoniam conuenimus ad participandum corpus Domini, ſi non ſemper ſacramentaliter exteriori participatione, ſaltẽ ſpiritualiter per fidem. Idcirco eccleſia præparat animos noſtros viuo verbo Dei, quod partim ex prophetica ſeu apoſtolica, partim ex Euangelica lectione deſumit, quibus interſerit cantica quædã laudis, Euãgelicæ lectioni annectit ſacroſanctæ fidei noſtrę profeſsionem ſeu confeſsionẽ. Statim pòſt, ſe ad huius myſtici ſacrificij celebrationem accingit, præmiſſo cãtico, quod Offertorium appellamus. Subinde ad potiſsimam Miſſæ partem (in qua verbis dominicis corpus & ſanguis Domini cõſecrãtur) progreſſura, accepto in manus pane, & calice, gratiarũ actionem, quam pręfationẽ dicimus, ſimul & hymnũ illum angeli-

Auguſtin. c. vtrũ. de cõſe. diſt. 2

Augu. ad Pauli.

Matth. 26

Ioan. 16

Hebræ. 5

Lucæ 23.

Introitus.

Cantica.

1. Cor. 11

Epiſtola.

Euangelica lectio.

Symb. apoſtolicum.

Cõfeſsio.

Offertorium.

Cypria. in oratio. dominicam.

cum & planè diuinum, ex Esa. cap. vj. & Matt. xxj. desumptum, Deo concinit, imitata quidem dominum suum. nam (vt ait Euangelista) ipse accepto pane, gratias agens, benedixit & fregit. His ergo præmissis, progreditur ad sacerrimum Canoné, cuius (vt sæpe diximus) præcipua pars hæc est, in qua corpus & sanguis Domini consecrantur. Interim tamen ecclesia, quia sacrificium illud in cruce pro viuis & mortuis in remissionem peccatorum oblatum, ex Christi institutione recolit, insequens dominum suum, varias petitiones, preces, supplicationesque ad Deum effundit: In primis obsequium suum, quod ex iussu Christi obit, acceptū haberi petit. Dein ordine quodam dominum deprecatur. Primum pro vnitate sanctæ ac catholicæ ecclesię generatim orat: pòst pro his qui publicā alios regendi ac gubernandi administrationem spiritualem vel ciuilem gerunt: quem deprecandi ordinem ab Apostolo accepit, huc cohortante: Obsecro (inquit) primum omnium fieri obsecrationes, orationes, postulationes, gratiarum actiones, pro omnibus hominibus, pro regibus, & omnibus qui in sublimitate sunt constituti, vt quietam ac tranquillam vitam agamus in omni pietate & castitate. Neq; verò tantum pro ciuili magistratu, sed magis etiam pro ecclesiæ antistitibus orandū esse docet idem Paulus Ephes. vj. Coloss. iiij. & Lucas Act. xij. Post obsecrationem pro antistitibus & potestatibus, pro quibusdam etiam specialiter orat, maximè pro his qui circūstant, fideque ac pio affectu sacerdoti in actione communicant. Et quia non dubium est, nos curæ esse sanctis qui cum Deo viuunt, illisque sua esse merita & preces, quibus pro nobis apud Deum sunt soliciti, quemadmodum pro inuicem vnius eiusdemq; corporis solicita sunt membra, orat sacerdos vt Deus id precibus sanctorum concedat, non vt illorum, sed suæ diuinæ protectionis auxilio in omnibus muniamur, idque per Christum Dominum nostrum.

[Margin: Lucæ 22. — Canon sacrosanct. — Vide aug. epist. 59. ad qsti. Paul. in quęst. 5. August. ad Pauli. 1. Tim. 2 — Orandum tā pro pōtific. quàm regibus. — Pro nobis soliciti sūt sancti qui apud Deū sunt. 1. Cor. 11 — Quid sanctis tribuatur.]

Deinde ad consecrationem corporis & sanguinis dominici processurus, fidem præambula oratione acuit, qua inter alia oblationem seruitutis suæ atq; adeò cūctæ ecclesiæ acceptam haberi, & vt nobis corpus & sanguis Domini nostri Iesu Christi, virtute diuini sermonis (quem profert sacerdos) fiat, precatur. Accepta quidē semper est patri hostia, quam in altari repræsentamus, quod ad se attinet: ea enim sola patri cōplacuit.

Sed

Sed quod ad nos attinet, oblationẽ seruitutis nostræ acceptã fieri petimus, ne indignè cõtrectemus, offeramus, ac manducemus, vtque nobis virtus passionis Christi in fide manducantibus applicetur. Sequitur deinde corporis & sanguinis Domini consecratio, in qua huius sanctissimi sacramẽti institutio, & passionis dominicæ vis & efficacia cõmemorantur ac prædicantur: quam comitatur oblatio huius sacrificij repræsentatiua, quòd in memoriam Christi Domini Dei nostri, & tam beatæ passionis, necnõ ab infernis resurrectionis, & in cœlos gloriosæ ascensionis, diuinæ maiestati offerimus de suis donis ac datis. Cui annectitur supplex deprecatio ad Deum, qua petimus, vt participemus corpus & sanguinem dominicum, nõ ad iudicium seu cõdemnationem, sed potius vt tali participatione mediante, per Christum Dominum nostrum, gratia cœlesti repleamur. Deinde commendamus Domino defunctorum animas, sed eorum tantum, qui nos præcesserunt cum signo fidei, & dormiunt in somno pacis. Signa fidei, sacramẽta sunt, & opera Christiano homine digna. Obdormiunt autem in somno pacis, qui in pace conscientiæ erga Deum cum certa fiducia remissionem peccatorũ lethalium, è viuis excesserunt, certissimè credẽtes, quòd sanguis ille pretiosus, qui pro multis effusus est in remissionẽ peccatorum, non solum ad salutem viuentium, verumetiam ad absolutionem valeat mortuorum. Quodq; pietas viuentiũ his defunctis prosit, qui cum viuerent, hæc sibi, vt postea possent prodesse, meruerunt. Nam si hoc sanctorum communio (quam nos credere profitemur) significat, quòd in illo sanctorum cœtu omnia communia sint, neque quicquam proprium quenquam habere, omnesq; omnium aliorum pias precationes, ac omnia pia opera alijs eiusdem corporis membris prodesse: certe sancta & salubris est cogitatio pro defunctis exorare, vt à peccatis soluantur. Eam autem orationem pro defunctis maximè efficacem esse, par est, quæ sacrificio altaris coniuncta est. Post orationẽ pro defunctis, postulatur & pro viuis, de multitudine miserationũ domini sperantibus consortiũ cum sanctis, iam cum Christo regnantibus, idq; per eundẽ Christũ Dominum nostrum. Qui statim post, tanquam Dei & hominum mediator, prædicatur omnium horum bonorum author & elargitor, atque huius sacrificij institutor, confector, & applicator. Iam sacer-

Quare sacerdos petat oblationem hanc acceptam haberi.
Matth. 17
2. Petri 1.
Hebr. 10
Annuntiatio mortis dominicæ.

Pro quib⁹ animabus corpore absolutis oretur.
Matth. 7
Lucæ 6
Coloss. 1
1. Petri 3.

Sãctorum cõmunio quid significet.
2. Mac. 12

Nobis q̃que &c.

Per quem hæc omnia &c.
1. Timo. 2

Oremus, præceptis &c. dos progredi incipit ad participationem diuinissimi sacramenti, ad quam vt rectè præparemur, hortatur alta voce omnes ad orationem dominicam dicendam, in qua inter alia panem hunc supercœlestem nobis dari petamus, in cuius calce subnectitur oratio, qua vltima dominicæ orationis precatio magis explicatur. Et quia Christus in mensa sua mysterium vnitatis & pacis nobis consecrauit, sequitur pacis Domini imprecatio. Pax verò domini, nō quæuis pax est, sed ipsa cordis tranquillitas, quæ solis reconciliatis per fidem, ipsa remissione peccatorum contingit. Iam quia remissio peccatorum, nisi per Dei misericordiam nobis in Christo propositam (quæ fidei obiectum est) omnino haberi non potest, idcirco ad agnum illum Dei conuertimur, qui solus tollit peccata mundi, cuius misericordiam imploramus, & demum pacem eam quam diximus, nobis donari petimus. At præter hanc pacem, quam per fidem habemus erga Deum, alia quoque Domini pax est, hominis videlicet erga seipsum, quæ ex priori proficiscitur, & per spiritum sanctum, mortificantem subinde concupiscentiam nostram, ne dominetur rursus peccatum in nostro mortali corpore, ingeneratur. Denique pax Domini est charitas fraterna, qua ex animo remittimus proximo, veramque & Christianam concordiam cum eo habere per charitatem studemus. Hæc quoque simul cum charitate diffunditur in cordibus nostris per spiritum sanctum, qui datus est nobis. Extra hanc triplicem pacē Domini, quam ipse abiens nobis reliquit, ac dedit, non est illa vera pax. Esa. xlviij. Non est pax impijs, dicit Dominus. Triplicē ergo hanc Domini pacem sacerdos petit: priorem in supplicatione ter repetita, quæ incipit, Agnus Dei: alteram in ea, quæ incipit, Domine Iesu: tertiam omnes habere iubet, vt apti sint sacrosanctis mysterijs Christi, ac sic tandem osculum pacis sumit Christianæ charitatis symbolum. Frangitur interim hostia salutaris, quæ quidem fractio in specie tantū panis fit, quæ post consecrationem remanet sine subiecto, Christus verò integer manet & totus in singulis particulis. Fit autem hoc in signo seu sacramento, nō sine insigni mysterio. significat enim & repræsentat Christi passionem: quodq; corpus Christi pro multis datum, & à multis participandum sit, quemadmodum diuus Paulus ait: Panis quem frangimus, nónne cōmunicatio corporis

Marginalia: Oratio dominica. Matth. 6 | Libera nos quæsum⁹ &c. | August. in ser. ad infan. de sacramen. | Pax Domini quæ, & q̄tuplex. Roma. 5 Roma. 4 | Cāticum. Agn⁹ Dei. Ioan. 1 | Roma. 8 Roma. 6 | Psal. 33 1. Petri 3 | Roma. 5 | Ioan. 14 | Domīe Iesu, &c. | To. 4. August. tract. de amic. | Fractio hostiæ salutaris. | 1. Cor. 10

poris Christi est? Per partes itaq; manducatur in signo, sed manet integer, totus in substãtia: manet integer, totus in corde nostro. Post hæc se ad communionem parat, orationes aliquot ad Christum fundens, quibus hoc agit, vt & cordis ad deum excitet affectũ, & gratiam dignè sumendi vitæ panem, impetret. Deinde sumit sacramentum, post sumptionem iterum orat, vt quod sumptum est corporaliter sub sacramento, spiritualiter etiam cum participatione virtutis & effectus sacramenti (de quo infrà latius dicemus) percipiatur. Rursus sacra cantio, quod Cõmune vocamus, succinitur. Sequitur precatio. Postremo loco, sacerdos totum populum velut in suam tutelam receptum, deo benedictione tradit atq; commendat. Quæ omnia sic agit ac precatur sacerdos, vt interim nihil sibi aut suis meritis aut operibus tribuat, sed cuncta præstari deposcat ex diuinæ misericordiæ magnitudine, per Christũ dominum nostrum, per quem vbiq; optat fructum passionis nobis per fidem applicari, & cætera quæ petuntur, tanquam per mediatorem donari seu propinari.

August. de cõse. dist. 3

Sũptio sacramenti.

Cõmune.

vide Aug. epis. 59. ad Paulinum. Christ⁹ applicat nobis fructũ passionis suæ.

QVid in hoc toto Missæ contextu non est pium, venerandum, ac sacrosanctum? Certè omnino fateri necesse est, in ecclesia vix vllum opus esse, quo fides magis exerceatur & beneficiũ Christi illustretur, quàm quod in Missa peragitur, si tamen quod agitur, rectè intelligatur, & pio affectu geratur. In primis siquidem hic necesse est captiuare intellectum in obsequiũ Christi, vt sub visibilibus speciebus panis & vini, ex omnipotentia verbi dei contineri credamus verum corpus & sanguinem Christi, atq; adeò hic nos fallente sensu ad firmandum cor syncerum sola fides sufficit. Præterea principalis finis institutionis huius sacramenti est, vt sit testimonium & quasi pignus remissionis peccatorum & futuræ gloriæ nobis per Christũ promeritæ. Quũ enim Christus nobis corpus suum impertit, & nos sibi tãquam mẽbra adiungit, testatur ad nos suũ beneficiũ pertinere. Sic enim ait: Qui manducat carnem meam, & bibit sanguinẽ meum, in me manet & ego in eo. Ergo quid magis acuit fidem, quàm quum hoc spectaculum oculis atq; animo obijcitur? Adde Missam totã huc spectare, vt in ea Christi beneficiũ annuntietur, prædicetur, illustretur, ac modis omnibus honorificetur. Et quis dubitat, Christum per vsum Missæ, veluti per instrumentum

Opus missæ quãmaxime fidẽ exercet & beneficia Christi illustrat.

2. Cor. 10

Tho. aqui. in hymn.

Ioan. 6

(saltem quum fides his accedit, quæ in ea geri videmus) conso lari & viuificare conscientiam nostram? Deinde, si annũtiatio & prædicatio mortis dominicæ (in qua potissima Euangelij pars consistit) si inuocatio, gratiarum actio, & confessio, præcipua fidei opera sunt & præcipui cultus ac opera Deo placentia, atq; adeò sacrificia spiritualia nouæ legis, quibus deus sibi honorem haberi pronuntiat, ipso testante, qui ait: Hoc facite in meam commemorationem. Item, Mortem domini annuntiabitis donec veniat. Et Psal. xlix. Immola Deo sacrificium laudis, & redde altissimo vota tua. Et iterũ: Inuoca me in die tribulationis, & honorificabis me: & illic iter, quo ostendam illi salutare Dei. Profectò cõsequens est, Missam quammaximè opus fidei esse, & deo placere, quòd tota illa actio constet annũtiatione dominicæ mortis, inuocatione, petitione, obsecratione, gratiarum actione; confessione, & similibus fidei exercitijs, quemadmodum suprà ostẽdimus. At eos qui ecclesiam sanctam Dei insectantur, malè habet, quòd missam sacrificium dicimus, quòd defunctorũ in Christo memores simus, quòd sanctos in canone (vt dicunt) inuocemus. Proindeq; cæco iudicio canonem, qui tot seculis concordi totius ecclesiæ cõsensu sacrosanctus est habitus, temerè reijciũt ac aspernantur. Cum quibus non est quod contendamus, quòd iam sint proprio iudicio condẽnati. tantum de paucis admonebimus pios, ne illorum vel scriptis, vel dictis offendantur. Principio igitur hoc conuenit, Missam ecclesiæ sacrificium esse: & sic appellatam ab omnibus orthodoxis patribus, qui ab ipsis Apostolorum temporibus in hæc vsque tempora ecclesiam & vita & doctrina sua, miraculis etiam comprobata, illustrarunt: inter quos sunt, Ignatius, Clemens, Irenæus, Apostolorum synchroni, Cyprianus, Hieronymus, Ambrosius, Augustinus, Chrysostomus, Gregorius. Vniuersalis ergo consensus ecclesiæ, omnium temporum testimonium est omni exceptione maius, Missam sacrificium esse.

[Margin notes: 1. Cor. 1. — Psal. 46. — 1. Cor. 11. — Actio missæ constat fidei exercitijs. — Ecclesiæ hostes canonẽ insectant, potissimũ ꝓpter tria. — Tit. 3. — Consensus vniuersalis ecclesiæ missam sacrificiũ esse testatur. — Vide Ire. lib. 4. contra hæres. cap. 63.]

Sed hoc quæritur, Quale nam sacrificium Missa sit? Aduersarij fingunt, orthodoxos diffinisse oblationem in Missa sacrificium esse, quod applicatum pro viuis & pro mortuis, mereatur is remissionem culpæ & pœnæ, & quidem ex opere operato, etsi non accedat fides eorũ, quibus applicabitur. Fingũt proinde orthodoxos obscurare beneficium Christi,

[Margin notes: Hoc quæritẽ, quale sit sacrificiũ missa. — Aduersarij orthodoxos mẽdacijs traducunt.]

ſti,eoſdemq; rurſus crucifigere filiũ Dei,quòd oblationi ſemel in cruce factæ,ſanctificationem pro peccatis noſtris detrahãt,ac Miſſæ ſeu verius operi illi externo ſacerdotis,tribuãt. Verum hæ aſpergines aduerſariorum non debent vllum eccleſiæ hominẽ offendere,quòd longe alia orthodoxorũ ſemper fuerit & ſit mens ac ſententia,quàm iſti fingunt. Omnes pij quotquot ab origine mundi vſq; in hanc diem fuerunt,ſpiritu ſancto ſuggerente ac dictante ſciuerunt,vnicum tantum eſſe ſacrificium propitiatorium ſeu ſatisfactorium pro peccatis noſtris,imò totius mundi,nimirum Chriſtum dominum, agnum illum immaculatum pro nobis in cruce immolatum, qui occiſus prohibetur ab origine mundi. De hoc enim omnis ſcriptura teſtatur,quia agnus eſt qui tollit peccata mundi, qui occiſus eſt,& redemit nos Deo in ſanguine ſuo,ex omni tribu & lingua & populo & natione. Qui dedit animam ſuam pro delictis,vt videret ſemen longæuum. De quo quidem ſacrificio,nimirũ quo ſeipſum in manifeſtatione corporis ſui Chriſtus ſemel tantum ſeſe Deo patri obtulit,tota ferme ad Hebræos epiſtola concionatur,quam eccleſia ſubinde inter Miſſarum celebrationem replicat, cum Paulo libenter pronuntians, quòd Chriſtus pontifex ille ſanctus,innocens, impollutus,ſegregatus à peccatoribus, & excelſior cœlis factus,non habet neceſsitatem quotidie(quemadmodum ſacerdotes veteris legis) prius pro ſuis delictis hoſtiam offerre, deinde pro populi.Hoc enim fecit ſemel ſe offerendo.nam vt ſubdit Apoſtolus, Per proprium ſanguinẽ introiuit ſemel in ſancta æterna redemptione inuenta.Et paulò poſt: Neque vt ſæpe offerat ſemetipſum, quemadmodum pontifex intrat in ſancta per ſingulos annos in ſanguine alieno. Alioqui oportebat eum frequenter pati ab origine mundi. Nunc autem ſemel in conſummatione ſeculorũ ad deſtructionẽ peccati per hoſtiã ſuam apparuit. Itẽ, Chriſtus ſemel oblatus eſt ad multorũ exhaurienda peccata. Item,In qua voluntate ſanctificati ſumus per oblationem corporis Ieſu Chriſti ſemel. Et poſt pauca: Hic vnam pro peccatis offerẽs hoſtiã,in ſempiternum ſedet in dextera Dei. Vna enim oblatione conſummauit in ſempiternum ſanctificatos. Qua ſentẽtia toties repetita,quid aliud vult Apoſtolus,quàm vt ſuis Hebræis, legalibus ceremonijs aſſuetis ac deditis,diſcrimen ſacrificiorum veteris le-

Vnicũ tantũ ꝓpitiatoriũ ſacrificium pro peccatis.

Hiero. in epiſtol. ad Gal.c.2.

1.Petr.1.

Ioann.1.

Apoc.5.

Eſaiæ 51.

Aug.1 lib. ſentẽ.proſper.

Epiſtolæ ad Heb. ſcopus.

Heb.7.

Heb.9.

Heb.10.

Diſcrimen ſacrificij veteris & nouæ legis.

gis & sacrificij Christi ostẽdat, vtque illos doceat, illa omnia veluti vmbras ac signa quædam promissionis de Christo, in hoc vere vnico propitiatorio sacrificio esse cõpleta, & proinde signati præsentia penitus sublata? Hic est enim eius epistolæ scopus.

Quale sacrificium missa sit.

RESTAT igitur videre, quale nam sacrificium missa sit. In qua re explicanda, si paulò diutius immoremur, quàm Enchiridij breuitas patiatur, nemo nobis vitio verterit, quòd operæpretium fore putemus, eam materiã, quæ hoc seculo vel maxime controuertitur, quàm fieri potest dilucide tractari, expedirique, quo eorum calumniæ, qui sacratissimos iuxta ac vetustissimos ecclesiæ cultus ac ritus hostiliter insectantur, manifestè deprehendi possint. Tacemus quòd sacrificij rationem ac naturam nosse & tenere, ad multa alia religionis nostræ argumenta penitius percipienda quamplurimũ fecerit. Et vt à ratione vocabuli auspicemur, nemo grammatices vtcunq; peritus ignorat, Sacrificium à verbo sacrificare deductum, quod est sacrum facere: Sacrum vero significare, quod Deo peculiariter dedicatum est: proindeque sacrificium appellari, quod Deo veluti ei proprie debitum nuncupamus, offerimus, reddimus ac dedicamus. Quod vsque adeò verum est, vt ne Ethnici quidem censuerint vlli alij sacrificandum, quàm ei, quem Deum aut sciuerint, aut putauerint, aut finxerint. Qui etiam non ob hoc culpãtur quòd sacrificia fecerint, verum quòd hæc non secundum inspirationem atq; doctrinam veri Dei, sed secundum adinuentiones proprias, non vero Deo, sed idolis & dæmonijs exhibuerint. Nec dæmonia quidem sibi sacrificium fieri expeterent, nisi id soli deo vero deberi scirent. Falsus enim Deus sic vult honorari ab his quos decepit, quemadmodum verus Deus honoratur ab his quibus consulit. Ergo ad intelligendam sacrificij rationem, hoc tantum nobis indagandum est, quidnam sit, quòd Deus ab homine tanquã sibi proprie debitũ requirat? &, quatenus id Deo homo persoluere potuerit ac possit. Qui vel primis religionis nostræ rudimentis sunt imbuti, sciunt Deum non ob vllam indigentiam (quòd ipse sibi summum & perfectissimum bonum semper fuerit) sed tãtum propter ineffabilem suam bonitatem, omnia tam visibilia quàm inuisibilia omnipotẽti verbo suo creasse, hominem autem omniũ postremo, non

Sacrificiũ quid sit.

Aug. con. aduer. leg. & prophe. lib. 1. c. 18. tom. 6.

Aug. de ciuit. dei. li. 10. cap. 4.

August. ad Deo gratias epi. 19 q. 3. tom. 2.

Lib. 10. de trin. dei. c. 19.

Cur Deus hominẽ cõdiderit.

Exod. 3.

Gene. 1.

non vt cætera visibilia, sed ad imaginẽ & similitudinem suam condidisse, quòd non tantum vitam, motum & sensum, sed & mentem & rationem (in qua diuinitatis vestigium relucet) ei indiderit. Dein, quòd eundem in paradisum voluptatis collocarit, vt operaretur & custodiret illum, subiectis ei omnibus, vt eorum dominaretur. Et ne quicquam ei deesset, dedisse Deum ei edere ex omni ligno paradisi, in quo & lignum vitæ constituit, vt ex eo vescens (modò vellet) viueret immortalis: quæ omnia ostendunt Deum diuinæ suæ bonitatis diuitias, in vno ligno veluti circumlatas, illustrare voluisse. Psal.103 Ioan.1 Coloss.1 Gene.1 Gene.2 Psal.8 Gene.2 August. in Gen. lib.3 cap.25. & seq.

Præterea norunt fideles, Deum indicibili pietate, quo scilicet non tantum, vti optimus maximusq; Deus reuereretur, colereturq;, sed & vt pientißimus pater agnosceretur, paternũ quoque officium erga tam mirificè conditum & tam pulchrè condecoratum hominem egisse: proindeq; ne is male vtens libertatis arbitrio (quod ex summa libertate creatoris acceperat, quid enim libero arbitrio maius?) grauiter impingeret, adiecisse etiam mandata & præcepta, ostendisseq; illi bonum & malum, vt si voluisset mandatum conseruare, conseruaretur, & in perpetuum fidem placitam custodiret: hoc est, Deum homini præter collatam arbitrij libertatẽ, addidisse insuper & gratiam, quam si per liberum non deseruisset arbitrium, eadem adiutrice perpetuo bonus, beatusq; esse potuisset: sin deseruisset, morte moreretur: siquidem hoc erat mandatum vitæ & mortis: Ex omni ligno Paradisi comede, de ligno autem scientiæ boni & mali ne comedas. In quacunque enim die comederis ex eo, morte morieris. August.de correp. & gra. cap.2 Ecc.15.17 Deut.32 Liberũ arbitrium. Eccli.15 August.de cor.et gra. cap.2 Gene.2

QVid ergo homo pro tot, tantisque beneficijs, quæ gratis conditus, gratis à Deo, beneficentißimo creatore, pientißimoque patre acceperat, ipsi Deo rursus debebat? Num vt aliquid redderet quod non accepisset? Nequaquam. Quis enim prior dedit illi, & retribuetur ei? quod ex ipso, & per ipsum, & in ipso sint omnia. Sed hoc tantum debebat, vt perpetuò erectus, & eleuatis semper oculis mentis in Deum, nunquam non intueretur & respiceret in creatorẽ, ad cuius imaginem & similitudinẽ erat conditus, vt illius omnipotentiam, sapientiã, ac bonitatem contemplaretur, vtq; ei, à quo corpus, animã & mentẽ, & quid non? dono acceperat, & à cuius verbo ac nutu omnia pẽdere cognouerat, soli fideret, Psal.115 Roma.11 Eccli.17 Coloss.1 August.de doct.Chri. lib.1

soli

soli crederet, soli adhæreret, soli obediret, solum amaret, solum coleret, solum prædicaret, laudaret, confiteretur, inuocaret, adoraret, glorificaret, solo deniq; frueretur, in cuius fruitione omnis beatitudo consistit. Hæc ergo erant sacrificia laudis, quæ Deus pro tot, tantisque beneficijs tātum reposcebat, idq; non propter suam indigentiam, sed magis propter maximam hominis vtilitatem, quòd sine his beatus esse ac permanere non posset. Potuissetq; hæc sacrificia homo ante lapsum, per adiutorium summi Dei adiutus, mediāte libero arbitrio, Deo præstitisse, quæ & præstitisset, & præstando immortalis vixisset, nisi deserta ac contempta gratia creatoris, libero arbitrio male vtens, per præuaricationem mandati in comminatam mortem miserè collapsus fuisset, ipsumque liberum arbitrium in quandam seruitutem peccando præcipitasset.

Homo creatus ad sacrificandū Deo viuenti.

Aug. li. 10. de ciuitate Dei. cap. 5

Cōtra aduer. leg. & Prop. c. 18

August. de cor. et gra. cap. 2

NAm postquam serpēs diabolus Euæ malè credulæ (insigni fraude vsus) persuasisset, non fore Deo toto corde credēdum, sed de illius summi Dei fide (qui vt negare seipsum, ita mentiri nequaquam potest) addubitādum esse, quod suggereret, nequaquam fore, vt comedentes de ligno scientiæ boni & mali, iuxta Dei verbum morerentur, sed potius futurū, vt aperirētur oculi eorum, & essent sicut dij, scientes bonum & malum. Atq; sic dementasset mulierē, vt æstimaret, Deum hanc arborem contingi nō ob id vetuisse, quòd eis pro sua paterna pietate, bonitateq; optimè voluisset, sed magis quòd eius arboris fructum ipsis inuidisset, ipsaque mulier sic dementata, diabolo plus quàm Deo credidisset, deq; arbore vetita manducasset, ac viro suo Adæ ex eadem præbuisset. Deniq; ambo mandatum Dei violassent, atq; adeò sacrificia soli Deo debita, nempe perfectā fidem & absolutam obedientiam, diabolo potius quàm Deo viuo ac vero exhibere maluissent, protinus omnia in diuersum sunt mutata.

Au. cōtra Fortu. disput. 2. In enc. c. 105

Bernar. de aduētu domini. ser. 2

2. Tim. 2

Gene. 3

August. in Ge. ad lit. lib. 8. ca. 6

August. in ench.

INtegritas enim omnium humanarū virium tam corporis quàm animi, per originale peccatū corrupta & vitiata est, in cuius locum flagitiosissimi impetus non tantum in corpore, sed & horribiles pestes ac vitia in mente ac volūtate successerunt. In homine enim sunt, ratio seu mens, quæ iudicat: voluntas, quæ obtemperat vel repugnat iudicio, imperans viribus inferioribus. Inferiores vires sunt, appetitiones sensuū seu affectus carnales. Statim ergo vt primi parentes nostri manda-

Auguf. de ciuita. Dei li. 14. c. 15

2. Senten. dist. 25

Appetēdi vis.

Vide Lac. de ira Dei cap. 1

mandatum Dei præuaricati sunt, obscurata hominis mens est & ratio, nimirum Deo vultum suum subtrahente: cœpitque protinus humanam mentem occupare Dei ignoratio ac dubitatio, diffidentiaque de bonitate Dei, sic vt deinceps homo serpentis astu miserè delusus, putaret nō amplius Deo, sed sibijpsi, suisq; proprijs viribus magis fidendum fore, iudicaretq; (sed cæco iudicio) non expectanda posthac omnia ab offenso Deo, sed potius se sibi prospicere oportere. Quæ quidem erga Deum infidelitas, suiq; fiducia, omnis mali seminarium est, atque adeò solum peccatum, de quo vt mundum argueret, missus est in orbem terrarum Spiritus sanctus. Hanc vero pestem proximè ac necessariò subsequutum est odium Dei, quæ pestis voluntatem, vti prior mentē, hominis inuasit. Vbi enim cœperunt primi parentes vacare metu & fiducia Dei, consequens erat, vt nō possent eum, cui nō credebant aut fidebant, amare: quin potius eum vt vindicem & vltorem commissi peccati horrebant, à voce ac vultu eius trementes, & fugientes ac abscondētes sese. In locum ergo amoris Dei, amor sui successit, vitium sanè (vt diximus) omnium pestilentissimum, nimirum quod non Dei voluntati, sed suis affectibus planè obsequendum persuadet, vnde inobedientia erga mandatum Dei proficiscitur, atq; obedientia erga Deum, quam solam, omni creaturæ rationali sub Deo agenti, virtutem esse, diuus Augustinus asserere non dubitauit, fugatur. Deniq; amissa integritate virium animæ rationalis, amissa firma de Deo notitia, amissis timore & amore Dei, factum est, vt quum iam homo quodammodo esset sine Deo, protinus & necessario subsequeretur in corpore & viribus inferioribus inordinata concupiscentia, duas potissimum comites supra modum vitiosas post se trahens, timorem scilicet, & amorem rerum carnalium & externarū. Vbi enim cœpisset homo vacare metu Dei, vicissim cœpit ea tantum timere quæ corpori ac vitæ mortali videbantur incommoda aut nocitura. Vbi itidem amisisset verum amorē Dei, ea tantū vehementi impetu cœpit cōcupiscere & diligere & amplecti, quæ ad vitam corporalem vel conseruandam vel fouendā vel delectandā facere videbantur. Quia tamen vires superiores per peccatum nō extinctæ, sed tantum vitiatæ ac corruptæ erant, remanente scilicet singulari Dei benignitate, in natura hominis, iudicio quodam, atq; etiam delectu

Ratio vitiata per peccatū.

Ber. ī vigilia nati. domini. ser. 5
August. de verb. do. ser. 40
Ioan. 16. et ibi vide Augustin.
Gene. 3

Amor sui pestilētissimus.
August. de Genesi. ad lite. lib. 8. cap. 16
Psal. 13
Psal. 48
Roma. 3

Appetēdi vis vitiata

Vires per peccatum nō extinctæ, sed vitiatæ.

lectu

lectu earum rerum quæ sunt subiectæ rationi ac sensui, ineuitabilis cōflictus & perpetua quædam lucta in homine suborta est, quia ratio cōtra carnales belligeratur affectus, & subinde vim sustinens, inquietudine carnis perurgente & inuolūta rijs motibus fatigata, infelicitatis suæ deplorat miseriā. Hanc luctam prima nō sensit hominis cōditio, sed sequutū est transgressorem suppliciū, & adhæsit indiuidua pœna peccato. Immutabile enim decretū ab æterna lege exierat, cōcupiscentia affligi & morte puniri peccatorem oportere, nec fieri posse, quin stimulus carnis sine vlla exceptione colaphizaret infirmū, & vsq; ad dissolutionē mors importuna persequeretur captiuū: & vt mors carnis, cōcupiscētiarū interfecaret ludibria, superesset tamen post mortem carnis, animæ labor, & afflictio spiritus, mors illa secunda, priore multo acerbior ac grauior.

Cypria. de cardi. ope. Christi. sermo. de circun.
Aug. de ciui. Dei li. 1. c. 13. 14. 15
Cypr. ser. de circun.
Gene. 2. 3

Roma. 5. 7

QVæ omnia quum sic se habeant, & originale peccatum cum pœna sua à primis parentibus in totam generis huius successionem defluxerit, facile sanè deprehendi poterit, num amodo in nostra potestate fuerit, post lapsum primorum parentū & tantos morbos in nos hæreditaria successione deriuatos, ea sacrificia, propter quæ Deo optimo maximo litanda conditi sumus, reddere ac præstare. Nam non statim cōditi sunt primi parentes, sed posteaquam peccarunt, natum est de illis genus humanum, id est, homo de homine, immundus de immundo conceptus semine, morbosus de morboso, obnoxius de debitore, peccator de peccatore, mortalis de mortali, quemadmodum diuus Paulus ait: Per vnum hominem peccatū in hunc mundū intrauit, & per peccatum mors, & ita in omnes homines mors pertransijt, in quo omnes peccauerunt. Proinde non est natura iustus quisquam, non est intelligens, non est requirens Deum. Omnes declinauerunt, simul inutiles facti sunt, non est qui faciat bonum, non est vsq; ad vnum: nimirum quod ex se est, neque Deo penitus confidentes, neque Deum ex omnibus animæ viribus amantes, sed potius pleni terrore mortis & omnium incommodorū, quæ mortem præcurrunt, pleni itidem malæ ac pestiferæ concupiscentiæ, quæ est radix omnium malorum, & lex illa peccati, qua serpens diabolus impios quidē ac iniustos veluti sua mancipia captiuos detinet, pios verò exercere, affligere, & quantum potest, à perfectione boni remorari nunquam cessat. Atq; hæc

In sola potestate nostra nō est sacrificia spiritualia Deo reddere.
August. de ver. domini. ser. 31. de ciu. Dei c. 13. 14
Roma. 5
Psal. 18
Roma. 3
Roma. 7
1. Timo. 5
Aug. contra. Iul. li. 3. ca. vlti.

hæc ita se habere non vanè opinamur, sed experiētia ipsa (quæ optima rerum magistra est) edocemur, atque adeò conscientia, quæ mille testes est, nobisque semper scaturientis intus peccati insidias exponit, conuincimur. Paulus Apostolus clamat: Non quod volo bonum, hoc ago: sed quod odio malum, illud facio. Item, Scio quia non habitat in me, hoc est, in carne mea, bonum: nam velle adiacet mihi, perficere autem non inuenio. Inuenio igitur aliam legem in membris repugnantem legi mentis meæ & captiuantē me in lege peccati, quæ est in membris meis. Et iterum: Carne seruio legi peccati. Item, Sensus seu prudentia carnis mors est, legi enim Dei non est subiecta, nec enim potest. Quare si hæc est conditio nostra, quandiu sumus in Adam, vt legi Dei perfectè obedire, aut diabolum nos in lege peccati captiuantem, nostris tantum viribus vincere non possimus, dein vt faciamus non quæ volumus, sed quæ odimus, deniq; vt velle nos quod rectum est sentiamus, sed perficere non possimus: sequitur, quòd homo post lapsum, nisi redemptus, restitutus ac reconciliatus Deo, ea sacrificia non potuerit offerre, ob quæ litanda erat conditus, id est, nō poterat vere & ex toto corde Deo fidere, Deum amare, Deo adhærere, Deo perfectè & absolutè obedire. Quamobrem duplici ratione morti erat obnoxius, tum ob immutabilē diuini iudicij sententiam, tum quia vim operandi opera vitæ amisisset, seq; in captiuitatem diabolicā miserè præcipitasset. Ergo alio singulari sacrificio opus erat, quo in primis vinceretur hostis diabolus, & placaretur offensus Deus, vt dein à redemptis, reconciliatis, viuificatis, reparatis, ac Deo rursus vnitis debita laudis sacrificia persolui possent. defecerāt enim (vt diximus) sacrificia laudis post lapsum, quòd non sit speciosa laus in ore peccatoris. Et vt Esaias ait: Facti sumus vt immundi omnes nos, & quasi pannus menstruatæ omnes iustitiæ nostræ. Et sicut Apostolus ait: Eramus omnes natura filij iræ, quibus necessarius erat reconciliator, qui hanc iram sacrificij singularis oblatione placaret, idq; eo (vt diximus) fine, vt postquàm fiducia hostiæ tam potentis oblatæ agnosceremus illum sustulisse peccata, reconciliasse nos Deo, reconciliatosq; iam habere pacem erga Deum, per eiusmodi fidem iam mortui peccatis, diuini spiritus participes efficeremur. Quo subinde spiritu carnis concupiscentias mortificante, charitatemque in cordibus nostris

Cypria. de cardi. ope. Christi. sermo. de circun.
Roma. 7
Roma. 7
Hie. 1 dia. aduer. Pelag.
August. de spiritu & lit. c. 36
Aug. de tē po. ser. 49
Hilari. in psal. 113
Aug. in enchir. ca. 30
Idē contra Fau. Mani. lib. 19. cap. 17
Homo obnoxi⁹ erat morti duplici ratione.
Eccli. 15
Esaiæ 64.
Ephe. 2
August. in enchi. c. 3
Esaiæ 53.
Ioan. 1
Ephe. 1. 2.
Roma. 5
Roma. 6

Roma.8 Galat.5 Matth.5 Ephe.2 noſtris diffundente, fieret, vt Deum rurſus ex toto corde diligere & amplecti poſſemus, eodemque ductore ac adiutore ſpiritu, ad perfectam obedientiam Deo præſtandam totis viribus accincti, in bonis operibus ambularemus: In quo omnis ratio ſacrificij Deo præcipuè debiti, conſiſtit.

Matth.5 Philip.2 HVnc autem recõciliatorem talẽ eſſe oportebat, qui quod nos peccati originalis contagione irretiti facere ex nobis non poteramus, & tamen facere eramus obligati, totum adimpleret, ac Dei volũtati omnino ſatisfaceret. Rurſus, Eſaiæ 53. Ephe.2 Coloſſ.2 1.Pe.2.3.4 Acto.2 Heb.2 qui, quicquid nos tranſgreſsionis cauſa merueramus, nec tamen perferre poteramus, ipſe noſtri cauſa portaret ac ferret, eiuſcemodiq; rationibus diaboli tyrannidem iuſto certamine vinceret, ac tantã & talem hoſtiã Deo offerret, quæ ad hæc omnia ſufficeret. Quapropter is & Deus & homo eſſe debebat. Homo quidẽ, nã id quod homo facere obſtrictus erat, & quod pati ob peccatum meruerat, alius quàm homo, perſoluere nõ poterat. Sed tamen eundem hunc, alia ratione quàm nos conceptum & natum eſſe oportuit, ne & ipſe reus peccati, pro aliorum peccatis ſatisfacere non poſſet. 1.Pet.2 Vt autem & Deus eſſet, Pſal.67.88 1.Reg.2 Oſee 13. multo magis erat neceſſarium: nam aliqui neque diabolũ tam potentem ac prudẽtem tyrannum, neq; mortem & infernum, quibus ille tyrannidem in hominem exercebat, & quæ homo peccando meruerat, vincere potuiſſet.

Auguſt. de cor. & gratia ca.10 ERgo, ne deſperaret homo perditus, optimus ac beneficentiſsimus Deus (qui nouit etiam de malis benefacere) miſertus hominis, aliena fraude decepti, ſpem futuræ liberationis captiuo facturus, in hunc modum ſerpentem affatus eſt: Gene.3 Inimicitias (inquit) ponam inter te & mulierem, inter ſemen tuum & ſemen illius: ipſum conteret caput tuum, & tu inſidiaberis calcaneo illius. Ex quibus verbis planè conſolatorijs, Adam depoſita diffidentia, de bonitate & miſericordia Dei ſpem firmam concepit, omnino fore vt aliquãdo prodiret ſemen illud benedictum, quod & ſerpentis tyrannidem, hoc eſt, peccatum, mortem, & infernum ſuperaret, & hominem ex diabolica captiuitate liberatum, Deo rurſus aſſereret, ſed nõ ſine Eſaiæ 5. Ioan.10 Philip.2 Coloſſ.2 1. Pet.2 graui conflictu. Vnde, non dubium, ille collegit ac intellexit eam liberationis humani generis rationẽ fore, vt ſcilicet hoc benedictum ſemen ſe veluti mediatorem inter Deum offenſum & hominem diaboli captiuum volens offerret, & veluti

deuo

deuouens ſeſe pro nobis omnibus, graues inimicitias hoſtis antiqui ſolus ſuſtineret, & quicquid ille nobis ad reſiſtendum impotẽtibus intentabat, in ſe exciperet: ſuaq; tandẽ inſuperabili virtute patiendo, Deiq; voluntatem pleniſsimè perficiendo vinceret, idque non ſui, ſed noſtri gratia, quo ſcilicet per hanc ſpontaneam voluntatem, qua Dei voluntati per omnia reſponderet, ſeque pro nobis deuoueret, eum ſpiritum & gratiam nobis impetraret, qua accepta, totos nos Deo conſecrare, & ſecundum Dei voluntatem viuere poſſemus. Hebr.10 Roma.5 Auguſt.in Ench.c.33

HVius itaque fiduciæ alendæ ac confirmandæ cauſa, ſtatim ab ipſis mundi primordijs, quicunq; erant homines pietate erga Deum præditi, ſacrificia Deo de primogenitis ac ſelectiſsimis animalibus gregum ſuorum faciebant, non quòd exiſtimarent Deum (qui & ſpiritus eſt, & omnia in manu ac poteſtate ſua habet) ex huiuſmodi pecudum mactatione delectari, ſed potius quòd vera illa ſacrificia, quibus Deus placaretur ac coleretur, deſignare ſtuderent. In primis ſiquidẽ hiſce ſacrificijs hoc teſtatũ volebant, vt quemadmodũ illa animalia immaculata erant à corporũ vitijs, ita indubitatò credere ac ſperare ſeſe futurum, vt is immoletur aliquando pro nobis, qui ſolus immaculatus eſſet à peccatis, quod Paulus ad Hebræos de hoſtia iuſti Abel manifeſtè explicat. Et ne dubites, patres Veteris teſtamenti omnes ſuas oblationes ad hunc tantum finem retuliſſe, exemplo eſt oblatio Iſaac, in quo Abraham benedicti ſeminis repromiſsionem acceperat, quem teſtatur Apoſtolus ipſum Abraham in parabolam accepiſſe, eundemq; figurã futuri ſacrificij fuiſſe, atq; eadẽ ex cauſa, Deus poſtea per Moyſen tot ſacrificia inſtituit, videlicet vt hoc vnicũ & ſingulare ſacrificiũ per multiplicia ſigna figuraretur, vtq; res vna varijs typis adumbrata, tanquam multis verbis quammaximè & ſine ſtudio cõmendaretur atq; in memoriam reconderetur, quòd aliter nulli hominum ab exordio mundi ſalus, niſi per huius hoſtiæ fiduciam, cõtingere poſſet. Aug.con. aduer.legẽ & prophe.c.18 Ioan.4 Pſal.49 Auguſtin. Hebr.11 Oblatio Iſaac typus Chriſti. Hebr.11 Cypri. de ration. circun. Aug.de ciuitat.Dei. cap.20

Hæc itaq; hoſtia Chriſtus eſt, ſplẽdor gloriæ & figura ſubſtãtiæ æterni patris, portans omnia verbo virtutis ſuæ, purgationem peccatorum faciens, in ſimilitudinem hominũ factus, & habitu inuentus vt homo, vt gratia Dei pro omnibus guſtaret mortem, & per mortẽ deſtrueret eum qui habebat mortis imperiũ, id eſt diabolum, & liberaret eos qui timore mor- Cur Deus ſacrificia veter.leg. interdũ reprobare videatur. Hebr.2

tis per totam vitā obnoxij erāt seruituti. Quapropter eos qui sacrificia illa externa alia intentione offerebant, vel quòd existimarent se effusione pecuini sanguinis Deum placare, vel ea

1.Petri 1. Ioan.1 Esaiæ 1.

ratione tantū se iustos esse coram Deo, & nō magis respiciebant in agnū illum immaculatū, Christum, ab æterno prædestinatū, ad tollendum peccata mūdi: eos, inquam, Deus nō secus increpat, quàm si eaipsa sacrificia, quæ per Moysen præcepit, penitus reprobaret, interim summo serio reuocās ad illius significatæ tantū hostiæ agnitioné. Sic enim attestante Apostolo Hebræ.x. loquitur Christus ad patrem apud prophetam

Psal.39

suum Dauid: Sacrificiū & oblationem noluisti, corpus autem aptasti mihi: holocaustomata & pro peccato non postulasti, non tibi placuerunt, tunc dixi: Ecce venio. In capite libri scriptum est de me, vt faciam voluntatem tuam, &c. Sacrificium (inquit) & oblationem noluisti.

Augu.lib. 10. de ciui. Dei.c.5 Hebræ. 10

Nunquid noluit quod instituit? sed sic noluit quomodo illi offerebant, & quomodo à stultis illa velle credebatur, veluti suæ gratia voluptatis. Aufert (inquit Apostolus) primū vt secundum statuat: primū, hoc est, sacrificia legis, tollit, quòd nihil aliud essent, quàm vmbrę iustificationis (quod ex se erat) expertes, vt sequens statueret, sitū in voluntate Christi, qua seipsum pro nobis obtulit: in qua (inquit) voluntate sanctificati sumus per oblationé corporis Iesu Christi semel, quemad-

Ioan.17 Scop⁹ epistolæ ad Hebræos. Pleraque propitiatoria sacrificia apud Iudæos. Vmbrę ex se nō iustificabāt, sed Christus adumbratus per legem. Heb.9.10. Hebræ.7 Hebræ. 10

modum & Christus apud Ioannem ait: Pro eis sanctifico meipsum, vt & ipsi sanctificati sint in veritate. Breuiter, hoc ferè tota epistola illa ad Hebræos Paulus agit, vt ostendat, etsi pleraq; fuerint propitiatoria sacrificia apud Iudæos, veluti hostia pro peccato, pro delicto holocaustū, idq; significatiuè, & figuraliter: vnum tamen re vera propitiatorium sacrificium esse pro peccato, per tot & tam varia veteris legis sacrificia tātum obumbrata, non exhibita: quodq; hæc veteris legis sacrificia vnica Christi oblatione facta, penitus sunt euacuata, quemadmodum fieri erat necesse: nam quatenus ex se erant, non iustificabant, nec poterant iuxta conscientiam perfectum facere seruientem: nihil enim ad perfectum adduxit lex, vmbram tantum futurorum, non ipsam rerum imaginem habens. Exhibuit enim lex (vt subdit Apostolus) exemplaria cœlestium & verorum, quæ non potuerunt auferre peccata. sed Christus is est (quem adumbrabā t illa) qui vnā pro peccatis offerens ho-

stiam,

ſtiam,in ſempiternũ ſedet in dextera Dei, qui tradidit ſemetipſum pro nobis oblationem & hoſtiã Deo in odorem ſuauitatis. Et vt alibi Paulus ait: De peccato damnauit peccatũ, id eſt, peccatum deleuit per hoſtiam pro peccato: nam Hebræi hoſtiam peccatum vocant, quemadmodum Latini piaculum. Ex quibus omnibus conſequens eſt, patres veteris legis hiſce ſacrificijs in primis hanc vnicam pro peccatis hoſtiam Chriſti ſignificaſſe, per cuius vnius fiduciam quotquot ex illis pij fuerunt, Deo reconciliati ac ſaluati ſunt, quemadmodum de Abraham ſcriptura meminit, quòd viderit diem Chriſti, & gauiſus ſit.

Roma.8

Primo ſacrificium propitiatorium.

Ioan.8

SEcundo & minus principaliter hæc ſacrificia veteris legis deſignabant ſacrificia pietatis noſtræ erga Deũ præſtandæ per fidem in vnicũ illud ſacrificium propitiatoriũ, Chriſtum. Eſaias propheta beneficia per Chriſtũ nobis præſtita, proinde atq; iam exhibita fuiſſent, euangelico ſpiritu denuntians, teſtatur Chriſtũ voluntariè oblatum, ipſumq; vnicam eſſe hoſtiam, per quam accepimus remiſsionem peccatorum. Poſuit (inquit) Dominus in eo iniquitates omnium noſtrum, &c. Et paulò poſt de efficacia & fructu oblationis ſic ait: Si poſuerit pro peccato animã ſuã, videbit ſemẽ longæuũ, & voluntas Domini in manu eius dirigetur. Quo nihil aliud ſignificat, quàm hunc eſſe fructũ ſacrificij Chriſti ac Dei noſtri, vt quotquot beneficiũ Chriſti ſe pro nobis hoſtiã offerentes, apprehendũt, efficiantur filij Dei, & æſtimẽtur in ſemine, quòd ſcilicet prædeſtinati ſint, conformes fieri imaginis filij Dei, vt ſit ipſe primogenitus in multis fratribus. In quam ſententiã Apoſtolus ait: Non qui filij carnis, hi filij Dei, ſed qui filij ſunt promiſsionis, æſtimãtur in ſemine, quod & alijs verbis apud Ioannẽ ita legimus: Et dedit (inquit) eis poteſtatẽ filios Dei fieri, his qui credũt in nomine eius. Itidem Apoſtolus ait, quòd Chriſtus per ſpiritum ſanctum ſemetipſum obtulit immaculatum Deo, & in ſanguine ſuo emundauit conſcientiam noſtrã ab operibus mortuis ad ſeruiendũ Deo viuenti. Patres ergo veteris Teſtamẽti, cum ſe promiſsionis eſſe filios per fidẽ intelligerent, ſpiritui ſeruitutis in timore valedixerunt, acceptoq; ſpiritu adoptionis filiorũ Dei, in quo clamamus, Abba pater, ſumma ope cõtenderunt, vt ſe totos per hanc fiduciam

Secũdo ſacrificia pietatis noſtræ per fidẽ in Chriſtum.

Eſa.53

Sacrificij Chriſti fructus quis.

Roma.9

Ioan.1

Hebr.11

Roma.8
Gal.4

Deo consecrarent, omnemq; vitam & actionem suam ad voluntatem Dei, non vt serui, sed veluti morigeri filij cōponerent, reputantes eiusmodi pietatis erga Deum studia & officia, vera esse sacrificia, quæ à reconciliatis filijs pater requireret, non quidem vt propitiatoria, nam illud vnicum est, sed vt sacrificia filialis fiduciæ, debitæ obedientiæ, laudis, & gratiarum actionis: quæ quum ex solius Christi sacrificio omnem suum valorem mutuentur ac sortiantur, atque adeò dona sint Dei, & propemodum non nostra, sed Christi sacrificia, quæ Christus membris suis per fidē facit ac operatur. Idcirco hæc etiam per tam varia veteris legis sacrificia, sed secundario, designabantur. Quamobrē (vt Augustinus ait) omnes eæ res ac opera quæ aguntur in nobis, ad hoc, vt sancta pietate Deo inhæreamus, eiusq; voluntati obediamus, atq; etiam ad eundem finē proximo cōsulamus, vera sacrificia sunt olim adumbrata. Ergo quando ad illum sursum est cor nostrum, hoc est, cum omni cura & cogitatione rerum terrestriū abiecta, nos totos ad cogitationem & amorem Dei conuertimus, tum cor nostrum eius altare est, sanguine vnigeniti filij Dei summi & æterni sacerdotis, expiatum. Quando vsq; ad sanguinem pro eius veritate certamus, ei cruentas hostias cædimus. Quando per spiritum Christi nobis impertitum animus noster peccato moritur, & concupiscentia igne charitatis per spiritum in nobis diffusæ exuritur, & spes nouę vitæ coram Deo gerendæ concipitur, holocaustum longè gratissimum Deo offerimus. Sic enim Dauid loquitur ad Deum: Holocaustis non delectaberis. Sacrificium Deo spiritus contribulatus, cor contritum & humiliatum Deus non despicies. Non delectatur holocaustis, qui nō delectatur sacrificio trucidati pecoris; sed vult sacrificium contriti cordis, nimirum illo externo significatum. Quando corpus nostrum per temperantiam castigamus, idq; propter Deum facimus, vt nō exhibeamus membra nostra arma iniquitatis peccato, sed arma iustitiæ Deo, hostiam viuam offerimus, ad quam exhortans Apostolus, ait: Obsecro vos fratres per misericordiā Dei, vt exhibeatis corpora vestra hostiā viuentē, sanctā, deo placentē, rationabile obsequiū vestrū. Quando nosipsos totos, simul & dona Dei in nobis ipsi Deo vouemus & reddimus, ac in eius conspectu pio sanctoq; amore flagramus, tum ei suauissimū incensum adolemus. Quādo

Mich. 6 — Ephe. 2 — Augustin. lib. x. de ciuit. Dei. cap. 6 — Eod. lib. cap. 4 — Hebr. 9 — Roma. 5. 6 — Psal. 50 — August. de ciuit. Dei. lib. 10. c. 5 — Eo. lib. c. 6 — Roma. 6 — Roma. 12 — Lib. x. de ciuit. Dei. cap. 4 — Psal. 115. 140

sol

ſolennitatibus, feſtis, & diebus ſtatutis beneficiorum Dei dicamus ſacramusq́; memoriam, imò ſemper quum ex corde Deum inuocamus, cõfitemur, & gratiarum actione proſequimur, ei hoſtiam humilitatis & laudis in ara cordis igne feruidæ charitatis ſacrificamus. Quando vnius eiuſdemq́; corporis mẽbra nos eſſe in Chriſto agnoſcimus, donisq́; nobis à Deo ſingulis ſecundum menſuram fidei donatis in totius corporis vtilitatem vtimur, imò quum omnes homines natura & origine nobis ſimiles, perinde ac noſipſos cõplectimur, ac in Deo diligimus, hoc omnibus modis ſtudẽtes, vt illi perinde ac nos in corpore & animo ſeruentur, & tandem nobiſcum Deo (in quo omnis beatitudo conſiſtit) fruantur, magnum ſacrificiũ eſt. Vnde conſequitur: vt quæcunq; in miniſterio tabernaculi multis modis de ſacrificijs leguntur diuinitus eſſe præcepta, ad dilectionẽ Dei & proximi ſignificandam referãtur, quòd in his duobus præceptis vniuerſa lex pendeat, & prophetæ: quæ intellexiſſe, magnam lucem attulerit in ſcripturarum lectione & ſcrutatione verſanti. Regum xv. legimus: Nunquid vult Deus holocauſta & victimas, & non potius vt obediatur voci Domini? Melior eſt enim obedientia quàm victima, & auſcultare magis quàm offerre adipem arietum. Dauid diuinus ille Pſaltes ad verum ſacrificium cohortans, ſic ait: Sacrificate ſacrificium iuſtitiæ, & ſperate in Domino. Et in alio loco: Conſerua (inquit) me Domine, non quia multã pecudũ victimã occidi, ſed quia ſperaui in te, quoniam beneficiorum meorum non eges. Et iterum alibi: Si eſuriero (inquit Deus) nõ dicã tibi. meus eſt enim orbis terræ, & plenitudo eius: Nunquid mãducabo carnes taurorũ, & ſanguinẽ hircorũ potabo? quaſi diceret: vtiq;, ſi hic quærerẽ, non à te peterẽ quæ habeo in poteſtate mea: ſed vt intelligas quid illa ſignificẽt, & quid requiram: Immola (inquit) Deo ſacrificiũ laudis, & redde altiſsimo vota tua. Et: Inuoca me in die tribulationis, & eripiã te, & honorificabis me. Sacrificiũ laudis honorificabit me, & illic iter quo oſtendã illi ſalutare Dei. Itẽ: Quid retribuã Domino pro omnibus quæ retribuit mihi? Calicem ſalutaris accipiã, & nomen Domini inuocabo. Vota mea Domino reddam corã omni populo eius. Apud Michæam prophetã ſic legis: Quid dignũ offeram Domino? curuabo genu Deo excelſo. Nunquid offerã ei holocauſtomata & vitulos anniculos?

[Marginal notes: Pſal. 4. 49 — 1. Cor. 11 — Aug. ibidem. — Omnia ſacrificia veter. leg. ad dilectionẽ Dei & proximi referuntur. Math. 22 — Pſal. 4. — Pſalm. 15 — Pſalm. 49 — Auguſt. de ciuit. Dei. cap. 5 — Pſal. 49 — Pſal. 115 — Mich. 6]

Nunquid placari poteſt Dominus in millibus arietum, aut in multis millibus hircorũ pinguiũ? Nunquid dabo primogenitum meũ pro ſcelere meo, fructũ ventris mei pro peccato animæ meæ? Indicabo tibi ô homo, quid ſit bonũ, & quid Dominus requirat à te. Vtiq; facere iudiciũ, & diligere miſericordiã, & ſolicitũ ambulare cum Deo tuo. Eſaias planè reijcit ſacrificiũ externũ, ſine pietate & bono motu cordis oblatũ: Ne offeratis (inquit) vltra ſacrificiũ fruſtra. incẽſum abominatio eſt mihi, &c. ſed lauamini & mundi eſtote, auferte malum cogitationũ veſtrarum ab oculis meis, quieſcite agere peruerſè, diſcite benefacere, quærite iudiciũ & ſubuenite oppreſſo, iudicate pupillo, defendite viduam: & venite & arguite me, dicit Dominus. At quid tam multis opus, quũ Chriſtus veriſsimus ille interpres legis & prophetarũ, apud Matthæum phariſaicam increpans hypocriſim, Oſeam citans, clamet: Euntes autem diſcite, quid eſt, Miſericordiã volo & non ſacrificium? Et illius vas electũ Paulus in epiſtola ad Hebræos, quum demonſtraſſet vnicum illud propitiatorium ſacrificium, fermè in calce epiſtolæ nos etiam noſtri ſacrificij, quod in Chriſto oblatum, tantum valet, admonens: Per ipſum (inquit) offeramus hoſtiam laudis ſemper Deo: id eſt, fructum labiorum cõfitentium nomini eius. Beneficentiæ etiam & communicationis nolite obliuiſci. talibus enim hoſtijs promeretur Deus

Eſaiæ 1.

Hypocriſis Iudaica.

Matt. 9. 12

Oſee 6.

Hebr. 13

QVum igitur quicquid ſinguli per Chriſtum redempti, Deo dedicamus ac conſecramus, quicquid ſic operamur, vt ad Deum referamus, vtq́ue illi inhæreamus, verum ſacrificium ſit: proindeq; & animus Deo mancipatus, & corpus mundo mortuum, ac in ſeruitutẽ Dei redactum, & totus inſuper homo Dei nomini conſecratus, & Deo deuotus, inquantum mundo moritur & Deo viuit: & demum, omnia pietatis ac miſericordiæ opera, rectè ſacrificia appellentur, ac Deo per Chriſtum in nobis operantem offerri rectè dicantur: profectò efficitur, vt tota ipſa redempta ciuitas, hoc eſt, congregatio ſocietasq́ue ſanctorum, velut vniuerſale ſacrificium offeratur Deo per eundem illum ſacerdotem magnum, qui prius ſeipſum obtulit in paſsione pro nobis, vt tanti capitis corpus eſſemus ſecundum formam ſerui. hanc enim obtulit, in hac oblatus eſt, quia ſecundum hanc mediator eſt, in hac ſacerdos, in hac ſacrificium eſt.

Tota congregatio ſanctorum per Chriſtum patri offertur.

Auguſt. de ciuit. Dei. lib. 19. c. 6. & 20.

Iam

IAm ex his omnibus facile erit ad intelligentiam eius penetrare, quale nam Missa sacrificium sit, modò diligenter intueamur quid in Missa tractetur & agatur. Liquet enim ex superioribus, duplex esse sacrificium. Quoddam propitiatorium quod oblatum pro remissione peccatorũ, iram Dei placat, & Deo nos recõciliat. Aliud verò, sacrificium laudis, gratiarum actionis, & obedientiæ, quam Deo veluti honorẽ, & seruitutem ei propriè debitos, reddimus. Itidem, quia hoc sacrificium laudis post Adæ lapsum & naturæ corruptionẽ defecerat, constat propitiatorium sacrificium idcirco initio promissum, & demũ in Christo exhibitum esse, vt Eucharisticum istud instauraret. Nam vt Apostolus ait: Sãguis Christi qui per spiritum sanctũ semetipsum obtulit immaculatum deo, emũdauit conscientiam nostrã ab operibus mortuis. Ecce sacrificium propitiatorium, cuius vim & efficiẽtiam ne ignorares, statim addidit, Ad seruiendum Deo viuenti. Ecce instauratio nem sacrificij eucharistici. Vnde cõsequens est, hæc sacrificia sic cohærere, vt posterius non sit sine priore, sed potius posterioris causa & basis sit. Rursus liquet, sacrificium propitiatoriũ, aliud dici propitiatoriũ significatione, qualia fuerunt illa Veteris testamenti pro peccato, pro delicto holocaustũ & victima: aliud autẽ re ipsa, verũ, & per illas veteris legis hostias significatũ. Deinde manifestũ est in omni sacrificio duo esse, quæ sun, tres oblata & ipsa oblatio. Omnis Põtifex (vt ait Apostolus) ex hominibus assumptus, pro hominib. cõstituitur in ijs quæ sunt ad deũ, vt offerat dona & sacrificia pro peccatis: dona quæ offerũtur, sacrificia appellnas. Quæ omnia diligẽter intuẽti, facile erit (vt diximus) ad intelligẽtiã eius peruenire, quale nam sacrificium in Missa sit & peragatur, si tamen diligenter respiciamus, quid in Missa tractetur & agatur.

Epilogus. *Duplex sacrificium.* *Heb. 9.* *In omni sacrific. duo sunt.* *Gene. 22.* *Heb. 5.*

IN Missa itaq; duo sunt, res oblata, ipsa item oblatio. Rursus, res oblata duplex est, videlicet corpus Christi verum, & corpus Christi mysticũ. Si ad corpus Christi verum, quod virtute omnipotẽtis verbi Dei in sacrosancta Eucharistia cõtinetur, respicimus, quis negat hoc corpus sacrificiũ propitiatoriũ rectè dici posse, non ratione oblationis, quam sacerdos facit, sed ratione eius oblationis, quæ semel præterijt facta in cruce, cuius virtus perpetuo durat, eiusdem semper potentiæ & efficaciæ? Proinde sancti patres non sunt veriti, corpus

In Missa res oblata duplex. *Vide Tho. aqui. par. 3. q. 73.* *Heb. 7. 1. Io. 1. 2.*

Cypria. Auguſt.ad gloriū epi. 162. & ſanguinem Chriſti in altari preſentia, pretium pro peccatis totius mundi, pretium redemptionis noſtræ, & victimam ſalutarem appellare, quia ſcilicet conſecratione verbi cœleſtis hoc corpus manducamus, in quo tanta perpeſſus eſt, & bibimus ſanguinem quem fudit, quo & redempti & viuificati ſumus. hoc enim accipimus in ſpecie panis quod pepēdit in cruce: & hoc accipimus in calice, quod effuſum eſt de latere Christi. Quæ dignè ſumentibus, in remiſsionem peccatorum & in vitam æternam, & in cuſtodiam animæ & corporis fiunt. atq; hæc eſt hoſtia illa pura & incruenta quam ab ortu vſque ad occaſum ipſi offerri, dominus per prophetam cōteſtatur, corpus videlicet & ſanguis Chriſti, in ſtabilimentum animæ noſtræ & corporis inconſumptū & incorruptū, omnis nocumēti reparatio, omnis ſordis purgatio. Panis enim iſte ſuperſubſtātialis, & calix benedictionis ſolēni benedictione ſacratus, ad totius hominis vitā proficit, ſimul medicamentū & holocauſtum ad ſanandas infirmitates & purgandas iniquitates exiſtens. Hoc eſt ſacrificium illud ſingulare, omnes excedens victimas: hoc poculū quod ipſe Chriſtus pincerna nobis porrexit, tantæ virtutis, vt omnipotentis aſperſione animam muniat, & ſanet, quicquid carni vel ſpiritui veteris vitæ adlinierat corruptela. Et licet ſecundum hanc rationem corpus domini in altari non omnino propriè dicatur ſacrificiū, ſed magis ſacramentum, ſeu res ſacramenti, quòd ſacramētum & ſacrificium eo differre videantur, vt ſacramentum ſit ſacroſanctum ſignū, per quod Deus nobis aliquid exhibet: ſacrificiū verò, quod nos deo reddimus. Attamen (vt diximus) patres non dubitarunt, hoc Chriſti corpus in altari ſacrificium & ſalutarem victimā appellare, non ratione ſacrificij, quod eſt ſitum in actione ſacerdotis, ſeu Miſſæ cōmunicationū, aut eccleſiæ, ſed ratione ſacrificij, quod in cruce oblatū eſt ſemel, in quo Chriſtus ſacerdos eſt ipſe & oblatio in ſempiternum potens. Eò enim quòd manet in æternum, ſempiternū habet ſacerdotiū. Vnde & ſaluare in perpetuum poteſt accedentes per ipſum ad Deum, ſemper viuens ad interpellandum pro nobis, qui eſt propitiatio pro peccatis noſtris: non pro noſtris, autem tantum, ſed etiam pro totius mundi, perpes vtique ſacrificium & ſemper permanens holocauſtum. Secundum quam quidem rationem in hoc ſacramento nihil proprium eſt ſacerdotis, ſed totum

Margin notes: Augu. ho. 33. — Cy. ad Cæcil. epiſt. 3. — Ambr. de my. ad neophy. — Damaſ. li. 4. cap. 14. — Malac. 1. — Cy. de cœna dñi. — Cyp. ibid. — Sacramentum. Sacrificiū. — Auguſt. de ciu. Dei li. 10. — Heb. 7. — 1. Ioan. 2. — Cypri. de cœna dñi. — Chry. ho. 51. in Mat. cap. 14.

totum agit Christus.qui vsq; hodie hoc veracissimum & sanctissimum corpus suum creat & sanctificat & benedicit, & piè sumentibus diuidit. Et eatenus credere debemus omnes, quemadmodũ apud diuũ Chrysostomũ est,quòd etiã nũc illa cœna celebratur,in qua Christus ipse recũbebat.Nihil quippe interest inter illam & hanc:non enim hæc ab homine,illa ab ipso cõficitur. Proindeq;,vt subdit,quãdo sacerdotem corpus tibi præbere videris,noli sacerdotis,sed Christi manum ad te porrigi arbitrari. Nã(vt paulò post ait)carnes suas nobis tradidit,seipsum immolatũ proposuit.Immolatio seu ipsa oblatio,per quã Christus in mortali corpore,factus obediens vsq; ad morté,in cruce seipsum obtulit.Ea, inquã,oblatio transijt non reiterabilis:sed victima ipsa immolata,illiusque virtus, eiusdé semper efficaciæ in perpetuũ manet.Neque enim sacerdotij Christi,vti sacerdotij Aarõ,pœnituit deũ: quoniã sacrificium quod in cruce Christus obtulit,sic in beneplacito Dei cõstat acceptabile,& perpetua virtute consistit,vt non minus hodie in conspectu patris oblatio illa sit efficax,quàm eo die qua de saucio latere sanguis & aqua exiuit.semper enim reseruatæ in corpore plagæ,salutis humanæ exigunt pretiũ,& obedientiæ donatiuum requirunt. Ex quibus perspicuum euadit,quemadmodũ corpus Christi verum,sit ac dicatur res oblata in Missa. De corpore Christi mystico pòst dicemus.

Hoc celebratur i ecclesia qđ Christ⁹ gessit i cœna.

Phil.2.

Cyp.de baptis.Christi.

IAm de ipsa oblatione,quæ in Missa fit, id est, de opere sacrificãtium vidédum est:vbi iterum ad duo respicere oportet,nempe ad ceremoniã exteriorem,& id quod intus agitur per fidem Ceremoniã seu actionem exteriorem,sacramétalem oblationem vocamus,quam orthodoxi absq; spirituali oblatione, id est,sine fide & bono motu cordis,ex solo opere operato,nobis proficere aut vtilem esse negãt:tantum abest, vt illi tribuant meritum remissionis peccatorum pro viuis & pro mortuis non participantibus Christi meritum per fidem.

In missa oblatio duplex.

Quanquam hic animaduertendum est, orthodoxos, quum quid tribuunt operi operato in hoc sacrificio,non intelligere per opus operatum ceremoniam exteriorem sine fide,quod faciunt aduersarij,sed potius veritatem corporis & sanguinis Christi in Eucharistia,quæ non in merito sacerdotis,sed in verbo conficitur creatoris.In quam sententiam Innocentius tertius dixit: Non sacerdotis iniquitas effectum impedit

Opus operatũ quid veterib⁹.

Inn. 3.lib. 3.de sacro altaris myst. cap.5.

ſacramenti, ſicut nec infirmitas medici virtutem medicinæ corrumpit. Quanuis igitur (vt ſubijcit) opus operans aliquãdo ſit immũdum, ſemper tamen opus operatum eſt mundum, non quidem vt pariter dignis & indignis, ſed tãtum vt dignè ſumentibus, ad ſalutem proficiat, vt omnia ſunt immunda immundis. Conuenit ergo orthodoxis cum aduerſarijs, cultum Noui teſtamenti ſpiritualem eſſe, qui non aliter quàm ſpiritu & veritate, hoc eſt, vero cordis affectu perficitur, quemadmodum Christus ait: Veri adoratores adorabunt patrem in in ſpiritu & veritate. Interim tamẽ (vt iam diximus) non detrahunt orthodoxi ſacramento corporis & ſanguinis dominici veritatem, etſi malus ſit ſacerdos cõſecrans, ſi tamen conſecrare intendat, & verbis Chriſti ſacramentum conficiat. Aliud eſt enim conficere corpus Chriſti, quod facit ſacerdos Chriſti vice, Chriſti verba pronuntiãs: aliud verò, offerre deo Chriſti corpus verum vel myſticũ, quod nemo vtiliter facit, niſi accedat vera fides & bonus motus, vel offerentis, vel eius pro quo fit oblatio. Itaq; ſancti patres vtranque oblationem, ſacramentalem ſcilicet & ſpiritualem, iungunt: ac pronuntiant eãdem oblationem ſpiritualem cum externo opere coniunctam in Miſſa, eccleſiæ ſacrificium eſſe, Deo placens ſuper omnia veteris legis ſacrificia. Sed quale nam ſacrificiũ ea oblatio ſit, explicandum eſt.

1. Cor. 11. Tit. 1. Ioan. 4. Aliud eſt cõficere aliud eſt offerre corp⁹ Chriſti. Eccleſiæ ſacrificiũ.

Res in hoc ſacramẽto oblatæ duæ ſunt, vt prædiximus, nempe corpus Chriſti verũ cum ſuis meritis, & corpus Chriſti myſticum cum ſuis donis à deo acceptis. Quatenus ergo eccleſia verum corpus & verum ſanguinem Chriſti Deo patri offert, ſacrificiũ merè repræſentatiuũ eſt eius quod in cruce ſemel eſt peractum. Quatenus verò ſeipſam (quæ eſt corpus Chriſti myſticum) per Chriſtum offert, ſeq; ac ſua omnia per Chriſtum deo dedicat, verũ, ſed ſpirituale ſacrificium eſt, hoc eſt, ſacrificium euchariſticum, laudis, gratiarum actionis, & Deo propriè debitæ obedientiæ. Sed dices: Quî fit, vt verum corpus Chriſti in altari iterum offeratur, quum Apoſtolus dicat, quòd Chriſtus vna oblatione conſummauit in ſempiternum ſanctificatos? Quis hanc eccleſiæ tribuit poteſtatem? Reſpõdemus: Chriſtus in manifeſtatione ſui corporis, in diſtinctione mẽbrorũ ſuorũ, ſemetipſum ſemel in mortali carne in mortẽ obtulit, vt mortem deſtrueret, & vitam nobis reſur

Ephe. 5. Heb. 10. Auguſt. in lib. de tri. item ĩ ſen. proſp.

resurgendo repararet. Sed nihilo secius ecclesia eum quotidie offert, non in mortem, quòd Christus semel resurgens ex mortuis, iam non moriatur, sed in mortis suæ recordationem, vt fructu passionis ac mortis eius repleatur, idque secundũ ipsius Christi doctrinã & institutionem, dicentis: Hæc quotiescunque feceritis, in mei memoriam facietis. Nam vt diuus Irenęus vetustissimus ille ecclesiæ doctor inquit: Christus panem accipiens & gratias agens, dixit: Hoc est corpus meum. Et calicem similiter, qui ex eadem creatura est quæ secũdum nos est, suum sanguinem confessus est, & Noui testamenti nouam docuit oblationem, quam ecclesia ab Apostolis accipiẽs, in vniuerso mundo offert Deo, de quo in duodecim prophetis Malachias sic præsignificauit: Nõ est mihi voluntas in vobis, dicit dominus omnipotens, & sacrificium non accipiam de manibus vestris: quoniam ab ortu solis vsq; ad occasum nomẽ meum glorificatur inter gentes, & in omni loco incensum offertur nomini meo, & sacrificium purum, quoniam magnũ est nomen meum in gentibus, dicit dominus omnipotens. Hæc ille. Dum enim non habemus quod illi dignũ offerre valeamus pro omnibus quæ retribuit nobis, calicem salutaris accipimus, id est, passionem eius, repræsentantes Deo patri opus nostræ redemptionis, vt illius sacrificij semel in cruce pro nobis oblati, & nostra commemoratione refricati, participes facti, maneamus & viuamus in ipso, per ipsum. Passio enim domini est (vt inquit Cyprianus) sacrificium quod offerimus, id est, quod offerendo repræsentamus, memores illius vnici & summi sacrificij & sanctæ immolationis in cruce factæ. Immolatur ergo Christus in altari, sed sacramentaliter & mysticè, quia in sacramẽto recordatio illius fit, quod factum est semel. Non toties (quod dictu abominabile est) occiditur Christus, sed repræsentatur quod olim factũ est, ne beneficij in nos collati obliuiscamur, sed potius hoc sacramento sic excitemur ac moneamur, tanquam videamus dominum pendentem in cruce. Itaq; immolatio, quæ manib. sacerdotis fit, Christi passio vocatur, non rei veritate, sed significãdi mysterio, nec hac immolatione magis quàm esu corporis dominici occiditur Christus. Non occiditur (inquit Augustinus) Christus, vt mãducetur: sed mortuos viuificat, quãdo mãducatur: reficit, nõ deficit: viuit mãducatus, quia surrexit occisus: per partes mãducatur,

Roma. 6
Sacrificiũ missæ ex institutione Christi.
1. Corin. 11
Iren. li. 4. cap. 32
Matth. 26
1. Corin. 11
Malach. 1
Psal. 115
Cypria. ad Cæcil.
Christ⁹ in altari sacramẽtaliter immolatur.

& ma

& manet integer totus:per partes manducatur in ſacramento, & manet integer totus in cœlo, manet integer totus in corde tuo. Atq; alibi idem beatus pater eorũ quæ diximus, ſummam ita perſtringit: Nullatenus (inquit) dubites, ipſum vnigenitũ Deum, verbum carnẽ factũ, ſe pro nobis obtuliſſe ſacrificium & hoſtiã Deo in odorem ſuauitatis, cui cum patre & Spiritu ſancto à patriarchis, prophetis & ſacerdotibus tempore Veteris teſtaméti animalia ſacrificabantur, & cui nunc, id eſt, tempore Noui teſtamenti, cum patre & Spiritu ſancto (cum quibus eſt illi vna diuinitas) ſacrificiũ panis & vini in fide & charitate, ſancta eccleſia catholica per vniuerſum orbẽ terræ offerre nõ ceſſat. In illis enim carnalibus victimis figuratio fuit carnis Chriſti, quam pro peccatis noſtris ipſe ſine peccato fuerat oblaturus, & ſanguinis quem erat effuſurus in remiſsionẽ peccatorum noſtrorum. In iſto autẽ ſacrificio gratiarũ actio, atq; commemoratio eſt carnis Chriſti, quam pro nobis obtulit, & ſanguinis quem pro nobis idem Deus fudit. In illis ſacrificijs quid nobis condonatum ſit, euidenter oſtenditur. In illis ſacrificijs pronuntiabatur filius Dei pro impijs occidendus: in hoc autem pro impijs annuntiatur occiſus. Quæ omnia latius idem ipſe Auguſtinus in Pſal. 37. & cõtra Fauſtũ Manich. libr. 19. eleganter admodum proſequitur. Et in Pſal. 79. Semel (inquit) Chriſtus pro nobis immolatus eſt. Sed quum meminimus quòd ad nos venerit, & quòd nobis donauerit, nempe remiſsionem omnium peccatorum, idque credimus, tum ex ipſa memoria quotidie nobis ſic immolatur, quaſi quotidie nos innouet, qui prima ſua gratia in baptiſmo innouauit. Quod & alibi breuius dixit: Tunc (inquit) cuique occiditur, quum credit occiſum. Atq; hanc ſacrificij noſtri rationẽ diuus Chryſoſtomus in epiſtolam ad Hebræos pulcherrimè deſcripſit: In Chriſto (inquit) ſemel oblata eſt hoſtia ad ſalutem potens. Quid ergo nos? Nónne per ſingulos dies offerimus? Offerimus quidem, ſed ad recordationẽ facientes mortis eius, & vna eſt hæc hoſtia, non multæ. Quomodo vna eſt & nõ multæ? Et quia ſemel oblata eſt illa, oblata eſt in ſancta ſanctorum. Hoc autem ſacrificium exemplar eſt illius: idipſum ſemper offerimus. Sed ne ex his verbis lector dubitationem aliquam conciperet de veritate corporis domini in Euchariſtia (quam idem Chryſoſtomus vbique grauiſsimè aſſerit) ſtatim ſubiecit: Nec

Chryſo. homil. 17. ad Hebræ.

nunc

nunc quidem alium agnũ, craſtina alium, ſed ſemper idipſum. Proinde vnum eſt hoc ſacrificium: alioqui hac ratione quia in multis locis offertur, multi Chriſti ſunt? Nequaquã, ſed vnus vbique eſt Chriſtus, & hic plenus exiſtens, & illic plenus, vnum corpus. Sicut enim qui vbique offertur, vnũ corpus eſt, & non multa corpora: ita etiam & vnum ſacrificium. Pontifex autem noſter ille eſt, qui hoſtiam mundantem nos obtulit, ipſam offerimus, & nunc oblata quidem conſumi non poteſt: hoc autem quod nos facimus, in cõmemorationem quidem fit eius, quod factum eſt. Hoc enim (inquit) facite in meam commemorationem. Hæc ille. Quibus verbis quid aliud inculcat beatus ille pater, quàm quòd in hoc ſacrificio ex parte rei oblatæ ſit verum corpus Chriſti, quum dicat vnũ vbique eſſe Chriſtum, & hic plenum, & illic plenum, & vtrobique vnum corpus. Sed quod ad oblationem noſtrã attinet, eam eſſe exemplar illius in cruce factæ, hoc eſt ſacrificium repreſentatiuum? 1. Corin. 11

NEque mirabere nos, verum Chriſti corpus in recordationem Deo offerre audere. Nam quum Deus Chriſtum nobis donauerit, quemadmodũ ſcriptum eſt: Sic Deus dilexit mundum, vt filium ſuũ vnigenitum daret: vtique propterea nobis donatus eſt, vt hunc iræ Dei tanquam reconciliatorem noſtrum opponamus, & diffiſi de noſtris viribus, hanc potentiſsimã victimã patri repræſentemus. Quum defecerit (inquit Bernardus) virtus mea, non conturbor, non diffido, ſcio quid faciam, Calicem ſalutaris accipiã. Et alibi: Totum quod dare poſſum, miſerũ corpus iſtud eſt. Id ſi minus eſt, addo & corpus ipſius. nam illud de meo eſt, & meũ eſt. Paruulus enim natus eſt nobis, & filius datus eſt mihi. de te domine ſuppleo quod minus habeo in me. O dulciſsima reconciliatio, ô ſatisfactio ſuauiſsima. Hæc ille. Nemo vel primis rudimentis Chriſtianiſmi imbutus, ignorat, non eſſe aliam ſatisfactionẽ pro peccatis, quàm quæ facta eſt in cruce, eãdemq; non tantum pro noſtris, ſed & totius mundi peccatis ſufficientiſsimam eſſe, nullaq; ſuppletione egere, neque requiri vllam aliam hoſtiam, aut vllum aliud meritum, per quæ ex impijs efficiamur iuſti, & reconciliemur Deo patri, quòd non ſit aliud nomen ſub cœlo, in quo oporteat nos ſaluos fieri. Interim tamen omnes ſcire debent, neminem huius hoſtiæ participem fieri, niſi tantũ credentem & obtemperantẽ Euangelio Chriſti,

Vnde nobis poteſtas ſit, verũ Chriſti corpus in recordationem offerendi.
Ioan. 3
Roma. 8
Ber. in canti. ſerm. 22
Pſal. 115
In ſerm. 1. de Epiph. domini.
Eſaiæ 9.
Vnica pro peccatis ſatisfactio.
1. Ioan. 2

sti, quemadmodum Ioannes ait: Filium suum vnigenitum dedit Deus, vt omnes qui credunt in illum, non pereant. Quum ergo in Missa propemodũ totius Euangelij summa, fide recenseatur, videlicet quòd Christus traditus sit pro nobis in remissionem peccatorum, idq́; ea fide, qua confidimus nobis pœnitentibus per hanc hostiam, nempe Christum pro nobis oblatum, remitti peccata: quis non videt Deum per talem fidem (quæ in huius repræsentatiui sacrificij celebratione, atq; adeò eiusdem corporis pro nobis passi manducatione vel maximè exercetur) beneficiũ Christi dilectissimi filij sui, suis fidelibus applicare? Nec enim hanc applicationem sacerdoti, sed Deo tribuimus: nõ operi nostro, sed Dei beneficio: quod tamẽ non aliter quàm voluntatis nostræ assensu per fidem accipimus. Idq́ue etiam vt possimus, is facit, qui dat velle & perficere pro sua bona voluntate.

Summa euãgelij recẽsetur in Missa.

Applicatio beneficij Christi.

Philip. 2

IAm vide, quanto interuallo hoc sacrosanctum altaris sacrificium cum fide coniunctum, cætera sacrificia nostra (quæ tantum interna seu spiritualia dicimus, qualia sunt omnia opera nostra bona in fide facta) præcellat, atque adeò cætera omnia roboret ac confirmet. In huius (inquit Cyprianus) veracissimi & sanctissimi corporis præsentia, non superuacuè mendicãt lachrymæ veniam, nec vnquam patitur contriti cordis holocaustũ repulsam. Quoties ergo te in conspectu domini video suspirãtem, Spiritum sanctũ non dubito aspirantem: quum intueor flentẽ, sentio ignoscentẽ. Et paulò post: Hierarcha pius quem Spiritus sanctus cõpungit, excitat, inhabitat & sanctificat, eleuatione manuũ crucis mysterium repræsentans, confidenter orat pro sua & populi ignorantia. Hæc ille.

Sacrificiũ altaris cæteris lõge præstat.

Cypria. de cœna domini.

Eleuatio manuũ in Missa.

HAbes itaq; nunc explicatum satis, quo pacto altaris sacrificium ex parte corporis Christi veri in sacramento oblati, representatiuum sit: superest vt exponamus, quatenus Missa, non tantum repræsentatiuum, sed præsens etiam ac verum, spirituale sacrificium sit, cæteris omnibus sacrificijs spiritualibus vniuersalius & excellentius. Sacerdos qui sacrificat, non suam, sed in primis Christi, deinde totius ecclesiæ personam gerit, ministerioq́; publico fungitur. Iam quum ecclesia Christi sit corpus, dicente Paulo: Sicut enim in vno corpore multa membra habemus, omnia autem membra non eundem actum habent: ita multi vnum corpus sumus in Christo,

Cypria. ad Cæcil.

Ephe. 5

Roma. 12

sto, singuli autem alter alterius membra, habentes dona secundum gratiam quæ data est nobis: idcirco ecclesia per sacerdotem, vti publicum ministrũ, Christi corpus in Missa offerens, non tantum hoc agit vt corpus Christi verum illiusq; passionem, quæ præterijt, Deo repræsentet, sed & seipsam, quæ Christi capitis mysticũ corpus est, per Christũ offerat. Hoc (inquit Augustinus) sacrificium Christianorũ est. Multi vnum corpus sumus in Christo, quod sacramento altaris fidelibus noto frequentat ecclesia, vbi ei demonstratur, quòd in ea oblatione quam offert, ipsa offeratur. Quemadmodũ enim Christus nos omnes in cruce portabat, qui & peccata nostra portabat, & quemadmodum ille totius ecclesiæ causam gerebat, eandẽ in seipso Deo patri offerens, sic ecclesia tantã oblationem, tantumque beneficiũ pia deuotione recolens, nõ sese diuidit, sed omnium membrorũ suorum curã gerens, & pro viuis & pro mortuis (quos vna eademq; fides colligauit) deprecatur, seque totam per Christum Deo viuo vicissim dedicat ac consecrat.

Augus.de ciuit. Dei. cap.20. libro 10. Ephe.1.5. lib. 10.c.6 1. Cor.10 Cypria.ad Cæci.epi. 3.lib.2 1.Pet.2 August.in psal.21 Oblatio corporis Christi mystici.

ATque hic vide, quàm nihil eorum spiritualium sacrificiorum (per quæ fit vt immobiles inhæreamus Deo) prætermittat. In Missa prima partes tenet fides, hoc est, fiducia remissionis peccatorum per Christum, quæ vtique sacrificium illud est iustitiæ, de quo propheta dixit: Sacrificate sacrificium iustitiæ, & sperate in domino. Deinde cum hac fide necessario coniuncta est gratiarum actio pro illo summo beneficio, & nobis & vniuersæ ecclesiæ collato, propter quam reuerenda & salutaria ista mysteria, Eucharistia appellantur. sunt enim beneficiorum recordatio plurimorum, caputque diuinæ erga nos charitatis ostendunt, nosque faciunt debitas Deo gratias semper exoluere. Et quî fieri potest, vt non accendamur mira quadam charitate erga Deum tantorum beneficiorum recordatione? Erga proximos quoque, cum quibus intelligimus, vnum nos esse corpus in Christo, vt quemadmodum Christus nobis se totum donauit, ita nos quoque vtilitati proximorum totos expendamus? Vnus panis (vt Apostolus ait) vnũ corpus multi sumus, qui de vno pane & de vno calice participamus. Mysterium enim pacis & vnitatis nostræ Christus in sua mensa consecrauit, adeò vt qui accipit mysterium vnitatis & non seruat vinculum pacis, non mysterium accipiat pro se, sed testimonium contra se.

Fides cum spe cõiuncta. Psal.4. Chryso.in Matt.ca.8 homil. 16. Charitas. 1.Cor.10 August.in ser. ad infan. de sacra.alt.

Cypria. de cœna domini. Chrysost. tom. 1. homi. 51

se. Rursus in hoc sacrificio fideles se totos Deo consecrant, animus peccato moritur, cor sursum ad Deum erigitur, totumq; ad cogitationem & amorem Dei tam beneficentissimi conuertitur, atque adeò anima, propter quam Christus immolatus est, reconciliatione per Christum accepta, ac sanctificata Deo offertur, vt deinceps homo cum Paulo glorietur & lætetur, dicens: Viuo iam non ego, viuit verò in me Christus. Corpus denique & quicquid sumus, in hoc sacrificio Deo consecratur. Nam qui Christi corpus manducat, quid aliud protestatur, quàm se in Christo manere, & illum manentem in se habere? Qui sanguinem bibit, quid contestatur aliud, quàm se libenter etiam sanguinem (si res ita postulet) fusurum pro Christo, qui non tantum pro eo sanguinē fundere, sed & eundem sanguinem suum illi in potum propinare non dubitauit?

August. in Ioan. c. 6. cap. 26

Præstantia huius sacramenti.

QVàm eximium ergo sit Missæ sacrificium, modò secundum Christi institutionem & exemplum piè celebretur, quis non videt? Hîc est præsens illa victima, quæ semel in cruce oblata, nos reconciliauit Deo. Hîc eadem illa victima per manum Dei à reconciliatis accepta, rursus mysticè in recordationem & gratiarum actionem immolatur ac repræsentatur Deo. Hîc ecclesia (quæ corpus est mysticum) se totam Deo cōsecrat, adeò vt Cyprianus tale sacrificium, verum & plenum sacrificium non dubitauerit appellare. Diligenter ergo hæc omnia nobis intuentibus, nihil vel absurdi vel scrupulosi in toto Missæ contextu occurret, sed omnia (præsertim quæ Canon complectitur) pietatis plenissima ac planè reuerenda (vt sunt) videbūtur. Aut enim ecclesia respicit ad corpus & sanguinem Christi, pro se in cruce oblata, & vi omnipotentis verbi in altari præsentia, & non veretur hæc appellare hostiam puram, hostiam sanctam, hostiam immaculatam, panem sanctum vitæ æternæ, & calicem salutis perpetuæ: Aut ad oblationem repræsentatiuā & commemoratiuā passionis seu corporis Christi veri (quæ fide misericordiam per Christum apprehendente, & redemptionem, quæ est in Christo, Deo patri opponente) peragitur: & non dubitat hoc sacrificium laudis offerre pro se suisq; omnibus, pro redemptione animarū suarum, pro spe salutis & incolumitatis suæ: nimirū spem salutis & incolumitatis, ac redemptionem animarum, debita laude & gratiarum actione Deo accepta referēs: petitq;, vt hanc obla

Ephe. 1. 5
Cypria. ad Cæcil.

Pia & germana Canonis expositio.

oblationem seruitutis suæ Deus placatus accipiat, diesq; nostros in sua pace disponat, atq; ab æterna damnatione nos eripi, & in electorum suorum grege iubeat numerari, nō quidem ex meritis nostris, aut ex dignitate nostræ seruitutis, sed per Christum Dominum nostrum. Et ne vlla cauillandi occasio æmulis relinquatur, Canon toties seipsum declarat, vt planè calumniari, & ecclesiam mendacio traducere conuincantur, qui asserunt orthodoxos iterum offerre Christum pro peccato, iterumq; crucifigere filium Dei, veluti non suffecerit oblatio in cruce semel peracta. Non enim ecclesia Christũ ad eum modum, quo semel in cruce oblatus est, offert: nec oblationi suæ seruitutis, remissionem peccatorum asscribit, nec hanc applicat vt opus meritoriũ remissionis culpæ & pœnæ: sed apertè, idq; non semel, pronũtiat, se hanc oblationẽ offerre in memoriam passionis, resurrectionis, ascensionis Domini nostri Iesu Christi. Vnde, inquit, memores domine nos serui tui, sed & plebs tua sancta tam beatæ passionis, necnon & ab inferis resurrectionis, sed & in cœlos gloriosæ ascensionis offerimus præclaræ maiestati tuæ de tuis donis ac datis hostiam puram, &c. cui sanæ hostiæ (non suo operi operato, vt vocant) vitæ æternæ & salutis perpetuæ efficaciam tribuit. Ergo non suam oblationem applicat, sed fructum oblationis Christi, quem recolendo rememorat, per fidem sibi applicari petit. Denique quatenus ecclesia seipsam Deo consecrat, & per Christum hostiam laudis, gratiarum actionis, breuiter fidei, spei & charitatis offert, reddit vota sua æterno Deo, viuo & vero.

[Canon vindicatur ab aduersarijs.]
[Ecclesia nō rursus crucifigit filiũ Dei.]
[Oblatio commemoratiua. Canon.]

NE verò cum aduersarijs dicas, sacerdotẽ, ecclesiæ personam gerentem, non posse hoc sacrificium laudis pro alijs offerre, seu pro alijs gratias agere. Audi quod suprà relatum Paulus ad Timotheum habet: Obsecro (inquit) primum omniũ fieri obsecrationes, orationes, postulationes, gratiarum actiones pro omnibus hominibus &c. Quem locũ beatus Augustinus ad Paulinum explicans: In his (inquit) verbis, eligo hoc dicere, quod omnis, vel penè omnis frequentat ecclesia, vt obsecrationes seu precationes accipiamus dictas, quas facimus in celebratione sacramentorũ, antequam illud quod est in Domini mensa, incipiat benedici: orationes, quũ benedicitur & sanctificatur, & ad distribuendum cõminuitur. Græcus enim textus habet, προσευχας, id est, orationes, quas

[Sacrificiũ laudis pro alijs offerri potest. 1. Timo. 2]
[Augu. ad Paulinũ.]

facimus ad votũ. Vouentur autẽ omnia quæcunq; offeruntur Deo, maximè sancti altaris oblatio : quo sacramẽto prædicatur nostrũ aliud votũ maximũ, quo nos vouimus in Christo esse mãsuros, vtique in cõpage corporis Christi. Ideò (inquit Augustinus) in huius sanctificationis & distributionis præparatione existimo Apostolũ iussisse propriè fieri προσευχάς, id est orationes. Postulationes verò siue interpellationes (vt subijcit) fiũt quũ populus benedicitur. Tũc enim antistites velut aduocati, susceptos suos per manus impositionẽ misericordissimę offerũt potestati. Quibus peractis, & participato tanto sacramento, gratiarũ actio cuncta cõcludit, quæ ob eam causam se dixisse Augustinus affirmat, ne putaretur negligendũ esse quod sequitur in Apostoli verbis, nẽpe pro omnibus hominibus, pro regibus, & ijs qui in sublimitate sunt, vt tranquillã & quietã vitã agamus in omni pietate & castitate, ne quisquam (sicut se habet humanæ cogitationis infirmitas) existimaret, non ista faciẽda pro his, à quibus persecutionẽ patiebatur ecclesia, quũ membra Christi ex omni essent hominũ genere colligenda. Ideò enim adiungit Apostolus : Hoc (inquit) bonũ, & acceptũ est corã saluatore nostro Deo, qui omnes homines vult saluos fieri, & in agnitionẽ veritatis venire. Et ne quisquã diceret posse esse salutis viam in bona cõuersatione & vnius Dei omnipotẽtis cultu sine participatione corporis & sanguinis Christi, idcirco (eodem Augustino teste) Apostolus subiecit: Vnus enim Deus, & vnus mediator Dei & hominum, homo Christus Iesus: vt illud quod dixerat, nullo alio modo intelligatur præstari, nisi per mediatorẽ hominẽ Christũ Iesum: quum verbum caro factum est, & habitauit in nobis. Hæc ille.

Postulationes. *Gratiarũ actiones.* *Non relinquitur via salutis, nisi in communione ecclesiæ.* *Ioan. 1*

QVid potuit vir ille sanctus fortius pro Missa atq; adeò ipso Canone dicere? qui ex Apostolo Paulo, & celebrationis & deprecationis, quæ in Missa fit, ordinẽ ostendit, ac palàm diffinit hoc sacrificiũ, quod in Missa per obsecrationes, orationes, postulationes, & gratiarum actiones fit, pro tota ecclesia offerri oportere, atque adeò etiam pro his, à quibus ecclesia persecutionẽ patitur? In quam sententiam Tertullianus (qui sub impio Imperatore viuebat) dixit : Sacrificamus pro salute Imperatoris, sed Deo nostro, & ipsius, & id quidẽ pura prece. Nec hic aliquid duri aut scrupulosi occurrit, si oblationum species teneamus, & singula singulis referamus.

Tertull.

ramus. Hoc enim (vt idem toties repetamus) omnis planè fatetur ecclesia, quòd remisſio peccatorum ſeu iuſtificatio, ſoli oblationi, quæ in cruce facta eſt, tribuatur. Hæc enim ſola eſt pretium pro peccatis noſtris, imò totius mundi, quæ in adultis tantum his applicatur, qui eandem propria fide percipiũt. Abſit enim vt operi noſtro hoc tribuamus, vt ex dignitate ſua, ſeu ex opere operato, alijs, etiam iniuſtis, impœnitẽtibus, & non reſipiſcentibus, remiſsionem peccatorum (theſaurum illum planè diuinum) mereatur. Nam quantum ad iuſtificationem attinet, omnino verum eſt, quòd iuſtus ex fide ſua viuet: nihilo ſecius tamen, quia ſumus eiuſdem corporis membra, veriſsimum eſt, quòd omnia opera noſtra bona, quæ per fidem fiunt, impetrent multa cõmunia bona, atq; adeò in hoc fidelium cœtu omnia eſſe communia, neq; quicquam propriũ quenquam habere, ſed omnia pia opera, non tantum facienti, ſed & alijs credentibus prodeſſe, eoſdemq; defendere ac confirmare, quemadmodum in expoſitione ſymboli in articulum de Cõmunione ſanctorũ, diximus. Quanquam oratio (quam ſcriptura etiam inter ſacrificia ſpiritualia recenſet, Pſal. cxl. Apocalyp. viij.) hoc peculiare habet, quòd non tantum pro nobis, nec pro credentibus tantum, ſed pro iniuſtis fiat, non ſuæ dignitati, ſed Dei mandato, promiſsioni ac miſericordiæ tota innitens. Vide verò quàm diligenter in Miſſa proprietas iſta ſeruetur. In Miſſa eſt ſacrificium commemoratiuum paſsionis, gratiarum actionis, piorum votorum ac precũ. Pro tota enim eccleſia ſecundum Chriſti inſtitutum precatur ſacerdos, vt eam Deus pacificet, cuſtodiat, adiuuet, ac regat. Pro poteſtatibus quoq; qui in ſublimitate cõſtituti ſunt, ſecũdum Apoſtoli præceptum, orat. Inſuper pro quibuſdam ſpeciatim, & ſubinde pro omnibus circunſtantibus hoc ſacrificium laudis offert, ſed pro ijs tantum, quorum Deo fides cognita eſt & nota deuotio, qui & ipſi offerunt hoc ſacrificium laudis pro redemptione animarum ſuarum, hoc eſt, qui per fidem recolunt ſe per Chriſti paſsionem, quæ hic repræſentatur, redemptos eſſe, debitas pro tanto beneficio gratias & laudes agentes. Quid enim eſt aliud offerre ſacrificium laudis, quàm laudem dicere & gratias agere?

Peccatorũ remiſsio ſoli oblationi ĩ cruce factę debetur.

Abac. 2 Roma. 1 Roma. 12

Cõmunio ſanctorũ.

Nume. 21. 26. Matth. 6 Luc. 6. 23 Acto. 7. 12. 27

Offerre ꝓ redemptione animarum quid.

SEd adhuc malè habet aduerſarios, quòd in Miſſa ſanctos (vt dicũt) inuocemus. Quanquã ſi totũ Miſſæ, & in primis

De sanctorum cõmemoratione in Missa, quam Missæ ratio requirit. Canonis contextum intueamur, inueniemus in Missa omnes, seu penè omnes orationes ac preces ad solum Deum patrem dirigi, qui inuocatur per filium, paucas tantum ad filium, nullas ad sanctorum aliquem: vt vel hinc deprehẽdatur, quo affectu illi ad mordendum Canonem accedant. sed de inuocatione sanctorum suo loco dicemus. In præsentia ostendere sufficerit, nos id facere in missa, quod missæ ratio requirit. Missa non singulare, sed totius ecclesiæ sacrificium est, in cuius obla-
Ioan.1. Ioan.12 tione, ecclesia Christi oblationem repræsentat, & corpus capitis oblationem imitatur. At sancti, nobilissima ecclesiæ mem-
Matth.28 bra sunt, quos pater cœlestis filios agnoscit ac honorat, filius
Roma.8 fratres & cohæredes, spiritus sanctus templa sua vocat. Dein-
2.Corin.6 de, licet solus Christus factus sit nobis à Deo sapientia, iustifi-
1. Corin. 1 catio, sanctificatio, & redemptio, atq; solus qui potuit & debuit nos liberare à peccato, morte, & diaboli potestate, reconciliare nos Deo, & dare nobis vitam æternam, tamen præter
Cypr. ser. de lapsis. Eccle.16 hæc gratuita saluatoris beneficia & diuina opera, quæ soli Christo tribuuntur, nemo ignorat (quod nec aduersarij negare possunt) sanctis sua esse merita, quæ tamen etiã Dei sunt dona, Hæc, non dubiũ est, viuis ecclesiæ membris cõmunicari. Alioquĩ quid est quod profitemur in symbolo, nos credere sanctorum communionem? Deniq; quis dubitat, sanctos miro desiderio desiderare accelerationem pœnitentiæ & salutis nostræ, eosdemq́; sedulo pro nobis orare? Nam si angeli, qui non communicauerunt carni & sanguini, de salute nostra quammaximè sunt soliciti, Lucę xv. ipsiq́; pro nobis orare non cessant, Zachariæ j. quãto magis sancti pro nobis soliciti sunt,
1.Cor.12 eiusdem corporis membra? Si glorificatur (inquit Apostolus) vnum membrum, congaudent; quòd si patitur vnũ mem-
Ber. in ser. vlti. in festo omniũ sanctorũ. brum, compatiuntur omnia membra. Nouerunt illi periculum nostrum, figmentum nostrum, ignorantiam nostram, frã gilitatem nostram: nouerunt aduersariorum dolos, impetus, & insultus. In eadem tentatione fuerunt, eosdem superarunt conflictus, eosdem laqueos euaserunt, & didicerunt ex his, quæ passi sunt, compassionẽ. Nec est quod de eorum pia erga nos solicitudine dubitemus, quandoquidẽ nõ sunt cõsummã-
Hebr.11 di sine nobis, sed expectãt nos, donec in nouissimo die omnia simul in virũ perfectũ cum suo capite mẽbra concurrãt, & laudetur cum hæreditate sua Christus Iesus in secula benedictus.

Meritò

MEritò ergo ecclesia in eo votiuo sacrificio, quo vouet se in Christo mansuram (vtique in compage corporis Christi) pijs votis sanctis communicat, meritò memoriam eorum (quos honorat Deus) veneratur, vel ob id vt per eorum memoriam, fidem in Christum confirmet, spem æternæ salutis roboret, & charitatem accendat: nimirum quum recogitat illos olim homines similes nobis non esse amissos, sed præmissos ad vitam venturi seculi, ac aliquando fore, vt & nos, qui fratres & conciues sanctorum, & domestici Dei sumus, superstructi, super fundamentum apostolorum & prophetarum summo angulari lapide ipso Iesu Christo, eos sequamur, & erepti ex hoc seculo nequam, cum ipsis in tuto collocemur. Meritò denique ecclesia in celebratione tanti sacramenti precatur, vt Deus meritis precibusque sanctorum suorum concedat, vt in omnibus diuinæ protectionis auxilio muniamur, idque per Christum Dominum nostrum. Quid enim euidentius huius diuinissimi sacraměti participatione significatur ac promittitur, quàm nos in Christi & omnium sanctorum suorum consortium recipi, vt non temerè patres hoc sacramentum Communionem vocauerint, quòd qui hoc sacraměto dignè communicat, certus sit se in Christi corpore esse, & sanctorum omnium (qui eiusdem corporis membra sunt) meritis ac precibus adiuuari, defendi, ac confirmari. Ergo synaxeos ratio omnino requirit, vt ecclesia militans huius sanctæ communionis (quæ pijs hominibus inæstimabilis thesaurus est) ad altare Domini recordetur, pioq; desiderio magis fidem suam (quæ de hac communione est) exerceat, quàm sanctos alioqui semper pro nobis apud Deum solicitos, excitet. Nec potest videri recěs, quod & ecclesia veteris legis obseruasse legitur. Sic Moyses pro populo qui vitulum conflatilem adorauerat, intercedens, inter orándum patrum memoriã recolit: Recordare (inquit) Abrahã, Isaac, & Iacob seruorum tuorum. Tres item pueri Hebræi in fornace succensa sic orasse leguntur: Ne auferas à nobis misericordiam tuam domine Deus noster, propter Abraham dilectum tuum, & Isaac seruum tuum, & Iacob sanctum tuum. Certè Cyprianus vetus ille ac verè pius ecclesiæ doctor testatur, in ecclesia solitas celebrari oblationes, & sacrificia ob commemorationes martyrum, qui ad immortalitatem gloriosæ

Margin notes: August. ad Paulinum. — Ioan. 12 — Iaco. 5 — Ioan. 6 — Cypr. ser. de morta. — Ephe. 2 — Canon. — Cur cõmunio dicat. — Ephe. 1 — Exod. 35 — Dane. 3 — Cypri. lib. epi. 2. epistol. 6

mortis exitu transierunt. Et Augustinus contra Faustum Manich.libr.xx.cap.xxj.Populus (inquit) Christianus memorias martyrum religiosa solennitate cōcelebrat, & ad excitandam imitationem, & vt meritis eorum consocietur, ita tamen, vt nulli martyrum, quamuis in memorias martyrū, construamus altaria. Et vt alibi ait: Non constituimus eisdem martyribus templa, sacerdotia, sacra, & sacrificia: quoniam non ipsi, sed Deus eorum nobis est Deus. Honoramus sanè memorias eorum, tanquam sanctorum hominum Dei, qui vsq; ad mortem suorum corporum pro veritate certarunt, vt innotesceret vera religio falsis religionibus victis atque conuictis. Quis autem audiuit aliquādo fidelium, stantem sacerdotem ad altare, etiam super sanctū corpus martyris, ad Dei honorē cultumq; constructum, dicere in precibus, Offero tibi sacrificium Petre, vel Paule, vel Cypriane, quum apud eorum memorias offeratur Deo, qui eos & homines & martyres fecit, & sanctis suis angelis cœlesti honore sociauit, vt ea celebritate, & Deo vero de illorū victorijs gratias agamus, & nos ad imitationem talium coronarum atque palmarum, eodem inuocato in auxilium, ex eorū memoriæ recordatione adhortemur. Quæcunque igitur adhibentur religiosorum obsequia in martyrum locis, ad ornamenta sunt memoriarū, non sacra sunt vel sacrificia mortuorum tanquam deorum. Hæc ille.

Aug. lib. 3. cōtra epistо. Pelag. ad Bonifa. cap. 8

Ergo non adoramus sanctos, non facimus eos mediatores, non seruimus illis cultu, qui latria nuncupatur, quòd hæc soli Deo ac Christo debeantur: sed ad altare Christi (cuius ipsi sancti mēbra sunt) eos vt domesticos Dei amicos, ac pios & sedulos apud Deum pro nobis interpellatores agnoscimus, ipsorumq; meritis (quæ & Dei dona sunt) per fidē participes fieri petimus. Nec hoc sentimus, sanctorum preces (quibus adiuuari petimus) ipsorū meritis inniti, sed potius Christi, cui iam veluti incorporati existunt. Neq; ignoramus, sanctos omnes, siue ab illo antiquo Abel vsq; ad Ioannē Baptistā, siue ab ipsis apostolis vsq; ad hoc tempus, & deinceps vsq; ad terminum seculi, in domino tantum esse laudandos, nō in seipsis: quia illorum vox est, gratia Dei sum id quod sum: & ad omnes pertinet, vt qui gloriatur, in Domino glorietur.

Latria soli Deo debetur. Ephe. 2 1. Corin. 4 Ephe. 2 Ephe. 4 1. Cor. 15 2. Cor. 10

PORrò quum synaxeos ratio requirat, sanctorū cōmemorationem in missa fieri, quanto magis par est, vt & defunctorum

Ratio Missę requirit cōmemo-

ctorum in Christo ad tanti sacrificij oblationem memores simus? Opponimus autem his, qui hanc institutionem veluti ignotã veteri ecclesiæ calũniantur, vniuersalem consensum ecclesiæ omnium tẽporum, quæ euidens planè testimonium est, quòd hæc ordinatio sit apostolica. Beatus Augustinus, libro quem de cura pro mortuis gerẽda ad Paulinũ perscripsit: Vacare (inquit) non potest, quod vniuersa pro defunctis ecclesia supplicare cõsueuit: & ex Machabæis locum citat, quo ostẽditur oblatum pro mortuis sacrificium. Nec hoc contentus Augustinus, adiecit: Sed etsi nusquam (inquit) in scripturis veteribus omnino legeretur, nõ parua hac cõsuetudine claret authoritas, vbi in precibus sacerdotis (quæ domino deo ad eius altare fundũtur) locũ suum habet etiam commemoratio animarũ. & nõ multo post cap. iiij. Non sunt (inquit) prætermittendæ supplicationes pro spiritibus mortuorũ, quas faciẽdas pro omnibus in Christiana societate defunctis, etiam tacitis nominibus quorumque, sub generali cõmemoratione suscepit ecclesia, vt quibus ad ista desunt parẽtes, aut filij, aut quicunq; cognati vel amici, ab vna eis exhibeatur matre cõmuni. Quin capite vltimo satis indicat quenq; diligẽtius hæc facere pro necessarijs suis, deinde generatim pro omnibus. Itidẽ Chrysost. hũc ritum orãdi quotidie in sacrificio laudis (quod iuge vocant) pro defunctis, in ecclesia Græca semper fuisse, eundemq;, apostolicæ traditionis esse, asserere non dubitauit. Quibus Ioan. Damascenus in sermone de his qui in fide hinc migrarunt, subscribẽs, ait: Apostoli discipuli saluatoris in tremendis vitalibusq; sacramẽtis, memoriã eorum qui fideliter obdormierunt, habendam esse dixerunt. Et hanc receptam & generalẽ catholicæ ecclesiæ obseruationẽ fuisse toto sermone confirmat. Si quis ex vetustioribus plures desideret, post Dionysium testis est Tertul. oblationes pro defunctis ecclesiam annua die facere. Testis Cyprianus lib. j. epist. ix. Testis Gregorius Nazianzenus theologus ad Cæsareum fratrem de matre sua. Gregorius item Nyssænus. Basilius li. quæst. ad Antiochum principem, quæst. 34. docet, sanctorũ animas sentire beneficia, quũ super illis fiunt cõuentus & peractiones bonorũ: Nam si non aliquo (inquit) beneficio participarẽt, nõ fieret in cura & exequijs commemoratio. Ambrosius in epist. ad Faustinũ, ob germanæ obitũ dolentẽ: Ego eam (inquit) non

rationẽ de functorum in Christo.

August. de cura pro mort. gerend.

2. Mac. 12.

Ibidem c. vltimo.

Chry. to. 4 homil. 69

Io. Dama. in sermo.

Diony. ca. 7. cœl. hierar.

Tertul. ad vx.

Cyp. li. 1. epist. 9

Gre Nyssænus.

Basil. lib. quæ. ad Antioch.

tam deplorādā, quàm orationibus prosequēdā reor: non mœstificandam lachrymis tuis, sed magis oblationibus animam eius domino cōmendādam arbitror. Rursus de obitu Theodosij Imperatoris: Dilexi (inquit) virū, & præsumo de domino, quòd suscipiat vocem orationis meæ, qua prosequor animam piā: da requiē seruo tuo Theodosio: illò cōuertatur anima eius vnde descendit, vbi mortis aculeū sentire non possit, vbi cognoscat mortem hanc non hominis finē esse, sed culpæ.

Idē de obitu Theod.

SEd vt ad Augustinum reuertamur, hic in Enchiridio ad Laurentium (in quo opusculo beatus ille pater existimat se diligenter esse complexū, quomodo sit colendus deus) præterea Dulcitij quæstionibus respondens, denique in eo quem citauimus libro, de cura pro mortuis agenda, hanc rem nō obiter, sed ex professo tractans, ex catholica & orthodoxa traditione diffinit, triplicem esse, dum in hoc corpore viuitur, viuendi modum. Vnum tam bonum, vt hæc post mortem nō requirat, in quo Apostoli & sancti dei martyres, quum hinc descenderent, inuenti sunt. Alterū tam malum, vt ei non prosint ista post mortem, qualis est eorum, qui etsi Christi lauacro in ecclesia baptizati, nec ab vllo schismate vel hæresi præcisi sint, in lethalibus tamen criminibus (quæ nulla pœnitentia diluunt) vsq; ad vltimū huius vitæ diem pertinacissimè perseuerant, de quibus Apostolus dixit: Quoniā regnum Dei non possidebūt. Tertium verò, veluti medium quendam viuendi donū: nec tam bonum, vt non requirat ista post mortem, nec tam malū, vt ei non prosint ista post mortē, qualis est eorū qui pœnitētes in fide, & cōfessione Christi obdormiunt, necdum tamē peccati reliquijs penitus expurgatis, quos non incredibile est per ignē quendā purgatoriū expiari. certè constat eos quanto magis minúsve bona pereuntia dilexerunt, tanto tardius citiúsve saluari, qui sanè tales sunt, vt meritū sibi in hac vita cōpararint, vt eis hæc post mortē prodesse possint, nimirū meritū fidei, quod promissionē habet cōmunionis sanctorum, quemadmodū superius abūdè declaratum est.

August. in enchir. Li. retr. 2. cap. 62. Ad Dulcitium. Lib. de cura ꝓ mor. ger.

In ench. c. 17.

Ephe. 5.

Assert. August. de statu animarum post mortem.

QVum igitur aduersarij nobis obijciūt, nos nostris tantum aut subleuari actibus aut grauari, Pauli Apostoli sentētiam citantes, cùm inquit: Omnes enim astabimus ante tribunal Christi, vt referat vnusquisque secundum ea, quæ per corpus gessit, siue bonum siue malum: respondet

Respōdet aduersari⁹ 2. Cor. 5.

Augustinus : Ea quæ pro defunctis cōmēdandis frequētat ecclesia, huic apostolicæ sententiæ nequaquā esse aduersa. Fatemur enim planè, hic omne meritum comparari, quo post hāc vitam posſit releuari quiſquam vel grauari, quòd nemo recte ſperet, ſe id quod hic neglexit, quum obierit, apud Deū promeriturum. Ergo ſi meritū per quod iſta proſunt, nullū comparatum eſt in hac vita, fruſtra quæritur poſt hanc vitam. Sin comparatum eſt, fit vt aliquid adiuuēt iſta defunctos, quæ poſt obdormitionem pro eis religioſe facta fuerint, ita vt neq; inaniter eccleſia, vel ſuorum cura, pro defunctis, quod potuerit, religionis impendat, & tamen ferat vnuſquiſq; ſecundum ea quæ geſsit per corpus, ſiue bonum ſiue malum, reddēte domino vnicuiq; ſecundum opera eius: vt enim hoc quod impenditur, poſsit eis prodeſſe poſt corpus, in ea vita eſt acquiſitum, quam geſſerunt in corpore. Breuiter, genere vitæ quod geſsit quiſq; per corpus, efficitur vt proſint vel non proſint, quæcunq; pro illo piè fiunt, quum reliquerit corpus. Auguſt. Quibus defunctis, viuētiū pietas proſit. Matth. 16. Rom. 2.

NEc tamen ideo, quia non omnibus proſunt hæc pietatis officia, non debemus pro omnibus, qui in ſigno fidei deceſſerunt, orare. Nam (vt idem beatus pater ait) quum ſacrificia ſiue altaris, ſiue quarumcūq; eleemoſynarum, pro baptizatis defunctis omnibus offeruntur, pro valde bonis gratiarū actiones ſunt, pro non valde malis propitiationes ſunt, pro valde malis, etiam ſi nulla ſunt adiumenta mortuorum, qualeſcunq; tamen viuorum conſolationes ſunt. Certè charitas Chriſtiana, virtus eſt mirè efficax & ampla, quæ ſe non continet, quin & pro viuis & defunctis ſit ſolicita, ita vt commembra noſtra ex hoc ſeculo emigrantia, pia prēce domino commēdet: quam noſtram pietatem, charitatis fructum apud Deum, inanem eſſe quis dicere auſit? Oramus ꝑ omnibus qui ī ſigno fidei deceſſerunt. Aug. ibid.

QVòd verò ſynaxeos ratio poſtulet, in Miſſa potiſsimū, animarum commemorationem fieri, Auguſtinus alibi declarat: Piorum (inquit) animæ mortuorum non ſeparantur ab eccleſia, quæ etiam nunc eſt regnū Chriſti: alioqui nec ad altare Dei fieret eorum memoria in communicatione corporis Chriſti, quod tamē piè fieri quis dubitet? Recte enim pro eis offertur corpus Chriſti, qui mēbra ſunt Chriſti. Et quum conuiuium domini, vnitas ſit corporis Chriſti, quis ab illius participatione animas piorū excludat, qui mem- Aug. de anima & ci⁹ ori. li. 1. c. 9. & ſeq. Idē ad Bonifa. epiſt. 50. Eph. 4. 5.

bra sunt corporis eius?

Vide vero quàm diligenter pietatem istam idem Augustinus libro 9. Confessionum commendet, vbi reperies, quemadmodum pro Monica matre sacrificiũ pretij nostri obtulerit, quas preces fuderit, quantis præconijs pia Monicæ desideria prosequatur. Illa (inquit) imminẽte die resolutionis suæ, tantummodo memoriam sui, ad altare tuum, ô Christe, fieri desiderauit, cui nullius diei prætermissione seruierat, vnde sciret dispensari victimam sanctam, qua deletum est chirographum quod erat contrarium nobis, qua triumphatus est hostis, cõputans delicta nostra, & quærens quod obijciat, & nihil inueniens in illo in quo vincimus. Ad cuius pretij nostri sacramẽtum ligauit ancilla tua animã suã vinculo fidei: nemo à protectione tua dirumpat eam. Hæc ille.

Coloss. 2. Vincimus in Christo diabolum.

Ibidem.

Nec contentus, quòd ipse parentes pijs precibus domino commẽdasset, orat vt idem perpetuo faciant, qui sua legerint. Inspira (inquit) domine Deus meus, inspira seruis tuis, fratribus meis, filijs tuis, dominis meis, quibus & voce & corde & literis seruio, vt quotquot hæc legerint, meminerint ad altare tuum Monicæ famulæ tuæ cum Patricio quondam eius coniuge, per quorum carnem introduxisti me in hanc vitam. Meminerint cum affectu pio parentum meorum in hac luce transitoria, & patrum meorum, sub te patre, in matre catholica, & ciuium meorũ in æterna Hierusalem, cui suspirat peregrinatio populi tui ab exitu vsque ad reditum, vt quod illa à me poposcit extremũ, vberius illi præstetur in multorũ orationibus, tam per cõfessiones quàm per orationes meas. Hactenus Augustinus.

Extrema postulatio Monicæ.

Augusṫ. de cura pro mor. ca. 4 & seq. Item de anima & eius ori. li. 1. cap. 9. & seq. Et ad Vin. Vict. li. 3. c 11. In enc. c. 109. Canon.

Porrò duo sunt, quæ hic beatus pater requirit, vt supplicationes istæ spiritibus mortuorum prosint. Primum, vt fiant recta fide ac pietate, vt scilicet verbis recordantis & precantis affectus accedat, sine quo nec externa supplicatio, nec exanimorum corporum in quamlibet sanctis locis deposito, vllas suppetias animabus ferunt. Secundo, vt tales fuerint defuncti, qui quum viuerent, vt hæc sibi postea prodesse possent, meruerunt. Quorũ (inquit) animas pietate suorum viuentium releuari, quum pro illis sacrificium mediatoris offertur, vel eleemosynæ in ecclesia fiunt, omnino negandum non est. Quo fit vt in Canone non pro quibuslibet, sed

tan

tantum pro his, qui nos præcesserunt cum signo fidei, & dormiunt in somno pacis, sacerdos oret. Nam (vt Augustinus alibi ait) nec credendum, nec docendum, nec dicendū est, sacrificium Christianorū pro ijs qui non baptizati, de corpore exierunt, offerendū, sed tantum pro eis qui membra sunt Christi.

ADuersarij itaq; iniuria calumniātur ac fingunt, orthodoxos dicere, se hoc sacrificium etiam mortuis applicare, seque illis remissionem culpæ & pœnæ, & quidem ex opere operato mereri, seq; mortuis liberationē à pœnis purgatorij suis meritis ac virtute polliceri. Nā in Canone nulla eiuscemodi applicationis (maxime quæ sine fide fiat) nulla meriti sacerdotis, nulla pollicitationis humanæ mentio fit, sed tota actio & oratio, ex fide & charitate proficiscens, soli indulgentiæ Dei innititur, & per Christum dominum omnia quæ petuntur, cōcedi deprecatur. Quin vt Canon omnem meriti humani præsumptionē excluderet, oratione statim subsequente (in qua iterum pia ac religiosa sanctorum commemoratio fit) sic habet: Intra quorum nos consortiū non æstimator meriti, sed veniæ (quæsumus) largitor admitte, per Christū dominum nostrū. Ecclesia ergo quemadmodū pro viuis, ita & pro spiritibus defunctorū sacrificium mediatoris offert, id est, passionē domini Deo repræsentat, illosq; pia oratione propitiationi tanti sacrificij semel oblati cōmēdat, firmissimè credens, quòd hoc sacrificiū in cruce oblatū, tum viuis, tum fide defunctis ad relaxationem prosit. Quod Innocētius tertius rectè ac grauiter sic explicauit: Orat (inquit) pia mater ecclesia, nō solum pro viuis, sed etiam pro defunctis, & eos sacræ oblationis (nimirum in cruce factæ) intercessioni cōmendat, certissimè credens, quòd sanguis ille pretiosus, qui pro multis effusus est in remissionem peccatorū, non solum ad salutē viuentium, verum etiam ad absolutionem valeat mortuorum. Quæ omnia in Concilio Cabilonensi dubio procul diligētissime expensa sunt, in quo inter alia sic statutū legimus: Visum præterea nobis est, vt in omnibus Missarum solennibus pro spiritibus defunctorum, loco competenti, in ecclesia ad dominum deprecetur. Sicut enim nulla dies excipitur, qua non pro viuentibus, & pro quibuslibet necessitatibus dominū deprecetur, ita nimirum nulla dies excipi debet, quin pro animabus fidelium preces domino in missarum solennibus fundantur.

Aduersariorū calūnia detegitur.

Canon explicatur.

Canon omnem meriti humani præsumptionē excludit.

Inno.3. de sacro alt. myste. lib. 4. cap. 5

Concil. Cabilonē. ca. visum. de cōse. di. 1.

Vides

Abus⁹ corrigendus, nō res pia mutanda.

VIdes quantis testimonijs, ecclesiæ vetustissimus perinde ac piētissimus ritus astruatur, quem ob solos abusus malorum sacerdotum hoc diuinissimum sacramentum & Missæ mysterium prophanantiū, sugillari nō oportuit, multo minus tolli. Fuerunt & diui Augustini, imò sanctorū Apostolorum tempore, qui hoc sacramēto ac sacrificio abuterentur. propterea tamē neq; sacramēto, neq; sacrificio quid detractū est, sed abusus tantū damnatus est. Abusum Corinthiorū damnat Apostolus 1. Corint. xi. Abusum similē damnat Augustinus ad Aureliū de coërcenda temulentia & contentione, scribens, vbi ebrietates & luxuriosa conuiuia in templis, ac cœmeterijs, tanquam maximā fœditatem ac turpitudinē insectatur, iubetq; vt oblationes pro spiritibus dormientium (quas verè aliquid adiuuare credendū est) super ipsas memorias non sint sumptuosæ, sed omnibus petentibus sine typo, & cum alacritate præbeantur, neq; vendātur. Sed si quis aliquid pecuniæ offerre voluerit, id vt in præsenti pauperibus erogetur. Quod si fiat, nec superstites deserere videbuntur memorias suorum, & id celebrabitur in ecclesia, quod piè & honestè celebratur. Interim tamen ecclesiæ ministro, suo officio rectè ac piè fungenti, quod suū est nō adimimus. Atq; hic erat tenenda eiusdē beati patris doctrina, qui in eadem epistola sanctissimè cōsuluit, eiuscemodi malum auferendū non asperè, sed (sicut scriptum est) in spiritu lenitatis & mansuetudinis, non duriter, non imperioso modo, sed magis docendo quàm iubendo, magis monendo quàm minando. Sic enim agendū est cum multitudine peccantium. Seueritas autē exercenda est in peccato paucorū. Et si quid minamur, id vt cū dolore fiat, de scripturis comminando vindictam futuram, ne nosipsi in nostra potestate, sed Deus in nostro sermone timeatur. Itaque (eodem Augustino authore) prius erant monendi spirituales, vel spiritualibus proximi, quorum authoritate & lenissimis quidem, sed instātissimis admonitionibus cætera multitudo frangatur. Hæc ille. Cuius doctrinā & nos sequuti in canonibus Concilij nostri prouincialis sub titulo de Eucharistia, hosce abusus paulò latius indicauimus, & quod in nobis est correximus.

August. ad Aurel. de coercenda temulētia.

Sacrificia pro mortuis quomodo offerenda.

Ibidem.

Galat. 5

Ibidem.

Epilogus.

EX his omnibus pius lector facile deprehendet sacrificij iugis rationem, quod ecclesia ab Apostolis acceptū, toto terrarum orbe religiose celebrat, non desitura celebrare,

donec

donec Christus redierit iudicare viuos & mortuos: facilę quoque iudicabit, num aduersarij rectè faciãt qui hoc sacrificium ab ecclesia auferre, & sacerrimũ illum canonem diuini plenum mysterij Theonino dente lacerare, atque è medio tollere nitantur. Præterea num Christiana erga orthodoxos charitate vtantur, qui ipsos nihil tale cogitãtes, grauissimo crimine insimulant, quasi scilicet Christum denuò crucifigant, eiusq; beneficium obscurent, nimirum quòd (vt illi fingunt) oblationi in cruce factæ, satisfactionem pro peccatis nostris detrahant, ac suo operi asscribant. Et vt cætera quæ de generali sacrificij ratione attulimus, omittamus, saltem id locupletissimè nos ostendisse credimus, in hoc ecclesiæ sacrificio adeò non obscurari beneficiũ Christi, vt eo potius quammaximè illustretur, ac quàm latè pateat, pulcherrimè ostendatur, exponaturq;: expositum deniq; & repræsentatũ oculis & auribus, summa quadam pietatis dulcedine ingeratur, ac demum mente, per fidem & charitatem accedente, eximio ac incredibili cum fructu capiatur. In quo argumento etsi vel prolixiores, vel ineptiores fuerimus, quàm susceptæ institutionis modus ferre videatur, ignoscendum tamen nobis putamus, quibus hoc quammaximè in votis fuit, vt rem cognitu admodũ necessariam, sed hac tempestate summa cum animarũ iactura, ac ecclesiasticæ vnitatis ac pacis detrimento, mirè cõtrouersam ac obscuratã (quod in nobis est) expediremus. Quòd si aliqua ex parte factum est, soli Deo gratia: sin secus, luculẽtiorem ecclesiæ diffinitionem (cui hæc omnia libenter submittimus) ex animo optamus.

In sacrificio Missæ beneficiũ Christi q̃ maxime illustratur.

IAm ad susceptæ institutionis ordinem reuertamur. Ceremonijs itaque quæ circa sacrosanctæ Eucharistiæ confectionem & distributioné totius ecclesiæ consensu adhibentur, aliqua saltem ex parte explicatis, nunc de virtute & efficacia huius sacramenti dicendum occurrit. Quanquam vero ex superioribus satis superque deprehendatur, quæ tanti sacramenti vis & efficacia sit, tamen quia hinc tota sacramẽti vtilitas pendet, vt non solum sciamus quidnam sit ipsum sacramentum, sed & quæ sit causa institutionis, & qui sint eius fructus & effectus, (Hoc enim solum nobis prodest, vt sciamus quem fructum ex sacramenti sumptione capere debeamus) Idcirco quambreuissimè epilogi in morem, institutionis huius sacramenti rationem & virtutem repetemus.

De virtute & efficacia sacramenti Eucharistiæ.

Princi

Cyril. in Ioan. Principalis ergo huius ſacramenti virtus eſt, vt qui ſumit hoc ſacramentū carnis & ſanguinis domini, ita cum ipſo coniugatur, vt Chriſtus in ipſo, & ipſe in Chriſto inueniatur, Ioan. 6 quemadmodum ipſe dixit: Qui manducat meam carnem & bibit meum ſanguinem, in me manet, & ego in illo. Perceptione enim huius ſacramēti, quæ recta fide fit, ipſum filiū Dei ſuſcipimus, ac Chriſti corpus & membra efficimur. Et quia Roma. 3 Chriſtum ſuſcipimus, theſaurum illum percipimus, in quo 1. Corint. 1 Ephe. 1. 2 omnia peccata remittuntur, in quo mors aboletur, in quo Ioan. 6 vita nobis communicatur. Viuificat quidē Dei verbū, quemadmodum apoſtoli ſenſerunt, Domino dicentes: Domine, quò ibimus? verba vitæ æternæ habes. Sed non minus viuificat Chriſti corpus, omnipotenti verbo (à quo vniuerſa viuificantur) coniunctū. Caro Chriſti viuificat. Caro enim ſaluatoris verbo Dei (quod naturaliter vita eſt) coniūcta, viuifica effecta eſt. Ergo quando eam in fide & charitate comedimus, tunc vitā habemus Cyrill. in concil. Epheſi. in nobis, illi carni cōiuncti, quæ vita effecta eſt. Hac de cauſa Chriſtus in exuſcitandis mortuis, non ſolummodo verbo vt Matth. 8 Marci 1. 5. Deus vtebatur, verumetiam carnem ſuam veluti cooperatricem adhibebat, ac tactu mortuos excitabat, vt oſtēderet cor Lucæ 7. pus quoque ſuum viuificare poſſe. Quòd ſi ſolo tactu ſuo corrupta redintegrantur, quomodo nō viuemus qui carnē illam & guſtamus & māducamus? Reformabit enim omnino ad immortalitatē ſuam participes ſui. Porrò oportuit vt nō ſolum anima per ſpiritū ſanctū in beatam vitam aſcenderet, verumetiā vt rude atq; terreſtre hoc corpus, cognato ſibi guſtu, tactu & cibo ad immortalitatē reduceretur: nō quidē vt qui corpus Auguſt. in Ioan. tracta. 26 Chriſti ſumerēt, iam ſtatim ne temporali quidem morte morerētur, ſed ne morerētur in æternū. Propterea quū dixiſſet Chri Ioan. 6 ſtus: Qui manducat meā carnem & bibit meū ſanguinē, habet vitam æternā: continuò ſubiecit, Et ego reſuſcitabo eū in nouiſsimo die: vt habeat interim ſecundū ſpiritum vitā æternam in pace & requie cōſcientiæ, ac tandē caro etiā eius vita æterna non fraudetur, nimirum reſuſcitanda in nouiſsimo die.

Caput Ioan. 6 VT autem quis contendat, caput Ioannis ſextum de ſpirituali manducatione tantum intelligēdum, quod tamen ſanctiſsimi patres etiam ad ſacramentalem māducationem cum fide coniunctam accommodare non dubitarunt, ſaltem is verba Chriſti, quibus hoc ſacramentum inſtituit ac

porri

porrigit, intueatur: quæ luce clarius ostendunt quid nobis in hoc sacramento Christus exhibeat. Hoc (inquit) est corpus meum quod pro vobis tradetur: Hic est sanguis Noui testamenti qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum. Quibus verbis quid aliud Christus testatur quàm se porrigere corpus suum pro nobis in ara crucis immolatum, & sanguinem in remissionem & absolutionem peccatorum nostrorum effusum? Is ergo quem peccatorum suorum ex animo pœnitet, subindeq; contrito & humiliato spiritu accedit, suauiterque recolit ac memoria recondit, quòd pro se Christus corpus suum tradiderit, & sanguinem in remissionem peccatorum fuderit, atq; ita demum plena concepta fiducia hoc sacramentum percipit, is (inquam) certũ pignus remissionis peccatorum, immortalitatis & vitæ æternæ, capit. Quo enim alio pignore Christus de tantis donis nos certiores reddere potuit, quàm impartitione sui pretiosi corporis, inæstimabilis vtiq; thesauri, quo nos sibi tanquàm membra adiungit, vt vbi ipse sit, illic & nos simus. Quemadmodũ Hilarius dixit, Hæc sacraméta suscepta facere, vt & Christus in nobis, & nos in Christo simus. O ineffabilem Dei benignitaté, ô suauissimũ summi Dei erga nos amoris pignus & testimoniũ, quod Christo nõ fuit satis, se pro nobis in mortem tradere, nisi & se nobis daret in cibum vt in eo saluati & innouati, ex eo etiã tanquàm solido cibo viuamus ac grandescamus, atq; adeò in eum conuertamur, ab eo nunquàm separandi, quemadmodum pientissimè Augustinus in persona Christi: Cibus (inquit) sum grandium. non tu me mutabis in te, sed tu mutaberis in me.

Matth. 26
Marc. 14
1. Corin. 11

Euchari-stia certũ pignus vitæ æternę.
Ioan. 12

Hilarius.

Augustin.

Vide vero quanti & quàm mirifici fructus hunc principalem Eucharistiæ finem cõsequantur. Nam in primis, qui per fidem intelligit, quomodo Christus se totum ei impartiat, & ineffabili charitate adiungat, is non potest non vicissim se totum Christo consecrare. Initio ergo quammaximè cauendum ducet, ne iam factus templũ Christi, corpus suum & animam corpori Christi iam coniuncta, rursus inquinet, polluat, ac peccatis prostituat. Nescitis (inquit Apostolus) quoniam corpora vestra membra sunt Christi? Tollens ergo membra Christi, faciam membra meretricis? Absit. Non potestis mensæ domini participes esse & mensæ dæmoniorum. Quæ enim participatio iustitiæ cum iniquitate? aut quæ socie-

Fruct⁹ qui hunc Eucharistiæ finẽ comitantur.

1. Corin. 6

1. Corin. 10
2. Corin. 6

tas

tas lucis ad tenebras? quæ autem coniunctio Christi ad Belial?
Ioan.4 Deinde curat is, vt cui Christus iam factus est cibus, ipse rursus cibus Christi mundus inueniatur: id est, vt voluntati Christi se totum accommodet. Sic enim Christus cibatur. Hi vero tam insignes sacramenti fructus quammaximè in sanctis Dei eluxerunt, qui non tantum ab omni pollutione corporis & animæ se continuerunt, sed & reciproco amore propter Christum corpora sua immanibus tormentis tradiderũt, ne mortibus quidem truculentissimis ab illo dimobiles. Vt vnum vel
Ignatius. alterum exemplum afferamus, Ignatius ille martyr egregius ad bestias damnatus, ardore martyrij in hæc verba prorupit: Frumentum Christi sum, dentibus bestiarum molar, vt panis Christi mundus inueniar. Ignes, cruces, bestiæ, discerptiones membrorum ac totius corporis pœnæ, & omnia in me vnum supplicia, diaboli arte quæsita, cumulentur, dummodo Iesum Christum merear adipisci. Et ne eandem constantiam in sexu
S. Agnes. Ambr. in vita Agnetis. fragili desideres, Agnes virguncula, necdũ tertiumdecimum ætatis annum egressa, vide quàm ardet & æstuat, quàm fortiter de carne, mundo & diabolo triumphat, huius pretiosissimi thesauri virtute: Discede (inquit ad tyranni filium fœda libidine æstuantem) à me fomes peccati, nutrimentum facinoris, pabulum mortis: Discede à me, quia iam ab alio amatore præuenta sum. Et post pauca: Iam mel & lac ex ore eius suscepi, iam amplexibus eius castis astricta sum, iam corpus eius corpori meo sociatum est, & sanguis eius ornauit genas meas, cuius odore reuiuiscunt mortui, cuius tactu fouentur infirmi, cuius opes nunquam deficiunt, cuiusq; diuitiæ nõ decrescunt, ipsi soli seruo fidem, ipsi me tota deuotione committo. Quid
Laurẽti⁹. August. in Ioan. tracta.27 Laurentius? Nunquid non is tibi bene saginatus fuisse videtur hac esca, & illo calice probè inebriatus? qui pro illius dulcedine immanissima tormenta non sensit. Mansit in Christo vsque ad tentationem, mansit vsque ad tyrannicam interrogationem, mansit vsque ad acerrimam comminationem, mansit vsque ad peremptionem. Parum est, vsque ad immanem excruciationem mansit. Nunquid hic tibi temerè dixisse videtur ad Sixtum iam morti addictũ? Quò progrederis sine filio pater, quò sacerdos sancte sine diacono properas? Tu nunquam sine ministro sacrificium offerre consueueras. Quid in me igitur displicuit paternitati tuæ? nunquid degenerem me probasti?

expe

experire certè vtrũ idoneũ miniſtrũ elegeris,cui cõmiſiſti dominici corporis & ſanguinis diſtributionem. Certè Cyprianus teſtatur: Ab hoc ſacramento ne eos quidẽ, qui inter illius tempeſtatis proſequutionũ procellas lapſi eſſent,ſi tamen iam Chriſti nomen fortiter confiterẽtur,ſecludi,idq; propterea, vt quos excitamus(inquit)& exhortamur ad prœliũ,nõ inermes & nudos relinquamus,ſed protectione ſanguinis & corporis Chriſti muniamus. Et quum ad hoc fiat Euchariſtia,vt poſsit accipientibus eſſe tutela, quos tutos eſſe contra aduerſarium volumus, munimẽto dominicæ ſaturitatis armemus. Et poſt pauca: Idoneus eſſe non poteſt ad martyrium, qui ab eccleſia non armatur ad prælium,& mens deficit,quam nõ recepta Euchariſtia erigit & accendit. Hæc ille. Nos ergo martyribus tanto inferiores, ſi tantum robur de nobis polliceri non audemus,ſaltem hunc fructũ ex Euchariſtiæ perceptione referre oportet, vt deinceps omnia peccatorum inquinamenta horreamus, & omnis ſapor delectamentorum carnalium nobis ſit quaſi rancidum,radensq; palatum acutæ morda citatis acetum. Solus verò Chriſtus nobis ſapiat,vt ſcilicet nihil aliud ſtudeamus quàm eius paſsionibus communicare,& eam conuerſationem imitari,quam ipſe geſsit in vita.

Cyprian⁹. Ibidem. Bernar. in pſal. q habitat, ſer. 3 Cypria. de cœna Domini.

ET quo magis huius ſacramenti virtus illuſtretur,ad cæterorum etiam ſacramentorum efficaciam conferenda eſt. Sub baptiſmum quum exorcizamur,quaſi molimur: quãdo baptizamur, quaſi conſpergimur: quãdo ſpiritus ſanctificationem accipimus (quod in confirmatione fit) quaſi coquimur: at in hoc ſacramẽto Chriſti panis efficimur. Item in baptiſmo omnis peccati reatus tollitur,chirographum damnationis noſtræ deletur,& ea gratia nobis confertur, ne amodo nobis cõcupiſcentia, ſi volumus,noceat. In cõfirmatione,aduerſus concupiſcentiã armamur. ſed tamen ipſius cõcupiſcentiæ fomes nõ aufertur. Hic fomes,ſi rurſus(vt ſolet)efferis motibus ebulliat,& vel incogitantes vel nõ reſiſtentes in peccatũ præcipitet,poſt priora illa duo ſacramẽta (quæ nõ iterantur) altera ſupereſt poſt naufragiũ tabula,nimirũ pœnitentia,efficax contra peccatum medicina,qua Deus lapſis peccatoribus, ad ſe per fiduciã miſericordiæ(quæ eſt in Chriſto Ieſu) ex toto corde conuerſis,peccata iterum condonare paratus eſt. Sed nunquid etiamnum poſt cõdonata peccata per pœnitentiam

Auguſt. de ſacr. fidel. Confirmatio. Pœnitentia. Ezech. 33

infirmitas carnis tota tollitur? Nequaquam, sed manet adhuc idem ille fomes, manet in carne cōcupiscentia, quæ nos rursus ad malum incitare pergit, atq; adeò nunquam interquiescens hoc agit, vt etsi in hoc corpore sine crimine, non tamen sine peccato esse possimus. Interim nec mundus nos deserit, sed circunstans, ad malum solicitare nūquam desinit: diabolus quoque quo magis nos de vita in melius cōmutanda solicitos videt, tanto acrius cōtra nos bella parat ac instaurat, atq; nō aliter quàm leo rugiens circuit, quærens quem deuoret. Ergo vt aduersus perpetuos istos ac sæuissimos hostes partim domesticos, partim externos (cum quibus nobis tota vita belligerandum est) fortiter cōsistamus, noua semper ope, nouis suppetijs subinde est opus, quæ est gratia huius sacramēti Eucharistiæ sacrosanctæ. Hæc enim fomitem mirificè temperat ac restinguit, & quo minus grauioribus peccatis solicitante carne, mundo, ac diabolo, consensum præbeamus, prohibet, minora verò peccata omnia diluit. Hæc mundū, & quæ in mūdo sunt, omnia pro Christo, veluti stercora, contemptibilia facit. Hæc fortiorē illum athletam, nempe Christū, introducit, qui fortē armatū, arcem animi nostri præoccupantē (nimirū diabolū) superueniens vincit, vniuersaq; arma, in quibus cōfidebat, aufert, & spolia distribuit. Non inscitè Bernardus: Si quis (inquit) ex nobis nō tam acerbos sentit iracundiæ, inuidiæ, luxuriæ, & eiuscemodi criminū motus, gratias agat corpori & sanguini dominico, & gaudeat quòd pessimum vlcus accedat ad sanitatē. Ergo per baptismum abluimur, per cōfirmationem roboramur, per pœnitentiam relapsi mundamur. Sed per Eucharistiam, intus latentis morbi & perpetuæ infirmitatis nostræ cōscij medicamur, ac dulciter reficimur & cōsummamur, deniq; aduersus omnes peccati, mundi ac diaboli insidias roboramur ac sustentamur fidei & charitatis augmento. Quis ergo non videt quàm indigeamus hoc sacramento per totam vitam, qui in carne peccati inter tot mundi & diaboli insidias commoramur, ab hostibus illis nunquam tuti aut securi? Et quis tādem ex nobis est, qui nō aliquando peccet, qui non labatur? Iteratur ergo (vt inquit Augustinus) quotidie hęc oblatio, quia quotidie peccamus, peccatis, sine quibus mortalis infirmitas cōsistere non potest. Et quia quotidie labimur, quotidie Christus mysticè immolatur pro nobis, dedit enim nobis hoc

[Margin notes: August. in ench. c. 64 — 1. Ioā. 2. 3 — Lucæ 11. — 1. Petr. 5 — Bernar. in ser. de cœna Domini. — Lucæ 11. — Ibidem. — Eucharistia animæ medicina efficacissima. — 3. Reg. 8 — August. ad Ianuariū.]

hoc sacramentum salutis, vt (quia nos quotidie peccamus, & ille iam mori non potest) per hoc sacramentũ remissionẽ consequamur. Adeamus igitur Christum singuli, qui laboramus, qui onerati sumus, qui ægrotamus, qui tentationum procellis quatimur ac iactamur. Ad presens illud remediũ nobis propositũ properemus. Ei (qui & virtus & refugiũ nostrũ est & adiutor in tribulationibus) nos magna cum fide copulemus, atque adeò virtutẽ in corpore & sanguine eius sitã (qua omnes potestates inimici fortiter debellauit) in viscera nostra traijciamus. Nam si qui fimbriã vestimẽti eius tetigerunt, rectè omnes conualuerũt: quanto magis corroborabimur, si totũ illum in nobis habeamus? Sedabit ille in nobis sęuientẽ membrorũ nostrorũ legẽ, perturbationes animi extinguet, morbos omnes depellet, ab omni casu nos eriget, & inimici potestate deuicta, ad veram pietatem cõcitabit, atq; adeò in seipsum nos transformabit. Hic est ergo principalis finis huius sacramenti, nempe vt Christo incorporemur, deque remissione peccatorum & futura gloria, tanquam pignore quodam certi reddamur, ac veluti viuificatrice quadam medicina sanemur, reficiamur, erigamur, consolidemurq;. Atque hæc omnia Christus significare voluit hisce verbis, Accipite & comedite, hoc est corpus meũ, quod pro vobis tradetur. Accipite meam carnem, in remissionem peccatorum pro vobis traditam, & manducate: manducantes, in me transformamini, & valedictis omnibus terrenis cupiditatibus, in me manete, & ego in vobis.

Roma.6 Matth.11 Psal.54 Coloss.2 Lucæ 8. Chrysost. in Matth. hom.26 Principalis finis huius sacramenti. Matth.26 1.Cor.11

SEd quid ille subiungat, videamus. Hoc facite (inquit) in meã cõmemorationem. Ad hoc, inquit, sacramentũ istud vobis relinquo, vt scilicet non tantũ corpus & sanguinem meum mãducetis ac bibatis, sed & vt tanti beneficij (quod vestri causa moriens vobis impetraui) nempe remissionis peccatorum, & vitæ æternæ semper memores sitis, & semper ad gratiarum actionem conuertamini, prædicantes & annuntiantes mortem Domini vestri pro vobis occisi, idq; tantisper donec veniat. Hic est ergo huius sacramenti proprius vsus (quod & & suprà attigimus) vt manducantes & bibentes corpus & sanguinem Domini, in æterno cordis gaudio summa cum laude commemoremus, annuntiemus, prædicemus corpus Christi pro nobis traditum, & sanguinem eius in cruce in remissionem peccatorum nostrorum effusum, vtq; cõfiteamur hoc esse

1.Cor.11 Secũd⁹ Eucharistiæ finis. Proprius vsus huius sacramẽti.

vnicum pretium redéptionis animarũ nostrarũ, sicut Paulus
1.Cor.6 ait: Empti enim estis pretio magno. exultate & portate Deũ
in corde & corpore vestro. Idq; facere nos oportet donec ve-
niat, vt rediens ad iudicandũ viuos & mortuos, inueniat nos
facere, quod ipse à nobis discedens, vt faceremus, instituit.

Tertius finis hui⁹ sacramenti.

POstremo (quod & superius satis declaratum est) nemo ignorat hoc sacramentũ institutum esse, vt sit efficax signum ecclesiasticæ vnitatis & fraternæ charitatis, extra quam nemo ritè accipit hoc sacramentum. Hoc nimirum est quod dixit Apostolus: Quoniam vnus panis, & vnum corpus multi sumus, qui de vno pane & de vno calice participamus. Mysteriũ ergo pacis & vnitatis nostræ (vt inquit Augustinus) Christus in mensa sua consecrauit, & per hoc cibum & potum societatem sui corporis & membrorum suorum intelligi voluit, quæ est ecclesiæ vnitas. Qui ergo est in eius corporis vnitate, id est, in Christianorum compage membrorũ, ipse verè dicendus est mãducare corpus Christi & bibere sanguiné Christi. Ac per hoc hęretici, & schismatici ab huius corporis vnitate separati, possunt quidem idem percipere sacramentum, sed non sibi vtile, imò vero sibi noxiũ. accipiũt enim id in testimonium contra se, qui non sunt in eo vinculo pacis, quod in illo exprimitur sacraméto. diuisionem enim quærũt, cum panis ille cœlestis indicet vnitatem. Vna mensa omnibus est proposita, idem cibus porrigitur, non diuiti amplius, non pauperi minus, quòd Christus omnes æqualiter vocarit. idq; in propatulo fit, vt scilicet nos vnum corpus agnoscamus, & mutua charitate complectamur. O sacramentum pietatis, ô signum vnitatis, ô vinculũ charitatis. Commendatur itaq; hoc sacramentum (quod & suprà attigimus) in eiusmodi rebus, quæ ad vnũ aliquid redigũtur, ex multis enim granis vnus panis conficitur, ex multis racemis vinum confluit, vt participatione huis sacramenti, inter alia admoneremur gratiæ Christi, vt & nos vnum simus, nos diligendo, vnam tenẽdo fidem, vnam spem, indiuiduã charitaté. Nec dubium est, quin hoc sacramentũ hanc charitaté in nobis efficiat, modò vt debet sumatur. Vide (inquit Cyprianus) quid agant hoc sacramento saturati, intellige quæ loquãtur, quàm sancti odoris sit quicquid illa eructat gratiæ plenitudo, verbũ bonum, mores compositos, affectus pudicos, sensus pacificos, ita vt post odoramenta

Margin notes: 1.Cor.10 — Augustin. — c. quia passus. de consecr. dist. 2 — August. de ciuit. Dei. lib. 21. ca. 25. — August. de sacra. fide. — Chry. to. 4 homil. 51. in Matth. hom. 33 — August. in Ioan. — Cypria. de cœna Domini.

menta ista, gratiæ huius cóparticipes, discurrãt,& mutuis se adinuicem affectibus cóplectantur. Et quibus vnus est panis, vnum est corpus,& omniũ vnum cor & anima vna, vni Christo adhærens,&c. Certè hi sunt fructus, quos in nobis Eucharistiæ perceptio gignere debet: hi fines, propter quos à Christo instituta,& veluti vltimum memoriale relicta est.

De affectu accedẽtiũ.

DE affectu quo ad altare accedendũ est, quid attinet plura dicere? Nam qué hunc esse oporteat, & in Canonibus concilij nostri prouincialis, licet succinctè, & superius latè docuimus. Paulus Apostolus accessuros sic cómonefacit: Probet (inquit) semetipsum homo,& sic de pane illo edat, & de calice bibat. Accessuro itaq; ad hoc cœleste conuiuiũ, ad hanc magnã cœnã regis æterni, incũbit, vt se primũ excutiat, vt cóscientiæ suæ cóplicatam rationé euoluat, vt infirmitaté & peccatũ suũ agnoscat, vt de peccatis pœniteat, secũ reputans quàm graue sit cómissum, ob quod expiandũ, Christus Dei filius in mortem tradere se nó dubitauit, & si quid est criminis quod conscientiã grauat, id vt sacerdoti, Christi vice patefaciat, atq; ea sarcina per verbũ absolutionis (quod nó sacerdotis, sed Christi est) se exoneret, vt deniq; voluntatem deinceps peccãdi deponat. In primis auté omné simultaté, si quam cum proximo habet, animo eximat, atq; etiã cum eo, quantũ in se fuerit, in gratiã redeat. Hanc sanè præparationem præcedere oportet. Quãdiu enim homo peccatũ & infirmitaté suam non sentit, ineptus est ad participandũ hoc sacramentũ, quod interioris hominis esurié quærit. Esuriem quidé, de qua dictũ est, Beati qui esuriũt & sitiunt iustitiam: nó quam sibi facit homo, sed quam dat Deus. Planè inepti sunt, qui ignorãtes Dei iustitiam,& suã volentes cóstituere, iustitiæ Dei nó sunt subiecti, qualis fuit ille superbus pharisæus. Non enim bene habétibus (hoc est, se iustos & sine peccato præsumétibus) opus est medico, sed male habétibus. Excluditur ergo ab huius sacramenti virtute,& qui de se præsumés, resolutus cum nausea accedit,& qui impœnités animo impuro & charitate vacuo accedit. indignè certè accipit, qui tũc accipit quũ debet agere pœnitentiã. ergo prius se iudicet,& seueritate pœnitétię se exerceat vt à seipso iudicatus, nó iudicetur à Deo. cessat enim vindicta diuina, si cófessio præcurrat humana. Nullus Iudas, nullus Simon hanc mésam adeat. pacis enim sacramentũ inquisitioni pecu-

1.Cor.11

Primo requirit̃ excussio cóscientiæ.

Roma.3

In primis omnis simultas deponenda.

Præparatio.

August. in Ioã. tract. 27.

Matth.5

Roma.10

Lucæ 18.

Matth.9

Chry. to.4 ho.6

Augustin. 1.Cor.11

Chry. ho. 51. in Mat.

niarũ & ſimoniæ nõ conuenit. nullus immiſericors, & nullus impurus accedat, nullus cõmunicet, niſi ex diſcipulis ſit. alioqui iudiciũ ſibi manducat & bibit, non quia malũ accipit, ſed quia bonũ malus male accipit. Habentẽ enim adhuc voluntatem peccandi, magis Euchariſtiæ perceptione grauari, quàm purificari conſtat. Rurſus, ſi mens cuiuſpiam de cætero peccandi non habeat voluntatem, nec mortalibus criminibus prægrauetur (nimirum talibus quæ iudicio ſacerdotis per pœnitentiam vel publicam vel ſecretam prius expiari oportuit) is confidens de domini miſericordia (qui peccata piæ confeſsioni donare conſueuit) accedat ad Euchariſtiam intrepidus & ſecurus. Quòd ſi peccatis quotidianis, non tamen mortiferis, adhuc morderis, antequam ad altare accedas, attende quid dixeris: nempe, dimitte nobis debita noſtra, ſicut & nos dimittimus debitoribus noſtris. Si dimittis, dimittetur tibi. ſecurus accede, panis (nimirum cœleſtis) non venenum eſt, ſed vide ſi dimittis. Nam ſi non dimittis, mentiris, & ei mentiris quem non fallis. Mentiri Deo potes, Deũ fallere non potes. nouit ille quid agas, intus te videt, intus te examinat, intus inſpicit, intus iudicat, intus aut damnat aut coronat. Breuiter, qui ſpiritualiter manducare vult, videbit ne ſine veſte nuptiali ſe ingerat, ſed innocentiam ad altare portet, euangelicæ parabolæ memor, quam Matthæus cap. 22. deſcribit.

Aug. tract. 26. in Ioã.
1. Cor. 11
Auguſt. de eccl. dog. cap. 53
Pſal. 31
Pſal. 138

SEcundo, vt dignè capias, fides accedere debet. Vt quid (inquit Auguſtinus,) paras dẽtes & ventrem? crede, etiam & manducaſti. Credere enim in eum, hoc eſt, manducare panem viuum. qui credit in eum, manducat eum. Fide ergo opus eſt, qua ſumens credas, non tantum veritatem corporis & ſanguinis domini in Euchariſtia, ſed & credas ac ſentias per redemptionem, quæ eſt in Criſto Ieſu, tibi gratis remitti peccata, qua Chriſtum veluti adhuc in cruce pro te pẽdentem, teque ſanguine ſuo in remiſsionem criminum aſpergentem intuearis, & hoc ſacrificiũ pro te ſemel immolatũ ſumma cum laude ac prædicatione proſequaris, qua intelligas, te veluti è manu Chriſti, corpus eius pro te traditum, & ſanguinẽ in remiſsionem peccatorũ tuorum effuſum ſumere, vt non aliter ſis affectus, ac ſi dominum Ieſum præſentem videres, proindeq; carnem illam, quam tibi Chriſtus ad ſalutẽ dat, prius adores quàm mãduces. Breuiter, ea fide imbutus eris, qua in cauſas inſtitutio

Secũdo accedere debet fides.
Auguſtin.
Qua fide opus ſit.
Auguſtin.
Chryſoſt.
Auguſt. in in Pſal. 98

stitutionis & fines huius sacraméti diligenter respicias, eadéq; fide fructus tam mirificos (quos suprà retulimus) capias ac indipiscaris, adeptis vero rursus in proximi tui cõmodũ vtaris, insequens & præceptũ & exemplũ domini tui, qui ait: Hoc est præceptũ meũ, vt diligatis inuicé, sicut dilexi vos. Maiori certè dilectione nos prosequi ille non potuit, quàm vt animam suam poneret pro nobis. Qua ergo dilectione & nos oporteat proximos nostros cõmembra nostra complecti, videmus. Qui hac viua fide accedit, is demũ quotiescunq; corpori domini cõmunicat, morté domini annũtiat, & corpus domini secũdum apostolicã iussioné dijudicat, referés fructum permanentem in vitã æternã. Qui hac fide vacuus accedit, foris quidem mãducat, non intus: premit déte, non capit mente. Sumit quidem is verã Christi carné & sanguiné, sed essentia, non salubri efficientia: sacramentũ accipit, sed vitã Christi nõ accipit. Ad iudicium sibi mãducat & bibit, non dijudicans corpus domini. Hoc est enim (vt idem sæpius repetamus) manducare illam escam, & illũ bibere potũ, in Christo manere, & illum manentem in se habere: ac per hoc qui non manet in Christo, & in quo non manet Christus, proculdubio nec manducat spiritualiter eius carnem, nec bibit eius sanguiné, licet premat dentibus sacramentũ corporis & sanguinis Christi: sed magis tantæ rei sacramentũ ad iudicium sibi manducat & bibit, quia immundus præsumpsit ad Christi accedere sacraméta, quæ nemo dignè sumit, nisi qui mũdus est. Beati enim mũdo corde, quoniam ipsi Deum videbunt. Ergo priusquam accedat, probet seipsum homo, & sic de pane illo edat, & de calice bibat. Itidem postquam ederit & biberit, probet semetipsum, ân dignè & cum fructu hoc sacraméto sit vsus: id quod hinc intelliget, nimirum si senserit cor suũ hoc cibo viuifico ab operibus mortuis repurgatũ, ea charitate inardescere, vt & inimicos odisse desinat, atq; adeò experiatur se nunc ad omnia charitatis officia proximo impédenda paratũ ac prõptum esse, seq; in rebus proximi afflictis non secus ac proprijs moueri. Nullum enim est certius testimonium, nos hoc sacramentũ dignè suscepisse, quàm quum sentimus post sumptũ sacramentũ officia illa charitatis cum magno virtutum prouentu in nobis elucere. Id quod & Petrus Apost. innuit, quum ait: Satagite fratres, vt per bona opera certã vestram vocationem & electionem faciatis.

[Marginal notes: Ioan. 15. — Qui digne hoc sacramẽtũ communicent. — August. in Ioã. tract. 26. — Greg. lib. dialog. 4. — Mãducare corpus domini quid. — August. in Ioã. tract. 26. — Mãducare spiritualiter. — Mãducare sacramentaliter. — Matth. 5. — 1. Cor. 11. — Certissimũ signũ digni suscepti sacramenti. — 2. Petri 1.]

Quòd ſi quis non ſentiat hos affectus poſt ſumptam Euchariſtiã, ſed magis contrarios, vel cui non præſto ſunt hæc charitatis officia, adhuc cæcus eſt & manutẽtans, obliuionem accipiens purgationis veterum ſuorum delictorum: cui hoc ſolũ ſupereſt, vt ſedulo oret patrẽ cœleſtẽ, quo miſerũ pectus prauis iſtis affectibus expurget, & panis illius ſuperſubſtantialis guſtũ ingeneret. Tantũ de affectu accedẽtiũ dixiſſe ſuffecerit.

August. de corp. dom. c. intra cathol. 1. q. 1. 2. Cor. 5. MInister huius ſacramenti, vniuerſalis eccleſiæ cõſenſu, ſacerdos eſt, qui pro Chriſto legatione fungitur, & à Chriſto miniſterium reconciliationis accepit, qui etſi malus ſit, nihilo ſecius tamen corpus & ſanguinẽ domini conficit & impertit. Nihil enim à bono maius, nihil à malo minus perficitur ſacerdote, quia non in merito conſecrantis, ſed in verbo efficitur creatoris: ſiquidem credendum eſt quòd in verbis Chriſti ſacramenta conficiãtur: ſicut ipſe eſt qui baptizat, ita ipſe eſt qui per ſpiritum ſanctum ſuam efficit carnem & ſanguinem. Non ſacerdos, ſed ſpiritus ſanctus eſt qui viuificat, qui vnus idemque in tota eccleſia inuiſibiliter ea myſteria & operãdo ſanctificat, & ſanctificando benedicit. Ergo diuina ſolummodo eſt hæc virtus ſiue poteſtas, non humanæ efficaciæ: vt non ſit mirum, ſacramentum nec bonorũ diſpenſatorum meritis ampliari, nec malorum attenuari, quamuis interim malus miniſter ad iudicium & cõdemnationem ſuam tanto miniſterio fungatur.

Matth. 3. Marc. 1. Lucæ 3. Ioan. 1. Gregor.

DE POENITENTIA.

Pœnitere quid. VT à ratione vocabuli auſpicemur, pœnitere grãmaticis ſignificat, diſplicere quod antè placuit, non ſine interno animi dolore. Quod autem ſcriptura interdum Deum alicuius rei pœnitere dicit, manifeſtus tropus eſt, quo ſignificatur, Deum non humano quidem more pœnitere, quaſi ſcilicet dolore aliquo tangatur, ipſiq; quadam affectus mutatione diſpliceat, quod placuit prius, quum ſcriptũ ſit: Ego Deus, & non mutor. Sed quemadmodum homines, quos cuiuſpiam rei pœnitet, de re mutãda ſoliciti ſunt, atq; etiam quoad poſſunt, mutant: ſic quum Deus mutat ſemel ſtatuta vel facta, ad humanum morem pœnitere dicitur, quod tale faciat, quale faciunt

Deus quomodo pœnitere dicatur.

Mala. 3.

ciunt pœnitentes, quemadmodum Genes. vj. legimus, Deum pœnituisse quòd hominē fecisset in terra. Nam eo loco Deus iusto Noë declarat, quo pacto hominē, quem ad incolendum terrā plasmauerat, rursus de terra ob eius malitiā per diluuiū perditurus foret. Itidē j. Reg. xv. refertur, dominū pœnituisse quòd constituisset Saul regem: quo significatur, Deum velle regnum, quod sua dispositione prius Saul regi detulerat, in alium meliorem transferre. Econtrario, non pœnitere Dei, est semel statuta nullo modo mutare, vt est illud in psalmo: Iurauit dominus, & nō pœnitebit eum, tu es sacerdos in æternum secundum ordinē Melchisedech. Quo declarat, sacerdotium Christi perpetuum & immutabile fore. Sed relicto tropo, de pœnitentia, quæ proprie in hominem cadit, videndum est.

Non pœnitere Dei.
Psal. 109.

PRincipio itaq; verbum pœnitere, latissimè acceptum, significat non tantum propter erratum, sed propter rem quamcunq; dolere, quam velimus aliter actam esse, vel aliter se habere, nullo interim habito iusti aut recti respectu. Quemadmodum sunt, quos pœnitet opes suas diuisisse pauperibus, aut eas tumultuario mentis impulsu, non iudicio perpetuo ecclesiæ cōtulisse, quas vellent reuocatas, è quorū numero Ananias & Saphira fuerūt: & generatim sic pœnitent omnes, qui secundum seculum tristantur, quorum tristitia non pœnitentiam in salutem stabilem, sed mortem operatur, de quibus dictum est in Euangelio, quòd à solicitudinibus & diuitijs & voluptatibus vitæ euntes, suffocantur.

Verbū pœnitere latissime acceptū.
Ambr. de pœ. lib. 2. cap. 9.
Acto. 5.
2. Cor. 7.
Lucæ 8.

SEcundo, vocabulum pœnitentiæ accipitur strictius, nempe pro dolore qui ob crimem perpetratum aut erratum commissum concipitur. Secundum quam significandi rationem, pœnitentia more scripturæ in veram & falsam seu fictam diuiditur. Vt autem vera à falsa rectè discerni posset, veteres veræ pœnitentiæ tres partes numerarūt, Contritionem, Confessionem, & Satisfactionem. Rursus veram pœnitētiam duabus speciebus cōtineri constat, Interiori & exteriori. Exterior iterum in publicam & priuatā scinditur. Sunt qui publicā iterum in solennem & simpliciter publicam secent. Sed hæc vltima publicæ pœnitentiæ discriminatio magis rituum publicæ pœnitentiæ differentiam, quàm diuersas pœnitentiæ species denotat. Hæ tantum omnes exterioris pœnitētiæ species vt fructuosæ sint, interiorē pœnitentiā præsupponūt. In-

Diuisio.
Tres partes pœnitentiæ.

terim constat, illius exterioris pœnitentiæ, quæ propriè sacramentum est, (de qua postea dicemus) vim propemodũ totam in absolutione consistere. Quæ omnia quàm poterimus breuiter exponere conabimur, allaturi, vt speramus, haud parum luminis, non tantum ei rei quæ præ manibus est, sed etiam veterum ecclesiæ patrum de pœnitentia sententijs ac scriptis.

Descriptio veræ pœnitentiæ.

ORdiemur ergo à veræ pœnitentiæ descriptione, quæ sanè nihil est quàm cõuersio hominis ad Deũ, quę tum fit ac peragitur, quũ peccata quæ vel in nobis experimur, vel commisimus, propter Deũ, ex animo non sine graui animi dolore odimus cum voto ac proposito deinceps non pecandi, sed vitam in melius cõmutandi. Tres autem sunt huius pœnitentiæ actiones, si diuo Augustino credimus, in ecclesia vsitatæ. Vna est, quæ nouum hominẽ parturit, donec per baptismũ omniũ prçteritorũ ablutio peccatorũ fiat: hoc agitur ante baptismũ. Nullus enim qui suæ volũtatis est arbiter nisi pœniteat eũ veteris vitæ, nouã inchoare potest. De hac dixit Apostolus Petrus: Agite pœnitentiã, & baptizetur vnusquisq; vestrũ in remissionẽ peccatorũ. Altera est actio pœnitentiæ post baptismũ, quæ fit pro illis peccatis, quæ legis decalogus continet, de qua loquutus est Apostolus Paulus: Timeo ne iterũ quũ venero ad vos, humiliet me Deus apud vos, & lugeã multos ex his qui antè peccauerũt, & non egerũt pœnitentiã super immunditia & fornicatione & impudicitia quam gesserũt. Est & pœnitentia bonorum & fidelium pœna quotidiana, in qua pectora tundimus, dicentes: Dimite nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Illa vtique quæ humanæ fragilitati, quamuis parua, tamen crebra subrepunt: quæ si collecta cõtra nos fuerint, ita nos grauabunt & opprimẽt, sicut vnũ aliquod grande peccatum. Nihil enim interest ad naufragium, vtrum vno grandi fluctu nauis operiatur & obruatur, an paulatim, subrepens aqua in sentinam & per negligentiam derelicta atq; contempta, impleat nauem atque submergat. In dies itaque orantes, Dimitte nobis debita nostra, manifestamus habere nos, quod nobis dimitti postulemus, atque in his verbis humiliantes animas nostras, quotidianã quodammodo agere pœnitentiam non cessamus.

August. ad Seleu. de bap. & pœniten.

Acto. 2.

Quotidiana pœnitẽtia.

INuenti sunt autem hæretici, qui primam tantum pœnitentiæ actionem ante baptismum concederent: pœnitentiam

tiam vero post baptismum, penitus negarent: à Nouato authore Nouatiani dicti, qui & Cathari, quorum impietaté nostris téporibus phanatici Anabaptistæ renouare conati sunt. Hos nō difficile est apertissimis scripturę testimonijs & exemplis innumeris refellere. Quid enim eo testimonio fortius, quo Deus apud Ezechielem cap.xxxj. addito etiam iureiurando, hos hæreticos impiè mentiri apertissimè pronūtiat: Viuo ego, dicit dominus, Nolo morté peccatoris, sed magis vt conuertatur & viuat. Per seipsum iurat Deus (per maioré enim se iurare nō potest) se nolle mortem peccatoris, quin potius lapsum cōuerti & viuere. Facessat ergo hæreticus, qui Dei testimonium cōuellere non erubescit. Itidé Christus apud Matth. cap.xviij. Si peccauerit (inquit) in te frater tuus, vade & corripe eum inter te & ipsum solū. Si te audierit, lucratus eris fratré tuum. Lucæ quoq; cap.xv. sic ait: Maius gaudiū erit super vno peccatore pœnitentiā agente, quàm super nonaginta nouem iustis qui non indigent pœnitentia. Paulus ad Galatas vj. inquit: Fratres, si præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos qui spirituales estis, huiusmodi instruite in spiritu lenitatis, &c. Et quid apertius eo, Memor esto vnde cecideris, & age pœnitétiam, & prima opera fac. Et quod Petrus ad Simonem Magum iam baptizatum ait: Pœnitentiam age ab hac nequitia tua &c. Possent & alij sexcéti loci afferri. Quòd si exempla scripturæ requiras, habes ex pœnitentib. receptis, Dauidé, Manassen, Petrum, Magdalenam, Galatarū ecclesiā, Corinthium incestum, & plerosq; alios, de quibus scriptura passim meminit. Qui vero plura in numerato habere desiderat, quibus hæreticos illos reuincat, hic sanctos illos ecclesiæ patres perlegat, præcipue diuū Ambros. in duobus, quos de pœnitétia cōscripsit, libris, vbi eosdem grauissimè ac acerrimè confutauit. Quare illos tantū locos, quos illi vti pręcipuos pro sua hæresi tuenda, ex epistola ad Hebræos adferūt, attingemus. Prior legitur Hebræorū vj. in hæc verba: Impossibile est eos qui semel sunt illuminati (gustauerūt etiam donū cœleste, & participes facti sunt Spiritus sancti, gustauerunt q; nihilominus bonum Dei verbum, virtutesq; seculi venturi, & prolapsi sunt rursus) renouari ad pœnitentiā, rursus crucifigétes sibimetipsis filium Dei, & ostentui habétes. Hic locus licet duriusculus videatur, tamen sani intellectus adeò pœnitentiam non tollit, vt etiam

statuat.

Nouatiani

Anabaptistæ.

Hebræ.6

Apocal.2

Acto.8

Ambrosi⁹.

Obiectio.

Dilutio.

ſtatuat. Veteres, de quorum numero ſunt Ambroſius, Chryſoſtomus, Theophylactus, & cæteri fermè omnes hunc locum de baptiſmo intelligunt, quòd hunc impoſsibile ſit iterari. Et ſententiam ſuam his verbis Paulinis (nempe renouari ad pœnitentiam, item crucifigentes ſibimetipſis filium Dei, & oſtentui habentes) confirmãt. Nam qui poſt baptiſmũ (in quo cum Chriſto cruci configimur & conſepelimur) labitur, ac putat aliam renouationem baptiſmatis ſupereſſe, is Chriſtũ denuo crucifigit. Semel crucifixus eſt Chriſtus, ſemel peccato mortuus eſt: amodo non moritur. Ergo & vnicum oportet eſſe in eccleſia baptiſma, non plura. Poteſt etiam ſecundum veterum ſententias de blaſphemis intelligi, vt verbũ, Impoſsibile, capiatur pro, admodum difficile. Blaſphemos enim, qui Chriſtũ iterum crucifigunt ac ludibrio habent, renouari poſſe ad pœnitentiam, valde difficile atq; adeò apud homines impoſsibile videtur. Interim tamen nemo negauerit, id apud Deum nequaquam eſſe impoſsibile, ſi blaſphemo pœnitẽtiam dare decreuerit. Exemplo ſint in veteri teſtamento Manaſſes, in nouo Paulus, qui quamuis blaſphemi & perſequutores Dei fuerint, conſequuti tamen ſunt veniam. Cæterum qui hunc locum de finali blaſphemia ſeu impœnitentia aut deſperatione tantum intelligunt, videntur nobis quamproximè ad germanam epiſtolæ intelligentiam accedere, quæ nullã habet abſurditatem. Nam & Euangelium docet, vnum tantum genus eſſe peccati, quod Chriſtus peccatum in Spiritum ſanctum appellat, neque hic, neq; in futuro ſeculo remiſsibile. Hoc beatus Auguſtinus & cæteri ſancti patres, finalem impœnitentiam ſeu deſperationem vſq; ad mortem, interpretantur. Nam hæc ſola non remittitur, quòd propriè cum gratia pugnet. Quî enim fieri poteſt vt obſtinatus & deſperans, gratiam remiſsionis peccatorũ accipiat quam repudiat? Cætera omnia, quantumuis grauia crimina, etiam poſt baptiſmum, quamlibet ſæpe iterata, vera pœnitẽtia dilui tota ſcriptura proclamat. Iam locum illum ad Hebræos ſic recte intelligi, ſatis indicant præcedentia, quæ declarant ſequentia. Superius enim dixerat: Videte fratres, ne ſit in aliquo veſtrum cor malum incredulitatis diſcedendi à Deo viuo, ſed adhortamini voſmetipſos per ſingulos dies, donec hodie cognominatur, vt nõ obduretur quis ex vobis malitia peccati. Hic apoſtolus clarè ſignificat ſe pœnitentiã poſt baptiſ-

[Margin notes: Roma.6 — Vnicum in eccleſia baptiſma. — Verbũ impoſsibile. — 4.Reg.21 1.Para.33 1.Timo.1 — Matth.12 Marci 3. Lucæ 12. Auguſt. de peccat. in ſpiritũ ſanctum. — Cap.3]

baptiſmum pertinere, qui & obteſtatur fratres, vt ſeſe mutuo cohortentur, donec hæc vita ſuperſtes eſt, ne quis omnino ex ipſis incredulitati obnoxius, obduretur malitia peccati, nimirum ſolos incredulos & finaliter obduratos, non autē reſipiſcentes & pijs cōmonitionibus obediētes, ab illa requie excludens. Quibus enim, vt ſubdit, iurauit dominus, non ingreſſuros in requiē, niſi his qui nō obedierunt, quos videmus, quòd non potuerunt ingredi propter incredulitatē? alioqui remiſſio peccatorum, quod ad credentes attinet, vniuerſalis eſt. Omnis enim qui credit in eum, nō confundetur. Item, Sic Deus dilexit mundū, vt filium ſuum vnigenitum daret, vt omnis qui credit in eum, non pereat, &c. Sic itaq; intelligendus eſt locus ille ad Hebræos, Impoſsibile eſſe renouari eos, qui Chriſtum iterum crucifigunt & ludibrio habent, id eſt, renouari non poſſunt qui Chriſto increduli ſunt, qui Chriſti fidē deſerunt, qui Chriſtum contemnunt, qui Euangelio amplius non obediunt, quòd non ſit in alio quoquam ſalus. Poteſt & ſic enarrari locus, Impoſsibile eſſe eos, qui bonum Dei verbum reliquerunt, ad pœnitentiam renouari, tantiſper ſcilicet, donec ludibrio & oſtentui filium Dei habent. *Eſaiæ 28. Roma. 10. Ioan. 3 Actorū 4.*

ATq; hanc eſſe verè Paulinam ſententiā, ex alterius loci, quem hæretici ex eadē epiſtola cap. x. obijciunt, interpretatione magis perſpicuū euadit, qui ſic habet, Volūtariè peccantibus nobis poſt acceptā notitiam veritatis, iam non relinquitur pro peccatis hoſtia, ſed terribilis expectatio iudicij. Quo certe nihil aliud inculcare vult Apoſtolus, quàm Chriſtum eſſe viuam illam pro peccatis noſtris hoſtiā in cruce immolatam, atq; hanc veritatē nos retinere oportere. Alioqui ſi poſt notitiam huius veritatis voluntariè peccauerimus, hanc veritatem atq; adeò Chriſtū ipſum deſerentes, certe nihil ſupereſt, niſi vt in iudicio pœnas demus. Vnde huius loci eadem omnino eſt ſentētia, quæ eſt illius apud Ioannem: Qui non credit in eum, iam iudicatus eſt, quia nō credidit in nomine vnigeniti filij Dei. Et iterum: Qui autem incredulus eſt filio, non videbit vitam, ſed ira Dei manet ſuper eum. Atq; hoc eſt peccatum illud ad mortem, de quo in prima epiſtola idem Apoſtolus ait: Eſt peccatū ad mortem, pro eo non dico vt quis oret. Non magis ergo ambo hi loci ex epiſtola ad Hebræos citati, reuertentē per pœnitentiā ad Chriſtum repellunt, quàm illi *Alter loc⁹ duriuſculus. Dilutio. Ioan. 3 Peccatum ad mortē quod. 1. Ioan. 5*

illi apud Ioãnem. Vtrobiq; enim significatur incredulos iam iudicatos esse, iram Dei super eos manere, quamdiu increduli sunt, quamdiu filium Dei iterũ crucifigunt & ostẽtui habent, quamdiu volũtariè peccãt, notitia veritatis semel accepta, voluntariè relicta ac contempta, quamdiu filiũ Dei conculcauerint, & sanguinẽ testamenti, in quo sanctificati sunt, pollutum duxerint, & spiritui gratiæ contumeliã fecerint, hoc est, gratiam quæ est in Christo, repudiarint. Nam quisquis ad Christũ per pœnitentiã & fidem reuertitur, horum omniũ contraria

Matth.12 facit, ad quem nõ pertinet hæc Christi comminatio, Non re-
Tit.3 mittetur hic neq; in seculo futuro: sed tantũ ad illos qui sub-
Esaiæ 6. uersi sunt & proprio iudicio condemnati, de quibus scriptum
Roma.11
Psal.68 est: Dedit illis Deus spiritũ compunctionis, oculos vt non videant, aures vt non audiãt. Item, obscurentur oculi eorum ne videãt, & dorsum eorũ semper incurua. Iam & totius epistolæ

Scopus epistolæ ad Hebræos.

scopus hanc sententiã manifestè asserit. Paulus anim tota illa epistola ad Hebræos ferè nihil aliud agit, quàm vt discernat sacrificia veteris legis, ab illo vnico sacrificio propitiatorio, Christo, doceatque omnia illa, in hoc vnico iam euacuata & adimpleta esse, quo fiat vt imposibile sit, eum qui Christum (quem semel amplexus est) rursus contempserit, renouari per aliam hostiã, quum nõ sit alia pro peccatis hostia, quàm Christus, quem qui relinquunt, frustra ad alias victimas seu opera

Roma.10 confugiunt. Ignorantes enim Dei iustitiam, & suam volentes cõstituere, iustitiæ Dei nõ sunt subiecti. Finis enim legis Christus ad iustitiam omni credenti. Ex quibus omnibus consequitur, verisimam esse hanc ad Hebræos epistolam, pœnitẽtiam post baptismũ magis statuere quàm tollere, quum Paulus iubeat ac obtestetur, admoneri fratres per singulos dies, donec hodie cognominatur, vt non obduretur quis malitia peccati, sed vt participes Christi effecti, initium substantiæ eius vsque

Quid per initiũ substãtiæ Paulus velit.
Hebræ.10

ad finem firmũ retineamus: per initium substantiæ initia pietatis significans, scilicet baptismi & pœnitentiæ doctrinam, quam tenentes non obdurabimus corda nostra, sicut illi qui propter incredulitatẽ à terra promisionis sunt exclusi, quin potius plena fiducia accedemus in introitu sanctorum, in sanguine Christi, asperſi corda à conscientia mala, &c.

Pœnitentia secũda post nau-

CONfutata itaq; sententia planè hæretica & plena impietatis, de pœnitẽtia, quæ post baptismũ in ecclesia agitur, paucis

paucis differendum est. Hanc beatus Hieronymus, Tertullianum sequutus, secundam post naufragium tabulam tropo haud ineleganti appellat. Qui tropus tam placuit posteris, vt ferè in omnium de pœnitentia differentium ore versetur. Prima tabula, qua subnixi, ex diluuio peccatorum tam in Adam veluti stirpe, quàm postea male viuendo, quacunq; tandem ratione contractorum, enatamus, baptismus est: post quem acceptum, si rursus naufragium fecerimus, nulla pro peccatis noua hostia restat, sed tantum superest hæc secunda tabula, Pœnitentia: quam si grauiter (donec vita superstes est) apprehenderimus, ac apprehensam persequuti fuerimus, non dubium quin rursus ad salutis portum pertingemus, quamlibet etiam periculosi sint, in quos postea incidimus, peccatorum scopuli. Remedium sanè in ecclesia summè necessarium, quo sublato, quantula quæso hominum pars fuerit, quæ post baptismum, nullius peccati aut etiam criminis sibi conscia, vitæ æternæ participationem sperare queat? vt nulli nobis immaniores hæretici vnquam fuisse videãtur, quàm Nouatiani, qui tam necessarium animæ medicamentum è medio tollere conati sunt.

fragium tabula. Hierony. super Daniel. Prima tabula baptismus. Secũda tabula, pœnitentia. Nouatiani hęretici omniũ immanissimi

POrrò ecclesiastici patres veram pœnitentiam tribus partibus cõstare (quemadmodum & superius meminimus) nobis tradiderunt, Contritione, Confessione & Satisfactione. Loquimur autem de pœnitentia, non quæ propriè sacramentum est, nam ea vti cætera sacramenta, suo verbo, suo item elemento sacramentali tanquam partibus suis essentialibus constat. Sed de pœnitentia loquimur, quæ totam hominis conuersationem seu renouationem complectitur. Ea enim tum demum perfecta, cõsummata ac fructuosa censetur, si tribus illis partibus absoluatur. Sunt qui pœnitentiæ duas partes faciant, contritionem & fidem. Sed fides, nostra quidem sententia, non propriè pars, sed magis radix & fundamentum est, non tantum pœnitentiæ, sed & omnis operis boni. Omne enim quod non est ex fide, peccatum est. Orthodoxi doctores fidem appellant ianuam ad salutem, non quòd fides (si tamen secundum omnem suam rationem accipiatur) initium tantum omnis bonæ actionis sit, & nihil præterea, sed potius tale sit initium, quod & perpetuo prosequatur progredientem, & in actionibus pietatis præcipuas agat partes.

Pœnitentia in genere accepta tribus partibus constat. Fides an proprie pœnitẽtiæ pars sit. Roma. 14 Fides ad salutẽ ianua.

QVæ omnia vt clarius intelligantur, meminisse oportet eorum, quæ in primum articulum Symboli apostolici ex Augustino retulimus, quæ hic repetisse ac illustrasse superuacaneum haud putamus: nempe duplicẽ aut triplicem etiam esse fidei seu credendi rationem. Siquidem vna est, qua Deum esse, ac cætera quæ scriptura commemorat, non aliter quàm historica quadã fide recitata, vera credimus. Vnde & historica fides appellatur quam nobiscum dæmones communem habent. Altera, qua Deo credimus, quæ persuasio & constans opinio est, qua fidem & promissionibus & comminationibus diuinis adhibemus, quam habent iniusti cum iustis communem. Nam (vt Apostolus ait) reuelatur ira Dei super omnem impietatem & iniustitiam hominum eorum qui veritatem Dei in iustitia detinent: id est, ira Dei reuelatur hominibus etiam iniustis, qui veritatem & iustitiam Dei (qua sciunt Deum esse, Deum peccatis irasci, Deũ scelera punire) in iniustitia detinent & contemnunt.

Triplex credendi ratio. Iacob. 2 Roma. 1.

Tertia fidei ratio est, qua in Deum credimus, solis pijs peculiaris, quæ certissima quædã fiducia est qua totos nos Deo submittimus, totiq; à gratia & misericordia Dei pendemus. Hæc & spem complectitur & charitatem indiuiduam comitem habet. Est enim (vt Augustinus ait) fides, qua amando in Deum itur, nimirum quam Paulus describẽs ait, fides quæ per charitatẽ operatur. Prima credendi ratio, seu fides illa historica, si solam accipias, informis est, & veluti adhuc mortua. Altera vero, qua Deo tantũ credimus, necdum tamẽ erga Deum religiosa pietate afficimur, manca. Sed tertia, qua in Deum credimus, pioq; affectu in eum tendimus, ea demum viuida atque integra fides est. Fides ergo qua persuasum habemus, Deum esse, item qua Deo vel promittenti vel cõminanti credimus, spiritualis ædificij initium est. Oportet enim accedentem ad Deum credere quia est, & quia inquirentibus se remunerator, deserentibus vero grauis impietatis vltor sit. Fides vero qua in Deum credimus, hæc non tantum initium est bonę actionis, quin potius vt actio quæcunque bona sit, facit: & quod actioni nostræ deest, supplet non ex sua dignitate, sed ex misericordia Dei quam accipit seu apprehendit. Hæc fides quatenus homini ad assentiendum his quæ credenda sunt, à Deo infunditur, fides infusa dicitur; quatenus verò post iustificatio

Galat. 5 Fides informis. Fides imperfecta. Viuida fides. Hebræ. 11 August. in psal. 31 Fides infusa.

ficationem vel per auditum verbi, vel per visa miracula augescit, acquisita. Rursus, quatenus se non exerit, habitualis: quatenus verò sese exerit, & exercet, actualis appellatur. Nec hoc omittendum est, fidem secundum duas priores credēdi rationes in intellectu consistere, secundum tertiam vero etiam in voluntate, quòd actio fidei sic acceptę (quod est credere, fidere, & adhærere Deo) non solo intellectu, quem fides illuminat, sed & voluntate, quam accedente charitate inflammat, perficiatur. Iam etsi fides, spes & charitas tria dona spiritus sint, & singula suas distinctas habeant rationes: tamen hoc constat, eam fidē, qua in Deū credimus (quæ sola efficax, syncera, integra & salutifera est) nec infundi, nec accipi sine spe & charitate. Vnde etsi tria hæc ratione, nō tamen tēpore separātur, quia simul accipiuntur: quēadmodum enim radius, illuminatio, & calor simul tēpore sunt ac fiunt, licet ratione atq; etiā re ipsa distincta: sic in iustificatione hominis fides, spes & charitas simul in cordibus nostris per spiritum sanctum diffundūtur. Sic enim Paulus ad Roma. v. testatur, iustificari nos per fidem, ea scilicet in qua stamus, & gloriamur in spe gloriæ filiorū Dei: spe quidem non qualibet, sed spe quæ non confundit, hoc est, non pudefacit, quòd charitas Dei effusa sit in cordibus nostris per spiritum sanctū qui datus est nobis. Nam quod alibi Apostolus ait, Si habuero omnē fidē, ita vt montes transferam, charitatem autem non habuero, nihil sum: non sic accipiendum est, quasi integra & syncera fides sine charitate accipiatur, sed magis exaggerandi gratia per hyperbolen dictū videri debet, attestantibus Chrysostomo ac Theophylacto. Nam & Basilius Magnus locum hunc citans in epistola quadam ad Neocæsarienses, hæc subijcit: Non quòd horum quæ commemorauimus, singula sine charitate possint inueniri, sed quòd sanctus Paulus voluerit testimonijs cōfirmare quod dixerat, præceptum charitatis infinitis partibus esse reliquis omnibus excellentius. Itidem diuus Ambrosius ad Herontianum locum hunc exponens: Sed arbitror, inquit, propositi gratia hoc dixisse Apostolum. Neque enim videtur mihi, qui habeat omnem fidem ita vt montes transferat, charitatem non habere. Hactenus Ambrosius. Interim non negamus, fidem donum Dei esse speciale, etsi desit charitas, certe fuerat in illis fides aliqua qui dicunt, In nomine tuo eiecimus dæmonia. Fuit in

Acquisita. Habitualis. Actualis. Fides in intellectu. Fides in voluntate.

Fides iustificans non accipit sine spe & charitate.

Locus Corint. 13. explicatur.

Chrysosto. Theophy. Basili' Magn' in epistola ad Neocæsa.

Ambro. ad Herontia. epistol. 74

Fides donū speciale etiā sine charitate. Ioan. 11

Caipha aliquod fidei donum, quum diceret: Expedit vobis vt vnus homo moriatur pro populo. Est & in sceleratissimè viuentibus Christianis nonnulla fides reliqua, de qua dixit apostolus Iacobus: Fides sine operibus mortua est. Sed fidei integræ ac syncerae (nimirum secundū tertiam credendi rationem acceptæ, cui iustificatio tribuitur) non potest abesse charitas. Frustra enim credis, esse Deum, & esse Deum vnum, nisi sic credas Deum esse, vt illi omnia accepta referas, omnemque tuæ salutis spem in illum defigas. At id non facies, nisi fidei adiungas charitatem, ac postea pijs operibus testeris, & quod credas & quod ames.

Iacobi 2.

Contritio quid.

QVibus repetitis ac præmissis, iam ad pœnitentiæ partes veniendum est. Prima itaq; pars contritio est, quam ecclesia vocat vehementé animi amaritudinem ac intimum dolorem conscientiæ, quæ Deum peccatis irasci sentit, & se peccasse grauiter dolet cum voto vitam in melius cōmutandi. Hæc incipit quidem & concipitur vt plurimum fide historica & timore seruili, sed non perficitur nisi fide syncera & timore filiali. Principio enim fides illa secundum primā & secundam credendi rationem, qua Deum esse, eundemq; iustum ac veracem credimus, timorem seruilem parit, peccantes metu pœnæ terrentem. De quo dictum est, Ambrosio & Augustino testibus: Initiū sapientiæ timor Domini. Hic in nobis augescit, quū notitia legis diuinæ, notitiæ legis naturæ animis insculptæ accedit. Nam quū peccatū nihil aliud sit, quàm factū, dictum, aut concupitū contra legem, cōsequitur, vt per legem cognitio peccati fiat: & quo magis in notitiam legis penetramus, tanto perspicacius peccata & delicta nostra cernamus, quamq; procul simus ab obseruatione legis, veluti in speculo quodam intueamur. Ergo quum lex veluti digito ostendat ac commonstret peccatum, non tantū quod opere, sed etiā quod affectu committitur: præterea doceat, Deum peccata nostra seuerissimè tam in hoc quàm in futuro seculo puniturum, ac subinde huic notitię conscientia nostra per fidem assentiat: fit vt hæc fides cum timore seruili coniuncta, grauem animi concussionem, terrorem & amaritudinem pariat, quibus cordis nostri superbia frangitur, ac veteris hominis affectus veluti conteruntur comminuunturq;. Ab incussione huius timoris, doctrinā pœnitentiæ Baptista exorsus est: Progenies (inquit) vipe

Timor seruilis.

Ambr. lib. 2. de voc. gent. August. in epist. Ioā. Prouer. 1 Eccle. 1 Roma. 3

Deute. 5

Fides historica cum timore seruili terrorē incutit cōscientiæ.

Matth. 3

viperarũ, quis vos docuit fugere à ventura ira? Iam securis ad radicẽ arboris posita est. Omnis ergo arbor quæ non facit fructum bonum, excidetur & in ignem mittetur. Nec aliter Christus docet: Nisi (inquit) pœnitentiam habueritis, omnes simul peribitis. Et alibi: Nolite timere eos qui occidũt corpus, animam autẽ nõ possunt occidere: sed potius timete eum qui potest & corpus & animã perdere in gehennã. Itidem apostolus Petrus prima cõcione post acceptum spiritũ sanctum, Iudæis hũc timorẽ ingerit, ex prophetis arguẽs & cõtestans, quòd Iesum, quem & Dominũ & Christum fecit Deus, per manus iniquorum affligentes crucifixerunt ac interfecerunt. Sequitur enim: His autẽ auditis, cõpuncti sunt corde. Idem docendi genus admodũ frequens est in prophetis. Concipitur itaq; contritio fermè ex hoc timore, quũ scilicet peccator in legem diuinam intuens, considerat interiorẽ animi sui immunditiem legi Dei repugnantem, simul cum magnitudine, turpitudine, ac fœditate criminũ suorũ, repetens, quoties in ea relapsus, & quandiu in suis tenebris ac sordibus versatus sit, quantisq; bonis seipsum interea priuauerit, à cõmunione totius corporis Christi separatus, obnoxius æternę gehẽnæ supplicio, ex quarum rerũ attẽta cõsideratione nascitur horror peccatorũ. Qui hũc horrorẽ nõ sentiũt, nec dolore vllo aut metu iræ Dei afficiũtur, sed securi indulgẽt suis cupiditatibus, vel quasi nihil habeant vitij, sibi blandiũtur hypocritæ, longe à pœnitẽtia sunt, de quibus Propheta ait: Non est timor Dei ante oculos eorũ.

Luc. 13
Matth. 10
Actor. 2.
Psal. 78
Esaiæ 15
Chryso. de compunct. cordis.
Item hom. 15. sup epistolã 1. ad Timoth.
Roma. 7
Psal. 13

NEque tamen putandũ est, hunc timorem seruilem, qui ex metu supplicij ducit originem, & horrorem incutit peccatorum, pœnitentiam totam absoluere. Quin potius is solus adeò non suffecerit, vt & exitialis sit, quòd desperationem gignat, nisi proficiat ad spem veniæ, per cõtemplationem misericordiæ diuinæ, & succedat fides illa secundum tertiam credendi rationẽ, quæ accedens demum facit, vt timorem seruilem comitetur timor filio dignus, cui cõmissa displicent, non iam quòd pertrahant in gehennã, sed quòd patrem optimum ac sic de nobis meritũ offendunt, quale videre est in filijs qui grauiter in parentes deliquerũt. Primum enim metu pœnæ seu plagarũ peccatum oderunt, deinde paternæ pietatis memoria subeunte, vbi fiduciã reditus in gratiam cœperint, etiam ex amore cõmissa detestantur, sic, vt etsi nullus deinceps

Sol⁹ timor seruilis parum vtilis.
Timor filialis.

immineat pœnæ metus, tamen ſcientes rurſus admittere nolint, quod parentes illorum offendat.

Fides in Deũ cum timore filiali verã cõtritionẽ parit.

HAec ergo fides cum timore filiali cõiuncta, veram pœnitentiam à falſa pœnitentia ſeparat, & diſcrimen facit inter cõtritionem impij & verè pœnitẽtis. Impius enim concepto timore ſeruili ex metu ſupplicij, atq; ibi cõſiſtens, in deſperationem adigitur, quod videre eſt in Cain, Pharaone, Saul, Achab, & Iuda traditore. Sed quos in hoc dolore cõſtitutos Deus clementer reſpicit, hi quum ex timore per fiduciam miſericordiæ ad timorẽ filialem gradum fecerint, tum demũ ad veram pœnitentiam contriſtantur, quales fuerunt Dauid, Niniuitæ, & Magdalena, & quotquot illorum exemplum imitantur, qui non vt impij illi obdurant, ſed ſcindunt corda ſua, Deo ante oſtium ſtanti ac pulſanti aperientes ac locũ dantes, cum deſiderio illi deinceps adhæreſcendi. Atq; hæc tandẽ eſt vera illa interior pœnitentia, ad quam omnis ſcriptura paſſim nos prouocat & verbis & exẽplis: Scindite (inquit Iohel) corda veſtra, & nõ veſtimenta veſtra. Et Eſaias: Vbi habitabit dominus? in ſpiritu cõtrito & humiliato. Sacrificiũ enim Deo ſpiritus contribulatus, cor contritum & humiliatũ Deus non deſpicies. Item; Beati qui lugent, quoniam ipſi cõſolabuntur.

Apoca. 3

Iohel. 2

Pſal. 50

Matth. 5

VIdes ergo, quemadmodum conſideratio iuſtitiæ ac iudicij diuini, accedente fide hiſtorica, pœnitentiã inchoẽt, conſideratio verò bonitatis diuinæ ex amoris affectu procedens cum fiducia miſericordiæ, pœnitentiam formet, quamobrẽ hæc duo ſcriptura paſsim cõiungit: Beneplacitum (inquit Dauid) eſt Domino ſuper timentes eum, & in eis qui ſperant ſuper miſericordia eius. Et Paulus Apoſtolus, quũ reuelari iram Dei ſuper omnem impietatẽ aſſeruiſſet, ſubiecit: An neſcis homo, quòd Dei benignitas ad pœnitentiã te adducit? Haud inficiamur, ſanctiorẽ eſſe pœnitentiam, quam timor filialis in bonitatem Dei reſpiciens & inchoat & format. Sed quoniam hæc eſt fragilitas & imperfectio noſtra, vt non facile ad bonitatẽ Dei oculos noſtros attollamus, niſi prius iram ſenſerimus, quemadmodum Pſaltes ait; Quum occideret eos, quærebant eum, & reuertebantur, & clamauerũt ad dominum quum tribularẽtur: idcirco ſanctis patribus rectè placuit, pœnitentiæ doctrinam à timore ſeruili non ineptè ordiri. Hinc beatus Auguſtinus haud ineleganti tropo hunc timorẽ ſetæ

Timor fiduciæ coniunctus.

Pſal. 146

Roma. 2

Pnĩa ſanctior, quã timor filialis ĩchoat.

Pſal. 106

& me

& medici ferramēto comparat. Vt enim per setam linū introducitur, sic per hunc timorem charitati locus præparatur: seta prius intrat, sed nisi exeat, nō succedit linum. Sic timor primo occupat mentem, sed succedente charitate, nō remanet timor. Et quo illa plus crescit, tanto hic decrescit magis: & quò fit illa intus familiarior, tanto magis timor cedit, donec perfecta charitas illum foras mittat. At vbi nullus est timor, ibi non est quà intret charitas. Rursus, quemadmodum medici ferramentum putrediné tollit, & vulnus quod minus dolebat, plus dolere facit, atq; adeò principio auget, donec accedente medicina, succedat tandem sanitas. Sic timor pungit ac vulnerat mentem, sed succedens charitas, vulneri sanato cicatricem obducit. Nec minus eleganter beatus Basilius hunc timorem isagogicum, hoc est, introductorium & pædagogicum, appellauit ad pietatem. Exercet enim timor, quem occupat, memoria veteris vitæ, perhorrescētia & execratione peccati, & ignis æterni pauore, vt exercitatum iam per timorem charitas plena fiduciæ suscipiens perficiat. Non enim hoc timore vel ratio vel intellectus aufertur, sed illa potius quæ mentem premebat, caligo discutitur, vt voluntas deprauata prius atq; captiua, recta efficiatur. Eundem timorem Gregorius, Hieronymum sequutus, primum incipientium gradū esse statuit, vt qui nescit proximum sicut se diligere, iam tamen incipiat superna iudicia formidare. Atque alibi duo compunctionis genera pulcherrimè describit. Primum (inquit) anima timore compungitur, pòst amore. Prius enim sese lachrymis afficit, quia dum malorum suorū recolit, pro his perpeti æterna supplicia pertimescit. At verò quum longa mœroris anxietate fuerit cōsumpta, quædā iam præsumptione veniæ securitas nascitur, & in amore cœlestium gaudiorum animus inflammatur: & qui prius flebat, ne perduceretur ad supplicium, pòst amarissimè flere incipit, quia differtur à regno. Cassiodorus in psalmum centesimum decimum, Metum iudicij ianuam cōuersionis appellat, modò tamen discretio dilectionis addatur. Breuiter, in hanc sententiam omnes pij discedunt.

1. Ioan. 4

Basilius.

Ambr. de voca. gen. lib. 2.

Gregor. in Iob. ca. 29

Duo compunctionis genera.

HAec eò dicta sunt, vt intelligāt verbi Dei ministri, vnde verbum prædicationis suæ ordiri debeant. Nam tum rectissimè suo funguntur officio, si primum animos ad plangenda peccata commoueant, si spiritualibus increpatio-

Prædicatio verbi Dei vnde ordienda.

Nicepho-

r⁹ ad Theodo. nibus ex lege diuina desumptis, populum peccãtem arguant, vitam futuram & æterna supplicia in memoriam reducant. Quid cauendum. Hoc vnum vero quammaximè cauebunt, ne peccantes statim securos reddant, ne indulgẽtius & citra omnem obiurgationem absoluant, alioqui alienorum criminum participes futuri. Pœnitentiæ grad⁹. Vbi vero hunc primũ pœnitentiæ gradum strenuè ieçerint, tum superest, vt ei secundus protinus subijciatur ac addatur, quo fiducia misericordiæ in Christũ arripitur, quem ordinẽ Acto.2 videre est in prima illa Petri concione. Postquàm enim vehementi oratione ad intimum dolorem Iudæos cõcitasset, atq; illi cõpuncti corde, dicere inciperent: Quid faciemus viri fratres? non cunctandum ratus, protinus eo prouectis per veræ pœnitentiæ remedium, remissionem peccatorum in Christo Iesu denuntiat ac ostendit. Eosdem gradus velut ob oculos nobis positos, in beatissimi Pauli Apostoli conuersione cernere nobis licebit: Acto.9 Saulus adhuc spirans minarum & cædis in discipulos domini, quum proficisceretur in Damascum, primũ durè increpatus, ac metu pœnæ exanimatus, in terram prosternitur: at postquã tremẽs ac stupens dixisset, Domine quid me vis facere? statim Domini iussu in ciuitatem introducitur, vt ad eum Ananias (qui interpretatur gratia seu misericordia Domini) accedat ac dicat: Saule frater, Dominus Iesus misit me, qui apparuit tibi in via qua veniebas, vt videas & implearis spiritu sancto.

Affect⁹ pœnitẽtiæ donum Dei. ET vel hoc exẽplo discimus, quàm non sit in potestate nostra, vt nobisipsis hos pœnitẽtiæ affectus largiamur. Nã Christus est qui Paulum strauit. Rursus, Christus est qui Acto.9 Paulũ erexit. Paulus verò trahẽti, vocãti, ac sanãti tantũ assensum prębuit. Quicquid ergo horũ in nobis agitur, merũ Christi Philip.2 beneficiũ est, quia non sumus sufficientes, ne cogitare quidẽ aliquid ex nobis, quasi ex nobis: sed Deus est, qui operatur in Apoc.3 nobis & velle & perficere pro sua bona voluntate. Ipse stat semper ad ostiũ, & pulsat, vt & initiũ salutis nostræ ipso inspi- Ioan.16 rante habeamus. Ipse est qui per verbũ suũ & spiritũ sanctũ ar- Psal.36 guit peccata. Ipse qui horrorẽ peccati nobis incutit, qui amaritudinem & dolorẽ mentibus nostris immittit. Ipse qui eodẽ terrore (modò vocantem sequamur) ad filiũ trahit. Breuiter, ipse est qui & pœnitentiã in nobis inchoat, & format: quod nõ 2.Timot.2 siluit Apostolus, quum ait: Ne fortè det illis Deus pœnitentiã,

vt

vt resipiscant à diaboli laqueis, à quo captiui tenētur. Ergo quum pœnitentia, Dei gratuitum donum sit, ab illo & precibus & lachrymis, animi saltem, alijsq; pijs studijs expetenda est. Quòd si nō statim cōtingit quod ambitur, non est tamen desistendum à bene cœptis. Proinde qui ex cōsideratione vitæ turpiter actæ ac metu gehennæ, iam cōcepit aliquam detestationem criminum, hoc est timorem seruilem, ac nedum sentit timorē filio dignū: perseueret in lachrymis ac precibus, quærat, petat, pulset, donec & hunc timorē senserit, cum voto certo mutādæ vitæ, cumq; amore bene sperante cōiunctum. Vbi verò & hunc spiritum senserit, quem Apostolus vocat filiorū, in quo clamamus, Abba pater, caueat ne quid hinc sibi tribuat, agnoscat gratuitum dei munus, ac abiectus ad pedes illius, gratias agat eius benignitati, rogās vt quod gratis largitus est pro sua bonitate, perpetuū esse velit, ac semper in maius augere: nec suo voto seu proposito deinceps non peccandi sic fidat, vt existimet se suis viribus posse à peccatis abstinere, sed cum magno tremore imploret opem diuinam, vt idem cōfirmet & adiuuet votum qui dedit. Sic enim ecclesia Deum orat, nempe vt actiones nostras adspirādo præueniat, & adiuuādo prosequatur, vt cūcta nostra operatio ab eo semper incipiat, & per eum incepta, finiatur per Christū dominū nostrū.

Pœnitētia à Deo postulāda, id q; sedulo. Grad' pœnitentiæ. Rom. 8. Galat. 4. Salutē nostrā cū tremore operabimur. Psal. 67.

SEd interim impij, impœnitentes, & præfracti qui excusationem in peccatis quærunt, peccatum peccato cumulantes, suæ damnationis causam blasphema voce in Deum trāsferunt, causantes (idq; ex Paulinis verbis perperàm detortis) quòd resipiscere ab iniquitate, non sit neque volētis, neq; currentis hominis, sed solius Dei miserentis. Atq; hinc inferre moliuntur, omnem hominis curam in hac re planè superuaneā esse, asserere non verentes, arbitrij libertatē in homine ad bonū prorsus nihil valere. Quæ sententia planè impia, hac deploratissima tēpestate innumerabilē Christiani gregis turbam miserè deceptā, in æternæ dānationis barathrū præcipitauit. Quamobrem pios aduersus tale venenum præsenti antidoto præmunire oportet. De liberi arbitrij potestate multis disputare huius libelli angustia non fert, nec est necesse, quòd hęc res locupletissimè à veteribus, maxime ab Augustino (qui arbitrij libertatem & meritū simul cum gratia tuetur) tractata sit, summatim indicasse suffecerit, quid de viribus nostræ

Impij suæ damnationis causam in Deum trāferunt. Rom. 9. Quid de viribus nostræ voluntatis ad bonū, sentiendum sit.

voluntatis ad bonum sentire oporteat.

Initio, quod non semel superius dictum est, retinere oportet sententiam quæ Ecclesiastici decimoquinto legitur, quòd Deus cõstituerit hominẽ, & reliquerit eum (quemadmodum & angelicam creaturã) in manu consilij sui: hoc est, quòd deus constituerit hominem talem, qui gratia creatoris sibi desuper collata potuisset, nisi liberæ suæ volũtatis arbitrio male fuisset vsus, legi dei perfectè obedire ac satisfacere: rursus, qui posset deserta gratia Dei legem præuaricari, peccare, & in mortem (peccati stipendium) incidere.

August. de correp. & gra. cap. 2.

Rom. 6.

Secundo retinendum est, quòd Deus non sit causa mali seu peccati. Nam Genesis primo dicitur: Vidit Deus cuncta quæ fecerat, & erant valde bona. proinde hominem ad peccãdum neq; incitauit, neq; coëgit. Nam vti Psalmista ait: Non Deus volens iniquitatẽ tu es. Et Sapientiæ primo scribitur: Fidelis est dominus, qui mortem non fecit, nec lætatur in perditione animarum. Et alibi: Nemini mandauit impiè agere, & nemini dedit spatiũ peccandi. Non enim concupiscit multitudinem filiorum infideliũ & inutilium. Sed homo suapte sponte lege Dei cõtempta, serpenti credens, Deum deseruit: deserens, desertus est: peccauit, & in mortẽ præcipitatus est: desertus quidem à Deo, non per distantiam localem, quòd Deus substantialiter vbique sit præsens, res creatas (alioqui statim perituras) indesinenter sustentans ac gubernans. Sed desertus est per gratiæ interioris & spiritualis subtractionem. Ergo mali seu peccati causa, nihil aliud est, quàm liberum voluntatis arbitriũ diaboli & hominis. Vnde Christus inquit, diabolum patrẽ esse mendacij, & ex proprijs loqui mẽdaciũ. Itidem primæ Ioãnis tertio: Qui facit peccatũ, ex diabolo est, quoniã ab initio diabolus peccat. Omnis vero qui natus est ex Deo, nõ peccat. Et iterum primæ Ioannis secũdo: Omne quod est in mundo, concupiscẽntia carnis est, & concupiscentia oculorum, & superbia vitæ, quæ non est ex patre, sed ex mũdo est. Et in eandem sententiam ad Romanos quinto legimus: Per vnum hominem peccatum in hunc mundum intrauit. Discernere ergo oportet naturam à vitio. Natura à Deo orta est, & conseruatur, vitium à voluntate diaboli & hominis, quæ potuit abuti libertate sua, & se à Deo auertere, & sic fieri causa peccati.

Dãnantur Manichæi.

Psalmo 5.

Eccli. 15.

Quomodo deus hominẽ deserat.

Coloss. 1.

Heb. 1.

Ioann. 8.

Tertio retinere debemus (quod & superius docuimus) primam

mam illam naturam, quæ in primis parentibus tota & integra erat, totam esse corruptam, proinde totam iustitiã ac immortalitaté perdidisse. Vnde consequens erat, vt nec alios posteros, quàm corruptos, iniustos & mortales, generare potuerit. Quod queritur Dauid Psalmo quinquagesimo: Ecce (inquit) in iniquitatibus conceptus sum, & in peccatis cõcepit me mater mea. Significans statim quum formaretur, in ipso extitisse peccatum illud originis. Vnius enim delicto propagatum est malum in omnes homines ad condemnationé, cuius mali magnitudinem Paulus Ephesiorũ secundo describit, vbi dicit diabolum per hoc peccatũ efficacem esse in incredulis. Huc pertinet quod Genesis octauo scribitur: Sensus & cogitatio humani cordis in malum prona sunt ab adolescentia: hoc est, nascimur omnes cum praua concupiscentia, quæ nos ab ineũte ætate veluti hæreditarius quidam morbus, totos occupat & comitatur, quo conuincitur omnes immundos esse quos non mundat fides Christi, sicut scriptum est: Quoniam nemo mundus à peccato coram te, nec infans cuius est vnius diei vita super terram. Quæ quum ita sint, sequitur, neminem, etiam vnius diei infantem, si in hac corruptione peccati decedat, contra deum queri posse quòd damnetur, quòd reatum seu morbum illum damnatione dignum, non ex Deo, sed ex volũtario vitio primorum parentum contraxerit, quem etiam in infantibus suo modo efficacem ostendit Augustinus, docens imbecillitatem membrorum infantiliũ innocentem esse, non animum infantium. Nam & zelum, & amaritudinem atq; inuidentiam quandam in paruulis lactentibus ac non nondum loqui valẽtibus nos experiri cõstat. Rursus liquet, quotquot hãc dãnationem euaserunt, Deo gratulari oportere. morté enim debitam euaserunt, & vitam non debitam repererũt, liberatis indebita exhibetur misericordia, vnde gratias Deo agant: damnatis verò debita exhibetur iustitia, vt in Deo nihil reprehendant, vt nec illi dignos se gloriẽtur, nec hi se indignos pœna querantur. In quam sententiã dixit Apostolus: Nunquid dicit figmentum ei qui se finxit, quid me fecisti sic? An non habet potestatem figulus luti, ex eadem massa facere aliud quidem vas in honoré, aliud verò in contumeliã? Vna erat massa perditionis ex Adã, cui nõ nisi suppliciũ debebatur: sed facit deus ex massa, quæ iam perierat, vas in honorem, quum hominem per re-

[Margin notes: Rom. 5. — Iob 4. 14. 15. 25. — Iob 34. — Cõfes. lib. 1. cap. 7. — August. de verb. apos. ser. 11. — Rom. 9. — Explicat loc⁹ Paulinus. — Rom. 9. — Rom. 3. — Eph. 1.]

demptionem quæ est in Christo Iesu, restituit. Facit Deus vas in contumeliam, quum hominē vel peccato originali oppressum derelinquit, vel quum peccatorem in peccatis obdurescere permittit, idque iustissimo iudicio nobis inscrutabili, nisi quòd certum habemus, Deum iustum esse & absq; omni iniquitate, nec vllum hominem etiam vnius diei infantem, damnare, nisi quem præuiderit merito damnandum, id est, quē sibi vocanti non assensurū seu crediturum præsciuerit. Hoc cōtentus, noli vltra disputare vel quærere, Me quare fecit in honorem, & aliū in contumeliam? Imò mirare & exclama cum Paulo: O altitudo diuitiarū sapientiæ & scientiæ dei, quàm inscrutabilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles viæ eius? quis enim cognouit sensum domini, aut quis cōsiliarius eius fuit? tantum qui liberaris & iustificaris, sedulò recogita, quantū gratiæ & beneficij in te conferatur, quum alter ex simili corrupta massa procreatus, in dānatione relinquatur ac iustè puniatur.

In deo nulla est iniquitas. Deut. 32. Aug. li. retract. c. 23. Rom. 11.

Quarto, quū in præuaricatione Adæ omnes homines naturalem possibilitatem & innocentiam perdiderint, idcirco neminem de profundo illius ruinæ per liberū arbitriū posse consurgere, nisi eum gratia Dei miserētis erexerit, & idcirco nemo suis solius viribus ad iustificationem, vitā bonam ac beatam, pertingere poterit. Fatemur quidē, hominē per liberū arbitrium, suisq; viribus citra renouationē aliquo modo externa opera bona agere, vt colere agros, domos ædificare, atque adeò in ipsa impietate vitę suæ aliqua legis & sapere & facere, ciuilemq; aliquā iustitiā præstare posse, quam Paulus appellat iustitiā carnis, seu iustitiā quæ in lege est, in qua se in Iudaismo conuersatum dicit sine querela: quæ nihil aliud est, quàm iustitia quædā externa, quam potest homo implere, vt nullus hominum queratur de eo, licet intus in affectionibus prauis præuaricator sit legis. Lex dicit: Non concupisces. Si concupiscis, reus es legis in oculis Dei, sed si nō rapis alienū, nulla de te (etsi intus cōcupiscas) erit querela hominū. Aliud est enim, cōspicua opera legis implere, vel timore hominum, vel ipsius dei, vel pœnę formidine: aliud, bene agere dilectione & amore iustitiæ, vt tametsi impune permitteretur male agere, male tamen agere omnino nolis. De externa illa & pharisaica iustitia alibi dicit Apostolus: Volentes suam iustitiam cōstituere, hoc est, suis externis operibus in speciem bonis (etsi mens

Vide epis. Aurelij & aliorū episcoporum, inter quos August. ad Inno. to. 2. nu. 95. August. ad Sixtū. Itē de spiritu & lite. ca. 28. Philip. 2. August. de tēpor. ser. 49. Idē ad Bonif. contra Pela. Exod. 20. Rom. 10.

praua sit)fidere,iustitiæ Dei non sunt subiecti.Nam quum vires hominis nō sint penitus extinctæ, sed vitiatæ,reliquum est in natura hominis naturale iudiciū, & delectus quidā rerum, quæ sunt subiectæ sensui & rationi operum externorum: quo fit,vt eadem suis viribus aliquo modo efficere posśit.Sed interiores motus, hoc est, bonos affectus seu quæ Deus requirit (quam vocamus iustitiam spiritualem) per se sine Deo efficere non potest. Sed vt hos motus concipiat, Dei & medicatoris gratia ac Spiritu sancto est opus. Animalis enim homo non percipit ea quæ sunt spiritus Dei. Sed hi tandem qui spiritu Dei ducuntur,sunt filij Dei,& si quis spiritum Christi non habet, is non est Christi. Quamobrem Christus Ioannis tertio dixit: Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto, non potest videre regnum Dei. Et iterum Ioannis sexto: Nemo potest venire ad me,nisi pater meus qui misit me,traxerit eum. Itidem Ioannis xv. Sine me nihil potestis facere. Nam homo in peccatum lapsus, non ineptè confertur homini,in profundiśsimam ac spurciśsimam foueā præcipitato ac grauiter vulnerato,vnde se erigere non posśit, nisi de super quispiam fune demisso delapsum extrahat, & extractum insuper diligenti curatione acceptorum vulnerum prosequatur.

Ambr. de voca gen. lib. 1. ca. 3

1. Corin. 2

Roma. 8

Psal. 68

Bernar. in ser. de cœna dñi.

Quinto statuendū est,quòd Deus tam est benignus ac misericors, vt non tantum voluerit hominem non peccare, sed & velit hominem lapsum, atque adeò quantūlibet criminosum, resurgere ac resipiscere. Nam apud Ezechielem sic loquitur: Viuo ego,dicit dominus, Nolo mortē peccatoris, sed magis vt conuertatur & viuat. Et Christus indifferēter omnes ad se prouocat: Venite (inquit) ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego reficiam vos. Et in hanc sententiam dixit Apostolus Paulus: Deus vult omnes homines saluos fieri, & ad agnitionem veritatis venire. Quòd si obijciat quis, Dei voluntati quis resistit? cur igitur nō omnes saluantur,quos Deus saluari vult? Respondemus, hic ad duplicem voluntatem Dei (dicendi causa) respicere oportere, antecedentē & consequentem. Res autem exemplo fiet dilucidior: Legislator legē ferens, omnes ciues suos vult esse bonos & pacificos, nec vult vt crimina ab eis patrentur pœnis luenda, idq; voluntate antecedente. Interim tamē filij sui alioqui chariśsimi, latę legis transgressoris mortem vult, quem vellet nō peccasse, vt nihil plectendum

Ezec. 33

Matth. 11

1. Timo. 2

Obiectio.

Roma. 9

Dilutio.

Simile.

in eo

in eo posset inuenire, idq; voluntate consequente, qua mortem filij vult, propter aliquid iam factum. Itidem hortulanus plantat arborē, non ea mente vt excidatur & in ignem mittatur: attamen dum post longam expectationē eam nullum fructum producentem videt, & terra excidit, & in ignem mittit. Non secus misericors Deus vult omnes saluos fieri, quod ad se attinet, voluntate antecedente. Quòd verò reprobos damnat, fit voluntate cōsequente, quòd iustum sit eos quibus præbita est omnis occasio consequendæ salutis, nec apprehendere voluerunt, damnare. De infantibus alia ratio est, vt iam diximus. Sexto, quòd Deus adeò vult omnes homines saluos fieri, vt nemini quantumlibet scelerato, gratiam suam subtrahat.

Lucæ 13.

Septimo retinendum est, situm esse in hominis voluntate, vt gratiam Dei oblatā vel accipiat vel repudiet. Quæ ambo, vt penitus intelligātur, fortasse retulerit de gratia Dei, & quo tuplex ea sit, simul & de hominis voluntate paucis dicere. Gratia ergo generaliter & specialiter accipitur. Gratia generaliter accepta appellatur, quicquid non præcedentium aliquorum operum meritis, sed gratuita bonitate Dei donatur: & sic accepto vocabulo, gratia non improbāda ratione dicitur natura, in qua cōditi sumus, vt nonnihil essemus: nec ita essemus aliquid, vt cadauer quod non viuit, & arbor quæ non sentit, aut pecus quod non intelligit: sed homines, qui & essemus & viueremus & sentiremus & intelligeremus, & de hoc tanto beneficio creatori nostro gratias agere deberemus. Hanc gratiā quam quidam donū naturæ appellāt, habent impij nobiscum communem. Gratia verò specialiter accepta, quam doctrina Christiana & demonstrat, & prædicat esse propriam Christianorum, non est natura, sed est occulta misericordia Dei, qua per subministrationē spiritus, sanatur ac saluatur natura, qua prædestinati vocamur, iustificamur, sanamur, & glorificamur, vt dicere posimus: Si Deus pro nobis, quis cōtra nos? Qui filio suo proprio non pepercit, sed pro omnibus nobis tradidit illum. Hæc est illa gratia, quam diuinæ literę vbiq; prædicant, de qua dixit Apostolus: Non irritā facio gratiam Dei. Nam si per legem iustitia, ergo Christus gratis mortuus est, nimirum gratiam intelligens qua iustificamur ab iniquitate, & qua saluamur ab infirmitate, non qua creati sumus cum propria voluntate. Hæc gratia distinguitur in gratiā operantem, & cooperantem

Gratia dei bifariā accipitur.

Vide dictam epist. Aurel. ad Innoc.

Eccli. 17

Gratia ꝓpria Christianorū.

Vide dictā epistol. ad Inno. contra Pelag.

Roma. 8

Galat. 2

Gratia duplex.

ope

operantem,seu in præuenientem & subsequentem. Vtranq; in sanctis eloquijs expressam legimus. Psaltes ait: Et misericordia eius præueniet me, & misericordia Dei subsequetur me. Deus enim nolentem præuenit vt bene velit, & volentē subsequitur ne frustrà velit, sed vt perficere valeat. Operās ergo gratia est, quæ præuenit ac præparat voluntatem, nō vt fiat voluntas, quia & ante hanc gratiam volūtas erat, sed vt voluntas bona fiat, & quæ prius erat serua peccati, liberetur. Cooperans vero gratia, voluntatē iam bonam factam subsequitur, vt quod iam vult bonum, perficere posit. Nam (vt iam sæpe antè diximus) voluntas hominis quam naturaliter habet, non valet erigi ad bonum efficaciter volendum, vel opere adimplendum, nisi per gratiam liberetur, & adiuuetur, secundum Paulinam sententiam, quam impij pro sua impietate detorquēt. Non est (inquit) volentis, nec currentis, sed miserentis Dei: hoc est, non est volentis bene velle, neq; currētis currere, sed miserentis Dei, qui operatur in nobis velle, id est, vt assentiamur vocanti: & currere, hoc est, operari pro sua bona voluntate. Itaque nō ideo miseretur Deus hominis, quia ipse homo voluit & cucurrit, sed iam homo voluit & cucurrit, quia misertus est Deus. Quamobrē Hieremias propheta ait: Scio domine, quia non est hominis via eius, nec viri est, vt ambulet & dirigat gressus suos. Præparatur enim (teste Solomone) voluntas hominis à Deo, & à domino gressus hominis diriguntur. Gratia præueniens plurimos habet gradus, & vt summatim dicamus, duplex est. Vna, qua Deus præuenit peccatorem vt resurgat. Altera, qua peccator præuenienti Deo assentiens iam resurgit. Vtraq; voluntatem nostram præuenit Deus, sed priorem subministrando solus operatur, in altera voluntas nostra Deum præuenientem subsequens, ei per velle seu assensum, remisionem peccatorum accipiendo, cooperatur.

[Margin: Psal.58 | Psal.22 | August. in Enchirid. cap.23 | Operans grā quæ. | Cooperās grā quæ. | August. in Enchir. c. 30. | Roma.9 | Philip.2 | Aug. contrā Iulia. hæret. | Hier.10 | Gratia præueniēs duplex.]

Prior gratia, qua Deus hominem præuenit, ac incitat vt resurgat, iterum duplex est. Vna generalior, quæ est bonus motus, bonaq; cogitatio, veluti quum peccator Deo inspirante agnoscit peccatum suum, quum terrore gehennæ concutitur, quum de amittenda æterna beatitudine dolet. Altera specialior est, tot habens species, quot sunt speciales boni motus ad resipiscendum, veluti sunt auditio verbi Dei, immisio aduersitatis (quæ ferocientis hominis animum deijcit, & ad Deum respi

[Margin: Psal.106]

respicere facit) remotio occasionis peccandi, ablatio seu debilitatio tẽtationis, & id genus alia. Iam cõstat Deum nulli hominum gratia illa generalius accepta, deesse, adeò vt nullus sit peccator tam scelestus, cui Deus, quoad in hac vita superstes fuerit, hanc gratiã penitus subtrahat. Nam per hanc stans ad ostium sedulo pulsat, initiũ nostræ salutis (quæ est peccati cognitio) in nobis operari desiderans. Et quis tandem est hominum, qui non sentiat se hac gratia præueniri, quòd & gentes ostendant opus legis scriptum in cordibus suis, testimonium illis reddente conscientia eorum? Et vel Pharao vel Iudas traditor exemplo esse possũt, quàm liberalis sit Deus in hac gratia subministranda. Certè prophetæ testantur, Deum non solum à conuersis non auerti, sed etiam ad auersos conuerti, & ad cõuersionem cohortari. Nam Hieremiæ tertio sic legimus: Si dimiserit vir vxorem suam, & illa recedens, duxerit virum alium, nunquid reuertetur ad eum vltra? nunquid non polluta & contaminata erit mulier illa? Tu autem fornicata es cum amatoribus tuis multis, tamen reuertere ad me, dicit dominus. Itidẽ Esaiæ quadragesimonono legimus: Nunquid obliuisci potest pater infantẽ suum, dicit Dominus, vt non misereatur filio vteri sui? Et si illa oblita fuerit, ego tamen nõ obliuiscar tui. Et Ezechielis decimoctauo: Quare moriemini (inquit dominus) domus Israël? Quia nolo mortem morientis, dicit Dominus Deus, reuertimini & viuite. Quòd autem Actorum xiiij. legimus, dicente Paulo ad viros Lystrios, Deum in præteritis generationibus dimisisse omnes gentes ingredi vias suas, non sic intelligendũ, quasi Deus gentibus sua gratia defuerit. Quinimo ipse Paulus statim subiecit: Et quidem non sine testimonio semetipsum reliquit benefaciẽs, de cœlo dans pluuias & tempora fructifera, implens cibo & lætitia corda eorum. Itidem Actorum cap. xxvij. Paulus ad viros Athenienses ait, Deum fecisse ex vno omne genus hominũ inhabitare super vniuersam faciem terræ, definiens statuta tempora & terminos habitationis eorum, vt quærerent Deum, si fortè attrectent eum aut inueniant. Qui enim non reliquit se expertem testimonij, hoc est, qui beneficijs innumeris (quæ in omnes homines abundè effundit) testificatur se esse Deum optimum ac maximum, qui omne genus hominum inhabitare facit super terram, vt quærant eum, atq; adeò declarat se eum esse, qui det omnibus

[Margin: Deus nulli hominum gratiã funditus subtrahit. — Apoca. 3 — Exo. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. — Matth. 26 — Marci 14. — Lucæ 22. — Ioan. 13. — Hiere. 3 — Obiectio. — Dilutio. — Act. 9 — Act. 26]

omnibus vitam & inſpirationem & omnia, ſeque non longe eſſe ab vnoquoq; noſtrum, quòd in ipſo viuamus, moueamur & ſimus, quemadmodũ & quidam Græcorum poëtarum dixerunt, Ipſius enim & genus ſumus: is ne putandus eſt vlli genti gratiam ſuam præuenienté ſubtraxiſſe? Verum quum gentes id, quod de Deo cognoſci poteſt, manifeſtũ habuerint, quod Deus illis per gratiam præuenienté manifeſtauerit, nec tamé quum cognouiſſent Deum, ſicut Deũ glorificauerũt, aut gratias egerunt, ſed euanuerunt in cogitationibus ſuis: factũ eſt, vt gentes Dei gratiã contemnétes ac repudiantes, dimiſsi ſint ingredi vias ſuas. Atq; eadé omnino ratione fit, vt non omnes illos motus gratiæ ſpecialis, omnibus peccatoribus Deus impertiat. In cauſa enim eſt peccatoris obduratio, gratiam illam communem ſeu generalé negligentis ac repudiantis. In quam ſententiam dixit Apoſtolus: Et ſicut non probauerunt Deum habere in notitia, tradidit illos Deus in reprobum ſenſum, vt faciant ea quæ non cõueniunt, repletos omni iniquitate. Tradidit, inquam, id eſt, permiſit vt per cupiditates cordium ſuorum, in omnem iniquitatem & immunditiam ruerent. Atque ita fit, vt peccatum ſit alterius peccati cauſa, quinimo vt idem ſit ſimul peccatum & peccati pœna. nam gratiæ contemptus grauiſsimũ peccatum eſt, & peccati cauſa, nempe omnis iniquitatis & immunditiæ, in quam Dei-contemptor ruit. At omnis illa iniquitas & immunditia hominum impiorum, qua fit, vt contumelijs afficiant corpora ſua in ſemetipſis, & peccatũ eſt & peccati pœna. Et hæc peccati retaliatio ſeu pœna quæ per peccatum fit, omnium grauiſsima eſt.

Aratus. Roma. 1. Cur Deus gratiã ſpecialem impijs ſubtrahit. Roma. 1. Tradere, pro permittere. Pſal. 13. Roma. 1. Pſal. 118.

GRatia ergo præueniens, qua Deus hominem incitat vt iuſtificetur, gratia quidem Dei eſt eximia: ſed non ſufficit, niſi accedat gratia iuſtificans, quæ voluntatem ſanat, & ſola facit vt recte viuatur. Ad hanc enim gradibus quibuſdam peruenitur. In primis enim quum non ſimus ſufficientes, ne cogitare quidé aliquid quaſi ex nobis, Deus initio bonam cogitationem nobis inſpirat, qua ad Deum reſpicere & peccatum noſtrum agnoſcere incipimus, quam ſolus Deus in nobis operatur, nec nobiſcum, quia ad eam habendã nihil facimus, ſed eam merè gratis nobis immittit, dum peccatum noſtrum oculis noſtris opponit. Hæc cogitatio magis intellectu quàm affectu perficitur: præuolat intellectus, ſed frequenter

Gratia incitans non ſufficit. Auguſt. de prædeſti. ſanct. 1. Corint. 3. Aug. contra duas epiſ. Pelag. ad Bon. li. 2. c. 8. Auguſt. in Pſal. 108.

tardus

tardus aut nullus sequitur affectus: ratione & intellectu sæpe apprehendimus, quàm vtilis sit Dei iustificatio, sed infirmitate præpediti, nondum rem tantam ex animo desideramus, sed adiuuante sensim gratia cupimus vt desideremus, scimus bonum, nec delectat agere: sensim verò proficiente gratia, cupimus vt delectet. Hoc autem votum, quo cupimus desiderare, quædam voluntatis præparatio est, quæ fidem iustificantem præcedit: nullus quippe credit, nisi prius cogitauerit esse credendum, & vt credat, à Deo expetat & accipiat. Hæc ergo voluntatis præparatio, sua quidem opera habet, quæ tamen sunt mera Dei dona, iustificationem antecedentia. Nam homo quum agnoscit peccatum suum, quum grauitatem pœnæ secum mente volutat, incipit temperare à malitia, gemere, lachrymari, tundere pectus, restituere alienum, facere eleemosynam de proprio, sitire iustitiam (hoc est, remissionem peccatorum) eandémque precibus apud Deum ambire satagit. Has cordis præparationes, & voluntatis conatus ac studia ad pietatem, videre licet in Cornelio illo Centurione, Actorum decimo. quæ tamé sine aliqua saltem fide, quæ donum est Dei, non faciebat. De eiuscemodi studijs dicitur: Si in toto corde vestro reuertimini ad dominum, auferte Deos alienos de medio vestri, & præparate corda vestra domino. Item Actorum tertio: Pœnitemini & conuertimini. Et apud Esaiam: Omnes sitientes venite ad aquas. Et Christus ait: Si quis sitit, veniat ad me & bibat. Et iterum apud Lucam cap. vndecimo: Si vos quum sitis mali, nostis bona data dare filijs vestris, quanto magis pater cœlestis dabit spiritum bonum petentibus se? Iam vt hanc sitim, & cætera quæ diximus studia conuersionis, nemo negauerit bona quædam esse, ex Dei gratia voluntati nostræ insita, ob quæ interdum dicimus hominé talibus votis æstuantem, bonam habere voluntatem, tamen hæc non est illa bona voluntas seu cogitatio qua bene viuitur. Hæc enim non accipitur nisi per fidem iustificantem, quæ voluntaté sequitur præparatam. Nam vt Augustinus inquit, Sine spiritu non est voluntas hominis libera ad bonum, nisi liberata fuerit: non autem liberatur, nisi per spiritum sanctum diffundatur charitas in cordibus nostris: non est libera voluntas, nisi eam liberet gratia per legem fidei: id est, non est libera sine fide operante per dilectionem.

[Margin: August. de prædesti. sanct.]
[Margin: Opera gratiæ ante iustificationem.]
[Margin: 1. Reg. 7]
[Margin: Esaiæ 55. Ioan. 7]
[Margin: Fulgē. li. 1. ad Momi. Nō omnis bona volūtas sufficit.]
[Margin: August. ad Anasta. Roma. 5 Galat. 5.]

Ergo

ERgo quum peccator peccati horrore pauidus, & pœnæ metu contremiſcens, ac de ſeipſo (ſuæ infirmitatis ſibi conſcius) deſperans, per fiduciā miſericordiæ in Christo nobis propoſitæ ad Deum confugit, credens, ſibi pœnitenti, in Christo Ieſu (qui factus eſt propitiatio pro peccatis totius mundi) remiſſum iri peccata per fidem, accipit gratiā præuenientem & iuſtificantem, qua voluntas ſanatur, vt ſanata Dei adiutorio, legem impleat, quam nulla merita præcedunt. ipſa eſt enim qua iuſtificatur impius (hoc eſt, fit iuſtus qui prius fuit impius) meritis autem impij, non gratia, ſed pœna debetur: nec iſta eſſet gratia, niſi gratuitò daretur: Datur autē gratuitò, quia nihil boni antè feceramus, vnde hoc mereremur. Nam quæ præcedunt bona, Deo inſpirante præcedunt: nec tamen ea talia ſunt, vt hoc tantum bonum iuſtificationis pro ſua dignitate mereantur. interim nos ante iuſtificationem nihil facimus, niſi quòd bonis inſpirationibus Dei non repugnamus, ſed aſſentimur. Vnde vix hic cernere eſt vllam ex nobis meriti cauſam, niſi Meriti vocabulo per Catachreſim propemodum abutamur, vti dicamus hominem credentem mereri iuſtificationem, non quidem ex obligatione ſeu ex operibus quæ fecimus nos (quum ante iuſtificationem ad peccandum ſolum ex nobis valeamus) ſed tantum ex cōdecentia, quod meritum congrui appellant. Ex condecentia enim Deus nobis debere videtur, quicquid per prophetas, præcurſorem ſuum, vel ſeipſum, nobis promiſit, dicens: Pœnitētiam agite, appropinquabit enim regnum cœlorum. Et iterum: Pœnitemini, & credite Euangelio: appropinquabit enim regnum Dei. Et alibi: Vt omnis qui credit in eum, non pereat, ſed habeat vitā æternam. Quòd ſi Meriti vocabulum proprie accipias, ne fides quidem (quam iuſtificare dicimus) iuſtificationē meretur, ſed tantum impetrat & accipit: accipit quidem, quod nemo aliter apprehendat ſibi remitti peccata, niſi credens Deum ſibi propter Christum non imputare peccata. Iuſtificationem ergo aliter mereri non videmur, quàm mendicus eleemoſynam meretur accipere, qui oblatam nō recuſat, ſed accipit. Nemo itaque dicat, Habeo fidem vt merear iuſtificationē: alioqui gloriantem retundet Apoſtolus; Quid habes quod non accepiſti? Fides enim qua iuſtificaris, gratis tibi data eſt. Nec fruſtrà Apoſtolus vtrunq; dixit: Iuſtificati per fidem, & Iuſtificati gratis per gra-

Roma. 3
Auguſt. de ſpiritu & litera.
Meritū cō grui, meritū improprie dictū.
Matth. 3
Marci 1.
Ioan. 3
Roma. 4
Simile.
Auguſt. ad Bonifa. cōtra Pelag.
1. Theſ. 2
1. Petri 1.
Roma. 3
Roma. 8

tiam. Gratis enim ideò dixit, ne fides ipsa superba sit, ne dicat sibi: Si ex fide iustificati, quomodo gratis? ne suæ dignitati quid tribuat, sed hoc tantum suum esse agnoscat, accipere indebitam misericordiam & iustificationem. Hanc gratiã præuenientem & iustificantem, quidam appellant beneficiũ Christi, quo liberatur liberum arbitrium, & voluntas præparatur ad faciendum bonum: quidam verò gratuitã imputationem iustitiæ seu acceptationẽ, quòd videlicet iusti reputemur propter Christum, & deinde placeat nostrum opus seu inchoata obedientia, etsi perfectè (donec in hoc corporis tabernaculo degimus) legi non satisfaciat. De hac scriptũ est: Non irritam facio gratiam Dei. Nam si per legẽ iustitia, ergo Christus gratis mortuus est. Et iterũ: Euacuati estis in Christo: qui in lege iustificamini, à gratia excidistis. Item: Si autẽ gratia, iam non ex operibus: alioqui gratia iam nõ est gratia. Itidem: Ei autẽ qui operatur, merces nõ imputatur secundũ gratiã, sed secundum debitum. Ei verò qui non operatur, credenti autem in eum qui iustificat impium, reputatur fides eius ad iustitiam.

Augu. lib. retract. ca. 28.
Roma. 4
Galat. 2
Galat. 5
Roma. 11
Roma. 4

HAnc autem gratiam iustificantẽ voluntas nostra (vt suprà diximus) comitatur, ac veluti pedissequa subsequitur, non quidẽ tempore, sed causa tantũ & natura. Voluntas enim in iustificatione nostra gratiæ quodãmodo cooperatur, sic, vt iustificatio nostra sine voluntate & cõsensu accipiẽtis nõ perficiatur. Exẽplo res fiet perspicacior: Oculus solẽ videre nõ potest, nisi solis lumẽ oculum præueniat vt videat. Interdiu tamen sole lucente (qui super omnes oritur) libera est intuitio: hominiq; liberum est oculos claudere, ne solis lumen admittat, aut aperire, vt recipiat. Haud secus impio liberum est, præueniente se diuinæ illuminationis gratia à peccato resurgendi, eam accipere vel nõ accipere, Deo præueniẽti, & per bonum cogitatũ ad pœnitentiam excitãti, dare vel negare cõsensum, velle vel nolle pœnitere. Non enim (vt sæpe diximus) in casu primi hominis, voluntate spoliati, sed voluntatis sanitate priuati sumus. Natura quæ erat bona, qualitate facta est mala. Et ille animi motus, qui nunquam potest sine aliquo esse amore, hoc est, sine aliqua voluntate, nõ perdidit appetitũ, sed mutauit affectũ, id recipiens desiderio, quod debuit refutare iudicio. Quemadmodũ in grauiter febricitãte vis appetendi non extinguitur, sed deprauatur, adeò vt febricitans

August. de spiritu & litera.
Simile.
Ioan. 1
Ambr. de voc. gent. lib. 1. ca. 3
Simile.

tantum noxia appetat, salutaria autẽ, donec sanetur, appetere non valeat. Quem etiã sanari nõ posse cõstat, nisi medico à noxijs dehortanti obtẽperet, illiq; appetitũ suũ corrigendũ præbeat, atq; interim donec sanetur, etsi salutaria nondũ appetat, appetere tamen se posse cõcupiscat. Eodẽ modo, etsi voluntas Augu. lib. hominis ante iustificationẽ deprauata sit, volendi tamen vim retract. nõ amisit, quòd nihil tam sit in potestate volũtatis, quàm ipsa voluntas seu ipsum velle. Et quid tandẽ aliud est voluntas, nisi August. de animi motus cogente nullo ad aliquid non admittendum vel duab⁹ animabus. adipiscendũ? Ergo etsi nisi à cœlesti medico præuenta & edo- Vide Bernar. de lib. arbitrio. cta fuerit bonũ velle, aut etiã Deo præuenienti, sine gratia Dei assentiri nõ possit, tamen quis non videt hoc voluntatis esse, vt assentiatur? Itaq; velle pœnitere, velle resipiscere, velle accipere remissionẽ peccatorũ, non est à sola voluntate, sed illud nobiscũ operatur Dominus, dum immutãdo maleuolam voluntatẽ, eam facit beneuolam, & suæ voluntati cõsentientem. Vnde voluntatẽ quidem nostrã Deus immutat, & sic operatur in nobis velle; sed tamen quia voluntas inuita mutari nequit, Deo cooperatur dum ei cõsentit. Ex quibus cõsequitur, hominem iustificari non posse, nisi voluntas nostra Deo iustificãti ac sanãti accedat, & Dei iustitiã per fidem accipiat. Quamobrem scitè dixit Augustinus: Qui fecit te sine te, nõ iustificat te August. de sine te. Qui fecit nescientẽ (non enim adhibuisti aliquem con verb. apo- sensum, vt te faceret Deus, qui nõ eras antequam fieres) nõ iu- stol. ser. 15 stificat nisi volentem. Iustificat, inquam, ipse te sua iustitia, nõ tu te iustificas, etsi voluntate iustificãti accedas. Itaq; totũ Deo rectè asscribitur, qui voluntatem nostrã (quam creãdo nobis impertijt) gratia sua præuenit, & excitat torpescentem, vt lapsum suum norit: postea corrigit nolentem, vt resurgere ve- August. de lit: postremo adiuuat volentem, vt resurgere possit: & sic sa- duab⁹ animabus. lus nostra Dei gratuitum est donum. Quia tamen non fit sine Roma. 5. voluntatis nostræ assensu, ex gratuita imputatione Dei in nobis inchoat meritum, pro quo reposita est nobis corona iusti- 2. Timo. 4 tiæ, non nostræ: quia quum bona voluntas nostra, ex qua omne meritum pendet, nobis principaliter à Deo sit, nos autem ad peccandum tantum ex nobis valeamus; idcirco nullo bono (taceamus, cœlesti corona) digni sumus. Sed reposita est nobis Augustin. corona iustitiæ Dei, qua iustum est, vt reddat quod resipiscen- in prolog. tibus promisit, non quidem ex debito, sed ex gratia. psal. 31

De gratia subsequente.

SVperest, vt de gratia subsequente & cooperante paucis discamus. De qua dixit Apostolus: Plus illis omnibus laboraui, non ego autẽ, sed gratia Dei mecum. Postquàm itaq; per gratiã iustificantem (quæ est gratia gratis data) hominis voluntas sanata, & à captiuitate (qua facta est serua peccati) liberata est, absit vt iam securã se putet, & posthac se nõ indigere Dei gratia ad cõcupiscentias tentationesq; vitãdas, & operandum bonũ existimet. Quinimo, nemo vel baptismatis vel pœnitentiæ gratia renouatus, idoneus est ad separandas diaboli insidias, & ad euincendas carnis cõcupiscentias, nisi per continuum & quotidianũ adiutorium Dei, perseuerantiã bonæ conuersationis acceperit. Nam quamuis hominẽ à præteritis redemerit ille peccatis, tamen sciẽs hominem iterũ posse peccare, ad reparationem sibi multa seruauit, quemadmodum possit illum & post ista corrigere, quotidiana illi præstans remedia, quibus nisi freti cõfisiq; nitamur, nullatenus humanos vincere poterimus errores. Necesse est enim, vt quo auxiliante vincimus, eo iterũ non adiuuante vincamur. Ergo quicunque dixerit, gratiã Dei, qua iustificamur per Iesum Christum dominum nostrum, ad solam remissionem peccatorum valere, non etiam postea necessariam esse ad adiutoriũ, vt amodo non cõmittantur, anathema sit. Item, quisquis dixerit, eandem gratiam Dei per Iesum Christum dominum nostrum, propter hoc tantũ nos adiuuare ad non peccandũ, quòd per ipsum nobis reuelatur & aperiatur intelligentia mandatorum, vt sciamus quid appetere, quid vitare debeamus, non autẽ per illam nobis & affectum præstari, vt quod faciendũ cognouerimus, etiam facere diligamus atq; valeamus, anathema sit. Vtrunq; enim est donum Dei, & scire quid facere debeamus, & diligere vt faciamus. Sicut enim de Deo scriptum est, Qui docet hominem scientiam: ita scriptum est etiam, Charitas ex Deo est. Et iterum: Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum. Item: Quicunq; dixerit, ideò nobis gratiam iustificationis dari, vt quod facere per liberum iubemur arbitrium, facilius possimus implere per gratiam, tanquam etsi gratia nõ daretur, non quidẽ facilè, sed tamen possimus etiam sine illa implere diuina mandata, anathema sit. Nam quũ Dominus de fructibus mandatorũ loqueretur, non dixit, Sine me difficilius potestis facere: sed, Sine me nihil potestis facere.

Vide epi. cõcilij Aphrica. ad Innocẽ. & rursus Inno. ad eosdem. Item concil. Meleuita.

Ex cõcil. Meleui. & Carthaginen.

1. Ioan. 3. 4

Roma. 5

Ioan. 15

Adden

ADdenda sunt, vt hæc illustriora fiant, duo diui Hieronymi dicta. Primum, Anathema sit, Si quis dixerit Deũ impossibilia præcepisse. Alterũ, Qui dixerit, nos posse mandata Dei implere sine gratia, anathema sit. Lex ergo possibilis est, sed per gratiam. Vnde & post iustificationem, gratia voluntati accedere debet, vt lex impleatur. Cuius clarissima testificatio in ecclesia, oratio est: ad quam reconciliati per scripturas Veteris & Noui testamenti, quammaximè frequentandam & nunquam intermittendã inuitantur & prouocantur. Quum enim in oratione dominica oramus, Ne nos inducas in tentationẽ, hoc est, vt peccatorum tentationẽ superare possimus, vel vt spiritus Dei (vnde pignus accepimus) adiuuet infirmitatẽ nostrã, quamuis eoipso liberũ non diffiteamur arbitriũ, tamen fatemur eius potestatem non sufficere, nisi adiuuetur infirmitas. Distinguenda est lex & gratia. Lex iubere nouit, gratia iuuare. Nec lex iuberet, nisi esset voluntas. quis enim statuæ quid iusserit? Nec gratia iuuaret, si sat esset voluntas. Iubetur vt habeamus intellectũ, vbi dicitur: Nolite esse sicut equus & mulus, in quibus non est intellectus, & tamẽ oramus vt habeamus intellectũ, quum dicimus, Da mihi intellectum vt discam mandata tua. Iubetur vt habeamus sapientiã, quum dicitur: Stulti aliquando sapite: & tamen oratur, vt sapientiam habeamus, vbi dicitur: Si quis autem vestrũ indiget sapientia, postulet à Deo, qui dat omnibus affluenter, & non improperat, & dabitur ei. Iubetur vt habeamus cõtinentiam, quum prohibemur concupiscere: & tamen oratur, vt cõtinentiam consequamur. Quũ scirẽ (inquit Sapiens) quia nemo potest esse cõtinens, nisi Deus det, & hoc ipsum erat sapiẽtia, scire cuius esset hoc donũ, adij Dominũ, & deprecatus sum eum. Postremo, ne nimiũ sit longum cuncta percurrere, iubetur vt non faciamus malum, vbi dicitur, Declina à malo: & tamen oratur, vt nõ faciamus malum, vti apud Apostolum legimus: Oramus autem ad Dominũ, ne quid faciatis mali. Iubetur vt faciamus bonum, vbi dicitur: Declina à malo, & fac bonũ: & tamen oratur vt faciamus bonum, quum dicitur, Non cessamus pro vobis orãtes & postulantes, vt ambuletis dignè Deo in omni opere & sermone bono. Sicut ergo agnoscere debemus libertatem voluntatis, quũ hæc nobis præcepta videmus: ita agnoscere debemus gratiã, quum eadem petere debeamus.

Hiero. cõtra Pelag. to. 2

Oratio gratiæ testimonium.

Lucæ 18.

Roma. 8

Lex iubet gratia iuuat.

Psal. 31

Psal. 118

Psal. 93

Iacobi 1.

Exod. 20

Deut. 5

Roma. 7

Sapien. 8

Psal. 36

2. Cor. 13

Psal. 36

Coloss. 1

Atq; ideò verum est, gratiam non tollere liberum arbitrium, sed magis statuere, quemadmodum per fidem non tollimus legem, sed magis statuimus. Gratia enim liberum arbitriũ (quod sanet & adiuuet) præsupponit, sicut medicina ægroti voluntatem, medicinam non auersantem. Et fides propterea à Deo datur, vt per fidem, gratiam qua legem impleamus, impetremus: & quod impossibile erat legi, per fidem in Christum obtineamus.

Gratia nõ tollit liberum arbitrium, sed magis statuit.

Roma.3

Roma.8

Obiectio. Galat.5

SEd dices, Si lex possibilis est per gratiam, ostende ergo hominem qui gloriari possit, se in hac vita (quandiu caro concupiscit aduersus spiritũ) perfectè legem implere, seq; sine peccato esse.

Dilutio. Respondemus, hæc duo nõ pugnare, nempe, non inueniri hominem in hac vita sine peccato, & tamen fieri posse per adiutorium gratiæ & spiritus Dei, vt inueniri possit quis sine peccato (quod ecclesia in Virgine matre vsu venisse, etiam asserere non dubitauit.) Multa enim sunt quæ fieri possent, quæ tamen nõ fiunt. Oratorem descripsit Cicero, qualem nemo hactenus potuit cõmonstrare: nec tamen sic descripsit, vt impossibile sit talem fore. Sic etsi nemo sit in hac vita qui audeat dicere, sibi non necessariã precationem orationis dominicæ, Dimitte nobis debita nostra: vel se non habere peccatum, ne (diuo Ioanne apostolo teste) seipsum decipiat, & veritas in eo non sit: tamen id vt fiat quandiu viuimus, sedulo conandum atq; poscendũ est. Tolerabiliter in id quisq; fallitur, nec diabolica impietas, sed error humanus est, elaboranda & optanda affirmare, etiamsi quod affirmat, nõ possit ostẽdere. Id enim credit fieri posse, quod certè laudabile est velle.

Nemo in hac vita sine peccato.

1.Ioan.1

In episto. Aure. ad Innocen.

Obiectio. 1.Ioan.3

Quod autem idem Apostolus eadem epistola dixit, Qui natus est ex Deo non peccat:

Dilutio. intelligendum est, eatenus quatenus ex Deo natus est, & in charitate manet, & secundũ charitatem operatur, non peccat. Charitas enim non agit perperàm, sed auget & perficit eam vanitatem quæ ex Deo est: minuitq; ac cõsumit cupiditatem, quæ ex Adam est: Interim tamen hæc cupiditas, radix illa peccati, quãdiu est in membris nostris, lege quadam sua repugnat legi mentis: quo fit, vt nemo (quantumuis pius) sit qui non cogatur queri se longe à perfectione legis abesse, suosq; conatus in dies infirmitate carnis remorari, quemadmodum Christus ad tres illos discipulos dixit: Spiritus quidem promptus est, caro autem infirma. Aliud est sine peccato, aliud

1.Cor.13

1.Ioan.4

Roma.7

Matth. 26

aliud sine crimine viuere: aliud, ambulare in omnibus iustificationibus domini sine querela, quod de Zacharia & Elisabeth legimus: aliud, in nullo labi vel infirmari. Vixit Zacharias sine querela, sed non vixit sine peccato. Sacerdos enim erat, at omnes sacerdotes tunc necesse habebant ex lege, primitus pro peccatis suis offerre sacrificium, deinde pro populo. Peccati appellatione omnis humanus lapsus, omne vitiũ venit: sed quod in querelam venit, non qualecunq; etiã tẽtationis humanæ vitiũ, sed graue peccatũ est. Homines itaq; pij etsi sentiant imperfectionẽ suam, & pugnam illam internã carnis & spiritus, qua fit vt spiritus per carnem remoratus non adimpleat legem: tamen quum carnis desiderijs non obediunt, nec exhibent mẽbra sua arma iniquitatis peccato, possunt dicere: Iam non ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum: hoc est, spiritualis quidem & internus homo ad perfectionem legis contendit, sed peccatum inhabitans (nimirum intestina illa concupiscendi vis, quæ perpetuam sedem in membris nostris, dum vixerimus, habet) perficere non sinit. Velle quidem adiacet mihi, perficere autem bonum nõ inuenio. Nihilo secius tamẽ imperfecta illa obedientia & opera nostra, adiuta per gratiam subsequentem, etsi legem non adimpleant, tamen Deo placent, non quidem propter dignitatem voluntatis seu operis nostri, sed imputatiuè per gratiã. Postquam enim deus per gratiam iustificantẽ nos recipit in filios & cohęredes Christi, idq; per fidem, fit vt postea opera nostra tanquam filiorũ & reconciliatorum, in fide & timore filiali facta, licet non admodum perfecta & absoluta, Deo placeãt, quia iam placent personæ per Christum, ex cuius perfectione nostrã imperfectionem supplemus: sumus enim membra corporis eius ex carne & ossibus eius, de plenitudine eius omnes accipientes, & iustitiam eius nostram facientes. In quam sentẽtiam dixit Apostolus: Nihil ergo nũc dãnationis est ijs qui sunt in Christo Iesu, qui non secundum carnem ambulant. Nam vt subijcit, deus filium suum mittẽs in carnẽ, præ se ferentem similitudinem peccati, de peccato peccatũ damnauit. eum enim qui peccatũ non nouerat, pro nobis fecit peccatũ, id est, hostiã pro peccato, nõ alia ratione quàm vt iustificatio legis, id est, quàm lex promisit, impleretur in nobis, & vt à maledictione legis (qua dicitur, Maledictus omnis qui nõ permãserit in omnibus quæ scri

Lucæ 1. Aure. August. ad Innoc. Idẽ de tẽpore. ser. 49. Heb. 5. Peccatum quid significet. Galat. 3. 5. Rom. 7. Ibidem. Rom. 8. Eph. 5. Ioann. 1. 1. Cor. 1. Rom. 8. Christ⁹ appellaᵗ peccatũ, idest, hostia pro peccato. Galat. 3.

pta sunt in libro legis, vt faciat ea) liberemur. De maledicto enim legis per Christū redimimur, qui pro nobis factus est maledictum. In Christo manentes, per Christū (qui solus legem impleuit) legem imputatiuè implemus, si tamen non secūdum carnem ambulauerimus, id est, etsi plerunq; carnis cupiditates & illecebras persentiscamus, illis tantum nullum consensum præbeamus, nec secundum carnis desideria ambulemus, vt ex reliqua infirmitate, innitentibus nobis super Christum, nihil damnationis sit timendum, quòd Christus vim & tyrannidem peccati eneruauerit, vt amodo in nobis mortem operari non possit, nisi rursus à Christo declinantes, per consensum in illud ruamus. In summa statuendum est, nos per gratiam Saluatoris in hac quidem vita proficere, deficiēte scilicet sensim cupiditate, & crescente charitate, per subministrationem spiritus sancti: sed perfici demum in illa vita futura, quum cupiditas tota extinguetur, & charitas complebitur.

Esaiæ 53. 1.Ioan.3. 1.Petri 2. Rom.8.

Vis peccati per Christum euacuata.

1.Cor..13

Dicitur autem hæc gratia subsequens seu cooperans, comitari voluntatem nostram, quòd voluntas nostra sanata per gratiam iustificantem, iam nacta sit aliquam libertatem repugnandi infirmitati suæ & bene operandi, non quidem iam timore pœnæ, sed amore Dei & iustitiæ, quū iam adiuuetur à spiritu sancto, quem in iustificatione Deus nobis impertit, & per eundē charitatē in cordibus nostris diffundit. Proinde in recōciliatis seu iustificatis, voluntas in pijs actionibus otiosa non est, quod impij Manichæi volebant, qui voluntati nullam actionem tribuebāt, ne quidem adiuuante spiritu sancto, perinde atq; nihil interesset inter voluntatem & saxum. Quæ hæresis hac tempestate renouata, multis præcipitio fuit. Quinimo Paulus apostolus, quemadmodū vbiq; gratiam dei & spiritus sancti auxiliū quammaximè amplificat, ita simul & acuit diligentiā nostrā, iubens cauere, ne frustra vel in vanum gratiā Dei accipiamus, sed pro nostra virili adiuuāte gratia in dies proficiamus, & semper in anteriora nos extēdamus. Quod faciētibus deus auget dona sua in nobis: negligentibus verò, etiam prius collata dona rursus adimit, quemadmodū docet parabola euangelica de negotiatoribus. Quamuis autem omnia opera piorū, dei sint dona, ex quibus magis deo debitores sumus quàm ipse nobis, ipse est enim qui operatur in nobis non tantum velle, sed etiam perficere pro sua bo-

Gratia subsequēs comitatē voluntatē nostram.

Rom.5.

Manichæi.

Tot.epist. ad Roma. & ad Gal. 2.Cor.6.

Philip.3. Matth.25. Marc.4. Lucæ 8. Ambr. de voca. gēt. lib.2.ca.2.

na

na voluntate, & qui præparauit opera bona vt in illis ambulemus: nihilominus tanta est Dei benignitas, vt quod ipse post iustificationem operatur in nobis, idipsum nobis propter solum illum consensum nostrum & bonam voluntatem quam adhibemus, non tamen absq; eo, in meritũ imputet. Et ad hoc donat nobis (nullis meritis præcedentibus) fidem iustificantem, vt principiũ posset esse meritorum. Datur siquidem vnicuique sine merito vnde tendat ad meritum, & datur ante vllum laborem, vnde quisque mercedé accipiat secundum laborem, sicut dicit Apostolus: Vnusquisq; auté propriam mercedem accipiet secundum suum laborem. Dei enim sumus adiutores, Dei agricultura estis, Dei ædificatio estis. Exemplo res fiet dilucidior: Ex terra sterili nemo fructũ expectat, sed terra iam bene culta & imbre fœcunda, habet quod ab ipsa expectetur: iaciturq; in eam semé, non ob hoc, vt ipsum solum maneat, sed vt fructum afferendo, multiplex atq; numerosum sit. Terram vero iam facientem fructum suum, laudamus, atq; illi omnem prouentum propemodum acceptum ferimus. Itidem dominus habens seruum & inutilem, & frugi, vtriq; pecuniæ pondus credit, vt in eo ambo operentur: Ille desidiosus recondit pecuniam domini sui, & nullum fert fructum: hic ponit pecuniam domini sui ad vsuram vt lucretur duplum: Dominus, etsi seruo frugi nihil magis debeat quàm alteri, quòd vterque sit seruus & obligatus ex debito operari: Item, licet seruus frugi nihil de suo, sed tantum pecuniam domini sui ad vsurã ponat: nihilo secius tamen, quia hic seruus voluntati domini, voluntatem suam accommodauit, & peculio concredito bene vsus fuit, dominus eundem perinde commendat, acsi de eo optime meritus fuisset: Euge (inquiens) serue bone & fidelis, quia in pauca fuisti fidelis, super multa te constituam, intra in gaudium domini tui. Habent ergo opera nostra post iustificationem meritum suum, habent dignitatem suam quam mutuantur ex gratia, non habent ex seipsis. Deus enim ex summa misericordia illa opera, licet imperfecta, digna reputat, illisq; ingentem mercedem repromittit ac persoluit. Quamobrem hoc meritum quod operibus hominis reconciliati seu iustificati Deus imputat, recentiores meritum condigni appellarunt. Meritum quidem non ex dignitate operis, sed ex gratia Dei & merito Christi, quo nisi opera nostra bona sustenta-

Bernar. de annũ. ser. 1
Philip. 2.
Eph. 2.
Ambr. de voca. gen. lib. 1. c. 9.
1. Cor. 3.
Simile.
Ambr. de voca. gen. lib. 2. c. 2.
Ioan. 12.
Matth. 25.
Matth. 5.
Meritũ cõdigni cur ita dictũ.

Ioann.1. Esaiæ 53. 64. Tit.3. rentur, ne tantillum quidē valerent. De plenitudine enim eius (vt sepe diximus) nos omnes accepimus. Nisi enim ille nobis meruisset, nos omni merito vacui essemus. Condigni verò vocabulum, ex quibusdam scripturæ locutionibus & tropis vsurpatum est, veluti, Dignus est operarius mercede sua. Item, inuenit eos dignos se. Item, ambulabunt mecum in albis, quia digni sunt, Apoc. iij. Et Coloss. j. Vt ambuletis dignè Deo. Et iterum: Cum gaudio agētes gratias deo patri, qui dignos nos fecit in partem sortis sanctorum in lumine. Itaq; meritum bonorum operum post iustificationem non est attenuādum, sed modis omnibus amplificandū, quēadmodū vbiq; facit Christus & apostoli. Sed hoc videndū, ne meriti causam nobis ascribamus, sed Deo. Nostrum enim est tātum assentiri, & Dei ductibus obsequi. sed hinc ex debito nihil reposcere possumus, quemadmodum Christus ait: Quum feceritis omnia quæ præcepta sunt vobis, dicite: Serui inutiles sumus: quod debuimus facere, fecimus. Et tamen hanc voluntatē nostram Deus (modò omnē boni operis gloriam in eum transferamus) tanti facit, vt videatur agnoscere se ex debito teneri. deus iubet, vt operemur opera digna se. Nos verò orare cōuenit, vt Deus & nos & opera nostra digna faciat promissionibus Christi. Et vt beatus Augustinus ait: Nostrū est gratias agere domino & saluatori nostro, qui nos nullis præcedētibus meritis, vulneratos curauit, & inimicos recōciliauit, & de captiuitate redemit, de tenebris ad lucē reduxit, de morte ad vitam reuocauit. & humiliter cōfitentes fragilitatem nostram, illius misericordiam deprecemur, vt quia nos secūdū Psalmistā, misericordia sua præuenit, dignetur in nobis non solū custodire, sed etiam augere munera vel beneficia sua, quæ ipse dignatus est dare.

Matth.10. Lucæ 10. 1.Tim.5. Mat.5.6.7 Lucæ 6. 1.Cor.3. Galat.6. Lucæ 17. Aug. lib. quinqua. homil. homi.14. Psal.58.

Corona iustitiæ cur dicatur. August. de ver. apost. ser.2.

POst omnia ista Dei & Christi beneficia, quæ nobis in hac lachrymarum valle exulibus impertit, quid restat nisi corona iustitiæ? Vita vtique post hanc vitam sempiterna & beata. Sed ne existimes hāc dici iustitiæ coronā, quòd tuæ iustitiæ, tuis virtutibus ob earum dignitatem debeatur. Sed corona iustitiæ appellatur, non nostræ, sed Dei. Iustitia Dei ad eum modum dicitur, sicuti dicimus: Domini est salus, non qua saluus est dominus, sed quam dat eis, quos saluos facit. Sic & dei gratia per Christū dominum nostrū iustitia Dei dicitur, non qua iustus est dominus, sed qua iustificat eos, quos iustos

Psal.3.

iustos facit. Huius iustitiæ, nempe Dei, non suæ, coronã reposcit Paulus. sed vide qua præsumptione reposcat: Scio (inquit) cui credidi, & certus sum, quia potens est depositum meum seruare. Quia credidit promittenti, fideliter promissum repetit suum depositũ, Dei promissum appellans, promissum quidem ex misericordia, sed iam ex iustitia persoluendũ. Iustum quippe est, vt reddat quod debet, debet autẽ quod pollicitus est. Et hæc est iustitia (de qua præsumit Apostolus) promissio Dei.

2. Timo.4

Depositũ Pauli, est promissio Dei.

HAbes (vt speramus) summatim, quid de gratia Dei, quid de nostræ voluntatis viribus te sentire oporteat. Principio enim ostendimus, quid gratiæ appellatione contineatur. Deinde docuimus, nos quicquid sumus, hoc totum gratiæ Dei debere, atque adeò hominem se totum bis Deo debere: Semel, quòd ab eo in creatione, totum esse, viuere, sentire, sapere, & intelligere, gratis acceperit. Secundo, quòd perditus, gratuita Dei beneuolentia requisitus, sibi redditus fuerit. Post hæc ostendimus, eam gratiã, id est, fauorẽ illum Dei, quem erga genus humanum perditum exhibet (licet quod ad Deũ attinet, vna sit) propter diuersos tamen effectus, & secundum eum modum quo à nobis accipitur, vel non accipitur, multiplicem esse, nempe incitantem, iustificantem, cooperantem & perficientem: aut, si mauis, anteuertentem, liberantem, adiuuantem & coronantem. Quas species Psaltes recolens, seipsum excitat, pientissimè canẽs: Benedic anima mea domino, & noli obliuisci omnes retributiones eius. Quas retributiones? Qui propitiatur (inquit) omnibus iniquitatibus tuis. Vides gratiam anteuertentem & iustificãtem, quæ datur in baptismo. Quid deinde? Qui sanat omnes languores tuos. Vides gratiam adiuuantem & medentem infirmitati nostræ. Deniq; post redemptionem ab omni corruptione, quid restat nisi corona iustitiæ? Nec hanc tacet Psaltes, eandem non suis meritis, sed Dei misericordiæ tribuens: Qui redimit (inquit) de correptione vitam tuam, qui coronat te in misericordia & miserationibus, quemadmodum & Apostolus ait: Gratia Dei vita æterna. Rursus: Habes, quid viribus voluntatis tuæ, & ante & post iustificationem tribuere debeas: nempe voluntatem in externa iustitia, quæ isagogica est, aliquid posse: sed in interna, quæ salutem operatur, omnino necessarium esse, vt gratiam voluntati nectamus. Nam (vt fusissimè diximus)

Epilogus.

Homo bis se debet Deo.

August. de ver. apost. sermo. 2

Psal. 102

Roma. 6

Amb. li. 2. de v[illegible] gẽ.

ipsa

ipsa gratia hoc in omni genere medendi atq; auxiliandi agit, vt in eo, quem vocat, primam sibi receptricem & famulam donorum suorum præparet voluntatem, quòd virtus nolentium nulla sit, nec possit asseri fides vel spes vel charitas eis inesse,
Ioan. 1 quorum bonus consensus ab his alienus est. Et vt animus nihil virtutis capit, nisi radium veri acceperit luminis: ita gratia nihil ei quem vocat, cõfert, nisi prius oculos in eo aperiat vo-
Ber. de libero arbi. luntatis. Habes item quid de merito sentire debeas, & quod sit illud congrui & condigni meritũ. Breuiter, hoc solum esse li-
2. Cor. 3 beri arbitrij meritum, quòd cõsentit, non quidé quòd vel ipse
Philip. 2 consensus (in quo omne meritũ consistit) à Deo non sit, quod ne cogitare quidem (quod minus est quàm cõsentire) quid ex nobis possimus: sed quòd is cõsensus nõ fiat sine nobis, ob quẽ
1. Corint. 3 etiam coadiutores Dei, cooperatores Spiritus sancti, & promeritores regni, in scripturis appellamur, nimirum quòd per consensum, vtiq; voluntariũ, diuinæ voluntati cõiungamur. Deniq;, habes quid nobis, quũ hæc gratiæ beneficia intra nos vel nobiscum agitari sentimus, cauendũ sit: nempe ne hæc no
Matth. 26 stræ voluntati tribuamus (quæ infirma est) aut Dei necessitati
Iob 9. (quòd Deus nulla necessitate teneatur) sed soli gratiæ (qua
Effectus gratiæ. Deus plenus est) quòd ipsa sit, quæ liberum excitat arbitrium, quum seminat cogitatũ: sanat, quum immutat affectum: roborat, vt perducat ad actum: seruat, ne sentiat defectũ: & tandem coronat, vt nos gloriæ suæ participes efficiat. Non habes ex-
Lucæ 1. emplum illustrius, quàm Virginis gloriosæ, quæ etsi per angelum gratia plena, & futura mater filij altissimi pronũtiaretur, inde tamé se nequaquam extulit, sed totam se deo submittens, totum diuinæ gratiæ tribuit: Hinc (inquiens) exultat spiritus meus in Deo salutari meo: Quia respexit humilitatem & paruitatem ancillæ suæ: & ex hoc, nõ ex meis meritis, beatam me dicent omnes generationes. Quia fecit mihi dominus magna qui potens est. & quæ sequuntur. Item: Ecce ancilla domini, fiat mihi secundum verbum tuum.

Dilutio obiectionum ex eo loco, Nõ est volentis, &c. His verò rectè perceptis, facile est occurrere impijs & pręfractis illis hominibus, qui vt suæ impœnitentiæ & iustæ damnationis causam in Deum transferant, verbis scripturæ perperàm abutuntur, causantes se necessitate quadam adactos peccare & perire, quòd nõ sit neq; volentis neq;
Roma. 9 currentis, &c. Adeò enim verba ista apostolica eorum impiæ senten

ſententiæ non ſuffragantur, vt eandem etiam planè refellant. Neq; enim Paulus hac ſententia homini vel voluntaté, vel illius conatus adimit, neq; nullius eſſe mométi aſtruit, imò vtraque homini quodãmodo permittit, ſed docet voluntaté noſtram ad bonũ penitus inutilé & imbecillem, & curſum omnino inefficacé eſſe ſine gratia Dei miſerentis. Eſſet itaq; impiorum excuſatio longe apparentior, niſi Paulus tantus eſſet in amplificanda gratia. Haberent enim impij, quod ſemper quererentur de ſua imbecillitate, niſi cõſtaret Deum ſemper paratum eſſe, ad infirmitaté noſtram per gratiã ſuam ſubleuãdum, modò ipſi inſpiranti obedire, ac iuſtificãti ac adiuuãti cõſentire & obſequi velimus. Propterea totã percurrẽtes ſcripturam, nuſquam duriorẽ cenſuram nuſquam reperiemus quàm repudiatæ gratiæ, Pſal. 108. qué diuus Petrus de Iuda traditore exponit, ſic legimus: Et dilexit maledictioné, & veniet ei: & noluit benedictioné, & elongabitur ab eo. Et Chriſtus deplorans Hieroſolymorũ perditioné, ita loquitur: Hieruſalem Hieruſalem, quæ occidis prophetas, & lapidas eos qui ad te miſsi ſunt, quoties volui cõgregare filios tuos quéadmodũ gallina cõgregat pullos ſuos ſub alas, & noluiſti? Itidem Paulus ad Roma. Et quia non probauerũt Deum habere in notitia, tradidit illos Deus in reprobũ ſenſum. Ité ad Iudæos: Vobis oportebat primum loqui verbũ Dei: ſed quoniam repellitis illud & indignos vos iudicatis æternæ vitæ, ecce cõuertimur ad gentes. Atq; hæc eſt illa céſura in ſcripturis, quæ vbiq; Iudæos grauiſsimè premit, quemadmodũ diuus Stephanus dixit: Dura ceruice & incircũciſis cordibus & auribus, vos ſemper Spiritui ſancto reſtitiſtis, ſicut & patres veſtri, ita & vos. Nihil ergo mirũ, ſi ille peccato demerſus ſuccũbat, hic reſurgat: hic enim diuinæ gratiæ dexteram non neglexit, ſed apprehenſæ dexteræ ductu & tractu, è peccatorũ fæcibus emerſit. Ille vero diuinæ gratiæ dexterã ſedulò oblatã ac nunquam ſubtractã, apprehendere neglexit, & ſic in peccatorũ luto defixus remãſit. Ambo in peccati foueam corruerunt, ſed hic funé gratiæ Dei demiſſum apprehendit & mordicus tenuit, & extractus eſt: ille funé Dei demiſſum apprehendere neglexit. Itaq; miſer in peccati fouea perijt, non neceſsitate abſoluta coactus, ſed ſua voluntate, ſuoque malo.

Nulla durior increpatio quã repudiatæ gratiæ.

Pſal. 108.

Acto. 1.

Matth. 23

Roma. 1.

Acto. 13

Acto. 7

Simile.

NEc habent impij quod cauillẽtur ſcriptum eſſe, Indurabo cor Pharaonis, &c. Item, Tradidit illos Deus in reprobum

Obiectio.

Exod. 4

Roma. 1

Tropus scripturæ in verbis indurare et tradere. probum sensum, &c.& si quæ sunt similes in scripturis figuræ. Certum est enim, eas Hebraica phrasi significare permissioné, non voluntaté efficacem seu cogentem, quemadmodum oramus, Ne nos inducas in tentationé, id est, ne sinas nos induci. Permissio Dei iustissima. Indurauit Deus cor Pharaonis, quòd permiserit Pharaonem abuti sua voluntate, idq; secundũ iustissimum iudicium suum, Roma.1.2. qui cor peccatoris reprobum (quod nec patientia, nec longanimitate Dei, ad pœnitentiã emollitur, nec cõpunctione scinditur, nec timore frangitur, nec emollitur amore) in obduratione sua perseuerare permittit, atq; hæc permissio seu Dei patientia magis accusat, quàm excusat, impiũ. Vides enim quot miraculis Deus Pharaonem ad pœnitentiã inuitarit, adeò, vt fractus malis, ceperit resipiscere, dum vocauit Moysen & Aaron, dicens ad eos: Peccaui etiã nunc. Dominus iustus, & ego Exod.9 & populus meus impij. Verum vbi eum salutaris pœnitentiæ iterum pœnituisset, ac populum Dei dimittere noluisset, nec tot tantisq; miraculis commotus, ab eorũ persequutione destitisset, sed vindictæ cupidine cæcus, diuiso mari sese credere est Exod.14 ausus, Deus summa sua misericordia deploratę malitiæ finem impositurus eum cum suo exercitu in medijs oppressit fluctibus, vt quando sanari non posset, saltem citius interiret. Atq; hic diligenter intuenda est Dei incomprehensibilis sapientia ac benignitas, qui adeò malorum hominum impietatem non Psal.1 probat, vt non tantum impios illorum conatus penitus fru- Psal.32 stretur, sed eisdem etiam ad bonum & gloriã nominis sui (vt ita dicamus) abutatur. quod non siluit scriptura: In hoc (inquiens) excitaui te, id est, permisi te tua voluntate impia abu- Exod.9 ti, vt ostendam in te virtutem meam, & vt annũtietur nomen meum in vniuersa terra. Quis enim ignorat, quàm fuerit gloria Dei ex illo memorabili facinore, non tantũ apud Iudæos, sed & gentes illustrata? vt interim Christi gloriam & trium- 1.Cor.10 phum hoc facinore significatum taceamus.

De pręsciẽtia Dei nõ est anxie disputandum. SVnt qui pleraq; inextricabilia & absurda colligunt de infallibili Dei præscientia, ac non sine graui periculo infirmorum, curiose & temerè sophisticãtur ac disputant, quomodo rerum cõtingentia, & arbitrij libertas, cum certissima Dei præscientia simul manere possint. Qui sanè non leuiter peccant, quòd homini, qui mortalis atque adeò terra & cinis est, non liceat incomprehensibilium iudiciorum Dei abyssum discu

discutere. Quî enim fiet, vt abstrusissima illa inuisibilis & incomprehensibilis Dei secreta comprehendat, qui animæ propriæ, qua viuit, sentit, ac intelligit, vim & naturã satis assequi non potest, quemadmodum Hieremias ait, cor hominis esse prauum & inscrutabile? Iudicia ergo Dei non discutienda, sed adoranda: non disputanda, sed iustissima credenda sunt: alioqui scrutator maiestatis opprimetur à gloria. Ioan.1 Roma.11 Prouer.25

PAucis tantum indicabimus, præscientiã Dei, rerum contingentiæ non obstare. Superius ostendimus Deum peccati causam nõ esse, sed diaboli ac nostram voluntatem. Ergo si Deo nec approbante, nec cogente voluntatem primorum parentum, peccatum factum est: sequitur necessariò peccatum non esse factũ necessitate absoluta, sed voluntariè. Oportet enim in hac quæstione hoc memori semper mente tenere, Deum sicut vniuersam naturã condidit, ita etiam inter cætera cõdidisse hanc naturalẽ voluntatis vim, quæ est arbitrij libertas, quo dono naturæ non est aliud maius excogitabile. Quum ergo voluntas nostra ante peccatum verè libera fuerit, sequitur quòd hæc libertas est causa cõtingentiæ humanarum actionum. Licet ergo Deus præsciuerit hominẽ casurum, non tamen per hanc præscientiam, homini naturale illud donum (quod creando impertijt) ademit, aut vt sic ageret, coëgit seu impulit. Deus enim ita præuidet ac determinat cõtingentia, vt non tollat modum agendi naturæ inditum, sed determinat actiones sicut fiunt. Præuidit Deus Iudæ malam voluntatem, permisit vt proderet Christũ, non coactus, sed voluntariè, & decreuit quomodo Iudam sic voluntariè peccantem perderet. Non ergo Iudas peccauit necessario. Quòd si obijcias, Oportebat impleri scripturã quam prædixit spiritus sanctus per os Dauid de Iuda, &c. Respõdeo, distinctione opus esse. Duplex enim est necessitas: Absoluta, quam vocamus necessitatẽ consequentis, veluti necesse est Deum esse, Deum vnum esse, hominem esse animal rationale mortale: nam hæc aliter se habere nequaquam possunt. Alia est necessitas consequentiæ, qua necessario euenire dicimus, nõ quæ sua natura necessaria sunt, sed necessariò sequuntur, propter præcedentes causas, vt, oportebat Christum pati, non necessitate absoluta, sed quia lapsus erat homo, nec aliter restitui poterat, nisi Christus pateretur, quòd ita vt fieret, Deus decreuisset, & quammaximè congruũ

Præscientia Dei nõ obstat rerum cõtingentiæ.

Eccli.15

Dono liberi arb. nullum præstantius.

Præscientia Dei nõ ligat hominis voluntatem.

Psal.40 Acto.1 Matth. 26

Obiectio. Acto.1

Dilutio. Duplex necessitas.

Lucæ 24.

congruum iudicasset. Proinde necessario consequebatur, vt Christus pateretur. Oportebat impleri scripturam de Iuda. Nam quum Deus præuidisset malam Iudæ voluntatem hoc impium facinus patraturam, idcirco hoc ipsum per prophetam futurum prædixit.

Acto.1.

Psal.40

Ex conseruatione hominis post peccatum summa dei benignitas ostenditur.

VIde autem summam Dei benignitatem erga hominem. Nam quum homo volũtariè peccasset, mortique se obnoxium reddidisset, tamẽ Deus talem naturam sic (non Dei, sed sua culpa & vitio) corruptam non perdidit, sed conseruauit: statimque decreuit, quo remedio corruptionem hãc tolleret, & quam condidit naturam in melius restauraret: vt non habeant impij quod dicant, Cur Deus nõ perdidit Adam, & condidit hominem nouum innocentem, ex quo omnes nasceremur? hoc enim summæ Dei misericordiæ & benignitati minime congruebat, sed magis quod creauerat, reseruare ac restaurare. Habes ergo vnde gratias agas, non quod incuses.

Eccli.15

Ad populum sermo moderãd⁹ de præsciẽtia Dei.

DE cæteris, quæ in hac planè inexplicabili materia magis subtiliter quàm piè, disputantur, ad populum concionari non conuenerit. perturbant enim imbecillium animos ac conscientias. Quanquam hoc nosse oportet, vt nihil est quod impiorum mentes magis terret, quàm Dei præscientia, ita rursus nihil est quod piorum animos tam consolatur ac lætificat. Nõ enim oportet sic cogitare: Si Deus me præsciuit beatum, beatus efficiar: sin secus, condemnabor, indormisciturus interim in vtranque aurem, & expectaturus quid de me faciet Deus. Sed potius sic cogitare debemus, Deus vult omnes homines saluos fieri, Insuper vult, vt omnes qui credũt in Christum, non pereant, sed habeant vitam æternam. Ergo optime Deus, tibi gratias ago, qui dederis mihi in corde meo certissimum indicium, quòd sim ex numero eorũ quos præsciuisti, nimirũ fidem in vnigenitum filium tuum. Quòd si nondum viuidam hanc fidem in cordibus nostris sentiamus, restat vt auscultemus vocanti & dicẽti: Crede tandem, & saluus eris: & quibus erat præscientia Dei ante hanc viuificam fidem terribilis, ea accedente, fiet omni melle suauior. Propterea Apostolus quum præscientiæ Dei meminit, mirum quàm exultat: Scimus (inquit) quoniam diligentibus Deum, omnia cooperantur in bonum, his qui secundum propositum vocati sunt sancti. Nam quos præsciuit, & prædestinauit conformes fieri imaginis

Nihil magis lætificat piorũ animos quam Dei præscientia.

1.Timot.2

Ioan.3

Si non es prædestinatus, fac vt prædestineris.

Acto.16

Roma.8

ginis filij sui, vt sit ipse primogenitus in multis fratribus. Quos autem prædestinauit, hos & vocauit, & quos vocauit, hos & iustificauit. Quid ergo dicemus ad hæc? Si Deus pro nobis, quis contra nos?

VT verò tandem his explicatis vnde digressi sumus, reuertamur, Non habet peccator quod dicat: pœnitere, conteri, de peccato dolere, de vita in melius commutanda statuere, veniam sperare non possum. Nam (vt diximus) Deus nulli gratiam suam subtrahit, sed & non petentes ac ne cogitantes quidem gratia sua anteuertit, petentes verò prouehit, sanat, adiuuat ac confirmat. Imputet ergo æger, cui medicus presto est, sibijpsi, nō medico, si eius oblatā medelam recusans, morbo prægrauatus extinguatur.

Peccator nullam habet contra Deū excusationem.

Au. lib. 10 confes. c. 2

CAeterùm vt hunc articulum, qui de cōtritione est, semel absoluamus, Multa sunt (vt ex prædictis manifestū euadit) quæ ad verā contritionē requirūtur. Primo necesse est, vt homo cōcipiat odiū peccatorū, non huius vel illius, sed omnium quæ Deum offendunt. Falsam enim pœnitentiā esse constat, quū pluribus contēptis, de vno solo pœnitentia agitur: vel quū sic agitur de vno, vt non discedatur ab alio. Quid enim prodest, si peccata luxuriæ quis defleat, & tamen adhuc auaritiæ æstibus anhelet? In quam sentētiam dixit Apostolus: Si quis totam legem seruauerit, offendat autem in vno, factus est omnium reus. Hoc odiū, quum peccati fœditas, tum diuini iudicij feruens contemplatio subministrant.

Ad veram contritionē multa requirunt.

Inno. 2. de pœ. dist. 5.

Grego. de pœni. dist. 3. c. pœnitentia.

Iacobi 2.

Chryso. in Matth. ca. 12.

Secundo, contritionem amarulentam ac gemebundam esse oportet, qualis fuit pœnitentia Dauid, dicentis: Poculū meum cum fletu miscebam. Item, Non est sanitas in carne mea, nō est pax ossibus meis à facie peccatorū meorum, Et deinde, Miser factus sum, & curuatus sum vsque in finē, tota die contristatus ingrediebar, Et statim pòst, Rugiebā à gemitu cordis mei, & gemitus meus à te nō est abscōditus. Et apud prophetā (quem suprà citauimus) ait dominus: Cōuertimini ad me in toto corde vestro, in ieiunio, fletu, ac plāctu, ac scindite corda vestra, & non vestimenta vestra. Huc item respicit quod Christus ait: Beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur. Væ autem vobis qui ridetis nunc, quia lugebitis & flebitis. De hac tristitia dixit Apostolus ij. Corin. vij. Gaudeo quia cōtristati estis ad pœnitentiā. Contristati enim estis secundū Deum. Quæ enim

Psal. 37

Ibidem.

Iohel. 2

Matth. 5

Lucæ 6.

ſecundum Deum triſtitia eſt, pœnitētiam in ſalutem ſtabilem operatur. Hos ergo dolores non fictos aut ſimulatos, ſed veros eſſe & in conſcientia ſentiri neceſſe eſt: alioqui non perficietur cōtritio: quod & ipſius vocabuli ratio ſatis oſtēdit, nec dominus aliter accedet, niſi nobis interno dolore & terrore verè affectis, territis, pauidis ac cōtritis. Nam & propheta ait: Vbi habitabit dominus? in ſpiritu contrito & humiliato. Et

Pſal. 50 Pſaltes: Sacrificium Deo ſpiritus contribulatus, cor contritum & humiliatū Deus nō deſpicies. Fiunt autem hi terrores

Roma. 1 (vt ſuprà diximus) in nobis Dei beneficio, qui ad hoc vtitur

Roma. 3 miniſterio & legis naturalis (nam ira Dei in omnem animam hominis operantis malum) & legis ſcriptæ: quia per legem

Exodi 20 cognitio peccati. Et quia hæc lex non tantum arguit externa delicta factorum ac dictorum, ſed etiam interiorem concupiſcentiæ impuritatem, idcirco vtraq; agnoſcere debemus. Paulus etiam concupiſcentiæ æſtum, etſi lex mentis repugnet, pec

Roma. 7 catique ſtimulus haud aſſentiatur, grauiter deplorat: Video (inquit) aliam legem in mēbris meis, repugnantē legi mentis meæ, & captiuantem me in lege peccati. Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? gratia Dei, &c.

Chryſo. in epiſtolā ad Hebr. ho. 31. cap. 12. Tertio, non oportet leuiter tranſmittere peccata præterita, ſed eadē agnoſcere, & memoriam eorum perſeueranter retinere, quemadmodū Pſaltes ait: Quoniam iniquitatē meam

Pſal. 50 ego cognoſco, & peccatū meum contra me eſt ſemper. Vix eſt

Non ſufficit ſola lingua pronūtiare nos peccatores. enim quod tam ſegnem reddit hominem ad perpetrandā nequitiam, rurſus quod tam facilem facit ad remittendū malum aduerſus proximum, quàm peccatorum continuata memoria. Quamobrem nō ſufficit ſola lingua pronuntiare peccaſſe nos, ſed id & intima cōſcientia pronuntiare, & nobis perſuaſum eſſe oportet, vt non tantum peccatores nos eſſe dicamus, ſed etiam ipſa peccata ſpecialiter ſingula computemus.

Quarto, ad cōtritionem pertinet votū vitæ in melius com

Eſaiæ 1. mutandæ, quemadmodum prophta monet: Quieſcite peruer

Pſal. 33 ſe agere, diſcite bene facere. Et diuinus ille Pſaltes: Declina à

Baſilius in reg. mona. cap. 21 malo, & fac bonum: inquire pacem, & perſequere eam. Debet ergo affectū illum in ſe recipere, quem gerebat ille qui di-

Pſal. 118 xit: Iniquitatē odio habui, & abominatus ſum, & quæ in ſexa-

Pſal. 6 geſimoſexto pſalmo & in alijs quàmplurimis ſcripta ſunt. Sed & illa quæ Apoſtolus dixit ad illos, qui ſecundum Deum contriſtati

triſtati fuerunt: Quantã (inquit) hoc ipſum cõtriſtari ſecundũ Deum, operatur in vobis ſolicitudinẽ, ſed indignationẽ, ſed æmulationẽ, ſed vindictã. Interea auferendæ ſunt omnes occa ſiones, quæ cauſam præbere poſſunt relabẽdi in peccatũ, & ſtu dium opera contraria peccatis præteritis faciendi capiẽdum. Nam qui verbo ſe pœnitere dicit, & peccãdi occaſionẽ nõ de- uitat, ſed ſe rurſus peccato implicandũ offert, is eſt veluti ca- nis ad vomitũ ſuũ reuertens. Et in primis neceſſe eſt vt habea- mus voluntatẽ efficacẽ reſtituendi alienũ. Reſtitutio enim ci- uilis (qua ſatisfacimus his quorũ res occupatas tenemus) ad contritionẽ pertinet. Non enim licet nobis ex alieno vel ede- re, vel cõtingere: quinimo nõ ſolũ retẽtio, ſed & cõcupiſcẽtia alieni lege vetita eſt. Quamobrẽ ſi res aliena, propter quã pec- catũ eſt, reddi poſsit, & nõ redditur, pœnitentia nõ agitur, ſed ſimulatur: ſi autẽ veraciter agitur, non dimittitur peccatũ, niſi reſtituatur ablatũ. Deinde omnino neceſſariũ eſt, vt acceptam offenſam ſeu iniuriã proximo ex animo remittamus. Nam vt Chriſtus inquit: Si nõ dimiſeritis hominibus, nec pater veſter cœleſtis dimittet vobis peccata veſtra. Et iterũ: Quũ ſtatis ad orandũ, dimittite ſi quid habetis in cordibus veſtris. Quãdiu enim diſcordiã habes cũ proximo, nullũ boni operis fructum facere poteris. Scriptũ eſt enim: Si offers munus tuũ ad altare, & ibi recordatus fueris, quia habet frater tuus aliquid aduer- ſum te, relinque ibi munus tuũ ante altare, & vade, prius recõ- ciliare fratri tuo, & tunc veniens, offer munus tuũ. Vt autem hunc affectũ ignoſcendi capias, diligenter tibi rememoranda eſt parabola euangelica, quam legimus Matth. xviij. de duo- bus ſeruis debitoribus, quæ infrà latius explicata reperietur.

2. Corin. 7 — *Chryſo. ad Theo. lap. lib. 1. circa finem.* — *2. Petr. 2* — *Satisfactio multũ neceſſaria.* — *Exod. 20* — *Tobiæ 2.* — *Auguſtin.* — *Matth. 6* — *Marci 11.* — *Matth. 5*

Quinto, poſtquàm de omnibus peccatis tuis grauiter & ex animo indolueris, dieſq; tuos in amaritudine animæ tuæ reco gitaueris, ac firmiter in corde tuo ſtatueris deſinere à malo & facere bonũ, tum fides accedere debet contritioni, qua fiducia miſericordiæ Dei rurſus erigaris, & conſolationem accipias, confiſus tibi ſic affecto peccata tua propter Chriſtum remiſ- ſum iri. Nam hæc fides (vt & ſuprà diximus) contritionẽ per- ficit, atq; diſcrimen facit inter contritionem pij, & impij, Pe- tri & Iudæ. Ideò enim non profuit Iudæ pœnitentia, quia hac fide caruit: ideò Petro profuit contritio, quia hæc fides acceſ- ſit, qua miſericordiã apprehendit. Hæc eſt illa fides, qua iuſtifi-

Eſaiæ 38. — *Mat. 27. 26*

Roma.5 cati, pacem habemus erga Deum, quemadmodum suprà codiosius tractatũ est,& infrà latius exponemus. Iam ad reliquas pœnitentiæ partes, Confessionem & Satisfactionem, properamus.

DE CONFESSIONE.

Vocabulũ confessionis varie accipitur. Hilari⁹ in psal.66

VERBVM Confessionis, in scripturis variè accipitur. Nam sæpe est laudare seu gratias agere, vt psal.lxvj. Confiteantur tibi populi Deus. Et quod Christus ait Matthæi xj. Confiteor tibi pater, domine cœli & terræ, quia abscõdisti hæc à sapientibus,& reuelasti ea paruulis. Hæc igitur cõfessio nihil aliud est, quàm agnitio cum laude, seu laus & sanctificatio nominis Dei, qua solius Dei gloriam prædicamus, nobis nihil tribuentes, de qua dictum est: Confessio & pulchritudo in conspectu eius, qua totam fiduciam in Deum reijcientes, quæ Dei sunt,& verbis & factis profitemur, non tantum in prosperis, sed & in aduersitatum totius mundi conspectu constituti. j.Ioan.iiij. Quisquis confessus fuerit, quòd Iesus Christus est filius Dei,&c. Item, Qui me confessus fuerit coram hominibus, confitebor & ego eum coram patre meo. Qui autem negauerit me coram hominibus, negabo & ego ipsum coram patre meo qui in cœlis est. Ad hanc confessionem, vbi res postulat, non sufficit solus animus siue voluntas, hoc est, interior quædam confessio, verumetiam oris confessio flagitatur, quæ libera & inuicta esse debet. Corde enim creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem, Roma.x. Hinc dicti sunt confessores, qui à confessione nominis Christi nullis tormentis potuerunt dimoueri. Qui dum viuerent, martyres dici nolebant, sed optabant, vt saltem in eis permaneret tuta confessio, de qua dixit Apostolus: Certa bonum certamen fidei, apprehende vitam æternam, in qua vocatus es,& confessus confessionem bonam coram multis testibus. Hic opponuntur lapsi, ac etiam hi qui verbis quidem Deum confitentur, factis autem negant.

Psal.95

Confessores vnde dicti. Vide Euseb.in eccles. hist. lib.5. ca.3

1.Timo. 6

Lapsi qui sint.

Alia vocabuli acceptio.

Secundo, confiteri, est simpliciter agnoscere quod vel intus in animo latet, vel alicui obijcitur, aut cuius incusatur: secundum quam significationẽ scriptura verbo cõfessionis pro

agnitione cuiuslibet rei, sed magis peccatorum, frequẽtissimè vtitur. Est autem triplex peccatorum cõfessio. Vna interior, qua soli Deo nostra peccata confitemur, hoc est, qua coram Deo peccata ex animo agnoscimus, nostra opera mala cum ingenti cordis dolore damnãtes, ac Dei misericordiam quærentes, de qua dicitur psal.xxxj. Dixi, confitebor aduersus me iniustitiã meam Domino, & tu remisisti impietatem peccati mei. Item psal.50. Quoniã iniquitatem meã ego cognosco, & peccatum meum contra me est semper. Hanc interiorem confessionem gentes & infideles nobiscum ex parte communem habuerunt, quod scilicet ad damnationem & professionẽ peccati attinet. Nam quis tandem est hominum, quem (quum turpitudinẽ suam perpendit) sui non pudeat, qui se non accuset? nimirum id operũte lege naturali omniũ cordibus inscripta, quæ parit cogitationes accusantes ac defendẽtes. Sed quum ad verum scopum non respexerint, perijt illis omnis huius mentalis cõfessionis fructus, etsi Ouidius, confessis numen quoddam patere dicat. Nam in primis nemo rectè erratus suos coram Deo confitebitur, nisi qui proponat in posterum à peccatis discedere. Quid enim aliud est cõfessio erroris, quàm professio desinendi ab errore? Proinde gentes quæ affligebant conscientias suas absq; voto vitam in melius cõmutandi, confessionem fructu suo frustrabantur. Desinendum enim à peccato est, ob quod peccati cœpta confessio est, atq; ideo extra veniam erant gentiles, qui peccatum quidem agnouerunt, sed agnitum non confitebantur. Deinde agnouerunt quidem illi peccatum, sed præter spem veniæ & misericordiæ. Quamobrem nulla inde ad eos redibat vtilitas. Nam quid proderunt lachrymæ & cõfessio, si nulla adsit abolitionis fiducia? Et quis potest à peccatis abstinere, detentus adhuc malo incredulitatis? Quemadmodum enim agricola ille, qui desperato fructuũ prouentu, segetes deuastantia non arcebit: ita & ille qui confessionem quidem seminat, nihil lucri expectans, neutiquam dimouere studebit ea quæ resipiscentiam corrumpunt. Ethnicis ergo hæc confessio nihil profuit, quòd de vlla expiatione culpæ adeò nullam spem habuerunt, vt de ea ne cogitarent quidem: sed eis pœna tantum fuit omnium grauissima, criminum admissorum recordatio, quemadmodum idem ipse Ouidius testatur lib.j. de Ponto:

Triplex peccatorũ confessio.

Chryso. in paræne. ad Theo. lap. circa finẽ.

Roma. 1

Ouidius.

Hilari' in psal. 135

Chryso. in loco iã citato.

Simile.

Ethnici credebant culpã expiari non posse.

Pœnitet (inquit) ô, si quid miserorum creditur vlli,
Pœnitet, & facto torqueor ipse meo.
Quumq; sit exilium, magis est mihi culpa dolori,
Estq; pati pœnam quàm meruisse, minus.
Vt mihi dij faueant, quibus est manifestior ipse,
Pœna potest demi, culpa perennis erit.
Mors faciet certè, ne sim (quum venerit) exul,
Ne non peccarim, mors quoque non faciet.

Idem queritur Iuuenalis, quum ait:

Exemplo quodcunque malo committitur, ipso
Displicet authori. prima est hæc vltio, quòd se
Iudice, nemo nocens absoluitur, improba quamuis
Gratia fallacis prætoris vicerit vrnam.

Et iterum:

Euasisse putas, quos diri conscia facti
Mens habet attonitos, & surdo verbere cædit,
Occultum quatiens, animo tortore, flagellum?
Pœna autem vehemens, ac multò sæuior illis,
Quas & Seditius grauis inuenit & Radamanthus,
Nocte dieq; suum gestare in pectore testem.

Mens sibi cōscia mali, omniū miserrima.

Confessio iterior ꝓpria Christianorū.

Chryso. in loco citato.

Itaque ea interior confessio, quæ cum amarulenta agnitione peccatorum ac veris doloribus, votū resipiscendi & spem indulgentiæ coniuncta habet, propriè piorū est, potissima vtiq; contritionis pars, atq; adeò veræ cōtritionis formatrix & effigiatrix: à qua tam secernuntur illi, qui neq; cum animæ cōpunctione & amaritudine, neq; cum peccatorū abolitione & spe indulgentiæ suam malitiam agnoscunt, quàm qui nimia desperatione obstupescunt, & bene & malè viuere, iuxtà ponentes, atq; adeò de suis malis gloriantes, qui nullo dolore aut metus, iræ Dei afficiuntur, sed securi suis voluptatibus indulgent, sicut irrationalia pecora, natura genita in capturam & perniciem, voluptatem existimantes diei delicias. Sic enim Petrus Apostolus homines illos impiè securos describit, quorum hodie plenus est orbis. Quanti enim sunt peccatores securè degentes? quanti rapiunt, & non volunt intelligere, quoniā iniquè agunt? quanti deuastant viduas, & diripiunt pupillorum facultates? quanti circumueniunt aliena matrimonia? quanti tribulant orphanos, & agnoscere nolunt superuenturam sibi calamitatem? Insuper fiducialiter, quæ mala sunt, agunt: & sic

2. Petri 2.

Chryso. in psal. 50

nec

nec ingemiſcunt,nec lachrymam proferunt:neq; confitentur, quos ſaluari eſt impoſsibile,quòd nec agnoſcāt facinora ſua, nec Dei iudicium præ oculis habeant. Rom.1. Galat.5.

OPortebat autem & neceſsitatem & vtilitatem huius mētalis confeſsionis,inſuper & cõfitendi rationē,populo nunquam non inculcare,quod veteres illi patres ſummo ſtudio fecerunt. In primis diuus ille Chryſoſtomus, qui confeſsionem eiuſmodi, modo piè ac ſedulò fiat,tanti fecit,vt quibuſdam anſam ſubdubitandi,num præterea confeſsio illa ſacramentalis ſeu ſecreta,quæ ſacerdoti fit, neceſſaria ſit,præbuiſſe videatur. Certè tam eſt hæc confeſsio neceſſaria, vt Deus non aliter nos iuſtificet,quàm confeſſos. Deus eſt qui gratis quidem iuſtificat: Ego(inquit apud Eſaiam) ſum,ego ſum ipſe qui deleo iniquitates tuas propter me,& peccatorum tuorum nõ recordabor. Sed quia talis eſt miſericordia domini,qua nolit nos abuti Deus,vt ſcilicet hāc conſequuti,remiſſiores fiamus: idcirco quærit & à nobis quiddam,non vt pretium iuſtificationis,ſed vt adminiculū,quod tamē ipſe quoq; nobis per conſenſum cooperantibus,largitur,nimirum fidelem mentis cõfeſsionem. Siquidem apud eundem prophetam ſequitur: Reduc me in memoriam,& iudicemur ſimul: narra ſi quid habes,vel,(vt Septuaginta tranſtulerunt)dic tu iniquitates tuas,vt iuſtificeris. Huius confeſsionis fiducia fidelis ille rex Dauid repoſcit,vt Deus eum ab iniquitate ſua lauet: Secundum(inquit)multitudinem miſerationum tuarum dele iniquitatem meam. Vnde verò tantum beneficium præſumat,ſtatim ſubiecit: Quoniam,inquiēs,iniquitatē meam ego cognoſco. Requirit autem Deus hāc confeſsionem peccatorum noſtrorum,non quòd ignoret ea,quanuis non confeſſa: quū faciebas ea,præſto erat:quū admitteres,nouerat:ſed quod aliter homo ſentire non poſsit quid deus per miſericordiā illi conceſſerit. Qui enim memor eſt cumuli peccatorum ſuorum, erit & memor magnitudinis miſericordiæ dei. Qui vero morborum ſuorum,veluti lethargo occupatus, obliuiſcitur,quo tandem pacto miſericordiæ medicinam fideliter requiret aut accipiet? Quamobrem Prouerbiorum xviij. legimus: Iuſtus prior accuſator eſt ſui. Et cap.xxviij. Qui abſcõdit ſcelera ſua, non dirigetur: qui autem confeſſus fuerit & reliquerit ea,miſericordiā conſequetur. Non demoreris(inquit Ieſus Sirach)

Admonēdus populꝰ ad iugē confeſsionem interiorem.

Chryſo.in pſal.50.

Eſa.43.

Ibidem.

Pſal.50.

Cur Deus, qui nihil ignorat, cõfeſsionem noſtram requirat.

Eccl.4.

in errore impiorum: ante mortem confitere: à mortuo quasi nihil perit confeſsio. Confiteberis viuens, viuens & ſanus confiteberis, & gloriaberis in miſerationibus illius. Atq; adeò ſanctis ac pijs viris curæ erat hæc interior ad Deum confeſsio, vt etiam ea quæ iam credebāt remiſſa, in memoriam reducerent, hoc ſcientes, quòd etſi culpā de præſentibus non haberent, recordationes tamen præteritorum peccatorum & luctum animabus ſuis plurimum prodeſſe, vel ob id quòd animæ verecūdiam incutere, eamq; ad amoré eius, qui tam multa & tam magna conceſsit, prouocare poſſent, conſiderantes quia niſi miſeratio eius ſubueniſſet, tantum illud peccatorum pondus eos inferni ſupplicijs mācipaſſet. Proinde Dauid rex, quanuis remiſſum iam ſibi peccatum eſſet, nihilo ſecius tamen ille in conſcientia ſua tanquam in imagine adulterium & homicidium depicta habebat. Et per ſingulos dies præteritā illam putredinem intuens, dicebat: Iniquitatem meā ego cognoſco, & peccatum meum contra me eſt ſemper. Hinc illud Ezechiæ: Recogitabo tibi (domine) omnes annos meos in amaritudine animæ meæ. Ad eundem modū Paulus Apoſtolus, etiam illa commemorat, quæ per ignorantiam commiſſa, gratia baptiſmi & & confeſsio fidei aboleuerat: Chriſtus Ieſus (inquit) venit in hunc mundū peccatores ſaluos facere, quorū primus ego ſum. Et iterum: Et fidelem me exiſtimauit, ponés in miniſterio, qui prius blaſphemus fui, & perſecutor, & contumelioſus, ſupra modum perſequens eccleſiā Dei & expugnans eam, & qui non ſum dignus vocari apoſtolus. Paulus ergo etiam illorū meminit, quorum erat veniā conſecutus. Nos vero nec iſta recordamur, quæ poſt baptiſmū commiſimus: cæterū etſi aliquādo ad recordationem venerimus, ſtatim effugit cogitatio, & tranſimus ad alia, & nec integra quidem hora patimur animam noſtrā afflictione mœroris huius aſtringi. Hæc igitur cauſa eſt, quòd malis addimus mala. Quid enim prohibet vbi nihil metuitur, vbi nihil verecūdiæ, nihil pudoris admittitur, vt nō in omnes perditionis foueas demergamur? Quas ne incidamus, dominus apud Ezechielé ſaluberrima admonitione nos præmunit: Recordamini (inquit) viarum veſtrarū & omniū ſcelerū veſtrorū quibus polluti eratis, & diſplicebit vobis in cōſpectu veſtro in cūctis malitijs quas feciſtis, & ſcietis quia ego dominus, quum benefecero vobis propter nomé meum, non ſecun

[Margin notes: Chryſo. in pſal. 50. itē de cōpūct. cord. lib. 2 — Pſal. 31. — Pſalm. 50. — Eſaiæ 38. — 1. Timo. 1. — Galat. 1. — 1. Cor. 15 — Noſtra ſocordia. — Ezec. 20.]

cundũ vias vestras malas, neq; secundũ scelera vestra pessima.

DEbet itaq; hæc confessio, quæ mentalis est, sine intermissione fieri. Nam haud multum differt ab illa tertia pœnitentiæ in ecclesia actione, quæ quotidiana est (de qua suprà diximus) nisi quòd latius se porrigit, nempe ad quælibet, non tantũ leuia & quotidiana peccata. Porrò si oratio nostra ad Deum perpetua esse debet, orationis auté, præsertim illius quam nos docuit Christus, vis tota in eo cõsistit, vt Dei bonitati omnia, nobis nihil tribuamus, Dei nomen sanctificemus, nos verò nostraq́; opera coram deo accusemus ac damnemus, ad misericordiam eius perpetuo respicientes: consequens est, vt & hæc confessio nunquam intermittenda sit, quòd hæc confessio omnino sit aut oratio illa quam à nobis requirit deus, aut saltem orationis eius ipsissima medulla. Quid enim aliud est confiteri Deo, quàm displicere nobis, illius verò omnipotentiam, sapientiam & bonitatem semper & vbique prædicare? Pulchra parænesi vsus est Augustinus in psal. lxvj. Confiteantur (inquit) tibi populi Deus, inuenerunt viam tuam. Confiteantur. ipsa cantatio, confessio est. confessio peccatorum tuorum, est virtutis Dei. tuam iniquitaté confitere, gratiam Dei confitere. te accusa, illum glorifica: te reprehende, illum lauda: vt & ipse veniens, inueniat te punitorem tuum, vt exhibeat se tibi saluatorem tuum.

Confessio mẽtalis debet sine intermissione fieri.

Orationis vis in mentali confessione sita.

Confiteri Deo quid.

Augu. lib. 10. confes. cap. 2.

HAec est autem Deo confitendi ratio ac modus. Peccata nostra Christus debita appellat, Nos, Dei villicos, cum quibus Deus sit positurus rationem. Ergo codex rationum nobis conscribendus est. Codicem habemus cõscientiam nostram: in hac peccata nostra & maiora & minora tanquam in libro scribere oportet, deinde confiteri, non tantum quia multa in nobis delicta sunt, verum & peccata sigillatim, idque frequentius, recensere, atque ante oculos ponere, & hæc tanquam nuper admissa lugere. Ita enim & animæ arrogantiam frangemus, frequentius eam de malis suis & vitijs commonentes, & cautela nobis (ne vltra in eandem delicta incidamus) acrior nascetur, vt interim taceamus hac confessione fidem quammaximè acui & exerceri, sine qua non accipimus remissionem peccatorum. Non habes autem quo te à quotidiana ista confessione excuses. Nam si omnino per diem non habuisti tempus excutiendi rationes tuas, saltem quando accubue-

Ratio confitẽdi deo.

Matth. 6.

Chryso. in psal. 50.

Peccatum nisi agnitũ seu confessum, nõ dimittetur.

ris super stratum,& neminem habueris infestum,antequã veniat tibi somnus,profer in mediũ codicẽ, conscientiã tuam, & reminiscere peccata tua: si quid in verbo seu in facto vel in cogitatione peccasti, dicito in corde tuo & in anima tua: expendimus diem,ô anima,quid boni fecimus aut quid nõ mali operati sumus? Tum si boni cuiuspiam facti tibi cõscius fueris,totũ Dei benignitati tribue,illi gratias age. At peccatorum reminiscens,funde saltem cordis lachrymas,recense peccata sigillatim, facito tibimetipsi rationẽ, Deum tuum roga, ora misericordiam,& inuenies requiẽ.Sic enim poteris in lectulo tuo positus,peccata tua delere. Hoc vbi feceris,tum de-

Psal.4. mum permitte animã tuã soporari.Irascimini(inquit propheta)& nolite peccare,quæ dicitis in cordibus vestris,& in cubi-

Psal.5. libus vestris cõpungimini. Et alibi: Lauabo per singulas noctes lectum meum,& lachrymis meis stratum meum rigabo. Cur, quæso, graue aut molestum videbitur,positum in lecto quotidiana deflere peccata,vnde tanta promanat vtilitas?

Confessio generalis apud Iudæos.

VT autem populus Dei ad hanc mentalem cõfessionem modis omnibus inuitaretur,lege veteri cauit Deus,vt pontifex quum offerret sacrificiũ pro delicto, generalem totius populi peccatorum cõfessionem ad Deum faceret. Postquam(inquit)emundauerit sanctuariũ & altare,tunc offerat hircum viuẽtem: & posita vtraq; manu super caput eius confiteatur omnes iniquitates filiorum Israel,& vniuersa delicta & peccata eorum.Sic cõfessus est populi delicta Neemias in Zusis, Neemiæ 4. Itidẽ populus præsente sacerdote, Nee-

Confessio generalis ĩ eccl'ia frequens.

miæ 9. Nec alia ratione sancti patres generalem hanc confessionem tam frequẽtem in ecclesia esse, & per sacerdotes totius populi nomine,ac ipsum etiam populum sacerdotem verbis comitantem,pronuntiari voluerunt. Hinc sacerdos Missæ sacra mysteria à confessione(quam vicissim cum astantibus recenset)orditur.Hinc finita cõcione,generalem hanc & publicam confessionem ad populum pronuntiat, ac monet,vt se pronuntiantem populus eisdem verbis prosequatur: hinc in horarijs precibus,& mane,nempe in Primis,& vespere,nimirum in Completorio,hæc confessio replicatur, idque ne rei tam necessariæ vnquam obliuiscamur,aut fructibus tam eximijs qui hinc nobis proueniunt, careamus. Quæ de mentali confessione dixisse suffecerit.

Secun

SEcunda confeſsio fraterna dicitur, de qua legimus Matt. v. Si ergo offers munus tuũ ad altare, & ibi recordatus fueris, quia frater tuus habet aliquid aduerſus te, relinque ibi munus tuum ante altare, & vade, prius reconciliare fratri tuo, & tunc veniens offer munus tuum. Ne auté frater tuus ſic à te offenſus, te noxã tuam agnoſcenté, ac veniam ab eo petentem auerſari, aut confeſsioné tuam aſpernari impune poſſet, Dominus præceptum dedit, quod & ſuprà retulimus, Marci 12. in hæc verba: Dimittite, ſi quid habetis aduerſus aliqué, vt & pater veſter qui in cœlis eſt, dimittat vobis peccata veſtra. Quod ſi vos nõ dimiſeritis, nec pater veſter qui in cœlis eſt, dimittet vobis peccata veſtra. Et rurſus Matth. 18. Petro interroganti, Domine, quoties peccabit in me frater meus, & dimittã ei? vſq; ſepties? Reſpondit, Non dico tibi vſq; ſepties, ſed vſq; ſeptuagies ſepties. Idque ſubſequente illic parabola magis inculcat, qua declarat, eum vana ſpe Deum precari, qui fratri errata nõ dignatur cõdonare. Nam vt Ambroſius ſcitè ait: Si dimiſeris, bene cõuenit vt dimittat tibi: ſi non dimittis, quomodo eum conuenis vt dimittat tibi? Et vt diuus Hieronymus ait, Nõ recte delicti ſui veniam poſtulat, qui non prius, quod in eum delinquitur, relaxat. Hæc autem cõfeſsio, ſignificata eſt in Euangelio per pedum lotioné. Hac ſiquidem poſt cœnam peracta, Chriſtus rationé operis ſui diſcipulis ſuis expoſuit, dicens: Si ego laui veſtros pedes, dominus & magiſter: & vos debetis alter alterius lauare pedes. Exemplũ enim dedi vobis, vt quemadmodum ego feci vobis, ita & vos faciatis. Quo ſignificat, vbi proximum læſerimus, id nos coram eo agnoſcere, veniam petere, & viciſsim vbi offenſi fuerimus, remittere, mutuis erratis cõdolere, & pro nobis inuicé orare oportere. Et quamuis hæc confeſsio propriè ſacramentalis non ſit, de qua ſtatim dicemus, eadem tamen, vt remiſsionem peccatorum conſequamur, neceſſariam eſſe, atque adeò ſacramenti appellatione (largè accepto vocabulo) contineri conſtat, vel Beda & Bernardo teſtibus. Beda certe non dubitauit, eum epiſtolæ diui Iacobi locum, nempe, Confitemini alterutrum peccata veſtra, & orate pro inuicem vt ſaluemini, non tantum de ſacramentali, quæ ſacerdoti fit, ſed etiam de hac fraterna cõfeſsione intelligere, quamuis cum ea diſcretione, vt quotidiana leuiaq; peccata alterutrum coæqualibus cõfiteamur, eorumq; credamus quotidia

Confeſsio fraterna quæ.

Ioan. 13

Confeſsio fraterna neceſſaria.

Beda ĩ verba apoſtoli Iacobi.

Bernar. in ſermo. de cœna domini, & lot. pedum.

Iacobi 5.

quotidiana oratione saluari. Porrò grauioris lepræ immunditiem iuxta legē sacerdoti pandamus, atq; ad illius arbitriū, qualiter & quanto tempore iusserit, purificari curemus. Alibi Beda lotionem pedum ex hoc diui Iacobi loco interpretatur: Non erimus (inquit) nos in huius dominici operis (nimirum lotionis pedū) altitudine admonitos, vt confessi inuicē delicta nostra, oremus pro nobis, sicut Christus interpellat pro nobis. Audiamus (inquit Beda) Apostolū Iacobū, hoc ipsum euidentissimè præcipientē atq; dicentē: Confitemini inuicem delicta vestra, & orate pro vobis, quia ad hoc dominus nobis dedit exemplum. Si enim ille (vt subijcit) qui vllum peccatum nec habuit, nec habebit, orat pro peccatis nostris, quanto magis nos inuicē pro nostris orare debemus? Et si dimittit nobis ille, cui nō habemus quod dimittamus, quanto magis dimittere debemus inuicē nobis, qui sine peccato hic viuere nō valemus? Nam quid (inquit idem ille) in hac altitudine sacramēti dominus significare videtur, quum dicit, Exemplū enim dedi vobis, vt quemadmodū ego feci vobis, ita & vos faciatis: nisi quod apertissimè dicit Apostolus, Donantes inuicem, si quis aduersus aliquem habet querelā, sicut & dominus donauit vobis, ita & vos inuicem? Itaq; nobis delicta donemus, & pro nostris delictis inuicem oremus, atq; ita quodammodo inuicem pedes nostros lauemus. Nostrū est, donante ipso, ministerium charitatis & humilitatis exhibere, illius est exaudire, ac nos ab omni peccatorū contaminatione mundare per Christū, & in Christo, vt quod etiā alijs dimittimus, hoc est, in terra soluimus, soluatur in cœlo. Hæc ille. Videtur autē Beda his verbis testari, nō tantum publicè in sacramento pœnitētiæ, sed etiam priuatim in hac confessione fraterna, peccata per homines remitti, & Euangelij beneficiū nobis applicari, quamuis alia atque alia ratione. Nec ab hac sententia alienus est Theophylactus in eum locū Matth. xviij. Amen dico vobis, quæcunq; alligaueritis super terrā, &c. Si tu (inquit) offensus, habes eum qui te iniuria affecit sicut publicanū & gentilem, erit ille & in cœlo talis: si autē solueris eum, hoc est, cōfitenti & deprecanti ignoueris, erit ei & in cœlo condonatum. Non solū enim (vt subdit) quæ soluūt sacerdotes, sunt soluta: sed quæcunq; & nos iniuria affecti, vel ligamus vel soluimus, & ipsa erunt ligata vel soluta. Præterea sub hac specie fraternæ confessionis, continetur

Beda ī paulum ad Colossen. Vide Augustin. in Ioan. trac. 56. Iacobi 5. 1. Petri 2. 1. Ioan. 1 Ioan. 13 Coloss. 3 Theophy. in Matt. c. 18

tinetur

tinetur etiam ea confeſsio quæ per fraternam correptionem à delinquente (qui ſuapte ſponte culpã agnoſcere & veniam à fratre petere negligit) elicitur, per quam fratris animã lucramur, vt Chriſtus ait Matth. xviij. Habet enim & hæc ſuam priuatam remiſsioné, de qua dictum eſt: Quoties in me peccabit frater meus & remittã ei, &c. de qua poſtea latius diſſerendum erit. Retinendum tamen eſt, quod paulò ante diximus, nempe, ſacerdotes longe alia ratione ſoluere vel remittere peccata cõfitentibus, quàm fratres ſeu priuati inuicem remittunt. Nam illi publica authoritate & vice Chriſti (cuius perſonã in eccleſia repræſentant) virtute clauium ab eo acceptarum, ab omnibus paſsim peccatis pœnitentes abſoluũt, verè contrito & confeſſo nihil minus præſtantes, quàm ſi Chriſtus præſens abſolueret, ac diceret: Remittuntur tibi peccata tua. Quamobrem diuus Paulus ij. Corin. v. dixit: Omnia ex Deo, qui nos reconciliauit ſibi per Chriſtũ, & dedit nobis miniſteriũ reconciliationis. Quoniamquidé Deus erat in Chriſto, mundũ reconcilians ſibi, non reputans illis delicta ipſorũ, & poſuit in nobis verbum recõciliationis. Pro Chriſto ergo legatione funguntur, tanquam Deo exhortãte per nos. Sed relaxatio illa ſeu remiſsio fraterna nõ fit (vt ita dicamus) authoritatiuè, nec frater eatenus fungitur vice Chriſti abſoluẽtis, ſed tantũ remittit priuatim, quod in ſe peccatũ eſt. Vnde magis priuatæ iniuriæ cõdonatio, quàm peccati remiſsio eſt, quam tamen Deus tam habet gratã, vt remittenti offenſam fratri, idq; ex animo, viciſsim remiſsioné peccatorũ polliceatur, ſic, vt is qui hunc affectũ condonationis à ſe fratri factæ verè in conſcientia ſua ſentit, ſibi hoc ipſo veluti certo, ſed inuiſibili, ſigno perſuadere poſsit, ſe viciſsim à Deo remiſsionem peccatorum ſuorum (quorum tamen eum verè pœnitet) aſſequutũ eſſe. Nam Chriſti verbũ eſt: Dimittite, & dimittemini. Item, Si dimiſeritis hominibus peccata eorum, dimittet & vobis pater veſter cœleſtis peccata veſtra. Nihilo ſecius quia homo nõ facile ſtatuit, num penitus & ex animo totam iniuriam remiſerit (quòd cõcepti odij malum altas habeat radices) adeundus ipſi prætereà eſt ſacerdos, à quo tanquàm ab ipſo Chriſto, verbũ abſolutionis & certiſsimæ cõſolationis accipiat. Breuiter, miniſterium quod exhibet ſacerdos, eſt miniſterium Chriſti. Quod exhibet frater, eſt miniſterium charitatis & humilitatis, cuius typum videre

Confeſsio quæ p̃ fraternã correptionem elicitur.

Remiſsio publica lõge alia q̃ priuata.

Lucæ 7.

Sacerdotes Chriſti legatione fungũtur.

Remiſsio priuata.

Condonatio iniuriæ, ſignũ eſt remiſsionis peccatorum.

Matth. 6

Marci 11.

Nõ ſolum remiſsio fraterna, ſed & abſolutio ſacerdotalis quærẽda.

Confeſsio fraterna non eſt de numero ſeptē ſacramētorum.

dere eſt Matth.ix.Quamuis ergo hæc fraterna confeſsio tanti momenti ſit, non eſt tamen de numero illorum ſacramentorum,quorum eccleſia ſeptem tantum numerauit. Nam illa talia eſſe oportet, vt ſigna ſint viſibilia inuiſibilis gratiæ Dei, quam Deus per ea, quum in eccleſia publicè adminiſtrātur, in non indignè recipientibus certò operatur,eiuſdem gratiæ ſimilitudinem extrinſecus gerentia, quæ omnia in hac confeſſione fraterna & priuata,propriè reperire nō eſt.Vnde cum clauium poteſtate confundi non debet,ſed magis ad pœnitentiæ ſacramentum præparatoria & præambula eſt.

Tertia cōfeſsionis ſpecies, q̄ fit presbyteris.

Eius diuiſio.

TErtia itaq, confeſsio ea eſt, quæ fit eccleſiæ præpoſitis, hoc eſt, epiſcopis & ſacerdotibus, quibus à Chriſto facta eſt remittendorum & retinendorū peccatorum poteſtas.Hæc in vſu veteris eccleſiæ multiplex fuit: Vna publica, altera ſecreta.Rurſum publica duplex: Quædam coacta,quædam voluntaria.Secreta quoq; ſecundū diuerſos ritus & eccleſiarum & temporum, in alias ſpecies ſcindi ac diſcerni poſſet.

QVæ omnia vt dilucidiora fiant, in primis noſſe oportet, veterem eccleſiam admodū ſeueram fuiſſe in criminibus publicis vindicandis: tum ne eccleſia ob quoſdam manifeſtarios delinquentes male audiret inter gentes, quemadmodum Romanorū ij.ſcribitur:Nomen Dei per vos blaſphematur inter gentes: tum ne contagio totum gregem inficeret, néve res peſsimi exempli infirmioribus offendiculo foret,quod Chriſtus vt diligentiſsimè caueretur iuſsit:deniq; vt alij admoniti cauerent,ne laberētur: vtq; animus ipſorum qui ad eccleſiā redibant, exploraretur, an ſcilicet ſerio reſipiſcerent.Olim ergo his qui in criminibus publicis eſſent deprehenſi,publicè erat confitendū, hoc eſt, crimen erat apud paſtorem & eccleſiam agnoſcendum,& petenda ab epiſcopis ſeu paſtoribus publicæ pœnitentiæ conceſsio. Hæc confeſsio quum fiebat voluntariè,nimirū criminoſis ſeipſos apud eccleſiæ præſides ſponte prodentibus,deferentibus ac publicantibus,longe gratior erat & venia dignior,quàm coacta. Ad eum modū voluntariè confeſſa eſt mulier illa euangelica, publica in ciuitate peccatrix,quæ ſuper cōuiuantes ingreſſa eſt,non iuſſa venit,inter epulas lachrymas obtulit:ac Chriſti pedibus aduoluta,pedes eius lachrymis lotos, capillis terſit, imitabile pœnitentibus exemplum præbens,vt ſua ſponte ad Dei miſericor-

1.Corint.5 Matth.5 1.Timot.5 2. Cor.2.7

Volūtaria confeſsio publica gratior.

Lucæ 11. Gregorius in homil.

diam per pœnitentiæ semitam accedãt. Ad hanc voluntariam publicorum criminum confeſsionem ſancti patres populum non indiligenter hortabantur ac incitabant. Verum quum is ſit humanæ vanitatis præpoſterus pudor, vt quæ publicè patrare crimina non pudeat, publicè tamen agnoſcere & confiteri pudeat: viſum eſt eccleſiæ veteri, publicè peccantes, & tamẽ crimen ſuum cõfiteri nolentes, ad publicam exomologeſim compellere, idq; non vno remedio. Nam ſi crimen tam fuiſſet vulgatum, quòd totam eccleſiam ſeu ciuitatem commouiſſet, epiſcopus ſeu paſtor eccleſiæ peccantẽ coram omnibus arguebat, quemadmodum Paulus Timotheo præcipit dicens: Peccantes coram omnibus argue, vt & cæteri timorem habeant. Correptum vero, & confiteri ſeu agnoſcere crimen recuſantem, excommunicabat: nec recipiebat reum, niſi primum confeſſum. Cuius pulcherrimum exemplum habes j. Corinth. v. ubi vides quanta cum ſeueritate Apoſtolus Corinthios increpet, quòd publicum inceſtum illius Corinthij fratris, necdum agnoſcentis crimen, diſsimulaſſent, quòd eundem è medio non remouiſſent. Quem etiam quia de reſipiſcentia nondum cogitabat, excommunicat, ac ſathanæ tradit in interitum carnis, id eſt, in afflictionem corporis. Poſtea verò crimẽ (concepta iam ex inflicta pœna triſtitia, quæ ſecundũ Deum eſt) publicè agnoſcentem ac confitentẽ abſoluit, eccleſiæ reconciliat, & cõmunioni reſtituit. ij. Corinth. ij. & vij. Præterea Chriſtus modũ, diſciplinamq; prodẽdi ac indicandi peccatũ cõſtituit, qua delinquens ad exomologeſim tandem perueniret, Si peccauerit (inquit) in te frater tuus, vade & corripe eum inter te & ipſum ſolum: ſi te audierit, lucratus eris fratrẽ tuum. Si autẽ te nõ audierit, adhibe tecũ vnum vel duos, vt in ore duorũ vel triũ teſtium ſtet omne verbũ. Quòd ſi nõ audierit eos, dic eccleſiæ. Si autẽ eccleſiam nõ audierit, ſit tibi ſicut ethnicus & publicanus. Cui non multũ abſimile eſt, quod Leuit. v. ſcribitur, ſic referẽte Origene: Si autẽ anima peccauerit, & audierit vocẽ iuramenti, & hic teſtis ſit & viderit aut cõſcius fuerit, ſi nõ indicauerit, & ipſa accipiet peccatũ eius. Quo quid aliud docemur, quàm, ne vnquã in peccatis alienis polluamus conſcientias noſtras, ne conſenſum male agentibus præbeamus? Conſenſum quidem, non ſolum pariter agendo, ſed etiã quæ illicitè geſta ſunt, reticendo. Euangelicum verò præceptũ in eo perfectius datum eſt, quod

Olim patres ad publicã confeſsionem incitabãt.

Tradere in interitũ carnis.

Origen. in Nume. homil. 15

Matth. 18

Origen. in eũ locum. homil. 3

1. Timot. 5

Euangelici præcepti perfectio & ordo corrigẽdi.

& or

& ordinem iudicandi peccatum demonſtrat. Non enim vult te, ſi fortè videris peccatum fratris tui(quod nondum toti eccleſiæ manifeſtariũ eſt) continuò euolare ad publicũ, & paſſim proclamare ac diuulgare aliena peccata, quod eſſet vtique

Matth.18 non corrigentis, ſed potius infamantis. Solus(inquit) inter te & ipſum ſolum corripe eum. Vbi enim ſeruari ſibi myſterium viderit ille qui peccauerit, ſeruabit & ipſe emendationis pudorem. Si vero diffamari ſe viderit, ilico ad denegãdi impudentiam conuertetur: & non ſolum non emendaueris peccatum, ſed & duplicaueris. Primo igitur ſolus inter te & ipſum: ſecun

Matth.18 do adhibe tecum alios duos vel tres. In ore enim duorum vel trium teſtium ſtabit omne verbũ. Et quoniam tertio ſeu poſtremo mandat correptioné ad eccleſiam differri, par erit, vt

Ob quam rationẽ ordo iſte neceſſarius.

prius (hoc eſt, ſecundo) iuberet adhiberi duos vel tres teſtes, quibus præſentibus correptus, ſi peccatum agnoſcere, & emendare non velit, poſſet duobus teſtibus adhibitis (quum ad eccleſiam delatum fuerit eius peccatum) confutari, idq; admodum prudenter, nempe, ne quis volens euangelicum implere mandatum, calumniator videatur, ſi crimen deferat ad eccle-

Aug. contra epiſto. Parmenia. lib.3.ca.2.

ſiam & deficiat teſtibus. Vides quò correptio euangelica tendat, nempe vt peccator ad confeſsionem & agnitionem criminum non clàm aut internè, ſed externè in fratrem ſeu manifeſtè cõmiſſorum, adigatur: quam ſi recuſet, neq; ſe agnoſcens, neque pœnitendo corrigens excommunicetur.

In correptione fraterna duo neceſſaria.
Aug. ad Felic. et Ruf. epiſ.87. & in epiſt. ad Galat.
Greg. lib. moral. 2. cap.16
Auguſt. ad Feſt. epiſt. 166

VErum hic ad duo reſpiciẽdum eſt. Primum vt correptio fraterna ex dilectione & charitate, non autem ex odio aut amarulẽtia procedat; verum in eum modum fiat, vt ſentiat correptus ſuam ſalutem quæri. Alioqui compertum eſt plures qui arguente nullo, peccatores ſe eſſe confitentur, vbi de vera culpa fuerint fortaſſe correpti, defenſionis patrociniũ quærere, ne peccatores eſſe videantur: quod omnino cauendum eſt. Secundo, vt excommunicatio infligatur non aliter, quàm vt ſalubris eccleſiæ medicina, quæ ſalutem omnium materna charitate conquirens, tanquàm inter phreneticos & lethargicos æſtuat. Quamobrem poſt excõmunicationem non deſiſtendum, non contemnenda ſalus excõmunicati, ſed veluti

Salus excommunicati nõ negligenda.

cum phreneticis & lethargicis agitur, qui ligari & excitari nolunt, & tamẽ caſtigantur ac ſtimulãtur, ita debet erga excommunicatos perſeuerare diligẽtia charitatis. Viciſsim qui cor-

ripitur,

ripitur, etsi acerbè, ita vt à conuentu abscindatur ecclesiæ, arguentē odio habere non debet, sed animaduersionē patienter accipere & fortiter ferre, quemadmodum ille à Paulo correptus, maiorem etiam affectum concepit erga Paulum, atq; erga omnes qui statutis Pauli in eius animaduersione paruerāt. Quo fit, vt Paulus sententiam reuocans, & eiectū recōcilians, ecclesiæ præcipiat, dicens: Confirmate in eum charitatē. Atq; vtinam parochi populum frequenter de hac fraterna correptione admoneant, ac ad eandem quamdiligentissimè cohortentur, quam Christus ipse præcepit, ac tam lucrosam ostendit. Certè omnibus persuasum esse cōuenit, vt si quis ea quæ videt in delicto proximi sui, vel non indicauerit secundum regulam superius datam, vel in testimonium vocatus, nō quæ vera sunt, dixerit: peccatum quod commisit ille quem celat, ipse suscipiet, & pœna commissi reuoluetur ad cōscium. Putandum tamen non est, hanc confessionem quam frater corripiens à correpto elicit, sacramentalem esse. Nam ea tandē sacramentalis est, quæ sacerdoti vice Christi fit, habens absolutionem peccatorum annexam, ad quam per correptionem fraternam tandem deuenitur: nempe quum correptus ob contumaciam, ecclesiæ, hoc est (si tamē Chrysostomo ac alijs orthodoxis credimus) præsidibus ecclesiæ denuntiatus, ad cor reuertitur, & eisdē præsidibus sua scelera confitetur, absolutionis desiderio æstuans. Nam & paulò ante diximus, remissionē peccatorum, quæ à fratre fratri fit, non esse cum potestate clauium confundendam. Quàm salubris ergo res sit correptio illa fraterna, satis (vt putamus) vides: quam etiam in primitiua ecclesia, nimirum charitate verè Christiana magis adhuc inardescente, frequentissimam fuisse non dubium est.

Ori. I psal. domin.e ne in furore, homi. I.

Popul⁹ frequēter admonendus de fraterna correptione.

Matth. 18.

Pœna celantis peccatum.

Chrysost. in Matth.

Correptio fraterna in primitiua ecclesia frequens.

AT quū postea charitas refrigesceret, & tam salubre Christi præceptum sensim negligeretur, quòd rari inuenirentur alios correpturi, qui non eisdem vel paribus criminibus obstricti tenerentur, tum quòd correpti correctionem æquo animo & patienter ferre nolent, obliti eius quod Psaltes ait: Corripiet me iustus in misericordia, & increpabit me, oleum autem peccatoris non impinguet caput meum. Ne ergo tam salubre remedium agnoscendorum ac confitendorum criminum publicè commissorum deperiret, plurimis ecclesiasticis regulis ac canonibus cautū & mādatū est de huius-

Correptio fraterna in dissuetudinem abijt.

Psal. 14.

modi delictis prodendis,atq; adeò mos saluberrimus introductus est,vt in visitationibus parochiarũ, aliquot ex plebe maturiores,honestiores ac veraciores viri in medium euocarentur,ac sacramento constringerentur, dicere quicquid contra rectam fidem & sanctam Christianitatem in parochia nossent vel audissent factum esse,omni affectu humano longè seposito,additis hisce verbis: Videte fratres,vt domino reddatis iuramenta vestra. Non enim homini iurastis, sed Deo creatori vestro. Nos autẽ qui eius ministri sumus,non terrenã vestram substantiam concupiscimus, sed salutem animarũ vestrarum requirimus.Cauete ne aliquid abscõdatis,& ex alterius peccato vestra fiat dãnatio.Nec patres temerè huc moti sunt. Neq; enim illis negligendæ videbantur diuinæ illę sententiæ,nempe,Nolite cõmunicare operibus tenebrarũ.Item,Auferte malum de medio vestrũ. Item,Exite de medio eorũ, & immundũ ne tetigeritis.Item,Separamini qui fertis vasa domini. Huius inquisitionis formulam quandã antiquissimã,canonibus Cõcilij nostri prouincialis annexuimus.Porrò post hanc inquisitionẽ,qui publicè peccasse cõperiebatur, ad publicã confessionem & pœnitentiã adigebatur,& secũdum Canonũ ordinem pro merito suo excommunicabatur. Postea expleta pœnitentia recõciliabatur,quemadmodum infrà latius declarabimus.

Testes synodales. 2.Cor.12 1. Corin.5 Formula inquirẽdorum criminum. Vide concil. Cabilonen.c.38

Restat,vt de confessione priuata dicamus. Hanc olim & in Romana & in Græca ecclesia episcopi, & sacerdotes priuatim audiebant ac admittebant, sed cum quodam peccatorum discrimine. Nam si crimen aliquod manifestum, aut tale(vnde læsa esset ecclesia)offendissent,erat in eorũ potestate,nõ tamen sine magna discretione ac deliberatione (vt Origenes ait) hoc crimen in cõuentu totius ecclesiæ exponere & publicare,aut saltem publicam delinquenti pœnitẽtiam iniungere, qua etsi qui deliquit, non proderet speciatim crimen suum,tamen ipso facto confitebatur ac declarabat ecclesiæ,se grauiter peccasse. Cauendum tamen erat episcopis & sacerdotibus,ne crimen publicarent,aut publica etiam pœnitentia seu excommunicatione mulctarent, quod cõmissum esse, aliter quàm sua asseueratione factæ confessionis, probare nõ possent.quamobrem in Concil. Carthaginen.iij.(cui beatus Augustinus interfuit)canon.v.sic legimus: Item placuit,vt si quando episcopus dicit aliquem sibi soli proprium crimen fuisse

Confessio secreta & priuata. Origenes in psal. 37 Cypr.1 sermo.de lap. Olim quid cauendum episcopis. Ex conci. Carthagi. 3.cap.5.

fuisse confessum, atq; ille neget, non putet ad iniuriam suam episcopus pertinere, quòd illi soli non creditur. Et si scrupulo propriæ conscientiæ se dixit neganti nolle communicare, quandiu excommunicato non communicauerit suus episcopus, eidem episcopo ab alijs non communicetur episcopis, vt magis caueat episcopus, ne dicat in quenquam, quod alijs documentis conuincere non potest. Quin temporum illorum seueritas eo processit, vt quidam sacerdotes (quamuis regula apostolica non satis perpensa) omnino vellent, vt non tantum crimina manifestè facta, sed etiam reatus conscientiarum scripta professione publicè recitarentur. Vnde libellatici dicti videntur. Sed hunc abusum magnus ille Leo damnauit ac remouit, epistola lvij. ad vniuersos episcopos per Cāpaniam, Samnium & Picenum scribens, quòd reatus conscientiarum sufficiat solis sacerdotibus indicare cōfesione secreta. Quāuis enim plenitudo fidei (vt idem ipse ait) videatur esse laudabilis, quæ propter Dei timorem apud homines erubescere non veretur, tamen quia non omnium huiusmodi sunt peccata, vt ea qui pœnitentiam poscunt, non timeant publicare, remouenda erat improbabilis consuetudo, ne multi à pœnitentiæ remedijs arcerentur, dum aut erubescunt, aut metuunt inimicis suis sua facta reserare, quibus possunt legū constitutionibus percelli. Sufficit ergo (vt subijcit) illa confesio, quæ primū Deo offertur, tunc etiam sacerdoti, qui pro delictis pœnitentium precator accedit: quod tum demum plures ad pœnitentiam poterunt prouocari, si populi auribus non publicetur conscientia confitentis.

Leo epist. 57.

Prima moderatio, q̄ toti ecclesię placuit.

VErùm postea nouissimis istis temporibus, quum magis ac magis hominum malitia succresceret, & peccatores omnem seueritatem iam penitus abhorrerent, ac citius omnem pœnitentiam spernere, quàm vllam pœnitentiæ acerbitatem ferre potius ducerent: Ecclesia veluti pientissima mater (quæ non eadem disciplina & præfractis & morigeris filijs medetur) remissiore disciplina peccatores in officio, quippe ad pœnitentiæ remedium capiendū, retinere studuit. Quamobrem vetuit, ne omnino sacerdos quæcunque crimina ipsi in pœnitentiali iudicio detecta, vel verbo vel signo aut alio quouis modo reuelare, aut peccatorem prodere præsumat: ac contrarium facientem, non solum à sacerdotali officio

Alia moderatio ecclesiæ circa pœnitentes.

Decr. Gregorij.

Ex cōcil. generali. ca. omnes

deponendum, verumetiam ad agendam perpetuā pœnitentiā in arctum monasteriū detrudendum decreuit. Secūdo, remissa est ea seueritas, qua olim cōfitentes etiam secretò ac priuatim, peccata haud clàm commissa, non absoluebantur, nec ad communionē sacramentorum per ianuam reconciliationis admittebātur, nisi salubri primū satisfactione purgati, quemadmodū diuus Cyprianus sermone de lapsis, & idem ille Leo Epist. 69. quam ad Theodorum Foroiuliensem Episcopum perscripsit, testantur. Et tripartita historia planè indicat, eundem morē in Græca ecclesia fuisse. Hodie pro crimine, quantumlibet enormi, occulto, nolenti nō imponitur publica pœnitentia. Nam volenti, adhuc eam imponi posse, vetus ecclesiæ, præsertim Romanæ, cōsuetudo testis est. Nudantur enim etiam hoc tempore Romæ quibusdā scapulæ, & extra tēplum cæduntur interdū vsq; ad sanguinem, idq; numerosissima populi multitudine spectante, solus tamen pœnitentiarius nouit quid admissum sit, nisi quòd omnes atrox facinus admissum suspicantur. Præterea hoc tempore ante absolutionem non exigitur, sed tantum imponitur satisfactio post absolutionem & reconciliationem explenda, nisi tamen Confessarius crimen tam enorme compererit, vt necessarium ac vtile ducat peccatorem à communione altaris, ad tempus saltem, citra tamen criminis vllam publicationem, sequestrare, aut se maiores & doctiores consulere, priusquàm manum imponat. Vbi enim prudentiori consilio Confessarius indiguerit, iubet Concilium generale, vt illud absque vlla expressione personæ cautè requirat, quæ est casuum reseruatorum radix & origo. Nam & in veteri ecclesia ad episcopos magnitudo culpæ & criminis referebatur. Porrò etsi nunc ex ecclesiæ remissione peccator (qui neq; apud ecclesiā accusatur, neq; denūtiatur aut defertur) à publica pœnitentia, quāuis manifestè deliquerit, excusetur; videbit tamen is, vt saltem bono exemplo publicè offensos doceat, peccata bonis operibus emendanda, vt quantum offendit publica malitia, tantum bonis operibus publicè reædificet ecclesiam Dei. Euadit autem ex his perspicuum, quosdā cōtra Romanam ecclesiā iniuria queri, quasi ea ex pœnitentia, conscientiarum quādam carnificinam fecerit, quum disciplina pœnitētiæ nunquam remissior in ecclesia fuerit, quàm nunc est, modò tamen rectè doceatur ac tradatur.

Sed

Marginalia:
- vtriusque. de pœn. & remiss.
- Tertia moderatio.
- Leo episto. 69
- Tripartita histo. lib. 11. cap. 35
- Vestigium publicæ pœnitētiæ in ecclesia Rom.
- Ex cōcil. generali. cap. omnis vtriusque &c.
- Radix & origo casuū reseruatorum.
- Quid publice peccāti hodie incūbat.

SEd hic iam necessariò incidimus in eam rem, quæ in præsentiarum maximo cum animarum dispẽdio in quæstionem trahitur ac controuertitur: nempe, sit ne confessio illa secreta, quæ sacerdoti priuatim fit, iuris diuini, an potius humani? Qui rebus nouandis hactenus studuerunt, asserere non formidarunt hanc confessionem, maxime cum illa enumeratione delictorum, neque habere mandatum, neque testimonium aut exemplum in scripturis, quinimo quandoque penitus abolitam fuisse: vnde consequens sit, eam iuris diuini non esse. Sunt alij, qui de hac confessione modestius sentiunt. Nam etsi nondum persuasum habeant efficacibus scripturarum testimonijs & argumentis irrefutabilibus, à pertinacibus facile euinci posse, hanc confessionẽ à Christo aut etiam Apostolis fuisse institutam, eam tamen ita pijs omnibus religiose seruandam censent, veluti saltem ab ecclesiæ proceribus non sine afflatu diuini spiritus inductam ad hanc vsque conditionem. Vt autem hæc quæstio penitius percipiatur, nosse oportet, longè aliud esse quũ quæritur, Num cõfessio, qualis nunc in vsu est, hoc est, cum omnibus illis ritibus quibus in præsentiarum peragitur, iuris diuini sit vel humani: quàm quũ quæritur, sit ne confessio peccatorum etiam occultorum, quæ soli sacerdoti fit, instructionis, consolationis & absolutionis consequendæ gratia, à Christo instituta aut saltem indicata, ostensa & insinuata. Nam quod ad primum attinet, planè fatemur, Confessionem, qualis nunc agitur in ecclesia (hoc est, omnem illum confitendi modum & ritum, qualis in ecclesia Romana obseruatur) nõ esse omni ex parte à Christo institutam. Nam quis nescit plures ritus circa confessionem, iuris esse positiui? quemadmodum inter alia sunt confitendi tempus, casuum reseruatio, & pleraq; alia, quæ non sunt de substantia cõfessionis, sed magis ad decorem & accuratiorem peractionem confessionis, quemadmodum in omni sacramento multos ritus ab ecclesia institutos videre est, qui non sunt ex ipsius Christi institutione. Vnde consequens est, eos qui argutantur, confessionem idcirco iuris diuini non esse, quòd non vno eodemque ritu in vniuersis ecclesijs & omni tempore sit obseruata, nostra quidem sententia haud leuiter falli. Rituum enim diuersitas non mutat rei substantiam. Et vt Cyprianus ait in epistola ad Antonianum, Manente concordiæ vinculo, &

An cõfessio secreta, quæ & sacramentalis, iuris diuini sit.

Sententia nouatorũ.

Aliorum sentẽtia.

Quæstionis explicatio & discriminatio.

Dilutio primæ.

Totus confitendi ritus non est iuris diuini, sed partim iuris positiui.

Cypria. in epistol. ad Antonia.

perseuerante catholicæ ecclesiæ indiuiduo sacramento, actum suum disponit & dirigit vnusquisq; episcopus, rationẽ propositi sui domino redditurus.

Dilutio 2. quæst.

VErum quum quæritur, Num confessio absolutè accepta, nempe pro agnitione ac enarratione peccatorum, quæ apud sacerdotem per eum qui grauatam habet cõscientiam, ad eos (quos diximus) fines fit, iuris diuini sit & an necessaria: nobis certè respondendum videtur, hanc confessionem, etsi disertè à Christo instituta non sit, eandem tamen, veluti quendam inæstimabilem thesaurum, nobis per Christum in Euangelio ostensam ac indicatam, eademq; non aliter peccatoribus criminũ pauore consternatis opus esse, quàm ægrotis, & male habentibus opus est medicina: proindeq; rectè dici, eam, etsi non expressim, re tamen ipsa à Christo præceptam, non quidem passim omnibus, sed his hominibus, qui lethalibus vitijs, etsi occultis, contaminati sunt, à quorum remorsu se extricare non possint. Deinde credimus, hanc confessionem testimoniũ ac exemplum in scripturis habere. Denique eandem nunquam penitus abolitam fuisse, non solum in Romana, sed ne in Græca quidem ecclesia, quinimo vniuersalem consensum ecclesiæ omnium temporum pro se habere, quod est testimonium in ecclesia omnium maximum: quæ omnia pro nostri ingenij modulo ostendere conabimur, plenius iudicium de hac re sedi apostolicæ deferentes.

Matth. 9

Habet exẽplũ in scriptura.

Habet pro se vniuersalẽ totius ecc̃l'iæ cõsensum.

Explicat̃ loc9 Euangelij Ioã. 20.

PRincipio itaque nobis explicandus & illustrandus est locus Euangelij, in quo cardo totius rei vertitur, qui Ioannis xx. habetur in hunc modum: Hæc quum dixisset Iesus, insufflauit & dixit eis (nimirum apostolis:) Accipite spiritum sanctum, quorum remiseritis peccata, remittuntur eis: & quorum retinueritis, retenta sunt. His verbis omnium orthodoxorum sententia Christus apostolis & eorum in ecclesia successoribus, claues regni cœlestis tradidit, potestatemque remittendorum & retinendorum peccatorum concessit, ac pœnitentiæ sacramentum instituit. Quod vt omnes clarè & expeditè intelligant, operæpretium est, vt in primis exponamus quænam sint claues, quas Christus ecclesiæ suæ tradidit. Clauis in scripturis summam quandam authoritatem, potestatem, gubernationem, & domesticam administrationem designat. Nam & in prophanis ac ciuilibus rebus clauium

Claues apostolis traditæ.

Clauis in scripturis quid.

uium traditio, translationem dominij ac posseßionis significat, atque etiam operatur. Nec ab re, quòd habenti claues, non solum omnia quæ in domo sunt, pateant: sed & ei potestas sit quoslibet vel admittendi vel secludendi, atque etiam quæque secretißima cubicula reserãdi vel occludendi. Quum itaque Christus in domo Dei non tanquam seruus (quemadmodum Moyses, quem scriptura vti fidelem famulũ in domo Dei versatum esse dicit) sed tanquam filius in domo sua fuerit, summa eademque æterna authoritate administrationis à patre accepta, quemadmodum ipse apud Matthæum ait, Data est mihi omnis potestas in cœlo, & in terra. Item apud Ioannẽ, Pater omne iudicium dedit filio. & vt Apostolus ait, Omnia subiecit sub pedibus eius, & ipsum dedit caput super omnem ecclesiam, quæ est corpus ipsius & plenitudo eius, qui omnia in omnibus adimpletur: idcirco apud Esaiam de eo legimus: Et dabo clauẽ domus Dauid super humerũ eius, & aperiet, & non erit qui claudat: & claudet, & nõ erit qui aperiat. quod in Apocalypsi repetitur in hæc verba: Hæc dicit sanctus & verus, qui habet clauem Dauid, qui aperit, & nemo claudit: claudit, & nemo aperit. Atq; eodẽ libro Ioannes Christum loquẽtem faciẽs: Noli (inquit) timere, ego sum primus & nouißimus & & viuus, & fui mortuus, & ecce sum viuens in secula seculorũ, & habeo claues mortis & inferni. Quo nihil aliud significatur, quàm Christũ esse summũ caput super vniuersam ecclesiã, atq; adeò accepisse eum à patre authoritatem super omnem principatum, potestatem & virtutem, & dominationem, & omne nomen quod nominatur, non solum in hoc seculo, sed & in futuro, vt ei omne genu flectatur, cœlestium, terrestrium & infernorum. Iacebat genus humanum ex primorum parentum vitio crasßißimis ignorantiæ tenebris obrutum: iacebat in durißima diaboli seruitute captiuum: prodierunt patriarchæ & prophetæ, quibus Deus quidem suam misericordiam veluti per transennam ostendit: Claues tamen, quibus, remotis spiritualium tenebrarum repagulis, mens humana in perspicuam Dei voluntatis cognitionem assurgeret, vel diabolicæ captiuitatis vinculis diruptis, in libertatem vindicaretur, haud concesit: tantum fideles seruos esse voluit, qui testimonium ferrent de futuro illo clauigero Christo, qui tenebrosum illum carcerem, in quo omnes vincti eramus &

Heb. 3. Matt. vlt. Ioan. 8. Hebr. 1. 2. Ephe. 1. Esaiæ 22. Apoc. 3. Apoc. 1. Ephe. 2. Philip. 2. Patriarchæ & prophetæ non habuerunt claues remittendorum criminum. Esaiæ 49.

clausi tenebamur, aperturus, & quãdoq; dicturus esset, Exite, & his qui erant in tenebris, releuamini: Qui à patre rex super Sion montem sanctum eius, & super sedem Dauid patris sui constitutus, & in domo Iacob regnaturus in æternum, in manu sua ventilabrum ferret, quo permundaret aream suam, & congregaret triticum in horreum suum, paleas autem combureret igni inextinguibili. Qui properantes ad se per veteris vitæ pœnitentiam à peccatorum vinculis absolueret, absolutosque in regnum suum intromitteret: auersos verò & ad sua desideria conuersos, à regni cœlestis ingressu repelleret, ligatisq; manibus ac pedibus in tenebras mitteret exteriores. Deniq; qui scripturas nobis aperiret, voluntatẽ Dei patefaceret, & quęcunq; à patre audiuisset, nobis manifestaret. Vides quot & quantas claues Christus in orbem terrarum destinatus à patre acceperit. Sed quas claues hinc discedẽs, apostolis illorũq; successoribus in ecclesia reliquerit, id verò explicandum est. Et quidem constat Christum easdem, hoc est, suas, non alias claues apostolis commisisse, nimirum claues regni cœlorum, quemadmodum ipse Petro dixit: Quodcunque ligaueris super terram, ligatum erit & in cœlis: & quodcunque solueris super terram, solutum erit & in cœlis. Nam quòd eadem potestate qua ipse à patre missus est, eosdem in orbem terrarum destinauerit, planè testatur apud Ioannem: Sicut (inquit) misit me pater, & ego mitto vos: non tamen vt dominos, sed vt ministros, legatione pro eo fungentes, in ædificationem corporis eius, quæ est ecclesia, quod infrà latius confirmabimus.

Psal. 2. Lucæ 1. Matth. 3. Matth. 4. Lucæ 24. Io. 15. 17.

Quas claues Christus apostolis tradiderit.

Matth. 16. Ioann. 20. 2. Cor. 5. Eph. 4.

Diuisio clauium.

QVæ vt magis perspicua facerent patres, partiti sunt claues in clauem ordinis & clauem iurisdictionis. Rursus vtranq; clauem in clauẽ scientiæ, quam & discretionis apellant, & clauem potestatis. Clauis ordinis est potestas vocationis, functionis, seu ministerij sacerdotalis, qua qui fungitur, Christi personam in ecclesia repræsentat, omniaq; non suo, sed Christi nomine & authoritate agit: quę complectitur potestatem prædicandi verbi seu annuntiandi Euangelij, consecrandi corpus Christi, remittendi & retinendi peccata, & impertiendi seu administrandi sacramẽta. Clauis iurisdictionis est potestas coërcendi criminosos sine vi corporali, quæ adhibetur, non vt homines, sed vt error ipse tollatur, vt homines

mines non lædantur, ſed corrigantur: non vt perdantur, ſed corripiantur & inſtruantur. Hæc eſt illa poteſtas excommunicandi publicè delinquentes, & rurſus eoſdem abſoluendi ac reconciliandi, ſi conuerſi abſolutionem petant. Clauis ordinis ſolis ſacerdotibus, qui hac parte in apoſtolorum vices ſucceſſerunt, peculiaris eſt. Nam ſolis apoſtolis dictum eſt, Quorum remiſeritis peccata, &c. eademq́ue propriè clauis regni cœlorum appellatur. Clauis verò iuriſdictionis, qua quiſpiam vel excluditur vel admittitur ad externum eccleſiæ conſortium, etiam ad alios de eccleſia pertinere poteſt. Nam hæc clauis per Chriſtum eccleſiæ data eſt hiſce verbis: Si eccleſiam non audierit, ſit tibi ſicut ethnicus & publicanus: quam non propriè clauem regni cœlorum dixeris, niſi tamē regnum cœlorum pro eccleſia ipſa militante accipias. Augu. lib. epiſ. epiſtola 68. Poteſtas excommunicandi, iuris diuini. Ioann. 20. Matth. 18.

DIximus autē vtranq; clauem & ordinis & iuriſdictionis duplicem eſſe: nempe ſciētiæ & poteſtatis. Nec hāc partitionem mirabere, quòd ſimiles (licet nō eiuſdem poteſtatis ac dignitatis claues) etiam ſynagogæ diſertè ac expreſsim tribuat Chriſtus, ſed interim ſcribis ac phariſeis abuſum illarū exprobrans. De clauibus ſciētiæ habes Dominum legiſperitos grauiſsimè increpātem, Lucæ xj. Væ vobis legiſperitis qui tuliſtis clauem ſcientiæ, ipſi non introiſtis, & eos qui introibant, prohibuiſtis. De claue poteſtatis, Matth. xxiij. Super cathedram Moyſi ſederunt ſcribæ & phariſei: omnia ergo quæcunq; dixerint vobis, ſeruate & facite. Clauem item iuriſdictionis habuerunt, ſed vt alijs, ita & hac claue perperàm abuſi ſunt, eijcientes extra ſynagogam nomen Ieſu confitentes. Quòd ſi in ſynagoga has claues cōiunctas eſſe oportebat, quanto magis in eccleſia eaſdē coniunctas eſſe oportet? quod non tantum concors veterum ſententia, ſed & res ipſa planè cōuincit. Neq; enim Chriſtus poteſtatē quam dedit apoſtolis, indiſcretā eſſe voluit, qua liceret eis pro ſuo arbitratu peccata remittere vel retinere, ligare vel ſoluere, nullo habito inter ligandos vel ſoluendos diſcrimine, alioqui alibi nō dixiſſet: Si cæcus cæco ducatum præſtet, ambo in foueā cadūt: quin ipſa vocabula remittendi & retinendi, ligandi & ſoluēdi, claudendi & aperiendi, indicant non ſolum authoritatē illam & poteſtatem, qua remittimus ac retinemus, ſed etiā inter ligandos ac ſoluendos diſcretionē, claues eſſe, quæ ſcientiæ appel- Diuiſio vtriuſq; clauis. Clauē ſcientiæ oportet ī eccleſia claui poteſtatis eſſe coniunctam. Mat. 10. Lucæ 6.

In Christo claues scientiæ. lantur. Reperias autē & in Christo ambas hasce claues copulatas. Ipse est enim in quo omnes thesauri sapientiæ Dei sunt
Apoc.5. absconditi, qui solus docet hominem scientiam, qui solus di-
Ioan.8. gnus inuentus est aperire librum & soluere septem signacula
Matth.3. eius, ipse cui dedit pater iudiciū facere, & discernere inter pa-
Esaiæ 42. Matth.12. leam & triticū: ipse de quo dixit Deus apud Esaiam: Dedi spiritum meum super eum, iudicium gētibus proferet: calamum quassatum non conteret, & linum fumigans non extinguet, in veritate educet iudicium. Quare consequens est, vt & Chri-
Ioan.20. stus apostolos (quos sua potestate ornauit, ac pro se legatione
2.Cor.5. fungi voluit) ambabus illis clauibus instructos esse voluerit,
Grego. nempe iudicij & potestatis. Quod patres acutè viderūt, qui superni iudicij principatū sacerdotibus esse cōmissum, ac pœnitentiæ sacramentū, in quo remittūtur ac retinentur peccata)
Ambro. in ser. de natali sanctorū Petri et Pauli. iudicij instar se habere dixerūt. Porrò clauis scientiæ erudit ad salutem, clauis potestatis suscipit ad quietē: clauis sciētiæ doctrina verborū corda patefacit: clauis potestatis animabus aperit regna cœlorū. Illa sciētię thesauros largitur, hęc diuitias
Hieron. in Mat. ca. 16 immortalitatis dispēsat. Quamobrē rectè dixit Hieronymus, Eos qui iudicij clauē à potestate separāt, aliquid sibi de pharisæorū supercilio assumere, vt vel dānēt innocētes, vel soluere se noxios arbitrētur, quum apud deum nō sentētia sacerdotis,
Leuit.14. sed reorū vita quæratur. Legimus in Leuitico de leprosis, vbi iubētur vt ostēdant se sacerdotibus: & si leprā habuerint, tunc à sacerdote immūdi fiant, non quo sacerdotes leprosos faciāt & immundos, sed quo habeāt notitiā leprosi & non leprosi, &
Indicat, criminū enarrationē sacerdoti faciendā. possint discernere, qui mūdus quìve immūdus sit. Quomodo ergo ibi leprosum sacerdos mūdum vel immundū facit, sic & hic alligat vel soluit episcopus & presbyter, nō eos qui insontes sunt vel noxij, sed pro officio suo, quū peccatorū audierit varietates, scit qui ligādus sit quìve soluendus. Hactenus ille.

EX his ad germanam intelligentiam eius loci Ioann.xx. quē suprà citauimus, facile pertingemus. Christus enim spiritum sanctum apostolis impertiens, ac dicens: Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis: & quorum retinueritis, retenta sunt: apostolis claues (quas ordinis vocamus) tradidit, potestatemque remittendorum ac retinendorum pecca-
Hieron. in Esaiam. c. 14. torum concesit, potestatem planè diuinam. Nam (vt diuus Hieronymus in Esaiam ait) dominus soluit compeditos, qui libe

liberati ab eo gratias referunt, dicentes: Tu dissoluisti vincu- Psalm.143
la mea. Funibus enim peccatorum suorũ vnusquisq; constrin- Prouerb.5
gitur. At (vt subijcit) eos funes atq; vincula soluere possunt & apostoli, imitantes magistrũ suum, qui eis dixerat: Quæcunq; Matth.18
solueritis super terram, erunt soluta & in cœlo. Soluunt autem eos apostoli sermone Dei, testimonijs scripturarũ & ex- Quomodo soluantur peccata claue sciẽtiæ.
hortatione virtutum. Hanc potestatem veluti omnium maximam diuus Ioãnes Chrysostomus celebrat: Intellige, inquiẽs, quanto sacerdotes honore, quanta dignitate, Spiritus sancti Ioã.Chrysost. lib. 3 de sacerdotio.
gratia dignata fuerit. Etenim qui terram incolunt, atq; in ea versantur, his commissum est, vt ea quæ in cœlis sunt dispensent: his datum est, vt potestatem habeant, quam Deus Opt. Max. neque angelis, neque archangelis datam esse voluit. Neque enim illis dictum est, Quæcunq; ligaueritis super terram, Matth.18
erunt ligata & in cœlo: & quæcunque solueritis super terram, erunt soluta & in cœlo. Habent quidem & terrestres principes vinculi potestatem, verum corporum solum. Id autem quod dico sacerdotum vinculum, ipsam etiam animam contingit, atque ad cœlos vsq; pertingit, vsqueadeò, vt quæcunq; opera- Nota (sententiã seruorũ) quæ clauem iudicij præsupponit.
ti fuerint sacerdotes infernè, illa eadem Deus supernè rata habeat, ac seruorum sententiam dominus confirmet. Iam quid ipsum hoc aliud esse dicas, nisi omnem rerum cœlestium potestatem illis à Deo concessam? Quorumcunque enim (ait) peccata remiseritis, remittuntur: quorumcunque retinueritis, re- Ioan.20
tenta sunt. Cedo, quænam potestas hac vna maior esse queat? Ioan.8
Pater omne iudicium dedit filio: At hoc video à filio totum sacerdotibus esse commissum. & post pauca: Rex aliquis si cui Simile.
ex subditis suis honorem hunc impertitus fuerit, vt potestatem habeat, quoscunq; velit in carcerẽ conijciendi, eosdemq; rursus relaxandi, is nimirum beatus & admirandus iudicio omnium fuerit: at vero qui à Deo tanto maiorẽ accepit potestatem, quanto cœlũ terra pretiosius est, quanto etiã animæ corporibus præstant, num is cõtemnendũ ministeriũ accepisse putandus est? Certe insania manifestaria est, tantũ despicere principatum, sine quo neq; salutis, neq; promissorũ bonorum compotes fieri possumus. nam & præter baptismũ & sacrosanctam Eucharistiam, quæ manibus sacerdotũ perficiuntur, cõdonandorum etiam nobis peccatorũ facultatem obtinent. Hæc ille. Certè vulgaris res esse nõ potest, quam Christus tãto verborũ

serio

Claues summa emphasi per Christum traditæ & promissæ. Matth. 16

serio promittit, inquiens: Ego dico tibi (attende verborum emphasim) quia tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo ecclesiam meam, & portæ inferi nõ præualebũt aduersus eam: Et tibi dabo claues regni cœlorum: & quodcunq; ligaueris super terram, erit ligatum & in cœlis: & quodcunq; solueris super terram, erit solutum & in cœlis. Rursus vide, quanta cum maiestate Christus hinc discessurus, apostolis hasce claues tradiderit, idq; ipso suæ gloriosæ resurrectionis die. Insufflauit

Ioan. 20

(inquit Euãgelista) & dixit: Accipite Spiritum sanctum: Quorum remiseritis peccata, remittũtur eis: & quorũ retinueritis, retenta sunt. Tantum donum nõ aliter quàm spiritu oris sui, hoc est, visibili quodam signo impartitionis Spiritus sancti (cuius solius virtute in ecclesia Dei peccata remittuntur) conferre voluit, vt omnes ad illius magnitudinis contemplationem prouocaret, & ad expendendum quàm foret hoc beneficium in ecclesia necessarium, incitaret.

Cur Christus ĩ discipulos insufflauerit.

Sed quorsum hæc, inquies? Nimirũ vt ostendamus hoc loco confessionem, quæ propriè sacerdoti fit, etiam criminũ occultorum, veluti inæstimabilẽ quendam Euangelij thesaurum per Christum indicatam, atq; vt remediũ necessarium (quo mentes peccato oppressæ, & à peccatorum pondere ac remorsu, propè desperantes, rursus ad certã spem salutis erigantur) insinuatam esse. Nam quum claues illæ ordinis (quas hic Christus confert) absq; omni controuersia animæ liberationem respiciant, anima vero non minus occultis quàm manifestis criminibus opprimatur, quin interdum occulta manifestis grauiora & periculosiora sint: planè insanus est, qui non videt hoc remedium non minus ad occulta quàm ad manifesta peccata pertinere. Rursus, qui videt necessarium esse ac rem ipsam postulare, vt scientiæ ac discretionis clauis, claui potestatis cohæreat: qui item cũ veteribus considerat hisce dominicis verbis, Quorum remiseritis peccata &c. sacerdotibus iudicij principatum, ac dinoscendi & discernẽdi inter insontes ac noxios facultatem, necnon sententiæ ferendæ potestatẽ, concessa esse, is necessariò fatebitur, sacerdotẽ peccata aliter remittere vel retinere non posse, nisi sibi prius per confessionem cognita. Neq; memoria transmittendum est, Christum apostolis non tantum potestatẽ remittendorũ, sed etiam retinendorum criminũ fecisse. At quî discernet sacerdos, sint ne peccata remittenda

Confessio sacramẽtalis p Christum insinuata.

Cypr. sermo. de lapsis.

Sacerdos aliter peccata nõ remittit, nisi confessa.

Remissio ac retẽtio discrepationem requirunt.

tenda vel retinéda, nisi prius eorum audierit varietates? Quo pacto, quæso, is (qui euangelicus ille stabularius est) vulneribus ægroti vinum & oleum veluti prudens medicus infundet, ac accuratam eius curam habebit, nisi prius vulnus diligenter inspexerit ac morbi radices inuestigauerit? Quomodo per cõtraria contrarijs medebitur, nisi nouerit vtraq;? Neque enim ineptiunt, qui quod à Boethio dictũ est, similitudine quadam huc transferunt: nempe, Si operam medicantis expectas, oportet vt vulnus detegas tuum. Quòd scilicet hac similitudine nõ tantum Christus, sed & scriptura passim vtatur, medicos animæ ad medicos corporis conferens, qui per fidele ministerium opitulentur saluti, medicinam adhibentes, nimirum fomenta verborum. Rursus, qua ratione præoccupatum in aliquo delicto, presbyter instruet in spiritu lenitatis, nisi delicti speciem (quod diuina instructione amputãdum est) perceperit prius? Quo tandem pacto, sermone Dei & testimonijs scripturarum & exhortatione virtutũ soluet ligatos, nisi vitiorum nodos, quibus (vti funibus peccatores constringuntur) arte quadam nõ vulgari, enodari, explicare ac dissoluere curauerit? Quamobrem recte Gregorius in Ioan. cap. xx. Videndum (inquit) quæ culpa, aut quæ pœnitẽtia sit sequuta post culpam: vt quos omnipotens Deus per compunctionis gratiam visitat, illos pastoris sententia absoluat. Tunc enim vera est absolutio præsidentis, quum etiam sequitur arbitrium iudicis.

Lucæ 10. Boethius. August. in psal. 87. & in psal. 66. Galat. 6 Hieron. in Esa. ca. 14 Prouer. 5. Gregor. in Io. cap. 20

QVòd si nobis dicas, Non assentior veteribus, qui verba ligandi & soluendi, remittendi & retinendi, disquisitionem quandam criminum exigere existimauerũt. Sed ipse hæc verba ad fidem tantũ refero, vt is soluendus sit, qui dicat se tantum credere, sibi per Christum remissa esse peccata, etsi non cõfiteatur eadem speciatim: is verò solus ligandus sit, qui Euangelij promissioné respuit, verbũ Dei auersatur aut contemnit. In summa, qui sibi peccata remitti non credit. Respondebimus, nos nequaquam inficiari, fidẽ remissionis peccatorũ, quam in nobis efficit Spiritus sanctus, omnino necessariam esse in pœnitẽte, qui velit clauium fructum percipere. Nam vt clauis non aperit seram, nisi sera ad recipiendam clauem sit disposita: sic virtute clauium spiritualium nõ soluitur peccator, nisi mentem habeat hac fide præparatam. Quo fit, vt patres interdũ hanc fidem & Spiritum sanctum qui fide datur,

Obiectio. Dilutio. Orig. hom. in Matth. quem lege caute.

clauem

Ambro. in ser. de natali Petri & Pauli. clauem regni cœlestis appellent, quòd sine fide præambula & Spiritu sancto, nec sacerdos clauibus dignè vtatur, nec claues in peccatorũ cordibus aperiẽdis sint efficaces, sed claues nihil aliud esse, quàm fidem aut Spiritum sanctũ, id planè negamus. Claues aliud sunt quàm fides. Nam apostoli & fidem & Spiritus sancti reuelationem habuerunt, priusquam Christus ipsis claues vel promitteret, vel daret: Mat. 16. 18 Ioan. 20 ergo claues esse oportet quid præter fidem, hoc est, potestatem quandam qua in ecclesia pœnitentes quum accedunt per fidem ac confitentur, & confessi per tenentes ecclesiæ nomine claues correpti soluuntur & ligantur. In quam sententiam August. de doc. Christia. lib. 1. c. 17. & 18 diuus Augustinus dixit, Christũ has claues ligãdi ac soluendi ecclesiæ dedisse, scilicet vt quisquis in ecclesia eius, dimitti sibi peccata non crederet, non ei dimitterentur: quisquis autẽ crederet, seq́; ab his, correptus, auerteret, in eiusdem ecclesiæ gremio constitutus, eadem fide ac correctione sanaretur. Nota verbum (correptus.) Quisquis enim (vt subdit) non credit dimitti sibi posse peccata, fit deterior desperando, quasi nihil illi melius quàm malum esse remaneat, vbi de fructu suæ conuersionis infidus est. Hæc ille. De fide ad Petr. cap. 3 Neq; enim frustrà dixit Augustinus, vt quisquis in ecclesia correptus se à peccatis auerteret, quemadmodũ idem alibi dixit, Pœnitentiam tunc peccatori prodesse, si eam in ecclesia catholica gerat, cui Deus in persona beati Petri ligandi soluendiq́; Matth. 16 tribuit potestatem, dicens: Quæ alligaueris super terram, &c. Quanto ergo rectius & veteres & recentiores catholici patres locum illum Ioan. xx. de tali potestate remittendi & retinendi peccata (quæ confessionẽ præambulam requireret) intellexerunt? Hugo victorinus. Inter recentiores Hugo Victorinus non contemnendus author, sic ait: Deus homo, homines, qui puri homines erant, participes fecit potestatis suæ, vt officiũ eius implerent, pœnitentium confessionem suscipiẽdo, vt & potestatem eius exercerent, pœnitentibus & confitentibus peccata remit- Ioan. 20 tendo, quum inquit: Accipite Spiritũ sanctum, &c. Iam quis est tam stupidus, qui non potius ducat, patrũ, imò totius ecclesiæ consensum in interpretãdis scripturis, singularibus quorundã atq; exoticis sententijs anteponere? præsertim quum patrum sentẽtia Christi verbis quammaximè cõsentanea sit, præsertim si fines absolutionis & clauiũ in ecclesia relictarum intuearis?

Quid per verbũ re- NObis certè plurimum hallucinari videntur, qui per verbum (retinere peccata) nihil aliud intelligunt, quàm re-

linquere eum, qui verbum Dei auersatur, suo errori existiman tes locos euangelicos, qui de clauibus sunt, quod ad retentionem seu ligationem attinet, nihil aliud continere aut velle, quàm quod Christus Matth. x. tradidit: Quicunque nõ receperit vos, neq; audierit sermones vestròs, exeuntes foras de domo vel ciuitate, excutite puluerem de pedibus vestris &c. Nam quis non videt claues ad soluẽdos vel ligandos fratres qui de ecclesia sunt, ecclesiæ traditas esse? Locus autem ille Matth. x. de his qui foris sunt, loquitur, fidem in Christum & Euangelium repudiantibus vel corrumpentibus, qui non clauium virtute, sed infidelitate sua & proprio iudicio condemnantur, quos tanquam deploratos, nisi resipuerint, relinquẽdos Euangelium & Apostoli tradiderũt. De quibus Paulus dixit: Quid enim mihi de his qui foris sunt, iudicare?

mittendi peccata intelligatur. Discrimen locorum Matth. 10. et Ioan. 20

1. Corint. 5

QVòd si iam tandẽ hoc euicimus, quod ipsa verba Christi (Ioan. xx.) planè euincunt, nempe sacerdotibus (qui hac parte apostolorũ in ecclesia successores sunt) potestatem & retinendi & remittendi peccata, seu soluendi atq; ligandi traditam esse: consequens est, & illic pœnitentiæ sacramentum (quippe visibile in ecclesia signum inuisibilis gratiæ, hoc est, remißionis peccatorũ) institutũ, quod necessariò præcedit confeßio. Quamobrem etsi Christus illic expreßim confeßionem non præceperit, tacitè tamen indicauit, veluti rem necessariam, sine qua ad absolutionem sacramentalem perueniri nõ potest. Quid enim soluet aut ligabit, quid remittet aut retinebit sacerdos, si nihil ei confessum erit? Quomodo laborantes & oneratos vice Christi reficiet, qui nescit qua ex parte premantur ac vrgeantur? Christus scrutator renum & cordium, & qui nouerat omnia, interrogat cæcum: Quid vis vt faciam tibi? & sacerdos homo mortalis, alterius conscientiæ penitus ignarus non rogabit? Quibus morbis vis succurrã? Diuus Ioannes Chrysostomus, quem suprà retulimus, requirit, vt confitentes Deo (quem nihil latet) non solum non fateamur peccatores esse, sed & singula delicta computemus ac recenseamus, quòd aliter homo morborũ suorũ oblitus, misericordiæ medicinã nunquam fideliter ac recte petierit. Quanto magis homini sacerdoti enarranda est peccatorũ varietas, eorum saltẽ, quæ cõscientiã detinent alligatã, nõ quidẽ sacerdotis, sed confitẽtis gratia, vt dignã percipere poßit medicinam?

Pœnitentiæ sacramentum, Ioan. 20. per Christum institutum.

Chrysost.

Argu

Obiectio. ARgutantur quidam, Christum nullibi confeßioné præcepisse, proinde homines Christianos ad eam non esse alligandos. Sed hi nostro sanè iudicio verbis tantum
Dilutio. inanibus sophisticantur. Christus ægrotis medicum, oneratis ac laborantibus refectorem & consolatoré ostendit. Ergò ne tibi videtur is ægroto (qui reconualescere volet) satis præcepisse, vt medicum adeat, qui medicinam ostendit? Quin ægrotis vt ad medicum properent, præceptis non est opus: sed morbus ipse satis interpellat infirmum, qui docet non bene habentibus, sed male habentibus opus esse medico. Tacemus inte-
Matth. 9 rim quòd Christus non coactos, sed voluntarios nos ad salu-
2. Corin. 9 tem perducit. libera est fides, libera sunt sacramenta, adeò vt nemò vel ad baptismum capiendum cogendus sit. Quis tamen ob id neget baptismum non esse necessarium aut præceptum, volenti regnum Dei videre? Ad eundem modum nemo delinquentem absolutè cogit vt confiteatur, attamen si velit certum testimonium remißionis peccatorum (quæ eum angunt) accipere, necesse est, vt absolutioni confeßionem præmittat. Et vt pertinacißimè negent, hanc cõfeßionem quæ sacerdoti fit, in scripturis non habere mandatum, nunquam tamen commonstrabunt absolutionem (diuinum illud beneficium) vlli hominum vnquam in ecclesia fuisse impensum, nisi primũ confesso. Quamobrem quum & ipsi fateantur absolutionem sacerdotis esse liberalem promißionem, & pretiosißimum thesaurum gratiæ Dei, in quo Deus nobis exhibeat & proponat suã misericordiam & remißionem peccatorum, proindeq; Christiano etiam nomine eum indignum esse, qui hunc tam pretiosum thesaurum cõtemnat, imò qui non summo desiderio eundem quærat & amplectatur: consequens est, vt cogantur, velint nolint, fateri hanc confeßioné haud esse de numero eorum, quæ Christianò homini criminibus obruto liberũ sit vel
Augustin. facere vel omittere. Nam si omnino liberum facis Christiano, vt confiteatur vel nõ cõfiteatur, vt sibi dicat, occultè ago, apud Deum ago, nouit Deus, qui mihi ignoscit quæ in corde ago: ergo (quemadmodũ inquit quidam vir pius) sine causã dictũ
De pœnit. dist. 1. cap. agite. est, Quæ solueris in terra, erunt soluta & in cœlo? Ergo sine causa claues datæ sunt ecclesiæ? frustramus Euangelium Dei, frustramus verbum Christi, si promittimus vobis quod ille negat, nónne vos decipimus? Quanto rectius ergo idem ille colligit,

ligit, agendam esse pœnitétiam, qualis in ecclesia Dei agitur, vt pro nobis & ecclesia oret, quàm isti, qui peccatores à cõfessionis necessitate absoluunt? Præterea etsi liberã faciant isti confessionem auricularem (vt vocant) fatentur tamen & ipsi retinendam esse eam in ecclesia, ne prorsus inexplorati cõtra præceptum Paulinum ad communionem admittantur, in quo patribus accedunt, qui testantur in omni ecclesia sacerdotibus se verè præceptum fuisse, vt viderent, ne indignos ad cõmunionem admitterent, & vt cæteros sileamus, vehemens est hic beatus Cyprianus martyr sermone de lapsis, vbi inter cætera ignauos sacerdotes increpans, ait, contra Euangelij vigorem, contra domini ac Dei legem temeritate quorundam laxari incautam communicationem: Irrita (inquit) & falsa pax periculosa dantibus, & nihil accipiétibus profutura. Et post pauca ait: Ante expiata delicta, ante exomologesim factã criminis, ante purgatam cõscientiam sacrificio & manu sacerdotis, ante offensam placatam indignãtis domini & minantis, pacem putant esse, quam quidam verbis fallacibus venditãt. Non est pax illa, sed bellum: nec ecclesiæ iungitur, qui ab Euangelio separatur. Ne verò tergiuerseris, ac neges Cyprianum de exomologesi, quæ sacerdoti secretò fit, loqui, audi quid idem ille sanctus martyr paulò ante dixerit; Imperitus (inquit) est medicus qui tumentes vulnerum sinus manu parcente contrectat, & in altis recessibus viscerum virus inclusum dum seruat, exaggerat, aperiendũ vulnus est & secandum, & putredinibus amputatis, medela fortiore curandum. Quin Cyprianus postea eodem sermone secretæ confessionis manifestissimus locupletissimusque assertor est, cuius testimonium infrà adducemus copiosius. Quæ quum ita se habeant, nec inficientur illi, eum hominem qui vel negligit vel contemnit tam pretiosum absolutionis thesaurum (non hominis, sed Dei verbum & munus) hunc ne quidem Christianum dicendum, sed à communione arcendum, quòd contemnat id quod Christiano contemnere non licet, eoque contemptu committat, ne remissionem peccatorum accipiat, ac certum de se signum præbeat, quòd Euangelij contemptor sit. Quum, inquam, hæc illi multis exaggerent, non videmus cur tam sint iniqui huic confessioni secretæ, qua sine is thesaurus non percipitur, & tam grauis censura incurritur.

Inexplorati ad communionẽ non admittendi.

1. Cor. 11

Cypria. in ser. de lap.

Ibidem.

Cyp. de cõfessione secreta loquitur.

Canon Cōcilij generalis, q incipit, Omnes vtriusque sexus, &c. defendi, ac explicatur.

QVòd generalis Concilij constitutionem, quæ incipit, Omnes vtriusq; sexus, &c. suggillent, id nobis suo more agere videntur. Certè vt, quod sentimus, dicamus, verbis tantum pugnāt, re ipsa nihil efficiunt. Quid enim aliud statuit Conciliū, quàm quòd illi ipsi ecclesiæ disciplinā exigere, & plenum esse pietatis, persuadent? Concilium nō aliter cogit fideles (quum ad annos discretionis peruenerint) saltē semel in anno omnia sua delicta proprio sacerdoti confiteri, & Eucharistiæ sacramentū (saltem in Paschate) reuerenter recipere, quàm vt cōtemnentes idipsum facere, ab ingressu ecclesiæ arceat: & vita defunctos, ecclesiastica sepultura prohibeat. At illi absolutionis thesauri (vt verè dicunt) nō æstimādi contemptores, nō solum à sacramētis depellunt, sed & Christiani nominis nomenclatura indignos decernūt. Vide verò, quorū coërcitio seuerior, ecclesiæ ne, an eorū qui ecclesiā insectātur.

Quomodo cogat concilij ad cōfitendum.

Cæterùm habet & Euangelium legem suam, habet & suā disciplinam. Atq; interim tamen verum est, coacta seruitia Deo non placere. Lex bene volentem instruit, quid sequatur: maleuolentem terret, donec iusta censura volentem faciat. pædagogus est enim ad Christum. Quòd aiunt Concilium præcepisse quod impossibile est, nempe omniū peccatorum confessionem, quum Dauid dicat: Delicta quis intelligit? ab occultis meis munda me. Et iterum: Comprehenderunt me iniquitates meæ, & non potui vt viderē, multiplicatæ sunt super capillos capitis mei, &c. Certè sic argutando non satis candidè interpretantur Canonem Concilij, qui omnium peccatorum appellatione, tantum intelligi voluit peccata cōfitenti cognita. Nec alio consilio Canon omnia peccata confiteri voluit, quàm vt omnes (secundum diui Chrysost. sententiam) admoneret, vt accessuri Confessarium, conscientiam suam prius per interiorem confessionem discutiant, & delicta sua in memoriam etiam sigillatim reuocēt, ac tandē eiuscemodi discussione (qualem solemus in rebus arduis adhibere) præuia, sacerdoti omnia peccata cognita sigillatim, cætera verò quæ non magnopere angunt & cruciant conscientiam, oblita item ac neglecta, generatim confiteantur, atq; eatenus Canon nō alligat confessurum ad certum tempus, liberum relinquens quo anni tempore confiteatur. Quòd autem Canon vnumquenq; fidelem astringit ad percipiendum (saltem in Paschate) Euchari-

Coacta seruitia Deo non placere.

2.Cor.9

Obiectio.

Psal.18

Dilutio.

Quomodo cōfitendū, & de qbus peccatis.

Canon nō ligat pec-

stiam,

ſtiam,nouum videri non debet, quum & Fabianus martyr & pontifex non multo poſt apoſtolorum tempora & Agathen. & Elibertanum Concilium decreuerunt, ne inter catholicos quidem eos connumerandos,qui ſaltem in Paſcha,Pentecoſte & Natali domini non communicauerint,niſi fortè quis maioribus criminibus quibuſlibet impediatur. Quæ diſciplina,vt alia multa,nimirum refrigeſcente hominũ charitate, in Concilio generali per eccleſiam facta remiſsior eſt,ſic tamen,vt Canon non cogat indignos & nauſeantes ad ſacerrimam illam communionem, quinimo tales de proprij ſacerdotis conſilio tantiſper à communione abſtinere vult, donec bonam voluntatem participandi ſacramenti accipiant, ſeu ea quæ à communione pœnitentem abſtinere ſuadent, expient. Quod verò proprio ſacerdoti confitendum eſſe, Canon præcipit,id vetuſtiſsimis canonibus,& antiquiſsimorum Conciliorũ decretis quàmmaxime cõſentaneum eſt,quæ prohibent,ne quiſquam epiſcoporum aut ſacerdotum ſe in alterius parochiam ingerat,niſi id vel de conſenſu alterius,vel neceſsitate ita ſuadente fiat. Atq; huc non parum facit quod Paulus iubet Tito, vt conſtituat oppidatim presbyteros, & quod ex libro Prouerb.cap.xxvij. huc per allegoriam non ineptè deflectitur:Diligenter (inquit)agnoſce vultum pecoris tui, tuoſq; greges conſidera, &c. Non erat ergo cur Canon ille tanti Concilij, cui non ſolum primores eccleſiæ Latinæ, ſed & Græcæ, maximo certè numero interfuerunt, tam acerbè tractaretur.

catorẽ, vt certo tempore cõfiteaĩ ſacramẽtaliter.

Fabianus. Ex cõcil. Agathen. & Eliber.

Olim ter ĩ anno communicandum.

cap. omnis vtriuſque.

Quatenus canon cogat anno ſemel cõmunicare.

Cur proprio ſacerdoti confitendum.

Ad Tit. 1

VT tandem eo vnde digreſsi ſumus, reuertamur, habes iam (vt ſperamus) explicatum ſatis, quàm faciat locus ille in Ioan.xx. Quorũcunq; remiſeritis,&c.ad aſtruendam confeſsionẽ quæ ſacerdotibus fit: habes, quàm magnificas claues,hoc eſt,quantã poteſtatem Chriſtus vicarijs ſuis in terra reliquerit,ob quam Deo(qui talem dedit poteſtatem hominibus)ſummas gratias ex toto corde agere oporteat: habes,quantum huic poteſtati,quæ eſt vnica peccatorũ & infelicium conſcientiarum conſolatio,tribuendum ſit: quam contempſiſſe, Chriſtũ ſpreuiſſe ſit, quòd hic idem ſit forum Dei & forũ ſacerdotis,adeò vt non putemus præterea opus eſſe alios locos adferre, ex quibus catholici doctores hanc confeſsionem aſſerunt,quòd vnus ille quem tractamus, noſtra ſentẽtia ſuffecerit,ad cõmonſtrandum id quod intẽdimus. Interim nõ

Epilogus.

Hic eſt idẽ forum Dei & forũ ſacerdotis.

ignoramus id,quod Iacobi v.legimus, nempe, Confitemini alterutrũ peccata vestra, & orate pro inuicẽ vt saluemini, videri non tantũ scholasticis penè omnibus, sed & veterioribus doctoribus de cõfessione sacramẽtali mandatũ,sic,vt Christus hanc confessionem insinuasse, diuus verò Iacobus promulgasse videatur. nec habet hæc sententia quid absurdi. Nam etsi locus is,etiam ad fraternam cõfessionem trahi possit,quis tamen negauerit,eundem de sacramentali confessione potissimum intelligendum? si enim tanta est absolutionis virtus & dignitas,quemadmodum suprà ostendimus, atq; hæc præter confessionem,quæ sacerdoti fit, obtineri non possit:nemo iure dubitauerit,diuũ Iacobum velle vt confiteatur homo mortalis mortali,idq; potissimum sacerdotibus, qui certe cõsolationẽ conscientijs nostris in verbo absolutionis adferre possunt. Neq; enim opus erat vt Apostolus expressim diceret, Cõfitemini sacerdotibus, quòd Christus alibi commonstrauerit, quinam sint qui potestatem habeant remittendi, & retinendi peccata. Vt interim taceamus ipsum Apostolum eodem penè contextu sermonis presbyterorum meminisse, quos iubet induci super ægrotos, vt orent super eos, vngentes eos oleo in nomine Domini,non sine promissione salutis, alleuiationis & remissionis peccatorũ, cui statim prædicta verba subnectit in hunc modũ:Confitemini ergo alterutrum. Quòd si fateris Iacobum præcepisse(nimirum ex Christi institutione) vt confiteamur inuicem delicta,frater fratri,à quo tanta conscientię consolatio nõ speratur:quãto magis fatebere ex eiusdem sententia fuisse, vt grauatam habentes conscientiã,cui priuatus, potestate clauiũ carens,mederi non potest,confiteremur sacerdotibus,Christi vice fungẽtibus, in quorũ manus Christus salutem nostrã quodãmodo posuisse videtur? neq; enim verbũ, Alterum, sacerdotes excludit. Nam & qui præcipit vt medeamur alterutrum, omnino vult vt pro ratione morbi medicus deligatur. Ex prædictis itaq; iudicabis,num hæc cõfessio mandatũ habeat in scripturis, quod primũ discutiẽdũ suscepimus.

Sic sentiũt Theophy. & Beda.

Iacobi 5.

Chrys. lib. 3. de sacer.

Verbũ (Alterutrum)

Sequitur vt doceamus, hanc confessionem exemplum ac ac testimoniũ habere in scripturis. Hic nullis certabimus argumentis cum contentiosis, sed tantum opponemus eis anthoritatem magni illius Basilij, quæ apud omnes catholicos hactenus fuit sacrosancta: is cùm sacerdotibus confiten

Hanc confessionẽ in script. exẽplũ & testimoniũ habere ꝓbat.

fitendum esse asseruisset, assertionē suam exemplis & testimonio scripturæ confirmat. Sic (inquit) & hi qui antiquitus pœnitebant, inueniuntur apud sanctos confeßi esse peccata sua. Scriptum est enim in Euangelio, Quia Ioanni Baptistæ confitebātur populi peccata sua. & in Actibus apostolorum, apostolis hi qui baptizabantur. Hæc ille.

Basilius in reg. mona. cap. 21. Matth. 3 Acto. 19

REstat vt doceamus, hanc confeßionem, vniuersalem consensum ecclesiæ omnium temporum pro se habere, nec ostendi posse eandē vel in ecclesia Græca, quoad eadem ecclesia in catholica vnitate perstitit, penitus abolitam fuisse.

Hanc confeßionem toti⁹ ecclesiæ consensu cõfirmari.

POst apostolos primi numerantur, Clemens Petri succeßor, & Dionysius Areopagita Pauli discipulus, vterque martyr. Ille satis perspicuè hanc confeßionem (qua conscientiā apud sacerdotem exoneramus) hisce verbis asserit: Si fortaßis (inquit) in alicuius cor vel liuor, vel infidelitas, vel aliquod malum latenter irrepserit, non erubescat qui animæ suæ curā gerit, cõfiteri hęc ei qui præest, vt ab ipso per verbū & consiliū salubre curetur, quo poßit fide integra & bonis operibus pœnas æterni ignis euadere, & ad perpetua vitæ præmia peruenire. Et iterum: Quod in nauigatione pelagi humanæ vitæ ferendi sunt vomitus & succussationes & agitationes, quum ex confeßione peccatorum & reiectione criminum velut malè congregati in visceribus fellis eiectio facienda est, & abijcienda prorsus à corde, intrinsecus latens amaritudo peccati, si qua fortè ex desiderijs iniqua, velut ex cibis noxijs congregata est, quam vtiq; quum euomuerit quis & abiecerit, ingentis ægritudinis liberabitur morbo, si tamen post vomitū, quæ ad sanitatem pertinent, sumat.

Clemēs Petri succeßor.

Ei q̄ præest, nimirū sacerdoti.

Satisfactio

ALter, nempe Dionysius, Demophilum monachū acriter increpat, quòd impium ad pedes sacerdotis procidentem, ac confitentem, verecundè se ad peccatorū remedia quærenda venisse, calce reiecerat, & vsurpato sacerdotali officio, sacerdotem communionem dantem lapso, conuitijs lacerauerat. Subindeq́; (vir ille sacer) diffinit omni ratione carere, Dei causa peruertere diuinitus traditum ordinem, quòd distinctiones ordinesq́; confundere, sacratißimas Dei sanctiones & iura transgredi sit, nimirum indicans, hanc confitendi rationem ex iure diuino promanare ac descendere.

Dionysius Areop. ad Demophilum. Cõfeßio. Satisfactio

Obiectio. VT autem quidam contendant, opera Clementis apocrypha esse, ac negent hunc Dionysium eundem esse quem Paulus Athenis conuertit, nihil (quod ad præsentem rem attinet) refert. Dilutio. Nam id saltem diffiteri nequaquam possunt, vtrosque illos authores, quales nunc in ecclesia extãt, vetustissimos esse, quod vel satis est ad euincendum, hanc confessionem esse longe vetustissimam: nec interim quæcunque apocrypha sunt, falsa sunt.

Tertul. de pœnitent. TErtullianus vicinus apostolicorum temporum, testatur non facti solum, verùm & voluntatis delicta vitanda, & pœnitentia purganda esse, sic vt non sola cõscientia proferatur, sed aliquo etiam actu administretur, qui magis Exomologesis quid. Græco vocabulo, nẽpe (exomologesis) exprimatur, quẽ prosternendi & humiliandi hominis disciplinam vocat, conuersationem iniungentem misericordiæ illicem: & postea inter Satisfactio opera pœnitentiæ recenset, presbyteris aduolui: atq; arguit eos, qui hoc opus ac publicationem sui aut suffugiunt, aut de die in diem differre præsumũt, pudoris magis memores quàm salutis: veluti illi qui in partibus verecundioribus corporis contracta vexatione, conscientiam medentium vitant, & ita Pudor intolerãdus, nolle occulta confiteri. cum erubescentia sua pereunt: quem pudorem subinde intolerandum pronuntiat, modis omnibus persuadens, vt peccator in exomologesi, secunda subsidia statuat, suam salutem ne deserat, aggrediq; ne cesset id quod sciat mederi sibi. Atq; alibi ait, Secunda subsidia post lapsum in confessione. Deum Adam ad confessionem peccati prouocasse, vt scilicet conderentur nobis exempla confitendorũ potius delictorũ quàm negandorum, vt iam tunc initiaretur euãgelica doctrina: Matth. 12 Ex ore tuo iustificaberis, & ex ore tuo cõdẽnaberis.

Origenes in psal. 37 ORigenes, ecclesiarũ post apostolos magister (vt diuus Hieronymus ait) in psalmo trigesimo septimo, verba ac sententiam Clementis (vt videtur) imitatus, sic habet: Vide quid nos edoceat scriptura diuina, quia oportet peccatum non celare intrinsecus: fortasis enim sicut hi qui habẽt intus clausam escam indigestam, aut humoris vel phlegmatis stomacho grauiter imminentia, si vomuerint, releuantur: ita etiam hi qui peccauerunt, siquidem occultant & retinent intra se peccatum, intrinsecus vrgentur, & propemodum suffocantur à phlegmate vel humore peccati. Si autem ipse sui accusator fiat: dum accusat seipsum & confitetur, simul euomit

mit delictum,atq; omnẽ morbi digerit causam. Tantummomo(vt subijcit) circunspice diligentius, cui debeas confiteri peccatũ tuũ. proba prius medicũ,cui debeas languoris causas exponere,qui sciat infirmari cum infirmitate,flere cum flente,qui cõdolendi ac cõpatiendi nouerit disciplinã,vt ita demum,si quid ille dixerit,qui se prius eruditũ medicum ostẽderit & misericordem,si quid consilij dederit,facias & sequaris, si intellexerit & præuiderit talẽ esse lãguorẽ tuum,qui in conuentu totius ecclesiæ exponi debeat & curari,ex quo fortasis & cæteri ædificari poterunt,& tu ipse facile sanari:multa hoc deliberatione,& satis periti medici illius consilio procurandum est.Idem in Homilia cap.ij.Leuitici,opponens sacrificijs veteris legis pro peccatis,expiationes euãgelicas,post septem remissiones,hoc est,peccatorum expiationes,octauam esse dicit eam,quæ fit per pœnitentiam, duram quidem & laboriosam.Quum(inquit)lauat peccator in lachrymis stratum suũ, & fiũt ei lachrymæ panes die ac nocte,& quum non erubescit sacerdoti domini indicare peccatũ suum,& quærere medicinam secundum eum qui ait: Dixi,pronuntiabo aduersum me iniustitiam meã domino,& tu remisisti iniquitatẽ cordis mei Alibi idem Origenes id,quod suprà diximus(nempe,ostendi non posse,vllum vnquam absolutum, nisi prius confessum) confirmat,dicens: Qui non prius animæ suæ vitia & peccatorum suorũ cognouerit mala,& proprij oris confessione prodiderit,purgari is atq; absolui non poterit.

Medicus, hoc est, cõfessari9 sacerdos, q̃lis deligẽdus.

Origen.in homil.2.c. Leuitici. Cõfessio, vt vocãt, auricularis.

Psal.31.

Oríg.lib. 3.periarc. cap.1.

ORigeni Græco Cyprianũ Latinum,illustrem ecclesiæ doctorem & martyrem, annectamus.Is in sermone de lapsis(quẽ & suprà citauimus)modis omnibus cohortatur,vt non modò manifesta,sed & latentia peccatorum vulnera detegamus,& occulta solaque cogitatione perpetrata delicta cõfiteamur.Et vt planè videas,eum confessionẽ secretam,quæ sacerdoti fit,admodũ probasse,eandemq; tum in vsu fuisse,sic ait:Deniq; quando & fide maiori,& timore meliore sunt,qui quanuis nullo sacrificij aut libelli facinore cõstricti, quoniam tamẽ de hoc vel cogitauerũt,hoc ipsum apud sacerdotes Dei dolenter & simpliciter confitentur,exomologesim consciẽtiæ faciunt,animi sui põdus exponunt,salutarem medelam paruis,licet & modicis vulneribus exquirunt, scientes scriptum esse,Deus nõ irridetur.Et post pauca:Confiteantur,

Cyp.ĩ ser. de lapſ.

Occultorum confessio.

Ibidem.

inquit, singuli, quæso vos fratres, delictum suum, dum adhuc, qui deliquit, in seculo est, dum admitti confessio eius potest, dum satisfactio & remissio facta per sacerdotes apud dominum grata est. Alibi hunc recte agere pœnitétiam ait, qui diuinis præceptis mitis & patiés, & sacerdotibus Dei obtemperans, obsequijs suis & operibus iustis dominum promeretur.

Satisfactio

Cypria. ad clerum de modo agẽdi pœnitẽtiam.

HVic iungendus est Nicephorus Carthophylax, qui ad Theodosium monachum sic scribit: Ligandi soluédiq; prouincia pontificibus ipsis à clementissimo Deo nostro demãdata est. Siquidem ad Petrum ait: Quæcunq; ligaueritis, ligata: & quæcunq; solueritis, soluta erunt. Vnde (vt subijcit) olim omnes oportebat ad ipsos põtifices accedere, suaq; illis occulta prodere, & sic vel recõciliationem vel repudium ferre. Ignoro auté (inquit) quî factum sit, quur hæc minus obseruentur, quamuis existimem põtifices negotij tædio, frequétiq; multitudinis turbulentia defatigatos, id operæ ad monachos transmisisse, ad eos scilicet, qui verè probati sunt, alijsq; valeant esse vtiles. Ecce quàm perspicuè vir ille pius moré confitẽdi sacerdotibus, ex diuinis literis asserit ac cõprobat, quãuis suis temporibus id vsu venisse dicat, quod & nostris, nempe per pontifices & sacerdotes, vt otiosius viuerent, onus audiendarum confessionum secretarũ tum in monachos, veluti nunc in fratres mendicantes, esse reiectum, non sublatum. Et quid clarius eo quod sequitur: Porrò si quid expertus sit & frugi, & quum hoc sacerdotio fungatur, ad illum in primis accedendum: nam poterit indigo prodesse, accedentem se diligentius curare, recõciliare item & corrigere? Ac paulò post, sacerdotem officij sui commonés: Lapsos (inquit) spiritalibus increpationibus admonebit, vtiliter consulet, vitam futuram & æterna supplicia in memoriam reducet. Vnum cauebit, ne indulgentius & citra omnem obiurgationem absoluat, fiatque alienorum criminum particeps.

Nicephor' ad Theodo.

Matth. 16.

Occultorũ secreta confessio antiquissima.

Ibidem.

Expertus & frugi sacerdos deligendus.

Ibidem.

Officiũ cõfessarij.

Quid cauẽdum.

NOn obscurius magnus ille Basilius, & ipse Græcus, hãc confessionem secretam testatur. Locus est ex dialogo, qui Regulæ monachorum inscribitur, per Ruffinum synchronon diui Hieronymi, verso. Cap. xxj. quærit monachus: Qui vult pœnitere, peccata sua an omnibus debet confiteri & quibuslibet, an sacerdotibus tantũ, an cæteris quibusq;? Respondet Basilius: Clementia Dei erga eos qui deliquerunt mani

Basi. i reg. mona. c. 21

manifesta est, secundum quod scriptum est: Qui non vult mortem peccatoris, sed vt magis conuertatur & viuat. Quia ergo confessionis modus ad hoc aptus est, & conuertens se à peccato, fructus dignos ostendere debet pœnitentiæ, secundũ quod scriptum est: Omnis arbor quæ nõ facit fructum bonum, excidetur, & in ignem mittetur: necessarium videtur his quibus dispensatio mysteriorũ Dei commissa est, confitenda esse peccata. Demonstraturus quoque, hanc confessionem habere in scripturis testimonium, & exemplum, ambo illa loca ex Euangelio Matthæi & Actis apostolorũ suprà citata, affert. Ne verò putares, non confitenda parua delicta, eodem libro, capite decimooctauo monet, Nihil oportere cõtemni tãquam paruum, quòd de omni verbo otioso quod locuti fuerint homines, de eo rationem in die iudicij reddituri sint. Rursus cap. xcviij. rogat monachus, an deceat, quum soror aliqua confitetur quodcunq; delictum suum presbytero, etiam matrẽ monasterij adesse? Respõdet Basilius: Honestius mihi videtur esse & religiosius, vt per seniorem matrem presbyter, si quid illi videtur, sibi statuat, & modum & tempus pœnitẽtiæ imponat ad emendationem eius quam corrigi desiderat à peccato: nimirum significans magis conuenire, ne soror matris imperio subiecta, non aliter oneretur satisfactione pœnitentiæ, quàm ex matris cõsilio, quæ omnibus sororibus prospicit. Nec cessat rogare monachus, Vtrum decet gesta turpia cõfitentis, vel obscœna inuerecundius annuntiare omnibus, aut certis quibuslibet aut quibuscunq;? Respondet Basilius: Confessio peccatorum hanc habet rationem, quam vulnus habet aliquod corporis, vel passio quæ medico demõstranda est. Sicut ergo non omnibus quis vitia vel vulnera corporis sui reuelat, nec quibuslibet, sed his tantum qui summæ peritiæ testimonium habent, & curæ ac medelæ disciplinam: ita confessio peccatorum fieri debet apud eos tantummodo, qui curare hæc præualent & emẽdare, secundum quod scriptum est, Vos qui fortiores estis, infirmitatem infirmorum portate, hoc est, auferte & exportate per curationem. Vide vero quàm pulchrè tres illi insignes Græciæ magistri ac egregia luminaria, nempe Origenes, Nicephorus, & Basilius, in hac re confessionaria concinant, & quod comprobandum recepimus, luce clarius affirment.

Ezech. 18. Matth. 3. 7 Necessaria cõfessio sacramentalis. Matth. 3. Acto. 19. Idẽ ca. 18. Matth. 12. Satisfactio An reuelãda confessio. Simile. 1. Thess. 5.

IAm rursus aliud par duorum (omnium sententia) celebratissimorum ecclesiæ Latinæ doctorum copulabimus, nempe diuos Hieronymum & Augustinũ. Nam Ambrosiũ Latinum Chrysostomo Græco conferendũ seruauimus. Diuus itaq; Hieronymus primùm eo loco quẽ suprà citauimus, nempe in cõmentarijs supra Matthæum, huius confessionis meminit, quũ episcopum vel presbyterum, aliter ligare vel soluere peccatorem prohibeat, nisi primum peccatorum audierit varietates, & iam hinc sciat quis ligandus sit, quive soluendus. Qui locus apertè conuincit, & diui Hieronymi tẽpore, cõfessionem sacerdotibus cum enumeratione delictorũ factã fuisse. Deinde perspicuũ testimoniũ eius habes in commentarijs super Ecclesiast. cap. x. Si quẽ (inquit) serpens diabolus occultè momorderit, & nullo cõscio, eũ peccati veneno infecerit, si tacuerit qui percussus est, & non egerit pœnitẽtiam, nec vulnus suũ fratri & magistro voluerit confiteri, magister qui habet linguam ad curandũ, facile ei prodesse nõ poterit. Si enim erubescat ægrotus vulnus suum medico confiteri, quod ignorat medicina, non curat. Vt interim sileamus plerosq; alios locos, vbi in laude confessionis multus est Hieronymus.

Hieron. in Mat. c. 16.

Enarrãda peccata in confessione singulatim.

Hier. ĩ Ecclesia. c. 10

Alluditad locũ Iac. 5 (fratrem) magistrũ, hoc est, sacerdotẽ potissimũ intelligens.

Vide cap. mẽsurã. de pœ. dis. 1.

HVic sententiæ subscribit Augustinus in psal. sexagesimum sextũ: Lætentur (inquit) & exultent gentes. Vnde? per ipsam confessionẽ. Quare? quia bonus est cui confitentur. Ad hoc exigit cõfessionẽ, vt liberet humilem: ad hoc damnat non confitentem, vt puniat superbũ. Ergo tristis esto antequam cõfitearis. confessus exulta, iam sanaberis. Non confitentis consciẽtia saniem collegerat, apostema tumuerat, cruciabat te, requiescere non sinebat. Adhibet medicus fomenta verborũ, & aliquando secat medicinale ferrum tribulationis. Tu agnosce medici manũ, cõfitere, exeat in confessione & defluat omnis sanies. Idem in cap. Ioan. quintũ sic habet: Vox saluatoris rumpit duritiem lapidis, & cor tuum ita durum est, vt nondum illa vox diuina te rumpat: surge in corde tuo, procede de sepulchro tuo, etenim mortuus in corde tuo tanquam in sepulchro tuo iacebas, & tanquam saxo malæ cõsuetudinis grauaberis: surge & procede, & crede & confitere. Qui enim credit, surrexit: qui confitetur, processit. Quare processisse dicimus cõfitentem? quia antequam confiteretur, occultus erat: quum autem confitetur, procedit de tenebris ad lucem: & quum

August. in psal. 66.

Psal. 105.

Idem ĩ caput Io. 5.

Confitẽdũ eccl'iæ ministris vt soluant cõfitentem.

Ioann. 11.

quum cõfessus fuerit, quid dicetur ministris? Quod dictum est ad funus Lazari, Soluite illum, & sinite abire. Quomodo dictum est ministris apostolis, Quæ solueritis in terra, soluta erunt & in cœlis. Vt interim prætereamus quæ toto libro de vera & falsa pœnitentia (quem quidé tanquam nothum ex libris eius quidam secernũt, quanquam interim catholicæ doctrinæ sit) vbi modis omnibus cohortatur, vt pœnitẽtes vitã nostram Deo per sacerdoté repræsentemus, huc deflectens, quòd dominus mandatis præcepit, vt ostenderent se sacerdotibus, iubet vt quæramus sacerdotem sciẽtem ligare atq; soluere: ac omnino erubescentiam detestatur, quæ confessionem vincit: erubescentiam verò, quæ confessionem comitatur, laudat, quòd illa partem habeat remissionis. Libro de salutaribus documentis iubet iussioni sacerdotis Deũ timentis obsequi, qui vt sapiens & perfectus medicus, primũ sciat curare sua peccata, & postea aliena vulnera detergere & sanare, & non publicare. Hunc enim perquirendum, & cum eo consilium salutis nostræ ineundum esse suadet. Præterea libro de visitatione infirmorum, ex professo cõfutantur, qui sufficere arbitrantur si soli Deo (cui nihil est occultum) quem nullius latet cõscientia, sua crimina confiteãtur, vel nolentes vel erubescẽtes vel dedignãtes ostendere se sacerdotibus, quos tamé inter lepram & lepram per legislatorem dominus cõstituerit. Sed nolo (inquit) vt ipsa decipiaris opinione, vt cõfundaris confiteri corã domini vicario, tabescens præ rubore, vel ceruicosus præ indignatione. Nam ipsius humiliter subeundũ est iudiciũ, quem dominus sibi non dedignatur vicariũ. Ergo (inquit) ad te venire roges sacerdotem, & fac ipsum conscientiarũ tuarum penitus participé. non te seducat illa superstitio, quæ in visitãdo cõfirmat, quia saluet, sacerdote inconsulto, ad Deũ peccatorũ confessio. Non enim (vt subijcit) abnegamus, quin sit ad Deum frequẽter referenda peccatorum confessio. Eges enim & sacerdotis, qui mediator sit ad Deum tuum, salubri iudicio. Item cap. v. Astanté (inquit) coram te sacerdotem, angelum Dei existima. aperi ei penetralium tuorum abditissima latibula, cõscientiarum verecundarum penitiora reuela repagula, &c. Nec moratur nos, quòd libri isti de vera & falsa pœnitentia, item de salutaribus documentis, deniq; de visitatione infirmorũ, quibusdam non videantur esse Augustini, quum constet Augustinum in libris

minimè

Aug. de vera et fal. pœniten.

Erubescentia detestabilis.

Erubescentia laudabilis.

Augu. lib. de saluta. docu.

August. de visita. infirmo.

Typus potestatis sacerdotalis vetus sacerdotiũ.

Nõ sufficere mentalẽ confessionem.

Ibidẽ ca. 5

Occurrit obiectioni.

August. in comment. in psal. 5.

minime dubijs eandem tueri ſententiam. Et vt hi libri non ſint illius Auguſtini Hipponenſis epiſcopi, vetuſti tamẽ ſunt, & tanquam pij ab eccleſia recepti, vt vel hinc probetur hanc confeſsionem nõ eſſe rem nouam, ſed iam olim vt rem neceſſariam in eccleſia vſitatam.

Obiectio ex Ambr. in ſerm. de pœnitẽtia Petri.

IAm ad Ambroſium & Chryſoſtomũ pergamus, quos ideò coniũximus, vt oſtendamus eos non tantum non abolere hanc confeſsionẽ (quod tamẽ illis aduerſarij impingunt) ſed eandẽ tueri magis. Scimus ex Ambroſio, citari locum de pœnitentia Petri in hæc verba: Ergo (inquit) Petrus prorupit ad lachrymas, nihil voce precatus, inuenio enim quòd fleuerit, non inuenio quid dixerit. Lachrymas eius lego, ſatisfactionem nõ lego. recte planè Petrus fleuit & tacuit, quia quòd defleri ſolet, excuſari non ſolet: & quod defendi nõ poteſt, ablui poteſt. Lauat enim lachryma delictum, quod pudor eſt confiteri. Lachrymæ ergo verecundiæ conſulunt pariter & ſaluti. Hactenus ille.

Obiectio ex Chryſoſto. in epiſ. ad Hebræ.

Scimus ex Chryſoſtomo in epiſtolam ad Hebræos citari, Non dico tibi vt te prodas in publicum, neque te vt apud alios accuſes: ſed obedire te volo prophetæ: Reuela domino viam tuam. apud verum iudicem cum oratione delicta tua pronuntia, non lingua, ſed conſcientiæ tuæ memoria, & tum demum ſpera te miſericordiam poſſe cõſequi. Et alibi: Peccata tua diſcito vt deleas. Illa ſi cõfunderis dicere quia peccaſti, dicito illa quotidie in anima tua. non dico vt confitearis ea ſeruo vt exprobret, dic Deo qui curet ea. nam licet nõ dixeris, non ignorat Deus. Et quæ in eandem ſententiã ſcribit Homilia xxxj. xl. lxxx. & homilia ij. in pſalmũ quinquageſimum. Item ſermone nuper verſo de pœnitentia & confeſsione.

Obiectio ex hiſt. tripar. lib. 9. cap. 35

Scimus denique locũ qui ex Tripartita hiſtoria contra hanc confeſsionem affertur, Sozomene authore, in hæc verba:

SOZOMENES.

QVoniam omnino non peccare, diuinum & vltra humanam naturam eſſe cognoſcitur, peccantibus autem & pœnitentiam agẽtibus, veniam Deus dari præcepit, qui verò confiteri refugiunt, maius peccatorum onus acquirunt: propterea viſum eſt antiquis põtificibus, vt velut in theatro ſub teſtimonio eccleſiaſtici populi delicta pandantur. Et ad hanc rem presbyterum bonæ conuerſationis, ſeruantemq; ſecretum ac ſapientem virum ſtatuerunt, ad quem accedentes

hi qui

hi qui deliquerant, delicta propria fatebantur. At ille secundum vniuscuiusq; culpam indicebat & mulctam. Quod etiam hactenus diligenter in occidẽtalibus seruatur ecclesijs,& maxime apud Romam, vbi etiam est locus certus pœnitentium. Stant enim rei,& velut in lamentationibus constituti. Quum enim sacra celebratio fuerit adimpleta, illi cõmunionem non percipientes, cum gemitu & lamentatione seipsos in terram prosternunt. Ad quos concurrẽs episcopus, & ipse cum lachrymis & gemitu spirituali prosternitur, & omnis ecclesiæ plebs fletibus inundatur. Post hoc autem prior surgit episcopus, & eleuat iacentes à terra. Tum competenter pro pœnitentibus facta oratione, dimittit omnes. At illi afflictionibus sponte vacantes,aut ieiunijs,aut abstinentia lauacri, aut suspensione ciborum,aut rebus alijs quæ iubentur, expectant commune tempus quod decernit episcopus. Constituto vero tempore, velut quoddã debitum exoluentes afflictione de peccato curati,cum populo cõmunione participantur. Hæc ergo antiquitus Romani pontifices vsque ad nostrum conseruarunt tempus. Porrò Constantinopoli presbyter super pœnitentes fuit vsq; ad illud tempus, quo quædam mulier nobilissima, quum peccata sua esset cõfessa, & ei à presbytero fuisset præceptum, vt ieiunaret,& Deo operibus pijs supplicaret, quum hoc obseruaret, crebrius in ecclesia cum diacono se concubuisse confessa est. Hoc quum populus cognouisset, sæuiebat in sacerdotes, quasi per eos facta fuisset iniuria ecclesiæ. Tum Nectarius episcopus remouit diaconum sceleratũ, & quibusdam suadentibus, vt singulos ad cõmunicandum iudicio conscientiæ suæ relinqueret,etiam presbyterum nequaquam super pœnitentes esse præcepit. Et ex illo antiquitatis consuetudo sublata est, quum(vt arbitror)minora peccata pro pudore cõfessionis,& subtilitate examinantiũ patrarentur. Hactenus Sozomenes.

Diaconi tã quam oculi episcopi actus totiꝰ eccl'iæ perscrutabantur, referebantq; ad episcopũ, vbi correctione aut admonitione opus esse cernebant. vide Clemen. episto. I. ad Iacob.

Dilutio pdictorũ locorum.

SEd qui prædictos locos contra confessionẽ secretam adferunt,non videntur nobis satis sententiam authorũ quos pro sua sententia citant, excussisse. Vt incipiamus à Tripartita historia,manifestum est eum locum confessioni secretæ multum tribuere. Principio enim adfirmat eos qui confiteri refugiũt,maius peccatorum onus acquirere: Dein testatur confessionem secretam in Græca ecclesia fuisse, quum referat, antiquos pontifices ad hanc rem presbyterum bonæ conuersationis

Locus tripartitæ historiæ explicatur.

Confessio secreta in eccl'ia græca ab initio fuit.

tionis seruantemq; secretum, ac sapientem virum, statuisse: ad quem accedentes hi qui deliquerant, delicta propria faterentur. Quod autem subinde testatur, presbyterum (qui vsque ad illud tempus Constantinopoli super pœnitentes fuit) sub Nectario, qui proximè Ioannem Chrysostomũ præcessit, ob crimen diaconi remotum, & ex illo antiquitatis consuetudinem sublatam esse, ex eo quidem (nostra sententia) non conuincitur, confessionem secretã omnino abolitã fuisse, sed tantum ritum illum publicè in ecclesia ob occulta peccata pœnitendi. Nam (vt suprà diximus) ea erit veteris ecclesiæ seueritas, vt & pro occultis delictis pœnitentiam & mulctam publicã indiceret, ac cõfessum in locum pœnitentium relegaret, cui rei præerat presbyter, qui super pœnitentes vocabatur. Dicebantur enim tunc pœnitentes hi soli qui publicam pœnitentiam, id est, satisfactionem in ecclesia facerent, quemadmodum canonibus diuersorum Conciliorum, atque adeò ex capitulis Græcarum synodorum per Martinum Bracharacensem episcopum recollectis liquet cap. xxiij. Is ergo presbyter qui super tales pœnitentes fuit, & qui publicam mulctam indicebat, remotus est, & ea seueritas sublata, ne confessi de occultis, publica satisfactione grauarentur. quin Nectarius eam seueritatem non in totum sustulit, sed (vt habet historia) singulos ad communicandum iudicio conscientiæ suæ reliquit, sic scilicet, vt his qui adhuc putarent, ipsis ante communionem publica satisfactione opus esse, eadem petentibus daretur: cæteri verò suæ conscientiæ relinquerentur, vt scilicet ad communionem admitterentur, nulla satisfactione publicè expleta. At confessionem secretam ex toto sublatam esse, nobis non fit verisimile, quum diuus Chrysostomus Nectarij successor, eius non vno in loco meminerit, ex quibus vnum suprà retulimus. Alium habes libro secundo de sacerdotio, vbi ait, Multa arte opus esse, vt qui laborãt Christiani, vltro sibijpsi persuadeant, sacerdotum curationibus sese submittere oportere: neque id solum, sed vt etiam curationis ac medicinæ nomine gratiam illis habeant. Et post pauca: Quocirca (inquit) multa quidem opus est pastori prudentia, sexcentis etiam (vt sic dicam) oculis, vt rectè vndique humani animi habitum circunspicere posit. Postea eodem libro, præstantiam sacerdotalem ex loco Ioannis vigesimo, Quorumcunque remiseritis peccata, &c. in

Ritus pœnitẽdi, nõ cõfessio secreta per Nectariũ sublatus.

Vide collect. Græcarum synodorũ. cap. 23.

Chrysost. Nectarij successor meminit confessionis secretæ, lib. 2. de sacerd.

Ibidem.

Locus Io. 20. expli-

in cœlum vehens, inſaniam eſſe manifeſtariam dicit, deſpicere tantum principatum, ſine quo neque ſalutis, neque promiſſorum bonorum compotes fieri poſſumus, quòd neque baptiſmus, neq; caro & ſanguis domini aliter quàm per ſanctas ſacerdotum manus perficiantur: neque ſacerdotes ſolum nos regenerent, ſed poſtmodum etiam condonandorũ nobis peccatorum facultatem obtineant. Atque eodem loco, noſtros, Iudæorum ſacerdotibus longe præfert, quòd his corporis lepram purgare ſeu (vt verius dicamus) haud purgare, ſed purgatos probare: at noſtris non corporis lepram, verum animæ ſordes, non tantum purgata probare, ſed purgare prorſus (vt ait) conceſſum ſit. Quæ omnia ſatis demonſtrant, longe aliud eſſe remouiſſe presbyterum ſuper pœnitentes, hoc eſt, ſuſtuliſſe illam acerbitatem, confeſſum etiam de occultis in ordinem publicè pœnitentium relegandi: quod per Nectarium in Græca eccleſia, poſtea etiam per pontifices in Latina factum eſſe nõ negamus. Aliud verò, confeſſionem ſecretam penitus abolere, quod in vlla catholica eccleſia hactenus vnquam factum fuiſſe, nobis non facile perſuaderi patiemur. Atque hoc noſtrum commentum non eſſe vanum, totus contextus prædicti loci hiſtoriæ tripartitæ, ſi modò ad viuum excutiatur, palàm oſtendit, ſiue antecedentia ſiue cõſequentia inſpicias: atque adeò finis declarat, tantum pudori cõſultum eſſe, quo pœnitentes publicè grauabantur.

catur per Chryſoſt.

Sacerdotiſ noſtri neceſsitas.

Ibidem.

Quid fecerit Nectarius.

Confeſsio ſecreta in nulla eccleſia penitus ſublata.

ERgo & quæcunq; aduerſarij contra hanc confeſsionem ex Chryſoſtomo contorquent, ei omnino nihil derogant. Nam quid aliud eſt dicere, Non dico tibi vt te prodas in publicum, neque te vt apud alios accuſes, vel, Non dico vt confitearis ea ſeruo vt exprobrét, Item neceſſe non eſt præſentibus teſtibus confiteri, quàm, Libero te publica illa ſatiſfactione, qua etſi verbis peccata tua haud expreſsim, re tamen ipſa in publicum prodis, ac ea conſeruis tuis, qui & teſtes contra te eſſe, & peccata exprobrare poſsint, confiteris. At longe alia ratio eſt confeſsionis ſacramentalis, quá crimen nõ profertur in publicum, nec præſentibus teſtibus euulgatur, nec exprobrationem timet, ſed ſoli ſacerdoti Dei vicem gerenti, atque adeò magis Deo quàm ſacerdoti (cui publicatio iam interdicta eſt) dicitur, quòd hic amodo non ſit vllum diſcrimen inter forum Dei & forum ſacerdotis.

Loci ex Chryſo. citati explicantur.

Cypria. in ſer. de lap.

Eiuſdem

Ambrosij dictũ excutitur.

EIusdem omnino sententiæ diuum Ambrosiũ fuisse, nulli dubium est, qui tamen tanti viri libros diligenter euoluerit. Nam quod aduersarij ex eo de pœnitentia Petri attulerunt, & singulare est, & publicam pœnitẽtiam respicit, quod ea verba indicant, (Quod pudor est confiteri) ad quam tamen idem vir ille sanctus alibi quammaximè cohortatur, quemadmodum videre est libro primo de pœnitentia, cap. xvj. & libro secundo, cap. primo, & cap. decimo, vbi Petro quidem statim dimissa peccata dicit, quia amarissimè fleuit, & nihilo secius quemlibet ex nobis monet in hæc verba: Fleat (inquit) pro te mater ecclesia, & culpam tuam lachrymis lauet. Item, Volo veniam reus speret, petat eam lachrymis, petat gemitibus, petat populi totius fletibus, vt ignoscatur obsecret, & quum secũdo & tertio fuerit dilata eius cõmunio, credat remissius se supplicasse, fletus augeat miserabilior. Postea reuertatur, teneat pedes brachijs, osculetur osculis, lauet fletibus, nec dimittat, vt de ipso dicat dominus Iesus: Remissa sunt peccata eius multa, quoniam dilexit multum. Cognoui (inquit) quosdã in pœnitentia sulcasse vultũ lachrymis, exarasse continuis fletibus genas, strauisse corpus suum calcandum omnibus, ieiuno ore semper & pallido mortis speciẽ spirãti in corpore prætulisse. Adeò autem Ambrosius non tollit rationem priuati quærendi consilij, & absolutionis, vt ex professo doceat, quæ moderatio erga peccatores, ab his qui illorum morbos curare debent, habenda sit. Nec facile inuenies quenquam ex patribus, qui potestatem sacerdotalẽ magis illustret. Sed aiunt (inquit) nimirum Nouatiani, se domino deferre reuerentiã, cui soli remittendorum criminum potestatem reseruent: imò nulli maiorem iniuriam faciunt, quàm qui eius volunt mandata rescindere, commissum munus confundere. Nam quum ipse (vt subijcit) in Euangelio suo dixerit dominus Iesus: Accipite spiritum sanctum: quorum remiseritis peccata, remittuntur eis: & quorum retinueritis, retenta erunt: quis est qui magis honorat, vtrum qui mãdatis obtemperat, quàm qui resistit? Ecclesia in vtroque obseruat obedientiam, vt peccatum & alliget, & relaxet. Dominus enim par ius esse voluit & ligãdi & soluendi, qui vtrunque pari conditione permisit. Quomodo igitur potest alterum licere, alterũ non licere? Hactenus ille. Quibus verbis refutantur, qui asserunt potestatem obtinendæ absolutionis,

Ambr. de pœ. lib. 1. cap. 16. & lib. 2. ca. 1. & cap. 10

Ali⁹ olim in pœnitẽtib⁹ ardor quàm nũc est.

Amb. non tollit priuatam confessionem, sed statuit.

Ioan. 20

Nõ magis est mandata sacerdoti absolutio quàm ligatio.

tionis, non apud sacerdotem, sed apud confitentem esse, quum vir iste sanctus vtranque & ligandi & soluendi potestatem ex Euangelio sacerdotibus ex æquo tribuat. Ius, inquit, hoc solis permissum sacerdotibus est. Recte igitur ecclesia védicat, quæ veros sacerdotes habet. hæresis vendicare non potest, quæ sacerdotes Dei non habet. Et post pauca: Munus spiritus sancti est officium sacerdotis, ius autem spiritus sancti in soluendis ligandisque criminibus est. docetque eodem capite, habendam esse criminũ differentiam. Et quid, quæso, aliud faciunt, qui huius confessionis sacramentalis dignitaté eleuant, quàm quod idem Ambrosius cap. v. ait? Quid (inquit) aliud dicunt, nisi hoc. Nemo de vulneratis nostrum ingrediatur hospitium, nemo sanetur in nostra ecclesia, Apud nos nõ curãtur ægroti, sani sumus, medicum non habemus necessarium, quia ipse ait, Non est opus sanis medicus, sed his qui male habét? Item capite sequenti: Denique (inquit, ad Christum verba faciens, Ambrosius) ecclesiæ tuæ species est illa quæ accessit retro, & tetigit fimbriam vestimenti tui, dicens intra se: Quia si tetigero vestimentum eius, salua ero. Hæc ergo ecclesia confitetur vulnera sua, hæc curari cupit. Rursus cap. vij. Pœnitentiæ sacramentum apertissimè statuit: Quid (inquit) interest, vtrum per pœnitentiam, an per lauacrum (nimirum baptismatis) hoc ius, remittendorum scilicet peccatorum omnium, sibi datum sacerdotes vendicent? vnum in vtroque ministerium est. Sed dices, inquit, quia in lauacro operatur mysteriorum gratia. Quid in pœnitentia? nónne nomen Dei operatur? Itidem libro ij. cap. septimo: Poterat (inquit) Christus tacita vi operationis occultæ, transferre saxum sepulchri, in cuius passione remotis lapidibus plurima defunctorum sepulchra patuerũt: sed hominibus iussit vt remouerent lapidé. In veritate quidem, vt increduli crederent, quod videbant, & aspicerent resurgentem mortuum: in typo autem, quòd nobis donaret, vt leuaremus delictorum onera, moles quasdam reorum. nostrum est onera remouere, illius est resuscitare, illius educere de sepulchris exutos vinculis. Videns itaque (vt subijcit) graue onus peccatoris, illachrymat dominus Iesus. solã enim flere non patitur ecclesiam, compatitur dilectæ suæ, & dicit defuncto, Veni foras: hoc est, quid iaces in tenebris conscientiæ & delictorum tuorũ sordibus, quodã reorũ carcere? exi foras,

Ibidem.

Officium sacerdotis munus spiritus sancti.

Confessionis priuatæ contemptores qd faciant.

Matth. 9

Ambr. lib. 2. de pœn. cap. 7

Matth. 27

Ioan. 11

Solutio ligati, typus absolutionis sacerdotalis.

Ioan. 11

Roma.10 delictum proprium prode vt iustificeris. ore confessio fit ad salutem. si confessus, fuerit à Christo vocatus, claustra rumpentur, & omnia soluentur vincula, etsi corruptelæ corporeæ fœtor grauis sit. Hactenus ille. Et ne tergiuerseris Ambrosiũ hęc vel de interiori confessione quæ ad Deum fit, tantum dixisse, audis confessionem oris: vel de publica tantum, audis cõscientiæ tenebras confessione prodendas. Quin diuum Ambrosiũ confessiones pœnitentium secretas priuatim audisse, vel locupletissimus testis est Paulinus, qui vitam eius cõscripsit: Quotiescunq; (inquit) illi aliquis ob percipiendã pœnitẽtiam lapsus suos cõfessus esset, ita flebat, vt & illum flere compelleret. Videbatur etiã sibi cum iacente iacere, causas autẽ criminum, quas illi cõfitebantur, nulli nisi Domino soli (apud quem intercedebat) loquebatur, bonum relinquens sacerdotibus posteris exẽplum, vt intercessores apud Deum sint magis, quàm accusatores apud homines. Et vt Paulino non credas, quid apertius eo, quod ipse Ambrosius in exhortatione ad pœnitentiam ait? Non solum, inquit, post pœnitentiam ab istis (nimirum peccatis) intus homo obseruare se debet, sed ante pœnitentiam dum sanus est: quia nescit si possit ipsam pœnitentiam accipere, & confiteri Deo & sacerdoti peccata sua. Ex his itaque omnibus iudicandum relinquimus, num Ambrosius ac Chrysostomus idonei authores sint, quibus aduersarij causam suam tueri possint.

Ambr. loquitur de confessione oris. Ambrosi' à cõfessionibus suæ ecclesiæ fuit. Paulin' in vita Ambro. Ambrosij pietas & feruor. Confessio secreta tẽpore Ambrosij. Ambro. in exhortatione ad pœniten. Sacerdoti peccata confitẽda.

Post horum tempora, habes magnũ illum Leonem põtificem doctissimũ, & toto orbe celebratissimum, ex quo vnum, idq; apertissimũ testimoniũ superius attulimus. Extat aliud eius decretũ ad Theodorũ episcopũ Foroiuliensem, in hæc verba: Multiplex misericordia Dei ita lapsibus subuenit humanis, vt nõ solum per baptismi gratiã spes vitæ reparetur æternæ, & qui regenerationis donũ violassent, proprio iudicio se condẽnantes, ad remissionẽ criminũ peruenirent, sic diuinæ bonitatis præsidijs ordinatis, vt indulgentia Dei nisi supplicatione sacerdotum nequeat obtineri. Et post pauca: Multum enim vtile ac necessarium est, vt peccatorum reatus ante vltimum diem sacerdotali supplicatione soluatur.

Leo magnus. Leo ad Theod. Foroiulien. episcopũ. Ibidem.

Quid Gregorium illum Magnum referamus, qui vt ad hanc confessionem, veluti remedium haud acerbum, sed facile, omnes incitaret, non tantũ reuelandorum crimi

Gregori' Magnus.

criminum feueritatem fuftulit, fed & facerdotem diris affecit, confeffà peccata publicantem? Decretum fic habet: Sacerdos ante omnia caueat, ne de his qui ei confitentur peccata fua, alicui recitet, quòd ea confeffus eft, non propinquis, non extraneis, neque (quod abfit) pro aliquo fcandalo. nam fi hoc fecerit, deponatur, & omnibus diebus vitæ fuæ ignominiofus peregrinando pergat.

Pœna ī facerdotē reuelantē fecretū confefsionis.

EX pofterioribus qui omnes in eandem in hac re fententiam difcedunt, vnum tantum, cuius teftimonio libenter vtimur, adducemus Bernardum. is ad milites templi, fermone xij. fic habet: Quamobrem miniftros verbi facerdotes, cautè neceffum eft ad vtrunque vigilare folicitos, quo videlicet delinquentium cordibus tanto moderamine verbum timoris & contritionis infligant, quatenus eos nequaquam à verbo confefsionis exterreant: fic corda aperiant, vt ora non obftruant: fed nec abfoluant etiam compunctum, nifi viderint & confeffum: quandoquidem corde creditur ad iuftitiam, ore autem confefsio fit ad falutem: alioqui à mortuo tanquam qui non eft, perit confefsio. Quifquis igitur verbum in ore habet, & in corde non habet, aut dolofus eft aut vanus: quifquis verò in corde & non in ore, aut fuperbus eft aut timidus.

Bernar. in fer. ad milites templi 12.

Confefsionis necefsitas.

Roma. 10

Eccle. 4

HOs omnes viros quum doctrina, tum vitę fanctimonia infignes, qui teftimonium ferunt de cōfenfu totius ecclefiæ omnium temporum, quod ad confefsionem facramentalem attinet, fubfequutum eft illud magnum Concilium generale, ex quo Canon, Omnis vtriufq; fexus, fuperius declaratus, ac à calumnia vindicatus, citatur, cui Innocentius tertius vir & pius & doctus præfuit, eidemque & tam Græca quàm Latina ecclefia maximo prælatorum totius orbis conuentu interfuit. Quî autē verifimile eft, Chriftum paffum effe, tantum Conciliū, fua caufa coactū, errare, qui promifit, quum etiam vel duo vel tres congregati fuerint in nomine fuo, fe futurum in medio illorū? Quamobrem qui poft hoc Concilium aliter fenferunt, in Concilio Conftantienfi damnati funt.

Cōcilium generale. cap. omnis vtriufque &c.

Innocē. 3. præfidens cōcilij generalis.

ET reuera præter hæc omnia non leue ducimus argumentum, quo Theologi cōfefsionem hanc nō ab hominibus, fed ab ipfo Chrifto fuiffe inftitutā cōprobant. Neq; enim verifimile eft, homines hominibus hoc cōfefsionis onus

Ratio pro confefsione admodum valida.

imponere potuisse, quod solum plus habet sarcinæ quàm vniuersa lex Mosaica, cuius ceremonijs beatus Petrus non putauit onerandas gentes, ac Iudæos etiam exonerauit.

Acto.15

VT ergo semel de hac re finem faciamus, expendendum relinquimus, satísne apertis ostenderimus testimonijs, hanc confeßionem sacramẽtalem & à Christo insinuatam, à viris apostolicis promulgatam, & ab ecclesia receptam, eandem quoque & exemplum in scripturis, & vniuersalem totius ecclesiæ cõsensum pro se habere. Non aliter tamẽ facimus hanc cõfeßionem necessariã, quàm fecerũt veteres illi patres, hoc est, necessariam illis qui habent grauatã conscientiã, nimirum quibus consilio, consolatione & absolutione est opus: paucißimos autẽ reperias qui ex istorum albo nõ sint: alioqui ne Scotus quidem dubitauit, homini qui sibi nullius peccati mortalis conscius est, sufficere, vt se sacerdoti ostendat, ac dicat: Ego non sum mihi conscius alicuius peccati mortalis. Nec ineptè nobis dixisse videtur Theodorus Canthuarien. episcopus: Interiorem confeßionem, quæ soli Deo fit, perfectorum & iustorum esse: nobis vero apostoli institutionem sequendam, vt confiteamur alterutrum peccata nostra, & oremus pro inuicem vt saluemur. Interim tamen non probamus, hanc exomologesim hominum spinis & scrupis sic impediri, vt vix quisquam à sacerdote discedat tranquilla conscientia, quam magis veterum exemplo expediri conuenerat, quod & nos conati sumus in canonibus Concilij nostri prouincialis, ac latius, quum ad tractationem sacramenti pœnitentiæ ventum erit, non necessarias difficultates ostendere ac remouere annitemur. Nunc ad tertiam pœnitentiæ partem, quæ satisfactio est, properabimus.

Quatenus hæc cõfeßio sacramẽtalis necessaria.

Scotus.

Theodor⁹ Canthuarien. episcopus. ca. quidam de pœn. dist. I

DE SATISFACTIONE.

Tertia pœnitentiæ pars satisfactio.

RESTAT ex pœnitentiæ partibus tertia, nempe satisfactio. Principio dubium non est, vocabulum satisfactionis ex publico ecclesiæ vsu frequentari cœptum esse, pro castigatione seu pœna, quæ secundum vniuscuiusque pœnitentis & & contitentis culpã ab episcopo vel sacerdote indicitur, quãuis nunc hoc vocabulum latius vsurpemus. Quæ omnia vt dilucidio

lucidiora fiat, duplex omnino est in ecclesia satisfactio. Vna, meritoria remissionis peccatorũ & abolitoria mortis æternę: hæc soli Christo tribuitur, qui dedit semetipsum pro nobis vt redimeret nos ab omni iniquitate, factus propitiatio pro peccatis nostris, & non tantũ pro nostris, sed & pro totius mũdi, vtiq; quod ad sufficientiam attinet, licet non quantũ ad efficientiam, quòd non omnes sibi hunc satisfactionis Christi fructum applicari curẽt. Applicatur siquidẽ hęc satisfactio à Deo per veram contritionẽ & fidem, cuius certũ testimonium est, absolutio sacramẽtalis sacerdotis, quæ docet nos hanc tribuere debere Deo, non nostris operibus. Nam nullus omnino hominum poterit vel pro culpa vnius peccati mortalis satisfacere, & pœnam æternam suis meritis abolere. Ergo non immeritò confitentis, sed in nomine Patris & Filij & Spiritus sancti sacerdos confitentẽ absoluit. Præterea de abolitione æternæ mortis legimus: Aculeus mortis, peccatum. Deo autem gratia qui dedit nobis victoriam per Dominum nostrum Iesum Christum. Verùm quum ex diuinis literis compertum sit, post remissionem peccati (quæ solius Christi beneficio nobis contingit) adhuc quasdam præteritorũ peccatorum reliquias in anima hærere: deinde remissà culpa, non statim omnem remitti pœnam, sed tantum pœnam æternæ mortis, quam etsi Deus in iustificatione hominis cõdonet, eius tamen loco temporariam pœnam frequenter substituit: idcirco patres viderũt alia quadam purgatione (culpa etiamnum remissà) & ad expiãdas præteriti peccati reliquias, & ad mitigãdas seu tollendas temporárias illas pœnas, nobis adhuc imminẽtes, opus esse, quam pœnitentiæ satisfactionem appellarunt. Post remissum peccatum, peccati reliquias remanere, quas deleri oporteat, Dauid testis est. Nam etsi Nathan remissionem peccatorum Dauid annuntiasset, dicens: Dominus dimisit peccatũ tuum, nihilo secius tamen Dauid adhuc orat, vt Dominus secundum multitudinem misẽrationũ suarũ deleat iniquitatem eius: vtq; amplius lauet eum ab iniquitate, & à peccato mundet, hoc est, vt non tantum remittat culpam, sed & decorẽ pristinũ restituat. Atque eadem omnino ratio essè videtur in diluendo peccato actuali, quæ est in diluendo originali: originalis peccati reatus in baptismo remittitur, attamen reliquiæ eius, nimirũ fomes ille manet, quem tota vita pijs exercitijs mortificare &

Duplex in ecclesia satisfactio.
Tit.2
1.Ioan.2
Remissio peccatorũ quomodo applicatur per Christum.
1.Cor.15
Post remissa peccata remanent quædã reliquię peccati.
Item, non remittitur semp omnis pœna tẽporaria, sed æterna tantum.
Chrysost. in psal.50
2.Reg.11
Psal.50
Collatio originalis peccati ad actuale.

Aug. lib. 1. de ferm. Domini in mont. Gregor. in Iob. Bernar. in ser. de cœna Domini. Roma. 6

eradicare oportet. Sic actuale peccatũ per fidẽ quidẽ in Christũ, merito paſsionis eius remittitur, attamen adhuc quidẽ veluti fomes ſeu quædã reliquiæ in anima manẽt, quas ſalubri ſatisfactione purgare neceſſe eſt, præſertim quũ præteritũ peccatum in conſuetudinẽ quandã abierit, quæ quum altius radices iecerit, multa ac lõga purgatione opus habet. Lauari quidem citò poſſumus, ad ſanandũ vero opus eſt curatione multa, quam contrarijs oportet adhibere remedijs, quemadmodũ diuus Paulus apoſtolus ait: Sicut exhibuiſtis mẽbra veſtra ſeruire immunditiæ & iniquitati ad iniquitatẽ, ita nunc exhibete membra veſtra ſeruire iuſtitiæ in ſanctificationem. Quod cùm facimus, ſatisfactionem pœnitentiæ agimus. Satisfactio enim pœnitentiæ (vt beatus Auguſtinus ait) eſt cauſas peccatorum excidere, nec earum ſuggeſtionibus aditum indulgere. Et vt vir quidam iuxtà pius ac doctus monet: Omnis anima Chriſtiana cordis ſui interna diligenter diſcutiat, viderit ne quid ibi diſcordiæ hæſerit, ne quid cupiditatis inſederit: incontinentiam caſtitas procul pellat, mendacij tenebras lux abigat veritatis, detumeſcat ſuperbia, humilitas aſſumatur, reſipiſcat iracundia, & obtrectatio linguæ frenetur, ceſſent vindictæ, & obliuioni mãdentur iniuriæ, omnis deniq; plantatio quam nõ plãtauit pater cœleſtis, radicitus auferatur. Atq; hoc ipſum eſt, quod Ioannes præcepit, dicens: Facite fructus dignos pœnitentiæ. Dignos autem fructus pœnitentiæ faciemus (vt diuus Chryſoſtomus ait) ſi cõmiſsis peccatis aduerſa faciamus. aliena rapuiſti? incipe donare iam propria. longo es tempore fornicatus? à legitimo quoq; vſu ſuſpendere coniugij, ac perpetuã continentiam ſæpius paucorum dierum caſtitate meditare. iniuria vel opere quenquam vel ſermone affeciſti? refer benedictionis verba. conuitijs te percutientes, nunc officijs, nunc beneficijs placare contende. Neque enim vulnerato ſufficit tantũmodo ad ſalutem, ſpicula de corpore euellere, ſed etiam remedia adhibere vulneribus oportet. delicijs antè & temulẽtia diffluebas? ieiunio & aquæ potu vtrunq; cõpenſa, vt famem ſuperes imminentẽ. Vidiſti impudicis alienũ decorem oculis? fœminam iam omnino nõ videas, maiori tactus cautione poſt vulnera. Hæc ille. Vocarunt ex recentioribus quidã, inter quos eſt Anſelmus, hæc opera indebita, non improbanda prorſus ratione, ſi candidè accipiãtur. Sunt enim

Satisfactio pœnitẽtiæ quid. Auguſtin. Leo ferm. de quadrageſim. Matth. 15 Ioan. 15 Matth. 3 Chryſoſt. Digni fructus pœnitẽtiæ qui. Opera ſatisfactionis indebita cur dicta. Anſelm⁹. Auguſt.

&

& digni fructus virtutum, qui non sufficiunt pœnitentibus, quòd pœnitentia grauiores expostulet; nempe vt pœnitentes non tantũ ab illicitis, sed etiam licitis temperemus. tunc enim virtutum semina in nobis bene nutriuntur, quando ab agro cordis nostri omne germẽ externũ euellitur. Hæc itaq; pœnitentiæ opera, quibus non tãtum ab illicitis, sed etiam à licitis temperatur, ex se quidẽ indebita quis non absurdè dixerit, licet interim pœnitẽti necessariò peragenda sint, veluti voluntariè vel recepta, vel à præsidibus ecclesiæ ex clauium cõcreditarum potestate imposita: eatenus enim debita efficiuntur. Leo ser. de quadrag.

Caeterum per remissionem culpæ peccati actualis, non statim etiam aboliri omnem pœnam temporariã, non magis absurdum est, quàm quod abolito peccato originali per baptismum, non simul tamen aboleantur eius peccati pœnæ, quæ sunt omnia corporis incommoda, atq; adeò mors ista corporalis. Certe Dauid locupletissimus testis est, omnino discerni debere remissionẽ culpæ à remissione temporalium pœnarum, quod ipse etiam exemplo sit, restare eam pœnam post remissam culpam, quemadmodum docet secundus liber Regum cap. xij. & xxiiij. Quin hoc luculenter satis Exod. xxxij. & Numer. xiiij. & plurimis alijs in locis comprobatur. Has pœnas quadã pœnitentiæ nostræ satisfactione mitigari ac tolli, diuus Paulus testatur, inquiẽs: Si nosipsos dijudicaremus, non vtiq; dijudicaremur. nã hîc à domino iudicari, significat castigari pro peccato. quod subintulit Apostolus, quum ait: Dum iudicamur autem, à domino corripimur, vt nõ cum hoc mũdo dãnemur. Et alibi scriptum est: Si clausero cœlum, & pluuia non fluxerit, & mandauero & præcepero locustæ, vt deuoret terram, & misero pestilẽtiam in populum meum, conuersus autem populus meus, super quos inuocatum est nomen meum, deprecatus me fuerit, & quæsierit faciem meã, & egerit pœnitentiam à vijs suis pessimis, & ego exaudiam de cœlo, & propitius ero peccatis eorum, & sanabo terram eorum. Item: Conuertimini ad me, & ego conuertar ad vos. Huc pertinet & illud: Eleemosynæ liberant à peccatis. Et quod Danielis quarto scribitur, vbi legimus Danielem consuluisse Nabuchodonosori, vt peccata sua eleemosynis, & iniquitates suas misericordia in pauperes redimeret. In quibus locis appellatione peccati, pœna peccato debita venit.

Nõ statim abolita culpa, abolẽt omnis pœna.

1. Cor. 11. 2. Para. 7.

Ioel. 2. Tobiæ 4. Daniel. 4.

Peccatum pro pœna peccati debita.

Aliæ satisfactiõis rationes.
August. in Enchir.
August. in Enchir.

PRæterea curæ sacerdotum incumbit, vt explorent pœnitentium animos, an scilicet ex animo resipuerint, vel tãtum fictè, hoc est, verbis tantum, non autem affectu ac re ipsa. Dolor enim vnius cordis occultus est alteri, nec facile in aliorum notitiam procedit. Ergo satisfactione etiam externa opus est, vt sacerdoti animus pœnitentis innotescat. Item in ecclesia disciplinam esse oportet, maxime in coërcendis publicis delictis, qua fiat etiam satis ecclesiæ, in qua remittũtur ipsa peccata: extra eam quippe non remittuntur illa. Denique, vt cæteri à flagitijs dehortentur.

Vetustissimus ecclesiæ mos.
Pœnitẽtiã dare.
Satisfactio imponitur authoritate diuina.
Leo magnus.
De pœ. dis. 1. ca. sufficit. & cap. quanuis.
Pœnitẽtiæ satisfactio quid patribus.
Satisfactio ne pensant quodãmodo prẹteri ta delicta & pœnæ.
Chryso. in Matthæũ.
Ambr. ad quãdã virginẽ corruptam.
Hieron. in Malachiã.

QVamobrem in ecclesia semper obseruatum est, vt episcopi ac sacerdotes ecclesijs præpositi, resipiscere cupiẽtibus secundum criminum ac delictorum modũ, pœnitentiam darent, hoc est, pœnitendi tempus constituerẽt, ac castigationes & opera quædam pia (quæ ad eleuandas præteritorum peccatorũ reliquias & commõstrandum peccatoris animum, quammaximè idonea viderentur) imponerent. Idq; non potestate humana vsurpatum est, sed potius diuina, nimirum apostolis & eorum successoribus per Christum tradita hisce verbis: Quorũ remiseritis peccata, remittũtur &c. quod euidentissimè doctissimus ille pontifex Leo hisce verbis (quæ suprà attulimus) testatur: Mediator Dei & hominum, homo dominus Iesus Christus, hãc præpositis ecclesiæ dedit potestatem, vt pœnitentibus pœnitentiæ satisfactionem darent, & eadem salubri satisfactione purgatos, ad communionem sacramentorũ per ianuam reconciliationis admitterent. Quicquid ergo seueritatis pœnitens aut voluntariè, aut iniunctum in se reciperet, vel pro peccati reliquijs expiandis, vel pœnis temporarijs mitigandis vel tollendis, vel ad animum pœnitente homine dignum declarandum, vel vt ecclesiæ satisfieret, patres pœnitentiæ satisfactionem, atq; adeò pœnitentiam vocare non sunt veriti. Nec dicere dubitarunt, his satisfactionibus præterita delicta & pœnas inde imminentes quodammodo compensari, peccata purgari, tegi, ac iudicem (quominus de nobis præteritorum peccatorum vltionem sumat) placari: non quòd opera ista satisfactoria remissionem culpæ aut æternæ mortis mereãtur, (nam hoc est proprium Christi meritum ac beneficium, ipsius etiam virtute nobis per fidem & sacramenta applicandum (sed quod à conuersis facta, iam placeant

ceant

ceāt Deo, mutuēturq; iam aliquid meriti nō ex se, sed ex merito & satisfactione Christi, ad diluenda peccata, hoc est, peccatorum reliquias & pœnas. Beatus Ambrosius hæc duo diserte discernit, Remitti iniquitates, & Tegi peccata. Vtrunque (inquit) beatum dixit Dauid, & cui remissæ sunt iniquitates, & cuius peccatū tegitur bonis operibus. Qui enim agit pœnitentiam, non solum diluere lachrymis debet peccatum sed etiam emēdatioribus factis operire & tegere delicta superiora, vt non ei imputetur peccatū. Hæc ille, respiciens (vt putamus) in id, quod diuus Petrus ait: Charitas operit multitudinem peccatorū. Quòd autem veteres interdum futuras gehennæ pœnas perpetuas, per pœnitētiā in hoc paruo vitæ spatio compensari dicunt, id non de merito operum istorum, quæ satisfactoria appellamus, intelligendū est. Nam horū meritū & dignitas se eo non porrigūt, vt quod solius Christi gloriæ ac merito asscribitur, ipsis ex debito tribuatur. Quin priusquam incipias hæc opera peragere, iam in interiori pœnitentia culpam remisit deus. Illud ergo rectius de tota pœnitentia intelligitur, quæ tropo quodā, cōpensatoria est æternæ mortis, eo scilicet, quòd nisi pœnituerimus, in ęternū pereamus: nō quòd dignitas nostræ pœnitētiæ mortem æternā aboleat, sed quòd Deus non aliter quàm per pœnitentiam tantum beneficiū nobis impartiat. Interim quoq; rememorandū est (quod & suprà dictum meminerimus) in veteri ecclesia canonicis institutis cautum fuisse, non aliter reconciliādos, nec ad cōmunionem admittendos pœnitentes, quàm post peractam pœnitentiam, nisi tamē necessitas coēgisset, & periculum mortis institisset. Deinde vt eis, si qui post baptismum omni tempore vitæ suæ voluntatibus dediti, in extremo vitæ suæ pœnitentiam exposcerent, pœnitentia ab ecclesiæ antistitibus daretur. Ac postea placuit, eis etiam communionem ac vltimum illud ac necessarium viaticum concedi. Id tamen certa lege agebatur, nempe sub ea conditione, vt si eis dominus vitam donauerit, sanitatemq; reddiderit, secūdum delicti qualitatem & canonum instituta pœniteāt. Hodie longe remissius agitur cum pœnitentibus. Nam exceptis atrocissimis criminibus, publicè in totius ecclesiæ scandalum commissis, (quæ etiamnum publicè expiari conuenerit, antequam criminosus ad communionem rursus admittatur) pro cæteris certe delictis ante absolutio-

Amb. li. 2 de pœ. c. 5

Tropo q. dam pœnitētia dicitur compēsare pœnas gehennæ.

Ambr. ad virginem corruptā.

Olím non restituebatur cōmunio ante expletā satisfactionem.

Vide Cyp. de lap.

Cōci. Nice. & Cartha. 4. ca. 76. 77. & 78. & Mogūti. ca. 2. & decreta Pij.

Pręsētis ecclīæ indulgentia.

Hodie post recōciliationē satisfactio expletur.

nem imponitur quidem,ſed exigitur ſatisfactio,nimirũ poſt abſolutionem complenda. Hoc ergo ſolum eccleſia(nos admodum mititer & indulgenter tractans)nunc reſpicit,ſi congruam ſatisfactionem non negligamus,ſed agendam recipiamus,ac curemus : ferenda quidem hæc lenitas,ſed interim videant ſacerdotes,ne quum in conſideranda ac exploranda vita pœnitentium poſt abſolutionem omnino incurij fuerint, haud poſtremus ille ſatisfactionis finis,negligatur.

August.in Enchir. c. 70.

Eccl'ia pręter propoſitum non peccãdi requirit ſatisfactionem.

EX prædictis ergo perſpicuum eſt,eccleſiam in pœnitente præter confeſsionem duo requirere : In primis, propoſitum deinceps non peccandi,quod in contritionem ſuperius incluſimus , quemadmodum Chriſtus ad mulierem in adulterio deprehenſam,dixit: Vade,iam amplius noli peccare.Quod votum ſequi debet bonæ conſcientiæ iuſtitia ac noua vita,quemadmodũ Apoſtolus dixit: Debitores ſumus non carni,vt ſecundum carnem viuamus,&c. Deinde etiam præter hæc exigit ſatisfactionem pro præteritis delictis,ſecundum eum modum,quem in eccleſia Præſidens pœnitenti præſcripſerit. Quamobrem diffinit,nõ ſufficere mores in melius commutare, & à factis malis recedere,niſi etiam,de his quæ facta ſunt,ſatisfiat Deo per pœnitentiæ dolorem. Non enim tantum dictum eſt, Fili , peccaſti? non adijcias iterum: imò adiectum eſt,Sed & de priſtinis deprecare (dominum) vt tibi dimittantur.Qui dicunt hoc Ioãnis Baptiſtæ præceptum,Facite fructus dignos pœnitentiæ:tantum de bonis operibus alioqui debitis,non de ſatisfactorijs & pœnitentibus propriè dignis,intelligi debere,ij non tãtum ſuo more veterum interpretationem ac ſententiam in hunc locum,quem ſuprà retulimus,temerè reijciunt,ſua ſuffecta,ſed etiam verbis eiuſmodi mandati minus conſentanea adferunt,quòd nemo non intelligat,alios eſſe bonorum operum fructus,vnoquoq; Chriſtiano dignos,alios vero,pœnitẽte dignos. Nam illi boni hominis ornamẽta ſunt,hi verò etiã remedia pro peccatis.Quãobrem Chryſoſtomus homilia octogeſima docet,Nõ à priſtinis tantum malis deſiſtere,ſed etiam meliora ſequi officia,rectè pœnitentiã dici:nec ad ſanitatẽ ſatis eſſe nobis, extraxiſſe tantum ſagittas,verum & medicamẽta vulneri eſſe imponenda. Et vt Auguſtinus ait, Nõ tantũ in melius eſt vita mutãda, ſed & per eleemoſynas de peccatis præteritis eſt deprecandus

Ioan.8. Iuſtitia bonæ conſcientiæ. Rom.8. Eccl.21. Obiectio quorũdã. Ioan.3. Pœnitenti nõ ſufficit ędere quoſlibet bonorum operũ fructus. Chryſoſt. homil. 80. Auguſt.in ench.c. 70

Deus

Deus. Miserando quidem delet iam facta peccata Deus, sed si satisfactio congrua non negligatur. Certe Cyprianus hæc opera pœnitentiæ non dubitat redemptiones delictorum & ablutiones vulnerum appellare. Verum quod nouatores illi has satisfactiones, scholasticas appellant, & è numero traditionum humanarũ (quibus coli nolit Deus) faciũt, atq; adeò dicunt per easdẽ opera bona verè obrui, præterea, satisfactiones quarum meminerunt Ecclesiastici scriptores & Concilia, nihil aliud fuisse, quàm quendam politicum morem ecclesiæ, humana authoritate exempli tantum causa ad dehortandos cæteros à flagitijs, nõ etiam ad expiationẽ veterum reliquiarum, aut etiã pœnarum institutũ. Hæc qua ratione illi dicant, non videmus. Nam suprà satis ostendimus, sacerdotẽ mandatum habere non tantum remittẽdi, sed & ligandi. Et si verum est, has satisfactiones humanitus tantũ inuẽtas, quid est quod Cyprianus dixit, se in remittendis delictis plusquam oportet penè delinquere? nimirum significans, se leuiori satisfactione quàm euangelicũ mandatum de remittendis peccatis permittere videatur, confitentes recipere solitum, idque suggerente prompta ac plena dilectione. Quid quod euangeliũ postulat, vt euangelij præco pœnitentibus iniungat, vt faciant fructus dignos pœnitentiæ? Id verò miramur, quomodo illis in mentem venerit vt dicerent satisfactionibus ecclesiasticis obrui opera verè bona, cum patres omnes satisfactiones, quas plurimis canonibus (vt vocant) pœnitentialibus sunt complexi, tribus operibus quammaximè euangelicis cõtineri dicant, nempe oratione, ieiunio, & eleemosyna. Et recte quidẽ. Nam cum omne quod in mundo est, aut concupiscentia carnis, aut oculorum sit, aut superbia vitæ: quis nõ videt concupiscentiæ carnis, nulla re melius quàm ieiunio, concupiscentiæ oculorum (quæ auaritia est) quàm eleemosyna, & fastui vitæ, quàm humili ac pia oratione mederi? Adde quòd omnis ferè peccator, & in Deum & in proximũ & in seipsum peccet. Oratione itaque, quod in Deum commissum est: eleemosyna, quod in proximum: ieiunio, quod in seipsum peccatum est, quodammodo expiatur. Quòd vero aiunt, satisfactiones de quibus patres meminerunt, apud Deum nihil valere vel ad expiationem reliquiarum, vel pœnarũ pro delictis debitarũ, sed tantum exempli causa imponi solitas, in hoc ex diametro cum patribus pugnan

Cypria. in episto. ad Anto.

Refelluntur aduersarij.

Satisfactiones eccl'iasticas non esse numerandas inter traditiones mere humanas.

Cypria. ad Cornel. papam.

Matth. 3

Satisfactionibus non opera vere bona obruũtur, sed omniũ prę cipua explentur.

Oratio. Ieiunium. Eleemosyna.

1. Ioan. 2

Peccator, in Deum, proximũ, et seipsum peccat.

Patrũ sententia satisfactiones

apud Deũ nonnihil momẽti habere. gnantia dicunt, quemadmodum ex superioribus liquet. Denique demiramur, quòd putant satisfactiones (quæ hodie priuatim ac secretò imponuntur) nihil habere cum vetustis illis

Veteris nostræ ecclesiæ consensus. communne, perinde atq; veteribus nulla secreta satisfactio cognita fuerit, quum vel solus Augustinus idoneus testis sit, in ecclesia veteri non solum publicam, sed & secretam satisfactionem in vsu fuisse, scribens in hæc verba: Quem mortalia crimi-

Augušt. de eccle. dog. cap. 53. Secreta satisfactio veteri ecclesiæ nota. na post baptismum commissa premunt, hortor prius publica pœnitentia satisfacere, & ita sacerdotis iudicio recõciliatum communioni sociari, si vult non ad iudicium & condemnationem sui Eucharistiam percipere. Sed & (vt subijcit) secreta satisfactione solui mortalia crimina non negamus. Verum mutato prius seculari habitu, & confesso religionis studio per vi-

Leo ad rusti. Narbo. episcopũ. tæ correctionẽ, & iugi, imò perpetuo luctu, miserãte Deo, ita duntaxat, vt cõtraria pro his quæ pœnitet, agat. Meminit quoque Leo priuatæ sucesſionis ad Rusticũ Narbonẽ. Episcopũ.

Publica satisfactio veterib' gratior & frequentior. NOn ignoramus tamen, apud veteres satisfactionem publicam & frequentiorem & patribus gratiorem fuisse, quàm priuatam, quòd interna satisfactio nõ facile innotesceret ecclesiæ præpositis. Proindeq; eandem impositam

Sozomenes in tripartita histor. lib. 9. cap. 35. etiam ijs, qui secretò essent maiora crimina confessi, quemadmodũ Sozomenes in Tripartita testatur historia, & nos suprà diximus. At planè absurdum nobis apparet, ob id quòd ecclesia indulgentius agens, seueritatem illam publicæ satisfactio-

Satisfactio in ecclesia nõ est abolita. nis remiserit, idcirco etiam omnem satisfactionem iam prorsus planè abolitam esse oportere. Nam si sacerdos, spiritualis medicus censendus est, si apta remedia pro modo & conditione cuiusq; morbi adhibere, si inter soluendos & ligandos discernere debet, idq́ue ex mandato Dei: planè desipit qui putat eum debere pœnitenti nulla prorsus imposita satisfactione,

Veteres ritus quoad fieri potest reuocandi in vsum. præproperè manum imponere. Potius docendum erat, quod huius tempestatis omnium scelerum lue corruptisſimæ ratio quammaximè postulabat, vt ad præscripta patrũ (quoad fieri posſit) regredi anniteremur, quàm vt magis adhuc laxatis habenis ecclesiasticæ disciplinæ, ex pœnitentia rem planè ridi-

Patrum diligentia ac prudentia. culam faceremus. Certè iucundum est videre, quàm fuerint patres in remedijs istis imponendis soliciti, prudentes, ac discreti. Non vno collyrio omnium oculos sanabant, non eadem seueritate quælibet crimina expurgãda putarunt, non eadem

tempo

tempora pœnitendi quibuſlibet ſtatuebant, non omnes qui pœnitentiam recipiebãt, in vnam claſſem relegabant, non eadem indulgentia in tempore pœnitentiæ impoſitæ moderando, erga quoſlibet (citra omne diſcrimen affectus pœnitentium) vtebantur, ſed grauiora crimina, acerbiori, duriori, ac diuturniori, leuiora vero mitiori ac breuiori pœnitentia vindicabant. Qui lapſi fuiſſent, participes idolorum facti, inter audientes conſtituebantur. Audientes erant, quibus tantum auditioni verbi intereſſe licebat. Intereſſe autem, & eam ob cauſam eccleſiam ingredi, atque ibi vſque ad Miſſam catechumenorum permanere, quibuſlibet ſiue gentilibus ſiue Iudæis ſiue hæreticis permittebatur. Sed catechumeni, qui & audientes dicebantur, poſt concionem manebant, donec ſacerdos ad conſecrationem Euchariſtiæ pergeret. Ergo ea pars Miſſæ quæ canonem antecedit, Miſſa catechumenorum dicebatur, quemadmodum indicat Concilium Carthaginenſe quartum. cap. lxxxiiij. Quòd ſi qui in fœdiſsima crimina proruiſſent, veluti qui cum pecoribus coitu miſcentur, hi tanquam à dæmonibus correpti, in claſſem energumenorum relegabantur. Erant autem energumeni, qui prius quidem ſacris participarunt, ſed poſtea in grauiſsimas tentationes incidentes, à dæmonibus vexabantur: dicti energumeni, quòd terriculamentis ſpirituum immundorum, veluti tempeſtate quadam iactarentur. Poſteaquàm vero iſti rei tempus conſtitutum, vel inter audientes, vel inter energumenos ſecundum delicti rationem compleſſent, in ordinem pœnitentium (qui ſacris quidem intererant, ſed arcebantur à communione) recipiebantur, oratione tantum cum eccleſia communicaturi: dein ſacramentis reconciliabãtur, & communionem recipiebant, ſed ſine oblatione. Poſtremo perfectionem pœnitẽtiæ recipiebant, & quaſi in integrum per manus impoſitionem reſtituebantur. Idque non aliter, quàm vita ac cõuerſatione eorum toto illo tempore per præpoſitos eccleſiæ diligenter prius inſpecta, perpenſa ac conſiderata, quemadmodũ ex antiquiſsimis Concilijs, præſertim primo illo Niceno ac Ancyrano, videre eſt. Denique in actione pœnitentiæ (vbi tale crimen commiſſum erat, vt is qui commiſerat, à Chriſti etiam corpore ſepararetur) nõ tam epiſcopi conſiderabant menſuram temporis quàm doloris, abbreuiantes interdũ conſtitutæ pœnitentiæ tempus, ſi modò

Vide Cõci. Ancyranũ et Nice. 1.
Audiẽtes.
Concil. Aphri. 4. ca. vt epiſcopus q eſt. 84.
Catechumeni.
Cõcil. Ancyra. ca. 16
Energumeni.
Diony. Areopagita.
Cõcil. Ancyra. ca. 17
Communicantes, ſed ſine oblatione.
Perfectionem recipientes.
Vide Concil. Nice. & Ancy.
Auguſt. in Enchirid. cap. 65

ardorem

ardorem conuersionis in pœnitente considerassent. Refrigescente quoq; subinde charitate, cõstitutus est modus redimendi rigorem canonis pœnitentialis, nempe vt ieiunium redimeretur eleemosyna aut oratione, quemadmodũ libri vetustissimi canonum pœnitentialium (qui apud nos seruantur) declarant: quæ est radix indulgentiarum pontificiarum, quæ nihil aliud sunt, quàm canonicarũ satisfactionũ cõdonationes aut redemptiones, illis temporibus magis congruẽtes, quum adhuc pœnitẽtiæ illæ canonicæ in ecclesia vsitatiores essent. Atque vtinam eiuscemodi indulgentijs non fuissent abusi, qui eas dispensandas receperant. Iam cò deuentum est, vt vix vllus sit confessarius sacerdos, qui veterum canonum vllam notitiam habeat: multo minus vt ad earum normã satisfactionis modum imponat, nimirum hominum malitia veterem seueritatem non sustinente, sed magis in omnem licentiam ruente. Vt autem seueritatem illam non reuocemus in vsum (quod nec nostrum est, nec an expediat, satis compertum habemus) hoc tamen à sacerdotibus confessarijs requirimus, vt diligenter cõsiderata morbi radice, idoneum adhibeant medicamentum, vel indictionis ieiunij, vel eleemosynæ, vel orationis, doceantque ex cap. v. Matthæi confitentem, quo pacto ipsi ieiunandum, eleemosyna tam spiritualis quàm corporalis indigenti impertienda ac danda. Denique quomodo orandum sit. Quòd si fecerint illi, & vicissim pœnitentes in simplicitate cordis verbo sacerdotis vice Christi fungentis obedierint, nõ dubium opus eorum futurum Deo bis gratum, tum quòd sit suapte natura pium, tum quòd habeat obedientiam (quæ omnium virtutum mater & fons est) sibi coniunctã. Vnde quoque consequitur, eos non satis sibi constare, qui putant tota pœnitẽtia pœnas temporales mitigari, his verò satisfactionibus ecclesiasticis nequaquam: quasi hæ nullam recipiant pietatem, cum alioqui pietatis plenæ sint, si tamẽ per expertum magistrum adhibeantur.

Modus redimẽdi satisfactiones ecclesiasticas.

Radix indulgentiarum pontificiarum.

Indulgentiarũ abusus.

Imperitia sacerdotũ.

Admonentur sacerdotes confessarij officij sui.

Satisfactio quæ rite geritur, opus Deo bis gratum.

NEc minus displicent nobis, qui satisfactiones istas aliò trahunt, aut eis plusquam oportet, tribuunt, veluti qui in satisfactiones istas etiã culpæ remissionem, aut mortis æternæ abolitionem transferunt, aut earũ respectu cætera bona opera, quæ Deus præcepit, paruipendunt. Singula enim singulis disertè tribuenda sunt, ac populus de fine vtriusque satisfa

Verus satisfactionum vsus retinẽdus est.

Popul⁹ clare docendus de fine

tisfa

tisfactionis planè ac diligenter docendus est ac instruendus. Satisfactio propitiatoria culpæ, & abolitoria æternæ pœnæ, soli Christo tribuenda est, quam tamen nō applicat nobis, nisi per contritionem & fidem, & quæ ipse instituit sacramenta. Satisfactio vero canonica, tantum medetur peccati reliquijs, & mitigat pœnam temporalem: idq; non ex dignitate sua, sed ex beneficio Christi, qui opus suum à se præceptū, præsertim obedientiam (quam suo vicario in re sibi mādata præstamus) coniunctam habens, in nobis agnoscit ac acceptat, si tamen non pharisaico more, hoc est, tantum externè, sed in spiritu & veritate, hoc est, internè secundum regulam euangelicam peragatur. Dicimus itaque his satisfactionibus mitigari atque etiam purgari pœnas temporarias, modò tamen ex fide proficiscantur. Scimus interim pœnarum reseruationem neminem ad integrum nosse, nisi cui pater omne iudiciū tradidit, Christum Iesum. quamobrem pœnarum discussio, & exactum iudicium Deo relinquēdum est. nostrum autē est, citius peccatum emendare & pœnitere, præterita lugere, futura cauere, & (vt ille ait) veluti filios maternorum membrorū, ordine custodito, à præpositis sacramentorum, non secus atq; ab ipso Christo, satisfactionis modum accipere, & cum bona fiducia expiandæ nos manētis pœnæ exoluere. Quæ de satisfactione, atq; adeò de tribus pœnitētiæ partibus dicta, suffecerint. Qui plura desiderauerit, veteres cōsulat, quibus hæ tres partes quàm cognitissimæ fuerūt: adeò, vt eius demum hominis perfectā pœnitentiam pronuntiarēt, in cuius corde cōtritio, in ore confessio, & in opere tota humilitas essēt. Admonitum tamen lectorem volumus, singulas pœnitentiæ partes interdum generali nomine pœnitētiæ appellari. Contritionem enim, & confessionem item, pœnitentiā vocamus, in quibus Deus delet culpam: satisfactionē etiam pœnitentiam vocamus, in qua Deus remittit temporariam pœnam, quamuis interim cōstet, apud ipsos veteres, satisfactionē illam publicam, passim ac ferè tantum, pœnitentiam: & pœnitentes, tantum qui publicè pœniterent, appellari solitos: quod in veterū lectione retinendū est.

Satisfactionis propitiatoriæ & ecclesiasticæ.

Satisfactio nostra ex beneficio Christi efficax.

Ioan. 4

Cypria. de lap.

Ioan. 5

August. de medic. pœ cap.

Chrysost.

Singulæ partes pœnitētiæ pœnitentia dicuntur.

Vide collecta. Græcarum Synodo. c. 23. & Toleta. 1. cap. 2

IAm ad pœnitentiæ species veniendum. In primis itaque pœnitentia in interiorem & exteriorem diuiditur. Interior etsi propriè in contrione sita sit, tamen docendi causa quis haud ineptè dixerit, eandem etiam tribus illis partibus suo

Interior pœnitētia suo modo tribus partibus constat.

suo

& iustum effici, perinde atq; mentis seu voluntatis innouatio ad iustificationis rationem proprie non pertineat, sed eandem potius subsequatur: ij nobis neque Pauli sententiam satis assecuti, neque patribus consentire videntur: vt interim sileamus rationem vocabuli, modò tamen proprie accipias, aliud postulare. Quid enim est aliud, iustificari, quàm iustum effici, seu iustitia indui ac adornari? & quid iustificati aliud, quàm iusti facti? Quòd autem existimãt illi, Iustificari Paulo nihil aliud esse, quàm iustum pronuntiari seu haberi, ac si quis dicat, populus Romanus iustificauit Scipioné accusatũ à Tribunis plebis, hoc est, iustum pronuntiauit, absoluit, approbauit, id nobis necdum satis probatur. Quin alia ratione populus Romanus iustificauit Scipioné, alia Deus iustificat peccatoré, etiã quod ad rationem vocabuli attinet. Populus enim Romanus iustificauit Scipionem, quòd Scipionem quasi per calumniam accusatum ac veluti innocétem absoluerit, iustum pronuntiauerit, atque acta eius non tantũ non resciderit, sed & approbauerit. In quem modum, quotquot in foro per sententiam absoluuntur, iustificantur. Nam cum rei neque conuicti neque confessi sunt, vel per calumniam accusati comperiuntur: tum pronuntiant iudices, accusationem iniustam fuisse, proindeque reos absoluendos fore. At Deus remittens peccata, longè secus nobiscum agit. non enim pronuntiat nos innocentes, nec ipsam legem accusanté nos, calumniæ arguit, nec acta nostra approbat, sed omnia contraria agit. In primis enim per legem nos de peccato conuincit: conuictos, ad peccati confessionem adigit: confessos, peccatores pronuntiat, & vt tales damnat, quamuis postea conuictos, confessos, ac damnatos ad misericordiam suam in Christo exhibitam per fidem prouocantes ac recurrentes, contra sententiam quam passi sumus, gratuita clementia restituat, vt peccator reconciliatus, magis sit conferendus ad sententiam passum & restitutũ, quàm ad absolutum in foro: quòd absolutio, qua peccator à delictis absoluitur, nihil simile habeat cum absolutione forensi. Iustificatio itaque, nostra sententia, non in sola condonatione seu remissione peccatorum consistit, sed & iustitiam complectitur, qua Deus remissis peccatis, insuper etiam ex malis bonos, hoc est, ex impijs pios, & ex male volentibus bene volentes facit, idque per donationem spiritus sancti, mentem & voluntatem no-

Quorundã sentẽtia excutitur.

Augu. lib. de spiritu & litera.

Iustificari plus apud Paulum significat, q̃ iustũ pronuntiari.

Alia ratione absoluuntur rei in foro iudiciali, aliter in foro Dei.

Roma. 2. 3

Ephe. 2
Coloss. 2

Peccator reconciliatus ad instar habet sentẽtiam passi & restituti.

Iustitia spiritus.

Nemo iustificatur, nisi p innouationem volũtatis.

ſtram transmutantis, renouantis, ac reformantis. Nam quis iuſtificatum dixerit eum, cui tantum ſunt remiſſa peccata, nõ autem voluntas etiam commutata, nempe ex mala facta bona? quemadmodum nemo ſeruum nequam, ob id tantum, quòd ei indulgens Dominus noxam clementer remiſerit, iuſtificatum dixerit, niſi is bonam quoque voluntatem (qua poſthac ſeruus non inutilis, ſed frugi eſſe contendat) ceperit. Quo fit, vt non ſatis nobis probetur, quòd illi qui diuerſum ſentiunt, docent iuſtitiam Dei imputatiuam, à iuſtitia bonæ conſcientiæ diſcernendam eſſe: quum, noſtra ſententia, eadem omnino ſit iuſtitia, qua Deus per ſpiritum ſanctum, cum iuſtificamur, vtrunque, nempe remiſsionem peccatorum & mentis renouationem, per fidem operatur, non alia atque alia.

Roma. 5

NObis ergo videtur, iuſtitiam Dei imputatiuam à iuſtitia bonæ conſcientiæ, quæ ex fide eſt, non eſſe diſcernendam. Verùm ſecundum omnium veterum ſententiam, potius diſcernendam eſſe dicimus iuſtitiam Dei à iuſtitia humana, iuſtitiam fidei à iuſtitia legis, iuſtitiam bonæ conſcientiæ à iuſtitia carnis ſeu externa, Nouum teſtamentum à Veteri, Euãgelium à lege, legẽ fidei à lege operum ſeu factorum, legem literæ à lege ſpiritus vitæ, legem ſeruitutis à lege libertatis, deniq; opera fidei ab operibus legis. Tota res in eo conſiſtit, ſi intelligamus quid differat Euangelium à lege, Nouum teſtamentũ à veteri. Aiunt quidã, duas omnino eſſe ſcripturæ partes, legem & promiſsionem recõciliationis: Legem eſſe doctrinam requirẽtem à nobis perfectã obedientiam erga Deum, ſed promiſsionem reconciliationis, quæ pollicetur remiſsionem peccatorum gratis propter Chriſtum (etſi obedientia non præſtetur) eam propriè ac rectè Euangeliũ dici: vocari quoq; legẽ vbicunq; præcepta legũtur: vel in libris Veteris teſtamenti, vel Noui. Itidem Euangeliũ vocari, vbicunq; vel in libris Veteris teſtamenti vel Noui hæc promiſsio reperitur. Vt autem iſti non improbanda dicant, nobis tamen magis placet veterum patrum, & ſententiam & ipſa propemodũ verba ſequi, præſertim quòd exiſtimemus Euangeliũ ſeu Nouum teſtamentum non omnino in promiſsione, ſed magis in in exhibitione, non ſolum remiſsionis peccatorum, ſed & iuſtitiæ ſpiritalis (qua Deus iuſtificat credentes) conſiſtere.

Quid differat Euãgeliũ à lege.

Quorũdã ſententia de ſcripturæ partibus.

Euãgeliũ in exhibitione iuſtitiæ ſpiritalis conſiſtit.

Beatus

BEatus Augustinus quum alibi sæpe, tum in libro de spiritu & litera ad Marcellinum, Vetus testamentum à Nouo sic discernit: Vetus (inquit) testamentum est doctrina præceptorum seu mandatorum, in qua foris docemur, quid Deus à nobis requirat. Lex enim foris extra hominé in tabulis lapideis scripta, per Moysen populo Israëlitico data est: quam si per se solam consideres, docet quidé quæ facere, quæ omittere oporteat, & condemnat hos, qui nó sunt tales quales ipsa vult, sed vitutem faciendi vel omittendi ea quæ præcipit, minime subministrat. Quinimo quotquot in eam tantum intuétur, accusat & cődemnat. Verbi gratia: Lex foris scripta iubet nos diligere Deum ex toto corde, ex tota anima, ex tota mente, ex tota virtute, & simul pronuntiat maledictum esse omnem hominem qui non permanet in omnibus quæ scripta sunt in lege. Iam quis tandem est hominum, qui non videt se hac lege accusari & damnari, quòd nemo ausit dicere se huic mandato fecisse satis? Vnde consequens est, omnes quoquot in hanc legem & suas vires tantum respiciunt, sentire oportere, se sub maledicto legis esse, & Dei benedictione (quod ad se attinet) indignos. Itidem lex dicit, Non concupisces. sed da, quæso, hominem sola doctrina seu notitia legis adiutum, qui hanc legé impleat. Atq; adeò nulla prorsus lex est, quam homo suis tantű viribus perficere posit. Requirit enim lex internam obedientiam: vult non timore pœnæ, sed amore iustitiæ impleri. Iam vt plures reperias, qui manus quidem à crimine contineant, nullos tamen dederis, qui non mallent peccare, si posint peccatum impune committere, saltem antea quàm spiritu Dei intus renouentur. Nec mirum: nam quum hominis voluntas ab ipsa natiuitate ad malum prona atque deprauata, & corrupta sit, quî fieri potest vt ad legem suauiter afficiatur, nisi prius sanetur? Vides ergo Vetus testamentum esse externam illam, Dei mandatorű ac operű (quæ Deus requirit) doctrinam, extra hominem scriptam, quæ foris quidé ministratur, sed intus ex se sola, quoad spiritus Dei innouatio accesserit, non iustitiam, sed magis iram operatur, id est, terret, accusat, & damnat conscientiam nostram: nec tollit, sed auget peccatum: quia vt sit magis perspicuum, & vt planè appareat, facit: imò prohibendo hominé carnalem, ad peccandum irritatioré facit, suopte ingenio in vetitum nitétem.

August. de spiritu & litera.
Vetus testamentű.
Exod. 24. 32. & 34.
Deut. 27
Galat. 3
Ro. 2. 3. 4
Deut. 6
Deut. 27
Galat. 4
Exod. 20.
Deut. 5
Roma. 7
August. de spiritu & litera. ca. 8
Gene. 6
August. de spiritu & litera c. 18
Vetus testamentű.
Roma. 4
Lex iram operatur.

2.Cor.3 Propterea & ministratio mortis, & ministratio damnationis appellata, non quòd legis intentio aut finis sit, operari mortem, & cætera quæ diximus (est enim lex sancta & mandatum sanctum, iustum & bonum) sed tantum per occasionem. Lex enim veram iustitiam proponit, & huc propriè tendit, vt eam facientes, in ea viuant. sed quia nemo illam facit, nec ipsa virtutem faciendi tribuere potest, vt scilicet impleatur; idcirco dicitur ministrare & afferre mortem, non suo, sed naturæ nostræ vitio, quæ per legem cognoscens peccatum, & non inueniens in lege, hoc est, in sola legis doctrina, remediū quo peccatum aboleat, & abolito peccato, peccare desinat, & ad bonum afficiatur, idcirco peccato occiditur. Et quoniam sic se habet ratio Testamēti seu legis veteris, modò per se sumatur, facile est intelligere cur dicatur lex literæ, lex operum seu factorum, lex seruitutis, & quur opera legis dicūtur iustitia carnis. Nam litera significat doctrinam, quæ non viuit in corde, & quæ nihil aliud est (nisi tamen spiritus accedat) quàm litera mortua. Item, lex seruitutis seu timoris dicitur, quòd timore pœnæ, non amore iustitiæ (quam tamen lex requirit) à peccando coerceat. Et lex operum seu factorum appellatur, quia facta & opera requirit, quorum tamen faciendorum nō præstat virtutem. Et qui suis viribus legi satisfacere se simulant aut gloriantur, hi dicuntur se ex lege operum aut factorum iustificare, & sibi propriam iustitiam constituere velle: quæ tamen neminem iustificare, nec opera reuera bona producere potest. Denique iustitia carnis dicitur, quia spiritu cor innouante ac viuificante caret. Caro enim in scripturis veterē hominem significat, nondum spiritu Dei renouatum, quemadmodum Ioannis tertio dicitur: Quod natum est ex carne, caro est. Postremo, hæc lex propterea Vetus testamentum dicitur, quia veteris hominis noxa per literam iubentem & minantem non sanatur, quemadmodum Apostolus dixit: Non in vetustate literæ, sed in nouitate spiritus.

[Margin: Roma.7 — Leuit.18 — Roma.10 — Philip.3 — Veteris testamēti varia nomina. — Litera. — Lex seruitutis seu timoris. — Lex operum seu factorum. — Iustificantes seipsos. — Roma.10 — Iustitia carnis. — Caro qd. — Gene.6 — Ioan.3 — Vetus testamētum quur.]

E Contrario, Nouum testamentum duo complectitur. Primo promissionem gratuitæ remissionis peccatorū per Christum. Secundo, interiorem hominis renouationē, quæ est lex, non extrinsecus in tabulis lapideis seu chartis papyraceis, sed diuinitus scripta in cordibus per spiritum sanctum, qui digitus Dei appellatur, atq; adeò propè nihil aliud est,

[Margin: Nouum testamētum duo cōplectitur. — 2.Cor.3 — August. de spiritu & lit. cap. 21]

est,quàm ipsa præsentia spiritus sancti. Dicitur autem Euãgelium Nouum testamentum,quia per doctrinam euangelicam hæc promissio remissionis peccatorum,& renouationis interioris hominis per Christũ credẽtibus annuntiatur: vnde nõ ab re Paulus Euangeliũ appellat virtutem & iustitiam Dei,ad salutem omni credenti,hoc est,salutẽ omni credẽti afferentẽ. Hæc est iustitia quæ in Testamento veteri velata, in nouo reuelatur:quæ ideò iustitia Dei dicitur,quòd Deus eam impertiendo iustos facit,quemadmodum salus Domini appellatur, qua nos saluos facit:& charitas Dei non qua nos ipse diligit, sed qua nos facit dilectores suos. Ergo Testamentũ vetus non distat eoipso à Testamento nouo, quòd testamentum vetus à Mose & prophetis, nouum vero ab euangelistis & apostolis scriptum acceperimus. Nam & in libris veteris testamẽti testamentũ nouum,licet olim velatum,nunc vero per Christũ reuelatum,continetur. Nec eo differt,quòd aliud iubeat lex vetus, aliud postulet lex noua:nam idem omnino iubẽt. Nec eoipso quòd lex iubeat & minetur,Euangelium vero tãtum promittat gratuitam remissionem peccatorum per Christũ etiam indignis, & legi non satisfacientibus: sed propriè eo differunt, quòd vetus testamentum sit doctrina extra hominem scripta, quæ infirmitatem nostram nobis tantum ostendit,non etiam tollit,atq; eoipso indicat nobis necessariũ esse, vt ad gratiam redemptoris per fidẽ confugiamus:nouum vero testamentum sit doctrina non foris scripta vel pronuntiata, sed potius interna,& viua,quæ per spiritum sanctum scribitur in cordibus nostris,qua ille menti nostræ persuadet non tantum nos accipere remissionem peccatorum per Christum per fidem, sed simul etiam mentem & voluntatem nostrã viuificat & immutat, de mala bonam faciendo, vt iam non timore vel respectu legis,sed magis amore iustitiæ per spiritũ sanctum indito,quod bonum est faciat, factura etiam posthac, etsi nulla lex externa iuberet, quæ propriè iustitia fidei appellatur. Tum quòd remissio peccatorum propter Christum, & renouatio spiritus sancti nõ aliter accipiantur, quàm per fidem in Christũ, cuius spiritu & peccatis absoluimur, & spiritu mentis nostræ renouamur, vt iam Dei voluntatem adiutore spiritu facere incipiamus. Tum quia credimus quicquid boni affectus & operis in nobis sentimus,id nõ ex nobis,sed ex Dei beneficio propter

Euangeliũ nouum testamẽtum dicitur. Vide Ambr. i epist. ad Ro. c. 1. Roma. 1 August. de spiritu & lit. cap. 11 Iustitia Dei. Ibidẽ c. 32 Salus Domini. Charitas Dei. Quo discernatur testamentũ vet9 à nouo, Roma. 1. 2. Corin. 3 Hebr. 1 De spiritu & litera cap. 13 Ibidẽ c. 9 Lex est index seu vehiculum, q̃ ad Christũ perducamur. Nouum testamen. est lex viua hominẽ immutans. Iustitia fidei cur sic dicta. Roma. 5 Ephe. 1 Vide Augu. de spir. & litera c. 12. 19. 24.

Christum in nos profectũ esse,vnde Deo ea pietate(qua solus colendus est)gratias agamus.Hoc autẽ Veteris & Noui testamenti discrimen non sunt patres primũ commenti,sed euidentissimè id Hieremias propheta cap.xxxj.ostẽdit.Ecce(inquit) dies veniũt,dicit Dominus,& cõsummabo super domũ Israël Testamentum nouũ,non secundum testamentũ quod feci patribus eorum,in die qua apprehendi manum eorũ,vt educerẽ eos de terra Aegypti, quia ipsi non perseuerauerunt in testamento meo,& ego neglexi eos,dicit Dominus: Quia hoc testamentum est,quod ordinabo domui Israël,post illos dies,dicit Dominus,dabo leges meas in cor illorum,& in mente eorum scribam eas,& ero eis in Deum, & ipsi erunt mihi in populum,& non docebit vnusquisq; ciuem suum,& vnusquisque fratrem suum,dicens: Cognosce Dominum ,quia omnes cognoscent me à minore vsq; ad maiorẽ eorum, quia propitius ero iniquitati eorum, & peccata eorum non memorabor vltra. Quid apertius dicere potuit propheta ad discernendum testamentum nouum à veteri? Vetus appellat non ex tempore,sed magis ex effectu:nempe quòd etsi voluntatẽ Dei ostenderit,non tamen vi sua veteris hominis noxam abstulerit,nec hominẽ ad legis impletionem idoneũ fecerit, aut innouarit. Hoc est enim quod dixit propheta: Quia ipsi non perseuerauerunt in testamento meo.non enim simul cum lege,hoc est, virtute legis,bonã quoq; voluntatem(qua sola lex fit) acceperunt. Et idcirco(inquit)cõsummabo super domũ Israël testamentum nouum,testamentũ vtiq; consummatum quo lex impleatur, quod promissione & exhibitione propitiationis & remissionis peccatorũ,necnon viua doctrina,seu(vt Apostolus ait)doctrina spiritus,per spiritũ sanctũ intus in corde scripta,ac mentem & voluntatẽ illuminante, immutante ac viuificante cõstare dicit. Vide verò quàm pulchrè Paulus (hãc prophetiam intuens atq; explicans)hoc ipsum doceat ij. Corint. iij.vbi sic ait: Manifestati quoniam epistola estis Christi,ministrata à nobis,& scripta nõ atramento,sed spiritu Dei viui, non in tabulis lapideis,sed in tabulis cordis carnalibus. Et vt doceat hoc in nobis agi non viribus nostris, aut propter nostram dignitatem, sed mero Dei beneficio remittentis nobis peccata per Christum, ac bonam insuper voluntatem ingenerantis per fidem,subiungit: Fiduciam autẽ talem habemus per

Vetus testamẽtum nõ ex tempore vet⁹ vocatur. Hiere.31 Hebr.8 Virtute legis nõ accipitur bona voluntas.

1.Cor.2

Loc⁹ prophetæ per Paulũ explicatur. 2.Cor.3

Ibidem.

per Christum ad Deum, non quòd sufficientes sumus cogitare aliquid à nobis quasi ex nobis, sed sufficiẽtia nostra ex Deo est, qui & idoneos nos fecit ministros noui testamenti, non litera, sed spiritu. Litera enim occidit, spiritus autem viuificat. Quum itaq; quæritur, quid sit Euangelium, non aliud respondendum est quàm quòd sit propriè non illa scriptura mortua, quam nobis apostoli memoriæ causa reliquerũt: (nam & eadem si literam tantum spectes, mortua est) sed sit viua illa doctrina quæ mẽti nostræ reconciliationem propter Christum, hoc est pacem erga Deum, insuper bonã voluntatem ex Dei beneficio annuntiat, nuntium sanè longe optimum ac lætissimum. In hunc modum angeli natiuitatẽ dominicã pastoribus annũtiantes, Euangeliũ descripserũt: Gloria (inquiũt) in excelsis deo, & in terris pax hominibus bonæ voluntatis, seu vt græca exẽplaria habent, in hominibus bona voluntas. In primis gloriam vni deo tribuunt, idq; in altissimis, quòd illi soli gloria debeatur, cuius solius beneficio natus est nobis saluator mũdi. Deinde annũtiant hominibus pacẽ: Nunc, inquiũt, pax in terra facta est, quia humana natura recõciliata est Deo per Christũ, in quo gratis remittuntur peccata. Et in hominibus bona voluntas, hoc est, in hominibus facta est Dei beneficio bonus affectus, quẽ prius in hominibus non habuit. Et vt Thephylactus ait, Refocillatus est deus nunc & bene habitus in hominibus, nimirũ quòd per Christũ reconciliati & voluntate conglutinati sumus Deo, & vniti illi verbo incarnato.

Quid sit euãgelium propriè. *Lucæ 2.* *Vide Chrisost. ĩ epis. ad Coloss.* *Theophy. ĩ Luc. c. 2.* *Theophy. in Lucam.*

EX his facile deprehendi potest, cur nouum testamentum seu Euãgelium, dicatur lex spiritus, lex fidei, lex libertatis, iustitia dei, seu iustitia spiritus. Nam ideo lex seu iustitia spiritus dicitur, quia hanc efficaciter spiritus gignit in nobis. Lex fidei, quia hæc reconciliatio & renouatio fide in Christum accipiũtur, non autẽ debentur aut tribuũtur operibus nostris externis, quæ legis appellãtur: Lex libertatis, quia non solum docet nos intus quid faciamus, sed etiam voluntatem innouando liberat, vt iam nõ tanquã serua legis ex timore, sed suapte spõte ac liberè bonum operetur. In quam sententiam dixit Apostolus: Non enim accepistis spiritum seruitutis iterum in timore, sed accepistis spiritum adoptionis filiorum Dei. Item, Dominus spiritus est: ibi autem spiritus, vbi libertas. Et alibi ait; Nos vocatos in libertatem, non vt libertatem

Euangeliũ habet varia nomina. *Lex seu iustitia spiritus.* *Rom. 8.* *Lex fidei.* *Rom. 3.* *Lex libertatis.* *2. Cor. 3.* *Rom. 8.* *2. Cor. 3.* *Galat. 5.*

in occaſionem carni demus,ſed vt per charitatem inuicem ſer uiamus. Qui dicunt legem fidei nihil aliud ſignificare,quàm fidem,ac meram fiduciam miſericordiæ propter Chriſtũ,non etiam hanc internam innouationem,quæ propriè eſt lex ſcripta in cordibus, & lex ſpiritus vitæ,viderint quomodo ipſi ſuam ſententiã tueantur. Ex prædictis etiam cõſequitur,non oportere nos fidem ſeu iuſtitiam fidei ab operibus fidei diſcernere,ſed tantum ab operibus legis,quæ fiunt in non renouatis ſine ſpiritu.Nam quid tandem eſt aliud iuſtitia fidei,quàm ipſiſsima illa & intus in mente viuentia fidei opera? nempe fidere de dei miſericordia per Chriſtũ,remiſsionẽ peccatorum propter Chriſtũ per fidẽ apprehendere,accipere ac velle: itẽ, Deo voluntatem noſtrã immutanti aſſentiri,audire,quid in nobis loquatur dominus Deus,hoc eſt,ab operibus noſtris ceſſare,& Dei ductibus ſummo conatu obſequi,& quicquid Deus in nobis facit, Deo tribuere. Quæ quidem opera quum ſpiritus intus in nobis operatur,poſtea etiam prodeunt in externum opus,quod iuſtitiæ fidei internæ teſtimonium eſt.

Lex fidei quid. Rom.8.

Lex fidei ab opibus fidei nõ eſt diſcernenda.

Ambr. in epi. ad Roman.c.1.& ca.3. vtrobiq; ĩ verbũ iuſtitia &c. Pſal.84. Matth. 7.

HIs præmiſsis,de Iuſtificatione ſic ſimpliciſsimè ac planiſsimè dicimus: Euangelium initio vtitur miniſterio legis,Chriſtus præcurſore Ioãne.arguit enim peccata, terrefacit conſcientiam,ad pœnitentiam adigit. docet nos de infirmitate noſtra,indicat nobis opus eſſe propitiatore Chriſto,propter quem datur nobis remiſsio peccatorum. Poſtea miniſterio legis velut interquieſcente, accedit fiducia,quam mens contrita & humiliata capit ex promiſsione Euangelij, & qua ſe erigit credẽs ſibi remitti peccata gratis propter Chriſtum:quod quum ſit,ſimul donatur ſpiritus ſanctus,per quem diffunditur charitas Dei in cordibus noſtris,qua renouatur voluntas & libera efficitur à legis ſeruitute: ac ita demum iuſtificatur homo,& inchoat vitam nouam atq; adeò æternam, idq; per fidem in Chriſtum, qua tanquam inſtrumento remiſſio peccatorum & renouatio interioris hominis & vita accipiuntur,habentur ac retinentur. Hæc doctrina eſt planè apoſtolica,quam & patres & tota eccleſia ſemper eſt amplexa: Cõiungimus autem in iuſtificatione hæc duo, nempe remiſsionem peccatorum,& renouationem interiorem voluntatis,authoritate ſcripturæ freti,quæ hæc duo ſemper copulat. Non enim vt iuſtificeris,tãtum exuendus eſt vetus homo,ſed & induen

Sententia catholica de iuſtificatione. Matth.3. Ioan.1. Acto.10. Fiducia. Acto.2. Rom.5. Rom.6.7.8.

Rom.6. Rom.3.

Fides inſtrumẽtum iuſtificationis.

Eph.4.

duendus nouus,qui secundum Deum creatus est in iustitia & sanctitate veritatis. Non tantum vetus Adam eijciendus est, Rom.6.
sed Christus etiam complectendus. Non tantum peccato mo Rom.7.8.
riendum est,sed noua etiam vita concipienda. Non tantum liberari nos oportet à peccato,sed etiam seruos fieri iustitiæ Rom.6.
Deo. Non tãtum oportet nos commori Christo,hoc est,defungi peccatis, sed etiam in Christo resurgere. Nec dubium, Paulum & cæteros apostolos,vt ostenderent,in quibus iustificatio hominis sita esset, remissioné peccatorum ad mortem: interiorem autem renouationem,quæ fit per infusioné charitatis,atq; adeò ipsam iustificationé,ad resurrectioné Christi retulisse: Iesus Christus(inquit)traditus est propter delicta Rom.14.
nostra,& resurrexit propter iustificationem nostram. Myste- 1.Cor.15
rio enim dominicæ mortis,vitæ nostræ veteris occasus,& ini 1.Pet.1.
quitatis abolitio: Resurrectionis vero,exortus vitæ nouæ & Actor.13.
iustitiæ renouatio,demonstrata sunt. Vtraq; autem per fidem Mysteriũ dominicæ mortis.
in Christum accipiuntur. nam ea nos Christo copulat ac coniungit, nosq; coniunctos spiritus ille fidei,meritorum & bonorum Christi participes facit,vt quod nobis adhuc deesse senserimus,à Christo per fidem mutuemus,vt dicere simul possimus: Mundus mihi crucifixus est, & ego mundo. Et: Mihi Galat.6.
viuere Christus est. In quam sententiam apud eundem Apo- Philip.1.
stolum dictum est,Christum habitare in cordibus nostris per 2.Cor.4. Galat.2.
fidem. Et alibi: Christum nobis factum esse sapientiam à deo, 1.Cor.1.
& iustitiam & sanctificationem & redemptionem,quòd Chri 1.Cor. 6.
stus hæc omnia nobis per fidem fiat. Nam quum spiritus noster spiritui Christi per fidem adhæret, fit vnus spiritus cum eo: & quicquid est in Christo,nobis in Christum credentibus secundum fidei nostræ rationem & modum communicatur. Qui enim propriũ filiũ dedit,quomodo nõ omnia simul cum Rom.8.
illo donauit? Hic est thesaurus ille quem habemus in vasis fictilibus,vt sit eminentia virtutis Dei,& non ex nobis: hoc est 2.Cor.4.5
indumentum illud iustitiæ fidei,quo nolumus expoliari,sed superuestiri,vt absorbeatur,quod mortale est,à vita: hoc est,pi- Rom.8.
gnus illud spiritus, quod nobis dedit Deus qui nos in hoc 2.Cor.5.
ipsum efficit,& Christum(qui nõ nouerat peccatum)pro no Galat.4. 2.Cor.5.
bis peccatũ fecit,vt nos efficeremur iustitia Dei in ipso. De- Gal.3.
niq; hæc est illa regeneratio,renascentia & renouatio nostra, Ioan.3.
sine qua nemo potest videre regnum Dei,

Patrũ consensus. NE vero scripturã, vbiq; duo hæc (nempe remissionem peccatorum, & renouationem mentis) in iustificatione hominis copulantẽ, aliò detorqueas, cõcors patrum sensus prohibet: qui testãtur, tunc demum nos liberari gratia per legem fidei, quæ est in Christo Iesu, quum diffunditur charitas in cordibus nostris per spiritũ sanctum qui datus est nobis: tunc viuificari, quum ex illo fonte vitæ (cuius solius haustu iustitia bibitur) bonam vitam (nimirum bene agendi voluntatem) haurimus: tunc illuminari, quum ab illo incommutabili lumine anima nostra rationalis quodámodo accenditur, vt sit etiã ipsa factum creatumq; lumen, quemadmodum Ioannes erat lucerna ardẽs & lucens participatione eius luminis, de cuius plenitudine (vt idẽ ipse dixit) nos omnes accepimus: tum iustificari, quũ spiritus sanctus operatur in nobis, vt non peccare delectet, sed magis vt cõdelectemur legi Dei secundum interiorẽ hominẽ, quum scilicet non tantum præceptũ iustitiæ forinsecus insonat sensibus nostris, sed etiam intrinsecus incrementũ dat Deus per charitatis dilargitionem: quũ facit, vt iustitiã legis, non propterea quòd lex iubeat, sed magis volũtariè ac intimo affectu amplecti adnitamur: quum imago Dei terrenorũ affectuum labe detrita, in mẽte credentium digito dei (hoc est, spiritu sancto) reformatur & adornatur. Deniq;, quũ facit Deus, vt non tantum credamus, sed & velimus. Clarè admodũ diuus Bernardus dixit, præsumptam indulgentiam delictorum, parere animi trãquillitatem ac lætitiam (hoc est iustificationẽ) in animo eius, qui sibi ad iustitiam pœnitentiæ opera seminauit, si tamẽ ipsam presumptam indulgentiam efficacia attestetur acceptæ gratiæ ad sanctius deinde viuendũ, quòd omnis qui hæc intra se actitari sentit, sciat quid loquatur spiritus, cuius vox atq; operatio nũquam inter se dissentiunt. Sed quid attinet sententiã patrum pluribus recẽsere? quũ Apostolus Ioannes planè testetur, charitatẽ Dei (hoc est, quam deus impartitur) tam spectare ad iustificationẽ, vt hãc non assequutũ seu ahabentẽ, in morte manere dicat? In quam sententiã, non dubium est, dixisse Apostolũ Iacobum, fidem sine operibus, hoc est, sine affectu charitatis, qui paratus sit semper in opus, quũ res postulet, prodire, mortuã esse.

August. de spiritu & lit. c. 5. 14. Rom. 5. Ioan. 4. Bona uita. Ioan. 1. August. de spiritu & lit. cap. 7. Ioan. 1. Ibidem c. 16. Rom. 7. Aug. ibid. cap. 25. 1. Cor. 3. Rom. 5. Aug. ibid. cap. 26. Psal. 1. 39. Aug. ibid. cap. 28. Lucæ 11. Aug. ibid. cap. 34. Bernar. in Cãtica, sermo. 37. Psal. 118. 1. Ioan. 3. Iacob. 2.

Obiectio. SEd dices nobis, Non assentior tibi. Ex Euangelio enim in legem relãberis, facisque nos perpetuò dubitantes ac ambigen

bigen

bigentes, an remiſsionem ſimus aſſequuti, an reconciliati, an iuſtificati: breuiter, an filij Dei, hoc eſt, an in gratia Dei ſimus. Nam ſi interior innouatio, & bonæ voluntatis inſitio, ad iuſtificationem neceſſaria eſt, quis vnquam ſtatuet ſe reconciliatum eſſe? Quem enim reperies, qui auſit credere nouitatẽ mentis ſuæ, qua iam affectus eſt ad implendam legem, tantam eſſe, vt digna ſit iuſtificatione? hoc eſt, quis auſit iudicare ſe iam dono ſpiritus hoc aſſequutum, vt velit ac poſsit Deum ex toto corde & tota anima diligere? Atque hinc forſan colliges, nos ſecundum eam rationẽ nunquam pacẽ habituros erga Deum, quòd lex (vt apparet) quãtum ad hanc nouitatem attinet, nos adhuc accuſare non deſinat. Et proinde non oportere hanc nouitatem ad iuſtificationem referri, ſed tãtum gratuitam remiſsionem peccatorum, quæ accipitur per fidem, vt promiſsio ſit certa, quæ ſi penderet ex conditione noſtræ nouitatis, redderetur incerta: vnde tandem conſequeretur nos in hac dubitatione, neque Deum (de cuius miſericordia adhuc ambigeremus) vt patrem inuocare poſſe, ſecundum id quod Paulus ait: Quomodo inuocabunt, in quem non crediderunt? neque quicquam boni poſſe operari, quòd quicquid non eſt ex fide, peccatum ſit. Ad hæc reſpondemus, nos nequaquam in legem relabi, ſed docere quomodo mens noſtra à ſeruitute legis, nõ ſuis viribus, ſed Dei beneficio, per interiorẽ innouationem liberetur: quod abunde declaratũ eſt prius. Deinde dicimus, nos omnino non docere, iuſtificationem nobis contingere propter hanc nouitatẽ, maxime quod ad eam partẽ attinet, quam ea mentis noſtræ nouitas ex nobis mutuatur, hoc eſt, eatenus, quatenus nos illi renouationi aſſentimur. Quis enim ſatis Deo innouanti aſſentitur ac obſequitur? vt nõ magis propter dignitatem huius nouitatis, quàm propter dignitatẽ noſtræ pœnitentiæ aut contritionis (de qua arroganter ſentire non oportet) iuſtificari nos ſtatuere debeamus, nõ in fletibus, non in actibus noſtris, ſed in aduocati noſtri defenſione, quẽ apud patrem pro nobis interpellantem habemus, cõfidentes. Quin nec ipſi fidei eam dignitatẽ tribuimus, vt meritoria ſit remiſsionis peccatorũ, quam nulla merita præcedunt. Et quem, quæſo, dabis hominem, qui tantam ſe habere fidem auſit gloriari, quantã ſibi haberi requirit Deus? Detrahimus itaq; & fidei & huic nouitati (quod ad eam partẽ quam ex nobis ſibi aſciſcũt,

Roma.10

Roma.14

Dilutio.

Iuſtificationẽ nõ aſſequimur ꝑpter noſtram nouitatẽ, ſed nouitas, quã operatur in nobis, hæc eſt iuſtificatio noſtra.

Grego. in Ezec. li.1. homil.7

attinet)

attinet) eam dignitatem seu causam iustificationis, quin potius ob id tantum dicimus fidem iustificare, non quòd sit causa iustificationis, sed quòd nulla alia re misericordiam & gratiam Dei nos innouantem, quæ propriè causa formalis iustificationis est, accipiamus. Verùm hoc docemus, nempe iustificationem non ex lege pendere, sed esse gratuitum donum Dei, quod consistit in remissione peccatorum & renouatione voluntatis., quæ non aliter à Deo gratis donante accipiuntur, quàm per fidem in Christum: fidem quidem, non dubitantem aut ambigentem, sed nihil hæsitanté. Vt clarissimè quid velimus, & quo pacto hæc res in nobis geratur, intelligas, repetimus ac dicimus te per fidem donũ iustificationis tunc demum accipere, quum & perterrefactus ac concussus in pœnitentia, rursus erigeris per fidem, credens tibi remissa esse peccata propter meritum Christi, qui in se credentibus remissionem peccatorum pollicitus est: & quum simul sentis te iam alio affectu quàm prius rapi, hoc est, eo affectu quo peccata quæ prius delectabant, iam ex animo odis, & ad faciendum bonum, carnis infirmitati fortiter repugnans, intus accenderis, tametsi is affectus nõdum sit in bono perfectus & absolutus. Hanc enim imperfectionem, quam viribus tuis supplere nõ potes, supplebis ex fide in Christum, credens iustitiã Christi (cuius membrum factus es) tuum imperfectum suppleturum, si tamen perpetuò pro viribus quas tibi dominus suppeditauerit, coneris eam quam accepisti gratiam promouere, & præteritorum oblitus, non respiciens iterum retro, in anteriora te extendere annitaris. Pulchrè dixit beatus Augustinus: Nullus sanctus & iustus caret peccato, nec tamen ex hoc desinit esse iustus vel sanctus, cùm affectu teneat sanctitatem. Non enim naturæ humanæ viribus, sed propositi argumento per Dei gratiam acquirimus sanctitatem. Interim scimus quãdam esse plenã & absolutam iustitiam, seu charitatem, quam in hac vita nemo assequitur, sed tantum in futura, quando videbimus facie ad faciem, & cognoscemus sicut cogniti sumus. sed alia minor est huic vitæ competés, qua ex fide viuimus & ambulamus. Hæc etsi omnes motus terrenæ cupiditatis nondum omnino absorbeat atque consumat, cõsensum tamen prohibet ac extinguit, ac insuper facit, vt magis ac magis in bono proficere pergamus: quæ etsi à perfectione iustitiæ longe adhuc absit, ea tamen imperfectio iustifi

Cur fides dicatur iustificare.

Quãdo accipiatur iustificatio. Ioan. 6

1. Corint. 1

Philip. 3

August. de diffini. orthod. fide. cap. 49

August. de spiritu & lit. cap. 37
2. Corin. 5
Roma. 7. 8

iustificationem nostram non remoratur, nec accusationi seu damnationi legis subiacet, saltem in ijs qui sunt in Christo Iesu. Nam qui Christo (in quo lex quod accusaret, nihil inuenit) per fidem concorpores facti sunt, legis imperium bene ficio Christi euaserunt: adeò, vt si lex imperfectionem eorum accusare pergat, respõdere possint: Quid nobis tecum est lex? Non tui, sed alterius sumus. Tu quæ es, quæ iudicas seruos alienos? domino nostro stamus aut cadimus. huic si visum est ex gratuita misericordia nos indignos assumere, & quicquid in nobis imperfectionis est condonare, quid ad te? Quid nobis alienum inuides beneficium? Recepit nos ille in membra sua, scuto suæ bonæ volũtatis protexit nos, sua iustitia nos induit. Quamobrem si nos impetere pergas, eum tibi opponemus, cui per fidem inhærescimus. in eo certe nõ habes quicquam, proinde nec in nobis, qui de corpore eius per gratuitam misericordiam facti sumus. Nonne licet huic facere de nobis quod ipsi videtur? non ignoramus nos seductioni expositos, ad resistendum fragiles, ad operandum debiles esse, sed induti Christum, non est cur timeamus. Quis accusabit aduersus electos Dei? Deus qui iustificat. Quis est qui condemnet? Hæc quidem iustificatos in Christo, habere quæ legi opponãt, Paulus Roman. vij. & viij. locupletissimus testis est, & Ioannes cap. iij. qui inquit: Qui credit in filium Dei, non iudicatur: qui autem non credit, iam iudicatus est, quia non credit in nomine vnigeniti filij Dei. Hæc ruminãs Augustinus libro Meditationũ cap. xiiij. sic Deum alloquitur: Desperare vtiq; potuissem pro pter nimia peccata mea & infinitas negligentias meas, nisi verbum tuum Deus caro fieret, & habitaret in nobis. Sed desperare iam non audeo, quia cùm inimici essemus, reconciliati sumus per mortem filij tui: quanto magis reconciliati, salui erimus per eum? omnis nanq; spes & totius fiduciæ certitudo, mihi est in pretioso sanguine eius, qui effusus est propter nos & propter nostram salutem, in ipso respiro, & in ipso cõfisus, ad te peruenire desidero, non habens meam iustitiam, sed eam quæ est ex filio tuo domino nostro Iesu Christo. Et capite sequenti: Supereminet omnem scientiã tua inæstimabilis charitas, quam ostẽdisti nobis indignis pro sola bonitate & pietate tua. filius nanq; tuus Deus noster nõ angelos, sed semen Abrahæ apprehendit, assimilatus nobis per omnia absque peccato.

[Margin notes: 1. Petr. 2 — Roma. 7 — Roma. 14 — Matth. 20 — Ephe. 5 — Psal. 5 — 1. Corint. 1 — Ioan. 14 — Roma. 8 — Matth. 20 — Roma. 8 — Augu. lib. Medita. capi. 14. — Ioan. 1 — Roma. 8 — Certitudo fiduciæ. — Philip. 3 — Lib. Medita. cap. 15 — Hebræ. 2]

&

Ibidem. & post pauca: Hæc nempe mihi tota est spes omnisque fiducia. Est enim in ipso Iesu Christo domino nostro, vnusquisq; nostrum portio, caro & sanguis. Vbi ergo portio mea regnat, ibi me regnare credo: vbi caro mea glorificatur, ibi gloriosum me esse cognosco: vbi sanguis meus dominatur, ibi dominari me sentio, quamuis peccator sum, de hac communione gratiæ non diffido. & si peccata mea me prohibent, substantia mea requirit: & si delicta mea me excludunt, naturæ communio non repellit. Et statim post: Mitis & valde benignus est dominus Deus noster, & diligit carnē suam, membra sua, & viscera sua in ipso Deo, & domino nostro Iesu Christo dulcissimo, benignissimo & clementissimo, in quo resurreximus, & iam cœlos ascendimus, & iam in cœlestibus considemus. Caro nostra nos diligit, habemus etiam sanguinis nostri prærogatiuam in ipso. Sumus enim membra eius, & caro eius: ipse deniq; est caput nostrum, ex quo totum corpus, sicut scriptum est: Os ex ossibus meis, & caro de carne mea, & nemo vnquàm carnem suam odio habuit, sed fouet ac diligit eam. Mysterium hoc magnum est, ego autem (inquit) dico in Christo & ecclesia. Gratias itaq; tibi domine Deus noster ago pro omnibus miserationibus tuis, quibus miserabiliter nobis perditis subuenire dignatus es per eundem filium tuum saluatorem & recuperatorem nostrum, qui mortuus est propter peccata nostra, & resurrexit propter iustificationem nostram: & nunc viuens sine fine, sedet ad dexteram tuam, & interpellat pro nobis. Hactenus ille.

Omnis nostra fiducia ac tota spes.
Ephe. 2. 5
Imperfectio nostra gratiam iustificatem nō excludit.
Ibidem.
Ephe. 5
Deus diligit nos in Christo filio suo.
Ephe. 2
Eph. 3. 4. 5
Gene. 2
Ephe. 5
Roma. 4
1. Ioan. 2

Repondetur aduersarijs.

NOn habes ergo quod dicas, nos euangelium cum lege confundere, vel euangelium in legem transformare, vel causam iustificationis in nostrā dignitatem transferre, vel iubere vt perpetuo de iustificatione & acceptatione nostra dubitemus. Nam omnia contraria docemus. fatemur enim verum esse, ad iustificationē hominis omnino requiri, vt homo certò credat, non tantum generaliter, quòd propter Christum verè pœnitentibus remittantur peccata, sed & quod ipsimet homini credenti remissà sint propter Christum per fidem. Nam qui dubitat, similis est fluctui maris, qui à vento mouetur, & circumfertur. Non ergo existimet homo ille, quòd accipiat aliquid à Deo. Recte dixit Hilarius, Deum velle, vt sine aliqua incertæ voluntatis ambiguitate speremus, quòd alioqui

Ad iustificationē requiritur, vt singuli credant sibi remissa peccata p Christum.
Iacobi 1.
Hilari⁹ in Matth. canone 5.

alioqui iustificatio ex fide nulla sit, si ipsa fides sit ambigua. Augustinus verò cogitationem nos ab hac certitudine auocantem, abigendam docet. Murmuret (inquit) quantum voluerit insipiens cogitatio mea, dicens: Quis enim es tu, & quanta est gloria illa, quibusnam meritis illam obtinere speras? Ego fiducialiter respondeo: Scio cui credidi, quia in charitate nimia adoptauit me in filium, quia verax est in promissione, potens in exhibitione, & licet ei facere quod vult. non possum terreri multitudine peccatorum, si mors domini in mentem meam venerit. Tota spes mea est in morte domini mei. Mors eius, meritum meum est, refugium meum, salus, vita & resurrectio mea. Meritum meum, miseratio domini. Non sum meriti inops, quandiu ille miserationum dominus non defuerit. Et si misericordiæ domini multæ, multus ego in meritis. Quanto ille potentior est ad saluãdum, tanto ego securior. Hactenus ille. Deniq; Bernardus apertissimè pronuntiat, non sufficere tantum vt credas, te remissionem peccatorum habere non posse, nisi per indulgentiam Dei: præterea quòd nihil habere queas affectus vel operis boni, nisi & hoc dederit ipse: Ad hæc, quòd vitam æternam nullis possis operibus promereri, nisi gratis detur & illa. Sed præter hæc (inquit) quæ magis initiũ quoddam & fundamentum fidei habẽda sunt, etiam hoc addendum est, vt credas quòd per ipsum & tibi peccata cõdonentur. Hoc enim (vt subijcit) est testimonium, quod perhibet in corde nostro Spiritus sanctus, dicens: Dimissa sunt tibi peccata tua. Et sic arbitratur Apostolus, gratis iustificari hominem per fidem.

SEd hic diligenter animaduertendum est, longe aliud esse dicere, omni homini quicunque credit sibi remissa esse peccata per Christum, illi statim peccata remitti: quàm si dicas, Nemini remitti peccata, nisi remissionem se credat assequutum per Christum. nam hoc verum est, illud falsum. Plures enim ex hæreticis inuenias qui sic credunt, & tamen remissionem peccatorũ non assequuntur, quòd extra ecclesiam sint, & spiritu charitatis vacent. Vtrunque ergo requiritur ad iustificationem, nempe vt & credas tibi remissa esse peccata per Christum, & te spiritu charitatis renouatum mente, & iam ad opus bonum affectum esse per fidem intelligas. Vt alios omittamus, non videtur nobis hic contemnendus Bernardus, in re iustificationis haud leuis author vel aduersarijs testibus, vir certe

August. in manua. ca. 22. & . 23
2. Corint. 1
Roma. 8
Roma. 3
Tit. 1
Matth. 20
Mors Christi nostra spes.
Meritũ nostrũ in miseratione domini cõsistit.
Bernar. de annũ. domini. ser. 1.
Gradus fidei iustificantis.
Testimoniũ Spiritus sancti, quod perhibet cordi nostro.
Roma. 8
Roma. 3
Falsum, omni homini credẽti sibi remissa peccata ꝓpter christum, peccata statim remitti.
Verum, nemini remitti peccata nisi credat sibi peccata remitti.
Bern. ser. de 4. modis orãdi.

certe doctrina præditus infusa magis diuinitus, quàm humanitus parta, Is alibi quærit, vnde aut quomodo nosse possimus nos indulgentiã à Deo consequutos esse? quòd homini quantumuis spirituali etiam vsque ad primum spiritualis exercitij gradum prouecto, tantum deprimi gradus imperfectione relinquatur, vt vix sibi primum videatur adeptus. At ille respondet, nobis non leuiter transmittendũ esse, quod in Euangelio

Matt. 9 legimus Iesum paralytico dixisse: Confide fili, remittuntur tibi peccata tua. vtque Pharisæis non credentibus, sed magis subsannantibus, hanc fiduciam tanti esse momenti commonstraret, signo visibili inuisibilem probasse potestatem. Vt sciatis (inquit) quia potestatẽ habet filius hominis in terra dimittendi peccata, tunc ait paralytico: Surge, tolle lectum tuum & ambula. Et tu ergo (vt subijcit ille) si iam surgis desiderio supernorum, si grabatum tollis, corpus videlicet à terrenis subleuans cupiditatibus, vt iam non feratur animus concupiscen-

Philip. 3 tijs eius, sed magis ipsa (vt est dignum) regat illud, & ferat

Bernard. ibidem. quò non vult: si demum ambulas, quæ retro sunt obliuiscẽs, & ad ea quæ ante te sunt, te extendens desiderio & proposito proficiendi, curatum te esse non dubites. Et post pauca: Propterea fiducialiter iam postulare potest qui eiuscemodi est, nimirum quòd se iam reconciliatum & filium esse intelligat (modò tamen caueat, ne fortè postulet non postulanda, aut quæ

Iacobi 4. postulãda erant, ritè postulare negligat: alioqui absq; fiducia

Bern. homil. 4. super euãge. Missus est. frustrà Deum inuocaueris aut postulaueris, quòd nemo oret seu petat, nisi quod credit & sperat. In corde, cui hæc fidei fortitudo deest, non nascitur Christus, qui non nisi per hanc fidem

Idem ser. 6 in vigi. natiuit. habitat in cordibus: nec is dicere potest cum Dauid, Paratum cor meum Deus, paratum cor meum, cantabo & psalmum dicam. Non est enim paratum cor, quod non est confirmatum.

Psal. 107 Matth. 19 In promissione et misericordia Dei tota nostra fiducia consistit. IAm si huic homini sic affecto occurrat, quod apostoli, domino cõcionãti, quàm difficile diues in regnũ cœlorum ingrederetur, rogãtes obiecerũt: nempe, Quis poterit saluus esse? respõdebit tum hæc, fiducia: Apud homines quidẽ impossibile est, sed nõ apud Deũ, in cuius promissione & misericordia tota nostra fiducia atq; vnica cõsolatio nostra, & tota ratio spei nostræ consistit: atque ideo ex fide iustificatio, vt secundum

Roma. 4 gratiã firma sit promissio. Rursus si occurrat, Quis scit si amo

Eccl'i. 9 Roma. 11 re vel odio dignus sit? item, Quis nouit sensum domini, aut

quis

quis consiliarius eius fuit? hic iam nõ oportebit in opera nostra respicere: nam hæc statim nos faciēt dubitare, sed planè fidem nobis subuenire necesse est, atq; adeò hic oportet succurrere veritatē, vt quod de nobis latet in corde patris, idipsum nobis per ipsius spiritum reueletur, & spiritus eius testificans spiritui nostro, persuadeat quòd filij Dei sumus: persuadeat autem vocando, & iustificando gratis per fidem. Cum ergo suggerit mihi infirmitas mea, quinam sciam me in numero filiorum esse; tunc maximè memorē esse me oportet verbi promissionis, in quo mihi domine spem dedisti: tunc mihi in verba tua Christe respiciendum est, quibus mulieri adulteræ, necdum damnatæ, dixisti: Nec ego te condemnabo mulier: vade, & iam amplius noli peccare. O vocem misericordiæ, ô auditum lætitiæ salutaris. Auditam (inquit Psaltes) fac mihi mane misericordiam tuam, quia in te speraui domine. Sola nimirum spes apud te miserationis obtinet locum, nec òleum misericordiæ, nisi in vase fiduciæ reponis. sed mihi interim videndũ, ne hæc fiducia sit affectui ad peccandũ procliui cõiuncta. Hanc vero fiduciam passio tua, ô Christe, mihi subministrat, vltimum quidem refugiũ, & singulare remedium: deficiente enim sapientia, iustitia non sufficiente, sanctitatis succumbentibus meritis, illa succurrit. Quòd si rursus in animũ meum subeat, scio quidem passionem hãc potentissimam esse: sed quî sciam, an data & applicata sit mihi? Hic respõdebit fides, Mihi data est, quia alteri dari non potuit. Nam Christus meus in similitudinem hominum factus habitu inuentus est vt homo, obediens patri vsque ad mortem, vt me mortis filium redimeret ac patri reconciliaret. Rursus surrepat in animum, Quonam pacto possim statuere Deum mihi esse propitium, qui tantum imperfectionis & infirmitatis adhuc in me cernã ac reperiam? tum profectò neq; in dignitatem fidei, neq; operum meorum, vt me certum faciam, recte respexero. Quis enim de sua sapientia vel iustitia vel sanctitate præsumat sufficientiam ad salutem? quòd nec sufficientes simus cogitare aliquid à nobis tanquam ex nobis, sed sufficiētia nostra ex Deo est. Sed in passionem tuã, ô Christe, oculos mētis defigã, & cum defecerit virtus mea, non cõturbabor, non diffidã. scio enim quid faciã, Calicem salutaris accipiam: quia si sanguis tuus interpellet pro me, saluus ero. Deniq; si verbum tanti Apostoli (qui ausus est

[Margin notes: Bernar. in sermon. de dedica. ecclesiæ. — Roma. 8 — Psal. 118 — Ioan. 8 — Bernar. de ann. domi. serm. 3 — Psal. 142 — Quomodo occurrendum dubitationi, q̃ nos de applicatione passionis Christi ambigere facit. — Phil. 2 — 2. Cor. 3 — Psal. 115]

2. Cor.13 dicere, an experimentũ quæritis eius qui in me loquitur Chri-
1. Corin.4 stus) me terreat, cum ait: Nihil mihi cõscius sum, sed nõ in hoc iustificatus sum: tum vicissim eiusdẽ Apostoli verbum me consolabitur: nam etsi eo ipso quòd mihi nihil sim conscius, iustificatus nõ sim, hinc tamen me iustificatũ rectè iudico, si spiritũ innouantẽ accepero, qui ex Deo proficiscitur, vt sciamus quæ
1. Corin.2 à Deo donata sunt nobis. Quis enim scit hominum quæ sunt hominis, nisi spiritus hominis qui in ipso est? Ita & quæ Dei sunt, nemo cognouit, nisi spiritus Dei: nobis autem reuelauit per spiritũ suũ. Spiritus enim omnia scrutatur, etiã profunda
Roma.11 dei. Itaq; scriptura quę ait, Quis enim cognouit sensum domi-
1. Corin.2 ni, aut quis cõsiliarius eius fuit? nõ facit ambigentes Christianos. Nos enim (vt inquit ille) sensum christi habem⁹. Neq; ob id sensu Christi nos vacare iudicabimus, quòd perpetuo labimur, & perfectionẽ iustitiæ nũquam assequimur, si tamẽ à consensu peccati abstinẽtes in Christo mãserimus radicati & fundati. Nã si diuo Augustino credimus, ideò veraciter se omnes sancti pronũtiant peccatores, quia in veritate habẽt quod plãgant, etsi nõ reprehẽsione cõscientiæ, certè mobilitate & mutabilitate præuaricatricis naturæ: nec tamẽ ex hoc sancti vel iusti esse desinunt, si affectu sanctitatẽ retinentes, in Christo esse perseuerẽt. Quamobrẽ Bernardus Christũ appellãs, ait: Quisquis pro peccatis cõpunctus esurit & sitit iustitiam, credat in te qui iustificas impiũ, & solã iustificatus per fidẽ, pacẽ habebit ad Deũ: solam vtiq; per fidẽ, hoc est, non per merita propria, sed per misericordiam, quam sola fides accipit ac apprehẽdit.

August. de diffini. orthodo. fidei. ca.41
Omes sancti peccatores.
Ber. serm. 22. in Cantica.
Roma.5
Sola fide iustificari quid.
Prouer.28
1. Petr.1

QVòd autem alibi legimus, Beatus homo qui semper est pauidus. Item, In timore incolatus vestri tempore conuersamini. Item: In timore & tremore salutẽ vestram operamini, &c. nequaquam cum superioribus pugnat. Hæc enim & similia dicta scripturæ iustificationem nõ respiciunt, nec fiduciam (qua remissionem peccatorum accipimus) vacillare faciunt de misericordia Dei, sed magis respiciunt iam iustificatos: hi enim si sentiãt se Dei beneficio intus innouatos, & fiducia certa erga Deum præditos, absit vt hinc sibi iam fidentes securi viuant, & posthac se suis viribus legem implere posse cõtendant. Hoc enim esset non Deo, sed sibi fidere, quin potius suæ infirmitatis sibi conscij, toti à gratia pendere pergent, debebuntq; filiali timore semper esse soliciti, ne in vanũ

Iustificati semper debent esse pauidi & timorati timore filiali.

gra

gratiam Dei receperint, néve à gratia percepta sua incuria vel 2.Petr.2
arrogantia rursus cadant, in priores sordes reuoluti. In quam sententiam dixit Apostolus: Tu fide stas, noli altũ sapere, sed Roma.11
time, quia si Deus naturalibus ramis nõ pepercit, ne fortè nec tibi parcat. Vnde post iustificationem non debet fides indormiscere, sed magis ac magis exerceri, ac iam (vt suprà diximus) fide non tantum generali, sed & speciali credere oportet, quòd nihil ipse prorsus habere posśis operis boni, nisi hoc Deus dederit. Itidem, quòd æternã vitam nullis meritis promereri posśis, nisi gratis detur & illa, quam tamen non sis asse quuturus, nisi perseueraris vsque in finem. Bernar. de annun. domini, ser. 2 Matth. 24

VErum forsan is, quem ex aduerso dicere fecimus, nobis obijciet ac dicet: Vt largiamur tibi hæc omnia vera esse, quidnam tandẽ est quod in nostra doctrina reprehendendũ putas? Cui respondemus, nos putare in primis periculosè doceri iustificationis verbũ tantum pro imputatione iustitiæ, non etiã pro renouatione interiori apud Apostolum Paulum accipi. Item, eo solo quòd quis credit sibi gratis remitti peccata propter Christum, hinc ei statim peccata omnia cõdonari. Item, quòd sola fide iustificemur, nisi tamen his verbis commoda temperatura ad sensum apostolicũ addatur. Item, quòd iustitia bonæ conscientiæ à iustificationis ratione secernatur. Denique, displicet quòd opera fidei cum operibus legis confunduntur, aut saltem plus quàm oportet ab his quæ fides impetrat, discernuntur. Nam etsi quæ diximus, commodis interpretationibus adiectis, defendi posśint, quòd & sciamus veteres similibus interdũ loquutionibus vsos esse, quemadmodum Origenem & Ambrosium in epistolam ad Romanos, & Hilarium in Matthæum, atque his longè recentiorem Bernardum, non semel dixisse reperias, solam fidem iustificare: tamen quia hæc & similes propositiones alio atque alio modo accipi possunt, non conuenit, vt in vulgus indiscretè spargantur, nisi eodem sale quo apud illos cõdiantur. Nobis enim non licet quibuslibet verbis ad populum vti, sed tantum illis quæ ad ædificationem faciunt, hoc est, claris, planis, & expeditis. Patres in interpretandis scripturis in scripturarũ scopum respexere, à quo non conueniebat eorum dictionem vel latum vnguẽ discrepare. Nobis quibus ad populũ loquendum est, sic oportet moderari verba, ne qui scripturarũ scopos Obiectio. Dilutio. Periculose doceri. In concionibus ad vulg⁹ sermonẽ cautũ ac quã maxime salitum esse oportet.

nondum satis intueri possunt, verba nostra secius quàm oportebat intellecta, deprauent ad suā ipsorum perditioné, quod epistolis Paulinis ob earū difficultatem euenire Petrus testatur. Idq; beatus Augustinus de epistola ad Romanos (in qua Apostolus tantus est fidei prædicator) quammaximè intelligendum putat. Porrò cum indocta plebs ad malum alioqui prona, è suggesto ebuccinari audit, eo solo se iustificari, si credat Christum pro nobis satisfecisse, nulla habita suæ immunditiei ratione; præterea cum audit renouationé interiorem propriè de ratione iustificationis non esse, sed eam potius sequi, nonne statim efficitur male secura ac sibi quandā vanam fidei præsumptioné facit, qua iam hoc ipsum audaci quadam temeritate sibi persuasum esse ac credere gloriatur, interim nullum faciés interioris renouationis experimentū, sine qua tamen iustificatio nō accipitur? Item cum dicunt hominem iustificari sola fide, nec cōmodè interpretantur, statim plebs peccatis assueta, & bonorū operum expers, putat sibi nō admodū magnam bonorū operum curam habendam; tantum sufficere, vt sibi persuadeat Christum pro se satisfecisse, atq; ita male persuasa, iustitiam fidei operibus bonis propemodum opponit, quæ tamen discernenda non erant, sed omnino copulanda. Dein etiam epistola illa Iacobi planè apostolica, ex incautis hisce ad populum loquutionibus in dubium vocatur, atq; etiam impiè cōtemnitur. In qua dixit Apostolus: Videtis quoniam ex operibus iustificatur homo, & non ex fide tantum?

2. Petr. 3
Aug. de fide & operibus.
Vana fidei præsūptio & securitas mala, pestilētissima sunt.
Sola fide.
Epistola Iacobi.
Iaco. 2

ET quoniam aliquibus adhuc videri posset, Iacobum apostolum hanc sententiam diserte ac eo consilio posuisse, vt Pauli sententiam Roma. iij. qua pronūtiat, hominem iustificari per fidem sine operibus legis, corrigeret; idcirco ex his quæ suprà diximus, breuibus explicanda est hæc quæstio, qua quæritur, an fide tantum, an & ex operibus, vel omnino sine operibus homo iustificetur. Vt autē intelligas quid quæratur, in primis nosse oportet, ambas illas præpositiones (ex) & (sine) dupliciter intelligi posse. Primum, vt respiciant causam substantialem maximè efficientem, formalem & finalem, cui res simpliciter debet quòd sit. Secundo, vt denotent tātum eam causam quam vocamus instrumentalem seu adminiculantem, sine qua non fit. Dein opera in opera legis & opera fidei distinguenda sunt. Deniq;, in operibus fidei ad duo respicere opor

An fide tātum, an & ex operibus iustificet homo.

oportet, nimirum ad id quatenus ex Deo sunt, deinde quatenus ex nobis. nam in confesso est, nos in iustificatione nō omnino nihil agere, quin potius Deo nos præueniente saltē per assensum & conatum voluntatis præuentæ & adiutæ cooperari, quemadmodum superius abundè declarauimus. Principio itaq; si præpositio (ex) ad causam efficiētem formalem & finalem denotandam referatur, facile est videre quid respondeas rogatus, num ex operibus iustificetur homo. cōstat enim, in vniuersum operibus nostris causam iustificationis detrahi, & rectè ac verè dici nos sine operibus iustificari.

Causa effētialis iusti ficationis operibus nostris detrahitur.

CAusa enim efficiens iustificationis nostræ, solus Deus est, nō nosipsi. Solus enim Deus est, qui iustificat, qui solus peccata remittit, qui apud Esaiam ait: Ego sum, ego sum, ego ipse sum qui deleo iniquitates tuas propter me. Qui vt nos, quo essemus homines, fecit: ita regenerando in spem viuam, fecit vt iusti simus. Absit autem vt quisquam nostrū ita se iustum dicat, vt velit constituere iustitiam suam, hoc est reputare quasi à seipso sibi datam, cum dicat Apostolus: Quid enim habes quod non accepisti? Pharisaica atque adeò impia vox est eorū, qui dicūt quòd Deus eos fecerit homines, iustos autē ipsi se faciant. cōtra quos Christus parabolam Luc. xviij. dirigit. Porrò causa finalis, hoc est, ea causa quam Deus in remissione peccatorum respicit, & propter quam, & ob cuius dignitatem & meritum propriè dictum, ipse nobis remittit peccata, Christus est, non quatenus Deus, nam eatenus cum patre & spiritu sancto efficit iustificationē, sed quatenus homo, nimirū quatenus factus est hostia pro peccato in sempiternū potens. Rom. iij. Iustificamur gratis gratia ipsius per redēptionē quæ est in Christo Iesu, quē proposuit Deus propitiatorē. Itē Roma. v. Per hunc habemus accessum, &c. & post pauca, Gloriamur in Deo per dominū nostrum Iesum Christū, per quē nunc recōciliationē legis accepimus. Et Acto. x. Huic omnes prophetæ testimoniū perhibent remissionem peccatorū accipere per nomen eius omnes qui credūt in eum. Item, Finis legis Christus ad salutem omni credēti. Et quid aliud est, quod Christus apud Ioan. ait, Ego sum vitis, vos palmites: qui manet in me, & ego in eo, hic fert fructum multum, quia sine me nihil potestis facere: quàm, Propter hoc iusti estis, quia mihi estis insiti. Nec hoc latuit patres & prophetas. Abrahā in pro-

Causa effíciens iusti ficationis.
Esaiæ 43.
August. ad Bonifaciū epist. 1
August. de verb. Apo stol. ser. 2
Impiū est dicere ꝙ nosipsos iustos faciamus.
Lucæ 18.
Causa fina lis.

Ioan. 14
Eoipso & ob id iusti sum?, quia Christo in siti.

Ioan.8 missionem venturi Christi respiciens, se propter venturum semen iustificari credidit. vidit enim Abraham diem Christi: vidit, & gauisus est. Dauid quoq; non reperiens iustificationem
Psal.109 in hostijs legalibus, sacerdotē describit Christum: Tu es (inquit) sacerdos in æternū, nimirū cuius hostia esset apud Deū
Hebr.10 in æternum potens ad abluenda peccata. Et clarissimè Esaias
Esaiæ 53. causam finalem iustificationis in Christum transfert: Omnes (inquit) nos quasi oues errauimus, vnusquisque in viam suam declinauit, & posuit Dominus in eo iniquitates omnium no-
Ibidem. strûm. & post pauca: Si posuerit pro peccato animā suam, videbit semen longæuum. in scientia sua iustificabit ipse seruus meus multos, & iniquitates eorum ipse portabit. Hanc autē iu-
Gētes nō viderunt causam finalē iustificationis. stificationis causam Gentes ante obortā Euangelij lucem nō viderunt, proinde iustificationem & pacem erga Deum non sunt assequutæ, quia nullam causam sufficientē viderunt, propter quam certò statuere possent se à peccato ablutos esse, &
Roma.1 se Deum habere propitium. Iam si & formalem causam iustifi-
Formalis causa iustificationis. cationis quis requirat, respondebit Apostolus hanc iure dici misericordiam Dei & gratiam, qua animam ad se conuertit
Tit.2 Deus. Apparuit (inquit) benignitas & humanitas Saluatoris nostri Dei, non ex operibus iustitiæ quæ fecimus nos, sed se-
Roma.5 cundum misericordiā suam saluos nos fecit, vt iustificati gra-
Ephe.2 tia ipsius, hæredes simus secundū spem vitæ æternæ. Item, iustificati gratis per gratiam ipsius. Item, gratia saluati estis per fidem, & hoc non ex vobis: Dei enim donum est, non ex operibus, ne quis glorietur. Vnde consequitur, recentiores theolo-
Charitas Dei, causa formalis iustificationis. gos haud temerè affirmasse, charitatem Dei, quæ per spiritum sanctum in cordibus nostris diffunditur, in iustificatione rationē causæ formalis obtinere. ea est enim illa gratia qua cor absq; vllis præcedentibus meritis innouatur, qua timor legis
Rom.5 (qui pœnam habet) foris mittitur: quam qui assequutus est, is
August. de spiritu & litera. demum ex Deo natus est, & cognoscit Deum. Qui verò assequutus nō est, non nouit Deum, quia Deus charitas est, in qua
1.Ioan.4 qui manet, in Deo manet & Deus in eo. Quin in hoc cogno-
Ibidem. scimus, quoniā in eo manemus, & ipse in nobis, quoniā de spiritu sancto suo dedit nobis, nimirū diffundente charitatē in
Charitas non quatenus ex corda nostra. Dicimus autem disertè charitatem Dei, hoc est, quatenus Dei donū est, & à Deo proficiscitur, causæ formalis rationē in iustificatione obtinere, vt meritū nostræ volūtatis,

qua

qua hæc charitas per fidem accipitur, à ratione causæ excludamus. Nam cum noster consensus ad bonum, quo Deo charitatem largienti obsequimur, adhuc admodum imperfectus sit, resistente nimirum, quandiu in hoc corporis tabernaculo sumus, infirmitate carnis, quo minus ipsam charitatem (quam alioqui Deus perfectam nobis infundere esset paratus) perfectè capiamus: idcirco omnino cauendum est, ne causam iustificationis à Dei dono in dignitatem nostri cõsensus, aut etiam conatus transferamus. nobis, sed quaten⁹ ex Deo, causa formalis iustificationis. Rom. 7.

NOn refragamur autem, quo minus voluntatẽ nostram subiectum iustificationis facias. Ipsa siquidẽ est, in qua Deus illam operatur per spiritum sanctum, reddentem testimonium spiritui nostro, quòd simus filij Dei. Itidem non inficiamur assensu voluntatis nostræ ad iustificationem opus esse, quemadmodũ Augustinus dixit, Deum qui creauit te sine te, non iustificare te sine te. Sed asserimus, volũtatem nostram non magis seipsam iustificare posse, quàm hominẽ natura cæcum, deformẽ aut incuruum, seipsum facere posse vidẽtem, formosum aut rectũ: vt nõ solum impij, sed planè insani sint, qui dicere ausint, Voluntatẽ hominis seipsam iustificare. Et vt consensui nostro quamplurimum tribuas, nihilo magis euiceris, ex nobisipsis iustificationem pendere. Nam siue absolutè accipias consensum, vt videlicet est propria actio liberi arbitrij, & certe exclusa est gloriatio tua. Nam & voluntatem & liberum arbitrium accepisti per creationem. Sin accipias non absolutè, sed quatenus ad bonum inclinatur, & eatenus totum eius conatum gratiæ Dei necessariò acceptum referes, quòd non simus sufficiẽtes, ne cogitare quidẽ aliquid à nobis quasi ex nobis, sed deus est qui operatur in nobis & velle & perficere pro sua bona voluntate. Quæ quum ita sint, quis non videt opera legis, quæ operamur sine spiritu sancto, & quæ non viuunt in nobis, sed quæ operamur tãtum respectu legis, aut ob alium finem, quàm ob Dei amorẽ, à causa essentiali iustificationis omnino excludi, & eatenus verissimũ esse, quod dixit Apostolus: Arbitramur enim hominẽ iustificari per fidem sine operibus legis? Quin in eam sententiã nõ solum opera legis, sed & dignitatem fiduciæ nostræ à causa essentiali iustificationis excludimus, vti suprà docuimus. Secundo igitur, si dictionẽ (ex) accipias, vt denotet tantũ causam instrumentalem

Voluntas nostra substerniculũ iustificationis. Rom. 8. August. de ver. apost. ser. 15. Voluntas non iustificat seipsã. 1. Cor. 3 Philip. 3. Opera legis à causa iustificationis excluduntur. Rom. 3.

seu adminiculantem, talem tamen, sine qua res non fit: & itc-
Sine operi rum verum est, hominem non iustificari ex operibus legis, ea-
bus legis tenus scilicet sumptis, quatenus sine spiritu sancto in nobis
potest fieri seu pro nobis seu per nos fiũt. Iustificatio enim nulla legis ope
iustificatio ra præsupponit. Quinimo, Christus Pharisæis apertè contesta
in nobis. tur, quòd meretrices & peccatores præcedant illos in regno
Matth. 2. Dei. Et latro in cruce testis est, à iustificando nulla præcedẽtia
Lucæ 23. legis opera requiri. Quamobrẽ locus ille Romanorũ tertio,
Loc⁹ Ro. propriè de hisce operibus legis, quæ sine bono metu facientis
3. proprie fiunt, accipi ac intelligi debet. Interim tamen non negamus,
de operib⁹ hæc opera (licet tantum in speciem bona) non esse omnino
legis, quæ contemnenda, sed dicimus ea sæpe magnum adminiculum ad
& litera di pietatem præbere, nec ineptè pædagogiam in Christum vo-
cuntur, in cari posse. Nam & externa disciplina, ac bona institutio & as-
telligitur. suefactio inuitant ad audiendum, & discendum verbum Dei,
Galat. 3. & incitant hominem ne euãgelicam disciplinam aspernetur:
Legis ope non sunt tamen tanti momenti, vt recte dixeris hominem vel
ra pædago ex eis iustificari, vel sine illis iustificari non posse.
gia ĩ Chri-
stum.

Fides est immediatũ instrumẽtum iustificationis.
Rom. 3.
Ambr. in epistol. ad Rom. ca. 1. & 3.
Galat. 5.
Proprium fidei opus.
Ambr. in epistol. ad Rom. ca. 1. & 3. vtrobiq; ĩ ver. iustitia.
Rom. 8.
1. Cor. 15.
Rom. 14.

VErum causa (vt ita dicamus) instrumẽtalis iustificationis proxima, fides in Christũ est, qua credimus, per redemptionem quæ est in Christo Iesu, nobis remitti peccata. Ea enim, tanquã instrumento immediato ad hoc à Deo comparato accipimus, & apprehẽdimus remissionem peccatorum. Et eatenus fides apud Apostolum, non facta interdum aperta mẽtione spei & charitatis, dicitur iustificare, non quòd ipsa fides iustificãs sine spe & charitate existat, quin Paulo teste, hæc fides iustificans ex hoc solo dinoscitur, quòd statim efficax est per charitatem. Nec ideo quòd ex se, hoc est, ob nostram illam imbecillem assensionem, digna sit, tantum donum vt accipiat, sed quòd non aliter iudicare possimus nos esse iustificatos, nisi hoc per opus ipsi fidei peculiariter proprium apprehendamus. Propria enim fidei ratio est, credere, & credẽdo se consequutum quod promisit Deus, donum iustificationis sumere. Hac enim vel sola ratione, à spe & charitate secernitur. Spes enim propriè futurorum est, fides præsentium. Spes se accepturã confidit, fides vero arripit & accipit. Charitas operosa est, sed non prius operatur, nisi fide pacem erga Deum te assequutum apprehẽderis. Ergo cum fidem in Christum, proximum instrumentum iustificationis appellamus, charitatem

&

& ſpem à iuſtificatione non excludimus: ſed propriam eſſe fidei rationem, iuſtificationis donum ac pollicitationem ſpiritus accipere, cum diuo Paulo ſimul & Ambroſio ac cæteris catholicis patribus docemus. Repetimus quoque toties, ne quis incautus fallatur, nos hic non de qualibet fide loqui: nec enim de ea quæ tantum hiſtorica eſt, quam diuus Iacobus dęmoniacam vocat: nec de ea quæ impiorum eſt, qui etſi verbis fateãtur ſe Deum noſſe, factis tamen negant: neq; de fide qua quiſpiam ſibi abſque vllo charitatis affectu perſuadet, per Chriſtum remiſſa eſſe peccata, quam Auguſtinus libro de fide & operibus, etiam fidem in Chriſtum, ſed late ſumpto vocabulo, appellare videtur. Verum de hac fide loquimur, qua proprie in Deũ credimus, hoc eſt, credendo in Deũ pio affectu tendimus, quam Apoſtolus Hebræ. v. fiduciam miſericordiæ & gratiæ Dei, & orthodoxi fidem viuam ſeu fidem gratiæ appellant. Hæc ergo fides pleraque adminicula, ſine quibus non tantum non exiſtit, ſed nec intelligi poteſt, requirit. In primis enim requirit pœnitentiam, quæ non eſt ſimpliciter opus legis, ſed magis Dei ſeu ſpiritus ſancti, quamuis ad efficiendam pœnitentiam in nobis Deus miniſterio legis initio vtatur, conſcientiam noſtram per legem accuſans, perterrefaciens, ac condemnans, vt vel hinc facile deprehendas, quàm ſit legis miniſterium ad iuſtificationem ineptum, niſi Deus ipſe qui mortificat & viuificat, deducit ad inferos & reducit, eo tanquam inſtrumento vteretur. Poſtea verò perterrefactis mentibus, ope ſpiritus quædam opera pœnitentiæ gignuntur in nobis, fide illa informi, qua & Deum credimus & Deo, quæ nos ſuprà de gratia differentes, præparationes cordis ac ſtudia ad pietatem appellauimus, opera vtique gratiæ præuenientis, qualia ſunt temperare à malitia, dolere, conteri, gemere, lachrymari, tundere pectus, reſtituere alienum, facere eleemoſynas, ſitire iuſtitiam (hoc eſt, remiſsionem peccatorum) & id genus alia, quæ etſi neque mereantur iuſtificationem, neque accipiant, niſi fides accedat, fides tamen nimirum illa iuſtificans, ea tanquam præambula & adminicula neceſſaria, ſine quibus ad iuſtificationem nõ peruenitur, requirit, imò includit. Nam cum illa fides ſit cum affectu & deſiderio remiſsionis peccatorum coniuncta, non poteſt delectari peccatis, quorum remiſsionem quærit: item, non poteſt gaudere in malefactis. Qui enim

Galat. 3.
Fides dæmoniaca.
Iacob. 2.
Auguſt. de fide & operibus.
Tit. 1.
Fides impiorum.
Auguſt. de fide & operibus.
Fides propria Chriſtianorũ.
Heb. 5.
Viua fides.
Fides gratiæ.
Fides iuſtificans plura adminicula requirit.
2. Tim. 2.
Rom. 3.
Opera gratiæ pręuenientis iuſtificationem præcedentia.
Fides iuſtificans includit pœnitentiam.

maleagit,odit lucem,quum hæc fides lucem amplecti modis omnibus anhelet. Rursus, qui peccatũ facit,ex diabolo est.at per hanc fidem spiritus sanctus(cui nihil cum diabolo cõmune esse potest)& accipitur,& retinetur. Vnde Paulus monet, vt accedamus cum vero corde in plenitudine fidei,aspersi corda à conscientia mala,vt manifestum sit,eos homines qui vitiosis indulgent cupiditatibus,hanc fidem habere vel retinere non posse,licet fidem habeãt,quæ ipsis vel cum dæmonibus vel cum impijs communis est,quæ omnem pœnitentiam præcedit,sed non iustificat.De hisce autem operibus pœnitentiæ, quæ sunt quædam præexercitamenta spiritus,non proprie acceperis locum illum ad Roman.iij.quòd sine illis pœnitentiæ operibus homo haud iustificetur:nisi tamẽ eum locũ sic velis intelligere, vt apostolus ijs verbis(Sine Operibus) voluerit generatim omnibus operibus citra exceptionẽ,quæ iustificationẽ præcedunt,detrahere meritũ iustificationis,non etiam illa reijcere quasi non necessaria. nam omniũ orthodoxorum sentẽtia hoc illic agit Apostolus,nõ vt opera legis cõtemnantur,aut quòd omnino sine illis,maxime absq; pœnitẽtiæ operibus(quæ opera sunt fidei proxima, nec omnino sine omni fide peraguntur)ad iustificationem perueniatur: sed vt sciamus,quòd gratis iustificemur,hoc est,quòd nullis operũ præcedentibus meritis iustificatio debeatur: alioqui gratia iam non esset gratia,quæ ideo datur,non quia opera bona fecimus,sed vt ea facere valeamus,id est,non quia legem impleuimus,sed vt legem implere posimus.

1.Ioan.3. 2.Cor.6. Heb.10. Homines vitiosi nõ habẽt fidẽ iustificãtẽ seu gratiæ. August.de spiritu & lite. Rom.3. Gratis iustificari.

DEinde hæc fides,quædam opera habet ipsi omnino peculiaria,sine quibus ne cogitari quidẽ potest,imò quæ ferè nihil aliud sunt quàm ipsamet fides. Nam cum de fide iustificante loquimur, maximè in adulto, non accipimus fidem,quatenus habitus quispiam est,sed magis quatenus in actu consistit.Quin ipsa actualis fiducia,qua cor contritum & humiliatum iam Deo fidere incipit, misericordiam quærit, ac tandem aspiciens in authorem fidei & consummatorem Iesum,sibi per eundem peccata remitti credit,ac simul spiritum sanctum cor innouantem ac affectu charitatis imbuentem accipit, ea inquam fiducia (quæ opus est quod in nobis Deus precipuè requirit) iustificationem impetrat & accipit, de qua Christus dixit: Hoc est opus Dei,vt credatis in illum quem

Ipsissima fidei opera quæ i ipsa iustificatione interueniunt. Heb.12. Ioan.6.

quem misit ille. Accipit autem, non meretur: tum quòd & ipsa Dei donum sit, tum propter infirmitatem assensus nostri, qua fit vt nemo dicere possit, se satis fidere Deo, & propterea se dignum esse & mereri remissionem peccatorum. Quin semper opus habemus dicere: Domine, adauge nobis fidem. Verum quòd passim apud Paulum apostolum fides simpliciter iustificare dicitur, id recte demum intelligitur, si in correlatiuam transformetur oratio, & ex obiecto fidei intelligatur, veluti, fide iustificamur, id est misericordia & gratia Spiritus sancti propter Christi meritum (quæ fide accipiuntur) iustificamur, quemadmodum si dicamus fiduciam ægroti erga medicum, ægrotum seruare: non quòd fiducia propriè seruet aut medeatur, sed quòd libens amplectatur medici medelam, quæ propriè causa sanitatis est. Postremo post acceptam reconciliationem, protinus spiritus fidei per charitatem in corda nostra effusam, opera bona in nobis sedulò operatur, quæ B. Apostolus Ephes. quinto, fructus spiritus appellat. Hæc etsi subsequantur iustificatum, non tamen à fide iustificante, seu gratia innouante (quam alteram iustificationis partem dicimus) vllo modo discerni debent aut possunt, sed potius sunt ipsa actualis fides per charitatem operans, hominesque magis ac magis iustificās. Quod vt apertissimè Apostolus indicaret, quum Ephes. secundo dixisset, nos gratia saluatos esse per fidem, non ex operibus (nimirū iustificationē antecedentibus) ne quis glorietur, statim addit, Ipsius enim factura sumus, creati in Christo Iesu in operibus bonis, quæ præparauit Deus vt in illis ambulemus. Vbi Apostolum sibi contraria dixisse facile quis existimaret, qui inter opera iustificationem præcedentia & opera sequētia, nullam putaret discretionem habendam. Nam quum prius dixisset, Saluatos nos non ex operibus: statim subdit, Nos etiam creatos in operibus bonis, quæ propemodum repugnantia videri possint. sed qui intelligit opera post iustificationem esse fructus spiritus, videt apud Apostolum idem penè significare, nos nouam esse in Christo creaturam, quod est, esse instructos ad omne opus bonū. Neq; vero hæc opera bona minus à Deo quàm ipsa hominis innouatio proficiscūtur. Sicut enim præparata est volūtas à domino, qua bonum velimus, sic etiā bona opera præparauit Deus, vt in illis ambulemus. quæ, nostra quidē sentētia, nihil prohibet ope-

rosam

Fides accipit, nō meretur. 1. Cor. 4.

Marci 9.

Paulus ad Roma. & Gala.

Opera filidei post iustificationem. Roma. 5 Ephe. 5

Fructus spiritus.

Locus Ephe. 2. explicatur.

Nouā esse in Christo creaturā, quid.

Ephe. 2

Opera bona, actualis bona volūtas.

rosam seu actualem bonam voluntatem appellare, cui si quid interdum tribuatur, nihil periculi est. Deus enim est qui opera
Philip.2 tur in nobis, non tantum velle, sed & perficere, pro sua bona voluntate. imò non vetamus, vt hæc opera, etsi ex Deo profecta, nostra quoq; dicamus, nõ quòd ex nobis tãquam ex nobis prodeant, & nostris viribus perficiantur, sed quòd donata sint nobis, & assentiendo tantum ac obsequendo fiant nostra. De
Vide Aug. de fide & operibus. hisce spiritus & fidei operibus, tum quæ in pœnitentia per operationem gratiæ præueniẽtis iustificationem præcedunt, tum quæ in ipsa iustificatione peragũtur, tum quæ iustificationem sequũtur, propriè dixit Apostolus Iacobus: Videtis quoniam ex operibus iustificatur homo, & non fide tantum.

Quæstio. IAm si forsan in dubium voces, quidnam sit, quòd hæc opera quæ fides per charitatem post iustificationem operatur, iustificationẽ sequi dicimus, & tamen eisdem hominem iu-
Dilutio. stificari cum Iacobo pronuntiamus: respondemus, hominem
Homo iustificatus quãdiu viuit, magis ac magis iustificat. non iustificari ad eum modum, vt semel veluti in momento iustificatus, alia iustificatione amodo non indigeat. Quinimo qui iustificatus est per gratuitam remissionem peccatorum & impartitionem spiritus, dehinc continua & perpetua iustificationis auctione indiget, donec hoc corpore exutus, in æterna
Roma.8 Primitiæ spiritus. vita glorificetur. Paulus spiritum innouantem (quem accipimus quum initio iustificamur) primitias spiritus appellat, qui-
Ibidem. bus etsi certam consolationẽ, atq; etiam experimentum Christi in nobis habitantis simus assequuti, nihilo secius tamẽ adhuc intra nos gemimus adoptionem filiorum Dei, expectantes redemptionem corporis nostri. Quandiu enim in hoc corpore sumus, quotidie adhuc per infirmitatem carnis labimur: eademq; prohibente fit, vt ad iustitiæ perfectionem pertinge-
Ibidem. Matth.1 re non possimus. Sed spiritus est qui adiuuat infirmitatem no-
August. de spiritu & lit. c. 32. 36 stram, facitque vt quandiu sumus in hoc tabernaculo, viuida illa fides, etsi iustitiæ perfectionem non assequatur, perpetuò tamen esuriat sitiatq; iustitiã, vtq; de die in diem in interiore
2. Corin.4 Philip.3 homine renouemur, obliuiscendoq; quæ retro sunt, in anteriora nos strenuè extendamus, donec scilicet perfectam iustitiam in vita æterna consequamur: nam tum demum fiet quod Psaltes veluti summum beneficium domino tribuit, quum ait:
Psal.102 Qui satiat in bonis desiderium tuum. Cæterum quum opera nostra bona (etsi ex fide facta) imperfecta sint, & nisi in Chri-

sto

sto fierent, accusatione legis (quæ perfectam obedientiam requirit) non euaderent: idcirco diligenter retinendum est, eis perpetuò fidem accedere debere, qua credamus ipsa, etsi adhuc imperfecta, Deo placere, non propter nos, sed propter Christum in quo fiunt, quum iam Christi membra & Dei filij facti simus. Et propterea apostolus Iacobus iustificationem Abrahæ describés, pulcherrimè dixit: Vides quoniam fides cooperatur operibus illius, & ex operibus fides cõsummata est. Quasi dicat, tunc demum opera nostra sunt grata Deo, cum illis hæc fides cooperatur, & ex fide fiunt, tanquam accepta à Deo, & non tanquam ex nobis: vicissim fides placet, quum ex talibus operibus consummatur. Nam etsi quis dicat se Deo fidere, si tamen neque sibi neque alijs fidem suam ex operibus com probet, is verbis quidem Deum confitetur, factis autem negat, facitque ne iustificatio legis (cuius plenitudo est dilectio) in ipso per fidem vnquam impleatur. Quamobrem apostolus Paulus non sine causa in Galatis, vbi fidem quammaximè cele brat, dixit: In Christo Iesu neq; circuncisionem aliquid valere, neque præputium, sed fidem quæ per charitatem operatur. Quod enim Iacobus dixit, suppletur: Paulus dixit, operatur.

Opera nostra placẽt propter Christum. *1.Cor.12* *Iaco.2* *Fides debet cooperari operibus.* *Tit.1* *Roma.13* *Galat.5*

QVæ omnia diligenter intuentibus, perspicuum euadit, diuum Iacobum nihil diuersum à Paulo docuisse, sed eam quæ est ad Romanos epistolam, eadem omnino proponere, nisi quòd quædam quæ illic subobscurius docentur, magis explicat Iacobus. Liber Actorum docet, in nascentis ecclesiæ primordijs graue dissidium à Iudæis concitatum, qui dicerent, Gentes nisi circunciderentur secundum legem Moysi, non posse saluari. Nec tantum hoc agebant Iudæi, vt ceremonijs legis Mosaicæ per Christum antiquatis gentes grauarent: sed hoc agebant potissimum, vt causam iustificationis, in legis non tantum ceremonialis, sed etiam moralis obseruationem transferent, putarentque se legem sua iustitia ac viribus implere posse, atque hinc iustificari: gloriabanturque (eatenus tantum in Deo) velut qui soli meruissent legem eius accipere, secundum id quod scriptum est: Non fecit taliter omni nationi, & iudicia sua non manifestauit eis. Hic error longe pestilentissimus (qui Iudæis magnum superbiæ supercilium addebat, & gentium causam quammaximè deprimebat) acriter ac fortiter reprehendendus, reuincendus, ac eximen

Diuus Iacobus eadẽ omnino cum diuo Paulo docuit *Scopus epist. ad Roma. indicatur.* *August. de spiritu & litera.* *Roma.2* *Primus error in ecclesia.*

August. de spiritu & lit. cap. 7

eximendus erat omnium mentibus, conueniebatq; hæc docendi prouincia quammaximè Paulo Apostolo, quòd in illo gratia Dei clarior ac euidentior apparuerit. Expediebat autem hunc errorem tanta spiritus vehementia debellari, quòd is vehementer obscuraret, imò omnino obrueret Christi beneficium. Nam si hoc verum est, hominem suis viribus legem implere posse, legis autem impletionem iustitiam esse: consequens erat Christum frustrà venisse, & gratis mortuum esse:

Galat. 2

nempe si tantum doctrina & cognitione legis nobis opus est, vt legem faciamus, nec interim voluntas nostra alio eget adiutorio vt legem impleat, quàm litera mortua magistra, quid erat opus Christo redemptore? Deinde & si Iudæi hæc non sine magno fastu & fuco externorum operum (quæ ostentabant) pertinaciter tueri pergerent, non dubium tamen quin eorum conscientia fortiter reclamaret, quòd satis in seipsis experirentur, se tametsi quædam opera in speciem perspicua æderent, ea tamen se magis timore pœnæ seu vanæ gloriæ obtentu, quàm amore iustitiæ facere: proindeque ex his se coram Deo iustos censeri non posse, quòd coram Deo non esset in eorum voluntate, quod coram hominibus apparebat in opere: quin potius ex illo rei tenebantur, quòd eos nouerat Deus malle (si fieri posset) peccare. Vt interim taceamus, eos sibijpsis (vel propria conscientia teste) licet aliud simularent, persuadere non potuisse, quòd per opera sua legi perfectè obedirent. Vnde consequens erat eos nunquam potuisse certò statuere se coram Deo ex obseruatione legis (quæ perfectam obedientiam erga se requirit) iustificatos fuisse: quo iterum fiebat, vt nullum cultum gratum Deo (quem vt durum exactorem timebant, non amabant vt patrem) exhibere possent, præsertim quòd is velit in spiritu & veritate, non simulatione adorari. Apostolus ergo quammaximè necessarium ratus, duo potissimum agit in epistola ad Romanos. In primis, vt Iudæos & Gentes, sua ipsorum propria conscientia conuincat esse peccatores. Occulta enim cordium per Euangelium retegens, Iudæis internam, Gentibus externam etiam immunditiem exprobrat: ac grauissimè ostendit, naturam humanam primorum parentum vitio tanta corruptione ac imbecillitate laborare, vt ei impossibile sit, suis viribus ad legis impletionem pertingere, & propterea omnes homines ex se

Pharisaica iustitia fucata & cō sciētiā nō tranquillans.

August. de spiritu & lit.

Cur Christ⁹ in euā. pharisaica iustitia, iustitiam nostram vult esse abundātiorē.

Ioan. 4

Summa epistolæ ad Romanos.

Duo aguntur in epistolam ad Roma. potissimum.

coram

coram Deo iniustos esse & peccatores, ideoq; sub legis maledicto consistere, ac proinde opus habere redemptore ac reconciliatore Christo. Secũdo docet, Christum propterea venisse, non vt legem (nimirum moralem) aboleat, sed vt magis impleat, vtq; maledictum legis (quæ in eo non habet quod accuset) factus pro nobis maledictum, auferat, & pro peccatis nostris satisfaciat. Deniq; (qui principalis finis est) vt redemptis spiritum innouantem per fidem impertiat, quo adiutore legem facere incipiamus, atq; adeò non nostris quidem viribus, sed per fiduciam iustitiæ Christi nobis communicatæ impleamus, vtq; liberati à captiuitate peccati, ac nacti pacem & tranquillitatem conscientiæ erga Deum ex fide, seruiamus illi in sanctitate & iustitia coram eo omnibus diebus nostris. Atque hic est, nostra sententia, ipsissimus epistolæ ad Romanos scopus, ac propemodum summa. Non ergo apostolus bellum indicere bonis operibus, aut ea minus esse necessaria homini Christiano docere instituit: sed hoc magis docere contendit, quo tandem pacto fiat, vt à peccatis expurgati, Deo reconciliati, ac Spiritu sancto innouati, bona opera facere & legem implere possimus: adeò opera bona, quæ post iustificationem fiunt, à iustificatione non discernens, vt penè in epistolæ vestibulo palàm pronunciet, Non auditores legis iustos esse apud Deum, sed factores legis iustificari: ac planè ostendit, iustificationem cum malis operibus nequaquam constare posse: Ira (inquiens) & tribulatio in omnem animam hominis operantis malum. Gloria autem & honor & pax omni animæ operanti bonum. Verum quo pacto lex fieri possit, postea docet.

Galat. 3

Lucæ 2

Paulus nõ vilipendit bona opera, sed magis docet quomodo opera bona facere possimus.

Roma. 2

Factores legis iusti.

Roma. 1

EAdem omnino docet Iacobus in epistola catholica. Facit enim Iacobus perinde ac Paulus, nos omnes reos ac peccatores. In multis (inquit) offendimus omnes. docet veram sapientiam (qua voluntas nostra corrigitur, vt deinde bene operetur) nobis non nostris viribus, sed Dei beneficio per fidem cõtingere, nõ quamlibet, sed eam quam suprà descripsimus, qua cum desiderio in Deum itur, & certa fiducia quod Deus promittit, accipitur. Si quis, inquit, vestrũ indiget sapiẽtia, postulet à Deo, qui dat omnibus affluenter, & non improperat, & dabitur ei. Postulet autẽ in fide, nihil hæsitans. Quem locum beatus Augustinus renarrans, prudenter ad fidem iustificantem refert: Hæc est (inquit) fides, ex qua iustus viuit, hæc est

Iacob' eadẽ omnino docet cum Paulo.

Iaco. 3

Iaco. 1

Fides viua.

Ibidem.

August. de spiritu & lite. cap. 32

Habac. 2

Roma.1 est fides qua creditur in eum qui iustificat impium, hæc est fides
Roma.3 qua excluditur gloriatio, hæc est fides qua impetratur largi-
Galat.3 tas spiritus, de qua dicitur: Non enim spiritu ex fide spem iusti tiæ expectamus. Hæc ille. Rursus apostolus Iacobus hanc sen-
Iaco.1 tentiam cõfirmans: Omne (inquit) datum optimum, & omne donum perfectum de sursum est, descendens à patre luminum, apud quem non est transmutatio, nec vicissitudinis obumbratio. Voluntariè enim genuit nos verbo veritatis, vt simus ini-
Ibidem. tium aliquod creaturæ eius. Et post pauca: Suscipite insitum verbum, quod potest saluare animas vestras. Ergo quum dicit nos veram sapientiam ac iustitiam à Deo accipere oportere, & verbo veritatis iterum gigni, eodemque nobis insito animas nostras saluari: quid aliud dixit, quàm Apostolus Paulus,
Roma.3 quum inquit: Arbitramur hominem iustificari per fidem sine operibus legis.

Aug. de fide & operibus. Iacob' explicat' episto. ad Ro. Cap.2 VErum quum ex hac sententia Paulina non satis intellecta, quidam occasionẽ acceperint, vt tanquam securi de salute (perinde atque sola fides sufficeret, quam sibi fingebant) bene viuere non curarent, coactus est Iacobus fidem secare in fidem viuam, & fidem mortuam: seu in fidem, quam non veretur dæmoniacam appellare, & fidem rectam seu non hæsitantem de promissis Dei. Eadem ratione discernit legem libertatis, à lege seruitutis: & opera quæ fidem antecedunt, ab operibus quæ fidei cooperãtur, seu fidem iustificantem sequuntur.
Cõferũtur Iacobus & Paulus. Quæ omnia etiam apud ipsum Paulum, licet quædam subobscurius, reperias. Iacobus fidei mortuæ, quæ nihil aliud est
Iaco.2 quàm vel historica fides, vel stulta quædam persuasio de misericordia Dei, etiamnum cum affectu peccandi, seu ipsis etiam malis operibus cõiuncta, iustificationem detrahit. Idem facit
Tit.1 Apostolus Paulus, quum ait: Cõfitentur se nosse Deum, factis autem negant. Iacobus fidei vitam seu spiritum, opera chari-
Iaco.2 tatis appellat. Fides, inquit, si non habeat opera, mortua est in
Galat.5 semetipsa. Idem facit Paulus, quum describit fidẽ per charita-
Iaco.2 tem efficacem. Iacobus asserit, quòd fides Abrahæ cooperata sit operibus illius, & ex operibus fides cõsummata sit, nimirum quæ fidem eius sequebãtur. Idem alibi testatur apostolus Pau-
Hebræ. 11 lus: Fide, inquit, qui vocatur Abraham, obediuit. Iacobus ait:
Iaco.2 Videtis quoniam ex operibus iustificatur homo, & nõ ex fide tantum: nimirum illa fide qua impij securitatem quandam sa-

lutis

lutis ſibi vendicant, etſi male viuant, quos coarguens: Eſtote (inquit) factores verbi, & nō auditores tantū, fallētes vosmetipſos. Idem omnino docet Paulus: Nō auditores (inquit) legis iuſti ſunt apud Deum, ſed factores legis iuſtificabuntur. Et alibi: Nolite errare: Neque fornicarij, &c. regnum Dei poſsidebūt. Et hæc aliquando fuiſtis, ſed abluti eſtis, ſed ſanctificati eſtis, ſed iuſtificati eſtis in nomine domini noſtri Ieſu Chriſti, & in ſpiritu Dei noſtri. Item, Qui talia agunt, regnum Dei non poſsidebunt. Vides ergo quàm pulchrè coapoſtolis illis Chriſti (quorum erat vna fides atque vnus ſpiritus) in re iuſtificationis conueniat.

Roma.2 1.Cor.6 Galat.5

ET vt ſemel hunc articulum finiamus, putamus nos iam perſpicuè ſatis oſtendiſſe, Non opera legis quæ fiunt ante iuſtificationem ſine gratia Dei in nobis, ad iuſtitiam imputari, ſed interim opera fidei quæ ſpiritus in nobis operatur, aliā prorſus obtinere rationē, quippe ea à iuſtificatione nullo pacto ſecerni oportere, quin cooperationē illam fidei & operum poſt reconciliationem, rectè vocari iuſtitiam, qua debemus continuè iuſtificari, quādiu in hac vita ſuperſtites ſumus, donec ſcilicet mortale hoc immortalitatē induat, & fiat ſermo qui ſcriptus eſt, Abſorpta eſt mors in victoria, quòd tum demum iuſtitia perficietur in nobis. In eam enim ſentētiam dictum eſt: Qui iuſtus eſt, iuſtificetur adhuc. Vnde non mirum, quòd ſcriptura operibus iſtis fidei in Deo factis, paſsim vitam etiam æternā, non tantum alia eximia præmia, vti mercedem polliceatur. nam ſi vita æterna (quæ in iuſtificatione per animæ ſpiritualem viuificationem inchoatur) accipitur fide propter miſericordiam in Chriſto promiſſam, nec dubiū ſit hiſce operibus fidei nihil aliud agi, quàm quod perpetuo in miſericordiam Dei reſpicimus, non ſolum referentes, ea Deo accepta, nō nobis, ſed etiam ipſa ex Chriſto ſupplentes, omnemq; fiduciam noſtrā non in noſtris viribus aut etiam in dignitate noſtri conſenſus, ſed in Chriſto meritū collocantes, ac reputātes in hoc perfectā charitatem Dei nobiſcū, vt fiduciā habeamus in die iudicij, quia ſicut ille eſt, & nos ſimus in hoc mūdo, quis nō videt haud abſurdè ac propemodū ſine vllo tropo rectè dici poſſe, Bonis operibus nos vitā æteram adipiſci? Quinimo bona opera, quæ ſpiritus in nobis operatur, eſſe illam inchoatam vitā æternā olim in nobis perficiendā, de qua dixit

Cooperatio fidei & charitatis, eſt iuſtificatio noſtra cōtinuata.

1.Cor.15 Oſee 13. Apoc.vlt.

Mat.7.19. 25. Ioan.5 Roma.2 1.Corint.3 1. Corin.5

1.Ioan.4

Bona opera ſunt inchoata vita æterna.

Ioan.12 Ioannes apostolus: Et mādatum eius vita æterna est. Et quod-
Roma.6 nam aliud est regnum Dei quod nobis aduenire petimus, nisi vt non regnet peccatum in nostro mortali corpore, vt obediamus concupiscentijs eius, sed potius regnet in nobis iustitia spiritus, vt sint membra nostra arma iustitiæ Deo? Neque
Lucæ 6. veretur scriptura vitam æternam, bonorum operum merce-
Roma.6.8 dem appellare, non vt putemus benefacta nostra digna esse
2.Corin.4 vita æterna, seu deberi illis vitam æternam propter operum
1. Timo.4 ipsorum dignitatem. Quis enim tam stupidus est, qui sic sen-
1.Petr.1
2.Ioan.1 tiat? sed magis quòd Deus fidei nostræ (quam per eiuscemodi
Apoc. 2.3 opera in nobis exercet) vitam æternā gratuitò sit pollicitus,
Ioan.1 De plenitudine enim eius (inquit Ioannes) nos omnes accepimus gratiam pro gratia, gratiam vitæ æternæ pro gratia iustificationis indebitæ. Ergo merces, quia pollicita. Item quia tanta est Dei erga nos benignitas, vt opera quæ ipse in nobis facit verè sua, malit appellare nostra, idq; tantum propter imbecillem illum assensum & conatum, quem tamen non sine eo adhibemus, idcirco ipse nō indignè feret, etsi dicamus (modò ad pium sensum) bonis operibus nostris vitam æternam nos promereri, non quòd assensus noster tanta mercede dignus sit, sed quòd non sine eiusmodi assensu, atque adeò sine
Roma.6 bonis operibus, modò tamen operari valeamus, vitam æternam (quæ donum Dei est, nobis per Christum promeritum) capiamus. Certè nemo dubitat, idcirco Christum tam sæpe vitæ æternæ sub nomine mercedis meminisse, vt diligentiam ac conatus nostros quammaximè acueret, incitaret, ac proueheret.

Gratia ꝓ gratia.

Deus opera sua vocat nostra.

Cur Christus tā frequēter vitā æternā mercedem appellet.

HAec de iustificatione hominis, deque fide & operibus, dicta suffecerint, quæ (vt speramus) pijs multum lucis in lectione scripturarum & consolationis sunt allatura. Credimus autem hanc, quam defendimus, sententiam, esse verè apostolicam & germanam ecclesiæ doctrinam, tam erudientem quàm consolantem pias mentes, quæ non solum ea docentur, sed & afficiuntur. Damnantur autem hac doctrina in primis pharisaicæ & Pelagianicæ illæ opiniones plenæ impietatis, quas suprà de gratia differentes retulimus. Deinde damnatur eorum opinio longe pestilentissima, in qua sceleratissimè turpissimeque viuentibus, etiam si eo modo viuere perseuerent, & tantummodo credant in Christum (hoc est, si-
bi etiā

Opiniones damnatæ.

bi etiam sine renouatione mentis persuadeant se iustificatos esse propter Christum) iustificatio, salus, atque adeò vita æterna promittitur, contra apertissimam Domini sententiã, qui desideranti vitam æternam, respondit: Si vis ad vitam ingredi, serua mandata. Postremo ea asseritur, periculosè doceri iustificationem hominis in sola remissione peccatorum consistere: innouationem autẽ voluntatis & opera fidei, quæ iustificationem sequuntur, propriè ad iustificationem non pertinere. Hoc enim quum docetur, redduntur homines male securi, qui quum audiunt se tum statim iustificari, vbi mens perterrefacta, agnitione peccati se protinus erigit, & certò statuit sibi peccata remitti gratis per Christum, fit vt solum de hac (vt vocant) fide soliciti sint, ad interiorem animi renouationem & nouitatem voluntatis, potissimam iustificationis partem, parum attenti, iuxtà ponentes, an interiorem animi renouationem & voluntatis nouitatem intus experiantur, forisq; testentur nec ne, quorum sanè causa (quòd non ignari sint voluntatis Domini) durior est, quàm eorum qui nescientes, vitam nequissimam & iniquissimam ducunt. Quare vt cum beato Augustino concludamus, omnino cauendum est, ne in adiutorio Domini Dei nostri faciamus homines male securos, nimirũ persuadendo eis, quòd si modo fuerint credentes in Christũ, hoc est, si tantum credant quòd Christus satisfecerit pro nobis, tum quomodolibet in ea fide vixerint, ipsos tamen ad salutem esse vẽturos. Rursus, ne sic faciamus Christianos, quomodo Iudæi proselytos, quibus Dominus ait: Væ vobis Scribę & Pharisæi hypocritæ, qui circumitis mare & aridam, vt faciatis vnum proselytum: & quum fuerit factus, facitis eum filium gehennæ duplo quàm vos estis. sed potius sana doctrina Dei magistri, in vtroq; tenenda est, vt sancto baptismo ac fidei consona sit vita Christianorum, & ne cuiquam homini, si vtrumlibet defuerit, promittatur vita æterna. Qui enim dixit, Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu, non intrabit in regnum cœlorum: ipse etiam dixit, Nisi abundauerit iustitia vestra plus quàm scribarum & pharisæorum (nimirum quorum iustitia erat, discere & non facere) non intrabitis in regnum cœlorum. Nostra ergo iustitia erit, dicere & facere, quæ si non fuerit, non intrabitur in regnum cœlorum. Iam ad intermissam specierum pœnitentiæ tractationem redeundum est.

Matth. 19

August. de fide & operibus. c. vlt.

Ibidem.

Matth. 23

Ioan. 3

Matth. 5

DE POENITENTIA EXTERIORI.

POSTQVAM de interiori pœnitẽtia, in qua hominis iustificatio peragitur, & de partibus eius (quæ sunt, cordis contritio, mentis erga Deum cum fiducia accipiẽdæ misericordiæ cõfessio, & votum internum vitæ in melius cõmutandæ) dictum est satis: restat vt de exteriori pœnitentia & illius speciebus, quæ sunt, pœnitentia publica & priuata, paucis dicamus.

Quæstio. PRincipio ergo roget aliquis: Si verum est, peccata in interiori pœnitentia remitti ac hominem iustificari, quid exteriori pœnitentia est opus? aut quidnã post remissionem culpæ & abolitionẽ pœnæ æternæ (quæ in interiori pœ-
1. Timot. 2 nitẽtia Deus operatur) facit sacerdos vel episcopus? Hæc quę-
Dilutio. stio ex superioribus satis explicari potest, sed vt res clarissimè intelligatur, id animo repetendum est quod paulò ante diximus, necesse esse vt remissionẽ peccatorũ accipias, certò cre-
1. Corin. 2 dere tibi remissa esse peccata propter Christũ. Iã quũ hæc cer-
Roma. 3 titudo nõ iudicio sensuum aut rationis effici in nobis queat, sed fide tantũ, constet autẽ, fidẽ in paucissimis hominibus prę-sertim his qui grauioribus criminibus occupati quandoque fuerunt, ad eam certitudinẽ (nisi externis signis iuuetur) peruenire, vt certò credant aut statuant se esse in gratia, nimirum diffidẽtia ac dubitatione de voluntate Dei, quæ in animis nostris naturaliter hæret cum fide perpetuò luctãte, quod re ipsa vnumquenq; in animo suo experiri non dubium est: idcirco Christus huic imbecillitati fidei nostræ per externũ sacramentum subueniendum ratus, pœnitentiæ sacramentum instituit, Ioan. xx. vt quemadmodũ baptismum, Eucharistiã, & cætera sacramenta certa & efficacia signa esse voluit, quibus doceamur, vt quod foris in specie visibili geri cernimus, intus per fidei virtutẽ in nobis effici certò credamus, sic & pœnitẽtiæ sacramentũ nobis relinquendũ putauit, quo fidẽ nostram de remissione peccatorũ stabiliret & confirmaret, atq; eam ob rem sacerdotibus insignẽ illam potestatem cõtulit, remittendorũ scilicet peccatorũ, hoc est, potestatem signo visibili indicandi & ostendendi confitenti ac pœnitenti, peccata per Deum esse remissa,

Pœnitẽtiæ sacramẽtũ institutum est vt sit certũ testimoniũ remissionis peccatorũ.

Vide suprà ĩ proœmio de sacramẽtis.

remiſſà, adeò vt verè contritus ac confeſſus, quum abſolutionis ſacerdotalis verba perceperit, nõ ſecus affectus eſſe debeat, quàm ſi ipſe Chriſtus ei dixiſſet, Dimittũtur tibi peccata tua. Matth. 9
Suam enim poteſtatem Chriſtus (quam & viſibili ſigno adhibito, ad certam fidem remiſsionis peccatorum nobis faciendã confirmaſſe legitur) ſacerdotibus conceſsit, ne quis putet ſacerdotem ſua propria poteſtate abſoluere. ſiquidem vt ipſe Chriſtus eſt qui baptizat, ita ipſe eſt qui abſoluit, ſic vt de virtute vtriuſq; ſacramenti vnumquenq; Chriſtianum parem atque eandem habere certitudinem oporteat, quemadmodum ſuo loco latius docebimus. Hæc autem poteſtas ſeu abſolutio ſacramentalis, etſi in vtraq; pœnitentia, & priuata & publica, tanquam ſuauiſsimũ vtriuſq; cõdimentum requiratur, ipſum tamen ſacramentum pœnitentiæ non eſt propriè pœnitentia vel publica vel priuata. Conſtat ſiquidem, pœnitentiam non ratione abſolutionis ſacramẽtalis, in qua tota propemodum vis ſacramenti pœnitentiæ ſita eſt, ſed magis ex modo vel genere ſatisfactionis publicam vel priuatam appellari. Porrò quum Chriſtus & eccleſia vnum ſint corpus, proindeq́; pœnitentem non tantum pacem erga Deum, ſed erga eccleſiam (in qua ſola remittuntur ipſa peccata) habere oporteat, ac omnino interſit, vt qui in eccleſia præſident, exploratã habeant pœnitentium cõſcientiam ac propoſitum, quæ (vt Chriſtus ait) ex operibus eorum cognoſcuntur: idcirco Chriſtus ſacerdotibus præter poteſtatem remittendi peccata in ſacramẽto, poteſtatem etiam fecit ligandi atq; ſoluendi, hoc eſt, confitentibus pœnitentiæ ſatisfactionẽ dandi, qui tum ligant, cum ſatiſfactionem imponunt, & pœnitẽtes (donec ea purgẽtur) à communione prohibent: ſoluũt verò cum ſatisfactionẽ impoſitã vel relaxant, vel ea purgatos, ad ſacramẽtorum cõmunionem admittunt, in quo etiã Chriſtus imbecillitati noſtræ pientiſſimè cõſuluit: nam cum pœnitenti nõ quælibet, ſed digna pœnitentiæ opera (vt peccati reliquiæ eluantur, & manentes nos pœnæ, per Dei clementiã dimittãtur) peragẽda ſint, nemo autem in cauſa ſua idoneus iudex videatur, atq; adeò vnuſquiſq; ſemper propriam cenſurã ſuſpectam habeat, idcirco Chriſtus vicarium ſuum oſtẽdit, cuius dicto in hac etiam re ſtaretur, vt Auguſtinus non temerè dixerit, eum eccleſiæ claues fruſtrari, qui volet ſine arbitrio ſacerdotis pœnitẽtiam agere. Hæc au-

Marginalia: Marci 2. Lucæ 5. — Aliud eſt ſacramentum pœnitentiæ, atque aliud pœnitẽtia publica vel priuata. — Eph. 1. 2. 5 — Matth. 7 — Ioan. 20 — Matth. 16 — Poteſtas ligãdi & ſoluendi quæ. — Leo ad Theodor. epiſcopũ foroiuliẽ. epiſt. 69 — Matth. 3 — Auguſt. de viſit. infir. c. 4. & 5.

August. de poenitent. dist. 1. cap. agite. tem exterior pœnitentia, in verè contritis & confessis remissionem culpæ sequitur. neq; enim sacerdos alijs hanc pœnitentiam imponit, nisi quos contritos credit. Denique duplex ista potestas per Christum sacerdotibus collata, clauis illa ordinis est, de qua suprà abũdè diximus. Clauis iurisdictionis aliò respicit: nam non propriè ad pœnitentiã spectat, nisi vt prouocatoria, quod vt pędagogus, tantisper impœnitenté flagellet, donec pœnitentiæ ianuam ingredi faciat & quodammodo compellat.

Pœnitẽtiæ satisfactio remissionem culpę subsequit. Clauis ordinis. Clauis iurisdictionis.

Publica. Priuata. Publica duplex. Solennis. Vide Cartha. conci. 3. cap. 23. Agath. cõcil. c. 11. 5. dist. ca. in capite.

QVibus rectè perceptis, facile est intelligere, quænam sit pœnitentia publica vel priuata. Publica enim est, quæ publicam habet satisfactionem: Priuata, quæ priuatam. Publicam iterũ duplicem faciunt, solennem & simpliciter publicam. Solennis pœnitentia (quæ olim propriè publica vocabatur) ea erat, quæ ob enorme & vulgatissimũ crimé (quod multitudiné seu totam vrbem commouisset) extra ecclesiam in cinere & cilicio publicè peragéda suscipiebatur. Huius pœnitentiæ ritum describit Agathen. Concilium cap. xj. In capite (inquit) Quadragesimæ, omnes pœnitentes qui publicam suscipiunt aut susceperint pœnitentiam, ante fores ecclesiæ se repræsentent episcopo ciuitatis, sacco induti, nudis pedibus, vultibus in terram prostratis, reos se esse ipso habitu & vultu proclamantes: ibi adesse debent Decani, id est, Archipresbyteri parochiarum, presbyteri pœnitentium, qui eorũ conuersationem inspicere diligenter debent, qui & secundũ modum culpæ pœnitentiam per præfixos gradus iniungant. Post hæc episcopus eos in ecclesiam introducat, & cum omni clero septem pœnitentiæ psalmos, in terram prostratus, cum lachrymis pro eorum absolutione decantet. Tunc surgens ab oratione, iuxta quod Canones iubét, eis manus imponat, aquam benedictã super eos spargat, cinerem prius mittat, deinde cilicio capita eorum operiat, & cum gemitu & crebris suspirijs denuntiet eis, quòd sicut Adam proiectus est de paradiso, ita & ipsi pro peccatis ab ecclesia abijciuntur. post hoc iubeat ministris, vt eos extra ianuas ecclesiæ expellant, clerus verò prosequatur eos cum responsorio: In sudore vultus tui vesceris pane, &c. vt videntes sanctam ecclesiam pro facinoribus suis tremefactam atq; commotam, non paruipendant pœnitentiam. In sacra autem Domini cœna rursus ab eorum Decanis

Decani, id est, archipresbyteri. Presbyteri pœnitẽtium. Septẽ psalmi pœnitẽtiales. Gene. 3 Matth. 18 Gene. 3

& eorum presbyteris, ecclesiæ liminibus præsententur. Hactenus canon. Hanc solennem pœnitentiam, pœnitentes pro ratione criminum, interdũ breuiorem, interdum longioré, plures etiam annos duraturam, accipiebant. Iam qui tam longam pœnitentiam plusquam anno duraturam accepissent, interea temporis ab ecclesiæ ingressu toto anno, præterquàm à cœna Domini vsq; ad octauas paschæ, abstinebãt. Qua tãdem peracta, à solo Episcopo (nisi necessitas aut periculũ mortis immineret) per manus impositionem, idq; ante ἄψιδα reconciliabãtur: vt vel hinc radicem casuum Episcopis speciatim reseruatorum, facile sit intelligere. Talem pœnitentiam, cogéte Ambrosio, Theodosius suscepit: talem egit Fabiola, quemadmodum Hieronymus in Epitaphio eius ad Oceanũ scribit ac testatur, quem iucundũ erit inspicere, vt intelligas quanta fuerit olim veteris ecclesiæ seueritas, ac etiam pœnitétiũ feruor, ad nostrorum temporũ disciplinam neutiquam conferendus.

Die cœnæ pax dabaẗ pœnitenti b⁹, hoc est recõciliabantur ecclesiæ.

Absida.

Ambrosi⁹. Theodosi⁹ impator.

Hier. ĩ epitaphio Fabiolæ ad Oceanũ.

HOc autem habebat pœnitentia solennis (quam humilimam Augustinus appellat) peculiare, quòd semel in ecclesia dabatur, non temerè reiterãda. Idq; (vt idem ille testatur) cautè salubriterq; præuisum est, ne frequentius iterata vilesceret, minusque vtilis esset medicina vilis ægrotis, quæ tanto magis salubris est, quãto minus contemptibilis fuerit. quamobré (vt Ambrosius inquit) meritò repreheduntur, qui sæpius agendã pœnitentiam putãt, quia luxuriantur in Christo. Nam (vt subijcit) si verè agerent pœnitentiã, iterandã postea non putarent: quia sicut vnũ baptisma, ita vna pœnitentia quæ tantũ publicè agitur. Nã quotidiani nos debet pœnitere peccati. Sed hæc (nimirum quotidiana pœnitétia) leuiorũ, illa grauiorum. Vides quemadmodũ Ambrosius discernat hanc quæ publicè agitur, hoc est solenné, à quotidiana. Quin Origenes videtur etiam hãc solenné, à simpliciter publica, de qua statim diximus, discernere. Qui in Leuit. homil. xv. sic ait: Si nos aliqua culpa mortalis inuenerit, quæ non in crimine mortali, non in blasphemia fidei (quæ muro ecclesiastici & apostolici dogmatis cincta est) sed vel in sermonibus, vel in morum vitio consistat, huiusmodi culpa semper reparari potest, nec aliquando tibi interdicitur de cõmissis huiusmodi pœnitudinem gerere. In grauioribus enim criminibus semel tantũ, vel rarò pœnitentiæ conceditur locus. Ista verò cõmunia, quæ fre

August. in 2. epist. ad Macedonium.

Ibidem.

Amb. li. 2. de pœ. ca. 10.

1. Tim. 4.

Eph. 4.

Orig. ĩ Leuit. ho. 15.

quenter incurrimus, semper pœnitẽtiam recipiunt, & sine intermissione redimuntur. Verum interim nosse oportet, ecclesiam veterem etsi hanc solẽnem pœnitentiam in pristinas sordes relapso vel omnino non daret, vel admodum raro, ipsam tamen nulli ad se, quamlibet sæpe lapso, ac redeunti, gremium suum vnquam penitus seu omnino clausisse. Quin potius constat, quoties pœnitentes & confessi ad ecclesiam matrem reuerterentur, à spe remissionis peccati nũquam deterritos, sed magis ad deprecandam Dei clementiã, (cuius misericordiæ non est finis) diligẽtissimè commonitos fuisse. Nam hic (vt Augustinus ait) quis audeat dicere Deo: Quare huic homini qui post primam pœnitẽtiam rursus se laqueis iniquitatis obstringit, adhuc iterũ parcis? Quis audeat dicere, erga istos non agi, quod Apostolus ait: Ignoras, quia patientia Dei ad pœnitentiam te adducit? Quin Augustinus ipse testis est, quãdoq; eundem pœnitendi locum dari posse, sed raro: vbi verò idem pœnitẽdi locus non dabatur, non omnino repellebãtur, sed recipiebantur reuertentes, non tamen sine disciplinæ seueritate. Nam etsi non daretur eis locus iterum in ecclesia publicè pœnitendi, temen eatenus recipiebantur, vt intra ecclesiam fidelibus iungerentur, ac vt sacris mysteriorum celebritatibus interessent, sed à dominicæ mensæ conuiuio perpetuò segregarentur: vt hac districtione correpti, & ipsi in se sua errata castigarent, & alijs exemplũ tribuerent se ab obscœnis cupiditatibus retrahendi. Eisdem etiam (quòd carnali fragilitate cecidissent) cum ad dominũ cœpissent proficisci, per communionis gratiam subueniebatur, hoc est, in extremis cõstituti, tandem reconciliabantur, vti canones Sricij pontificis cap. v. & Innocẽtij primi cap. ij. testãtur. Præterea, qui semel publicè pœnituissent, non ad mittebãtur ad clerũ, quãuis correcti & boni effecti essent, quòd hæc pœnitentia infamiã quandam ingereret, quũ asciscẽdos in clerum, maxime ad episcopatum, sacerdotium, & diaconatum, oporteret esse irreprehẽsibiles, etiam quod attinet ad vitam anteactã: tantum si necessitas aut vsus exigisset, inter Ostiarios aut Lectores deputabantur. Presbyteris quoq; ac diaconibus ne tantus gradus in ecclesia propter paucorum improbitatem vilesceret, hæc publica pœnitentia non imponebatur, nisi prius deponerentur. Sed vt inquit magnus ille Leo in canonibus ad Rusticum Narbon. huiusmodi lapsis

Ecclẽia etsi iteratione solẽnis nõ concederet, gremium tamen redeũti nũquam clausit.

Psal. 144.

August. ad Macedonium.

Rom. 2.

Quomodo recipiebãtur olim lapsi post solennẽ pœnitentiam.

Cõmunio illis tantũ ĩ extremis reddebat.

Sirici⁹ c. 2.

Inn. j. c. 2.

Carth. concil. 4. c. 68

Tolet. 1. c. itẽ placuit

1. Timo. 3.

Tit. 1.

Leo ad Rusticũ Narbonẽsem.

lapsis ad promerendã misericordiam Dei, priuata est expetenda secessio, vt illis si satisfactio fuerit digna, sit etiam fructuosa. Item hæc pœnitentia coniugatis non dabatur, nisi ex consensu, quemadmodũ Arelaten. concilium ij. testatur cano. xxj. Cõcil. Arelat. 2. c. 21.
Deniq; cõsulebatur ijs, qui nõ sperarẽt se hãc pœnitentiã explere posse, vt eãdẽ differrẽt, ne (vt Ambrosius ait) si semel fuerit vsurpata, nec iure celebrata, nec prioris fructũ obtineret, nec vsum posterioris auferret. Huius pœnitẽtiæ ritus penè totus in ecclesia abolitus est, partim incuria pastorum, partim quòd delinquentes tantam seueritatem detrectarent. Sed quis interim negauerit, institutiones patrum nostrorum ecclesiæ veteris rectas vias nunquam deseruisse, bis felices, si posteros reperissent qui eas alacriter inambulare pergerent? ca. alienũ. 50. dist. Amb. lí. 2. de pœ. c. 11

POenitentia simpliciter publica, at non solennis (quantum ex Origenis, Ambrosij, Augustini, & cæterorum patrũ dictis colligi potest) erat, quæ pro delictis, etsi mortalibus, tamen leuioribus, in morum vitio cõsistentibus, quæ totam non commouissent ecclesiam, imponebatur. Quinimo omnem pœnitentiã, quæ satisfactionẽ publicam poposcisset, etsi delictum secretò commissum & cõfessum esset, secundum hanc pœnitentiæ rationem, quis recte publicam dixerit. Nam vt ex Origene & historia Tripartita cõstat, presbyter qui erat super pœnitentes, vir tenax secreti (nimirum pœnitentiũ confessiones secretò audiens) confessos, modò tamen ratio delictorum requireret, etiam hac pœnitẽtia grauabat, qua etsi ad populum speciẽ delicti non faterẽtur ipsi pœnitẽtes, se tamen peccasse grauiter, ipsa satisfactione publicitus declarabant. Hæc autem non habebat tantum austeritatis, quantum solennis illa: nec omnino extra ecclesiã fiebat, sed pœnitentes sacris intererãt, à communione tantum separati, de qua Sozomenes historiæ Tripartitæ lib. ix. (quem suprà in tractatu Cõfessionis citauimus) potissimum loquutus esse videtur. Hanc aiunt sæpius iterari solitã. Nec ab hac clericos seu sacerdotes fuisse prohibitos, quemadmodum adhuc videmus sacerdotes ob admissa crimina publica, suspensione à sacris aut interdictione ingressus ecclesiæ, aut pœnam etiam carceris (vt vocant) claustralis mulctari. Cæterum & huius pœnitentiæ publicæ vix vllum vestigium in ecclesia reliquum est, nisi quòd synodorum, vt vocant, presbyteralium seu archidiaconalium corre-

Pœnitẽtia publica nõ solennis.

Origen. in psal. 37. Tripar. histo. lib. 9. cap. 35.

c. presbyter. 28. dis. c. quæsitũ. de pœn. & remis.

ctio,in huius locum videtur surrogata. Quanquam & id ex veteri vsu relictum videtur, quòd ante initium Quadragesimæ,nempe feria quarta,quam Cinerũ vocamus (qua die olim in veteri ecclesia populus per presbyteros conuocari,& pœnitentibus ac confessis pœnitentia dari consueuit) adhuc cinere tantum obsignamur:quodq; eadem ac alijs quoq; Quadragesimæ diebus,ea Responsoria ac preces dicimus,quæ olim super pœnitentes publicè recitari consueuerunt,& quæ eiuscemodi pœnitentibus proprie conueniunt, nimirum vt meminerimus nobis pœnitentiam in cinere & cilicio ad maiorum nostrorum exemplum,meritò peragendam esse.

Vnde ortũ & relictũ quòd in capite ieiunij cinere aspgimur.

HAbemus itaq; in ecclesia ex omnibus pœnitentiæ speciebus,vix eam quæ priuata dicitur, superstitem, quæ hodie adhibetur,non tãtum in delictis secretò admissis (quibus peculiariter erat destinata) sed & publicis,quanquam interim & hęc sic passim ministretur,accipiaturq́;,vt potius ludus videatur,quàm pœnitentiæ datio. Atq; vtinam vel hæc sola in suum legitimũ vsum restituatur, & piè in ecclesia geratur:quod tum demum futurum spes est,vbi pœnitentiæ sacramentum (quod in hac priuata pœnitentia datur) cœperit & per sacerdotes ex Dei ac ecclesiæ præscripto syncerè administrari,& à populo debita cum pietate accipi. Commodum ergo nũc est,vt de pœnitentiæ sacramento breuibus dicamus.

Pœnitẽtia priuata,sola adhuc ĩ vsu, quæ & quibuslibet pœnitentib' indiscriminatim inducitur.

DE POENITENTIAE SACRAMENTO.

SAcramentũ pœnitentiæ quomodo à tota pœnitentia discernatur,initio diximus.Est itaq; pœnitentiæ sacramentum,externum & visibile signũ pœnitentiæ interioris,& remissionis peccatorũ seu gratiæ Dei,quam ipse Deus efficaciter & certò(modò ritè accipias)in eo sacramẽto operatur.Habet autem vt cætera sacramẽta,suas partes, verbũ & elementũ.

Pœnitentiæ sacramentũ qd.

VErbum huius sacramẽti,verbum absolutionis est,quod sacerdos vice Dei ad confessum peccata sua pronuntiat:Ego (inquiens) absoluo te à peccatis tuis,in nomine patris,& filij,& spiritus sancti.quod huic diuinæ promissio

Verbũ huius sacramenti.

missioni innixum est: Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis: & quorum retinueritis, retenta erunt. Sunt qui hisce verbis absolutorijs pleraq; alia addunt. Sed vt Ioannes Gersonus recte (nostra quidem sententia) dixit, erat hæc quam iam retulimus, verborũ absolutionis & breuitas & simplicitas retinenda, nec absolutio verbis additis vel restringenda vel inuoluẽda. Nam sacerdoti qui Christi vice fungitur, formula domini sui nõ immeritò imitãda est. Is absoluens peccatores, simplicissimè dixit: Remittũtur tibi peccata tua. Et cum propterea hoc sacramentũ capiatur, vt conscientia pauida & perterrefacta auditis verbis absolutionis, certa consolatione remissionis peccatorũ adepta, læta à sacerdote discedat, quis nõ videt ea omnia recte omitti, quæ cõfessum adhuc hæsitantem ac dubitantem, relinquere possint? Cæterum olim sacerdotes antequàm confessum absoluerent, largiter pro eo dominũ exorabant, ac etiam confitentẽ hortabantur, vt vicissim pro eis precaretur, idq; ex instituto Apostolico. Nunc tantũ sub absolutionem precationes illæ, nempe: Misereatur tui omnipotens Deus. Item, Indulgentiã ac remissionẽ &c. (id quod nõ negamus) piè & sanctè recensentur, absolutionis autẽ verba in longum protrahuntur, quod nõ erat necesse, nec vt nobis videtur multum vtile. Quæ sit autẽ huius verbi vis, & quis intellectus verborũ promissiõis, cui innititur, abũdè explicatũ putamus.

Ioan. 20

Gersonus.

Verba absolutionis debẽt simplicissime ac breuissime pronũtiari.

Matth. 9

Marc. 2

Lucæ 5.

Lucæ 7.

Iaco. vlt.

ELementum seu externum & visibile signum huius sacramenti, est ille corporis gestus & actus, quo sacerdos absoluit confitentem, similitudinẽ habens cum interiori absolutione, qua Deus animam à peccatorum nexibus exuit. Nam verba absolutoria externè prolata, Deum intus dimittentem significant. Quod præterea ex more ecclesiæ nostræ, manus sacerdotis super caput pœnitentis imponitur, indicat manum Dei, hoc est, diuinam virtutem, seu Spiritus sancti gratiam emundantem ac sanctificantem, sacramento adesse.

Elemẽtum huius sacramẽti.

Impositio manus qd significet.

Man⁹ Dei.

Deinde manus impositio, apud veteres signum erat reconciliationis. Vnde qui publicè pœnitebant, non recipiebãt pœnitentiæ perfectionem, nisi per manus impositionem Episcopi, quemadmodum superius expositum est. Ergo cum peccator imposita manu absoluitur, nihil aliud designatur, quàm eum & Deo & ecclesiæ (à cuius saltem interno consortio delinquens excidit) reconciliari.

Pœnitẽtiæ perfectio p manus impositionẽ recipiebatur.

Cõcil. Carth. I. c. 2. 3.

Ritus

Ritus qui huic sacramento ex more ecclesiastico adhibētur. Quæ peccata confitenda. Psal.18. Quatenus venialia peccata cōfitenda. Basi.i reg. mon. c.28 Matth.12 Quæ scrupulū conſciētiæ iniiciūt cōfitenda sunt. Leui.13 Ambulare coram domino. Gene.17 Prouer.2 Quæ circūstātiæ peccatorū cōfitēdę sunt. Vide Augu.de vera & fal.pœ. cap.14. & lib.2. de visi. infirmo. Ex psona. Ex tēpore. Gene.20

RItus quos ecclesia in administratione huius sacramenti adhibet, hi fermè sunt: Principio à confitente requirit, vt simpliciter, purè, ac syncerè, tanquam coram Deo, aperiat sacerdoti omnia (quæ ipsi post diligentem conscientiæ excussionem occurrunt) lethalia crimina, ac quæ cōscientiam onerant ac ledunt. Nam tametsi ecclesia non oneret peccatorem ad cōfitendum omnia venialia (quòd id fuerit factu impossibile) tamē si venialia crebrius recurrant, omnino contemnenda nō sunt, quòd collecta nō minus grauabunt & oprimient, quàm vnum aliquod graue delictū. Et vt Basilius ait: Nullum peccatū tanquam paruum cōtemni oportet, quòd de omni verbo otioso, quod loquuti fuerint homines, de eo rationem reddituri sint in die iudicij. Præterea, non tantū confitenda sunt, quæ peccator certò scit esse lethalia crimina, sed etiam ea, in quibus hæret ac dubitat, sint ne crimina mortalia. Neq; enim postremus finis atq; vsus cōfessionis is est, quòd scilicet cōfitens, per sacerdoté (cui iudicium datū est cognoscendi ac iudicandi inter lepram & non lepram) instrui debeat, vt discernat inter peccatum & non peccatū. Item, cum oporteat nos coram Deo sic conuersari vt confidamus Deo facta nostra cōprobari: idcirco dubitans, faciat ne bene an secus, is in anceps se periculum conijcit, atq; adeò in peccatum: quia omne quod non est ex fide, peccatum est, Roman. xiiij. Quanquam interim velimus hic leues coniecturas & inanes scrupulos reijci: qui enim amat periculū, peribit in illo: sed tantum cum ratio probabilis dubitare facit, dubitatio per exomologesim animo eximenda est. Circunstantiæ quoq; quæ speciem delictorum variant, exprimendæ sunt. Circunstantes particulæ (Gregorio Nisseno teste) sunt, quis, quid, vbi, quando, qualiter, propter quid, videlicet persona, res, organum, locus, tempus, modus, causa. Ergo non tantū tempus, locus & persona, verumetiam animi malitia & tentationis magnitudo, cōsideranda sunt: deinde etiam ad quàm multos vnius peccati noxa perueniat. Ex persona delictū fit capitalius. Grauius peccat sacerdos aut princeps, quàm laicus aut priuatus. nugæ in ore laici (vt inquit Hieronymus) nugæ sunt: in ore sacerdotis, blasphemia. Sacrilegiū furto maius est. Bis peccat, qui diem dominicum audiendis concionibus & sacro, ac recōciliando Deo, excitandæq; charitati in Deū ac proximum destinatū, ineptis

lusibus,

lusibus, scortis, temulentijs, obscœnis fabulis, ac rixis etiam & pugnis transmittunt. Leuius peccat, qui per occasionem in stuprum incidit, quàm qui probam ac simplicē virginem, ex probis prognatam, destinatam honesto matrimonio, malitiosis artibus diu solicitatam, tandē vitiat, ac deinde iactato etiam facinore reddit infamem, atq; alijs quoq; prostituit. Grauius peccat, qui voluntariè in tentationem inductus ac per concupiscentiam illectus labitur, quàm qui necessitate cecidit. Denique atrocius delinquit, qui sacerdotē, aut virum etiam talem occidat, à cuius consilijs tota Respublica pendebat, aut si quis principem ad tyrannidem instiget, quod eodem facinore plurimos læserit. Hoc tamen omnino cauendum est, ne de his circunstantijs sacerdos confitentē sic percontetur, vnde personæ quoq; possint agnosci. Præterea, in peccatis quæ libidine committuntur, periculosa est mora in recensendis vel percontandis circunstantijs, tum quòd periculū est prodendæ personæ, cum qua admissum est peccatū: tum quòd ex hac recogitatione facile subiret animum veteris voluptatis irritatio. Breuiter in circunstantijs, neque confitentem neque confessarium sacerdotem conuenerit esse vel nimis anxium, vel nimis remissum. Ea moderatio tenenda est, vt saltem scrupuli qui cōscientiam molestant, tollantur.

Ex animi malitia.

Vide Conciliū Ancyran.

Ex effectu.

Quid cauēdum sacerdoti Confessario in percōtando, quod ad circunstantias attinet.

QVorundam confitentium ineptitudinem, qui nullo ordine vel iudicio confitentur, sacerdotibus interdū molestam esse quis negat? sed erat hæc ineptitudo per confessarios pia instructione corrigenda. Scimus de cōfitendi ratione complures libellos æditos, commemorātes quicquid inter homines cōmittitur, aut cōmitti potest, sceleris. Qui vt recte à cōfirmatis ætate vsuq; rerum viris legantur, ita nostro iudicio periculose sparguntur in vulgus, periculosius animis innocentioribus offeruntur. Nam si nō leuiter peccant sacerdotes, qui ab omnibus sciscitantur de omnibus, non habita ratione sexus, ætatis aut ingenij, quis neget hosce libros periculose à quibusdam legi? Sunt qui peccatū actuale discernunt in peccatum transgressionis & omissionis, & singula genera in plurimas species diducunt. Sunt quibus ea ratio cōfitendi placet, vt quæcūq; confiteri velimus, memoriæ iuuandæ causa, in septem aut octo illa genera peccatorū lethalium, veluti in locos quosdam cōmunes, includamus: quæ sunt superbia, vana gloria,

Ineptitudo cōfitentiū per sacerdotem corrigēda.

Prima.

Secunda.

Tertia.

Peccata mortalia ex quibus cætera oriuntur.

Superbia, Vana gloria, Auaritia, Ira, Inuidia, Luxuria, Gula, acedia, Tristitia. gloria,auaritia,ira,inuidia,luxuria,gula & acedia, seu tristitia, quòd ex ijs omnia vitia oriantur. Ex superbia enim (quæ initium est omnis peccati, & regina omniũ malorum) nascitur omnis inobedientia, omnis præsumptio, & omnis pertinacia, contẽtiones, hæreses, arrogantia.

Superbiæ filiæ, Vanę gl'iæ, Iræ, Inuidiæ, Tristitiæ et Acedię. Ex vana gloria, iactantia, arrogãtia, indignatio, discordia, inanis gloriæ cupido, & hypocrisis. Ex inuidia nascitur odiũ, susurratio, detrectatio, exultatio in aduersis proximi, afflictio in prosperis. Ex ira oriuntur rixæ, tumor mentis, contumeliæ, clamor, indignatio, præsumptio, blasphemiæ, sanguinis effusio, homicidia, vlciscendi cupiditas, iniuriarũ memoria. Ex tristitia nascitur malitia, rancor animi, pusillanimitas, amaritudo, desperatio, torpor, vagatio mentis, sæpe etiã & præsentis vitæ nulla delectatio.

Auaritiæ. Ex auaritia oriuntur inuidiæ, furta, latrocinia, homicidia, mendacia, periuria, rapinæ, violentia, inquietudo, iniusta iudicia, cõtemptus veritatis, futuræ beatitudinis obliuio, obduratio cordis.

Gulæ. Ex gula propagatur inepta lætitia, scurrilitas, leuitas, vaniloquiũ, immunditia corporis, instabilitas mentis, ebrietas, libido, hebetudo sensus.

Luxuriæ. Ex luxuria generatur otiositas mentis, inconsideratio, inconstantia oculorũ, vel totius corporis præcipitatio, amor immoderatus sui, odium mandatorum Dei, affectus præsentis seculi, horror & desperatio futuri: atq; hæc ferè sunt, quæ præceptis decalogi prohibentur.

Peccatum aut animo, aut vno qnque sensuũ committitur. Matth. 15 SVnt qui confitendi locos ex seipsis petant, quòd omne peccatum, aut animo, aut aliquo quinque sensuum committatur. Nam etsi omne crimen ex fonte cordis proficiscatur, tamen quæ ad luxum, libidinem, violentiam & contumeliam pertinent, magis ad sensus & membra corporis referuntur.

Vetus confitendi ratio optima. Nobis vt singulæ istæ confitendi rationes minime displiceant, tamen veteris ecclesiæ mos quod ad præsentium temporum conditionem attinet, magis placuerit. Olim Confessarius sacerdos de articulis fidei, & quæ illis cohærent ecclesiæ sacramentis, ac præceptis dominicis interrogabat, hoc est, de vita & moribus, ex quo confitentes duplicem fructum referebant.

Peccatorũ agnitio salutis initium. Primum, quòd de fide & præceptis instituerẽtur: deinde, quòd in sui ac peccatorum agnitionem (quæ salutis initium est) venirent.

Quomodo docenda plebs est confiteri. Quemadmodum ergo omnino velimus, vt sacerdotes veterem ecclesiam in hoc imitentur, ita nobis simplicissima confitendi ratio videbitur, si confitentes doceantur,

omnino

omnino duo esse quæ in nobis Deus requirat, nempe fidẽ cum spe coniunctam, & charitatem: fidem duo requirere: initio, vt quicquid symbolo apostolico summatim continetur, firmiter credamus. Secundo vt tota fiducia præsentis ac futuræ vitæ constituatur in Deo, vtque confidamus opera nostra bona tanquam filiorum, Deo placere. Principio ergo de diffidẽtia confitendum fuerit, nempe si quis de vllo articulo fidei vel tenuiter hæsitauerit. Nam hic ante omnia pia instructione opus est, vt hæsitatio omnis per verbum Dei cordibus eximatur, & fides plantetur. Deinde quotusquisque hominum totam suam fiduciam in Deum collocat? Nunquid non singuli penè singulos sibi Deos faciunt? Alius finem operum suorum in fastu ac vana gloria constituit, alius in diuitijs confidit, alius ventrem curat, atque alij alia respiciunt: interim de fide in Deum (cui omnia accepta referre, & à quo totos nos pendere oportet, vtcunque tandem res istæ externæ cadent) parum aut nihil soliciti, atque interim quàm pauci sunt, qui hãc suã diffidentiam, atq; adeò idololatriam, peccatũ putant, cum tamen sit omniũ peccatorum fons & origo. Nam qui à fiducia in Deum prorsus alienus est, huius tota vita nihil aliud est, quàm vnicum peccatum, de quo Spiritus sanctus mundum condemnat. De hac ergo diffidentia initium rectè capietur, & instruetur per sacerdotem confitens. Iam charitas ad duo se porrigit, charitatem Dei & proximi: vtranque Deus in decalogo præcepit, qui aptissima quædam methodus est, docens nos de omnibus quæ Deus & fieri velit & fieri nolit, quòd in eam omnes leges morales includi possint. Quum ergo omnino velimus ac cupiamus, vt non tantum priuatim, sed & publicè ex suggestis, idq; frequentissimè populus in decalogo instituatur, vtque non solum plebs decalogum memoria tenere, sed & quibus operibus singulis præceptis satisfiat, rursus quibus contra singula peccetur doceatur, quam doctrinã in postrema parte huius institutionis trademus: fit vt speremus (id cum parochi factum curãt) fore, vt hinc plebs certissimã simul ac simplicissimã confitendi rationem sibi facilime colligat. Porrò ad memoriam iuuandam nihil magis profuerit, quàm frequens interior confessio, quemadmodum suprà docuimus. Præterea huc non parum fecerit, si pœnitens intuens in præcepta dominica, recolat secum vbi locorum vixerit, quibus in negotijs versatus sit,

Fides. Psal.61 | Quomodo de diffidẽtia cõfitendum. | Psal.48 Psal.51 | Matth.6 Ephe.5 1. Timo.6 Ioan.16 August. in Ioannem. | Charitas. | Decalog9 aptissima methodus agẽdorum & omittendorum. | Popul9 in decalogo sedulo instituẽdus. | Interior confessio frequens adiuuãdã memoriã vtilis.

& apud

& apud quos vixerit. Videndum autem est sacerdoti, ne pecca-
Esaiæ 15. tum omißionis extenuetur, quod solet esse grauißimum, maximè in ijs, qui authoritate aut dignitate præminent, veluti sunt episcopi, abbates, parochi, principes, magistratus & patresfamiliâs, qui quemadmodum multorũ malo peccant, ita multorum malo cessant in officio. quæ autem horum officia
Loci cõmunes. sunt, docebunt Loci communes, quos huic sacramento annectemus, vt Confessarius cessantes corripiat, ac singulos de suo munere diligenter admoneat.

De restitutiõe ciuili. DE restitutione ciuili, anxij sæpe sunt confitentes & confessarij: idq́; recte. Nam quis dubitat eam esse necessariam, saltẽ quoad fieri potest, quòd sine ea fingere quidem poßit quispiam se pœnitere, verè autẽ pœnitere nequaquam. Non solum autem ad restitutionem tenentur qui pecuniolam alterius suffurati sunt, sed in primis qui pestilenti virulentaq́ue lingua simplicium mentem corrumpunt, tranquillitatem animi proximo adimunt, obtrectationibus famam alienam lædunt, peruersis consilijs publicam pacem perturbant, qui pudorem puellarũ corrumpunt, quos oportebat legis Mosaicæ censuram subire. Item omnes opifices, qui non ex fide cum proximo agunt, hoc est, qui regulæ euangelicæ obliuiscuntur, quæ habet: Quod tibi nõ vis fieri, alteri ne feceris. Et, Omnia quæcunque vultis vt faciant vobis homines, ita & vos facite illis. Quæ omnia in explicatione Decalogi latius attingemus. Tantum de confitendi ritu dixisse suffecerit.

Qui teneãtur ad restitutionem. Corruptores simpliciũ mẽtiũ. Exod. 22 Qui nõ ex fide cũ proximo agũt Matth. 7 Lucæ 6.

POstquàm autem pœnitens peccata sua confessus fuerit, recte interrogat sacerdos, an ei peccata præterita displiceant, an propositum habeat adiutore Deo se à peccatis deinceps continendi, quòd absq; contritione interna, confeßio vocalis magis obsit quàm prosit. Quo facto, sacerdos singulis morbis sua remedia adhibebit, idq́; ex diuinarum scripturarum myrothecio, quarum syluam quandam dabimus in calce huius sacramenti, quam qui volet, pro suo arbitratu secundum rationem criminũ, augere poterit. Nam superbo recte dixeris, Humilia te in conspectu domini. Vanam gloriam sectanti, Vide ne ob transitoriam gloriam, æternã perdas mercedem. Inuido, Peccatum tuum maximum est, quod diabolum propriè parẽtem habet, cuius inuidia mors intrauit in orbem terrarum. Age itaque pœnitentiam, & profectum aliorum, tuum

Quid faciẽdum sacerdoti post enarrationẽ peccatorum, quod ad instructionẽ confitentis attinet. Quid sculcandum superbo, vanã gloriã sectanti. Matth. 6 Inuido.

tuum deputa. Iracundo, Ira in stultorum sinu requiescit: dominari debes animo tuo, & hanc tranquillitatem mentis effugare. Auaro, Cogita quia radix est omnium malorum cupiditas, & idololatriæ cõparatur. Ventris curam in desiderijs facienti, sobrietas: Luxuriæ dedito, castitas sectanda persuadebitur. Contra acediam animam hominis aggrauantem, vt ei nihil boni agere libeat, sedulitas. Contra tristitiam, ob aduersa hominis mentem occupantem, patientia & longanimitas inculcanda est. Et vt summatim dicamus, contraria contrarijs antidotis curanda sunt. Deinde postquam confessarius sacerdos, confitentem quantum ad corrigẽdam vitam sufficere videtur, instruxit, tum statim satisfactio, hoc est, opus aliquod pium, quod cum vitio perpetrato quammaximè pugnat, ipsi confesso imponitur, licet demum post absolutionem peragẽdum, nisi tamen aliud delicti & personæ ratio poposcerit. Postea pro pœnitente, ad dominum fit pia deprecatio, in qua tamen sacramenti vis non continetur. Postea pronuntiatur absolutio, in qua tota sacramenti vis consistit.

Iracundo. Gene.4 Auaro. 1.Timot.5 Ephe.5 Guloso. Libidinoso. Acedioso. De iniunctione satisfactionis. Deprecatio pro cõfitente. Absolutio.

HVius autem sacramenti vim & efficaciam multiplicem esse constat. Principalis finis est, vt pœnitẽs verbis absolutionis assentiens referat beneficiũ remissionis peccatorum & certissimam consolationem reconciliationis, qua ecclesiæ rursus inseritur. Neque enim dubitandum est, Deum (qui remittendorum peccatorum ligandi ac soluendi potestatem sacerdotibus fecit) ipsum etiam ministerio eorum potenter assistere, si tamen pœnitens spiritui sancto obicem non posuerit, hoc est, per incredulitatem restiterit: nam mentiri non potest Deus in promissis longè veracissimus, etsi nos indigni simus quod ad nos attinet. In quam sententiam Dauid, Apostolo interpretante, dixit: Tibi soli peccaui, & malum coram te feci, vt iustificeris in sermonibus tuis, & vincas cum iudicaris. Vnde quemadmodum per baptismum eximimur à tyrannide sathanæ, & facti filij Dei inserimur corpori Christi, quod est ecclesia, & in tam felix contubernium cooptamur & angelorum & omnium ad cœlestem hæreditatem prædestinatorum, vbicunque terrarum viuunt, vixerunt, aut victuri sunt, ita per ministrationem huius sacramenti in eandem societatem ritè restituimur. Præter hunc finem pleriq; alij sunt minus principales.

De virtute & efficacia hui9 sacramenti. Ioan.20 Tit.1 Psal.50 Roma.3 1.Petr.3 Sacramẽti pœnitẽtiæ vis.

Confessionis secretæ commoda. In primis, quòd non alia ratione aut citius, aut efficacius quàm sacramentali confessione frangitur superbia mẽtis humanæ, ac ceruix erecta contra Deum, quæ nisi magno studio deprimatur, erigit tandem sese aduersus omne quod dicitur
2. Thess. 2 Deus: deprimitur autẽ cum homo prorsus sibi displicens sese Deo totũ submittit. Porrò nulla potest esse maior submissio, quàm vt homo sponte sese submittat ad pedes hominis, eiq; prodat nõ solum facta, sed & cogitata. Atq; interim experientia docet, nulla ex re plus lucis & gratiæ cœlestis capi, quàm ex syncera confessione, cui plena consolationis succedit absolutio, nimirum quòd Deus superbis resistat, humilibus autẽ det
Chrysost. Pudor cõfessionem impediẽs, pellẽdus. gratiam. Quamobrem hunc fructum nullus pudor debet excludere, præsertim cogitanti, tolerabilius esse hic apud hominem semel pudescere, quàm pòst erubescere in conspectu Dei, angelorum & sanctorum omnium. certe cuius animus vehementer refugit se sacerdoti submittere, is (nostra sententia) nondum cor satis deiecit apud Deum, nec ex animo satis adhuc pœnitet, vt sileamus par esse, vt quemadmodum totus homo se erexit contra Deum, ita corpore quoque sese submittat, quod sæpenumero occasionem peccandi præbuit.

Secunda vtilitas cõfessionis. Secundo, vsus sacramenti ad hoc quammaximè valet, quòd hinc discamus nosse nos ipsos (quæ est præcipua sapientiæ pars) quòd confessio totum hominem sibijpsi subinde ponat ob oculos, excussis omnibus animi latebris, dum penitus considerat, quò vocent præcepta Dei: contrà, in quæ ipse propen
Vna meditatio in lege Domini. sus sit, & quibus occasionibus labatur. Atq; hæc est vera meditatio in lege Domini, vt homo componat se ad eum vitæ statum, in quo se cuperet esse, si iam supremus vitæ dies vrgeret.
Peccatorũ agnitio ex cõfessione. Interim docet confessio agnoscere peccatum. Nam plerique sunt, qui vel per ætatem, vel per imperitiam non intelligunt morbũ suum, per errorẽ iudicantes nullum esse delictũ, quod crimen est capitale: contrà, hoc esse crimen quod crimen non
Homines inuoluti. est: quidam sic inuoluti sunt, vt seipsos extricare non possint, qui sacerdotem Confessarium desiderant, hominem integrũ, prudentem, ac sacrarum literarum scientia instructum.

Tertio, hoc remedio maximis quibusdam malis medetur sacerdos, quæ sunt pestilens securitas, & hac etiam pestilentior gloria de peccatis, deniq; desperatio diuinæ clementiæ,
Gene. 4 cuius primus author fuit Cain detrectans confessionem.

Quar

Quarto, hoc ſacramentum non mediocriter iuuat ad parandam idoneam deteſtationem cõmiſſorum, ex amore Dei proficiſcentem, ac ſerium certumq; propoſitum in poſterum ab omnibus abſtinendi quæ Deum offendunt.

Quinto, pudor retegendi ſecreta peccatorum, velut expiatio quædam eſt, quæ bonam penè partem adimit, hominemq; cohibet, ne facile relabatur in eadem.

Sexto, confitens non ſolum cõſolationem remiſsionis peccatorum accipit, ſed etiam conſilio exhortationeque, ac precatione ſacerdotis iuuatur, quam plurimum valere Iacobus teſtatur. Hactenus de huius ſacramenti virtute. Iaco. vlti.

Iam quo affectu pœnitentem ad ſacerdotem accedere oporteat, ex ſupradictis ſatis intelligi poteſt. Debet enim ſacerdotem accedere non vt hominem, auditurus ex eo quid humanũ, ſed vt vicarium Chriſti, cuius legatione fungitur, vt audiat ex eo diuinum verbũ abſolutionis, cui fidem adhibens, de remiſsione peccatorũ ſe certum faciat, atq; in primis eum affectum adhibere debet, quem habent lethalibus morbis occupati cum ad medicũ confugiũt, ſine cuius ope mortem oppetituri ſibi videntur. quin hoc maiorem pœnitentis affectũ eſſe conuenerit, quanto vulnus animæ omni plaga corporali periculoſius eſt. Hunc affectum reſipiſcenti, verbũ Chriſti ingenerat, quo nos certos reddit, vt quibus peccata ſacerdotes remiſerint, illis remiſſa ſint. Exomologeſim itaq; facturo ſic cogitandum eſt, ſacerdotẽ angelum eſſe Domini, quemadmodum propheta dixit: Labia ſacerdotis cuſtodiũt ſciẽtiam, & legem exquirunt ex ore eius, quia angelus Domini exercituũ eſt. Itidem eum eſſe ſcribã illum, de quo Chriſtus dixit: Omnis ſcriba doctus in regno cœlorum, ſimilis eſt homini patrifamiliâs qui profert de theſauro ſuo noua & vetera. Ad hæc ſacerdotẽ deſignatum eſſe per ſtabulariũ illum euangelicum, cui Samaritanus verus ille hominũ cuſtos Chriſtus, duos denarios protulit in curã vulnerati. quæ cum recolit pœnitens, fieri nõ poteſt quin magno quodã deſiderio ad ſacerdotem properet, veluti ad eum à quo certam ſalutem ſit relaturus, & ſaluberrimam ſitim remiſsionis peccatorum, potu aquæ ſalutaris remiſsionis peccatorũ reſtincturus. Quem putas tam ſocordem, qui non longiſsima itinerũ ſpatia præter omnem moram alacriter ac libenter eſſet emanſurus, ſi ex Chriſto domino audire poſſet,

Quo affectu ad ſacerdotẽ accedẽdum. 2. Cor. 5 Pœnitẽtis affect⁹ erit inſtar affect⁹ ægroti. Ioan. 20 Auguſt. Malach. 2 Matth. 13 Lucæ 10.

Matth.9 Marci 2. Luc.5.7. Ioan.20 Marci 2. Ioan.20

Dimittuntur tibi peccata tua?& tamen si fidem ad sacerdotem Christi vicariũ attuleris, nihil minus audies, nec minori cum fructu. Ille potestaté suam sacerdotibus concessit, ac vt verbis suis fidem adhiberes voluit: ergo beatus qui nõ vidisti & credidisti. Qualis autem sacerdos tibi deligendus sit, superius ex patribus indicauimus. quem etiam vt facile reperias, nobis episcopis incumbit, vt qui officio nostro in ecclesijs nostris funguntur, viri sint & sapientes, & discreti, qui cum potestate iudicium habeant coniunctum.

Minister huius sacramenti. Sacerdos qualis.

MInister huius sacramenti, sacerdos est. videbit autem quilibet sacerdos, ne tam arduum confessionis audiendi munus suscipiat, nisi doctrina, animi rectitudine, prudentia, sed ante omnia pietate ad hoc sit idoneus. qui si quid alioqui habeat affectus humani, videat tamen ac curet, vt auditurus confessionem, non priuati hominis, sed sacerdotis, imò Christi personam sumat, neque quicquam habeat præ oculis, nisi Deum, cuius illic quodammodo vices gerit. Præparabit itaq; ad rem tam seriam tamque sacram animum, ne malum medicum præstans, & proximi morbum augeat, & iram Dei in se prouocet, & vterq; ab altero discedat deterior. Ante omnia sobrium ac silentij tenacem eum esse oportet: præterea debebit sic moderari omnia, vt percontationes suas non vltra proferat, quàm necesse sit ad criminis cognitionem, ne scilicet inficiat animos simplicium & infirmorum: nec tamen interim sinat ignorari, quod ignoratum, vitari curaríve non poterat. Sic esse affectus, vt malis hominũ, cum Paulo Apost. illachrymet, vt tanto instantius oret ac vigilet pro grege dominico, quo videt morbos esse maiores, quibus is tenetur occupatus; cogitans eos morbos gregem non fuisse inuasuros, si ipse & cæteri quibus hoc munus concreditum est, doctrina, monitis, increpationibus, & obsecrationibus aduigilassent.

Medici. Sobrius. Discretus. Silens. Roma.9

Lucæ 10. Vinum & oleum. Galat.5

BReuiter non est idoneus sacerdos, qui non gerit paterna viscera erga gregem suum, qui nondum nouit cum confitentibus indolescere & compati infirmitatibus eorum, quales sunt qui ex hominum malis cristas tollunt, & supercilium adducunt. Hic verò solus idoneus est, qui nouerit infundere vinum & oleum, verbum scilicet correptionis & consolationis: sic tamen vt in cõsolationem semper procliuior sit, præsertim vbi intellexerit pœnitentem ex animo resipiscere.

Quan

Quanquam verò sacerdotem talem esse oporteat, non minus tamen hoc sacramentũ percipitur ab indigno quàm à digno ministro: si tamen confitens veram contritionem & rectam fidem attulerit. Nam (vt Augustinus inquit) propterea dictũ est à Domino in Numeris ad Moysen & Aaron sacerdotes, Vos ponite nomen meũ super filios Israël, & ego dominus benedicã eos: vt gratiã traditã per ministerium ordinati transfundat hominibus, nec volũtas sacerdotũ obesse vel prodesse posit, sed meritũ benedictionẽ poscẽtis. Nam quãta sit dignitas sacerdotalis officij & ordinis, satis indicat nequissimus ille Caiphas, de quo dictũ est: Hoc autẽ à seipso non dixit, sed cum esset pontifex anni illius, prophetauit. quo ostẽditur, spiritũ gratiarum non personã sequi digni vel indigni, sed ordinem traditionis. Non itaq; persona sacerdotis spectanda, sed Christus (cuius sacerdos ministerium gerit) intuendus est. is enim solus peccata dimittit, qui solus pro peccatis nostris mortuus est, qui est agnus tollens peccata mundi. Verbum Dei (inquit Ambrosius) dimittit peccata, sacerdos est iudex. Sacerdos quidem officium suũ exhibet, sed nullius potestatis iura exercet. Sed dices, quid sibi vult, quòd patres non semel dicunt, à solis sanctis & columbæ membris dimitti peccata? Vt autem intelligas quid quæratur, repetere animo oportet, Omnem hominem Christianum, qui sese lethalibus criminibus etsi occultè contaminat, non solum in Deum, sed & in ecclesiam, hoc est, in cœtum sanctorum omnium peccare. Eo ipso enim quòd exit à veritate, à fide, à charitate, de castris ecclesiæ exit: ac statim cum lethaliter delinquit, sese ab occulta illa cõmunione sanctorum, qui vno fidei & charitatis spiritu, sub vno capite Christo, toto terrarum orbe, arctissimo quodam vnitatis vinculo sibi cohærent ac connectuntur, separat: atq; hoc ipsi facit, vt iam & in cœlo & in terra ligatus censeatur, etsi nondũ Episcopi voce ligetur. Talem ergo hominẽ, modo salutis suæ rationẽ vllam habere velit, & in Dei, & in sanctorum omniũ gratiam redire necesse est: quod aliter fieri nõ potest, nisi & Deus & tota ecclesia sanctorum, eum in gratiam & communionẽ, à qua propria malitia excidit, rursus recipiant, hoc est, peccata dimittant. Itaq; dum quæritur, num à solis sanctis dimittantur peccata: respondendum est, Nos hic ad duo respicere oportere. Primum, ad id quod reuera agitur, cum

Aug. lib. quæst. Veteris & noui testam.
Nume. 6
Ioan. 11 Caiphas.
Aug. contra Iulianum.
Mar. 4
Roma. 4
Ioan. 1
Ambr. de pœni. dist. 1. c. verbũ Dei.
Quæstio.
Origenes in Leuit.
Dilutio quæstionis.

dimittuntur peccata. Secundo, ad ministerium reconciliationis. Exemplo res fiet dilucidior: Quum populus Romanus quempiam proscriptum in gratiam recipere velit, & ad hoc ministerio vniuscuiuslibet hominis vtitur: hic populus Romanus est qui noxam remittit, qui ius ciuitatis reddit, & proscriptum in consortium suum iterum recipit, Legatus tantum ministerio fungitur, populus Romanus reuera dimittit culpam. Legatus verò non aliter quàm populi Romani nomine. Ad eundem modum cum peccata dimittuntur, dicendum est, solos sanctos & columbę membra, propriè peccata dimittere. Nam ipsi sunt qui peccatorem à se abalienatum, cùm veraciter ad Deum conuertitur, rursus in suum consortium recipiunt. Sacerdos tantum ministerium exhibet. Atq; hoc ipsum est, quod ait Augustinus: Cum veraciter (inquit) ad Deũ, conuerso, peccata dimittuntur, dimittuntur ab eis, quibus ipse veraci conuersione coniungitur, spiritus sanctus ea dimittit, qui datus est omnibus sanctis sibi charitate cohærentibus, siue se nouerint corporaliter, siue non. Similiter cum alicuius peccata retinentur, ab eis tenentur, à quibus ille cordis prauitate disiungitur, siue notis corporaliter, siue ignotis. Omnes enim mali spiritualiter à bonis seiuncti sunt. Et alibi: Ecclesiæ charitas quæ per spiritum sanctum diffunditur in cordibus nostris, participum suorum peccata dimittit: eorum autem qui nõ sunt eius participes, tenet. Ideo posteaquàm dixit, Accipite spiritum sanctũ, continuò de peccatorum remissione subiecit, Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis, &c. Re ipsa ergo sancti sunt, qui peccata remittunt: sed quoniam ecclesia sanctorum occulto vnius eiusdemq; spiritus vinculo, cohærens, toto orbe dispersa est, nec simul in vnum locũ congregari potest, vt ab eius ore peccator verbũ remissionis peccatorum audiat: idcirco ministeriũ sacerdoti in ecclesia constitutũ est: vt quod sacerdos ecclesiæ nomine fecerit, tota ecclesia piorũ fecisse censeatur. Iam vt nihil prohibet hominẽ etiã criminosum, honestæ cuiuspiam reipublicæ procuratorẽ esse posse, qui reipublicæ nomine contrahat ac rescindat: sic nihil repugnat, solos pios vbiuis terrarum constitutos, siue notos, siue ignotos, veraciter conuerso peccata re ipsa dimittere, & tamen in hoc vti ministerio sacerdotis, etsi mali. Quamobrem pulchrè dixit (cuius verbis libenter vtimur) Augustinus: Sacra

Simile.

August. de baptis. paruulorum. cap. 7

1. Corint. 2
Roma. 5

Ioan. 20

August. de baptis. paruulorum.

Sacramentum gratiæ dat Deus, etiam per malos: ipsam vero gratiam non nisi per seipsum vel per sanctos suos. Et ideo remissionem peccatorum vel per seipsum facit, vel per ipsius columbæ membra, quibus ait: Quorum remiseritis peccata, &c. Interim extra publicum ecclesiæ ministerium (quòd scilicet eadem virtute ac efficacia ministrant mali, qua boni sacerdotes, modò tamē ab ecclesiæ cōsortio refecti non sint) constat, multū inter benedictiones bonorū & malorum hominū distare. Legimus enim benedictiones patriarcharum, prophetarum, atq; multorum aliorum sanctorum hominum, longè efficacissimas fuisse, malorum vero nequaquā. Efficax est enim sanctorum spiritus propter inhabitantem Deum in ipsis. Sed malorum spiritus longe secus habet, licet quum publico ministerio funguntur, sacramentorū efficaciæ (quæ magis Deus quàm ipsi operantur) sua priuata malitia nihil detrahere possint. Aliud est enim priuatim benedicere, aliud publicum ministerium gerere. Vt ergo hanc rem semel finiamus, in sacerdote non persona hominis, sed Christi, cuius vices gerit, spectāda est: & firmiter credendum, quòd reconciliatio sacerdotis in verè conuerso hoc intus operetur quod designat, nempe absolutum non tantū militanti, sed & triumphanti ecclesiæ recōciliari. Quid enim aliud est, Quodcunq; solueritis super terram, erit solutū & in cœlo: quàm si dicat, Ego Deus & omnis cœlestis curiæ ordines & omnes sancti in gloria mea, laudant vobiscum & confirmāt, quos ligatis & soluitis? Quāobrem Deus modis omnibus à nobis collaudādus est, quòd dederit talem potestatē hominibus.

Inter priuatas bñdictiones bonorum ac malorum multū interest.
Gene. 27. 48.
4. Reg. 4.
Vide Athanasiū in vita antonij.
Aliud est priuatim benedicere, aliud publicum ministeriū gerere.
Augu. lib. de pœnit.
Matth. 18.
Matth. 11.
Marci 2.

LOCI COMMVNES

ex ſcripturis diuinis excerpti, quos in numerato habere debet Parochus ad cõmonẽdum quenq;, præſertim quum Exomologeſim *facit, officij & functionis ſuæ, ſecundum ætatem, ordinem, affectum, ac uitæ genus quod amplectitur.*

EPISCOPORVM, parochorum, ſacerdotum, diaconorũ, ſubdiaconorum, clericorum omnis generis, deniq; eorum qui monaſticæ vitæ ſunt addicti, munera, & functiones, quæ ſingulos ordinis ac ſtatus propriè ac peculiariter reſpiciũt: canones Concilij noſtri prouincialis, quin potius euangelicæ & apoſtolicæ præceptiones, quas illic citauimus, & in tractatu de ſacramento Ordinis copioſius adferemus, exactè deſcribunt, vt eadem hic vel referre vel repetere non ſit opus.

¶ Quid uiciſsim debeant laici epiſcopis, ſacerdotibus, ac maxime parochis.

IN primis orabunt pro eis omni tempore, in ſpiritu, vt detur eis ſermo in apertione oris ipſorũ, cum fiducia notum facere myſterium Euangelij, pro quo legatione fungũtur. Ad Eph. vj. Coloſ. iiij. Actuũ xij. Et audiẽt eos. Sic enim Chriſtus apud Lucã cap. x. ait: Qui vos audit, me audit: & qui vos ſpernit me ſpernit. Qui autem me ſpernit, ſpernit eum qui me miſit. Et vt ſit ſacerdos aut Parochus vitæ non admodum inculpatæ, non tamen ordo & munus iniuria afficienda ſunt, ſed magis obtemperandum ipſis eſt verbum Dei miniſtrantibus. Sic enim Chriſtus in euangelio Matth. xxiij. Super cathedram (inquit) Moyſi ſederunt ſcribæ & phariſæi. Omnia ergo quæcunq; dixerint vobis, facite, ſecundum vero opera eorum nolite facere. Ac Paulus: Obedite (inquit) præpoſitis veſtris, & ſubiacete eis. Ipſi enim peruigilãt, quaſi rationem pro animabus veſtris redditturi, vt cum gaudio hoc faciant, & nõ gementes

tes, Hebræ.xiij. Et alibi: Qui bene præsunt presbyteri, dupli-ci honore digni habeantur, maxime qui laborant in verbo & doctrina. Dicit enim scriptura: Non alligabis os boui tritu-ranti. Et, Dignus est operarius cibo suo. De victu parochis suppeditando, Canones Concilij nostri prouincialis fusius docent ac commonefaciunt. 1.Timo.5. 1.Cor.9. Matth.10. Lucæ 10. 1.Timo.5.

¶ De principum ac magistratuū ciuiliū munere.

ET nunc reges intelligite, erudimini qui iudicatis terrā: Seruite domino in timore, & exultate ei cum tremore, Psal.ij. Non eleuetur cor regis in superbiam super fratres suos, neq; declinet in partem dextram vel sinistram, sed descri-bet sibi Deuteronomium legis, accipiés exemplar à sacerdo-tibus Leuiticæ tribus, & habebit secum, legetq; illud omnibus diebus vitæ suæ, vt discat timere dominum Deum suum, & cu-stodire verba & ceremonias quæ in lege præcepta sunt, Deut. xvij. Meminisse debent magistratus, omnem potestatem à deo esse, sicut scriptum est, quia non est potestas nisi à Deo. Quæ autem sunt, à Deo ordinatæ sunt, Rom.xiij. Item ad ipsos esse dictum: Diligite ergo iustitiam qui iudicatis terram, Sapien-tiæ j. Potestati dicitur: Non facies quod iniquum est, nec iniu-stè iudicabis, non consideres personam pauperis, nec honores vultum potentis. Iustè iudica proximo tuo, Leuit.xix. Siue ci-uis sit ille, siue peregrinus, nulla erit distantia personarum: ita paruū audietis vt magnū, nec accipietis cuiusquam personā, quia Dei iudicium est, Deut.j. Non accipies personam nec mu-nera, quia munera excæcant oculos sapientum, & mutant ver-ba iustorum, Deut.xvj. Vsquequo iudicatis iniquitatem, & fa-cies peccatorum sumitis? iudicate egeno & pupillo, humilem & pauperem iustificate, eripite pauperem de manu fortiorum eius, de manu peccatorum liberate, Psal.lxxxj. Quærite iudi-cium, subuenite oppresso, iudicate pupillo, defendite viduā, Esaiæ j. Si introierit in cōuentum vestrum vir aureum annu-lum habens in veste candida, introierit autem & pauper in sor-dido habitu, & intendatis in eum qui indutus est veste præcla-ra, & dixeritis, tu sede hic bene, pauperi autem dicatis, tu sta il-lic, aut sede sub scabello pedum meorū, nónne iudicatis apud vosmetipsos, & facti estis iudices cogitationum vestrarum? Si enim personam respicitis, peccatum committitis, redarguti à lege tanquam transgressores, Iac.ij.

¶ Quid debeant ſubditi magiſtratibus.

OMnis anima poteſtatibus ſublimioribus ſubdita ſit. Qui reſiſtit poteſtati, Dei ordinationi reſiſtit. Qui autem reſiſtũt, ipſi ſibi damnationẽ acquirunt. Nam principes non ſunt timori boni operis, ſed mali. Vis autem non timere poteſtatem? bonum fac, & habebis laudem ex illa. Dei enim miniſter eſt tibi in bonum. Si autem malũ feceris, time. Non enim ſine cauſa portat gladium. Dei enim miniſter eſt, vindex in iram ei qui male agit. Ideoque neceſsitate ſubditi eſtote, non ſolum propter iram, ſed etiam propter conſcientiam. Ideo enim & tributa præſtatis. Miniſtri enim Dei ſunt in hoc ipſum ſeruientes. Reddite ergo omnibus debita: cui tributum, tributum: cui timorem, timorem: cui honorem, honorem, Rom. xiij. Reddite quæ ſunt Cæſaris, Cæſari: & quæ ſunt Dei, Deo, Matth. xxij. Deũ timete, regẽ honorificate, & ſubiecti eſtote omni humanæ creaturæ propter deũ, ſiue regi quaſi præcellenti, ſiue ducibus tanquam ab eo miſsis, ad vindictam malefactorũ, laudem verò bonorum: quia ſic eſt voluntas dei, vt benefaciẽtes obmuteſcere faciatis imprudentiũ hominum ignorantiam, quaſi liberi, & non quaſi velamen habentes malitiæ libertatem. j. Petri ſecundo. Obſecro igitur primum omnium fieri obſecrationes, orationes, poſtulationes, gratiarum actiones, pro omnibus hominibus, pro regibus, & pro omnibus qui in ſublimitate conſtituti ſunt, vt quietam & tranquillam vitam agamus in omni pietate & caſtitate: hoc enim bonum eſt & acceptũ coram ſaluatore noſtro deo, primæ Timothei ſecundo. Admone illos principibus & poteſtatibus ſubditos eſſe, dicto obedire, ad omne opus bonũ paratos eſſe, neminem blaſphemare, non litigioſos eſſe, omnem oſtendentes manſuetudinem ad omnes homines, j. Timoth. iij.

¶ Maritorum officium.

VIri cohabitent ſecundũ ſcientiam, quaſi infirmiori vaſculo muliebri impartientes honorem, tanquam & cohæredibus gratiæ vitæ, & non impediantur orationes veſtræ, j. Petri iij. Viri diligite vxores veſtras, ſicut & Chriſtus dilexit eccleſiam, & ſeipſum tradidit pro ea, vt illam ſanctificaret, mundans eam lauacro aquæ in verbo vitæ, vt exhiberet ipſe ſibi glorioſam eccleſiam, non habentem maculam aut rugã, aut aliquid huiuſmodi, ſed vt ſit ſancta & immaculata.

Ita

Ita & viri debent diligere vxores suas, vt corpora sua. Qui suam vxorem diligit, seipsum diligit. Nemo enim vnquam carnem suã odio habuit, sed nutrit & fouet eam, sicut & Christus ecclesiã, quia membra sumus corporis eius, de carne eius, & de ossibus eius. propter hoc relinquet homo patrem & matrem suã, & adhærebit vxori suæ, & erunt duo in carne vna. Sacramentum hoc magnum est in Christo & in ecclesia. Veruntamen & vos singuli vnusquisque vxoré suam sicut seipsum diligat, Ephe. v. Viri, diligite vxores vestras, & nolite amari esse erga illas. Coloss. iij.

¶ Vxorum munus.

SImiliter & mulieres subditæ sint viris suis, vt & si qui non credunt verbo, per mulierum conuersationem sine verbo lucrifiant. Considerantes in timore sanctam conuersationem vestram. Quarum non sit extrinsecus capillatura, aut circundatio auri, aut indumenti vestimentorum cultus, sed qui absconditus est cordis homo, in incorruptibilitate quieti & modesti spiritus, qui est in conspectu Dei locuples. Sic enim aliquando & sanctæ mulieres sperantes in Deo, ornabant se, subiectæ proprijs viris, sicut Sara obediebat Abrahæ, dominum eum vocans, cuius estis filiæ benefacientes, & non pertimentes vllam perturbationem, j. Petri iij. Mulieres viris suis subditæ sint, sicut domino. Quoniam vir caput est mulieris, sicut Christus est caput ecclesiæ, ipse saluator corporis eius. Sed sicut ecclesia subiecta est Christo, ita & mulieres viris suis in in omnibus. Vxor ergo timeat virum suum, Ephe. v. Mulieres in habitu ornato cum verecundia & sobrietate ornantes se, non in tortis crinibus, aut auro, aut margaritis, vel veste pretiosa, sed quod decet mulieres, promittentes pietatem per opera bona. Mulier in silentio discat, cum omni subiectione. docere mulieri non permitto, neque dominari in virum, sed esse in silentio. Adam enim primus formatus est, deinde Eua: & Adam non est seductus, sed mulier seducta, in præuaricatione fuit. Saluabitur autem per filiorum generationem, si permanserit in fide & dilectione & satisfactione cum sobrietate. j. Timoth. ij. Vult deniq; Apostolus eas esse prudentes, non detrahentes, pudicas, castas, sobrias, domus curam habentes, benignas, subditas viris suis, vt non blasphemetur verbum Dei. j. Timot. ij. ad Titum ij.

¶ Paren

¶ Parentum erga liberos.

VOs patres nolite ad iracũdiam prouocare filios vestros, sed educate illos in disciplina & correptione domini, Ephesiorum vj. Patres nolite ad indignationem prouocare filios vestros, vt non pusillo animo fiant, Coloss. iij. Tu autem mone adolescentulas, vt viros suos ament, filios suos diligant. ad Titum ij.

¶ Liberorum erga parentes.

FIlij, obedite parentibus vestris in domino. Hoc enim iustum est: Honora patrem tuum & matrem tuam, quod est mandatum primum in promissione, vt bene sit tibi, & sis longæuus super terrã, Ephes. vj. Filij obedite parẽtibus vestris per omnia. Hoc enim placitum est in domino, Coloss. iij.

¶ Seruorum, ancillarum, mercenariorum, operariorum erga dominos.

SErui, subditi estote in omni timore dominis, non tantum bonis & modestis, sed etiã dyscolis. Hæc est enim gratia, si propter Dei conscientiam sustinet quis tristitias, patiens iniuste. Quæ enim est gratia, si peccantes & colaphizati, suffertis? Sed si benefacientes sustinetis, hæc est gratia apud Deum, primæ Petri secundo.

SErui, obedite dominis carnalibus cum timore & tremore, in simplicitate cordis vestri sicut Christo, non ad oculũ seruientes quasi hominibus placẽtes, sed vt serui Christi, facientes voluntatem Dei ex animo, cum bona voluntate seruientes, sicut domino, & nõ hominibus: sciẽtes quoniã vnusquisq; quod fecerit bonũ, hoc recipiet à domino, siue seruus, siue liber. Ephe. vj. Serui, obedite per omnia dominis carnalibus, non ad oculum seruiẽtes, quasi hominibus placẽtes, sed in simplicitate cordis, timẽtes dominũ. Quodcũq; facitis, ex animo operamini, sicut domino, & nõ hominibus, sciẽtes quòd à domino accipietis retributionẽ hæreditatis. Domino Christo seruite. Qui enim iniuriam facit, recipiet id quod iniquè gessit, & non est personarũ acceptio apud Deum. Coloss. iij. Quicunq; sunt sub iugo serui, dominos suos omni honore dignos arbitrentur, ne nomen domini & doctrina blasphemetur. Qui autẽ fideles habẽt dominos, nõ contemnant, quia fratres sunt: sed magis seruiant, quia fideles sunt, & dilecti, quia beneficij participes sunt. j. Timoth. vj. Seruos oportet domi-

nis suis subditos esse, in omnibus placentes, non contradicentes, non fraudantes, sed in omnibus fidem bonam ostendẽtes, vt doctrinã saluatoris nostri Dei ornẽt in omnibus, ad Tit.ij.

¶ Dominorum, patrum & matrum familias, erga seruos.

ET vos domini eadem facite illis, remittẽtes minas, scientes quia & illorum & vester dominus est in cœlis, & personarum acceptio non est apud Deum, Ephe.vj. Domini, quod iustum est & æquum, seruis prestate, scientes quòd & vos dominum habetis in cœlo, Coloss.iij.

¶ Quid militibus inculcandum.

NEminem concutiatis, neq; calumniam faciatis, & contenti estote stipendijs vestris, Lucæ tertio.

¶ Quid publicanis.

NIhil amplius quàm quod constitutum est vobis faciatis, Lucæ tertio.

¶ Quid diuitibus.

DIuitibus huius seculi præcipe, non sublime sapere, neq; sperare in incerto diuitiarũ, sed in Deo viuo, qui præstat nobis omnia abundè ad fruendum, bene agere, diuites fieri in bonis operibus, facile tribuere, cõmunicare, thesaurizare sibi bonum fundamentum in futurum, vt apprehendant vitam æternam.j.Timoth.vj.

¶ Quid quibus uictus suppetit.

Est quæstus magnus pietas cum sufficientia. Nihil enim intulimus in hunc mundum, haud dubium nec auferre quid possumus. Habentes autem alimenta & quibus tegamur, his contenti simus. Nam qui volunt diuites fieri, incidunt in tentationem & in laqueum diaboli, & desideria multa inutilia & nociua, quæ mergunt homines in interitum & perditionem. Radix enim omnium malorum est cupiditas, quam quidam appetentes, inseruerunt se doloribus multis.j. Timoth.vj.

¶ Quid mendicantibus ualidis, & qui otio torpentes fraude uictum conquirunt.

IN sudore vultus tui vesceris pane tuo, Genesis.iij. Qui furabatur, iam non furetur, magis autem laboret, operãdo manibus suis quod bonum est, vt habeat vnde tribuat necessitatem patienti, Ephesiorum quinto. Denuntiamus vobis fratres

fratres (inquit Paulus, seipsum ei exemplum proponens) in nomine domini nostri Iesu Christi, vt subtrahatis vos ab omni fratre ambulante inordinatè, & non secundũ traditionem, quam acceperunt à nobis. Ipsi enim scitis, quemadmodum oporteat imitari nos, quoniam nõ inquieti fuimus inter vos, neque gratis panem manducauimus ab aliquo, sed in labore & fatigatione nocte & die operantes, ne quem vestrum grauaremus, vt nosmetipsos formam daremus vobis ad imitandum nos. Nam & cum essemus apud vos, hæc denuntiabamus vobis, quoniam si quis non vult operari, nec manducet. Audiuimus enim inter vos quosdam ambulantes inquietè, nihil operantes, sed curiose agentes. His autẽ qui eiuscemodi sunt, denuntiamus & obsecramus in domino Iesu, vt cum silẽtio operantes suum panem manducent. ij. ad Thessà. iij.

¶ Quid senibus.

VT sobrij sint, pudici, prudentes, sani in fide, in dilectione, in patientia. ad Titum secundo.

¶ Quid Iuuenibus.

IVuenes similiter hortare, vt sobrij sint, ad Titum. ij. Adolescentes, subditi estote senioribus. Omnes enim inuicem humilitatem insinuate, quia Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiã. Humiliamini igitur sub potenti manu Dei, vt vos exaltet in tempore visitationis, primæ Petri. v.

¶ Quemadmodum admonendæ anus.

ANus, vt in habitu sancto sint, non criminatrices, non multo vino seruientes, bene docentes, vt prudentiam doceant, ad Titum secundo.

¶ Quemadmodum uiduæ.

SI qua vidua filios aut nepotes habet, discat primũ domum suam regere, & mutuam vicem reddere parentibus, hoc enim acceptum est coram Deo. Quæ autem verè vidua est & desolata, speret in Deum, & instet obsecrationibus & orationibus nocte & die. Nam quæ in delicijs est viuens, mortua est. Et hoc præcipe vt irreprehensibiles sint. Volo autem iuniores nubere, filios procreare, matresfamiliâs esse, nullam occasionem dare aduersario maledicti gratia. j. Timot. v. quamuis Paulus ibidem potissimum de viduis quæ ecclesiastico ministerio destinantur, loquatur.

¶ Quem-

¶ Quemadmodum uirgines.

QVi ſine vxore eſt, ſolicitus eſt quæ domini ſunt, quomodo placet Deo. Et mulier innupta & virgo cogitat quæ domini ſunt, vt ſit ſancta & corpore & ſpiritu. Nam qui ſtatuit in corde ſuo firmus, nõ habens neceſsitatem, poteſtatem autem habens ſuæ voluntatis, & hoc iudicauit in corde ſuo, ſeruare virginem ſuam, bene facit. Igitur & qui matrimonio iungit virginem ſuam, bene facit: & qui nõ iungit, melius facit. j. Corinthiorum quinto. Quæ virginitatem aut cœlibatum vouit, ſiue virgo, ſiue vidua fuerit, videat ne voti rea damnationem ſibi acquirat, quòd primam fidem irritam fecerit. j. Timoth. v

¶ Generalis admonitio.

SEniorem ne increpaueris, ſed obſecra vt patrem, Iuuenes vt fratres, Anus vt matres, Iuuenculas vt ſorores, in omni caſtitate. Viduas honora quæ verè viduæ ſunt. primæ Timothei quinto.

¶ Quid omnes omnibus debeamus.

QVi habet duas tunicas, det non habenti: & qui habet eſcas, ſimiliter faciat. Lucæ iij. Nemini quicquam debeatis, niſi vt inuicem diligatis. qui enim diligit proximum, legem adimpleuit. Nam in hoc verbo omne mandatum inſtauratur, Diliges proximum tuum ſicut teipſum. Dilectio proximi, malum non operatur. Plenitudo ergo legis eſt dilectio. Rom. xiij. Per omnem orationẽ & obſecrationem orantes omni tempore in ſpiritu, & in ipſo vigilantes in omni inſtantia & obſeruatione pro omnibus hominibus, Ephe. vj. In fide omnes vnanimes, compatientes, fraternitatis amatores, miſericordes, modeſti, humiles, nõ reddentes malum pro malo, nec maledictũ pro maledicto, ſed ecõtrario benedicentes, quia in hoc vocati eſtis, vt benedictionem hæreditate poſsideatis. Qui enim vult vitam diligere & dies videre bonos, coërceat linguam ſuam à malo, & labia eius ne loquantur dolum: declinet à malo, & faciat bonum: inquirat pacem, & ſequatur eam: quia oculi domini ſuper iuſtos, & aures eius in preces eorũ: vultus autem domini ſuper faciẽtes mala, primæ Petri iij. In hoc enim apparuit gratia Dei & Saluatoris noſtri Ieſu Chriſti omnibus hominibus, erudiens nos, vt abnegantes omnem impietatem & ſecularia deſideria, ſobriè & iuſtè

& piè viuamus in hoc ſeculo, expectantes beatam ſpem & aduentum gloriæ magni Dei & Saluatoris noſtri Ieſu Chriſti, qui dedit ſemetipſum pro nobis, vt nos redimeret ab omni iniquitate, & mundaret ſibi populum acceptabilem, ſectatorem bonorum operum. Hæc loquere & exhortare, & argue cum omni imperio, ad Tit.ij.

DE ORDINIS SACRAMENTO.

DE ſacramento Ordinis quàm poterimus paucis agemus. nam pleraque quæ huc ſpectãt, tractata ſunt in canonibus Concilij noſtri prouincialis, & in articulũ ſymboli, quo profitemur nos credere, Eccleſiam ſanctam catholicam. Principio verò repetendum nobis eſt, eccleſiæ hoſtes hoc ſemper maximo ſtudio quæſiſſe, vt ordinem ex eccleſia tollerent, ex ſacerdotibus (vt Tertullianus ait) laicos facientes, & ſacerdotalia munera laicis iniungentes: quo nihil aliud agunt, quàm vt ſublata legitima miniſtrorum poteſtate gratiam coniunctam habente, & ſacraméta & alia omnia quæ in eccleſia miniſtrorũ opere peragũtur, euileſcere faciãt, qua doctrinæ peſte, nullam peſtilentiorem eſſe veteres aſſeuerant. Vt autem tam pernicioſum dogma plebi ex ſcripturis pèſsimè detortis perſuaderent, nempe, Nullum eſſe ſacerdotij diſcrimé, Omnes ex æquo preſbyteros eſſe, omnes eãdem habere poteſtatem, Ordinem nihil eſſe quàm ritum quendam eligendi concionatoris in eccleſia, verbi quoque & ſacramentorum miniſterium non niſi laicorum conſenſu committi, in primis huc detorquent, quod Petrus Apoſtolus, omnes Chriſtianos alloquens, ait: Vos eſtis genus electum, regale ſacerdotium. Et quod Apocal. j. ſcribitur: Dilexit nos & lauit nos à peccatis noſtris in ſanguine ſuo, & fecit nos regnum & ſacerdotes Deo & patri. Ité quod Paulus j. ad Corint. xij. dixit: Etenim in vno ſpiritu omnes nos in vnum corpus baptizati ſumus, ſiue Iudæi, ſiue Gentiles, ſiue ſerui, ſiue liberi, & omnes in vno ſpiritu potati ſumus, &c. Verum quàm errent iſti, modò tamé idem quod dicunt ſentiant, quis nõ videt? Nam rudem admodum in literis ſacris eum eſſe oportet,

Studiũ hæreticorũ.

Tertullianus.

Obiectio aduerſariorum.

1. Petri 2.

Dilutio.

Duplex ſacerdotium acregnũ in ſcripturis.

oportet, qui non intelligat ſcripturas de duplici ſacerdotio atque etiam regno loqui. Siquidem aliud eſt internum & ſpiritale, quod eſt omnibus Chriſtianis, ſaltem pijs commune, qui Chriſti ſummi ſacerdotis ac regis mébra per baptiſmum ſunt effecti. In quam ſententiam beatus Auguſtinus ait Ioannem in Apocalypſi dixiſſe: Sed erunt ſacerdotes Dei, & Chriſti, & regnabunt cum eo mille annis. Non vtique (inquit) hoc de ſolis Epiſcopis & presbyteris dictum eſt, qui propriè iam in ecclesia vocãtur ſacerdotes: ſed ſicut omnes Chriſtianos dicimus propter myſticum chriſma, ſic omnes ſacerdotes: quoniam membra ſunt vnius ſacerdotis, nempe Chriſti. Proinde diuus Hieronymus cõtra Luciferianos, ipſum baptiſma, ſacerdotium laici appellat, quòd per baptiſmum in vnũ corpus, cuius Chriſtus eſt caput, conglutinati ſimus. Ergo ommes Chriſtiani ſecundum eam rationem ſacerdotes ſunt, ſed ſpiritales, quòd quemadmodum Chriſtus ſe obtulit hoſtiam patri in odorem ſuauitatis, ita Chriſtianos oporteat exhibere corpora ſua hoſtiam viuentem, ſanctam, Deo placentem, & offerre ſpiritualia ſacrificia, vti ſuprà in materia ſacrificij latiſsimè declarauimus. Itidem omnes Chriſtiani ad eandem rationem reges ſunt, quòd quemadmodum Chriſtus conſtitutus eſt rex à Deo potétiſsimus, qui deuicit carnẽ, mundũ, & diabolum: ita Chriſtianos, per Chriſtum in eis regnantem vincere oporteat omnes carnis, mũdi ac diaboli tentationes, illecebras ac inſidias. At ſicut præter ſpiritale regnum, aliud eſt regnum externum, cuius poteſtatem Euangeliũ nõ abrogat, ſed cõfirmat, Matth. xxij. & Rom. xiij. ita præter ſpiritale ſacerdotium, quod in ſola mente conſiſtit, & vnctionem tantum ſpiritalem habet, aliud eſt ſacerdotium in eccleſia externum. Id quod nemo miretur, quum ad eundem modum vtrunque ſacerdotium ſcriptura ſynagogæ etiã tribuerit. Siquidem de interno vniuerſis Iudæis dicitur: Si audieritis vocem meam, & cuſtodieritis pactum meum, eritis mihi in peculium de cunctis populis, & in regnum ſacerdotale, nimirum ſpirituale. De externo verò ſacerdotio Deum Moyſi præcepiſſe legimus, quum ait: Aaron & filios eius vnges, & ſanctificabis eos, vt ſacerdotio fungantur mihi. Quod quidem ſacerdotium, nemini ſibi ſumere licebat, ſed magis ex vocatione pendebat: quamobrem Dathan, Chore, & Abiron ſe propria authoritate ingerentes ſacerdo-

Internum. Aug. lib. 20. de ciui. Dei. Apoc. 2. Hiero. cõtra Luciferia. Baptiſma eſt ſacerdotium laici. Oẽs chriſtiani ſacerdotes ſpiritales. Roma. 12 Oẽs chriſtiani reges. Pſal. 2 Regnũ externum. Sacerdotiũ externum. Exod. 14 Exod. 28 Hebr. 5 Nume. 16

2.Reg.6 tio, viui absorpti sunt. Item Oza subita morte à domino percussus est, vel ob id quòd manum arcæ Dei, ne caderet, submisisset, sui officij fines excedens. Itidem Ozias functionem sacerdotalem vsurpans, increpatusq́ue ab Azaria & reliquis sacerdotibus Domini, non desisteret, lepra in fronte perfusus est: quos locos tanto libentius afferimus, quòd videmus patres eosdem aduersus hæreticos (ordinem ex ecclesia auferre molientes) validissimè torsisse. Ergo & in ecclesia eadem omnino ratione, præter internum illud sacerdotium, aliud quoque externum esse necesse est, quod legitima ordinatione, ac cum signo quodam visibili, non sine spiritali gratia in ecclesia Dei conferatur.

2.Para.26

Vide Cypria.

Quid sit ordo in ecclesia. August.

QVum itaque quæritur, quidnam sit Ordo in ecclesia, & sit ne Ordo sacramentum: respondendum est ex veterum sententia, Ordinem esse gratiam quandam & potestatem, quæ per traditionem visibili quodam signaculo baptizatis infunditur, quum per manus impositionem ad munus aliquod in ecclesia publicè gerendũ ritè ordinantur. Deinde dicendum est, Ordinem esse sacramentum. habet enim vt cætera sacraméta suum visibile signum, habet & verbũ suum, atque adeò promissionem ministerio assistentis gratiæ Dei, quæ multis declarare non est opus, quod id factum sit superius. paucis tantũ repetitis, monstrabimus, Ordinem non humanum commentum, sed Christi institutum atq; sacramétum esse, & pro sacramento in ecclesia hactenus semper habitum. In primis, quid manifestius eo quod Ioan. xx. legimus? vbi Christus ipse quum resurrexisset, Apostolos in orbem terrarũ missurus, sic alloquitur: Sicut (inquit) misit me pater, & ego mitto vos. Et quum hæc dixisset, insufflauit, & dixit eis: Accipite spiritum sanctum: quorum remiseritis peccata, remittuntur eis, &c. Hic vides Christũ Apostolos ceremonia quadam visibili in opus suum ordinasse, & in eam rem gratiam spiritus, signo quodam visibili cõtulisse, potestatem quoq; eiuscemodi ordinatione collatam, apertissimè confirmasse ac sic stabilisse, vt quod ipsi eorumq; successores suo nomine in ecclesia ritè peragerent, Deus perinde ratum haberet, ac si per ipsum Christum factum esset, idq; non ipsorum, sed Christi merito, & virtute spiritus operibus eorum assistente. Matth. cap.x. Marcus vj. & Lucas x. non sine graui emphasi narrant,

Ordo est sacramentum.

quo

quo pacto Christus in montē ascēdens, vocarit ad se quos voluit ipse, qui & venerunt ad eum, feceritq; vt essent duodecim cum illo, & vt mitteret illos prædicare. Præterea, quo pacto designauerit & alios septuaginta duos, & miserit illos binos ante faciem suam: ad hæc quam potestatem eis dederit, nempe immundorum spirituum eijciēdorum, & curandorũ quorumlibet morborum, dandi quoque & retinendi pacem, grauissima pœna his comminata qui eosdem nō reciperent, & ne ex merito suo eandem potestatem metirentur (nam & intet eos Iudas Iscariotes erat, qui & tradidit eum) subiecisse legitur: Non vos estis qui loquimini, sed spiritus patris vestri qui loquitur in vobis. Et non multò post: Qui vos recipit, me recipit: & qui vos spernit, me spernit, ministerij authoritatem à ministris in se transferens. Matth. 10 Lucæ 10.

EXtant deinde varia in scripturis testimonia suprà in Canonibus Concilij nostri, alijsq; in locis citata, quæ ostendunt Ordinē in ecclesia de numero visibilium sacramentorũ semper fuisse, in quo peculiaris quædam gratia ordinatis conferatur. Sic enim Apostolus ad Timotheum ait: Noli negligere gratiam quæ est in te, quæ data est tibi per prophetiam cum impositione manuum presbyterij. Et iterum: Admoneo te vt resuscites gratiam Dei, quæ in te est per impositionem manuum mearum. Vide verò quo pacto Apostolus hanc ordinandi potestatem plebi detrahat, qui eandem soli Episcopo permittit, idq; non temerè, sed adhibita graui cura. Nemini (inquit) citò manus imposueris. Et ad Titum: Huius rei gratia reliqui te Cretæ, vt ea quæ desunt corrigas, & cōstituas per ciuitates presbyteros, sicut & ego disposui tibi. Alibi quoque reperias, quomodo ab apostolis instituti sint Episcopi ac Diaconi, nullibi verò quòd à sola plebe: id quod latius ostendimus in expositione symboli, in articulum (Ecclesiam sanctam catholicam.) Quin scriptura ordinationem nō apostolis aut episcopis proprie, sed magis ipsi spiritui sancto tribuit. Nam Actorum xx. in hunc modũ legis: Attendite vobis & vniuerso gregi, in quo vos spiritus sanctus posuit episcopos, regere ecclesiã Dei, quam acquisiuit sanguine suo. Nec sine causa Acto. xiij. scriptũ legimus: Dixit spiritus sanctus: Segregate mihi Saulum & Barnabam in opus ad quod assumpsi eos. Tunc ieiunãtes & imponētes illis manus, dimiserũt illos.

1. Timo. 4

Apostolus detrahit plebi ordinandi potestatem.

1. Timot 5

Tit. 1

Acto. 1

Acto. 6

Ordinatio spiritui sãcto tribuitur.

Ephe.4

Et quid apertius Apostoli verbis Ephes.quarto? Et ipse (inquit) dedit quosdam quidem apostolos, quosdam autem prophetas, alios verò euangelistas, alios autem pastores & doctores, ad consummationem sanctorũ, in opus ministerij, in ædificationem corporis Christi. Denique quid attinet plures locos pro hoc sacramento adferre, quũ epistolæ apostolicæ non solum eius, sed & discretorum in ecclesia ordinum, nempe episcoporum & diaconorũ, apertè meminerint, ac singulis etiam sua munia sigillatim præscripserint?

Epistolæ apostolicę meminerũt episcoporum & diaconorum.

Haec si cuiquam nondũ suffecerint, huic saltẽ vniuersalem ecclesiæ cõsensum meritò sufficere posse arbitrabimur. Nam in primis sacer ille Dionysius Ordinẽ exertissime pronũtiat sacramentum esse: huic Irenæus, Tertullianus, Cyprianus, Hieronymus, Augustinus, & cæteri veteres quotquot sunt, subscribũt, quorũ dicta retulimus in articulũ symboli, qui de ecclesia sancta catholica est. Vnus aut alter adhuc locus ex patribus, maioris perspicuitatis gratia adferendus est. August. lib. ij. cõtra epist. ad Parmenianũ, quũ de baptismo & ordine disserit, in hunc modum scribit: Vtrunq; (inquit) sacramentũ est, & quadã consecratione vtrunq; homini datur. Illud quũ baptizatur: & illud, quũ ordinatur: ideò non licet in ecclesia catholica vtrunq; iterari. Nam si quãdo ex hæreticorum parte veniẽtes, etiã præpositi pro bono pacis (correcto schismatis errore) suscepti sunt: & si visum est opus esse, vt eadẽ officia gererent quæ gerebant, non sunt rursus ordinandi, sed sicut baptismus in eis, ita mãsit ordinatio integra: quia in præcisione fuerat vitiũ, nõ in sacramẽto: quæ vbicunq; sunt, ipsa sunt. Et paulò post: Neutro sacramento facienda est iniuria. Et addit de sacramẽto ordinis: Sicut non rectè habet qui ab vnitate recedit, sed tamen habet: sic etiam nõ rectè dat, qui ab vnitate recedit, & tamen dat. Et rursus ad vtrunque reuersus, adiecit: Non ergo ideò non sunt sacramenta Christi & ecclesiæ, quia eis illicitè vtuntur non modò hæretici, sed etiam omnes impij: sed illi corrigendi sunt & puniendi, illa autem sunt agnoscenda & veneranda. In eandem sententiam Gregorius ait: Quòd dicitis (inquit) vt qui ordinatus est, iterum ordinetur, valde ridiculum est. Vt enim baptizatus semel, iterum baptizari non debet: ita qui consecratus est semel, in eodem ordine non valet iterum consecrari.

Vniuersalis ecclesię consensus de sacramento ordinis.

Augu. lib. 2. contra epist. Parmen.

Propter characterẽ qui imprimitur, non iteranť baptismi ac ordinis sacramenta.

Ibidem.

Abusus sacramentorum sanctitati nihil detrahit.

Gregori⁹.

Ordi

ORdinum autem ecclesiasticorum, alij sunt maiores, alij minores, qui in Concilio Aphricano quarto (cui beatus Augustinus interfuit) simul cum ritibus quibus cōferebantur ex ordine recensentur, de quibus vt veteris ecclesiæ mos innotescat, paucis dicendum erit. Olim itaq; appellatione maiorum ordinū, Presbyterium & Diaconatus tantum veniebant, quos & scriptura tradit per impositioné manuum per Apostolos, in ecclesia fuisse collatos. Postea hypodiaconorum, hoc est, subdiaconorum ordo inter maiores etiam relatus est, ob id potissimum, quòd subdiaconis perinde atq; presbyteris ac diaconibus propter sacrorum contrectationem matrimonij vsum interdicere placuerit. At qui minores ordines in ecclesia gerebāt, alij erant Ianitores seu Ostiarij, alij Lectores, alij Exorcistæ, alij Acolythi. Ianitores dicebātur, quibus custodia templi cōmissa erat, in hoc potissimum, vt astantes clausis templi foribus, quoslibet indignos à liminibus sanctæ Dei ecclesiæ reijcerent, ac dignos tantū & inculpatos ad sacrorum conspectū reciperent ac admitterent, idq; non sine magno iudicio ac discretione inter infideles, hæreticos, excōmunicatos, catechumenos, energumenos ac pœnitentes varij generis accuratè habenda, quod Ancyranum & Nicenū Concilia planè indicant, & nos superius ostédimus. Deinde Ostiarius custodiam habebat rerum ad vsum ecclesiæ pertinétium. Hic quum ordinabatur, postquam ab Archidiacono instructus fuerat, qualiter in domo Dei debeat conuersari, ad suggestionem Archidiaconi, tradebat ei Episcopus claues ecclesiæ de altario, dicens: Sic age quasi redditurus domino rationem pro his rebus quæ his clauibus recluduntur. Et vt ordo iste inter cæteros esset minimus, tamen olim Ostiario Abbas obedientiam debebat. sed tunc alij erant monachi, alij clerici. Lectores erant, qui quotidie lectiones ex prophetis ac alijs biblicis scripturis veteris testamenti ad populum in ecclesia publicè recitabant, quemadmodum etiamnum in precibus Horarijs, præsertim Matutinis, eiuscemodi lectiones, non vt olim ad omnem populum instituendum, sed tantum ad præsentem clerum, idq; tamen, non ea mentis attentione, qua olim in veteri ecclesia, recitantur. Nam tum populus recitatione verbi Dei per Lectores saginabatur: nunc lectores quod recitant, vix ipsi intelligunt. Lector quum ordinabatur,

Ordinum alij maiores, alij minores.

Cōcilium Aphri. 4

Vrban᷾ j. ca. nullus. 60. dist.

Acto. 16

1. Timot. 3

Tit. 1

Inno. iij. c. à multis. de ætat. & quali. ord.

Ianitorum officium.

Ancyranū & Nicen. concil.

Conci. Aphr. 4. c. 9

Ritus ordinādi Ostiarium.

Cap. à sub diaco. 93. dist.

Lectorum officium.

Veteris ecclesię mos.

Ambro. in epistol. ad Eph. ca. 4

Ritus ordinādi lectorem. Conci. Aphr.4. c.8

faciebat de illo verbum Episcopus ad plebem, indicans eius fidem atq; ingenium. Post hæc, spectante plebe, tradebat ei codicem de quo lecturus erat, dicens ad eum: Accipe & esto lector verbi Dei, habiturus, si fideliter & vtiliter impleueris officium, partē cum eis, qui verbum domini ministrauerint. Exorcistarū (qui latinè adiurātes siue increpātes dicuntur) officium seu munus erat, super Energumenos siue baptizatos siue catechumenos, hoc est, super omnes inquietos, qui à spiritibus immūdis vexabātur, aut dæmoniacis illusionibus vel terriculamētis agitabātur (veluti tēpestate iactati) nomē domini inuocare, & adiuratū spiritū immundū eijcere, vel cōpescere, quod munus etiam synagoga nouit, quemadmodum locus Actorū xiiij. ostēdit. Atq; vtinā id muneris in ecclesia hucusq; diligenter retentū ac recte administratū fuisset, quod tum (nō dubium) minus haberemus diabolicarū illarū superstitionū, imposturarum, technarū, magicarū artium, & incantationū, quibus increduli quidam misere ludificantur, & in primis deploratæ illæ mulierculæ, quæ ad quæuis somnia diabolicis suggestionibus damnabiliter assentiuntur, totæ in suam & proximi perniciem intentæ. Interim superstitione earū diabolo locum præbente, vt in filios diffidentiæ operari possit. Quum ordinabatur Exorcista, accipiebat de manu Episcopi libellū, in quo scripti erant exorcismi, dicente ei Episcopo: Accipe & commenda memoriæ, & habeto potestatē imponendi manus super Energumenum siue baptizatum, siue catechumenum.

Exorcistarū officiū. Energumeni qui. Dionys. Cōci. Ancyr. ca. 17 Piū votū. Mulierculæ illæ incātatrices ex differētia misere ludificanť. Eph.2 Ritus ordinādi exorcistam.

Acolythi dicti sunt, qui in hoc erāt vocati, vt cōstitutos in maioribus ordinibus proximè comitarētur, ipsisq; ministrarent. Acolythus enim græcè, latinè assectator, comes seu ministrās dici potest. Vnde olim & ministri generali vocabulo dicebātur, vt subindicat Conciliū Laodicenū cap. xxij. & xxiiij. His postea mandatum est, vt cereos (quum in ecclesia Euangelium legeretur, & sacrificium laudis celebraretur) presbyteris ac diaconibus ministrantes anteferrent, idque in signum lætitiæ, vt vel sic fidelium animi ceremonia exteriori incitarentur ad contemplandam Euangelij lucem, atque adeò ad erigendam mentem ad ipsum Christum (qui est lux vera, illuminans omnem hominem venientem in hunc mundum) debitasque laudes Deo per Christum dicendas prouocarentur. Hi quum ordinabātur, ab Episcopo docebātur, qualiter in officio

Acolythorum officium. Laodicenum cōci. cap. 22. & 24. Cerei qd significent ī ecclesia. Ioan.1 Ritus ordinandi acolythum.

cio suo agere deberent. Et ab Archidiacono accipiebant ceroferarium cum cero, vt scirent se ad accẽdenda ecclesiæ luminaria mancipari. Accipiebant quoq; vrceolũ vacuum ad suggerendum vinum in Eucharistiam sanguinis Christi.

Cõc. Aph. 4. cap. 6. Ceroferarius. Eucharistia sãguinis Christi.

Præter hos erant & Psalmistæ, id est, cantores, qui tamen inter ordines non computabãtur, quòd Episcopi ordinationem non expectarẽt, sed sola iussione presbyteri suũ officium exequerẽtur, dicẽtibus ipsis presbyteris: Vide vt quod ore cantas, corde credas: & quod corde credis, operibus comprobes.

Psalmistæ. Cõc. Aph. 4. cap. 10.

SVnt qui hosce minores ordines simul cum subdiaconatu (de quo statim dicemus) veluti humanum atq; etiam nouum commentum rideãt, qui hoc ipso se doctis omnibus deridendos propinant, quòd facilè ex receptissimis authoribus comprobari possit, primitiuam etiam ecclesiam eosdem ordines reuerenter agnouisse, ac longe sanctius quàm in præsentiarum, coluisse. In primis siquidẽ ex vetustissima traditione accepimus, quòd & argumẽta illa nequaquã noua, apostolicis epistolis præfixa testãtur, Paulũ Apostolũ scripsisse vtrãq; ad Thessalonicẽses ab Athenis per Tychicũ diaconẽ, & Onesimũ acolythũ, vt vel hinc cõstet, & Pauli tẽpore acolythos ecclesiæ fuisse in ecclesiæ ministeriũ ascitos. Itidẽ Canones apostolici, quos Clemens Petri successor recollectos nobis reliquit, quos & Iustinianus Imperator in Constitutionibus suis nouellis, expressis verbis toties apostolis tribuit, quos item vltra longæuã, & constantẽ in ecclesia opinionem, sancta etiam sexta synodus (quũ in controuersiã denuò vocarẽtur) grauissima sentẽtia agnouit. Hi, inquã, apostolici Canones & Subdiaconi & Lectoris & Cãtoris expressim meminerũt. Dionysius Areopagita vetustissimus citra controuersiam scriptor, & Ostiarij, & Lectoris ac aliorum clericorum mentionem facit.

Refellũtur aduersarij. Primitiua ecclesia agnouit ordines minores. Canões apostolorũ recollecti per Clemẽtem. Iustinian' ĩ autẽticis. VI. synod' agnouit canones apost. c. 25. 40. 41.

Deinde (inquit) ministrorum officio, sanctarum scripturarum lectio suo ordine recitatur. Et paucis interiectis, subiungit: Porrò ministrorum alij quidem pro clausis templi foribus astant, alij proprij aliquid muneris agunt. Quòd vero quidam de authore libri subdubitant, negantes Dionysium Areopagitam, quem à Paulo conuersum legimus, eum librum conscripsisse, idque potissimum ea coniectura ducti, quòd putent illis temporibus tantũ vsum ceremoniarum non fuisse, ij sanè hac ratione nihil apud nos efficiunt. Nam quod ad di-

Diony. de eccl. hier. cap. 3. Ostiarij. De authore libri eccles. hiera.

ſtinctiſsimam rerum & miniſtrorum eccleſiæ ordinationem, & piarum ceremoniarum obſeruationem attinet, nemo vetuſtatis ſtudioſus, vt putamus, negabit, has in veteri eccleſia longe diligentius quàm in noſtra fuiſſe cuſtoditas, atq; adeò numero ceremoniarum non adeò multum acceſsiſſe, licet pietati deceſſerit plurimum. ſiquidem & Paulus Apoſtolus vbique teſtatur ſe hoc ſummo ſerio curaſſe, vt omnia honeſtè & ſecũdum ordinem in eccleſia fierent, ac quoſdam ab ordine in eccleſia recte cuſtodito, plurimum laudat ac commendat. Rurſus iubet Theſſalonicenſibus, vt ſubtrahant ſeſe ab omni fratre ambulante inordinatè, & non ſecundum traditionẽ quam acceperunt ab ipſo. Quid multis opus? Nonne prior illa ad Corinthios epiſtola, magna ex parte occupata eſt in pijs ceremonijs ac ſanctis eccleſiæ moribus, etiam minutulis (quale eſt quòd mulier vetatur orare nudo capite) conſtituendis ac formandis, ſic, vt omnes ab eccleſia, reijciat, qui contentioſe, eccleſiæ moribus obluctari velint? Quid quòd alibi tam ſolicitus eſt Paulus de conſtituendis epiſcopis ac diaconis, deligendisq; viduis eccleſiæ miniſtraturis?

In veteri eccl'ia ordo pulcherrim' & pientiſsimæ ceremoniæ.

1. Cor. 14.

2. Theſſ. 3.

1. Cor. 9 & ca. ſequen.

Tit. 1.

1. Tim. 3.

Qui factũ ſit ꝙ Ordines minores ſenſim in cõtẽptũ venerint.

VErum quòd ceremoniæ atq; etiam Ordines iſti minores quos recenſuimus, paulatim in contemptum venerint, id cuiquam mirũ videri nec debet, nec poteſt, modò veteris eccleſiæ faciem ad noſtram conferat. videbit enim penè omnia, ipſo rerum abuſu ſenſim irrepente, vitiata eſſe. Olim quũ Epiſcopus cum ſuis presbyteris, Diaconibus, Subdiaconibus, Acolythis, Exorciſtis, Lectoribus ac Oſtiarijs ſinguli ſuis officijs intenti incũberent, quũ laici ad Dominicum (ſic enim cathedralis eccleſia nũcupabatur) non confabulãdi ſeu de rebus friuolis cõgerrãdi, ſed magis lectionũ, cõcionis, & ſacri audiẽdi, participãdiq; corporis & ſanguinis dominici, ac precũ gratia cateruatim confluerent: quũ epiſcopus ſyncerè tractaret ac diſpẽſaret verbũ Dei, populus religioſa attentione ac reuerẽtia auſcultaret, non vt verbũ hominis, ſed vt verbum Dei: cùm ſacerdos reuerentiſsimè tractaret myſteria, & populus totus ad ea, quæ agebantur intentus, hæc omnia religioſe veneraretur: cùm Catechumeni, Energumeni, Pœnitentes, & cætera plebs ſancta, in ſuas quiq; claſſes diſtributi, clericorum monitis parerent: rurſus cum Clerici in ſuo quiſq; officio, quæ ſinguli ſingula gerebãt, non ceſſarent, ſed pul

Veteris eccl'iæ mos.

Vide annotationes B. Rhenani ĩ Euſebium Eccl. hiſt. lib. 9. c. 9.

Dominica, templa appellata ſunt ĩ quib' propter dominũ coibant, vnde Germani etiãnũ epiſcopalia templa Dom vocant.

pulcherrimo ordine quisq; quod agendũ receperant, mutuo subseruientes, exequerētur: nónne tum ecclesia plurimũ habebat, non solũ alacritatis, sed etiam maiestatis? Nónne vim magnam habuisse existimandus est legitimus ille & pius cõuentus, qui prophanos in admiratioñe sui rapiebat, sicut Paulus testatur, idiotam aut incredulum ingressum ecclesiam sanctorum, procidere in faciem suam, & adorare Deum, profitentem quòd verè Deus sit in medio eorum? At postea cum ecclesiæ cathedrales primum in monachorum, deinde in canonicorum collegia cõmutatæ, & minores Parochiæ prope Dominicum exædificatæ, & in singulis singuli Parochi minores constituti sunt, cœperunq; hi parochi in suis quiq; Parochijs ecclesiastica officia, quæ olim in Dominico, distincti clericorũ ordines gerebant, indiscriminatim obire ac peragere: factũ est, vt vix vmbra veteris ecclesiæ in nostris cathedralibus ecclesijs (quæ nunc magis deambulationibus ac prophanis colloquijs, perinde ac fora publica à plebe fœdantur, ac nulla penè pietate inuisuntur) remanserit. Adde quòd nemo ferè nunc suo officio ad veterem morem fungatur. nomina tantum retinemus, munus nemo exequitur, sed in pueros seu conductitios passim relegatur. At olim quàm non fuerit contemnẽdum etiam illud inter cætera minimum munus Ostiariorum in veteri ecclesia, vel opima illa stipendia, ecclesiarum cathedralium Custodibus (qui & Thesaurarij vocantur, in locum Ianitorum surrogatis) constituta, satis indicant, quæ quum illi percipiãt, de officio etiam Ostiariorum ad veteris ecclesiæ morem exequendo, cogitare merito debebunt. Lectorum officium partim in pueros, partim canonicos promiscuè relegatum est, sed qui neque populo, neque clero, quin nec sibijpsis, saltem ad veterem illum ecclesiæ morem, hoc est, ad ædificationem, legunt. Nam quotusquisq; est qui quod ore legit, corde percipiat, & quod corde credit, operibus comprobet? Exorcistarum officium penè totum obsoleuit, vt vix vestigium eius appareat. Acolythi munus pueris (quos chorales vocamus) demandatur. Vides quàm sint omnia cõfusa, ac in diuersum mutata, color sanè optimus in colorem pessimum, vt mirum esse non debeat, si hæretici videntes vix quenquam ex destinatis ecclesiastico ministerio, suo officio fungi, officijs simul (quæ solis tantum vocabulis retinentur) cum personis illudãt. Vti-

Margin notes: 1.Cor. 14. — Ordo veteris eccl'iæ pene confusus. — Olim officiũ Ostiarij nõ fuit contemnẽdum. — Abus⁹ Ordinum minorum. — 1.Cor. 14. — Corrupti mores eccl'iæ ministrorũ hæreticis causã subsãnãdi præbẽt. — Piũ votũ.

nam Deus optimus maximus, repurgatis omnibus abusibus ac sublatis erroribus vniuersis, ecclesiam suæ maiestati quandoq; restituat: quod vbi factum erit, tum facile cuiuis persuadebitur in veteri ecclesia nõ solum minores ordines, sed & ceremonias quas Dionysius ille recenset, extitisse. Consentit autem Dionysio beatus ille Ignatius martyr, Ioannis apostoli discipulus, qui in epistola quam ex Philippis ad Antiochenses perscripsit, minores ordines simul cum maioribus ad vnum fermè omnes nominatim recẽset. Saluto (inquit) sanctũ presbyterum vestrum, Saluto sanctos diaconos. Item, Saluto subdiaconos, lectores, cantores, ostiarios, laborantes, exorcistas, atq; cõfessores. Saluto custodes sanctarum portarum, Diaconissas quæ sunt in Christo. Saluto susceptrices Christi virgines, quas ego nutriui in Domino Iesu. Saluto pudicissimas virgines. Saluto plebẽ domini à minimo vsq; ad maximum, & omnes sorores meas in domino. Itidẽ Clemẽs Petri successor, & proximi quiq; post eum Romani pontifices, inter quos est Anacletus, Subdiaconorum & reliquorum ministrorum meminerunt. Deniq; vetustissima illa Concilia, quæ totus penè recipit orbis Christianus, Ordines minores in ecclesia semper extitisse comprobant, veluti Laodicen. cap. xxiij. & seq. Calcedonense iiij. cap. vj. & seq. Toletan. j. cap. iiij. Toletan. iiij. cap. xl. Braccharense j. cap. xxviij. & seq.

Dionysi⁹. Ignati⁹ in epis. ad Antiochẽses. Ostiarij. Clemens. Anaclet⁹.

QVin & diuus Ambrosius post Cyprianũ ac reliquos patres palàm testatur, non tantum maiores, sed & minores hosce Ordines, non omnino humanitus, sed magis diuinitus & ex Christi authoritate in ecclesia institutos fuisse. Nam in commentarijs in epistolam ad Ephesios, in eum locum, nempe: Et ipse quosdam quidem dedit apostolos, quosdam autem prophetas, alios vero euangelistas, alios autem pastores & doctores, ad consummationem sanctorum, in opus ministerij, in ædificationem corporis Christi &c. Ambrosius ipse non est veritus dicere, in Apostolorum locũ Episcopos successisse, Prophetas verò explanatores & interpretes esse scripturarum, qui ordo nunc potest esse presbyterij, Euangelistas verò diaconos, sicut fuit Philippus, qui etsi non sint sacerdotes, euangelizare tamen possunt sine cathedra, quemadmodum & Stephanus & Philippus memoratus. Pastores verò sint, ac esse possint lectores, qui lectionibus sagi-nent

Ambr. in epistol. ad Eph. c. 4. Minores ordines ex Christi authoritate ĩ eccl'ia constituti. Acto. 6. 7. & 8. Deut. 8.

nent populum audientem, quia non in pane tantum viuit homo, sed in omni verbo quod procedit de ore Dei. Magistri autem sint exorcistæ, quia in ecclesia ipsi compescũt & verberant inquietos. Hæc ille. Itaque non dubium est, Ambrosium in ea etiam sententia fuisse, vt qui in hos minores Ordines cooptarentur, eosdemq; dignè reciperet, gratia quadam communiri, vt eisdem etiam recte, hoc est, in ecclesiæ ædificationem vti ac defungi possint, vtq; ea quæ in ecclesia pro ratione concrediti muneris agerẽt, rata essent. Constat autem Ordines istos minores veluti gradus quosdam fuisse, per quos explorati, gradatim ad maiores pertraherentur, nisi aliud diuina reuelatione fuisset indicatum. nam & Paulus vetat neophytum Episcopatum suscipere. Iam qui in nullũ horum ordinum essent asciti, Laici appellabantur, qui & cancellis olim ab altari, dum sacra mysteria celebrarẽtur, arcebantur, quemadmodũ ex Concilio Moguntino relucet. Atque hinc factum est, vt Ambrosius Theodosium tametsi Imperatorem, atque etiam Christianum & pium virum, in choro inter sacerdotes consistere, & clericorum sedilia occupare vetuerit, censens ordinum Ecclesiasticorum rationem non contemnendam, ac decorum non minus in ecclesia quàm in synagoga seruandum.

Matth. 4

Quid tribuatur in collatione minorum Ordinum.

Olim ad presbyteriũ gradatim vocabantur in minoribus ordinibus explorati.

1. Corint. 3

Ambros. Theodosi' Impator.

REstat vt de subdiaconatu ac cæteris maioribus ordinibus paulò latius dicamus. Hypodiaconorum munus in eo situm fuisse, vt diaconorum officijs proximè subuenirent, ac eorũ præceptis parerẽt, vel ipsum vocabulũ indicat. Inter alia vero ipsorũ officij erat, oblationes quæ à fidelibus in templo inferebantur, suscipere, ac Leuitis seu Diaconis altaribus superponendas deferre: quæ certe in veteri Ecclesia sic fiebant, vt ad victum, cum sacerdoti ac cæteris ecclesiæ ministris, tum pauperibus sufficerent, vt nemo eum morem ridere possit, qui veteris ecclesiæ consuetudinẽ nouerit. Nam & Paulus testis est, eum qui altario seruit, debere etiã de altario viuere, vt interim sileamus quæ Apostolus de collectis in sanctos faciendis, ad Corinthios diligentissimè perscripsit. Nec dubium, fideles ecclesiæ primitiuæ Pauli doctrina edoctos ac incitatos, has oblationes liberaliter ac hilariter attulisse. Postea, cum sacerdotia seu beneficia ecclesiastica in vsum ministrorum erecta ac dotata sunt, mos iste oblationes ad altare faciendi, paulatim imminutus est, tandem penè totus obsoleuit.

Officium subdiaconorum.

In veteri ecclẽia oblatiões ad altare largiter fiębant.

1. Corin. 9
2. Cor. 8. 9

Inte-

Omnino curandum vt Parochis suppetat victus. Interim tamen necessitas ipsa coget, vt in parochijs, quæ nullos habent destinatos prouētus, aut stipendia, quibus alantur ecclesiarum ministri, mos iste aut renouetur, aut alia certe via ipsis ministris prouideatur, saltem in eum modum, quem in canonibus prouincialis nostri Cōcilij indicauimus, ac præscripsimus. Nam omnino dignus est operarius mercede. & lex vetat, ne obligemus os boui trituranti.

Matt.10 Lucæ 1. 1.Timo.5 Deut.25 1. Corin.9

Oblata. Deinde subdiaconis incumbebat, vt tantum de oblationibus, id est, consecrandis hostijs (quæ nunc oblata vocamus) super altare ponerent, quantæ sufficere possint populo: olim enim populus frequentissimè communicabat.

Postea etiam subdiaconis, quod prius solis diaconis incumbebat, permissum est: nempe Epistolam ad populum pronuntiare, calicē & patenā ad altare Christi deferre, ac Leuitis tradere, Vrceolum quoq; & mappam tenere, episcopo, presbyteris & Leuitis aquam lauandis manibus ante altare præbere, Corporales (vt vocant) & pallas & substratoria lauare. Siquidem hæc, atq; adeò omnis attrectatio rerum sacrarum, veluti calicis, corporalis, & similium rerum, laicis vetita erat, quod & in Canonibus Concilij nostri prouincialis cauimus.

De consecra. dist. 1. ca. episcopus. ⁂ Denique, hoc erat subdiaconis cum Diaconibus commune, quòd sacris induti vestimentis, episcopo sacrificanti testes astarent, custodientes eum à malis hominibus, & consensum præbentes sacrificio, quemadmodum Anacletus meminit.

De subdiaconis q ad gesta martyrū conscribenda deputati erant. Legimus quoque Fabianum pontificem septem subdiaconos in hoc ordinasse, vt septem notarijs imminerent, & gesta martyrum veraciter ex integro colligerent, ac ipsi pontifici rimanda manifestarēt: idq; propterea ne aliqua in eis illusio inueniretur, ex qua fidelibus scandalū oriatur. Fuit quidem vir ille piè motus, sed votis suis non successit euentus, quòd in locum verè gestorum quædam Legendæ sanctorum (vt vocant) suspectissimæ fidei, non sine offendiculo plurimorum sint suffectæ, quod & Gelasius Pontifex queritur: atque vtinam summus Pontifex adhuc viris aliquot iuxtà doctis ac pijs hoc negotij delegaret, vt notha à veris, germana ab adulterinis discernerent, quòd hoc ipso hæreticis ansa ecclesiam subsannandi multa ex parte adimeretur. Et quamuis subdiaconatus nūc inter maiores ordines (vt diximus) computetur, subdiaconi tamen cum ordinantur, manuū episcopalium impositionem

Gelasius in decreto de apocryphis scripturis.

1. Timot.3

non

non suscipiunt, quod de diaconibus & presbyteris Apostolus praecepit. Tit.1. Acto.6

Diaconi graecè, latinè ministri dicuntur, quòd toti ecclesiae seu congregationi ministrarent, potissimum autem episcopis & presbyteris. In primitiua ecclesia (vti paulò ante attigimus) summa ratio, ecclesiae ministrorum ac pauperum habebatur, agebaturque hoc praecipua cura, ne quis in ecclesia egeret: quin tanta erat mutua inter primos illos Christianos charitas, vt omnia pariter communia haberent, possessiones & substantias venderent, & pretia eorum quae vendebant, afferrent, & ponerent ante pedes Apostolorum: qui tum singulis diuidebant, prout cuique opus erat, vtebanturq; etiam in hoc ministerio viduarũ, quae se ecclesiae consecrassent, dedidissentq;. At cum postea crescente numero discipulorum, Graeci aduersus Hebraeos murmurarent, eo quòd despicerentur in ministerio quotidiano viduae eorum, viderentque Apostoli sese huic muneri vacare non posse, conuocata multitudine discipulorum, dixerunt: Non est aequum nos derelinquere verbum Dei, & ministrare mensis. Considerate ergo viros ex vobis boni testimonij septé, plenos Spiritu sancto & fide, quos constituamus super hoc opus. Nos vero orationi & ministerio verbi instantes erimus. Qui sermo quũ placuisset toti multitudini, elegerunt Stephanũ virum plenũ fide & Spiritu sancto, ac alios sex, quos statuerunt ante cõspectum apostolorum, qui orantes imposuerunt eis manus. Erat ergo diaconis dispensatio thesauri Ecclesiastici, & cura pauperum & ecclesiae ministrorum in primis demandata. Deinde, vt testatur Clemens, diaconi veluti Episcoporum oculi erant, oberrantes & perlustrantes cum verecundia, actus totius ecclesiae perscrutantes diligentius, si quem vidissent vicinum fieri praecipitio & proximum esse peccato, vt referrent haec ad Episcopum, vt commoneri ab eo posit is, qui in praecipitium lapsurus est, vti reuocet pedem, & non corruat in peccatum. Negligentiores quoque & eos qui rarius ad audiendum verbum Dei, nec solicitè ad episcopi tractatum accedebant, ipsi commonefaciebant ac hortabantur. Praeterea (vt Euaristus ait) custodiebant Episcopum praedicantem, ne ab insidiatoribus quoquo modo infestaretur, aut laederetur à suis, aut verba diuina detrahendo aut insidiando pollucrentur vel despicerentur.

[Margin notes: Diaconorũ officiũ. — Eccl'iae ministrorũ et pauperum in veteri eccl'ia summa cura habebatur. — Acto.2 — Acto.6 — 1.Timot.5 — Acto.6 — Acto.6 — Diaconi p manus impositionẽ ordinati. — Euaristus.]

tur. Item, Diaconorum officium eſt, epiſcopis & ſacerdotibus aſsiſtere quum ſacra myſteria tractant, & quum ſacramenta benedicunt ac adminiſtrant. Præterea, nomina catechumenorum recitare, ordinandos epiſcopo offerre, ac teſtimonium de eorum vita & conuerſatione præbere, componere menſam domini, oblationes inferre & diſponere in altari, præmonere aures habere ad dominum, Euangelium & Epiſtolam ad populum pronuntiare (etſi nunc Epiſtola per ſubdiaconum recitetur) atque adeò prædicare & hortari, ſed ſine cathedra, pacem annuntiare, ſacramentum euchariſtiæ à ſacerdote conſecratum erogare ac diſpenſare populo, vt ſicut erat in ſacerdote miniſtratio, ita in miniſtro diſpenſatio ſacramenti. Ne verò putes, hæc poſteriora Diaconi officia recens inuentum eſſe, inuenies Hieronymum ad Ruſticum epiſcopum Narbonenſem, hæc omnia penè Diacono tribuere. Nec vti vanum commentum exiſtimandũ eſt, quod de beato Laurentio martyre, beati Sixti diacono, legimus. Is ſiquidem vtrunque miniſterium in eccleſia geſsit. nam & theſauros eccleſiæ pauperibus fideliſsimè diſtribuit, & Sixto pontifici in his quæ ad Deum erant, indiuiduus aſtitit miniſter: quem, quum ad mortem traheretur, ſic acclamaſſe fertur. Quò progrederis ſine filio pater? quò ſacerdos ſancte ſine miniſtro properas? Tu nunquam ſine miniſtro ſacrificiũ offerre conſueueras. Quid in me ergo diſplicuit paternitati tuæ? nunquid degenerem me probaſti? experire certe vtrum idoneum miniſtrum elegeris, cui commiſiſti dominici corporis & ſanguinis diſpenſationẽ. Videntur autem eſſe diaconi in eccleſia ſuffecti Leuitis ſynagogæ. quo fit, vt & ipſi Leuitæ appellentur. Quod autem Leuiticæ tribus à patriarcha Leui originem ducentis, officium fuerit, libri Leuiticus & Numerorum explicant. Præcepit ſiquidem dominus Moyſi, vt poſt ordinationem Aaron & filiorum eius, tota tribus Leui ad diuini cultus miniſteria prorſus ordinaretur & conſecraretur domino, & ſeruiret pro Iſraël coram Aaron & filijs eius in tabernaculo, vtque geſtaret arcam & tabernaculum & omnia vaſa eius, & in circuitu tabernaculi excubaret, ac in tranſportando tabernaculo ipſi deponerent, rurſumque componerent. Iubebantur autem à vigintiquinq; annis & ſupra ſeruire in tabernaculo. Vides ergo quomodo eccleſia in Diaconis repræſentet, quod Moyſes de tribu Leui ex diuino manda

[Margin notes: Hiero. ad Ruſti. Narbonẽ. epiſcopum. — Xiſtus. — Laurẽti⁹. — Diaconi. Leuitæ. — Num. 3 — Synagogę. — Nume. 14 — Nume. 18]

mandato statuit. Quum itaque Diaconi munus in ecclesia non sit vulgare, non erat temerè cuiquam commitendum, sed cum magna ac diligenti exploratione, quod ab apostolis diligenter obseruatum est. Proindeque Paulus requirit Diaconos esse pudicos, non bilingues, non multo vino deditos, non turpe lucrum sectantes, habentes mysterium fidei in conscientia pura. Et hi (inquit) primum probentur, & sic ministrent, nullum crimen habentes. Postea diaconibus bene ministrantibus pollicetur, quòd gradum bonum sibi acquirent, & multam fiduciam quæ est in Christo Iesu. Hæc fusius visum est attingere, vt saltem intelligant nostri Diaconi, quod ministerium in ecclesia susceperint, cuius vix vmbram repræsentant. Nam quod potissimum ipsorum officij erat, propemodum penitus abolitum cernimus: quòd nunc diaconi nullam penè gerant pauperum curam, quamuis vicissim laicos reperias hodie quàm paucos, qui vt in primitiua ecclesia largi sint in conferendis eleemosynis, in ecclesiæ ministros ac pauperes distribuendis, quæ olim tam liberaliter in ecclesia in manus diaconorum deportabantur, vt thesauri nomen acciperent, quem certe maximum expendit Laurentius. Et Chrysostomus testis est, ecclesiam Constantinopolitanam sub tempore aliquot millia pauperum aluisse. Gregorius item quotidie multa millia pauperum virginum & viduarum sustentauit. Atque vtinam tam pius ecclesiæ mos in ecclesiam reuocetur: quod quomodo tentandum sit, in Canonibus Concilij nostri prouincialis ostendimus. Diaconus quum ordinatur, solus Episcopus qui eum benedicit, manus super illius caput ponit, quia non ad sacerdotium, sed ad ministeriũ consecratur. Olim in singulis ciuitatibus, tametsi paruis, septem erant diaconi, presbyteri autem secundũ loci rationẽ plurimi interdũ erant. Quo factum est temporum successu, vt Diacones paucitas honorabiles, presbyteros turba contemptibiles fecerit, adeò, vt in quibusdam ecclesijs Diaconi se presbyteris anteferre præsumerent, quorum superciliũ diuus Hieronymus ad Euandrum grauiter reprehẽdit. Eligebant præterea Diaconi ex se, quem industrium nouerant, quem Archidiaconum nuncupabant. Hodie paucissimos reperias qui hũc ordinẽ à sacerdotio separatim gerãt, prçterquã in cathedralibus & collegiatis ecclesijs, vbi ex Canonicis quidã diaconi canonici appellãtur, qui hoc

solo

Marginalia: 1. Timo. 3 — Ibidem. — Vix vmbram veteris eccl'iæ retinem⁹. — Veteris ecclesiæ pietas in pauperes. — Chrysost. in mat. homil. 70 — Gregori⁹. — Cõcil. Cartha. 4. cano. 4. — Ex concil. Neocæsa. — c. legimus. 93. dist. — Hiero. ad Euãdrum. cap. legim⁹. 93. dis.

ſolo Diaconi ſunt, quòd interdum lectionem Euangelij in Miſſa pronũtiant, & in capitulis, quæ diſciplinæ vocant, quaſdam partes in delinquentes ſibi vendicant.

1. Petri 5
Presbyteri ſeniores.

PResbyteri, qui ſummum in eccleſia ordinem gerunt, latiùs ſeniores appellantur, quo nomine presbyter Petrus compresbyteros ſuos appellat. Seniores (inquit) qui in vobis ſunt, obſecro conſenior & teſtis Chriſti paſsionum, &c. Seniores autem appellati ſunt, non tam ob ætatem vel ſenectutem, ſed magis ob morum grauitatẽ & ſapientiæ doctrinam, quæ in ipſis quammaxime debẽt elucere. Nam vt ſcriptum eſt,

Sapiẽtię 4

Senectus venerabilis eſt, non diuturna, nec annorum numero computata. Cani enim ſunt ſenſus hominis, & ætas ſenectutis

1. Timo. 3

vita immaculata. Quod & Paulus in Timotheo epiſcopo ac presbytero teſtatur: Nemo, inquit, adoleſcentiam tuam contemnat, ſed exemplum eſto fidelium in verbo, in cõuerſatione,

Ibidem.

in charitate, in fide & caſtitate. Et poſt pauca: Noli negligere gratiam, quæ in te eſt, quæ data eſt tibi per prophetiam cum impoſitione manuum presbyterij. Dicuntur etiam qui ex hoc

Sacerdotes vnde dicti.
Exodi 29.

ordine ſunt, Sacerdotes, à ſanctificando ſeu à dando vel conficiendo ſacra. Conſecrant enim & ſanctificãt corpus Chriſti. Hunc ordinem ſurrogatũ eſſe conſtat in locum minorũ ſacerdotum veteris legis. Quum enim Moyſes Aaronẽ in ſummum pontificem conſtituiſſet, filios eius vnxit in minores ſacerdo-

Matth. 10
Apoſtoli.
Lucæ 10.
LXXII. diſcipuli.

tes. Ad eundem modum Chriſtus primũ duodecim elegit diſcipulos, quos & Apoſtolos vocauit, quorum locum in eccleſia obtinẽt Epiſcopi: deinde alios ſeptuagintaduos diſcipulos deſignauit, quorum locum in eccleſia tenent presbyteri. Non eſt tamen putandum, epiſcopos alium in eccleſia ordinem à presbyteris cõſtituiſſe. Nam in primitiua eccleſia ijdem erant epiſcopi & presbyteri: quod apoſtolorum Petri & Pauli epiſtolæ, diuus quoq; Hieronymus, ac cæteri ferè omnes veteres

Philip. 1
1. Timo. 4
Tit. 1
Acto. 20

eccleſiaſtici ſcriptores, atteſtantur, & præſertim locus ille j. Petri v. ad hoc commõſtrandum euidens eſt. nam quum dixiſſet Petrus, presbyteros qui in vobis ſunt, precor ego cõpresbyter & teſtis paſsionum Chriſti & futuræ quæ reuelanda eſt gloriæ particeps, ſubiecit: Paſcite ſeu regite eum qui in vobis eſt gregem Chriſti, & inſpicite nõ ex neceſsitate, ſed voluntate iuxta Deum. Quo quidem græcè ſignificantius dicitur, ἐπισκοποῦντες, id eſt, ſuperattendentes, vnde & nomen Epiſcopi tractum

eſt.

est. Quamobrem sacerdotiũ summus ordo in ecclesia existimatur. Interim tamen nemo ignorat; hunc ordinem rursum ordine quodam officiorum ac dignitatum distingui. Nam quidam sunt Episcopi, qui & pontifices, Antistites seu præsules, quidam Archiepiscopi seu Metropolitani, quidam Primates, quidam Patriarchæ, quos omnes dignitate antecellit Papa, ecclesiasticæ dignitatis apicem tenens, cuius dignitas respondet ad summum pontificatũ veteris legis, quę graduum presbyterij distinctio ad sectas comprimendas facta est. Nam vt Hieronymus ait, quòd postea vnus electus est ex sacerdotibus qui cæteris præponeretur, in schismatis remedium factum est, ne vnusquisque ad se trahens ecclesiam Christi rumperet. Sacerdotiũ summ⁹ ordo in ecclesia, cuius sunt multi gradus.

EPiscopum diuus Hieronymus in loco iam citato, superattendentem, & Ambrosius de dignitate sacerdotali cap. vj. superinspectorem interpretãtur, qui & speculator dici potest. Antistites & Præsules dicti sunt, quòd cæteris dignitate præminerent. Pontifices (si Scæuolæ credimus) dicebantur à posse & facere, quamuis Terentius Varro eos à ponte dictos arbitretur, quòd ab ijs Sublicius factus sit primum, nomen à gentilitate in Christianismum translatum. Et vt Romani veteres, olim minores & maiores pontifices, & inter hos vnum summum, qui omnes sacris præerant, habebant, ita & nos in Christianismo easdem denominationes seruamus. Archiepiscopi dicti sunt, tanquam primores Episcopi, qui & Metropolitani seu Metropolitæ appellati sunt, à Metropoli, id est, à matre ciuitate, quasi eius ciuitatis quæ totius prouinciæ veluti mater est, episcopi. Patriarchæ dicti sunt, veluti primores seu summi patres. horum ante Constantinũ Imperatorẽ numerabantur tres tantũ, nempe Romanus, Antiochenus & Alexandrinus. nã principio sub Antiocheno erat Hierosolymitanus, post Constantinum additus est quartus Constãtinopolitanus. horum summus est Romanus, non quòd ordine sacerdotij cæteros antecellat, sed magis plenitudine administrationis, regiminis ac potestatis. Hanc enim apud vnum esse oportet in ecclesia, vt ecclesiæ vnitas monstretur ac conseruetur. Exertè dixit Anacletus, cæteros apostolos cum Petro pari consortio, honorem & potestatem accepisse, sed tamen sacerdotij principatum Petro (cuius successorem vetustissimi quiq; scriptores pontificem Romanũ esse constantissimè perhibent) tributum, Episcopi cur sic dicti. Antistites. Præsules. Põtifices. Archiepiscopi. Metropolitani. Patriarchæ. Tres patriarchæ olim. Rom. pontifex quomodo cæteris pręstet. Anacletus cap. in nouo testamẽto. 91. dist.

vt ab vno post Christum sacerdotalis ordo pẽdere videretur.
Cyprian⁹. Matth.16 Quod beatus Cyprianus hisce verbis cõfirmat. Loquitur (inquit) Dominus ad Petrũ: Ego tibi dico, quia tu es Petrus, & super istam petrã ædificabo ecclesiã meam, & portæ inferorũ non vincent eam. Tibi dabo claues regni cœlorũ: & quæ ligaueris super terrã, erunt ligata & in cœlis: & quæcunq; solueris super terrã, erunt soluta & in cœlis. Et idẽ post resurrectionẽ
Ioan. vlt. Ioan. 20 dicit: Pasce oues meas. Et quãuis apostolis omnibus post resurrectionẽ suam, parem potestatem tribuat & dicat: Sicut me misit viuens pater, & ego mitto vos: Accipite spiritũ sanctum: Si cui remiseritis peccata, remittentur illi: si cui tenueritis, tenebuntur: tamen vt vnitatẽ manifestaret, vnitatis eiusdẽ origi-
Vnitatis conseruandæ causa vnus alijs prælat⁹ est. nem ab vno incipientem sua authoritate disposuit. Hoc erãt vtiq; & cæteri apostoli quod fuit Petrus, pari consortio præditi & honoris & potestatis, sed exordium ab vnitate proficiscitur, vt ecclesia vna monstretur. Et post pauca: Quam vnitatem firmiter tenere & vindicare debemus, maximè Episcopi, qui in ecclesia præsidemus, vt episcopatũ quoque ipsum vnum
Vnus episcopatus. atq; indiuisum probemus. Episcopatus vnus est, cuius à singulis insolidũ pars tenetur. Hæc ille. Et Hieronymus ad Euagriũ testatur, Episcopum siue Romæ, siue Eugubij, siue Constantinopoli, siue Regij, siue Alexandriæ, siue Thebis, breuiter, vbicunq; existentẽ, eiusdem esse meriti, eiusdem etiam sacerdotij. Sacerdotij ergo potestas, res spiritalis est & incorporalis, quæ diuidi non potest. Hanc singuli episcopi in suum quisq; gregem insolidum possident, sed pontifex Romanus (velut illius
Matth.16 Ioan. vlt. successor, in cuius persona Christus hanc potestatem ecclesiæ tradidit) hanc in vniuersum super totum gregẽ Christianum tenet, quam & exercere poterit ac debebit, vbi viderit rem postulare. In hoc enim constitutus est, vt fratrum suorum negligentiam suppleat: quod planè Christus indicare voluit, cum
Lucæ 22. Petrum alloquitur: Simon, Simon, inquiens, ecce sathanas expetiuit vos, vt cribraret sicut triticum. Ego autem rogaui pro te, vt non deficiat fides tua, & tu aliquando conuersus, cõfirma fratres tuos. Quòd si nõ satis intelligis quî fiat vt par sit singulis Apostolis potestas, & tamen Petrus principatũ gerat, acci-
Simile. pe simile: Paterfamiliâs pluribus seruis negotiandi prouinciam ex æquo partitur ac demandat: ne tamen negotiationis vnitas dissipetur, vni ex eis potestatem facit, vt is non tantum

in suam partem, sed & in aliorum partes respiciat, & sicubi aliquis ex conseruis in officio cessauerit, eum vt ad functionem suam reuocet, ac prospiciat, ne cōmunis negotiatio iacturam patiatur. Quamobrem cæteri Episcopi rectè dicuntur vocati in partem solicitudinis, summus verò Pontifex in plenitudinem potestatis. habent enim illi sibi aßignatos greges, singuli singulos: huic vniuersi crediti sunt. Cùm enim Christus tertio interrogasset Petrum, num se plus alijs diligeret, atque ille respondisset, Tu scis Domine quia amo te, subiunxit, Pasce oues meas. Quod tam exertè à Christo ad nullum alium ex Apostolis singulatim dictum reperimus.

Vide Bernar. ad Euge. lib. 2.

Episcopi vocati in partē solicitudinis.

Ioan. vlt.

DIcimus autem cæteros Episcopos vocatos in parem potestatem ordinis, sed non iurisdictionis. Idq; nō sine ratione. Potestas enim ordinis collata est pariter omnibus apostolis: Potestas verò iurisdictionis propriè collata est toti ecclesiæ, idq; in personam Petri. Romanus ergo pontifex, quod ad clauem iurisdictionis attinet, maiorem habet ligādi ac soluendi potestatē quàm cæteri. Ipsi enim pro temporū & & rerum neceßitate in ædificationem ecclesiæ potestas est cōdendi leges seu canones, quibus cōtumaces ab externo ecclesiæ consortio repellat, & vicißim resipiscentes solus recipiat & reconciliet. Hæc tamen clauis iurisdictionis, clauē Ordinis quibuslibet sacerdotibus cōmissam (quæ conscientiam ipsam astringit vel soluit) non remoratur, modò qui claue iurisdictionis legatus est, authoritatē Apostolicæ sedis non contemnat, sed potius se resipiscentem contestans, re ipsa probet se in eam angustiam deuenisse, vt omnino ei potestas nō sit Apostolicam sedem, priusquam absoluatur, absq; corporis periculo securè ac tuto adeūdi ac interpellandi. Quamobrē potestatem absoluendi quantumlibet criminosos in extremis cōstitutos (quod ad forum cōscientiæ attinet) apud quoslibet sacerdotes esse cōstat. Porrò Papæ nomen, non est tam recēs aut infrequens in ecclesia, vt quidā contendunt. Quin potius frequentißimū fuit sanctis patribus. Hieronymus siquidem Damaso Papæ scribit. Et Ambrosius Siricio Papæ lib. x. Epistol. lxxxj. licet non inficiemur hoc nominis olim nō soli Romano pontifici tributum, cum & Augustino asscriptum reperiatur.

Episcopi vocati in parem potestatē ordinis, sed non iurisdictionis.

Ioan. 20

Matth. 16

2. Cor. 10

Ephe. 4

Clauis ordinis ī omnib⁹ sacerdotibus eadem.

Vide ca. si quis suadēte diabolo. 17. q. 4. c. non dubium. c. de his. c. quāuis. de sententen. excō.

Ambr. Damaso papæ.

Ambr. Siricio.

PResbyterorum officium, in primis in prædicatione verbi, dein in cōficiendo corpore & sanguine dominico &

Officium presbyterorū, ī quo situm sit.

Hieronymus ad Euagr. cap. legimus. 93. dist.

cæteris sacramentis administrandis (confirmationis tamen & Ordinis, quæ solus Episcopus ob ecclesiæ vnitaté retinendam administrat, exceptis) deniq; in orando Deum pro totius ecclesiæ & populi Christiani prosperitate, sitũ est. Hæc munera sacerdotes toto conatu amplecti conuenerit. In his propemodum solis exerceri, minoribus officijs interim in alios reiectis. Nam verbum apostolici senatus est: Non est æquum nos derelinquere verbũ Dei, & ministrare mensis. Et post pauca: Nos verò orationi & ministerio verbi instantes erimus. Diximus auté de hac re latius in canonibus Concilij nostri, titulo De officio ac vita clericorũ generatim: item titulo De Parochis ac eorũ vicarijs. Quod auté sit officium Episcopi, Canon primus atque adeò totus titulus De munere episcopali declarat. Quales etiam in episcopos ac sacerdotes eligi ac constitui oporteat, Paulus ad Timotheũ scribens ostendit. (Illic enim episcopi appellatione etiã presbyter cõtinetur.) Archiepiscopi & Primates olim cõfirmabant episcopos. Sic enim legimus in Canonibus Concilij Niceni, cap. iiij. Potestas sanè vel confirmatio pertinebit ad singulas prouincias ad Metropolitanũ episcopum. Et vt summus Pontifex cæteris omnibus iurisdictione præminet, sic Archiepiscopi episcopis. Qua de re in rebus ecclesiasticis rectè ab episcopo ad archiepiscopũ appellatur. Patriarchæ præter Romanũ, curam gerebant totius ecclesiæ sub ipsorum patriarchatu (vt ita dicamus) constitutæ. At Romanus solicitudiné gerit non Romanæ tantũ, sed & vniuersæ ecclesiæ toto terrarũ orbe in Christo congregatæ, vt dicere posit cum Apostolo: Ministri Christi sunt, & ego. Quin plus ego, in laboribus plurimis, & præter illa quæ extrinsecus sunt, instantia mea quotidiana, solicitudo omnium ecclesiarum. Quis infirmatur, & ego non infirmor? quis scãdalizatur, & ego non vror? Itidem nec erubescit cum Apostolo gloriari de potestate sua, quam dedit ei Dominus in ædificationé, non in destructionem. Episcopus cum ordinatur, duo episcopi ponunt ac tenent euangelicum codicem super caput & ceruicem eius, & vno super eum fundente benedictioné, reliqui omnes episcopi qui adsunt, manibus suis caput eius tangunt. Presbyter verò cum ordinatur, episcopo eum benedicẽte, & manum super caput eius tenente, etiam omnes presbyteri qui præsentes sunt, manus suas iuxta manus episcopi super caput illius tenent,

Acto. 6

Ibidem.

Officium episcopi.

1. Timo. 3

Hieronymus ad Euagr.

Archiepiscoporum officiũ cõfirmare episcopos.

Cõci. Nic. cap. 4

Patriarcharũ officium.

2. Cor. 11

2. Cor. 10

Ritus ordinandi episcopum & presbyterum.

tenent. Hoc ministeriorũ ordine, quem ecclesia, (diuina profectò dispositione) recepit, nihil pulchrius, nihil speciosius, nihil vtilius aut necessarium magis. Ecclesiæ multæ sunt distinctione locorum & personarum, quemadmodũ Paulus ait: Sicut in omnibus ecclesijs doceo, sed vnica est professione fidei, & sacramentorũ communione. Huius vnitatis veluti quidam nexus est, ordo: quo soluto, necesse est vt amabilis illa ecclesiæ concordia dispereat. Vt autem contendant quidam, ecclesiam inuisibilem esse, quod de ecclesia prædestinatorum non negamus: nihilo secius (vt opinamur) nobis concedent Ecclesiam etiam visibilem, quæ bonis habet admixtos malos, visibili fidei professione, & sacramentorũ cõmunione sociatos. In hac certè Ordinẽ esse oportebat, qui exordiũ ab vnius authoritate recipiens, in numerosam ministeriorũ Dei multitudinem pulcherrima serie diffunderetur, ac veluti in plurimos ramos per vniuersum orbem extẽderetur, intrinsecus incrementum sumens ab vno Christo, de qua re fusius diximus in articulum Symboli, qui de sancta ecclesia est, & qui volet, legat Cyprianum de simplicitate prælatorũ contra Iouinianum, vbi ostendit hæreticorum esse proprium, hanc vnitatem scindere, vt fidem subuertant, ac corrumpant veritatẽ. Vnum verò nobis perpetuis votis postulandum à Deo est, nempe vt Deus ordinem diuinitus institutũ cõseruet, vt omnibus mentem suo cuiq; officio ac munere dignam tribuat, vt vnusquisque sit quod esse debet, vt quisq; nõ quod suum est quærat, sed quæ Iesu Christi, vt nemo alterius potestatẽ ac iurisdictionem perturbet, vt pontifices Christi vicarij sint, gregis dominici curam synceriter ac amanter agẽtes, vt Episcopi oculati speculatores sint, & superintendentes ac prospiciẽtes, ne quis officio suo desit, vt sacerdotes noctes ac dies meditentur in lege Domini, quo possint esse sal populi, vt cæteri clericorum ordines sua munia ritè obeant ac peragant. Et vt ex ordine ecclesiastico in ciuilem labamur, vt Principes sint principes diuinæ iustitiæ ministri, tanquam Deo reddituri rationem: vt magistratus bona fide rempublicam administrẽt, vt qui laici sunt, sint quod dicuntur, non præeant, sed reuerenter obtemperent sacerdotibus, fideliter pareant Principum legibus, vtque in suo quisque officio atque opificio probet suam conscientiam summo illi cordium scrutatori. Nam sic tandem reinte-

Ministeriorũ ecclesiasticorũ ordine nihil pulchrius.
Vnitatis nexus Ordo.
Eccl'ia inuisibilis. Visibilis.
Cypria. de singu. prælato. cõtra Iouinia.
1. Corin. 3
Proprium hæreticorũ vnitatem scindere.
Quid à Deo postulandum.
Phil. 2
Psal. 1
Matth. 5
Roma. 14

grabitur & coalescet ecclesiæ pax & tranquillitas. Atq; idipsum est, quod ecclesia in sacerrimo Missæ canone in primis precatur, nempe vt Deus sanctam ecclesiam catholicam pacificare, custodire, adiuuare & regere dignetur, vnà cum famulo suo Papa, & antistite eius loci vbi sacrum peragitur, & Rege, ac omnibus orthodoxis atque catholicæ & Apostolicæ fidei cultoribus. Sed iam ad ipsum sacramentum Ordinis reuertendum est.

Quid in canone oret ecclesia.

Verbū sacramenti Ordinis.

VErbum huius sacramenti, quo Episcopus in ordinādis presbyteris vtitur, admodum illustre est in scripturis. nam in primis Ioan. xx. legimus Iesum in apostolos insufflasse, ac dixisse: Accipite spiritum sanctum: quorū remiseritis peccata, remittuntur eis: & quorum retinueritis, retenta sunt. Item Matth. xxviij. Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris & Filij & Spiritus sancti, docētes eos seruare omnia quæcunq; mandaui vobis. & ecce, ego vobiscum sum omnibus diebus vsq; ad cōsummationem seculi. Itidem Marc. xvj. Euntes in mundum vniuersum, prædicate Euangelium omni creaturæ: Qui crediderit & baptizatus fuerit &c. Item Lucæ xxij. & j. Corint. xj. Hoc facite in mei cōmemorationem. Quæ loca ostendūt, Apostolos & eorū successores, in ordinatione authoritatē diuinitus accipere, vt eorum munus ac functio efficax sit. Accipit sacerdos potestatē prædicandi Euangelij, accipite potestatem baptizandi, remittendi peccata, corpus dominicum consecrandi conficiendiq;, ac cætera sacramenta administrandi, non suapte virtute, sed diuina. Manum tantum & linguam præbet sacerdos, sed pater & filius & spiritus sanctus omnia facit, de qua authoritate vt nos Christus certos faceret, apud Ioannem xx. sic ait: Sicut misit me pater, & ego mitto vos. quibus verbis Apostolorum & illorum successorum animas erigit, & suam proponit authoritatem, quibus erat suum ministerium relicturus.

Chryso. in Ioā. ho. 85

Elementū sacramēti ordinis, impositio manuum.

ELementum huius sacramenti, quod ad Ordines maiores attinet, quos dubium non est ecclesiam ex Christi institutione recepisse, impositio manuum est, quemadmodum plurima loca in Actis Apostolicis, & apud Paulum ostendūt, quos citauimus in canonibus Concilij prouincialis, sub titulo De impositione manuum. Cuius mysterium diuus Ambrosius libro de dignitate sacerdotali, capite quinto, in hunc modum

Ambr. de digni. sac. cap. 5

dum explicat: Homo (inquit) imponit manus, Deus largitur gratiam: sacerdos imponit supplicem dexteram, & Deus benedicit potenti dextera: Episcopus initiat ordinē, & Deus tribuit dignitatē. Et alibi: Manus impositionis verba sunt mystica, quibus cōfirmatur ad opus electus, accipiens potestatē, teste cōscientia sua, vt audeat vice domini sacrificium Deo offerre. Est itaq; manus impositio congruū signum, quo ordinati consciētia certa efficitur de dono Dei, sibi ad ædificationē ecclesiæ collato. Preterea, vnctio quæ adhibetur sacerdotio initiandis, elementum est ordinis, quæ ab vnctione legis originem habet, non recens commentum, sed in omni ecclesia tam Greca quàm Latina, à tempore Apostolorū celebrata: quod ex antiquissmis ac receptissimis quibusq; scriptoribus facile cōprobari poterit, quorum vnum aut alterum postea afferemus. Vnctio.

Cæterum in collatione minorū ordinū, quos ecclesia diuinitus inspirata, instituit, (vt nullus de clero qui ordinatus non esset, auderet præsumere officiū, quod sciret nō sibi creditum) certa quædam instrumēta traduntur, quibus quod cuiusq; ordinis munus sit, exprimitur, quæ vice elementi sunt, atq; inter tradendum episcopus ordinādo suggerit, cur hæc instrumēta porrigat, cōmonēs vt suo quisq; officio recte fungatur, simul deum orās, vt ordinatis, cuiq; ad suam functionē exequēdam, efficax adesse dignetur, quemadmodum superius ex Concilio Carthaginēsi per singulos ordines ostēdimus. An autē hosce minores ordines propriè sacramentū dixeris, non diffinimus. certe presbyteriū & diaconatus sola habēt apertum scripturæ testimonium, quanuis & cæteri ordines diuina, non humana, authoritate sint instituti: vt quis officium bona cōscientia in ecclesia gerere audeat sibi commissum, quod alioqui sibi haud creditum periculose gerendum præsumeret. In collatione minorū ordinū, qd sit loco elementi.

Ritus qui in ordinum collatione adhibentur, prolixius adnotare aut exponere non est necessarium. Nam quicunque ordinatur, satis intelligit quid sibi ritus illi velint, modò tamen in grammaticæ rudimentis sit mediocriter versatus. Nā Episcopus (vt diximus) singulis sua munia præscribit, ac deinde orat super ordinatos, quæ orationes expositionis vice sunt, plenæ pietatis. Quòd autē clerici ex more ecclesiastico tōdētur, id in primis fit vt clerici à laicis discernātur: deinde etiā tonsura suā significationē habet, qua clericus Rit⁹ huius sacramēti. Cur clerici tōdeantur.

ſui officij admonetur. Nam vertex raſus quid aliud ſignificat, quàm clerici animum ab omnibus terrenis cupiditatibus longe ſemotum,& his quæ ad Deum ſunt,perpetuò intentum eſſe oportere? Nec ineptiunt,qui raſuram ſignum eſſe dicũt regalis ſacerdotij,quod noui teſtamenti miniſtri gerunt in eccleſia. Sed viderint miniſtri,vt ſigno non tãtum doctrina eorum,ſed & vita reſpondeat.

Vis huius ſacramenti.

VIrtus,efficacia ſeu effectus huius ſacramenti,eſt donum ſeu gratia diuina ordinato collata,qua efficacia & rata ſunt,quæcũq; ordinatus,ſecundũ Chriſti & eccleſiæ inſtitutionem in eccleſia gerit. De hac dixit Apoſtolus j. Timo. iiij. Noli negligere gratiam quæ in te eſt,quæ data eſt tibi per prophetiam cum impoſitione manuum presbyterij. Et iterum ij. Timoth. j. Admoneo te vt reſuſcites gratiam Dei,quæ in te eſt,per impoſitionem manuum mearum. Operatur autem hæc gratia non tãtum in bonis,ſed & in malis ſacerdotibus. Nam etſi mali ſacerdotes ſpiritu careãt,quo ipſi ſancti ſint,ſpiritum ſanctum tamen habent qui miniſterijs quæ per eos aguntur, aſsiſtit:quod ſuperius non ſemel oſtendimus.atq; hæc ſemper fuit & eſt catholicæ eccleſiæ tam Græcæ quàm Latinæ concors ſententia. Ambroſius in Epiſtol. primam ad Corinth. cap. xij. Sicut,inquit,idolorum imago in miniſtris eorũ eſt, ordinem ſuum habens per ſingulos gradus,totum tamen hominis eſt: ita & in lege dominica gradus chariſmatum ſunt in eccleſiæ officijs. Et ſubdit: In loco Ordinis eccleſiaſtici officij conſtitutus,gratiam habet qualiſvis ſit,non vtiq; propriã,ſed ordinis per ſpiritus ſancti efficaciã. Itidẽ Theophylactus in illud Ioan. xj. Vnus autẽ ex ipſis Caiphas nomine,cum eſſet põtifex anni illius,&c. Hoc autẽ à ſemetipſo non dixit,ſed cum eſſet põtifex anni illius,prophetauit quia Ieſus moriturus erat pro gente &c. ſic ait: Cum alijs,põtificatus dignitas erat corrupta, ſimul ac venalitij facti fuerunt principes, nec vltra per omne tempus vnus,ſed duntaxat in annum vnum ſacerdotio fungerentur, & quamuis ita corrupta foret dignitas,adhuc tamen aderat gratia ſpiritus ſancti, operans in his qui vncti erant. Hæc ille. Verum in bonis ſacerdotibus, hæc gratia non tantum ratũ facit miniſterium,ſed & ordinatum iuuat, vt ordine concredito ritè vtatur,eſtq; apud Deum cauſa multi meriti cumulãdi,quod parabola Chriſti de fideli negotiatore ſatis decla

Gratia ordinationis non tãtum in bonis, ſed & ĩ malis.

Ambro. in epiſt. 1. ad Cor. c. 12.

Ibidem.

Theophylact. in Io. 11.

Caiphas pontifex prophetauit.

In bonis ſacerdotib⁹ gratia & ratum facit miniſterium,& ordinato vtilis eſt.

clarat. Euge (inquit) serue bone & fidelis, quia super pauca fuisti fidelis, super multa te constituam, intra in gaudiũ domini tui. Et Petrus apostolus dixit: Pascite qui in vobis est gregem Dei. Et post pauca: Et cum apparuerit princeps pastorũ, percipietis immarcescibilem gloriæ coronam. Et paulus apostolus dixit de diaconis: Qui enim bene ministrauerint, bonum gradum sibi acquirẽt. Et huius gratiæ causa idem Apostolus pronũtiat presbyteros qui bene præsunt, duplici honore dignos, maxime qui laborant in verbo & doctrina. Quàm vero insignis sit sacerdotalis dignitas, paucis explicari nõ potest. quam qui volet cognoscere, præter alios Ambrosium & Chrysostomum legat. qui lecti, facient vt non facile quis extenuantibus eam dignitatem, aurem posthac præbeat.

1. Timo. 3. Presbyteri qui bene pręsũt, duplici honore digni. Sacerdotalis dignitas. Ambros. Chrysost.

QVo autem affectu, & quo pacto ad capiendos ordines accedendum sit, in titulo De impositione manuum satis superq; ostendimus. breuiter, qui sacerdotio initiandus est, non alio affectu accedere debet, quàm ad submittendos humeros nõ dignitati externæ sed magis publico muneri, vice Christi in ecclesia gerendo. in quam sententiã dixit Apostolus: Qui Episcopatũ desiderat, bonum opus desiderat. Cogitare secũ debet, vt imitator Christi sit, cuius legatione fungetur. Nec aliter arbitrari debet, cũ ordinatur ab Episcopo, quàm se ab ipso Christo ad ipsius & ecclesię munia exequẽda mitti ac destinari, idque cum multa & insigni potestate ac virtute, nimirũ diuina, & ea qua Christus missus est, quẽadmodũ ipse dixit: Sicut misit me pater, & ego mitto vos. Et alibi: Qui vos audit, me audit: qui vos spernit, me spernit. Qui alio affectu sacros ordines ambiunt, nempe vt vel cæteros honore præcãt, vel vt de ecclesiæ thesauris lautè viuãt, ac ventri indulgeant, hos scriptura non mitti, sed suo nomine venire dicit, ac lupos, fures & latrones appellat, qui non intrãt per ostium, sed aliunde ascendunt, maximi criminis rei, quod ingens vltio tandem certo certius subsequetur.

Quo affectu ordĩes suscipiẽdi. Ioan. 20. Matth. 10. Lucæ 10. Qui perniciose sacris ordinib⁹ admoueantur. Matth. 7. Ioan. 10.

MInister huius sacramenti, Episcopus est, idq; non tantum vniuersalis ecclesiæ sententia, sed & ex sententia Pauli. is enim ad Titũ episcopum sic habet: Huius rei gratia reliqui te Cretæ, vt ea quæ desunt, corrigas, & constituas per ciuitates presbyteros, sicut & ego disposui tibi. Verũ de hoc fusius diximus toto titulo De officio Episcopali.

Minister hui⁹ sacramenti, Episcopus. Tit. 1.

DE MATRIMONII SACRAMENTO.

De ratiõe vocabuli matrimonij. Aug.l.19. cõtra Manichæos.

MATRIMONIVM, coniugium, cõnubium, & nuptiæ, pro eodẽ fermè vsurpantur. Matrimonium, si diuo Augustino lib. xix. cõtra Manichæos, credimus, dictũ est, quòd fœmina ob id potissimũ nubere debeat, vt mater fiat. Coniugium (diuo Ambrosio teste) à coniungendo deriuatum est. nam cum legitimè mulier viro cõiungitur, coniugiũ est. Eodem Ambrosio authore, Nuptiæ dictę sunt, quòd pudoris gratia puellæ se obnuberent, quod Rebeccã Isaac iam desponsatã, fecisse legimus, quæ maritum designatũ aperto capite non putabat videndũ: sed cùm is forte fortuna seu potius Dei consilio in agro deambulans, ei obuius factus fuisset, sublato pallio sese operuit. Hoc tamẽ nuptiæ à matrimonio seu coniugio differũt, quòd propriè nuptiæ sint matrimonij celebritas, quæ coniugij testificationem declarat. Quæ de ratione vocabuli dicta suffecerint. Deinde sciẽdum est, aliud esse matrimonium, aliud matrimonij sacramentũ: quemadmodũ aliud est pœnitentia, aliud est pœnitentiæ sacramentũ. nam longe latius matrimonium, quàm matrimonij sacramentum, patet. Quæ res vt perspicua fiat, à prima institutione nobis repetenda est.

Coniugiũ. Amb. li. 1. de Abra. patriar. c. 9. Gen. 24.

Nuptiæ q̃ differãt à matrimonio. Amb. ĩ Lucam. lib. 2. c. 2.

Matrimoniũ initio omnibus à deo institutũ & benedictum. Gene. 1. Gene. 2.

MAtrimonium itaq;, mundo iam recens cõdito, à Deo institutum & benedictũ esse constat. Nam Gene. j. legimus: Masculũ & fœminã creauit eos, benedixitq; illis deus, & ait: Crescite & multiplicamini, & replete terrã. deinde scriptura refert, Deum, posteaquã primũ hominẽ creasset, protinus subintulisse: Non est bonũ hominẽ esse solũ, faciamus ei adiutorium simile sibi. Et post pauca narrat scriptura deũ immisisse soporẽ in Adã. cũq; is obdormisset, tulisse vnam de costis eius, & replesse carnẽ pro ea, & ædificasse costã quam tulerat de Adã, in mulierẽ, & adduxisse eam ad Adã. Adã vero cum intuitus esset mulierem, dixisse (nõ dubiũ prophetico spiritu) Hoc nũc os ex ossibus meis, & caro de carne mea. hæc vocabitur virago, quoniam de viro sumpta est: quãobrem relinquet homo patrem & matrẽ, & adhærebit vxori suæ, & erunt duo in carne vna. Vnde constat matrimonij institutionẽ omnium antiquissimam esse, & Deum authorem referre.

Adam primus propheta.

Vide Aug. lib. de bo. coniug.

Est

EST autem matrimonium ob diuersas causas à Deo institutum. Principio, vt esset prima humanæ societatis copula, quæ germanam atque amicabilem quandam coniunctionem, alterius quidem regentis, alterius autẽ obsequentis complecteretur. Secundo, vt esset arctissima quædam coniunctio, quæ soboli & amanter suscipiẽdæ, & religiosæ educandæ deseruiret. Vtrunq; finem scriptura non tacuit, cum inquit: Faciamus ei adiutorium simile sibi. Ac rursus: Crescite & multiplicamini, & replete terrã. Tertius institutionis finis, qui propriè statum hominis post lapsum respicit, est, vt infirmitas incontinentiæ nostræ, honestate nuptiarum exciperetur. Nam cum constet, nisi cecidissent primi parentes homines futuros, atque etiam liberos sine carnis incentiuo, ac absq; feruore libidinis, atque adeò nõ tantum sine peccato, sed etiam cum merito procreaturos fuisse, post peccatum verò lethalis concupiscentiæ lex membris nostris inhæserit, sine qua carnis cõmixtio non fit: necesse erat vt institutũ quoddam Dei haberemus, quod carnis commixtionem, alioqui ob concupiscentiam reprehensibilem, excusaret. in quam sententiã dixit Apostolus: Propter fornicationẽ (vitandã) vnusquisq; propriam vxorem suam habeat. Augustinus duo priora officia, matrimonio ante hominis lapsum, tertium iam lapso tribuit. Quod, inquit, sanis est ad officium, ægrotis est ad remediũ. Præter hos fines non postrema, sed potissima causa institutionis matrimonij (si Dei propositum respiciamus) est, vt esset congruũ signum arctissimæ illius coniunctionis venturi Christi & ecclesiæ, quam quidẽ à principio & ab æterno antequam quicquam fieret, præordinauit Deus, attestãte Paulo, Deum elegisse nos in Christo ante mundi cõstitutionẽ, nobisq; promisisse spẽ vitæ æternæ in Christo ante tempora secularia. Præuidens nanq; Deus hominẽ diabolica fraude deceptũ iri & lapsurum, simul & de homine perdito restituẽdo regenerandoq; secũ statuit ac disposuit. Proinde Christo (quẽ huius regenerationis parentẽ esse voluit) nuptias præordinauit, quas in Adæ (qui erat forma venturi) & Euæ, ex Adæ indormiscẽtis latere formatæ, mirabili copulatione, pulcherrimè expressit, ac veluti desponsatione inchoauit, eiusdemq; despõsationis fidẽ, promissione venturi ex muliere seminis, quod caput serpentis cõtereret, confirmauit, quam & in omnibus pijs qui ab exordio seculi vsque ad

Matrimoniũ est institutũ potissimũ ob quatuor causas.

Gene.2

Gene.1

August. super Gene. li. de nup. & concu.

Cõtra Faustum Manich. li. 19. cap. 26.

August. de bono coniug. cap. 1.

1. Cor. 7

August. super Genesim.

Potissima causa institutiõis matrimonij.

Ephe.1

Tit.1

Christ' parens regeneratorũ.

Roma.5

ad Christum fuerũt, renouauit, & per prophetas suos prædicari & euulgari fecit. Vt cæteros prætereamus, quid apertius eo
Osee 2. quod apud Osee dominus ecclesiã appellans, de ipsius desponsatione loquitur in hunc modũ? Et sponsabo te mihi in sempiternũ, & sponsabo te mihi in iustitia & iudicio, & in misericordia & in miserationibus, & sponsabo te mihi in fide. Salomon vir omnium sapientissimus, epithalamion etiam harum
Cantica cãticorũ Salomõis est canticũ nuptiale. nuptiarum in Christo & Ecclesia futurarum cecinit in Canticis canticorum: & cum sua ætate nondum appetisset tempus, quo hæc desponsatio nuptiarum celebritate consummaretur, sponsam (quæ tum adhuc venturo sponso Christo parabatur) canticum ipsum à voce intimi desiderij ordientẽ introducit: Osculetur me (inquit) osculo oris sui. Denique Ioannes Baptista paranymphus ille sacerrimus tanti coniugij, cum appetisset tempus nuptiarum celebrandarum, & sponsus iam pro-
Ioan. 1 disset in orbẽ, propter sponsum (quem & digito ostendit) gau-
Ioan. 3 det, quia tempus impletum est: Qui habet (inquit) sponsam, sponsus est: amicus autem sponsi qui stat & audit eum, gaudio gaudet propter vocem sponsi: hoc ergo gaudium meum im-
Ab exordio mundi ecc'ia christo despõsata est. pletum est. Ab exordio itaque mundi Christo desponsata est vxor ecclesia. Missi sunt serui prophetæ, qui vocarẽt inuitatos ad nuptias. Venit tandẽ speciosus ille præ filijs hominũ sponsus Christus, cui crucis thalamũ ascendenti & obdormiscenti,
Matth. 22 pater ex latere, lancea militis aperto, desponsatam illam exhi-
Lucæ 14. buit, atq; adeò vxorem formauit, ornauit ac copulauit Eccle-
Psal. 44 siam ipsi Christo, indissolubili vinculo, veluti vnã cum eo car-
Ioan. 19 nem perpetuo adhæsurã, atq; ita demũ nuptiæ illæ cõsummatæ sunt, quod magnus ille Euangelista nõ tacuit, qui non sine
Ibidem. grandi mysterio sic ait: Postea sciens IESVS quia omnia consummata sunt, dixit, Sitio. Et paulò post quũ accepisset IESVS acetũ, dixit: Consummatũ est, & inclinato capite tradidit spiritum. Et post pauca: Ad IESVM autem cũ venissent, vt viderunt eum iam mortuũ, non fregerunt eius crura, sed vnus militũ lancea latus eius aperuit, & continuo exiuit sanguis & aqua. Quod ne fortuitò aut naturaliter factũ esse crederes, sed grande atq; inenarrabile mysteriũ, vt est, reputares, adiecit. Et qui vidit, testimoniũ perhibuit, & verũ est testimoniũ eius, Et
Matth. 22. ille scit quia vera dicit, vt & vos credatis. Apud Matth. quoque
Lucæ 14. & Lucam Christus ipse hasce nuptias aptissima parabola insinuat,

nuat,& quod futurum prophetæ prædixerunt,iam exhibitum pronuntiat. Apocalypſeos quoq; xix.non iam epithalamion futurarum,ſed præſentium nuptiarum ſuccinitur:Audiui(inquit Ioannes) vocem tubæ magnæ, & ſicut vocem aquarum multarum,& ſicut vocem tonitruorũ magnorum dicentium, Halleluia,quoniam regnauit dominus Deus noſter omnipotens: Gaudeamus & exultemus, & demus gloriam ei,quia venerunt nuptiæ agni, & vxor eius præparauit ſe, & datum eſt illi vt cooperiat ſe byſsino ſplendenti & candido. Et paulò poſt:Beati qui ad cœnam nuptiarum agni vocati ſunt. Hæc altius repetere viſum eſt, vt doceremus tantam rem(qua nec eſt nec cogitari poteſt vlla alia maior) ſymbolo quodã perpetuo repræſentari debuiſſe, eoque omniũ aptiſsimo, id quod Deus Adæ & Euæ coniugium eſſe voluit. Poterat quidem Deus pari opera,qua Adam ex limo terræ plaſmauit,Euam quoque ex ſimili argilla cõdere: poterat eos ſeparatim formatos(quemadmodum cætera animantia) propagationis gratia iungere, poterat coniugij leges dare: ſed ſic res myſterio vacaſſet, nec Adam & Eua fuiſſent forma & figura futurarum nuptiarum Chriſti & eccleſiæ. Iam & ipſum Adam in hanc myſterij rationem potiſsimum reſpexiſſe non ſolum Apoſtolus docet, ſed & res ipſa planè oſtẽdit. Quid enim putas eſt, quòd Adam ad primum Euæ conſpectum,verba(quæ ſuperius retulimus) protulit,quibus patri & matri præferebat vxorem, quum ipſe neque patrem habuiſſet,neque matrem? Quid quòd,quamuis graui ac profundo ſomno ſoporatus, ſeu(vt alia habet æditio) extaſi correptus ſit,tamen non clàm illo fuit quod factum eſt?quod ea verba manifeſte comprobant, cum ait, Hoc nunc os ex oſsibus meis,& caro de carne mea.quæ ſatis indicant etſi occluſos habuerit ſenſus corporis, mente tamen vigilauerit, in tempora olim poſt multa ſecula futura reſpiciens. Quid quòd cum impoſuiſſet cunctis animantibus nomina(nulli tamen nomen cognatum hominis vocabulo) ſoli tandem Euæ, in qua ſimilitudinem ſuam recognoſcebat, vocabulum à ſuo nomine deductum dederit, dicens: Hæc vocabitur virago, quia de viro ſumpta eſt? quod in Hebræa lingua manifeſtam habet nominis etymologiam: Vir enim hebraicè Is, & mulier Iſſa vocatur. Quid ergo hoc verborum inuolucro aliud vaticinatus eſt Adam, niſi quandoque fore, vt Chriſtus in orbem

Cõiugium Adæ & Euæ grande myſteriũ.

Gene.1

Adam myſterij non ignar⁹ fuit. Ephe.5 Gene.2

Ibidem.

Ibidem.

Adam ſoli Euæ vocabulum ſuo nomini cognatũ indidit.

Myſterij latẽtis breuis explicatio

Symbolũ Nicenum. Philip. 2 bem terrarũ prodeat? qui licet Deo esset æqualis, homousios patri, semetipsum tamen exinaniret, ac veluti relicto patre, nostri causa formã serui acciperet, in similitudine hominum constitutus, & figura repertus vt homo, fieret obediens vsque ad soporem mortis: idque eam tantum ob causam, quo Deus pater de latere eius sanguinem & aquam educeret, ex quibus ipsi non reperienti aliunde adiutorium simile sibi, de ossibus & carne eius vxorem ecclesiam ædificaret, de ipsius etiam nomine nuncupandam, nimirum à Christo ecclesiam Christianam, atque adeò ipsi Christo vniendam, vt iam Christus & ecclesia non duo, sed vna caro recte dicantur, vtque ea quæ prophetico spiritu de hominis gloria Dauid cecinit, tandem in Christo & ecclesia, tanquam in vnum hominem coagmentatis, compleretur: quod fieri nõ posset, si aliunde quàm ex ipsius Christi latere ecclesia sumeretur. fit autem tum, quum Deus eandem vsque ad consummationem seculi ex Christi filij sui latere ædificare non desinit, donec occurramus omnes in vnitatem fidei & agnitionẽ filij Dei, in virum perfectum in mensuram plenitudinis Christi. In quod mysterium diuinissimus Paulus intuens, cum passim alibi, tum in Epistola ad Ephesios (quæ propriè in explicationem tanti arcani in primis nostris parentibus olim repræsentati scripta videtur) ecclesiam corpus & plenitudinem Christi appellat, in ipso conuiuificatam & conresuscitatam, simul etiam in ipso in cœlestibus consedentem. Ex his itaque omnibus (vt vnde digressi sumus reuertamur) colliquescit, matrimonium non vulgari, sed mystica omnino ratione, nõ quolibet, sed singulari quodam modo (quem scriptura refert) à Deo in paradiso institutum fuisse, nimirum vt sacramentum esset arctissimæ illius vnionis in Christo & ecclesia futuræ, quod diuus Paulus in iam citata Epistola ad Ephes. cap. v. grauissimè commonstrat.

Acto. 11 Ephe. 5 Psal. 8 Ephe. 4 Ephe. 1

Etiam gentes agnouerunt matrimoniũ rem sanctã esse.

QVanquam autem omnes istæ causæ institutionis matrimonij simul acceptæ, populo Dei tantum, etsi non pariter omnibus, cognitæ fuerint, negari tamen non potest, etiam ipsas Gentes idololatras lege quadam naturæ menti diuinitus insita percepisse, matrimoniũ rem quandam sanctam esse, ac maiorem quàm vt humanum inuentum æstimandum sit. Intelligit enim ratio, vagos concubitus contra naturam esse, intelligit stupra & adulteria, inhonesta ac puniendа

nienda esse. Præterea castitatem, moderationem, ac verecundiam in voluptatibus corporis, hominis naturæ maximè conuenire. Proinde etsi gentes propriam matrimonij sanctitatem non viderent, quosdam tamen ex dictis matrimonij finibus ac bonis vtcunque viderunt, ac cum populo Dei communia habuerunt, eis à lege illa naturæ indicata, quæ & legibus tuebantur, & abutentes, grauissimis pœnis, de adulterijs, stupris & id genus reliquis vitijs æditis, coërcebant. Nec erat eis vulgaris matrimonij descriptio ignota, qua matrimonium describitur esse legitima maris & fœminæ coniunctio, & consortium omnis vitæ, diuini & humani iuris communicatio, indiuiduam vitæ consuetudinē retinens. Et quia non probauerunt Deum habere in notitia, quòd non agnoscerent dona Dei, sed sibi omnia tribuerent, ex re sacra rem fecerunt prophanam, adeò vt matrimonium iam non ex Dei, sed à moribus ac legibus cuiusque populi totum penderet: eoque talia erant apud alios legitima cōiugia, qualia haberētur alibi perabsurda. Quamobrem vt inficiari non possumus apud gentes fuisse matrimonia, tamen nemo non videt matrimonium apud eos propriè sacramentum non fuisse, aut saltem non habuisse sacramenti sanctitatem. Nam quæ tandem illius matrimonij sanctitas, quod licebat marito etiā nulla vel omnino improbabili causa rescindere? quemadmodum de Catone Romano legimus, qui vxorem non sterilitatis causa (quæ rationē aliquam apud Dei ignaros habere poterat) sed alterius etiam domum liberis impleturam repudiauit, ac alij ducendam tradidit.

Vide titulos iuris ciuilis de adulterijs & stupris.

Matrimonij descriptio etiam apud gentes.

Roma. I

Matrimonia quidē legitima apud gentes, sed matrimonij sacramentū non fuit.

August. de fide & operib. cap. 7

Cato Romanus.

APud Iudæos maior erat matrimonij sanctitas. Nam cum repromissionem venturi seminis ex Abraham & Dauid (in quo omnes gentes benedicerentur) accepissent, qui religiosiores inter eos erant, propagādi potissimum causa, nuptias copulabant, non victi libidine, sed ducti pietate, nō vt vxores in morbo desiderij, sicut gentes quæ ignorant Deum, sed magis in generandi opere socias haberent. Ergo Gentes nuptias externæ tantum honestatis causa, qua & fœdæ libidinis indecorū celarent, & liberos ordinato nō vago concubitu procrearent, contrahebāt: Iudæi verò non tantū honestatis, sed & pietatis causa. Nam cum scirent in semine Abrahæ benedicendas omnes gentes, non tantum officij, sed & pietatis erat, carnaliter filios propagare; religionis erat, sobolem propter

Matrimonia Iudæorū sanctiora quàm gentium.

Gene. 17

Psal. 131.

August. de bo. cōiug. cap. 13

Gētes cur contraxerint matrimonia.

Iudæi cur.

August. de bo. cōiug. cap. 19.

propter Christum quærere,nimirum ad genus eius secundum carnem ab omnibus alijs gentibus (Deo ita volente) distinguendum,cum & id ad prophetandũ Christum quammaximè valeret, quòd prænuntiabatur, ex quo etiam genere, & ex qua gente esset venturus. vnde sanctitatis erat propter populum Dei propagandum nuptijs vti, quòd per hunc populum & prophetaretur & nasceretur princeps & saluator omnium populorum. Sed dices: Si patribus veteris legis ratio primæ institutionis matrimonij non fuit incognita, si pietate suadente ducebant vxores, quî factum est, vt & omnium pientissimi, veluti Abraham, Iacob & Dauid, plures ducerent coniuges, cum tamen Adam diuino instinctu dixisset, Et erunt duo in carne vna? Item, quî factum est, vt permittente Mose, vxores repudiare atque alias dimissarum loco ducere possent Iudæi, cum tamen Adam eodem instinctu percitus, dixisset relinquendum esse patrem & matrem & adhærendum vxori, quæ esset os de ossibus, & caro de carne viri, atque adeò cum viro vna caro? Hîc ferè nihil habemus quod respondeamus, nisi quòd quemadmodum ædificatio Euæ ex latere Adæ, sic & verba illa protoplasti, salua semper historiæ veritate, planè mystica & prophetica fuerint, nõ in populo Iudaico, sed demum in venturo Christo & ecclesia complenda. Interea ergo dum Christus, ex eodẽ ad hoc peculiariter delecto populo expectaretur, dumq; velaretur adhuc propheticis sacramentis salutis nostræ mysterium, secreta Dei dispensatione patribus permissum est, plures vxores ducere, quo facto etsi vnionem illam verbis propheticis designatam non exprimerent, ad eam tamen pulchrè præludebant. Nam cùm hoc ageretur, vt significaretur olim in Christo Synagogam simul & Gentium multitudinem veluti in vnum corpus esse iungendas, & demũ in ipso Christo verè complendum, quod Adam prophetico spiritu prædixerat: idcirco factum est (Deo ita disponente) vt huius mysterij designandi gratia liceret vni viro plures vxores ducere, vicissim verò vnam fœminam pluribus viris nubere non liceret. duobus enim seu pluribus maritis viuis nullam legimus seruisse sanctarũ. Plures autem fœminas vni viro legimus coniunctas, dum scilicet ratio temporis suaderet, & Gentis illius societas permitteret, cuius generatio nuntia futurorum erat, ac ad propheticam dispensationẽ pertinebat. Quid ergo est quòd vnus plures

[Margin notes: Michææ.5 / Matth.2 / August.de bo. cõiug. cap.9 / De monogamia Iudæorũ, obiectio. / Abraham, Iacob, Dauid, polygami. / Gene.2 / Obiectio de repudio Iudæis permisso. / Deute.14 / Gene.2 / Dilutio. / Verba Adæ nõ sunt ad literam exigẽda in patrib⁹ veteris legis. / August.de bo. coniu. cap.16.17 / 1.Corin.13 / Galat.3 / Gene.2 / Aug. ibidẽ cap.16]

plures ducit, nisi quòd vnus est Christus, qui synagogã & Gentium multitudinem olim longissimè dissitas, sibi cùm aduenisset copulans, ac propheticũ mysterium adimplens, in vnam ecclesiam redegit? Quid est quòd vicissim vna non nubit pluribus, nisi quòd ecclesia plusquam vni viro, hoc est Christo, nubere nõ præsumit? Hinc enim stomachatur Paulus, & delitigat cum Corinthiorum ecclesia, quòd se in plures viros videretur diuidere, quòd vnusquisque eorum diceret: Ego quidem sum Pauli, Ego autem Apollo, Ego verò Cephæ, Ego autem Christi. Nunquid (inquit) diuisus est Christus? & Christus præmonuit venturos multos, sed nequaquam audiẽdos, qui dicerent: Ego sum Christus. Itẽ: Ecce hic est Christus, ecce illic. Christus ergo vnus & singularis est, quemadmodũ apud Hebræos maritus: Gentes vero (quemadmodũ vxores Hebræorum) multæ, sed tamen vni Christo copulandæ, & in Christo vnum futuræ, quemadmodum dixit Apostolus: Despõdi enim vos vni viro virginem castam exhibere Christo. Et iterũ: Sicut enim vnum corpus est & membra habet multa, omnia autem membra corporis cum sunt multa, vnũ tamen corpus sunt: ita & Christus. Etenim in vno spiritu omnes nos in vnum corpus baptizati sumus, siue Iudæi, siue Gentiles, siue serui, siue liberi, & omnes in vno spiritu potati sumus.

Quid significabat monogamia patrum. *1.Cor.11* *1.Cor.1* *Matth.24* *Marci 13.* *Lucæ 17.* *2.Cor.11* *Ephe.2.* *2.Corin.12* *1.Cor.12* *Ibidem.*

EX quibus facile intelligis, patrum polygamiam verbis Adam mysticis magis seruire quàm repugnare. Nõ enim vt quarundam gentium polygamia in solam pluralitatem vxorum (quàm libidinis cumulandæ, ac multiplicandæ tantum causa adhibebant) sed magis in Christi & ecclesiæ (cui præludebat) monogamiã respiciebat, ac futurum designabat, vt quandoq; diuersissimi populi vni Christo subditi, vnam ecclesiam constituerent, cuius arctissima vnione prophetia protoplasti tandem adimpleta consummaretur. Atque hæc se sic habere nemo nõ intelligit, qui saltem animaduertere velit, in patrum polygamia plures vxores, non indiscriminatim hanc coniunctionem, sed magis vnam ex eis synagogam, alteram verò quampiã ecclesiam ex gẽtibus significasse: id quod Abrahæ, Iacob, & Dauid cõnubia cõmonstrant, cum catholicis scriptoribus omnibus, tũ & Apostolo testibus. Liquet igitur patres polygamos in nuptiarũ mysterium adeò nihil peccasse, vt magis illius significationi olim adimplẽdæ suffragati videantur.

Patrũ polygamia non repugnat verbis Adæ mysticis. *Ephe.2.5* *Galat.3.* *Galat.4*

Patrũ polygamia nõ fuit naturali rationi contraria.

CAeterum nec naturæ contrariam fuiſſe patrum polygamiam, conſtat. Nam occulta lege naturæ ita cõparatum eſt, vt quæ principantur, ſingularitatem ament: quæ autem ſubdita ſunt, nõ ſemper ſingula ſingulis, ſed ſi ratio naturalis vel ſocialis admittit, etiã plura vni, non ſine decore ſubdantur, quemadmodũ plures ſerui vni domino rectè ſubduntur, vnus verò ſeruus duobus dominis cõmodè ſeruire nõ poteſt. Itaq; cum in nuptijs vir principãtis, mulier ſubditi vicem gerant, contra naturam nuptiarum non eſt, vnum virũ plures ducere: ſed vnam pluribus viris nubere, planè contra naturalem rationem eſſe, quis nõ videt? Plures enim fœminæ ab vno viro fœtari poſſunt, vna verò à pluribus non poteſt. Proindeque haud abſurdè dixerimus, per illius temporis connubia non ſolum illam Chriſti & eccleſiæ coniunctionem, ſed & animarum cum Deo copulationẽ eſſe ſignificatam. Non eſt enim verus Deus animarum niſi vnus, nec poteſt vna anima pluſquàm vni Deo ſpiritualiter nubere. tametſi enim vna anima per multos falſos deos fornicari poſsit, fœcundari tamen non poteſt: plures verò animæ vni Deo rectè ſubduntur.

Auguſt. de bo. cõiug. cap. 16

Matth. 6

Auguſt. in loco iam citato.

Deute. 6

2. Cor. 11

Veteres prçtulerũt Abrahã & Iacob polygamos noſtris monogamis, atq; adeo continentibus.

QVæ cum ita ſunt, nempe patrum polygamiam neq; cum natura pugnaſſe, neq; myſterio ſui tẽporis defuiſſe, ſed magis ſeruiſſe, mirandũ non eſt, quòd catholici ſcriptores auſi ſint aliquot ex patribus polygamis, noſtris monogamis, imò & continentibus anteferre, nimirũ perſonas perſonis, non virtutem virtuti comparantes. nemo enim dubitat continentiã matrimonio excellentiorem, ac longè præſtãtiorem eſſe, ſed perſonã Abrahæ polygami, multis apud nos etiã continentiam ſolenniter profeſsis ac cœlibem vitam ducentibus, anteferendã eſſe quis auſit dubitare? Nam cum perſonas perſonis conferimus, non externũ opus, ſed animi propoſitũ, ſeu vt Auguſtinus vocat, animi habitũ reſpicimus, in quo virtus ipſa potius quàm in opere conſiſtit. Habitus enim eſt, quo aliquid agitur cum opus eſt: cum autẽ non agitur, poteſt agi, ſed non eſt opus. In habitu animi virtus ſemper eſſe debet: in opere autẽ, pro rerum & temporũ opportunitate. Iam ſi habitum virtutis continentiæ in Abraham licet polygamo cõtemSpleris, planè fatebere continentiæ virtutẽ in eo fuiſſe permaximam, quam & nuptijs prætuliſſet, & cum gaudio ſuſcepiſſet, ſi ei optio talis data fuiſſet, qualis reuelato nouo teſtamento

Auguſt. de bo. cõiug. cap. 20. & ſequen.

Aliud eſt habit⁹ virtutis, aliud externum opus.

Habit⁹ qd.

Abraham propoſito continentiſsim⁹ atque etiam

mento data eſt, dicente Domino: Qui poteſt capere, capiat. Satis enim apparet, quàm potuerit Abraham, ſi ratio temporis permiſiſſet, propter regnum cœlorum à nuptijs continere, qui vnicum prolis pignus (propter quod nuptiæ charæ ſunt) potuit intrepidus immolare propter regnum cœlorum. Ad eandem rationem patres, quos Moſi lex ætatem patriarcharum ſubſequens, inuenit, (qua maledictus pronuntiatus eſt qui non excitaret ſemen in Iſraël) continentes fuerunt. nam qui diligenter intentus legit, quomodo coniugibus vtebantur, reperiet planè, eos caſtius habuiſſe plures quàm nũc quilibet eorum vnam habet: quibus quid ſecundũ veniam permittat Apoſtolus, videmus, nimirum vt quiſque eorum propter fornicationem vxorem ſuam habeat, & vnaquæque ſuum virum: ac præterea vult ne inuicem fraudent, niſi fortè ex conſenſu, ſed ſtatim pòſt reuertantur in idipſum, ne tentet eos ſathanas propter incontinentiam eorum. At illi vxores tametſi plures, non propter fornicationem vitandam, ſed tantum cauſa propagandæ prolis habebant, cum hanc propagationem temporum diſpenſatio omnino requireret ac poſtularet. Atq; hinc etiam fit vt beatus Auguſtinus, quod ad habitum virtutis attinet, audeat pronuntiare, non impar eſſe meritum continentiæ in Abraham qui filios generauit, & in Ioanne qui nullas expertus eſt nuptias, quemadmodum non eſt impar meritum patientiæ in Petro qui paſſus eſt, & in Ioanne qui paſſus non eſt, paſſurus tamen non minus libenter, quàm Petrus ſi Deus voluiſſet, & res ipſa popoſciſſet. Igitur ipſius Auguſtini ſententia, & Ioannis cœlibatus, & Abrahæ connubium, pro temporum diſtributione Chriſto militarunt: ſed continentiam Ioannes & in habitu & in opere, Abraham verò in ſolo habitu habebat. Proindéque Hieronymus ait: Quis ignorat ſub alia diſpenſatione Dei omnes retro ſanctos eiuſdem fuiſſe meriti, cuius nunc Chriſtiani ſunt? Quomodo Abraham antè placuit in coniugio, ſic nunc virgines placent in caſtitate. ſeruiuit ille legi & tempori ſuo, ſeruiamus nos legi & tempori noſtro, in quos fines ſeculorum deuenerunt. Sed hactenus de patrum polygamia quæ non ſolum erat ſine culpa, ſed & meritum habebat, ſaltem in Abraham ac reliquis patribus, qui Abrahæ exemplo ex fide (quæ ſola opera noſtra diſcernit) viuebant.

[Margin notes: opere, ſi ratio tempo ris ſui per miſiſſet. / Matth. 19 / Gene. 22 / 1. Corin. 7 / Auguſt. de bo. cõiug. cap. 21 / Par meritũ. Abrahæ polygami & Ioannis virginis. / Aliud habitus. Aliud opus. / Hieronym᷒ 32. q. 3 / Roma. 3 / Auguſt. de bo. cõiug. cap. 8]

Diuortiũ aliã habet quàm polygamia rationem.

VErum diuortium Iudæi à Mose permissum longe aliam quàm polygamia habet rationem. Nam illud & cum mysterio & cum ratione seu natura matrimonij propè pugnare videtur. Vnde Christus diuortiũ ab omni culpa non excusat, nec vt rem bonã probat, sed tantum indultam ac permissam fatetur ob duritiã populi: alioqui vxores suas animo suo non satis cõmodas interfecturi, cum ab initio alia fuerit matrimonij institutio. Vnde in tota scriptura nõ facile reperias vllũ ex sanctis patribus, vxorẽ quam semel duxisset repudiasse. Habes nunc vtcunq; Iudaici matrimonij rationem.

Diuortiũ Iudęorum non vacat culpa.
Matth. 10
Chryso. in Matthæũ.

De mrĩmonio Christiano.

IAm de matrimonio Christiano videndum est, & in primis quid habeat cum Ethnico & Iudaico commune. Deinde, quibus rationibus differat & quibus præcellat. Itaque hoc habet matrimonium apud omnes populos, & Gentes, & Iudæos, & Christianos commune, quòd legitima quædam maris & fœminæ cõiunctio est, quòd mutuo magis consensu contrahitur, quàm concubitu, quòd mutuæ societatis ac familiaritatis, quòd prolis suscipiendæ, quòd denique fœditatis vagi concubitus vitandæ gratia initur. Cæterùm, Iudaicum matrimonium ante aduentum Christi cum Christiano matrimonio hoc commune habebat, quòd non tantũ ob causas prædictas, sed & pietatis contẽplatione contrahebatur. Verùm hoc solo ab vtrisq;, tam Ethnico quàm Iudaico, matrimonium distat Christianum, quòd est nouæ legis sacramentum, gratiam conferens ijs qui id ritè auspicantur. Et eatenus præter gratiam quam confert, pleraque habet singularia. Nam in primis non permittit polygamiam. Secundo prohibet diuortium ex omni causa, præterquam ex causa fornicationis, ex qua tamẽ non aliam quàm corporalem, non autem sacramentalem separationem concedit. In quo fanatici Anabaptistæ, ac plerique hæretici, qui sacramenti huius virtutem ignorant, miserè hallucinantur.

Legitimũ matrimoniũ apud oẽs gẽtes.
Cõmunia Iudaici & Christiani matrimonij.
Quo differt Christianũ matrimoniũ à nuptijs aliorũ populorum.
Matth. 19
Error anabaptistarũ & hæreticorum.

QVæ res vt clarior fiat, eiuscemodi quæstio nobis mouenda est: Fueritne matrimonium apud Iudæos sacramentum? Et vt fuerit sacramentum, quî fiat vt Christianum matrimoniũ ratione sacramenti ab isto discernatur? Respondemus, Matrimonium apud Iudæos sacramentum fuisse, quemadmodum alia quoq; veteris legis ceremoniæ ac mysteria futurorum nuntia & significatiua, Iudæorum sacramenta fuerũt.

Quæstio, an matrimoniũ fuerit apud iudęos sacramentum.
Dilutio.

fuerunt. Vnde non dißimili, sed eadem planè ratione matrimonium Iudaicum à Christiano discerni constat, qua cætera illa Iudaica à Christianis sacramẽtis discernuntur: quę in hoc sita est, quòd Iudaica illa, id quod repræsentabãt, iam in Christo futurũ figurabant: erant enim vmbra futurorum. Christiana verò idipsum quod repræsentãt, iam in Christo adimpletũ signant, nec tantum (vti illa) signant, sed & ritè accipiẽtes virtute spiritus aßistente sanctificãt & mundant. Interim tamen non negamus sacramenta veteris legis, veluti circuncisionem & cætera similia, patribus profuisse, sed nõ virtute sacramẽtis indita, verum solam per fidem venturi Christi, in sacramentis illis significati. Ergo quemadmodum transitus maris rubri baptismũ significabat, & manna Eucharistiã: sic matrimoniũ Iudaicum, vnionem Christi & ecclesiæ designabat futuram, quam Christianum designat impletam, diuersa tamen (quod ad Iudaicam polygamiã attinet) ratione. Nam sicut sacramẽtum pluralium nuptiarum significauit vnionem synagogæ & ecclesiæ ex gentibus, in Christo, seu futuram multitudinẽ Deo subiectam in terrenis omnibus gentibus, sic sacramentũ singularium nuptiarum nostri temporis, significat vnionem illam iam esse in Christo & ecclesia adimpletam & quotidie adimpleri, seu etiam vnitatem omnium nostrorũ subiectam Deo, futuram in vna cœlesti ciuitate. Vnde non sine magna ratione Paulus apostolus, etsi declarasset nuptias non esse peccatũ, cum dixit: Si acceperis vxorem, nõ peccasti: & si nupserit virgo, non peccat: quod vult, faciat: non peccat, si nubat: vetuit tamen, ne ordinaretur quispiam in episcopum, qui non esset vnius vxoris vir. Quod acutius intellexerunt, qui nec eum qui catechumenus, vel paganus alteram habuerit, etsi post Christianismum auspicatum, vnam tantum atque virginem duxerit, ordinandum censuerunt. De sacramẽto enim agitur, non de peccato. Vnde quamuis in baptismo omnia peccata dimittantur, & rectè visum sit, eum qui plures temporum successu habuisset vxores, peccatum nullum commisisse, tamen quia normam quandam sacramenti amisit, non ad vitæ bonæ meritum, sed ad ordinationis ecclesiasticæ signaculum necessariũ, antistes esse prohibebatur. Antistes enim ecclesiæ, quẽ Paulus vult tantum vnius vxoris virum, significat, ex omnibus gentibus vnitatem vni viro Christo subditam.

Quo discernatur matrimoniũ Iudaicum à nostro.

Quo pacto sacramẽta veteris legis patribus ꝓfuerint.

Roma. 3
1. Cor. 10
Ephe. 5
August. de bo. cõiug. cap. 13

August. de bo. cõiug. cap. 18

Refelluntur qui matrimoniũ negãt omnino sacramentum.

QVæ omnia nobis cõtemplantibus, non possumus non demirari, quosdam eo dementiæ venisse, vt ausi fuerint matrimonium ex sacramentorũ numero impudenter secernere ac remouere, quod tamen cõstat propterea institutum esse, vt esset veteris testaměti patribus futuræ, nobis verò præsentis Christi & ecclesiæ lõge sanctissimæ vnionis expressissimum signum, habens etiam in lege noua vti cætera sacramenta, gratiam certò assistentem: idque in primis diuo Paulo in loco, quem suprà attigimus, deinde omnibus orthodoxis patribus & Grææ & Latinæ ecclesiæ vno ore cõtestantibus. Quæ omnia ex sequentibus manifesta ac perspicua fiět. Hic tantum prælibasse suffecerit, Paulum apertè pronuntiare, matrimonium sacramentum esse: Sacramentum (inquit) hoc magnũ est. Ego autem dico in Christo & ecclesia. Nam tametsi quidam sint qui sensum Paulinum, quem ecclesia in hisce verbis intelligit adducto quodam glossemate eludere moliantur, nihil tamen efficiunt. Nam quòd contendunt Apostolum hisce verbis (Sacramentum hoc magnum est, Ego autem dico in Christo & ecclesia) voluisse sacramentum matrimonio viri & vxoris adimere, & in mysticam illam vnionem Christi & ecclesiæ omnino transferre, quasi hoc sensisset Paulus, & sic voluisset accipi, vt hoc sacramentum magnum esset duntaxat in Christo & ecclesia, neque pertineret quicquam ad viri & vxoris matrimonia: id quàm & verbis & sententiæ Paulinæ repugnet, quis non videt? Paulus enim ad verba illa protoplasti (Propter hoc relinquet homo patrem & matrem suàm, & adhærebit vxori suæ, & erunt duo in carne vna) statim subintulit: Sacramentum hoc magnum est, Ego autem dico in Christo & ecclesia. Iam quum & Apostolus doceat, & omnes doctores sancti confirment, verba illa protoplasti fuisse vaticinium de Christo & ecclesia: deinde cum Christus doceat, & is ipse Pauli locus quem tractamus, manifestè declaret, eadem verba non tantum ad hanc mysticam vnionem, sed & ad ipsum matrimonium pertinere, ac sic ab Adam prolata fuisse vt eadem & in id quod agebatur, & in id quod prænuntiabatur, hoc est, & in hominum coniugium, & Christi cum ecclesia copulam competerent, omnino perspicuum euadit, Paulum hisce verbis, Sacramentum hoc magnum est, ego autem dico in Christo & ecclesia (quæ immediatè verbis

Ephe. 5
Ambr. ibidem.
Aug. in locis innumeris.
Chrysost.

Vanũ commentũ aduersariorum.

Refellitur vanũ glossema.
Ephe. 5

Matth. 19
Ephe. 5
Intellect⁹ verborũ, ꝓpter hoc relinquet homo pat. &c.

protoplasti subiunxit) nihil aliud significare voluisse, quàm quòd matrimonium, hoc est, illa coniunctio viri & mulieris, quæ fiebat Deo copulante, sanctißimæ illius coniunctionis, qua Christus coniungitur cum ecclesia, sacramẽtum (hoc est, sacrum signum) esset: alioqui hæc Pauli verba ad verba protoplasti nequaquam responderent. Quin si quis vel grammaticum sensum diligẽter expendat, videbit Pauli verba à glossemate aduersariorum longißimè distare. Nam Paulus quiddam videt in verbis protoplasti quod sit sacramentũ. Hoc (inquit) sacramentum magnũ est. Quod est autem hoc sacramentum, in verbis superioribus celatum, quod magnum est in Christo & ecclesia? Certè Christus & ecclesia id esse non potest. Nam absurdè sequeretur, Hoc (id est, Christus) & ecclesia est magnum sacramentum in Christo & ecclesia: nemo enim sic loquitur. Nec idem propriè est sacramẽtum suijpsius. necesse est igitur vt id sacramentum quod dicit esse magnũ in Christo & ecclesia, sit illa coniunctio viri cum coniuge, quam verba protoplasti citra omnem controuersiam apertè commemorant, etsi interim mystica sint. Quo concesso, necesse erit (cogentibus nimirum verbis Paulinis) coniugium pro sacramento suscipere, præsertim si constabit, in ipso (cum in domino, hoc est, religiose & piè contrahitur) gratiam conferri: siquidem inter omnes conuenit hoc sacramentum esse nouæ legis, quod est sacrum signum seu visibilis forma inuisibilis gratiæ Dei, verbo constans & elemento. Superest itaq;, vt & verbum & elemẽtum huius sacramenti indicemus, & gratiam insuper in eo conferri demonstremus.

Sẽsus grãmaticus.

VErbum itaque huius sacramenti, quo accedente ad elementum, fit sacramentum, id nimirum est, quo ambo mas & fœmina (quum pietatis respectu quæ in Deũ est, sibi mutuo fidem coniugalem dant accipiuntq;) non quouis modo, sed in Dei nomine coniunguntur ac copulãtur. Interim nihil refert, qua lingua, an Latina, an vernacula, an qualibet alia, & quibus dictionibus hoc verbum exprimatur, modò id clarè & exertè significetur, nempe præsentes marem & fœminam in se mutuo consentientes, seseq; in coniuges accipientes, in Dei nomine, seu in nomine patris & filij & spiritus sancti copulari. Est autem tale verbum, Christi verbis vti, validißima ac firmißima basi, subnixum, cum inquit:

Verbũ huius sacramenti.

Quos deús coniunxit, homó non separet. Quibus sanè verbis sacramentum matrimonij nouæ legis firmissimè stabilitur, & Christianorum coniugia ab omnium aliarum gentium connubijs separãtur. Verbũ profectò admirabile, quod nemo potuisset effari, præter verbum quod caro factum est. Quo in primis ostenditur quòd quicunq; pietatis respectu legitimo coniugio copulantur, eos non temerè, neq; humanis tantum ceremonijs, sed ipso Deo inuisibiliter assistẽte & insensibiliter cooperante coniungi, atq; etiam deum non solum interesse, sed & præesse suo (hoc est, pietatis respectu contracto) coniugio. Deinde eodem Christi verbo principalis res seu vis Christiani matrimonij declaratur, quæ est indissolubilis firmitas fœderis, seu vinculi cõiugalis, insigni Dei gratia redimita. Nam si Deus coniuges sic nectit ac copulat, vt nulli hominum potestas sit eos separandi, omnino consequens est, vt eisdem à se coniunctis cõiugibus etiam eam gratiam impertiatur, qua sibi hoc mutuo atque inuiolabili fœdere per pium ac castum amorem perpetuò cohærere, seque mutuo ad eum modũ, quo Christus ecclesiam pro suo modulo cõplecti ac diligere possint, ab omni immunditia alieni. Quamobrem catholici (vt suprà diximus) sciunt magnum esse sacramentum, duos esse in carne vna, hoc est, duos, Deo iungente, in vnam carnem constringi, nectiq;, non secus quàm Christus & ecclesia, indissolubili affectus & naturæ communione, vna & caro & corpus efficiuntur. Hæc sacra coniunctio diuortiũ olim Iudæis ob cordis duritiam à Moyse permissum prohibet, & pluralitatẽ vxorum patribus olim licitam, tollit. Nec alibi quàm in ciuitate Dei nostri, in monte sancto eius, talis est causa cum vxore: hoc est, sola ecclesia sacramentum matrimonij nouit ac colit. Iudæi, ethnici & hæretici, qui matrimonium nouæ legis sacramentum vel ignorant, vel de numero sacramentorum temerè proscindũt, ij & Repudia permittunt, & polygamiam licitam ducũt, quos Christus, casti matrimonij author, stabilitor, tutor, ac defensor, sua voce pari cẽsura damnat ac inuoluit. Qui interrogãtibus, si liceat homini dimittere vxorem suam quacunque ex causa, respondit: Non legistis, quia qui fecit hominem ab initio, masculum & fœminam fecit eos? & dixit: Propter hoc dimittet homo patrem & matrem, & adhærebit vxori suæ, & erunt duo in carne vna. Itaque non sunt duo, sed vna caro.

Matth. 19.
Christianorũ matrimonia verbo Christi stabiliũtur & sanctificantur.
Ioan. 1.
De' nõ solũ interest sed & præest pijs cõiugijs.
Grã quam de' cõfert in sacramẽto.
Ephe. 5.
Ratio sacramenti nõ permittit Christianis cõiugibus diuortiũ, neque polygamiam.
August. de de bo. coniu. contra. Iouin. c. 7.
Matth. 19.
Gene. 1. 2.

caro. Quod ergo Deus coniunxit, homo non separet. Et rursus, interrogātibus, cur ergo Moyses mandaret dari libellum repudij & dimittere: Respondit, Quoniam Moyses ad duritiam cordis Iudæorum permisit eis dimittere vxores suas, ab initio autem non fuit sic: Quamobrem (inquit) quicunq; dimiserit vxorem suam, nisi ob fornicationem, & aliam duxerit, mœchatur: & qui dimissam duxerit, mœchatur. Quæ omnia vt exactius intelligantur, retinendū est quod suprà diximus, aliud esse, etiam apud Christianos, matrimonium, aliud matrimonij sacramentum: aliud esse verbum quo cōtrahitur matrimonium, aliud esse verbum quod efficit matrimonij sacramentum. Verba quibus matrimoniū apud omnes gentes, non tantum apud Christianos contrahitur, ea sunt, quibus mutuus consensus coniugum (quem de præsenti vocant) exprimitur. Consensus enim & voluntas, seu pactio coniugalis eorum, de quorum coniunctione agitur, vbiq; matrimoniū facit, qui solus si in nuptijs defuerit, cætera etiam cum ipso coitu celebrata frustrātur, quòd non coitus aut defloratio virginitatis coniugium faciat, sed consensus. Quamobrem cōiunx rectè vocatur ex prima despōsationis fide, etsi nullus cōcubitus, aut carnis commixtio interuenerit. Sed nō omne matrimoniū protinus est sacramentum, alioqui & matrimonium apud ethnicos, quod eiuscemodi mutuo consensu (non sine magna honestate & solennitate contrahebatur) sacramentum esse fatendum foret, id quod non temerè concedemus. Quin non facile nobis persuadebitur, matrimonia illa clandestina, quæ apud Christianos nedum ethnicos, mutuo quodā, sed impuro consensu, libidinis tantū explendæ, seu cuiusuis alterius damnabilis causæ gratia, sine vllo Dei respectu, seu in Deum fide, idq; pessimo exemplo & pręter ecclesiæ sententiam ac permissum contrahūtur, sacramentum esse. Aliud ergo verbū, quàm verbum meri consensus, requirendum erit, quo coniugium sacramentum efficiatur. Quod nos vt in cæteris, ita & in hoc sacramēto tale verbū esse putamus, cui fides in Deum accedit, nempe quòd accedens ad elementum, faciat sacramentū, non quia pronuntiatur, sed quia creditur. Vt planè dicamus quod sentimus, Non sufficit, vt matrimonium quod cōtrahitur, sit sacramētum, virum tantum accipere mulierem, & vicissim mulierem accipere virum in coniugem: sed necesse est ad sacra-

Matth. 19
Marc. 10.
Lucæ 16.
Aliud est matrimoniū, aliud matrimonij sacramentum.
Verba qb9 matrimonium contrahitur.
Amb. c. cū initiaf. 27. quæst. 2.
Chryoso. c. sufficiat. 27. q. 2.
August. de bo. coniu.
De matrimonijs clādestinis cēsura.
Verbum q̄ matrimoniū efficit sacramentum.
Augu. tractat. 80. in Ioan.

Sacramēti ratio ī quo consistat.

Fides accidere debet sacramēto

Patres veteris legis soli matrimonio religiose contracto sanctitatē tribuebant.

menti rationem, vt alter alteri religiose ac in Domino iungatur, non tanquam auspicaturi rem humanam, sed magis diuinam, quam non ipsi suis viribus, sed in ipsis sit operaturus ac effecturus deus. Quod fit, si in verbū Dei (quo hoc sacramentū firmatur ac stabilitur) respiciamus, ac fide credamus ea bona in non indignè auspicantibus matrimonij sacramentum effecturum Deum, quæ ipse verbis suis pollicetur, aut certe in coniugibus requirit. Quod tam verum est, vt nec patres veteris legis matrimonio (quod apud eos etiam sacramentum, sed illius legis erat) nullam sacramenti sanctitatem tribuendam putarent, nisi quod esset piè ac religiose sub Dei testimonio in fide ac timore Domini contractum. Id quod omnibus facile patere potest, qui matrimonia quæ vetus testamentum celebrat, expenderint. De matrimonio quod Deus ipse inter Adam & Euam copulauit, plura dicere nō est necesse. Cum ad tempora Noë vētum est, vides damnari nuptias, quas filij Dei cum filijs hominum sine vllo Dei respectu cōtrahebant. Nam sic habet scriptura: Videntes filij Dei filias hominum, quòd essent pulchræ, acceperunt sibi vxores ex omnibus quas elegerant. Dixitque Deus, Non permanebit spiritus meus in homine in æternum, quia caro est. Ad quam nuptiarum prophanationem Christus respexisse videtur, cum ait: Sicut enim erant in diebus Noë ante diluuium comedentes & bibentes, nubentes & nuptui tradentes, vsque in eum diem quo intrauit Noë in arcam, & non cognouerunt donec venit diluuium & tulit omnes, ita erit & aduētus filij hominis. Porrò hanc fuisse causam cur Iudæi ab alienigenis nuptijs ante legem abstinebant, post legem etiam abstinere iubebantur, facile potest æstimari. Abraham accepturus filio suo vxorem, vide quo spectarit. Non enim quærebat substantiam multam, non diuitias, non seruos, non multa agri iugera, non externæ venustatis formam (quæ mutuum consensum, sed fide vacuum in contrahendo matrimonio conciliare potuissent) sed in vnum illum authorem & conciliatorem casti matrimonij Deum, & in causam institutionis respiciens, mandatum seruo dat, ne filio suo Isaac de filiabus Chanaam idololatris ducat, sed profectus in Mesopotamiam, de cognatione ipsius Abrahæ Deum agnoscēte & timēte accipiat, atq; eam accipiat, non quam humanus affectus elegerit, sed quam deus filio suo

Gene.2. Gen.6. Matt.24. Gen.7. Abraham. Chryso. in Gene. homi.48. Gen.24.

præ

præparauit. Mandat præterea, ne filium suum Isaac reducat in Mesopotamiam, ac seruo hæsitanti quidnam ageret, si mulier secum venire nollet, omnem dubitationis scrupum eximit, idque facit fretus certa fiducia euenturæ repromissionis Dei. Ne reducas (inquit) filium meũ illuc, neque hoc opus erit tibi: dominus enim Deus cœli & terræ, qui tulit me de domo patris mei, & de terra natiuitatis meæ, qui loquutus est mihi & iurauit, dicens: Semini tuo dabo terram hanc, ipse mittet angelum suum coram te, & accipies inde vxorem filio meo. perinde atque si dicat: Certus sum illum qui mihi hoc annuntiauit, qui semen meum multiplicandũ promisit, qui tantam erga me declarauit benignitatem & curam, qui tantis beneficijs me prosecutus est, prioribus etiam illud additurum, vt mittat angelum suum ante te, qui præcedat te, & viam tuam in omnibus præparet, vxoremque filio meo asciscendam notam faciat, qua accepta, huc properè reuertaris. Vt verò seruus intelligeret quanto serio hæc mandarentur, & quàm nõ leuis res esset, quam agendam reciperet, patriarcha eum iuramento etiam astrinxit, deq; rerum omnium conditore ac casti matrimonij præparatore, (in quo tota sit fiducia collocanda) diligentissimè instruxit ac docuit, summum insuper nuptiarum bonum, quod in femore suo nouerat, signo declarauit. Nam cum seruum manum femori suo subdere iussit, vt de vxore, quæ filio suo esset ducenda, iuraret, idque per Deum cœli: quid aliud significabat, nisi in ea carne quæ ex illo femore originem duceret, adeoque ex coniugio illo filij sui, Deum cœli esse venturum? Eadem pietate Isaac quoque præditus, filio suo Iacob præcepit, ne acciperet coniugẽ de genere Chanaan, sed magis de cognatione sua, adiecta benedictione fiduciæ erga Deum plenissima. Deus (inquit) omnipotens, benedicat tibi, & crescere te faciat atque multiplicet, vt sis in turbas populorum, & det tibi benedictiones Abrahæ & semini tuo post te. Ad hæc, liber Tobiæ (vt cætera sanctorum veteris legis religiosorum matrimoniorum exempla recitare omittamus) disertè secernit matrimonia sanctorũ à matrimonijs prophanis: Sic enim loquitur Tobias ille iunior: Filij quippe sanctorum sumus, & non possumus ita coniungi sicut gentes quæ ignorãt Deum. Et rursus in verbum & finem sacramenti respiciens, Deum appellans: Domine Deus (inquit) patrum nostrorũ, tu scis quia non

Ibidem. | Conciliator religiosi matrimonij, Deus. | Gene. 12 | Non leuis res vxorẽ ducere. | Gene. 24 | August. de bon. nupt. cap. 19 | Summũ nuptiarũ bonũ Christ9. | Gene. 28 | Liber Tobiæ matrimonia sanctorũ à ꝓphanis diserte secernit. | Cap. 8 | Ibidem.

non luxuriæ causa accipio sororem meam coniugem, sed sola posteritatis dilectione, in qua benedicatur nomen tuum in secula seculorum. Et capite proximo testatur Angelus, coniugem bonam deberi viro timenti Deum. Raguel quoque Saræ pater, nō ignarus vnde matrimonij vis depēderet, plena erga Deum fiducia, dexteram filiæ suæ apprehendens, dexteræ Tobiæ tradidit, dicens: Deus Abraham & Deus Isaac & Deus Iacob vobiscum sit, & ipse coniungat vos, impleatq; benedictionem suam in vobis. Sed quid hæc tam multis attinet commemorare? cum passim Biblia Deum casti matrimonij conciliatorem pronuntient? Apud Solomonem Prouerbiorū decimo nono sic legimus: Domus & diuitiæ dantur à parentibus, à domino autem propriè vxor prudens. Et Ecclesiastici vicesimo-sexto: Pars bona mulier bona, in parte bona timētium Deum dabitur viro pro factis bonis. Psaltes quoq; viri timentis Deū præmia recensens, inter cætera ait: Vxor tua sicut vitis abundans in lateribus domus tuæ.

Ibidē ca.7 — Coniunx bona debita viro timēti Deū. — Raguel. Sara. — Ibidem. — Psal.127

IAm si hæc fuit apud patres veteris legis matrimonij ratio, vt non tantum requirerent verbum mutui consensus, sed & fiduciæ erga Deum significatiuum, quanto magis id obtinet in nouo testamēto, in quo Christus (restaurator omnium quæ sunt in cœlo & in terra) coniugiū non solum ad primam institutionem reuocauit, pristinæq; dignitati restituit, sed & amplioris gratiæ augmento sacrauit, quum scilicet in cruce obdormiscens, aqua & sanguine ex aperto latere profusis, sibi ecclesiam vxorem conderet, ac præordinatas illas ab æterno nuptias (quarū voluit nostras esse sacramentū) cōsummaret. Itaq; diuus Apostolus Paulus, quod Christiani ducunt vel nubunt, non simpliciter nubere, sed in domino nubere appellat: nimirum indicans, Christianos, domino mediāte iungi oportere, accedente fide quæ in verba Christi (quibus hoc sacramētum firmauit ac roborauit) respiciat. Quam fidem tanti etiam facit Apostolus, vt dicat propter virum fidelem vxorem infidelem, quam prius quàm ad Christum conuerteretur, duxisset, modò ei cohabitare consenserit, sanctificari. Hanc diuini verbi, matrimonium sanciētis, vim, is rectè intellexit, qui locum illum Gen. ij. (Immisit ergo dominus soporem in Adam) pertractans: Ecce, inquit, quia non vndecūq;, sed de costa viri fecit viro author coniugij Deus adiutoriū simile sibi, nunquid

Coloss.1 — Christus matrimonium suæ primæ dignitati restituit, atq; etiam ampliori gratia ornauit — Ioan.19 — Ephe.5 — Bernar. in sermo. de domina nostra. — 1.Cor.7 — Ibidem. — Rupertus abbas in Gene. li.2. cap.24

absque

absque iniuria factoris sui vir costam suam abijcere poterit? Si cæcus, si claudus, si vel paruo, vel grandi, vel torto naso, si fracto pede, vel manu, si gibbus, si lippus, vel quamlibet eiusmodi maculam habens, non accedet ad ministerium domini secundum mandatũ legis: quanto magis qui costam integram corpori violenter exemit vel abiecit, meritò ab altari, imò & à communione totius ecclesiæ, debet arceri? Etenim mox vt pro adiutorio huiusmodi, quilibet vir quamlibet mulierem assumpserit, mediante fide & testimonio eius, qui hanc mulierem ad hunc virum adduxit, nempe Euam ad Adam, costa eius est, os ex ossibus eius, & caro de carne eius est. Igitur si illam vltra reliquerit pro qualicunq; causa, excepta causa fornicationis, iam apud Deum vir non erit, nec pro integro corpore reputabitur, quia videlicet vna est costa mutilatũ. Costa (inquam) non qualicunque, sed bene ædificata, diminutum est corpus. Itidem & mulier si virum reliquerit, iam apud Deum in numero non erit, quia non corpus integrum vel tota caro, sed pars esse conuincitur ex lege cõditionis, quia de viro sumpta est. Hæc ille.

Leui.21 | Verbũ sacramẽti & vis eius. | Gene.2 | Matth.19 | Mar.10 | Gene.3

Ambrosius quoque ad latentem huius sacramenti vim respiciens, in caput septimum prioris ad Corinthios sic habet: Non debetur reuerentia cõiugij ei qui horret authorem coniugij. Non enim ratum est matrimonium, quod sine Dei deuotione est: ac propterea nõ est peccatum ei qui dimittitur propter Deum, si alij se iunxerit. Contumelia enim creatoris soluit ius matrimonij circa eum qui relinquitur, ne accusetur, alij copulatus. Infidelis autem discedens, & in Deum & in matrimonium peccare dinoscitur, quia noluit sub Dei deuotione habere coniugium. Itaque non est ei fides seruanda coniugij, qui ideò recessit, ne audiret authorẽ Christianorũ Deum esse coniugij. Nam si Esdras dimitti fecit vxores aut viros infideles, vt propitius fieret Deus, nec iratus, si alias ex genere suo acciperent, (non enim ita præceptum ijs est, vt dimissis istis, alias minime ducerent) quanto magis si infidelis discesserit, liberum habebit arbitrium, si voluerit nubere legis suæ viro? Illud enim non debet imputari matrimonium, quod extra legem Dei est: sed cum pòst cognoscit, & dolet se deliquisse, se emendat, vt veniam mereatur. Si autem ambo crediderint, per cogitationem Dei confirmant matrimonium. Hactenus

Amb. in c. 7. primæ ad Corint. | 1. Esdræ 9 | Nõ est propriè matrimoniũ qđ est extra legem Dei.

nus ille. Loquitur autem de matrimonio in infidelitate contracto, altero coniugum iam facto Christiano.

August. de bo. cõiug. Item de adulterinis ad Pollentium. Item libro de verbis domini. Matth. 19 1. Cor. 7

HAnc itaque diuinam huius sacramenti rationem beatus Augustinus propius contemplatus, non solum Christianorum matrimonia à cæterarum gentium connubijs separat, sed etiam verba Christi & apostoli sic interpretatus est, vt matrimonij sacramentum, quod inter Christianos ad contrahendum idoneos, piè ac religiose contractum est, ex nulla causa postea accedente (quod ad fœderis coniugalis vinculum attinet) dissolui posse adseueret. Et vt Christus ex sola causa fornicationis dimitti vxorem permiserit, non tamen aliam ducendi potestatem fecerit, sed secundum Pauli doctrinam oporteat virum illum aut reconciliari vxori, aut cœlibem, donec repudiata vixerit, permanere. Nam cum hoc Apostolus exertè doceat de vxore, cum ait: His qui matrimonio iuncti sunt, præcipio non ego, sed dominus, vxorem à viro non discedere: quòd si discesserit, manere innuptam, aut viro suo reconciliari: constet autem Apostolum loqui de vxore discedente, non ex quacunque, sed ex iusta causa, hoc est, fornicationis, quod alioqui non permitteret illi Apostolus contra præceptum domini, virum dimittere, & sic innuptam manere, ne sine causa à viro recedens, faciat eum mœchari: consequens est, vt vicissim vir dimittens vxorem, etiam ex causa fornicationis, eodem iure teneatur. Nam quod ad diuortium attinet, Paulus virum & vxorẽ paribus conditionibus astringit. Subdit enim: Et vir non dimittat vxorem. Quòd vero post hæc verba non repetat Apostolus expresſim de viro, quod iamiam dixit de muliere, non adijciens videlicet, virum discedentem aut cœlibem manere aut reconciliari vxori oportere, id ex Augustini sententia, non alia ratione factum est, quàm quòd similem formam in viro Apostolus intelligi voluerit, nempe vt eodem modo, si vir vxorem dimiserit (quod ex causa fornicationis tantum permittitur) tum aut manendum ei sit sine vxore, aut vt reconciliari se patiatur vxori.

Ibidem.

Quorundã rationes ꝓ diuortio expenduntur.

Verbũ reconciliari.

ET vt quidam vehementer vrgeant verbum reconciliari, quòd id non propriè competat in offensum, sed magis in offendentem, quasi Paulus de muliere non quæ ex iusta, sed ex nõ iusta causa à viro discesſit, intelligi debeat, necdum tamen videmus, an hoc ipso quod probandum recipiunt, satis

tis comprobent: nam tali mulieri qualem illi fingunt, nō permitteret Paulus corporalem separationem. Præterea, quid absurdi, si dicamus offensum offendenti, modo tamen offendentem culpæ pœnituerit, aut etiam si offensus offendentis opera carere non voluerit, aut etiam non potuerit, reconciliari oportere? Cæterum, qui verba Christi apud Matthæum, videlicet: Quicunque dimiserit vxorem suam, excepta fornicationis causa, facit eam mœchari: & qui dimissam duxerit, adulterium committit, sic intelligunt, vt non solum liceat marito vxorem adulteram dimittere, sed post dimissam, aliam etiam ducere, hi de suo, quod euangelium non habet, addunt, id quod ipsis non licet, quantumuis etiam in speciem æquis ac pulchris rationibus nitantur: siquidem non oportet ob priuatas querelas, aut etiam incommoditates peruerti euangelium Dei, quod apud Marcum & Lucam, dimittēti vxorem ius alteri se iungēdi indiscriminatim adimit. Nam Marci decimo legimus: Quicunque dimiserit vxorem suam, & alteram duxerit, adulterium committit super eam: & si vxor dimiserit virum suum, & alij nupserit, mœchatur. Itidem apud Lucam cap. xvj. Omnis qui dimittit vxorem suam, & alteram ducit, mœchatur: & qui dimissam à viro ducit, mœchatur. Cū ergo euangelium dicat omnem mœchari, qui dimissa vxore aliam ducit, quî ergo nos sumus, vt dicamus: Virum dimittentem vxorem, etsi ex causa fornicationis, & ducentem aliam, non mœchari? id quod Euangelium non dicit. Quinimo locus ille apud Matthæum, si ad eum sensum, quem illi fingunt, intelligi deberet, mœchus non esset qui dimissam ex causa fornicationis duxisset, quod tamen proculdubio falsum est. neque enim quisquam ita est absurdus, vt mœchū neget esse, qui duxerit eam, quam maritus ob causam fornicationis abiecit, cùm & eum esse mœchum Christus dicat, qui duxerit eam, quæ præter causam fornicationis abiecta est.

Loc⁹ Matthęi 19. expenditur. Vide Aug. de adul. cō iug. ad Pollentiū li. 1. Diuersa sunt, vxorem posse dimittere, & post dimissam aliam ducere posse.

August. de adulte. cō iug. lib. 1. cap. 9

Marci 10. Lucæ 16

SCimus veteres in hac re aliquātisper variasse. Scimus Origenem, Tertullianum, atque adeò Ambrosium Augustino opponi, maximè, quòd Ambrosius vir pari sanctimonia & doctrina præditus, aliud viro innocenti permitttat, quod adimit mulieri, nempe, vt viro innocenti, qui ex causa fornicationis seu adulterij vxorem repudiasset, licitum sit alteram ducere, mulieri quæ ex simili causa virum dimisisset,

Origenes homi. 7. in Matth. Tertul. cōtra Marti. lib. 4

alij

alij viro nubere non liceret. Alterutri vero coniugum, qui diuortio causam præbuisset, siue viro, siue mulieri, alteri matrimonio iungi ex eiusdem Ambr. sententia omnino interdictum sit. Hæc (inquam) atque alia multa ad aperiendam fenestram diuortijs, à quibusdam adferuntur, cum quibus in præsentiarum dissertare non est instituti nostri, quòd cuilibet pio ad tuendam vtrinque vinculi coniugalis perpetuam indissolubilitatem, ea meritò suffecerint, quæ Augustinus libro de sermone domini in monte, item libro de bono coniugali contra Iouinianum, libris quoque duobus quos de adulterinis coniugijs ad Pollentium, in hanc rem acutissimo quidem iudicio nostra sententia congessit. Et omnino is vir summa doctrina, nec minore pietate præditus, quiddã quod ipse testatur, in matrimonio vidit, quod maioris firmitatis sit, quàm vt vlla ratione quod ad ipsum vinculum attinet, dissolui possit, nempe verbum & rem sacraméti. Videmus (inquit) vinculum, seu fœdus illud coniugale (quæ est res sacramenti) tantum valere, vt tametsi causa procreandi colligetur, non tamen ea causa cessante soluatur: alioqui quis vxoré sterilem dimittere possit, & ducere, seu saltem superinducere eam, de qua filios haberet, quod Christianis non licet. Quem ergo non faciat intentum, quid sibi velit tanta firmitas vinculi cõiugalis? quod nequaquam tantum valere putandum est, nisi alicuius rei maioris ex hac infirma mortalitate hominũ quoddam sacramentum abhiberetur, quod licet deserentibus, atque adeò dissoluere cupientibus hominibus, nihilo secius tamen inconcussum illis remaneret ad pœnam. Qua de re interueniente diuortio, non aboletur illa confœderatio nuptialis, adeò vt etiam corporaliter separati coniuges maneant: cum illis vero adulterium committant, quibus fuerint etiam post repudium copulati: nec tamen nisi in ciuitate Dei nostri, in mõte sancto eius, talis est causa cum vxore. Hactenus ille. Et alibi: Manet (inquit) inter viuentes quoddam coniugale vinculum, quod nec separatio, nec cum altero copulatio possit auferre, sicut apostata anima de coniugio Christi recedens, etiam fide præstita sacramentum fidei non amittit, quod lauacro regenerationis accepit.

Cuius interpretationi & sententiæ, cùm Ecclesiæ Catholicæ calculus accesserit, idque non ex Augustini, sed ex Euangelica

Amb. sententia in Epist. 1. Cor. cap. 7

Diuortio fenestram aperientibus pietissimis ac doctissimis opponitur.

August. de sermo. domini ĩ mõte.

De bono coniu.

De adulterinis congijs.

De bo. con iu. cap. 7

Quid designet tanta firmitas vinculi cõiugalis.

Diuortiũ ex causa fornicationis nõ dissoluit vinculum coniugij.

In sola ecclesia mrimonij indissolubilitas.

August.

Aug. sentẽtiam ecclesiæ calculus approbauit.

& Apo

& Apostolica authoritate, per Augustinum rectè (vt Ecclesia indicauit) intellecta, frustrà in disceptationẽ reuocatur quod decisum est semel. Nam sic in Concilio Mileuitano cui Augustinus ipse interfuit, & quod Ecclesia recepit, constitutum legimus: Placuit vt secundum Euangelicã & Apostolicam disciplinam, neque dimissus ab vxore, neque dimissa à marito, alteri coiungãtur, sed ita maneant aut sibimet reconcilientur. quòd si contempserint, ad pœnitentiam redigantur. Tanto verò serio id ab eo Cõcilio constitutũ est, vt etiã patres operæpretiũ ducerent, petẽdam esse legem imperialem promulgari, qua idem fieri à Cæsare prohiberetur, ne quis quod Concilium ad regulam euangelicam expensum statuisset, temerè violaret. Et reuera iniuriam facit iudicio religiosissimæ synodi, qui semel iudicata ac rectè disposita reuoluere ac disputare contendit. Quòd si clarius testimonium requiris, inspice decreta Innocentij pontificis synchroni Augustini, qui ad Eugubinum capite sexto sic habet: De his etiam requisiuit dilectio tua, qui interueniente repudio alij se matrimonio copularunt, quos in vtraque parte adulteros esse manifestum est. Qui verò vel vxore viuẽte (quamuis dissociatum videatur esse coniugium) ad aliam copulam festinauerint, neque possunt adulteri nõ videri: intantũ, vt etiam hæ personæ quibus tales cõiuncti sunt, etiam ipsæ adulterium commisisse videantur secũdum id quod legimus in Euangelio: Qui dimiserit vxorẽ suam, & duxerit aliam, mœchatur. Similiter & qui dimissam duxerit, mœchatur: & ideò tales omnes à communione fidelium abstinendos. Hactenus ille.

Cõcil. Mileuitanũ. Ibidem. Vide quomodo cõptũ sit inuocari brachiũ seculare. Martianus Imp. in cõcil. Chalcedoneñ. Innocẽ. ad Eugubin. Matth. 10 Lucæ 16.

QVòd si dixeris, si hæc ita se habent, nempe, vt separato matrimonio, etiam ob causam fornicationis, neutri coniugum altero viuo, alij matrimonio iungi liceat? Certe dura est causa hominis cum vxore, & non expedit nubere. Nam aut recipienda & tenenda est adultera, quod scriptura abominari videtur, cum ait: Qui tenet adulterã, stultus & insipiens est, aut perpetuò abstinendum est, etiam continere non valenti. quod prohibet Apostolus, dicens: Si se non continent, nubant: melius est enim nubere quam vri: Respondemus, nos libẽter cõcedere, quod Christus ipse, & Paulus etiam adfirmãt, nõ esse rem leuis momẽti matrimonio iungi, & propterea bonũ esse homini si omnino extra matrimoniũ viuere

Obiectio. Deut. 24 1. Corin. 7 Dilutio. Matth. 19 1. Corin. 7

Dilutio. & continere poſsit. Sed quoniam nõ omnes capiunt verbum
Matth.19 hoc,qui continere non poteſt,ducat:at videat, vt in fide & ti-
1.Corin.7 more Domini talem ducat, ac taliter cum ducta viuat,ne ſit
Nõ eſt res neceſſe adulterij crimen in ea timere vel expectare. Verùm vt
leuis mo- res ſecus accidat,durum quidem eſſe fatemur vel adulterã reci
menti ma- pere,vel perpetuò continere:ſed tamen hanc conditionem le
trimoniũ uiorem facit ius optionis,quod Apoſtolus cõceſsit, nimirum
cõtrahere. vt vir vel contineat ſeſe ſi poſsit, vel ſi cõtinere non poſsit, ſe
Matth.19 mulieri per pœnitentiam correctæ recõciliari patiatur. Quid
1.Corin.7

Auguſt.de adulte.cõiug.ad Pollentium. — enim (vt Auguſtinus ait) tibi durum videtur, vt poſt adulterium reconcilietur vxor? Certè ſi fides adſit, durum non erit. Cur enim adhuc deputamus adulteros, quos credimus pœnitentia eſſe ſanatos? Et iterum: Non erit turpis, nec difficilis

Idem. — etiam poſt patrata & purgata adulteria reconciliatio coniugij,vbi per claues regni cœlorum nõ dubitatur fieri remiſsio peccatorum,non vt poſt viri diuortium adultera reuocetur, ſed vt poſt Chriſti conſortiũ adultera nõ vocetur. Quòd autẽ

Reſpondetur ad locum Deuter.24 — ſcriptura ſtultum vocat eum,qui adulteram tenet, de ea intelligendum eſt,quæ cum deliquerit, ne cogitat quidem de reſipiſcendo, ſed magis eligit in fornicatione ſua permanere: quam ſi vir retinere nõ dubitauerit, patronus turpitudinis & lenocinij reus videbitur. At eam peccatricem quæ pœnitentiam egerit,recipere non tantũ non turpe, ſed planè pium eſt & Chriſtiano homine dignum. Atq; hic debet parochorum cura ſolicita eſſe,nempe,vt correctos coniuges reconcilient, non vt ſeparatis ius faciant alijs ſe copulandi,quod eccleſia ex Euangelica & Apoſtolica traditione vetuit. Tantum de verbo huius ſacramenti & efficacia dictum ſuffecerit.

Chryſoſt. Gregori9.

Elemẽtum ſacramẽti. — ELementum huius ſacramenti,eſt illa exterior viri ac mulieris coniunctio, ſeu ille exterior geſtus & actus, quo coniuges in nomine domini copulantur, ac inter copulandũ profitentur,ſe poſthac duos in vna carne futuros, ſibiq; mutuo coniugalem fidẽ perpetuò ſeruaturos,cui cum ſexuum

Copula ſigni perfectio. — commixtio acceſſerit,tum demum perfectum huius ſacramenti elementum efficitur,quo expreſsim eius finis,virtus,& efficacia deſignantur. Quod vt clarè intelligas, conſtat,in ſacra-

Duę res ſacramenti matrimonij. — mento coniugij duo ſignari. Primum ſignatum,eſt arctiſsima illa coniunctio Chriſti & Eccleſiæ. Secundum,quod priori ſignato cohæret, eſt indiſſolubile illud & inuiolabile fidei ſeu

fœde

fœderis coniugalis vinculum, quod Deus per gratiam suam quam sacramento adhibet, in coniugibus nectit, & per mutuũ amorem & affectum, quem animis ipsorum immittit, cõtinet ac conseruat. Quæ duo, externa illa coniugij, carnali copula consummati facies, expreſsim repræsentat. In primis enim vnioné illam Christi & ecclesiæ designat, qua Christus ecclesiæ non tantũ spiritu & charitate, sed etiam natura per carnis susceptionem, veluti caput membris suis cohæret. Secundo, hoc elementum designat indissolubile illud cõiugale fœdus, simul & gratiam, quam Deus fœderis huius author & conciliator sacramento adhibet: qua accepta, per fidem coniuges perpetua dilectione animorum & corporũ cohærere, hoc est, & animos suos, & corpora à prohibita cõcupiscentia & illicita fornicatione continere, ac sancta & immaculata conseruare poſsint. Quod Paulus apertiſsimè in Ephes. capite quinto ostendit, vbi fideles coniuges grauiſsimè commonet, vt & in finem & rem sacraméti respicientes, gratiam mutuæ dilectionis (donum illud Dei) in seipsis resuscitent ac colant. Locus sic habet: Mulieres viris suis subditæ sint, sicut Domino: quoniam vir caput est mulieris, sicut Christus caput est ecclesiæ, ipse saluator corporis eius. Sed sicut ecclesia subiecta est Christo, ita & mulieres viris suis in omnibus. Viri, diligite vxores vestras, sicut & Christus dilexit ecclesiam, & semetipsum tradidit pro ea, vt illam sanctificaret, mundans eam lauacro aquæ in verbo vitæ, vt exhiberet ipse sibi gloriosam ecclesiam, non habentem maculam aut rugam, aut aliquid huiusmodi, sed vt sit sancta & immaculata. Ita & viri debẽt diligere vxores suas vt corpora sua. Qui suam vxorem diligit, seipsum diligit. Nemo enim vnquam carnem suam odio habuit, sed nutrit & fouet eam, sicut & Christus ecclesiam, quia membra sumus corporis eius, & de carne eius, & de oſsibus eius: propter hoc relinquet homo patrem suum & matrem suam, & adhærebit vxori suæ, & erunt duo in carne vna. Sacramentum hoc magnum est, ego autem dico in Christo & ecclesia. Hactenus Paulus.

Signi congruitas. Ephe. 5

Visibilis forma inuisibilis gratiæ.

Locus Ephes. 5. explicatur.

HIc vides, vt beatus Apostolus matrimonium docet vndique sacramentum esse. Docet enim, à Deo consecratum esse matrimonium, vt esset Christi cum Ecclesia, & spiritu & carne coniuncti, sacramentum, atque ideò virum

Apostolus docet matrimoniũ esse sacramentum.

Primo, qa signũ vnionis Christi & ecclesię.

comparat Christo, vxoré Ecclesiæ: virum caput esse dicit eius corporis, quod vnum facit cum fœmina: Christum caput facit eius corporis, quod vnum dicit cum ecclesia. Membra capiti (veluti quo vitales spiritus mutuantur) & mulieres viris suis subiectas esse oportere, deinde neminem carné suam vnquam odio habuisse, sed magis nutrire ac fouere pronuntiat, atq; id iustum esse diffinit, ob id potissimum, quòd ad eundé modum Christus, ecclesiam suam intus viuificet, sanctificet, ac mundet lauacro aquæ in verbo vitæ, ac insuper foueat ac nutriat. Rursus præcipuam causam facit, cur vir vxorem suam diligat, non aliam, ne matrimonium, dissimile signum sit vnionis Christi & ecclesiæ, quam repræsentat, néve gratiam (quam Deus, matrimonium eo quo diximus fine concilians ac nectens, diuinitus subministrat) contemptim negligat, & hanc potioré causam facit, quàm cõmunem masculi & fœmellæ naturã, quæ & ipsa potuisset incitare ad diligendũ. Vicissim ipsam mulieré, vt virum timeat ac reuereatur, eodé exemplo prouocat, népe quòd illa referat ecclesiam obedienté Christo. Quæ cum iterũ atq; iterũ multis verbis inculcasset, ne quis hãc viri cum Christo, & vxoris cum ecclesia collationem, putaret similitudinem esse quampiam, duntaxat exhortandi causa desumptam, ostendit matrimonium illius vnionis (quæ in Christo & ecclesia consummatur) significandæ gratia institutum, & à protoplasto prophetarum omnium primo, indicatũ esse. Nam cum dixisset, Qui suam vxoré diligit, seipsum diligit, subiungit Paulus: Nemo enim carnem suam odio habuit, sed nutrit ac fouet eam, sicut & Christus ecclesiam, quia membra sumus (inquit) corporis eius, & de carne eius, & de ossibus eius. Quæ verba vtiq; dixit Apostolus, vt nos in memoriã duceret eorũ verborum quæ verbis istis similia dixit Adam, cum in conspectũ eius primum adducta est Eua, Hoc nunc os ex ossibus meis, & caro de carne mea. Et vt euidentius ostenderet, ad Christi copulam cum ecclesia, pertinere sacramentũ cõiunctionis Adæ & Euæ, Adæ verba subintulit, Propterea relinquet homo patré & matrem suã, & adhærebit vxori suæ, & erũt duo in carne vna: hoc sacramentum (inquit Apostolus) magnũ est in Christo & ecclesia. Quo quid euidentius dicere potuit pro matrimonij sacramento? maximè cum ibidem mutuæ dilectionis gratiam inter coniuges magis ad coniunctionem illam Dei, quàm ad com

Secũdo, qa signũ mutuæ dilectionis est.

Potissima causa dilectionis inter virũ & vxorem, quæ.

Paulus indicat matrimoniũ institutum esse, vt sit signũ vnionis Christi & ecclesiæ.

Ephe. 5

Gene. 3

In sacramẽto mrimonij magis inspicitur signi sanctitas, quàm naturæ similitudo.

communem maris & fœminæ naturã referat. Quæ diuus Augustinus considerans: Quod in Christo (inquit) & ecclesia est magnum, hoc in singulis quibusq; viris & vxoribus est minimum, sed tamen coniunctionis inseparabile sacramentum.

SEd dices: Si externum illud coniugium tum demum haberi debet perfectum signum coniunctionis Christi & ecclesiæ, cum sexuum commixtio accesserit, nunquid ergo coniugia illa perfecta non sunt, quæ sexuum commixtionem nõ experiũtur? quod de cõiugio Mariæ & Ioseph sentire nefas esse videtur. Respondemus, Aliud esse cum quæritur, an cõiugium perfectum esse, deinde an coniugium sanctitatem sacramenti habere possit absq; sexuum cõmixtione, demq; an externum coniugium perfectum & absolutum signũ sit illius vnionis Christi & ecclesiæ sine sexuum commixtione. Nam quòd ad duo priora attinet, certum est coniugium esse legitimum, quod mutuo consensu (qui de præsenti est) cõtrahitur, etsi nulla commixtio, multominus proles, sequatur aut speretur, quemadmodũ in hominibus decrepitis matrimonia contrahentibus, videmus. Deinde constat, eidem cõiugio, si in domino contrahatur, etiam sacramenti sanctitatem non deesse, etsi copula non sequatur, modò tamen carnalis copula diuinæ dispensationi relinquatur, nec naturalis commixtionis impotentia (cuius sibi alter coniugum conscius est) alteri dum matrimonium contrahitur, non celetur. Non enim ideò coniuges esse desinunt, quia pariter temperant à commixtione carnali: imò tanto sanctius coniuges manent, quanto sanctiora placita cõcorditer seruare in animum induxerunt. Quamobrem matrimonium inter Mariam & Ioseph, & firmitate vinculi coniugalis & sanctitate coniugij perfectum fuit: imò tanto sanctius quanto à carnali opere alienius. Siquidem Augustino teste, Maria virgo nupsit, diuinæ dispensationi seu inspirationi se submittẽs ac subijciens, gerens quidem castitatis propositum mente, quod tamen non expressit ore. at cum postea spiritu Dei obumbrata, filium Dei concepisset, virginitatem intactam cum coniuge perpetuam seruare statuit ac decreuit: quo voto adeò nihil detractum est eius coniugij sanctitati, vt nullum vnquam sanctius fuerit aut futurum sit. Apud Apostolum quoq; j. Corinth. vij. continentia in coniugio modis omnibus collaudatur, quum eos qui habent vxores, velit esse tan-

Obiectio.

Dilutio.

Matrimoniũ potest esse legitimũ, etsi nõ speret proles.

Itẽ matrimoniũ potest esse sãctum, sine ꝓle & copula carnali.

August. ad Editiam.

Augu. lib. de vitijs & concupiscentijs.

Lucæ 1.

Continentia in coniugio laudabilis.

quàm non habentes: vt planè consequens sit, cõtinentiam in coniugio sanctitati sacramẽti nihil adimere. Sed si quæratur, sit ne externum coniugium perfectum signum coniunctionis Christi & ecclesiæ, si carnalis copula non accedat: ibi certe patribus visum est, vt signũ vndiq; perfectum sit, commixtionem sexuum accedere oportere. Hæc enim coniugium, non quòd ad veritatem seu sanctitatem eius, sed tantum quòd ad significationem attinet, confirmat, perficit ac consummat. Vnde recentiores, Coniugium aliud legitimum, quod legitimo consensu intercedente coit: aliud ratum, quod more Christiano contrahitur: aliud consummatum, quod culpa carnali firmatum est, appellant. In quam etiam sententiam intelligendus est Ambrosius libro de Patriarchis, & Augustinus in Soliloquijs. Leo quoq; pontifex, cuius verba Gratianus in hunc modum recenset: Cùm societas nuptiarum ita à principio sit instituta, vt præter cõmixtionem sexuum non habeat in se Christi & ecclesiæ sacramentum, non dubiũ est illam mulierẽ non pertinere ad matrimoniũ, in qua docetur non fuisse nuptiale mysteriũ. Non pertinere, inquam, ad coniugiũ, sic scilicet, vt vndiq; repræsentet coniunctionẽ, cuius mysteriũ est matrimonium. Veruntamen de signi perfectione non est admodũ curandum, nec ob id etiam coniugibus dolendum, quòd soboles nõ donatur, cum in nuptijs plus valeat sanctitas sacramenti, quàm signi perfectio seu fœcũditas ventris. Sanctitas enim sacramenti magis ex repræsentatione spiritalis vnionis Christi & ecclesiæ, deinde ex repræsentatione spiritalis cõiunctionis & dilectionis animorum qua coniuges copulantur, quàm vnionis corporalis, pendet. Quod diuus Ambrosius in cap. v. ad Ephesios sentit, qui tamen cautè legendus est, ne cæteris patribus, néve etiã ipsi Paulo qui Christũ & spiritaliter & corporaliter ecclesiæ iunctũ esse asseuerãt, repugnare videatur, ac tantisper de huius sacramẽti elemento dixisse suffecerit. Vides verò (vt speramus) nunc, quanti momẽti sit, docere matrimonium in ecclesia sacramentum esse, ac suo verbo & elemento vt cætera constare: quo bis damnantur fanatici Anabaptistæ, ac cæteri dementati hæretici, qui Christianis coniugibus & polygamiam & diuortia etiam quod ad fœdus coniugale attinet, idque non tantum ex causa fornicationis, contra Christi & ecclesiæ institutum, permittere non vererentur, non videntes

Matrimoniũ aliud legitimũ, aliud ratũ, aliud consummatũ.

Ambr. lib. de patriar. August. in Soliloq.

Leo 27. q. 2. c. cum societas.

Nõ est hîc dolendum cõiugib9, quod sobole non donantur.

August. de bo. cõiug. cap. 23

Ambro. in epistol. Ephes. ca. 5

Polygamiæ & diuortio ratio sacramenti omnino repugnat.

dentes ambo hæc, ex diametro, vt dici solet, cum huius sacramenti ratione (vt interim Christi interdictum sileamus) pugnare. Nam vis verbi vtrunque tollit, Elementi vero ratio polygamiam omnino non admittit. Restat vt de sacramenti vsu paucis dicamus.

De ritibus hui⁹ sacramenti.

Canō Euaristi, quinti post Petrum.

DE ritibus huic sacraméto in ecclesia Dei ab ipsis Apostolorum téporibus semper adhibitis, extat pulcherrimus canon Euaristi, qui post Petrū tertius, vel vt alij volunt, quintus ecclesiæ Romanæ post annos circiter centenos à Christo passo præfuit, ad vniuersos Aphricæ regionis Episcopos, in hæc verba: Similiter custoditū & traditum habemus, vt vxor legitimè viro iūgatur. Aliter enim legitimum (vt à patribus accepimus, & à sanctis apostolis eorumq; successoribus traditum inuenimus) non fit cōiugium, nisi ab his qui super ipsam fœminam dominationem videntur habere, & à quibus custoditur, vxor petatur, & à parentibus propinquioribus sponsetur, & legibus detur, & suo tempore sacerdotaliter (vt mos est) cum precibus & oblationibus à sacerdote benedicatur, & à paranymphis (vt cōsuetudo docet) custodita & consociata à proximis, tempore congruo petita, legibus detur, & solenniter accipiatur, & biduo vel triduo orationibus vacent, & castitatem custodiant, vt bonæ soboles generentur, & domino in actibus suis placeant. Taliter enim & domino placebunt, & filios non spurios, sed legitimos, atque hæreditabiles generabunt. Quapropter filij charissimi, & merito illustres, fide catholica suffragante, ita peracta, legitima scitote esse coniugia. Aliter verò præsumpta, non coniugia, sed aut adulteria, aut cōtubernia, aut stupra, vel fornicationes potius quàm legitima coniugia esse non dubitate, nisi vel voluntas propria suffragata fuerit, & vota succurrerint legitima. Nam fructus diuinus est, præcepta diuina custodire: ea quoq; deserere, præsumptionē fieri nulli dubium est. Cur ergo indignum est vnitatē ecclesiæ custodiri? idemq; omnes pariter & sentiamus & pronūtiemus. Si enim aliter præsumpta fuerint, perdunt profectò ipsi transgressores seipsos, qui semetipsos decipiunt. Hæc cuncta recitāda per omnes ecclesias Aphricanas scripta dirigite, & istis connectite quas adiunximus, literas præfectorum, vt de his quæ iniquè laudantur (si quid tale probare poterit) iudicium fiat, & inhibita coërceantur, &c.

Vide quid vir ille sāctus de nostri temporis clandestinis matrimonijs sentiat.

præterita mala,& illicita coniugia,si doceantur admissa,digna seueritate corripiantur. De cætero verò caueantur talia per omnes ecclesias,ne ecclesiæ sanctitas per nostram fatigata negligentiam, perdat priuilegia,quæ est per viros venerabiles consecuta. Hactenus Euaristus.

Pium votum.

HVnc Canonem planè sanctissimum, cuperemus in ecclesia Concilio generali renouari, ob clandestina illa matrimonia tollêda,quæ nunc passim non palàm,sed furtim inter pueros & puellas,citra parentum cõsensum,per lenones & lenas copulantur,vel inter stultos & temulêtos sola causa libidinis,non Dei respectu,sed diaboli instinctu,coniunguntur: idque sæpenumero præter destinatum cõsensum. Quis enim consensum rectè vocarit(præsertim in re tãta quæ rescindi nunquam possit)cuius non concilium,sed vel pueritia,vel temulentia,vel insidiæ,vel libido causa sint? Quis verò nescit,quot stupris,quot periurijs,& id genus alijs criminibus,ac innumeris malis clandestina ista matrimonia ansam præbeant,vt non immeritò sanctus ille pontifex Euaristus ea non coniugia,sed aut adulteria,aut contubernia,aut stupra, vel fornicationes,non sit veritus appellare,nisi tamen postea voluntas propria suffragata fuerit,& vota succurrerint legitima? Certe vt sint matrimonia,sacramenti tamẽ vel nomen, vel sanctitatem sibi vendicare non possunt,nisi pio accedente cõsensu,in ecclesia Dei firmentur. Nam quis id matrimonium sacramentum recte dixerit,cuius non sit author vel coniunctor Deus? Scimus ecclesiam hæc matrimonia(modò testibus probari possent) multo ex tempore sustinuisse,nec facile rescidisse,ne vitiatis puellis sua simplicitas fraudi,néve adolescentibus impune foret,quòd puellis stuprũ intulissent,in hoc veteris legis æquam censuram intuita ac imitans. Nam Deuteronomij vicesimosecundo scriptum legimus: Si quis puellam nulli desponsatam virginem vitiarit,dabit eius puellæ patri centum quinquaginta siclos argenti,& habebit eam vxorem,quia humiliauit eam. Non poterit dimittere eam cunctis diebus vitæ suæ. Verum cùm experientia doceat,hanc ecclesiæ indulgentiam,qua stultæ puellæ nimium confisæ,libidinosos adolescentes(postea fortiter negaturos,quicquid præter illatam libidinem inter ipsos actum sit)passim admittunt,innumeris malis abutentium vitio ansam præbere,quis non videt

Clandestina matrimonia plurimorũ malorum causa.

Clandestinũ matrimoniũ irreligiose cõtractũ,non est proprie sacramentum.

Cur ecclesia hactenus permiserit atque adeo non facile resciderit clãdestina coniugia.

Lex in stuprãtẽ puellam.

Clãdestina matrimonia abrogari cõuenerit per ecclesiam.

longe

longe satius esse, vt clandestina illa matrimonia, quæ omnino sacramenti rationem non habēt, ab ecclesia tollantur, seu decernatur saltem, ipsa matrimonij firmitatem apud ecclesiam non prius habitura, nisi noui consensus robur accesserit? tum enim puellæ & cautius agere discerēt, & tot stupris, adulterijs, periurijs, alijsq; plurimis cōmodis, ijsq; longe maximis, quæ ex inuitis & male contractis nuptijs oriuntur, via præcluderetur, suusque honos matrimonio, rei tam sanctæ, seruaretur. Denique ijs qui de diuortio non tantum ex causa fornicationis, sed etiam quod ad vinculum attinet concedendo, hoc tempore largius quàm conuenit disputant, ansa de ecclesiæ rigore querendi ac causandi adimeretur, quòd videlicet vbi locus tantum esset matrimonijs legitimè contractis, bona spes foret, vt ea quæ bono essent inchoata principio, bono quoque terminarentur exitu. Iam etsi interdum res aliter caderet, non fuerit tamen propter vnum aut alterum infaustum cōnubiū, Apostolica illa doctrina (quæ post diremptum matrimonium coniuges separatos innuptos manere, aut sibi inuicem reconciliari requirit) temerè laxanda. Sed ad ecclesiæ ritum huic sacramento adhiberi solitum reuertamur, de quo Tertullianus lib. ij. ad vxorem sic habet: Vnde sufficiam ad enarrandam felicitatem eius coniugij, quod ecclesia conciliat, confirmat oblatio, & obsignatum angeli renuntiant, Pater ratum habet? Nec leue est horum rituum mysterium. Nam coniunctio quam sacerdos facit, significat matrimonium nectente Deo (cuius legatione sacerdos fungitur) copulari. quamobrem etiam sacerdos Christi verbis inter copulandū vtitur, nēpe ijs: Quos Deus coniunxit, homo non separet. Benedictio vero significat, vitam coniugatam, à Deo benedictam esse. Denique oblatio signat, huiusmodi vitam hostiam boni odoris esse coram domino. Testatur quoque Tertullianus, in primitiua ecclesia nuptias cum laudis sacrificio & sacramenti venerabilis cōmunicatione celebrari solitas, quòd ea vita, sanctorū communione non sit indigna, quod Raphaël quoque angelus ad Tobiam contestatur, quem morē per diœcesim nostram vbiq; renouari nobis curæ erit. Testatur quoque Carthaginense Concilium, in ecclesia olim constitutum fuisse, vt sponsus & sponsa cum benedicendi sunt à sacerdote, à parētibus suis, vel à paranymphis offerantur: vtque quum benedictionem acce-

Inuitæ nuptiæ raro lætos sortiunt exitus.

C. cum locū. de spōsa & matrimonio.

Leo c. principatus. 1. quæst. 1.

Propter vnū vel alterū infaustū matrimonij exitū nō est laxāda regula apostolica.

1. Cor. 7.

Tertul. li. 2. ad vxorem.

Mysteriū rituum.

Coniūctio sacerdotalis.

2. Cor. 5.

Matth. 19.

Benedictio sacerdotalis.

Oblatio.

Tobiæ 6.

Conci. Aphrica. 4. cap. 13.

perint, pro reuerentia ipsius benedictionis sese eadem nocte contineant ac in virginitate permaneāt. Quod ne ridiculum putes, exemplum Tobiæ tibi intuendum, ac omnino rememorādum est. Quòd si quis hos quos retulimus ritus, à veteribus pro huius sacramenti elemento reputatos fuisse dixerit, huic nō valde repugnauerimus. Certe diuus Ambrosius in Euāgelium Lucæ, lib. ij. cap. ij. Coniugij testificationem, nuptiarum celebritatem dicit declarare. Alios quoq; ritus adhibet ecclesia. Nam nullum peregrinum aut ignotum & alterius parochiæ hominem ad sacramentum cōiugij admittit sine literis, quas dimissorias vocamus. Preterea trina declamatio sponsi & sponsæ publicè præmittitur, vt ecclesia si quod ad impedimentum coniugij nouerit, sacerdoti indicet. Quos ritus exactè seruari velimus, quòd sic multis fraudibus & iniurijs occurratur, multisq; puellis consulatur, quas alioqui sæpe videmus profugis, imò adulteris maritis nuptas, ac desertas, infelices hymenæos detestari. Ad hæc, nedum apud Christianos, sed & Hebræos nuptias celebratas legimus, conuocatis amicis non sine conuiuio ac communi lætitia, qui ritus ad matrimonij sacramētum (quod Christi & ecclesiæ nuptias repræsentat) non parum facit. Ad has enim vocatæ sunt omnes gētes, ad has venitur cum inenarrabili lætitia. Quamobrem vt signum rei signatæ respondeat, sanctam quoque, non ineptam nuptiarum lætitiam esse conuenit. Nam & Ambrosius author est, Iuuentutem olim in nuptijs salsioribus sermonibus vti solitā: & patrum coniugia declarant quanta cum reuerentia ac honestate nuptiæ olim celebrarentur. Hodie saltandi leuitas, ebrietas, & pleræque ineptissimæ gesticulationes, in locum sanctæ congratulationis successerunt. Quem abusum Parochi pijs admonitionibus, quoad fieri potest, extirpare nitentur. Copiosam monendi materiam veteres, & præsertim Chrysostomus, suppeditabunt. Et in primis exempla patrum, præsertim verò Christi, qui nō dubium propterea nuptijs in Chana Galilææ interesse, easdemque suo illo miraculo omnium primo commendare ac veluti consecrare voluit, aqua in vinum cōuersa, vt se matrimonij præsidem & stabiliorem demonstraret, seq; pijs fidelium nuptijs spiritualiter interesse testaretur. Atqui præsente Iesu, religiosissimè quæq; agi, & ab omni specie mala non tantum re turpi, abstinere par est.

Tobiæ 8.
Ambr. in Luc. lib. 2. cap. 2.
Nuptiarū celebritas est, quasi elemētū sacramenti coniugij.
Alij ritus.
Literæ dimissoriæ.
Trina declamatio.
Nuptias cōuocatis amicis celebrari solitas.
Gen. 29.
Tobiæ 7.
Matth. 22.
Lucæ 14.
Apoc. 19.
Ambros.
Gen. 24.
Tobiæ 6.
Saltādi leuitas p parochos verbo dei extirpanda.
Chryso. in Gene.
Ioan. 2.

Virtus, efficacia seu effectus huius sacraméti, satis superq; ex prædictis colligitur. Beatus Augustinus matrimonium tria bona complecti docet: Sacramentum, fidem, & prolem. In sacraméto hoc dicit attendi, vt coniugium non separetur, néve dimissus ac dimissa, etiam prolis causa alij coniungatur. Ergo sacramenti vis propriè in fœderis coniugalis indissolubilitate sita est, quæ & principalis finis matrimonij recte dicitur, hanc in sacramento Deus operatur, nectit, roborat, ac confirmat, eamq; gratiam suppeditat, qua coniuges nõ abusi, hoc fœdus inuiolabile inuicem seruent, seséque mutuo amore cõplectantur, ac sic diligant, sicut Christus dilexit ecclesiam: qua item gratia suffulti, quicquid est iuris diuini & humani, sibi libenter & ex animo cõmunicent, omnes deniq; casus cum tristes tum iucundos, vsq; in extremam mortem æqua lance inter se partiantur. Gignit quoq; hoc bonum sacramenti, fiduciam bonæ conscientiæ, qua coniuges certi efficiuntur, vitam illam coniugalem honestè auspicatã, sanctè quoq; & religiose obseruatã, Dei gratia non vacare, Deo curæ atq; adeò meritoriã esse. In quam sentẽtiam Apostolus ad Timotheum ait: Mulier salua fiet per liberorum generationem, si permanserit in fide. Item Hebræorum vltimo: Honorabile cõnubium in omnibus, & thorus immaculatus. Et diuus Ambrosius lib. ij. de Patriarcha Abrahamo, cap. ix. ait, accedere aliud insigne castimoniæ, si credas, à domino Deo tuo hoc quod sortitus es coniugium, tibi datum. Hoc ergo sacramenti bonum qui recte secũ reputauerit, & conscientiã suam erga seipsum quammaximè ædificabit, & casti amoris ignem erga coniugem concitabit. Secundum bonum matrimonij, Augustinus fidem appellat. Non fidem, hoc est fiduciam erga Deum, sed fidem coniugalem, in qua hoc attenditur, ne cum altera vel altero concumbatur, cuius boni faciendi vim, nisi Deus coniugibus in hoc sacramento impartiret, quotusquisq; coniunx, inter tot carnis, mundi & sathanæ insidias positus, eam fidẽ saltem cordis sinceram ac incontaminatam retineret? nam Christus mœchiam cordis, mœchiæ quæ carne committitur, æquat. Tertium bonum est Proles, cuius potissimũ gratia, matrimoniũ cõtrahi debet, hoc scilicet animo vt liberi amanter suscipiantur, ac religiose educentur: quod cum fit, matrimoniũ non solum omni culpa vacat, sed & suum meritum habet. Cæterum

quòd

Virtus huius sacramenti.
August. super Gene. lib. 4.
Matrimonium complectit tria bona.
Principalis finis seu vis Christiani matrimonij.
Fiducia bonæ cõscientiæ in coniugio.
1. Timo. 2
Amb. li. 2 de patriarcha Abraham. ca. 9
Bonũ matrimonij. Fides coniugalis.
Mœchia cordis.
Matth. 5
Bonũ matrimonij, proles.
Tobiæ 8.
1. Timo. 2

1.Corint.7 quòd tantum vitandæ fornicationis gratia contrahitur, magis secundum indulgentiam conceditur.

Carnalis cōmixtio trifariā in coniugio adhibetur.

HAec tria bona in coniugio faciunt, vt coitus qui in carne peccati fieri non potest sine pudenda concupiscentia carnis, omni culpa vacare possit: quam insignē esse huius sacramenti gratiam quis non videt? Quod vt magis perspicuum fiat, Coitus in coniugio trifariam adhibetur. Primū causa prolis, qui culpam non habet, & solus ipse proprie nuptialis est. Decus enim coniugale est castitas procreandi, & reddendi carnalis debiti fides, & hoc est opus illud nuptiarum, quod ab omni peccato defendit Apostolus, dicens: Non peccat virgo si nubat. Secundo concubitus fit, cum vir cognoscit vxorem vltra necessitatem procreandi liberos, non propaginis voluntate, sed libidinis voluptate, quo concupiscentiæ seruitur, non hoc agitur, vt fœtus quem postulant nuptiæ, impleatur. Hunc coitum qui vltra necessitatem progreditur, non rationi, sed libidini obsequens, exactum coniunx inculpabiliter reddit, quod ad eum ex præcepto pertineat prospicere, ne fornicetur coniunx, sed non omnino inculpabiliter exigit. Quamobrem Augustinus in psal. cxlvj. Dicat (inquit) vir: cōtinere iam volo. vxor autem, nolo, non potest scilicet continere: quod enim tu vis, illa non vult: nunquid per continentiam tuam illa debet fieri fornicaria? Si alteri nupserit te viuo, erit adultera. non vult Deus tale lucrum tali damno compensari. redde debitū, etsi non exigis: pro sanctitate tibi perfecta computabit, si nō quod tibi debetur, exigis, sed reddis quod debes vxori. Iam etsi exiges vltra necessitatē, culpa omnino non vacet quod agis. Hanc tamen culpam bonum coniugij venialem facit. Non enim quia incōtinentia malū est, ideò coniugium, vbi est concubitus præter intentionem generationis, non est bonum: & quia bonum est coniugiū in genere suo, etiam eum concubitum quem fieri non cogunt, ignosci impetrant nuptiæ, si tamen non tam nimius sit, vt impediat tempora quæ orationi debentur, nec immutetur in eum vsum qui est contra naturam. Quamobrem si ambo coniuges tali concupiscentiæ subigantur, rem faciunt quæ proprie nuptiarum non est, cuius non sunt nuptiæ hortatrices, sed deprecatrices: quòd etsi voluptas non careat culpa, propter nuptias tamē accipiat veniam. In quam sententiam dixit Apostolus: Hoc autem dico secundum

Decus cōiugale.
August. de bono coniugali.
1.Cor.4.7
Coitus habēs culpā venialē in exigente.
1.Corin.7
August. in psal.146
Alter coniugū sine alteri' voluntate cōtinere non potest.
Redditio debiti.
Concubit' præter necessitatem non impurat matrimonij sacramentū.
1.Corin.7
Ibidem.

dum indulgentiã, non secundum imperiũ: quid est enim quod secũdum veniã cõcedit Apostolus? nisi quòd coniuges debitũ carnis exposcunt, non propaginis voluntate, sed libidinis voluntate. Idem Augustinus alibi dixit: Hoc quod coniugati victi concupiscentia vtuntur inuicem vltra necessitatem liberos procreandi, ponam in his pro quibus quotidie dicimus: Dimitte nobis debita nostra. Atq; hoc ipsum est quod suprà ex Apostolo retulimus, quòd propter fornicationẽ vnusquisque propriam suam vxorem habere debeat ad remedium lubricitatis carnis: nam coniugium quod sanis est ad officium, id ægrotis est ad remedium. Tertius coitus effrenis, quo ardentiores coniugum amatores, suis vxoribus abutuntur, quemadmodum Fabiola abutebatur maritus, quod Hieronymus referat eam ea coactam pati à marito, quæ nulla ancilla pateretur à domino. quem coitum adeò non excusant nuptiæ, vt etiam aggrauent, quòd quanto sanctior res connubiũ est, tanto religiosius coli debeat. Non contemnendum est, quod in Xisti Pythagorici sententijs legitur: Omnis ardentior amator propriæ vxoris adulter est. & quod Hieronymus ait: Sapiens iudicio amat coniugem, nõ affectu: nõ regnat in eo impetus voluptatis, nec præceps fertur ad coitũ. nihil est fœdius quàm amare vxorem tanquam adulteram. Qui dicunt se causa humani generis vxoribus iungi, imitẽtur saltem pecudes, & postquam venter vxoris intumuerit, non perdant filios, nec amatores se vxoribus exhibeant, sed maritos. Idem alibi: Liberorum (inquit) in coniugio concessa est propagatio & opus: Voluptates autem quæ de meretricum amplexibus capiuntur, damnandæ. Et Raphaël ad Tobiam dixit: Audi me, & ostendam tibi qui sunt, quibus præualere potest dæmonium: Hi nanque qui coniugium ita suscipiunt, vt Deum à se & à sua mente excludant, & suæ libidini ita vacent, sicut equus & mulus, quibus non est intellectus, habet potestatem dæmonium super eos. Modis ergo omnibus curandum est, ne per matrimonij abusum, matrimonij bona perdamus: quæ etsi non pariter omnia ad matrimonij substantiam seu etiam sanctitatem requirantur, quòd & sine spe prolis inter vetulos recte contrahatur matrimonium, sacramenti tamen ratio & fides quæ potissimum in matrimonio spectantur, omnino sunt obseruanda. Beatus Augustinus omne nuptiarum bonum impletum etiam esse in

De bono coniugali.

1. Corin. 7

Augu. super Gene. & libr. de nup. & cõcupisc.

Hieron. in epitaphio Fabiolæ.

Effrenis coitus coniugio damnabilis.

Xistus Pythagoric⁹.

Hiero. contra Iouinia. ca. sapiens. 32. q. 4

Tobiæ 6.

Abus⁹ matrimonij summopere cauẽd⁹.

Inter vetulos recte cõtrahitur matrimoniũ ob ger

paren

manam & amicabilē societatē.

parentibus Christi dicit, nempe fidem, prolem, & sacramentū. Prolem agnoscimus ipsum dominū: fidem, quia nullum adulterium: sacramentum, quia nullum diuortium. Solus ibi nuptialis concubitus non fuit, quia in carne peccati (vt suprà diximus) sine pudenda cōcupiscentia carnis, quæ ex peccato accidit, fieri non poterat, sine qua concipi voluit qui sine peccato futurus erat. Nec ob id minus dominus, eius matrimonij bonum dicetur. Nam vt idem Augustinus ait, Si primi parentes non peccassent, forsan habituri erant filios ex munere omnipotētissimi creatoris, quòd potuerit etiam ipsos liberos sine parentibus condere, qui potuit carnem Christi in vtero virginis formare, quum tamen hi liberi ad eum modum, nimirum ex munere creatoris capiendi ac habendi, bonum nuptiarum censendi fuissent.

August. de bo. coniu. Omne nuptiarū bonū impletum in parentibus Christi. August. de bo. coniu. cap. 2

De affectu cōtrahentium.

IAm quo affectu matrimonium contrahendum sit, dicemus, quanquam id ex superioribus liqueat satis. Matrimonij itaque sacramentum auspicandum est in timore Dei, amore casti coniugij, & dilectione procreandæ sobolis ad augmentum religionis, scortationis quoque & immunditiei vitandæ gratia. Breuiter, eo affectu amplectendum est, quo Sara filia Raguelis matrimoniū suscepit, quæ sic orans, ait: Tu scis domine, quia nunquam concupiui virum, & mundam seruaui animam meam ob omni concubitu. Nunquam cum ludentibus miscui me, neque cum his qui in leuitate ambulant, participem me præbui: virum autem cum timore tuo, non cum libidine mea consensi suscipere &c. In primis autem animo concipiendum est, quantū sacramentum cōiugium sit, nempe quod Deo authore copuletur, vt proinde matrimonio iungendus, non aliter affectus esse debeat, quàm si præsentem Deum videat sibi vxorem copulantem. Deinde quanta sit signi maiestas, quod similitudinem Christi & Ecclesiæ refert. Hæc qui secum recte reputauerit, & coniugij bonū propius æstimauerit, is cum multa Dei gratia coniugiū inibit, qua subinde con suscitata seipsum saluū faciet, & ecclesiæ Dei decori erit. Qui alio affectu, nimirum prophano, vxores ducunt, hi iniuria afficiunt sacramentum: quod tum demum recte coit, cum præcipuæ causæ contrahendi sunt, nempe honestissima ac sancta societas, amor religiosæ posteritatis, & odium fornicationis: quæ quū vt principales fines in cōiugio intenduntur, nō moramur,

Sara filia Raguelis exemplar cōiugalis castitatis. Tobiæ 8. Quæ rememoranda.

Ephe. 5

1. Timo. 2

ramur, si tum insuper quædam aliæ leuiores (quas causas impulsiuas dicimus) accesserint. Neq; enim statim peccat, quem & sponsæ decor mouet, & honesta dos allicit, si tamé hæc sibi primas partes non præripiant. Nam & de Iacob patriarcha legimus, quòd Rachel, quæ erat decora facie & venusto aspectu, impensius dilexerit. Deuteronomij quoq; xxj. legimus in hunc modum: Si videris in medio captiuorum mulierem pulchram, & adamaueris eam, voluerisq; vxorem habere, introduces eam in domum tuam &c. Interim admonendi sunt viri, ne vxores cōtemptui, tanquam seruas, sed magis tanquam omnis vitæ consortes, habeant. Nam coniugium non redigit mulierem viro in seruitutem, sed adijcit in adiutorium, sic tamen, vt viro se reuerenter subditam cognoscat, Eua siquidem non de Adæ capite, neque de pedibus est facta, & neq; domina, neque serua illi est condita, sed & socia & consors. Recte ergo de medio, nimirum de latere, est creata.

Viri non cōtemnāt vxores. Gene.2 Ephe.5 Cur Eua sit creata de latere.

DE ministro huius sacramenti, postremo videndum est. Vt forsan quidam non improbanda ratione dicāt, matrimonium certum ministrū non exigere, quòd coniuges in sese casto amore ac religiose consentientes, Deus ipse coniungat, tamen videmus & in veteri lege quosdā fuisse, qui Dei vice coniuges coniungerent: quanto ergo magis putandum est, in noua lege sacerdotes, qui legatione pro Deo funguntur, legitimos huius sacramenti ministros esse? In lege siquidé veteri pater, aut defuncto patre, proximus puellæ agnatus, seu tutor, Dei loco coniuges iungebat. Sic Tobiæ vij. legis: Et apprehendens Raguel dexteram filiæ suæ, dexteræ Tobiæ tradidit, dicens: Deus Abraham & Deus Isaac & Deus Iacob vobiscum sit, & ipse coniungat vos, impleatque benedictionem suam in vobis. Ad eundem modum ab Apostolorum temporibus, matrimonij sacramentū in facie ecclesiæ celebratum est, ministris sacerdotibus Christi, Raguelis atq; alia scripturæ verba, & pias admodum benedictiones super coniuges pronuntiantibus. Debent autem presbyteri, dum copulant coniuges, eos de matrimonij institutione ex Genesi, de sacramenti sanctitate & efficacia ex Euāgelio, deq; sacramēti mysterio & officio cōiugali ex Paulo Eph.v. deniq; de matrimonij molestijs, tanquam originalis peccati reliquijs, æquo animo tolerandis, ex Genesi cōmonefacere, vt sciant quid apprehenderint,

De ministro huius sacramēti. Sacerdos recte copulat coniuges in ecclesiæ conspectu. 2. Corin.7 Euaristus. Quorū admoneri debeant, quū copulant, coniuges. Gene.2 Matth.19 Marci 10. Lucæ 16. 1. Corin.7 Ephe.5. Gene.3

derint, & qua ratione in ea vocatione viuere debeant.

SOlent alia multa in hac materia matrimonij diſputari, quæ ad ius poſitiuum pertinent veluti de gradibus, de impedimentis, de reſciſsionibus. Sed hæc omnia in præſentia excutere non eſt inſtituti noſtri. Suffecerit parocho, quem inſtituendum hoc libro recepimus, docere populum de matrimonij inſtitutione, ſacramenti ratione ac ſanctitate, denique de recto Chriſtiani coniugij vſu. In primis autem admoneri omnes conuenerit, vt quicunque matrimonio iungi velit, talem conſortem deligat, cui nec iura diuina vel humana prohibeant copulari, & cum quo ſperet ſe ſanctam & indiuiduam vitæ conſuetudinem perpetuo habiturum: vtque omnis error perſonæ & conditionis atque etiã qualitatis in contrahendo, quoad fieri poteſt, caueatur. Quòd ſi nihilo ſecius ſcrupus aliquis incidat, de gradibus ſeu alijs quæ vel contrahendum vel contractum matrimonium impedire poſsint, habet parochus Epiſcopum ſuum. Ad huius iudicium hanc referat quæſtionem, nec de re ſibi parũ cognita iudicandi prouinciam ſumat, quam nõ ſine magna ratione vetus eccleſiæ Romanę mos in cauſis matrimonialibus ſolis epiſcopis reſeruauit: quanquam interim optaremus, vt Concilium generale, quæ in matrimonio iuris diuini ſunt, ab his quæ ſunt iuris humani ac poſitiui, diſertè ſecerneret, quod leui opera fieri poterit. Scimus enim in hoc ſacramento magis quàm in vllo alio ius humanũ iuri diuino ſic permixtum eſſe, vt alterum ab altero, niſi ab oculatiſsimis haud facile diſcerni poſsit, quod multam peperit in hac re difficultatem.

Cuius admoneri debeant, qui affectãt matrimonio iungi.

Soli episcopi olim de matrimonio iudicabant.

Piũ votũ.

DE VNCTIONIS INFIRMORVM SACRAMENTO, QVAE EXTREMA APPELLATVR.

De ratiõe nominis.

DE nomine ſacramenti anxiè diſputare non eſt neceſſe. Cõſtat ſiquidem veteres hoc ſacramentum appellaſſe ſacramentum vnctionis infirmorum, idq; propriè, ſiue ad verba Iacobi Apoſtoli, quibus hoc ſacramentum promulgatur, ſiue ad vſum eius reſpicias. Poſtea dici cœpit ſacramentũ extremæ

Iaco.5

vnctio

vnctionis:non quòd hoc agat ecclesia,vt hæc vnctio omnino extrema sit:nam & reiteratur,sicubi morbus depulsus subinde redierit,& per ecclesiam hac potissimum ratione ministratur, non vt ægrotus eo percepto statim vita defungatur,& indormiscat, sed potius vt nedum mente, sed & corpore (si ita Deo visum erit) conualescat,quod precationes illæ, ipsam vetustatem spirãtes,ac plenæ omnis pietatis, quas in administratione eiusdem sacramenti ecclesia adhibet,apertissimè demonstrant. Nec dubium,quin in primitiua ecclesia plerique infirmi,quum vngerentur, pristinam incolumitatem reciperent, nimirum fide flagrantiori, tam salutare mysterium accipientes. Quod hoc tempore rariores sunt,qui huius sacramenti virtutem, saltem quod ad corporis conualescentiam attinet, experiantur, in causa est fidei modicitas, quam oportebat in accipientibus ardentem ac flagrãtem esse,nam per hanc solam Dei virtutem in nobis efficaciter operari constat. Vnde Marci quinto legimus: Et non poterat, nimirum Christus, ibi virtutem vllam facere, nisi quòd paucos infirmos impositis manibus curauit, & mirabatur propter incredulitatem eorum. Sed vt ad rationem nominis reuertamur, Vnctio hæc infirmorum, vel ob id extrema dicta videri potest, quòd extrema sit è quatuor illis, quæ in ecclesia celebrantur. Nam (vt suprà diximus) primum vngimur catechumeni, dein vngimur baptizati statim post baptismum, vngimur quoq; quum confirmamur: demum excessuri è vita, extremam accipimus vnctionẽ. Quòd si & quintam vnctionem addere placeat qua sacerdotes & reges inauthorantur, erit nihilo secius & hæc, quæ infirmorum est (etsi interdum non tempore) ratione tamen postrema. Qua vero ratione Christiana religio cæteris ceremonijs veteris legis euanescẽtibus, vnctionis mysteriũ retinuerit, repetere hic non est necesse. Nam id superius nos docuisse meminimus.

Cur dicatur extrema vnctio.
Finis extremæ vnctionis.
Cur huius sacramẽti virtus hodie non sit tã euidẽs, quàm fuit olim in ecclesia.
4. vnctiones in ecclesia.
Cathecumenorum.
Post baptismum.
In confirmatione.
Aegrotorum.
Sacerdotũ & regum.

VErum de institutione huius sacramenti videndum est. Marci sexo legimus,quemadmodũ Christus duodecim illos ad se vocarit, eosdemque binos miserit, certa quadam legationis forma præscripta, & potestate qua vterentur, data & concessa.& statim sequitur: Exeuntes,prædicabant vt pœnitentiam agerent.& dæmonia multa eijciebant, & vngebant oleo multos ægrotos,& sanabantur. Vngebant (inquit) oleo multos ægrotos,non dubiũ,quin ex Christi institutione

De institutione hui' sacramẽti. Marci 5.
Apostoli ęgrotos ex Christi institutione vngebant.

ac mandato, non sua præsumptione: Absit enim vt vel in mentem nostrã veniat, sanctos Apostolos in tanta legatione præter Christi præscriptum quippiam fecisse, qui non sua, sed tantum data potestate vtebantur, scientes quia non est discipulus supra magistrũ. Nam quàm vani sint, qui ex hac vnctione officium ciuile faciunt, quis non videt? neque enim Christus suos discipulos chirurgos fecit, sed Apostolos, qui vngerent ægrotos oleo, non quidem medicinali, sed sacramentali & mystico. Addit autem Euãgelista, ægrotos ab Apostolis inunctos, sanatos fuisse, virtutemq; præsentem exteriori signo non defuisse. Veteres ergo pio ac recto iudicio ex eo loco asserunt, ecclesiam hoc sacramentum ex ipsius Christi institutione accepisse, quamuis postea diuus Iacobus Apostolus, modum ac formam administrationis eiusdẽ clarius expresserit, ac quod ipse à Christo acceperat, populo tradiderit, in hæc verba: Infirmatur quis in vobis? inducat presbyteros ecclesiæ, & orent super eum, vngentes eum oleo in nomine domini, & oratio fidei saluabit infirmũ, & alleuiabit eum Dominus, & si in peccatis sit, remittentur ei. Quæ verba manifestè declarant, hanc vnctionem sacramentum esse, quæ neq; signo careat visibili, nec promissione gratiæ. Porrò Apostolum eiusdem vnctionis meminisse, quam Euangelium docet Apostolos, potestate à Christo accepta, ægrotis adhibuisse, plurimi ex patribus & Græcæ & Latinæ ecclesiæ satis idonei testes sunt, è quorum numero primus occurrit diuus Hieronymus, seu quisquis tandem est is scriptor, certè pius ac vetustus, in Marcum cap. vj. dicens: Quum vngunt oleo ægrotos, infirmitatem fidei virtute corroborant. Corroborant autem intercessione & oratione fidei, quam Dei clementia exaudiet, & se exorabilem præstabit, cuius sacramentum est oleum consecratum. Itidem authar libri de visitatione infirmorum, diuo Augustino hactenus inscripti, sic ait; Nec prætermittendum est illud Apostoli Iacobi præceptum: Infirmatur quis in vobis? inducat presbyteros ecclesiæ, &c. Et statim post: Ergo sic roges de te & pro te fieri, sicut dixit Apostolus Iacobus, imò per Apostolum suũ Dominus: Ipsa videlicet olei sacri delibutio, spiritus sancti typica vnctio intelligitur. Hæc ille. Innocentius quoq; eius nominis primus, quem Concilium Aphricanum (cui & beatus Augustinus interfuit) vti Papam præcipuo diuinæ gratiæ mune

Matth. 10

Vani q ex hoc sacramento officium ciuile faciunt.

Veteres asserunt hoc sacramentũ ex Euãgelio.

Iaco. 5

Eadem est vnctio, de qua narrat Euãgeliũ, & quã docet Iacobus.

Hierony. in Marc. cap. 6

Aug. de visi. infirmorum.

munere in ſede Apoſtolica præſidentem, cum ſummi honoris delatione venerari non dubitauit. Is, inquam, in decretis ſuis ad Eugubinum cap.viij. apertè pronuntiat, hanc vnctionem genus eſſe ſacramenti. Proindeq; quibus reliqua ſacramenta negantur, ijs ne hoc quidem concedi poſſe, diuos Ambroſium & Gregorium in teſtes euocare non eſt neceſſe, à quibus etiam inungendi formulas & preces accepimus ac retinemus. Denique Beda (vt Lyranum & cæteros recentiores prætereamus) prædictũ locum Marci Euangeliſtæ exponẽs, pronuntiat hoc ſacramentum vnctionis infirmorum, vt cætera omnia, à Christo inſtitutum, per Apoſtolos eccleſiæ traditũ. Ex Græcis (vt omittamus interim vetuſtiſsimum illum Dionyſium Areopagitam) ſuffecerit attuliſſe diuum Ioannem Chryſoſtomũ, ac Theophylactum. Ille lib.iij. de ſacerdotio, huius ſacramẽti & eius miniſtri meminit, de ſacerdotibus loquens in hæc verba: Neque enim ſolum quũ nos regenerant, ſed poſtmodũ etiam condonãdorum nobis peccatorũ facultatem obtinent. Infirmatur (inquit) inter vos aliquis? accerſat presbyteros eccleſię, & orent ſuper eum, vngẽtes eum oleo in nomine Domini, & oratio fidei ſaluum reddet laborantem, & eriget eum Dominus, & ſi in peccatis erit, remittentur ei. Hactenus ille. Hic verò, nempe Theophylactus, Euangelium Marci ediſſerens cap. vj. ſic ait: Quod vnxerãt Apoſtoli, ſolus Marcus narrat, quod & frater domini Iacobus in catholica epiſtola dicit: Infirmatur (inquit) quis inter vos? aduocet ſeniores eccleſiæ, & orent ſuper illum, vngentes eum oleo &c. Eſt igitur oleũ (vt ſubijcit Theophylactus, ſigni myſterium declarans) & ad labores vtile, & lucis fomentum, & hilaritatis effectiuum, ſignificatq; miſericordiam Dei & gratiam ſpiritus, per quam à labore liberamur, & lucem & gaudium, hilaritatemq; ſpiritualem accipimus. Hæc ille. Eſt itaq; hoc ſacramentum, non ex humana, ſed ex Chriſti inſtitutione & Apoſtolica traditione deſcẽdens, id quod vniuerſalis eccleſiæ, tam veteris quàm noſtræ, Græcæ pariter & Latinæ, conſenſus, ſimul & ipſe ſacramenti vſus, quammaximè comprobant.

Innocẽ.1. ad Eugub. cap.8
Ambroſi⁹. Gregori⁹.
Beda. Lyranus.
Dionyſi⁹. Chryſoſt. lib.3. de ſacerdotio.
Theophy. in Marc. cap.6
Oleum qđ ſignificet in hoc ſacramento.

QVi huius ſacramenti vim hinc eleuare contendunt, quòd epiſtola diui Iacobi Apoſtoli non ſit certi authoris, noſtra ſententia planè deſipiunt, quòd eccleſia, quæ hoc (veluti Dei viui columna & firmamentum verita-

Reſpõdetur huius ſacramẽti contẽptorib⁹, & eorũ cauill.
1.Timot.3

tis) peculiare habet, vt posſit diſcernere verba Dei à verbis hominum, olim hanc epiſtolam diuo Iacobo tribuerit, & apoſtolico ſpiritu plenam iudicarit, atque adeò diuus ille Hieronymus, quo nullus vnquam in ſcripturis doctior, neq; exactiori cenſura fuit in diſtinguendis certa à dubijs, hanc epiſtolam ipſi Iacobo apertè, idque non ſine magna epiſtolæ laude aſſcribit: Iacobus (inquit) Petrus, Iudas & Ioannes ſeptem epiſtolas ædiderunt, tam myſticas quàm ſuccinctas, & breues pariter & longas: breues in verbis, longas in ſententijs, vt rarus ſit qui non in earundem cæcutiat lectione. Vides vt beatus Hieronymus idem iudicium de Iacobi profert epiſtola, quod de Petri, nec putat indignam apoſtolico ſpiritu. Iam quàm planè conſtet, apoſtolum hanc vnctionem pro ſacramento tradere, nequaquam dubitandum eſt, verè ſacramentum eſſe, & Apoſtolum non fuiſſe tam impiè arrogantem, vt pro ſacramento traderet populo, quod ſacramentū non eſſet. Quare etſi Apoſtolus condendi ſacramenti poteſtatem non habuit, conſtat tamen eum verbis illis tradidiſſe populo quod ipſe à Chriſto acceperat; qui vt alia mundo volebat innoteſcere per Matthæum, alia per cæteros Euangeliſtas, quid prohibet, quo minus quædam etiam doceri voluerit per Apoſtolum Iacobum?

Hieronymi cēſura de epiſtola Iacobi.

Iacob⁹ qd' à Chriſto acceperat, ꝓmulgat.

VErbum quo hoc ſacramentum traditur, eandem in omni eccleſia ſententiam habet, etſi vbique eiſdem dictionibus ſeu præſcriptis verbis haud pronuntietur. Vngitur enim ægrotus oleo ſanctificato in nomine Patris & Filij & Spiritus ſancti, adiectis verbis precatorijs, nempe, vt quicquid illicito viſu, auditu, ac cæteris ſenſibus ſeu membris ægrotus deliquit, per huius olei vnctionē expietur, cum imprecatione pacis. Innititur autem hoc verbū, quo ſacramentum traditur, promiſsioni, quam Apoſtolus acceptā, idq; nō dubium, à Chriſto promulgat, dicens: Et oratio fidei ſaluabit infirmū, & ſi in peccatis ſit, remittentur ei. Quæ etiam verba ſatis indicant huius ſacramenti vim, quāmaximè ab oratione fidei dependere. Quamobrē eccleſia miniſtrationi huius ſacramenti plures precationes quàm vlli ferè alij ſacramento adhibet, eaſq; admodum pias, quemadmodū paulò ante meminimus.

Verbū huius ſacramenti.

Iacob. 5

Promiſsio gratiæ.

ELementum huius ſacramenti, eſt oleum ſanctificatum, cuius myſterium ſuperius ex Theophylacto retulimus.

Elementū huius ſacramenti.

Oleum

Oleum enim & ſanitatis & hilaritatis effectiuum, & lucis fomentum eſt: præterea ad labores vtile & lenitiuum. Quæ omnia huius ſacramenti diſpenſatione diuina virtute per fidei efficaciam in homine ægroto agi ſignificantur.

PRopterea enim hoc ſacramentum potiſsimum adhibetur, & ea eſt huius ſacramenti ritè ſuſcepti vis, vt aduerſus terriculamenta & trepidationes inſtãtis mortis (quæ ſolent menti hominis morbo grauiter decumbentis occurſare) pium ſolatium ſit, ac fiduciæ titubantis fulcimentũ. Quod tum certè fit, dum qui inungitur, recogitat ſeſe per fidelem illam & piam eccleſiæ (cuius conſortio ipſe vti viuũ membrum inſitus eſt) precationem, quæ in hoc ſacramento adhibetur, vel conualiturum ſeſe, ſi tamen Deo ita viſum erit, & quod ad animæ ſalutem attinet, ſalutare ei fuerit, vel ſaltem cum certa fide, bonaque ſpe hinc emigraturum, atq; in Domino obdormiſciturum, idque maximè, quum ſcit ac intelligit orationem fidei, præſertim eam (quæ & ſignum externum & promiſsionem, Apoſtolica traditione confirmata ſibi annexa habet) apud Deum vanam eſſe non poſſe, ſed ad alleuiationẽ, quum corporis, tum animi, atq; adeò ad remiſsionem peccatorum, plurimum valituram.

Hui⁹ ſacramenti vis.

Fiduciæ titubãtis fulſtẽtaculũ.

Iacobi 5.

Quo affectu eſſe oportet hoc ſacramẽto muniẽdũ.

Affectus quo ægrotus ſe presbytero vngendum offerre debet, is erit, quo olim ægroti ſe Apoſtolis vngendos præbebãt, nimirum vt intus ac foris, ſi ita Deo viſum erit, ſanetur. Cogitare itaq; debet presbyter, ſe non ſuã, ſed Apoſtoli Chriſti, atq; adeò eccleſiæ perſonã gerere, atq; hoc agere, vt ægrotus, perinde atq; athleta inuictus, ac velut in extrema lucta conſtitutus, omnibus ſathanicis tẽtationibus (quas tum potiſsimũ diabolus cateruatim ſolet ingerere) fortiter reſiſtat, ac ad omnẽ tentationis impetũ conſtanti animo dicat: Chriſti membrũ ſum, Chriſti athleta ſum. In cuius ſignũ oleo etiã externo, ſecundum Apoſtoli traditionẽ inunctus ſum. Quamobrem tu princeps mundi huius, tu immunde ſpiritus, diſcede. Ille enim te foris eiecit, quamobrem in me non habes quicquam, nihil mihi & tibi cõmune. Nam quæ conuentio Chriſti (cui inſitus ſum) & Belial? Quis conſenſus templo Dei cum ſathana? Ad hæc, etſi multis ſtipatus ſatellitibus in animæ meæ excidium coniuratis appareas, non te timeo tamen, non te metuo. plures enim mecum ſunt, quàm tecum. tota enim eccleſia ſancto-

Quomodo tentationibus diabolicis in extremo agone obſiſtẽdum ſit.

Ioan. 14
Lucæ 11.
Ioan. 12
2. Cor. 6
4. Reg. 6
Matth. 16

rum pro me curam agit, orat, neq; in suam tutelam recipit, aduersus quam non præualebis. Habeo interim à Deo certissima fiduciæ meæ signa ac testimonia, nempe sacramenta pœnitentiæ, eucharistiæ, & hoc extremæ vnctionis, quibus Deus me nequaquam fallet, sed promissioni suæ assistens, faciet ac perficiet etiam omnia, quæ in eorũdem exhibitione mihi pollicitus est. Hæc atque alia eiuscemodi piè cogitanti, quis dubitet hoc sacramentum magnam alleuiationem mentis aduersus horrorem mortis (in quam instantem tum tota defigit oculos) adferre, itidem aduersus sathanæ impetus, tum solito grauiores, plurimum valere? Quòd si tum omnium maximè ac modis omnibus adlaborandum est, atque etiam vndiq; omnia pietatis fulcimenta congerenda sunt, ne ægrotis fiducia excidat, sed vt quammaxime aduersus spiritales insidias roborentur, non rectè faciunt qui hoc sacramentum in eum vsum peculiariter institutum, ac tanto cum serio per Apostolum Iacobum ecclesiæ traditum, ex ecclesia auferre moliuntur. Neq; tamen dicimus hoc sacramentum absolutè ac omnino ad salutem necessarium, modò ne contemnatur, sed magis esse ad fulcimentum pietatis, proindeque pijs votis ab ægroto, priusquàm hinc excedat, expetendum. Præterea reiterationi eius, quemadmodum pœnitẽtiæ, in ecclesia locus est, recurrente scilicet subinde morbo aliquo grauiore.

Sacramẽta fiduciæ nostræ certissima signa.

Non rectè faciũt qui hoc sacramẽtum ex eccl'ia tollere annituntur.

Reiteratur hoc sacramentũ.

Ritus qui adhibẽtur huic sacramento.

TOtus ritus, quem ecclesia in ministratione huius sacramenti adhibet, in plurimis illis orationibus longè piẽtissimis (quæ ad singulas vnctiones adhibentur) consistit, quas referre longum fuerit, nec est necesse, quòd omnibus passim, maximè parochis, expositæ ac obuiæ sint & intellectu faciles.

Huius sacramẽti minister.

Iaco. vlt.

Matth. 3

Marci 1.

Lucæ 3.

Lucæ 10.

POstremo, huius sacramenti minister sacerdos est, ita docente Apostolo Iacobo: Infirmatur quis in vobis? inducat presbyteros ecclesiæ, & orent super eum &c. Sacerdos verò in eiusdẽ sacramenti ministratione, non suã, sed Apostoli Christi, ac ecclesiæ personam, quemadmodum & in cæteris sacramentis, gerit ac repræsentat. Nam vt Christus est qui baptizat, qui corpus suum impertit, qui absoluit, sic Christus est qui intrinsecus inungit, sacerdote externum tantum ministerium adhibẽte. Breuiter, Christus est Samaritanus ille euangelicus, qui homini à latronibus dispoliato, ac grauissimis

pla

plagis affecto appropians, cæteris prætereuntibus, solus misericordia mouetur: & totus intentus curationi hominis tam miserè affecti, sacramentorum suorum alligamenta adhibet, quem & alligatum, iumentoque suo impositum, in stabulum ecclesiæ ducit. Sacerdos autem stabularij vicem gerit, cui præcipitur, vt curam ægroti agat, sed pharmacis à Christo vero illo Samaritano, hoc est, hominum custode præscriptis, qui solus sanat contritos corde, & alligat cõtritiones eorum. Psal. 146.

Ipsi gloria in secula. Amen.

DE RATIONE AC MODO ORANDI DEVM.

Ordo cathechizandi eccl'iæ.

ECCLESIA catholica, mater nostra, in qua per baptismum renascimur Christo, eum ordinem tenet, vt symbolum apostolicum (quæ est fidei nostræ regula) ante omnia proponat ac tradat: subinde vero posteaquã professi sumus quod credimus, orationem dominicam subiungat ac reddi etiam iubeat, idq; ordine non modo decenti, sed & necessario. Siquidem vt precemur deum, necesse est vt fidem prius teneamus, quæ vtique nisi data esset, orare non possemus. Quomodo enim (vti Paulus Apostolus ait) inuocabunt, in quem non crediderunt? Eundem ergo ordinem nos insequentes, post Apostolici symboli, diuinorũq; sacramentorum (quæ veluti pars quædam symboli esse videntur) expositionem, ad breuem dominicæ orationis dilucidationem recte properabimus.

Sine fide nemo orat Deum. Rom. 10.

SEd priusquàm ad contextum eiuscemodi precationis accedamus, paucis de modo Deum orãdi præfandum erit. Principio ex his, quæ passim, præsertim in expositionem symboli ac sacramentorum, maxime pœnitentiæ, attulimus, manifestum euadit, fidem, quę nos Christianos efficit, non esse vanam aliquam aut euanidam persuasioné, sed Dei donum cordibus nostris infusum, viuũ & efficax per charitaté, quam Apostolus definiens, ait: Neque circuncisio est aliquid, neque præputium, sed fides quæ per dilectionem operatur, qua efficimur filij Dei, qua Deo nos totos committimus, qua omnia ad Deum referimus, qua deo per spem & charitatem copulamur, nobis penitus diffisi, quæ nisi desuper gratuito munere nobis daretur, nõ ille dixisset, Nemo potest venire ad me, nisi pater meus traxerit eum. Quis enim fidé se habere glorietur, nisi qui acceperit spiritum fidei, de quo Apostolus ait, Habentes eundem spiritum fidei, secundum quod scriptum est: Credi-

Fides Christianorũ. Galat. 5. Fides gratuitum donum. Ioan. 6. 2. Cor. 4. Psal. 115. Spirit⁹ fidei suggerit nobis qđ loquamur & oremus.

di,

di, propter quod locutus ſum, & nos credimus, propter quod Rom. 8.
& loquimur? Hic ergo ſpiritus qui talem fidem largitur, ſug- Auguſt.
gerit nobis per fidem quid loquamur, & vt Apoſtolus ait: Ipſe ſpiritus interpellat pro nobis gemitibus inenarrabilibus. Non quòd ipſe ſpiritus ſanctus, vti indigens alicuius interpellet, ſed quòd nos interpellare faciat, nobisq; interpellandi & gemendi inſpiret affectũ. Quod idem Apoſtolus explicatius facit, quum ſubdit: Spiritus adiuuat infirmitatem noſtram, vt Rom. 8.
ipſe facere dicatur, quod vt faciamus, facit ac iuuat. de quo ſpiritu alibi apertius ait: Non enim accepiſtis ſpiritũ ſeruitutis Ibidem.
iterum in timore, ſed accepiſtis ſpiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus, Abba pater. Et iterum: Quoniam filij Dei Galat. 4.
eſtis, miſit Deus ſpiritum filij ſui in corda veſtra, clamantem, Abba pater. Vnde conſequens eſt, vt quemadmodum ſine ſpiritu fidei nõ eſt recte quiſpiã crediturus: ita nec ſine ſpiritu orationis ſalubriter oraturus, atq; adeò nihil boni acturus, niſi eodem ſpiritu adiuuãte. Nemo enim recte ſapit, recte intelligit, recte conſilio ac fortitudine prævalet, nemo ſcienter pius eſt vel piè ſciens, nemo amore caſto Deum timet, niſi acceperit ſpiritũ ſapientiæ & intellectus, cõſilij & fortitudinis, ſcientiæ & pietatis, & timoris Dei. Nec habet quiſquam virtutem veram, charitatem ſynceram, continentiam religioſam, niſi per ſpiritum virtutis & charitatis continentiæ: non quia tot ſunt ſpiritus, ſed omnia hæc operatur vnus atq; idem ſpiritus, diuidẽs propria vnicuiq; ſicut vult, quanquam aliter adiuuat nondum inhabitans, aliter inhabitans. Nam nondum inhabitans, adiuuat vt ſimus fideles: inhabitans vero adiuuat iam fideles, vt ſimus in omne opus bonum propenſi. Siquidem vt Apoſtolus ait, Charitas Dei diffuſa eſt in cordibus noſtris per Eph. 2.
ſpiritum ſanctum, qui datus eſt nobis, qua præditi, nõ ſolum Rom. 5.
iam in deum credimus, aut ſpe erigimur, ſed & in domino delectamur, in mandatis eius voluntariè inambulantes, quemadmodum Pſaltes ait: Viam mãdatorum tuorum cucurri, quum dilataſti cor meum, nempe per charitatis diffuſionem.

Auguſt. Sine ſpiritu fidei nemo ſalubriter orat, neque quicquã recte facit. 1. Cor. 12.

Spũs aliter adiuuat, nondũ inhabitãs, aliter inhabitans.

Pſal. 118.

Oratio donũ gratiæ.

SEd quorſum hæc, niſi vt oſtendamus etiam ipſam orationem inter gratiæ munera deputari, verumq; ac rectũ orandi modum eſſe, ſi in fide, ſpe & charitate ad orandum accedamus? Quomodo enim aliter orabimus niſi acceperimus ſpiritum fidei, ſpei & charitatis, in quo clamemus Abba pater?

Nemo recte orat niſi acceperit ſpiritũ fidei, ſpei & charitatis.

Rom.8. Galat.4. Alioqui,si neque per fidem accedamus,neq; per spē erigamur, neque per charitatem accendamur, loqui quidem possumus, orare verò nequaquam. Quid enim aliud est oratio,nisi pius mentis ascensus in Deum,seu piorum votorum oblatio intenta & ardens? Quomodo autem eleuabitur in Deum mens? quomodo domino vota pia offeret,nisi in primis fide fundata fuerit,qua credat omnia bona à Domino petenda esse, & Deum ipsum, natura bonum, omnibus optimè velle,ac magna & inæstimabilia bona suis fidelibus parasse? Dein spe erecta sit,qua ea bona vti sibi parata se capere posse indubitatò speret,quòd homo fidelis, id quod credit, sibi per spem quodammodo vendicet. Denique etiam charitate inardescat,qua incitata,dicat: Curram igitur,petam,& accipiam,quæ præparauit Deus diligentibus se. Nam(quemadmodum sæpe diximus) vt fides,qua Christiani & filij Dei sumus, aliud à spe & charitate donum sit, spem tamen & charitatem comites ita coniunctas habet,vt ab eis nequaquā separetur, separata verò,iam non fides viua,sed mortua sit & nuncupetur,ad deprecandum Deum omnino inepta,quòd à mortuo pereat confessio ac oratio. Rursus hæc duo posteriora dona,fidem semper vti substerniculum spiritualis ædificij necessariò præsupponunt,atque etiam vt concomitetur,postulant. Neque enim quis in eum sperat,cui non credit,cui se & sua non committit. Item nemo syncerè eum dilexerit,cui fidem non adhibeat,& de quo optimè non speret. Denique,frustrà qui omnia bona se à Deo sperare,atque etiam Deum diligere sibi videbitur, nisi viuida quoq; fides accedat,qua idem ipse bona illa(quæcunq; tandem ea sint vel animi vel corporis)quæ à Deo petūtur,ac nobis in hac vita donantur,à Deo etiam accipiat,atq; à Deo ea sese iam tandem accepisse,quandoq; statuat ac certò credat.Frustrà siquidē deum asiduè de pane quotidiano interpellaueris,nisi tandē etiam fide accipias quod petis,nimirum vt mente sentias,hunc panē quo victitas,te non aliunde, quàm à deo ipso,quē oras,accepisse,ac in dies accipere.Itidem frustrà de peccatorū remisione deum solicitaueris,nisi simul quoq; credas remisionem peccatorum,quam fideliter postulasti,te ab ipso deo tandē etiam assequutum esse. Quid enim proderit,si perpetuò inclames: Remitte domine iniquitatem serui tui,modò nunquam desinas de Dei erga te misericordia dubi

[Marginal notes: Hæc est fides generalis. Matth.19. Bernard. — Fidē,spem & charitatē in omni ope bono coiūcta esse oportet. — Bern. ser. 1. de anuntiatione. — Iacob.1.]

dubitare,aut confidere seu statuere nunquam possis, Deum tibi reconciliatũ esse? Atq; hæc est fides illa singularis & specialis,quæ non tantũ spiritualis ædificij initiũ est, sed magis spei absolutio, indiuiduam post se trahens charitatem, qua nobis Dei beneficia applicamus,& quod actioni nostræ deest,ex apprehensione misericordiæ per Christum supplemus. De qua superius in tractatu Pœnitentiæ & Iustificationis fusius diximus. Vt ergo necesse est hæc tria in omni opere bono concurrere,quòd finis præcepti sit charitas de corpore puro,cõsciencia bona,& fide nõ ficta: ita maxime orationem(veluti opus, quo proximè cum Deo agimus) antecedere ea oportet, non tempore quidem, quod animus fide, spe & charitate imbutus, saltem per cœlestium desideriũ, in quo tota orationis vis consistit,non possit non orare)sed causa magis & ratione. 1.Timo.1

Fide, spe, & charitate præditus semper orat.

IAm cum fides in hominis pectore per verbum formetur, & promissioni Dei planè innitatur, quod Paulus exemplo Abrahæ grauissimè astruit:In repromissione(inquit) Dei (qua scilicet pollicitus erat Deus illi vetulo ex Sara vxore decrepita futurum filium, in cuius semine benedicerẽtur omnes tribus terræ)non hæsitauit Abraham diffidentia,nec considerauit corpus suum emortuum, quum iam ferè cẽtum esset annorum, & emortuam vuluam Saræ, sed confortatus est fide, dans gloriam Deo,plenissimè sciens,quia quæcunq; promisit Deus,potens est & facere:consequitur certe,oraturum in primis oportere respicere ad institutionẽ & mandatum Dei,quo nos orare se & precari docuit, precãtes quoq; exauditurum se promisit.Quod faciens,ac mandato promissioneq; Dei assentiens, fideliter accedit, sciens Deum pro nobis solicitum esse, & ad dandum paratum, qui ad petendum suo verbo nos cohortatur & impellit.Huc respicit ecclesia Dei, quum ante orationem dominicam in sacrosancto Missæ mysterio in hunc modum præfatur: Oremus, præceptis salutaribus moniti, ac diuina institutione formati,audemus dicere, Pater noster.Sic alibi hymnũ canens, Deum promissionis suæ per fidem commonefacit. Si renuis (inquit)quis tribuet? Indulge, quia potens es, si corde rogamus mundo, certe debes ex promisso. Vt ergo Christus nos fideles faceret precatores,non tantũ orandi mandatum dedit, & promissionem addidit,dicens: Petite, & accipietis: sed & modum orandi docuit, & formulam præscripsit,

Psal.9 Roma.4

Prima ala orationis fides, quam precatur? in primis acuere debet.

1.Pet.5

Matth.6

Christ? orare iussit ac orandi formulam pscripsit, & cur.

ſcripſit, vt citra vllam hæſitationem verbo ſuo confirmati fideliter peteremus, quod ille precari nos iuſsit.

Secũdo, vt agnoſcat ſuam infirmitatẽ & indigẽtiã.

SEcundo, qui ad precandum accedit, infirmitatem & indigentiam ſuam ſentire debet, quibus promoueatur ad quærendum Deum, & potentem & volentẽ infirmis mederi, & indigẽtibus ſubuenire. Non enim opus eſt bene habẽtibus

Matt.9

medico, ſed male habẽtibus. Fide ergo opus eſt, quæ (vt ſuprà

Fides docet nos de noſtra infirmitate & inopia.

diximus) intellectum illuminat & cor purificat, vt & noſtram miſeriam, imbecillitatẽ, infirmitatẽ, ac immunditiam, & rurſus Dei maieſtatem bonitatemq; videre poſsimus. Fide enim apprehendimus & cernimus Deum eſſe, qui propter bonita-

Gene.1 Exod.3

tem ſuam cuncta creauit, à quo omnia bona procedunt, ſine quo nihil quicquam eſt, quique omnia in omnibus operatur,

Pſal.103 Acto.13

ſuſtentans, conſeruans, gubernans, viuificans, & vegetans omnia: qui præſtat nobis vt viuamus, moueamur, & ſimus: qui

1.Timo.5 Pſal.103

abundè omnia ad fruendum tribuit: quo dante, omnia quæ bonorũ appellatione cõtinentur, accipimus: quo ſubtrahente manum, omnia rurſus amittimus. iuſtus & miſericors: iuſtus in impios & peccatores, non agnoſcẽtes eum: miſericors in timentes ipſum. Fide percipimus infirmitatem & indigentiam

Eſaiæ 40. Pſal.59 Pſal.143 Pſal.50 Roma.7

noſtram, quòd puluis ſimus & cinis, quòd omnis homo fœnum, & omnis gloria eius quaſi flos fœni: quòd vana ſalus hominis, qui vanitati ſimilis factus eſt, cuius dies ſicut vmbra prætereunt: quòd in iniquitatibus concepti, quòd in peccatis nati ſimus, quòd concupiſcentiam (reliquias peccati) hoſtem illum domeſticum circunferamus, qui nunquam ſpiritui noſtro moleſtus eſſe deſinit: quo ſolicitante, ab adoleſcentia proni in

Gene.6

malum ſumus, & in omne ruimus peccatum: quòd mundus à dextera, læuaque, à fronte pariter atque à tergo nos interdum falſis præſtigijs occupatos detineat, interdum rebus aduerſis velut aperto Marte ſæuiens oppugnet, vt à Deo alienet: quòd

1.Pet.3

aduerſarius noſter diabolus tanquam leo rugiens circumire nos nunquam ceſſet, quærẽs quem deuoret. Fide denique percipimus, quòd Deus, miſeriæ noſtræ miſertus, cum adhuc pec-

Ioan.3 Roma.5

catores & mortui eſſemus, filio ſuo vnigenito non pepercit, ſed pro omnibus nobis tradiderit illum, vt iuſtificati in ſanguine ipſius, credentes in eum qui iuſtificat impium, per fidem de concupiſcentia, mundo & diabolo triumphemus, vt

Lucæ 1.

ſine timore de manu inimicorum noſtrorum liberati, ſeruia-

mus

mus illi in sanctitate & iustitia coram ipso omnibus diebus vitæ nostræ: quo tandem consummata militia nostra, quæ est super terram, ipso summo bono, qui est Deus, in æternũ fruamur. Ad quem vnum finem omnia referri oportere, fides docet. Qui ergo tali fide instructus est, hic solus recte ad orandum accedit. Nam eum qui petere vult aliquid, necesse est, vt ante omnia se discutiat, num egeat. Secũdo, vt apud se statuat, quid petere velit, & quanam re opus habeat. Tertio quærendus est, qui inopiam leuare & velit & posit: quæ omnia fides oraturo ostendit, quam qui non habet, is suæ fiduciæ (quæ fidei ex diametro opponitur) temerè innititur, nondum intelligens se Dei donis, beneficijs, & auxilijs egere. Quamobrem etsi ore preces permurmuret, nihil tamen minus faciet quàm vt oret, imò oratio eius sibi in peccatum reputabitur, quia nõ orat ex fide, nec suam infirmitatem & inopiam, nec Dei bonitatem misericordiam agnoscens: hoc enim fide fit, quæ pauperes spiritu, humiles corde & contritos animo facit, ad quos solos respicit Deus, sicut scriptum est: Iuxta est dominus his qui tribulato sunt corde, & humiles spiritu saluabit. Et iterum: Super quem respiciam, nisi super humilem & contritum, & trementem sermones meos? Respexit (inquit Dauid) in orationem humilium, & non spreuit preces eorum. Superbos autem qui infirmitatem suam præsertim interiorem non sentiunt, qui latentem mentis impuritatem non percipiunt, qui in fortitudine, viribus, & in multitudine diuitiarum suarum gloriantur, qui dicunt, quia diuites sumus, & locupletati, & nullius egemus, & nesciunt quia in oculis Dei miseri sunt, & miserabiles, & pauperes, & cæci, & nudi: hos despicit Deus sicut illos respicit, quemadmodum gloriosissima virgo virginum cecinit: Deposuit potentes de sede, & exaltauit humiles: Esurientes impleuit bonis, & diuites dimisit inanes. Deus enim (vt Apostolus Petrus ait) superbis resistit, & humilibus dat gratiam. Et ideo sequitur: Humiliamini igitur sub potenti manu Dei, vt vos exaltet in tempore visitationis, omnem solicitudinem vestram proijcientes in eum, quoniam ipsi cura est de vobis.

[Margin: Iob 7. — Psal. 108 — Psal. 33 — Esaiæ 66. — Psal. 101 — Psal. 48 — Apoca. 3 — Lucæ 1. — Iacobi 4. — 1. Petri 5.]

HAec vt Christus animis nostris perpetuo retinenda infigeret ac inculcaret, duas insignes parabolas adhibuit. Alteram de filio prodigo, alteram de pharisæo & publicano.

[Margin: Quo respiciant parabolæ, de filio prodi-]

go, & de pharisæo ac publicano. Lucæ 15. Lucæ 18.

cano. Filius prodigus portione paternæ substantiæ, quæ illi obuenerat, abutens, non antè venit oratum patrem, quàm in se reuersus, & suam miseriam deploraret, & diuitias bonitatis benignissimi patris agnosceret. Itidem publicanus, proculdubio quod ad mundum attinebat, rebus affluens, sed quod ad animum pertinet, conscientia peccatorum perculsus, suæque indigentiæ per fidei lumen certior redditus, ascendit in templum, orans non eodem quo pharisæus affectu. Hic enim sibi fidens, & bonorum operum in speciem diues, in seipsum non descendit, quo minus mentis suæ, fœdissimis concupiscentiæ & ambitionis affectibus corruptæ, turpitudinem videret: sed stans apud se orabat elatus, seipsum commendans, non accusans, quasi à se esset, si quid egisset boni, cum diceret, Non sum sicut cæteri hominum &c. velut etiam hic publicanus. At ille in se reuersus, & miseriam animi sui per fidem contemplatus, à longe stetit, animo deiecto & humili, nolens vel oculos ad cœlum leuare, sed percutiés pectus suum, & ad Deum (qui cor contritum & humiliatum nõ despicit) conuersus dixit: Deus, propitius esto mihi peccatori. Quàm vero diuersus fuerit vtriusque orationis fructus, sequitur: Amen (inquit dominus) dico vobis, descendit hic, nempe publicanus, in domum suam iustificatus ab illo, Qui enim se exaltat, humiliabitur, & qui se humiliat, exaltabitur. Hunc affectum beatissimus Apostolus in vidua Christiana requirens, ait: Quæ autem verè vidua est & desolata, sperauit in domino, & persistit in oratione die ac nocte. Desolatam vult esse Apostolus viduam, nõ quòd viduas secundum hoc seculum diuites ab orando repellat, sed vult viduam animo pauperem & prudenter intelligentem, quòd in hoc mundo & in hac vita nulla anima possit esse secura. In hoc ergo orandi genere in viduis quid electum est, nisi destitutio & desolatio? Quapropter si se omnis anima intelligat in hoc seculo destitutam atque desolatã, quamdiu peregrinatur à domino, profectò quandam viduitatẽ suam Deo defensori, assidua & impensissima precatione commẽdat. Neque enim hæc desolatio seu paupertas à censu, sed à mente metienda est. Christus enim, quum adhuc esset in carne, Zachæũ diuitem in regnum cœlorum misit, & resurrectione atque ascensione glorificatus, multos postea diuites, impartito Spiritu sancto, fecit huius seculi contemptores, & finita diuitiarum

Pharisæus. Publicanus. Psal. 50. 1. Timo. 5. August. ad Probam. Matth. 5. Oportet animo esse desolatũ. Paupertas spirit' nõ à cẽsu, sed à mẽte metienda.

rum cupiditate ditiores. Diuitibus itaque perinde ac pauperibus huius seculi hæc animi desolatio ac paupertas communis est, modò non superbè sapiant, neque sperent in incerto diuitiarum: Sed in Deo viuo, qui præstat nobis omnia abundanter ad fruendum, vt diuites sint in operibus bonis, facile tribuant, communicent, ac thesaurizent sibi fundamentum bonum in futurum, vt apprehendant vitam æternam, gratias agentes in omnibus. Quamobrem (vt diximus) in his præsentis vitæ tenebris, in quibus peregrinamur à domino quandiu per fidem ambulamus, non per speciem, desolatam se debet Christiana anima putare, ne desistat orare, & scripturarum diuinarum sanctarumque sermoni discat, tanquam lucernæ in obscuro loco positæ, fidei oculum intendere donec dies lucescat, & lucifer oriatur in cordibus nostris: Imò donec hoc mortale immortalitatem, & corruptibile hoc induat incorruptionem, quando nulla erit reliqua carnis, mundi seu sathanæ tentatio, quando absorpta erit mors in victoria, & vita felicissima nunquam desitura, nullius amodo indigens, sed Dei fruitione saturata. Huc enim tanquam in scopum quendam omnem orationem nostram respicere oportet. Quemadmodum diuinus Psaltes precatur: Vnam (inquit) petij à domino, hanc requiram, vt inhabitem in domo domini omnibus diebus vitæ meæ. Quisquis autem hanc vnam petit à domino & requirit, is securus petit, & si quæ alia petuntur, quæ est vna illa vera & sola beata vita, vt contemplemur domini dilectionem in æternum, immortales atque incorruptibiles corpore & spiritu.

[Marginal notes: Lucæ 19. / Diuites cēsu possunt esse paupe res spiritu. / 1. Timot. 5 / 2. Corin. 5 / 2. Pet. 1 / August. ad Probā, ca. 45 / 1. Cor. 15 / Scopus orationis nostræ. / Psal. 26 / Vna ac sola beata vita.]

POstquàm animus ad orandum accessuri, fide reboratus, & (quemadmodum iam diximus) affectus est, spem etiā vt adhibeat, necesse erit, qua quod petitur, cū fiducia expectetur. Ad spē enim in primis requiritur animi firmitas, qua homo sibi promissam Dei gratiā quodammodo vendicet, ac tandem per fidē, hac spe cōfirmatā, etiam applicet, assignet, arripiatq;. Vt ergo verè & recte oremus, nō oportet nos de promissione veracis & fidelis Dei vllatenus addubitare. Propterea enim se nos exauditurum promisit, ac vt se precaremur iussit, vt certi essemus ac fortiter & constanter speraremus, fore vt nos exaudiret. Sicut Matthæi xxj. & Marci xj. dixit: Dico autem vobis, omnia quæcunque orantes petitis, credite

[Marginal notes: Secūda ala orationis, spes. / Bernard⁹. / Fiducia misericordiæ qua dei dona accipimus (quæ & fides iustificās appellatur) fidem generalē, & spē cōplectitr.]

quia

quia accipietis,& eueniét vobis. Et Lucæ vndecimo: Ego (inquit veritas) dico vobis, petite & dabitur vobis, quærite & inuenietis, pulsate & aperietur vobis: Omnis enim qui petit, accipit,& qui quærit, inuenit,& pulsanti aperietur. Et vt spem nostram corroboraret, similitudine vtitur quæ vel desperatissimis spem sit præbitura: Quis (inquit) ex vobis patrem petit panem, nunquid lapidem dabit illi? aut piscem, nunquid pro pisce serpentem dabit illi? aut si petierit ouum, nunquid porriget illi scorpionem? Si ergo vos quum sitis mali, nostis bona data dare filijs vestris, quanto magis pater vester cœlestis (nimirum natura bonus & solus bonus) de cœlo dabit spiritum bonum petentibus se? Sed hic interim videndum, vt spei nostræ scopus sit vita beata per Christum, quemadmodũ Apostolus ait: Expectantem beatam spem, de qua Psaltes dixit: Tu es spes mea à iuuentute mea. Dominus enim ipse spes nostra est, & Christus spes Euangelij & gloriæ, quòd per ipsum nos speremus lætum Euangelij nuntium consequuturos, id est remissionem peccatorum & gloriam sempiternam. Consequemur autem quod speramus dubio procul, si tamen permaneamus in fide fundati, stabiles & immobiles ab hac spe Euãgelij Dei. Quòd si anchoram spei nostrę in Christo figimus, non est periculum, si quæ alia ad hunc finem nanciscendum accommoda, vti media quædã à Deo speremus, modò absit carnalis concupiscétia, & hoc solũ attendatur, vt his secundum Deum vti,& ijsdem proximis prodesse posśimus.

Matth. 19

Spei nostræ scop⁹ quis esse debeat.

Quomodo cętera præter vitam beatam petenda.

PRecaturus ego Deum, omni diffidentia vacare debet, nihil dubitare aut hæsitare de promisśis Dei, alioqui temerè petiturus. Proinde diuus Iacobus ait: Si quis autem vestrum indiget sapientia, postulet à Deo, qui dat omnibus affluenter, & non improperat, & dabitur ei. Postulet autem in fide nihil hæsitans. Qui enim hæsitat, similis est fluctui maris, qui à vento mouetur & circumfertur: non ergo existimet homo ille quòd aliquid accipiat à domino. Quæ verba sic ex sequentibus intelligenda sunt. Ideo enim qui hæsitat, nihil accipit, quoniam vir est animo duplex, corde minime certo & inquieto, in quod se gratia domini insinuare nõ potest, quemadmodum maris fluctus non facile formam vllam recipit, quũ vento mouetur & circunfertur. Deinde male de Deo sentit, cuius auxilium implorat, quasi aut non velit aut non posśit

Orantem non oportet hæsitare.

Iacobi 1.

suis

ſuis promiſsis ſatisfacere, quod parũ à blaſphemia abeſt. Simplicem ergo & nuſquam vacillantem fiduciam noſtram eſſe oportet, quæ Deum ſemper reſpiciat, qui neminem ſibi fidentem deſtituit, ſiue contingat viuere, ſiue mori, vt dicere poſsimus cum Dauid: Oculi mei ſemper ad dominum, quoniam ipſe euellet de laqueo pedes meos. Pſal.24

SEcundo, quemadmodum neceſſe eſt, vt ſpes orantis certa & indubitata ſit, ita eandem oportet eſſe patientem, & timori Dei innitentem, alioqui non dicẽda ſpes ſeu fiducia, ſed arrogãs præſumptio, quali afficiebatur ſuperbus ille Phariſæus. Propterea neque tempus, neque modus Deo ſtatuendus eſt, qui nouit, quando & quomodo noſtris precibus ſatiſfacere velit, etſi non eo tempore, vel eo modo, quo nos petimus, ſatisfaciat. Hoc ergo deuotionis debemus domino Deo noſtro, vt non ideo nos ab eo negligi exiſtimemus, ſi non ſtatim ea dederit quæ petimus, aut abſtulerit, quæ deprecamur, ſed potius pia patientia malorum, bona ſperemus ampliora. Imò ſi aliquid, contra quod oramus, acciderit, patienter ferendo, & in omnibus gratias agendo, hoc potius oportuiſſe fieri, quod Dei, non quod noſtra voluntas habuit, minime dubitare debemus. Tale exemplum præbuit nobis ille mediator Chriſtus, qui licet Deus & homo, tamen vt homo, ſuam ſemper voluntatem, Dei patris voluntati ſubmiſit. Qui quum humanã in ſe voluntatem ex hominis ſuſceptione trãsformans, dixiſſet: Pater, ſi fieri poteſt, tranſeat à me calix iſte: continuò ſubiecit: Veruntamen non quod ego volo, ſed quod tu vis pater. Hunc affectum videre licet in ſanctis patribus, id quod ipſorum ardentiſsimæ preces vbique teſtantur. Expecta (inquit Dauid) dominum, viriliter age, confortetur cor tuum, & ſuſtine dominum. Et iterum: Expectans expectaui dominum, & intendit mihi, & exaudiuit preces meas, & eduxit me de lacu miſeriæ & de luto fecis. Memorabile exemplum præſtat nobis inſignis illa veteris teſtamenti mulier Iudith, quæ quum intelligeret Oziam promiſiſſe, quòd tranſacto quinto die traderet ciuitatem Bethuliam Aſſyrijs, ſi interea non veniſſet adiutorium à domino, grauiter reprehendit Oziam & populum, inter alia dicens: Qui eſtis vos, qui tentatis dominum? non eſt iſte ſermo qui miſericordiam prouocet: ſed potius qui iram excitet, & furorem accẽdat. Poſuiſtis vos tempus miſerationis

Spẽ orãtis patientem eſſe oportet. Lucæ 18. Auguſt. ad Probam. Matth. 26 Marci 14. Lucæ 22. Philip. 2 Sancti ſe Dei voluntati penit⁹ ſubmiſerunt. Pſal. 26 Auguſt. Pſal. 39 Iudith exẽplar. Iudith 8.

Domini, & in arbitrium vestrum diem cõstituistis ei? Et statim post: Humiliemus illi animas nostras, & in spiritu constituti humiliato seruientes illi dicamus, vt secundum voluntatem suam sic faciat nobiscum misericordiam suam, expectemusque humiles consolationes eius. Qui enim tentationes non susceperunt cum timore Domini, & impatientiam suam & improperiũ murmurationis suæ contra Deũ protulerunt, exterminati sunt ab exterminatore. Et nos ergo non vlciscamur nos pro his quæ patimur, sed reputantes peccatis nostris hæc ipsa supplicia minora, esse flagella Domini, ea quasi serui qui corripimur, ad emendationem, & non ad perditionem nostram euenisse credamus. Nec minori exemplo est Apostolus Paulus, cui, ne reuelationum magnitudine extolleretur, datus est stimulus carnis, angelus sathanæ, qui eum colaphizaret: propter quod ter Dominum rogauit, vt eum auferret ab eo. Sed vir tantus responsum Dei, quur id non fieret, & quare fieri non expediret, audiuit, in hanc sententiam: Sufficit tibi gratia mea, nam virtus in infirmitate perficitur. Quamobrẽ idem Apostolus alibi dixit: Quid enim oremus, sicut oportet, nescimus, nimirum intelligens, nos in tribulationibus, cæterisq; rebus corporalibus (quæ possunt & prodesse & nocere) interdum non tamen cum peccato (si tamen Dei voluntati nostrã subiecerimus) petere, quæ statim fieri nõ expediat, sed potius profit, nos petitis ad tempus frustrari, vel ad sanandum tumorem superbiæ, vel ad probandam, exercendamq; patientiam, vel ad puniẽda & abluenda peccata. In hoc ergo rerum genere spes nostra Dei voluntati attemperanda est, sic vt indubitati simus, nos aut id quod speramus, aut aliquid melius, saltem magis scilicet profuturum ad nanciscendum finem spei nostræ, consequuturos. Hunc affectum vt inderet nobis Christus, plerisque parabolis supra modum accommodis vsus est. Nam vt doceat, quòd oporteret semper orare, & non deficere, sed per patientiam expectare misericordiam Dei, parabolam de iudice iniquo, qui nec Deum timebat, nec hominẽ reuerebatur, proposuit: quem quũ vidua sedulò interpelleret, vt vindicaret eam de aduersario suo, atque ille nollet per multum tempus, tandem tamen mulieris importunitate victus, vindicauit illam. Quo magis (inquit Christus) Deus (cuius viæ sunt misericordia & veritas) faciet vindictam electorum suo

Marginalia: Ibidem. | Paulus patiẽtiæ exẽplar. 2.Cor.12 | Ibidem. | Roma.18 | Cur De⁹ interdum ad tẽpus nos non exaudiat. | Parabola de iudice iniquo explicatur. Lucæ 18. | Lucæ 24.

suorum, clamantium ad se die ac nocte? Aliam, nec minus incitantem parabolam, Lucæ vndecimo legimus, de eo qui media nocte amicum accedens, tres panes accommodato petit: qui etsi non impetret ea ratione quòd amicus sit, tandem tamen per importunitatem, si perseuerauerit pulsans, impetrabit tot panes quot habet necessarios. Quanto magis pater cœlestis (qui dat, & non improperat) sedulò petentium vota respiciet? Huc spectant illæ sententiæ, quæ sedulò & instanter orare iubent. Semper (inquit Paulus) gaudete, sine intermissione orate, obsecrationi instate, vigilantes in ea. Multũ enim (vt diuus Iacobus ait) valet deprecatio iusti assidua, quod exẽplo confirmat, dicens: Elias homo similis erat nobis passibilis, & oratione orauit, vt non plueret super terram, & nõ pluit annos tres & menses sex: & rursus orauit, & cœlum dedit pluuiam, & terra dedit fructum suum.

Parabola de amico veniẽte nocte & petẽte tres panes.
Lucæ 11.
Iacob. 1
1. Thes. 5
Iacob. 5
3. Reg. 17

TErtio, hæc spes synceritatem requirit, vt sancta, iusta, ac Deo placita petamus ac speremus, non vana, fucata, & falsa, ne dicamus mala ac exosa Deo. Quare qui gloriam seculi & diuitias petit ac sperat, eo affectu vt in illis conquiescat, is non rectè petit, quia non sequitur mãdatum Christi, qui iubet, vt in nomine suo petamus patrem. In nomine verò saluatoris qui petit, salutaria tantũ postulat. Qui verò vana rogat, nomen Iesu ludibrio habet, & Deum contemnit, quia spem non in Deo, qui non videtur, sed in diuitijs & cæteris huius mundi transitorijs rebus ac vana gloria collocat, quod veræ Christianæ spei repugnat. Quamobrem diuus Iacobus ait: Petitis, & non accipitis, eo quòd malè petatis, vt in concupiscentijs vestris insumatis. Et Prouerbiorum decimo legimus: Spes impiorum peribit. Itidem Iob septimo: Spes hypocritarum peribit, & sicut tela aranearũ fiducia eius. Proindeq; Christus orationem hypocriticam damnat, quòd hypocritæ spem suam in vana gloria reclinent, amantes in synagogis & in angulis platearum stantes orare, vt videantur ab hominibus, quos Dominus hic recipere mercedem suam asseuerat. Quo pacto verò victui necessaria petere & possimus & debeamus, pòst dicemus.

Spes debet esse syncera, vt sancta ac iusta petat.
Petere in noĩe Christi quid sit.
Ioan. 15.
Ioan. 1
Iacob. 4
Matth. 5

EX prædictis liquet, orationes nostras, etsi cũ fiducia porrectas, tamen duabus potissimum de causis non exaudiri, vel quòd magis nostra referat, vt non exaudiamur,

Deo vota nostra in melius cõmutaturo. Vel quòd male petamus, sequuti concupiscentiam nostram carnalem, quam petendo insequentes, vel non accipimus, vel si interdum accipimus,
Nume. 11 cum periculo & detrimento accipimus. Legimus enim Domi
Psal. 77 num quibusdam impatientibus, quòd cõcupiscentiam sequuti poscebant, iratum concessisse, qui diuo Paulo, quod petebat,
2. Cor. 12 negauit propitius. Nam Israëlitis concupiscentia carnium
Psal. 77 inardescentibus, Deus dedit eis petitionem eorum, & misit saturitatem in animas ipsorum: sed expletà concupiscentia, impatientia est grauiter castigata, quoniam adhuc escæ erant in ore eorum, & ira Dei ascendit super eos. Quæ scripta sunt, ne fortè quis magni pendat, si fuerit exauditus, quum aliquid male aut impatienter petit, quod non impetrare plus profuerit, aut se abijciat, & de diuina erga se miseratione desperet, si nõ exaudiatur, quum fortè aliquid petit, quo accipiendo affligatur atrocius, vel à prosperitatis lenocinio corruptus penitus euertatur.

Tertia ala orationis, charitas. Charitas Dei vnde ĩ nobis excitetur.

POstremo, oratio vt cœlos penetret, charitatis ardore inflammanda est. Nam vt omnia opera bona citra charitatis donum tepent, atq; adeò in speciem tantum fiunt: ita maximè friget oratio, nisi alis geminæ charitatis & Dei & proximi subuehatur. Charitatẽ Dei in nobis excitat sua ineffabilis bonitas, ad quam precaturi in primis respicere debent, vndiq; certè expositam, ne quis causari posit, se in eius cõspectum prodire non audere, cuius adhuc suspectam habeat bonitatem. Hanc enim in primis, in hoc admirabili mundi opificio, quocunq; tandem oculos vertamus, cernimus. Quicquid enim ibi bonum, pulchrũ, iucundum, delectabile, & amabile cernimus, hoc omne ex Deo esse intelligimus. Quãto magis
Gene. 1 ergo omnis boni creator amabilis esse debet, præsertim ho-
Psal. 8 mini, quem ad imaginem & similitudinem suam fecit, & super
Eccle. 17 omnia opera manuum suarum constituit, quem propriæ vo-
Ioan. 3 luntatis arbitrio lapsum nõ deseruit, sed per proprium filium
Philip. 2
Roma. 8 de cœlo missum, & ipsius hominis causa in mortem traditum, redemit, viuificauit, iustificauit, & ex inimico in filium gratuita bonitate adoptauit, ipsiq; cum Christo omnia bona dona-
Matth. 25 uit, impartiens etiam ei per Christum de spiritu suo, quo ductore, tandem in consortium cœlestis regni (quod pijs paratum est à cõstitutione mundi) perueniat. Qui hæc animo volutat,

lutat,& per ſpiritus ſancti gratiam percipit,is Deum non poteſt non diligere ex toto corde ſuo,ex tota mente ſua,ex tota anima ſua,& ex totis viribus ſuis. Quomodo enim non delectabitur in ſummo bono,qui delectatur in creatura? Quomodo non ſuſpirabit ſemper ad optimum illum parentem, à quo quicquid eſt & tenet, habet? Quomodo non ſemper ardebit illius deſiderio, qui ipſi gratis promittit regnum cœlorum, imò ſeipſum?Hæc eſt enim vita æterna,vt cognoſcamus Deũ, & cum eo perpetua felicitate fruamur. Hunc affectum qui induit,is ad Deum fide firmus,ac ſpe corroboratus,amanter vadit,ac rectè Deum precatur. Huic Pſaltes dixit: Delectare in domino,& dabit tibi petitiones cordis tui. Et iterum:Guſtate & videte,quoniam ſuauis eſt Dominus,beatus vir qui ſperat in eo. Charitatem proximi in nobis concitabit eiuſdem naturæ participatio,quòd ſit idem omnium & ſimilis ortus ex vno parente Adam,par (quod ad naturam attinet) conditio. Item quòd hic mundus pariter omnibus vna domus ſit. Et quod omnium maximum eſt,vnus Deus, quẽ omnes vno ore patrem appellamus,vnus Chriſtus,in quo omnes renaſcimur, & Deo in filios adoptionis aſciſcimur, vt & duplici vinculo tam naturæ quàm adoptionis nos fratres eſſe fateamur. Vnus ſpiritus quem habemus è cœlo,vna & omnium communis cœleſtis patria,vna fides,vnum baptiſma, vnus panis, & vnus calix omnium,qui de vno pane & de vno calice participamus. Breuiter, vnum corpus ſub vno capite, Chriſto. Quæ poteſt, quæſo,arctior agnatio excogitari? Adeò,vt præceptum dilectionis proximi, quo iubemur, vt proximum ſicut noſipſos diligamus, quammaximè naturæ ac rationi conſentaneum ſit. Qui hoc affectu imbutus eſt(id quod nemo non facile agnoſcet,ſi tantum quiſque ſe ad ſuum ipſius cor conuertat,& ſeipſum interroget, num re vera erga proximum,perinde atque erga ſe afficiatur) is demum rectè ad orandum accedit. Quamobrem Chriſtus vbique ferè, vbi de orando præcepit, ex pacto nobiſcum agit, vt nos non aliter ſe exauditurus dicat,quàm proximũ ex corde dilexerimus,& ſi quid in nos peccauerit.,remiſerimus.

Roma.5.8 Ioan.14 Ioan.17 Pſal.36 Pſal.34

Charitas proximi quomodo in nobis naſcatur.

1.Cor.12 Ephe.4 1.Cor.10

Matth.6 Marci 11.

SEd dicis, Si ſic oportet ad orationem accedere, vt mens neque fide,neq; ſpe,neque charitate vacet, nullus videbitur peccatoribus locus orandi relictus, quos tamen vel

Quæſtio. Auguſt.in Ench.c.17

maximè orare conuenerit. Dein, si hæc præcedere orationem oportet, quid est quòd scripturæ clamant, hæc tria nos præcipuè à Deo postulare debere? Sed facilis est responsio: In donis spiritus & virtutibus Christianis, gradus sunt quidam: Peccator quum in altissimis ignorantiæ tenebris versatur, secundum carnem viuens, sequens carnales concupiscentias, peccat, sed propemodum ignorans. Deinde quum respicit in legem Dei condemnantem peccatum, si nondum adiuuet spiritus, vult quidem secundum legem viuere, sed victus concupiscentia delinquit, idque sciens, & proinde grauius. Postquàm autem accesserit spiritus, quo donante credimus, nobis ex toto corde conuersis ab operibus mortuis ad Deum, per Christum remissum iri peccata, ac donari gratiam adiutricem adimplendi mandatum Dei, tum demum incipit homo agi spiritu Dei, qui spiritum nostrum (iactis in eum seminibus fidei, spei & charitatis) concupiscere facit aduersus carnem: atque tum incipit nobis reuelari Dei iustitia ex fide in fidem, vt quo magis homo sibijpsi diffidere ac Deo credere, in Deum sperare, ac Deo per charitatem adhærere pergit, eo magis hæc spiritus dona in nobis augescant: & quanto cupiditas minuitur, tanto magis charitas crescat, donec tandem caro penitus subijciatur spiritui, quod tamen perfectè & consummatè demum in resurrectione mortuorũ implebitur. Vt ergo vnde digressi sumus reuertamur, adeò nõ prohibemus peccatores ab orãdo, vt illos quãmaximè ad orandum incitemus, quòd infirmis quammaximè opus sit medico: sed tamen eos frustrà orare dicemus, nisi iacta fidei, spei, & charitatis semente, id est, nisi saltem odio peccati ad misericordiam Dei fidenter ac amanter confugere incipiant. Vt autem fides principio modica sit, vt spes vacillans, vt tepida charitas, non tamen ideò minus, sed tanto magis orandum est, & cum Apostolis inclamandus est Christus: Domine, adauge nobis fidem. Et cum tota ecclesia precandus, vt spem corroboret, & sui ignis amorem in nobis accendat. Eos verò peccatores tantum ab orando repellimus, qui se peccatores esse non sentiunt, qui quærunt excusationem in peccatis, qui obstinati, venditi, & traditi sunt in peccatum, qui gloriantur quum malefecerint, & exultant in rebus pessimis, quos peccatores scimus quia Deus non exaudit, sed potius eorum oratio fit in peccatũ, quemadmodũ apud Esaiam cap.

Dilutio. In donis spiritus, et virtutibus sunt gradus.

Roma. 7

Roma. 8

Galat. 5

Roma. 1

1. Cor. 15

Matth. 9

Peccatoribus orandũ, & quo affectu.

Psal. 110

Psal. 51

Ioan. 9

Psal. 108

cap.j.legimus: Quum multiplicaueritis orationem, non exaudiam. Manus enim vestræ sanguine plenæ sunt. Et Hieremias Thren.iij. Nos iniquè egimus, & ad iracũdiam te prouocauimus. Idcirco tu inexorabilis es. At peccator qui in tempore accepto ad se redit, pauper spiritu, humilis, contritus, suspirans, credens, sperans, & desiderans, Deum inuocat, is proculdubio voti sui compos fiet, quoniam non fallet veritas, pientissimè ad se omnes laborantes inuitans. Venite (inquit) ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego reficiam vos. Tollite iugum meum super vos, & inuenietis requiem animabus vestris. 2.Cor.6. Matth.5. Matth.11.

VNde consequens est, vt tametsi oratio nostra soli misericordiæ ac gratiæ Dei (quæ etiam nos ad orãdum incitat, & gratis quæ petimus donat) inniti debeat, oportere tamen, vt hanc fiduciam nostrã affectus bene viuendi ornet, & bona opera subsequantur. Hoc enim vult Apostolus, quum iubet, vt orantes manus puras extollant. Et Psaltes ait: Innocens manibus & mundo corde, hic accipiet benedictionem à domino. Innocentium ascẽdit oratio, si Aegyptium lutum oderint, & operari terrena declinẽt. Pharisæos dominus culpat, quòd deuorarent domos viduarũ, simulantes longam orationẽ. Hi, inquit, accipient damnationẽ maiorem. Quid ergo orationis affectui magis obstabit, quàm si voluntas aut vita voci non cõcordet? Ea vero demũ (vt est in cantico quodam ecclesiastico) dulcis est symphonia, si vox vitam non remordet. Et diuus Ioãnes ait: Charissimi, si cor nostrum non reprehendit nos, fiduciam habemus ad Deum, & quicquid petierimus, accipiemus ab eo, quãdo mandata eius custodimus, & ea quæ sunt placita coram eo, facimus. Affect⁹ bene viuẽdi oranti necessarius. Psal.14. Lucæ 20. 1.Ioan.3.

IN primis autem scriptura duo opera commendat, quæ nos ad orandum expeditiores & alacriores faciunt, si tamen in fide & charitate fiant, nempe ieiunium & eleemosyna. Bona est (inquit Tobias) oratio cum ieiunio & eleemosyna, magis quàm thesauros auri recondere. Nec Christus temerè hæc tria, nempe ieiunium, eleemosynam, & orationem, apud Matthæum cap.vj. coniungit. Et Esaias cap.lviij. sic copulat, perinde atque necessariò cohærentia. Nec est quispiam tam stupidus, qui non videat hæc tria propemodum indissolubili vinculo cohærere oportere, præsertim si oratio in Ieiuniũ & eleemosyna orationẽ faciunt alacriorẽ. Tobiæ 4. Matth.6. Esaiæ 58.

deprecanda ira Dei efferuescere debeat. Oratio enim ascensus mentis est in Deum. sed quum crapula, ebrietate, & curis huius mundi corda nostra aggrauantur, fit vt non possint in Deum respicere, seu in oratione (quod necesse est) vigilare. Vigilate (inquit Christus) & orate. Dein, Si quis habuerit substantiam huius mūdi, & viderit fratrem suum necessitatem habere, & clauserit viscera sua ab eo, quomodo charitas Dei manet in eo? & qua tandem fronte, is viscera misericordiæ dei nostri implorabit, qui viscera clauserit fratri? Quamobrem Esaias veram rationem ieiunandi (quæ est abstinere à peccato) ac dandi eleemosynam & orandi docēs, sic ait: Nonne hoc est magis ieiunium quod elegi? Dissolue colligationes impietatis, solue fasciculos deprimentes, dimitte eos (qui confracti sunt) liberos, & omne onus dirumpe, frange esurienti panem tuum, & egenos vagosque induc in domum tuam. Quum videris nudum, operi eum, & carnem tuam (hoc est proximum tuum) ne despexeris. Tunc inuocabis, & dominus exaudiet: clamabis, & dicet, Ecce adsum, quia misericors sum dominus deus tuus.

Lucæ 21. Vigilare ĩ oratiōe necesse est. Matth. 26. Ioan. 3. Esaiæ 58.

IAm (vt putamus) satis superq; ostendimus, quomodo affectos esse oporteat ad orationem accessuros. Id autem doceri omnino & ante omnia oportebat, atque adeò semper inculcari, quòd in affectu spiritus seu cordis tota orationis vis consistat. Nam ab hoc oratio & incipere, & in eodem progredi, & desinere debet, quamuis affectus orandi, hoc est desiderium vitæ cœlestis, quod ad se attinet, in Christiano nunquam desinat, etsi verba finiātur. Qui hoc intelligit, facile videt, quo pacto Christus non diuersum, sed vnum atq; idem vbiq; præceperit, quum alibi iubet, vt orantes non multum loquamur: alibi vero dicat, oportere semper orare, & nunquam deficere. Quo tamen vterque locus adhuc dilucidior fiat (quòd hic tota rei vis consistat) in primis diligenter intuendum est, quod Christus apud Ioannem mulieri Samaritanæ, opinanti orationis vim, loco seu rebus exterioribus alligatam esse, respondit: Mulier, crede mihi, quia veniet hora, quando neq; in monte hoc, neq; in Hierosolymis adorabitis patrem. Venit hora & nunc est, quando veri adoratores adorabunt patrem in spiritu & veritate. nam & pater tales quærit qui adorent eum. Spiritus est Deus, & eos qui adorāt eum, oportet in spiritu & veri-

In affectib' pijs tota orationis vis cō sistit. Conciliantur loci de orando. Matth. 5. Verus Dei cult' ĩ spiritu. Ioan. 4.

rita

ritate adorare. Quibus verbis hoc admonere voluit Christus, Deum (qui spiritus est) in homine non carnem, sed eam partem potissimum respicere, quam ad similitudinem & imaginem suam creauit, nempe spiritum & mentem: quodq; oratio non sit alligata certo loco, tēpori, verbis præscriptis, aut alijs externis ceremonijs (quanuis tamen interim externa ista omnino contemnenda non sint, si recte adhibeantur) sed in synceritate animi, qua coli vult Deus, nobis per coæternam sibi sapientiam inclamās: Fili, præbe mihi cor tuū, habe fiduciam in domino ex toto corde tuo, in omnibus vijs tuis cogita illum, & ipse diriget gressus tuos. Hic certe est verus dei cultus: quod etiam nō latuit eum, qui Catonis nomine pueris prælegitur. is enim sic orditur: Si Deus est animus, nobis vt carmina dicunt, Hic tibi præcipue sit pura mente colendus. Homo quidem videt ea quæ parent, Deus autem intuetur cor. & rursus, Deus ab homine tantum qui mūdo corde est, videtur. Proinde Dauid orat, vt Deus cor mundum in ipso creet, & spiritum rectum innouet in visceribus eius.

1. Reg. 16. Prouer. 3. Cato. 1. Reg. 16. Matth. 5. Psal. 50.

CHRISTVS ergo quū doceret nos orare, sic ait: Et quum oratis, non eritis sicut hypocritæ, qui amant in synagogis & in angulis platearum stantes orare, vt videantur ab hominibus. Amen dico vobis, receperūt mercedem suam. Tu autem quum oraueris, intra in cubiculum tuum: & clauso ostio ora patrem tuum in abscondito, & pater tuus qui videt in abscondito, reddet tibi. Orantes autem, nolite multum loqui sicut ethnici faciūt: putant enim quòd in multiloquio suo exaudiantur. Nolite ergo assimilari eis. Scit enim pater vester quid opus sit vobis, antequā petatis eum. Hactenus dominus apud Matthæum. Quod verò est illud cubiculum in quod nos intrare iubet Christus, nisi cubiculū cordis? quod tamē adhuc non sufficit intrare, nisi claudatur. Nam si inter orādū ostium cordis nostri pateat, & ea quæ foris sunt, per carnalem sensum in cogitationes nostras improbè se immergāt, synceritas orationis maculatur, quo minus spiritalis oratio dirigatur ad patrem: at quum clausum est ostium, tum pater qui videt in absconso, id est, qui inspicit abdita cordis, reddet oranti. Et vt Christus in hac re nos attentiores faciat, duos admodum prauos affectus pari censura damnat. Alterum, qui est Iudæorum: alterum ethnicorum. Iudæi hypocritæ quærunt apud homi-

In veritate, hoc est, seposito omni fuco, oportet orare. Matth. 6. In cubiculū cordis Christ⁹ iubet ītrare orātē, idq; clausum. August. de ser. domini ī mōte. Affect⁹ Iudaicus in orando.

nes spectari & videri sancti, quemadmodum Christus eos increpans, ait: Vos estis qui iustificatis vos coram hominibus, qui hunc fructum orationis potissimum quærunt, vt hominibus placeant. Ethnici exercendæ linguæ potius, quàm mundando animo dant operam, toti superstitioni dediti, putantes ita agi cum Deo, perinde atq; cum homine agitur, qui sæpe multis tandem verbis in sententiam, licet iniquam, adducitur. Sed vnus ille & verus magister dicit: Nolite assimilari illis, nimirum quia Deus nouit corda, & quod hominibus altum est, abhominatio est ante Deum, apud quem sola verborum replicatione non est opus, cum sciat, quid opus sit nobis priusquam petamus eum. Si enim verba multa ad id proferuntur, vt instruatur & doceatur ignarus, quid opus verborũ replicatione apud eum, cui omnia patent? Sola, inquam, replicatione verborum absq; affectu nihil opus est, quam Christus per multiloquium vult intelligi: hoc est, multum sermonem absq; deuotione profusum, non autem prolixas ac diuturnas preces, piè ac ex intimo affectu depromptas. Nam & de ipso domino scriptum est, quòd pernoctauerit in orando, & quòd prolixius orauerit, quo nobis ad se imitandum exemplũ præbere volebat. Constant ergo sibi, & vt non debeamus orando multum loqui, & tamen sine intermissione orare. Is multum loquitur, qui in sola multorum verborum prolatione, non adhibita mente, confidit, tanquam eo fiat vt exaudiamur, quo loquaciores sumus. Is sine intermissione & multum orat, nec tamen multũ loquitur, qui continuato desiderio ac diuturna & pia cordis excitatione, in fide, spe & charitate deum pulsat, intentus in vnum illum, quod Christus dicit, necessariũ. Neq; enim Christus hoc volebat, vt nullis verbis orãtes vteremur, alioqui non docuisset nos, quibus verbis patrem compellaremus, sed vanum sine mente sonum, multiloquio significauit.

Lucæ 16. Affectus ethnicorũ. Matth. 6. Quid Christ⁹ intelligi voluerit p multiloquiũ. Orationes Christianorũ & breues, & ppetuæ esse debent. Lucæ 6. Et mẽte & voce orandum. Lucæ 10.

SEd mouere potest alicuius mentem, quur Deus, qui nouit, quid opus sit nobis antequam petamus eum, & paratus est bona data dare filijs suis, petere tamen nos, quærere, & pulsare compellat? Sed facile hæc dubitatio submouebitur, modo intelligamus Deum non hoc cupere vt voluntas nostra sibi per verba innotescat, quam non potest ignorare, sed vult in orationibus exerceri desideriũ nostrum, quo possimus accipere quod ille præparat dare. Ille quidem dare paratus

Quæstio. Cur Deus velit nos petere, qui scit qbus egem⁹ antequã oratur. Dilutio. August. ad Probã, & lib. de magistro.

tus

tus est, sed nos ad accipiendum angusti & inidonei sumus, nisi animum oratione excitemus ac dilatemus.

PRoinde non tantum verbis, sed & per certa interualla horarum & temporum rogamus, non quòd vis orationis, verbis & temporis sit alligata, sed vt illis rerum signis nosipsos admoneamus, quantumq; in hoc desiderio donorum cœlestium profecerimus, nobilipsis innotescamus, & ad hoc agendum nosipsos acrius excitemus. Vnde quòd Apostolus ait, Sine intermissione orate: nihil aliud est, quàm beatam vitam, & quæ huc spectant & conducunt, ab illo qui eam solus dare potest sine intermissione desiderare. Semper ergo oramus, quum hanc à domino Deo desideramus. Sed ideò ab alijs curis atque negotijs, quibus ipsum desiderium quodammodo tepescit, certis horis ad negotium orandi mentem reuocamus, vt verbis orationis nosipsos admoneamus, in id quod desideramus intendere, ne quod tepescere cœperat, omnino frigescat & penitus extinguatur, nisi crebrius inflammetur. Vnde & illud quod idem Apostolus ait: Postulationes vestræ innotescant apud Deum, non sic accipiendum est, tanquam Deo innotescant, qui & antequam essent, vtique nouerat, sed nobis innotescant apud Deum per tolerantiam, non apud homines per iactantiam.

Cur ecclia oret per interualla tẽporum.

Sine intermissione orare qd.

Roma. 12
Ephe. 6
Coloss. 4

Postulationes nostras Deo innotescere qd.

QVæ cum ita sint, tum cũ diu orare vacat, id est, cum alia bonarum & necessàriarũ actionum non impediuntur officia (quamuis & in eis, vt diximus, desiderio illo semper orandum sit) id vt fiat, omnino vtile est, sic tamen ne per productiores moras euanescat atque hebetetur intentio. Quamobrem pium ac sanctum institutum est, quo sacerdotes legendis horarijs precibus alligantur. Nam sacerdotes vt à secularibus negotijs omnino vacent, & vt pro populo Dei in his quæ ad Deum sunt, curam agant, ordinantur, perinde atq; viduæ primitiuæ ecclesiæ, quarum erat persistere in oratione nocte & die, quemadmodum de Anna filia Phanuel legimus, quòd non discedebat de templo, ieiunijs, & obsecrationibus seruiens nocte & die. Sacerdotes itaque (quòd ipsis præ alijs negotijs vacet) horarias preces recensere decet, atque ignaui illi sacerdotes reprehendendi sunt, quid quod dicunt vel non intelligunt, vel quod legunt, non attendunt, de quibus dixit Esaias: Populus hic labijs me honorat, cor autem eorum

August. ad Probam.

De horarijs precibus.
1. Timo. 2
Lucæ 2.
Anna filia Phanuel.

Esaiæ 29.
Matth. 15

eorum longe est à me, qui nondum eo scientiæ sunt prouecti, vt intelligant orationẽ ex intimis cordis penetralibus profici
Psal.110 sci oportere, quemadmodum Psaltes ait: Confitebor tibi do-
Psal.37 mine in toto corde meo. Item: Domine, ante te omne deside-
Psal.75 rium meum. Item: Cogitatio hominis confitebitur tibi. Et
Psal.62 iterum: Adhæsit anima mea post te. Et, Iuxta est dominus his
Psal.33 qui tribulato sunt corde. & his mille similia in Psalmis obuia. Quos ignauos ac stupidos clericos acriter corripere oportet
1.Cor.14 & docere, quid velit diuus Apostolus, quum iubet nos psallere spiritu, psallere pariter & mente, orare spiritu, orare pariter & mente. Alioqui si scientiam repellunt, repellet eos dominus ne sacerdotio fungantur ei. Quod & iusto Dei iudicio quotidie fieri videmus, puniẽte Deo stupiditatem cleri sui etiamnum surdi & obaudientis. Absit ergo (vt reuertamur tandem vnde paululum digressi sumus) ab oratione multa loquutio, & verba superflua, sed non desit multa precatio: & intelligant omnes plus quidem gemitibus quàm sermonibus hoc negotium agi, plus fletu quàm affatu. Ponit enim Deus lachrymas nostras in conspectu suo, & gemitus noster non est absconditus ab eo, quanquam interim vt ei verbis nostris non sit opus, nobis tamen necessaria sint, quibus commoueamur, & inspiciamus quid petamus, non quorum replicatione, non adhibita feruenti intentione, dominum docendum seu flectendum esse credamus. Fideliter ergo hoc retinendum est, vt quemadmodum hæc intentio obtundenda non est prolixitate sermonis, ita si perdurauerit, non citò esse rumpendam, & tamen interim in omni actione nostra pio illo desiderio sola etiamnum mente orandum & colẽdum Deum per Christum, quod

Nobis verborũ profusio necessaria. Psal.37 August. ad Probam.

1.Cor.10 monuit Paulus: Omnia (inquiens) quæcunque facitis, in no-
Coloss.3 mine domini nostri Iesu Christi facite, gratias agentes patri per ipsum: certi quòd tanto ad gratiam Dei capiendam capaciores erimus, quanto Dei misericordiam fidelius credimus, speramus firmius, desideramus ardentius.

Non sunt aspernãda tẽpla orationi dedicata. August. de ser. dñi in monte.

NEc hoc omittendum esse putamus. Non esse aspernanda templa ac alia loca sacra, quæ ad hoc facta ac consecrata, vt conueniatur illuc ad orandum, audiendũ verbum, & communicandum corpori dominico, propterea Oratoria dicta, quòd sint domus orationis, vt proinde in illis nihil aliud agi oporteat, quàm id, ad quod sunt facta. Nam & in

tem

templum cubicula illa nostra nobis portanda sunt, quæ inter orandum claudamus, hoc est, corda nostra, quæ sunt viua templa Dei. Nec scriptura frustrà recitat, quòd Apostoli simul cum omnibus qui credebant, quotidie perdurauerint vnanimiter in templo. Et alibi sæpe, quòd vno in loco vnanimiter in oratione & obsecratione perseuerauerint, non quòd à loco oratio vim recipiat, aut quòd ibi solum orandum sit, quum Paulus dicat: Volo autem viros in omni loco manus puras leuare. Sed quòd Deus vnanimem ecclesiæ suæ orationẽ exposcat, ad quam nos templa inuitant. Quum enim vnum corpus sumus, decet nos cõuentus & vnanimis oratio. Nam (vt Christus ait) vbi duo vel tres cõgregati fuerint in nomine meo, ibi sum in medio eorum. Et iterum: Si duo ex vobis consenserint super terram, de omni re quamcunque petierint, fiet eis. Idem de pijs ecclesiæ inter orandum ceremonijs sentiendum est, vt nequaquam cõtemnantur, quæ rectè & magno cum fructu adhibentur, si vel ad incitandum nos, vel vt omnia secundum ordinem fiant, vel vt hæc exterius repræsentent quod intus agitur, adhibeantur, atq; hæ nõ mentis intentionem præcedant, sed subsequãtur. Nam quum mens & oratio in hoc nobiscum corpore conclusa sit, sicut animus totam hominis molem regere debeat, nequaquam à pietate abhorrens est, si corpus dominam suam rationem seu spiritum tendentem ad Deum, & ad illum propius se applicare cupientem, suis quoq; motionibus, suis compositionibus & figuris, suo habitu ac gestu subsequi conetur. Quòd si in omnibus planè agendis, tractandis, considerandisq; rebus, corporis cõsensu & ministerio animus vtitur, num in adorando ac venerando Deo, illius tantum reijciet societatem? Iure itaque ac piè fit, vt siue animus peccati & culpæ conscius se prosternat atque abijciat coram Deo, corpus quoque eundẽ gestum, eundemq; actum subeat, siue agendis pro accepto beneficio gratijs, mentem ad Deum, cogitationemque tollamus, eandem mentis ad Deum sublationem, vultus, oculi, manusq; sequantur. Iam illæ pectorum percussiones, capitum inclinationes, genuum inflexiones (quæ passim in communi ecclesia adhibentur) imitationes sunt & simulachra animi, varios in se affectus erga Deum suscipientis. Quæ si falso & per simulationẽ vsurparentur, essentq; ementita atq; ficta, maximum nimirum hoc crimen & nefaria improbitas

scelera

2. Corin. 6
Acto. 1
1. Timot. 2
Tẽpla inuitãt nos ad vnanimẽ orationẽ.
Ephe. 4
Matth. 18
Quid sentiendũ de pijs ecclesię ceremonijs.
1. Cor. 14
August. ad Probam.

ſceleratæ mentis eſſet. Sed ſi ita res ſe intus habet, ſi eſt voluntas ritè conuerſa ad Deum, ſi animus, ſi mens, ſi ratio in ipſo Deo verè collocata eſt, cur repellamus corpus à pietatis huius
2.Corin.6 & venerationis erga Deum conſortio? quod Paulus non addubitauit vocare templum Spiritus ſancti, & quod in partem immortalitatis & gloriæ apud Deum aliquando futurum eſt.
1.Corin.11 Nam quòd & detecto capite viros, velata coma mulieres in eccleſia orare vult Paulus, num non ad externas id pertinet
Lucæ 18. ceremonias? Præterea percuſsio pectoris, necnon deiectus oculorum in terram, quæ ſunt in publicano illo ſibi veniam à Deo precante per dominum Ieſum Chriſtum expoſita, nónne in corpore ſunt teſtimonia animi cum Deo humiliter col-
Ioan.11.16 loquentis? Atque adeò, quid eſt quòd dominus ipſe ad oratio-
Matth. 26 nem accinctus, vix vnquam aliter quàm ſubleuatis in cœlum
Marci 14. oculis, ac genibus flexis in terris, totóque geſtu corporis affe-
Lucæ 22. ctum mentis indicante oraſſe legitur. Sanctæ ergo hæ, ac in vniuerſum cæteræ piæ illæ ac antiquiſsimæ eccleſiæ ceremoniæ, in eccleſia adhibentur, modo tamen ſic (vt diximus) adhibeantur. Abſítque, vt aſſentiamur ijs, qui dicunt, Chriſtum
Marci 7. has ceremonias quæ pietati ſuffragantur damnaſſe. Traditio-
Tit.1 nes & mandata hominum auerſantium veritatem, quibus irritum ſit præceptum Dei, & mandata Dei relinquuntur vt illa ſtatuantur, damnauit Chriſtus. Non autem damnauit pios ritus ad cultum & obſeruationem præceptorum Dei conduci-
Auguſtin. biles, quos ipſe quoque obſeruauit. Rectiſsimè ergo Augusti-
Regula in nus vnam hanc ſaluberrimam regulam in hiſce ritibus reti-
ceremõijs nendam eſſe docet, nempe vt quæ non ſunt contra fidem, neq;
tenenda. contra bonos mores, & habent aliquid ad monendum piè animum, aut ad exhortationem vitæ melioris nō inutile, ea vbicunque inſtituta cognoſcimus, non ſolum non improbemus,
Matth.23 ſed etiam laudando & imitando ſectemur, ſic tamen vt ea præ
Lucæ 11. cipua ſunt, etiam præcipuas partes teneant, & ceremonijs non aliter quàm ceremonijs vtamur.

Epilogus. HVcuſque docuimus, quid ſit oratio, quid de Deo qui oratur præſumendum, quomodo & quo affectu ad orationem accedendum, qualem orationem eſſe oporteat, & vnde proficiſci. Breuiter, quòd orationem quæ Deo ſit placitura, cœlumque penetratura, non ambitioſam, aut temerariã, ſed fidelem, humilem, & verecundam, non deſperantem, aut

vacillantem, ſed certa fiducia de Dei miſericordia ſperantem, non deniq; frigidam aut tepidā, ſed charitate efferueſcentem eſſe, & ex intimis ipſis cordis affectibus prodire neceſſe ſit.

ORATIONIS DOMINICAE EXPOSITIO.

RESTAT nunc, vt ex diuinis ſcripturis doceamus, quænam à Deo petenda ſint, hunc ſiquidem ordinem ſeruat Chriſtus, vt primum orandi modum doceat, deinde quid petendum ſit, præſcribat. Suprà de orationis ſcopo ac fine, ad quem omnis oratio referenda eſt, diximus. Sed quoniam interim dum adhuc in hoc corpore à domino peregrinamur, innumeris tentationibus impetimur, quibus hoc vnum perpetuò agunt ac moliuntur, mundus, caro, & diabolus, vt nos ab verè vnico illo fine (quæ eſt vita beata) modis omnibus auertant, merito oratio in ſpecies quaſdam petitionum diducitur, quibus tot tentationum generibus reſiſtatur. Omnis ergo petitio, aut in appetitione bonorum, aut remiſſione male cōmiſſorum, aut deprecatione malorum futurorum cōſiſtit. Qua de re Chriſtus vita, author, dux & rector noſter, qui venit in hunc mundum, vt omnem hominem illuminaret, ac vitam ſalutis æternæ mōſtraret, ipſe via, veritas, & vita, etiam orandi formam dedit, vt certi eſſemus nos recte petere, quum bona quæ ille iuſsit, peteremus, & mala deprecaremur.

Quæ à deo petēda ſint. Matth. 6. Pſal. 26. Scopus omnis petitionis triplex. Ioan. 14. Ioan. 17.

NOn inutile autem videtur, vt hic rememoremus Chriſtum tradendo orationem dominicam, non tam nos quædam præſcripta verba docuiſſe, quàm res quas peteremus: verba autem orationis dominicæ in hoc tantum eſſe tradita, vt ipſis memoriæ mandatis, rerum à Deo petendarum recordaremur. Apud Deum enim (quemadmodum ſuprà diximus) non agimus verbis, vt impetremus quod volumus, ſed rebus, quas animo gerimus & intentione cogitationis, idq; per fidem & ſpem, cum dilectione pura & ſimplici affectu. Proinde mens orantis non debet in verba orationis dominicæ tantum reſpicere, ſed magis dilatari, & quod in ſe eſt orando quam

Auguſt. de ſer. domini ĩ mōte.

quamplurimum complecti, quæ ſub his verbis longe omnium fœcundiſsimis continentur.

Oratio dominica alijs quibuſlibet anteponenda. Chryſoſt. Auguſtin.

EST enim oratio dominica, multis nominibus alijs quibuſlibet orationibus anteponenda. Primum quòd nõ ab hominibus, ſed à filio Dei (qui eſt verbũ & ſapientia patris, Deus de Deo, doctor vitæ, & ſummus ac cœleſtis magiſter) nobis tradita fuerit. Ex quo hũc fructum referimus, quòd certi ſumus & nequaquam dubitare debemus, non poſſe hanc precationẽ ad aures Dei non aſcendere, quàm Dei filius Deus docuit. Quomodo enim pater filij ſui, imò ſua verba quæ per filium ſuum nos docuit, non agnoſcet, qui voluit & præcepit, vt hunc vnicum filium ſuum audiremus? imò quomodo non audiet Chriſtum in nobis ſua verba reſonantem, quem ſemper audit? Non dubium enim Chriſtum in nobis loqui per ſpiritum ſuum, ſi tamen ipſe intus habitet in pectore, qui eſt in voce. Et quum ipſe docuerit, patrem in ſpiritu & veritate adorandum, quæ poteſt eſſe magis ſpiritalis oratio, quàm quæ à Chriſto nobis data eſt, à quo nobis & ſpiritus ſanctus miſſus eſt? Et quæ efficacior apud patrem oratio eſſe queat, quàm eius quem habemus aduocatũ pro peccatis noſtris? qui & pollicitus eſt dicens: Quia quodcũq; petieritis à patre in nomine meo, dabit vobis: quanto efficacius ergo impetramus, ſi quod petimus in Chriſti nomine, ex eius etiã inſtituto & pręſcripto petamus?

Cypria. in orationem dominicã. Matth. 17 2. Petri 1. Ioan. 11 Roma. 8 Ioan. 4 Ioan. 15 Luc. 24 1. Ioan. 2 Ioan. 14

Oratio dominica totum cõplectitur, quicquid à deo peti põt. Auguſt. ad Probã. ca. 11. & 12.

SEcundo, oratio dominica cæteris iure antefertur, quòd totum complectatur, quod recte à Deo peti poſsit, atque adeò nihil inuenies, tametſi omnes pias ac ſanctas precationes, quæ tota ſcriptura, maxime vero in pſalmis continentur, percurras, quod non iſta dominica compendio contineat & concludat oratio. Vnde liberum quidem eſt alijs atque alijs verbis orare, modò tamen eadem, quæ hac oratione continentur, petamus. Sed alia orare liberum non eſt. Quamlibet enim alia verba dicamus, nihil aliud dicimus, quàm quod in iſta dominica oratione poſitum eſt, ſi recte & congruenter oramus. Qui ſecus orat, is certe carnaliter orat, & neſcio, cur non illicite oret, quòd ſpiritu renatos, non niſi ſpiritaliter orare ſit neceſſę. Porrò tantam eſſe orationis dominicæ amplitudinem, facile poteſt intelligi, quum ſingulæ eius partes ad alias ſanctorum orationes conferuntur. Qui dicit: Illuminet Deus vultum ſuum ſuper nos & miſereatur noſtri, vt cognoſca

Ioan. 14 1. Cor. 14

Pſal. 66

gnoſca

gnoſcamus in terra viam tuam,in omnibus gentibus ſalutare tuum.Et,Glorificare in omnibus gentibus,ſicut clarificatus es in nobis:quid aliud dicit, quàm,Sanctificetur nomen tuũ?Qui dicit, Deus virtutum conuerte nos,& oſtende faciem tuam,& ſalui erimus: quid alud dicit, qùàm,Adueniat regnum tuum? Qui ait:Vias meas dirige ſecundum eloquiũ tuum,quid aliud precatur, quàm,Fiat volũtas tua ſicut in cœlo & in terra? Qui precatur,Paupertatem & diuitias ne dederis mihi, ſed tantum victui meo tribue neceſſària, nihil ferè aliud dicit: quàm,Panem noſtrum quotidianum da nobis hodie, niſi quòd hic articulus orationis dominicæ ſe latius porrigit, quod infrà oſtendemus.Quum Dauid orat, vt dominus meminerit manſuetudinis eius(quæ tanta in eo erat,vt coram Deo diceret, Si reddidi retribuentibus mihi mala, decidam merito ab inimicis meis inanis)quid aliud precatur, quàm,Dimitte nobis debita noſtra, ſicut & nos dimittimus debitoribus noſtris? Rurſus, qui dicit,Et non dominetur mei omnis iniuſtitia.item, Aufer à me concupiſcentias ventris, & deſiderium concubitus ne apprehendat me:haud aliud dicere videtur, quàm,Ne nos inducas in tentationem. Denique qui dicit, Libera Deus Iſraël ex omnibus tribulationibus ſuis.Item, Erue me de inimicis meis Deus meus,& ab inſurgentibus in me libera me:is vtique non aliud orat, quàm libera nos à malo. Quanquam interim animaduertendum eſt, ſingulas orationis dominicæ ſententias, perfectionem quandam virtutis concludere, quod in aliorum ſanctorum orationibus, quantumlibet pijs, vti in hac ipſa dominica precatione,reperire non eſt,adeò vt beatus ille Cyprianus huius dominicæ orationis ſublimitatem ſatis demirari non potuerit.Qualia (inquiens) ſunt fratres dilectiſsimi orationis dominicæ ſacramenta, quàm multa, quàm magna breuiter in ſermone collecta, ſed in virtute ſpiritualiter copioſa?vt nihil omnino prætermiſſum ſit quod non in precibus atque orationibus noſtris, cœleſtis doctrinæ compendio comprehendatur.

Eccle.36 — Pſal.79 — Pſal.118 — Prouer.30 — Pſal.131 — Pſal.7 — Pſal.118 — Eccle.32 — Pſal.58 — Orationis dominicæ perfectio. — Chryſo.in Matth.homil.20. — Cypria.in orationem dominicã.

TErtio,Oratio dominica cæteris præſtat vel ea ratione quòd nulla alia oratio ita affectum in Deum excitet, aut ad pietatem vitæ & omnem virtutem nos cohortetur, perinde atque hæc oratio: quod dilucidius fiet, quum particulatim exponetur, id quod nunc facere aggredimur.

Pater noster qui es in cœlis.

Cypr.ĩ orationem dominicam. Chryſo.in Mat.hom. 20. Auguſt.de ſerm.domini ĩ mõte. Deut.5 Roma.3 Gene.18

PATER.] Quis facile animo cõplectatur, quanta ſit Domini circa nos dignationis & bonitatis vbertas, qui nos ſic voluerit orationem incipere, vt Deum, patrem vocaremus, quod nõ ita obuium eſt in veteri Teſtamento, quũ nuſquam ſit præceptum filijs Iſraël, vt Deum patris nomine orando cõpellarẽt, ſed domini nomen eis inſinuatũ eſt, tãquàm ſub lege ſeruiẽtibus? Et quum Abrahã vir tantus (qui amicus Dei appellatus eſt) non abſq; multo tremore ad Dominũ loquutus ſit, Ne indigneris (inquiens) Domine, ſi loquar ad dominum meum, quum ſim puluis & cinis: quis noſtrûm Deum illum conditorem, ſeruatorem, ac moderatorem omniũ, quæ in cœlis ſunt, & quæ in terris, patris nomine compellare, & ſibi honorificentiſsimum nomen filij Dei, quo nec angelos ſuos dignatus eſt, vendicare auſit, niſi ille iuſsiſſet? Dicimus ergo, Pater, non tam quòd pater noſter ſit ratione creationis, ſecundũ id quod dictum eſt, Nunquid nõ ipſe eſt pater tuus, qui poſſedit, fecit, & creauit te? ſed magis ratione adoptionis, qua gratuita pietate nos in filio ſuo renatos, in huius nominis honorem adoptauit, ac poteſtatem fecit, quotquot eum receperũt, vt filij Dei fierent, qui credunt in nomine eius. Serui peccati eramus, infeliciter geniti ex Adam. Sathanæ filij eramus, cuius inſtinctu, ad omne malum ſolicitabamur. Sed ille, quum adhuc inimici eſſemus, noſtri miſertus, per vnigenitum filium ſuum Ieſum, nos à ſeruitute peccati exemit, à patre diabolo emancipauit, à morte perpetua & æterni ignis hæreditate vindicauit, ac per fidem & baptiſmum in filij ſui corpus inſitos, tum in nominis, tum in hæreditatis conſortium adoptare dignatus eſt, hæredes quidem Dei, fratres autem & cohæredes Chriſti. Et ne quid diffideremus eius erga nos pietati, pignus quoddam ſuæ erga nos charitatis cœlitus immiſit in animos noſtros, ſpiritum filij ſui, qui propulſato timore ſeruili, non veretur in cordibus noſtris clamare, Abba pater.

Hebr.1 Cur Deũ appellem⁹ patrem. Deut.32 Roma.8 Ioan.1 Roma.6 Ephe.2 Roma.5 Dei erga nos benignitas.

Roma.8 Spirit⁹ eſt qui clamat in cordib⁹ noſtris, pater.

DIcẽdo ergo, Pater, in primis gratias agimus Deo, quòd non ex meritis noſtris, ſed gratuita adoptione facti ſimus filij Dei, profitemurq; hoc nomine nos in baptiſmo

Ioan.1 Tit.2 Roma.6 1.Petr.3

mo renũtiasse patri diabolo, & omnibus operibus eius, iamq; solum nosse & habere cœpisse nos patrem, qui sit in cœlis, cuius potentia conditi sumus, quum nihil essemus: cuius bonitate restituti sumus, quum perissemus: cuius sapientia gubernamur & conseruamur, ne reuoluamur in exitium. In quam sententiam Dominus dixit: Nolite vocare vobis patrem super terram, vnus est enim pater vester qui in cœlis est. Secundo, quum homines dicunt Deo, Pater, excitatur in ipsis supplex affectus, maximè vbi Deum in propheta sic loquentem rememorant: Si pater ego sum, vbi est honor meus? Itidem erga Deum charitas accenditur & inardescit. Quid enim charius filijs debet esse, quàm pater? Quædam insuper impetrãdi præsumptio ac fiducia cordi innascitur. Quid enim Deus nõ det iam filijs petentibus, quũ hoc ipsum ante dederit vt filij essent? Postremo, quum dicimus, Pater, nõ vulgaris cura animum nostrũ tangere debet, ne tali patre simus indigni, vt quomodo nos nobis placemus de Deo patre, sic sibi placeat & ille de nobis, vt cõuersemur quasi Dei templa, vt Deũ in nobis constet habitare. Nec degeneret actus noster à spiritu, vt qui cœlestes & spirituales esse cœpimus, non nisi spiritualia & cœlestia cogitemus & agamus. Nam vt inquit Paulus, Non estis vestri. Empti estis pretio magno, exultate & portate Deum in corde & corpore vestro. Cauendum ergo nobis est à peccatorum sordibus, quòd quandiu peccamus, desideria carnis insequentes ac perficientes, in filiorum Dei catalogum asscribi non posimus, ipso Domino dicente: Omnis qui facit peccatum, seruus est peccati. Cauendum quoq;, ne indigna filijs petamus, mobilia cum Ismaële filio ancillæ, sed immobilia cum Isaac filio liberæ. Si filium Dei te credis, pete quæ te deceant accipere, & illum dare. Si carnalia petis, vt in illis con quiescas, quomodo illa præstabit, quæ quum habeas, præcepit vt contemnas? Quasi filij ergo agere debemus, vt quod esse di cimur, actu & re ipsa probemus.

Gene. 1
Ioan. 3
Matth. 23
Malach. 1
Ioan. 1
Luc. 11
August.
2. Cor. 6
1. Cor. 6
Ioan. 8
Gene. 16
Galat. 1
Gregori⁹.

NOSTER.] Parum est nosse, Deum esse patrem, nisi & eum patrem nostrum esse credamus, in quem omnem curam & solicitudinem nostram proijciamus, quòd ipsi sit cura de nobis, quos natiuitate gratiæ spiritualis reparauit ac sanctificauit, & sibi in filios asseruit, tales etiam nos perpetuò habiturus, nisi tamen nostra culpa ac malitia ab eo recedẽdo, &c.

Cypr. ĩ orationem dominicam.
1. Petr. 5

mandata eius ſpernẽdo,filij eſſe ceſſemus, quales erant Iudæi,
Ioan.10 ad quos Dominus dixit: Vos ex patre diabolo eſtis,& deſide-
Eſaiæ 1. ria patris veſtri vultis facere. Et in Eſaia:Filios genui & exal-
Ioan.1 taui,ipſi autem me ſpreuerũt. Secundo dicimus, Pater noſter,
Hebr.1 non meus, quoniam hoc ſoli Chriſto conuenit, qui eſt ſolus filius per naturam,nos autem filij ſumus per gratiam & cõmu
Ioan.20 nem adoptionem.Quod diſcrimen vt oſtẽderet Chriſtus:Vado(inquit)ad patrem meum,& patrem veſtrum.Non dicit,vado ad patrem noſtrum,ſed meum & veſtrũ, quoniam ipſe per naturam,nos per gratiam filij.Tertio, noſter, dicimus,vt fraternæ charitatis, in quam nos Chriſtus vocauit, meminerimus,& vota concordiæ emittamus. Ante omnia enim pacis doctor atq; vnitatis magiſter, noluit ſingulatim & priuatim precem fieri,vt quis cum precatur,pro ſe tantũ precetur. Non enim dicimus,Pater meus qui es in cœlis.nec,Panẽ meũ da mihi hodie.nec,Dimitte mihi debita mea.nec,Et ne inducas me in tentationẽ.aut,Libera me à malo:ſed publica nobis & cõmunis eſt oratio. Non ergo ſibi quiſq; peculiariter rogat ali-

Chriſtus vult cõmunem precationem.

1.Cor.12 quid,ſed omnes velut vnius corporis membra,eodem animata ſpiritu,quod in cõmune expediat,poſtulamus,& vbiq; non tam propria cõmoda,quàm proximorum petimus. Quo qui-
Chryſo.in Matth. dem precandi modo Chriſtus diſcordias & inimicitias interimit,& ſuperbiam reprimit,& humanarum rerum inæqualitatem (quod ad Deum attinet) prorſus expellit. Non enim conuenit,vt fratres ambitione,odio,liuore, contentione inter ſe diſsideant. Vnde quum dicimus,noſter, fraternæ pietatis,charitatis & humilitatis admonemur,iuxta illud Malach. ij. Nunquid non pater(eſt)vnus omniũ noſtrum?nũquid non Deus vnus creauit nos? Quare ergo vnuſquiſq; noſtrũ deſpi-

Apud deũ qđ ad humana attinet, ſumus æquales.

Lucæ 18. cit fratrem ſuum, violans pactum patrum noſtrorum? Superbi phariſæi orationem auerſatus eſt Dominus, quia non tantum non communi nomine, ſed cum contemptu etiam proximi orauit, dicens:Non ſum ſicut cæteri homines, aut
Auguſt.de ſerm.domini in monte. etiam hic publicanus. Inuitantur ergo hic diuites, & genere nobiles, & quicunque cæteris in ſeculo præſtant, non ſuperbire aduerſus pauperes & ignobiles, quia ſimul dicunt Deo, Pater noſter: quod non poſſunt verè ac piè dicere, niſi ſe fratres eſſe cognoſcant. Nemo ergo alium ſpernat, ſed magis pro alio precetur, quum communem patrem ſe in cœlis

cum

cum alijs habere fateatur.

QVI ES IN COELIS.] Cœlum in ſcripturis, vocabulo generaliter accepto, omnem creaturam Dei ſupra nos exiſtentẽ, ſiue corporeã, ſiue incorporeã ſignificat, quemadmodũ Gene. j. legimus, Deum in principio creaſſe cœlum & terrã, vbi Moſes cœli nomine complectitur omnia, quę ſurſum ſunt, aërem, ignem, corpora cœleſtia omnia, cum ſpiritualibus creaturis, quæ ſunt in cœlis, & ſenſibus noſtris capi non poſſunt: Terræ verò nomine, quicquid deorſum iuxta terram conſpicitur, cum aquis ipſis terræ cohærentibus. quaſi diceret, quicquid in toto mundo vides vel non vides, ſurſum ac deorſum, initium habuit, aliquando non fuit, à Deo vno & ſolo de nihilo conditum eſt, Dei creatura eſt, atque hoc eſt ſummum Dei omnipotentis encomion ſeu epitheton, quo dicitur ac appellatur ſubinde in ſcripturis Deus, qui fecit cœlum & terram. Chriſtus itaque quum nos ad orationem accinctos hoc procœmio (Pater noſter qui es in cœlis) Deum compellare iubet, in primis reuocat nos ad veram cognitionem creationis, vt intelligamus, quiſnam is ſit, quantæ quoqu e potentiæ, ſapientiæ ac bonitatis, quem petimus, nempe Deus qui eſt in cœlis, hoc eſt, qui vt eſt creator cœli & terræ, ita implet, regit, & gubernat cœlos ac omnia quæ totius cœli ambitu continentur. Non enim ideò in cœlis eſſe dicitur, quaſi ipſe cœli ambitu concludatur. Nam de eo Salomon dixit: Quem cœli cœlorum non capiunt, ſed magis quia ſua virtute cœlos continet, ſuamque poteſtatem ad omnia extendit, quemadmodum Romanorũ xj. legimus: Per ipſum & cum ipſo & in ipſo ſunt omnia. Et Epheſ. j. Qui omnia in omnibus adimplet. Itidem Coloſſ. j. Omnia in ipſo conſtant. Nec ideò in cœlis eſſe commemoratur, quaſi non etiam ſit in terris, quum vbique ſit Deus, & maieſtatis ſuæ plenitudine omnia quantumlibet etiam abdita & occulta penetret, ſicut ſcriptum eſt: Nonne cœlum & terram ego impleo? Et in Pſal. cxxxviij. Si aſcendero in cœlum, tu illic es: ſi deſcẽdero in infernum, ades. Si ſumpſero pennas meas diluculo, & habitauero in extremis maris. Etenim illuc manus tua deducet me &c. Et eccleſia ex Eſaia canit: Pleni ſunt cœli & terra maieſtate gloriæ tuæ. Sed potiſsimum in cœlis eſſe dicitur, quòd ſua ineffabilis diuinitatis maieſtas, poteſtas, & gloria magis reluceat in cœleſtibus,

Cœli appellatione quid contineatur.

Gene. 1

Terræ nomĩe quid.

Exordium Geneſis explicatur.

Vis procœmij orationis dominicæ.

In cœlis.

3. Reg. 8

Deus ſicut ĩ cœlo, ita & in terra.

Eſaiæ 66.

Prouer. 15

Eſaiæ 6.

Cur Deus potiſsimũ in cœlis eſſe dicatur.

Psal.18 quemadmodum Dauid ait: Cœli enarrant gloriam Dei, & opera manuum eius annuntiat firmamentũ. Et idcirco etiam precaturi, ad Orientem vertimur, vnde cœlum surgit, non quòd ibi solum sit Deus, alijs mundi partibus relictis, sed vt animus noster ad Deum tanquam ad omnium excellentissimam maximamque naturam, cœli opificem, erigatur. Nec sine ratione pluraliter dicimus, in cœlis, vt omnes intelligant, quia ipse in omnibus & super omnia est, omnia gubernans ac moderans. Hæc autem contemplatio (quam nobis hisce verbis Christus inculcat) cor dilatat, animum eleuat, ac summam ingenerat fiduciam. Nam si talem habemus patrem, cuius omnia plena sunt, qui cœlos moderatur ac regit, quare non rogemus omnia ab illo, qui omnia potest, & cuius sunt omnia? vt Apostolico certè spiritu dixerit Iacobus: Omne datum optimum & omne donum perfectum de sursum est. Et rursus: Si quis indiget, postulet à Deo, qui dat omnibus affluenter, & non improperat. Confirmamur quoque hisce verbis, ne ab vlla creatura, propitio Deo, timeamus. Nam quum patrem nostrum, qui filijs suis non potest non bene velle, in cœlis esse profiteamur, frustrà metuimus à stellis & signis cœli, quę à benignissimo patre nostro cœlesti ad bonum proculdubio filiorum reguntur, atque hoc ipso secernimur à gentibus idololatris, quas, ne imitemur, Dominus apud Hieremiam x. præcipit, dicens: Iuxta vias gentium nolite discere, & à cœli signis nolite metuere, quæ timent gentes, quia leges populorum vanæ sunt. Itaque qui fideli mente patrem qui in cœlis est, compellat, is se totum Dei protectioni committit, certus sibi nullam posse nocere creaturam, quem tuetur omnis creaturæ opifex ac moderator, Deus. Secundo, his verbis docemur, discernere patrem cœlestem à terreno, quem hic in mundo habemus. Terrenus enim (à quo hoc fragile corpus, non tamen sine formatore Deo accepimus) multis rationibus egens est, infirmus, ac imbecillis, qui si quid aduersi accidat, mutare id non potest: nec certum habemus quandiu maneat is pater, nimirum mortis imperio subditus, sic, vt in talem fiduciam nostram collocare neque possimus neque debemus. In quam sententiam dixit Christus: Nolite vocare vobis patrem super terram. At quum patrem cœlestem appellamus, patrem agnoscimus longè meliorem & præstantiorem,

[Margin notes: Cyp. in orationem dominicam. August. de ser. domini in monte. — Cur pluraliter dicimus, in cœlis. — Iacobi 1. — A nulla creatura timẽdũ, propitio Deo. Lucæ 11. — Psal. 90 — Discernendus pater cœlestis à patre terreno. — Matth. 23 Matth. 10 Luc. 14]

rem, omnipotentem, fortiſsimum, beneficentiſsimum, & immortalem. Atque hoc ipſo profitemur iuſtum ac æquum eſſe, vt præ eo patrem, matrē, cognatos, neceſſarios, carnem quoque & ſanguinem contemnamus. Tertio, his verbis incitamur ad recolendum vnde ſimus delapſi, nempe è cœlo, & quo rurſus tanquam ad deſtinatum locum felicitatis noſtræ patre noſtro authore, redituri ſimus. Deinde, vt ſedulò cogitemus ac optemus, vt cœleſtis patris, cœleſtes quoque filij eſſe poſsimus, ab omni re mundana alieni, hoc eſt, ne quid præter animæ ſalutem & cœleſtem illam hæreditatem ſpectemus, ne huius mundi concupiſcentijs decepti, ac irretiti in carnales filios degeneremus, vt planè erubeſcere debeat, qui his verbis patrem cœleſtem compellans nondum deſinit, ſeſe terrenis immiſcere rebus.

Cœleſtis pater, cœleſtes filios reqrit. Chryſo. in Matth. Matth. 6.

PRoinde & ille intellectus allegoricus, quem diui Ambroſius & Auguſtinus receſent, nobis plurimum probatur, nempe, Pater noſter qui es in cœlis, id eſt, in angelis ac ſanctorū iuſtorumq; cordibus. Nam quemadmodū peccator appellatus eſt terra, quum ei dictum eſt, Terra es, & in terrā ibis: ſic iuſti aptiſsima metaphora, & cœli dicūtur, & cœlis comparantur, quemadmodū Paulus Apoſtolus Pſalmū illum xviiij. (qui incipit, Cœli enarrant gloriam Dei) de Apoſtolis intelligit. In iuſtis enim Deus eſſe dicitur, quia eorum conuerſatio in cœlis eſt. Et vt alibi ait Apoſtolus: Templū enim Dei ſanctum eſt, quod eſtis vos. Et accōmodatiſsima iſta ſimilitudo eſt, vt hinc omnes intelligant tantum intereſſe inter iuſtos & peccatores; quantum corporaliter inter cœlum & terram. Et recte orat, qui hoc intellectu orat, nimirum qui toto affectu cupiat in ſe quoque ipſo Deum habitare, quem inuocat. Quem affectum qui ad orationem affert, hunc non dubiū eſt, eo ipſo inuitare Deum, vt animum eius inhabitet.

Ambr. in Lucam. Auguſt. de ſer. domini ī mōte. Gen. 3. Rom. 10. 1. Cor. 3. 6 2. Cor. 6.

HActenus dominicæ orationis procemium receſuimus, quo mens fiducia, deuotione, ac ardenti affectu erga Deum (qui oratur) imbuitur. Nunc ad ipſas preces, quæ ſeptem numero ſunt, deſcendimus. Multæ autē à pijs rationes afferuntur, quur ſeptenario numero Chriſtus orationē, quam tradidit, abſoluerit ac incluſerit. Hoc certe conſtat, vt eſt ſeptenarius numerus perfectus, & multi in ſcripturis myſterij, ita hanc orationem dominicam ſeptem petitionibus compre

Septē petitiones orationis dominicæ, & cur.

hensam, longe perfectissimam (quod & superius ostendimus) & maxime mysticam ac spiritualem esse. Nihil enim est (vt diximus) quod à Deo recte peti posit, quin hac orationis serie abundè exprimatur ac contineatur. Dein, sic videtur distributa, vt satis appareat, septem dona spiritus sancti (quibus innouamur, sanctificamur ac consummamur) ordine quodam decentissimo à Deo postulari, quemadmodum superius nos indicasse meminimus. Quin tanta est huius orationis amplitudo, vt ea mediante, quicquid est seu cogitari potest, bonorum spiritualium & corporalium, præsentium & futurorum, à deo precemur: (quod scilicet quatuor prioribus petitionibus fit:) rursus, quicquid est malorum tam spiritualium quàm corporalium, præsentium & futurorum, deprecemur: id quod tribus posterioribus postulationibus peragitur, idq́; non sine decentissimo ordine. sed ad rem ipsam. Vt autem intelligas, quid prima ista petitio sibi velit, de ratione vocabulorum paucis præfandum erit.

Omnia bona precamur, om̃ia mala dep̃camur in oratiõe dominica.

Sanctificetur nomen tuum.

Nomẽ dei quid significet. Exod. 15. Psal. 8.

NOmen Dei seu Domini, in scripturis Deum ipsum, seu Dei potentiam, virtutem, maiestatem, gloriam, sapientiam, prouidentiam & bonitatem, & quicquid de Deo recte dicitur, designat. Vnde quum scriptura Dei nomen, omnipotens, admirabile, bonum, suaue, ac saluificum facit, deum à potẽtia, sapientia, & bonitate celebrat. Rursus, quum iubet, vt nomen Domini sit spes ac fiducia nostra, vtq́ue in nomine Domini omnia faciamus ac geramus, vult vt totum Dei potentiæ, sapientiæ, ac bonitati tribuamus, & vt omnia quæ facimus, in gloriam Dei faciamus, Deoq́; accepta referamus. Nec ineptus est scripturæ tropus, quo nomen Domini dicitur inuocatũ esse super fideles. Hoc enim significatur, Deum nos in suam tutelam & protectionem recepisse, & in filios adoptasse, quo summa erga nos Dei bonitas ac charitas demonstratur ac prædicatur, quemadmodum j. Ioannis iij. legimus: Videte qualem charitatem dedit nobis Deus, vt filij Dei nominemur & simus. In filios enim Dei asciscimur, quum in nomen eius credimus, & fide viua ad Deum accedimus, sicut scriptum est: Dedit ei potestatem filios Dei fieri, his qui credunt in nomine eius. Quandiu in infidelitate cæci persistimus, Adæ vete-

1. Cor. 10. Coloss. 3. Dei nomẽ ĩuocari super nos, quid sit. Esaiæ 66.

Ioan. 1.

ris

ris nomen retinemus. Sed vbi per fidē Deo inserimur, nouum nomen (quo filij Dei appellamur) adipiscimur, vt cum propheta dicere possimus: Nomen sanctum tuum inuocatum est super nos, hoc est, secundum nomen tuum vocati sumus.

SAnctificare in scripturis sæpe significat, ad sacros vsus separare, segregare, seu nuncupare. Quod enim segregatur Domino, non amplius prophanū manet, sed sanctum fit. Hic propriè tantum valet, quantum laudare, glorificare, illustrare, præconijs euehere, honore prosequi, tam verbis quàm factis. Sed dices: Quid est igitur quòd oramus, Sātificetur nomen tuum? Nunquid hoc optamus, vt aliquid sanctificationis Deo à nobis accedat, vel vt nomen Dei sanctificetur orationibus nostris, quod in se perpetuo sanctum, gloriosum, admirabile, & maiestate plenum est, quod nostra laude nō indiget, quod potius omnia sanctificat, quàm sanctificatur, cui angeli semper acclamant, Sanctus, sanctus, sanctus Dominus Deus Sabaoth? Nequaquam. Sed hoc petimus, vt nomen Dei, quod in se sanctissimū est, sanctificetur quoq; & glorificetur ac sanctum & celebre in nobis & omnibus gētibus fiat ac habeatur. Quod vt magis perspicuum fiat, à contrario ratio ducēda est. Nam & scriptura phrasi non dissimili asserit nomen Dei pollui, non quòd nomen tam sanctum, quod ad se attinet, à nobis vllo modo contaminari, aut tantæ gloriæ splendor vllo probro inquinari possit, sed quòd quātum in nobis est, illud contumelia ac ignominia in nostram perniciem sæpenumero afficiamus. Quod qua ratione fiat, quum ostenderimus, mox manifestum euadet, quid prima ista particula (quæ meritò in omni oratione nostra ac voto prima esse debet) petamus. Nomē itaq; Dei secundum hanc rationem multifariam afficitur contumelia. In primis à gentibus ethnicis, quæ vel ignorato vel contempto rerum omnium conditore, venerantur & adorāt contemptissimas etiam creaturas, muta idola ac statuas, de quibus dixit Apostolus, Quia quum cognouissent deum, non sicut Deum glorificauerunt aut gratias egerunt, quin potius mutarunt gloriam incorruptibilis Dei in similitudinem imaginis corruptibilis hominis, & volucrum & quadrupedum & serpentium, coluerunt q; & seruierunt potius creaturæ quàm creatori, qui est benedictus in secula. Amē. Secundo, Iudæi, etsi externa abhominentur idola, nomen tamen Dei probris

[Margin notes: Sanctificare quid. / Gene. 1. / Ezech. 36. / Vis primæ petitionis. / Cyp. ī orationem dominicam. / Esaiæ 6. / Esa. 52. / Ezech. 36. / Nomē dei pollui, qd sit. / Nomē dei multifariā afficit contumelia. / Apud gentes. / Rom. 1. / Apud Iudæos.]

Ioan.1. afficere non desinunt, quum Christum, qui est vnicũ Dei verbum, atq; adeò propriè Dei nomẽ, per quem solum Deus nobis cognobilis sit, in synagogis suis aspernantur, ac reijciunt.

Apud christianos. Tertio, Christiani quoq; duplici ratione Dei nomen ignominiosius tractant. Primum, cum fiduciam suam à Deo viuo in creaturas transferunt, diffidentia ac superstitione laborant, magicis artibus aut incãtationibus dant operam, hæreses seu impias doctrinas sectantur, vel etiam quum ex titulis (qui soli Deo debentur) veluti sunt, potentia, sapientia, ac bonitas, sibi 1.Cor.1. quicquam tanquam proprium decerpunt, suo, non Dei nomini gloriam tribuẽtes. Quod faciunt, quicunq; in diuitijs suis, terrenis honoribus, seu etiam benefactis, veluti à se profectis, 2.Cor.10. Matt.5.6. gloriãtur, laudemq; ab hominibus captãt, sibi fidentes, Deum vero (à quo, quicquid est virtutis ac boni, proficiscitur) veluti vnicum authorẽ non agnoscẽtes, aut etiam qui vel in prospe ris vel aduersis, ab alio, quàm à Deo pendẽt, aut aliũde quàm à domino salutis præsidia quærũt. Deinde Christiani iniuriam

Abuti nomine filiorũ Dei qd sit. inferunt Dei nomini, cum nomine filiorum (quod adoptione gratuita sunt adepti) in dedecus diuinæ gloriæ abutũtur. Nimirum, quũ non imitantur patris sui cœlestis mores ac volun- Rom.8. tatem, sed veluti degeneres filij omnia contraria faciunt, vti quum peierant, per adorandum nomen Dei, quum & blasphe Matth.6. mijs idem nomen incessunt, quum mammonæ seruiũt, aut ventrem pro Deo habent, quum vlciscuntur, furantur, mœchantur, fraudant, & his genus similia scelera effrontes committunt. Nam quum hominum vulgus deum ex ipsius cultoribus æstimet, fieri non potest, quin Dei nostri nomen apud infide- Psal.14. Rom.2. les male audiat, quum vident eius nominis professorem impiè agentem. Quos Apostolus grauiter increpans, ait: Qui in lege gloriaris, per præuaricationẽ legis Deum inhonoras: nomen enim Dei per vos blasphematur inter gentes, sicut scriptum est, nimirum Esaiæ lij. & Malachiæ capite primo.

Prima petitiõe tria postulantur. COgnito igitur, quibusnam rationibus nomen Dei inhonoretur, facile à contrario videre est, quibus modis honoretur ac sanctificetur. Postulantur itaque hac prima particula potissimum tria. Primum, vt nomen Dei excelsissimum, quod per se sanctissimum est & benedictum in omnia secula, toti etiam mundo inclarescat, vt gentes relicto Rom.11. idolorum cultu solum verum Deum venerentur ac adorẽt, vt

Iudæi, impia superstitione relicta, diuino spiritu edocti, non solum patrem Deum, ex quo omnia, sed & Dei filiũ, per quem omnia, & Spiritum sanctum, in quo omnia agnoscant, & in tribus personis eandem maiestatem, & in simplici essentia triplicem personarum proprietatem adorent. Atq; in hunc modum omnes sancti, quotquot ab origine mundi fuerunt, non sine ardentissimo affectu orasse leguntur, & frequentissimus est talis orandi modus in Psalmis. Et in hanc sententiam orat Psal.66 Iesus filius Syrach, Ecclesiastici xxvj. Alleua (inquit) manum tuam ô pater, super gentes, quæ non exquisierunt te, vt cognoscant, quia non est Deus, nisi tu, vt enarrent magnalia tua: alleua manum tuam super gentes, vt videant potentiam tuam. Sicut enim (vt subdit) in conspectu illorum es sanctificatus in nobis, sic in conspectu nostro magnificaberis in eis, vt cognoscant te, sicut & nos cognouimus te. Sic autem orantes nos ad doctrinam & exemplum Christi (qui in terris agens, nihil ardentioribus votis exoptauit, quàm vt nomen patris sui per vniuersum orbem inclaresceret) veluti morigeri filij comparamus, ac pro nostro modo similibus desiderijs optamus, vt adorandi diuini nominis gloria cœlum ac terram impleat, vt omnis creatura eius ineuitabilem potentiã metuat, æternam sapientiam veneretur, amet ineffabilem bonitatẽ. Non quòd id vt fiat, Dei referat, sed quòd humani generis omnino intersit, vt Dei gloria ex se semper immensa, ac in sese semper florens cunctis etiam innotescat. Hæc enim est vita æterna (vt veritas ait) nosse te verũ Deum, & quem misisti IESVM CHRISTVM. Ac digna prorsus hæc oratio est eo, qui quum patrem appellauit, nihil omnino prius habet, quàm pro illius gloria supplicare. Omnia vero reliqua secundo loco ducere, quod & Christus, vt faceremus, iussit, quum suos instituens, ait: Primum quærite regnum Dei &c. Secundo in hac particula petimus, vt non tantum crassa illa idololatria, sed & omnis spiritualis infidelitas, qua gloria & honor diuini nominis imminuitur, à nobis tollatur, vt omnes magicę artes aboleantur, vt dæmonum aliarúmve creaturarũ incantationes omnino cessent, vt omnis diffidentia ac superstitio è mentibus nostris eliminetur, vt omnes hæreses & impiæ doctrinæ redigantur in nihilum & perdantur, vt verbum Dei syncerè currat ac prædicetur. Rursus precamur, ne nobis aut vlli creaturæ, sed soli Deo

Modis omnibus annitendũ vt nomẽ Dei illustrem?. Lucæ 2. Ioan.17

Nomẽ Dei illustrari nõ sua, sed nostra refert. Ioan.16

Chrysost. in Matth. Matth.6

Spiritualis idololatria.

2.Corint.1 Deo fidamus, vt omnem salutis spem in Deum inclinemus,
2. Corin.3 vtque ab eo solo toti pendeamus. Denique, vt quicquid est vir
1.Corin.10 tutis à nobis profectum, id ne nobis (qui ne cogitare quidem ex nobis aliquid, tanquam ex nobis sufficiẽtes sumus) sed Dei benignitati acceptum feramus; vtque omnia quæcunque facimus aut gerimus, non nostro, sed in Dei nomine, nec nostræ, sed Dei virtutis fiducia, nec in nostram, sed in Dei glo-
Psal.113 riam faciamus, dicentes cum Dauid: Non nobis domine, non
Cypria. nobis, sed nomini tuo da gloriam. Tertio oramus, vt quem-
Ambros. admodum nomen filiorum Dei gerimus, ita & castis & incul-
Augustin. patis moribus gloriam tanti nominis sanctificemus ac illustre
Chrysosto. mus, quod facimus, cum pro viribus ac sedulò conamur vesti-

Nomẽ Dei sanctificabit in nobis per bona opera.

gia Christi insequi, Deum super omnia, proximum perinde vt nosipsos diligentes, atque adeò bene volentes ijs qui nobis volunt male, & benefaciẽtes qui nobis male faciunt. Sic enim nos docuit Christus, prouocans ad imitationem patris cœlestis, qui solem suum iubet oriri super bonos & malos. Tum enim pro modulo imbecillitatis nostræ Deus sanctificatur & glorificatur in nobis, sicut perfectissimè glorificatus est in filio suo, si mundus nos conspiciat, iuxta eiusdem filij sui doctrinam viuentes, quemadmodũ & is alibi inculcauit, dicens: Lu-
Matth.5 ceat lux vestra coram homnibus, vt videant opera vestra bo-
Lucæ 6
Matth.5 na & glorificent patrem vestrum qui in cœlis est. Petimus de-
1. Corin.6 nique, ne in ea crimina (à quibus abluti, iustificati, & sanctifi-
August.de cati sumus in nomine domini Iesu Christi, & in spiritu Dei
ser. dñi in nostri) rursus incidamus, sed vt hæc sanctificatio & viuifica-
monte.
1.Cor.14 tio, quæ de Dei gratia sumitur, in nobis perpetuò maneat, hoc diebus ac noctibus postulamus, nec vnquam deprecari cessamus, quòd nobis continua sanctificatione sit opus, vt qui quotidie delinquimus, delicta nostra assidua sanctificatione purgemus, quod quum à Deo orando consequimur, fit vt per nostram bonam cõuersationem cogantur etiam impij & infideles procidere in faciem suam & renuntiare quòd Deus re uera iustus & bonus in nobis sit.

Adueniat regnum tuum.

Quæstio. August.de sermo.dñi in monte.

QVid (inquis) est, quòd petimus aduenire regnum Dei? Nunquid non Deus ab æterno regnauit, aut quando non regnat? aut nunquid regnum apud Deum incipit,

pit, quod & semper fuit & esse non desinit? Sicut Psaltes ait: Re- Exod.15
gnum tuum, regnum omnium seculorum. Et dominatio tua Psal.144
in omni generatione & generationem? Imò nō hoc petimus, Dilutio.
vt adueniat regnum Dei in terram, quasi verò etiam ipse nunc non regnet in terra, semperq́; in ea regnauerit à constitutione mundi, sed hoc petimus, vt adueniat nobis, id est, vt in primis mundo id ignoranti manifestū fiat, Sicuti & nomē eius vt
in nobis sanctificetur postulamus. Nam veluti lux licet præ- Ioan.1
sens sit, cæcis tamen est absens, quòd nihil luminis eis adferat, August. in
Ita & regnū Dei, tametsi vbiq; præsens, mundo tamē id igno- Ioan.
rāti deest, cui vt adueniat, petimus. Sed vt penitius intelligas,
quāta bona hac petitione postulemus, scies in vniuersum duo Duo re-
esse regna, Dei scilicet, & diaboli. Nam regnū terrenum quod gna.
gerunt principes, quicquid est, habet, aut gerit, totum id vel à Dei.
Deo accipit, vel à diabolo mutuatur. Regnum Dei duplex est, Diaboli. Terrenū.
gratiæ & gloriæ. Gratiæ rursus duplex, publicū & priuatum. Regnū dei
De regno gratiæ seu misericordiæ scriptum est Lucæ xij. Re- duplex.
gnum Dei intra vos est. Item Apoc.x. Fecisti nos regnū Deo Regnum
nostro. Hoc itaque regnum gratiæ nihil aliud est, quàm spiri- gratiæ.
tualis liberatio cordium à peccato, ac gubernatio animarum ac conscientiarum nostrarum. Nam quum omnes nati simus
serui peccati, & filij tenebrarum, non prius asciscimur in re- Psal.50.
gnum gratiæ Dei, quàm Deus per filium suum nos à peccati Roma.5
vinculis liberauerit, ac (vt Paulus ait) de potestate tenebra- Coloss.1
rum eripuerit ac transtulerit in regnum filij dilectionis suæ, in quo habemus redemptionem & remissionem peccatorum.
Regnum ergo gratiæ priuatum, nihil aliud est, quàm iustitia Regnūgra
conscientiæ, quod Christus obtinet in quoslibet, quos per fi- tiæ priua-
dem regenerauit & iustificauit, de quo dictum est Roma.xiiij. tum obti-
Regnum Dei est gaudium, iustitia, & pax in Spiritu sancto. net Chri-
Constat enim iustificatum ex fide pacem habere erga Deum, stus in om-
quæ dulcissimam animi tranquillitatem, & ineffabile gau- nes rege-
dium conscientiæ parit, ac securitatem aduersus carnis, mun- neratos. Roma.5
di ac diaboli tyrannidem præbet. De quo gaudio dictum est
in psalmis: Lætentur in te omnes qui sperant in te, in æter- Psal.5
num exultabunt, & habitabis in eis. Regnum vero gratiæ publicum, militans ecclesia sanctorum est, de quo scriptum legi-
mus: Mittet angelos suos, & colligent de regno eius omnia Matth.13
scandala. Quod & Christus simile facit sagenæ missæ in mari,

decem

decem virginibus ac alijs terrenis rebus ad humanum captum expoſitis. De regno gloriæ habes Matthæi xxv. Venite benedicti patris mei, percipite regnum quod vobis paratum eſt ab origine mundi. Item Matthæi vij. Qui facit voluntatem patris mei qui in cœlis eſt, hic intrabit in regnum cœlorum. Itidem j. Corinth. vj. An neſcitis, quia iniqui regnum Dei non poſsidebunt? Et Epheſ. v. Hoc (inquit) ſcitote, intelligentes, quòd omnis fornicator, aut immundus, aut auarus (quod eſt idolorum ſeruitus) non habet hæreditatem in regno Chriſti & Dei. De regno diaboli habes Epheſ. cap. ij. Vos (inquit) cõuiuificauit, cum eſſetis mortui delictis & peccatis veſtris, in quibus aliquando ambulaſtis ſecũdum ſeculum mundi huius, ſecundum principem poteſtatis aëris huius ſpiritus qui nunc operatur in filijs diffidentiæ, in quibus & nos aliquando conuerſati ſumus in deſiderijs carnis noſtræ, faciẽtes voluntatem carnis, & cogitationum &c. In hoc ergo regno tenet imperium omnis peccati caput & fons malus ſpiritus, qui regnum Dei diſsipare, ac nos in ſuam tyrannidem triplici retiaculo, nimirum per concupiſcentiam carnis & oculorum ac ſuperbiam vitæ, nunquam non pertrahere nititur. Deniq;, regnum terrenum (quod terreni principes gerunt) etſi cũ regno Chriſti (quod merè ſpirituale eſt) nihil propemodũ commune habeat, in quo fanatici Anabaptiſtæ impudentiſsimè hallucinati ſunt, tamen ſi ſecundum eſſentiam ſuam, (quæ nihil aliud eſt, quàm legitima quædam poteſtas externæ pacis conſeruandæ, ac retinendæ politiæ) conſideretur, optima certe Dei ordinatio eſt, quemadmodum Paulus ait: Non eſt poteſtas niſi à Deo. Quæ autem ſunt, à Deo ordinata ſunt. Itaque qui reſiſtit poteſtati, Dei ordinationi reſiſtit. Placet ergo etiam hoc regnum, etſi terrenũ, Deo, tanquam ſua creatura: (ipſe eſt enim qui conſtituit & transfert regna) ſed non aliter, niſi ſic geratur, tanquam à Deo acceptum, ac iuſtitia firmetur, quemadmodum Prouerb. xxv. legimus: Aufer impietatẽ de vultu regis, & firmabitur iuſtitia thronus eius. Et pſal. ij. Dauid ait: Et nunc reges intelligite, erudimini qui iudicatis terram, ſeruite domino in timore. Nam & tales reges diuinitus dari & iuuari conſtat, quemadmodum ſcriptum eſt: Per me reges regnant. Et iterum: Qui dat ſalutem regibus. At ſi principes hac poteſtate à Deo accepta, abuti incipiant, exercentes non Dei iudicium,

Marginalia: Regnum gloriæ. — Regnum diaboli. — 1. Ioan. 2 — Regnũ terrenum ſeu corporale, etſi nihil habeat cõmune cum Chriſti regno, ordinatio tamẽ Dei eſt. — Ioan. 6. 18 Matth. 14 Marci 6. Roma. 13 Danie. 2 — Boni reges diuinitus dantur & iuuantur.

cium,sed suam tyrannidé,ac regnum quod acceptum Deo referre oportuit,fastu,violentiaq; gerentes, aut etiam in sua virtute,potentia,opibus,famulitio, copijs,& armis confidentes, certe tales regnum,alioqui sua natura rem bonam,abusu malam faciunt,vt iam magis regnum mundi, quàm Dei ordinatio dicatur. Nihilo secius tamen(quod obiter dictũ velimus) Dei voluntas est,vt propter potestatem, quæ à Deo est, etiam regibus ac dominis dyscolis obediamus. Psal.114 1.Pet.2

QVibus sic expositis,facile videre est, quanta hæc petitio complectatur, quàm pulchrè etiam ac decenti ordine primam particulam subsequatur. Priore enim petitione precati sumus,vt nomen patris nostri cœlestis,toto terrarum orbe inclarescat, vt vbiq; gentiũ laudetur & glorificetur,quod fit per agnitionem & apprehensioné redemptionis, quæ est in Christo, in quo sanctificamur ac regeneramur in nouam creaturã. Sed quoniã tanta est sathanæ malitia,vt ne victus quidé & expulsus semel,cesset,quin potius è sua tyrannide liberatos, ac etiamnum filios Dei effectos, oppugnare nunquam desinat,quamdiu hoc mortali corpore sunt onusti. Solicitat enim veteris peccati reliquias ac humanas ingerit cupiditates,quibus carnis rebellioné aduersus spiritum molitur. Idcirco post postulatam illustrationem & agnitionem nominis Dei, iustò ordine dicimus, Adueniat regnum tuum. Quo hoc in primis petimus,vt Deus quos semel à sathanę tyrannide liberatos esse voluit, regere etiã ac gubernare dignetur,ne in eandem tyrannidé reuoluantur, néve deinceps regnet peccatum in nostro mortali corpore, vt obediamus concupiscentijs eius,aut exhibeamus membra nostra, membra peccati, sed magis liberati à peccato, serui autem facti Deo,& in regnum eius asciti,exhibeamus membra nostra seruire iustitiæ, vt eiecto semel, idque in Christo rege nostro,sathana huius mundi principe, amodo obtemperemus Deo, vt obrutis ac oppressis peccatis, in sanctitate ac iustitia seruiamus ei omnibus diebus vitæ nostræ, vt quemadmodum Christus spiritu cœlesti impium huius mundi spiritum ac principem vicit,ac innocentia peccatum superauit: ita nos quoque per eundem feliciter vincamus, & in Deo regnemus, ac vicissim Deus in sui nominis gloriam regnet in nobis. Sic enim Deus mirabiliter vicit, triumphauit, ac regnauit per filium suum Iesum in sanctis

Ordo petitionum. Roma.3 Galat.5 Ephe.2 Lucæ 11. 1.Ioan.2 Galat.5 Vis petitionis. Roma.6 Lucæ 1. Ioã.12.14 2.Corin.6

Sancti in Christo vicerunt carnem, mundum et diabolum. sanctis suis martyribus, incorruptis suis confessoribus, ac castissimis virginibus, qui semel in Christo sanctificati & regenerati, carnis lasciuiam, mundi malitiam ac sæuitiam, & sathanæ insultus ac molitiones fortiter feliciterq; vicerűt. Quibus etsi fidei constantia impares simus, rogare tamē nunquam
Hebræ. 11 cessamus, vt eadem fide donemur, nimirum vt spreto huius mundi regno, breuiter, contemptis omnibus quæ speciosa, pulchra ac dulcia nobis videntur, sequamur promissa regni
Matth. 6 cœlestis, vt reiecto iniquo mammona, vnicũ illud margaritũ
Matth. 13 euangelicum amplectamur, vt comprimentes omnes carnales æstus & affectus, regnum sathanæ debellemus, vtq; hac graui perpetuaque colluctatione, è prælio semper firmiores discedamus, quo Deus in dies magis ac magis regnet in nobis, re-
Roma. 14 gno quidem spirituali, quod (vt iam diximus) est pax, iustitia
August. de ser. dñi in monte. & gaudium in spiritu sancto. Secundo, quum nondum totus mundus Deo ceruicem submiserit, sed plurimas etiam nationes, gentes, ac populos tyrannus ille sathanas adhuc occupet,
Orandum pro impijs gentibus. Roma. 8 Ioan. 10 quales sunt impiæ gentes, Iudæi & Turcæ: rogamus vt eis regnum Dei (cuius libertatem, dignitatem & felicitatem penitus ignorant) innotescat, vt ex mancipijs diaboli fiant serui Dei, cohæredes Christi, consortes regni cœlestis, vtque tandem fiat vnum ouile & vnus pastor. Tertio, quum plerique etiam sint, qui etsi regni Christiani insigne præ se ferant, ac
Orandum pro hæreticis. Matth. 13 Christi milites dici velint, nihilo secius tamen cum sathana conspirent, iactisque hæresum ac schismatum seminibus, regni diuini gloriam, quod in ipsis est, dedecorant: optamus vt pater ille cœlestis aream ecclesiæ suæ purget, de regno suo omnia scandala tollat, vt sublatis hæresibus ac schismatibus vni-
Oramus pro magistratibus. Roma. 13 1. Timo. 2 uersis, ecclesia trãquilla gaudeat libertate. Quarto, quum terrena imperia ac magistratus, quod ad cõcreditam potestatem attinet, à Deo sint ac constituantur, quibus tamen plurimi in regni cœlestis ignominiam & ecclesiæ Dei suppresionem miserè abutuntur: optamus vt tales principes ac magistratus suum munus, & in primis regnum illud spiritus Dei agnoscãt, ac sanctæ ecclesiæ Dei molesti esse desinant, quin etiam in viua ecclesiæ membra cum vocatis sanctis coalescant. Certe non temerè Paulus iussit, vt omnium primum fierent obsecrationes, orationes, postulationes, gratiarum actiones pro omnibus hominibus & regibus, & omnibus qui in sublimi-

tate

tate constituti sunt, vt quietam ac tranquillam vitam agamus, in omni pietate ac castitate. Quod precandi genus putandum non est, dominicę orationi (qua quicquid pie postulari potest, comprehenditur) inclusum non esse. Quinto, præcipuus finis huius petitionis est, vt recepti in regnũ gratiæ & misericordiæ Dei, tandem quoq; regnum gloriæ & perpetuæ pacis, post huius temporalis vitæ curriculum adipiscamur, ingrediamurque. Hoc est enim summũ illud desiderium, quod de optima conscientia & mente rebus fluxis & terrenis exuta oritur, quo omnes sancti mirum in modum æstuarunt, quod videre est in Apostolo Paulo, qui illius summa expectatione tenebatur, quum ait: Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Gratia Dei per Iesum Christum dominum nostrum. Et iterum: Cupio dissolui, & esse cum Christo. Rursus alibi: Sed & ipsi (inquit) qui primitias spiritus habemus, & nosipsi in nobisipsis gemimus adoptionem filiorum Dei, expectantes redemptionem corporis nostri. Certe, modò sapiamus hoc domini regnũ (quod gloriæ appellamus) atque adeò secundus ille domini aduentus, qui proximè tale regnum præcedet, quod Deus suis fidelibus perfectissimè tam in corpore quàm animo beandis largietur, assiduè optãda ac expectanda sunt, idq; ad exẽplum sanctorũ patrum, qui diem supremi aduentus die noctuq; summo studio, ieiunijs, vigilijs, lachrymis, & precationibus vacantes, videre cupiebant, ac securè coronam iustitiæ expectabant. in quam sententiã summa fiducia dixit Apostolus: Non solum mihi reddet coronã iustitiæ, sed & his qui diligunt aduẽtum eius: Aduentum, inquam, magni Dei & beatam spem. Et Christus monet, vt similes simus hominibus expectantibus dominum suum, quando reuertatur à nuptijs, vtque ad hanc diem redemptionis nostræ leuemus capita nostra, quando scilicet Christus regnum suum plenum & integrum, subiectis sibi omnibus quos æterna Dei voluntas suo regno destinauit, patri tradet ac resignabit, & electis suis ea bona, quæ neque oculus vidit, neq; auris audiuit, nunquam auferenda donabit, talique regno asciscet, vbi non erit amplius vllus luctus aut dolor, vbi nõ esuriẽt neq; sitient amodo, neq; cadet super illos sol, neq; vllus æstus, vbi erit vita æterna, quies perpetua, sempiterna lux & claritas, pax & tranquillitas nunquam finienda, inenarrabile gaudium & lætitia, certissima

August. de ser. domini in monte.

Regnũ gloriæ postulandum.

Chryso. in Mat. hom. 20.

Roma. 7

Philip. 1

Roma. 8

Secundus aduent' domini ardẽter desiderandus.

Patres die noctuq; supremũ aduentũ domini videri cupiebant.

2. Timo. 4

Lucæ 12.

1. Cor. 15

1. Thess. 4

Esaiæ 64.

1. Cor. 2

Apoc. 7.

Apoc. 21

Lucæ 20.

Apoc. 14.

Matth. 13

Psal. 3

Esa. 51. 33

Matth. 5

sempiternæ felicitatis securitas, copiosissimaq; exanclatorum laborum merces. Quòd si quisquam eo pietatis nondum promouit, vt eius diei accelerationẽ ex animo petere necdũ possit, saltem is ardentissimis votis exoptet, vt in se gratiæ & misericordiæ Dei regnum adueniat, vt fide, spe & charitate (quæ sunt huius regni præcipuæ partes) de diabolo, mundo & carne feliciter triũphet, vt hoc spirituale Dei regnum in eo subinde crescat & augeatur, vt constanter perduret, nec vnquam obdormiat in morte, néve in sathanæ potestatẽ veniat, vt post exutum exteriorem hominem, cœptum in se regnum Dei, in illa cœlesti vita perficiatur. Deniq; is saltem expectet sibi eum affectum à deo donari quo hanc vitam peccatis & periculis plenam contemnat, ac odisse incipiat, illam verò alteram vitam, atq; adeò supremum aduentum Dei & saluatoris nostri Iesu Christi, vel expetere incipiat, etsi nondũ ex animo, impediente infirmitate exoptet, vt nõ tantũ spiritus & animus eius integer in illum diem conseruetur, sed & corpus humilitatis suæ, corpori charitatis Christi conformetur, vtq; demum ipse sanctorum cœtui cõiunctus, simul cum illis obuiam Christo in aëra rapiatur, posthac in æternum cum domino victurus.

Psal. 12

1. Thess. 5

1. Thess. 4

Fiat uoluntas tua sicut in cœlo & in terra.

Quæstio. Cyp. i orationem dominicam. August. de serm. domini in monte. Psal. 132 Psal. 113 Hester 13. Dilutio.

ROges forsan principio, quidnam id sit quod petimus, Dei fieri voluntatem, num vt Deus faciat quod vult? Non quidem. Voluntas enim Dei semper fit, etsi nos, vt fiat, nunquam poscamus, quemadmodum scriptum est: Omnia quæcunque voluit dominus, fecit in cœlo & in terra, in mari & in omnibus abyssis. Et rursus: Deus autem noster in cœlo, omnia quæcunque voluit fecit. In eius siquidem ditione cuncta sunt posita, nec est qui possit resistere voluntati suæ. Et ipse est qui operatur omnia secundum consilium voluntatis suæ. Quid ergo est quod petimus, nisi vt Deus non quod vult faciat, sed vt nos facere possimus quod vult Deus? Sed vt penitius intelligas, quid & quanta petantur, ad duplicem voluntatem respicere oportet, nempe diuinam & humanam. Diuina nunquam non potest esse optima, nostra verò nunquam est bona: sed aut mala, aut saltem ad malum prona: nihilo secius tamen etsi mala & deprauata sit, tamen

Duplex volũtas. Diuina. Humana. Gene. 6 August.

volun

voluntas est,quam Deus inuitam ac renitentem non immutat,sed naturali ac innatæ volendi libertati relinquit.verum quum ipsa sibi relicta ad peccandum tantum valeat,ac perpetuò in malum prona sit, sicut scriptum est: Sensus & cogitatio humani cordis in malum prona sunt ab adolescentia sua, rectè postulamus, vt post concupiscentias nostras nō eamus, vt à voluntate nostra auertamur, vt non nostra, nimirum mala, sed Dei voluntas (quæ semper optima est) in nobis fiat ac peragatur. Subnectitur autem ordine quodam elegantissimo hæc particula superioribus. Nam primum postulamus, vt nomen Dei nobis ac toti orbi innotescat ac inclarescat: deinde, quia non sufficit nouisse Deum,aut in nos etiam nomen Dei in baptismo inuocatum esse, nisi statim etiam Deus à baptismo post destructam sathanæ tyrannidem, incipiat regnare in nobis: idcirco petendo subiungimus,vt adueniat ac in dies proferatur regnū eius in nobis. At quoniam in renatis ac regeneratis non statim etiam extinguitur fomes ille peccati,quæ est lex membrorum, carnalis vtique concupiscentia aduersus spiritū perpetuò pugnans,ac faciens, vt nō quæcunque voluerimus,eadem etiam faciamus,quòd tametsi Christiano iam in Dei regnum translato,voluntas bene agendi adiaceat,repugnante tamen natura vitiata,eam perficere non possit,nisi spiritu adiuuante.Proinde necesse est nos sedulò postulare,vt Deus quod in nobis cœpit,etiam perficiat,hoc est,carnalis concupiscentiæ vim in nobis cōpescat,coërceat,ac mortificet,naturam corruptam sanet,carnem reluctantem spiritui subijciat,vtq; post vocationem suam,in nobis etiam voluntatem suam impleat,& opus fidei in virtute perficiat, vt quéadmodum spiritus iam non resistit Deo, sequens & faciens voluntatem eius,ita & corpus nō resistat spiritui, qui nunc corporis infirmitate vexatur, sed simul cum spiritu ad perficiendam Dei voluntatem feratur,vt tandé & carne & spiritu Deo seruire, & cum Dauid dicere possimus: Cor meum & caro mea exultabunt in Deum viuum. Sic orat Paulus ij. Thessal. j. Hæbreorum xiij. Idem orat Epaphras pro Colossensibus, Colossens.iiij.Rursus, quum non sufficiat nos à sathanæ tyrannide ereptos, ac in regnum Dei translatos esse, nisi etiam ad eiuscemodi regni leges,vitā, omnesq; actiones nostras cōponere modis omnibus studeamus, ac Deum nos regétem ac

Gene.6

Quō differat & priores petitiones.

Vis tertiæ petitionis.

Roma.7

Gal.5

Cypria.in orationem dominicā.

August.de serm.domini in monte.

Psal.83

ducētem, voluntariè sequamur, quemadmodum scriptum est: Qui dicit se nosse Deum, & mandata eius non custodit, mendax est. Præterea, quum non sit satis declinare à malo, nisi etiā quod bonum est faciamus, nos verò nec velle nec facere efficaciter possimus quod vult Deus, nisi voluntas diuina nos attraxerit, ac libertatem nostri arbitrij suæ voluntati sociauerit, atque adeò ea bona quæ præparauit, vt in illis ambulemus, in nobis operatus fuerit; idcirco iusto ordine petimus, vt Deus post gratiam iustificantem seu operantem, etiam gratiā subsequētem, cooperantē, ac coadiuuantē donet, cuius ope voluntatem eius & mandata facere possimus. Denique, qui iamiam poposceramus aduenire nobis regnum illud gloriæ ecclesiæ triumphantis, scientes interim hoc regno tantum nos potituros, si voluntatem Dei fecerimus, dicente Domino; Non omnis qui dicit mihi, domine domine, intrabit in regnum cœlorum, sed qui facit voluntatem patris mei. Et iterum; Si vis ingredi, serua mandata; congruo nimirum ordine postulamus, vt voluntatem Dei facere possimus, quam nō facientes, in regnum cœlorum ingredi nequeamus.

1. Ioan. 4 — Psal. 33 — 2. Corint. 3 — August. — Ephe. 2 — Matth. 7 — Matth. 19

Porrò, vt explicatior fiat huius particulæ vis, à scripturis docemur aliam voluntatem Dei adorādam, aliā agnoscendam, aliam faciendam & sequēdam. Voluntas prouidentiæ, præscientiæ, seu prædestinationis Dei, potius à nobis adoranda quàm curiosius inquirenda est, quemadmodum Paulus Rom. ix. docet. Ad hanc voluntatem hæc orationis dominicæ particula eatenus pertinet, vt ardentibus votis petere debeamus, quo Deus nos quos secundum voluntatis suæ propositum prædestinauit, sibi adoptare in filios per Christū, vocans scilicet ac iustificans, tandem etiam iustificatos ac cōseruatos glorificet. Nec debet Christianus hic vlterius progredi ad inquirendū scrupulosius de hac Dei voluntate, multò minus num ipse ex prædestinatis sit, temerè dubitare ac ambigere. Nam credentes, de hac voluntate Christus certos fecit, Hæc est (inquit) voluntas patris mei, vt omnis qui videt (hoc est, agnoscit) filiū, & credit in eum (hoc est, dictis illius fidit, ipsiq; syncera fiducia, quam comitatur charitas, adhæret) habeat vitam æternam. Item: Hæc est voluntas eius qui misit me patris, vt omne quod dedit mihi pater (nimirum per fidem) non perdam ex eo, sed resuscitem illud in nouissimo die. Hæc secum

Voluntas Dei alia atque alia. — Voluntas præsciētiæ Dei nō est inquirēda, sed adorāda. — Roma. 9 — Ephe. 1 — Nō debet quis ambigere, an ex numero prædestinatorum sit. — Ioan. 6 — Ibidem.

medi

meditanti ac pijs desiderijs ruminanti dulcissima sunt: Non glorificantur, nisi iustificati: non iustificantur, nisi vocati: non vocantur, nisi prædestinati. Rursus, prædestinati ad vitam, certissimè viuent, nec possunt perire contra voluntatem ac decretum Dei. Ergo qui fidem (gratuitum Dei donum) in se agnoscit, huic prædestinationis Dei voluntas, non ignauiam parit, sed mirabilem potius amorem Dei intus accendit, & ad omne bonum excitat, faciens vt pia mens orare ac dicere nunquam desinat, Fiat voluntas tua &c. Roma. 8

Voluntas Dei scrutãda & agnoscẽda quę.

SEcundo, est voluntas Dei, quam scrutari & agnosci oportet, ea scilicet, qua erga nos affectus est Deus, quam, vt notam nobis faceret, misit filium suum, qui redimeret nos, & sanguinem suum funderet in remissionem peccatorum nostrorum, Ephes. j. Qua ei ab æterno placuit, vt per Christum sanctificaremur & purgaremur à peccatis. Hebræorũ x. quo sancti essemus & mundi, ac ad omne opus bonum instructi, j. Thessalon. iiij. & v. cap. Quam voluntatem vt faceret Christus, descendit de cœlis, Ioannis vj. quam etiam adimplere miro desiderio optauit, Ioannis iiij. Iam etsi omnes sancti de hac voluntate edocti sunt, non cessant tamen orare & postulare, vt impleantur agnitione voluntatis Dei, gratias agentes Deo patri, qui dignos eos fecit in partem sortis sanctorũ in lumine, qui eripuit eos de potestate tenebrarũ, & transtulit in regnum filij dilectionis suæ: In quo habemus redemptionem & remissionem peccatorum, qui est caput corporis ecclesiæ, primogenitus ex mortuis, in quo placuit omnem plenitudinem inhabitare, & per eum reconciliare omnia in ipsum, pacificans per sanguinem crucis eius, siue quæ in terris, siue quæ in cœlis sunt, Colossen. j. Eatenus ergo hæc petitio ad eam voluntatem referri potest, vt petamus fieri voluntatem Dei, vt magis ac magis agnoscamus tantum mysterium, quod absconditum fuit à seculis & generationibus, vt innotescant nobis diuitiæ gloriæ sacramenti huius, quod est Christus: vt denique huius sacramenti vis & Christi beneficium seu voluntas patris in Christo in nobis adimpleatur. Quo desiderio quid potest esse suauius? quo Dauid, de longinquo in Christum respiciens imbutus clamat: Memor esto verbi tui seruo tuo, in quo mihi spem dedisti: hæc me consolata est in humilitate mea, quia eloquium tuum viuificabit me. Coloss. 1 Psal. 118

Voluntas Dei cognoscēda & faciēda, quę.

TErtio, est voluntas Dei bona, quæ & cognoscēda & facienda est, Roman.xij. Ephes.v. Hæc est illa voluntas, in lege Dei comprehensa, ac sita in mandatorum diuinorum custodia. In quam respiciens Dauid Psal.cxviij. hoc vnū orat, vt eum Deus iustificationes suas doceat, vt eum in semita mandatorum suorum deducat. Tu (inquit) mandasti mandata tua custodiri nimis. Vtinam (ergo) dirigantur viæ meæ ad custodiendas iustificationes tuas. Hanc voluntatē Dei nos Christiani non iam in mortua litera quærimus, sed in Christo, veluti in viuo exemplari expressam cernimus. Voluntas enim Dei est, quam Christus & docuit & fecit. Siquidem ipse est, de quo pater cœlestis de cœlo intonans, dixit: Hic est filius meus dilectus, in quo mihi complacui, ipsum audite. Docuit autem Christus soli Deo constantissimè fidere, Deum toto corde diligere, amare in eo quòd pater est, timere quòd Deus est, Deo omnino nihil præponere (quod nec ille nobis quicquam præposuerit, etiam filium suum vnigenitum pro nobis in mortem ignominiosissimam tradēs) charitati eius inseparabiliter adhærere, proximos sicut nosipsos atque adeò super nos diligere, iniuriam facere non nosse, factam tolerare posse, cum fratribus pacem seruare, cordis munditiam amplecti, verecundiam in verbis, iustitiam in factis, humilitatem in conuersatione, in moribus disciplinam, & in operibus misericordiam tenere ac exhibere. Hoc siquidem est præceptum Dei, hoc est voluntatem patris facere, quam tamen solus Christus omnium perfectissimè adimpleuit, & vt nos eam pro nostro modulo adimplere possimus, facit. Hæc est illa voluntas Dei, de qua dictum est: Qui autem fecerit voluntatem Dei, manet in æternum, quomodo & Deus manet in æternum. de qua & Apostolus dixit: Hæc est voluntas Dei, sanctificatio vestra. Ergo quum dicimus, Fiat voluntas tua, hæc omnia in nobis Deo authore agi petimus, sine quo nihil boni facere possumus. Rursus, voluntas nostra ad ea quæ in mundo sunt, prona est, ea diligit, ea sectatur, quæ nihil aliud sunt quàm concupiscentia carnis, cōcupiscentia oculorum, & superbia vitæ, quæ non sunt ex patre, sed ex concupiscentia mundi, qui transibit & concupiscentia eius. Habet etiā in pijs caro voluntatē suam, quæ, quandiu corpus hoc terrenum circumferunt, subinde negotium facessit voluntati spiritus. Oramus ergo, vt Deus volunta

Philip.3
Cyp. i orationem dominicam.
Doctrina & vita xpi est voluntas Dei.
Matth.17
Ioan.1.14
Matth.22
Marci 12.
Luc.10.11
Matth.10
Ioan.2
Matth.22
Matt.5
Roma.12
Ephe.5
Matth.5
Ephe.4
Coloss.3
Matth.5
Lucæ 18.
Matth.9
1.Ioan.2
1.Thess.4
Ioan.15
1.Ioan.2
Caro habet suam etiam voluntatem.

luntatem nostram cum fructibus suis (qui Galat. v. recensentur) mortificet, suáq; voluntatem cum fructibus spiritus (qui sunt charitas, gaudiũ, pax, longanimitas, fides, mansuetudo, continentia, castitas) in nobis operetur. Atque hæc est oratio, quam in psalmis nusquã non obuiam reperias. Dirige (inquit Dauid) gressus meos secundũ eloquiũ tuum, vt non dominetur mei omnis iniustitia. Item, Dirige gressus meos in semitis tuis, vt non moueãtur vestigia mea. Itẽ, Deduc me domine in via tua, vt ingrediar in veritate tua: Lætetur cor meum, vt timeat nomen tuũ. Et reuera, mirandus est in hac meditatione Psaltes toto illo celeberrimo psalmo cxviij. Quin hęc demum est beatitudo nostra in hac vita corporali, vt volũtas nostra sit in lege dei, vt meditemur in ea die ac nocte, quod demũ faciemus, docente & cooperãte deo: alioqui nequaquam, vt beatus Augustinus, in huius petitionis vim respiciens, Deum pulchrè appellet, dicens: Fac quod iubes, & iube quod vis.

Psal. 118.
Psal. 15.
Psal. 1.
Augustini dictum.

DEniq;, est voluntas dei, quæ sequenda est. Hæc est ea voluntas Dei, qua omnia in omnibus operatur secũdum beneplacitum suum. De qua quũ sæpe, tum in primum symboli articulũ multa diximus. Certe qui fidei mysterijs initiari velint, in primis sic imbutos esse oportet, vt credant & agnoscant vnum verũ deum, rerum omnium cõditorem, moderatorem ac seruatorem, omnipotentem, summè sapientem ac bonũ. Cæterum, qui deum omnipotentem agnoscit, is statim colligit nihil fortuitò, sed omnia dei nutu ac potentia fieri. Qui summè sapientẽ, is iudicat omnes vias dei esse iudicia, hoc est, Deum omnia certo consilio ac rectissimè facere. Qui summè bonũ, is intelligit omnia opera dei optima esse oportere, tametsi homo animalis hæc nõ percipiat, quin potius sæpissime contrariũ iudicet, quo fit vt interdũ deum blasphemo ore accusare & insectari non formidet. Non capit enim ratio quomodo Deus curet humana, præsertim cum videt bonos affligi, iniurijs affici ac opprimi, impios verò ac improbos omnium rerum affluentia florere: horum impia consilia, concupitos sequi successus, illorum pios conatus sæpe impediri. At homo spiritualis, qui de omnibus recte iudicat, is intelligit voluntatem Dei in omnibus quæ fiunt ac contingunt, longe optimam ac iustissimam esse, veluti pios semper à Deo conseruari ac defendi, pijs suam esse à Deo constitutam

Voluntas dei sequenda quæ.
Fidei exordium, seu primũ elementum.
Rom. 9.
Deut. 32.
Gen. 1.
1. Cor. 2.
Psal. 72.
1. Cor. 2.
Psal. 33. 36.

mercedem, etsi nunc ipsorum opera, ab impijs veluti vana contemnantur: pijs suas tentationes ac tribulationes non in iacturam, sed in maiorem salutis profectum ac gloriam cedere, etsi nunc secus appareat. Rursus nouit, deum ipsos impios sæpe multis beneficijs temporalibus afficere, vel vt eos beneficentia sua ad se alliciat, ne habeant vllam contra Deum causandi materiam, vel vt inuictam ac gloriosam iustitiã suam, in obstinatos cõtemptores diuitiarum bonitatis suæ postea declaret.

Sap. 5. Rom. 8. Rom. 1. Cur impij dei beneficijs afficiantur.

Quin hoc etiam sentit spiritualis, ab impijs nihil mali patrari posse, nisi permittente Deo, atq; adeò quicquid improbi mali perpetrant, hoc deum mirabili consilio cõtra malorum consilium ac propositum in cumulum gloriæ suæ piorumq́; vtilitatem & profectum vertere: quod videre est in Pharaone & Iuda, & reliquis Christi persequutoribus, quorum impij conatus Dei gloriam quammaximè illustrarunt, atq; interim tamen cernit spiritualis Deum, deprauatum illum impiorũ affectum (in quo solo peccati vis consistit, & cuius author est diabolus) omnino nõ probare, etsi naturæ opus in improbis non prohibeat, quòd nisi mala volũtas accederet, ex se malum non esset. In summa, hoc habet spiritualis persuasum, Dei voluntatem semper & vbique fieri, ac Deum nihil velle, nisi quod est optimum, proindeq́; iustum ac sanctum esse, vt nos totos Dei voluntati submittamus, vt Deo nunquam obmurmuremus, sed potius tam in aduersis quàm in prosperis gratias ipsi agamus. Atq; hoc ipsum est quod petimus, dicentes, Fiat voluntas tua. Quo quid aliud postulamus? nisi vt Deus eum affectũ nobis inspiret, ne pro nostro iudicio & ratione, sed ex Dei voluntate, viuendi agendiq́; rationem ineamus, ne nostris consilijs Dei voluntatem anteuertamus, vtq́; quicquid agendum suscipimus, Dei voluntati cõmittamus, vt nihil faciamus, nisi quod Deo probari confidimus, & vt in iudicando fallamur, hoc tamen semper potius ducamus, vt vel Deus conatus nostros impediat, quàm vt suæ voluntati quicquam contrarium operemur: breuiter, vt potius Dei volũtas de nobis fiat quàm nostra. Sic nos docet Iacobus, non vt dicamus, Hodie aut crastino ibimus in illam ciuitatẽ, & faciemus ibi quidem annum, & mercabimur & lucrum faciemus, qui ignoramus, quid erit in crastino. Sed potius dicamus, Si dominus voluerit, & si vixerimus, faciemus hoc aut illud. Sic Paulus non proficiscitur ad

Spũales ab impijs nihil mali pati possunt. Sap. 5. Deꝰ malorũ conatus in suã vertit gloriã. Iustum est, vt nos totos dei volũtati submittamus. Iacob. 4. Voluntas dei nõ est anteuertẽda, sed vocanti Deo obsequendum.

ad Macedones, nisi vocatus: rursus in spiritu iussus reuerti Act.16.
Hierosolymam, non audit Agabum prophetam prædicentem Act.21.
ipsi vincula & carceres, Non audit discipulos profectioné deprecantes, sed Dei voluntati se cōmittit. Iosiæ (alioqui pio regi) male successit, quòd bellum suscipiens dei voluntaté præuerterit. Act.20. 4.Reg.23. Secundo, quum dei voluntas sit, vt vnusquisq; in qua vocatione vocatus est, in ea permaneat apud deum, hoc est, vt sortem suam æquo animo ferat, non contendat statum suum temerè mutare (nisi aliqua commoda à domino detur occasio, melioris conditionis, citra vllam rerum perturbationem amplectendæ) sed magis vt cuique sua sors contigit à Deo, in ea Christo quieto ac tranquillo animo seruiat. 1.Cor.7. Vnusq́sq; ī qua vocatiōe vocat⁹ est, in ea pmaneat. Alligatus es (inquit Apostolus) vxori, noli quærere solutionem. Solutus es ab vxore, noli quærere vxorem. Si autem acceperis vxorem, non peccasti. Seruus vocatus es, non sit tibi curæ, sed & si potes fieri liber, magis vtere. Vnumquenque ergo sicut vocauit Deus, ita ambulare oportet. Sed quum vix reperias vllum hominem (nisi reuocatum) qui eiuscemodi Dei voluntati libens obsequatur, quod gentilis poeta nō tacuit, quum inquit: Qui fit Mœcenas, vt nemo quam sibi sortem, Seu ratio dederit, seu sors obiecerit vltro, Contentus viuat, laudet diuersa sequentes. Horatius satyra 1. Idcirco nobis à Deo postulandum est, vt vocationem nostram æquo animo feramus, vt in ea tranquilla mente perseueremus, vt sanctè pieq; (quod in statu fieri potest) viuamus. 1.Cor.7. Vt quicquid affert status temporariæ solicitudinis, negligamus: vt qui habent vxores, tanquam non habétes sint: & qui flent, tanquam non flentes: & qui gaudent, tanquam non gaudentes: & qui vtuntur hoc mundo, tanquam non vtantur. præterit enim figura huius mundi. Breuiter, vt tantū soliciti simus quæ domini sunt, & quomodo Domino placeamus. Tertio, hac particula à deo petimus, vt æqua mente tam in prosperis quàm in aduersis simus, vt Dei volūtas fiat, siue nos viuere siue mori velit, siue affligi vt corrigamur, siue subleuari, vt suæ benignitati gratias agamus. Cyp.ī orationem dominicam. Petimus, inquam, vt iniuriā nobis illatam patienter feramus, vt vindictæ cupiditate careamus, vt per contumeliam, vim, vel calamitatem nobis immissam, diuinam fieri voluntatem agnoscamus, quòd hæc omnia sic administret Deus, vt nostra voluntas impediatur, quo magis sua voluntas in nobis dominari possit. Petim⁹ vt ī aduersis, perīde atque ī pspe ris æqua mēte sim⁹, semp Deo gratias agentes.

Matth.5. RVrsus, hoc petimus, vt si quis aliter quàm nos volumus faciat, quid aut omittat, loquatur aut sileat, ne ea re ad iram & impatientiam cõmoueamur, ne queramur, vociferemur, iudicemus, condemnemus, aut alios calumniemur. Matth.7. Vt ijs qui nostræ volũtati aduersantur, placidè cedamus, atq; etiam pro rei qualitate gratias agamus, veluti qui optimã dei voluntatem contra nostram (quæ mala est) promouerit. Petimus quoq; eum affectum nobis donari, vt sentiamus nobis Rom.8. neminem incommodare posse, nisi idem multo magis sibijpsi coram Deo noceat, vt proinde magis ad misericordiã, quàm ad vindictã contra proximum de nobis male merentem incitemur, nec ob id gaudeamus, si illi qui nobis minime parentes fuerint, in calamitatem inciderint, vel etiam ipsis, bonum rerum successum inuideamus, sed potius vt bona pro malis rependere studeamus, & similes patri nostro esse pergamus, qui solem suũ oriri facit super bonos & malos. Matth.5. Lucæ 6. Rom.8. Præterea petimus, vt omnis fortunæ, dolorũ, cruciatuum, ægritudinum, morborum, breuiter, omniũ aduersitatũ victores simus, vt hæc, simul & inopiam, ignominiam, tyrannides, vim potentiorum, crucem, & omnia incõmoda, quin & ipsam mortẽ patienter feramus, sentientes in hoc Dei fieri voluntatẽ, vt caro nostra mortificetur. Deniq; petimus, vt patiẽter & læto animo hinc emigremus ac obdormiamus, ne impatiẽtia aut desperatione victi, dei volũtati repugnasse videamur. Hæc omnia vides Christum Iesum exactissimè, perfectissimeq; & optasse & fecisse & docuisse. Ille carnis, mundi, ac sathanæ voluntatẽ & tentationes fortissimè superauit. Matth.4. Ioan.2. Lucæ 2. Matth.6. Ioan.4.6. Esaiæ 53. Ioan.1. Ille non tantum turbæ volenti eum, vt regẽ faceret, rapere, sed & electis discipulis, atq; adeò amantissimæ virgini matri (aliò, quàm quò patri volũtas) vocantibus, restitit, vbique testatus se venisse de cœlo, vt non faceret voluntatẽ suã, sed eius qui misit eum patris. Ille deniq; agnus omnium innocẽtissimus, qui peccatũ non fecit, & in cuius ore dolus inuẽtus non est, factus est obediẽs patri vsq; ad mortem, mortẽ autẽ crucis, & vt infirmitatẽ hominis, quẽ portabat, ostenderet, dixit: Pater, si possibile est, trãseat à me calix iste. 1.Pet.2. Philip.2. Matth.26. Cyp. ĩ orationem dominicam. Vt autem exẽplũ nobis tribueret, quo dei volũtatẽ nostræ omnino anteponeremus, subiecit: Veruntamẽ, non quod ego volo, sed quod tu vis. vt pudere debeat hominẽ seruum, suam dei voluntati præferre, vbi vnigenitus Dei filius, in mortẽ vsq; Deo

patri

patri obediens esse voluit, atque adeò omnes iniurias, contumelias, conuitia, cruciatus, & cætera quæ crucifixores eius ipsi intulerunt, patienter tulit, vt etiam pro illis patrem exorauerit, dicens: Dimitte illis, quia nesciunt quid faciunt. Hinc Christi spiritum omnes pij, quotquot ab origine mundi fuerunt, assequuti, similes egerunt de sua voluntate triumphos, Dei voluntati in omnibus obtemperantes, quemadmodum videre est in Abel, Enoch, Noë, Abraham, Isaac, Iacob, Iob, Dauid, ac cæteris patriarchis & prophetis, in sanctis Apostolis, gloriosis martyribus, pijs cõfessoribus, ac sacratis Deo virginibus. Eundẽ ergo affectum, vt nobis Deus ingeneret, oramus, dicentes, Fiat voluntas tua.

Lucæ 23.
Sancti vestigia Christi insecuti sunt.

SICVT IN COELO ET IN TERRA.] Germanus ac principalis intellectus particulæ est: Quemadmodum (ô pater cœlestis) voluntas tua perfectè fit in angelis & cœlestibus ciuibus, qui tibi vnanimes seruiunt, tuæq; diuinæ voluntati summo studio adhærent, teque fruuntur, nullo errore obnubilante sapientiam eorum, nulla item miseria eorum beatitudinem impediente. Et quemadmodum in cœlo omnia liberè fiunt, & non alia quidem audiunt angeli, alia verò contemnunt, sed voluntati cedunt diuinæ, & in omnibus obsequuntur, quemadmodum Psaltes ait: Benedicite domino omnes angeli eius, potentes virtute, qui facitis verbum eius ad audiendam vocem sermonum eius. Item: Benedicite domino omnes virtutes eius, ministri eius, qui facitis voluntatem eius. Ita, ô pater, præsta, vt tua quoque voluntas in hominibus, qui in terra sunt, & de terra (quod ad corpus attinet) facti sunt, sine vlla remora inculpatè & ex integro fiat, vt quemadmodũ in cœlis summa pax & concordia est (vnde eiectus est diabolus) ita & in terris per filium tuum, per cuius sanguinem pacificata sunt omnia, vel in cœlo vel in terra, pax bonæ voluntatis redundet, vt quemadmodum angeli, ita homines tuis diuinis iussionibus, deuictis carne, mundo ac sathana, vnanimes ac tranquillè pareant ac obediant. Ad hoc certe respicit angelica illa prædicatio, Gloria in excelsis Deo, & in terris pax hominibus bonæ voluntatis, quam alibi explicauimus. Secundo, sic potest intelligi particula, vt quemadmodum in cœlo, hoc est, in iustis, qui cœlis comparantur, ita quoque in peccatoribus & iniustis (qui in scripturis terra appellantur) Dei voluntas fiat, vt scili

Chrysost. in Matth. hom. 20
August. ad Probam.
Sententia particulæ.
Psal. 102
Gene. 1
Apocal. 12
Lucæ 1.
Cypria. in orationem dominicã.
August. de ser. dñi in monte.

ſcilicet peccatis exploſis & immundis ſpiritibus eiectis, Deum agnoſcere incipiant, & ad animi tranquillitatem faciant & exequantur. Tertio, non eſt abſurdus intellectus (quem & ſuperius attigimus) vt pro cœlo & terra accipiamus ſpiritum & carnem, vt ſit ſenſus: Quemadmodum ſpiritus in renouatis non reſiſtit Deo, ſequens & faciés voluntatem eius, ita & corpus non reſiſtat ſpiritui. Et quemadmodum ſpiritu ſeruimus legi Dei, ita etiam carne ſeruiamus, quod tandem perfectè fiat in vita illa æterna, vbi erit ſumma pax, vbi non ſolum velle bonum adiacebit nobis, ſed etiam perficere. Interim tamen orandum eſt, vt quemadmodum corde ſecundum interiorem hominem delectamur legi Dei, ita etiam corpus ſenſim mortificetur, mortificatumq; huic delectationi accedat, vt tandem integer ſpiritus noſter, & anima, & corpus ſine querela in aduentu domini noſtri Ieſu conſeruetur. Certe ſi fideliter hoc oramus, fidelis eſt qui vocauit nos, qui etiam faciet.

Auguſtin. Ibidem. 1. Ioan. 5 Roma. 7. 8 1. Theſſ. 5 Ibidem. 1. Corint. 1

Panem noſtrum quotidianum da nobis hodie.

SVperiores petitiones ſummam ſalutis noſtræ continent, quibus ea poſtulamus, quæ ad perfectam & abſolutam beatitudinem, quam olim cum angelis communem habebimus, poſtulamus. Sed quoniam interim carnales ac mortales ſumus, multa & ſpiritus & animi ſuſtentatione egentes, donec ad vltimam illam immutationem, per quam mortale hoc induet immortalitatem, perueniamus. Idcirco eas etiam petitiones annectimus, quibus omnia tam ſpiritualia quàm temporalia bona ad hanc vitam traducẽdam neceſſaria nobis donari poſtulamus. Mala item omnia (quæ nos ab inſtituto curſu ad regnum cœleſte nobis per Chriſtum promiſſum remorari poſſunt) deprecamur, iuſtiſsimo ordine ab hac particula ordientes, PANEM NOSTRVM QVOTIDIANVM DA NOBIS HODIE. Quæ particula, vt cæteræ omnes, quot dictiones habet, tot habet & myſteria. Panis (vt ſuperius in ſacramentum Euchariſtiæ diximus) in ſcripturis variè accipitur. Nam quandoque deſignat omnia ad præſentis vitæ ſubſidium neceſſaria, & præſertim ea, quæ ad victum & amictum ſpectant. In quam ſententiam dixit Iacob Gene. xxviij. Si domi-

Chryſoſto. in Matth. homil. 20 Sequentes petitiones reſpiciunt vitam præſentem. Vis petitionis. Panis appellatione qd veniat. Panis corporalis.

nus

nus dederit mihi panem ad vescendum,& vestimentum ad induendum,erit mihi dominus in Deum, & lapis iste quem erexi in titulum,vocabitur domus Dei. Vnde hoc vocabulo panis sic accepto,veniunt omnia,quæ sunt ad hanc vitam corporalem necessaria,quæ Christus his verbis, Matthæi vj.designare voluit,Hæc omnia adijcientur vobis. Interdum vero panis spiritualiter accipitur, idque trifariam. Primum, pro verbo Dei,quo fidelis anima subinde reficitur ac sustentatur, quemadmodum Deuteronomij octauo, & Matthæi quarto legimus: Non in solo pane viuit homo, sed de omni verbo quod procedit de ore Dei.Secundo,panis propriè Christum Deum & hominem significat, quatenus scilicet pro nobis de cœlis descendit, carnem induit ac immolatus est. Nam quum eatenus fide percipitur, fit verissimus ac efficacissimus animæ cibus,dum scilicet fide in carnis suæ immolationem nos certos reddit de parta salute, ac suprà quàm dici potest delectabiliter ad vitam æternam reficit. Quid enim iucundius,quàm cùm tali fiducia freti, non dubitamus nos propitium habere Deum & patrem,atque hinc fore, vt olim omnibus peccatis exuti, & vera iustitia pleni, æternam & beatam vitam cum ipso Christo & patre viuamus? In quam sententiam dixit Ioannis cap. vj. Operamini non cibum qui perit, sed qui permanet in vitam æternam,quem filius hominis dabit vobis.Et statim post: Ego sum panis viuus, qui de cœlis descendi. si quis manducauerit ex hoc pane, viuet in æternum,& panis quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita. Tertio denique, panem pro sacrosancta Eucharistia accipi constat, in qua, nobis non tantum caro & sanguis Christi spiritualiter, sed etiam naturaliter & corporaliter porrigitur, quemadmodum Paulus testatur, quum ait: Calix benedictionis cui benedicimus, nonne communicatio sanguinis Christi est? & panis quem frangimus,nonne participatio corporis domini est?

[Panis spiritualis. Verbum Dei. Deut.8 Matth.4 Christus Deus & homo,panis. Locus Ioan.6.explicatus. Eucharistia panis. 1.Corin.10]

IAm constat,omnia hæc,quæ appellatione panis continentur, hac precationis dominicæ particula recte peti. In primis enim hac ipsa particula petimus,quæcunque ad præsentis vitæ subsidium necessaria sunt,veluti sunt cibus,potus, vestis, certæ sedes, ac alia omnia ,sine quibus commodè viuere non possumus. Sed roges: Quî fit, vt nos dominus orare iubeat pro his adipiscendis,quæ huic vitæ necessaria sunt,quum

[Augustin. de sermo. domini in monte.]

ipse

Augustin. de sermo. domini in monte. Quæstio. Matth. 6

ipse dicat, Nolite soliciti esse, dicentes: Quid manducabimus, aut quid bibemus, aut quibus operiemur? Hæc enim omnia gentes inquirũt. Scit enim pater vester cœlestis, quia his omnibus indigetis. Nam si pro his soliciti esse non debemus, ne orandum quidem pro eis videtur, quum oratio non nisi cum summa animi intentione ac solicitudine dirigenda sit. Itidem quum Christus dicat, Quærite primum regnum Dei & iustitiam eius, & hæc omnia adijcientur vobis, videntur hæc non quærenda, proindeque nec petenda, sed tantum regnum Dei & iustitia eius. Præterea, etiamsi non oremus, nihilo secius non tantum pijs, sed & malis hominibus panem quotidianum largitur Deus, qui solem suum oriri facit super bonos & malos. Quid ergo est quod Christus nos orare iubet in hunc modum, Panem nostrum quotidianum da nobis hodie? nisi vt doceat, hæc nos non aliundè quàm à Deo petere, & expectare oportere, vt scilicet nos à mundanis hominibus discernat, ac alio affectu quàm vulgari nos præditos esse debere declaret. Mundi enim iudicio stulta propemodum hæc videtur petitio, quòd mundus, quicquid ad sustentandum corpus pertinet, magis labori ac solicitudini humanæ tribuat, quàm à Deo expetat aut expectet. Sed pij, quicquid id est quo vitam traducimus, inter dona Dei computandum esse sciunt. Rursus, hoc est impijs cum pijs commune, vt habeant panem ad manducandum, nec rarò longe abundantius pijs. Sed hoc interest, quòd piorum est panem de manu Dei, id est, benigna illius gratia cum gratiarum actione percipere, quum impijs per iniustitiam diabolus præparet. Ergo petitionis huius hic est sensus: Quemadmodum filij huius mundi, quandiu non sunt abdicati vel emancipati, sed in parentum potestate constituti, de victu soliciti non sunt, sed tantum, quum opus est, cibum à parentibus postulant, certi se, quod petunt accepturos: sic multo minus deceat nos de victu solicitos esse, qui edocti sumus omnem crastini solicitudinem abijcere, ac cognoscere patrem nostrum cœlestem tam diuitem, tam benignum, tam amantem, cui tantopere curæ sumus, non commissurum, vt quum passerculis etiã de victu prospiciat, quum lilia campi tanto decore vestiat, nobis in filios cooptatis, victus aut amictus à se petitus & expectatus vnquam desit. In quam sententiam Psaltes dixit: Iunior fui, etenim senui, & non vidi iustum

[Margin notes: Ibidem. — Matth. 5 — Dilutio. — Mundus suæ solicitudini, nõ Deo, tribuit bona corporalia. — Psal. 48. 72. — Ioan. 14 — 1. Corin. 10 — Coloss. 3 — Vis petitionis. — Matt. 6 — Ibidem. — Psal. 33]

dere

derelictum, nec semen eius quærens panem. Et Salomon Prouerbiorum decimo ait, Deum non occidere fame animam iusti. Id quod & insignibus exemplis Heliæ, Helisæi & Danielis prophetarum manifestũ euadit. Nec tamẽ hoc putandum est, Christum noluisse vt laboremus, quum ad laborandũ conditi simus, quemadmodũ aues ad volandũ, & Genesis testatur iussisse & ordinasse Deum, vt Adam post lapsum, victũ in sudore vultus sui quæreret: sed hoc voluit Christus, ne laboribus nostris, veluti causæ, rei euentum tribueremus, aut victum solicitudini nostræ acceptum ferremus: sed magis Deo, qui si laboribus nostris suam benedictionem non addat, terra præter spinas ac tribulos nihil nobis germinabit: atq; adeò labores nostri, si Dei benedictio non accedat, etiam quod ad corporalem sustentationem attinet, parum aut nihil proderunt: quod & res ipsa declarat, quum Deus permittit fruges clade interire: tum enim videmus quàm non sit in nobis situm vt terra laboribus nostris respondeat, sed planè experimur, totum à Deo pendere. Laborandum est itaq;, sed auium more, quæ officium quidem suum cantando expediunt, sed interim de victu solicitæ non sunt, ex Dei prouidentia reperientes quod edant. Laborandum inquam est, ne Deum tentare videamur, si contra eius ordinationem foueri cupiamus, sed sine solicitudine, nimirum labores nostros Dei benedictioni permittentes, ac ab eo solo pendentes, qui aperit manum suam, & implet omne animal benedictione. Qui sic in timore Dei laborant, hi soli labores manuum suarum manducabunt, id est, dona Dei cum gaudio cordis & gratiarum actione percipiẽt: quum interim impijs sese labore enecantibus, vanum sit ante lucem surgere, qui etsi coram mundo locupletissimi appareant, non alium tamen, quàm panem doloris manducant.

4. Reg. 17
4. Reg. 4
Daniel. 14
Gene. 3
Ibidem.
Laborandum nobis auiũ more.
1. Thess. 3
Psal. 144
Psal. 127
Psal. 126

VT ergo Christus tam vanam solicitudinem, & præter benedictionem Dei, prorsus inutilem nobis eximeret, & vt quicquid est superfluæ voluptatis magis quàm necessariæ frugalitatis resecaret, in primis simplici verbo, panis, vtitur, vt intelligamus, nos nec delicata nec superflua, sed tantum necessaria petere debere, ac habentes alimenta & quibus tegamur, his contentos esse oportere. In quem modum Solomonem quoq; postulasse legimus, Prouerbiorum tricesimo: Mendicitatem & diuitias ne dederis mihi, sed tantum tribue

Cypria. in orationem dominicã.
Chrysost. in Matth.
1. Timot. 5

victui

victui meo necessaria, ne fortè satiatus illiciar ad negandum, & dicam, Quis est dominus? aut egestate compulsus, furer, & periurem nomen Dei mei. Et idcirco non frustrà in hac peti-
Emphasis verbi nostrum. tione addimus, NOSTRVM. Noster enim panis est, quem Deus nobis ad vsum tantũ humanæ vitæ suppeditat, quo commodè & necessariò ad piè viuendũ, & fratribus inseruiendum alimur, non quo ad lasciuiendum præter necessitatem luxu-
Chrysost. in Matth. riamur. Noster est, quem dominus iustis rationibus partum nobis suppeditat, non quem fraude, dolo, calumnia, vi cõquirimus, & ex proximi substantia ac sanguine exigimus. Nec hoc
Chrysost. Ibidem. contentus, addidit Christus, Quotidianum: Item, Hodie, vt omnino quid vellet, intelligeremus. Per quotidianum enim victum, parabilem intelligi voluit, adimens studium sumptus & deliciarum: per (hodie) denique substulit curam crastini.
Matth. 6 Quemadmodum paulò post apud Matthæum ait: Nolite soliciti esse in crastinũ. Crastinus enim dies solicitus erit sibijpsi, sufficit diei malitia sua. Perinde atque si singulis nostrûm dice-
Psal. 54 ret: Iacta super dominum curam tuam, & ipse te enutriet. Non est quur anxia solicitudine & cura te emaceres, pro victu in annos & dies plurimos cõgregãdo, quòd hanc irrideat Deus, quemadmodum Parabola de homine diuite (cuius vberes fru-
Lucæ 12. ctus ager attulit) declarat. Is enim cum multa solicitudine sibi diuitias parasset, horrea priora destruxisset, maiora fecisset, & illuc omnia, quæ nata ipsi erant congregasset, & iam animæ suæ diceret: Anima mea habes multa bona reposita in annos plurimos, requiesce, comede, bibe, epulare, en ex insperato audiuit sibi Deum dicentem: Stulte, hac nocte repetent animam tuam à te: quæ autẽ parasti, cuius erunt? vbi vt parabolæ vim explicaret, cõtinuo subiungit, Sic est qui sibi thesaurizat, & non est in Deum diues. Nimirum omnes qui eodem sunt affectu, eadem damnationis censura percellens.

Vis verborum, da nobis. NEc grandi mysterio carent hæc verba, DA NOBIS. Quo in primis significamus nostram indigentiam & inopiam, deinde conuincimur etiam, quòd ex nobisipsis hunc panem habere non possimus, sed solum Deum esse, qui eum & dare possit & velit. Quo etiam hoc simul oramus, vt Deus nobis eam cognitionem donet, qua certò sentiamus eum panem quo alimur, ac cætera omnia quibus sustentamur, diuinitus nobis donari, vtq; pro tanto beneficio ipsi grati simus,

mus, iuxta illud Psaltis: Omnia à te expectāt, vt des illis escam in tempore. Dante te illis, colligent: aperiente te manū tuam omnia implebuntur bonitate. Item, Oculi omnium in te sperant domine, & tu das illis escā in tēpore opportuno: Aperis tu manū tuam, & imples omne animal benedictione. Quamobrem parochi summo studio plebem admonere debent, ne morem illum omnium pientissimum benedicendi domino ante cibum sumptum, & gratias agendi Deo post sumptum, (quem à Christo profectum & ab omnibus pijs in hæc vsque tempora vsitatum constat) intermittāt, aut negligant, quod vel hoc ipso more, quæcunque in hanc particulam diximus, in memoriam nobis reuocentur, fiducia erga Deum alatur, & debitæ gratiæ ipsi pro collatis beneficijs reddantur. Mos benedicēdi domino & ante & post cibum retinendus.

POrrò quod dicit, NOBIS pluraliter, non mihi, hoc ipso Christus indicat, Deum, quæcunq; dat, nō nobis solis dare, sed & alijs per nos, & proinde partem illorum cedere debere sibi parare non valentibus: atque eo ipso tenacitatem tollit, rerum communionem (quum necessitas proximi postulat) largitatemque & liberalitatem commendat. Ergo frustrà in hunc modum orabunt impij, qui non tantum pauperibus, quæ acceperunt à Deo, communicare renuunt, sed & insuper pauperes diripiunt, spoliant, ac fraude dolisque, seu etiam iuris versutia circumueniūt, vt se solos locupletēt, quos summopere odit, & quāmaximè in prophetis detestatur Deus. Certe Christianus iudicare debet se nihil tanquam proprium tenere, sed omnia in vsus proximi, quum res postulat, lubenti animo communicāda esse. Rectè dictum est in tenaces & sordidos: Pasce fame morientem: si nō paueris, occidisti. Et alibi: Esurientium panis est, quem tu detines: nudorum vestimentum est, quod tu recludis: miserorum redemptio est pecunia, quam tu in terram recondis. 1. Cor. 5 Impietas huius seculi diuitū. Cyrillus. 47. dist. c. sicut.

SEcundo, hac particula petimus, vt pater ille cœlestis non solum corporalem, sed & cœlestem & spiritualem alimoniam, qua animus & spiritus noster vegetatur, nobis impertiat. Et in primis, vt intellectum diuini verbi, & diuinorum mandatorum suorum dare dignetur. Verbum enim Dei, verè spiritualis panis est, qui animum pascit & reficit, quemadmodum locus ille Matth. cap. iiij. suprà citatus, atq; adeò res ipsa testatur. Rursus, meditatio & operatio diuinorum præ- August. de serm. domini i mōte. Verbum Dei panis animæ.

Psal.18 ceptorum panis est,quem Psaltes dulciorem esse pronũtiat supra mel & fauum.Petimus itaq;,vt Deus hunc panem nobis di largiatur,vt ipse eum nobis frangat ac impertiat, vtq; eodem pane & intellectum & voluntatem nostrã reficiat ac corroboret.Præterea vt quotidie nos eum panẽ operari(hoc est,vt nos sedulò in lege Dei meditari ac ambulare)faciat, quo scilicet eiuscemodi spirituali alimonia aliti & cõfortati, tandẽ ad illam perfectionẽ, absolutamq; vitæ beatæ saturitatẽ peruenire mereamur. Vocatur quoque & iste cibus Quotidianus, quòd quandiu ista vita tẽporalis per dies decedentes succedentesq; peragitur, animi nostri affectus nunc in spiritualia, nunc in carnalia alternent:quo fit, vt quotidie panis iste nobis necessarius sit,quo animus subinde relabens & esuriens erigatur, reficiaturq;. Petitur autem & hic panis, nobis à Deo dari, quòd verbum Dei non aliter salutare sit,nec in animæ viscera traijciatur,fructum se dignum pariens,nisi Deus ipse intus docuerit.Frustrà siquidẽ concionatoris vox aures foris pulsabit,nisi & vnctio (id est,gratia spiritus sancti) verbi vim in animi recessus inserat, ac faciat nos Theodidactos, id est,à Deo doctos. Certè qui quotidie in intellectu verbi Dei promouet, adolescitq; & grãdescit quotidianis virtutũ auctibus, is solus verè sentit,quàm dulcis animæ cibus sit, verbũ Dei, vt iam libeat exclamare cum Dauid, Quàm dulcia faucibus meis eloquia tua super mel ori meo? Et iterũ, Ideò dilexi mandata tua super aurũ & topazion.Hoc cibo iuxta naturæ nostræ modulum.donec hanc tẽporalem vitã gerimus(quod,hodie,denotat)ali nos oportet,donec ad perfectũ robur plenitudinis,quę est in Christo Iesu, nunquam non proficientes perueniamus.

Margin: Augu.ibidem. — Quotidianus. — Verbũ dei non aliter salutare,nisi De⁹ ipse doceat. — 1.Ioan.5 — Theodidacti. — Psal.118 — Hodie. — Philip.3

TErtio, & magis peculiariter panis quem petimus,ipse Christus est,vitæ largitor & author, quem nobis fame pereuntibus de cœlo mittere Deus dignatus est. Non enim explebat animum nostrum panis philosophorũ,aut fermentum Pharisæorũ,sed panis ille cœlestis,qui dat vitã mundo. Petimus ergo,vt Deus hunc panem nobis quotidie det,id est,vt per spiritum suum nos doceat incarnationis Christi mysteria,idq; per fidem, qua sciamus & cognoscamus Christum carnem suam dedisse pro mundi vita, hoc est, pro nostra redemptione, Deoque patri pro nostris peccatis satisfecisse. Deinde in hac carne resurrexisse, vt certi simus,eum regnare

Margin: Christ⁹ panis verus qui de cœlo descendit. — Psal.106 — Ioan.6 — Roma.6

nunc

nunc immortalem, in hoc, vt nos in membra sua coagmentatos, planè iustificet, & reddat etiam post hanc exactam vitam immortales & beatos. Sic enim spiritualiter pascitur animus noster suauiter, fide recolens, quòd Iesus Christus traditus est pro delictis nostris, & resurrexit propter iustificationem nostram. Petimus autem hunc panem nobis quotidie dari, hoc est, hanc fidem in nobis in dies augeri, quo tandem eo perducamur, vt & ipso Deo, id est, diuinitate Christi, qua idem est cum patre, pascamur, lætique ac alacres vitam sanctam in Deo agamus, certi ac securi, quòd hunc panem manducantes, hoc est, in Christum pro nobis crucifixum & mortuum credentes, non moriemur in æternum, sed transeamus à morte in vitam. Quoniam verò hæc perfruitio deitatis hic nondum plena est, tum verò plena erit, quando extincto in nobis per spiritum Christi omni peccato, Deus in nobis erit omnia in omnibus: idcirco postulamus hunc panem hodie, hoc est, quãtisper nos hanc mortalem vitam viuimus, nobis dari. Petimus etiam, vt hunc panem ipse det, qui dixit: Et panis quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita. Nam hæc fides nõ aliunde quàm ex mero Dei beneficio animis nostris infunditur, neque aliter quàm promouente spiritu Dei augescit, sicut scriptum est: Quia non caro aut sanguis reuelauit tibi, sed pater meus qui in cœlis est. Hæc est illa fides, qua regeneramur, renascimur, ac in Christo adolescimus, quemadmodũ scriptum est: Et dedit eis potestatem filios Dei fieri, his qui credunt in nomine eius: qui non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Deo nati sunt.

Roma.4 2.Cor.5 Ioan.14 Ioan.6 1.Cor.13 1.Cor.15 Ioan.6 Fides donum Dei. Matth.16 Ioan.1

QVarto: Quoniam necessarium erat, vt Christus hanc fidem in nobis sacramento aliquo insigni ac visibili roboraret, ac certos etiam efficeret, vbi tale sacramentum non indignè participaremus, Christi beneficium ad nos omnino pertinere: idcirco rectè etiam petimus, vt pater cœlestis det nobis panem illum supersubstantialem in sacrosanctæ Eucharistiæ sacramẽto tectum & velatum, quem rectè nostrum dicimus, quia sicut Deus intelligentium & credentium pater est, sic & Christus, quũ corpus & sanguinem eius in Eucharistia per fidem contingimus & edimus, noster panis est. Petimus autem hunc panem nobis quotidie dari, quòd sic nobis viuendum sit, vt eum quotidie accipere mereamur. Atque

Cypr. ĩ oratione domi nicam. August. de serm. domi ni ĩ mõte. Matth.5

August. de ser. domini in monte. — vtinam omnes Christiani sic vitam suã instituerent, vt quemadmodum olim in primitiua ecclesia occidentali, non tantum spiritualiter, sed etiam sacramentaliter cõmunicabant corpori dominico, sic & hodie omnes ad Eucharistię perceptionem debita pietate accurrerent, quòd id infirmitas nostra plurimũ requirere videatur. Nam si quotidie peccamus, ac peccatũ peccato cumulamus, quotidie etiam hic panis mysticus necessarius videtur, qui animæ laboranti & peccatis obrutæ, certissima est medicina, & præsentissimũ remedium. At si ea est temporum horum conditio, vt hic mos non facile in vsum reuocetur, viderint fideles sacris astantes, vt saltem spiritu ac mente communicẽt cum desiderio, quum opportunum erit etiam sacramentaliter communicandi. Sed de hoc aliàs latius diximus. Datur autem hic sacrosanctæ Eucharistiæ panis, non ab alio, quàm à Deo & Christo filio eius. Ipse est enim, non minister sacerdos, qui re vera baptizat, & qui carnem & sanguinem suum nobis præbet in remissionẽ peccatorum. Et quamuis hic panis sempiternus sit, quotidianus tamen dicitur, & ad hoc tempus pertinet, inquantum scilicet ministratur animæ quibusdam signis ac dictis, & quatenus ad quotidianum peccatorum, in quæ in dies incidimus, remissionem proficit.

Marginalia: Aug. ad Ianuarium. — Suprà de administratione sacramẽtorum. Item in sacramentis Eucharistiæ. — Christ' dat nobis corpus & sanguinẽ suũ.

Et dimitte nobis debita nostra.

HIc debitorum nomine peccata significari, manifestũ est ex Luca, qui eandem petitionem in hæc verba renarrat: Et dimitte nobis peccata nostra, siquidem & ipsi dimittimus omni debenti nobis. Porrò peccata, debita dicuntur, ac debitis assimilantur, Matth. xviij. quòd non secus atque debitor obligationis vinculis obstrictus, soluere quod debet, tenetur: ita peccator funibus peccatorum obligatus, pœnæ luendæ obnoxius est. Sic Christus de hominibus illis decẽ & octo, super quos cecidit turris in Siloẽ, respondens: Putatis (inquit) quia hi præter omnes homines habitantes in Hierusalem fuerunt debitores? id est, peccatores ac pœnæ obnoxij. nam continuò adiecit: Non dico vobis, sed si pœnitentiã nõ habueritis, omnes similiter peribitis. Christus itaque hac orationis particula non hoc iubet, vt pecuniam mutuo datam, debitoribus remittamus, sed tantum, vt veniam demus in nos peccãtibus. Christiana enim philosophia seu Euangelium docet nos de quadam

Marginalia: August. de serm. domini ĩ mõte. Lucæ 7. — Lucæ 13. — August. Christ' nõ veta' pecuniã mutuo datam repetere. — Roma. 1

quadam ſpirituali & æterna iuſtitia in corde, quæ inter alia poſtulat, vt volentes nobis à Deo dimitti peccata, fratribus ſimiliter in nos peccantibus offenſam ex corde remittamus; quòd alioqui cor aut ira aut vindictæ cupiditate æſtuans, iuſtitiæ ſpiritualis capax omnino non ſit. Interim (vt iam diximus) non vetat Chriſtus, quo minus repetamus pecuniam mutuo datam, aut quod noſtrũ eſt, qui ne vetat quidem, ob id legitimo iure experiri. Nam quod apud Matthæum legimus, dominum dixiſſe, Ei qui vult tecum in iudicio cõtendere, & tunicam tuam tollere, dimitte ei & pallium, eo (quemadmodum id genus alia) dictum eſt, vt Chriſtus animum formaret, non vt imperia ſeu iudicia terrena, quæ ſunt ordinationes Dei, aboleret ſeu illicita iudicaret. Vult Chriſtus in ſuis ante omnia vigere charitatem, vult vt alieni ſint ab omni ira amaroq; affectu, maximè verò à vindicandi cupiditate. Vult vt ſtudeãt, quatenus in eis eſt, etiam cum rerum ſuarum temporariarum iactura pacem habere cum omnibus hominibus. Is itaque eſt ſenſus CHRISTI verborum: Si incideris in hominem contentioſum, qui malit ad iudicium prouocare, quàm tibi quod tuum eſt, vel dare vel relinquere, & periculũ ſit te eiuſcemodi aduerſarij tui malitia (vt ferè fit) detrimentum dilectionis proximi facturum, aut amaritudinem quandam, ſeu vindicandi affectum animo inde concepturum, potius eſt vt iacturam rei familiaris, quàm animi, facias. Quid enim prodeſt homini, ſi totum mundum lucretur, animæ verò ſuæ detrimentum patiatur? Quin & ethnicis litigandi ſtudium tam inuiſum fuit, vt quoad poſſent, omnem litigandi materiam abſcinderent ac ſubmouerent, iudicantes eum, qui pacem emeret, adeò non facere iacturam, vt etiam plurimum lucraretur. At ſi quis eſt, qui animum Chriſtiano homine dignum gerit, à tranquillitate non facile dimobilem, nec temerè amaris affectibus, ab his quæ extrinſecus acciderint, corrumpendum, is ſalua conſcientia, ac licitè, quod ſuum eſt, iure repetierit, ſi tamen modeſtè ac leniter egerit, hoc eſt, ad eam regulã, vt in animo ſemper paratus ſit, magis amittere quod ſibi d. betur, quàm Chriſtianam lædere charitatem, ac iure experiũdo, non tam intendat fructum pecuniæ, quàm vt proximum malitioſum debitorem ſuum corrigat. is enim ſi habet, vnde tibi quod debetur reddat, & reddere per calumniã denegat, tum

Matth. 5
Marci 11.

Explicatur locus Matthæi 5.

Chriſti doctrina non abolet imperia ſeu iudicia terrena.

Lucæ 12.

Auguſt. de ſerm. domini i mõte.

non ſolum non peccabis in eum, ſed etiam proderis ei plurimum, ſi iure repetas quod tuum eſt: ne ille dum alienam pecuniam lucrum facere vult, damnum fidei patiatur: quod tanto eſt grauius, vt nulla ſit comparatio. Paulus certè non damnat vſum iudiciorum, ad vitam corporalem traducendam apprimè neceſſariũ: ſed damnat, quòd Corinthij mallent apud iniquos, nimirum ethnicos iudices, quàm apud ſanctos iudicari, perinde atque non fuerit inter eos ſapiens quiſquam, qui poſſet iudicare inter fratrem ſuum, qui poſſet controuerſiolas inter fratres ſubortas, citra tumultum aut gentilium ſcandalum componere, aut etiam dijudicare. Damnat itaque hoc litigandi indecorum, procliuitatem ſcilicet ac temeritatẽ, maximè verò vindicandi (qui rarò à litigando deeſt) affectum: verum iudiciorum vſum integritate animorum (quæ Chriſtianos docet) ſalua permanente, adeò non damnat, vt alibi valde celebret. Itidem, non vetat Chriſtus, quum iubet dimitti debitoribus noſtris, publicos latrones, homicidas, adulteros, & id genus reipublicæ peſtes iure publico accuſari, ac etiã puniri. Multo minus iubet, vt temerè ipſis commiſſum agnoſcamus, aut ad ipſorum ſcelera conniueamus. Nec prohibet etiam, quo minus magiſtratus auxilium ad propellendam vim priuatam imploremus, tametſi dicat, Si quis te percuſſerit in dexteram maxillam tuam, præbe ei & alteram, quod alioqui fruſtra Euangeliũ plurimis alijs in locis doceret, imperia ac magiſtratus, eſſe ordinationes Dei bonas, præſentes item poteſtates obedientia ac honore colendas. Poteſtatem quoq; nõ fruſtrà gladium portare, ſed in hoc adeò conſtitutam eſſe, vt gladio vtatur in laudem bonorum, & vindictam malefactorum. Neque Chriſtus ipſe Cæſaris imperium ſuis verbis firmaret, quũ ait: Reddite Cæſari, quæ ſunt Cæſaris: & Dei, quæ ſunt Deo. Quo quidem reſponſo, etſi ſuum regnum quod ſpiritale eſt, à corporali regno diſertè diſcreuerit, ſuum tamen cuique tribuendum eſſe indicauit, Deo perpetuam animi iuſtitiam ac innocentiam, Cæſari verò, quod leges ciuiles ac publici mores ei præſtari volunt, ac iubent. Hic ergo dominicæ orationis locus, & ſimiles in Euangelio, qui vindictam prohibent, intelligendi ſunt de priuata vindicta non de publica, quam exercet magiſtratus, quam & Paulus miniſtrum Dei appellat ac varijs encomijs illuſtrat. Itaque neque accuſator ſeu

[Margin notes: Loc⁹ Pauli 1. Corin. 6. explicatur. — Paul⁹ damnat litigandi peruicaciam ac indecorũ, nõ iudicia. — Rom. 13 — Chriſt⁹ nõ vetat maleficos puniri. — Locus explicatur. Matth. 5 — Roma. 13 — 1. Petr. 2 — Matth. 22 — Matth. 5 — Roma. 12 — Roma. 13 — Accuſare publicũ la]

ſeu delator publici criminis peccat in Euangelium, modò ta men ceſſet priuata vindicandi libido, ac deſit priuatus animi dolor, ſeſe, ſi liceret, vlciſci paratus, & hoc tantũ quæratur, vt publica ſcelera iuxta leges, quæ dei ordinationes ſunt, puniantur, vtque reipublicæ tranquillitas ſeruetur. Neque peccat, qui videns ſibi vim intentari, vel ad Cæſarem, vel præſentem prouocat magiſtratum. Id quod & Paulus feciſſe legitur apud Feſti præſidis tribunal. Sed de hoc obiter dictum ſit ſatis. hic admonuiſſe ſuffecerit, verbo debiti hoc loco peccatum venire, non peccuniã, aut quod alioqui nobis in iure ciuili debetur.

tronē non eſt peccatum. Num. 35.

Paulus appellauit Cæſarem. Act. 25.

SEd iam ad expoſitionē dominicæ orationis reuertamur. Superius itaq; à Deo precati ſumus, omnia ea bona, quæ à Deo peti poſſunt. In primis æterna ac ſpiritualia. Deinde etiam corporalia ac tēporalia: hic docet nos Chriſtus deprecari omnia mala tam corporis quàm animi, ſiue huius temporis, ſiue æterna. Principio itaq; iubet, nos à Deo petere remiſsionem peccatorum noſtrorum, quibus tanquam funibus conſtringimur, quo principio hoc oſtendit, locum etiam eſſe pœnitentiæ lapſis poſt baptiſmum. Fidelibus enim hæc aptatur oratio, quòd qui initiatus baptiſmatis ſacramēto non fuerit, Deum vocare patrem non poſsit. Itaque cogentur (velint, nolint) Nouatiani, ſimul & Anabaptiſtæ nobiſcum confiteri, vel remiſsioni peccatorũ poſt baptiſmum locum eſſe, vel ſaltem orationem dominicam ad ſe non pertinere: quorũ ſi hoc conceſſerint, iam ſe planè hæreticos declarant, qui ſe à Chriſto & eccleſia (cui hanc orandi formulam ille præſcripſit) ſeparant. Secũdo, reuocat nos Chriſtus ad noſtræ infirmitatis conſiderationem, bonumq; humilitatis inſinuat, vt ſcilicet agnoſcamus, nos omnes in conſpectu Dei eſſe peccatores & reos, ne ſcilicet quis ſibi quaſi innocens placeat, ſed quiſq; conſcientiæ ſuæ recordetur. Quod & Ioannes in epiſtola ſua monet, dicens: Si dixerimus, quia peccatum nō habemus, noſipſos ſeducimus, & veritas in nobis non eſt. Et Salomon Prouerb. cap. xx. Quis poteſt (inquit) dicere? Mundum eſt cor meum, & purus ſum à peccato. Et rurſum: Non eſt homo qui nō peccet. Alio quoque in loco: Septies in die cadet iuſtus, & reſurget. Nam etſi à conſenſu (qui nos reos æternæ mortis fecit) temperemus, quis tamē non ſentit ſe circũferre carnē peccati? qua impellēte, fit, vt quiſq; cogatur multa adhuc in ſeipſo deſiderare,

Ratio ordinis dñicæ precationis.

Vis huius particulæ.

Nouatiani.

Anabaptiſtæ.

Omnes in conſpectu dei peccatores ſumus.

Pſal. 113.

1. Ioan. 1.

Rom. 7. 8.

& sentire se multa, perpetuaq; cōdonatione egere, ac sibi sem-
Psal.113. per orandum esse: Ne intres domine in iudicium cum seruo
tuo, quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens?
Humilis confessio, sūmū præsidium ad obtinendā veniam. Hæc certe humilis confessio, quæ ex limpido fidei fonte emanat, summum est præsidium ad impetrandā veniam, qua subnixus Publicanus, repulso superbo Pharisæo, descēdit iustificatus in domum suam ab illo. Nam (vt ibi veritas subiungit) qui se humiliat, exaltabitur: & qui se exaltat, humiliabitur. Ac vt
Lucæ 18. 1. Pet. 5. Iacob. 4. Petrus & Iacobus testantur: Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam. Tertio, docet Christus hanc peccatorum
A solo deo petēda peccatorū remissio. remissionem non aliunde quàm à patre cœlesti peti oportere. Nemo enim potest peccata dimittere, nisi solus deus, Marc. ij. Et vt ipse ait Esaiæ xliij. Ego sum, ego sum ipse qui deleo iniquitates vestras. Nam quatenus homines peccata remittāt,
Facilis via cōsequēdi remissionē peccatorum. diximus superius in pœnitentiæ sacramento. Quarto docet Christus pronam ac facilem esse viam, remissionem peccatorum consequendi, quòd hanc iubet postulare à deo, tanquam
Lucæ 15. patre nostro, cuius propriū est, filiorum ad se reuertentiū mi-
Psal. 102. sereri ac parcere, quod & alibi Christus ipse insigni parabola de filio prodigo declarauit. Et Psaltes in laudis confessionem prorumpens, testatur, quum ait: Qui propitiatur omnibus iniquitatibus tuis, qui sanat omnes infirmitates tuas, qui redimit de interitu vitam tuam, qui coronat te in misericordia & miserationibus. Deinde, eo ipso ostendit, patrem suum cœlestem facilem esse ad condonandum nobis delicta nostra, quod nos idipsum ab eo petere & orare docuerit, ac etiam iusserit. Hoc enim solo, paternam misericordiam & veniam preces nostras secuturam satis promisit. Qui enim nos sic iussit orare, neq; semel confirmauit nos exoraturos, quicquid abs Deo in ipsius nomine peteremus, ille certe præbuit petendi fiduciam, quòd fidelis sit & mētiri non possit pater, qui, per filium suum sic nos orare docuit ac iussit. Si (inquit Apostolus) cōfessi fuerimus peccata nostra, fidelis est dominus, qui nobis peccata dimittit. Fidelem certe dominum ad dimittenda peccata asserit Apostolus, significans deum pollicitationis & fidei suæ seruan-
Rom. 3. tem, quod & Dauid Psal. l. testatur, cum commissorū veniam deprecans ait: Tibi soli peccaui & malum coram te feci, vt iustificeris in sermonibus tuis & vincas cum iudicaris. quasi dicat, Mundus sibi verè persuadere non potest, te Deum grauiter

ter contra te delinquentibus verè & serio ignoscere. Sed quando tu Deus pollicitus es peccatoribus ad te reuertentibus ac confitētibus delictorū indulgentiam: idcirco planè confiteor me tibi soli deo deliquisse, certus ac securus de venia, veritati promissionis tuæ innixus, qua re ipsa vinces omnes secus de te iudicantes. Deniq; facilitatē remissionis confirmat adiecta conditio, qua tanquam signo nos certos de sua volūtate facit deus, nostramq; imbecillitatem ac diffidentiam confirmat ac corrigit, hoc inquam signo, Remittenti remittetur. Ne enim vel irrationabilis quispiā, aut in magno aliquo aut in exiguo delicto de iudicio dei conqueri possit, asserit in nostra esse potestate iudicium de nobis futurū, perinde atque si dicat, quemadmodum tu tibi ipse iudicabis, ita etiā tibi iudicabo. Si enim (inquit Christus) dimiseritis hominibus errata sua, remittet & vobis pater cœlestis errata vestra. Ex pacto ergo dominum conuenire possumus, vt peccatorum remissionem cōcedat. Si tamen alijs à nobis erratorum suorum prius facta sit venia. Certe pater agnoscet à filio præscriptam cōditionem, modò, quod ad nos attinet, conditioni satisfacere non detrectemus.

Christus adiectā cōditionē, veluti signo quodā nos certos facit de remissione peccatorum. Matth. 5. Chryso. in Matth. homil. 20. Matth. 5. Matth. 7.

CAeterum verbo dimittendi vsus est Christus, vt significaret remissionem peccatorū, è sola gratia Dei pēdere, id quod latius in materia iustificationis explicauimus. Quod autem rogamus (Dimitte nobis) admonemur in hoc fraternæ charitatis, vt non minori mentis ardore ac deuotione petamus proximis nostris sua delicta ignosci, qua nobis nostra condonari postulamus. Quin Christianæ charitatis ardor, latius etiam progreditur. Vt sancti videantur maiorē habuisse in ōrando proximorum curam, quàm suæ propriæ salutis, quemadmodum Paulus testatur: Veritatē (inquit) dico in Christo Iesu, non mentior, testimonium mihi perhibente conscientia mea in spiritu sancto, quoniam tristitia mihi magna est & continuus dolor cordi meo. Optabā enim ego ipse anathema esse à Christo pro fratribus meis, qui sunt cognati mei secundum carnē, qui sunt Israëlitæ, &c. Et Moses eodē spiritu percitus orauit, dicens: Obsecro (inquit) domine, peccauit populus iste peccatum maximum, aut dimitte eis hanc noxā, aut si non facis, dele me de libro quem scripsisti. Amen. Dicimus autem: Debita nostra, non quemadmodum panem quotidianum, nostrum appellamus, veluti nobis impartitum ac dona-

Cur Christ9 vsus sit verbo dimittendi. Nobis. Rom. 9. Exo. 32. Nostra.

tum à Deo, à quo omne, quod bonum eſt, proficiſcitur & ſuo dono noſtrũ fit. Sed noſtra ſunt peccata, veluti quæ ex nobiſipſis, & non à Deo ſint, quemadmodum apud Oſee dominus conteſtatur: Perditio (inquit) tua ex te Iſraël tãtummodo, ex me eſt auxiliũ tuum. nam neq; in Deo, neq; à deo eſt malum, nemo Deo authore fit deterior.

Pœna indiuidua comes peccati.

Rom. 6.

QVi hac petitione deprecari etiam peccati pœnam nos affirmant, veluti indiuiduam peccati comitem ac ſtipendium, quemadmodum Paulus ait: Stipendiũ peccati mors, hi in eccleſiæ ſupplicationem reſpexiſſe videntur, quæ hãc petitionem, veluti paraphraſi quadam explicare voluiſſe videtur, cum orat: Ineffabilem nobis domine miſericordiam tuam clementer oſtende, vt ſimul nos & à peccatis exuas & à pœnis, quas pro his meremur, eripias: atq; eo tendit pſalmus ſeptuageſimuſoctauus.

Oratio eccleſiæ.

Sicut & nos dimittimus debitoribus noſtris.

Affect⁹ hominũ carnalium.

Facile eſt remittere proximo.

Chryſo. in Matth. homi. 20.

SVnt pleriq; ſolo nomine Chriſtiani, quibus videtur fieri vix poſſe, vt homo ex perfecto corde, capitali hoſti & maleſactori dimittat, ſed hi incipiant fieri Chriſtiani, dicentes & hunc affectum remittẽdi proximo non ex nobis eſſe, ſed à deo peti etiam oportere. Deinde intelligant nullum planè laborem eſſe, petenti fratri condonare errata, ſiquidem inuidia liberari, liuoris, iracundiæque ſolicitudine leuari, magnam reddit mẽti noſtræ quietẽ. Odium vero aſsiduè in corde gerere, inuidia torqueri, tormentũ eſt, quo non facile reperias maius, vt teſtes nobis ſunt inimicitiarũ appetentes & odij amantes. Ad hæc & ſi præceptũ de diligẽdis inimicis magnum valde eſſe videatur, tamen ſi præmiũ hoc enauantibus cogitaueris, nihil omnino videbitur. Præmium quidem quod à te dimittenti proximo, nullius exigetur ratio peccati, atq; etiam merces ampla in futuro tribuetur. Rurſus ſi cogitaueris quàm non paria domino facias, in conditione propoſita adimplenda, te profectò pudebit vllam hic difficultatem cauſari. Deus cùm nullius vnquam indigeat, à te grauiter offenſus, tibi gratis ignoſcit, ab omni peccato prorſus extraneus. Tu verò qui proximo dimittis, ipſe quoque remiſsione indiges, nimirum

Ibidem.

mul

multorum etiam peccatorum erga Deum reus, & fortè maiorum quàm proximus tuus, cui dimittere iuberis. Sed fac, te iniusta aliqua à proximo esse perpessum, ea tamẽ talia proculdubio sunt, qualia etiã tibi à Deo remitti poscis, multoq; interdum tua cõmissa maiora. Deniq; si Deum vis habere patrem, necesse est, vt exemplo eius nõ tantum amicos, sed & hostes & inimicos diligas & complectaris. Quemadmodum Christus Matthæi v. ait: Diligite inimicos vestros, benefacite his qui oderunt vos, & orate pro persequentibus & calumniantibus vos, vt sitis filij patris vestri, qui in cœlis est, qui solẽ suum oriri facit super bonos & malos, & pluit super iustos ac iniustos. Si enim (vt subdit) diligitis eos qui vos diligunt, quam mercedem habetis? nónne & publicani hoc faciunt? Et si salutaueritis fratres vestros tantum, quid amplius facitis? nonne & Ethnici hoc faciunt? Estote ergo & vos perfecti, sicut & pater vester perfectus est. Atque hic, ne doctrinam euangelicam (vti imposibilem auersemur) Christi & sanctorum fratrum nostrorum exempla nobis intuenda ac imitanda sunt, qui pro persecutoribus & occisoribus suis, inter ipsa etiam verbera ac mortes, ardentissimè orasse leguntur: quin & Dauidis, viri veteris testamenti, affectus intuendus est: Domine (inquit) Deus meus si feci istud, si reddidi retribuentibus mihi mala, decidam merito ab inimicis meis inanis. Iob quoque (memorabile illud patientiæ exemplum) nobis rememorandus est: Si gauisus, inquit, sum in delicto inimici mei, si dixi in corde meo, bene factum est, audiat auris mea maledictionem. A quo multum abhorrent hi, qui cum aduersarium suum malitiosum in ius vocauerint, nec ab eo confessionem elicere posint, gaudent tamen, si saltem eum ad periurij reatum adigant, vt vel sic animam eius perdant.

Hostes nostri diligẽdi. *Matth. 5* *Lucæ 23.* *Acto. 7* *Psal. 13.* *Iob 31.*

SEd dices: Quid si quispiam eam adhuc imperfectionem in animo suo sentiat, vt proximo noxam statim remittere posse sibi non videatur, nunquid is penitus ab orando desistet, aut saltem orationis dominicæ formulam euitabit? Respondemus, Multum differre, an quis affectum eum nondum habeat, cum tamen à Deo sibi dari affectet: an verò, quum eum necdum habeat, ne optet etiã habere ac à Deo nancisci, sed magis odio ac liuore intabescat, eligẽs magis mori, quàm vindictæ libidinem ponere. Siquidẽ prior ritè ad orationem accedit,

Quæstio. *Dilutio.* *Cõsulitur imperfectis.* *Imperfectus.*

accedit,atq; adeò magis oratione indiget,quo corruptiorem gerit affectum. Is itaq; piè & dominicam orationem totam recensebit, si hanc particulam quam tractamus, animo permurmurans, à Deo expetat sibi hunc affectum dimittendi proximo, ac spiritum dulcem largiri. Quod faciens, adeò non orabit contra se, vt etiam quod fideliter petit, sit impetraturus, quemadmodum Christus Lucæ xj. pollicitus est, dicens: Pater vester dabit spiritum bonum petentibus se. At posterior, qui obfirmauit animum contra proximum suum, is certè frustrà orat sibi dimitti peccata, Christo exertè dicente: Si non dimiseritis hominibus, nec pater vester dimittet vobis peccata vestra, quod & memorabili parabola declarauit de seruo, qui noluit misereri conserui sui, qui & propterea iussus est tradi tortoribus, quoadusq; redderet vniuersum debitum: vbi in calce parabolæ vim explicans, subiunxit: Sic (inquit) & pater vester cœlestis faciet vobis, si nō remiseritis vnusquisq; fratri suo de cordibus vestris. Quod & sæpe alibi, veluti cuius summā gesserit curam, requirit, dicens: Dimitte, & dimittetur vobis. Item, Qua mensura mensi fueritis, remetietur vobis. Item, Cum stabitis ad orandum, dimittite si quid habetis aduersus aliquem, vt & pater vester, qui in cœlis est, dimittat vobis peccata vestra. Rursus Matth. v. Cum offers munus tuum ad altare, & ibi recordatus fueris, quòd frater tuus habet aliquid aduersum te, relinque ibi munus tuum ad altare, & vade prius reconciliari fratri tuo, & tunc veniens offer munus tuum. Ecce quantam curam Christus huius rei gesserit, quam tam sæpe, idq; non generatim tantū, sed specialiter & exertè inculcat, atq; etiam maximum præmium facienti pollicetur: interim etiam mille tibi occasiones mansuetudinis ac pietatis ministrat, vti hoc quod in te est beluinum, depellat, & iram (qua flagras) extinguat, teq; vndiq; tuis membris reiungat. Quin & Iesus filius Sirach veteris testamenti sapiens, pulchrè monet: Qui vindicari (inquit) vult, à domino inueniet vindictam, & peccata illius seruans seruabit. Relinque proximo tuo nocenti te, & tunc deprecanti tibi peccata soluentur. Homo homini reseruat iram, & à domino quærit medelam? In hominem similem sibi non habet misericordiam: & de peccatis suis deprecatur? Ipse dum caro sit, reseruat iram: & propitiationē petit à Deo? quis exorabit pro delictis illius? Quo quid aliud significat, quàm quòd talis

Odio tabescens. Matth. 5 Matth. 18 Matth. 6 Marci 11. Chrysost. in Matth. Eccli. 28

talis hominis oratio (iuxta Psalmistæ verbum) ei fiat in pecca tum? Nam quid aliud est dicere, Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris, si nõ dimittamus: quàm, Sicut nos non dimittimus debitoribus nostris, ita nec tu Deus dimittas nobis? quæ horrida profectò est imprecatio, pijs auribus ac mentibus inuisa. Psal.108.

AT inquies: Si talis est causa orantis, qui necdum ex corde remisit proximo, multi erunt, qui dum orationẽ dominicam recensuerint, huiusmodi particulã inter orandum omittent. Sed quis hos stultos non videt? Primum, quia non orant, vt Christus voluit & docuit, nec sunt Christi discipuli. Secundo, quia nec pater libenter exaudit orationẽ, quam filius non dictauit. Cognoscit enim pater filij sui sensus & verba, non suscipit quæ vsurpatio humana excogitauit, sed quæ sapientia Christi exposuit. Ergo orationem quidem dicere possunt, circumuenire Deum & fallere non possunt: nec accipiunt indulgentiam, nisi ipsi indulserint prius. In summa, vt huius particulæ finem faciamus, Nobis qui filij Dei & Christi discipuli, cum dici, tum esse volumus, orandum est, vt pater noster cœlestis nobis donet gratiam ex corde remittendi proximo debita in nos commissa, vt eandem remissionis gratiam vicissim ab eo consequamur.

Quæstio.

Dilutio.

Stulti qui aliter orãt quàm christus docuit.

Et ne nos inducas in tentationem.

TEntare in scripturis cum generatim accipitur, significat periculum facere, seu experimentum de aliquo sumere. At tentare Deum, nihil aliud est quàm Dei verbis seu promissis nolle simpliciter credere aut fidere, sed velle facere periculum aut experiri, num verum sit, quod Deus verbo suo proposuit, aut futurum pollicitus est: vel econtrario velle aliquid experiri contra legem naturæ inditam, vbi nec Deus id vt fiat, præceperit, nec extrema necessitas huc coëgerit, quod est Deum irritare, exasperare ac contemnere, quemadmodũ legimus Genes. xvij. Quid (inquit Moyses ad populum) iurgamini contra me? Cur tentatis dominũ? Item, Deuter. vj. Non tentabis dominũ Deum tuum, quem locum Christus contra diabolum tentatorẽ citat, Matth. iiij. Et in Actis, Cur tentatis dominum, vt imponatis iugum super ceruices discipulorum? quasi diceret, Nondum creditis nos iustificari

Tẽtare qd significet in scripturis.

Acto.15

per

per fidem in Christum Iesum, quemadmodum ipse docuit, sed magis ceremonijs Iudaicis. Dicitur autem & Deus tentare, & diabolus, sed diuersa ratione ac fine. Deus tentat vt probet seu exploret fidem nostram, non quasi nescius mentium humanarum, sed vt nos nobis ipsis ostendat, ac mundo reddat manifestos. Sunt enim plurimi, qui sibi probè in Christianismo profecisse videntur, sibi persuadétes, quasi toto corde Deo fidant ac adhæreant, idq; priusquàm sui periculum fecerint: at quum aduersitatis procellæ inciderint, tum demum re ipsa comperiunt quàm longe absint à perfectione iustitiæ, qui ob id tentantur, vt sibi cogniti fiant, vtq; erudiantur, instruātur ac probentur. Qui vero iam re vera pij sunt, hi vt manifestentur glorificenturq;, à domino tentari perhibentur, sicut scriptum est: Vasa figuli probat fornax, homines autem iustos tentatio tribulationis. Sic Deus Abraham multarum gentium patrem in filio tentauit & honorauit: sic sanctos apostolos, sic inuictissimos martyres, igni & ferro, infinitisq; tormentorū generibus coronauit. Diabolus vero tentat, non vt instruat, sed vt subruat: non vt erudiat, sed vt euertat. Nam cum sciat carnem fragilem esse, & ad malum procliuē, mundi amantem, mentemq; nostram veluti captiuam in corpore mortis huius detineri, suggerit carni, corporeæ voluptatis cupidinem ac illecebras, obijcit oculis mundi ornatum, fastum & gloriam: aut si hoc non succedit, solicitat mundū, vt intentet bonorum direptiones, exilia, & mortes: deniq;, prouocat mentem ad vitæ superbiam, vel tristitia & amarulentia obscurat, faciens vndiq; periculum, num possit hominem subuertere. Dei ergo tentatio, probatio: diaboli vero tentatio, deceptio, seu praua suggestio est. Absit ergo, vt quis putet Deum ad hunc modum, nempe subuertendi gratia, quempiam tentare. quamobrem diuus Iacobus ait: Nemo cum tentatur, dicat, se à Deo tentari. Deus enim intentator malorum est, hoc est, Deus non est mali suggestor, qui est author omnis boni. Quòd autem hic oramus, ne Deus nos in tentationem inducat, simili phrasi dictum est, qua dominus dicitur indurasse cor Pharaonis, aut conuertisse cor Aegyptiorum, vt odirent populum eius, seu conclusisse omnia sub peccato, id est, permisisse, vt hęc fierét. Nam frequēs hæc phrasis est in scripturis, qua Deus dicitur ea agere siue facere, quæ fieri permittit, vt sit sensus: Et ne nos inducas in tentatio

Margin notes: Deus tentat. Diabolus tentat. August. de ser. domini in monte. Ecclesi.17 Gene.22 Diabolus tentat. Roma.6 Duplex diaboli machina. Illecebræ. Sæuitia. Amb. li.1. de Abraham. Iacob.1 Exodi 9. Roma.9

tatio

tationem, id eſt, ne permittas nos induci. Tentatio enim hic pro mali ſuggeſtione accipitur. Nec hoc omittendum eſt, tentationem aliam humanam dici, veluti quæ à carne ſeu à mundo proficiſcitur, qualis eſt tentatio ad fornicationem, furtum, & id genus ſimilia vitia, de qua dictum eſt: Tentatio vos non apprehendat niſi humana. Alia vero eſt diabolica, qua ſathan triſtitia æternæ damnationis, timoris blaſphemia & deſperatione mentem hominis occupat, qua interdum etiam oculis corporalibus viſibilium rerum ſpectra offert, & aperto marte hominem aggreditur, quæ tẽtatio maxima quidem eſt & periculoſiſsima, ſed tamẽ eodem ſcuto (quo humana illa) propellitur, quemadmodum infrà dicemus.

August. de ser. dñi in monte.

1. Cor. 10

INduci autem in tentationem, ſignificat non tantum tentari, ſed tentationi penitus immergi, aſſentiri, ac à tentatione ſuperari, quemadmodum Pharaoni impijſsimo tyranno contigit, ac paſsim omnibus contingit, qui à concupiſcentia ſua illecti & abſtracti, peccati vinculis collum ſubmittunt, tentationiq; ſuccumbunt. Quod ne fiat, deprecandum eſt: non autem hoc orandum eſt, ne omnino tentemur: Tum, quòd vita noſtra ſic comparata ſit, vt aſsiduè cum hoſtibus animæ pugnam gerere debeamus, quemadmodum Iob cap. vij. legimus: Militia eſt vita hominis ſuper terram. Tum, quòd ſaluti noſtræ, vt tentemur, ſæpe non parum conducat: nempe, vt infirmitatis noſtræ nobis conſcij facti, neque ſuperbiamus, neque veluti ſecuri in vtranq; aurem obdormiamus, ſed magis in humilitatis ac virtutum profectu conſeruemur, ac in timore Dei noſtram ſalutem vigiles operemur. Quod in beato Apoſtolo Paulo relucet, qui ij. Corin. xij. de ſeipſo loquens: Ne (inquit) magnitudo reuelationum me extollat, datus eſt mihi ſtimulus carnis meę, angelus ſathanę, qui me colaphizet. Propter quod ter dominum rogaui, vt diſcederet à me, & dixit mihi: Sufficit tibi gratia mea: nam virtus in infirmitate perficitur. Atque in hanc ſentẽtiã alibi legis: Beatus homo qui ſemper eſt pauidus. Tum deniq; vtilis eſt tentatio, quòd præparet ad victoriam & coronam. Si enim nullus eſſet hoſtis, nulla eſſet pugna: si nulla pugna, nulla eſſet victoria: ſi nulla victoria, nulla eſſet corona. Quemadmodũ Paulus ait: Nemo coronabitur, niſi qui legitimè certauerit. Nimirum, quòd ſoli vincenti promiſſa ſit à Deo corona vitæ. Apoc. ij. Et vt Iacob. teſtatur: Beatus vir qui ſuffert

August. de ser. dñi in monte.

Pharao.

Cypria. in orationem dominicã.

1. Pet. 1

Prouer. 28

2. Timo. 2

Iacobi 1.

ſuffert tentationem, quoniam cum probatus fuerit, accipiet coronam vitæ, quam repromiſit Deus diligentibus ſe.

August. de ſer. dñi in monte.

QVæ cum ita ſint, nemo ob id deiecto aut puſillo animo eſſe debet, quòd tentatione agitetur, nec putare ſe propterea Deo exoſum, multo minus à Deo derelictum eſſe: quin potius hinc ſtatuere ac iudicare debet, ſe Deo curæ eſſe. quem enim diligit filium pater, caſtigat. Et manifeſtum ſanè eſt argumentum, nondum eſſe in hoſtis poteſtate, quem is adhuc acriter impugnat. At qui nullis tentationibus impetitur, magis habet cur formidet, quòd quem hoſtis iam captiuum occupat ac vinctum tenet, minus infeſtet. quamobrē diuus Iacobus nos dulciter conſolans, ait: Omne gaudium exiſtimate fratres mei, cum in tentationes varias incideritis, ſcientes quòd probatio fidei veſtræ patientiam operatur. Patientia autem opus perfectum habeat, vt ſitis perfecti & integri in vllo deficientes. Et quis tandem Chriſtianus eſt, qui tentari omnino recuſet, aut pugnam, cum ingeritur, detrectet, cum Chriſtus ipſe Deus & homo caput noſtrum ſe à diabolo tentari paſſus ſit? Idque eiſdem omnino tentationum generibus, quibus nos aggredi ille ſolet tentator, nempe ſuggeſtione ac incitatione concupiſcentiæ carnis, concupiſcentię oculorū & ſuperbiæ vitæ. Quin caput noſtrum nobis imitandum eſt, ne ſcilicet in tentationis certamen audacius inſiliamus, aut idipſum nobis accerſamus: ſed demum quum ducimur cum Ieſu in deſertum, vt tentemur, vt tum eius exemplo certamina non recuſemus, ac tentati, diabolo fortiter reſiſtamus.

Iacobi 1. — Matth. 4 — 1. Ioan. 2

Chryſoſt. in Matth. Cypria. in orationem dominicā. Chryſoſt. in Matth. Roma. 7. 1. Ioan. 2. 1. Pet. 5

IAm ad particulę expoſitionē veniamus. Non ſemel antè docuimus, quanta ſit naturæ noſtræ imbecillitas, rurſus quàm potentes hoſtes habeamus, qui nobis nunquam non immineant, nempe caro, mundus & diabolus. Primus hoſtis, domeſticus eſt, intra tecta parieteſq; domus noſtræ cōcluſus, qui nec totus, quamdiu in hoc mortis tabernaculo ſumus, excludi [illegible]anto periculoſior, quanto intimior, nimirū caro. Alte[illegible]aris admodū eſt, ac vicinus, nos vndiq; circunſtans, interim vt fallat blandiens; interim vt euertat, minitans ac ferociens, mundus ſcilicet. Poſtremo, omnis malitiæ author diabolus, nunquam non circuit tāquam leo rugiens, quærens quem deuoret, tanto formidabilior, quāto occultior, verſutia ac malitia inſignis, tantæ in ſegnes & oſcitantes potentiæ, vt

non

non sit super terram potestas quæ ei comparetur. De qua potestate operæpretium duxit Apostolus nos admonere, cum ait: Non est nobis colluctatio aduersus carnem & sanguinem, sed aduersus mundi rectores tenebrarum harum, contra spiritalia nequitiæ in cœlestibus. Ergo ne tanti ac tam propè semper imminẽtes ac fortiter instãtes hostes, nos planè imbecilles euertãt, iubet Christus, vt cœlestẽ patrem oremus, ne nos permittat induci in tentationem. Quo in primis nos humilitatis rursus admonuit, & vt indomitæ mentis tumorẽ reprimeret, nostram nobis infirmitatem ostendit, quòd scilicet omnino sufficiẽtes non simus nostris viribus, tot & tam infestis hostibus resistere, sed cœlestis patris egeamus auxilio, qui nos etiam sua virtute in tam difficili pugna faciet tandẽ victores. Quod & Dauid non tacuit, Psal. xvij. Quoniam in te (inquit) eripiar à tentatione. Et iterum Psal. lix. In Deo faciemus virtutem, & ipse ad nihilum deducet omnes tribulantes nos. Quis, quæso, de se securus esse poterit? quis suæ virtuti fidere, qui intelligat, quàm tota hæc vita vndique diaboli laqueis plena sit, quàm non cesset tentator ille, qui nec veritus est & filium Dei Iesum technis suis aggredi? Dein qui secum reputet, quot sathanæ machinis impetitus sit seruus Dei Iob? qui recordetur Saulum prius electum, pòst eiectum à conspectu Dei, qui meminerit Dauid appellatum in scripturis virum secundum cor Dei, eo turpitudinis pertractum, vt adulterium homicidio copularet, qui videat Salomonẽ, cui Deus in principio regni sapientiam dederat vltra omnes homines, eo dementiæ perductum, vt peregrinis simulachris immolaret? cui veniat in mentem, quid acciderit apostolorum principi Petro, qui fortem vsque ad mortis discrimen animum professus, ter dominum suum abiurauit. Hæc atque huiusmodi multa qui considerat, is certe non potest non inhorrescere ac formidare tentationis periculum, & humiliare se sub potenti manu Dei, quod hic, vt faciamus, iubet Christus. Secundo, eoipso quod Christus iubet, vt patrem cœlestem oremus ne tentatione superemur, nobis certam fiduciam facit omnis tentationis Dei auxilio filialiter vincendæ, quin eoipso testatur, Deum semper paratum esse, vt nos à tentatione (vbi opem eius implorauerimus) eripiat. Quod & apostolus Paulus j. ad Corint. x. non tacuit, cum ait: Fidelis est Deus, qui non patietur nos tentari supra id quod

[Margin notes: Ephe. 6 — Vis petitionis. — Cypria. in orationem dominicã. Chryso. in Matth. — Matth. 4 — 1. Re. 9. 10. 3. Reg. 15. 16. — 2. Reg. 11 3. Reg. 3 3. Reg. 11 Matth. 26 Marc. 14 Lucæ 22. Ioan. 18 — 1. Petr. 5 — Deus semper parat' nos eripere à tentatione.]

possumus, sed faciet etiam cum tentatione prouentum. Tertio, ostendit hoc ipso Christus nullum esse remedium salutarius ac efficacius ad superãdas tentationes, viuida ac vigilanti oratione, quemadmodũ & alibi monẽs, ait: Vigilate & orate, ne intretis in tẽtationem. Fide enim diabolus vincitur. Fidei verò primus fructus, fidelis ac vigilans oratio est. quamobrem Apostolus Petrus nos commonet, vt sobrij simus & vigilemus, vtq; aduersario nostro diabolo resistamus, fortes in fide. Et quàm valeat oratio ad superandos hostes, satis ostendit Amalech tantisper superatus, quandiu oret Moyses manibus in cœlum leuatis. Certè, si hoc remedium adhibueris, non est cur diabolum quantumuis potentem, formides, quòd iam te in longe potentioris præsidium receperis. Accepit quidẽ diabolus tentandi licentiã, sed non accepit copiam subruẽdi, nisi sua sponte labatur infirmus affectus, qui sibi consilium nõ nouit exercere. Adeò diaboli inuidentia & omnes eius machinæ nihil sunt, nisi euanida ac phantastica apparitio, sibilus & susurrus, quem hoc solo viceris, quòd restiteris. Debilis (inquit quidam) est hostis, non potest vincere, nisi volentem. vinci autem vult, qui negligit resistere, quoniam supersedet se humiliare & orare. Ergo cum tentator vana & praua suggerit, timeamus, recolentes nostram infirmitatem: oremus Deum, vt sensus nostros custodiat, ne suggestio pariat delectationem, delectatio cõsensum, cõsensus peccatũ, peccatũ autem mortẽ. Quòd si ita ad Deum humiles cõfugimus, iam hostis superatus est. Quòd si etiam hostis ea suggerat, quæ nec anima vellet proferre, nec hominis lingua nominare, veluti planè execrabilia & nefaria, ne sic quidem conturbabere, quòd non raro tentator, præsertim in oratione (qua maximè Deo appropinquamus) plerunq; nobis ea, quæ sunt plena opprobrij alicuius aut sceleris, offundat, vel sic nos à studio precationis auertere cupiens. In hoc ergo congressu non referas pedem, tametsi tentatio fuerit diuturnior, sed in oratione perseuerato, & sedulò verbis Domini tui Christi Iesu, diabolum tentatorem retunde. quod & Athanasius faciendum monet: Dic (inquit) blasphemia sit in caput tuum diabole. Ego ego enim dominum Deum meum adorabo, & illi soli seruiam. Dic cum Dauid: Exurgat Deus, & dissipentur inimici eius, & fugiant qui oderunt eum, à facie eius. nam & Athanasius testatur, plures san

Matth. 26
1. Petr. 2
1. Ioan. 5
Ambr. de parad. c. 2
Gregori⁹.
Quo pacto tẽtationibus resistendum.
Iacobi 1.
Tãetsi diabolus execrãda suggerat, propterea tamen nõ cõturbabimur.
Athana. in quæstionibus. q. 15
Psal. 67

ſanctos expertos eſſe hunc pſalmum, ſummo terrori diabolis eſſe. hoc ergo faciens, in tentatione non timebis, quod tum non ruinæ, ſed magis meriti occaſio tibi futura ſit.

IN ſumma itaque hac petitione poſtulamus à patre cœleſti eam gratiam nobis donari, qua ſuffulti, carnalem libidiné, & quæcunq; ſunt à quibus accendi ſolet caro, domemus, ac totis viribus curemus, vt omnia incitaméta voluptatis, cruci Chriſti affigere & mortificare poſsimus. Adhæc ne nos vlla mundi creatura, ſua fucata venuſtate ac dulcedine ſolicitet ad peccandum, ſed magis prouocet ad Dei laudem & gloriam. Rurſus, ne nos mundi malitia, perſecutiones ac tribulationes, ad impatientiam, vindictam, iram, aliaq; vitia incitent, ſed vt conſtantes in mortem vſque, fidem in Deum firmam teneamus. Itidem ſi flagellis caſtigemur, ac delicta noſtra plagis iuſtiſsimè immiſsis puniantur, tum ad hanc petitionis formulam rectè poſtulauerimus, vt Deus huius tétationis felicé exitum faciat, quo ſcilicet patienter ferentes quod immittitur, hic leuem vindictam experti, poſthac non cum hoc mundo damnemur. Deniq; petimus, ne non ſathanæ tentatio obruat, qua nos quo vel in ſuperbiam, vel in odium & inuidiam, vel in alia ſpiritualia crimina, atque adeò tandem in deſperationem protrudat, ſubinde impetit. Rogamus autem non ſinguli pro nobis, ſed pluraliter, hoc ſenſu, vt cœleſtis pater omnium illorum agat curam, qui cum grauibus & magnis tentationibus conflictantur, vt nos omnes defendat, confirmet, & erigat in hac calamitoſa vita, vt ſicut decet Chriſtianos milites, vera fide dimicemus, quo æternæ vitæ coronam, poſt legitima geſta ac finita certamina in Domino ſimul conſequamur.

Caro. Mundus. Pſal. 91. & 103. Roma. 1. 1. Petr. 3. 2. Corin. 1. Diabolus. Nos. 2. Timot. 2. 1. Corin. 9.

Sed libera nos à malo.

HAec eſt dominicæ orationis clauſula, vniuerſas petitiones ac preces noſtras collecta breuitate concludens. Nam cum dicimus, Sed libera nos à malo, comprehendimus aduerſa cuncta, quæ cótra nos in hoc mundo molitur hoſtis diabolus, quo petito, nihil remanet quod vltra adhuc debeat poſtulari. Impetrata enim protectione Dei aduerſus quæcunq; mala, ſecuri ſtamus & tuti cótra omnia, quæ diabolus & mũdus in perniciem noſtram operãtur, machinanturq;. Quis enim ei de ſeculo metus eſt, cui in ſeculo Deus tutor eſt?

Cypria. in orationem dominicã. Chryſo. in Matth.

& quis à diabolo metuat si Deus liberet, cuius fida & firma tutela est? Rectè etiã veteres, nostra quidé sententia, hic per malum, diabolũ intellexere, quòd ille omnis mali (quatenus nobis damno & exitio est) vnicus author sit. Deinde, quòd cum nihil sit læsus à nobis, irrecõciliabili tamen aduersus nos certamine, ac odio plusquam capitali prẹlietur: sic, vt si ipsi in fide nostra infirmãda aut in obruẽdo nos, peccati sarcina nõ succedat, gaudeat tamen vel externis malis nos vexare & excruciare, vt vel hinc periculũ faciat euersionis, quemadmodũ contra Iob & alios sanctos fecisse legitur. Quamobré Christus hanc clausulam cæteris subiecit, dicens: Libera nos à malo. Vbi in primis dicere nos maluit, à malo, quàm à malis: nos videlicet erudiens, quòd aduersus proximos, ob mala ea quæ ab illis patimur, amarius cõmoueri nunquã debeamus, sed magis ab eis in sathanã omnis mali causam & inimicitias (veluti in cũctorum malorum caput) trãsferre: sic, vt si te lædat proximus, hoc affectu orare debeas cœlesté patrem, vt liberet nõ solum te, sed & proximũ tuum tibi incõmodantem, à malo, hoc est, à diaboli laqueis, quibus ille captiuus detentus, tibi incõmodat, alioqui incommodaturus, quòd natura à Deo bonus creatus sit. Non negamus interim hic mali etiam appellatione venire, quicquid est periculorum ac aduersitatis, quod corpori & animæ, fortunis & famæ vel iam imminet, vel futurum est ac instat, si tamen intelligas (vti diximus) quo causa mali referenda sit, nempe ad diabolum: quod tamen vt cautè accipias, necesse est. Nam aliud est malum culpæ, aliud pœnæ. Mali (quod culpæ est) solus diabolus est author, cuius inuidia mors intrauit in orbem terrarum. Malum pœnæ hoc ipsum est, quod homini accidit in peccati vindictam, id quod scriptura Deo tribuere non veretur, veluti quod & bonum & iustum est. De quo propheta Amos cap. iij. dixit: Non est malum in ciuitate, quod Dominus nõ fecerit. Et rursus dominus per Esaiam, cap. xlv. Ego Dominus & non est alter, formans lucem & creans tenebras, faciens pacem & creans malum. quamuis interim hoc malum pœnæ, eatenus diabolo tribuatur, quatenus ipse Deo iustissimè permittente, eo in incredulorum & obduratorum perpetuam perniciem abutitur.

[Margin: Chrysost. ibidem. — Iob 1. — Vis petitionis. Chrysost. — August. — Malum duplex. Culpæ. Pœnæ. 1. Cor. 11]

HOc autem differt hæc particula à priori, quòd ibi postulauerimus, vt pater cœlestis, nos à malo (quod culpæ vocant)

[Margin: Quo differat hęc par]

cant) immaculatos seruet: hic verò vt à malo pœnæ præsentis & futuræ liberet: ibi rogauimus, ne tentationibus succumbere sinat: hic petimus, ne nos tribulationibus, afflictionibus & calamitatibus, præsentibus aut futuris deprimi, aut euerti permittat: hoc est, petimus, vt à vi aquarum & ignis, à fulgure & grandine, à fame & annonæ caritate, seditionibus, bellis, factionibus, tumultibus, schismatis, malis mortibus, pestilentijs, ægritudinibus, vinculis, carceribus, exilio, mundi terriculamentis & blandimentis, & reliquis id genus malis, quibus miseri in hoc mundo præmimur & irretimur: deinde etiam à malis futuris, veluti à subitanea & improuisa morte, & perpetua ira Dei, & pœnis, quæ impios post hanc mortem expectare certũ est, nos liberet. Sic ecclesia hanc clausulam, & in Missæ sacro, & in letanijs (vbi & præterita & præsentia & futura mala deprecatur) explicat & exponit. Magna est autem consolatio fidelibus, quòd Christus iubet vt patrem petamus, quo nos ab his malis liberet: nam eoipso nobis fiduciam tribuit impetrandi quod postulauerimus. Neque enim quid petere iuberet, nisi nos certos esse vellet patrem petentibus id etiam daturum, quod alibi pollicitus sit, dicens: Petite, & dabitur vobis, & quæcunque petieritis patrem in nomine meo, dabit vobis. Et rursus: Amen dico vobis: Omnia quæcunq; orantes, petitis, credite & accipietis & euenient vobis. Item, Omnia quæcunq; in deprecatione vestra credentes petieritis, accipietis. Quæ verba toties iterat Christus, idq; non aliter quàm si iureiurando se nobis obstringat, quo vel sic nos precãtes certa in fide cõstituat. Et hanc sententiã Iacobus testatur: Multum valere deprecationem iusti assiduã. quod & insigni exẽplo confirmat: Helias (inquit) homo erat similis nobis, passibilis, & oratione orauit, vt nõ plueret super terrã, & non pluit annos tres & mẽses sex. Et rursum orauit, & cœlum dedit pluuiam, & terra dedit fructum suum. Quod tamẽ Iacobi dictũ de oratione iusti, sic intelligi non debet, vt qui adhuc peccatorũ põdere premimur (modo tamen impiam segnitatem & mentis tumorem deposuerimus & in conspectu Dei humiliati simus) præsentia mala & aduersitates deprecari non debeamus. Nam, vt Psaltes de Israëlitis præuaricantibus ait: Ipsi (inquit) exacerbauerunt eum in consilijs suis, & humiliati sunt in iniquitatibus suis. Et vidit cum tribularentur, & exaudiuit orationem

[Margin notes: ticula à priori. — Letaniæ. — Matth. 7 — Ioã. 14. 16 — Marci 11. — Lucæ 11. — Iacobi 5. — Helias. — 3. Reg. 17 — Lucæ 4. — Peccatoribus orandũ, sed pie affectis. — Psal. 106 — Psal. 102]

1.Petri 1. Psal.45 eorum,& memor fuit testamenti sui, & pœnituit eum secundum multitudinem misericordiæ suæ, & dedit eos in misericordias in conspectu omnium qui cœperant eos. Nec mirum, nam quomodo miseretur pater filiorum, miseretur dominus eorum qui timẽt eum. Ipse est enim pater misericordiarum & Deus totius consolationis. Deus noster, refugium, & virtus, adiutor in tribulationibus, cuius oculi super metuentes eum, & in eis qui sperant super misericordia eius, vt eruat à morte animas eorum, & alat eos in fame. Exemplum habes insigne in Niniuitis.

Aduersa huius mundi patiẽter ferenda.

DEnique Christus iubens vt precemur à malo liberari, insinuat nobis aduersa mundi huius, quæcunque tandem ea sint, nos patienter ferre, oportere, nec ob id debere aduersus Deum indignari, aut obmurmurare, sed magis Roma.12 (vt Paulus docet) esse in tribulatione patiẽtes, & à solo Deo, humili & æquo animo remedium petere. Sic tamen ne Deo certam legem præscribamus, sed vt semper committamus eius voluntati, quid de nobis fieri velit. Porrò, si Apostolo credi- 2.Timot.3 mus, Omnes qui piè volunt viuere in Christo Iesu persecutionem patientur. Quòd per multas tribulationes nos oporteat intrare in regnum Dei. Quamobrẽ patientia nobis summopere necessaria est, quam subministrat viuida fides, qua in- Lucæ 14. Roma.8 telligimus quòd sicut oportuit Christum pati, & ita intrare in gloriam suam, ita & nos multo magis compati oporteat, vt simul etiam cum illo glorificemur. Atque hoc est quod discipulis suis inculcans, ait Christus: In patientia vestra possidebitis animas vestras. Hæc est enim quæ serenat ac pacat animos, quæ nullis aduersitatibus cædit, quæ (vt Apostolus Iaco- Iacobi 1. bus ait) bonum perfectum habet.

August. de serm. domini i mõte.

TAmetsi autem, quod hac petitione postulamus, quandiu istam mortalitatem circumferimus non sit sperandum perfectè in nobis adimpletum iri, tamen cum aliquando futurum sit, rectè vt fiat, postulamus, nimirum vt mortalitatis huius onere deposito, ac morte etiã ipsa per bonam fiduciam futuræ capessendæ ac obtinendæ vitæ superata ex omni nostri parte, opportuno tempore, beatitudo perficiatur. Quam in hac vita quidem inchoamus, sed demum post hanc vitam à Deo Optimo Maximo (si tamen fideles permanserimus) perfectam accipiemus.

Amen.

Amen.

HAec dictio, vt suprà diximus, vox est sermonem confirmantis, & ratum fore precantis, perinde atque dicatur: ita certò fiat, hoc est, ô pater cœlestis, si hæc vota filiorum tuorum pia sunt, si iuxta formam à filio tuo Iesu præscriptam concepta, certa nos habet fiducia tuam bonitatem præstituram quod petimus. Amen qd.

Cuius est regnum & potestas & gloria
in secula. Amen.

DE NATVRA, DISTINCTIONE, VI, AC VSV LEGIS, CVM SVBIVNCTA EXPLICATIONE DECALOGI.

Cur postremus locus dat' sit explicationi Decalogi.

NON temerè in hac institutione doctrinæ Christianæ, postremũ locum explicationi Decalogi dedimus, nõ tantum ordiné, quem res ipsa requirebat, sed & ecclesiæ mentem ac præscriptum sequuti. Explicationi enim symboli Apostolici, quod fidem complectitur, primus locus debebatur,

Heb. 11. quòd fides ianua sit, qua ad deum ac-
Rom. 5. ceditur, proximum, ecclesiæ sacramenta, quæ veluti quædam symboli pars esse videntur, atq; adeò fidei nostræ certissima symbola sunt, postulabant. Tertium vero locum, dominicæ orationis expositio meritò tenuit, quòd oratio primũ ac præ-
Rom. 8. cipuum fidei opus & exercitium sit. Fidem enim in Deum statim sequitur inuocatio. Quartum itaq; ac postremum locum
Decalog' vitæ regula. iure sibi Decalogus vẽdicat, qui regulam planè diuinam præscribit, ad quam credentibus ac sperantibus in Deum, tota vi-
1. Cor. 2. ta deinceps exigenda sit. Homini enim necdum fidem in deum assequuto seu nondum renato, frustrà præscripseris Decalo-
Ordo Catechismi Ecclię sub baptismũ. gum obseruandum. Porrò eundem ordinem ecclesia in catechizando ac baptizando obseruat. Primùm enim Deum precatur, vt à baptizãdo, quem ad fidei rudimenta vocare dignatus est, omnem cæcitatem cordis (quod per fidem fit) expellat, vt omnes laqueos sathanæ, quibus is per incredulitatem fuerat colligatus, disrumpat, vt ianuam pietatis aperiat: denique vt baptizatus sapientia Dei imbutus, iniquitatum fœtoribus careat, ac ad suauem odorem præceptorum Dei lætus in ecclesia eius ipsi deseruiat. Deinde statim sub baptismum ecclesia symbolum & orationem dominicam reddi & recitari iubet. Quo facto baptismum in nomine trinitatis peragit. At mox post baptismum baptizato (quẽ iam ex aqua & spiritu sancto regeneratum, & remissionem omnium peccatorum suorum
Vestis candida. adeptum esse constanti fide pronuntiat) vestem candidam tradit, dicens: Accipe vestem candidam & immaculatam, quam

per

perferes ante tribunal domini nostri Iesu Christi. quo nihil aliud significat, quàm baptizatum eam innocétiam, quam per spiritum sanctũ in baptismo accepit, per custodiam mãdatorum Dei tota vita seruare oportere, vt tandé ad gloriã regeneratis, & in nouitate vitæ ambulantibus paratam perueniat. Decalogus ergo baptizato traditur, non quòd iustificato iam per spiritum sanctum in baptismo, deinceps opus sit lege, si tamen eundé fidei spiritum (qui datur in baptismo) per vitæ innocentiam retineat, illiusque ductibus perpetuo obsequatur. Sed propterea vt habeat iam factus Christianus Decalogum veluti speculũ quoddam, quod semper ob oculos positũ inspiciens videre posit, quantũ in fide suscepta per vitæ nouitatem promouerit. Ad hæc, vt subinde posit dispicere, num à ductibus spiritus alicubi & quantum deflexerit, num spiritum Domini ab innocentia innouata rursus labendo cõtristarit, num vestem illam cãdidam vndiquaq; immaculatam seruarit. Porrò si in baptismo, conuentis, ac pactis minus steterit, tum profectò cernet admodum exertè in hoc Decalogi speculo maculas illas suas, quibus rursus post baptismum, eius quam acceperat tunicæ candorem incautè deturpauit, idq; non sine fructu. Fit enim, vt postquam viderit fœditatem ac morbum suum in ipso speculo demonstratũ, indolescat, pœnitentiæque dolore intrinsecus ductus ad eum medicum (qui ægrotũ, quamlibet sæpe in eũdem vel grauiorem etiam morbum collapsum non aspernatur) certa salutis cõcepta fiducia recurrat, & dicat: Erraui sicut ouis quæ perijt, require seruum tuum, quia mandata tua non sum oblitus.

Matth. 25.

Decalog⁹ tradit baptizato veluti quoddam vitæ speculum.

Rom. 7. 8.

Fruct⁹ qui ex Decalogi meditatiõe nascitur.

Matth. 9.

Psal. 118.

SEd priusquam ad Decalogum veniamus, dicẽdum nobis erit de significatione & natura legis, quòd nullus locus in scripturis frequentius occurrat, quo non vtcunq; intellecto in scripturarum sensu cæcutire omnino necesse sit. Iam (vt hic plurima repetamus) quę sparsim dicta sunt prius, id tamen lectori molestũ esse non debet, quòd satis tradi non posit id quod omnino intelligendum ac noscendũ est semel. Lex itaq; generale nomen est, dictum à delectu. Omnis ergo institutio, quam sequuti eligimus, quod faciamus, & contrariũ vitamus, communi appellatione lex dici potest. Sic accepto vocabulo, lex diuiditur in diuinam, humanam, & diabolicam. Diuina rursus diuiditur in legem naturæ & latam: Lata iterum in ve-

Lex vnde dicta.

Cicero.

Legis diuisio.

Lex diuina quę sit, & quid requirat. terem & nouam: Vetus in moralem, iudicialem, & ceremonialem, quæ breui declaratione indigere videntur.

Propria vis legis diuinæ. Rom.1. Deut.6. Matth.22. Marc.12. Lucæ 19. Deut.27. Galat.3. Iacob.2. LEx diuina est, per quā accepta pro captu nostro Dei notitia de Dei voluntate docemur, requirens in nobis plenam ac perfectam obedientiam erga Deum, qua nos totos submittamus diuinæ voluntati, ac damnans eos qui non præstant hanc perfectam obedientiam. Hæc est enim propria vis legis diuinæ, siue scripta sit, siue nō scripta. De non scripta legimus, Cum gentes, quæ legem non habent, naturaliter ea quæ legis sunt faciunt, eiusmodi legem non habentes, ipsi sibi sunt lex, qui ostendūt opus legis scriptū in cordibus suis, testimonium illis reddēte conscientia ipsorū, & inter se inuicē cogitationum accusantiū, aut etiam defendentiū. De scripta verò, Diliges dominū Deum tuū ex toto corde tuo, ex tota anima tua, &c. Rursus: Maledictus qui non permanserit in omnibus his, quæ scripta sunt in libro legis. Et iterū: Quicunq; totam legē seruauerit, offendat autē in vno, factus est omnium reus. Hac diuina lege, vt est ob optimo maximo Deo data, nihil iustius, nihil sanctius, nihil salubrius est, quæ in dilectione dei & proximi tota cōsistit. Quū enim homo conditus sit potissimū ad deum agnoscendū & colēdum, idq; per lumē quoddam mēti humanæ inditum, quo homo ante lapsum in peccatum certam de deo notitiam habuit, nempe deum esse creatorem & gubernatorē omnis creaturæ, iustū & bonū, qui hominem ad effigiē & imaginē suam in ipsa hominis mēte condidisset: cōsequēs est, vt priore legis diuinæ parte, quæ dei amorem respicit ac complectitur, nihil iustius esse posit: siquidem perfectā obedientiā hominis ex gratuita dei bonitate conditi, erga creatorē suum (cuius imaginē ex gratuita beneficentia gerit) postulat ac requirit. Cæterū, quū per idem lumē intelligamus, nos in vno & ex vno homine omnes esse creatos, idq; non ob aliud, quàm ad deū ipsum in quadā vitæ societate collaudandū & glorificandū: quid, quæso, sanctius ac salubrius altera parte legis diuinæ, vel dici, vel excogitari potest, quæ iubet proximum propter Deum, sine cōcupiscentia diligi? Hæc vero diuina lex hoc maxime ab humana lege differt, quòd humana externam, sed diuina magis internā iustitiam requirat, id est, mentem & voluntatem consentientem legi Dei, qua deum verè & ex animo timeamus, & ex toto corde, omni fiducia

Lege diuina nihil sanctius. Rom.13. Lumen naturæ mēti inditum. Augu. lib. 3. cōfessio. c.7. & lib. 1. de libero arbitrio. c.56. & seq. Prior legis diuīæ pars omniū iustissima. Secūda æquissima. Gen.1. Discrimen legis diuinæ & humanæ. Lex diuina reqrit mētē consentiētem legi Dei. 1. Pet.5. Exod.20. Deut.5. Rom.7.

cia in eum cõiecta, diligamus: proximum verò nostrum, perinde ac nosipsos syncero dilectionis affectu complectamur. Proindeq; damnat hæc lex omnem concupiscentiam malam, omnesq; vitiosos affectus, qui ipsi seu obedientiæ perfectæ erga Deum repugnant. Hæc ergo diuina lex, quæ iustum decernit, vt omnia sint ordinatissima, semper eadem est & æterna, quemadmodum Dei voluntas est immutabilis, quamuis variè exhibita sit pro ratione temporum & personarum: quo fit, vt in tot species diducatur, eadem tamen re ipsa semper existens, quemadmodum inferius latius dicemus.

Lex humana, quæ & Ius ciuile appellatur, veluti media est inter legem diuinam & diabolicam: quæ quanto ad diuinã magis accedit, tanto sanctior ac melior est: quanto rursus ad diaboli legem deflectitur, deterior ac deprauatior. Est autem lex humana ordinatio publica, nõ præcipiens de interiori mentis iustitia, nec iudicans de occultis, quòd homo non intueatur cor, sed tãtum de factis externis, honorem deferens operibus extrinsecus bonis, & pœnam irrogans externis malefactis: in hoc constituta, vt obedientia ac honor præsentibus magistratibus deferatur, & ciuilis quædam & externa pax conseruetur. Hæc enim statuit de iure personarum, de rerum diuisione & possessione, de cõtractibus, de testamentis, de pœnis delictorum, & cæteris similibus, sine qua lege impossibile est retinere vitam corporalem, vt non iniuria anima ciuitatis appellata sit. Et quãquam de iustitia interiori, quam Deus requirit, ferè nihil præcipiat, attamẽ quatenus ad suum finem refertur, ordinatio & donum Dei est, Deo placens. Et quis tam cæcus est mente, qui non videat, quanto terris ornamento sit, & quantũ valeat ordo ille reipublicæ in cuiusdam pacis terrenæ vinculum, coërcens etiam peccatores, vt tantum donum non possit nõ esse à Deo. Quamobrem diuus Paulus ait, Oportere omnem animam potestatibus sublimioribus ob id subditam esse, quòd non sit potestas nisi à Deo: sed potestates quæ sunt, à Deo sunt. Ideoq; subdit: Qui potestati resistit, Dei ordinationi resistit. Item: Dei minister est, ei qui bene facit, in bonum: ei vero qui male facit, vindex in iram. Et apertè pronuntiat Paulus, necessariũ esse, vt huic legi obediatur, non tantum propter iram, sed & propter conscientiam, vt quis secus fecerit, non tantum pœnæ ciuili subiaceat, sed & peccatum incur

Lex humana quæ.

Legis humanæ vis.

1.Pet.2

Summa iuris ciuilis.

Lex anima ciuitatis.

Lex ciuilis Dei ordinatio.

Roma.13

Legi ciuili obediendum sub pœna peccati.

Quatenus lex ciuilis abrogata sit per legē diuinā.

Auguſt. ad Macedonium, epiſto. 54. circa finem.

1. Timot. 2

Act. 5

incurrat. Leges ergo ciuiles, quatenus non pugnant cum lege diuina, per legem diuinā abrogatæ non ſunt, ſed potius lege diuina firmantur. Et vt non faciant, vt rebus externis homo bene & ſecundum Deum vtatur (quod nemo niſi fidelis hoc faciat, dicente ſcriptura: Fidelis hominis totus mundus diuitiarum eſt, infidelis autem nec obolus) faciunt tamen, vt male vtentes rebus corporalibus, minus moleſti ſint, donec fideles & pij inter eos viuentes, perueniant ad illam ciuitaté, vbi hæreditas æternitatis eſt, vbi non habet niſi iuſtus locum, nō niſi ſapiens principatum, vbi poſsidebunt quicunq; ibi erunt, verè ſua. Et propterea Paulus pro magiſtratibus etiam Ethnicis orare iubet, vt trāquillam & quietam vitam agamus in omni pietate & caſtitate. Hic eſt enim finis legis humanæ, à quo ſi aberrauerit, aberrat autem, quum quid contra Deum, aut Dei mandatum apertè iubet, tum demum audienda nō eſt, ſed fortiter illi obſiſtēdum cum Apoſtolis, quòd oporteat plus obedire Deo, quàm hominibus, maximè quòd tum potius diabolica quàm humana lex cenſenda ſit.

Lex diabolica.

Auguſtin. Chryſoſt. Gene. 1 Eſaiæ 14. Ioan. 8

LEx denique diabolica ea eſt, cuius author eſt ſathanas, princeps & author omnium malorum, non quòd ſit vlla ſubſtantia per ſe mala, ſed quòd ſicut ipſe ſathanas bene conditus à Deo, ſua peruerſa voluntate degenerauit in malum, ita res alias à Deo bene conditas, quantum poteſt, vitiat & corrumpit, maximè vero homines, quos lege ſua, legi diuinæ ex diametro contraria, ad peccandum ſolicitat. Quemadmodum enim deus lege ſua fidem & obedientiā erga ſe requirit, ita diabolus ſua lege per diffidentiā & rebellionem hominum mentem inquinat: & quemadmodum lex diuina, omnia vult eſſe ordinatiſsima, ita lex diaboli tendit ad omnem ordinem turbandū. Hanc ſathanicā legem ſcriptura vocat legem carnis, legé membrorum, legé peccati, quòd illius ſatelles peccatum ſit, ſtipendium mors, cuius origo & vis ſuperius non ſemel oſtenſa eſt. Porrò primi parentes noſtri, quamdiu libero arbitrio & lumine illo diuinitus indito (quo Deus legé ſuam initio tradidit & hominis mēti inſeuit) bene vſi ſunt, ſub lege diuina tantum fuerunt, qua duce, etiam potuiſſent per ſuperadditam gratiam perfectè obedire Deo, quòd ſcilicet nullam in ſe diſſenſionis materiam aut pugnam ſentirent, ſed magis experirentur carnem menti omnino conſentientem. At poſtquàm

Lex diaboli legi Dei cōtraria.

Ephe. 2
1. Pet. 5

Gene. 2
Eccſi. 15. & 17.
Auguſt. de corrept. & gra.

quàm diabolus in paradiso legem aliam, diuinæ illi legi (quæ erat de non edendo ex ligno scientiæ boni & mali) omnino contrariam, ipsis proposuisset ac suggessisset, quum diceret: Comedite, si comederitis, non moriemini, sed eritis sicut dij, ipsiq; male creduli ac miserè seducti, magis elegissent assentiri diabolo mẽdaci, quàm Deo vero, & magis obtemperare legi sathanæ corruptoris, quàm legi Dei creatoris ac seruatoris, protinus in eis obscuratum est lumen illud notitiæ Dei diuinitus infusum, illo scilicet offundente infidelitatis tenebras, quem Christus potestatẽ tenebrarũ appellat, proindeq; mox vbi præceptum Dei transgressi sunt, peccatum velut ægritudo quædam lethalis eos inuasit, & mors ipsa protinus concepta, ac illa vis (qua ante peccatũ mens corpori dominabatur) repente vitiata est, succedente lege cõcupiscentiæ carnalis, deinceps per Adam in omnes homines ex mortis propagine deriuata, quæ est omniũ peccatorũ, omnisq; rebellionis contra Deum amarissima radix. In hac peccati lege, quum concipiamur & nascamur, afferimus nobiscum Dei ignorantiam, seu saltem obscurissimã notitiam, diffidentiã, & rebellionem contra Deum. Vacamus enim dum nascimur, ac tantisper etiam, donec renouemur, vero timore Dei: nam si quis est in nobis Dei timor, is est cum odio cõiunctus. non tangimur vera fide, dubitãtes subinde de prouidẽtia, iustitia & misericordia Dei: non afficimur vera charitate, ad amorẽ rerũ fluxarum magis procliues, tametsi adhuc sentiamus in nobis illam Dei legem non esse penitus extinctã, sed oppressam. quo fit, vt nemo non cum Paulo lamentari ac dicere cogatur: Inuenio legem volenti mihi facere bonum, quoniam mihi malum adiacet. Condelector enim legi Dei secundum interiorem hominem. Video autem aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ, & captiuantem me in lege peccati, quæ est in membris meis. Per hanc legem factus est diabolus princeps mundi huius, quem Christus veniens eiecit, delens chirographum decreti, quo nos huic diabolicæ legi obstrinximus, quod erat contrarium nobis, auferens illud de medio, & affigẽs cruci, & expolians principatus & potestates traduxit confidenter, palam triumphans illos in semetipso. Ergo qui in Christo baptizantur, ab huius quidem legis vi ac dominatione, hoc est, à peccati reatu & damnatione liberantur. Lex enim spiritus vitæ in Christo

Gene. 3

Diabolus potestas tenebrarũ. Lucæ 22.

Bernar. in ser. de cœna domini.

Lex diaboli seu concupiscentiæ, in quæ nascimur, quæ secum adferat.

Roma. 7

Diabolus princeps mũdi hui⁹. Ioan.

Coloss. 2

Ioan.

Roma. 7

Augustin. Bernar. ser mo. in cœna domini de baptismo.

Christo Iesu liberat nos à lege peccati & mortis, sed tamē interim manet concupiscentia, materia ac fomes peccati, non vt dominetur, sed vt per spiritum nobis in baptismo datum sensim eradicetur. Quo fit, vt Apostolus dicat, nihil damnationis esse his, qui sunt in Christo Iesu, qui non secundum carnem ambulant: quo significat ac docet, diabolum in regeneratis, per concupiscentiam efficacem non esse, nisi tamen legem spiritus vitæ deserant, & facti desertores, relictis Christi vexillis, sua voluntate carnem iterum insequendo, se diaboli legi rursus alligent, & ex filijs fidei, fiant filij diffidentiæ, in quibus solis, efficax est spiritus ille erroris, quemadmodum in expositione sacramenti baptismatis latius diximus.

Ephe. 2

Legis diuinæ diuisio. Tria tempora quod ad legē diuinam attinet spectāda. Lex naturæ. Lex Moysi. Lex Euangelica. Hiere. 31 2. Corint. 3

SEd ad legem diuinam redeamus. Hæc licet (vt diximus) semper eadem sit & immutabilis, aliter tamen atq; aliter secundum diuersitatem temporum & personarum exhibita est. Quo fit, vt in legem naturæ & legē scriptam, scripta rursus in veterem ac nouam diuidatur. Tria siquidem tempora spectanda sunt, quod ad hominem pertinet, conditi, lapsi, & restituti. Condito data est lex naturæ, Lapso vero, quum hæc naturæ lex nedum per originale peccatum obscurata, sed increscente etiam hominum malitia propemodum obliterata fuisset, data est lex vetus per Mosen in tabulis lapideis, Dei digito conscripta. Postquam vero & hoc Dei donum, hominum impietas sibi verterat in occasionem grauioris damnationis, data est lex Euangelica per Christum, quæ digito Dei in cordibus fidelium exaratur.

Lex naturæ si generatim accipiatur, in omnib9 rebus creatis viget. Psal. 103 Augustin.

LEx naturæ si generatim accipiatur, non tantum indita est menti hominis, quin viget quoque in omnibus rebus creatis, etiam in his quæ sensu carent ac ratione, veluti corpora cœlestia, maria, flumina, fontes, plantæ, & omne animantium genus, suæ quodque naturæ legibus obtemperant, quod tamen sic accipi volumus, non quòd natura, sed quòd Deus naturæ conditor, harum legum sit author, etsi leges naturæ dicantur. Quicquid enim natura dat aut facit, Deus facit ac generat, quemadmodum superius in symbolum diximus.

Lex naturæ homini indita, quo differat à lege natu-

Cæterum, quidnam sit naturæ lex, quatenus ad hominem tantum refertur, & quatenus ea à communi lege naturæ, qua cæteræ creaturæ reguntur, differat, ex superioribus satis intelligi potest. Cæteræ creaturæ suam legem à condito orbe perpetuo quodam

quodam tenore obſeruant, quia libero carent arbitrio. Soli angeli, ac deinde etiam homo (quòd ipſis data fuerit libera voluntas) hanc legem præuaricati ſunt. Lex ergo naturæ in hominibus eſt illa notitia de Deo, & de Dei voluntate, quæ, conditis nobis, menti noſtræ per Deum eſt indita. Hæc (vt iam diximus) ante præuaricationem diuini præcepti, per lumen illud diuinitus inſitum, tam certa erat ac dilucida, vt ſi voluiſſet homo, potuiſſet Deo per gratiam ſibi in hoc ſuppeditatam obedire. Verum, poſt præuaricationem hoc lumen cum diaboli ſuggeſtione, tum noſtro vitio non aliter obrutum eſt & obſcuratũ, quàm fieri videmus in oculo ſaucio. Purus enim & ſyncerus oculus, lumine quodam diuinitus inſito illuſtratur, quo ſuo munere ritè perfungitur. Quòd ſi in eum puluis irruat, aut vehemens fumus, vel pituita immigret, ſtatim ſordidus fit ac ſaucius, purgandus priùs, antequam videre aut rectè intueri lumen rurſus poſsit. Non ſecus lumen illud naturæ menti primi hominis infuſum, etſi peccato ſuccedente non penitus extinctum, mirum tamen in modum obtenebratum fuit. Remanſit adhuc effigies quædam & imago diuinæ ſapientiæ, quam ipſe animis noſtris impreſsit ac inſculpſit, ſed tenuis, qua tamen nullum eſt in rerum natura certius Dei veſtigium. Certe hoc conſtat, nullam eſſe rationalem animam quamuis peruerſam, quæ tamen vllum rationis vſum obtineat, in cuius conſcientia per hanc naturæ legem non loquatur Deus, qui eam in cordibus hominum ſolus inſcribit. Fertur quidem animus hominis necdum renati cæca quadam cupiditate, interim tamẽ cum cogitat & ratiocinatur: tum quicquid in ea ratiocinatione verum eſt, non ei, ſed huic ipſi lumini veritatis, à quo vel tenuiter pro ſui capacitate illuſtratur, tribuendum eſt, ac agnoſcendus Deus qui inuiſibiliter, ſed ſenſibiliter tamen in mentibus hominum operatur. Hæc itaq; naturæ lex in Ethnicis etiam teſtatur & clamitat, Deum conditorem totius naturæ, Deum bonum & iuſtum, Deo obediendum, Deum inuocandum eſſe, ſicut dicit Apoſtolus: Qui cum cognouiſſent Deum (nimirum per naturæ legem) non ſicut Deum glorificauerunt. Hæc item lex facit, vt homo naturaliter intelligat virtutem expetendã eſſe propter Deum. Item ſecundam naturam eſſe, parentibus ac maioribus obtemperare. Hæc quoq; facit iniurias, cædes, furta, ſtupra, adulteria, menda

ræ commu ni.
Pſal.103
Lex naturæ in homine quid.
Ante lapſum.
Auguſt. de corrept. & grat. cap. 10. 11.
Auguſt. in Ioan. Tract. 1.
Auguſt. de ſpiritu & litt. c. 27.
Nullũ certius dei veſtigiũ in rerum natura, quàm lex naturæ.
Auguſt. de ſermo. dñi in monte. lib. 2
Roma. 2
Deus operatur ſenſibiliter in mentibus hominum.
Lex naturæ docet nos de deo
Roma. 1.
Docet ſectandã virtutẽ & ſcelera vitanda.
Roma. 2

cia,

cia, & his ſimilia, naturali iudicio diſpicere, idq́ue atteſtante conſcientia. Sed de hoc ſatis.

Auguſt. de natura & gratia. Auguſt. de ſpiritu & litera.

VT ad legem latam ſeu ſcriptã veniamus, principio quò intelligi poſsit, cur ea data & quæ eius virtus ſit, repetendum eſt quod toties ſuperius docuimus: nempe, per lapſum primorum parentũ, viribus liberi arbitrij miſerè abutentium, legem diuinitus inſitam, atque adeò totam ipſam hominis naturam, cum viribus ſuis tam grauiter vitiatam ac corruptam fuiſſe, vt per ſuas vires originali innocentiæ ſeu iuſtitiæ reſtitui nullo modo potuerit. Adeò enim vires illæ naturales per peccatum vitiatæ ſunt, vt liberum arbitrium amodo ex ſe inefficax eſſet ad bonum, ac planè impotens ad præſtandam obedientiam legi Dei, initio mentibus humanis inſculptæ, vel ob id, quòd vitiato illo lumine menti hominis diuinitus indito, ſtatim cœperit, idq́ue neceſſaria quadam conſequentia, in natura hominis hærere ignorantia, dubitatio, diffidentia, odium & contemptus Dei, quæ cum lege diuina pugnant, quæ natura ipſa dictante iubet, vt Deum ex toto corde, ex tota anima, ex tota mente, & ex omnibus viribus diligamus, vtq́ue ſoli Deo ſubiecti ſimus ac adhæreamus. Iam etſi Deus hominem lapſum, & peccato planè obrutum, deq́ue ſalute & reparatione ſua penitus deſperantem, ineffabili pietate rurſus erexerit, cum promitteret futurum aliquando ſemen ex muliere quod caput ſerpentis contereret, hoc eſt, quod regnum diaboli (peccati ſcilicet & mortis) aboleret, ac hominem à peccati vinculis eximeret: in qua etiã promiſsione non dubium eſt, omnes pios ab orbe condito ſuę ſalutis anchoram poſuiſſe, quinetiã omnes homines in huius promiſsionis fide ſaluari, & per eam bene operari, ac legem ſectari potuiſſe: tamen cum diabolus ſua tyrannide necdum per venturi Chriſti potentiam deſtructa, hominum maximam partem (alioqui ex innata corruptionis labe in malum pronam) in omne inſuper ſcelerum genus ruere feciſſet, ac mentibus eorum per accumulatas peccatorum ſordes magis ac magis obſcuratis, hanc promiſsionem ſenſim excuſsiſſet, factum eſt, vt paucis admodum ſanctis ac pijs hominibus exceptis qui memoriam eiuſcemodi promiſsionis ſingulari Dei beneficio conſeruabant, & poſtea in Abraham ac Dauid renouatam agnoſcebant, cæteri huius promiſsionis, & eiuſcemodi ſpiritalis liberationis ignari, lege naturæ

Liberũ arbitriũ poſt lapſum inefficax ad bonum.

Gene. 3
Aug. epiſ. 95. de Pelagio ad Innocẽtium.
Gene. 6
Gene. 12
2. Reg. 7
1. Paral. 17
Pſal. 55

naturæ male sint abusi. Quidam enim eo dementiæ sunt prolapsi, vt Deum esse negarent. Siquidem hi, quum hominem in tantam miseriam per peccatum illud primorum parentum lapsum esse nō agnoscerent, nec modum viderent, quo se è peccati vinculis extricarent, ac etiam cernerent temporariā scelerum impunitatē, cæco planè ac impio iudicio prouidētiam Dei sustulerunt, desideria sua peßima insequentes, ac dicentes in cordibus suis, Non est Deus: quos tamen non dubium est grauem mentis lanienam ex delictorum conscientia semper circuntulisse, qua tamen vel sola commonstrante, satis intelligere potuissent scelerum aliquem vltorem aliquando fore. Quidam verò etsi Deum esse naturali iudicio, vtcunque cognouissent, non tamen sicut Deum glorificauerunt, sed superstitionibus dediti vanos Deos opera manuum suarum ac vanos ritus (in quibus omnem suam fiduciam constituebāt) sibi finxerunt. Quidam denique licet vnum Deum agnoscerēt, cui & obedientiam deberi censerent, & quæ lex naturæ, veluti bona suggereret, sequenda, quæ vicißim mala respuenda esse putarent, tamen eum in proprias vires & opera, & non in Dei virtutem ac bonitatem respicerent, seipsos miserè deceperunt. Nam etsi manus à publicis criminibus abstinerent, animum tamen praua concupiscentia imbutum mundare non potuerunt. Hoc enim solius Dei & promißi mediatoris munus erat, quem illi vel ignorabant, vel agnoscere saltem non volebant. Quid autem magni est, si manus retineantur à scelere, cum animus legi Dei, interiori cōcupiscentia repugnāte, nondum consentit? Vbi adhuc vitiosi affectus ex concupiscentia pullulantes, ac perfectam erga Deum charitatem (quæ ex toto corde, & ex omnibus viribus proficisci debet) vitiantes reliqui sunt, qui (etsi externum opus peccati non patretur) conscientiam tamen coram Deo in non renouatis accusare non desinunt. Nam vt Apostolus ait, Non solum digni sunt morte, qui ea faciunt, sed & qui facientibus consentiūt. cōsentiunt autem, qui in similia scelera cū faciētibus omnino ruerent, nisi Deum vt vltorem timerēt. Certe planè aliud est quempiam volūtatē benefaciendi benefacere: aliud vero, ad malefaciendum sic inclinari, vt & malū faceret quis, si hoc posset impune permitti. Nam profectò is in ipsa intus volūtate peccat, qui non voluntate, sed timore non peccat, quales sumus omnes, in quibus

Propter excussam promißionē de Christo & abusum legis naturæ necessario erat veniendum ad legem scriptam.

Psal.13

Roma.1

Deut.32

Roma.1

August.

Deut.6

Matth.22

Roma.1

Qui dicantur cōsentire facientibus.

August. ad Bonifaciū lib.j. contra ij. epistolam Pelagianorū.

nondum viuit Christus, quòd omnes prorsus quoquot sumus, sic nos adfectos deprehédimus, vt si nulla lex vrgeret, ac abesset tam pœnæ metus quàm spes præmij, essetq; planè liberũ nobis facere quiduis, omnino quæ pessima sunt, faceremus, præsertim vel impellente tentatione, vel prouocante occasione.

Gene.22 Galat.3

QVum ergo naturalis lex per lapsum Adæ in hominum mentibus intantum obtenebrata fuisset, vt citra fiduciam promissionis venturi seminis, in quo benedicerentur omnes gentes, ad iustificandum hominem ipsa nõ sufficeret, insuper etiam per increscentem hominum malitiã propemodum esset obliterata: factum est singulari Dei prouidentia, vt lex per Mosen data (quæ & vetus ad differentiã nouæ legis per Christum latæ appellatur) succederet, idq; tribus potissimum de causis. Primo, vt coërceret homines quadam disciplina, pœnarum metu à flagitijs deterrens: quod vt ita fieret, erat necesse, modò societas humani generis aliquo saltem modo constare deberet. Nam cum lex naturæ ita esset obscurata, vt etiam manifesta scelera, perinde ac si scelera non essent, dissimularentur: fiebat vt stupra, incestus, adulteria, rapinæ, cædes, & his similia facinora, nõ tantũ impunè admitterẽtur, sed & scelerati sese laudem inde referre putarent. Quare post naturæ legẽ, scripta lex ob id in primis diuina authoritate ac beneficio lata est, vt hæc externa & manifesta scelera cõprimerentur. Quod significans Apostolus, ait; Lex iusto non est posita, sed iniustis, & non subditis, impijs & peccatoribus, sceleratis & contaminatis, patricidis & matricidis, homicidis, fornicarijs, masculorum concubitoribus, plagiarijs, mendacibus & periuris. Hunc vsum diuinæ legis (qui ciuilis est) lex humana est imitata, & eatenus Dei donum est, ex lege diuina suam originem trahens, quemadmodum suprà diximus. Secundo, lex diuina lata est, vt ostenderet peccatum, vt accusaret, terreret, conturbaret ac confunderet conscientiam: quem legis vsum lex humana (quæ tantum externa respicit) ignorat, lex verò diuina sibi vt proprium vendicat. Quem legis finem Paulus frequenter indicat, vt cum ait Rom.iij. Per legem agnitio peccati. Et iterum, Roma.vij. Peccatum non cognoui, nisi per legem. Nam concupiscentiam nesciebam, nisi lex diceret, Non concupisces. Non quòd ante legem concupiscentia non esset peccatũ, sed, quòd lateret. Sine lege (inquit Apostolus)

Lex vetus per Moysen data tres potissimum ob causas.

Lex disciplina coërcens hominum cupiditates.

1.Timot.1

Lex humana imitatrix legis diuinæ.

Lex lata vt idicaret peccatum.

Lex humana non iudicat de occultis.

ſtolus) peccatum mortuum erat. Ego autem viuebã ſine lege aliquando. Sed cum veniſſet mandatũ, peccatũ reuixit. Trãſfigurat enim Apoſtolus in ſe hominẽ, qui eſt ante legem & ſub lege poſitus. Sine lege peccatũ mortuũ eſt, id eſt, occultatum, quod velut mortuum putatur. Et ego viuebã ſine lege, id eſt, nullo ex peccati metu terrebar, quia nõ apparebat peccatum, cum lex non eſſet. Adueniente autem mandato, peccatũ reuixit, id eſt, peccatũ, quod latebat ante prohibitionem, notũ factum eſt, ſeu apparuit, per præuaricationem. Fuit enim ante legem peccatũ, ſed vt Apoſtolus ait, Non imputabatur: intellige apud homines, quòd lex naturalis propemodũ eſſet abolita. Lex ergò neq; peccatum propriè operatur aut inſerit, quia iuſta & ſancta eſt, ſi quis ea legitimè vtatur: neq; peccatum vel extirpat, vel viuificat, ſed tantũ oſtendit peccatũ, idq; non eo fine, vt per peccatum occidat, aut per incuſſos nobis terrores perimat, ſed vt animã humanam, quaſi de innocentia ſecurã, ipſa peccati demõſtratione ream faciat, quo tandem illa, intelligens peccatũ ſine gratia Dei vinci non poſſe, reatus ſolicitudine ad percipiendam gratiam promiſsi mediatoris cõuertatur: quod vix clariori exemplo quàm ſpeciali indicari poteſt. Speculum nobis turpitudinẽ ſeu maculam nullam vel adfingit, vel inſerit, vel adimit: ſed tantũ oſtendit, vt de fœditate noſtra (quam ipſi nobis adimere nõ poſſumus) cõmoniti ac conturbati, ad eum, qui eiuſcemodi deformitati mederi poſsit, confugiamus. Sic Deus per legẽ oſtẽdit homini infirmitatem ſuam, eo ſcilicet fine, vt iam ſuæ ſibi infirmitatis conſcius, ad eius miſericordiã per fidẽ cõfugiens, ſanetur. In quam ſententiam Paulus dixit: Concluſit Deus omnes ſub peccato, vt omnium miſereatur. Neq; enim quiſpiã concupiſcentiæ reſiſtere poterit, niſi adiutus gratia. Nemo naturale vitiũ deponit, niſi ope conditoris naturæ. Nemo incredulitatem, diffidentiam, odium, & contemptũ Dei exuit, nemo cum voluntatis delectatione bonum operatur, niſi Deus fidẽ, ſpem & charitatem per ſpiritum ſuum menti prius immittat. Tertio, lex data eſt, vt iuſtificatis per fidem regula ſit bene viuendi, in qua cernãt opera quæ Deo placent, ac imitẽtur, vt faciant quę requirit Deus: & eatenus præſtat ſapientiam paruulis, lætificat cor, illuminat oculos. In quam ſententiam Dauid ille diuinus Pſaltes ait, Lucerna pedibus meis verbum tuum, & lumen ſemitis meis.

Ante legẽ quomodo peccatum mortuum.

Lex propriè nõ eſt cauſa peccati.

Roma. 7

1. Timo. 1

Auguſt. de ſpiritu & litera ad Marcellinum.

Quo fine lex oſtendat peccatum.

Speculum legis, ſymbolum.

Galat. 3

Roma. 11

Nemo cõcupiſcẽtiã vincit, niſi ꝑ gratiam.

Lex regula bene viuendi incitans ad operandum bonum.

Pſal. 18

Pſal. 118

Ro.4.& 7. Nam quamuis iustificati, ab onere legis liberi sint, quia iam per legem non terrentur, conturbantur aut damnantur: tamen ab obedientia legis liberi non sunt, imò gratia iustificationis in ipsis iam facit & operatur, vt legem voluntariè impleant, non constituti amodo sub legis imperio, sed sponte sua facientes quod lex præscribit. In summa, lex data est per Moysen, ad reuelandam legem naturalem penè obliteratam, ad disciplinam corrigendam, ad indicandam infirmitatem nostram, denique fidem in Deum reformandam.

Augu.lib. quæstionũ veteris Testamenti. quæst.4.

Diuisio legis Mosaicæ.

DIuiditur autem hæc lex, in moralem, ceremonialem & iudicialem. Iudicialis respõdet primo fini legis, qui est in coërcendo per disciplinã ad retinendam societatem humani generis, sed per Moysen potissimũ tradita ac instituta ad gubernationem illius populi Christum expectãtis, de ritibus coniugiorũ, successionibus, pœnis delictorum, & similibus rebus forensibus præcipiens. Moralis, secũdo fini respondet, quòd sit expositio legis naturæ ac doctrina virtutum carnis fragilitatẽ ostendens, & ad gratiã præparans. Ceremonialis verò instituta fuit ad præfiguranda venturi Christi mysteria & veros fidei cultus Deo acceptos, nimirum vltimo fini legis respondens. Sunt autem iudiciales ac ceremoniales leges abolitæ non pertinentes amodo ad nos. Iudicialis enim data erat ad moderandũ populum illum, vtentem ceremonijs Christum præfigurãtibus. Statu ergo illius populi mutato, necesse erat, vt & hæc lex cessaret. Vnde nos nunc rectè eius loco iure ciuili Imperatorio vtimur, quemadmodum suprà diximus & ostẽdimus. Itidem ceremonialis obsoleta est, quoniã per Christum adimpleta, sicut Christus ipse testatur: Lex, inquiens, & prophetæ vsq; ad Ioannem, id est, ceremoniæ & typi veteris legis vsq; ad Ioannem. Nam post Ioannem cõsummatis omnibus, quæ lex figurabat, & sublatis typis, gratia & veritas per Iesum Christum facta est. At sola lex moralis (cum interpretatio sit legis naturæ) abrogata non est, sed manet, quam Christus non venit soluere, sed adimplere, eamq; gratiam conferre, qua & nos adiuti eandem adimplere possimus. Id quod sæpissime in hac institutione replicatum meminimus.

Iudicialis. Lex iudicialis tantum tradita Iudæis. Moralis. Ceremonialis.

Iudicialis & ceremonialis leges abolitæ. Hebr.7 August.in epistol.ad Hebræos. Matth.11 Lucæ 16. Ioan.1

QVibus semel rectè perceptis quamplurima in scripturis subobscura statim manifestiora fiunt, Veluti sunt, cur lex Moysi, lex literę, lex operum & timoris, cur item mi-

nistratio mortis appelletur, cur occidere, peccatum augere, iram operari, & impossibilis esse dicatur. Cur pædagogo & speculo cõparetur. Lex enim literæ dicitur (vt quod antea semel diximus maioris perspicuitatis gratia iterum repetamus) quatenus doctrina est literis deformata, docens, quid agendũ, quid vitandum, cui si spiritus viuificans seu gratia adiuuans (quam ipsa nõ præstat) desit, id est, si nõ viuat in corde per spiritum, quid aliud est, quàm mortua litera? quam certè nõ sufficit scire, sed opus est, vt id quod iubet etiã fiat in nobis, quod non fit virtute legis, sed ope gratiæ. quamobrem grauiter errarunt Pelagiani etiam antea per nos notati, asserentes hominem suis viribus legem adimplere posse, eoipso euacuantes & irritam facientes crucem & redemptionem per Christum. Si enim possibilitas naturalis per liberũ arbitrium & doctrinam legis (qua tantũ cognoscit, quomodo viuere debeat) ad bene viuendum sufficit sibi, ergo Christus gratis mortuus est, qui certè propterea mortuus est, vt peccati imperium in membris nostris destrueret, & gratiam promeretur apud patrẽ, qua adiuti legem alioqui nobis factu impossibilem facere possemus. Lex factorum seu operum dicitur, quia opera imperat quæ facere debeamus, licet non addat possibilitatem qua faciamus, necessitatem aliunde petendi remedij & auxilij indicans, & ad medicum prouocans. Lex verò timoris appellatur, quòd timore pœnæ à peccato coërceat, quodq; quandiu non accedit spiritus coadiuuans, timore non amore fiat, imò omnino nõ fiat, quòd lex sine dilectione adimpleri nequaquam possit. Quòd autem aculeus & virtus peccati ministratioq; mortis appellatur, quòd occidere, quòd peccatum augere, quòd iram operari, quòd omnes sub peccatum includere dicitur, sic intelligendum est: Non quòd hæc operetur lex diuina sua natura (nam eatenus differt à lege diabolica, quæ propriè lex peccati dicitur) sed tantum per occasionem, idque in hominibus lege diuina abutentibus, & eandem ad verum ac vltimũ finem, quem ipsa intendit, non accommodantibus, quemadmodum apertè Apostolus ait: Concupiscentiam nesciebam, nisi lex diceret: Non concupisces. Et paulo pòst: Occasione autem accepta, peccatum per mandatum operatum est in me omnem concupiscentiam. Et post pauca: Inuentum est mihi mandatum, quod erat ad vitam, hoc esse ad mortem: nam peccatum occa-

Roma. 8

Lex literæ.

Non sufficit scire literã legis.

Aug. de natu. & gra. cap. 40.

Lex factorũ seu operum quare dicatur.

Lex timoris.

Roma. 13

Quomodo lex operetur peccatũ & irã.

Roma. 7

ſione accepta, per mandatum ſeduxit me, & per illud occidit. Itaq; lex quidē ſancta & mandatum ſanctū & iuſtum & bonū. Sed peccatum vt appareat peccatū per bonum operatū eſt mihi mortem, vt fiat ſupra modū peccās peccatum per mandatū.

August. de ſpiritu & liter. ca. 4

Elegit Apoſtolus generale quoddam legis, ab omni peccato prohibentis, vt vna voce cuncta cōplexus legis infirmitatē indicaret, vtq; quàm non prodeſſet, ſed obeſſet magis lex nō rectè vtenti, doceret. Proinde ait: Non concupiſces. Neq; enim vllum peccatū, niſi cōcupiſcendo contra legē Dei cōmittitur. Eſt ergo ea lex, quæ hoc præcipit admodū laudabilis, optima etiam ac ſaluberrima, quam ſiquis impleuerit, nullum habebit omnino peccatū. Sed tamen niſi adiuuet ſpiritus ſanctus inſpirans pro cōcupiſcentia mala, concupiſcentiā (vt ita dicamus) bonā, hoc eſt, niſi ſpiritus charitatē diffundat in cordibus noſtris, lex ipſa quātumuis bona, prohibēdo auget deſideriū malum, ſicut aquæ impetus, oppoſito obice, fit vehementior, ſi in eam partē, qua obex poſitus eſt impetu influere non deſinat, euicta enim mole maiori cumulo præcipitatus violentus per prona prouoluitur. Neſcio enim quomodo hoc ipſum, quod cōcupiſcitur, fit iucūdius dū vetatur? Quod & poëta nō tacuit, cum ait: Nitimur in vetitū ſemper, cupimuſq; negata. Hoc ergo eſt, quod peccatū, vt (Apoſtolus ait) fallit per mandatum, quodq; per illud occidit, cū ſcilicet accedit peccato legis præuaricatio, & fit peccatū (quod ante legē, vel latebat, vel nō ita angebat) magis peccans peccatū, id eſt, grauius. Vnde alibi ait Apoſtolus: Lex ſubintrauit, vt abundaret delictū, vt ſcilicet eo modo cōuictus atq; cōfuſus miſer peccator, videret nō tantum doctorem ſibi eſſe neceſſariū, quo docente legē percipiat, verum etiam adiutorē Deum, à quo ſua itinera ſecundū legis præſcriptum dirigantur, vt confugiendo ad opem diuinæ miſericordiæ ſanetur: atq; ita fit, vt vbi abundauit delictū, ſuperabundet & gratia, non quidem peccantis merito, ſed ſubuenientis auxilio. Ex quo manifeſtè ſequitur (quod ſæpe etiam docuimus prius) Bene viuere donum eſſe diuinū, nō tantum, quia homini Deus dedit liberum arbitrium, (ſine quo nec male nec bene viuitur) nec ob id tantum, quia præceptum dedit, quo doceat quemadmodum ſit viuendum: ſed quia ipſe ſolus eſt, qui charitatem per ſpiritū ſanctum diffundit in cordibus eorum quos iuſtificat. Ergo qui lege ſecus vtuntur, id eſt,

Marginalia: Roma. 7 — 1. Timot. 1 — Auguſt. de ſpiritu & litera. — Ouidius. — Aug. ibidē ca. 6. & 7. — Roma. 7 — Peccatori vt reſipiſcat nō tātū doctor, ſed & adiutor Deꝰ neceſſarius. — Pſal. 118 — Bene viuere donum diuinum. — Aug. ibid. cap. 5 — Eccle. 15 — Roma. 5

est,qui literæ tantum inhærent,& qui suis proprijs viribus putant se legi satisfacere velle absque gratia & dono charitatis, ijs lex quæ erat ad vitam,per occasioné fit mortis ministratio, peccatum augens,iram efficiens & occidens,quæ admodum salubris ipsis fuisset, si in finem præcepti,id est, liberatorem (cuius gratiæ participatione mãdatum demum impletur)respexissent,& illius opem impetrassent. Ex quibus quoque perspicuum euadit,quatenus lex impossibilis factu dicatur. Ex se enim(quòd extra hominem sit)lex non iustificat,etsi liberum accedat arbitrium.nam quandiu latet veritatis via,liberũ arbitrium ex se non valet quicquam,nisi ad peccãdum. Quinetiam veritate iam per legem patefacta,lex ad bene agendum non sufficit.nisi enim quod agendum est,delectet etiam & ametur, non agitur,non suscipitur,non bene viuitur. Vt autem quod agendum est,diligatur,necesse est vt charitas dei diffundatur in cordibus nostris,non per liberum arbitrium(quod surgit ex nobis)sed per spiritum sanctũ,qui datus est nobis. Impossibilis ergo lex est,si tantum liberi arbitrij vires respicias,possibilis autem factu est per gratiam . Quamobrem audiendi non sunt,solo nomine Christiani,qui legem simpliciter factu impossibilem esse dicunt,atq; hinc & interdum etiam ex verbis Apostoli male detortis,suam malitiam excusare nituntur. Nam cum per Christum redempti,spiritum quoq; sanctum in baptismo (ritè saltem præbito & accepto) sint adepti,ipsisq; quantumuis peccatorum mole obrutis per eundem Christum (si tamen verè pœniteant)redditus pateat ad patrem,& spiritus emissi participationem, consequens est,vt contumeliam Christo inferant,si legem sibi simpliciter adimpletu impossibilem esse cauillentur. Certe,quandiu carnales esse pergunt, lex ipsis impossibilis factu est,quia lex spiritalis est,id est,exigit spiritum,requirit affectum,non fit solo opere externo: sed qui spiritalis est(quales facit spiritus gratiæ)is iam Dei similis factus,legem facile implet,nec erit sub illa,sed cum illa. Talis auté is est,qui nec capitur temporalibus bonis,nec terretur temporalibus malis.

Finis precepti Christ' ad salutem omni credenti.

August.de spiritu & liter.ca.2.

Rom.5.

Ioan.6.

Hiero.contra Pelagia.

August.

Lex spiritualis.

Rom.7.

Spiritualis non est sub lege, sed cum lege.

EX prædictis etiam facile videre est,cur lex dicatur pædagogus in Christum,nimirum quòd quemadmodum pædagogus per ferulam & disciplinã correctionis, pueros ad scientiæ perfectionem adducit, sic lex à malo coërcendo,

Lex pædagogus.

& nostram infirmitatem nobis demonstrando, nos ad Christum mittit. Item, sub pædagogo esse dicimur, quandiu sumus sub lege, id est, quandiu nos lex occulta censura damnat, quòd scilicet ex toto corde legem non faciamus, tādiu legi viuere, id est, sub dominatione & imperio legis esse dicimur. At postquàm legis vinculis amodo non constringimur, quia scilicet vltro & ex animo, idq; Dei amore, non quidem ex nobis, sed per gratiā legem implemus, quia tum non habet lex quod in nobis dānet, pulchra certe periphrasi, legi mori, & per legem spiritus vitæ à lege mortis liberari dicimur.

Galat. 4. Legi viuere qd sit. Legi mori à lege mortis liberari quid sit.

Lex noua euangeliū est. Nomīa legis nouæ. Euangelij vocabulū.

LEx noua quæ sit, satis ex ijs, quæ de lege veteri diximus, colligi potest. Lex noua, Euangeliū est, quæ & nouū testamētum, & lex spiritus, seu lex spiritus vitæ, ministratio spiritus vitæ & iustitiæ, lex perfectæ libertatis, lex gratiæ & circūcisio cordis appellatur. Euangelij vocabulum Apostoli vsurparunt pro læto nuntio seu annuntiatione aduentus ac beneficij Christi. Quid enim eo nuntio lætius, quo annuntiatur per fidem in Christum gratis peccata nobis condonari, solui inimicitiam inter Deum & hominem, donari nobis spiritum sanctum nos innouantem, denique vitam æternam? Habet autem Euangelium suam quoq; literam, id est, historiam & doctrinam, quæ in quatuor Euangelijs & Apostolicis literis continentur, sed eatenus (quod & superius nos dixisse meminimus) non sumitur differentia legis nouæ à lege veteri. nam multi sunt, qui & historiam & doctrinam Euangelicam legunt & audiunt, quibus tamen Euangeliū non est ministratio spiritus vitæ seu iustitiæ. Præterea, quod ad doctrinam attinet, noua lex, veteris legis tum explanatio, tum epitome est. Legem enim moralem (quæ vna est omnium temporum ac ætatum) non sustulit Euangelium, sed clariorem reddidit, apertius docens quid illa requirat, nimirum non solum opus externum, sed & animum & affectum. Vnde quod ad literam attinet, ita posit occidere litera Euangelij, sicut litera legis, si non progrediamur vltra ad euangelij gratiam, quæ auditu percipitur, fide apprehenditur, & charitate quæ per spiritum sanctum datur, in fidelium corda diffunditur. Hæc igitur gratia, corda fidelium per fidem & charitatem innouans, & viuens in nobis, proprie noua lex, nouum testamentum & euangelium est.

Euangelij summa. Euangelij litera. Matth. 7. Lucæ 6. Doctrina euāgelica veteris legis explanatio. Matth. 5. Euangelij gratia. Rom. 10. 5. Noua lex viuēs gratia in cordibus.

Nec

NEc alia ratione Paulus legem ab Euangelio discernit, cum Corinthios suos appellãs, ait: Quoniam estis epistola Christi ministrata per nos, scripta non atramẽto, sed spiritu Dei viui, non in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carnalibus. Hoc ergo solo differunt, quòd lex vetus extra hominem scripta est in tabulis lapideis, vt eum perterrefaciat: lex vero spiritus in ipso homine, vt eum interius iustificet. Quum in tabulis scribuntur opera charitatis, lex est operum, & litera occidens præuaricatorem: quum autem ipsa charitas diffunditur in corda credentium, lex est fidei & spiritus, viuificans dilectorem: quæ hoc intus scripta facit diligi, quod foris scripta lex faciebat timeri. Hæc discretio legis nouæ & veteris per Hieremiam prophetam pulcherrimo & præclarissimo testimonio (quod & superius, iustificationis materiam pertractantes, attulimus ac explicauimus) planè asseritur. Id quod hic repetere vanum non putamus, quòd ad ea quæ in Decalogum adferemus, plurimum lucis sit allaturum. Ecce (inquit) dies venient, dicit Dominus, & consummabo super domum Israël testamentum nouum, non secundum testamẽtum, quod feci patribus eorum in die qua apprehendi manum eorum, vt educerem eos de terra Aegypti, quia ipsi non perseuerauerunt in testamento meo, & ego neglexi eos, dicit Dominus: quia hoc testamentum est quod ordinabo domui Israël. Post illos dies, dicit Dominus, dabo leges meas in cor illorũ, & in mente eorum scribam eas, & ero eis in Deum, & ipsi erunt mihi in populum, & non docebit vnusquisque ciuem suum, & vnusquisq; fratrem suum, dicens, Cognosce Dominũ: quia omnes cognoscent me, à minore vsq; ad maiorem eorum, quia propitius ero iniquitati eorum, & peccata eorum non memorabor vltra. Diligenter intuenda est prophetia, quæ veteris & noui testamenti differentiam explicatissimè tradit, in cuius verba respiciens Apostolus, dixit: Non quia idonei sumus cogitare aliquid à nobis, quasi ex nobisipsis, sed sufficientia nostra ex Deo est, qui & idoneos nos fecit ministros noui testamenti, non literæ, sed spiritus. litera enim occidit, spiritus autem viuificat. Quid enim apertius ad discernendum vetus à nouo dicere potuit Propheta, quàm, Cõsummabo super domũ Israël, & Iuda, testamentum nouum? quasi sic dicat, Non sic condam nouam legem, vt sim legem quam antè tuli, abrogaturus, cum

[Margin notes: Quo differat lex vetus ab euãgelio. — 2.Cor.3. — August. de spiritu & lite. ca. 17. — Hier. 31. — 2.Cor.1. — August. de spiritu & litera.]

lex mea semper fuerit,& perpetuo futura sit eadem,sed cōsum mabo(id est implebo)testamentum nouū.Quod ideo nouum voco,quia consummatum & impletum. Lex enim, quam patribus dedi, meritò vetus nuncupatur, quòd ex die qua ducti sunt ex Aegypto,lata quidem,sed non impleta sit. Hoc enim est quod subditur,quia ipsi non perseuerauerunt in testamento meo,non quidem ipsius legis vitio,quæ bona est,sed vitio suo,qui per legem suæ infirmitatis admoniti gratiam futuri mediatoris non apprehenderunt. Consummabo ergo testamentum nouum, ideo scilicet nouum,quia dabo leges meas in cor illorum, id est,spiritum innouantem mentes,quo demum idonei ac habiles efficimur ad perficiendam legem. Lex itaq; Dei quæ diu scripta erat in tabulis lapideis,quæ diu terruit,nec tamen impleta fuit,ea tum,cum digito Dei(id est,spiritu sancto)scribitur in corde nostro,vere noua lex efficitur, quia tunc primum fieri incipit.quod enim recens fit, nouum est.Subijcit autem propheta, Et nō docebit vnusquisq; ciuem suum,& vnusquisq; fratrē suum,dicens:Cognosce dominum, non quòd nō sit opus Euangeliū prædicare. Quomodo enim credēt in eum quem non audierūt? quomodo credēt sine prædicante? sed quòd in voce prædicationis exterioris Euangelium nullius sit efficaciæ,nisi spiritus quē dominus per Euangelij fidē impartitur,intus doceat.nam vt Apostolus ait: Ego quidem plantaui,Apollo rigauit,deus autem incrementū dedit. Et alibi scriptum est: Et erūt omnes Theodidacti, id est à deo docti. Lex verò vetus data est,vt infirmitatem ostenderet, vt gratia quæreretur.Gratia data est,vt infirmitatē adiuuaret, & lex impleretur. Quod enim impossibile erat legi per carnem,id est,cùm obsistēte carnali cōcupiscentia lex non impleretur,& eatenus in nobis esset imbecillis & infirma,misit deus filium suū in similitudinē carnis peccati,& de peccato dānauit peccatū in carne,vt iustitia legis impleretur in nobis,qui non secundū carnē ambulamus,sed secundū spiritū. Cōclusit itaq; scriptura omnia sub peccato,nō simpliciter,sed in eum vsum, vt promissio ex fide Iesu Christi daretur credentibus. Ex hac enim promissione,hoc est,ex dei beneficio ipsa lex impletur, sine qua promissione præuaricatores facit. nam postquā territi per legem cōfugimus ad mediatorē,& credimus Christum, qui peccatum nō fecit,pro nobis in mortem traditum,sustulisse

Lex Mosi cur dicta vetus.

Lex ī corde.

Op⁹ est in ecclīa verbi ministerio.

Rom.10.

1.Cor.1.

Augu.ibidem.

Cur lex data.

Cur gratia Euāgelij.

Rom.8.

Gal.3.

Rom.3.

1.Pet.2.

liſſe peccata mundi,& in ipſius ſanguine & meritis nos iuſtificari, ſtatim in ea fide (quæ tamen ſine charitate veraciter non contingit) incipimus cõdelectari legi Dei ſecundum interiorem hominem, quæ delectatio non literæ, ſed ſpiritus donum eſt. Et licet alia lex in membris adhuc repugnet legi mentis, tamen hæc lex ſpiritus vbi ſemel dominari cœperit, concupiſcentiam in dies magis ac magis mortificat, donec in nouitate ſpiritus (quæ de die in diem in interiori, hoc eſt, ſpirituali homine augetur) tota vetuſtas mutata pertranſeat, liberante nos de corpore mortis huius gratia Dei per Ieſum Chriſtum dominum noſtrum. Roma.7 Ibidem.

ATque hæc contemplanti liquet, nouum teſtamentum ſeu Euangelium à veteri teſtamento ſeu lege hinc propriè non diſtingui, quòd Vetus ſit, teſtamentum illud quod in libris Moyſi & prophetarum: Nouum verò quod in quatuor Euangelijs & literis Apoſtolicis continetur. Nam in libris veteris teſtamenti, non tantum lex, ſed & Euangelium reperitur in promiſsionibus, de venturo Chriſto & futura in Chriſto gratia factis, quæ frequentiſsimæ ſunt in prophetis. Quo fit, vt Euangelium non tantum in noui, ſed & in veteris teſtamenti libris, & viciſsim lex non tantum in legalibus, ſed & euangelicis ſcripturis reperiatur. Eſtq; vnum & idem Euangelium, in quo omnes ſancti & pij ab initio mundi ſunt ſaluati. habuerunt enim patres eundem ſpiritum fidei nobiſcum, per quem ſunt ſeruati, quemadmodum Apoſtolus ait: Habentes autem eundem ſpiritum fidei, ſicut & illi ſecundum quod ſcriptum eſt, Credidi, propter quod loquutus ſum: & nos credimus, propter quod & loquimur, quod & Chriſtus teſtatur, cum ait: Abraham pater veſter concupiuit videre diem meum: vidit, & gauiſus eſt. Sed hoc intereſt, quòd gratia, quæ in veteri teſtamento velata latitabat, in Chriſti Euangelio reuelata eſt, quemadmodum Apoſtolus ait: Nunc autem ſine lege iuſtitia Dei manifeſtata eſt, teſtificata per legẽ & prophetas. Quòd ſi manifeſtata, ergo erat prius, licet tecta. Rurſus, ſi teſtificata per legem & prophetas, ergo lex & prophetæ euangelium obumbratum continent.

Nõ libris, ſed efficacia adimpletionis, lex noua à veteri diſtinguitur.

Aug. epiſ. 95. de Pelagio ad Innocẽtiũ. 2. Corin. 4

Ioan. 8 Auguſtin. ibidem. Roma. 3

QVare vt beneficiũ ſeu gratia Chriſti cognoſcatur, Lex ab euangelio reipſa potius quàm ſcriptura diſtinguenda eſt. Lex oſtendens infirmitatem prouocabat ad gratiam, Auguſtin. ibidem.

Iudæorum cæcitas. gratiam. Neq; gratia futuri Christi,ad quam à lege confugeretur, in legis litera omnino præterita erat, sed typis obumbrata:idcirco pauci ad eam tunc latentem confugiebant,non quærentes in lege promissiones Dei,in quibus gratia cõsistebat,sed inhærentes literæ legis,se per legem iustificari,& ad iustificationem sibi sufficere liberum arbitriũ arbitrabantur,iustitiam sibi ex natura humana,non ex donata gratia asscribẽtes,sicut de ipsis dictum est: Ignorantes Dei iustitiam,& suam volentes constituere,legi Dei non sunt subiecti. Sed reuelato euangelio per Christũ, cum ille iussisset doceri pœnitentiam & remissionem peccatorum in nomine ipsius,gratia saluatoris per totum orbem illuxit, & non tantum verbo prædicata, sed & in cordibus fidelium digito Dei inscripta est. Datus est ergo patribus ante Christi aduentum(exceptis paucis, ijs scilicet qui spiritu illustrati in promissiones respiciebant)spiritus timoris.Nobis autem datus est per reuelationem euangelij,& per Christum iam exhibitum,& pro nobis passum, spiritus amoris.In summa,breuis est differentia legis & euangelij,duobus nimirũ verbis cõprehensa, quæ sunt,amor & timor. Non quòd charitas nõ fuerit ad legis adimpletionẽ in lege requisita, imò in ea cõsistit omnis lex, sed nõ præstabatur ab illis,qui tantũ in legẽ respiciebant,& proinde Israël in terroribus legẽ accepit, nimirũ spiritũ seruitutis in timore. Nos vero spiritũ libertatis in gaudio cordis & animi,data scilicet per spiritum sanctũ in cordib.nostris arra gratiæ,qua certificamur nos esse filios dei & cohæredes Christi,in qua clamamus, Abba pater.

Ad iustificationẽ vires liberi arbitrij nõ sufficiunt. Rom.9.10 Lucæ 24. Iudæis datus spirit⁹ timoris. Nobis, amoris. Amor. Timor. Rom.13.8 Malach.4 Per arram gratiæ certificamur nos esse filios Dei.

EX præcedentibus etiã satis liquet,quod sit discrimẽ legis naturæ & euangelij. Hoc quidem conuenit legi naturæ cum euangelio,quòd ambo in corde scripta dicuntur. Sed interim euangelium longe aliud est,quàm lex naturæ,seu etiam legis naturæ explicatio. Lex enim naturæ, est illa notitia naturalis,quæ animis nostris indita ac concreata est,gentibus etiam & sapientibus huius seculi non incognita: sed euangelium nõ est notitia naturaliter nobis indita,nec huius mundi,aut huius mundi principũ sapientia,sed mysterium absconditum à seculis,reuelatum autem & euulgatum per Christum, sicut scriptũ est: Deum nemo vidit vnquam, vnigenitus filius qui est in sinu patris, ipse enarrauit nobis. Per Euangelium enim annuntiatur & exponitur nobis bona Dei volũtas, qua illi

Quo differãt lex naturæ & Euangeliũ. Roma.1 Lex naturæ. Roma.2 1. Corin.2 Ioan.1 Euangelij misteriũ.

illi visum est nos perditos per filium suũ redimere, gratis per fidem iustificare, ac simul Spiritum sanctum cordibus nostris infundere, qui & certo persuadeat nos esse filios Dei, & in nobis Dei voluntaté, hoc est, fructus spiritus operetur. Ostendit quidem ratio, cui lex naturæ indita est quædam, quæ sunt voluntati Dei cõsentanea. Sed non ostendit, an & quomodo peccatis nostris ignoscat Deus, an nobis propitius, & quemadmodum erga nos affectus sit. Et cum omnes naturæ corruptionem sentiamus, ac experiamur etiam nos à perfectione boni (quod vel ipsa ratio nedũ Dei spiritus suggerit) longe abesse, constat hanc legem nullas omnino vires præbere perficiendi boni. Quod & poëta Comicus nõ tacuit: Video (inquit) meliora proboq́;, (nimirum per lumen naturæ) ac deteriora sequor. Verum Euangelij gratia corda nostra de remissione peccatorum per Christum, deq́; summa Dei erga nos dilectione, benignitate & clementia certificat, ac insuper emundat ac innouat, vt iam non deteriora, sed meliora sponte ac voluntariè sequamur. Et vt quandam adhuc imperfectionem in nobis sentiamus (qua fit, vt nemo in hac vita legi Dei perfectè satisfaciat) hinc tamẽ nos (quasi scilicet ob id maledicto legis obnoxij, proïndeq; Deo inuisissimus) conturbari non oportere docet, nimirum ostendens, quo pacto in Christo manentes, legem etsi non perfecte (quod ad nostram obedientiam attinet) imputatiuè tamen impleamus, hoc est, à Christo cui per fidem insiti sumus, mutuata iustitia legis maledictũ euadamus. Quæ omnia lex naturę, tanto euangelio inferior, nõ docet. Quamobrem Paulus Euangelium virtutem seu potentiam Dei appellat ad salutẽ omni credenti, quòd scilicet per Euãgelij gratiam cordibus nostris insitam, salutem ac certissimam æternæ vitæ spem consequamur. In summa, euangelium, & legem naturæ & scriptam multis rationibus antecellit, quamuis interim eadem, quæ lex naturalis & moralis præcipiat ac doceat, quin potius ad perfectionem adducat, atque adeò quod illæ faciendum suadent, hoc Euangelium faciat & adimpleat.

[Margin: Coloss. 1 | Ro. 3. & 5. | Ephe. 2 | Roma. 8 | Galat. 5 | Lex naturæ non satis docet nos de dei erga nos misericordia. | Augustin. | Lumẽ naturæ non præbet vires perficiẽdi boni. | Gratia euãgelij corda nostra trãquillat ac innouat | Ioan. 2 | Euangelij gratia, quatenus liberet ab imperio legis moralis. | Imperfectionẽ nostram supplet gratia per Christum. | Ephe. 3 | Roma. 8 | Galat. 3 | Roma. 1 | Euangeliũ legẽ naturæ & scriptam consummat.]

VNde etiam consequens est, non leuiter eos desipere, qui legem spiritus, ob id spiritalem vocari putant, perinde atque officio corporali non sit opus, & quasi iustitia nostra tantum in corde & in quadam præsumptione fidei consistat, non solicita interim quid operum agamus, imò euange-

[Margin: Cur Euangeliũ dicatur lex spiritus.]

lica

Euangelica lex operosa. Roma. 5

lica lex quammaximè operosa est. Nam quum propterea spiritalis appelletur, quòd requirat in primis spiritum, quin propriè sit viua illa charitas diffusa in cordibus nostris, sequitur, quòd otiosa esse nõ possit, quæ cordibus nostris inscripta planè viuit. Spiritus enim propterea datur, vt mente viuificati, legem adimplere possimus, atq; adeò pro modulo nostro adimpleamus. Vnde qui Euangelium profitentur, hos maximè oportet esse factores verbi, & non auditores tantum: alioqui frustrà gloriãtur de lege spiritus, in quibus nullus est spiritus bonorum operum effector. Siquidem vt Apostolus testatur, Qui dicit se nosse Deum, & mandata eius non custodit, mendax est. Et iterũ: Filioli, nemo vos seducat. qui facit iustitiam, iustus est: qui facit peccatum, ex diabolo est. Et paulò post: Filioli mei, non diligamus verbo, neq; lingua, sed opere & veritate. In hoc cognoscimus, quoniam ex veritate sumus. Et post pauca: Et hoc est mandatum eius, vt credamus in nomine filij eius Iesu Christi, & diligamus alterutrum, sicut dedit mandatum nobis. Et qui seruat mandata eius, in illo manet, & ipse in eo, & in hoc scimus, quia manet in nobis ex spiritu quem dedit nobis. Ecce vides Euangelium duo complecti. In primis annuntiationem gratiæ & remissionis peccatorum: deinde viuam charitatem, indiuiduam veræ fidei comitem, ac mandatorum Dei effectricem, quam qui nondum in se experiuntur, hi se Euangelicos esse desinant gloriari: necdum enim in eis lætum illud angelorum nuntium Christo recens nato allatum, adimpletur: Nempe, Et in terra pax, & in hominibus bona voluntas. Sed de hoc alibi latius.

Euangelij ꝓfessores debẽt esse verbi factores. 1. Ioan. 2. & 3.

Euangeliũ duo complectitur.

Lucæ 2.

His, de legis natura, distinctione, vsu, ac potestate prælibatis, ad expositionem Decalogi (hoc est, decem verborum) quæ duabus lapideis tabulis inscripta, Deus populo suo promulganda Mosi tradidit, veniendum nobis est. Hæc Decalogi lex, etsi olim peculiariter populo Israëlitico data sit propter transgressionem vitandam, donec veniret semen, cui promiserat, ordinata per angelos in manu mediatoris; hoc est, Moysi, qui erat inter Deum & populum, veluti quidam medius sequester. Iam tamen ad omnes gentes ex æquo pertinere putandus est, quòd (vt suprà diximus) explicatio quędam sit legis naturæ, vitio primorum parentum, in hominum mentibus obscuratæ. Et vt post Christi aduentum leges iudiciales ac cere

Decalog⁹ ꝑtinet ad omnes gẽtes. Galat. 3 Moses mediator.

ac ceremoniales partim abolitæ sint, partim immutatæ, & ad Euangelicam pietatem accõmodatæ, ab hoc tamen Decalogo qui moralem legem compendio complectitur, non aliter liberat Euangeliũ, nisi quòd aucta in nobis charitate, ea sponte facimus & lubentes, quæ Iudæorum populus faciebat metu pœnæ, vt eatenus qui spiritu ambulamus, à legis imperio & terrore per Christum liberati simus, quatenus scilicet lex nolentem cogit, non quatenus facienda est: alioqui diabolica, non Christiana libertas est, qua mœchari, furari, aut peierare licet. Non enim eo Christus venit in mundum, vt nobis à se redemptis permitteret impune peccare, sed ne omnino peccemus, renati in eum, qui non nouit peccatum, & qui pro peccatis nostris mortuus est, & resurrexit propter iustificationem nostram. Sunt nonnulli, qui decem præcepta in Decalogum contracta, rudi ac intractabili populo Israëlitico tradita esse putant, tanquam prima rudiméta pietatis, potissimum ob id, ne in omnia passim facinora prolaberetur, vtq; ab his elementis ad alia præcepta, quæ consummatoria videntur, proficeret, donec veniret ad perfectionem euangelicam: proindeq; dominum dixisse: Si vis ad vitam ingredi, serua mandata: quasi dominus hisce verbis indicare voluerit, Decalogũ limen esse & ingressum ad pietatem, nõ auté consummatã pietatem cõtinere: putantq; eos, qui in hoc laborant, vt vniuersa præcepta siue iubentia siue vetantia, ad hæc decem redigant, sedulam verius diligentiam quàm seriam adhibere. Qui etiam duo illa postrema, quæ non tantum malum facinus, sed & malam prohibent concupiscentiam, sic intelligunt, vt concupiscentia eo loco non tam qualemcunq; vxoris aut rei alienæ cupiditaté, quàm conatum maleficij significare videatur, quemadmodum dicimur insidijs appetere aliquem, non quòd illum læserimus, sed quòd structis insidijs conati sumus eum lædere. Sed nobis magis aliorum sententia placet, qui asserunt, Decalogũ consummatam complecti iustitiam, hoc est, iustitiã requirentem, non tantum externam, sed & spiritualé, veram & perfectã obedientiam erga Deum: quodq; in Decalogum tanquam in aptissimam methodũ, quicquid est legum naturæ, & moraliũ præceptorum (vbicunq; tandé eæ, siue in prophetis, siue in Euãgelicis ac Apostolicis literis extent) referri ac includi possint. Certè fons omniũ præceptorũ est primum illud, hoc est, omnium maxi

Euangelij gratia, quatenus liberet ab imperio legis moralis.

Diabolica libertas, qua licet facere qd-uis.

1. Petr. 2
Roma. 4.

Quorundã sententia excutitur.

Matth. 19

Verbũ cõcupiscẽtię.

Decalog⁹ complectitur cõsummatam iustitiam.

Deut. 6 / Matth. 22 / Marci. 12 / Lucæ 10.

maximum, Diliges dominum deum tuũ ex toto corde tuo, ex tota anima tua, ex tota mẽte tua, & ex tota virtute tua. Deinde, Diliges proximum tuum ſicut teipſum. Qui ſanè ſermo ipſiſsimam medullam ac genuinum ſenſum omnium præceptorum complectitur, quem qui nõ præſtat, etſi verbis legis ſatiſfacere videatur, legem tamen non obſeruat, veluti ſi quis inimicum non occidat, non quòd illi minus male velit, ſed quòd minas legis metuat, is apud Deum homicida eſt, vel ipſo Moſe teſte, qui iubet Deum ex toto corde diligi, & proximum ſicut ſeipſum. Ad hæc Moſes, vt doceret Deum per decalogũ non ſolũ externa opera vel cultus requirere, ſed & internos cordis affectus, ſtatim poſt promulgatam legem ad populum, ſic ait: Ponite hæc verba mea in cordibus & animis veſtris. Rurſus Apoſtolo teſte, quòd lex dicit, Non concupiſces, non in eam ſententiam accipiendum eſt, vt cauere tantum debeamus, ne affectus noſter in conatum ſe protendat, ſed vt planè ab omni malo affectu intrinſecus temperemus. Nec dubium eſt, legem propterea ſpiritualem dici, quòd ſpirituales motus requirat. Et Chriſtus ſic vbiq; legem interpretatur, & Phariſæos verba quidem legis ſectantes, & opera, quamuis in ſpeciem eximia ædentes, propter internos tamen affectus malos, irritum feciſſe mandatum Dei pronuntiat, ac ſepulchra foris dealbata appellat.

Homicida apud Deũ, animũ occidendi habẽs, niſi vetaret lex. / Deut. 6 / Matth. 5 / Roma. 7 / Roma. 7 / Matt. 5. 15. & 23.

CAeterum, quum omnino referat, vt in omni doctrina res latè ac ſparſim traditæ in ſummas quaſdam ac methodos contrahantur, vt ordine quodam rerum capita ac fontes videri ac complecti poſsint, quod diuino certe beneficio factum videmus in doctrina Chriſtiana, vbi quicquid ad finem pertinet, diuinis voluminibus latè traditum, contractum videmus in ſymbolum Apoſtolicum: rurſus, quicquid à Deo recte peti poteſt, aut vnquam à pijs hominibus petitum eſt, videmus in oratione dominica compẽdio comprehenſum eſſe. Sic nobis placet, vt & quicquid ad mores pertinet, in Decalogum, veluti in ἐπίτομην quandam, non humana, ſed diuina ſapientia compoſitã contrahatur, qua ne poteſt quidem vlla aptior excogitari. Iureconſulti atque alij viri præſtantes, acutè viderunt, ius etiam illud, quod ciuile appellamus, non humana proditum ſapientia, ſed magis inuentum ac munus eſſe Deorum, quod ſcilicet à iure naturali, omnibus indito initium

Methodi doctrinæ chriſtianę. / Symbolũ. / Oratio dominica. / Decalog⁹. / Martianus in l. nã & Demoſt. ff. de legib⁹. / Vlpianus in l. Ius ciuile. ff. de iuſti. & iure.

initium sumat, ab eo nunquam in totum recedens. Iam illi vt quicquid iure imperatur, summatim comprehenderent (non dubium, quin naturale iudicium sequuti) tria iuris præcepta fecerunt, quæ sunt, honestè viuere, alterum non lædere, ius suum vnicuique tribuere, quæ rursus in plurimos titulos distribuunt: in quibus de his quæ Deo, quæ parentibus, quæ liberis, quæ patriæ debeamus: item, de propulsandis iniurijs, de vitæ honestate, veluti de coniugiorũ iure ac ritibus, de rerum ac dominorũ proprietate ac distinctione, de contractibus, successionibus, de iudicijs publicis ac priuatis præcipiũt, sed ita, vt de externa quadam ac ciuili iustitia hominem instruant, de corrigendis affectibus nihil soliciti, quòd veræ religionis, hoc est, iuris Deo debiti, vnde omne reliquum ius fluit, ignari & expertes fuerint. Verum Decalogus à summo legislatore Mosi exhibitus, quicquid est iuris naturalis ac moralis, aptissimo ac pulcherrimo ordine, compendio quodam tradit, atq; etiam explicat, eadem illa tria nos edocens, nempe ius suum vnicuiq; tribuere, alterum non lædere, & quod ad nos attinet, honestè viuere, at longe perfectius quàm vlla lex ciuilis, quòd præcipiat non tantum de externa iustitia, quamuis & de hac, sed magis de interna, quæ in animi munditie cõsistit, quæ sola coram Deo valet, & sola recte iustitia nuncupatur. Vide verò quàm pulchrè Decalogus ad naturæ leges respondeat. Lex naturæ iubet Deum agnoscere & glorificare, quemadmodum Paulus Rom.j. testatur, religionem colendam ac ceremonias conseruandas iudicat. Deinde docet parẽtibus ac alijs, qui parentum loco sunt, & nobis imperãt obediẽdum esse, quòd aliter humana societas retineri non possit: iniurias ac priuatas vindictas detestatur, abhorret vagos cõcubitus, verecundiã & castitatem amplectitur. Ad hæc, tametsi quod ad ipsarũ rerũ naturam attinet, iudicet omnia esse communia, tamen secundũ eam naturam hominis, qualis nunc est (nimirum prauis cupiditatibus corrupta) intelligit necessariam esse ad cõseruandam humani generis societatem, rerum diuisionem, quæ tamen rerum communionem in totum non abolet, sed magis sancit ac cõfirmat, quòd natura quoque doceat, quo pacto per honestos contractus, res omnes inter nos communes fiant: idq; decẽti quadam æqualitate. Nam quæ tandem ea foret rerum cõmunio, si qui cæteris potentiores sunt cupiditate æstuantes, quantũ possent

Iustinia. instit. de iusti. & iur. §. iuris præcepta.

Decalog⁹ omne ius ciuile longe supat.

Collatio decalogi ad leges naturæ.

Roma. 1

Leges naturæ.

Iure naturæ quatenus omnia communia sunt.

Rerũ diuisio, rerum

rerum, vi occuparent, reliquis à communi rerum vſu depulſis? Denique, quid magis ſecundum naturam eſt, quàm veritas in pactis, teſtimonijs, ac iudicijs? Iam ſi Decalogum inſpicias, videbis hanc totã naturæ legem, haud abſq; deceti ordine in eo comprehendi, vt in primis id nos facere iubeat, quod natura Deo tribuendum intelligit: deinde, quod parentibus ac magiſtratibus exhibendum eſſe iudicat. Denique, quod de iniuriarum prohibitione, cõiugijs, dominiorũ diſtinctione, ac pactorum & teſtimoniorũ fide conſeruandis ſentit. Ex hac itaq; lege naturæ in Decalogo expoſita, omnes leges ciuiles ortas eſſe, dubium non eſt, quas conſtat tanto meliores eſſe, quo minus ab illo naturali iudicio diſcedunt. Sed ad Decalogum.

Decalogi ſeries.

Omnis lex ciuilis ex lege naturæ, in decalogo explicata ortũ ſumpſit.

PRincipio Decalogus ob id ab ipſo Deo tradi debuit, vt verè ſciremus, quænam opera Deo placerent. Gentes varios cultus commentæ ſunt: varia item operum genera ſibi finxerunt, in quibus ſibi placebant: ſed ignorantes Dei iuſtitiam, & ſuam volentes cõſtituere, iuſtitiæ Dei ſubiecti non fuerunt, euaneſcentes in cogitationibus ſuis, & volentes ſapientes videri, ſtulti facti ſunt. Quibus Iſraëlitæ longè feliciores fuerunt, quòd per Decalogum edocti fuerunt de cultu & operibus, quæ ſcirent Deo placere, vt vel hinc copioſam haberent gloriandi materiam. Qui annuntiat (inquit Pſaltes) verbum ſuum Iacob, iuſtitias & iudicia ſua Iſraël. Non fecit taliter omni nationi, & iudicia ſua non manifeſtauit eis. Et Paulus teſtatur Iudæis, hoc nomine iure gloriari licuiſſe, quòd credita fuerint illis eloquia Dei, quæ gloriandi materia poſtea Iudæis carnalibus adempta, in nos ſpirituales Abrahæ filios (qui legis ſpiritualis, ſpirituales ſectatores ſumus) tranſlata eſt. Ex hoc autem capimus hunc fructum, vt nõ ſit neceſſe nos eſſe ſolicitos, quibuſnã operibus Deo placere poſſimus. Nam Decalogus ipſe ea præſcribit, quæ certò ſcimus Deo placere, nimirum ab eo præcepta, laudata, celebrata, & ingenti benedictionis mercede facientibus ea cumulata.

Cur decalog⁹ à Deo traditus. Roma. 10 Roma. 1 1. Cor. 1 Auguſt. de ſpiritu & litera. Pſal. 147 Roma. 3 Gloria Iſrael in nos translata.

DEinde Deus Decalogum duabus tabulis lapideis, quas ſuo opere fecerat, digito ſuo inſcripſit, ac in monte, quem populus etiam attingere prohibebatur, Moſi tradidit, vbi ignis terribilis, fumus, incendium, fulgura ac tonitrua viſebantur, idq; ob hanc cauſam, vt indicaret legis onus & grauitatem in lapideis Iſraëlitarum cordibus, quæ etſi ſua virtu

Aliter atque aliter lex vetus & lex euãgelica prodita. Legis grauitas.

virtute absq; adiutrice gratia non iustificaret, terreret tamen animos ac conscientias, incitaretq; ad quærendum adimplendæ legis auxilium à Deo. Nec aliã ob causam Moses hasce tabulas de cœlo portans, fregisse videtur, quàm vt ostenderet, legem esse, quæ corda scinderet ac frangeret. Diuersa sanè ratione prodita est, ipso sancto die Pentecostes lex Euangelica. Tantum hoc conuenit, quòd vtrobiq; loci sublimitas & ignis fuerit: sed illic nihil aliud erat, quàm mons Sinai crassus & terrenus, quem populus discors & obmurmurans attingere prohibebatur, à præcepto Sina dictus, quòd Decalogus in hoc daretur, vt præceptis coërceret rebellem populum. Hic mons Sion, qui speculum sonat, vnde despiciuntur omnia terrena, vnde per fidem velut è propinquo prospectantur cœlestia. Et in ipso monte domus est, in qua etiam conclaue, vbi Apostoli quieti vnanimesq; deprecantur, expectantes cœleste donum à Christo promissum. Illic ignis, fulgura, & tonitrua, & cætera omnia terribilia, vt intelligas legis vim in terrendo sitã esse, vti Paulus inquit: Lex iram operatur. Hic spiritus vehemẽs, sed alacritatem adferens, non terrorem, & ignis, qui non exurat corpora, sed mentem cæcam illuminet, voluntatemq; torpentem accendat, vt iam non terrore, veluti coacta, legi collum submittat, sed amore incitata ac dilatata in via mandatorum Dei currat, eorum quæ retro sunt obliuiscens, & in anteriora se extendens. Vides quàm pulchrè hisce externis signis, legis & Euangelij discrimen adumbratum, delineatumque sit.

Cur Moses fregerit tabulas priores.

Exodi 20.

Sina mons vnde dictus.

Mõs Syõ.

Acto. 1. 2.

Roma. 4

Psal. 118

Philip. 2

SVnt autem duæ tabulæ Decalogi, quarum prima complectitur ea, quæ Deo debemus, & quibus propriè cum Deo agimus, hoc est, verum Dei cultum, tam internũ quàm externum. Secunda docet, quales esse debeamus erga proximũ. Quanquam hoc sciendum ac retinendum est, secundam tabulam è priore manare, sic vt opera secundæ tabulæ sine prioris operibus verè fieri nequaquam posint. Nam tum demum proximus rectè diligitur, si non propriæ vtilitatis aut alterius cuiuscunq; rei cõtemplatione, sed tantum propter Deum diligatur, hoc est, propterea quia Deus, cui credimus & toto corde adhæremus, præcepit ac voluit, vt proximum tanquam fratrem ac viscera nostra complectamur. Origenes, quem Hieronymus sequitur, primæ tabulæ quatuor præcepta tribuit, ex primo duo faciens, in quorum primo spiritalem, in altero

Duæ tabulæ Decalogi.

Quomodo proximus diligẽdus.

Origenes, Hierony.

crassam illam & externã idololatriam prohiberi dicit, vt primum sit, Non habebis deos alienos coram me. Alterum, Non facies tibi sculptile. In secundam tabulam sex retulit, duo vltima præcepta, de non cõcupiscendo vxorem & res proximi cõnectens. At Augustinus, & ferè quotquot Augustinum sequuti sunt, primæ tabulæ tria præcepta, secundæ septẽ tribuerunt: qui primum mandatum de vitanda idololatria siue spirituali, siue corporali, vnũ faciunt. Postrema verò præcepta, quæ sunt de non concupiscendo vel vxorem vel res proximi, in duo secant, quorum sententiam ecclesiæ magis placuisse constat, vel ob id quòd magis ad mysterium sanctæ Trinitatis respiciat, vt primum mandatum ad patrem referatur, secundum ad filium (qui propriè nomen & verbum Dei, nõ creatura est) tertium ad spiritum sanctum, quo in nobis operante, sabbatizamus, & ab omnibus seruilibus, hoc est, nostris operibus, quæ caro sine spiritu gignit, quiescimus, ac nos continemus. Orditur autem Deus Decalogum, hoc procemio præmisso:

Augu. lib. 2. q. super Exodum.

Augu. ibidem.

Ego sum Dominus Deus tuus, qui eduxi te de terra Aegypti, & de domo seruitutis.

HOc procemio, seu (si malis) primi præcepti exordio, Deus formam sui cognoscendi præscribit, ac pleraque insinuat, quæ ad ferendæ legis reuerentiam & obseruationem plurimum faciunt. In primis quum maiestatem, tum bonitatem suam proponit, quæ in legislatore coniuncta esse oportet, vt maiestas legibus authoritatẽ, bonitas amorem faciendæ legis apud subiectos conciliet, qui tum facile obtemperant, quũ persuasum habent, leges in suum cõmodum & commune bonum latas esse, quamuis interim hoc procemio Deus in primis fidem in nobis formet seu excitet. Dominum ergo & Deum se nuncupat, vt priori nomine maiestatem suam insinuet, altero bonitatem suam proponat, idq; non sine emphasi pronominis, Ego, inquit, & nõ alius. Ego, inquam, solus sum Dominus, hoc est, non vt cæteri, qui vulgari more domini dicuntur, sed verè sum Dominus, à quo sunt omnia, per quem omnia, in quo omnia, cuius est orbis terræ & plenitudo eius, quem omnia obseruant, timent ac venerantur, omniscius & omnipotens, ac faciẽs omnia secũdum beneplacitum volun-

Modus cognoscendi Deũ præscribitur.
Maiestas, Bonitas.
Dominus Deus.
Ego.
Roma. 11
Psal. 23

tatis meæ. Ego, inquam, sum solus rex regum & dominus dominantium, & non est alius præter me. In cuius manu est mors & vita, salus & interitus. Huc respicit nomen illud apud Hebræos ineffabile, Tetragrammaton, quod quatuor literis scribitur, quæ sonari non possint. Deductum tamen nomen ab essendo, seu à quo nomen, esse, deriuatur. Et profectò non est alia vox, quæ propius accedat ad exprimendam naturam diuinam. Nam solus Deus verè est, qui incommutabiliter est sine tempore, qui est ipsum esse, & à quo venit omnibus rebus conditis, vt sint aliquo modo. Sic Exodi iij. legimus: Ego sum, qui sum. &, Qui est, misit me ad vos. Ex quo id nobis discendũ est, hoc primum esse in cognitione Dei, vt sciamus siue cognoscamus eum esse, qui natura est, qui ipse est, & à nullo accipit vt sit, atq; perpetuò est. Vnde liquidò colligimus, omnia quæcunque videmus & non videmus, non à se, sed à Deo esse & cõstare, qui omnibus esse tribuit, atque ita tribuit, vt nulla ratione esse, nulloq; momento consistere possint, nisi Deus seruaret, sustineret, ac regeret. Quis (inquit Esaias) mensus est pugillo aquas, & cœlos palmo ponderauit? Quis appendit tribus digitis molem terræ? atq; hæc contemplantibus satis perspicuum euadit, quid sibi velint hæc verba, Ego sum dominus, quæ piè intellecta, iustum Dei timorem ac metum nobis ingenerant, quem nos mortales seruos atq; adeò misellas creaturas erga æternum dominum, omnipotentissimumq́; creatorem ac seruatorem omnium rerum habere oportet, vt supra hunc dominum excellissimum nihil timeamus, metuamus, adoremus ac colamus, quemadmodũ scriptũ est in Deuter. Dominũ Deum tuum timebis, & illi soli seruies. Dominus relatiuum est. Dicitur enim dominus serui dominus. Domino ergo dominorum summa seruitus debetur, atque eo etiam spectat, quod in Euangelio dicitur: Nemo potest duobus dominis seruire. Itẽ, Non potestis Deo seruire & mammonæ. Vnde facile colligis, quòd omnino Deo magis obediendum sit, quàm hominibus, tum scilicet, quum diuersa à Dei instituto præcipiunt. Siquidem non habent homines potestatẽ, qua domini dicuntur, nisi desuper concessam, qua si in domini dominorum contumeliam abutantur, quis nõ videt eos audiendos non esse, sed fortiter contemnẽdos? quemadmodũ Christus docet: Nolite (inquit) timere eos, qui occidũt corpus, animam autem occidere

[Margin: Deute. 32 | Nomen tetragrãmaton ineffabile. | Solus Deus vere est. | In cognitione Dei primum. | Gene. 1 | Acto. 17 | Esaiæ 40 | Ego sum dominus. | Qualiter Deus timẽdus. | Deute. 6 | Dominus. | Matt. 6 | Acto. 5 | Deo oportet plus obedire, q̃ hominib⁹. | Ioan. 19 | Homines quatenus domini. | Matth. 10]

non poſſunt, ſed potius timete eum (nimirũ dominum illum dominorum) qui & corpus, & animã mittere poteſt in gehennam. Hunc, inquit, ac repetit, timete. Ergo ſi in quodcunq; diſcrimen venerimus, ac ſathanas, veluti nactus occaſionem vel ipſe vel per ſuos miniſtros titulo dominationis id agere incipiat, vt nos à præſcripto diuinæ legis dimoueat, tum protinus exemplo Chriſti gladius ſpiritus nobis accipiẽdus eſt, hoc eſt, verbum Dei, quo retundamus hoſtem, dicentes: Vade poſt me ſathana, dominum Deum tuum adorabis, & illi ſoli ſeruies.

Matt. 4

Plurima Dei nomina apud Hebræos.

HEbræi ad obumbrandam ineffabilem hanc Dei maieſtatem, ac ſummam, æternamq; dominationem varijs nominibus vſi ſunt, quibus latinè redditis, nos Deum appellamus, Deum virtutum, dominum exercituũ, omnipotentem, conditorẽ cœli & terræ, regem gloriæ, regem regũ, dominum dominantium, cuius maieſtate pleni ſunt cœli & terra. Atque hactenus de domini nomine dixiſſe ſuffecerit.

Deus.

IAm quum Legiſlator noſter maieſtatem ſuam hiſce verbis (Ego ſum dominus) inſinuaſſet, quæ nobis Dei timorẽ incutit, ſtatim & Deum ſe appellat, vt ad amorem quoque ſui nos prouocet. Nam Dei nomẽ ad beneficentiã refertur, quod nos à Græcis mutuauimus. Apud Græcos enim θεὸς dicitur, ἀπὸ θεῖν, hoc eſt, à currẽdo, quòd vbiq; dum opus eſt accurrat, adſit, opemq; ferat, quam vocabuli proprietatem nos Germani ſequuti, Deum, Got, appellamus, nimirũ à bonitate. Ergo quum audis, Ego ſum Deus, nihil aliud dici exiſtimabis, quàm ego (vt ſum omnipotẽs rerum omniũ conditor ac dominus) ita ſum omnibonus, omnis boni fons ac largitor, rerũ tenax vigor, vita, lux, robur, & firmamentũ. Breuiter, ſaluator & Deus totius conſolationis vndiq; expoſitus, beneuolus, mitis, largus, liberalis, exorabilis, ac ſuprà quàm dici aut excogitari poteſt, miſericors, clemẽs, ac beneficus, cuius bonitas in omnium creaturarũ conditione & cõſeruatione relucet. Deniq; is ſum qui potiſsimum gaudeã homines huius bonitatis meæ vndiq; expoſitæ, quoad fieri poteſt, effici participes, ſemper ad opitulandũ accinctus, ad ſuccurrendũ promptus, cuius deliciæ ſunt, eſſe cum filijs hominum, hoc eſt, qui cupiam ab omnibus apprehendi, teneri & poſsideri, qui velim vt omnes me fruantur, in me æternam vitam ac felicitatem habituri, atq; hoc eſt quod pronomen, Tuus, hic ſubiectum denotat. Quàm autem

Alij dicũt deriuari ἀπὸ τοῦ θέομαι, quod ſpectet omnia & timeatũ à cũctis. vide Ambr. lib. 1. de fide.

Ambro. in hymno.

1. Petr. 2

Roma. 1.

Actio. 17

Tuus.

ſeſe exercuerint patres ac ſancti dei homines in diuinæ bonitatis contemplatione, varia illa nomina, quæ ex interna fide ab effectu, operatione & virtute ei impoſuerũt, ſatis declarãt, appellãtes ſcilicet Deum, robur, petram, rupem, ſcutum, clypeũ, cornu ſalutis, propugnatorẽ, ereptorẽ, exaltationẽ: breuiter, deum ſuum, deum noſtrum, gloriam & laudem ſuam, quòd ſic apud ſe de deo ſentirẽt, imò quòd intra ſe reipſa per fidem iam experti eſſent, Deum ipſum reuera eis hæc omnia eſſe. Patrũ pietas. Suus. Noſter. Glĩa, laus noſtra.

QVamobrem vt eadem fides omniũ mentibus inſeratur, Parochi diligentes eſſe debent, in erudiendo populum, quid Deus ſibi hiſce verbis velit, Ego ſum dominus Deus tuus, nempe ego ſum, qui omnia condidi, in cuius manu ſunt omnia, Creator, ſeruator & gubernator tuus, qui vt te condidi, ita te guberno, à malis, à peccatis, à damnatione libero ac redimo, ac infinitis beneficijs cumulo, ne ſcilicet tuæ prudentiæ, tuis viribus, tuæ iuſtitiæ, hæc accepta feras, ſed tantum mihi. Tuus, inquam, dominus ac deus ſum, totus in tuam felicitatẽ profuſus, qui tecum in omni curſu vitæ verſor, qui de te ſolicitus ſum, qui & poſsim & velim te feliciſsmè regere. Hac doctrina prouocatur animus ad fidem, quæ vt eſt initium ſalutis noſtræ: ita in omnibus cogitationibus, verbis & factis primas partes tenere debet, quæ cor purificat, ac facit vt omnia munda mundis ſint, qua ſine, quicquid fit, Apoſtolus peccatum eſſe pronuntiat. Hanc caſtus timor & ſuauis dei amor comitatur, quæ omnia primum præceptum docet ac complectitur. Nempe vt agnoſcamus vnum deum, illi fidamus, illum timeamus ac amemus, vnde cætera omnia planè dependent. Parochorũ munus. Rom.12. Tuus. Fides ĩ deum debet tenere primas partes in omni opere. Tit.1. Rom.14. Caſtus timor. Amor.

Qui eduxi te de terra Aegypti, & de domo ſeruitutis.

MOdum ſe cognoſcendi addit Deus. Nam quum Deus quod ad eſſentiã ſuã attinet, incõprehenſibilis ac inuiſibilis ſit, ſicut ſcriptũ eſt: Non videbit me homo & viuet. Et iterum: Deum nemo vidit vnquam, neceſſe erat vt certum opus ac teſtimonium adderetur, quo veluti à poſteriori apprehendi poſſet, ne quis hæſitaret quiſnam is Deus eſſet, qui ſe mandatis iſtis colendũ præcepiſſet. quaſi dicat: Is ego ſum verus ille Deus, qui hoc ſpectatiſsimũ opus peregi, qui te Modus cognoſcendi dei ab affectibus. Exod.33. Ioan.1.

populum meum ex Aegypto mirabiliter eduxi, idque tam manifestis verbis & signis, quæ vidisti, vt negare non poßis hæc me authore facta fuisse, & hunc qui fecit verum Deum esse. Eatenus enim, népe per euidétia verba ac signa, deus alioqui inuisibilis agnoscitur, atque ita conciliantur scripturæ, quæ alibi Deum videri negant, alibi Iacob & Mosi facie ad faciem visum esse perhibent. Ergo quum Moses Deuter. v. dixisset: Nullam speciem Dei vidistis: citra vllam repugnantiam, addidit, facie ad faciem loquutus est vobiscum in monte de medio ignis. Deinde Deus hoc opus & testimonium adiecit, vt intelligeres id verum esse quod dixerat, nempe se esse dominum deum tuum, id est, te regentem, gubernantem, assèrétem, redimentem, respicientem, curantem & saluantem. Insignis enim Dei potétia simul & bonitas declarata sunt ab nũquam satis admirãdo opere eductionis filiorum Israël de Aegypto. In quo Moses & prophetæ omnes Dei maiestatem, magnificentiam & bonitatem erga populum suum illustratam vbiq; deprædicant ac collaudant. Atq; interim hinc etiam discimus non tantum iustum ac æquum esse, sed nostra etiam quàm plurimum referre, vt legibus tam potentis Domini ac clementis Dei (qui non sibi, sed nobis consulere voluerit) ex animo obtemperemus, mente complectétes, quãtam semper populo suo benignitatem exhibuerit, cõtra quantam seueritatem in aduersarios, suis præceptis ac iussis repugnantes ostenderit.

Verbis ac signis agnoscitur deus. Ioan. 1. Gen. 32. Exo. 33. Deut. 5.

Exod. 15. Psal. 104. 113. Nostra plurimum refert, vt legibus Dei obtemperemus.

PRIMVM PRAECEPTVM.

Non habebis deos alienos coram me: Non facies tibi sculptile, neq; omnem similitudinẽ, quæ est in cœlo desuper, ac quæ est in terra deorsum, nec eorũ, quæ sunt in aquis, sub terra, non adorabis ea, neque coles.

Præcepta negatiue tradita, & cur.

HIc in primis animaduertendum est, præcepta maxima ex parte negatiuè esse tradita. Quod qua ratione factũ sit, nemo non videt. Siquidem quum Deus hominem re

rectum ac bonum condiderit, ac lumen illud naturæ mẽti diuinitus inseuerit, sua quidem natura malum abhorrens, ac bonum veluti cognatum sibi agnoscens ac amplectens, id verò lumen non multo post fuerit obtenebratum, ob id scilicet, quòd homo diabolũ ac seipsum magis sequi maluisset quàm Deum, quem tamen solum meritò in se operari permisisset, à suis adinuentionibus abstinens, Consequens erat, vt homo ignorantiæ tenebris obtectus, prohibendo ac vetando doceretur, inquãtum à lege illa in corde diuinitus scripta recessisset, vtq; vel sic instrueretur ac doceretur sese rursus à suis adinuentionibus abstinere, Dei vero instinctum, vocationem ac voluntatem omnino sequi oportere. Et tamen in hoc etiam natura sermonis consideranda est. Nam oratio negatiua è regione affirmatiuam requirit, Sicvt qui prohibet, contrarium eius præcepisse videatur. Debet itaq; in singulis istis præceptis non solum id attendi, quid prohibeatur, sed etiam quid à contrario deus (etsi non expressis verbis) requirat. Hoc autem tradendi ac docendi ordine vtemur, vt in primis verborum vim, & quid singula præcepta à nobis requirãt, explicemus. Deinde, quibusnã modis in singula peccetur, quàm poterimus breuiter ac dilucidè, tradamus.

Præcepta prohibẽt, quæcũque ex nobis tanquã ex nobis facimus.

Negatiua è regione reqrit affirmatiuam.

AVdis itaq; in hoc primo præcepto prohiberi deos alienos. Ex quo intelligis præter vnum ac verum Deum, alios quoque esse, siue in cœlo, siue in terra, qui dicãtur dij, lõge tamẽ alia ratione, quàm ille vnus viuus & verus deus, qui de seipso dixit: Videte quòd ego sum solus, & non sit alius præter me. In Exodo legis, dei nomen translatũ ad Mosen. Sic enim ad Mosen legitur deus dixisse: Ecce cõstitui te deum Pharaoni. Et scriptura deos publica dignitate præcellentes appellat, quemadmodũ Exodi xxij. scribitur: Dijs non detrahes, & principi populi non maledices. Rursus Psal. lxxxj. scribitur: Ego dixi, Dij estis, & filij excelsi omnes. quem locũ in Euangelio dominus aperuit in prophetas cõpetere, dum depellit blasphemiæ crimen, quòd deum patrem appellans, significasset se esse filiũ dei. Similiter & angeli dicũtur dij, vt in Psal. viij. Minuisti eũ paulo minus ab angelis, quòd ibi hebraicè sit Eloim, vnum ex cognomentis dei, etsi vox numeri sit ancipitis. Quin Paulus sathanam deum appellat huius seculi. Et idola quoq; hoc nomine intelliguntur Gen. xxxj. Vbi narratur, Rachel fu-

Quid sit ꝓhiberi deos alienos.
Deut. 32.
Dei nomẽ trãslatũ ad Moysen.
Exod. 7.
Principes.
Prophetæ dij.
Ioan. 10.
Angeli dij Psal. 8.
Eloim.
Sathanas deꝰ huiꝰ seculi.
Idola dij gentium.

rata deos patris sui, haud dubium, quin idola. Quid ergo inquis? Num hoc præcepto Deus, ne dij nominẽtur, aut habeãtur, prohibet, quos scriptura deos nominat? Non quidem. Sed sic prohibet Deus, ne (coram se) dij habeantur, id est, ne sibi æquentur, néve quæ sibi peculiaria sunt, veluti omnipotentia, sapiẽtia ac bonitas, alijs quàm sibi soli, veluti authori tribuãtur. Rursus, ne honos sibi debitus alijs reddatur. Alioqui nihil vetat alios, deos quoque vocari, non suapte quidem natura, sed clementia dei. Dij (vt Origenes ait) dicti sunt, quasi à Deo dati: domini, quasi à domino potestatẽ sortiti, nõ autem in propriam gloriam, sed Dei, & subiectorum vsum & commoditatem. Atque hinc descendit, quòd deum nostrum, deum deorum, ac dominũ dominorũ vocamus, quem nõ appellaremus hoc nomine, nisi essent & alij dicti dij. Verũ (vt diuus Paulus ait) etsi sunt qui dicantur dij, siue in cœlo, siue in terra, siquidem sunt dij multi, & domini multi, nobis tamen Christianis vnus deus pater, ex quo omnia, & nos in illo, & vnus dominus Iesus Christus, per quem omnia, & nos per ipsum: hunc enim solũ nos agnoscimus, cui soli, quæ dei propria sunt, tribuimus, scientes quòd nihil est idolum in mundo, & nullus est deus, nisi vnus, cui soli nos fidere, in quem sperare, quẽ deniq; super omnia amare oportet. Cæterũ & aliud insinuãt hæc verba, Corã me, nimirũ deum vbiq; esse præsentẽ. hoc itaq; dicẽs admonet, vt in omni loco atq; omni tempore, eius solius gloriæ studeamus & ab eo toti pẽdeamus, nobis persuasum habẽtes, eum vbiq; esse præsentẽ & opitulãtẽ, ne quis putet ad alios quoq; deos (quasi nõ vbiq; ille præsens sit) recurrendũ esse. Vis ergo huius præcepti est, vt in vnũ verũ Deũ credamus, in eum omni fiducia nos proripiamus, eum super omnia timeamus ac diligamus. Vt summatim dicamus: Hæc lex fidẽ, spẽ, & charitatẽ requirit, quemadmodum innumeræ sentẽtiæ in scripturis, quæ sunt primi pręcepti enarrationes, abũdè declarant. Et in primis eæ, quæ in Deuteronomio recẽsentur, veluti: Deum tuũ timebis, & illi soli seruies, vbi timorẽ ac fiduciã erga deum summam postulat. Rursus, Diliges dominum Deum tuum ex toto corde tuo, ex tota anima tua, ex tota mente tua, & ex omnibus viribus tuis. vel, vt alibi legimus, ex tota fortitudine & virtute tua, hoc est, vt quantum animo, intellectu, voluntate consequi possumus, Deum diligamus: breuiter, vt omnem affe

[Marginal notes: Dilutio. Corã me. | Dij dñi. Origenes. Deus noster. Deus deorum. Dominus dominorũ. Dij multi. 1.Cor.8. Nobis de' vnus. | Ad solum deũ omni tẽpore recurrendũ. | Vis præcepti. | Hoc pręceptũ reqrit fidẽ, spem & charitatem. | Deut.6. Ibidem. Matth.22. Marc.12. Lucæ 10.]

affectum, ac omnes tam animi quàm corporis vires, ad amandum, honorandum, colendum Deum, ad obtemperandum, obsequendum, ac obediendum ei conuertamus. Atq; hoc est illud primum ac magnum mãdatum in lege, quod quum perfectam obedientiam erga Deum requirat, ac omnes carnales affectus ac motus ei repugnantes damnet, tantum ac tam magnum est, vt quamdiu sumus in hac carne peccati, nemo dicere posit, se hoc præceptum perfecte adimpleuisse, adimplendum tandem in cœlesti patria, quum charitas nostra perficietur, & quod ex parte est, euacuabitur. j. Corint. xiij.

Primum & magnũ mãdatũ in lege.

August. de spiritu & lite. ca. 36.

DIximus autem superius, primam huius præcepti particulam idololatriam spiritualem prohibere, & ad affectus internos propriè referri, ne scilicet, quid amemus aut formidemus, aut cuiuis etiã creaturæ fidamus supra deum: Quemadmodum & Salomon in Prouerbijs hanc legẽ interpretatur. Ergo peccant in hanc legem, qui in potentia sua, in curribus & equis gloriãtur, qualis erat princeps Tyri, cui per prophetam Ezechielem dominus ait: Eleuatum est cor tuum, & dixisti, Deus ego sum, & in cathedra Dei sedi in corde maris, quum sis homo & non Deus, & dedisti cor tuum, quasi cor Dei. Tales notat Psaltes, quum ait: Hi in curribus, hi in equis, nos autem in nomine Dei nostri inuocabimus.

Prima pręcepti particula spiritualẽ idololatriam prohibet.

Peccant in hoc præceptum.

Ezech. 28.

Psal. 19

RVrsus in hoc præceptum peccant, qui principum fauorem Dei amori præponunt, ac Deum huius seculi magnatibus posthabent, de quibus scriptũ est: Maledictus omnis qui confidit in homine. Atq; huc respicit tam acris scripturæ comminatio, quum inquit: Nolite cõfidere in principibus, in filijs hominũ, in quibus nõ est salus. Ad hæc, qui sibi in sua sapientia seu prudentia placent, hic impingunt, de quibus dictum est: Perdam sapientiã sapientum, & prudentiã prudentum reprobabo. Qui in fortitudine & virtute sua cõfidunt, & in multitudine diuitiarũ suarũ gloriãtur. De quibus scriptus est Psalmus quadragesimus octauus. Et Paulus auaritiã simulachrorum seruitutẽ appellat, Coloss. iij. Qui voluptatibus plus quàm pietati student. De quibus scriptura ait, quòd tanquam iumenta in suo stercore peribunt. De quibus & Paulus ad Philip. iij. dixit, quorum Deus venter est, & gloria in cõfusione eorum. Qui ita liberum iactant arbitrium, vt obliuiscantur omnia se gratiæ debere, hoc est, qui citra Christi meritum & gratiam

Psal. 145

Esaiæ 29.

1. Corint. 1

August. de spiritu & litera.

tiam proprijs operibus iustos se ac saluos futuros putant, quales sunt Iudæi, de quibus dictũ est, quòd volentes suã iustitiam constituere, iustitiæ Dei nõ sunt subiecti. Atq; adeò omne crimen ad idololatriam spiritualẽ pertinere potest, quòd qui criminaliter peccat, magis in creaturam quàm in Deum affectus sit. Sic qui in gratiam vxoris offendit Deum, Deum abnegauit, & vxorem pro Deo coluit. Qui in gratiam regis spoliat pupillos immeritos, aut aliud simile crimen admittit, principem pro Deo colit. Blandiantur enim tales sibi quantũ velint, recitent hoc præceptum millies, ore profitẽtes Deum, Paulus illis reclamat, dicens: Factis negant.

Iudæi. Roma. 10 Omne crimen pertinet ad idololatriam spiritualẽ. Matt. 10 Lucæ 14 Titum 1.

HIc incidit locus de inuocatione sanctorum. Iamdudum inter omnes conuenit sanctorũ memoriam reuerenter colendam, idq; triplici potissimum ratione. Primum, vt eximia Dei opera in illis exhibita celebremus, Quemadmodũ scriptura vbiq; facit, ac Deũ in sanctis suis laudari vult. Deinde, vt fidem etiã sanctorũ (qua vicerunt regna, operati sunt iustitiã, adepti sunt repromissiones) suspiciamus. Ipsosq; veluti iam perpetuos filios Dei, fratres & cohæredes Christi, ac templa Spiritus sancti honoremus: nam planè superbus atq; etiam impius est, qui quos honorificat pater cœlestis, secundũ Christi testimoniũ, Ioan. xij. honorare recuset, atq; adeò vilipẽdat. Deniq;, vt imitatione sanctioris vitæ, sanctos colamus, quæ honoris species non est minima, vt scilicet simus imitatores illorum, sicut & ipsi Christi. Adaugent certe sanctorũ vitæ nobis fiduciã assequendi brauij, quod currẽdo appetimus. Addũt operandi alacritatẽ, quòd quæ illos per Christũ iam assecutos intelligimus, eodẽ authore nos assecuturos non dubitemus. Huc spectant egregiæ illæ sanctorũ veteris legis laudes apud Iesum filiũ Syrach, apud Paulũ quoq; in epistola ad Hebræos. Nam is vbi sanctos ex fide admodum commendasset, subiecit: Ideoq; & nos tantã habentes impositã nubem testiũ, deponentes omne pondus & circunstans nos peccatum, per patientiam curramus ad propositũ nobis certamen, aspicientes in authorem fidei, & consummatorẽ Iesum. At hoc vertunt nouatores in dubiũ, Num inuocatio sanctorũ hoc præcepto prohibeatur, & vt nõ vetetur, num pia ac vtilis sit. Hic multis verbis nõ est opus, quòd pijs & non cõtentiosis in hac re paucis satisfieri possit. Verbũ, inuocare, si propriè & secundũ magis cõmunem scriptu

Inter omnes conuenit sanctorũ memoriã colendã ob tres causas. Eccle. 44 Hebr. 11 Ibidem. Roma. 8 2. Corin. 6

1. Corin. 11 Bernar. in sermon. de omnibus sanctis. Eccli. 44 Hebræ. 11 Sanctorũ fides & opera nostram fiduciã corroboret.

An sit licita sanctorũ inuocatio, an etiã sit pia.

ſcripturæ intellectum accipias, nimirum pro eo, quòd eſt aliquem, tanquam ſuæ ſalutis primũ ac ſolum authoré appellare,& pro ope aut auxilio,ſua virtute impartiédo interpellare: Si,inquam,ſic accipias vocabulũ, conſtat ſanctos inuocandos non eſſe, ne quod ſolius Dei eſt, ſanctis tribuamus, qui ſanè hoc inuocãdi genus nequaquam agnoſcũt,veluti noſtri conſerui,vnum eũdemq; Deum nobiſcũ adorantes,illius bonitati quicquid eſt boni operis, auxilij, ſalutis, felicitatis veluti ſummo authori nobiſcũ tribuentes. Quamobré in Apoc.legimus,Ioanné ab eiuſcemodi inuocatione & adoratione ab angelo prohibitũ eſſe. Sic Petrus in Actis Corneliũ procidenté ad pedes eius increpauit & eleuauit,dicens: Surge, & ego ipſe homo ſum. & Iudæos ſtupétes de ſanato & erecto claudo inſtruens: Viri(inquit) Iſraëlitæ,quid miramini in hoc,aut nos quid intuemini, quaſi noſtra virtute aut poteſtate, fecerimus hunc ambulare? Deus Abrahã,& Deus Iſaac,& Deus Iacob,& Deus patrũ noſtrorũ glorificauit filium ſuũ Ieſum. Et poſt pauca: Et in fide nominis eius hunc qué vos vidiſtis & noſtis confirmauit nomen eius, & fides quæ per eum eſt, dedit integram ſanitaté iſtam in conſpectu omniũ veſtrum. Sic Paulus & Barnabas Liſtrios,eis immolare feſtinãtes,grauiſsimè increpauerunt,conſciſsis etiã tunicis exilientes in turbas,clamãtes & dicentes: Viri,quid hic facitis,& nos mortales ſumus, ſimiles vobis homines,annũtiantes vobis ab his vanis cõuerti ad Deum viuũ, qui fecit cœlũ & terrã, & mare & omnia quæ in eis ſunt? Solus itaq; Deus ad hanc rationé inuocãdus eſt,tanquam author omnis ſalutis noſtræ,vnicũ refugiũ, & virtus,adiutor in tribulationibus,opitulator in aduerſis,qui ſolus ſua virtute& non alius præter eum nos ſaluat ac protegit,qui occidit & viuere facit,percutit & ſanat. De quo & Iob dixit: Dominus dedit,dominus abſtulit,ſicut domino placuit,ita factum eſt.

Sancti non ſunt inuocandi, vti principales authores ſalutis.

Apo.19.22

Acto.10

Acto.3

Ibidem.

Acto.14

Pſal.45

Deute.32

Iob 1.

VErum ſi verbum inuocare latè & propemodum impropriè accipias, pro eo, quod eſt ſimpliciter interpellare, ſeu miniſterium alicuius aut officiũ expetere, certe hac ratione non videmus,quur quiſpiam impium eſſe putet inuocare ſanctos,veluti noſtra membra ac fratres, multi iam meriti ac fauoris apud Deum, eo fine vt Deum pro nobis (cuius optatiſsima fruuntur præſentia) rogent & implorent, quo is ſcilicet nobis laborantibus, ſua, non ipſorum ſanctorum virtute

tute opem adferat salutarem. Quemadmodum Apostoli Christum pro muliere Chananæa, deprecabantur, dicentes: Dimitte eam, quia clamat post nos. Quod Theophylactus non inscitè ad sanctorum implorationē accommodat. Et cum ad hanc rationem, quis nō absurdè dicatur opem medici inuocare, tanquam ministri Dei, per quem Deus velit iuuare, quid prohibet, quo minus fratres iam in Christo viuentes interpellemus, vt ij saltem dominũ pro nobis exorent, ad adiuuandũ nos? Asa rex cum ægrotasset dolore pedum vehemētissimo, non obid reprehenditur, quia medicum accerserat, quod alibi scriptura dicat, Honora medicũ, propter necessitatē enim creauit eum Deus. Sed quia in arte medicorũ magis confisus est, & quia dominum non quæsierat, quod erat ante omnia faciēdum, quod absq; domino ne tantillum quidem, omnis medicorum ars, taceam natura, valeat, sicut scriptum est: Nunquid medici suscitabunt & confitebuntur tibi? Sola ergo fiducia principaliter in Deum, veluti salutis authorē, hoc præcepto ponenda præcipitur. Non prohibetur autem quo minus sanctorũ precibus apud Deũ adiuuari desideremus. Quòd si rem acutius perpendamus, tota contentio (modò absit superstitio) in verbis tantum sita est. Conuenit enim & absq; controuersia est, Sanctos qui in domino obdormierunt, sedulò & continuè orare pro nobis, veluti vnius eiusdemq; corporis membra, qui nostram salutem, sine quibus cōsummandi non sunt, expectant & desiderant. Alioqui articulus de sanctorũ communione symbolo fidei eximendus erit, aut ecclesia triumphans à militāte rescindenda, quod planè Christianæ aures abhorrent. Iam quid prohibet, vt quos sedulò pro nobis Deum deprecari scimus, eorũ etiam precibus concedi petamus, vt in omnibus diuinæ protectionis muniamur auxilio? Certe non poterit nobis fructus communionis sanctorũ ecclesiæ triumphātis applicari, quemadmodum nec alia quæ symbolo continentur, nisi per fidem, quæ pijs votis ac desiderijs excitāda est. Ergo etsi nihil sanctis hinc accedat, quòd eos interpellamus, vt Deum pro nobis deprecentur, tamen eoipso fidem cōmunionis sanctorum in nobis excitamus, vt quod illi pro nobis assiduè faciunt, nobis etiam applicetur & salutare sit, quemadmodum Augustinus alibi dicit: Non contemnendum esse affectum morientis, qui desiderarit, post obitum corpus suum in basilicam martyris poni,

Matth. 15
Theophylactus ibidē in Matthæum.
1. Para. 16
Eccli. 38
Psal. 87
Fiducia principaliter in solũ Deum collocanda.
Conuenit sanctos pro nobis in cœlo assidue orare.
Hebr. 11
Cōmunio sanctorũ.
August. de cura pro mortuis gerenda.

poni, siquidem is crediderit animam suam martyris precibus adiuuari. Hoc enim (vt subdit) quòd ita credidit, supplicatio quædam fuit, & hæc profuit, si quid profuit. Non respuit igitur ecclesia, quicquid citra Dei iniuriam fit, quo fides in nobis excitatur, veluti cum sancti nos, tanquam patronis post Christum apud dominum adiuuandos orando cõmendamus. Deus enim cordis inspector est, & voti pietatem examinat, non structuram verborũ. Nam quid refert apud Deum, siue dicamus: Scimus ô Deus, sanctum Petrum orare pro nobis: eius itaque precibus concede, vt nos tuæ protectionis auxilio muniamur. quàm si dicamus: Sancte Petre, ora pro nobis. nisi quòd quantum ad nos attinet, cum sanctos nominatim appellamus, non solum fidem, sed etiam mutuæ charitatis affectum exprimimus, persuasum habentes Apostolos & martyres, qui adhuc in corpore constituti, & voluerunt & potuerunt pro cæteris orare, nunc tanto magis pro nobis esse solicitos, quanto post coronas, victorias, & triumphos nos ardentiori charitate complectuntur. Agnoscit ecclesia vnum mediatorem redemptionis & salutis nostræ opificem Christum Iesum. Nec est enim aliud nomen sub cœlo, in quo oporteat saluari, & tamen non refugit scriptura, Mosen vocare sequestrum, atque adeò mediatorem inter Deum & Israëlitas. Non quidem quòd propria virtute salutem attulerit, sed qui tantum fuerit intercessor. Sic legis Deum suscitasse Israëlitis saluatorem Othonielem. Et alibi: Deum dedisse illis saluatores, qui saluauerũt eos. Quæ tamen idcirco dicta non velimus, vt vllo modo probare videamur, si quid in sanctorum interpellatione hactenus superstitiosius est actum. Forsan eo deuentum est, vt nobis peculiares quosdam ex sanctis delegerimus, quos auxiliatores appellauimus, quos & vt adiuuarent, & opem ferrent, implorauimus. Sed vtinã defuisset verbis superstitiosus affectus, quod totum situm erat in parochis, qui populum docere debebant, sanctos nõ aliter adiuuare nos, nisi intercessione apud Deum. Non autem quòd ipsi salutẽ sua virtute dilargiantur, sed quòd opem nobis à Deo impetrent, quemadmodum diuus Paulus, non sine magno serio sanctorum etiam viuentium orationibus se commẽdat: Obsecro (inquit) vos fratres per dominum nostrum Iesum Christũ, & per charitatẽ sancti Spiritus, vt adiuuetis me in orationibus vestris pro me ad Deum. Irrepsit, fatemur,

In cultu sanctorum hoc tãtum spectatur, vt intẽtio sit pia.
Psal.16
Prouer.24
Hiere.17
Cum sanctos nominatim appellamus, mutuę charitatis affectũ exprimimus.
Hier. contra Vigilãtium.
Vnus mediator redemptiõis & salutis Christus.
1. Timo.4
Acto.4
Moses mediator.
Deut.5
Galat.3
Iudic.3
4. Reg.13
Nehe.9
Superstitio in peccatorũ inuocatione nõ probatur.
Sancti non aliter auxiliantur, quàm intercedẽdo.

Reprehenditur superstitio, qua cura singulorũ morborũ principaliter singulis sanctis tributa est.
Marci 1.
Lucæ 4.

fatemur, pastorum dormitantium incuria error in ecclesiam, quo vulgus veræ pietatis non satis intelligens, singulorum morborũ curã singulis sanctis assignauit. Vel quòd in Euãgelio scriptum intelligeret Christũ ad preces cuiuspiam ab Apostolis morbum quempiã depulisse, veluti quòd ad Petri preces rogantis pro socru sua magna febri laborante, Dominus febrem increpauerit, & pristinæ sanitati socrũ Petri restituerit. Vel quòd sanctos, cũ adhuc in hac vita superstites essent, quosdam morbos in nomine Iesu curasse, vel quòd ad sanctorum reliquias, siue memorias ad fidelium preces certas quasdam infirmitates ablatas acceperit, veluti quod refertur Constantiam Constantini Augusti filiam virginem, fœdis vulneribus obsessam, ita vt à capite vsque ad pedes, nulla membrorũ pars libera remanserit, precibus fusis fuisse sanatam: vel quòd audiat ecclesiam ea supplicia recolere, quæ sancti pro Christi nominis gloria sunt perpessi, quorum suppliciorum similibus morbis vulgus vexatur. Hinc enim male edocta ac persuasa plebs cæco iudicio collegit; scripturã ipsis sanctis curam certorum morborum peculiariter asscribere, seu quosdam sanctos sanandi morbos potestatẽ peculiariter obtinere, quod à pietate, & ecclesiæ sententia ac supplicationis vsu est alienum. Interim tamen non abhorret ecclesia fidei & spei in Deum excitandæ gratia, subinde admonere dominum eorum miraculorũ, quæ ad suorum sanctorum intercessionem in morbis depellendis ostendit, veluti cum orat, vt quemadmodum dominus ad Petri fideles preces socrum eius sanitati restituit, ita nunc quoque intercessione beati Petri infirmos à febrium paroxismis & ardoribus liberare dignetur: vbi spes sanitatis cõsequendæ, non in Petrum, sed in Christum conijcitur, idque fide, per recordationem facti miraculi ad Petri preces excitata. Sic in historia Agnetis legis, Constantiam, Agnetem virginẽ, precibus pulsasse, non vt illa vulneribus eius mederetur, sed vt pro se ad Christum, suum sponsum intercederet. Subinde legis, ipsam Agnetem, Constantiæ repentina somni suauitate correptæ respondisse, Constanter age Constantia, & crede in dominum Iesum, per quem modo consequeris omnium vulnerum, quæ in corpore tuo pateris sanitatem: vbi Agnes non sibi, sed Iesu donum sanitatis apertè tribuit. Sic cum oramus, vt quemadmodum Deus animum Apolloniæ virginis confirmauit, ne

Pie oram⁹ dominum, vt quẽadmodum olim ad preces sanctorum quosdam morbos pepulit, ita & eosdẽ nũc pellat.

Ambro. in historia Agnetis.

per

percußione dentium à fide Christi excideret, ita & nos, cum dentium dolore vexamur patientes faciat ac corroboret, tum non aßignamus Apolloniæ dentiũ medelã, sed prouocamus in nos Dei misericordiam, quam exhibuit in Apollonia. Hic itaque vigilandum est parochis, vt plebem à superstitione contineant, & ad pietatem reuocent, quod fecerint si populum docuerint, vt Deo tãquam omnis boni, ac salutis tam spiritualis quàm corporalis authori, suas preces offerat, sanctis verò non aliter, quàm intercessoribus, coniecta interim omni cura in solum Deum, quemadmodum Petrus iubet, cum ait: Omnem solicitudinem proijcientes in eum, quoniã ipsi est cura de vobis. Quòd si factum fuerit, tum recordatione fidei sanctorum, non tantum Dei gloriam non imminuemus, sed magis celebrabimus, idque modo quodam, nostræ fragilitati vtili & accommodo. nam, vt suprà diximus, Deus amat nobis insinuari signis & exemplis, ac inuocari etiam ad eorundem exemplorum recordationem. Quãobrem piè oramus, vt quemadmodum Deus in manu Mosi liberauit Israëlem de manu Aegyptiorum, ita nos liberare dignetur à potestate diaboli principis tenebrarum. & quemadmodũ propitius fuit Abraham, Isaac, & Iacob, ita & nobis eiusdẽ fidei successoribus misericordiã suam præstet. Beatus Augustinus, vt curam pro mortuis gerendam esse ostenderet duplici vtitur testimomio. In primis locum ex Machabæis citat, quo ostendit oblatum pro mortuis sacrificium, non absterritus, quòd hic liber in canonem Iudæorum non sit receptus, sed solo contentus, quòd ecclesia eum librum, certe antiquißimum, veluti impium non reiecerit. Deinde totius ecclesiæ vniuersalem consensum adducit, cuius non paruam, sed longè maximam authoritatem esse contendit. Nos itaq; eisdem rationibus, piam sanctorum interpellationem, impiam esse nõ posse, haud omnino inepte astruemus. In Machabæis enim ad eundem modum de sanctis legimus: nempe Iudam Machabæum vidisse Oniam manus protendentem, orare pro omni populo Iudæorum. Post hæc etiam vidisse alium virum ætate & gloria mirabilem de quo dixerit Onias: Hic est fratrum amator & populi Israël: hic est, qui multum orat pro populo, & vniuersa sancta ciuitate, Hieremias propheta domini. Deinde etsi nusquã in scripturis veteribus omnino legeretur, nõ parua tamen clareret vniuersalis Ecclesiæ tam Græcæ

Quomodo docenda plebs iterpellare sãctos.

1. Petr. 5

Per recordationẽ fidei sanctorũ gloriã Dei celebramus.

Psal. 76

August. de cura pro mortuis gerenda.

2. Mach. 12

2. Mach. 15

Cui dubiũ Iudam hęc videntem, animo saltem postulasse hoc perpetuo vt facerẽt.

Vniuersalis ecclesię cõsensus. quàm Latinæ authoritas, quæ sanctorum interpellationes ad eum quem diximus modum factas, adeò non reijcit, vt & tanquàm piam approbet ac celebret. Ex Latinis testes sunt, vt cæteros sileamus, Cyprianus, Hieronymus, Ambrosius, Augustinus, Gregorius, Bernardus. Ex Græcis Dionysius, Chrysostomus, Theophylactus, Damascenus, cũ omnibus fermè, qui & ante & post eos in ecclesia, sanctitate vitę & spiritus virtute floruerunt. Porrò si in hoc error fuit, videbimur nõ iniustè cum Augustino, ipsi domino dicere posse: Domine, à te decepti sumus. Nam tot & tantis signis cõfirmata est eiuscemodi sanctorum interpellatio ac intercesio, quæ nisi per dominũ omnino fieri non potuisset. Sed de hac re satis. Nunc ad alteram primi præcepti particulam pergendum est. Sequitur itaque:

Cyprian⁹. Ambrosi⁹. Hierony. August. Gregori⁹. Bernard⁹. Dionys. Chrysost. Theophy. Damasce.

Non facies tibi sculptile.

Sculptile. Hæc particula respicit externam idololatriam.

HAec particula de externa & crassa idololatria rectè intelligitur, etsi sint qui primum præceptum totum propriè ad affectus referendũ esse dicãt, ac sculptile interpretentur, quicquid sculpit cor nostrũ, hoc est, quicquid apud se fingit quod maioris facit quàm Deum, sed nobis magis placet, vt hæc particula, non tantũ cordis, sed & crassam illam & externam idololatriam cõprehendat. In hanc in primis peccabant ethnici qui idola & similitudines creaturarum, opera manuum suarum adorabant, & à simulachris, veluti diuinitatem aliquam habentibus, seu vel prodesse vel nocere potentibus pendebant, quos scriptura acerrimè insectatur. Peccant item in hoc præceptum, qui eleuatis oculis ad cœlum videntes solem & lunam, & omnia astra seu militiam cœli, errore decepti adorant & colunt ea quæ creauit dominus Deus noster, nõ vt adorentur, sed in ministerium cunctis gentibus quæ sub cœlo sunt. Item, qui aut ignem, aut spiritum, aut citatũ aërem, aut gyrum stellarum, aut nimiam aquam, aut solem & lunam, rectores orbis terrarum, & deos putauerunt, qui si illorũ specie delectabantur, magis scire debebant, quanto his dominator eorum speciosior sit. Ad hæc, Qui Genethliacis & Astrologis fidem accommodant, suamq; vitam & opera ad cœli signa, iuxta temporum discrimen comparant. Ob quod Paulus grauiter corripit Galatas, quòd scilicet conuerterentur iterum

Roma. 1

Deute. 4

Planetę & astra cætera cur creata.

Sapien. 13

Galat. 4

rum ad infirma & egena elementa, quòd dies obseruarent & menses, & tempora, & annos. Fatemur quidē, quod & res ipsa ostendit, & scriptura non negat, Superiora corpora, in hæc inferiora suam quandam influentiam habere, nec tantum in inanimata & bestias, sed etiam in corpora humana, quæ constat certis temporibus melius, certis peius habere. At anima rationalis seu spiritus hominis qui à Deo creatur, & homini infunditur, nullis constellationibus subiacet, quod qui non credit, fidem abnegauit, & baptismum violauit. Vide quod in procemium dominicę Orationis diximus. Præterea, in hoc præceptum peccant, qui hariolos sciscitantur, qui somnia atque auguria obseruant, qui maleficos & incantatores, seu pythones, aut diuinos consulunt, vt noua inquirant, vt secreta rimentur, vt futura præsagiant, vt perdita recuperent.

Quatenus corpora cœlestia in nos agant. Eccle.12 Mens nullis cōstellationibus subiacet. Deute.8 Deute.20

Item, qui veneficis mulieribus fidem accommodant & credunt ea reuera fieri, quæ ipsæ, diabolicis illusionibus deceptæ, iactant. De quibus in Decretis pontificum sic legis, Quædam sceleratæ mulieres post sathanam conuersæ, dæmonum illusionibus & phantasmatibus deceptæ, credūt se cum Diana horis nocturnis cum innumera multitudine equitare supra quasdam bestias, & multa terrarum spatia intempestæ noctis silentio pertransire, suis iussionibus obedire, & certis noctibus ad eius seruitiū euocari. Sed vtinā hæ solæ in sua perfidia perijssent, nam innumera multitudo hac falsa opinione decepta, hæc vera esse credit, & credendo à vera fide errori paganorum inuoluitur, cum aliquid diuinitatis extra vnum Deum arbitratur. Quapropter sacerdotes per ecclesias sibi cōmissas populo Dei omni instantia prædicare debent, vt nouerint hæc omnia falsa esse, & à maligno spiritu talia phantasmata, mentibus fideliū irrogari. Hæc ibi. Eiusdem criminis rei sunt, credentes maleficas istas sua virtute seu opera, hominibus reuera incōmodare posse, quòd nec diabolus (quem scriptura huius aëris spiritū seu potestatē appellat) vllo damno afficere quempiam possit, nisi permittēte Deo. Maleficæ igitur non faciunt grādines, tonitrua, & his similia, sed diabolus, quatenus Deus hoc illi permittit. Permittit autē vt fidē suorū exploret. Quāobrem etsi quandoq; eueniāt, quæ maleficæ istæ minantur, aut quæ diuinatores futura prædicūt, vt cum lædere sanos aut sanare videntur languidos, nō eo magis ipsis credendū est, quia

Quid de maleficis mulierib⁹ sentiendū. Ex conci. Acquirēs. c.1.ca.episcopi.26. quæst.5

Ephe.2 Maleficæ sua virtute nihil facere possunt. Aug.i lib. de ciui.dei ca.nec mirū.26.q.9

hoc solius Dei permissu fit, vt ipsi qui hoc audiunt, vel vident, probētur & appareat qua fide sint, vel deuotione erga Deum, sicut in Deuteronomio legimus: Si surrexerit (inquit Moyses) in medio tui propheta, aut qui somniū se dicat vidisse, & prædixerit signum atq; portentum, & euenerit quod loquutus est, & dixerit tibi: Eamus, & sequamur deos alienos, quos ignoramus, & seruiamus eis, non audies verba prophetæ aut somniatoris, quia tentat vos dominus deus vester, vt palàm fiat, vtrum diligatis eum an non. In toto corde, & in tota anima vestra dominū Deum vestrum sequamini, ipsum timete, mandata eius custodite, & audite vocem illius, ipsi seruietis, & ipsi adhærebitis, &c. Porrò diabolum non posse pijs plus incōmodare, quàm illi à Deo fuerit concessum, liber Iob insigni testimonio cōfirmat, quin nec diabolus in impios potestatē habet maiorem, quàm illi Deus permittit, alioqui nō dubiū impios ac malos funditus statim perderet, quos Deus patiēter fert, vt ad pœnitentiam adducat. Vnde qui aduersam fortunam sustinent, docendi sunt hoc amāter & demisso erga Deum animo ferre, non sine gratiarum actione, qua se Deo velut Iob ille totos resignent, dicētes: Dominus dedit, dominus abstulit, sicut domino placuit, ita factum est, sit nomen domini benedictū. Ex quibus cōsequens est, In hoc præceptum eos etiam impingere, qui licitū arbitrantur maleficia maleficijs tollere, quales sunt, qui maleficos cōsulunt ad indicandum quæ furto ablata sunt. Certè præstat mortem oppetere, taceo rerum iacturā ferre, quàm hæc aduersus Dei præcepta tentare: diabolus in hoc permittitur suum in Christianos odium exercere, vt vel peccata eorum puniantur aut fides probetur. Non ergo tum à Deo ad diabolum desciscendum, sed ad Deum recurrendum est, ac fideliter precandum, vt nos à malo liberet, aut si id nostra non retulerit, tum quæcunq; acciderint, in nostrum bonū vertat.

[Margin: Deute. 13 — Diabolus non potest nobis incōmodare, nisi permittēte Deo. — Iob 1. — Quomodo docendi, q aduersam fortunā experiuntur. — Iob 1. — Non licet maleficia maleficijs tollere. c. nec mirū. 26. q. 5 — Maleficijs quomodo obsistēdū.]

Quæstio. SEd dices, Nunquid ergo quodcunq; aliud remedium adhiberi prohibes, vbi diabolus Dei permissu, vel in homines, vel in pecora fascinata suam exercet malitiam? *Dilutio.* Respondemus in primis, nullum esse præsentius aduersus hæc omnia, ne vel incurrantur, vel vbi incursa sunt, vt depellantur, remedium, quàm viuidam fidem ac salutaris baptismi rememorationem. Quamobrē Chrysostomus alibi monet: Cum es (inquit) ianuæ vestibula transgressurus, hoc prius loquere verbum,

[Margin: Chrys. ho. 21. tomo. 4]

bum, Abrenuntio tibi sathana, & coniungor tibi Christe: nec vnquam absq; hac voce exeas: hæc erit tibi baculus, hæc armatura, hæc turris inexpugnabilis, cum hoc verbo & crucem in frontem imprime, sic enim non tantum homo occurrens, verum nec ipse diabolus te quicquam lædere poterit. Hæc ille. Nec enim putãdum est propterea, diabolum, quia spiritus est, crucis consignationem nõ abhorrere. Nam cum ille nõ prius noceat, quàm à domino potestatẽ accipiat in hominum corpora sæuiendi, iustum est, vt & corpus animi fidelis ductibus obsequens, corporalibus etiã signis declaret, se à Christo crucifixo pendere. Nam & Athanasius lib. ij. de incarnatione Verbi, satis idoneus testis est, Apostolos etiam ipsos & alios sanctos consignatione sanctæ crucis ædidisse miracula, quin eodem libro perhibet hoc signo artem magicam & rem veneficam tolli. Et alibi lib. quęst. xxxviij. Non in lege (inquit) Christus diabolum euacuauit, neque in ea salutem operatus est, sed in cruce. Vnde legem quidem videntes dæmones non tremũt neq; timent, crucem autem videntes, tremunt, fugiunt, euanescunt. Rursus Chrysostomus testis est, dæmones, vbicunque signum sanctæ crucis viderint, fugere, trementes baculum, quo plagam acceperũt. Deinde quoq; vetus ecclesia solenne adhibebat remedium aduersus hasce diaboli diuexationes. nam (quemadmodum suprà in sacramentũ ordinis diximus) olim erant in ecclesia Exorcistæ, qui super vexatos à spiritibus, ac agitatos dæmoniacis illusionibus vel terriculamentis nomen domini inuocabant, & adiuratũ spiritum eijciebant, vel compescebant, quod munus in ecclesiam vt syncerum plurimũ expedierit, referatur, prohibitis interim atq; adeò ex ecclesia reiectis omnibus illis qui citra ecclesiæ authoritatem superstitiosissimis exorcismis, ac adiurationibus sacrilegis vtuntur, quibus verba peregrina & commentitia, ignotos etiam characteres & figuras adhibent ac admiscent. Ad hæc qui hos characteres & ignotas literas stultis hominibus diuendunt, persuadentes illis, quòd dum eiuscemodi characteres secum portauerint, tum eos à periculis securos fore, quos lex diuina dãnat, ac ecclesia pronuntiat fidem Christianam & baptismum præuaricasse, paganos, apostatas, & Dei inimicos effectos.

Diabolus abhorret signũ crucis.

Athanas. lib. 2. de incarnat. verbi.

Chrysost.

Ex cõcilio carthag. 4 c. 7. & Ancyra. c. 17.

Damnãtur superstitiones.

Ex conci. Acquirẽs. c. 1. c. episcopi. 26. quæst. 5.

IN hoc ergo soliciti debent esse parochi, vt plebem ab his sacrilegis ritibus auocẽt, vtq; ipsi, pios & ab ecclesia receptos

Officiũ parochorũ.

exorcismos in parato habeant, quos viuida fide super vexatos recenseant. Interim tamen mos ille in totum damnandus non est, quòd hactenus Christiani, tempore tristi rebus externis, veluti cereis, aqua, sale, floribusque benedictis vsi sunt, quodq; herbas per inuocationem diuini nominis cõsecratas, brutis etiã animalibus, ignota lue laborantibus comedendas præbuerint, modò tamen omnis cesset superstitio, hoc est, si in has res externas, nullam fiduciã conijciamus, sed tantũ potentiæ verbi Dei per earum vsum admoneamur, & fide nominis diuini excitemur. Nam non temerè in Actis Apostolicis refertur fideles liberatos à morbis, si vel semicinctia, vel sudaria ab Apostolis recepissent. Vetus ecclesiæ mos est, vt die Palmarum nouelli rami arborũ benedicantur. Idq; nõ sine magna ratione. Principio enim id fit, vt hisce ramis inspectis, admoneamur regni Christi, qui in asina sedens, Hierosolymã ingressus ramis palmarum exceptus est, auspicaturus regnum, aduersus quod princeps huius mundi nihil posset. Deinde cum eo tépore ver instet, quo omnia reflorescere incipiunt, par est, vt tum arborũ rami benedicantur, quo plebs intelligat, quæcunq; futurus profert annus, ea nobis sola domini benedictione, non nostra prouidétia aut fortuitò obuenire. Eadem ratione herbæ (quæ medicinales sunt) die qui Assumptioni gloriosæ virgini déstinatus est cõsecrantur, vt intelligamus herbas, nõ sua virtute, sed Dei beneficio morbis mederi, vtq; in omnibus quę vel facimus, vel percipimus, gratias agamus Deo. Certè Cõcilium sub Martino Papa habitũ, etsi acerrimè prohibeat in herbarum collectionibus quaslibet incãtationes attendere: probat tamen si herbis cum symbolo diuino, aut Oratione dominica vtamur, vt tantũ Deus omnium creator & dominus honoretur. Et Paulus Apostolus testatur: Quia omnis creatura Dei bona est, & nihil reijciendũ, quod cum gratiarũ actione percipitur: sanctificatur enim (vt subijcit) per verbum Dei & orationem. Sed hic iterũ atq; iterum admonemus, vt cesset omnis superstitio, hoc est, vt res istæ non aliter quàm signa fidei nostræ adhibeãtur, vt in eas nulla, verum omnis in Deũ fiducia ponatur, alioqui magis retulerit, vt omnia signa tollãtur, quàm vt idololatriam crimen omnium maximũ incurratur.

Prospere potest cedere quicquid simpliciter in Dei deuotione fit, testis Amb. in epist. ad Galat. c. 4. Act. 19. c. nõ liceat. 26. q. 5. Mos bene dicendi ramos in die palmarum excutitur. Ioan. 12. Omnia nobis obueniũt benedictiõe domini. Cõcilium sub Martino papa. 26. q. 5. ca. non liceat. 1. Timo. 4. Externis rebus non aliter q̃ signis vtendum. De veneratione reliquiarũ & imaginũ.

REstat paucis de veneratione reliquiarum, & imaginum Christi, ac sanctorum, quatenus ea licita sit, & quatenus illici

illicita dicere, vt cesset superstitio & vetus pietas retineatur. Quamlibet reclament nouatores, compertum est sanctorum, qui in Christo publica confessione decessissent, reliquias in ecclesia tam Græca quàm Latina semper religiose esse habitas, cuius inter alios, idonei testes sunt Hieronymus, Ambrosius, Augustinus, & Chrysostomus, idque ob causas non contemnendas. Primum quod eiuscemodi reliquiæ nos fidei quæ in sanctis fuit, plus quàm vllæ scripturæ commonefacerent, recogitantibus nobis, hæc eadem esse ossa, quibus compaginatum olim fuit corpus, domicilium inhabitãtis gratiæ quibus membra cohæserunt iam pridem templum spiritus sancti, cuius recordatione, & fides nostra in Deum excitatur ac fulcitur, nimirum cum mente cõplectimur, vt quemadmodum illi per fidem omnia aduersa vicerunt, atque adeò miracula supra humanum captum non sua, sed Christi virtute fecerunt, ita & nos eundem fidei spiritum habentes, & sanctorum communione per fidem fruentes, quæcunq; nobis aduersantur in domino vincamus. Augustinus referens ecclesiam plaudentem in miraculo apud memoriã beati Stephani facto: Quid erat, inquiens, in cordibus exultantium, nisi fides Christi pro qua Stephani sanguis effusus est? Et beatus Ambrosius vel hinc ostendit Arrianos non habuisse rectam fidem, quòd miraculis ad monumenta martyrum factis detraherent: Re ipsa, inquit, ostendunt alterius fidei fuisse martyres, quàm ipsi credũt, neq; enim aliter operibus eorum inuiderent, nisi fidem in his fuisse eam quam isti non habent, iudicarent. Hic tamẽ (quod negare non possumus) ab ecclesiæ præsidibus mirum in modum dormitatum est. Olim fideles in animi vel corporis grauedine constituti, pio instinctu ducti ad sanctorũ memorias non superstitiose, sed religiose profecti sunt. Nam cum constet ad monumenta martyrum mortuos frequenter suscitatos, tortos dæmones, obsessos à dæmonibus solutos, valetudinarios restitutos, peccatores ad pœnitentiam conuersos, idq; in fide Christi pro qua sanctorum sanguis profusus est, Quis tam cæcutit, vt eiuscemodi piam reliquiarum venerationem ac visitationem cõtemnere ausit? nisi tamen hoc negare velit, quod diabolus etiam, licet inuitus, exactus & tortus confitetur. Sed nostro seculo hic variè, idq; parochorum socordia erratum esse, inficiari non possumus.

Reliquiæ martyrũ i omni Ecclesia religiose habitæ.
Hierony. Ambros. August. Chrysost.
2.Cor.6.
Heb.11.
1.Cor.4.
Aug.li.de ciui.Dei.
Ambr. in ser.de san. Geruas.& Protha.
Hæreticos male habet martyrũ reliqas religiose haberi.
Abusus.

Ecclesia vetus pium Christianorum affectum, in inuictam martyrum fidem non in miracula principaliter respicientem comprobauit. Atq; interim nulla miracula euulgari passa est, nisi quæ supra naturalē rerum euentum fidelibus multum commodasse, ac plurimū habere virtutis ad firmandam fidē catholicam certissimis argumentis cōperisset. Deinde non alias reliquias, quàm quas verè constaret spiritus sancti templa fuisse venerari permisit. Quas tamen publicè exponi vetuit, ad quæstum autem exponi, veluti sacrilegiū iudicauit. At nostro seculo non admodū multum de fide sanctorum populo inculcatum est, sed multa miraculorū mentio, quæ tamen interdū vel impudentissimè ficta, vel talia fuerunt, vt de eorum authore non iniuria dubitaueris, iussusq; est populus, non quidem ob martyrum fidem, sed magis ob recens ædita miracula accurrere, id quod factum non oportuit, quòd post tot ædita in primitiua ecclesia, signa & prodigia alia postulanda non fuerunt. Quisquis enim (vt August. ait) adhuc prodigia, vt credat, inquirit, magnū est ipse prodigium, qui mūdo toto credēte ipse non credit. Quin alius quispiam testatur cessurū in dissèsiones & schismata, si adhuc veluti in primitiua ecclesia signa fierent. Et Christus vetat apostolos gaudere, quoniam dæmonia ipsis obedierint, sed quoniam nomina ipsorum scripta essent in cœlis. Expositæ sunt passim ad quæstum reliquiæ, eædemq; incertæ, & forsan hinc præbita est non paucis, necdum bene Christianis occasio, magis in sanctorum ossibus confidendi, quàm in deum viuū, quod factum non oportuit. Corrigendus ergo omnis talis abusus est, vt neq; eorū pietas, qui fidei suæ iuuandæ, excitandæq; gratia, ad indubitata sanctorum monumenta occurrūt, contēnatur, neq; superstitiosus cultus in exponendis ad quæstum reliquijs, vel recēsendis incertis ac prodigiosis miraculis deinceps feratur. Secūdo, visum est, non iniuria sanctorū ossa ad eum modū reuerenter haberi posse, quo filius demortui patris vestē, honorificenter tractat, aut quemadmodum quispiam annulo (quem amicus decedens legauit) oblectatur, quo etiam vix vnquam vtitur, nisi chari amici imago subeat, nisi & verborū & factorum meminerit, & annulum veluti perpetuæ amicitiæ pignus relictum exosculatus fuerit. Nam quid sunt aliud sanctorum cineres & ossa, nisi quædā sanctorum pignora in terris relicta? Tertio, reliquiarum veneratio

[Margin notes: Quæ miracula euulgāda sint. De vener. sāctorū, & reliquiarū ca. 1. & 2. — Alia miracula postulanda non sunt. — August. — Chrysost. — Lucæ 10. — Abus⁹ quo modo corrigendus. — Secunda causa. — Sanctorū cineres, sāctorum pignora.]

rationem, non solum non reijciendam, sed vtilem iudicauit vetustas, quòd reliquiæ & futuram resurrectionẽ nobis promittant, & spem nostrã in futuram corporis glorificationem erigant, contemplantibus nobis eadem sanctorum corpora, etsi immutata quandoq; ad vitã excitanda, ac deum nostrum esse deũ Abrahã, deũ Isaac, deum Iacob, deum inquam nõ mortuorum, sed viuẽtium. In summa, populus docẽdus est, non fidere reliquijs, nec reliquias adorare, sed tãtum sanctorum fidem in reliquijs exosculari, vitæ ac doctrinæ recordatione accendi, ac in spe futuræ resurrectionis fulciri. Quod cum fit, procul erit, vel aduersarijs testibus, à veneratione reliquiarum omnis idololatria. Sed iam de imaginum vsu pauca subijciamus. Qui verba huius primi præcepti vrgẽt, ij omnem imaginum vsum penitus vetitum esse audaces pronuntiant. Quòd scilicet si præceptum ad verbum exigas, videatur vetare omnem similitudinẽ eorũ, quæ sunt in cœlo desuper, & quæ in terra deorsum, & quæ sunt in aquis sub terra. Sed si hũc sensum verborum mordicus tueri velis, cogeris, velis nolis, fateri ipsum etiam Mosen huius legis promulgatorẽ idololatram fuisse, atq; adeò deum alibi idololatriam (quod piæ aures abhorrent) præcepisse, quòd Moses ex præscripto dei duos Cherubim aureos posuerit in tabernaculo in summis propitiatorij partibus. Quẽadmodũ legis Exodi xxv. In vasis quoq; templi quod extruxit Solomon erant boum, leonũ, & Cherubim, sculptiles imagines. Rursus ij. Paralipomenon iij. Sculpuntur Cherubim in parietibus. In mitra quoq; põtificis erat imago lunæ. In veste vero, malorum punicorũ simulachra. Vnde consequẽs est, Iudæis hoc primo præcepto, non simpliciter interdictum omne genus imaginũ, sed tantũ nefandũ vsum, ne scilicet more gentiũ haberẽt simulachra, quæ proponerẽtur adorãda. Id quod sequẽtia præcepti verba, nẽpe: Non adorabis ea neq; coles, manifestè indicãt, ac velut exponẽdo declarant. quo etiam pertinet, quod dictum est, Coram me, id est, non habendas imagines deo æquandas, quibus aliquam tribuamus diuinitatem. Aliud ergo est imaginem seu picturã adorare, quod nequaquam licet hac lege prohibente, aliud per picturæ historiam quid sit adorandũ, vel venerandum, vel contemplandum addiscere. Id enim cum ne Iudæis quidẽ simpliciter fuerit prohibitum, (populo ad gentium superstitionem mirè procliui)

Matth. 22.

De vsu imaginum.

Iconomachi.

Non omnis imago prohibita.

3. Reg. 6. 7

Nõ imagines, sed imaginũ adoratio ꝓhibita.

Corã me.

Imagines retinendæ tanquã mutæ historiæ.

multo minore periculo populo Christiano permittitur, modò tamē omnis absit superstitio, posteaquam per euangelicam lucem extinctus est paganismus. Permittitur autem (vt diximus) ad excitādam gestorum recordationem & historiæ memoriam & intellectum. Nam quod legentibus scriptura est, hoc ideotis præstat pictura cernentibus, quia in ipsa ignorantes vident, quid sequi debeant, & in ipsa legunt, qui literas nesciunt, imò interdum plus præstat imago cernenti, quàm scriptura legenti, quòd vnico contuitu tabula rem oculis inspectantium proponat, quæ ex scriptura non nisi paulatim discitur. Deinde doctus etiam interdum plus videt in tabula, quàm in literis, ac vehementius afficitur, veluti magis commoueremur, si conspiceremus Christum in cruce pendentem, quàm si legeremus illum crucifixum. Pictura verò, rem quatenus licet ponit ob oculos. Quamobrem Gregorius magnus quendam Secundinum hic laudat, quòd imaginē Christi quam colebat sibi dirigi postulauerit, nimirū quòd illum summa cordis intentione quæreret, cuius imaginem præ oculis habere desiderabat, vt dum picturam quotidie videret, ad illum animo inardesceret. Et paucis interiectis, subiungit, Scimus quia tu imaginem saluatoris nostri, ideo non petis, vt quasi deum colas, sed ob recordationē filij dei, vt in eius amore incalescas, cuius imaginem videre desideras, & nos quidē non quasi ante diuinitatem, ante ipsam prosternimur, sed illum adoramus, quem per imaginem aut natum, aut passum, vel in throno sedentem, recordamur. Et dum nos ipsa pictura quasi scriptura ad memoriam filium dei reducimus, animum nostrum de resurrectione lætificat, aut de passione mulcet. Hæc ille. Grauiter autem idem Gregorius Seruiū episcopum Massiliensem arguit, quòd inconsiderato zelo succensus, Sanctorum imagines confregit. In septima quoque synodo damnati sunt Iconomachi, in qua & hoc Decretum legitur: Venerabiles imagines, Christiani non deos appellant, neq; seruiunt eis vt dijs, neq; spem salutis ponunt in eis, neque ab eis sperant futurum iudicium, sed ad memoriam & recordationem primitiuorū venerantur eas. Damascenus ait: Patres nostros constituisse, in imaginibus quædam veluti trophæa repræsentare, ad prōptam memoriam, siquidē ob negligentiā, frequenter cogitatione non tenentes passionē Christi, imaginem trāsfixionis Christi videntes

Imaginū vtilitas.

Gregori9 c. perlatū. de consec. dist. 3.

Pictura quādoque vehementius afficimur quàm literis.

Gregor. Imago saluatoris q̄modo colenda.

Gregorius Seruiū violatarū imaginū damnat.

In septima synodo dānati Iconomachi.

Damascenus.

tes in paſsionis Chriſti memoriam redimus, & procidentes adoramus non imaginem, ſed imagine repræſentatum. Et vt quum codicem exoſculamur, non materiam, ex qua ſcriptum eſt Euangelium, ſed ipſum Euangelium veneramur. Sic nec crucis materiam adoramus, ſed quod typo figuráque exprimitur. Atq; hinc nimirum factum eſt, quemadmodū Athanaſius ille Alexādrinus epiſcopus teſtatur, vt olim fideles, cruces quidem conformes cruci Chriſti facerent, ſacræ autem lanceæ, vel arundini, vel ſpongiæ conformia non fabricarent, ea ſcilicet ratione, vt ſi quis infidelium eos accuſare pergeret, quòd lignum adorarent, facile poſſent crucis figuram ex duobus lignis compoſitam ſeparare, & ſic formam crucis deſtruentes (quaſi inanem hanc ligni materiam reputādo) eidem infideli perſuadere, quòd non lignum colerent, ſed crucis figuram. De lancea autem & arundine & ſpongia hoc facere & oſtendere nō poſſent. Ergo qui caput inclinat ſigno crucifixi, ſcit ligno nihil honoris deberi, ſed ad occaſionē imaginis veneratur illud, quod ea repræſentat. Talem imaginum venerationem, neque impiam, neq; aſpernandam eſſe, teſtes ſunt, quos antè citauimus ex Latinis, Hieronymus, Ambroſius, Auguſtinus, Gregorius, Beda, &c. Ex Græcis Chryſoſtomus, Damaſcenus. Quorum teſtimonia quàm maximè corroborant aliquot generalia Concilia, quæ Iconomachos damnarunt.

Athanaſi⁹.

Imago crucis olim in eccl'ia, ſed nō lanceæ aut clauorum.

Quo affectu caput inclinādū imagini.

Septima ſynodus, cōciliū Frācfordieñ.

VErum cum multus etiam abuſus circa imaginum venerationem ſenſim irrepſerit, veluti, quòd earum etiam rerum imagines in Eccleſiam inuectæ ſunt quæ in ſacris ſcripturis, aut à probatis authoribus nullum habent teſtimonium. Quòd ſtatuæ ſupra modū plurimæ, magnis ſumptibus & impēſis in templis certatim collocatæ ſunt, quaſi in hoc magna pietatis pars ſita eſſet, neglectis interim Chriſti pauperibus, qui ſunt viuæ Chriſti imagines. Deinde, quòd Iconas ſic depictas ac deliniatas cernimus, vt nō ad Chriſtianæ honeſtatis formā, ſed ad ſeculi vanitatis incitamenta efficta videātur. Denique, quòd rudis plebs permiſſa eſt imagines quadam in ipſas collocata fiducia colere. Id quod ab idololatria nō omnino immune eſt, vt ab ea excuſari non poſsint, qui imaginem aliquam ſibi ad adorandum elegerint, idq; vel ob pulchritudinem, vel deformitatē, vel nouitatem, vel vetuſtatē, credentes hanc aliquid præ cæteris habere virtutis aut etiam numinis

Abuſ⁹ circa imaginum venerationem corrigēdi.

Ioan. Gerſonus in opere tripart.

ſiue

Quid docẽdũ de imaginibus.

ſiue diuinitatis. Qui error planè damnandus eſt, & in ſumma omnes abuſus diligentiſsimè corrigendi, ac deinceps docendum erit, ſignum Chriſti ac cæteras imagines, veluti pietatis ſigna conſeruanda, eademq; non propter ſe, ſed propter ipſa, quæ repræſentant myſteria veneranda. Solum verò Deum, vnum ac verum adorandum, ac nihil beneficij, auxilij aut ſolaminis aliunde quàm à Deo exquirendum. Quin ad eum ſolum in omnibus anxietatibus & tribulationibus noſtris veluti potentiſsimum refugium ac opitulatoré recurrendum eſſe. Quæ ſi ad eum modum ſedulò docuerint Parochi, parum erit periculi ab imaginum conſeruatione. Sequitur:

Pſal.45

Ego enim ſum dominus Deus tuus, Deus æmulator, uiſitãs iniquitatẽ patrũ ſuper filios in tertiã & quartam generationẽ, his qui oderũt me, & faciẽs miſericordiã in multa milia, diligẽtibus me, & ſeruantibus præcepta mea.

Deus agnoſci vult, qualis erga nos ſit.

QVia Deus hoc vnum à nobis quammaximè requirit, vt agnoſcamus, qualis erga nos ſit, nimirum fortiſsimus iudex & vindex contemptoribus, diligentibus verò ſe pientiſsimus pater. Quumq; hoc vnũ tota ſcriptura ferè ſolum requirat, vt ita comparati ſimus, quo aurem Deo accommodantes, ab eo nunquam non audiamus: Ego ſum dominus Deus tuus. Quod fit viuida cordis fide in Deum erecta. Idcirco vt Deus id quod omnium præcipuũ eſt, nobis quàm maxime inculcaret, iterũ atq; iterum repetit ac dicit: Ego ſum dominus Deus tuus. perinde atq; ſi dicat: Porrò vnum eſt neceſſarium, nempe, vt me in omnibus cogitationibus & actionibus tuis talem agnoſcas, mihi adhæreas, ac in me totã ſpem tuam reclines. Atq; etiam hoc ſcias, me Deum tuum fortem & zelotem eſſe. ex quo vult intelligi, quàm grauiter ferat, ſi quis à fide ipſi data ad idololatriam, à fiducia in diffidentiam, à dilectione in Dei contemptũ ac neglectum deſciſcat. Frequẽtiſsima eſt hæc in ſcripturis, præſertim in prophetis collatio, qua Deus ſeſe marito, animã vero ſeu ſynagogã vel eccleſiã ſponſæ, veram vero in ſe fidé coniugio cõparat. Quemadmodum videre

Pſal.80

Deute.5
Lucæ 10.
Vnum neceſſarium.

Scripturæ trop⁹, quo Deus marito, popul⁹ ſponſæ, ti-

videre est Hierem.iij.Osee j.ij.& iiij.Amos vij.Et huc respicit parabola illa Euāgelica de nuptijs, quas rex filio suo parauit. Et quod apud Apostolū ij.Corint.xj.legimus. Quum ergo zelotypum se vocat, vehemētissimè idololatris (qui ab eo deflectunt,& cum creaturis quodāmodo fornicantur) cōminatur. Sicut Psal.lxxij.scriptū legis: Perdidisti omnes, qui fornicātur abs te. Constat enim zelotypū eum dici, qui ita vxoré deamat, vt sibijpsi metuat, ne quis eam ad adulteriū solicitet, néve ipsa cuiuspiam blāditijs decipiatur, adeò vt ægrè ferat, aliqué propius coniugi suæ assidere, nec facile permittat, nisi se præsente, vxorem in publicū progredi, quòd se solum amari ac suspici velit. Talis à nobis haberi vult Deus, quemadmodū Exod. xxxiiij.& Esaiæ xxviij.legimus. Addit auté Deus seueritatem suam in desciscentes & contemptores suos, & misericordiam in fideles, vt vel sic transgressores metu pœnæ reuocet, pios vero pietatis & misericordiæ suæ pollicitatione in via mandatorum suorum alacres faciat,& suapte spontecurrentes.

des coniugio comparatur. *Matth.22*

Zelotyp⁹.

SEd inquies: Quidnam id est, quòd Deus ait se visitare iniquitatem patrum in filios in tertiam & quartam generationé, quum econtra in Ezechiele dicatur: Quid est, quòd inter vos parabolā vertitis in prouerbiū istud, in terra Israël, dicentes: Patres comederūt vuam acerbam,& dentes filiorum obstupuerunt. Viuo ego dicit dominus Deus: Si erit vltra vobis parabola hæc in prouerbium in Israël? Ecce omnes animæ meæ sunt, vt anima patris, ita & anima filij mea est, quæ peccauerit, ipsa moriatur? Sed si acutius inspicias, videbis eum locū huic adeò contrarium non esse vt magis hunc exponat. Nam quod hic dicit, visitans iniquitatem in tertiam & quartam generationem eorum qui oderunt me, ibi apertius dictum est: Omnem animam quæ peccauerit (hoc est, dominum oderit) esse puniendam. Vnde hic locus non damnat tertiam & quartam generationé ob solam naturæ propagationé, sed magis ob imitationé & hæreditationé paternæ impietatis. Conuenit autem & hoc affectui hominis zelotypi, vt adulteros delicti authores,& cōiugem adulteram deceptā pari pœnæ inuoluat. Quamuis interim, aliorū sententia, hic locus & de pœna temporali posset intelligi, quæ interdum ob peccata parétum in posteros transmittitur. Et animaduersum est à quibusdam hanc comminationem etiam secundum literam fuisse in filijs

Quæstio.

Ezech.18

Dilutio.

Loc⁹apud Ezechielē hunc locū exponit.

Generatio impiorum nō damnatur ob naturæ propagationē.

Alius loci intellectus

Rupertus Tuitieñ.in

Israël

lib. de Tri. in Exod. libro 3. Iſraël adimpletam, quòd iniquitas patrum, qui Ioſeph fratrem ſuum vendiderant, reddita ſit in tertiam & quartam generationem, non tamen abſq; miſericordia: nam ſoluta captiuitate, reuertebantur de Aegypto generatione quarta. Iucundum eſt autem hic videre, quàm differenter hic de ſeueritate & miſericordia loquatur: Seueritatem in tertiam & quartam generationem prædicit, miſericordiam in mille ſe facturum pronuntiat, vt diſcamus miſericordiam Dei, ſeueritate tanto eſſe maiorem, quanto millenarius ternariò aut etiam quaternario eſt maior: Quin milliũ finito numero pro infinito vtitur, quòd miſericordia Dei infinitè exuperet iudicium, quòd nullum ſit Dei iudicium, in quo non ſuperexaltet miſericordia iudicium. Miſericordia enim domini ſuper omnia opera eius. Et Propheta ait: Quũ iratus fueris, miſericordiæ recordaberis. Et in hanc ſententiã dictum eſt Pſalmo lxxxviij. Viſitabo in virga iniquitates eorum, & in verberibus peccata eorum. Miſericordiam autẽ meam non diſpergam ab eis. Quæ omnia huc dicta ſunt, ne quantũlibet peccatores de miſericordia Dei deſperemus, néve de miſericordia Dei diffidamus, perinde atque omnia de neceſsitate abſoluta euentura ſint, ac nihil referat, ſiue conuertamur, ſiue non cõuertamur à vijs noſtris peſsimis. Rurſus, ne in miſericordiam Dei peccemus, ſed magis ſi peccauerimus, quieſcamus, pœnitentiam agamus, & longanimitate Dei non abutamur, certi Deum nonnunquam obliuiſci animæ, quam ſibi ſemel per fidem deſponſauit, ac omnino nolle, ea vt peccet, ſed vt quàm ocyſsimè purgetur. Cõtrà verò certo futurũ, vt ſi ſponſum ſuum ridere pergat, in æternũ perdatur, vtq; dominus viciſsim in interitu eius in æternũ rideat.

Miſericordia Dei ſuper omnia opera eius

Iacobi 2. Pſal. 144 Abac. 1. 3

Neque de miſericordia Dei deſperandũ, neq; in miſericordiã peccandũ.

PRAECEPTVM SECVNDVM.

Non aſſumes nomen Dei tui in uanum. Nec enim habebit dominus inſontem, qui aſſumpſerit nomen Dei ſui fruſtra.

Ordinis ratio.

PVlcherrimo ordine, hoc ſecundum præceptum primo ſubnectitur, veluti ex eo promanans. Primum docet ac iubet, nos vnum verũ Deum agnoſcere, requirit fidem, ſpem

ſpem & charitatem erga Deum, ac principaliter cor noſtrum format ac inſtituit, Chriſtianæ pietatis ac omnis operis boni iaciens fundamentum, quod in eo ſitum eſt, vt cognoſcamus, quomodo erga Deũ nos affectos eſſe oporteat, quid item de eo ſentire ac cogitare, quid ab eo expectare debeamus. Iam quum fieri vix poſsit, quin quod tota mente complexi ſumus, lingua identidem ſonemus. (Eſt enim ſermo proximus animi interpres.) Idcirco hoc ſecundũ præceptum proximè ſubiungitur, quo docemur ac inſtituimur, quomodo de Deo agnito, quum apud noſipſos, tum apud alios loqui debeamus. Nam etſi hoc præceptũ, quemadmodum & primum negatiuè prolatum ſit, affirmatiuam tamen orationem inſtar illius è regione includit. Qui enim prohibet ne nomé Dei in vanum aſſumatur, is ſimul iubet vt reuerenter ac honorificè tantum vſurpetur. Nomen auté Dei hic accipitur non pro voce prolata, qua Deum indicamus: hæc eſt enim res creata, ſed (quéadmodum in orationem dominicã diximus) accipitur vel pro ipſo Deo, vel pro æterno illo verbo Dei Chriſto, aut pro Dei maieſtate, potentia, ſapiẽtia, bonitate, breuiter, pro eo quod Deus eſt, vel quod Deo recte tribui poteſt. Deinde animaduertendum, quòd nõ dixerit, nõ nominabis, ſed nõ aſſumes aut vſurpabis nomen Dei. Aſſumitur enim ſeu vſurpatur, quod ad aliquem vſum adhibetur. Vis ergo huius præcepti eſt, vt Dei nomine rectè vtamur, nequaquam auté abutamur. Bene autem vtimur nomine domini triplici aut quadruplici ratione. Primũ confitendo, ſecũdo laudando & gratias agendo, tertio prædicãdo, quarto inuocãdo. Ad quæ omnia nos hortatur Pſaltes, cũ ait: Confitemini domino & inuocate nomé eius, annuntiate inter gentes opera eius. Cantate ei & pſallite ei, narrate omnia mirabilia eius. Laudamini in nomine ſancto eius, lætetur cor quærentium dominũ. Quærite dominũ, & cõfirmamini, quærite faciem eius ſemper. In primis ergo recte vtimur nomine Dei, quum ipſum Deũ corã toto mundo, Deũ ac dominũ noſtrũ confitemur, ab illius cõfeſsione, neq; blãditijs, neq; tormẽtis dimobiles, de qua cõfeſsione dictũ eſt: Qui me cõfeſſus fuerit corã hominibus, cõfitebor & ego eum corã patre meo, qui in cœlis eſt. Secũdo bene vſurpamus nomé dei, quũ Deũ in omnibus laudamus, ipſiq; tã in proſperis, quàm in aduerſis gratias dicimus, Quod genus frequẽtiſsimũ eſt in Pſalmis, veluti:

Hoc præceptũ è regione affirmatiuã poſtulat.

Quid hic veniat appellatione nominis Dei.

Non aſſumes.

Vis huius præcepti.

Recte vtimur nomine dei quadruplici ratione.

Pſal. 104

Confeſsio.

Matth. 10

Gratiarũ actio.

Bene-

Psal.33. Benedicam dominum in omni tempore, semper laus eius in
Psal.12 ore meo. Item: Benedic anima mea domino, & noli obliuisci omnes retributiones eius. Qui propitiatur omnibus iniquitatibus tuis, qui sanat omnes infirmitates tuas: Qui redimit de interitu vitam tuam, qui coronat te in misericordia & miserationibus, ac alijs sexcentis in locis. Huius mirificum exem-
Iob 1. plum habes in Iob, qui quum grauissimis omnibus calamitatibus premeretur, in hanc laudis ac gratiarum actionis vocem prorupit: Si bona suscepimus de manu domini, mala autem cur non sustineamus? Dominus dedit, dominus abstulit, Sicut domino placuit, ita factum est, sit nomē domini benedictum.
Prædicatio priuata. Tertio, bene vsurpamus nomen domini, quum verbum eius syncerè prædicamus ac inuulgamus, & priuatim & publicè. Priuatim quidē, quum vbiq; nomen Dei nostri magnifacimus ac celebramus, & quantū in nobis est, omnes homines in eiusdem Dei nostri celebrationē & verbis & operibus nostris trahere studemus. Rursus, quū auersamur omnes qui Deum nostrum, vt par est, non reuerentur. Sic affectos fuisse videmus omnes sanctos, quibus nihil vnquam molestius fuit, quàm videre aut audire aliquid agi in Dei contemptū & contumeliam. Quem-
Psal.41 admodum videre est in Dauid, quum ait: Fuerunt mihi lachrymæ meæ panes die ac nocte, cum dicitur mihi quotidie, vbi est
Publica prędicatio verbi. Deus tuus? Publicè verò prędicatur ab his quibus ministerium verbi commissum est, quibus dictum est: Prædica verbum, insta
2.Timo.4 opportunè & importunè. Quarto, ritè vsurpamus nomē Dei,
Inuocatio pręcipuus Dei cult9. Deum in omnibus inuocando ac ipsius auxilium postulando & expectando, siue vt actus nostros in via mandatorum suorum dirigat ac prosperet, siue vt ab aduersarijs nos eruat ac eripiat. Hic certe est verissimus ille Dei cultus, quem à nobis ipse requirit, quo nobisipsis penitus diffidētes ei soli omnium rerum & actionum nostrarum exordia, progressus & fines tribuimus. Rursus, quo ab eo solo auxilium & redemptionem in tribulationibus expetimus & expectamus. Quod genus vbiq;
Psal.16 etiam obuium est in Psalmis, veluti quum orat Dauid: Perfice gressus meos in semitis tuis, vt non moueantur vestigia mea.
Psal.118 Item: Deduc me in semita mandatorum tuorum. Item: Inclina
Psal.43 cor meum in testimonia tua. Item: Non in arcu meo sperabo, & gladius meus non saluabit me, sed dextera tua & brachium tuum & illuminatio vultus tui. Quem cultū etiam Deus apud

Psal

Psaltem à nobis requirit hisce verbis: Inuoca me in die tribulationis: & eruam te, & honorificabis me. Ad hæc rectè vtimur nomine Dei, quum illud, pro veritatis alioqui periclitatur confirmatione, seu ob publicam vtilitatem adhibemus. Quod tamen genus sub prioribus, maximè quod in laudando seu inuocando consistit, contineri constat. De quo dictum est Deutero. vj. Dominum Deum tuum timebis, & per nomen eius iurabis. Et apud Hieremiam cap. iiij. Iurabis (inquit) viuit dominus in veritate & in iudicio & in iustitia. Qui hisce modis Dei nomen assumit, is se intra huius præcepti limites continet: qui secus, is in præceptum impingit. Psal. 49

PRincipio ergo in hoc præceptum peccant, qui vel blanditijs vel tormentis victi, Deum verum, seu Christum dominum, aut eius rectam, sanctam & Catholicam fidem abnegant. Quibus Christus in hunc modum comminatur, Qui me negauerit coram hominibus, negabo & ego eum coram patre meo. Quos nequaquam excusat, quamuis mente se à Dei confessione nunquam decessisse dicant, si vel ore discedant, quum res publicam confessioné postulat. Nam scriptum est: Corde creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem. Exibilatur enim è schola Christi, & exploditur è vita Christianorum impia illa vox, Iurata lingua est, animus iniuratus. Sic grauissimè peccauit sapientissimus ille Salomon, qui in gratiam vxoris phanum idolo Moab, & Moloch idolo filiorum Ammon ædificauit. Sic & Petrus, sed hic resipiscens, gratiã à domino consequutus est. Itidem peccant, qui quum Christiani dici ac esse velint, omnia Christianæ disciplinæ ac moribus contraria & verbis & factis agunt. Propter quos nomẽ Dei in gẽtibus blasphematur. Dicẽtes enim verbis se nosse Deũ, factis negant, Quales sunt, qui scurrilitates & colloquia praua (quæ bonos mores corrumpunt) sectantur, qui de facinorosa vita, quam agunt gloriantur, de quibus dictum est: Lætantur quum malefecerint, & exultant in rebus pessimis. Deinde peccant in hoc præceptum, qui non in domino, sed in se laudari appetunt: Qui sibi nomen, aut gloriæ, vel sapientiæ, vel bonitatis extra Deum quærunt, de quibus dixit Psaltes: Vocauerunt nomina sua in terris suis: Qui Dei bonitatem, munificentiam & misericordiam non agnoscunt, qui per impatientiam, vel sibijpsis, vel domino maledicunt, quos scri-

Qui in hoc præceptũ impingãt. Matth. 10. Chrysost. Non sufficit mente non discedere, si verbis neges fidem. Roma. 10 Impia vox 3. Reg. 11. Matth. 26 Roma. 2 Titum 1. Psal. 48

ptura, Leuit. xxiiij. morti addicit. Id quod vulgare est, alea ludentibus & perfidis militibus. Sunt etiã ex hoc genere, qui se deuouent, vel qui sibi nescio quid mali imprecantur, si res aliter, quàm ipsi dicũt aut statuunt, euenerit. Præterea hoc præceptum præuaricantur, qui nomen Dei dehonestant, vel dehonestantibus non resistunt, sed cõniuent: Quòd non tantũ rei sint, qui faciunt, sed & qui cõsentiunt faciẽtibus, quod frequẽs est in adulatoribus. Publicè verò, non tantũ priuatim peccant in hoc præceptum Parochi, & qui verbi ministerium gerunt, tam omittẽdo quàm cõmittendo. Omittendo, quum concreditum munus exequi cõtemnunt, quæ sua sunt, non quæ Iesu Christi quærẽtes, quos væ horrendũ manet, sicut dicit Apostolus: Væ mihi, si nõ euangelizauero, quia dispensatio mihi credita est. In cõmittendo verò qui haud legitimè missi seu vocati, se verbi ministerio temerè ingerunt, qui sacram scripturam fallis enarrationibus aut interpretationibus maculãt. Qui diuinas literas ad impiã opinionem tuendam detorquent. Qui rudem populum nouis & à præscriptis ecclesiæ alienis dogmatibus imbuunt. Qui sacramenta Dei irrident. Qui potẽtiam ac virtutẽ Dei in sanctis suis exhibitam ac cõmonstratã blasphema voce aspernantur. Breuiter, qui aliter docent, quàm catholica docuit ecclesia, ab Apostolis ad nos vsque deriuata, quos vehemẽter cauendos Christus iubet, & Apostoli grauissimè insectantur, veluti adulterantes verbũ Dei. Quibus confines sunt, qui ex suggestis non nisi placentia plebi loquũtur, qui populo peccata sua non annuntiant, sed magis in absentes, eosdemq; indefensos impudenter vociferantur. Qui sub prętextu verbi Dei, seditiones & turbas excitant, ac Parochos ritè vocatos, suis sedibus (quos ipsi vi ac iniuria inuadũt) extrudere nõ formidant. Breuiter, qui non rectè secant verbum veritatis, sed vel ad sua vitia tegenda, vel ad quæstũ seu luxum suum, vel ad lites & cõtentiones seminãdas, abiecta omni modestia & tranquillitate spiritus (quam syncera verbi Dei dissẽminatio requirit) verbo Dei abutuntur. Insuper in hoc præceptum delinquunt, qui Dei nomen vel in prosperis vel in aduersis inuocare contemnunt. De quibus Psaltes dixit: Deum non inuocauerunt. Item, qui etsi inuocent, in spiritu tamen & veritate non adorant. Quales sunt, de quibus dixit Esaias: Populus meus labijs me adorat, cor autem eorum longe est à me.

Qui

Marginalia: Roma. 1 — Parochi, & omittẽdo, & committẽdo in hoc præceptum qui peccent. — Philip. 2 — Hæretici. — Matth. 24 — Galat. 1 — 1. Timo. 4 — 2. Timot. 3 — 2. Petr. 2 — Esa. 3. & 58 — 1. Petr. 3 — Psal. 13 — Esaiæ 29. — Matth. 15

Qui in aduersis positi, non ad nomen domini confugiunt, sed vel diffidentes Deo, vel Dei auxilium contemnentes, aliunde remedium petunt, qui aduersa impatienter ferunt, qui in his etiam Dei clementiam hæc vel ingerentis aut permittentis non agnoscunt. Atq; adeò qui suam voluntatem Dei voluntati præponere satagunt. Deniq;, in hoc præceptum peccant, qui vel temerè, vel falso, vel impiè ac iniustè iurant, multò magis qui peierant, vel iusta vota Deo præstita infringunt.

VT autem quid velimus, apertius intelligatur, operæpretiū visum est paucis docere, quatenus iurare liceat, quatenus non liceat. Vtrinq; enim in hoc non leuiter erratur. Sunt enim qui putāt licere indiscriminatim iurare, quod videtur Iudæis cum gentibus fuisse cōmune, existimātibus nō esse crimē, si passim sermoni familiari Deus testis adhibeatur, modò dicatur verum. Qui error vtinā in Christianorū mores non dimanasset, quòd is error cum hoc præcepto & Christi doctrina (quam statim afferemus) ex diametro pugnet. Sunt alij, qui asserunt Christiano homini, omnino quacunq; etiam ex causa iurare nō licere, atq; adeò iurare damnabile esse, innixi in primis verbo Christi, Matt. v. dicentis: Dictum est antiquis, Non peierabis, reddes autē domino iuramenta tua. Ego autem dico vobis, non iurare omnino, neq; per cœlum, quia thronus Dei est, neq; per terrā, quia scabellum est pedum eius, neq; per Hierosolymam, quia ciuitas est magni regis, neq; per caput tuum iurabis, qui non potes vnum capillum album facere aut nigrum. Sit autem sermo vester, est, est, non, non. Quod autem abundantius est, à malo est. Et quod Iacobi v. in eandē sententiam legimus, quum inquit: Ante omnia fratres mei, nolite iurare, neq; per cœlum, neque per terram, neque aliud quodcunq; iuramentum. Sit autem sermo vester, est, est, non, non, vt non sub iudicio decidatis. Verùm hi Christi verba ad suam sententiam astruendā nimis vrgent. Ergo vt intelligas, quid in hac re, non leuis certè momenti, & sentire & facere te oporteat, videbis vt germanam Christi verborum sententiam teneas. Nos eam, quæ patribus visa est, cum verbis, tum menti Christi magis cōuenire, simplici fide recitabimus. Hoc conuenit inter patres iusiurandū, quod homines mutuo præstāt aut exigunt, non esse ponendū inter probata, seu quæ sua natura bona sunt, sed inter necessaria. Loquimur autem de iuramēto

Quatenus liceat iurare.

Duo errores.

Sententia ecclesiastica.

August. de verbis domini ī mōte lib. 1.

Iuramētū non de numero sua natura bonorum.

humano. Nam ſicubi iurat Deus, qui falli nõ poteſt, aut Chriſtus (qui eſt ipſa veritas) aut angeli, qui Dei nomine abuti nequaquam poſſunt, nihil propemodũ ad nos attinet. Iuramentum verò humanum de numero eorum non eſſe, quæ ſua natura bona ſunt, vel origo eius ſatis declarat. Nam ſi diuo Chryſoſtomo credimus, non ſtatim ab orbe condito, ſed dudũ pòſt irrepſit inter homines iuramentum, nimirum tum, quum mala creuiſſent, quum ſurſum & deorſum confuſio facta fuiſſet, quum ad idolorum ſeruituté homines declinaſſent, tunc, inquam, quum infideles apparerent, teſtem inuocabant Deũ, tanquàm dignum dantes dictorum vadem, hoc enim eſt iuramentum, morum infidelium vadimonium, vt niſi cum ſpõſore credatur, & ſponſore quidem magno. Propter multam enim incredulitatem, non hominem volunt ſponſorem, ſed Deum. Hactenus ille. Qui & ob id eum Euangelij locum (Quod autem abundantius eſt, à malo eſt) de diabolo interpretatus eſt. Quem ſequitur Theophylactus. Iurare (inquit) & adijcere amplius, etiam, vel non, à diabolo eſt, nimirum quòd omnis infidelitatis, diabolus primus ſit author. Porrò ſi dicas, quur igitur iurare iubet Moſi lex, quæ nihil niſi quod bonum eſt præcipit, ſi de genere bonorum iuramentum non eſt? Reſpondebit Chryſoſtomus: Non ſtatim omnia, quæ lex Moſi præcipit, boni perfectionem habent, quæ pleraq; talia ſunt, quæ accipientium legem infirmitas exigebat, quale eſt & illud quòd Moſes iuſsit dare libellum repudij, quum Chriſtus hoc factũ teſtetur propter duritiam cordis Iudæorum, non quòd repudium ſua natura bonum fuerit. Nam & nidore victimarũ coli, quàm ſit ſatis indignum Deo, quis non videt? & tamen rudi illi populo ad idololatriam admodũ propéſo præceptum eſt, vt ſiquidem omnino ſacrificando prohiberi non poſsit, ſaltem ſacrificaret non idolis, ſed Deo viuo ac vero. Ad eũdem ergo modum Iudæis ad iurandum admodum facilibus permiſſum eſt iurare per Dei nomen, ne ſaltem per ſimulachra iurarent, & tamen non aliter permiſſum eſt, quàm reuerentiſsimè & rei neceſsitate poſtulante, quod hoc ſecundo præcepto ſatis oſtenditur. Lex ergo quum iubebat, vt iuraturi non aliter quàm per nomen Dei iurarent, bonum quidem iubebat, ſed non abſolutè bonum. Verùm tale, quo rudes Iudæi ad boni perfectioné ſenſim adduci poſsint. Et laudabantur Iudæi, qui proximo, idque

Chryſoſt. ho. 26. ad populum Antioch.

Chryſo. in Matth.

Theophy. in Matth. cap. 5

Quæſtio. Cur Moyſi lex iurare iubeat.

Dilutio. Chryſo. in Matth.

Matth. 19

Cur victimæ Iudæis præceptæ.

Quatenus olim Iudæis permiſſum iurare.

in

in Deo, iurassent, & proximum non decepissent. Hoc est enim quod lex iubebat, Reddes domino iuramenta tua, id est, iurãs verum loqueris. Laudabãtur, inquam, non quia rem omnino sanctam ac piam, sed magis illo tẽpore permissam fecissent, à prohibitis tanto peioribus abstinentes. Quamobrem iustitia Pharisæorũ erat, non peierare. At Christus legis cõsummator, absolutæq; & perfectæ iustitiæ doctor, ostẽdere volens, quàm procul abessent Pharisæi à perfectione, non tantum execratur periuriũ quod & lex facit, sed & suis discipulis indignum censet, quomodolibet iurare, etsi iuramẽta reddant Deo, hoc est, verum iurent, id quod lex non tantũ permittit, sed & factũ vt videtur laudat. Idq; facit Christus duplici potissimũ ex causa. In primis, quòd sua doctrina ea sit, quę interiorem hominem, hoc est, animum transformat: non tantum externã iustitiam, sed & interiorem innocentiã in suis discipulis requirens, qua vnusquisq; quod sibi fieri velit, alteri faciat. Quod verò sibi fieri nolit, in alterũ non cõmittat. Nunc quorsum attinet iurare, si nemo sit, qui quenquam velit circumuenire, etiam si id posset impune, si nemo alteri diffidat, si quisq; quod simplici verbo dixisset, non minori fide ac religione seruaret quàm si iusiurandũ intercessisset. Deinde, quòd quisquis iurat se grauissimo periurij periculo exponat, propterea quòd homo ob imbecillitatem mentis, ob obliuionẽ, ob sensus fallaces, sæpenumero putat se præstare posse, quod non potest. Quod Christus hoc ipso satis indicare voluit, quũ vetat, ne per caput nostrum iuremus, quia scilicet non possimus vnum capillum album facere aut nigrum. quasi dicat, Non permitto vt vel per illud iures, quod proprium tuum esse putas. Nam & illud adeò nõ est tuum, vt ne minimum quidem, quod in eo est, possis cõficere. Nimirum vt in capite quod omnino tuũ esse putas, nõ solum capillum vllum producere non possis, sed nec ipsam coloris eius conuertere qualitatem. Quo magis metuendum indicat, ne hoc, iuramẽto nos facturos affirmemus, quod minus in potestate nostra, quàm quod nostrũ videtur, situm est. Ergo hæc est planissima Christianæ doctrinæ sententia, non esse Christianæ innocentiæ aut perfectionis iurare aut iuramentũ exigere, præsertim in his rebus, quarum contemptum præ cœlestibus Christiani profitentur, abundè satis esse, vt in omnibus actionibus nostris simplici negatione nos facturos negemus,

Psal. 62. Reddere domino iuramenta.

Alia pharisæorũ, alia Christiana iustitia.

Matth. 5

Cur Christus iusserit omnino non iurare.

Matth. 7

Chrysost.

Matth. 5

Quid sit apud Matt. 5. nõ iurare omnino.

quod non pollicemur, & præstemus, quod simplici sermone nos præstaturos receperamus. Certè qui iurat, non bene sentit de eo cui iurat, aut diffidit de iuraturo qui iusiurandū exigit. At quum Christus suos inter sese optima fide cūcta loqui & agere vult, procul ab omni dolo, fraude & mendacio semotos. Consequens ergo est, vt nec iurare eos inuicē velit, etiam in re seria. Veraces enim esse debent, & alter alterum talem æstimare. Veracibus autem verax fidem absque iuramento facere sufficit.

Quæstio. QVid ergo inquis, Damnat Christus omne iuramētum? quòd si ita est, quomodo excusabimus Apostolum Paulum, ne contra præceptum domini fecisse videatur, qui sæpe iurasse comperitur? veluti quū dicit: Quæ autem scribo vobis, ecce coram Deo, quia non mentior. Et iterum: Deus & pater domini nostri Iesu Christi, qui est benedictus in secula, scit quia non mentior. Item: Testis mihi est Deus, cui seruio in spiritu meo, in Euāgelio filij eius, quomodo sine intermissione memoriam vestri facio semper in orationibus meis. Et alibi: Quotidie morior per vestram gloriam. Quam contestationem, iurationem esse, eandemq; se domino debere, idem vt ostenderet, addidit: Quam habeo in Christo Iesu.

Galat.1 2.Cor.11. Roma.1 1.Cor.15 August. de ser. domini in monte. lib. 1.

Quorundā sententia. HIc quidam sic respondent, vt dicāt iusiurādum promouendo Euangelio concessum esse, vt scilicet liceat, quū necessitas exigit, apud infirmos veritatem iureiurādo corroborare, atq; hac ratione excusant Paulum iurantem, qui & tanto fuerit iurando securior, quod iurauit in his literis quas afflatu spiritus sancti prodidit cōtinentes non hominis, sed Dei verbum. Sed hi iurandi permissionē nimis restringere & in arctum cogere videntur. Nobis itaq; magis placet beati Augustini sententia, qui hanc rem non tam ex verbis, quàm ex mente Christi æstimans, sic determinat. Principio, vt verum esse fateatur Christum reuera hoc velle, omnem asseuerationem inter perfectos Christianos superuacaneam esse. Verùm quum interim in ecclesia sint non tantum perfecti, sed & infirmi, bonum esse ait, & verè Christianis omnino appetendū, ne omnino iurent. At si iurare cogantur, infirmitate fratris vel necessitate causæ ita postulante, sciant id de necessitate venire infirmitatis eorum, quibus aliquid suadent. Quæ infirmitas etsi malum sit, sciant tamen se malum non facere, quum

Dilutio. August. de serm. domini in monte. lib. 1.

bene

bene vtantur iuratione. Nam etsi ea non bona fuerit, tamen necessaria est, vt alteri persuadeatur quod vtiliter persuadetur. Excusat ergo Augustinus non tantum in Euangelij, sed & in alijs negotijs iurātem, modò infirmitas eius cui iuratur, & causæ grauitas seu necessitas iuramentum extorserit, quod tamen, quoad fieri potest, vitandum esse docet. Quam sententiam communis ecclesiæ consensus sequi videtur, qui permittit, vt perhibet, non tantum in confirmatione verbi dei, sed etiam in fœderibus principum, in suscipiendo magistratu, in iudicijs, maxime si magistratus exegerit, ac sicubi causę grauitas postulauerit, nos iuramentum sine peccato præstare posse. Quin etiam peccaturos, nisi id præstiterimus modo ad publicam vtilitatem, tranquillitatem & pacem, aut etiam proximi commoditatem fecerit, & omissum allaturum sit vtilitati vel publicæ vel proximi detrimentum. Quod & à mente Christi abhorrere non videtur, si scilicet intelligamus eum non simpliciter iurare vetuisse, sed tantum inter suos, qui verè & perfectè sunt Christiani, quòd nulli omnino iuramento apud eos locus relinquatur, nimirum vnoquoq; de alio etiam iniurato optime & sentiente & sperante. At si res nobis agenda sit cum malis (qui bonis numero longe plures sunt) aut etiam cum infirmis nō aliter credituris, nisi iuremus, tum Christum non simpliciter, sed eo modo iuramenta fieri vetuisse, quo vulgato more hominum fiebant, quemadmodum vetuit irasci, salutare quenquam in via, resistere malo, appellare magistros, vocare patrem in terris. Vulgato autem hominum more fiebant iuramenta indiscriminatim, idque impune, modo verum iuraretur, tametsi nulla causæ necessitas, vel proximi infirmitas exigeret, quod nobis omnino sine peccato non licet, quibus iurandi consuetudo (vt Hilarius inquit) omnino adempta est. At si vel proximi conditio vel rei grauitas exegerint, vt nobis iurandum sit, tum licet quod ad nos attinet, ad hoc inuitis veniendum sit, tamen necessitate atque adeò charitate (quæ nihil agit perperàm) postulante, impunè ac sine peccati reatu iurabimus, modò tamen iusiurandum nostrum tres comites habuerit, quemadmodū Dominus apud Hieremiam cap. iiij. præcipit dicens: Et iurabis, viuit dominus in veritate, in iudicio, & in iustitia. Veritas prima comes, iuramenti causa erit, ac substantia, vt non aliter præstetur, quàm vt men-

Quatenus excusetur iurans. Infirmitas Grauitas. Necessitas.

Inter perfectos Christianos iuramēto nullus loc⁹ relinquitur.

Matth. 5.

Hilarius.

1. Cor. 13.

Iuramētū debet habere tres comites.

Veritas. dacium opus diaboli destruatur, veritas verò detegatur ac firmetur. Deinde iudicium adhibendum est, vt non temerè, sed cum magna discretione & deliberatione ad iuramentum veniatur, nempe vt iurans prius consideret, an rei necessitas aut grauitas iuramentum exigat, an hoc quod iurat, facere queat, nec ne. Item, ne vel non suo tempore & loco, vel ira, aut alio prauo affectu cōcitatus iuret. Postremo videndũ, vt nihil nisi quod iustum, æquum, honestum, ac rectum est iuretur, vtq; rei turpi aut illicitæ nullum iuramentum adhibeatur. hos comites quum habuerit iuramentum, damnabile non est, tametsi in rebus prophanis adhibeatur, quòd tum ipso iuramento veritas, pax, & concordia defendatur: falsitas, lis, & dissentio destruantur, ad quod certe inuentum est iuramentum. Hebr. vj. Omnis controuersiæ finis est iuramentum.

Iudicium.

Iustitia.

Qui peccãt in hoc præceptũ male iurãdo.

IN primis ergo ex hac parte in hoc præceptum peccant, qui praua consuetudine tertio quoq; verbo addunt, per deum, per mortem dei, per animæ salutem, & id genus similes deiurationes. Quòd tales in iurando nullum adhibeant iudiciũ; sed nomen dei sui temerè vsurpant. quod & Iesus filius Sirach quammaximè detestatur: Iurationi (inquit) non assuescat os tuum. multi enim casus in illa. Nominatio dei non sit assidua in ore tuo, & nominibus sanctorũ non admiscearis: quoniam non eris immunis ab eis. omnis iurans, & nominans, in toto à peccato non purgabitur. Vir multum iurans implebitur iniquitate, & non discedet à domo illius plaga. Et cap. xxvij. Loquela multum iurans, horripilationem capiti statuet, & irreuerentia illius obturatio aurium. Hactenus ille. Hanc prauam iurandi consuetudinem adeò insectatur Chrysostomus, vt iuramento videri possit paulò iniquior, nisi quòd conueniebat, vt aduersus eam partem, in quam magis propendent hominum ingenia, & vnde grauis imminet periculũ, esset vehementior. Is ergo à iurandi consuetudine deterrens, Christus (inquit) & per proprium caput iurare prohibuit: nos verò tam paruipendimus dei gloriam, vt eum passim trahamus. Nescitis quid sit deus, & quali debeat ore vocari? Quòd si de studioso quopiam viro sermo inciderit, dicimus, os tuum ablue, & ita commèmora. Nunc vero nomen super omne nomen venerandum, in omni terra admirabile, (quod audientes dæmones horrent) temerariè circunferimus. Et paulò post: Ille tantus pio zelo æstu

Eccli. 23.

Consuetudo iurãdi detestabilis.

Chryso. homil. 26. & 27.

Psal. 8.

Ibidem.

æstuans episcopus, ab ecclesia prohibet eos, qui passim iurant, quos & ad se deferri iubet, vt iudicentur, eosdemque ab ore & lingua, quòd veri Christiani nõ sint, dinosci ait, quemadmodum psitaci voce noscuntur. Secũdo, hic impingũt, qui etiam in rebus etiam serijs, non tamen magni momenti, iuramenta adhibent, ex quibus non sit manifesta vel publica vel proximi vtilitas sequutura. Quos Chrysostomus etiam hinc excusari negat, quòd sit aliquis, qui necessitatẽ iurationis imponat. Sit (inquit) tibi timor Dei omni necessitate violentior. Si enim velis huiusmodi occasiones semper obijcere, nihil de his quæ sunt imperata custodias. Excusari ergo nequaquam possunt, qui in omni penè negotio iuramentum adhibent, quod solent mercatores, qui lucri gratia in extrudẽdis mercibus, nihil non iuramentotum admiscent, raro etiam sine periurio. Sed quid tandem proderit eis, si vniuersum mundum lucrentur, animæ verò suæ detrimẽtum patiantur? Lucraris (inquit quidam) pecuniam, & perdis animam. Sed dices: Exigit à me iuramentum, qui mecum cõtrahit, de cõmercijs hæsitans, deum in sponsionem trahit, & dicit se non accessurum, nisi capiat illum sponsorem. O ingentem insensibilitatẽ & contumeliam: qui vermis es & terra, cinis & fumus, dominum deum tuum citas in vadimoniũ, & illum trahere cogis? Dic mihi, si seruis vestris inter se contendentibus & sibi fidem non habẽtibus, diceret conseruus se prius non crediturum, quàm communem dominum spõsorem acciperet, nõnne multa tulisset verbera, didicissetq;, quòd ad alia domino sit vtendum, non ad huiusmodi? Quin tu qui hinc te excusas, quòd aliter tibi iniurato non credet, eius es causa, eo quòd facile iuras, quoniã si id non faceres, sed omnibus constaret quòd non iures, mihi crede dicenti, quòd his, qui mille deierant iuramenta, maiorem ipse fidem solo nutu inuenires. Damnat quoq; Chrysostomus forensia iuramẽta, & nos certe probare nõ possumus, quòd passim in iudicijs absq; omni iudicio iuramẽta etiam pro decem obulis exiguntur & præstãtur. Mirandum certe, quum tot iuramenta, quæ malitiæ appellant, ac cætera eiusdẽ generis temerè fiunt, quòd quandoq; fulmen superius non veniat in tantæ temeritatis vltionem. Sed propterea quòd non punimur, nos ne peccare cogitemus. Illud est misericordiæ dei, non virtutis nostræ. Dic mihi quæso (inquit ille) trahens hominem in iu-

Chryso. in Matt. c. 5.

In omni negotio adhiberi iuramẽtum nõ debet.

Matth. 16.

August.

Obiectio.

Chrysost.

Respõsio.

Moderãda forensia iuramẽta, homil. 36. 37.

Trahẽs hominẽ in iuramentum nõ eſt ſine culpa.

ramentum,quid expectas vtrum vt peieret? ſed hoc eſt extremæ dementiæ,& in caput tuum pœna conuertetur,melius eſt te pecunias amittere,quàm illum perire. At non peieraturum expectas,igitur & abſq; iuramento crede. Sed multi ſunt,inquis,qui ſine iuramento defraudare voluerunt,non autẽ cum iuraméto. Teipſum decipis homo,homo furari ſolitus,& iniuria proximum afficere,neq; iuramentum frequenter pellun dare dubitauerit. Quòd ſi fuerit in iurando reuerens,& in ferenda iniuria multo magis erit. In ſumma,iuſtum ac decẽs eſt,

Epilogus. Chriſtianum hominem omnem iuramenti præſtationem tam in contractibus, quàm in iudicijs,quoad fieri poteſt,euitare.

Quales iudices eſſe debeãt in exigendis iuramẽtis.

Deinde,iudices in exigendis iuramentis plurimum diſcretos eſſe oportet,atque adeò tales,qui priuſquàm iuramenta,vel à litigatoribus,vel à teſtibus exigant,omnem adhibeant diligentiam, quo iuramenta,ea ſaltem, quæ communi partium conſenſu remitti poſſunt,remittantur,ac nulla(niſi rei neceſſitate,aut grauitate exigente)præſtentur,quod facile perſuadebunt litigatoribus,ſi affirment nos hanc reuerentiam Deo debere,præſertim in cauſis ac negotijs modici momenti,vnde non ſit euidens vtilitas,vel publica vel proximi expectanda.

In iudicijs eccleſiaſticis à iuramẽtis q̃ad fieri poteſt tẽperãdũ.

Id quod multo magis eccleſiaſticos viros decet,quos certe turpe eſt aſsiduitati iurandi intentos eſſe,quum potius ſeſe veluti exemplaria euangelicæ perfectionis laicis exhibere debeant. Deus cordium reformator & rector,hanc iurandi aſsiduitatem ac temeritatem corrigere dignetur ad ſui nominis gloriam & honorem.

Deierãtes. Matth.26.

TErtio,in hoc præceptum ex hac parte grauius peccant, qui vſurpato nomine Dei deierant (hoc eſt,ſanctè ac vehementer iurant)ac ſeſe quodammodo iurando execrantur & deuouẽt,quod Petrum Apoſtolum feciſſe legimus, quum dominum tertiò negaret.

Peierãtes. Hos peccati pondere ſuperant,qui peierant,hoc eſt,ſcienter falſum iurant:aut qui iurant vt facilius fallant,aut per temulentiã iracundiámve,aut animi gratia iurant,qui blaſphemiæ proximi ſunt.

Blaſphemantes.

Leuit.24.

Dein, adhuc grauius peccant in hoc præceptũ,qui nomen Domini blaſphemauerint, ac execrabiliter deteſtati fuerint, quos vetus lex morti addicit. Quæ de iureiurãdo & quatenus in hoc præceptũ temerè iurãdo cõmittatur,dixiſſe ſuffecerit.

Po

POstremo, peccant in hoc præceptum, idque grauissimè, qui vota Deo facta temerè violât ac rumpunt. Scriptum est enim Leuitici tertio: Quod semel egressum est è labijs tuis, obseruabis, & facies sicut promisisti Deo tuo. Item Ecclesiastici quinto: Si quid vouisti Deo, nō tardabis reddere, quia dominus Deus requiret illud. Monendi ergo sunt omnis generis homines, ne temerè quid voueāt, præsertim tale quod an præstare possint, incerti sunt, vel quod sine superstitione aut turpitudine præstare nequeant. Displicet enim Deo stulta promissio, Ecclesiastici quinto. Sunt vota superuacanea, vana & incauta, sunt impia & turpia, sunt deniq; licita ac honesta. Sed interim hoc certum est vtrinque grauissimè peccari, nempe si vel licita ac honesta vota temerè violentur, vel illicita Deo fiant ac præstentur. In impijs quidem ac turpibus votis decretum mutare, in malis promissis rescindere fidem oportet, quòd impia sit promissio, quæ cum scelere adimpletur, qualis fuit promissio Herodis facta Herodiadi, & Iudæorum, qui vouerunt se non comesturos, nisi prius occidissent Paulum. Sed interim constat non illos tantum grauissimè peccasse, sed simul omnes qui talibus votis se obstringūt, etsi nullus sequatur effectus. Idem de superstitiosis & superuacaneis votis sentiendum putamus. Nempe, vt tametsi æquum fuerit, ea non præstare, grauissimè tamen eos peccare, qui talia præstiterint, nullum adhibentes in vouendo vel iurando iudicium, aut discretionem. Votum perpetuæ castitatis, modò tamen sano consilio, animoq; deliberato factum fuerit, ab exordio ecclesiæ licitum & honestum, atque adeò pium semper est habitum, idque non solum authoritate humana, sed & diuina. Quòd Christus inter alios Eunuchos eos potissimū commendauerit, qui se castrarunt propter regnum cœlorum. Itidem quòd Paulus eum benefacere dicat, qui statuit in corde suo firmus nō habens necessitatem, potestatem autem habens suæ voluntatis, iudicauit in corde suo seruare virginem suam: vt interim prætereamus veterum patrum Concilia non multo post Apostolorū tempora, in Ecclesia Dei habita, inter quæ antiquissimum illud Gangarense pari censura damnat tam eos, qui continentiæ & virginitatis professionem ac sanctum propositum violant, quàm qui non professos, sed matrimonio iunctos damnant.

Voti violatores. *Leuit. 3* *Non temere emittendum votū.* *Votorum distinctio.* *Impia ac turpia vota pie rescindūtur, sed impie ac turpiter fiunt.* *Marci 6.* *Acto. 23* *Vota supstitiosa & superuacanea.* *De voto perpetuæ castitatis.* *Matth. 19* *1. Corint. 7* *Conciliū Gangarense.*

Iam

Votū perpetuæ castitatis nō temere emittendū.

IAm si votum hoc pium ac sanctum est, modò legitimè præstetur, quod nemo pius negauerit, tanto certe magis cauere oportet ne temerè emittatur, nimirū à talibus qui suæ infirmitatis ignari, eiuscemodi votum non principaliter respectu Dei, sed vel præsentis cōmoditatis gratia, vel blādè illecti seu inducti cōtinentiam vouent. Nam quantumuis tales quū eos emissi voti pœnitere cœperit, contendant, melius esse nubere quàm vri, & violare votū quàm fornicari, negare tamen omnino non possunt (nisi verbū Dei & Apostoli Pauli doctrinam contemnere pergant) se non leui damnatione obnoxios esse, quum voti immemores connubio temerè se alligant. Nam vt hoc demonstraret Apostolus, de ecclesiæ viduis ait j. Timo. v. Cum luxuriatæ fuerint (hoc est, in delicijs degerint) in Christo nubere volunt, habentes damnationem, quoniam primam fidem irritam fecerunt. Quod Apostoli verbum, omnis ecclesia sic semper intellexit, vt etsi nuptiæ quas tales contra votum præstitum contrahebant, ex se damnandæ non iudicarentur, tamen omnino damnari propositi fraudem, damnari voti fracti fidem, damnari non solum susceptionem à bono inferiori, sed ruinam ex bono superiori, damnari deniq; tales non quia coniugalem fidem posterius inierunt, sed quia continentiæ fidem primam irritam fecerunt. Ergo quia non omnes capiunt verbum hoc (sicut dominus ait) sed qui potest capere, capiat, ducant ante votum qui se non continent: qui non cœpit, deliberet, qui egressus est, perseueret, nulla aduersario detur occasio, nulla Christo subtrahatur oblatio. Nos in medio relinquimus, ac ecclesiæ in futuro Concilio determinandum committimus, num expediat veterem morem immutari. Deinde, num nuptiæ, quæ contra votum contractæ sunt, irritæ, ac velut adulteria censenda sint, nihilosecius tamen etiam hoc inter omnes cōuenire putamus in cōtrahentibus eiuscemodi nuptias, etsi non ipsas nuptias, grauissimè tamē damnari fractam voti fidem, & quòd nomen domini frustrà seu temerè vsurpatum sit, vtcunque etiam tales vouentes se excusent, vel per ætatem, modo ea doli saltem capax fuerit, vel per incogitātiam. Quo magis miramur eos qui hodie temerè votum continentiæ infringunt, nec solū nuptias suas, quas qualibet occasione oblatas irreligiosissimè ineunt, contempto voto defendere conantur, sed etiam putant se Ecclesiastes ac Parochos esse non posse,

Aug. 27. q. 1. c. nuptiarum.

Augustin. Matth. 19

Cōcilium euangelio consentaneūm.

Qui cōtra votum cō trahūt matrimoniū grauissime peccāt

posse, nisi votum continentiæ infregerint, cum tamen Aposto lus episcopum velit esse vndique irreprehensibilem, & si fieri queat, ab vxore & omni solicitudine solutum. Et quo pacto quæso Paulus tulisset Parochum, hoc est, ecclesiæ moderatorem, qui votum solenne violasset, qui ne mulierculas quidem tanto gradu inferiores in ministerio ecclesiæ ferre voluit, quæ primam fidem nubendo irritã fecissent, quas & damnationem habere pronuntiat? saltẽ hi votorum temerarij violatores, veteribus canonibus hãc vim permittant, vt se ob voti fracti reatum excõmunicatos & indignos etiam officio sacerdotali esse fateantur, vt interim largiamur, ipsis humanitatem exhiberi posse, si ita probauerit, qui eius rei potestatẽ habet, episcopus.

1. Timot. 3
1. Corin. 7
1. Timot. 5
Cõcilium Chalcedonense. c. 16

Nec enim habebit dominus insontem eum, qui assumpserit nomen Dei sui frustra.

GRauis certe censura in huius præcepti violatores, cuius hæc est sententia, Deum non habiturũ innocentem eum, qui nomẽ eius frustrà assumpserit, sed grauissimis pœnis suam iniuriam vlturum, etsi nõ in hoc seculo, quamuis & in hoc sæpissime, saltem tamen in futuro. Certe vt nullum aliud crimen nostrum extaret, quæ tamen maxima sunt & sine numero, vnicum tamen illud blasphemandi & peierandi, & in vniuersum nephas illud & prauissima consuetudo nomen domini indignè vsurpandi, sufficeret inuoluere nos omnibus, & maioribus etiã quàm ijs malis, calamitatibus ac miserijs, quæ nostra sentit ætas, quibus meritò premimur, & non dubium, prememur, si (vt cœptum est) in dehonestando domini nomine pergere voluerimus. Sunt qui non omnino absque ratione hoc crimen adulterio ac homicidio grauius iudicant, quòd hæc non sic transeant in consuetudinem, & durius puniantur. Hoc autem commune fiat omnibus, & semper, idque etsi non apud Deũ, apud homines tamẽ propemodũ impune. Quamobrem annitendum est omnibus modis, vt tollatur è medio horribilis corruptela nominandi in vanum sacrosanctum & gloriosissimum nomen Dei, vt obscœnitates verborum, stultiloquia, turpiloquia, mendacia, conuitia, detractiones, maximè autem vt blasphemiæ in Deum & Christũ dominũ, illiusque membra sanctissima, Sacrosancta item vulnera vsque ad amarissimam

Sententia præcepti.
Crimẽ blasphemiæ et piurij sufficiẽs ad inducendam omnẽ plagam.
Quidã iudicant periuriũ homicidio et adulterio grauius.
Chrysost.
Quid cauẽdum.
Coloss. 3

rissimam mortem pro nobis afflicta & benedictum pro nobis effusum ac pretiosum sanguinem omnino eliminentur, quod Deo authore fiet, si populus, & verbo, & exemplo doceatur, vt sermo eius semper gratiosus & sale condîtus sit.

TERTIVM PRAECEPTVM.

Memento ut diem sabbati sanctifices. Sex diebus operaberis, & facies omnia opera tua. Septimo autē die sabbatum domini Dei tui est. Nō facies omne opus in eo, tu & filius tuus & filia tua, seruus tuus & ancilla tua, iumentum tuum & aduena, qui est intra portas tuas. Sex enim diebus fecit Dominus cœlum & terram, & mare, & omnia quæ in eis sunt, & requieuit die septimo. Idcirco benedixit Dominus diei sabbati, & sanctificauit illum.

Ordinis ratio. ORdine planè pulcherrimo tria ista prima præcepta; quæ quodāmodo vnū sunt, & ad Dei cultū, quem Latriam vocamus, pertinét, sese consequūtur. Primū enim præceptū (vt suprà diximus) animū format, in verā Dei agnitioné nos ducit, deq; interiori cultu (qui in fide, spe & charitate erga Deum cōsistit) instituit. Verū cum ex abundantia cordis os loquatur, & fieri nō posit, quin lingua (quæ animi nostri interpres est) hoc sonemus, quod mente sumus complexi. Proinde secundus locus debebatur præcepto proximo, quod docet qualiter de Deo loqui oporteat. Iam quod subsequitur tertium præceptū amborū illorū absolutio est, quo docemur de omni alio exteriori cultu Deo præstādo ac exhibendo. Vt autem huius præcepti sentétia manifestior fiat, cōstat sabbatū Hæbræis sonare requié, & sabbatizare idem esse quod requiescere. Et quia septimus hebdomadæ dies requiei peculiariter deputatus erat, idcirco idé dies apud Hebręos propriè sabbatū.

Matth. 12 Lucæ 16

Sabbatū. Sabbatizare.

dictus

dictus est,quẽadmodũ Exodi xxx.legimus: Septimus dies erit vobis sanctus,sabbatũ & requies domini.Postea etiam sabbati appellatiõe(sed latius accepto vocabulo)tota hebdomada significari cœpta est.Sic Luc.xviij.legimus: Ieiuno bis sabbato.

IN vniuersum autem duplex est sabbatum, Externum & internum seu spirituale. Rursus externũ suum habet ceremoniale, suum item morale. Quod ad ceremoniã attinet,non habet hoc præceptum eandem omnino rationem apud Christianos quam habebat apud Iudæos. Siquidẽ quod sabbatum apud Iudæos certæ diei alligatum erat, ceremonia est, apud Christianos,vt constat, abrogata, qui non Iudaizant seu sabbatizant cum Iudæis.Iudæi vero hanc ceremoniã(magis verba quàm verborum genuinum sensum vim ac spiritum sectantes)mordicus adhuc tenent, tametsi ex prophetis constet eam obseruationem quandoq; abrogandã. Verum,quod ad morale legis pertinet,nihil mutatum est.Id vero constat in eo situm esse,vt homo qui corpore constat,& anima,aliquo saltem destinato tempore,& corpore,& animo interquiescat,totus laudi, contemplationi ac venerationi Dei intentus,vt & corpus labore fatigatum alterna requie non careat,& mens ipsa, externis laboribus distracta, diuinæ legis meditatione,ac diuinorum beneficiorũ recordatione reficiatur, sagineturq́;. Vnde consequens est, nedum apud Iudæos, sed & apud Christianos iuris esse diuini,vt saltem aliquo destinato tempore,ceremoniæ institutæ ad audiendũ verbum Dei,& ad commonendam ac excitandam fidem & charitatem erga Deum, & ad vacandum hymnis,precationibus,alijsq́; spiritualibus sacrificijs retineantur ac cõseruentur. Deinde constat externum sabbatum in hoc datum & præceptum esse, vt esset certum signum, inter Deum & homines Deum agnoscentes, quemadmodum Exodi xxj.dominum dicentem legimus: Videte(inquit)vt custodiatis sabbatum meum,quia signum est inter me & vos. Iudæis enim sabbatum signum erat & memoriale,quo in primis admonerentur illius ineffabilis operis, nempe creationis totius orbis,sex dierum opificio absoluti,vt vel hinc in admirationem potentiæ, sapientiæ & bonitatis Dei excitarentur. Quod Deus in huius præcepti verbis significauit, cum inquit:Sex diebus fecit Deus cœlum & terram & mare & omnia quæ in eis sunt,& requieuit die septimo. Secundo, sabbatum

Duplex sabbatum.

Hoc præceptum aliam olim apud Iudæos, aliã apud nos habet rationem.

Esaiæ 1.

Quod ad morale attinet,nihil mutatum.

Feriæ sunt de iure diuino.

Externum sabbatum cur præceptum.

Externũ sabbatum inter Deũ & homines.

Iudæis

Iudæis erat memoriale, quo subinde admonebantur, vt cum summa gratiarum actione recordarentur insignis illius beneficẽtiæ ac misericordiæ diuinæ, qua à durissima seruitute Pharaonis liberati fuerunt, quod in Deuteronomio explicatius

Deut. 5 ponitur: Memento (inquit) quòd & ipse seruieris in Aegypto, & eduxerit te inde dominus Deus tuus in manu forti, & brachio extẽto. Idcirco præcepit tibi, vt obseruares diem sabbati. Tertio, significabat Iudæis sabbatum externũ requiem internam, & sabbatum spiritale, vt scilicet hinc admonerẽtur, à suis operibus requiescere, ac sinere, vt dominus eos, non ipsi sese sanctificarent. Quod dominus apud Ezechielem prophetam cap. xx. nõ tacuit, cum inquit: Insuper & sabbata mea dedi eis, vt essent signum inter me & eos, & sciant quòd ego dominus sanctificãs eos. Quanquam interim Iudæorum vulgus quemadmodum nunc, ita & olim magis signis quàm rebus signatis

Deus in scripturis dicitur odisse sabbata, & cur.

inhæserit, quo factum est, vt scriptura testetur, Deum Iudæorum sabbata odisse cœpisse, vti apud Esaiam cap. j. Dominum increpantem Israëlem legimus in hæc verba: Neomæniam & sabbatum, & festiuitates vestras non feram, iniqui sunt cœtus vestri. Calendas vestras & solennitates vestras odiuit anima mea, facta sunt mihi molesta, laboraui sustinẽs. Et ne mireris, cur Deus dicat se odisse sabbatum, quod præcepisse videtur, causam odij ipse subiungit, nempe quòd Iudæi sabbato non ad quietem animi, & ad mentis tranquillitatem erga Deum comparandam (ob quod potissimum erat institutum) sed tantum ad externam & corporalem quietem (quam illi solam superstitiosius obseruabant) abuterentur. Sequitur enim apud eundem prophetam: Et cum extenderitis manus vestras, auertam oculos meos à vobis: & cum multiplicaueritis orationẽ, non exaudiam, manus enim vestræ sanguine plenæ sunt. Lauamini, mundi estote, auferte malum cogitationum vestrarum ab oculis meis: quiescite agere peruerse, discite benefacere.

Dies dominicus quid nobis significet.

POrrò eadem propemodum, quæ sabbatum externum Iudæis significabat, nobis significat dies dominicus. Nisi quòd nos loco liberationis Israël ex Aegypto (qui typus erat) admonemur, vt meminerimus, nos per agni immaculati sanguinem, à fœdissima tyrannide sathanæ redemptos, ne per ingratitudinem reuoluamur in maiorem seruitutem. Deinde

Philip. 2 hic dies nos monet, vt quemadmodum Christus nostri causa

factus

factus est obediẽs patri vsq; ad mortẽ, mortẽ autem crucis, vtq; is superata morte, ac operibus suæ dispensationis cõsummatis requieuit in sepulchro: Ita & nos mortificata carne, omnibusq; carnalibus desiderijs consopitis, totos Deo submittamus, & consepulti Christo per baptismum vltra non seruiamus peccato, sed exhibeamus membra nostra Deo seruire iustitiæ in sanctificationem. Quamobrem & ecclesia, eo die, plerasque alias non contemnendas ceremonias nos huc prouocantes admouet. Quòd enim aquam benedictam aspergit, quid aliud est, nisi quòd nos baptismi, per quem Christo in spiritualem requiem consepulti sumus, commonefacit, ac veluti signo declarat nos oportere subinde mortificare carnẽ, & cum Christo quiescentes auscultare Deo? Quòd item processiones celebrat, in quibus populus signum crucifixi, & vexilla veluti trophæa quædam resurgentis domini comitatur, quid aliud est, nisi pia quædam ceremonia, qua admonemur nos potissimum ea die totos intentos esse oportere, vt per omnem vitam Christum crucifixum sequamur, vt carnem vnà cum vitijs & concupiscentijs suis Christo cruci configamus, vt parati simus (si res ita postulauerit) pro Christi nomine, & in carcerẽ & in mortem ire, ac omnem crucem tribulationis, vndecunque nobis impositam, patiẽter post Christum portare? Vt item meminerimus gloriosi illius de diabolo triumphi per Christum acti, vtq; quemadmodum Christus resurrexit per gloriam patris, ita & nos in nouitate vitæ ambulemus. Denique quòd thurificantur altaria, quodq́ue thus deinde ad psallentes defertur, quid aliud designat, nisi quòd externo signo testamur nos corda sursum habere ad dominum, in laudem, gratiarum actionem & preces profusa? Quid enim aliud sunt altaria, quàm corda nostra? Quid ignis, nisi feruor charitatis? Quid thus, nisi orationes sanctorum? Quemadmodum Dauid dixit: Dirigatur oratio mea sicut incensum in conspectu tuo. Et in Apocalypsi legimus: Angelo (cum impleuisset thuribulum de igne altaris) data esse incensa multa vt offerret de orationibus sanctorũ. Quis ergo negauerit eiuscemodi ceremonias esse pias; modò ad eum finem adhibeantur ad quem sunt institutæ?

[Margin: Roma.6 — Cur aqua benedicta die dominico spargatur. — Cur agantur processiones die dominico. — Roma.6 — Cur thurificentur altaria. — Altaria. Ignis. Thus. — Psal.140 — Apoca.8]

HOc ergo Parochis præstandum erat, vt populus disceret inhærere rebus signatis, non nudis signis, nam & eatenus ab ecclesia ceremoniæ reprobantur, si quis putet in

[Margin: Quid parochis pstandũ circa ceremonias.]

August. illis salutem consistere. Atq; hinc etiam fit, vt inter decē præcepta, hoc solum quod de sabbato est, quantum ad exteriorem ceremoniam attinet, non tantum charitati Dei, sed & proximi cedere debeat, quod non ita se habet cum duobus prioribus. Nam vt suprà diximus, nulla charitas est, ne dicamus ceremonia, quam debeamus præponere charitati ac gloriæ Dei, quàm duo proxima præcepta requirunt. At quū externū sabbatum Iudæis sacramentū fuerit, nobis quoq; signū sit sabbati spiritualis (quod propriè in charitate Dei & proximi consistit) omnino cedere debet, quod ad ceremoniā exteriorē attinet, non tantū dilectioni Dei, sed & proximi, quod & lex ipsa, licet Iudæis obcæcatis, id non videntibus, satis demonstrabat, quæ iubebat, sacerdotes operari in templo. Item circuncidere infantes die sabbati. Quin & Machabæi in sabbato pugnasse leguntur. Atq; hoc vniuersale est, necessitatem & charitatem in omnibus externis (vt dici solet) dispensare. Quamobrem Christus toties Iudæorum cæcitatem damnat, qui externam ceremoniam saluti hominis (quam sabbatum signat) præponebant. Sic legis apud Matthæum xij. Christū discipulos suos præ esurie spicas sabbato vellentes ac manducantes aduersus Iudæorum calumniā ex ipsa etiā lege defendisse, cum inquit: Non legistis quid fecerit Dauid quando esurijt, & qui cum eo erant, quomodo intrauit in domum Dei, & panes propositionis comedit, quos nō licebat ei edere, neq; his qui cum eo erāt, nisi solis sacerdotibus? Aut non legistis in lege, quia sabbatis sacerdotes in templo sabbatum violant, & sine crimine sunt? Dico autem vobis, quia templo maior est hic. Si autē sciretis, quid est, Misericordiam volo & non sacrificiū, nunquam condemnassetis innocētes. Dominus enim est filius hominis etiā sabbati. Et statim pòst, cum venisset in synagogam eorum, & vidisset hominem habentem manum aridam, & ipsi interrogarent eum, Si liceret sabbatis curare? Idq; dolo malo, vt accusarent eum. Respondit eis: Quis erit ex vobis homo, qui habeat ouem vnam, & si ceciderit hæc sabbatis in foueam, nònne tenebit & leuabit eam? Quanto magis melior est homo oue? Itaq;, vt subijcit, licet sabbatis benefacere. Et statim, ad domini iussum restituta est manus hominis sanitati, sicut altera. Quod factum saluatoris etsi pientissimū ac lege etiam ipsa roboratum, cæci Iudæi velamen ob oculos habentes, & in

Ceremonia sabbati cedit charitati.

Sabbatum spirituale.

Matth. 12

Necessitas & charitas in omnibus externis dispensant.

Marci 2. Lucæ 6.

Matth. 12

Iudæorum malitia.

in legis corticem tantum respicientes, tam indignè tulerunt, vt consilium inirent aduersus eum, quomodo ipsum perderent. Verùm nos quibus per Christum velamen ablatum est, & veritas nudata, scimus sabbati signum, signato sabbati cedere, hoc est, requiē corporalem requiei spirituali, qua tum fruimur, cum fides per dilectionem operatur, sola enim charitas est, quæ diffusa in cordibus nostris per spiritum sanctum, qui datus est nobis, opera bona cum requie operatur, quòd alioqui opera nostra habēda sint vt seruilia, veluti, quæ fiant, aut cum peccato, aut cum timore, non cum dilectione. Atq; ideò sabbatum requies sancta domino dicitur, quæ scilicet Dei gratiæ tribuenda sit, non nobis veluti ex nobis obueniens. Quin & pontificum Decreta permittunt Dominicis ac alijs festis diebus, rei alioqui tempore perituræ, vnde victus suppeditari posſit consuli ac intendi. Quemadmodum etiam esum carnium in Quadragesima, ac in alijs diebus ieiunio destinatis infirmis ac debilibus indulgēt, quòd legi necessitas nō subiaceat, & maius periculum semper veniat euitandum. Vnde liquet eos iniuriam ecclesiæ Romanæ inferre, qui fingunt eam, ceremonias charitati præferre, atq; adeò solis ceremonijs vim iustificationis ac salutis tribuere.

Sabbati signatū pręferē signo. Requies spiritualis. August. Roma. 5 Omnia opera extra charitatē, seruilia. Sabbatum reqes sancta dn̄o. Alexāder iij. c. licet. de ferijs.

EX quibus etiam liquet, cur factum sit, vt olim destinatus ille dies, nempe Saturni, Iudæis (vt videtur) in lege peculiariter præscriptus, in alium, nempe dominicū immutatus sit. Nam id initio factū est, ne quis Iudaizās putaret vnum illum certum ac destinatum diem cæteris hebdomadæ diebus (quod ad se attinet) sanctiorem esse, aut sabbatum nos, & non potius nos sabbatū ipsum sanctificare, vt iam in nos non competat id, quod Paulus Galatas increpat dicens: Dies (inquit) obseruatis, & tempora, & annos, qui scimus omnes dies æquales esse, nec per parasceuen tantum Christum crucifigi, & die dominica resurgere, sed semper sanctum resurrectionis esse diem ac semper Christum carnem suam & sanguinem dare pro mundi vita. Sed propter finem institutionis diem festum agimus, qui nimirum is est, quo quandoque in vnum omnes pariter veniamus, vt ex conspectu mutuo letitia maior oriatur, vtq; Dei verbum audiamus, ac Dei opera erga nos exhibita in memoriam reuocemus, & sanctis sacramentis communicemus, breuiter vt Deo toti vacemus. Estque id necessarium

Cur sabbatū in diem dominicā translatū. Galat. 4 Hierony. ibidem. Oēs dies æquales. Dies resurrectionis iugis. Ad quem finē instituta festa.

Festa magis instituta ob infirmiores.

non tam propter spirituales in ecclesia (qui continuum sabbatum agunt, quemadmodum statim dicemus) sed ob infirmiores, qui magis seculo vacant quàm Deo, nec possunt, imò nolunt toto in ecclesia vitæ suæ tẽpore congregari, & ante humanos actus Deo orationũ suarum offerre sacrificium. Secundo, dies septimus in octauum mutatus est, vt ceremonia nostra dispensationi operũ Christi respondeat. Deus enim quodãmodo bis condidit mundum, & in hoc hominem, imò mundum propter hominem. Primum enim creauit quod non erat vtiq; per filium, dein per eundẽ incarnatum restituit quod perierat. Ibi requieuisse dicitur ab opere cõdendi. Hic Christus ab operibus dispensationis requiescens, dum corpore requiescit in sepulchro, velut abrogat Iudaicũ sabbatismum, dumq; octaui diei diluculo resurgit immortalis, sabbatum euangelicum (quod apostolica scriptura iuge appellat) nobis cõmendauit, eoq; is dies dominicus dicitur, de quo canit ecclesia: Hic dies quem fecit dominus. Itaq; post Christi resurrectionem sabbatum Iudaicum deinceps celebrari desijt, quòd Christus eo die in sepulchro requiescens reipsa indicaret, antea requiem quidem mortuorum fuisse, sed non glorificatam, verum resurrectione sua apertè declarabat iam aditũ factũ esse, ad requiem sempiternam nunquam finiendam, quam die dominico recolimus. Quin & animæ omnium sanctorum ante resurrectionem corporis in requie quidem sunt, sed non in ea sunt actione, qua receptis rursum corporibus perpetua & corporis & animi quiete & immortalitate perfruentur. In cuius futuræ gloriosissimæ quietis certissimum testimonium Christus primitiæ ex dormientibus, ex mortuis resurgens, iam non moritur, sed ad dexteram Dei patris omnipotentis sine solicitudine, vniuersa gubernans immortalis sedet. Dies ergo dominicus ex resurrectione dominica declaratus est, & ex illa cœpit habere festiuitatem suam, statim post Christi abitionem ab ipsis Apostolis institutus. Quod Ioannes in Apocal. testatur, cum ait: Ego Ioannes fui in spiritu in dominica die.

Deus bis condidit mundum.

Hebr. 4

Dies dominicus cur sit dictus.

Aug. de genesi cõtra Manichæ. lib. 1

1. Cor. 15

Roma. 6

August.

Apoca. 1

De festis sanctorũ.

ET quamuis ea sit diei dominici institutio, pertineatq; illius pia & Christiana obseruatio ad hoc præceptũ, non tamen putandum est solum hoc iuberi, vt tãtum hic dies sanctificetur, sed accipi debet præceptum de omnibus diebus festis hebdomadæ, communi ecclesiæ consensu receptis.

Nam

Nam cum Deus omnino velit, vt aliquo saltem tempore ab omnibus operibus seruilibus abstineamus, & ipsi soli vacemus, is certè dies sabbati putãdus est, quem ad hoc ecclesia com muni consensu destinauit, nec vllus est, qui sit in veteribus & Latinis & Græcis scriptoribus vel mediocriter versatus, qui ignoret præter dies dominicos ab ipsis fermè Apostolorum temporibus in ecclesia celebres etiam plurimos alios fuisse dies ad recolendum mirabilia Dei opera in Virgine matre, in sanctis Apostolis & martyribus exhibita. Et cur hoc non liceat ecclesiæ in natalibus martyrum, qui cum Christo de hostibus triumphantes regnant, quod licuit synagogæ, in dedicandis diebus, ob quaspiam insignes victorias, Dei ope per viros aut mulieres illustres, veluti Hester, Iudith, Iudam Machabæorum, ac similes partas?

Quæ apud nos dies sabbati.

EX prædictis satis percipi potest, quænam sit huius præcepti vis, siquidem hæc partim fidem, partim dilectionem respicit. Nam quum hoc præceptum ad externum sabbatum secundum proprium sensum verborum accommodatur, constat in primis ipsum spectare ad exercendam fidem & charitatem erga Deum, cum iubet vt tempus decernatur, quo homo totus vacet operibus latriæ, hoc est, quo oret ardentius & copiosius, quo de reformandis suis & suorum moribus cogitet, quo se suamq; familiam ad audiẽdum Dei verbũ, Deumq; super omnia laudãdum, incitet ac prouocet. Atq; adeò totum diem non ad fatigationem corporis, sed ad recreationem spiritus & mentis conferat. Spectat etiam ad dilectionem seu humanitatem erga proximum exhibendam, quòd hic doceamur debere nos non nostræ tantum saluti, sed & eorum qui nobiscum versantur consulere, vt & serui nostri, ancillæ, filij, & domestici omnes, quin aduenæ quoq; qui morantur intra portas nostras, hoc est omnes, qui nobiscum habitant in eadẽ vrbe vel vico, serui vel ciues, aduenæ vel negotiatores, ab omni opere cessent. Nulli enim cohabitãti permittitur sabbati dissolutio, imò & iumenta ipsa interquiescere debent. Hæc enim charitas expostulat, nec hanc causam dissimulat lex, cum addit Deuteron. v. Memento quòd & ipse seruieris in Aegypto, & duxerit te inde dominus tuus, vt scilicet diuinæ mansuetudinis memoria exemplum esset humanitatis erga proximum. Quòd autẽ additur de boue & asino, huc respicit, quo in lon-

Vis huius præcepti & fidem & dilectionẽ complectitur.

Ad dilectionẽ proximi spectat sabbatum.

Aduenæ.

gius submoueamur ab inhumanitate erga homines, cum iubeamur, & iumentis parcere. Siquidem inclementia in hæc quæ & nobis seruiunt iumenta, gradus est ad inclementiã erga nobis subiectos homines. Nec putandum est Paulum Apostolum, cum diceret: Nunquid de bobus cura est Deo? sentire Deo nullam curam esse boum, quum & in Euangelio dominus testetur, ne passerculum quidem sine illo cadere in terram, sed Apostolus præcipuã Dei curam à bobus in homines trãsfert: quemadmodum enim iumenta creauit propter hominem, ita & curat illa in hominis vtilitatem.

1.Corin.9

Matth.10

Gene.1

Memento.

VTitur autem Deus in hoc præcepto ferendo imperandi verbo, nempe Memento, in quo nos segnes & oscitãtes ad ea, quæ præceptũ istud requirit, excitat. Nam quum tardi simus ad vacandum sanctis exercitijs, quàm segnes ad audiendum verbum Dei, quis non videt? Quem torporem vt dominus animis nostris eijceret præceptum oculis ingerit, quo sedulò nos interpellat, dicens: Memento vt diem sabbati sanctifices. Quo etiam non tantum de otio diei, sed de sanctificatione quoq; disertè præcipit. Quamobrem grauissimè errãt, & nequaquam hoc præceptum seruant, qui sabbatis ita tãtum quiescunt, vt eos dies vel somno, vel fabulæ, vel inertiæ dent, non præstantes hoc cuius gratia præceptum est proditum. Sanctificari enim iubet dominus diem sabbati. Sanctificare autem est, diem sanctis operibus transigere, in vsus sanctos collocare, nec vllis Deo indignis actionibus prophanare, quod est huius præcepti præcipuum. Nam quod interim etiam à seruilibus seu externis & prophanis laboribus abstinere nos iubet Deus, id facit, non vt laborem, veluti vitiosum damnet, qui per se bonus est, aut iners otium commendet, quod malum est, sed vt quod per se bonum est, aliquo saltem tempore ei cedat, quod est optimum, & cuius gratia præcipue conditus est homo, videlicet vt cognoscat, veneretur, colat, ametque Deum super omnia. Nam etsi in medijs etiam laboribus Deus & coli debeat & possit, vix tamen homo, vt par est, animum in Deum attollere poterit, nisi ab his laboribus vacet, qui & tempus absumũt & animum aliò, quàm ad solam Dei bonitatem contemplandam, vocant, & à conuentu ecclesiastico retrahunt. propterea dictum est: Sex diebus operaberis, & facies omnia opera tua. hoc est, nõ torpebis inerti otio, sed

Sabbatum sanctificandum.

Sanctificare.

Labor ex se bonus.

Labor externus reuocat animos à contemplatione Dei.

Sex dieb9 opaberis.

ſed labore manuum tuarum, non tantum tuæ, ſed & proximi neceſsitati conſules. Septimo autem die ſabbatum domini dei tui eſt, id eſt, ſeptimum diẽ domino deo tuo ſolo ſeparabis ac dedicabis, vt tum cæteris neglectis hoc cures, quod optimum eſt, nempe vt deo ſoli vaces. Et vel hinc eſt videre hanc legem quod ad externum ſabbatum attinet, potiſsimum infirmis datam eſſe, quo vel per externũ otium certo tempore indictum, diſcerent, non tantum corpus, ſed & animum habere à tumultuoſis cupiditatibus feriatum, videlicet ab odio, ab ira, ab ambitione, à libidine, cæterisq; carnis affectibus. Externum ſabbatũ infirmis datum in ſignum.

SVbiungitur autem & cauſa præcepti, quum dicitur: Sex enim diebus fecit dominus cœlum & terram, & mare, & omnia quæ in eis ſunt, & requieuit die ſeptimo, idcirco benedixit dominus diei ſabbati, & ſanctificauit illum. perinde atq; ſi diceret: Idcirco diem ſabbati ſanctificabis, quòd deus illo die ab omni opere ſuo requieuerit, quodq; eidem diei benedixerit, quòd illũ ſanctificarit, hoc eſt, ſegregarit & in hoc ordinarit, vt tum ipſi deo creatori ſoli vacares. Non putabis autem ſcripturam ſibijpſi contrariã eſſe, quòd hic dicat deum ſeptem diebus vniuerſam creationem perfeciſſe, alibi verò legas vnum diem tantum, in quo vniuerſa mundana conditio ſit creata. Nam qui in Geneſi per dies ſingulos condita omnia retulit, qualiter etiam ſimul omnia vna die creata ſubiunxit? niſi vt liquidò oſtẽderet, quòd creatura omnis ſimul per ſubſtantiam extitit, ſed non ſimul per ſpeciem proceſsit. Rerum quippe origo ſeu materia ſimul creata, ſed ſimul ſpecies formata non eſt, & quod ſimul extitit per ſubſtantiam materiæ, non ſimul apparuit per ſubſtantiam formæ. Cum enim ſimul facta, cœlum & terra dicuntur, ſimul ſpiritualia & corporalia, ſimul quicquid de cœlo oritur, ſimul quicquid de terra producitur, indicatur. Scriptum eſt enim: Qui viuit in æternũ, creauit omnia ſimul. Deinde cum audis deum requieuiſſe die ſeptima ab vniuerſo opere ſuo, non imaginaberis deum poſt mũdi fabricam, opera ſex dierum abſolutam quaſi fatigatum ac laſſum, otio indulſiſſe, quid enim ſtultius de deo cogitari poſsit? qui ſolo verbo ac nutu abſque omni labore ac tædio cõdidit vniuerſa. Sed tota ſcriptura Geneſeos myſtica, illud voluit Iudæos meminiſſe, quòd hic mũdus à deo conditus ſit, non vt in his quæ huius mundi ſunt, conquieſceremus, ſed vt ex his quæ

Cauſa præcepti. Occurrit obiectioni. Deus creauit omnia ſimul. Gene. I. Cœlum & terra ſimul facta. Eccleſiaſt. Auguſt. De' dicit requieuiſſe tropo quodã ſermonis. Auguſt. de Geneſi cõtra Manichæ. lib. I.

condita sunt, agnoscentes conditorem, ad illius exemplũ requiesceremus ab amore rerum visibilium, ac per fidem vitæq; innocentiam (quæ vera animi pax est) ad æternam illam requiẽ properaremus. Nam si omnia condita sunt propter hominem, homo vero propter Deum contemplandum & amandum, Deus autem testetur se ab omni opere suo requieuisse, omnino cæcus est qui non videt hoc ipso deum indicare voluisse, vt & ipse homo cõquiescat ab his quæ huius mũdi sunt, vtq; requiescat in solo deo. Atq; hic agnoscendus est vsitatus illæ scripturæ tropus, quo de operibus Dei loquens verba ad captum nostrum accommodat, ac deum plerunq; sic affectum describit, qualiter homines vel affecti sunt, vel Deus eos affici velit. Quemadmodũ enim homines post opus aliquot egregiè absolutum (cui nihil noui affingunt, sed quod factum est, conseruant) ab opere suo requieuisse dicũtur: Sic deus requieuisse dicitur ab omni opere suo, non quasi fatigatus ab opere, sed quòd deinceps nihil noui operis crearit. Interim tamen à rerum conditarum conseruatione, propagine, reparatione & gubernatione, nunquam desistens. In quam sententiam accipiendum est, quod Christus Ioannis quinto ait: Pater meus vsq; modo operatur, & ego operor. Quæ de principali sententia huius præcepti dicta suffecerint.

Gen. 1. Psal. 8.
Scriptura verba ad captũ nostrum accõmodat.
Ioan. 5. Deus vsq; modo operatur.

VErùm cum Christus venerit, non vt soluat legem, sed vt adimpleat, hoc est, vt doceat & faciat, non tantum quæ inchoant hominem, qualia externus legis cortex requirere tantum videtur, sed etiam ea, quæ hominem perficiunt. Idcirco Apostoli domini alijq; viri apostolici hoc præceptum quod ad perfectè Christianos & verè pios attinet latius etiam se porrigere contestati sunt, atq; adeò præceptum sanctis ac pijs hominibus totum mysticũ esse volunt, quo deus significet populũ suũ iuge sabbatũ celebrare oportere, hoc est requiem internam, quam certe nulli externi labores in verè pijs interturbare vnquã possunt. Sic Apostolus Paulus testatur Iudæos, quibus prioribus annuntiatum est de sabbato, non introisse in requiem propter incredulitatem. Proindeq; Deum iterum terminasse diem quendam in Dauid dicendo: Hodie si vocem eius audieritis, nolite obdurare corda vestra. Nam (vt subijcit) si eis Iesus requiem præstitisset, nunquam de alia loqueretur posthac die, vt consequens sit relinqui sabbatismum populo

De æterno sabbato. Matth. 5.
Heb. 4. August. Pijs hoc præceptũ totũ mysticum. Iuge sabbatum.
Heb. 4.
Psal. 94.

pulo Dei. Qui enim est ingressus in requiẽ eius, etiam ipse requieuit ab operibus suis, sicut & à suis deus. quamobrẽ etiam subinde iubet Apostolus, vt festinemus per singulos dies, donec hodie cognominatur ingredi in illam requiem, quæ est iugis & perpetuus sabbatismus. Quem etsi patres veteris legis ac prophetæ haud obscurè indicauerint, veluti cũ Dauid ait: Vacate & videte, quoniam ego sum deus. Et iterum: Delectare in domino, & dabit tibi petitiones cordis tui. Eum tamẽ solus Christus & exertissimè, perfectissimeq; docuit, & tota vita celebrari iussit. Qui in hoc consistit, vt ne nos quidpiam tanquam ex nobis, humanos affectus sequuti operemur, sed assentiendo patiamur spiritũ dei in nobis operari, quieti scilicet & attenti, quid in nobis loquatur dominus deus. Operatur autem in nobis spiritus dei bifariã. In primis mortificando carnem. Deinde viuificando spiritũ. Itaque ad hunc sabbatismum pertinet, vt sedulò ac per totam vitam carnem mortifices, omnesq; affectus & cõ cupiscentias eius in Christo cruci cõfigas, ac penitus enecare satagas, donec tandem hoc mortale totum absorbeatur. Nam quo magis carnẽ mortificaueris, tanto magis sabbatũ sanctificaueris, & requiẽ animi pleniorem adipisceris, quòd caro quãdiu in totum mortificata non fuerit, rebellionẽ aduersus spiritũ moliatur. Itidẽ hoc sabbatismo (qui propriè Christianorũ est) exigitur, vt renuntiemus saltẽ animo omnibus quæ possidemus, hoc est, vt rebus istis tẽporarijs, quamuis affluant, cor nõ apponamus, sed vt thesaurũ nostrum in cœlis repositũ esse agnoscamus, vt mẽtẽ à rebus externis intro reuocemus, vt amori dei omnia postponamus, atque adeò vt perdamus animã nostram propter deum & Christum eius, hoc est, vt ne quidem hanc vitam deo chariorem habeamus. Præterea vt crucẽ nostram in humeros tollamus, & Christum sequamur, hoc est, vt quæcunque aduersa nobis illata fuerint exemplo Christi patienter feramus, ab omni vindictæ cupiditate, seu animi amarulentia penitus alieni. Reuera enim tolerantia ac patientia omnis aduersitatis, requies spiritus est, de qua Christus dixit: In mũdo pressuram habebitis, in me vero pacem. Et alibi: In patiẽtia vestra possidebitis animas vestras. Ad hunc ergo modum sanctificamus sabbatum, quum vehementer læsi, non retaliamus iniuriam, sed cessamus ac permittimus, vt Deus in nobis non tantum patientiam (qua domi-

August. in Gene.
Iugis sabbatism' indicatus à patribus.
Psal. 45.
36.
Iugis sabbatism' in quo consistat.
Psal. 48.
Spirit' dei ĩ nobis bifariã operatur.
Gal. 5.
Christian' omnibus quæ possidet renuntiare debet, & quo modo.
Psal. 61.
Matth. 6.
Matth. 16.
Singulis sua crux ferenda.
Matth. 16.
Patientia.
Requies.
Ioan. 16.

no omnem vindictam resignamus) sed etiam gaudium in tribulationibus operetur: quod fit cum spiritu intus docemur, nos externa molestia affici, vel vt mortificetur caro, vel vt præsens peccatum, vel veteris peccati reliquiæ tollantur, vel quòd digni simus habiti pro nomine Iesu cōtumeliam pati, de quo superius in secundam & tertiam particulam orationis dominicæ fusius diximus. Deniq;, hoc sabbatum celebramus, quum in lege domini iugiter meditamur, quum nobis penitus diffisi, ad pedes Domini, quieti & attenti sedemus, & audimus verbum illius: quum non nostro, sed dei spiritu ducimur ac gubernamur, hoc est, quum omnia opera nostra, non ex nostris affectibus, sed ex dei cooperantis præscripto & instinctu agimus. Quemadmodū Apostolus ait: Deum esse qui operatur in nobis & velle & perficere pro bona volūtate. Nec enim aliter requiescere poterimus, nisi spiritus sanctus in nobis requiem illam effecerit, quam quidem vbiq; oramus, sed nisi deum amando non inuenimus. Inuenimus autem quum charitas diffunditur in cordibus nostris per spiritum sanctum. Vnde & hoc tertium præceptum non absurdè ab Augustino tribuitur spiritui sancto, sicut primum patri, secundum vero filio.

[Marginal notes: Quomodo cōparādū animi gaudiū i tribulatiōnib⁹. — Acto. 5. — Psal. 1. — Lucæ 10. — August. in Gene. — Spirit⁹ sāctus efficit in nobis requiem. — Rom. 5. — August. — Hoc pceptū tribuitur spiritui sancto.]

NEq; vero ob id existimabis te hunc spiritalem nō agere sabbatismum, vel quòd non semper abstineas ab externis operibus, vel quòd nondum videris in hac vita perfectam nactus quietem. Nam etsi quamdiu in hoc es corpore, corpore penitus & omnino vacare non possis, animo tamen, Dei dono adiutus, vacare poteris, præsertim si omnia sic opereris, vt tua intentio, non nisi in futurā illam ac sempiternam requiem sit directa, in qua erit sabbati plenitudo, quam scriptura sabbatum ex sabbato, seu sabbatum sabbatorum mystica ratione designat, quod tum demum facies, si fidem subinde excites, spem acuas, charitatem extimules, Deum in omni opere tuo celebres, salutaria semper petas & pro omnibus gratias agas. Hic autem sabbatismus tam est nobis necessarius, vt neget Christus se agnosciturum pro discipulo, aut repu-taturum dignum se, qui hunc sabbatismum agere neglexerit. Quod & in lege significatum est, quæ testatur Deum sabbatū benedixisse & sanctificasse, hoc est, segregasse soli sibi, quo quid aliud indicatur, quàm solum sabbatū, hoc est, internam requiem, qua ab operibus nostris quiescentes, assentiendo sinimus

[Marginal notes: Externi labores non impediunt iugem baptismum. — August. — Sabbatum ex sabbato. — Matth. 16. — Marci 8. — Lucæ 14. — Quid signet quod deus solū sabbatum, et nō alios dies legit benedixisse.]

mus Deum operari in nobis, à Deò benedictũ esse: reliquam omnem vitam & opera nostra veluti prophana censenda? Et reuera maxima est piorum consolatio, quòd non tantum hoc habent præ alijs peculiare, quòd in omnibus, siue prosperis siue aduersis æquam ac quietam mentem seruent. Sed quòd & certò sciunt hunc sabbatisinũ, quem in hac vita inchoant plenitudine optatissimæ quietis (quæ in requie sempiterna olim contingent) perficiendum esse, idque edocti ex Christi verbis, qui hunc spiritalem sabbatismum vnum ac solum nobis necessarium, nunquam item finiendum asseuerat, de Maria Magdalena ad pedes suos, in hunc modum sabbatizante, sic inquiens: Porrò vnum est necessarium, Maria optimam partem elegit, quæ non auferetur ab ea. Cõsolatio piorum. Lucæ 10.

QVanquam autem Christianis verè pijs, omnis dies, Dominicus habendus, ac in hunc modum spiritualiter sabbatizandum perpetuo ac cõtinuè sit, propterea tamen externum sabbatum abrogatum censeri non debet. Nam quum (vt suprà diximus) inter Christianos plurimi adhuc sint imbecilles & infirmi, qui ad eam sabbatizandi perfectionem nondũ pertingunt, retinenda erat hæc lex in ecclesia tanquam pædagogus imperfectorum, in eam sensim perfectionem, quæ est in Christo Iesu, adducens. Quin non tantum infirmis, sed & perfectioribus, ac iam tota mente Deo vacantibus, diebus festis ab omni opere externo cessandum est: Tum ad conseruandam ecclesiæ disciplinam, tum ob vitandum scandalum, tum deniquevt animus ab omni corporea actione auocatus, alacrior ac ardentior in Dei contemplatione assurgat. Christus non abrogauit externũ sabbatum.

SAnctificant ergo (vt superius meminimus) hoc externum sabbatum. In primis, qui die dominico, diuinæ vacationi destinato, se totos huc cõferunt, vt si quid per cæteros dies ex humanis negotijs cõtractum est labis, id vt diluant ac cum Deo in gratiam redeãt, & si quid cum quoquam simultatis habeant, ex animo reijciant, & sic demum ab omni odio puri, & ab omni crimine requieti, ingrediantur domini templum, totos se ad Dei laudem componentes. Sic enim sabbatizandum iussit Christus, quum ait: Discite à me, quia mitis sum & humilis corde, & inuenietis requiem animabus vestris. Quib? modis externũ sabbatum sanctificetur. Et cũ Deo & cũ proximo ĩ gratiã redeũdum. Matth. 11

Deinde, recte sanctificãt sabbatum, qui eo die corpora sua exhibent hostiam viuentem, sanctam, Deo placenté, qui mortificant Roma. 12

tificant membra sua, quæ sunt super terram, hoc est, suos affe-
ctus carnales mactant, ac igne spiritali absumunt, qui cor con
Psal.50 tritum & humiliatum ad Deum adferunt. Sacrificium enim
Deo spiritus contribulatus. Qui propositum certum faciunt,
deinceps ab omni opere seruili, hoc est ab omni peccato absti-
Ioan.8 nendi. Quòd omnis qui peccet, seruus sit peccati. Præterea sab
Chrysost. in Ioã. homil.2 batum sanctificant, qui eo die neglectis omnibus præ studio
audiendi & discendi verbum Dei in ecclesiã properant, vt ex
ore sacerdotis discãt Euangelium & voluntatem Dei: qui ex
ecclesia redeuntes interpretationem Euãgelij auditam domi
repetunt, ac veluti ruminant: qui auditum verbum neq; leui-
Matth.13 ter transmittunt, neq; spinis cupiditatũ huius seculi enecant,
neq; diabolo suffocanti verbi semen aditum præbent, sed au-
Lucæ 2. ditum verbum cum Maria in corde recondunt ac cõferunt vt
fructum permanentem faciãt. Ad hæc, sabbatum sanctificant,
qui Dei beneficia in se collata cum summa gratiarum actione
rememorant, & præsertim qui summi illius beneficij (cuius si-
gnum est, sabbatum nostrum) nimirum pasionis ac resurre-
ctionis Iesu Christi piam agunt memoriam: qui diuinis etiam
sacramentis, & potissimum (quod Christus in sui commemo-
rationem instituit) communicant: qui non ventris, sed animæ
Ambros. sermo.1. solicitudinem gerunt. Neq; enim facile excusare se potest, qui
quum sacramentorũ die prandium sibi domi præparauit, pran
dium cœleste contemnit, & ventris curam faciens animæ suæ
negligat medicinam. Verum ne hic duriores videamur, si hæc
est præsentium temporum conditio, vt non facile in vsum re-
uocari queat assidua illa sacramentalis communio, quæ olim
singulis diebus dominicis summa cum pietate fiebat, saltem
hoc requirimus, vt his diebus tota missa à non impeditis de-
uotè audiatur, vtque saltem sacræ doctrinæ, precationis, lau-
dis, & gratiarum actionis communio spiritualis celebretur.

Præterea sabbatum sanctificant, qui toti in Dei laudem &
gratiarum actionem diebus festis profusi sunt. Nam hoc est sa
crificium laudis, quo honorificari vult dominus, Psal.xlix. Ad
Coloss.3 quod etiam Paulus inuitat, quum vult, vt simus commonentes
nosmetipsos in psalmis & in hymnis & canticis spiritualibus
in gratia cantãtes in cordibus nostris Deo. Deniq;, recte san
ctificant sabbatum, qui ad exemplum Christi domini sui ope-
ribus misericordiæ erga proximum exhibendis, festis potissi-
mum

mum diebus toti incumbunt. Sic enim Christus sabbato paralyticos curabat, cæcos illuminabat, aridos restituebat, ac quibuslibet morbis oppressos sanabat. Qui & testatur, Deum misericordiam velle, & non sacrificium: quin hoc esse sacrificium Deo placens, si à fratre nostro necessitatem patienti, viscera nostra non claudamus. Si (vti dominus apud Zachariam cap. vij. iubet) vnusquisq; cum fratre suo misericordiam & miserationes faciat. Et quod apud Nehemiam & Esdram præcipit: Si mittamus partem his, qui non præparauerunt pinguia, & mulsum, quia sanctus dies domini. Recte ergo diuus Ambrosius monet vt in festiuitatibus & delictorum fæce nos purgemus, & eleemosynam faciamus largiorem, ne extranei sint alimonijs, qui fratres sunt in sacramentis. Quale enim, vt subijcit, erit, si in vna eademq; domo inter seruulos vnius domini alter exultet in holosericis, alter cõsumat in pannis, alter æstuet cibo, alter famem, frigusque sustineat. Sed iam videamus, quibus modis in præceptum peccetur.

Matth. 9
1. Ioan. 3
Nehe. 8
Ambrosi⁹ sermo. 14. de Natali domini.

PEccant itaq; in hoc præceptũ, qui aliquid operis externi (quod quæstus gratia solet exerceri) faciunt, veluti sunt arare, fabricare, negotiari, nisi tamen excuset aut magna necessitas aut magna vtilitas. Nam cũ semper Dei causa cæteris rebus longe anteponenda sit, & quotidie pietati studendũ, quis non videt scelus esse, nolle vt vel diebus dominicis externa cedant rebus internis, quum huc pariter inuitent & Apostolorum institutio, & populi Christiani solennis conuentus, sacra etiã lectio, sacra concio, ac religiosi ritus à patribus instituti? Numeri xv. legimus, cum hominem qui ligna collegerat in die sabbati, oblatum Mosi, Aaron, & vniuersæ multitudini, iussu domini lapidibus obrutum esse, extra castra. Exodi quoque xiiij. narratur, quàm grauiter peccauerint, qui contra mandatum domini abierunt colligere manna in die sabbati. Quanto ergo magis putandum est, eos grauissimè peccare, qui negotiationibus diebus festis toti incumbunt? Nec videamus, quî excusari possint magistratus, qui non prohibet hisce diebus haberi nundinas, & patere cauponas, quũ hic palàm in hoc præceptum committatur non sine graui indignatione Dei. Deinde impingunt in hoc præceptum, qui diebus festis spectaculis, ludis, aleæ, saltationibus, aut choreis sunt intenti, qui comessationibus, ebrietatibus, sumptibus vacant, qui

Peccant in hoc præceptum.
Nundinas diebus festis haberi scelus.
Choreæ.

qui colloquijs prauis, ac turpibus cantilenis diem sanctum conspurcant, quos Carthaginense & Toletanum Concilium excommunicandos decernũt. Non enim solennitates & festa ideò instituta sunt, vt turpitudini seruiamus, seu vt delicta cõgregemus, sed vt illa prorsus abijciamus. Nec ideò instituta sunt, vt ea ciborum abundantia, sed spiritus exultatione celebremus. Et quî fieri potest, vt in choreis sabbati sanctificatio seruetur, vbi intuta verecundia, illecebra suspecta est? Nemo enim (vt dixit quidam secularium doctor) saltat sobrius, nisi qui insanit. Quòd si iuxta sapientiam secularem, saltationis, aut temulentia author est, aut dementia, quid diuinarum scripturarum cautũ putamus exemplis? Quum Ioannes Christi prænuntius saltantis optione iugulatus exemplo sit, plus nocuisse saltationis illecebram, quàm sacrilegi furoris amentiam. & quî fieri potest, vt à spectaculis quis illæsus euadat, quum Dauid ex eo quod vidit Bersabeam lauantem se, prouocatus sit ad libidinem? Et Dina tabernaculum patris egressa, tantum vt filios Sichem spectaret, spectata ipsa vitium passa sit. Et quid est (inquit Chrysostomus) in theatro, nisi risus ineptitudo, diabolicus fastus, effusio temporis, impendium & superflua dierum consumptio, malæ cupiditatis inductio, adulterij meditatio, intemperantiæ schola, turpitudinis exhortatio, risus materia, inhonestatis exemplar? Neq; tamen hi tantum qui choreis indulgent ac theatris intendunt, in hoc præceptum peccãt, sed etiam qui tametsi in ecclesiam diebus festis se recipiant & ceremoniam obseruent, spiritu tamen, ea ipsa ob quæ conuenitur, non perficiunt, quos dominus apud Esaiam cap. xxix. designat, dicens: Populus hic labijs me honorat, cor autem eorum longe est à me. Quin apud Hieremiã xlviij. is maledictus pronuntiatur, qui opus Dei facit negligenter. Nam hoc demum bonum est, vt Michæas cap. vj. testatur, si solicitus ambules coram Deo tuo. His vero grauius peccant, qui in templis diebus festis deambulant, de rebus prophanis, sæpe etiam vanis ac turpibus sine vlla Dei reuerentia ac veneratione confabulantur. Qui ne suum delictum leue esse putent, recolant Christũ, Ioan. ij. facto de funiculis flagello, eiecisse ementes & vendentes de templo, & mensas nummulariorum subuertisse, ac dixisse: Domus mea, domus orationis vocabitur, vos autem fecistis illam speluncam latronum. Peccant

[Margin notes: Carthag. Toletanũ. — Chryso. homilia in 1. epistol. ad Corin. c. 11 — Ambr. li. 3 de virginitate. — 2. Reg. 11 — Gene. 34 — Theatrũ.]

cant itidem in hoc præceptum, qui diebus festis Dei verbum & sacrum non audiunt: item, qui non orant nec Deo spiritu seruiunt. Deniq;, internum sabbatum prophanãt, qui se Deo non totos submittunt: qui non sic omnia secum agi velint, vt vult ipse Deus: qui seipsos vlciscuntur: qui non audiunt quid in eis loquatur Deus, sed suos affectus sequuntur, & si quid in speciem boni agunt, veluti qui orãtes aut ieiunantes aut eleemosynam facientes, huc se magis humano ductos affectu, nimirum eo fine, vt conspiciantur ab hominibus, quàm per Spiritum sanctum, hoc est, charitatem Dei & proximi concitatos, agnoscunt. Itidem peccant, qui non commodant proximo necessitatem patienti, quum possint.

EX his omnibus vides quanta & quàm non leuis momenti sint ea, quæ præcepta primæ tabulæ docent: quibus certe tota vis Christianismi, veluti breui quodam compendio comprehenditur, quæ & in hoc tertio præcepto mysticè intellecto, in vnum quiddam redigitur: Nempe, vt animam nostram odiamus, nosipsos abnegemus, ac toti nobis diffisi, ad pedes Christi sedeamus, verbum illius audiamus, fide, spe & charitate erga Deum inardescamus, ac Dei ductibus obsequamur, fructum bonorum operum in Deo facientes & mandatum eius obseruãtes. Atq; hæc omnia sic cohærent, vt qui vnũ habet, omnia habeat, & qui vno caret, careat quoque cæteris. Habet enim doctrina Christiana (sicut & cæteræ) plurima dogmata, habet fides complures articulos, sed omnia tandem rediguntur in vnum, hoc est, in spirituale sabbatum, quæ est charitas de corde puro & conscientia bona & fide non ficta, diffusa in cordibus nostris per Spiritum sanctum, finis & adimpletio legis, per quam Christus salus, & vita nostra, principium item & finis legis, mẽtes nostras inhabitat. Porrò quum tanta sint quæ his præceptis continentur, quis nõ videt ea hominem suis viribus nequaquam præstare posse? quum nullum hominem in hac vita eadem perfectè vnquam præstitisse constet. Aliam ergo quàm ex nobis viam, Christus cõmonstrauit, qua eadem à Deo, qui hæc solus operatur in nobis pro nostro modulo adipiscamur, quæ est ardens & fidelis ad Deum oratio. Constat enim nos id quod primo præcepto exigitur in oratione dominica, tum precari, quum dicimus, Sanctificetur nomen tuum. Itidem quod secũdo præcipitur, quum dicimus: Adueniat

In tribus prioribus præceptis tota vis christianismi cõprehenditur.

In doctrina christiana omnia redigũtur ad vnũ, id est, spirituale sabbatum.

1. Timot. 1

Augustin⁹ de litera & spiritu cap. 26

Oratione consequimur, vt primæ tabulæ obsequamur.

Adueniat regnum tuum. Denique quod tertio iubetur, quum dicimus, Fiat voluntas tua ſicut in cœlo & in terra, vt pulcherrimè hæc oratio ad Decalogum quadret.

SECVNDA TABVLA, QVAE PROXIMORVM DILECTIONEM RESPICIT.

QVARTVM PRAECEPTVM.

Honora patrem tuum, & matrē tuam, & eris longæuus in terra.

INter præcepta ſecundæ tabulæ non immeritò primum eſt quod de honore parentibus tribuendo conſtituitur. Conueniebat enim, vt poſt præcepta primæ tabulæ, quibus ad Deum ordinamur, ipſumque ſuper omnia amare ac colere iubemur, præceptum de honorandis parentibus (qui Dei loco ſunt) proximè ſubſequeretur. Vt autem intelligas, quàm latè ſe hoc præceptum porrigat, non noſſe oportet, quinam veniant appellatione parentum in ſcripturis. In primis itaque parentes propriè ſunt, qui nos carnaliter genuerũt, quibus poſt Deum hoc debemus, quòd ſumus, de quibus Eccleſiaſt.iij. dicitur: Qui timet Deum, honorat parentes, & quaſi ſeruiet his, qui ſe genuerunt. Deinde parentes dicuntur, qui nobis prælati ſunt ac præſident. E quorum numero primi ſunt animarum præfecti, ſacerdotes ac paſtores. Hos enim recte quis dixerit patres, nempe ſpirituales, quemadmodum Apoſtolus j. Corinth.iiij. ait: Non vt confundam vos, hæc ſcribo, ſed vt filios meos chariſsimos moneo. Nam ſi decem millia pædagogorum habeatis in Chriſto, ſed non multos patres, nam in Chriſto Ieſu per Euangelium ego vos genui. Et iterum, Galat.iiij. Filij mei quos iterum parturio, donec formetur Chriſtus in vobis. De quibus etiam potiſsimum dictum eſſe videtur: Interroga patrem tuum, & dicet tibi: maiores tuos, & annuntiabunt tibi. Proximè & ſecundum ſacerdotes & paſtores, ſcriptura magiſtratus ciuiles, qui gladij poteſtatem habent, parentum loco ducit. Sic iiij. Regum v. legis famulos Naaman principis, dominum ſuum patrem appellaſſe: Pater, inquiunt, ſi grandem dixiſſet tibi rem propheta, facere debuiſſes.

[Margin notes: Parentum appellatione qui veniant. — Carnales. — Spirituales. — Deuter. 32 — Magiſtratus.]

Breuiter, quicunque nobis pręsunt, siue publicè, siue priuatim, recte patres appellantur, quales sunt omnes, quorum imperio paremus, & quos dominos vocamus. Denique, qui quamcunq; nostri curam gerunt, veluti tutores & curatores, præceptores & pædagogi: nam quum in paternum officium succedant, iustum est, vt & nomenclaturæ honorem ferant. Quamobrem apud Romanos pulcherrimo vocabulo vocati sunt patresfamilias & matresfamilias, qui domui & toti familiæ præsiderent. Principes verò etiam patriæ patres appellati sunt. Præterea non repugnamus, vt & quoscunq; seniores, qui nos annis antestant (præsertim modò vitæ inculpatæ sint) patres appelles. Ad omnia ergo hæc parentum genera hoc præceptum porrigitur, quãuis ordine quodam, estq; inter sequentia præcipuum & primum in promissione, vti Apostolus ait, & nos latius exponemus.

Qui nobis imperant publice vel priuatim.

Principes patriæ patres.

Seniores.

IVbet verò Deus vt honore parentes afficiamus. Honor tria complectitur, nempe amorem, obedientiam, & reuerentiam, quæ vt parentibus non tantum affectu, sed & re ipsa & effectu exhibeamus, id Deus à nobis hoc mandato requirit. Parentes ergo, ex quibus prognati sumus, post Deum intimo ac supremo amore prosequemur & amplectemur, cogitãtes eos non tãtum esse proximos nostros, quos sicut nos diligere pręcipimur, sed & vitæ nostræ causam, qua ex parte in eis quoddam diuinę maiestatis vestigium adumbratur. Vnde quicquid summus ac syncerus amor postulat, hoc totum in parentes ex animo perfundere, eosdemq; & animi & corporis bonis, quod in nobis est, cumulare debemus. Quamobrem si parentes habeas, in quibus pietatem desideres, summa ope niti debes, vt eos non quidem acerbè, sed reuerẽtissimè admonitos ad Christum ac pietatẽ trahas, vt de Dei voluntate instructos, ex malis bonos efficias, quod plerosque sanctorum pientissimo studio fecisse legimus. Deinde cura eorum quàmmaxima habenda est, ne quid eis quod ad corporalem necessitatem attinet, desit. Potentissimum exemplum filialis amoris erga parentes Christum habes, quem Euangelista memorat, etiam dum in cruce positum, & crudelissimè tractatum sub instantem mortem dilectissimę matris, non sine affectu longe omnium pientissimo memorem fuisse, eandemq; virginem discipulo virgini commendasse. Tobias quoque iunior, quàm fuerit in patrem pius,

Honor tria cõplectit.

Parentes carnales quomodo amandi.

Parentes Dei loco.

Parẽtes impij ad pietatem adducendi.

Tale legim⁹ de sancto Pãthaleone martyre.

Exempla pietãtis in parentes.

Christus. Ioan. 19

Tobias.

historia, quæ Tobiæ inscribitur, declarat, nam & manuũ suarum labore patrẽ suum senem & luminibus orbum educauit. Quod exemplum omnibus imitandũ est, quibus sunt parentes eorũ ope indigentes, his enim victũ atq; alia omnia ad vitam commode traducendã necessaria, hilariter suppeditare debẽt, nec vllam causam parentũ saluti anteponere. Acerrimè Christus increpat Pharisæos, qui auaritiæ suæ religionẽ prætexentes, filios à pietate in parẽtes auertebant, docẽtes eos matri vel patri indigẽtibus, vt dicerent, Corban, quod est, donũ quodcunque ex me tibi profuerit: nec permittebant eos quicquam facere patri suo aut matri, rescindẽtes verbũ Dei per traditiones suas. Certè maxima religio est, parẽtes pauperes, exules, senes & pios complecti, illisq; modis omnibus succurrere, nam hæc est Dei voluntas hoc præcepto declarata. Debes autem benefaciendo parentibus sic affectus esse, vt quantumcunque benefeceris, nunquam te fecisse satis existimes. Atque interim Deo maximas gratias agas, quòd tibi hunc affectum de parẽtibus benemerendi donauerit.

Hanc legẽ Christ' spiritualẽ esse docet cui cedere debeãt quæuis externa.

Summa religio pietas in parentes.

Quæstio.

SEd dices, Si hæc ita se habent, quid sibi vult, quod Christus ait Lucę xiiij. Si quis venit ad me, & nõ odit patrem suum, & matrem, & vxorem, & filios, & fratres, & sorores, adhuc autem & animã suam, non potest esse meus discipulus? Et iterum Matth. x. Veni separare hominem aduersus patrem suum, & filiam aduersus matrem suam. Et quod Christus Lucæ ix. volenti prius sepelire patrem suũ, antequam eum sequeretur, dixit: Sine mortuos sepelire mortuos suos? Respõdemus, ipsum Christum te hisce locis docere, quidnã velit, vt interprete nõ sit opus. Sic enim inquit apud Matthæum cap. x. Qui amat patrem aut matrem plus quàm me, non est me dignus. Quin ad eum modum non tantum qui parentes, sed & qui amat filium aut filiam super me, non est me dignus. Qui amat animã suam, hoc est, vitam istam temporalem, plus quàm Christum, hic (Christi testimonio) non est Christo dignus. Primus enim dilectionis gradus ad Deum & Christum ordinandus est. Deinde parentes & cæteri suo quiq; ordine diligendi: Nam si officium parentibus exhibendum est, quanto magis authori parentum, cui gratiam etiam pro parentibus tuis debes? Amandus est pater, sed præponendus est Creator: debetur affectus parẽtibus, sed maius obsequiũ salutis debetur authori.

Dilutio.

Amor dei, amori parentum anteponendus.

Ordo dilectionis.

Ergo

Ergo parentes quantumcunque alioqui amandi, relinquendi ſunt, ſi impediant deuotæ mentis affectū: relinquendi quidem non odio perſequutionis, ſed diſsimulationis pietatis, nō crudelitatis. Abſit enim, vt Chriſtus, qui dixit, Diſcite à me, quia mitis ſum & humilis corde, amarulentū odiū filijs in parentes mādauerit. In ſumma, quū licet parētes ſimul cum Deo colere, proximè poſt Deum colendi ſunt: ſi vtrunque cum animæ ſalute fieri non poteſt, dicēdum eſt patri & matri, Neſcio vos, & fratribus ac filijs, ignoro vos. Debet enim copula terrenæ cognationis agnoſci: ſed ſi curſum mentis præpedit ignorari, debet affectus in parentes viſcera mentis implere, ſed à ſpiritali propoſito non auertere.

Quo odio impij parentes proſequendi. Matth. 11

Quatenus copula terrenæ cognationis agnoſcenda.

SEcundo, quum Deus iubet honorari parētes, obedientiā præcipit. Obedientia omnium virtutum mater eſt, & iuſtitia vniuerſalis, cuius primus gradus eſt, poſt Deum obedire iudicio & authoritati parentum. Audi (inquit Salomon) fili mi diſciplinam patris tui, & ne dimittas legem matris tuæ, vt addatur gratia capiti tuo, & torques collo tuo. Exempla ſanctorum habes innumera, quæ huc te cohortantur. Iſaac figura Chriſti, triginta iam annos agens, patri ſe colligāti non reſtitit, imò & ad immolādum quoq; ſe, copiā ſui fecit, quamuis non ſine diuino inſtinctu. Rechabitę iuſſu Benadab patris, abſtemij facti ſunt. Sed quid homines mortales referimus? Chriſtus Ieſus Dei & hominis filius, Ioſeph & Mariæ parētibus ſubditus fuiſſe legitur. Deus ſeruulis, imò Ioſepho nō alia ratione, quàm quòd eſſet pater opinione ac lege, non natura.

Obediētia parētibus debita, & quæ. Prouerb. 1

Exēpla obedientiæ erga parētes. Gene. 22 Hiere. 35 Chriſtus. Lucæ 2.

POſtremo, Deus non tantum requirit, vt obedientiā, ſed & honorem (quod eſt ſummū vtiq; obedientiæ opus) parētibus præſtemus. Honor in eo cōſiſtit, vt magnificè de parētibus ſentiamus, vt eos honorificētiſsimè colamus, ipſorum iudicio & authoritati plurimū tribuentes ac deferentes. Nunquam autē contemnamus aut vilipēdamus, etſi pauperes, ſenes, capulares, aut etiā deliri ac moroſi fuerint. Quibuſlibet enim vitijs nomen patris & matris anteponendū eſt, nec quales parentes, ſed quòd parentes habeamus, æſtimandum. Nam vt in maximam claritudinem perueneris, patri etiam ignobiliſsimo, hanc claritudinem acceptam referre debes: cui poſt Deum debes, quòd es. Ioſeph ille in Aegyptum venditus, ac dein Dei prouidentia ſublimatus, vt eſſet primus poſt

Honor parentib⁹ debitus.

Honor parentum in quo conſiſtat.

Non debemus eſſe acuti in parentū vitia aut ignobilitatem.

regem, quanto honore prosequutus sit patrem Iacob, descendentem ad se in Aegyptum, quanta celebritate in Aegypto defunctum extulerit, ac ad patres in terra Chanaam apposuerit ac sepelierit, cap. Gene. xlvj. xlvij. & xlviij. legimus. Solomon matri surgenti assurrexit, eamq; adorans, iuxta se in solium regium collocauit. Fili (inquit Sapiens) suscipe senectutem patris tui: & ne contristes eum in vita sua: si defecerint sensus sui, da veniam ei, & ne spernas illum in virtute tua. Et iterum: In opere & sermone & omni patientia honora patrem tuum, vt superueniat tibi benedictio à Deo. Debent autem hæc tria, nempe amor, obedientia & honor parentibus, non tantum externo quodam apparatu, sed synceriter & ex intimo cordis affectu exhiberi propter Deum, quemadmodum diuus Paulus ait Ephe. vj. Filij, obedite parentibus vestris in domino, hoc enim iustum est. Honora patrem & matrē tuam, quod est primum mandatum in promissione, vt bene sit tibi, & sis longæuus super terram. Item, Filij, obedite parentibus per omnia: hoc enim placitum est in Domino.

3. Regū 2. Eccle. 3. Honorādi parētes intimo mentis affectu. Ephe. 6

Debes autem eadem illa tria, amorem scilicet, obedientiam & reuerentiam, & cæteris, qui in patris officium & nomenclaturam succedunt. In primis autem patribus spiritualibus, qui sunt animæ parentes. hi enim præcipuo quodam dilectionis affectu diligi debent, quale testimonium diuus Paulus Galatis præbet, quòd scilicet si fieri potuisset, etiam oculos suos eruissent, & dedissent ei. Quamobrem ante omnia curandum est, vt eorum necessitati succurratur, vtque ipsis, quæ ad victum pertinent, idq; abundè, libenter, & ex animo suppeditentur. Quemadmodum Paulus j. Corinth. ix. docet; Quis (inquit) militat suis stipendijs vnquam? Quis pascit gregem, & de lacte gregis non manducat? Neque enim magnum est, si qui spiritualia seminant, temporalia etiam metant. Et rursus: Dignus est mercenarius mercede sua. Quin & lex vetus præcipit, non alligandum os boui trituranti. Quod vtique non boum causa, sed propter nos dictum esse constat. Ecclesiastici quoque cap. vij. legis; Honorifica sacerdotes, & da illis partem, sicut mandatum est tibi, primitiarum & purgationis. Et huc faciunt, quæ de decimis & primitijs in domum Dei deferendis, Exodi xxij. ac xxiij. Leuitici quoque xxvij. & Numeri xviij. præcipiuntur.

Patres spirituales diligendi. Galat. 4. Ante omnia succurrēdum necessitati patrū spiritualium. Decimæ. Primitiæ.

Dein

DEinde, debetur ipsis obedientia, quemadmodū Apostolus ad Hebr. cap. xiij. testatur: Obedite (inquit) præpositis vestris, & subiacete eis. ipsi enim peruigilant, quasi rationem de animabus vestris reddituri. Et Christus monet, etiā Pharisæis sedētibus super cathedrā Mosi, obediēdum esse: Quæ (inquit) dicunt, facite: secundum opera verò illorū nolite facere. Porrò vt ecclesiæ præsides duplicem clauem à Christo acceptam habere debent, potestatis scilicet ac scientiæ seu discretionis, sic par est, vt ipsis, quod ad vtranq; clauē attinet, pareatur. Quamobrem cum publicè criminosos, contumaces ac ecclesiæ rebelles excommunicationi illigant, censura ipsorum non aspernenda, sed modis omnibus obseruanda est, donec in ecclesiæ gratiam redeant excōmunicati, quēadmodum Apostolus docuit j. Corinth. v. & ij. Corint. ij. Rursus par est, vt constitutionibus & ordinationibus eorū ad ecclesiæ decorem, disciplinā & tranquillitatem æditis, reuerenter pareatur.

Obediētia debita patribus spiritualib⁹. *Matth. 23* *Clauis potestatis.* *Non spernendæ censuræ ecclesiasticæ.* *Clauis sciētiæ.*

SEd hic pugnāt nobiscum nouatores, qui ecclesiasticas cōstitutiones veluti humana quædam figmenta irrident, atque adeò vt damnabiles aspernantur. Qui ne quempiam decipiant, seu persuasione sua ecclesiæ minus obtemperantem aut rebellem faciant, nosse oportet, quatenus cōstitutiones illæ ecclesiasticæ obligent, & quatenus sese earū vis porrigat. In primis itaq; constat ex cōstitutionibus seu traditionibus ecclesiasticis, neq; vim iustificandi pendere, neq; ceremonijs externis, quamuis pijs, remissionem peccatorū aut salutem deberi. Quamobrem qui in operibus eiuscemodi legum ecclesiasticarum, suam spem salutemq; contineri putaret ac collocaret, is grauiter erraret. Et in hanc sententiam Paulus dānat circuncisionem: Ecce (inquiens) ego Paulus dico vobis, quòd si circuncidamini, Christus vobis nihil proderit, quū tamen ipse nihilo secius Timotheum circunciderit. Damnat quoq; ciborū delectum ac dierum discrimen, quum inquit: Nemo vos iudicet in cibo vel in potu, aut in parte diei festi, aut neomeniæ, aut sabbatorū, quum tamen interim ipse legatur cōtinentissimè vixisse, & sabbatū etiam externum sanctificasse. Ergo non aliter hasce etiam ceremoniales Iudaismi leges damnat Apostolus, quàm si eis iustificationis ac salutis vis (quæ soli Christo tribuenda est) asscribatur. Deinde constat externam tantum obseruationem harum constitutionem corā Deo inuti-

De constitutionibus humanis quid sentiendum. *Vis iustificādi detrahitur cōstitutionibus ecclesiasticis.* *Galat. 5* *Acto. 16* *Coloss. 2* *2. Cor. 11* *Acto. 21* *Cōstitutiōnes huma-*

næ inutiles, nisi eis ad pietatẽ vtamur.

lem esse, nisi & animus accedat, qui eisdem vtatur ad finẽ pietatis, ad quam sint institutæ. In quam sententiam Deus apud Esaiã dixit (quod & Christus repetit) Frustrà colunt me mandatis hominum. Et tamen alibi Christus vult, vt & hæ constitutiones (sed vt diximus ad suum finem) obseruentur, sic tamen, vt his quæ præcipua legis sunt, postponantur, quum inquit, Oportet quidem hæc facere, illa verò non omittere.

Esaiæ 29
Matth. 15
Matth. 23

An criminaliter peccet, qui vitiat constitutiões humanas.

Aug. ad Ianuarium. ca. illa. 12. distinct.

IAm si quæratur, peccet ne saltem grauiter, qui receptos ecclesiæ mores, aut ecclesiasticas cõstitutiones violat? Respondendum est, eiuscemodi consuetudines seu constitutiones non vnius generis esse, nam aliæ sunt, quæ toto terrarũ orbe obseruantur, à patribus acceptæ, quales sunt de annua Quadragesima celebrãda, de diebus passionis, resurrectionis, ascensionis in cœlum, Pentecostes, & id genus alijs diebus feriãdis. Has certè & similes consuetudines seu constitutiones in sanctũ ac pium finem cõstitutas, ac à tota ecclesia receptas, nemo sine reatu peccati (nisi vel magna necessitate vel vtilitate excusetur) violauerit, quin tales constitutiones temerè præuaricantes, & in hoc & in præcedens præceptum delinquunt, quemadmodum ibi fusius ostendimus. Nec mirum, nam si obediendum est magistratibus prophanis, nõ solum propter iram, sed etiam propter conscientiam, hoc est, ne conscientia polluatur peccato mortali, atque hoc obtinet in legibus ciuilibus, quæ tantum ad retinendam ciuilem politiam & rerum proprietatem muniendam, ordinatæ sunt, quanto magis peccato se inuoluunt, qui eiuscemodi ecclesiasticas constitutiones seu mores tam ad conseruationem & augmentum pietatis quàm ecclesiæ decorem, disciplinam & tranquillitatem proditas ac receptas temerè violant. Nec enim Deus minus nos subiecit ecclesiæ præsidibus quàm prophanis magistratibus, nec minori periculo Dei authoritas in ecclesiæ ministris, quàm in magistratibus contemnitur, præsertim quòd horum ministerium incomparabiliter maius sit quàm illorum, vt diuus Chrysosto. in libris de sacerdotio grauiter ostendit, Ambrosio etiam contestante, dignitatem ac ministeriũ sacerdotale regali tantũ præferendum esse, quantum aurũ argento, aut etiam sol lunæ præstat. Proinde vt non est cõsequens, eum non peccare mortaliter qui magistratibus non obtẽperat, quòd leges ciuiles vim iustificãdi nõ habent, Ita nõ consequitur, eum crimi

Roma. 13

Obediendum propter conscientiã.

Dei authoritas non minori periculo contemnĩt in prælatis, quàm in magistratibus.

Chryso. in lib. de sacerdotio.
Ambrosi?.

criminis reum non esse, qui constitutiones ecclesiasticas temerè violat, etsi in eis basim salutis cōstituere haud oporteat. Ipsa enim inobediētia (quam execratur deus) nos delicti reos facit. Certe non frustra Paulus Apostolus, perambulās Syriam & Ciliciam, & confirmans ecclesias tāto serio præcepit custodiri præcepta Apostolorum & seniorum, non absoluturus (vt putamus) à crimine, quos reperisset pertinaces trāsgressores. Et vt inobedientiæ nota cesset, scandali tamē ratio non permittit vt à crimine immunis sit, qui constitutiones seu consuetudines publicè receptas contemnunt ac irrident. Nam & Paulus passim iubet ne faciamus quippiam, in quo frater noster, offendi, scādalizari, aut infirmari possit, quin se carnes potius in æternum non manducaturum contestatur, quàm offendat fratrem. Porrò planè stupidi sunt qui ecclesiæ præsidibus potestatem condendarum constitutionum ad pietatem conducibilium abrogant, quum Paulus iubeat, omnia in ecclesijs ordine ac decenter fieri. Constat etiam ipsum Apostolum eiuscemodi ordinationes quamplures fecisse, quales erant, vt mulieres velatæ ecclesiam intrarent. Item, vt ordo in lectionibus in ecclesia obseruaretur. Quibus tantū etiam tribuit, vt immorigerum aut contradicentē non videretur laturus. Si quis (inquit) vult cōtentiosus esse, nos talem consuetudinē non habemus, neq; ecclesia dei. Quæ de cōstitutionibus seu moribus ecclesiæ vniuersalis dicta suffecerint. Sunt & aliæ constitutiones particulares, quas per singulas diœceses singuli episcopi promulgant, quarum finis si fuerit pietas seu ecclesiæ honestas & tranquillitas, eandem planè habent cum prioribus rationem, sic scilicet, vt sine peccato in ea diœcesi, in qua promulgatæ sunt, nisi tamē iusta causa subsit, preuaricari non possint. Idem de varijs ecclesiarum moribus sentiendūm est. Nam mores singularum ecclesiarum in singulis ecclesijs omnino custodies, si cuiquam non vis esse scandalo, nec quenquam tibi, quēadmodum diuus Ambrosius Augustinū docuit. In moribus autem simpliciter adiaphoris, alia ratio est, veluti est, quòd alij ex more diem Mercurij ieiunant, alij non, alij quotidie communicant corpori & sanguini domini, alij certis diebus. Totum enim hoc genus liberas habet obseruationes. quod enim neq; contra fidem catholicam, neq; contra bonos mores esse conuincitur, indifferenter est habendum, & pro eorum inter quos

Nō humana authoritas, sed inobedientia nos peccato īuoluit.

Acto. 14.

Scādalum quoq; reos facit violatores receptę cōstitutiōis ecclesiasticæ.

Rom. 14.

Apud ecclesiæ præsides authoritas statuendi.

1. Cor. 14.

1. Cor. 11.

1. Cor. 14.

Varij mores ecclesiarum.

ca. illa. 12. distinct.

viuitur, ſocietate ſeruandum. Interim non negamus præſidibus eccleſiaſticis (ſi quid contra dei mãdatum, quod abſit, præ-
Actor.5. cipitur) non eſſe parendũ, quòd oporteat magis obedire deo quàm hominibus. Tale erat, quod olim in Iudaiſmo ſcribæ & phariſæi docebant potius eſſe, vt parẽtes egeſtate laborarent,
Matth.15. quàm vt filij neceſsitati eorũ ſuccurrẽtes, templo de oblationibus aliquid ſubtraherẽt. Quòd autem hodie quidam fingunt traditionem de perpetuo cœlibatu ſacerdotum aut monachorum, in his etiam qui perpetuã caſtitatẽ non coacti nec temerè ſed animo deliberato ſunt profeſsi, eiuſdem generis eſſe, id quale ſit, in proximum præceptum adnotauimus.

Eccl'iæ miniſtris debetur veneratio. SEd vt vnde digreſsi ſumus reuertamur, præter amorem ac obedientiam, eccleſiæ miniſtris non vulgaris veneratio debetur. Idq; eius muneris ac miniſterij gratia quod in eccleſia gerũt: Nam par eſt, vt omnes homines hoc miniſterium ſumma cum pietate venerentur, ac operam etiam dent, vt conſeruetur ac ornetur, quòd nihil ſit, niſi repræſentatio eius miniſterij, quod geſsit Chriſtus, ipſo atteſtante, cum ait: Sicut
Ioan.20. miſit me viuens pater, ita mitto vos. Et alibi: Qui recipit vos,
Matth.10. me recipit. Proinde Apoſtolus j.ad Timoth.v. Duplici (in-
1.Timo.5. quit) honore digni ſunt, qui bene præſunt in verbo & doctrina. Item j.Theſſ.v. Rogamus autem fratres vt agnoſcatis eos qui laborant inter vos & qui præſunt vobis in domino & ad-
Epilogus. monent, vt habeatis illos in ſummo pretio. In ſumma, docemur hoc præcepto non ſolum de patribus noſtris carnalibus, ſed & de ſpiritualibus reuerenter ſentire, eoſque amare & ornare, ac omni officij genere conſeruare ac proſequi.

Magiſtratus ciuiles honorãdi. PRoximè & ſecundum ſacerdotes magiſtratus ciuiles, reges ac principes gladij miniſtri, veluti patriæ patres modo non diſsimili honore afficiendi ſunt. Qua de re
Amandi. in primis ex animo amandi ſunt magiſtratus, vti dei miniſtri,
C.de Iudæis & cœlicol.l. nullus. per quos deus nobis non vulgaria beneficia impartit, veluti externã pacem, politicã ſocietatẽ, tranquillitatem publicam, legum ciuilium (ſine quibus reſpublica non conſiſtit) conſeruationem. Breuiter per quos præſtat, vt inter improbos tuta
Sedulo ꝓ magiſtratibus orandum. ſit innocentia, & ne quis ſibi permittat vltionẽ. Sentire ergo oportet, quòd pro his beneficijs & deo & magiſtratibus non vulgarẽ gratitudinẽ debeamus. Atq; adeò tãtus dilectionis
1.Tim.2. affectus erga magiſtratus eſſe debet, vt pro eis Deum ſedulò

pre

precari ſimus parati. Quemadmodum diuus Paulus monet, quum inquit: Obſecro primum omnium fieri obſecrationes, orationes, poſtulationes, gratiarum actiones, pro regibus & omnibus qui in ſublimitate conſtituti ſunt, vt tranquillam & quietam vitam agamus in omni pietate & caſtitate. Deinde Apoſtolus requirit, vt & cætera officia corporalia, veluti tributa, vectigalia, ac ſumptus neceſſarios, ſine quibus reſpublicæ regi non poſſunt, eis liberali animo ac libenter præſtemus: Reddite (inquiens) omnibus debita: cui tributum, tributũ: cui vectigal, vectigal: cui timorem, timorẽ: cui honorem, honorem. Nemini quicquam debeatis, niſi vt inuicem diligatis. Rom. 13.

AD hæc magiſtratibus ex animo obedire debemus, idq; propter deum, quòd ſcilicet Dei miniſtri ſint, quemadmodũ Petrus Apoſtolus præcipit, dicens: Subiecti eſtote omni humanæ creaturæ propter deum, ſiue regi quaſi præcellenti, ſiue ducibus tanquam ab eo miſsis. Quinimo Paulus adeò ſeuerè præcipit de obedientia, vt doceat peccatũ eſſe criminale, non parere mandatis magiſtratuum, quũ inquit: Omnis anima poteſtatibus ſublimioribus ſubdita ſit. Nõ eſt enim poteſtas, niſi à deo. quæ autem ſunt: à deo ordinata ſunt. Itaq; qui reſiſtit poteſtati, Dei ordinationi reſiſtit. Et poſt pauca: Ideoque poteſtati ſubditi eſtote, non ſolum propter iram, ſed etiam propter cõſcientiã. Perinde atq; ſi dicat: Neceſſe eſt obedire, non tantũ propter irã, id eſt, non tantũ propter pœnam corporalem, qua magiſtratus plectit non obtemperantes, vindex in iram ei qui male agit, ſed etiam propter cõſcientiam, hoc eſt, ne cõſciẽtia corã deo rea fiat. Vnde & Titum inſtruẽs iubet, vt admoneat ſuos Cretẽſes, principibus & poteſtatibus ſubditos eſſe, dicto odedire, ad omne opus bonũ paratos eſſe.

Obediẽtia debita magiſtratib⁹. 1. Pet. 3. Peccatum mortale nõ parere magiſtratitib⁹ in reb⁹ licitis. Rom. 13. Ibidem. Obedire ꝓpter irã. Propter conſcientiam. Titum 1.

DEniq; magiſtratibus honor tribuendus eſt. Idq; non tantum externa reuerentiæ ſignificatione, ſed magis animi iudicio ac voluntate, videlicet vt agnoſcamus in eis Dei miniſterium & ordinationem. Ob quod ſcriptura non dubitat eos & deos vocare, hoc eſt dei vicem in terris gerẽtes, cum inquit: Ego dixi, dij eſtis. Et rurſus, Applica eos ad deos. Quo reſpiciens Petrus Apoſtolus: Regem (inquit) honorificate. Debemus autem hoc non tantum bonis ac modeſtis principibus, ſed etiam impijs, dyſcolis, malis, & indiſciplinatis. Tum propter miniſterium quod gerunt, quæ eſt ordina-

Magiſtratib⁹ tribuẽd⁹ honos. Pſal. 81. Exod. 22. 1. Petr. 2. Etiam malis principib⁹ debetur honos. 1. Petr. 2. Rom. 13.

tio Dei. Tum propter religionem, disciplinam, pacem, & tranquillitatem publicam retinendam. Sic legis Baruch prophetam, & qui cum eo erãt in Babylonia captiuos, Iudæis qui residui adhuc erant in Hierusalem scripsisse in hæc verba: Orate pro vita Nabuchodonosor, & pro vita Balthasar filij eius, vt sint dies eorum sicut dies cœli super terram. Et vt det Dominus virtutem nobis, & illuminet oculos nostros, vt viuamus sub vmbra Nabuchodonosor regis Babylonis, & sub vmbra Balthasar filij eius, & seruiamus eis multis diebus, & inueniamus gratiam in conspectu eorum. Et Petrus Apostolus iubet, vt subditi simus in omni timore dominis non tantum bonis & modestis, sed etiam dyscolis. Proinde si nobis efferus & inhumanus princeps (qui magis vi quàm iure agat) contigit, is tamen non statim contemnendus est, nec ob id ob murmurandum nobis, multo minus mouenda seditio est, ne publica pax perturbetur. Hæc est enim gratia (vt idẽ Apostolus ait) si propter Dei conscientiam sustinet quis tristitias patiens iniustè, in hoc enim vocati sumus, quia & Christus passus est pro nobis, nobis relinquens exemplum, vt sequamur vestigia eius, qui peccatum non fecit, nec inuentus est dolus in ore eius, qui quum malediceretur, non maledicebat: cum pateretur, non comminabatur, tradebat autem iudicanti se iniustè. Duplici tantum remedio nobis ad emolliẽdam magistratuum tyrãnidem vti permittitur ac etiam præcipitur. Primum, vt pro eis deum precemur, quo ad meliorem mentem reuocentur, quod tum magis soliciti faciemus, si agnoscamus malos magistratus nobis immissos, ad puniendum peccata. Quemadmodum Iob testatur, quòd dominus regnare faciat malos & hypocritas propter peccata populi.

Baruch 1. — Quid agendũ, si obtingat efferus princeps aut magistratus. — 1. Petr. 2. — Duplex remediũ ad emolliendã tyrãnidem magistratuum. — Iob 24.

SEcundo hic meminisse debent Parochi officij sui, nempe vt efferos magistratus per dei verbum cum omni modestia corripiãt, erudiant, admoneant, arguant, increpent, & ad frugem vitæ melioris adducere pergant. Ad hoc enim constituti sunt, quemadmodum dominus apud Hieremiam testatur: Ecce (inquit) dedi verba mea in ore tuo, ecce constitui te hodie super gẽtes, & super regna, vt euellas, & destruas, & disperdas, & dissipes, & ædifices, & plantes. Et vt sit in arguendo periculum, nihilo secius tamen verbi ministros suo officio fungi oportet, quemadmodum vides Ioãnem Baptistam,

Hier. 1. — Matth. 14. — Marc. 6.

ſtam, Herodem, atque adeò ipſum Chriſtum ſcribas ac phariſæos liberrime (quamuis non ſine ſumma modeſtia) arguiſſe & increpaſſe, ac omne corporale periculum veritate longe poſthabuiſſe.

HAec tamen quæ de honorandis magiſtratibus diximus, intelligenda ſunt, niſi ſubditis aliquid præcipiant contra Dei mãdatũ: tum enim potius ſubditi obedire Deo, quàm hominibus debent, quemadmodũ hiſtoria Danielis & Acta Apoſtolica docent. Quod & Chriſtus nõ tacuit, cum ait: Nolite timere eos qui occidunt corpus, animam autem non poſſunt occidere, ſed potius timete eum, qui poteſt corpus & animam ſimul perdere in gehennã. Alibi etiam Chriſtus beatos pronuntiat, qui perſecutionẽ patiuntur propter iuſtitiam, quos & gaudere & exultare vult, quoniam merces eorum copioſa eſt in cœlis. Quod & Petrus non tacuit, cum inquit: Et quis eſt qui vobis noceat, ſi boni æmulatores fueritis? Sed & ſi quid patimini propter iuſtitiam, beati: timorem autem eorum ne timueritis vt non conturbemini. Dominum autem Chriſtum ſanctificate in cordibus veſtris, parati ſemper ad ſatisfactionem omni poſcenti vos rationẽ de ea, quæ in vobis eſt, ſpe & fide, ſed cũ modeſtia & timore. Hactenus de magiſtratibus.

Magiſtratibus nõ eſt obtẽperandum cõtra Dei præceptum. Daniel. 3 Acto. 5 Matth. 10 Matth. 5 1. Pet. 3

POſtremo (vti ſuprà meminimus) hoc præceptum ad omnes eos porrigitur, quicunq; nobis præſunt, ſeu quamcunq; noſtri curã gerunt, veluti ſunt domini, heri, tutores, curatores, præceptores, & pedagogi. Quibus etiã tria illa, amorẽ, obedientiã ac honorẽ debemus. De ſeruis Petrũ dicentem audis: Serui, ſubditi eſtote in omni timore dominis. Et Paulũ Ephe. vj. Serui, obedite dominis carnalibus cũ timore ac tremore in ſimplicitate cordis veſtri, ſicut Chriſto, nõ ad oculum ſeruiẽtes, quaſi hominibus placẽtes, ſed vt ſerui Chriſti, facientes volũtatẽ Dei ex animo, cũ bona volũtate ſeruientes ſicut domino, & nõ ſicut hominibus. Id quod & ad Coloſſ. iij. repetit. Vides vero quomodo Paulus non tantũ externam obedientiam, ſed magis internam reuerentiam ac bonam voluntatem ſeruorũ & mercenariorum erga dominos & heros requirat. De reliquis qui annis anteſtant, vel qui tui curam gerunt, vides dominum per Moſen præcipientem & dicentem: Coram cano capite aſſurge, cõſurge & honora perſonam ſenis. Et alibi audis Moyſen dicentẽ: Interroga patrem tuum, &

Omnes honorãdi qui nobis præſunt. 1. Pet. 2 Qui annis anteſtant vel curam gerunt noſtri. Deuter. 32

annun

annuntiabit tibi: maiores tuos, & dicent tibi. Exemplum autem horum habes Christum dominũ, de quo legis, quòd subditus fuerit non tantum Mariæ, sed & Ioseph, qui non alia ratione, quàm opinione ac cura Christi parens fuit. Exemplum

Acto.22 item habes Paulum sedentem ad pedes Gamalielis, & discentem veritatem paternæ legis.

Quib⁹ modis in hoc præceptũ peccetur.

EX prædictis autem satis colliquescit, quibusnam modis in hoc præceptum peccetur. Nam in primis huius præcepti rei sunt, qui parentes non ex animo diligunt ac magnifaciunt. Item, quos inopiæ seu cuiuscunq; miseriæ, vel humilitatis parentum pudet, qui non prospiciunt eis victum ac alia necessaria, qui eos non venerãtur. Hi enim huius legis interpretationem contemnunt, quam habes Ecclesiastici iij. in hæc verba: Fili, suscipe senectam patris tui, & non contristes eum in vita illius: & si defecerit sensu, veniam da, & ne spernas eum in tua virtute: eleemosyna enim patris non erit in obliuione. Et rursus eodem capite: Qui timet Deum, honorat parentes, & quasi dominis seruiet his, qui se genuerunt, in opere & sermone, & omni patientia. Item, Quàm malæ famæ est, qui relinquit patrem? &c. Præterea grauius peccant, qui parentes suos affligunt, rident, duris verbis à se abigunt, subsannãt, deuouent, execrantur, aut verberant, qui odio eos & inobedientia afficiunt. De quibus Exodi xxj. scriptũ legis: Qui percusserit patrem suum, aut matrem, morte moriatur. Et Leuit. cap. xx. Patri matríque qui maledixerit, sanguis eius sit super eum.

Prouc.19. 20.& 30. Rursus Prouerb. xix. Qui affligit patrem, & fugit matrẽ, ignominiosus erit & infelix. Item Prouer. xx. Qui maledicit patri suo & matri, extinguetur lumen eius in medijs tenebris. Item, Oculum qui subsannat patrem, qui despicit partũ matris suæ, suffodiant eum corui de torrentibus, & comedent eum filij a-

Cham. Gene.9 quilæ. Exemplo est Cham filius Noë, qui se, totamq; posteritatem suam maledictioni inuoluit, quòd patris sui turpitudinem non operuerit, sed deriserit.

Ruben. Gene.35 Itidem Ruben patriarchæ Iacob primogenitus patri maledictioni addictus est, quia ascẽ

2.Reg.18 derat cubile patris sui. Et Absalon, qui patrem de regno expellere conabatur, insigni eademq; miserrima morte absumptus est. Tertio, peccant in hoc præceptum qui ecclesiæ præsidibus ac patribus spiritualibus iniurij & inobedientes sunt. Quem-

Nume.16 admodum Dathan, Chore & Abiron, qui propter suam erga

Mosen

Mosen & Aaron inobedientiã viui absorpti referuntur. Item, qui in sacerdotes, mordaces iocos, amarulentaq; scommata iaciunt: qui ex suggestis ipsis maledicunt, ac publicè contumeliam inferunt: qui de ipsis temerè, id est, non suo loco & tempore iudicant. Qui ipsorum turpitudiné ad populum circunferunt ac denudãt. Quis enim nõ videt eos fratres esse Cham, non Sem & Iaphet, qui patris turpitudiné verecundè contexerunt, vnde & benedictionem sunt cõsecuti? Non prohibemus vt præsides ecclesiæ aberrantes arguas & increpes, modò id ad regulam Euangelicã facias, cum omni animi lenitate, ac modestia. Deinde suo loco & tempore, vbi scilicet fructũ correptionis expectes. Non autem permittimus id, vt facias ad mobile vulgus, ad seditionem contra Ecclesiasticos præsides mouendam suopte ingenio procliue: nõ prohibemus doctorem, sed criminatorem, quem & Paulus prohibet & sathanę tradit, qui etiam monet, vt sermo noster sale condiatur. Rursus peccant in hoc præceptum, qui ecclesiæ cõstitutiones ac pios mores irrident, contemnunt, ac temerè præuaricantur, de quibus dixit Augustinus: Non habebit Deum patrem, qui ecclesiam contemnit habere matrem. Dein qui excommunicationé, qui ecclesiæ clauem ligantem ac soluentem nihili pendunt, quos Christus habendos decernit, sicut ethnicos & publicanos. Itẽ, in hoc præceptum peccant, qui magistratibus ea quæ diximus officia ipsis debita non impendunt, idq; diui Pauli testimonio qui conscientiã hominis non obtemperantis potestati reatu criminis obstringit. In summa peccant in hoc præceptum, qui eos quorum curæ commissi sunt, temerè aspernantur, aut debito honore non afficiunt, aut obseruant, quiq; his neq; fidi, neque parentes sunt, id quod superius plus satis ostendimus.

Quomodo arguendi ecclesiæ præsides.

August. de expositione symboli.

Matth. 18

Et eris longæuus super terram.

HIc audis, quid velit Apostolus quum dicit, hoc præceptum esse primũ in promissione. Est enim primum, cui inter præcepta secũdæ tabulæ merces promittitur, eaq; non vulgaris, nempe vitæ longitudo, ipsi tanquam præcipuo operi charitatis debita: nec abs re, quòd deceat, vt ipsis vita prolongetur qui parentes colunt, huius vitæ post Deum authores. Intellige autem hisce verbis non tantum vitæ longitudinem, sed & ea omnia quæ ad vitam seu vsum vitæ pertinent, vt sunt

Vitæ lõgitudo merces.

vt sunt tranquillitas, pax, rerum successus, victus, atq; alia id generis, sine quibus vita longa est iniucunda. Nobis tamen Christianis præmium, nõ tam huius quàm futuræ vitæ (cuius longitudo interminabilis est) spectari debet. Nam vt Deus pium aliquem hominem in parentes præmatura (vt nobis apparet) morte hinc abstulerit, ob id tamen putandum non est, hunc perdere huius præcepti mercedem, quam copiosius recipiet in ea vita, cuius longæuitatis non est finis. Imò dubitandum non est, Deum eiuscemodi homini, vel ob pietatẽ in parentes cita illa morte consulere noluisse, quo in veram illam & beatam vitam ocyus concederet. Quemadmodum dictum est, Ablatus est iustus ante diem, ne malitia sensum eius immutaret. Vt autẽ vides filijs morigeris omnia prospera esse promissa, ita è regione intelliges immorigeros (veluti sub Dei maledictione positos) omnia aduersa manere, quod paulò ante plurimis scripturæ exẽplis cõmonstrauimus.

Vitæ lõgitudo Christianis.

PRAECEPTVM QVINTVM.

Non occides.

PRincipio decens ordo considerandus est. Tria prima præcepta ad Deum pertinent, quo vt est nihil melius, ita nobis nihil charius esse debet. quartum parentes respicit, quibus secundum Deum honos, & gratitudo debetur, veluti eis qui Dei vice quodammodo funguntur. Quæ merito sequentia præcepta, quæ ad priuatam proximi dilectionem spectant, præcedunt. Nam quando animus se recte habet erga Deum, & eos qui dei loco sunt, fieri vix potest, quin cætera quoque quæ proximo debemus facile sequantur. Contrà vero dubium non est, eum qui neque Deum neque parentes reueretur, facilime committere in proximum, vt meritò quis priorum præceptorum transgresionem, veluti radicem quandam cæterorũ flagitiorũ, atque adeò omniũ malorũ esse putauerit. Quî enim fieri potest, vt nõ irruat in omnia flagitia, qui desertus à Deo & sub domini maledictione (quam præcedentiũ mãdatorũ præuaricatio irrogat) positus, sathanæ mancipiũ effectus est. Iam cũ post Deũ & parẽtes iubeamur diligere proximos sicut nos ipsos, aptisimè sanè inter ea mandata quæ proximi læsionem prohibent, primum illud est, quod ad proximi vitam

Ordinis ratio.

Ad omne opus malum instructus, qui neq; Deũ neque parentes reueretur.

Hoc præceptum ad vitã et corpus proximi respicit.

vitam ac corpus pertinet, quæ possessio cuiq; charissima est.

VT autem hoc præceptũ cum duobus sequentibus intelligas, non est necesse interpretationem remotius petere. Quod Christus ipse apud Matth. cap. vj. ea dilucidè admodum enarret ac exponat. Vbi etiam duo inter cætera Christum docere vides. Primum, legem esse spiritualé, quæ non solo externo opere, sed spiritu magis & affectu sit adimplenda. Secũdo, docet Christus præcepta ista negatiua è regione affirmatiuam requirere, quod postea in singulis ex ipsius Christi verbis fiet manifestius. Nam vt ab enarratione istius præcepti incipiamus, si verborũ corticé tantum intuearis, videtur hoc præcepto tantum retusam Iudæorum crassam malitiam, qua in homicidio committẽdo adhibebant. At Christus declarat non sufficere, vt huic præcepto satisfacias, cõtinere manum à cæde, nisi etiam contineas animum ab omnibus affectibus qui huc tendunt, cum ait: Audistis, quia dictum est antiquis, Non occides: qui auté occiderit, reus erit iudicio. Ego autem dico vobis, quia omnis qui irascitur fratri suo, reus erit iudicio: qui autem dixerit fratri suo Racha, reus erit consilio: qui autem dixerit fatue, reus erit gehennæ ignis. Primus enim gradus ad lædendũ est ira animo concepta, quæ nihil aliud est, quàm dolor flagitans vindictã. Proximus ira irrumpens in vocem indignationis quam dominus appellat Racha. Tertius est dolor irrumpens in manifestũ conuitium, vt cum dicimus, fatue. Planè ergo Christus docet, nõ tantũ homicidã esse apud Deũ, qui vitam proximo eripuit, sed & omné illum qui proximum odit, hoc est, qui male vult, tametsi iram animo celauerit, & necdum in vllã indignationis vocé proruperit. Accipe tamen Christi sermoné de ea ira, quæ lædendi affectũ coniunctum habet, alioqui irascimur & his, quibus bene volumus, nõ vt lædamus, sed vt corrigamus: & odimus in homine, non quod fecit Deus, sed quod fecit ipse. Idque zelo iustitiæ sine peccato. In quam sententiã Psaltes dixit: Irascimini & nolite peccare. Et alibi: Iniquos odio habui. Illud ergo intuendum est, quid sit irasci, indignari, & cõuitium inferre fratri suo, quoniam non fratri irascitur, qui peccato fratris irascitur, quod non prohibet Christus, sed qui sine causa irascitur, is nõ peccato, sed fratri irascitur, quod Christus vetat. In his ergo sententijs, subaudiendum est (sine causa) aut si mauis, vindicandi studio.

Nam

Duo docet Christus. Matth. 5

Lex spiritualis.

Matth. 5

August. de verbis domini ĩ mõte lib. 1

Ira, grad⁹ in lædẽdo

Indignatiõis vox. Racha.

Cõuitium.

De qua ira loquitur Christus.

Augustin. de sermo. domini in monte li. 1

Psal. 4. 118

Sine causa irasci prohibitum.

Nam alioqui & Paulus in hoc præceptũ impegisset, cum pontificis iussu palma percussus, aiebat: Percutiat te dominus, paries dealbate. Et cum Galatas stultos vocat. non enim id fecit Paulus sine causa: fecit item id cum summa mansuetudine citra vllam perturbati animi indignationem, quod vtrobique satis ex sequentibus constat. Nam vt illic testaretur, quàm immotam custodisset animi tranquillitatem, & quòd nihil iratus dixisset, insultantibus sibi Iudæis ac dicentibus, Principi sacerdotum maledicis? respondit: Nesciui fratres, quia princeps est sacerdotum. Nemo enim perturbatioris animi in hunc modum tam citò respondisset. Hic verò, népe ad Galatas scribens, ne id quòd stulto eos vocarat, contumeliæ causa fecisse videatur, eos etiam fratres nominat. Vtrobiq; ergo Paulus iustam causam habebat, quòd quæ diceret tuendæ veritatis gratia (cui Ananias impie maledicebat indignus sacerdotum principatu) deinde etiam corrigendi studio diceret. Docet itaque Christus vim huius præcepti hoc postulare, vt omnem deponamus affectum in proximi lęsionem procliuem. Porrò, quum iram prohibet, qui primus gradus est quo à mansuetudine & mititate deflectimus, multo magis odium prohibuisse videbitur, quæ est ira inueterata. Nam si irasci non est fas fratri sine causa, multo minus fas est, animo tenere aliquid, vt in odium indignatio conuertatur. Ad quod pertinet quod Paulus ait: Non occidat sol super iracundiam vestram. Et cum vtraque peior sit inuidia, quæ alienam felicitatem, suam interpretatur iniuriam: quis dubitat, vetita ira, magis etiam inuidiam vetitam esse? Nec mirum, & irascentem & indignantem, & conuitium inferentem in hoc præceptum impingere. Sunt enim huiusmodi præcepta secundæ tabulæ pertinentia ad doctrinam de dilęctione proximi, quæ sola in omnibus huiusmodi mandatis potissimum quæritur, quam si habeas quomodo fratri irasceris? At hæc si exciderit animo, vel sola ira subintrante, qua fratri male velis, quis non videt te potioris huius mandati partis, iam coram Deo factum esse transgressorem? Etsi enim manum non admoueas: iam mente peccasti. Porrò, qui fratrem suum ratione ac prudentia priuat, facitque vt à nulla differat bestia, quomodo immunis est à reatu huius præcepti, quod vt cætera, charitaté proximi requirit? Etenim qui scommatis & contumeliis persequitur, charitatem destruit, qua destructa,

[Margin notes: Acto.23 — Gala.1 — August. de ser. domini in monte lib.1 — Vis huius præcepti. — August. de ser. domini in monte lib.1 — Ira. — Odium. — Ephe.4 — Inuidia. — Indignantis vox. — Conuitiũ.]

ſtructa ſimul omnes tolluntur virtutes, ſicut omnes conſeruantur ea ſalua. Damnatur igitur hic in vniuerſum cor erga fratrem male affectum, & priuatæ vindictæ cupiditas. Damnatur cor male affectũ erga fratrẽ.

ATque hinc liquet hoc præceptum non pertinere ad magiſtratus, qui publica iudicia exercent, & legitimis pœnis ſontes afficiunt. non enim ipſi ſunt qui occidunt, ſed lex Dei ferit, iubens vnum membrum tolli ob totius corporis incolumitatem. non enim iudex ſuo nomine, ſed Dei vindicat. Nec fruſtrà gladium portat, vindex in iram, ei qui male agit: quin magiſtratus animaduertendo in ſontes quammaximè Deum refert, vnde & dij vocantur iudices, tantum abeſt vt occidendo delinquant, qui niſi occiderent, delinquerent, quòd mandatum habeant exercendi vindictam iuxta legem, quæ nõ humana, ſed diuina potius, hoc eſt diuinitus ordinata exiſtimanda eſt. Sic Moſes (quo nihil clemẽtius fuit) percuſsit, & ſacerdos Phinees percuſsit, & ceſſauit quaſſatio. Legitur & Helias multos morte affeciſſe, & propria manu & igne diuinitus impetrato, nimirum diuinitus iuſſus, non deſiderio vindictæ ſed amore correctionis. De quo Helia quum exemplum diſcipuli domino ſuggererent, cõmemorantes, quid ab eo factum ſit, vt etiã ipſis daret poteſtatẽ petendi de cœlo ignem ad conſumendum eos, qui ſibi hoſpitium non præberent, reprehendit in eis dominus, non exemplum prophetæ ſancti, ſed ignorantiam vindicandi, quæ adhuc erat in rudibus. Verum, quoniam Deus temerariam ſanguinis effuſionem magnopere odit. (Nunquam enim non occurrit in veteri teſtamento ſanguinis prohibitio, quod & myſterio prohibiti eſus ſanguinis ſatis demonſtratum eſt) omnino videndum eſt magiſtratui, vt in negotijs, vbi de ſanguine fundẽdo diſceptatur, circumſpectè, conſiderateq́ue agat. Quod faciet, ſi & ritè & rectè iudicare inſtituerit. Ritè iudicat, cum iuris ordine ſeruato ſententiam profert, quod in Deuteronomio præcipitur, cum dicitur; Iuſtè quod iuſtum eſt, exequaris. Rectè iudicat, qui ex legis præſcripto, tanquam miniſter Dei, zelo iuſtitiæ maleficium punit. Nam qui corruptè iudicat, aut legibus ad priuatum odium commodúmve abutitur, ſeu ex cupiditate, alióve quocunque malo affectu, aut cum acceptione perſonarum iudicat, aut maiorem pœnam quàm lex infligit, is iudex homicidium patrat, etiam ſi nocens morte dignus ſit.

[Margin notes: Hoc pręcẽptum non pertinet ad magiſtratus. — Roma. 13 — Iudices dij. — Vindicta exercenda ſecundum legem. — Exodi 32. — Nume. 25 — Pſal. 105 — 4. Reg. 1 — Eſus ſanguinis prohibitio qd ſit. — Rite ac recte iudicãdum. — Deut. 16 — Recte.]

An liceat Christianis bellum gerere.

IDem de bello sentiendum est. Nam etsi Christianos deceat ac optandum sit, vt omnes sic à bellis abhorreant, quasi sit parricidiũ illic occidere, quando omnis Christianus Christiano germanus est, tamen cum mali maiori semper numero sint, qui non tantũ ad perfectionem Christianismi non accedunt, sed ne nomen quidem Christiani hominis sibi iure vendicant, quis nõ videt necesse esse, vt sint & in ecclesia magistratus, qui vim vi repellant, qui latrocinia & seditiones armis & bello cõpescant, ne respublicæ & vita communis dissipentur? Sed viderint principes, vt non aliter bellum, quàm iustè & legitimè suscipiant & gerant. Iustè autẽ tum demum suscipitur, quum nõ voluntariè, sed coactè, tum demum quum nulla alia spes est pacis ac iustitiæ tuendæ, non priuata, sed publica authoritate, hoc est, permissu supremi magistratus (qui nobis Cæsar est) initur. Deinde, cum non aliter quàm ex iusta causa indicitur, veluti sunt pacis & tranquillitatis publicæ tuitio, patriæ defensio, & in primis seditionis compressio. Rectè verò geritur non aliter, quàm si eodem quo diximus affectu, idq; iustis conditionibus geratur. Siquidem scriptura docet, non ante in bellum descendendum, nisi hostibus pax offeratur, atque illi pacem dare nolint: deinde, ne propter minus malum peius cõmittatur, vt insontibus parcatur, vt imbecilles agricolæ protegantur, vt fides etiam hosti seruetur: denique, vt sola pax quæratur, qua parta, deinceps omnis belli strepitus omnino cesset. Ad hunc modum Dauid aliosq; viros pios ac sanctos pugnasse legimus. Atq; vt vnum aut alterum exemplum belli iure suscepti ac rectè gesti afferamus. Cùm Absalom seditionem mouisset, ac patrem Dauid regno expulisset, necessitas bellum suasit, descendit Ioab parua manu cõtra ingentem exercitum Absalom, cõmittitur præliũ, vincit Ioab. At statim cum exercitus terga vertisset, Ioab qui poterat insequendo omnem seditiosum Israël ad vnum interemisse, retinet exercitum suum ne persequatur Israël fugientẽ, volens parcere multitudini. Quid verò Dauid? nunquid post cædem misit ad occidendum eos, qui filio suo in hac factione fauerãt? qui in bello contra se gesto fuerant duces, tribuni & cẽturiones? Neutiquam. Quin & Amasiæ, qui seditiosum exercitum duxerat dixisse legitur: Nónne os meum & caro mea es? Hæc faciat Deus & addat, si nõ magister militiæ fuerit coram me. Itidem cum

Quãdo bellũ iuste suscipiatur.

Recte quãdo gerat.

Deut. 19.

Dauid pugnator.

2. Reg. 15. 16. 17. 18.

Mititas Ioab.

Mititas Dauid.

Amasias.

cum non multo pòst Siba vir Belial factioné similem cõcitasset,ac tuba cecinisset,Non est nobis pars in Dauid,neq; hęreditas in filio Isai, & iam cum coniuratis in Abelam venisset, Ioab cum exercitu secutus,vt expugnaret Abelam,interpellatus per mulieré,cur præcipitaret hæreditaté domini? Respondit: Absit hoc,absit hoc. Tradite mihi solum Sibã,qui leuauit manum suã contra regem. Quod cum factum esset, & proiectum per murum abscissum caput vidisset Ioab, nõ deprædatus est seditiosam vrbé,nulla spolia retulit, sed abscisso capite authoris motæ seditionis contentus,receptui cecinit ac abijt. 2.Reg.20

Cæterùm principes qui eiuscemodi exépla non insequũtur,veluti qui non necessitate adacti, neq; reipub.studio ob priuatos affectus bellum suscipiunt, aut nõ legitimè gerunt, vel fidem fallunt,tot homicidia cõmittunt,quot homines in eo bello vel pereũt,vel ad famé adiguntur. Adde,quisquis vel odio, vel spe prædæ currit ad bellum,etiam si neminem occidat,coram Deo tamen homicida est. non enim voluntas abfuit,sed voluntati defuit occasio. Ioãnes ille Baptista militibus legem præscripsit,nec dubiũ talem,quàm si præuaricétur,maximi criminis rei fierent. Neminé (inquit) cõcutiatis,nemini calumniam inferatis,sed cõtenti estote stipendijs vestris.quam meritò principes suis militibus sedulò inculcandam curarent. Grauis cẽsura ĩ principes q iniuste belligerantur. In milites stipendiarios. Lucæ 3.

VErtunt etiam quidam in quæstioné,num lex ciuilis,quæ homini priuato vim vi repellere concedit, pugnet cum Euangelio. Nos putamus non pugnare, sed licere capitis periculũ intentantis exitio depellere,si tamen certa mors intenditur,nec est aliud effugiũ. Nam cum eo casu certo quodam ordine & modo,quem lex præscribit, magistratus vim vi depellere concedat,videbitur inuadens, hoc ordine & modo occisus magis ipsius magistratus, quàm priuata authoritate. Verum,quũ plurima sint, quæ ad obseruãdum hunc ordinem & modum requiruntur,veluti inter alia ac potissimum, vt omnis affectus lædendi inuasoré penitus absit:talis autem affectus nõ facile in cõflictu retineatur:idcirco nos homini Christiano suaserimus,vt in ea angustia ante omnia Dei auxilium imploret,quod sępe propinquius est,quàm credimus,quãdo legimus & draconé eius,cuius olim fuerat alũnus,clamore excitatũ, accurrisse,& à latronibus liberasse. quòd si interim Deo visum nõ sit,inuaso præsens adferre præsidiũ,& malit is occidi Quæstio. Dilutio. An Christiano liceat vim vi repellere. Plurima requirunt vt liceat occidere inuasoré. Cõsilium pium.

quàm occidere, certè existimamus talem Christiani hominis officio functum, nimirum Christi domini sui exemplum secutum esse, quamuis interim secus facientem, ordineq́; & modo legitimo se defendentem non damnemus. Neque enim Euangelium tollit ius naturale, nec legis naturalis ordinationem, sed tantum format affectus ac animum, quem Christus vult ab omnis vindictæ cupiditate longe alienissimum esse.

Matth. 5

Euangeliũ non tollit ius naturale.

CAeterùm, vt vnde digressi sumus, reuertamur, docet (vt diximus) Christus hoc præceptum, non tantum omnem vindictæ cupiditatem prohibere, sed & vt negatiuum sit, è regione tamen affirmatiuã requirere, multasq́; ac eximias virtutes, atq; adeò ipsissimos fructus spiritus includere ac requirere. In primis enim requirit humanitatẽ ac mãsuetudinẽ, quæ virtus propriè opponitur iræ ac rixis, odio quoq; rancori & inuidiæ. Secundo, concordiæ studiũ postulat, vt in omni negotio proponamus redire cum proximo in gratiam, quod Christus indicat, cum inquit: Si offers munus tuũ ad altare, & ibi recordatus fueris, quòd frater tuus habet aliquid aduersum te, relinque ibi munus tuũ ante altare, & vade, prius reconciliare fratri tuo: & tunc veniens offer munus tuum. Tu verò intellige pergendũ, non quidẽ pedibus corporis, sed animi motibus. Absurdum est enim credere, si absens sit, & trans mare constitutus, qui reconciliandus fuerit, & tale aliquid veniat in mentem, Christum præcepisse tantisper ante altare munus relinquendũ, donec post terras & maria pererrata rediés, offeras Deo. Spiritaliter ergo Christi verbum intelligendum est, vt scilicet te humili affectu prosternas fratri ad quẽ reconciliandum satis perrexeris, si ad eum chara cogitatione cucurreris, atq; ita etiam, si præsens sit, poteris eum nõ simulato animo lenire, ac in gratiam reuocare, veniam postulando, si hoc prius corã Deo feceris, pergens ad eum, nõ pigro motu corporis, sed celerrimo dilectionis affectu: quod vbi feceris, tum inde veniens, id est, intentionem reuocans, ad id quod agere cœperas, offeres munus tuũ, nimirum preces ac alia spiritualia sacrificia, quæ non accipit Deus, nisi à cordibus charitate proximi imbutis. Tertio, monet Christus hoc præcepto contineri etiam id, quod & Paulus docet, vt pacẽ cum omnibus hominibus (quantũ in nobis est) habeamus, quum ait: Esto consentiens aduersario tuo citò, dum es cum eo in via, ne fortè

Matth. 5

Hoc præceptum includit eximias virtutes.

Galat. 5

Mansuetudo.

August. de serm. domini in mõte lib. 1

Explicatũ locus in Matth. 5

Matth. 6

Pacis studium cum omnib⁹ hominibus.

Matth. 5

tradat

tradat te aduersarius (tuus) iudici, & iudex tradat te ministro, & in carcerem mittaris. Et huc spectat, quòd Christus beatos pronuntiat pacificos, qui studẽt non solũ inter alios dissidẽtes sarcire cõcordiam, verum etiam vltro inuitare ad pacem, à quibus sunt offensi. Quarto, & tolerantiam à nobis exigit Christus, vt hanc legẽ adimpleamus, vt scilicet non solum cupiamus habere pacẽ cum omnibus hominibus, sed etiã ne detrectanti pacem pro malo malum reddamus, cum inquit: Ego autem dico vobis, nõ resistere malo: sed si quis te percusserit in dexteram maxillam tuã, præbe illi & alterã. Id quod & Paulus alijs licet verbis expressit: Non reddentes (inquit) malũ pro malo. Quinto, patientiam etiã postulat, qua non tantum malos toleramus, sed etiam patimur eos abuti nostra tolerantia, parati adhuc magis damnũ ab eis accipere, quàm iniuriã referre. quod Christus significauit, cum inquit: Et ei qui vult tecum in iudicio contendere, & tunicã tuã tollere, dimitte illi & palliũ. Sexto, supra hæc & benignitatẽ ac mititatẽ in nobis desiderat, cum inquit: Et quicunq; te angariauerit mille passibus, vade cum illo & alia duo. Benignitas enim & mititas virtus est lenis, tranquilla, ad familiaritatẽ suam inuitans, & pluris faciens concordiã & animi tranquillitatẽ, quàm exteriorẽ quietem & otium. Septimo, & bonitatẽ à nobis postulat, qua nemini nocemus, sed ad benefaciendũ omnibus sumus expositi, cum inquit: Qui autẽ petit à te, da ei: & volenti à te mutuare, ne auertaris. Quo quid aliud significat, quàm à nobis requiri, vt necessitatẽ patienti ac reddere sortem cupiẽti ac volenti mutuũ, demus sine spe lucri: egentibus verò, etiam sine spe sortis de nostro tribuamus. Octauo, vltra bonitatem eximium etiam illũ charitatis gradũ in nobis requirit, quo & inimicũ, etiam nobis incõmodantem toto pectore cõplectamur & beneficentia etiã afficiamus, quemadmodũ solent parentes paruulos, vel phreneticos filios (à quibus multa sæpe patiuntur) non minus diligere, atq; insuper omnia tentare, vt ipsorũ saluti consulant. Quamobrem Christus inquit: Ego autẽ dico vobis, Diligite inimicos vestros, benefacite ijs qui oderunt vos. Postremo, Christus prẹter hęc omnia summũ charitatis gradũ à nobis exigit, qui in longanimitate cõsistit, quæ virtus nõ solum malos tolerat, atq; maiora ab eis tolerare parata est, sed etiam adhuc inuicto quodã animi robore eorũ emẽdationem

Ibidem.
Pacifici.
Matth. 5
Roma. 12
Patientia.
Mititas.
Matth. 5
Benignitas.
Bonitas.
Matth. 5
Mutuũ dãtes &c.
Beneficentia erga inimicũ.
Augu. de ser. domini in monte. lib. 1
Matth. 5
Longanimitas summæ charitatis gradus.

expectat, atq; adeò salutẽ optat. Quod Christus significauit, cum diceret: Orate pro persequentibus & calumniãtibus vos, vt sitis filij patris vestri qui in cœlis est, qui solem suum oriri facit super bonos & malos, & pluit super iustos & iniustos. Vides quantum huius præcepti vis, secundum Christi enarrationem ab exteriori cortice legis (in quo Iudæi felicitatem suam constituunt) distent. Vides quàm non sufficiat externè nõ accidere, si semel etiam omnem lædendi affectum non deponas, omnemq; vindictam Deo resignes. Rursum vides hoc præceptum solo affectu impleri, nec situm esse in externo opere, sed in incorrupta ac bona voluntate, qua proximum non tantum non lædere, sed eius saluti quammaximè consultũ velimus, existimantes, quod res est, eum tametsi malũ, misericordia dignũ, quin tanto magis dignum, quo est peior, præsertim, quòd malitiam ex natura non cõtraxerit, sed diabolo faciat instigãte, quem si per nostram misericordiã eijcere poterimus, dubium non est, nos in eorum numero censendos, de quibus dictũ est: Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam cõsequentùr.

Matth. 5

Vis præcepti.

Roma. 12

Hoc præceptũ affectu implet.

August. de serm. domini in mõte lib. 1.

Matth. 5

EX superioribus autem manifestum euadit, quinam in hoc præceptũ peccẽt. Principio enim, qui ira ac odio in proximũ deflagrãt, aut inuidia cõtabescunt, huius præcepti planè obliti videtur. Nam vt apud Ioannẽ est, Omnis qui odit fratrem suũ, homicida est. Quamobrem tam seriò monet Paulus, vt omnis amaritudo, & indignatio, & clamor, & blasphemia tollatur à nobis. Quin & Sapiens veteris legis iubet, ne comedamus cũ homine inuido, & ne desideremus cibos eius. Pæcipit quoq; vetus lex, ne odio habeas fratrem tuum in corde tuo, sed vt publicè arguas eum, ne habeas super illo peccatum. Secundo in hoc præceptum peccat, qui contumelia proximum afficit, qui iniurijs honorem proximi cõmaculat, qui libellis famosis proscindit. Calumniator, sycophanta, & criminator, pro gladio, lingua vtũtur & calamo. Sicut scriptum est, linguam maledicam esse malum plenum veneno mortifero, quam & Psaltes nouaculæ acutæ confert. Tertio, in hoc præceptũ peccat, qui quũ proximum seruare posit, non seruat, aut qui pauperem suis facultatibus exuit. Auarus ergo dum egenti non occurrit, fame occidit. Et vt nõ pereat proximus, nihilo secius (quantũ in illo est) periclitanti non tulit opem, extinxisse censetur. Vnde Ecclesiastici xxxiiij. scribitur:

Qui peccẽt in hoc præceptũ.

1. Ioan. 3

Ephe. 4

Prouer. 25

Leuit. 19

Lingua & calam⁹ gladius.

Iaco. 3

Psal. 63

Auarus occidit.

tur: Panis egẽtium vita pauperis eſt,& qui defraudauerit, vir ſanguinum eſt. Et vulgare eſt illud Ambroſij verbum: Paſce fame morientẽ. quiſquis enim hominẽ paſcẽdo ſeruare poteris, ſi non paueris, fame occidiſti. Eodem reatu obſtringitur, qui ob iuſtitiam captiuos nõ redimit, aut qui iniuriã à fratre cum poteſt, non repellit. Qui enim nõ repellit à ſocio iniuriã (cum ſine periculo poteſt) tam eſt in vitio, quàm ille qui facit. Vnde ſcriptũ eſt: Erue eos qui ducũtur ad mortẽ, & qui ducuntur ad interitũ liberare ne ceſſes. Patrum quoq; decreta clamãt, mortem probatur infligere, qui hanc quum poſsit, non excludit.

Amb. 86. diſt. ca. paſce.

Prouc. 24.

82. diſ. c. 1.

Quarto, occidũt, quicunq; habent peruerſam voluntatem lædendi proximi. Quamobrem malefici, qui incantamentis ſuis perimere ac lædere ſtudent, homicidæ cenſendi ſunt.

Malefici.

Deinde omnino committunt homicidium, qui vel imperio, vel cõſilio, vel perſuaſione, vel impulſu, vel diſsimulatione in mortem hominis & ſanguinis effuſionem conſenſerint: qui alios inter ſe cõmittunt, & in mutuum diſsidium alliciũt, ac prouocant: qui diſcordiam excitant, quos non dubium eſt minus peccare quàm ſi manum ad cædem adhibeant. Sic Dauid occidit Vriam: ſic Ieſabel occidit Naboth: Herodias Ioannem Baptiſtam. Denique, Iudæi ſic occiderunt Chriſtum, ſucclamantes: Crucifige crucifige eum. Id quod & in Deuteronomio indicatur, quũ dicitur: Maledictus qui clàm percutit proximũ ſuum. Et Pſaltes ait: Exacuerunt vt gladium linguas ſuas, vt ſagittẽt in occultis immaculatũ. His verò magis rei ſunt, qui non tantũ animo, ſed etiã manu ipſa cædem perficiũt, quos lex morti abſq; vlla miſericordia addicit: Qui percuſſerit (inquiens) hominẽ, volẽs eum occidere, morte moriatur. Item, Si quis per induſtriã occiderit proximũ ſuum & per inſidias, ab altari meo euellas eum, vt morte moriatur. Peccant dein in hoc pręceptũ & iudices (vt diximus) qui ſontem damnãt, nõ vt ſuo officio, ſed affectibus voluptatibuſq; ſatisfaciant, obliti eius, quod Ioſaphat iudicibus præcepit: Non hominis exercebitis iudiciũ, ſed domini: & quodcunq; iudicaueritis, in vos redũdabit. Sit timor domini vobiſcum, & cum diligentia cuncta facite. Ad eundem modum peccant carnifices ſeu lictores, iudicum miniſtri, qui occidendo hominem, lucrum quærunt, ac ſponte faciunt, quod tantum iuſtitiæ cõtemplatione faciendum erat. Præterea (vt diximus) ab homicidio

Qui cõſentiunt in necem.

2. Reg. 11.

3. Reg. 21.

Marci 6.

De pœn. diſtin. ca. periculoſe.

Pſal. 63.

Exo. 21.

Ibidem.

2. Paral. 19

non excusantur principes, qui bellum non legitimè suscipiũt, vel qui non iustè gerũt. Postremo, non dubium est, eos in hoc

Qui sibi mortẽ consciscunt.

præceptum grauissimè committere, qui sibi mortem consciuerunt. Lex enim generalis est, quæ simpliciter prohibet ne occidamus. Quin hoc homicidium omnium funestissimum reputatur. Ad quem modum legimus Achitophel se laqueo suspendisse, qui erat typus Iudæ proditoris, seipsum laqueo suffocantis, Matth. xxvij. Quod tamen de his intelligi volumus, qui vel desperatione gratiæ Dei, vel desponsione animi, vel impatientia vitam (maximum certe dei donum) abrumpunt. Nam aliud est iudicium de his, qui amentia aut mania laborantes, sibi manus adferũt. Nam quum hic morbus omne mentis iudicium adimat, homicidium (quod sine peruerso affectu non committitur) haud perpetratur. Sunt qui hic laborant de

Iudi. 16. 2. Mach. 6. & 14. Leo. Auianus.

excusando Sampson, Eleazaro, ac Rasia, qui in Iudicũ ac Machabæorum libris, nõ sine laude mortem sibi intulisse seu saltem accelerasse legũtur. Deinde de excusandis Leone papa & Auiano Alexandriæ episcopo, quorum alter sibi manum amputauit, quòd per illam libidinis ignem ad animum sibi sensit proserpere, postquàm eam puella quædam esset deosculata. Alter conspicata & concupita fœmina, oculum sibi eruit. Item,

Nyceta.

qui de Nyceta martyre soliciti sunt, qui cùm mollissimo lecto arte colligatus iaceret, & resupinatus à meretrice omnis generis illecebris ad Venerem excitaretur, linguam suam mordicus abscissam in os scorti conspuit, vt vel ita imminentem libidinis pestẽ repelleret. Nos etsi ea facinora omni vacare culpa affirmare non audeamus, eam tamẽ culpam, si qua fuit, non omnino damnabilẽ iudicamus, quòd eam leuiorem faceret zelus custodiendæ legis Dei, ac ardens desiderium, non tantum vitandi offendiculi, sed & præbendi testimonium fidei suæ, ne ex eorum imbecillitate infirmi læderentur, præsertim quum

2. Mach. 2. & 14.

illi in in Machabæis non ante sibi vitam abruperint, quàm viderent ipsis certam mortem à tyranno intentari.

Quid sentiẽdũ q vigilijs aut ieiunijs sibi vitã abrumpunt. 1. Cor. 13.

FInitimi sunt seipsos enecãtibus, qui aut crapula aut ebrietate se obruunt ac enecant. Nam Sapientis verbum est: In multis escis erit infirmitas, & auiditas appropinquabit ad cholerã. Item, Propter crapulam multi perierunt: qui autem abstinens est, adijciet vitam. Cæterum, qui ieiunijs, vigilijs, frigore, nuditate, reliquisq; corporis afflictionibus, sibi vi

vitam vel abbrumpũt vel abbreuiãt,hi(si adsit hypocrisis)homicidæ sunt: si syncerus animus,leuius peccãt,præsertim si studio iuuandi proximi modum excedant. Charitas enim multa excusat. Deniq; huius præcepti vim non præstãt,qui inimicis suis non condonant,qui opera misericordiæ erga quoslibet etiam inimicos non exercent,qui pro eis orare detrectãt. Breuiter,qui eos neq; amore,neq; obsequio prosequuntur.

PRAECEPTVM SEXTVM

Non mœchaberis.

INiuria in proximum atrocissima est homicidium,proxima adulterium: vt enim viro nihil coniunctius,nihil charius vxore legitima,ita nulla est cõtumelia intolerabilior, quàm vxor per adulterium constuprata. Iusto itaque ordine hoc sextum præceptum,quod coniugia munit,præceptum illud sequitur,quod corpora & vitam proximorum tuetur ac defendit. Hoc autem pręceptum Christus Matth.v. ad eundem modum interpretatur quo præcedens,docens eo submoueri non tantum externum adulterium,sed & omnem penitus adulterij causam ac radicem,atque adeò omnes affectus, qui huc tendunt. Audistis(inquit)quia dictum est antiquis: Non mœchaberis. Ego autem dico vobis,quia omnis qui viderit mulierem ad concupiscẽdam eam,iam mœchatus est eam in corde suo. Sicut enim ira mater est homicidij,sic concupiscentia adulterij. Omne enim adulterium ex concupiscẽtia nascitur. Ergo nunquam radicitus sustuleris adulterium secundum legis mandatum,nisi præcideris etiam omnem cõcupiscentiam secundum Christi præscriptum ac spiritum. Nam & quemadmodum qui fratri irascitur,apud deum homicidij reus est,qui non magis opus considerat quàm affectum: sic qui concupiscit mulierem alienã,iam mœchatus est eam in corde suo,idq; etsi non apud homines,apud deum tamen,qui magis voluntatem respicit,quàm opus,qui etiam quæcunq; præcipit,toti homini præcipit,qui corpore cõstat & animo. Quamobrem quum lex dicit,Nõ mœchaberis: quid aliud vult,quàm ne vel animo vel corpore adulterio te conspurces,ne scilicet corpus libidinis æstuet,néve mens fœda concupiscentia inardescat? Mœchiæ autem nomen etsi Græci ad significandũ adulterium fre-

Ordinis ratio.

Christus hoc pręceptũ interpretatur.

Matth.5.

Vis huius præcepti.

Ira.

Cõcupiscẽtia.

Matth.5.
1.Ioan.3.

Aug. quæstionum in Exo. lib. 2.

quentius accõmodent, hoc tamen loco mœchiæ appellatio-
Mœchiæ appellatio ne hic venit omnis illicit9 coitus.
ne omnis illicitus concubitus, atq; illorum membrorum non legitimus vsus venit, idque non omnino contra vocabuli rationem. Nam vt adulterari Latinis, ita μοίχειν Græcis verbum est generale ad omnem corruptionem. Nam & monetam adulterant, qui eam vitiant: & adulterant verbum dei, qui illud corrupto affectu tractant. Et in hanc certe sententiam nõ tantum Euangelium, sed & lex ipsa vetus, hoc præceptum interpretatur. quemadmodum legimus Tobiam filium suum do-
Tobiæ 4. cuisse, quum ait: Attende fili mi ab omni fornicatione, & præter vxorem tuam nũquam patiaris crimen scire. Et in Le-
Deut. 23. uitico dicitur: Non erit meretrix de filiabus Israël, nec scortator de filijs Israël. Et Ecclesiastici xlj. Erubescite ab conspectu mulieris fornicariæ. Paulus item Apostolus fornicationẽ magna quadam vehemẽtia, non vno in loco detestatur ac prohibet: Hæc est (inquit) voluntas Dei sanctificatio vestra, vt abstineatis vos à fornicatione, vt sciat vnusquisq; vestrũ vas suum possidere in sanctificatione & honore, non in passione desiderij. Rursus j. Corint. vj. Fugite fornicationem. Item Ephe. v. Fornicatio autem & omnis immunditia, aut auaritia, nec nominetur in vobis. Atque adeò hoc crimen abominatur, vt nolit nos vllam cum fornicarijs habere vitæ consuetudinem. Sic legis j. Corint. v. Scripsi vobis in epistola, ne commisceamini fornicarijs. Itẽ, Si is qui frater nominatur inter vos, fornicator est, aut auarus &c. cum huiusmodi nec cibum sumere. Nec mirum, quòd scriptura doceat, nullam propemo-
Fœda libido totũ hominẽ plane commutat.
dum pestem turpius, quàm fœdam illam libidinem hominem commaculare, atq; adeò totũ cõmutare, quæ sanè facit, vt vix agnoscas hominẽ eundẽ esse. Testis est Dauid, quo nemo cordatior, nemo piẽtior, nemo mãsuetior. At is vbi turpissimæ li-
2. Reg. 11. bidinis æstu exardescit, quàm fit carnalis, excors, ac crudelis, atq; adeò sui dissimillimus, quin etiã homicida: vt omnino verũ sit, quod Osee ix. legimus: Fornicatio & vinũ & ebrietas auferũt cor. Et Salomõ Prouer. v. Stillãs (inquit) fauus est scorti os, & mollius est quàm oleũ collũ eius: verũ postrema illius amara sunt, velut absinthiũ, ac acuta ceu gladius. Atq; idẽ etiã
3. Reg. 3. Salomon huius rei potẽtissimũ exẽplũ est. Nã etsi ipse à domino cor sapiẽs & intelligẽs nactus fuerit, intãtũ, vt nullus ante eum similis ei fuerit, nec post eum (vt scriptura testatur) cõsur

re

rectrurus sit quispiam, tamen quum cœpisset adamare mulieres alienigenas, En quantũ mutatus est ab illo Salomone sapientissimo? Statim enim deprauatũ est cor eius per mulieres, vt nõ esset deinceps perfectũ cum domino Deo suo, sed in tãtum auersum, vt sequeretur etiam deos alienos, & coleret ille Salomon, nuper omniũ sapientissimus, Astarthen deam Sidoniorum, & Chamos Deum Moabitarũ, & Moloch idolum Ammonitarum. Et quî, quæso, (vt omittamus exempla) fieri potest, vt nõ totus auertatur à Deo, qui libidinibus seruit, quum Apostolus j. Corint. vj. dicat: An nescitis, quoniam qui adhæret meretrici, vnum corpus efficitur: qui autem adhæret domino, vnus spiritus est? Et statim post, Omne peccatum quodcunq; fecerit homo, extra corpus est: qui autem fornicatur, in corpus suum peccat. Quòd si roges, quur sic? Respondebit Apostolus, quòd corpus non fornicationi, sed domino, & dominus corpori. An nescitis (inquit) quoniam corpora vestra membra sunt Christi, & quoniã mẽbra vestra templũ sunt Spiritus sancti, qui in vobis est, quem habetis à Deo? Tollã ergo (vt rogans subijcit ille) mẽbra Christi, & faciã membra meretricis? Absit: quin potius (vt idem monet) quũ nostri nõ simus (empti enim pretio magno sumus) hoc nobis curãdum est, vt prostratis omnibus immũdis cõcupiscẽtijs & desiderijs, perpetuò glorificemus & portemus deũ in corde & corpore nostro. 3. Reg. 11

CAeterum, huius criminis grauitatẽ vel sola pœna proposita satis ostendit. Nam vix vllum peccatum est, quod atrocius in scripturis punitum legamus, atque illud: id quod satis testatur diluuium, quo Deus totum mundum perdidit, eo quòd omnis caro corruperat viam suã super terram: perdidit quoq; atq; etiam in cinerem redegit Sodomã & Gomorram vrbes florentissimas, vt ne ruina quidẽ superfit, illorumq; incolas externis cruciatibus destinauit, quòd scortationi & stupris vacarint, quemadmodũ testatur Apostolus Iudas: Sicut (inquit) Sodoma & Gomorra, & finitimæ ciuitates, simili modo exfornicatæ & abeuntes post carnẽ alteram, facti sunt exemplum, ignis æterni pœnã sustinẽtes. Præterea sic legimus, vigintitria millia de filijs Israël plaga diuinitus immissa ob fornicationẽ cum filiabus Moab, perijsse. Quod exemplũ Paulus j. Corint. x. nobis intuendũ proponit: Neq; (inquit) fornicemur, sicut quidã ex ipsis fornicati sunt, & ceciderũt vna die

Grauissime semper est punita fornicatio & adulterium.
Gene. 6. 7.
Gene. 19
Iudæ 1.
Caro altera.
Nume. 25.

vigintitria millia. Hæc enim omnia in figura contingebant illis. Scripta sunt autem ad correptioné nostram, in quos fines seculorum deuenerunt. Nec dubitat etiam tantus Apostolus, scortatores regno cœlesti excludere, & inferni pœnis mancipare, quum inquit j. Corint. vj. Neq; scortatores, neq; adulteri, neq; molles, &c. regnũ Dei posside bũt. Et alibi: Scito te intelligentes, quòd omnis fornicator, aut immũdus etiam, non habebit hæreditatem in regno Christi & Dei. Rursus ad Hebræos cap. xiij. Fornicatores & adulteros iudicabit Deus.

Scortatores regno Dei excluduntur.
Ephe. 5

Vis præcepti.

PORrò quum Christus animi libidinem ac concupiscentiam tanto serio prohibeat, simul quoq; prohibet quæcunque eam vel excitant vel nutriunt, qualia sunt, verba impudica, lasciuæ historiæ, spurcæ cantilenæ, imagines indecoræ: deinde oscula, tactus, cogitationes, nimius ornatus & comptus corporis, occasio, & potissimũ crapula, ebrietas, desidia, otium, somnus, & si quæ sunt similia. Propterea quũ prohibuisset concupiscentiã, statim subiecit: Quòd si oculus tuus dexter scandalizat te, erue eum & proijce abs te: expedit enim tibi, vt pereat vnum membrorum tuorum, quàm totum corpus tuum mittatur in gehennam. Et si dextera manus tua scandalizat te, abscinde eam, & proijce abs te: expedit enim tibi, vt pereat vnum membrorum tuorum, quàm totum corpus tuum eat in gehennam. Hæc enim docendi gratia per similitudinem dicuntur, non vt quis sibi ipsi amputare debeat genitalia: tum quòd membrorũ natura mala nõ sit, tum quòd hoc proximo præcepto planè, vt fiat, prohibeatur. Sed magis his verbis docetur, omnis concupiscentiarũ occasio diligẽtissimè vitanda, adeoq; cauendũ nobis ab omni eo, quod in huiusmodi peccatum nos protracturũ timemus, etiam si id tam charum ac necessarium nobis fuerit, quàm sunt oculi, manus & pedes, imò dexter & potior oculus. Quid enim non abijcere & contemnere potius eligamus, quàm vitam æternã amittere? & quosnam animorũ affectus (qui ipsius quoq; membra sunt) præferemus desiderio regni cœlestis? Principio ergo hoc videtur monuisse Christus, vt si cõtingat nos vitæ cõsuetudinem habere cum eo homine, à cuius fauore tota nostra felicitas post Deum dependere videatur, atq; interim suggestione diaboli fiat, in eius hominis domo aspectũ nostrum in mulierculã aliquam incautius coniectũ, malæ concupiscentiæ ignibus inardescere,

Christus prohibet omnia quę vel excitãt vel nutriunt libidinem.
Matth. 5

Explicatur locus Matth. 5

Ab omni eo quãtũuis charo nobis cauẽdum, quod pertrahere possit in libidinem.
Affectus animi membra.

descere, vel nostram pudicitiam solicitari, tum potius esse, vt eam occasionem euitemus, ac quàm longissimè nos elongemus (quantumlibet id ingerat doloris aut incommodi) quàm vt præsenti periculo nos committamus. Sic castus ille Ioseph dominam suam, quæ in eum oculos suos iniecerat, ad adulterium solicitans, quoad fieri poterat fugiebat, mallens etiam se in vitæ discrimen conijcere, quàm tantum crimen committere. Atque hoc est, quod monet Psaltes, quum inquit: Auerte oculos tuos, ne videant vanitatem. Et Sapiens Ecclesiastici nono: Virginem (inquit) non conspicias, ne fortè scandalizeris in decore illius: auerte faciẽ tuam à muliere compta, & ne circunspicias speciem alienam. Propter speciem mulieris multi perierunt: & ex hac concupiscentia quasi ignis exardescit. Speciem mulieris alienæ multi admirati, reprobi facti sunt: colloquium enim illius quasi ignis exardescit. Nec mirum: Ascendit enim (vt Hieremias propheta cap. nono ait) mors per fenestras nostras. hoc est, per sensus, quemadmodũ idem propheta alio in loco dixit: Oculus meus deprædatus est animã meam. Et Salomon Prouerb. vj. Nunquid (inquit) potest homo abscondere ignem in sinu suo, vt vestimenta sua nõ ardeant? aut ambulare super prunas vt non comburantur plantæ eius? Re ipsa comperimus, incendi ignem quum proximat stipula: ad eundem modum (Hieronymo teste) flammigero igne percutit fœmina conscientiam pariter habitantis.

Gene. 39
Psal. 118
Hiere. 9
Mors spiritualis ascẽdit per sensus.
Thre. 3.
Hierony.

QVæ quum ita sint, quanto magis putandũ est crapulam & ebrietatẽ veluti proxima libidinis fomenta, hoc præcepto resecari? Nam vt Salomon ait Prouerb. xxvj. Quum defecerint ligna, extinguetur ignis. Proinde apud Lucam tam serio monet Christus, vt attendamus nobis, ne fortè grauentur corda nostra crapula & ebrietate. Ad hæc monemur hoc præcepto, prophanũ otium securitatẽque maximè vitare, ac prouocamur, vt semper boni aliquid faciamus, vt semper nos diabolus occupatos inueniat. quo respicit, quod Paulus j. Corint. iiij. ait: Nolite locum dare diabolo. Et Ezechiel propheta disertè testatur, olim Sodomitis exitij occasionem præbuisse: Ecce (inquit) hæc fuit iniquitas Sodomę sororis tuæ, superbia, saturitas panis, & abundãtia, & otiũ ipsius & filiarum eius, & manum egeno & pauperi nõ porrigebant, & eleuati sunt, & fecerũt abominationes coram me, & abstuli eos,

Lucæ 21.
Hieron. de consecra. dist. 5. cap. nunquam.
Ezech. 18

eos,ſicut vidiſti.Hæc ergo omnia quãtumuis nobis dulcia v ideantur,reſecanda ſunt,& magis eligendum,vt tenuiter, atq; etiã miſerè viuamus,quàm vt abijciamur in gehennã.Præſentiſsimum autem remedium erit aduerſus hoc malũ, ſi ſedulò à Chriſto hoc intimis precibus cõtenderis, vt te cõtinentem faciat,tuæq; pudicitiæ florẽ illibatũ cõſeruet:alioqui tãtum bonum retinere viribus naturæ fruſtrà cõtenderis.Nã & Sapiens ait:Non poſſum eſſe continens, niſi dominus dederit.quòd ſi Chriſtũ ad eum modũ ex toto pectore rogaueris, nõ dubium illũ (vt eſt pudicitiæ ſummus amator) votis tuis ſatisfacturũ. Nam & Salomon teſtatur, Sapientiã eſſe,quæ præſtat vt eruaris à muliere aliena & ab extranea, quæ mollit ſermones ſuos.

Præſentiſſimũ remediũ aduerſus libidinem.

Natura,nemo continens.

Prouer.2

CAeterum(vt paulò ante meminimus) Chriſtus etiã docet, hoc præcepto nõ ſolum prohiberi adulterium, atq; omnem illicitum Veneris vſum, ſed & è regione quoq; requiri virtutes illas longe pulcherrimas,nempe caſtitatẽ,temperantiam,continentiam,ſobrietatem, verecundiam,non factorum tantummodo, ſed verborum etiam & morum, atq; ea exercitia, quibus hæ virtutes retinentur, veluti ſunt ieiunia, orationes, vigiliæ, ac pij labores. Triplicem autem eſſe conſtat caſtitatem,nimirum virginalem, cõiugalem & vidualem. Non ſolum enim caſtitas virginum aut viduarũ eſt, ſed etiam coniugum,quemadmodũ Apoſtolus teſtatur ad Hebræos vltimo: Honorabile (inquiens) coniugium, & cubile immaculatum. Et Sapientiæ iiij.legis:O quàm pulchra eſt generatio caſta cũ claritate. Immortalis eſt enim memoria illius, quoniam & apud Deum nota eſt,& apud homines. Quomodo enim caſtum ac pudicũ non erit, quod ſanctificauit & mũdauit Deus? eſt enim Matrimoniũ Dei ordinatio atq; etiã ſacramẽtũ, præceptũ etiã habẽs vt omnes qui non cõtinent eo vtantur.Sicuti Paulus inquit,Propter fornicationẽ vnuſquiſq; ſuã vxorẽ habeat. Verum vt caſtũ & immaculatũ ſeruetur matrimoniũ, eo non quomodolibet,ſed ſanctè vti oportet. Alioqui ſi immodicè ſeruiatur libidini,aut cõgreſſus ita peragatur inter fœcundos,vt inde nulla ſit ſpes prolis,talis abuſus nõ procul ab adulterio aberit,quemadmodũ ſuperius in ſacramentũ Matrimonij fuſius docuimus. Caſta mens & amor ſyncerus cõiuges decet,ſine quibus coniugiũ vix cõiugiũ, ſed magis contuberniũ cenſetur. Gentes,quæ hæc caſtitatis genera vel non nouerunt

Hoc præceptũ è regione requirit affirmatiuam, quæ complectitur plurimas eximias virtutes.

Triplex caſtitas.

Gene.2

1. Corin.7

Quodnam ſit caſtum matrimonium.

Caſta mẽs & ſyncer⁹ amor coniuges decet.

vel

vel non ritè coluerũt, delapsæ sunt in vagas ac spurcissimas libidines, propter quas Deus se Chananæos deleturũ esse testatur. Et Paulus significat cæcitatem, & amentiam libidinum; pœnas esse. Hoc igitur dico (inquit) & testificor in domino, vt iam nõ ambuletis sicut & gentes ambulant in vanitate sensus sui, tenebris obscuratũ habẽtes intellectum, alienati à via Dei per ignorantiam, quæ est in illis propter cæcitatẽ cordis ipsorum, qui desperantes semetipsos tradiderũt impudicitiæ. Rursus & alibi Paulus impudicitiã impietatis pœnam esse tradit, quia (inquit) non probauerũt Deum habere in notitia, tradidit illos Deus in desideria cordis eorum in immunditiam, vt contumelijs afficiant corpora sua in semetipsis, & cætera quæ sequuntur. Ac satis cõiectari potest Apostolum, quum coram Felice præside & Drusilla vxore sua, de iustitia, & castitate, & de iudicio futuro dissereret adeò vt tremefactus discederet Felix, in eundem modum de castitate disseruisse.

Cæcitas et amẽtia libidinis pœnæ. Ephe.4 Roma.1 Acto.24

SVnt hodie qui virginitatẽ matrimonio æquant, atq; etiã contendunt Christum ac Paulũ non aliter laudare & suadere virginitatẽ, quàm vt expeditiores simus ad docendũ Euangeliũ & ad obeunda ministeria ecclesiastica. Et proinde Christum dixisse, qui se castrauerunt propter Euangeliũ &c. Nos vt nõ dicimus virginitatẽ aut aliã quampiã virtutẽ sua dignitate mereri remissionẽ peccatorũ & iustificationẽ: ita cum patribus & ecclesia sentimus, virginitatem matrimonio excellentiorem ac longe præstantiorem esse, tametsi scriptura testetur multos perfectiores fuisse coniuges, vt Abrahã, Isaac & Iacob quàm plerasque virgines. Sed aliud est personas personis, quàm virtutẽ virtuti cõparare, vt superius in Sacramentũ Matrimonij docuimus. Deinde ex Christi ac Pauli verbis colligimus, virginitatem donum esse matrimonio excellẽtius, quod & sua eximia præmia habeat, quemadmodũ habet & ieiuniũ. Deniq;, ex ipso Paulo cõuincimus, consilium cœlibatus, non tantum spectare ad primitiuam ecclesiam, sed etiam ad præsentem. Nec tantum ad eos qui ecclesiarum gubernaculis admouentur, sed ad omnes Christianos viros pariter ac fœminas. Idq; nõ solum propter docendũ vel discendum Euangelium, sed quammaximè vt in hac breuiuscula vita expeditiores simus ad seruiendũ Deo vincti. Quid enim his verbis apertius, tempus breue est, reliquum est, vt qui habent vxores, tanquam

Matth.19 Refelluntur virginitatis osores ac contẽptores. Virginitas etsi nõ mereat remissionẽ peccatorũ, mrĩmonio tamẽ superior est. Aliud est personas personis quàm virtuti cõparare. 1.Cor.7 Consilium cœlibatus perpetuũ est, respiciens omnes ętates.

non

non habentes sint, & qui flent, tanquam non flentes, & qui gaudent tanquam nō gaudentes, & qui emunt tanquam non possidentes, & qui vtuntur hoc mūdo tanquam nō vtantur, præterit enim figura huius mundi, volo autem (vt subdit) vos sine solicitudine esse. Qui sine vxore est, solicitus est quæ domini sunt, quomodo placeat Deo: qui autem cum vxore est, solicitus est, quæ sunt mundi, quomodo placeat vxori, & diuisus est. Et mulier innupta & virgo cogitat quæ domini sunt, vt sit sancta & corpore & spiritu: quæ autem nupta est cogitat quę sunt mūdi, quomodo placeat viro. Atq; hoc (inquit) ad vtilitatem vestram dico, non vt laqueum vobis iniiciam, sed ad id quod honestum est, & quod facultatem præbeat sine impedimento dominum obsecrandi. Et post pauca, Qui statuit in corde suo firmus, non habens necessitatem, potestatem autem habens suæ volūtatis, & hoc iudicauit in corde suo seruare virginem suam, bene facit, & qui matrimonio iungit virginem suam bene facit, & qui non iungit melius facit. Item: Beatior autem erit si sic permanserit secundum meum consilium: puto autem quòd & ego spiritum Dei habeam. Hæc ille. Hoc nobis cum aduersarijs conuenit, Euangelium requirere, vt si qui nō possint cōtinere, potius ducant vxores, ne se libidinibus conspurcent, néve sint authores alicuius turpis exempli. Deinde qui cœlibatum meditantur, explorare oportere suas vires, & diligenter conniti, vt purè viuant. At licere ijs qui cœlibatum maturo consilio spe seruandæ continentiæ freti vouerint, ob obortam aliquam carnis tentiginem spreta priori professione, coniugium sine peccato contrahere, id vero non conuenit: quemadmodum in secundum præceptum latius diximus. Hactenus de vi præcepti.

Quid cōueniat nobis cum aduersarijs.

Quid non conueniat.

PEccant vero in hoc præceptum initio, idq; grauissimè, qui adulterium & corpore & animo committūt, hoc est, qui alterius thorum violant, siue vterque in coniugio sit, siue alter tantum, quem lex vetus morti addicit. Sic grauissimè Dauid deliquit, grauissimè etiam punitus: idq; in liberis suis & vxoribus. Nam & infantem amisit, & videre coactus est Absalom filium decem concubinas ipsius violantem, & de regno eum eijcere & occidere molientem. Quod futurum ipsi Nathan propheta prædixit. Itidem legis libro Iudicum tribum Beniamin propè totam à domino deletam fuisse, quòd fœdis

Qui peccēt, in hoc præceptū.

Leuit. 20

Deut. 22

Dauid grauissime punit⁹ ob adulterium.

2. Reg. 12

fœdiſsimè peccaſſet in vxorem cuiuſdã Leuitæ vi oppreſſam. Quin & Abimelech rex punitus eſt à Deo, nondum facto adulterio, tantum quia Abrahæ vxorem concupierat. Non leuius peccant, quin interdum grauius, qui ſtuprum cõmittunt, hoc eſt, qui virginis pudorem tentant ac corrumpunt, quos iti dem lex morti addicit. Fit autem ſtuprum grauius, ſi puellam virginem iam alij deſponſam quis corruperit, quem lex morti addicit. Si puellam virginem deſpõderit vir, & inuenerit eam aliquis in ciuitate & concubuerit cum ea, ambo educti lapidibus obruentur. Si in agro repererit & apprehendens concubuerit cum ea, ipſe morietur ſolus. Grauius etiam peccant qui raptum cõmittunt, ob quem legis Sichem filium Emor principis Sichimorum cùm patre occiſum, ac totam ſimul vrbem euerſam eſſe. Amon quoque quòd rapuiſſet & vi oppreſsiſſet Thamar ſororem ſuam à fratre ſuo Abſalom inter conuiuandum obtruncatus eſt. Grauiſsimè verò in hoc præceptum committunt, qui naturæ ius violant, non temperantes ab ijs, à quibus abſtinendum eſſe natura iudicat, quos lex etiam mortis reos facit. Omnis, inquit, homo ad proximam ſanguinis ſui non accedet, vt reuelet turpitudinem eius. Item qui dormierit cum nouerca ſua & reuelauerit ignominiam patris ſui morte moriantur ambo. Item ſi quis dormierit cum nuru ſua vterque moriatur. Paulus apoſtolus virum Corinthium (qui nouercam ſuam duxerat) tradidit ſathanæ vexandum in interitum carnis. Et grauiter corripit Corinthios quòd inter eos talis omnino audiretur fornicatio, qualis nec inter gẽtes, vt vxoré patris ſui quis habeat. Eſt & inceſtus ſpiritualis, veluti, cum quis virginem Chriſto deſponſatã & perpetuã caſtitatem profeſſam violat. Quemadmodũ & adulterium ſpiritale eſt, quod etſi in omni quidem crimine committatur, peculiarius tamen in Apoſtaſia, cum quis à cultu veri Dei recedit ad cultum dæmoniorum, de quo paſsim in prophetis, quod ad primũ præceptum propriè pertinet. Deinde etiam peccant in hoc præceptum, qui quomodolibet fornicantur, etſi mulier neque coniunx neque proxima, neque virgo ſit, quòd & lex vetus dicat, Nõ erit meretrix de filiabus Iſraël, nec ſcortator de filijs Iſraël. Omnium verò grauiſsimè delinquũt qui peccatum contra naturam (quod piæ aures abhorrent) commitunt, ob quod potiſsimũ Sodoma & Gomorra, cum reliquis tribus ciuitatibus

Gene.20 | Stuprum. | Deut.22 | Raptus. | Leuit.18 | Leuiti.20 | Ibidem. | 1.Corint.5 | Inceſt⁹ ſpiritualis. | Adulteriũ ſpirituale. | Apoſtaſia. | Peccatum contra naturam. | Gene.19

igne & sulphure funditus euersæ ac consumptæ sunt. Id quod patres rectè mutum appellarunt, vel ob id, quòd de eo sobriè ad promiscuam plebem loquendum sit, ne innocentes animi offendantur. De quo peccato habes Exod.xxij. Leuitici xviij. & xx. & Romanorum primo. Hactenus de committentibus crassam illam Mœchiam & Fornicationem.

Peccatum mutum.

QVi etiam secundum Christi doctrinam non tantū hij in hoc præceptum impingunt, qui vel animo impudico sunt, ac internis cōcupiscentijs vtuntur & æstuāt, sed & qui matrimonio abutuntur in venerem impetuosam ac illicitam cum coniuge ruentes. Item qui coniugem repudiāt, Matth.v. Qui debitam beneuolentiam denegant j.Corinth. vij. Qui vxorem despiciunt, aut non ex animo diligunt, Ephesior.v. Qui contra coniugem amarulenti sunt, Coloss.iij. Deinde qui impudicis verbis seu cantilenis libidinem nutriunt, Galat.v. Corrumpunt enim bonos mores colloquia praua, Corinth.xv. Qui conspectu, tactu, ac osculis se contaminant, Matth.v. Osculum enim mulieris, quoddam pignus est veneris, & per oscula etiam amantium spiritus inter sese transfunduntur. Quo fit vt qui aliorum amori se exponit aliorumque amoris pignora accipere gaudet, adulterio occasionem struat moliaturq;. Quamobrem quis non videt consuetudinem illam planè nefariam ac damnabilem esse, qua alicubi in vnum eundemque lectum masculi & fœminæ innuptæ nuptæque se recipiunt, quod & ibidem apud magnates, non tantum non turpe putatur, sed laudi etiam ducitur. Sed mira quadam cæcitate, qua diabolus eorum animos perstringit. Nam si oculos auertere iubemur ne alterius coniugem inspiciamus: Item si rectè sentijt Hieronymus puellam virginem sic educādam, vt ne quidem cum mulieribus lauet, néve ad nuptias etiam cum matre pergat, Quis neget hunc abusum, ipsissimam esse pudicitiæ prostitutionem vtcunq; offundantur excusationum fumi in peccatis? Nam vt asserāt hij, se inhonestè quid neq; agere, neq; loqui, fieri tamen non potest, quin caro tentigine & pruritu concitata nescio quid suadeat. Ne quid interim grauius dicamus, profectò verum est quod ille ait: Cùm proximat stipula, incēdit ignem, vt meritò de tam crassissimo vitio gloriari desinant, qui præ alijs honestatis gloriam sibi vendicant. Præterea ab huius legis censura immunes non sunt, qui crapula &

Leuit.5

Necessaria consuetudo.

Matth,5

Hierony.

Matth.5

la & ebrietate,desidia,otio, ac somno luxuriæ flammas concitant. Nolite (inquit Apostolus) inebriari vino in quo est luxuria. Et Prouerbiorum xx. Luxuriosa res vinum, & tumultuosa ebrietas. quicunq; his delectatur nõ erit sapiens. Notus est versiculus, Venter vino æstuans facile despumat in libidinem. Breuiter omnes in hoc præceptum peccant, vel qui domũ, copiam, locũ, tempus, auxilium cõmodant ad libidinis operam, quod omniũ turpissimè faciũt lenones, vel qui vllam occasionem vnde excitari libido potest, vel præstant vel non vitant.

PRAECEPTVM SEPTIMVM.

Non furtum facias.

POst corpus seu vitam, & vxorem (quæ corporis & vitæ pars est) externa quoque bona, sine quibus non viuitur, inter chara habemus. Iure itaq; quòd de nõ furando est, superiora præcepta consequitur. In quo quidem præcepto vti in cæteris à parte totũ intelligimus: vt furti nomine, omnem iniustam vsurpationem, affectationé & cupiditatem rei alienæ accipiamus. Quin Christus docet hoc præcepto, non tantum prohiberi omnem auaritiam, fraudem, & imposturã, sed & è regione requiri summam animi synceritatem ac simplicitatem, deinde etiam benignitatem ac liberalitatem erga proximum egentem. Siquidem eo loco vbi decalogum interpretatur ac de cõsummata iustitia præcipit, docet in omni actione, quæ nobis cum proximo est, hanc regulam ad vnguem (vt aiunt) tenẽdam, vt omnia sic faciamus alteri quemadmodum velimus vt vicissim nobis ab altero fiat: quæ regula veluti Lydius quidam lapis est, ad quam conscientia nostra applicata facile dijudicauerit, num huius præcepti rea sit.

Ordinis ratio.

Aug. quæstionum in Exo. lib. 2.

Vis præcepti.

Matth. 6

Regula Euangelica.

RVrsus cum præcipit, vt omni petenti demus, & volentem à nobis mutuare, ne auersemur, beneficentiam, & eleemosynam in pauperes à nobis requirit, subindicãs externa bona sic esse nostra, vt tamen eorum partem egentes sibi vendicent, (quod & superius docuimus) quo minus absurdum tibi videtur quod Sapiens Prouerb. vj. dixit: Non est grandis culpa cum quis furatus fuerit. Loquitur enim de homine, quem ineuitabilis vitæ necessitas ad furandũ impellit, quæ planè vel minuit, vel tollit culpam, quandoquidẽ mox subdit:

Facultatũ nostrarum partẽ pauperes sibi vendicãt.

Quomodo intelligendum, ꝙ Salomoñ furtũ eleuat. Prouer. 6

Furatur vt esurientem impleat vẽtrem. Quanquam etiã quòd Salomon dicit furti culpam non esse grandem adulterij crimi nis omnium grauissimi respectu, cuius comparatione furtum ex necessitate commissum longe minoris culpæ est dictũ esse videtur. Alioqui furtum etiam quòd ad se attinet crimen grauissimum, si tamen vel manuũ labore vel alia quacunq; ratione fames pelli possit. Cæterùm quòd Exodi iij. cap. Dominus per Moysem Hebræis mandasse legitur, vt acciperent ab Aegyptijs vasa aurea & argentea, & vestes pretiosas, vtq; deprædarentur seu spoliarent Aegyptũ, nihil habet cum hoc præcepto cõmune. Nec illi Deo obtẽperantes furtum cõmiserunt, sed Deo iubente impleuerunt mysteriũ. Mandatum Dei erat, cuius est terra & plenitudo eius, de quo iudicandũ non fuerat, sed obedientia tantum præstanda. Ille enim nouit quàm iuste mandauerit: ad seruũ autem pertinet obedienter facere, quod ille mandauit, qui cum à priuata cupiditate mentẽ defecatam habet, ac Dei iussionẽ insequitur, peccare omnino nõ potest. Sed vt ad vim præcepti reuertamur, ea in primis in hoc sita est, vt ab omni fraudulenta vsurpatione rei alienæ penitus abstineamus. Impingunt ergo in primis in hoc pręceptum qui rem alienam fraudulenter cõtrectant inuito domino. Videte (inquit Tobias) ne fortè furtiuus sit hœdus, reddite eum dominis suis quia nõ licet nobis aut edere ex furto aliquid, aut con tingere. Iam etsi olim tale crimen lege Mosaica non plecteretur morte, vt videre est Exodi cap. xx. Nihilo secius tamen nõ iniustè agunt magistratus, qui insequentes præsentes leges & patriæ mores fures suspendunt. Neq; enim lex iudicialis & po litia Moysi in gentes etiã translata est, sed docet Euangelium præsentibus magistratibus obediendũ esse. Quibus etiam potestatem legum condendarũ præbet, ac vt in sontes ac pacis & communis societatis perturbatores seuerè animaduertant, permittit. Sed tamen viderint magistratus, ne sint appetentes sanguinis, neq; acceptores personarũ, néve furculum qui vel ob necessitatẽ quid modicum furatus est, spem etiã frugis melioris vitæ promittentem, temerè furcæ addicant, publicos autem homicidas, adulteros, raptores, latrones ac pauperũ direptores liberos abire permittant. Non consideres, inquit lex, personam pauperis, nec honores vultum potentis, iustè iudica proximo tuo. Item Deuteron. j. Quod iustum est iudicate, siue ciuis

Marginalia: Furtũ graue peccatum. — Aug. quæstionũ Exod. lib. 2 — Psal. 23 — Vis præcepti. — Qui peccẽt in hoc præceptũ. — Tobiæ 1. — An peccẽt magistrat⁹ qui furem morti adiudicant. — Politia Moysi nõ trãslata in gentes. — Romã. 13 — Matth. 23 — Quid vidẽdum magistratibus. — Leuit. 19

ciuis sit ille peregrinus, nulla erit distantia personarũ. Ita paruum audietis vt magnũ, nec accipietis cuiusquam personam, quia Dei iudicium est. Rursus, iustè quod iustum est persequere. Nec abs re monet Sapiens, dicẽs: Noli quærere fieri iudex, nisi valeas virtute irrumpere iniquitates, ne fortè extimescas faciem potentis, & ponas scandalum iniquitate tua. Grauius autem in hoc præceptũ peccant prædones & pyratæ, qui aperta vi sub belli specie spoliant homines, de quibus Paulus j. Corinth. vj. dixit, quòd fures & raptores regnum Dei non possidebũt. Quibus finitimi sunt principes & Magistratus, qui hosce milites seu equites viarum obsessores, ac rapinam agentes (quos lex ciuilis latrones appellat) per conniuentiam ferunt. Audiant siquidem prophetam Esaiam: Principes tui infideles, socij furum. Nam quòd vtriq; crimen hinc eleuant perinde atq; locupletibus, ac vt ipsi vocant vsurarijs mercatoribus crumenulam exuere leue sit, eo ipso cõprobant ac proprio quasi testimonio cõuincunt, se iniustis iniustiores, iniquis iniquiores, & auaris auariores esse. Viderint autem eiuscemodi principes qua tandẽ ratione vectigalia ac tributa accipiant, siquidem ipsis non vt quibuslibet, sed vt Dei ministris, & vindicibus in iram eis qui male agunt, & in hoc ipsum seruientibus, vt pax & tranquillitas publica seruetur, tributa præstamus, vt testis est Paulus Rom. xiij. Atq; inde etiam cõsequens est, ipsos hoc præceptum præuaricari, dum subditos illicitis exactionibus expilant, dum iniquas leges cõdunt, dum iniusta bella tractant, dum subditos ementito aliquo honestatis titulo diripiunt, dumq; iudicium ac iustitiam diuẽdunt. Illicitæ quidem exactiones ac vectigalia imponuntur, quum iusta causa imponi haud postulat, aut quum modũ excedunt, aut deniq; quum personis publico iure à solutione vectigaliũ exemptis & immunibus imponuntur. Iustæ verò causæ imponendi vectigal subditis, inter cæteras sunt, iustitiæ defensio, tranquillitatis publicæ vindicatio, à vi & insidijs prædonũ tuitio vel defensio, prouinciæ purgatio, viarum publicarum ac pontium fluminibus male vadosis transmissorum extructio & refectio. Rursus iusta causa non est, si ad crapulam, ad commessationes, ad voluptates, ad luxum, ad spectacula, & id genus similes vanitates, vel parandas vel augendas imponantur. Modum verò excedunt vectigalia, cum principes rapaces, æquis & solitis

Eccli. 1 — Prędones. — Pyratæ. — Principes conniuentes. — Latrones. — Raptores. — Esaiæ 1. — Qui principes vectigalia bona cõscientia accipiant. — Quãdo vectigalia illicite imponantur. — Quando licite. — Quãdo ex iniusta causa. — Quãdo modum excedant.

vectigalibus cōtenti non sunt, sed noua subinde imponũt, ac subditos simul & tondent & deglubunt, quũ tamen vel ethnicus Cæsar Tyberius, boni pastoris esse docuerit oues tondere, non deglubere. Non habent hi quòd per Ioseph, qui per Aegyptum omnem fame laborantem, Pharaoni vectigalem fecit, se excusent. Is enim bono & æquissimo iure terram emptam, fecit vectigalem, non oppressit liberam, non in seruitutem redegit, sed ab inedia liberauit: quamobrẽ & lingua Aegyptiaca dictus est, non oppressor, sed seruator. At quàm grauiter scriptura insectetur eos, qui secus agunt, inter cæteros audiẽdus est Ezechiel, Principes (inquit) eius in medio illius, quasi lupi rapiẽtes prædam. Et iterum: Qui in sanguine comeditis, nunquid terram hæreditate possidebitis? Itidem Esaias væ horrendum ijs comminatur, qui cõdunt leges iniquas, & scribentes iniustitiam scripserũt, vt opprimerẽt in iudicio pauperes, & vim facerent causæ humilium, vt essent viduæ præda illorum, & pupillos diriperent. Audis etiam Iob de huiusmodi succlamantem, Asinum pupillorum abegerunt, & abstulerunt pro pignore bouem viduæ, & oppresserunt pariter mansuetos terræ, vigilantes ad prædam præparant panem liberis. Agrum non suum demetunt, & vineam eius quem vi oppresserunt vindemiãt, nudos dimittunt homines, vestimenta tollentes, quibus non est in frigore operimentum, quos imbres montium rigant, non habentes velamen, amplexantur lapides, vim fecerunt deprædantes pupillos, & vulgum pauperem despoliauerunt. Esurientibus tulerunt spicas, de ciuitatibus fecerunt viros gemere, & anima vulneratorum clamauit, & Deus inultum abire non patitur. Quæ omnia non in quoslibet principes aut magnates, sed in rapaces tantum, qui violenta tyrannide (quæ tanto scelestior est furto, quanto est impudentior & violentior) dicta videri debent, nõ in principes & magistratus qui ex iusta causa tributum conferendum indicunt, quibus tamen danda est opera, ne hoc sæpe fiat, quod tenuitati ærarij, frugalitate rectius quàm violentis ac insolitis exactionibus prouideatur. Absit verò vt factiosis ac vertiginosis spiritibus (qui census & vectigalia veluti rem iniquam damnãt) vllum suæ seditionis præsidium afferant. Nam & tributa ac vectigalia ex Christi præcepto soluenda sunt, & parendum magistratibus, etiam iniqua iubentibus, modò non præ

[Margin notes: Suetonius in vita Tyberij. — Occurrit obiectioni. Gene.47 — Ibidem. — Ezech.22 — Ezech.33 — Esaiæ 10. — Iob 24 — Temperãdũ est principibus à frequenti vectigaliũ impositione. — Tributa ac vectigalia ex Christi præcepto soluenda. Matth.22 1.Petr.2 Roma.13 Matth.17 Roma.5]

præcipiant quid contra verbũ dei, quòd & Christus tributum soluerit,& per Paulum soluenda mandauerit. Sed de hoc satis.

Insuper Iudices qui iustitiam ac Iudicium(quæ gratis impartienda sunt) diuẽdunt, grauiter in hoc præceptum peccare putandi sunt. Nam id quàm graue sit satis declarat Moyses Exod.xxiij. Non accipias,inquit,munera quæ excæcant prudentes,& subuertunt verba iustorum. Rursus Deuteron.xxvj. Non accipies personam nec munera,quia munera excæcant oculos sapientium,& mutant verba iustorum. Iustè quod iustum est exequeris. Iustũ verò quod iustũ est exequitur,qui ad defensionem iustitiæ & virtutis æmulatione,non amore præmij temporalis excitatur. Ietro socer Moysi,iudicẽ eligẽdum sensit eum,in quo sit sapientia,timor dei,& veritas,& qui oderit auaritiam. Et prophetæ vbiq; iudicum cupiditatem detestãtur,veluti Esaiæ j.& iij.Hieremię l.Ezechielis xxij.Micheæ iij.Sophoniæ v.Prouer. xxviij. Nec tãtum peccant magistratus hæc facientes, sed & à suis præsidibus, Vicarijs, Officialibus,alijsq; ministris fieri permittentes,quòd non solum digni sint morte qui faciunt,sed etiam qui consentiunt facientibus. Quid ni morti digni ac proximi? contra quos assidua pauperum oppressorum vox in cœlum clamat. Quemadmodũ Exodi xxij.scribitur: Viduæ & pupillo non nocebitis.Si læseritis eos,vociferabuntur ad me,& ego audiam clamorem eorum, & indignabitur furor meus,percutiamq; vos gladio & erunt vxores vestræ viduæ,& filij vestri pupilli.Itidem: Non minus peccant in hanc legẽ Ecclesiastici præsides,qui indignos accepta pecunia ad gubernacula Ecclesiarũ admouent. Nam vendentes(quod gratis committi ac dari debebat)nónne furantur? Qui Hieroboam illum imitãtur: de quo scriptũ est,Quicunq; volebat,implebat manum eius & fiębat sacerdos excelsorũ,& propter hanc causam peccauit domus Hieroboam,& auersa est,& deleta de superficie terræ. Deinde quis non videt in hoc præceptũ quamgrauissimè peccare sacrilegos,qui sacra prophanant,qui templa demoliuntur,qui prædia ecclesiæ distrahunt,qui templorum facultates diripiunt,qui Clericos & Monachos suis domicilijs extrudunt ac victu priuant? Quos merito terreat Balthazar apud Danielẽ,& Heliodorus qui templum Hierosolymis despoliaturus,subito concidit in terram,& multa caligine obrutus,è templo semiuiuus eiectus

Iustè quod iustum est exequendum.

Exod.18.

Qualis iudex eligendus.

Prælati simoniaci.

Matth.10.

Actor.5.

2.Reg.5.

Sacrilegi.

Daniel.5.

2.Mach.3.& 6.

est. Item Antiochus ille, quem dirus viscerũ dolor (templum expoliare tentanté) apprehendit, sic vt de corpore impij vermes scaturirent, ac viuẽtes in doloribus carnes eius effluerẽt, adeò vt odor etiam illius & fœtor exercitum grauaret. Deinde huius præcepti censura percelluntur peculatores, qui suppilãt ex ærario publico, Plagiarij, qui abducũt aliena mãcipia seu liberos, Abigei qui abducunt aliena iumenta aut pecudes. Peccant item Vsurarij in hanc legẽ, quòd vsuram & lex abominetur & euangelium damnet. Vt legẽ sileamus, Euangelij doctrina quæ latius se porrigit sic habet, Si mutuũ dederitis his à quibus speratis recipere, quæ gratia est vobis? Nam & peccatores peccatoribus fœnerantur vt recipiãt æqualia. Verumtamen mutuum date, nihil inde sperantes.

Depeculatores. Plagiarij. Abigei. Vsurarij. Exod. 12. Leuit. 25. Ezec. 8. 22. Psal. 14. Lucæ 6.

Furta tectiora.

SVnt & furtorum quædam genera tectiora, sed non minus scelerata, qualia committunt qui mercenarios debita mercede fraudant. cõtra quos Iacobus cap. v. inclamat: Ecce (inquit) merces operariorum, qui messuerunt regiones vestras, quæ fraudata est à vobis clamat, & clamor eorũ in aures Domini Sabaoth introiuit. Quo fit vt in hunc modum Leuiticus moneat: Nõ morabitur opus mercenarij tui apud tẽ vsq; mane. Vicissim peccat operarius, qui aut nõ præstat quod pollicitus est, aut infidè præstat, is enim si mercedem integram accipit, fur est. Qui monetam publicam adulterant, furibus deteriores sunt: Impostores, qui fucata, veluti factitias gemmas pro veris ac natiuis diuendunt, & reuera fures sunt. Eodem crimine Aænopolæ & aurigæ se reos faciunt & inuoluũt, qui aquam sulphuratam, aut lixiuium vendunt pro vino. Et institores (qui iniquo pondere & fallaci mensura emptorẽ circircumueniunt) furibus peiores sunt. Non habebis (inquit rex) in sacculo diuersa põdera maius & minus. Et iterum, Nolite facere iniquum aliquid in iudicio, in regula, in pondere, & mensura. Ad hæc qui calumniantur pauperem, id quod crebrò fit fraudulentis litibus, aut alijs etiam dolosis commentis quibus illi hoc agunt ac contendunt, vt egeni ius vel euertant vel saltem impediant, huius præcepti censuram non euadunt. Nam & calumniam mendacem Sapiẽs supra mortem grauem esse asserit: & Ezechiel dominũ loquentem facit in hæc verba, Populi terræ calumniabantur calumniam, & rapiebant violenter: egenum & pauperem afflixerunt, & aduenam opprime

Adulterãtes monetam. Impostores. Aenopolæ. Aurigæ. Institores. Calumniatores. Eccli. 26. Ezech. 26.

mebant calumnia absq; iudicio,& effudi super eos indignationem meam. Item apud Zachariam cap.vij.legis, viduam & pupillum & aduenam & pauperem nolite calumniari,& malum vir fratri suo non cogitet in corde suo. Neque verò ob id secum gaudeant isti, quòd scilicet per calumniam ditescunt, aut quòd sententia secus quàm oportebat extorta superiores euadant. Nam scriptum est, Qui calumniatur pauperem vt augeat diuitias, dabit ipse ditiori,& egebit. Et Sapiens Eccl.iiij. Si videris, inquit, calumnias egenorum,& violenta iudicia,& subuerti iustitiam in prouincia, ne mireris, quia excelso excelsior est alius. Rursus qui merces suas vendunt, non quanti debent sed quanti possunt, quis excusabit à furto? quum prophetam dicentem legamus. Audite hoc, qui conteritis pauperem & deficere facitis egenos terræ, dicentes, quando trãsibit mensis & venũdabimus merces? & sabbatum,& operiemus frumẽtum, vt imminuamus mensuram & augeamus siclum & supponamus stateras dolosas vt possideamus in argento egenos & pauperes pro calciamentis,& quisquilias frumenti vẽdamus. Et paulò post subditur: Iurauit dominus, si oblitus fuero vsq; in finem omnia opera eorũ. Molitores etiam ac Pistores veteri dicterio fures appellantur, sed hij demum recte ac iure qui rem alienam vel subtrahunt vel vitiant.

Male parta male dilabuntur.

Proue.22.

Extrudentes merces quanti possunt.

Molitores Pistores.

IAm si hæc obtinent in rebus prophanis, quanto magis in censibus ecclesiasticis, quorum Clerici & sacerdotes dispensatores tantum sunt, non domini? Qua de re Clerici & sacerdotes, qui census Ecclesiasticos accipiunt nec ea præstare conantur, ob quæ illi sunt instituti, aut qui sacerdotij census accipiunt, cum abhorreant à sacris. Itidem qui ecclesiæ patrimonium cum scortis & potatoribus decoquunt,& pauperes negligunt, quos non dubium est infidelium dispensatorum pœna afficiendos. Sic enim legis apud Lucam Dominum dicẽtem: Quòd si dixerit seruus in corde suo: moram facit Dominus meus venire,& cœperit percutere seruos & ancillas & edere & bibere & inebriari: veniet Dominus serui illius in die qua nõ sperat & hora quam ignorat,& diuidet eum, partemq; eius ponet cum hypocritis.

Clerici q socij furũ.

Lucæ 12.

Matth.7.

POstremo, quisquis fratri suo malum cogitat,& regulam euangelicam de non faciendo alteri, quod sibi fieri nolit, non insequitur, is ab huius præcepti transgressione

Peccatum nõ dimittitur, nisi restituatũ ablatum.

omnino excusari non potest. Id vero omittẽdum non est, peccatum quod vsurpatione rei alienæ committitur, non aliter condonari, nisi integra fiat ablatæ rei restitutio. Vulgatum est Augustini verbum, Peccatum non dimittitur, nisi ablatũ restituatur. Et pulchrè Chrysostomus in opere imperfecto: Qualis (inquit) præcessit offensio, talis sequatur recõciliatio. Et post pauca: Si operibus quenquam offendisti, redde quæ abstulisti, & pœnituisti, iuxta illud Zachæi: Domine, quæcunq; fraude abstuli reddo in quadruplo. Et statim post: Alioqui nisi quem factis læsistis, factis placaueris, sine causa oras ad dominũ, sine causa eleemosynas facis de rebus quibus alios expoliasti. Quid prodest tibi, si alter pro te oret ad dominum, alter autem à te fraudatus, aduersus te ingemiscat ad Deum? Quod tamen sic accipe, si restitũtio fieri possit: sin secus, adesse saltem debet prompta voluntas alienum restituendi: aut si ignoretur is, cui restitutio facienda venit, de mammona iniquitatis pauperes subleuandi erunt, quemadmodum & superius nos dixisse meminimus.

August. *Chryso. in opere imperfecto.* *Lucæ 19.* *Quid agendũ vbi restitutio fieri non potest.* *Suprà ĩ sacramento pœnitẽtię.*

CAeterum, Christus præter hæc omnia quiddã etiam maius requirit, vt hoc præceptum adimpleamus, nimirum vt liberales etiam simus in proximum, adeò vt gehenna dignos esse pronũtiet qui in pauperes & egenos, quũ possunt & res exigit, non impendũt. Quod parabola de diuite epulone & Lazaro satis ostendit, Lucæ xvj. Quamobrem tam serio monet Christus, vt eleemosynam faciamus, quũ ait: Veruntamen quod superest, date eleemosynam, & ecce omnia munda sunt vobis. Et iterum: Facite vobis sacculos, qui non veterascunt, thesaurum non deficientem in cœlis. Tanta vero est misericordiæ exhibẽdæ proximo apud Deum ratio, vt Christus Matth. xxv. testetur, se in extremo illo iudicio iustis, qui misericordiæ opera in proximum exercuerũt, regnum cœleste redditurum: è regione vero impios, qui eadem opera facere neglexerint, æterno igni mancipaturum. Admonet denique hoc præceptum nos frugalitatis ac sedulitatis, ne scilicet nostra culpa in inopiam ruamus, sed magis manibus laboremus vt victus suppetat vtq; impartiri possimus ei qui eget, quemadmodum Paulus ait: Qui furabatur, non amplius furetur, magis autem laboret operando manibus suis quod bonum est, vt habeat vnde tribuat necessitatem patienti, Ephes. v.

Christus vbiq; perfectionẽ iustitiæ req̃rit. *Lucæ 11.* *Ibidem.* *August.* *Admonemur frugalitatis.*

OCTAVVM PRAECEPTVM.

Non loqueris contra proximum tuum falsum testimonium.

POst præcepta secundæ tabulæ, quibus mandatur, ne quo modo fratrem nostrum opere lædamus, tum in corpore, tum in bonis, præsens decenti ordine subnectitur præceptum, quo præcipitur, ne vel verbo fratrẽ lædamus. Vt enim per superiora, personæ, coniuges, ac res proximorum ab iniuria vindicantur, ita præsens synceritatem iudiciorum (quæ ad defensionem illorum omnium diuinitus instituta sunt) requirit. Quemadmodum autem in superioribus præceptis, à parte totum recte intelligitur, veluti cum idololatriæ nomine, non tantum illa crassa, sed & illa cordis & interna venit: item periurij nomine omnis illicita nominis Dei vsurpatio, sabbati item omnis spiritalis vacatio, ad hæc homicidij nomine omnis proximi læsio in personã redundans, mœchiæ vero omnis illicitus coitus, denique furti nomine omnis noxia rebus proximi illata: sic absurdum non est, sub falsi testimonij titulo contineri omnem noxam, qua per linguam proximum afficimus. Hoc enim apud Mosen frequens est, vt insigne aliquod exemplum ponat, ac vt postremo affectu simpliciter prohibito, omnes etiam causas & occasiones, quibus fit vt ad illum eatur, damnatos esse velit. Recte item hoc præceptum, quod omnem linguæ abusum, atque omne mendacium vetat, superiori quod furtum prohibet proximè subnectitur, quòd scilicet cognata vitia sint, mendacium & furtum. Vt enim qui mentiri non solet, furtum multo minus committit: ita rarò fit, quin mendaces etiam furentur.

Ordinis ratio.

Hoc præceptũ pertinet principaliter ad muniendum iudicia.

A parte totum intelligitur.

Falsi testimonij nomine quid cõtineat.

Cognata vitia, mendacium & furtum.

CHRISTVS perfectionis magister vim huius præcepti ad cor ipsum & affectus transfert, docens etiam eum contra proximum falsum testimonium dicere, qui vel dicere cogitauit, si detur occasio: Quæ (inquit) procedũt de ore, de corde exeunt: hoc est, ea quæ in corde latẽt, & quum præbetur occasio, foris erumpunt, coinquinant hominem: de corde enim exeunt cogitationes malæ, falsa testimonia, & blasphemiæ. Deinde Christus docet hoc præcepto cõtineri, vt nedum à mendacio, sed ab omni verbo otioso quod ad rem nõ pertinet,

Vis præcepti.

Matth. 12

net,temperemus: Dico(inquit)vobis, quoniam omne verbũ otiosum quod loquuti fuerint homines,reddent rationem de eo in die iudicij.Et Paulus magistri sui interpres, Ephe.v.ait: Turpitudo,aut stultiloquium,aut scurrilitas,quæ ad rem non pertinet,nec nominetur in vobis.Item ij.Timoth.ij.Prophana(inquit)& vaniloquia deuita:multũ enim proficiunt ad im

Cauẽdũ ab omni hypocrisi.

pietatem. Præterea Christus monet cauendũ ab omni hypocrisi,hoc est,simulatione & dissimulatione(quum inquit)Cauete à fermento pharisæorũ,quod est hypocrisis.Item, prohi-

Matth.7

bet omne temerarium iudiciũ de proximo,quum inquit:Nolite iudicare,& non iudicabimini:nolite condemnare,& non condemnabimini.Et paulò post: Quid autem vides festucam in oculo fratris tui,& trabem in oculo tuo non vides?aut quo modo dices fratri tuo: Frater, sine eijciam festucam de oculo tuo,& ecce trabs est in oculo tuo? Hypocrita,eijce prius trabẽ de oculo tuo,& tunc videbis eijcere festucam de oculo fratris

Non secũdum faciẽ iudicãdũ.

tui.Atq; alibi monet,ne secundum faciem iudicemus,sed vt iustum iudicium iustificemus.Nec tantum prohibet temerarium iudicium quod externè fit,sed & animi:hoc est,ne male de proximo sentiamus, sed vel omnia in meliorem partem interpretemur, vel infirmitatem seu vitia proximi patienter feramus,

Quid sit esse misericordẽ erga proximũ.

atq; etiam tegamus. Atq; hoc est, quòd nos misericordes esse vult,hoc est,dextro ac candido corde erga proximum. Atque huc spectat insignis illa parabola de pharisæo ac publicano.

Lucæ 18.

Denique Christus requirit in nobis non tantum linguæ, sed

Veritas pulcherrima virtutum.

& cordis veritatem, simplicitatem,ac synceritatem,vt non aliter lingua loquatur,quàm quod mens sentit: nam quum verbum cogitationis nuntius sit, quî fieri potest, quin peccatum committatur, si verbum aliud enuntiet, aliud mens cogitet?

22.q.2.ca. mihi.

neutrum enim suo officio rectè defungitur. Quod & Psaltes

Psal.14

non tacuit, qui tales describens, ait: Corde & corde loquuti sunt. Qui & alibi eum demum in tabernaculo Dei habitaturum pronuntiat,qui loquitur veritatem in corde suo,qui non egit dolum in lingua sua.

Quæstio. Gen.12.20

SEd inquies:Si hæc est huius præcepti ratio, quomodo excusabis Abraham & Isaac,qui (ne interficerentur propter vxores suas) eas sorores suas nuncuparunt, dissimulantes

Gene.26. 27.

coniuges esse? Item, quomodo Iacob defendes, qui vt se Esau simularet, manus & collum pellibus hœdorum circundedit?

Deinde

Deinde, quî tutabere obstetrices Aegyptiorũ, quæ & laudem timoris domini Dei, atq; etiam beneficia ex mendacio videntur assequutæ? Præterea, quî factum est (dices) Raab meretrix adeò non damnetur ob mendacium illud, quo finxit Hebræorum nuntios apud se latentes iamdudum abijsse, vt & ob tale facinus in Hebræorum familiam, quin etiam in Christi genealogiam sit ascita? Deniq;, quî fit (roges) quòd Iudith tantopere celebratur, quæ Holofernem mentiendo decepit, ac interemit? Hunc nodum vt dissoluant patres, mendacium triplex faciunt, officiosum, iocosum, & perniciosum. Mendacium officiosum id appellant, quod nulli nocet & alicui prodest: aut etiam quod necessitatis ratio pietate, misericordia, aut zelo religionis suadente, quodammodo extorquet, etsi interim alij nocere videatur: hoc vt patres non ducant crimen esse capitale, non audent tamen pronuntiare omnino nõ esse peccatum, quin etiam peccatum esse diffiniunt, sed excusabilius, ac veniale, quòd non sint committenda mala vt eueniant bona, nec etiam qualecunque peccatum perpetrare liceat pro redimenda vita. In patribus ac cæteris pijs, quos obiectio recensuit, aliud quoque spectandum est, nempe animus ab omni fallendi proposito penitus alienus. Ad hæc ad obsequendum ductibus spiritus totus paratus, mysterio etiam ac ordinationi Dei totus subseruiens, vt interim sileamus sanctorum quum verba tum facta sic temperata fuisse, vt vix eos commissi mendacij arguere possis. Abrahã enim & Isaac in vitæ discrimine apud impios constituti, non omnino mentiti sunt, quum & affirmarint vxores suas, suas etiam esse sorores, quemadmodum Abraham regi Abimelech mendacij eum insimulanti, respondit: Verè soror mea est, & filia patris mei, & non filia matris meæ, & dixi eam vxorem. Hebræis enim omnes, quotquot de vna cognatione sunt, fratres & sorores appellantur. Quod autem Iacob fecisse legitur, planè mysticum est, electioni Dei subseruiens: nec omnino falsum erat, quod dicebat Iacob se esse primogenitum, quum Esau ipsi primogenita sua vendidisset, & Dei electione primogenitus censeretur, quemadmodum & nos Dei dono & beneficio per fidem Abrahæ filij dicimur: in benedictionem Hebræis quidem ex carne Abrahæ descendentibus promissam, sed ob infidelitatem ablatam, surrogati. Itidem, quàm non vacet mysterio, quod fecere Aegyptiacæ illæ obste

[Margin notes:]
Exod. 1
Iosue 2. 6
Iudith. 13
Dilutio.
August. de mendacio ad Cõsentium.
Triplex mendaciũ. Officiosũ.
Nullũ peccatũ committẽdum etiã pro redimenda vita.
Fratres & sorores apud Hebræos.

obstetrices: Raab item ac Dauid, denique Iudith illa memorabilis fœmina de Holoferne triumphans, non est hic dicendi locus. Tantum hoc ex Augustino memorabimus, quòd obstetrices illæ ob id remuneratæ non sint, quòd mentitæ fuerint, sed ob pietatem erga Deum, quia scilicet infantes Hebræorum liberare studuerunt: nec Raab commendatur mendacij nomine, sed quòd certa de voluntate Dei, piè egisset in liberandis nuntijs Hebræorum. Non ergo temerè cuilibet hæc sanctorum exempla imitanda ducimur. Quis enim post aduentum Christi domini (qui omnibus typis & figuris veteris legis, in quibus omnia contingebant, finem fecit, qui solus gratiam & veritatem attulit) dicere audeat, se instigante spiritu vel officiose mentiri? Certe Christiano homini potius expectanda mors fuerit, quàm vt fidem fallat, aut vt mentiatur, vel apud impios, etiam pietatis causa. Nam sibi quisque dictum putare debet, quod Ecclesiastici septimo scribitur. Noli velle mentiri omne mendacium. Deinde omnino cauendum Christiano, ne mendacio pietatis causam prætexat. Paulus ait: Si veritas Dei in meo mendacio abundauit in gloriam ipsius, quid adhuc ego tanquam peccator iudicor, & non sicut blasphemamur, & sicut aiunt quidam nos dicere, Faciamus mala vt eueniant bona?

August. de mendacio.

Non temere quibuslibet q̃ fidei sanctorum expertes sunt, sanctorum exẽpla externe imitanda.

Non committẽdum mendaciũ etiam vitę tuẽdæ causa.

Roma. 3

Mendacium autem iocosum est, quod vt nemini obest, ita & nemini prodest, oblectandi causa dictum, quod etsi capitale non sit, minus tamen licet quàm illud officiosum, futurũ etiam capitale, si assiduitate aggrauetur, quod satis testatur locus ille Ecclesiast. v. Noli mentiri omne mendacium: assiduitas enim illius mala est. Et Paulus damnat omne stultiloquium, atq; etiam vrbanitatem, quam vocant, ad rem non pertinentem, ac præcipit vt sermo noster sale conditus sit. Nec mirum, quòd & de omni verbo otioso reddendam esse rationem in illo iudicio, Christus affirmauit. Nec tamen propterea putandum est præcipi, ne etiam docẽdi causa adhibeantur docti apologi aut parabolæ pietatẽ annexam habentes, modò non nesciat auditor, quo animo & quorsum verba quæ audierit, dicta sint. At qui loquacitatis vitio, vel delectatione mendacij (qua se facetos putant) mentiũtur, idq; ad eum modum, vt vel hinc vanè placeant, vel vt audientes, vana credulitate imbuãt ac fallant, hi quomodo excusari possint non vide

Mendaciũ iocosum.

Ephe. 5

Licet concionatori vti similitudinibus.

Taxatur abusus.

videmus. Quamobrem, nostra sententia, nõ leuiter peccarunt, qui hactenus è suggestis, loco Euãgelij aniles fabulas ac exempla imprudenter cõficta vulgo prædicarũt, quòd hoc ipso non vulgarem suspicioné ac contumeliã doctrinæ fidei, quam profitebãtur, attulerũt. Rectè dixit Augustinus: Si ad scripturas sacras admissa fuerint mẽdacia, nihil remanet in eis soliditatis. August. ad Hierony.

MEndacium perniciosum seu malignum id iure cẽsetur, quod nulli prodest & alijs nocet, hoc est, quod eo fine dicitur, vt proximo, vel vitæ, vel famæ, vel bonorum externorum iacturam afferat, quod omnino damnabile est, quemadmodũ statim ostendemus. Mendaciũ perniciosum. Sed dices: Si hæc est Christi sententia vt de fratre candidè semper sentire, & neminem iudicare debeamus: nunquid ergo peccabimus, si publicũ fratris crimen publicè etiam detestemur? Quæstio. Respondemus, nequaquam id prohiberi. Dilutio. Nam quod Christus iubet, ne iudicemus, intelligendum est, de his rebus, quæ possunt & bono & malo animo fieri. Loc9 Matth. 6. explicatur. tum enim Deo iudicium dimittendum est, nec de alterius corde (quod non videmus) temerè proferenda sententia. August. de sermõe domini ĩ mõte, lib. 2. In quam sententiam dixit Apostolus: Tu quis es, qui iudicas seruum alienum, qui domino suo stat aut cadit? Roma. 14 Et iterum Galat. vj. Opus autem suum probet vnusquisq; , & sic in semetipso gloriam tantum habebit, & non in altero. Vnusquisque enim onus suum portabit. Vbi profectò Apostolus, in hisce rebus adiaphoris de proximo ad Deum (coram quo quisq; aut stabit aut cadet tanquam domino suo) transfert, & simul nos ad considerãda opera nostra reuocat: nec abs re, quòd his acutè inspectis, tantum quisq; vitiorũ apud se repererit, vt facile neuorum proximi obliuiscatur. In his autem rebus, quæ ita fiunt, vt eas bono animo & casto fieri nõ posse manifestum sit, non reprobatur si iudicemus. Augu. ibi. De manifeste malis non prohibemur iudicare. Itaq; quod de cibis dicitur (quia ignoratur quo animo fiat) non vult Apostolus nos esse iudices, sed Deum. De illo autem, qui nefario stupro nouercam suam violauit, præcipit debere iudicari, sicut scriptum est, inquit: Quæ occulta sunt Deo, quæ autem palàm sunt vobis & filijs vestris. Sed hic ad tria respiciendum est. In iudicando de pximo ad tria respiciendum. Primum, vt non aggrauemus crimen, sed nostræ quoque infirmitatis memores, cum odio criminis, charitatem personæ proximi retineamus. Non ineptè monet Bernardus: Bernard. Si potes (inquit) excusa actionem: si non, excusa intentionem: si nec intentionem,

excusa

excusa tentationem. Nam hoc vt facias, charitas postulat, quæ multitudinem operit peccatorum. Secundo, ne non suo loco & tempore, quum scilicet iudicando profuturi non sumus, iudicemus. Nam qui aliter iudicat, à charitate excidit, & malum non corrigit, adeò vt & deterius faciat. Recte dixit Sapiens Ecclesiastici xxxj. In cõuiuijs vini non arguas proximũ tuum, quòd scilicet planè intempestiuum sit, inter pocula corripere, vbi peccantẽ non ad pœnitẽtiam, sed citius ad furorem concitaueris, & compotores non ad misericordiam, sed magis ad contemptum & dilacerationem proximi commoueris. Paulus monet, vt episcopi seu Parochi publicè peccantem coram omnibus arguant, sed sic, vt & cæteri timorem habeant, hoc est, non vt tribuatur cæteris ansa alterius vitam incessendi, sed magis occasio ob fratris casum ingemiscendi ac condolendi, vtque cæteri ex fratris periculo commoniti, suæ quoque infirmitatis ne obliuiscantur, sed timeãt, ne in simile peccatum incidentes eandem censuram incurrant. Sic Paulus incestum illum publicum apud ecclesiam Corinthiorum corripuit, non vt Corinthij inflarentur, sed vt magis luctũ haberent, & contristarentur ad eam pœnitentiam, quæ salutem stabilem operatur, non vt lapsum odio prosequerentur, sed vt in eum correptum confirmarent charitatem, non vt eum in desperationem conijcerent ac contumelia afficerent: quin potius vt qui peccantem horruerant, ijdem pœnitenti condonarent, ac mœrentem consolarentur, ne qua fieret vt immodico dolore absorberetur, ac testimonium etiam præbet Apostolus Corinthijs, suam correptionem in eis non contemnendum fructum fecisse. Quantam (inquit) in vobis operatur solicitudinem, sed defensionem, sed indignationem, sed timorem, sed desiderium, sed æmulationem, sed vindictã. Purgarunt enim se apud Paulũ Corinthij, ac testabantur ipsis non probari turpe commissum: se studuisse, vt ilico corrigerẽt quod erat commissum, quasi periculum vnius esset omnibus commune. Breuiter, correctionem huc cessisse, vt lapso sanando ac cæteris deterrendis proficeret. Atq; hoc est, quod alibi monet Apostolus: Fratres, inquit, etsi præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos qui spirituales estis, huiuscemodi instruite in spiritu lenitatis, considerans teipsum, ne & tu tenteris. Sunt, qui hodie ex suggestis nihil non cõuitiorum ac probrorum in ecclesiæ præsides,

Marginalia: 1. Pet. 4 — 2. Timo. 5 — Quomodo publice arguendus peccans. — 1. Corint. 5 — Locus 2. Corint. 7 explicat. — Galat. 5 — Quorundã petulantia taxatur.

ſides, pontifices, ſacerdotes, monachos ac monachas congerunt, toti in hoc occupati, vt promiſcua plebs (alioqui eccleſię præfectis ſuopte ingenio infeſta) eos auribus palpantes non vulgari plauſu excipiat, illos vero ſumma contumelia afficiat, conſpuat, lapidet, atque adeò concitata ſeditione perdat. Qui eccleſiaſtæ, quàm ſuo officio non fungantur, quis non videt? Bis enim citra cõtrouerſiam peccant, tum quòd abſentes & indefenſos peſsimorum criminum inſimulãt ac traducunt, tum quòd in eos ſæuis verbis apud inconditam plebem detonantes, nihil aliud agant quàm quod vulgo feneſtra aperiatur authoritatem ſeniorum ac eccleſiæ præſidum eleuandi, ac ſiniſtram ſuſpicionem, ad quamlibet delationem facile recipiẽdi, planè obliti Paulinæ modeſtiæ ac doctrinę, qua monemur, ſeniores ne increpemus, ſed obſecremus vt patres, néve presbyteros, non ſolum non temerè accuſemus, ſed ne accuſationem eorum, niſi ſub pluribus teſtibus recipiamus, vt interim ſileamus eiuſcemodi criminatores verbo Dei grauiſsimè abuti, quemadmodum in ſecundum præceptum oſtendimus. Tertio, ſi priuatim in nos peccatum fuerit, modus iudicãdi à Chriſto præſcriptus, ſeruãdus eſt: Si, inquit, peccauerit in te frater tuus, vade & corripe eum inter te & ipſum ſolum: ſi te non audierit, adhibe tecum vnum vel duos, vt in ore duorum vel trium teſtium, ſtet omne verbum. quòd ſi non audierit eos, dic eccleſię: ſi autem eccleſiam non audierit, ſit tibi ſicut ethnicus & publicanus. Nam & hoc eſt opus charitatis, quãdo fratrem in te priuatim peccantem, ita corripis vt ſaluetur.

1. Timot. 5

Criminatores.

Quomodo iudicandũ de proximo q primũ in nos peccat.

PEccant autem in hoc præceptũ in primis ac proprie, qui in iudicio falſum teſtimonium contra proximnm perhibent, quos ſcriptura pœnam à Deo certò expectare aſſerit. Nam Prouerbiorũ xix. legis, Teſtis falſus non erit impunitus. Rurſus cap. xxj. Teſtis mẽdax peribit. Item, cap. xxv. Iaculum gladius, & ſagitta acuta, homo qui loquitur contra proximum ſuũ falſum teſtimoniũ. Alibi quoq; Salomon pronuntiat, inter ea quæ odit dominus, non externum locum tenere teſtem mendacẽ, mendacia proferentẽ. Peccati autem grauitas exemplis declaratur. Nam teſtes qui falſum perhibuerunt contra Suſannam teſtimonium, lapidati ſunt: Iudæi qui Chriſtum falſis nixi teſtimonijs accuſarunt, maiorẽ etiam culpam, quàm Pilatus & milites, qui Chriſtũ crucifixerũt, habuiſſe aſſerũtur.

Qui in hoc præceptũ peccent.

Danie. 13

Ioan. 19.

Psal.5 DEinde in hoc præceptum peccant,quicunq; mẽdacium
Sapien.1 aduerſus cognitã veritatem cõmittunt.Perdes (inquit Pſaltes)omnes qui loquuntur mendacium. Et Sapientiæ j.ſcribitur: Os quod mentitur, occidit animam. Rurſus, Qui loquitur mendacia,peribit. Item,Abominatio eſt domino labia mendacia:qui autem fideliter agunt,placent ei. Et vt excuſabilius ſit officioſum illud mendaciũ, aſsiduitas tamen illius non eſt bona.Potior eſt (inquit Sapiens) fur quàm aſsiduitas viri mẽdacis,perditiones autẽ ambo hæreditabunt. Ad hæc grauiter impingunt in hoc præceptũ, qui proximo quali

Detractores. bet detractione iniuriantur, vt famæ & opinioni eius notam inurant,quod ſcriptura vbiq; quãmaximè damnat. Detrahen

Pſal.110 tem(inquit Pſaltes)ſecretò proximo ſuo,hũc perſequebar.Et Sapiens: Si mordeat,inquit,ſerpẽs in ſilentio, nihil eo minus habet qui occultè detrahit.Rurſus Prouerb.xxiiij. Abominatio hominũ detractor. Et Paulus: Detractores Deo odibiles

Galat.5 enuntiat.& Galatas ſuos corripiẽs, ait: Si inuicẽ mordetis & comeditis,videte ne ab inuicẽ conſumamini.Et Iacobus mo-

Iacobi 4. net:Nolite,inquit,detrahere alterutrũ fratres mei.Detracto-

Accommodantes aurem detractoribus. ribus verò nõ multo meliores ſunt, qui detractionibus facile aures accõmodant. Nam vt quidam vir pius dicere ſolitus eſt, detrahere,vel detrahentẽ audire, quid horũ damnabilius ſit, non facile dixerim.Quamobrem Sapiens cõmonet, dicẽs:Sepi aures tuas ſpinis,& linguam nequam noli audire,& ori tuo facito oſtia,& ſeras auribus tuis. Nec habent hi quod dicant, per eos non ſtare quo minus detractores, ſua cõuitia effutiãt, quòd non dubiũ ſit ſycophantã à maledicentia ſua temperaturum,ſi ipſi audire recuſauerint.Nam vt Sapiẽs teſtatur: Facies triſtis diſsipat linguã detrahentẽ.Et antiquum dictũ eſt,quòd nemo inuito auditori libenter referat.Quàm verò inexcuſabiles hi ſint,vel hinc liquet.Nam ſi aſinum aut bouem fratris qui

Deut.23 in via ceciderit,ſubleuare iubemur, quãto magis famam proximi(qua nihil homo pretioſius habet)defendemus? Ergo vt

Sapien.7 forte fortuna detractoris cõuitia in proximum audiuerimus,

Pium conſilium. ſapientis conſilium ſequendũ eſt. Audiſti(inquit)verbum aduerſus proximum tuum? commoriatur in te, fidens quoniam

Suſurrones. te non dirumpet.Item,peccant in hoc præceptum ſuſurrones, qui(vt Sapiens ait)conturbant amicos,& in medio pacem habentium immittunt inimicitiam. Non erit(inquit lex)crimi-

nator

nator & susurro in populis. Et rursus Sapiens ait: Susurro inquinabit animam suam, & in omnibus odietur. Item, susurro & bilinguis maledictus erit, multos enim turbauit pacem habentes. Non temerè patres susurronem Iudæ proditori assimilant. Qui enim societaté fraternitatis aliqua discordiæ peste cômaculant, Deum prodût. Præterea in hoc præceptum peccant hypocritę, qui aliud verbis externis operibus simulât, quàm mente côplectantur, de animo suo falsum ferentes testimonium, quos Iob passim detestatur: Spes (inquit) hypocritę deperibit, non ei placebit vecordia sua, sicut tela aranearû fiducia eius. Rursum, Non veniet in conspectu eius omnis hypocrita. Item, Laus impiorum breuis est, & gaudium hypocritæ ad instar puncti. Item, Simulatores & callidi prouocant iram Dei. In hos Christus horrendû illud væ detonat: Væ (inquit) vobis scribæ & pharisæi hypocritæ, qui mundatis quod deforis est calicis & paropsidis, intus auté estis pleni rapina & immunditia. Et paulò post: Væ vobis scribæ & pharisæi hypocritæ, qui similes estis sepulchris dealbatis, quæ apparét hominibus speciosa, intus verò sunt plena ossibus mortuorum & omni spurcitia: sic & vos apparetis hominibus iusti, intus autem estis pleni hypocrisi & iniquitate. Quos & alibi increpans, inquit: Vos estis qui iustificatis vos coram hominibus, Deus autem nouit corda vestra, quia quod hominibus altum est, abominatio est apud Deum. His etiam intolerabiliores sunt, qui publicè se iactant, ac ea sibi gloriosè arrogant quæ non habent, vt vel hinc proximos deprimant aut conténant. Talis erat pharisæus ille euangelicus, qui ausus est etiam apud ipsum Deum (qui solus intuetur cor) se inaniter iactare: Gratias (inquiens) ago, quòd non sum sicut cæteri homines, raptores, iniusti, adulteri, velut etiam hic publicanus. Disperdat (inquit Psaltes) dominus vniuersa labia dolosa & linguam magniloquam. Quamobrem seriò monet Paulus, vt qui gloriatur, in domino glorietur, quòd scilicet non is, qui seipsum commendat, probatus sit, sed quem Deus comméndat. At è regione, eodem reatu tenentur, qui contrariû vitium incurrunt, veluti qui se fallendi studio humiliant ac deijciunt, quos scriptura vitandos esse dicit: Qui submiserit (inquit) vocem suã, ne credideris ei, quoniã septé nequitiæ sunt in corde illius. Et Sapiés ait: Est qui nequiter se humiliat, & interiora

Susurrones Iudæ proditori assimilantur.

Hypocritæ.

Matth. 23

Iactatores.

Lucæ 18.

Psal. 11

1. Corint. 1

Deijciêtes se studio fallendi.

Adulatores. eius plena sunt dolo. Pari reatu tenentur adulatores, qui ad potentiorum gratiam captandam, eorũ & dicta & facta quæcunq; tandem ea sint, laudant ac deprædicãt, quos Psaltes auersatur, cum ait: Corripiet me iustus in misericordia, & increpabit me: oleum autẽ peccatoris non impinguet caput meum.

Psal. 140

Psal. 9. 10 Et alibi queritur, quòd laudetur peccator in desiderijs animæ suæ, & iniquus benedicatur. Nec omnino non peccant in hoc

Loquaces. præceptum loquaces, stultiloqui, scurræ, & id genus alij. Nam Salomon testatur, In multiloquio nõ deesse peccatum. Contrà verò, eum qui custodit os suum, custodire animam suam. Qui autem inconsideratus est ad loquendum, sensurum mala. Et Eccles. xxviij. legis: Qui multis vtitur verbis lædit animã

Psal. 139 suam. nam & Psaltes ait: Vir linguosus non dirigetur in terra. Tanta est autem huius præcepti vis, vt Iacobus hunc perfectum virum dicat, qui verbo non offendit: tanta difficultas, vt nisi diligentissimè caueamus, frequenter in hoc præceptũ impingamus. nam vt idem Apostolus ait: Omnis natura bestiarum, & volucrum, & serpentum, & cæterorũ domantur, & domita sunt à lingua. Linguam autem nullus hominũ domare potest. Quod tamen ne sic accipias, perinde atq; omnino præstari impossibile sit. audi quod sequitur: Sit autẽ omnis homo velox ad audiendum, & tardus ad loquendũ. Gratia sanè Dei opus est, vt tam inquietum malum refrenes, ab ipso Deo nunquàm nõ cum Psalte postulanda, in hunc modũ precante: Pone Domine custodiã ori meo, & ostium circunstantiæ labijs meis. Qui linguæ malitiam (modo ea abutamur:) rursus qui linguæ vtilitatem ac bonitatem (si ea rectè vti consuescamus) nosse velit, Iacobum Apostolum legat cap. iij. Peccant insuper & in hoc præceptum, qui proximi vitam, verba aut facta male interpretantur, aut in odium adducunt, quemadmodum suprà ostendimus. Peccant deniq;, qui mentem habent ab ore quomodolibet dissidentẽ, hoc est, qui (vt Psaltes ait) non loquuntur veritatem in corde suo, quos ille etiam à tabernaculo Dei excludit: veritatem enim & simplicitatem cordis hoc præceptum requirit, quam qui non præstat, hic non dubium impingit.

Magna huius præcepti vis. Iaco. 3. Ibidem.

Psal. 140

Linguæ malitia. Bonitas.

Psal. 14

PRAECEPTVM NONVM.

Non concupisces domum proximi tui.

Præce

PRAECEPTVM DECIMVM.

Nec desiderabis uxorem eius, nō seruum, non ancillam, non bouem, non asinum, nec omnia quæ illius sunt.

HAec postrema duo præcepta coniunctim ponuntur in Exodo hoc modo: Non concupisces domum proximi tui, nec desiderabis vxoré eius, non seruum, non ancillam, non bouem, non asinum, nec omnia quæ illius sunt. In Deuteronomio verò hac serie, Non cōcupisces vxorem proximi tui, non domum, non agrum, non seruū, non ancillam, non bouem, non asinum, & vniuersa quæ illius sunt. Quo factum est, vt suprà diximus, quòd Origenes secutus Hebræos, vnum ex his duobus præceptis copulatis fecerit, & tamen quo numerus denarius solidus & integer maneret, primū præceptū prioris tabulæ in duo secuit. Sed magis ecclesiæ placuit Augustini sententia, qui primæ tabulæ præcepta tria facit, secundæ in sex digerit, hæc posteriora non vnum, sed duo faciens. Et disertè quidem Moses in Deuteron. (quæ est legis repetitio) discreuisse videtur concupiscentiam vxoris alienæ, à concupiscentia cuiuslibet rei alienæ. Quibus positis, cætera cœpit adiūgere, vt quid domus nomine intelligi vellet, significaret.

Exod. 20. Hæc duo præcepta cōiunctim ponuntur. Deut. 5 Origenes ex duobus vnū fecit. Deut. 5

SEd dices: Quonam differt sextum illud, Non mœchaberis, ab hoc, quod est, Non cōcupisces vxorem proximi tui? Rursus septimum, Non furtū facies, ab hoc, quod est, Non concupisces domum aut quamcunq; rem proximi tui? Respondemus potuisse quidé hæc duo postrema, sub prioribus sexto & septimo cōprehendi, quòd non dubium sit, eum qui malum facinus prohibet, eum simul etiam malam prohibere voluntatem. Sed hoc ruditati ac duritiei populi Iudaici (qué prophetæ populum incircuncisi cordis testantur) datum est. Ne enim crederet ille hoc non esse peccatum apud Deum, quod apud homines est impunitū, præceptis non mœchandi & nō furandi (in quibus ipsa opera expresśim notata & prohibita sunt) hæc postrema subiunxit, quibus exertè malam etiam vetat voluntatem. quo magis mirandum est, post hanc latam legem viros etiam quosdam illustres apud Iudæos, hoc crasso errore

Quæstio. Quo differant sextū & septimū ab his duobus vltimis. Dilutio. Act. 7 Error Iudæorum.

laborasse, quòd putarent non antè committi peccatum, quàm cupiditas, etsi non in operis perfectioné, saltè in conatum maleficij prorupisset, è quorum numero Iosephus fuisse videtur, qui Polybium, hominé ethnicum reprehendit, quòd ille Antiochum illustré miserè perisse testetur, ob id tantũ, quòd voluerit tantũ ac destinarit spoliare téplum Dianæ. Quod Iosephus absurdè dictũ esse putat, diffiniens male sano quidem iudicio, cum nullatenus egisse peccatum, illoq; reatu teneri, qui tantũ peccare cogitasset. Quæ Iudaica planè Iosephi sentétia, quàm sit omni scripturæ, præsertim his duobus præceptis contraria, nemo non videt, nisi tamen quis cõtendat, concupiscentiæ nomine hoc loco non tam venire qualécunq; cupiditatem quàm conatum maleficij. Sed quo minus Iudæi hoc sensu hæc præcepta acciperét, passim ex prophetis discere poterant, qui Dei iussu hoc vbiq; requirũt, vt non tantũ externũ opus atq; etiam conatus ipse, sed etiã malum cogitationũ ab oculis diuinis auferatur. Et sapiés apertè testatur, peruersas cogitationes separare à Deo. nec mirũ: quum enim (vt Tertullianus ait) voluntas origo culpæ sit, quare non tanto potior ad pœnam est, quanto principalis ad culpã? Sed rursum rogabis, cur in præceptis periuriũ, homicidiũ & falsum testimoniũ vetantibus, non est expressim prohibita cõcupiscentia, quemadmodũ in his, quæ adulterium & furtum respiciunt? August. non ineptè respondet, libidinis & habendi affectum, penitius esse cunctis à natura insitũ, quàm periurij, homicidij, aut ferendi falsi testimonij: ab his enim suopte ingenio abhorremus, verũ ad illa, nimirũ ad corporeas voluptates, ac huius seculi opes ac diuitias, statim ab adolescétia proni admodũ ac procliues sumus: idcirco opus erat, vt in his, ad quæ veluti bona quædã corporis inclinamur, ac veluti rapimur, non tantum factũ, sed & affectus prohiberentur, quum in illis nemo non sanæ mentis, & qui vel naturali iudicio præditus esset, facile iudicaret, prohibito facto prohiberi quoq; pessimam faciendi voluntatem.

Iosephus. Polybius. Psal. 36 Esaiæ 1. Hiere. 4 Tertullianus. Quæstio. August.

Horũ præceptorum vis.

CAeterùm horum præceptorum, vt & aliorum omnium vim nusquam melius ac certius disces, quàm ex Christi Euangelio, qui æternũ Dei verbũ, vt est legislator, ita nimirum est eiusdem optimus interpres. Lex dicit, Non mœchaberis. intelligit Iudæus, prohiberi tantum externum adulterium: Christus interpretatus est, non tantum hoc vetitum,

sed

ſed etiam omnem mœchandi affectum. Sic cum lex dicit, Non concupiſces vxorem proximi tui, non domum, non agrũ &c. Iudæus intellexit, non ſic concupiſcas, vt non tantum animo verſes, ſed & perpetrare ſaltem tentes ac coneris maleficium, nimirum ſolum affectum prauum non iudicans vitioſum. Aut ſi quis ex Iudæis ſenſatior fuit: præceptum, Non concupiſces vxorẽ, interpretatus eſt, animo ſcilicet cum ea, ſi permittatur, mœchandi: aut præceptũ, Non concupiſces domum proximi, animo ſcilicet nudandi proximũ tuũ facultatibus ſuis, iniuſtis quibuſq; rationibus. At Chriſtus horũ præceptorum vim latius patere cõteſtatur, ſic ſcilicet, vt non tantũ in hanc legem cõmittant, qui proximi vxorem deſiderant animo cum ea mœchandi, ſed etiam qui proximo inuident, quòd talẽ coniugem nactus ſit, quã ipſi ſibi, ſi vlla detur occaſio, vxorem eſſe velint. Itidem quòd non tantũ rei ſint, qui rationibus manifeſte iniquis, proximi facultates ad ſe pertrahere conãtur, aut etiã affectant, ſed etiã illi qui quocunq; modo ſe locupletari cum aliena iactura ſeu incõmodo cupiũt, quales ſunt, qui proximũ velint in eam neceſsitatẽ incidere quæ eum cogat, etſi cum damno, ſua illis diuendere, ſeu qui quouis quæſito ingenio vel colore proximi bonis inſidiantur, quãuis id faciant modis ac rationibus à iure ciuili haud reprobatis, modò ſaltem eo animo res agatur, vt malint ſibi quàm proximo eſſe profectũ. In quã ſententiam ſi hæc poſtrema præcepta intelligãtur, fit, vt & ipſa per ſe ſint mandata, non tãtum expoſitoria aliorum. Hanc autem eſſe horum præceptorũ vim Chriſtus declarat, cum iubet, vt eodem animo ſimus erga proximum, quo velimus viciſsim eum erga nos eſſe. Deinde cum docet totum penè in eo ſitum eſſe, ſi oculus noſter, qui eſt totius corporis lucerna, ſimplex fuerit, quòd tum totũ corpus futurum ſit lucidum: ſin oculus fuerit nequam, totum etiam corpus tenebroſum fore, quòd ſcilicet fieri non poſsit, vbi lumen quod in nobis eſt, tenebræ ſunt, ipſas tenebras nõn poſſe nõ eſſe maximas. Oculũ autem Chriſtus hic appellat ipſam intentionẽ, qua facimus quicquid facimus: quæ ſi mũda fuerit & recta, & in illud defixa, quod intuendũ eſt, omnia opera noſtra, quæ ſecundũ eam operamur, neceſſe eſt eſſe bona. Sin autem intẽtio mala fuerit, etiã ipſum lumen in tenebras conuertendum. Lumen nimirum appellãs, mentis iudicium, quo quiſque nouit quo animo quid faciat.

Latiſsime patent hæc præcepta.

Qui velint locupletari cum aliena iactura.

Ius ciuile nõ excuſat male affectum à peccato.

Iſta poſtrema ſũt etiã per ſe mandata.

Matth. 6.

Auguſt. de ſer. domini in monte. lib. 1.

Oculus, intentio.

Lumẽ mẽtis iudiciũ.

Quod recte dicitur verti in tenebras, quum simplex intentio, non ad dei seu proximi dilectionem, sed ad suijpsius amorem inclinatur. Quod cum fit, hoc est cum ipsa cordis intētio sordidatur, omnino necesse est, & ipsum factum(cuius incertus est exitus) sordidum & tenebrosum esse: quia etsi bene alicui proueniat, quod tu non recta & munda intentione facis, id te non excusat: sed quomodo tu feceris, tibi imputatur, non quomodo illi prouenerit, consideratur.

August. de ser. dñi in mōte li. I. Christ' requirit cor mundum.

IN summa, Christus cor mundum requirit, & solos eos qui mundo sunt corde, beatos pronuntiat. Mundum est cor, quod ab omnibus terrenis desiderijs defæcatum est. Mundum est cor, quod totum in dei & proximi amorem est effusum, quod non sua quærit, sed ea tantum quæ dei sunt & proximi. Quod proximum diligit propter deum, non propter vllum temporale commodum, non quod fratri consulit, quòd hinc aliquid emolumēti sibi rediturum est, sed quia proximus est, & propter deum: alioqui si temporale commodum tantum spectet, sibi duplex cor facit, quo prohibetur à videndo deo, in cuius sola visione sita est beatitudo certa ac perpetua. Immundus est oculus, qui non diligit proximum tanquam seipsum: qui sibi bene esse optat, etiam si interim proximo sit male: qui sibi cupiat omnia ad nutum adfluere, vtcunque tandem cum proximo res agatur. Is enim oculus à Christiana charitate in sui amorem deflectitur, quem Aug. recte dixit, caput omnium esse peccatorum. Christiana charitas nō quærit quæ sua sunt, sed quæ aliorum. j. Cor. xiij. Sui amor, Deo quæ dei sunt detrahit: hominibus, quæ sunt hominum: hunc è mentibus nostris profligatum esse volūt hæc nouissima præcepta. Qui nisi eijciatur, & subintret charitas, non dubiū est nos quàm lōgissime ab adimpletione mādatorū dei abesse, quòd sola proximi dilectio legē adimpleat. Scimus sapiētes ethnicos, sui amorem proximi dilectioni anteponere. Vnde non dubiū, nata est vulgata illa sententia, Charitas ordinata incipit à seipsa. Rursus, Tunica pallio propior est. Et quod Terentius ait: Omnes sibi melius esse malle quàm alteri. Itē, eum optime viuere, qui sibi viuit. Sed num hæ sententiæ cum Christiana doctrina conueniāt, viderint alij: nos certè scimus Christum & Apostolos, & verbo & exemplo docuisse veram Christianam charitatē exhibere, vt proximi salutem nostræ etiam anteponamus.

Immūdus oculus.

August. Caput omniū peccatorum, sui amor.

Rom. 13. Sapientes huius seculi, sui amorem proximi amori præpōnūt.

Ne

NE tamen hic impingas,ad duo respiciendum est. In primis,vt quod diximus de non cõcupiscendis rebus proximi,intelligas,te tum in hanc legem committere,si eo animo ea concupiscas,vt in ipsis tua cõmoda quæras,incurius interim,num hinc proximo commodes vel incõmodes: nam qui iubemur in omnibus proximi vtilitatẽ quærere,nostra verò commoda proximi vtilitatibus posthabere,ac proximum (quod in nobis est)iuuare,rei proculdubio coram Deo erimus,si nostram tãtum vtilitatem,non proximi,spectemus. At si proximus suapte sponte res suas distrahere cupiat,facturus ex pretio maiorem quàm ex re ipsa fructum,tuq; bona fide ac mente syncera,ab illo eas tibi compares,nullius peccati reus es. Absit enim,vt putes per Euangelium legitimos cõtractus, qui ex iure gentium(quod est pars iuris naturalis)descendũt, abrogatos esse. Sed hoc tantum in omnibus contractibus ac actionibus nostris Christus requirit,vt animus noster erga fratrem syncerus sit,vt oculus simplex,vt intẽtio recta sit,vt proximo suos successus perinde atq; nobis nostros gratulemur, vt ipsi sua commoda ac diuitias faueamus,vt nostra sorte contenti esse discamus,vt nostram vocationem non aspernemur, vt proximi conditionem non desideremus prę nostra,vt illius res non ambiamus cum illius iactura.Breuiter,vt voluntatem nunquam nocendi,sed semper commodandi proximo habeamus: sic,vt interim nobis liceat,modò hanc rectam intentionem conseruemus,iusto labore ac etiam contractibus facultates nobis parare,si sic paremus,vt illis bene vtamur,ac egenti proximo(quum opus est)succurrere sponte velimus.

Ad duo respiciendũ.

Philip.2.

Quomodo liceat rem alienã concupiscere.

Euangeliũ nõ abolet legitimos cõtractus.

Matth.5. 6.7.

1.Cor.7.

1.Tim.6.

Secundo,non est putandum,his duobus præceptis omnes omnino affectus prohiberi. Nam in vniuersum duplices sunt affectus. Quidam sunt omnino naturales,qui cum Dei lege non pugnant,veluti iuuare liberos,necessarios,coniuges,bene meritos.Item necessarium victum expetere,post fatigationem desiderio quietis & somni affici,& similes id generis.Qui certe affectus nullam habent peccati rationem: nam & Christus,qui peccatum nullum fecit,& esurisse & sitisse,& ad quietem corporis se composuisse,Ioannem item Apostolũ præ cæteris discipulis dilexisse perhibetur. Aliæ vero sunt appetitiones & affectus pugnãtes simpliciter cum lege Dei,veluti sunt, res alienas aut coniugem cum incommodo proximi appete-

Duplices affectus.

1.Petr.2.

Ioan.13.

Affect⁹ pugnãtes cũ lege dei.

re,alijs ſuos ſucceſſus ac beneficia Dei inuidere, & id genus alij. Atq; hi ſemper mali ſunt & peccatũ pariunt,ſi tamen conſenſus accedat,& proinde his præceptis vetiti.

Triplex cõcupiſcẽtia prohibetur. 1.Ioan.2.

QVo vero penitius intelligas,quid ſibi hæc pręcepta velint,noſce debes hic triplicem illam concupiſcentiam prohiberi,de qua dixit apoſtolus:Omne quod eſt in mundo,cõcupiſcentia carnis eſt,& cõcupiſcentia oculorũ, & ſuperbia vitæ.Concupiſcentia carnis prohibetur,quum dicitur: Non deſiderabis vxorem proximi tui. Concupiſcentia vero oculorum & ſuperbia vitæ vetantur,quum dicitur: Non concupiſces domum proximi tui,non ſeruum,non ancillam, non bouem,non aſinum,nec omnia quæ illius ſunt. Domus enim in ſcripturis,& genus,& familiam,& famulitium,& ſtatum,& ordinem,& opes,& facultates:breuiter,omnem hominis poſſeſsionem ſignificat,tametſi ſi ſtrictius accipiatur,familiam tantum,non etiam ſeruos & ancillas,ac reliquas res comprehendat. Quare diſertè hic additum eſt,non ſeruũ,non ancillam,non bouem,non aſinũ,nec omnia quæ illius ſunt. Peccant itaq; in hoc præceptum,non tantum qui vxorem proximi,animo cum ea mœchandi deſiderant,ſed & qui ſuam vxorem proximi vxori poſthabent:qui proximo coniugem ſuam non fauent perinde atq; ſibi,ſed magis eam accipere cuperẽt, ſi vlla ratione liceret,etiam cum proximi incommodo.Quod vitium apud Iudæos,quibus repudium concedebatur,& frequentius & euidentius erat:nam permiſsione legis abutentes, alij aliorũ vxores ſolicitabant,vt vel moroſitate vel alia quapiam ratione, diuortij cauſam merito præſtarent,quo illi,ſoluto matrimonio eis potirentur.

Domus in ſcripturis.

Qui peccẽt in hoc præceptũ.

Prætextus iuris non excuſat.

Non diſsimili ratione peccant,qui deſponſam alteri abſtrahunt & abalienant,etſi id prætextu iuris faciant,quo declaratur, matrimonium per verba(quæ de præſenti vocant) contractum, ſponſalia prius inita dirimere. Deinde peccant in hæc præcepta,non tantum qui rem alterius,quamuis iniuſtis, ſed etiam qui permiſsis apud homines rationibus,ac (vt dici ſolet)ſub iuris colore nanciſci appetunt,idque cum incommodo & proximi iactura. Neque enim tales tam fauẽt proximo quàm ſibi, obliti præcepti Apoſtolici,non quæ ſua ſunt ſinguli conſiderantes,ſed ea quæ aliorum: qui ſibi bene conſultum eſſe volunt,etſi interim male conſultum ſit proximo:

mo: qui ad iuris rigorem omnia exigunt, æquitatis penitus obliti, idq; sui commodi gratia, qui occasionem damni dant, & qui damno proximi non perinde atq; suo afficiuntur, quod exemplis superius allatis fit manifestius. Et quis non videt ad eundem modum peccare emptores & venditores, itidem permutatores qui se in contrahendo decipiũt, etsi intra iusti pretij dimidium, quamuis lex ciuilis ob id contractum nõ rescindat. Nam alia est lex fori, alia lex poli, quæ præcipit, vt quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris. Quamobrem siue venditor sis, siue emptor, omnem dolum detegere, ac proximum de rei æstimatione ac pretio admonere debes, nec abuti in tuum cõmodum, eius vel ætate, vel ruditate, vel incuria, vel necessitate. Vnde nõ dubium est, & eos in hoc præceptum peccare, qui pactum redemptionis sic astringunt, vt euoluto certo tempore, res nunquam ad venditorem (qui eam distrahere coactus est) redeat, etsi id lex ciuilis permittat. Grauius peccant tutores & curatores & cæteri, quibus vel personæ vel res aliorum sunt commissæ, quum sinunt eos, quorum tutelam gerunt, genio indulgere, seu in omnem malitiã ruere, vt ipsi tandem eorum bona ad se pertrahant, aut qui negligentius in rebus eorum quàm in suis agunt. Ad hæc, peccant in hoc præceptum, qui virum aliquem præstanté, principi vel reipublicæ, cui non sine magno commodo seruit, subducere moliuntur: Qui seruos seu ancillas ac mercenarios etiam suis dominis ac heris immorigeros faciunt, qui abducunt, atq; adeò qui nõ monent ac hortantur, vt apud dominos suos (qui eorum opera libenter vtuntur) maneant, ac suo officio sedulò fungãtur. Alia ratio est, si famuli ac famulæ nolint diutius in seruitio manere, vel quia domini mali sunt, vel quia mercedé denegant, vel victum necessarium non suppeditant, vel aliã iustam ob causam: tum enim licitum est alteri eorum operam conducere, quum id faciat non animo incõmodandi proximo, quemadmodum soluto matrimonio, licet alterius vxorem (cuius solam pudicitiam ac honestaté, quum adhuc alteri nupta esset, quis amauit) in vxoré ducere. In summa, desiderant hæc præcepta summam animi puritaté, ac impuritaté, immũditiamq; detestãtur.

Aequitas rigori præferenda.

Alia lex fori, alia lex poli.

Pactum redẽptionis.

Puritas animi desideratur.

EX his facile deprehendi potest, quàm sit horum mandatorum difficilis impletio, ac quanta vigilantia nobis opus sit, ne metas nobis à Deo præscriptas excedamus. Habemus

Difficillima impletio horum præceptorum.

mus enim innatam concupiſcentiam omnis mali fomitem, quam quidem quàm ſit difficile intra diuinæ voluntatis limites continere non tantum mali,ſed & ſancti ac pij ſubinde ſentiunt, ac teſtantur. Certe vt poſsibile eſt hominem renatum, non ſuis quidẽ viribus,ſed Dei gratia hanc Dei legem adimplere, tamen hactenus inuentus eſt nemo (virginem matrem poſt Christum ſemper excipimus)qui ſe hãc legem vndiquaq; adimpleuiſſe, & omnino ſine peccato eſſe, gloriari audeat: quum Ioannes Apoſtolus palàm aſſerat, nos mendaces eſſe, ſi dixerimus,quòd peccatum non habeamus. Rurſus,noſtra ſententia,non recte faciunt,qui aſſerunt,nos hic nihil poſſe, atq; adeò concupiſcentiã etiam in renatis regnare dicunt, vt etiã impoſsibile ſit nos concupiſcentiæ nõ ſuccumbere, atq; hanc legem adimplere:nam hac doctrina infirmos nõ leuiter offendunt: quoſdam enim in peſtilentem quandam ſecuritatem inducunt, vt exiſtiment ſe fruſtra gratiã Dei ambire, ac conari vt hanc legem adimpleant quæ adimpleri nõ poſsit: ſatis eſſe, vt credant Chriſtum adimpleſſe legem,atq; hanc adimpletionem ipſis vtcunq; de adimpletione incurijs (ſi tamen in Chriſtum ſuo modo credant) imputandam fore: quoſdam vero de Dei iudicio magis metuentes exanimant, ac in Deum murmurantes faciunt,quaſi ſcilicet is, quæ impoſsibilia ſunt,vt faciamus præceperit. Erat itaq; regia via pergendũ, hoc eſt, eccleſiaſtica doctrina potius inculcanda,quæ (vt ſæpe diximus) ſic de concupiſcentia ſentit,vt cõcupiſcentia in necdum renatis,non tantũ morbus ſit, ſed etiã peccatum, æterna morte dignum, etſi in nullũ actum exteriorem prorumpat: Ac concupiſcentiam in renatis morbũ quidem eſſe,ſed non peccatũ,ſaltem proprie dictum,niſi accedat cõſenſus.Nam Apoſtoli verba aperta ſunt, quæ eludi non poſſunt, nihil damnationis eſſe ijs,qui ſunt in Chriſto Ieſu,qui nõ ſecundũ carnem ambulant. Et Iacobus teſtatur, in fidelibus non ante peccatum eſſe concupiſcentiã,niſi conceperit & pepererit.Concipit autẽ ſuggeſtione & delectatione & parit aſſenſu.Suggeſtio fit,vel per memoriam,vel per corporis ſenſus:cum aliquid ſcilicet videmus aut audimus,vel olfacimus,vel guſtamus,vel tangimus.Delectatio ſubſequitur, ſi fruendi appetitus aſſurgere incipiat, tamen adhuc ſi & ſuggeſtioni & delectationi non conſentimus, ſed eam dominantis rationis iure cohibemus ,peccatum non com

Hierony. August. de natura & gratia. c.6

Hactenus nemo omnino ſine peccato.

Error exploditur.

Quomodo docendum de viribus noſtris.

Cõcupiſcẽtia in renatis.

Roma.8

Iaco.1

Cõcupiſcẽtia cõcipit

Suggeſtio.

Delectatio

committitur. At si consensio facta fuerit, plenum peccatum erit, notum quidem Deo in corde nostro, etsi facto non innotescat hominibus, atq; hæc sic se habere testatur rei gestæ historia de lapsu primorum parentum in Genesi conscripta. Vides enim quo pacto illic à serpente fiat suggestio, & quædam suasio, in appetitu auté carnali tanquàm in Eua delectatio oriatur, in ratione vero tanquam in viro consensio. Qui tandem consummato peccato homo tanquam de paradiso, hoc est, de beatissima luce iustitiæ, in mortem expellitur, idq; omnino iustissimè. Non enim cogit, qui suadet, & constat omnium naturas, tum demum suam seruare pulchritudinem, si in suo ordine gradibus suis consistant, vt consequens sit de superioribus, in quibus rationalis animus ordinatus est, ad inferiora nō esse declinandū. Nec quisquam hoc facere cogitur, & ideo si fecerit, sine iusta defensione punitur: non enim hoc committit inuitus. Quòd si ratio in sua sede consistit, nec declinat, à peccato immunis est homo, etsi fomes ebulliat. In quam sententiam dixit Gregorius: Cogitatio quantumcunque turpis mentem non polluit, si humana ratio non consentit. Cōsensio. Gene.2 Augu.ibidem. Gregori⁹.

Libenter fatemur in renatis ac pijs hominibus legem peccati reliquam esse, habere illos semper quod deplorent, quòd scilicet carnis subinde infirmitatem sentiant, quòd experiantur se à perfectione legis longe adhuc abesse, quam assequemur tandé in futura vita. Nam quotusquisq; est, qui in afflictionibus (vt debet) nimirū citra vllam animi modestiam obtemperat, qui non interdū stomachatur, cum impijs omnia ex animo succedere videt? Rursus, qué dabis, in quo assiduam illam carnis & spiritus pugnā omnino extinctā esse reperias? Lex peccati in renatis.

Iam si extincta non est, quemadmodum penitus non extinguitur, donec per gratiam Iesu Christi de corpore mortis huius liberati fuerimus: qua tandé ratione dices vllū hominem, quantumuis spiritu vegeto & alacri sit, legé adimplere, vbi altera adhuc hominis pars repugnat, aut salté vt debet, spiritū non subsequitur, sed magis remoratur? quemadmodū Christus dixit: Spiritus quidem promptus est, caro auté infirma. Et Paulus: Condelector enim legi Dei secundū interiorem hominem. Video autem aliam legé in membris meis, repugnantem legi mentis meæ, & captiuanté me in lege peccati, quæ est in membris meis. Et paulò post: Igitur ego ipse mente seruio Roma.7 Matth.26. Roma.7

legi

legi Dei, carne vero legi peccati. Itaq; non negamus, si peccatum largius accipias secundum phrasim Hebraicã; vt significat morbum aliquem seu defectum, imperfectioné seu vitium, quod à perfectione legis nos remoratur, in pijs, quantumuis piè agentibus, legem peccati, atq; adeò peccatum esse, quemadmodum accipiendus venit Apostolus cap. vij. ad Romanos. Sed si propriè peccatum accipias, nimirum pro reatu, seu imputatione peccati, seu pro affectu, aut facto merente damnationem æternam, non conuenit nobis cum illis qui dicunt, concupiscentiam in renatis post baptismũ tale peccatum esse, quòd pugnet ex diametro cum lege Dei, & mereatur damnationem æternam. Nam quum Christus per baptismum seu renascentiam omne tale peccatum tollat, præterea si nihil damnationis in his est, qui sunt in Christo Iesu, modo abstineant à consensu, & non secundũ carnem ambulent, qua tandem fronte dicemus hunc morbum seu imperfectioné per se sumptam rem morte æterna dignam esse? Quòd si dicas: Quî fit, vt hæc imperfectio in renatis tale peccatum non sit, quum lex perfecte adimpleri velit, & maledictum pronuntiet, qui non permanet in omnibus verbis legis? Respondemus, hanc imperfectionem, modò absit consensus in malum, à Deo non imputari pijs in peccatum. Quin potius pios hanc imperfectionem ex Christi (qui solus legem perfectissimè adimpleuit, in cuius corpus, veluti viua membra, insiti sunt) perfectione supplere, atq; eo modo in Christo legem etiam adimplere. Quod non tacuit Apostolus, quum dixit: Nam quod impossibile erat legi, in quo infirmabatur per carné, Deus filium suum mittens in similitudinem carnis peccati, & de peccato donauit peccatum in carne, vt iustificatio legis impleretur in nobis, qui non secundum carnem ambulamus, sed secundum spiritum.

Peccatum largius acceptum. — *Peccatum ꝓprie, reatus est.* — *Ioan. 1* — *Roma. 7* — *Quæstio.* — *Dilutio.* — *Imperfectio nõ imputatur in peccatum, nisi accedat consensus.* — *Rom. 8*

POtius ergo docendum erat, concupiscentiã renatis post baptismũ potius ad meritũ quàm ad culpam cedere. Nec ob id reliquũ esse vt obsit, sed vt ansam ad capessendam victoriam præstet, quemadmodum Chananæi in Israël à Deo relicti sunt, non in subuersioné, sed in exercitiũ. Nam quî tandem vincemus, quî coronabimur, nisi legitimè certauerimus? quomodo certabimus, nisi hostis nobis negotiũ facessat? Deinde docendũ erat, Christum huius hostis vires sic fregisse, vt nobis (modo in Christo per fidé maneamus, ac nõ nostra, sed illius

Quid docẽdũ de concupiscẽtia in renatis. — *Chananæi in Israël relicti.*

illius virtute ſuffulti,fortiterq́ reſiſtamus)ab eo timendum non ſit. Conſolatur enim nos Apoſtolus, conteſtans nos liberos eſſe à peccato,ſeruos autē factos eſſe Deo,hoc eſt,fractam eſſe in nobis peccati tyrannidē, non amodo regnare concupiſcentiam, ſed debilitatam eſſe, vt niſi contemnatur, ſuasq́ue vires, nobis obdormiſcentibus ac ſtertentibus reſumat, dominari non poſsit.Peccatum (inquit Apoſtolus) vobis non dominabitur.Non enim eſtis ſub lege,ſed ſub gratia.Et rurſum: Non regnet peccatum in veſtro mortali corpore,vt obediatis concupiſcentijs eius. Siquidem non perfectè regnat tyrannus,cui reſiſtitur. Quod quammaximè obtinere putandum eſt in hoc hoſte,qui eoipſo vincitur,quòd illi reſiſtitur,Reſiſtite (inquit Iacobus Apoſtolus)diabolo, & fugiet à vobis. Spiritu itaque ac animo prompto ac in Chriſtū ſe inclinante eſt opus.deſides nunquam coronabimur, vigilantes nunquam ſupprimemur. Vigilate(inquit Chriſtus) & orate, ne intretis in tētationem. Docendi eramus cum Paulo, vt accipiamus armaturam Dei, vt poſsimus reſiſtere in die malo, & in omnibus perfectè ſtare, vt ſtemus ſuccincti lūbos noſtros in veritate, & induti loricā iuſtitiæ, & calceati pedes in præparationem Euangelij pacis, in omnibus ſumamus ſcutū fidei, in quo poſsimus omnia tela nequiſsimi ignea extinguere: & galeam ſalutis aſſumamus,& gladium ſpiritus,quod eſt verbum Dei. Itidem Petrus monet, dicens: Cui reſiſtite fortes in fide. Cui ſuccinit Apoſtolus Ioannes:Quoniam(inquit)omne quod natum eſt ex Deo, vincit mundum:& hæc eſt victoria,quæ vincit mundum, fides noſtra. Quis eſt autem (vt ſubijcit) qui vincit mundum, niſi qui credit, quoniam Ieſus eſt filius Dei? Iam planè vecors eſt, qui Chriſtum credere nolit, qui ſe totum illi committere negligat,quem ſciat (Deum & hominem)eum à peccato liberaſſe, ac victoriam eſſe de hoſte conſecutum, ſpiritum quoq; efficacem præſtitiſſe, per quem mortificata carne, legem adimplere pergamus.Sic enim ipſe inquit: Confidite, ego vici mundum. Et iterum: Petite,& accipietis: & quicquid petieritis patrem in nomine meo,dabit vobis. Rurſus: Sic pater veſter cœleſtis, dabit ſpiritum bonum petentibus ſe.

Roma.6 | Liberi à peccato. | Peccatum non dominatur exiſtentib⁹ in Chriſto. | Roma.6 | Diabolus vincit nō aſſentiēdo. | Iaco.5 | Matth.26 | Ephe.6 | 1.Pet.5 | 1.Ioan.5 | Vecors q in Chriſtū credere nolit. | Ioan.16 | Ibidem. | Lucæ 11.

DEinde & hoc in primis ac ſedulò monēdum eſt, modò velimus Dei præceptis ſatisfacere,quemadmodū debemus(quòd Deus nouā vitam in nobis requirat)vt tum

A Chriſto petendū et accipiendū vt legi ſatisfaciamus.

ad

ad Christum properemus, daturum scilicet nobis spiritum sanctum, ac creaturum in nobis animum nouum, ad spirituales fructus in nobis gignendos aptum. Siquidem ipse est qui solus baptizat in spiritu sancto ac igne, frigida pectora igne charitatis inflammans. Ita & hoc quoq; docendum fuerat, ne quispiam in vacuum Dei gratiā recipiat otio torpescens, sed iam impartitæ gratiæ vires ad opus etiam accommodet. Deinde vt maximè prospiciat, quo primos gradus ad peccandum protinus subuertat. Item, vt omnem etiam externam peccandi occasionem deuitet. Lubricus est enim ille serpens antiquus, qui nisi capite teneatur, totus elabitur. Quamobrem Apostolus Ephesios suos monet: Nolite (inquit) locū dare diabolo. Pulchrè item dixit Hieronymus: Quia impossibile est incensum hominis motum, medullarum calorem non irruere. Ille laudatur, ille prędicatur beatus qui statim cum cœperit cogitare, interficit cogitatus & allidit ad petram. Nimirum respiciens ad id quod Psaltes dixit: Beatus qui tenebit & allîdet paruulós suos ad petram. In quem etiam locum idem sic ait: Ille paruulos suos ad petram allidit, qui cogitationes suas prauas, quum primum insurgunt, & adhuc prauæ sunt, ad Christum (qui petra est) cōcutit & elidit. Et recte monet quidam: Quando, inquit, te tāgit cogitatio praua, ne cōsentias illi, sed statim cum apparuerit scorpio, contere eum, calca serpentis caput, calca prauæ suggestionis initium, culpam ibi emenda vbi nascitur. sic dum infans est hostis, citius vincitur, quàm quum pubescit. Quod breui quodam compendio satis Sapiens complexus est, dicens: Post concupiscentias tuas ne abeas. Abit enim post concupiscentiam, qui suggestioni locum præbet, qui delectationem suggestionis comitem, statim cum seminatur non eradicat. Fieri enim non potest, quin delectationem diuturniorem consensus in peccatum (qui nos captiuos in vitiū præcipitat) subsequatur. Quamobrem si serpēs ille tortuosus in cor tuum, vel superbiæ, vel auaritiæ, vel libidinis, vel iræ, vel gulæ, vel inuidiæ, vel accidiæ sementem iacere incipiat, protinus ad semen illud benedictum conuertere, eodemque in animum per fidem concepto, caput serpentis contere. Quod facies, si contemplere Christum caput tuum (cui per baptismum insitus es) humillimum, omnibus expositum, ac liberalissimum, castissimum, mitissimum, continentissimum, beneuolentissimum, denique

Marginalia: Matth. 3 | Subuertēdi primi gradus ad peccandū. | Omnis peccandi occasio deuitāda. | Ephe. 4 | Hierony. | Psal. 136 | Allidere paruulos ad petrā. | Hieron. in Psalter. | Eccle. 18 | Abire post cōcupiscētiam. | Pium cōsiliū, ac præsens remediū aduersus tentationem. | Gene. 3

denique ad faciendam patris voluntatem semper accinctum. Ad hunc enim modum suos Philippenses Paulus monet: Hoc sentite (inquit) in vobis, quod & in Christo Iesu: hoc est, sic affecti esse contendite, quemadmodum ille affectus fuit, nimirum, qui quum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo, sed semetipsum exinaniuit, formā serui accipiens, in similitudinem hominum factus, & habitu inuentus vt homo, humiliauit semetipsum, factus obediens vsque ad mortem, mortem autem crucis. Et Petrus Apostolus: Christo, inquit, passo in carne & vos eadē cogitatione armamini: quia qui passus est in carne, desijt à peccatis, vt iam non desiderijs hominum, sed volūtate Dei, quod reliquum est in carne, viuat temporis. Quòd si quem Christi vita ac exitus nondum à concupiscentia reuocat, hunc saltem instantis mortis ac gehennæ (quæ impios manet) meditatio, à mali progressu reuocet, donec ad Christum proficiat. Ad hæc non est remediū efficacius, quo insurgentes carnis stimulos reprimas, quàm si protinus ad piam orationem (primum illud fidei opus) recurras. Nam vt tres illos pueros Hebræos, in medijs flammarum ignibus constitutos cum suppliciter Deum orarent, flamma fornacis Babylonicæ per Angelum excussa nō tetigit, sed lenis quidam afflatus tanquam venti roris flantis refocillauit: sic & orationis efficacia nos ab omnis cōcupiscentiæ incentiuo liberos faciet, & gratiæ salutaris refrigerio leniet. Deniq;, vt diximus, omnis externa peccati occasio omnino vitāda est, quod in nobis etiā, vt fiat, partim situm est. Id verò facimus, quum sensus nostros (per quos veluti fenestras quasdam peccatum ingreditur) diligenter custodimus. Prima fenestra visus est, facile admodum peccati virus intus suscipiens, ac in animum trāsmittens. Eua vidit pomum esse pulchrum aspectu, & per oculos concupiscentia ad animum proserpsit. Dauid vidit Bersabee elegantiam, & statim in eam exardescens, adulterium homicidio copulauit. Claudenda est ergo hæc fenestra, ne crimen subintret: intuendum non est, quod non licet cōcupisci: reprimendi sunt oculi, quasi quidam raptores ad culpam. Ne verò causeris ac dicas, Quî possum in mundo obambulans oculos claudere? Audi atque etiam sequere sanctum Iob dicentem: Pepigi fœdus cum oculis meis, ne mulierem alienam concuspiscerem, hoc est modis omnibus contēdi, ne prius incautè respicerem,

Philip. 2

1. Petr. 4

Mortis & gehennæ meditatio.

Oratio.

Danie. 3

Vitāda occasio peccati.

Sensus diligēter custodiendi.

Visus.

Gene. 2

2. Reg. 11

Obiectio.

Respōsio.

Iob 3.

Grego. in Iob.

Obiectio. quod postea inuitus amarem. Rursus, si replices, Quis mihi eam perfectionis gratiam, qua ille vir sanctus imbutus erat,
Dilutio. largietur? Respondemus, Deus. & quo minus vacilles hic, proponimus tibi imitandum Dauid, cum quo si ardenter ad
Psal. 118 dominum oraueris, dicens: Auerte oculos meos ne videant vanitatem, certum habe, quod petis, te accepturum, quòd qui id se daturum pollicitus est, mentiri omnino non pos-
Auditus. sit. Secunda fenestra, nimirum Auditus, non minori cura custodiendus est, ne verbis, aut canticis otiosis, blandis, prophanis ac turpibus in aures sese insinuantibus, criminis venenum in mentem traijciatur. Quamobrem monet Salomon Prouerb. j. Fili, si inuitauerint te peccatores, ne audias. Item Ecclesiastici xxix. Sepi aures tuas spinis, ne audias linguam
Matth. 10 nequam. Et Christus monet, vt simus prudentes sicut serpen-
Psal. 57 tes. Siquidem serpentes obsurdescunt ne audiant vocem in-
Odoratus. cantantis. Ab odoratu quoq; veluti tertia fenestra non parum metuendum est. nam & res probat, & Salomon testatur, vnguento & varijs odoribus delectari cor, qui & meretricem
Prouer. 7 allicientem in hunc modum loquentem facit: Aspersi cubile meum myrrha, aloë & cinnamomo. Esaias item odoris luxum notans, Deum comminantem facit in hunc modum:
Esa. 3 Auferam olfactoria & erit pro suaui odore fœtor. Gustus
Gustus. item quartam esse mortis ianuam, Euæ exemplo discimus: de ea enim Genesis iij. legitur: Vidit quòd lignum esset bonum ad vescendum, &c. & tulit de fructu illius & comedit, deditque viro suo. Qua de re Sapiens gustus temperantiam suadens, ait: Noli auidus esse in omni epulatione, nec te effundas su-
Lucæ 16. per omnem escam. Et Christus parabola illa de purpurato diuite satis indicat, in quam ruinā nos gustus illecebræ præ-
Tactus. cipites agant. Postremo, tactus quàm diligentissimè obseruandus est, monente Salomone Prouerb. vj. Nunquid, inquit, potest homo abscondere ignem in sinu suo, vt vestimenta illius non ardeant? aut ambulare super prunas, vt non comburantur plantæ eius? Sic qui ingreditur ad mulierem proximi sui, non erit mundus quum tetigerit eam. Item: Qui tangit picem, inquinabitur ab illa: & immundum qui tetigerit effi-
Ambrosi⁹. citur immundus. Et in tactu (inquit Ambrosius) crimen est. Ideò tibi dicitur, ne multus fueris ad alienam, neque contineris complexibus eius. Hanc sensuū custodiam nobis tantopere

topere necessariam, patres tum spiritalem circuncisionem, tum verum ieiunium appellant. Hanc autem facile præstabis, modò omne prophanum vitaueris, ac stes semper ad bene operandum accinctus. Desideria enim (vt Sapiens ait) occidunt pigrum. Noluerunt enim quicquam manus eius operari, tota die concupiscit & desiderat. Proinde Christus monet: Sint (inquiens) lumbi vestri præcincti, & lucernæ ardentes in manibus vestris, & vos similes hominibus expectantibus dominum, quando reuertatur à nuptijs. Semper itaque aliquid boni operandum est, ne nos diabolus otiosos inueniat, discincti & supini capiuntur ab hoc hoste, at non facile capitur, qui sancto vacat exercitio.

Spiritualis circuncisio. Verũ ieiunium. Prophanũ otium vitandum. Prouerb. Lucæ 12. Hierony.

HAbes summam diuinæ voluntatis breuibus conceptam, hoc est decem verbis comprehensam, & ab ipso domino propositam, quam & initio omnis naturæ conditor, humanæ menti insculpsit. Quam dein quum per lapsum Adæ, ac succrescentem postmodum hominum malitiam obliterata penè esset, ac indignè negligeretur, fideli illi & electo populo tabulis inscriptã impartijt, ac per fidelem ministrum ecclesiæ proponi mandauit, quemadmodum Moses ait: Hæc, inquiens, verba loquutus est dominus ad omnem multitudinem vestram in monte de medio ignis, & nubis, & caliginis voce magna, nihil addens amplius, & scripsit ea in duabus tabulis lapideis, quas tradidit mihi, nimirum vobis Israëlitis promulganda. Tu itaque Paroche, qui minister es Ecclesiæ Dei, accede mente ad dominum Deum tuum, accipe Decalogum de manibus eius, & loquere quæ in eo scripta sunt ad populum tibi concreditum, vt audiens faciat, quæ in eo scripta sunt, vt non declinet neque ad dexteram, neque ad sinistram, sed per viam, quam præcepit ei dominus Deus suus, ambulet, vt viuat & bene sit illi, non tantum in præsenti, sed & in futura vita. Ostende quoque populo tuo, vnde faciendi virtutem accipere debeat. Quod tum demum feceris, si eum assiduè doceas fidem in Christum, si diuinis sacramentis imbuas, si denique ad peccandum accinctum reddas & alacrem. Hæc autem agens, & te & illum saluum facies, vt quum apparuerit princeps pastorum, immarcescibilem gloriæ coronam percipias, quam reddet tibi dominus in illa die iustus iudex, ac so-

Peroratio. Sũma diuinæ voluntatis decalogus. Deuter. 28 Paræneſis ad Parochos. Deut. 28 1. Timo. 4 1. Petr. 5

1. Timot. 6 lus potens & beatus, rex regum, & dominus dominantium, qui solus habet immortalitatem, & lucem habitat inaccessibilem, quem nullus hominum vidit, sed nec videre potest. Cui est honor & imperium sempiternum. Amen.

ENCHIRIDII CHRISTIANAE INSTITVTIONIS FINIS.

FORMVLA AD QVAM VISITATIO INTRA DIOECESIM COLONIENSEM EXIGETVR.

CHRISTVS Iesus pastor ille bonus, qui venit quærere & saluum facere quod perierat, circuibat omnes ciuitates & castella, docens in Synagogis eorum, prædicans Euangelium regni, & curans omnem languorem, & omnem infirmitatem. Vidẽs enim turbas, misertus est eis, quia erant vexati & iacentes sicut oues non habentes pastorem. Quæ Christi actio, quid aliud est, quàm nostra (qui pastorum munus in ecclesia gerimus) instructio, & viua quædam admonitio? nempe, vt eisdẽ vestigijs incedentes, requiramus gregem nostrũ, quem hac corruptissima tempestate partim hæresum ac schismatum agminatim in Ecclesiã Dei irrepentium contagione miserè dissipatum, partim fœdissima scelerum, ac malorum morum lue cõtaminatum ac conspurcatum cernimus. Atq; adeò nobis requirendi imminet necessitas, vt si in hoc officio diutius torpentes fuerimus, Dominus sanguinem ouium alioqui periturarũ de manibus nostris sit exacturus. Sed quid attinet in formulam gerendæ visitationis multis præfari? cuius nedum vtilitas, sed & necessitas prætorquàm quod seipsam ostendit, in Prouincialis nostri Concilij Canonibus satis superque demonstrata est.

IN præsentiarum ergo de ordine tantum rei gerendæ dispiciemus. Quod non parum referre visum sit in omni re, præsertim magna ac graui decentem ordinem sequi.

QVòd autem ad præsens negotiũ attinet: Ordinẽ in duobus potissimũ cõsistere putamus. Primum, quo progressu loca singula Diœceseos nostræ, in quibus Ecclesiæ ac domus Deo dicatæ, sunt cõstitutæ, visitare oporteat.

DEinde quis ordo cum ad ſingula loca deuentum erit,in ipſa viſitationis geſtione tenendus ſit.

De ordine & progreſſu locali.

VISITATIONEM noſtram iamdudum ipſi ab Eccleſia noſtra metropolitana Colonien.orſi ſumus. Quam intra ciuitatem Coloniā per viſitatores noſtros cōtineri oportebit,nec antè extra hāc Metropolim noſtrā progredi, quàm viſitatio ibidem vndiquaq; peracta fuerit,quod fieri oportere, nō tantū Canones præſcribunt,ſed & ratio ipſa docet, quæ à principali vrbe, atq; adeò in omni re à capite ordiri æquū iuſtumq; cenſet.Quamuis nec idipſum ſcripturę exēplo vacet.Quod Chriſtus voluerit Euāgelij prædicationē ab Hieruſalem incipere. Deinde in omnē Iudæam & Samariam,deniq; vſq; ad vltimū terræ propagari.

INtra Ciuitatem noſtram Colonien.in primis inuiſenda & reformanda eſt Eccleſia noſtra Metropolitana, quod facere (vt iam diximus) ipſi cœpimus, ac Deo dante perficiemus.Viſitatores autē per nos delegati, in primis de loco idoneo conueniant,vbi habita conſultatione diſpicient ante omnia,vt officio noſtro (quod partim Vicarius noſter in pontificalibus, vnus ex viſitatoribus delectis, partim Officialis, partim Vicarij noſtri in ſpiritualibus gerunt) iuxta cenſuram Canonū Concilij noſtri Prouincialis ſatisfiat. Quo etiam vocandi erūt,qui in functionibus hiſce ſubminiſtrant, quatenus videbitur opus. Et in primis Procuratores fiſcales. Dein adibunt Eccleſias collegiatas. Subinde ad monaſteria trāſibunt, & virorū,& mulierū.Poſt hæc ad parochias ibitur,proximum loca hoſpitalia occupabūt.Poſtremo,Vniuerſitatis ac Academiæ noſtræ ciuitatis cōuocatio , & viſitatio quoq; haud prætermittēda,modo tamē ei,noſtra opevidebitur opus ad ſtudia ſubleuāda.Pędagogia quoq; omnia tā apud collegiatas,quàm parochiales Eccleſias cōſtituta,inuiſenda. Et quoniam ſcholis cohærēt Bibliothecæ,nec harū perluſtratio negligēda erit.

POſtquam peracta fuerit in noſtra ciuitate Colonia viſitatio , ad oppida & vicos diœceſeos noſtræ eo ordine, quem locorum ſitus aptiorem demonſtrauerit, aut viſitatorum conditio commodiorem reputauerit, perducenda,

ſic

sic vt à vicinioribus sensim ad magis dissita, ac remotiora loca properetur.

ET hic idem quem in Ciuitate nostra Colonien. obseruandum præscripsimus ordo, quadãtenus fieri potest, seruandus est, Nimirũ vt in oppidis insignioribus, vbi ecclesiæ collegiatæ, monasteria, parochiæ & reliquæ piæ domus reperientur, eodem progressu Visitatores nostri incedant. Porrò si commodè omnia oppida adiri possint, præsertim populosa, tum id vt fiat, non inutile sane fore arbitramur.

QVod ad vicos attinet & modica oppidula, quæ omnia commodè adiri non poterunt, hic modus seruandus est, nẽpe vt visitatio per singulos archipresbyteratus distribuatur, sic vt visitatores accersitis in archipresbyteralibus sedibus archipresbyteris, qui parochiarũ ipsis subiectarũ exactam notitiã habent, eidẽ vt indicibus vtãtur, præsertim in hoc, num sufficiat vt parochi ei sedi subiecti, cum presbyteris & clericis, concomitantibus aliquot parochianis potioribus, ad ipsam archipresbyteri sedẽ omnes euocẽtur. An vero referat, vt quidã sigillatim inuisentur. In hoc enim habẽda discretio est, secundũ populi vel multitudinẽ vel paucitatem. Deinde habenda etiam ratio necessitatis, quòd vicus quispiam, aut ob vnam, aut ob aliam causam præsentis visitationis remedio magis etiam quàm oppidum aliquod opus habere possit.

Cæterũ, si nulla sit præcipua ratio quæ exigat Visitatorum in singulis oppidulis, aut vicis præsentiam, post peractam visitationem in vna sede archipresbyterali, ad aliam viciniorem vti locus & res postulauerit, transeundum erit.

De quibusdam initio curandis, quæ utrunq; progressum expeditiorem reddent.

IN primis dabimus Visitatoribus nostris præscriptam mandati formam, sigillo nostro publico communitam ac authẽticam, qua omnibus suæ missionis ac functionis certam fidem facere possint. Quod est ante omnia necessariũ, non tam ad cõciliandam ipsis vbiq; authoritatẽ, sed & ad retinẽdũ ecclesiasticæ regulæ vigorem, quæ factæ missionis indubitandum testimonium requirit.

DEinde conuocabimus Clerum ciuitatis nostræ Colonien. ad locum Visitatoribus nostris opportunum, vbi ipsi visitatores post nostri delegatorij mandati ostensionem, totius Cleri animos ad visitationem, quam statim aggredientur, præparabunt, vt singuli ad Visitatorum aduētum parati sint, ad recipiendos eos nomine nostro, Ipsisq́; vt Dei ministris, in ecclesiæ nostræ causa omnium maxima, auscultandum ac parendum. Postulabunt quoq; Visitatores nostri cleri consilium, quo res tanto maturius ac expedientius procedat, quanto fuerit plurium consilio & assensu comprobata.

QVòd ad collegiatas ecclesias ac monasteria attinet, Visitatores nostri, nullis ex ciuili magistratu opus habēt, qui ipsis adsint, sed in parochijs, hospitalibus, scholis ac bibliothecis visitandis, cum ibi magna ex parte res populi ac plebis tractanda veniat, proindeq́; populis, multa reformatione egēs, hic potissimum aduocandus sit. Videbimur operæpretium facturi, si ex Senatu ciuitatis nostræ quosdam bene Christianos & integros viros, deligi ac Visitatoribus adiungi curemus. Qui visitationi aderunt, non ostendendæ virtutis aut potestatis causa, sed tantum ad confirmandam fidem & ad multitudinem populi, attractam interdum prauis institutionibus, ac dissentientem cōpescendam, ne officio visitationis per improbos illudatur.

PRoinde vt eandem ob causam intra ditionem illustris ducis Cliuē. vnus aut alter ducalis Cōsiliarius, vir pari fidei ac morū integritate, authoritateq́; pollens, Visitatoribus nostris non aliter tamen quàm prædiximus, adiūgatur, vt referre admodum putamus, ita vt fiat curæ nobis erit.

PRæterea sub visitationem edictum publicum, quàm late se nostræ diœcesis ditio porrigit, proponemus. Et vt in eandem sententiam per ducem Cliuen. intra pomeria suarum ditionum publicetur, curabimus. Quo subiectis omnibus, vt aduenturos Visitatores ob functionem dei quam gerunt reuerenter recipiāt, vt omnes malæ voluntatis præsumptores forsan repertos (qui visitationis progressum ausi fuerint, aut verbis, aut facto impedire, seu incessere) comprimāt: vt deniq; Visitatores ingredientes, egredientesq́; securè deducant omnē iniuriam propulsuri. Idq́; sub grauissimarum pœnarum non tantum ecclesiasticarum, sed & etiam ciuilium incur

cursu,vt factiosi ea quam metuunt magis pœna cõprimantur.

DEniq; Visitatores priusquam ab vno ad alium locum progrediantur,aliquot ante diebus suum aduentũ Clero & plebi eius loci significabunt,maxime verò vbi ad Archipresbyterales sedes eũdum est, Archipresbyteris aduentus denuntiandus mature est,quo ipsi Parochos sub sua sede constitutos ad diem præstitutum commodè euocare posśint.

ERuntq; omnes admonendi quo se ad visitatorum aduentum expeditos ad rem,quæ pro manibus est agenda,reddant. Vbi autem ad Parochias ibitur,sub aduentum,vt qui volent Sacramentum Cõfirmationis recipere,ad illud se præparẽt,vt qui grauatæ conscientiæ remedium adhiberi velint,aut consilio opus habeãt in re quacunque perplexa,conscientiæ tranquillitatem perturbante,ij vt die designãda cum bona fiducia aduenjant,séque audacter Visitatoribus præsentent. Deniq; hortabũtur populum,vt mane eius diei quo ipse populus visitandus est,ab omni seruili opere cesset̃ur,quo omnes ad Ecclesiam accedant ad capiendum cibum,qui non perit,hoc est,ad percipiendum ea,quæ ad suarum animarum salutem pertinebunt.

VBi ad locum ventum erit. In ecclesijs Collegiatis,ac Monasterijs conuocabuntur omnes,ad domum Capitularẽ. In Parochijs vero Parochus & Clerici ad Sacristiam,si tamen ad conueniendum ea domus idonea fuerit,populus vero in medio templi,interrogandus,audiendus & instruendus est,in eum qui sequitur modum.

QVoniam Visitatores Christi legatione funguntur non quæ sua,sed quæ Iesu Christi sunt quæsituri,ac cum Paulo dicturi, Non enim quærimus quæ vestra sunt, sed vos. Dignũ iudicamus vt initio ipsius gratia & misericordia imploretur,cuius opus geritur,sine quo alioqui nihil facere poterimus.Quamobrẽ principio,Missæ sacrum,pro ratione loci,aut decantetur aut legatur.Idque deuote magis quàm externo apparatu,quo populus tãtum ad pietatẽ accendatur.

SEcundo: Cum Visitatoris officium sit instare prædicationi, exhortationi & doctrinæ,vt referat fructum qui non perit,post finitum sacrum per Vicarium nostrum in pontificalibus, aut si is defessus fuerit,per alium ex Visitatoribus sermo cõmonitorius habeatur,ex ipsisśimis sacris literis,syn-

cerißimè,omißis tropis ac allegorijs,præſertim non admodum aptis,depro̅ptus,rei, perſonis ac locis accommodus. Qui ad populu̅ habendus,cautißima circunſpectione modera̅dus eſt,ſecundu̅ ouium palatum,hoc eſt animorum affectus,opiniones,& vitia,quæ licebit ſtatim poſt aduentum à Parocho, aut Archipresbytero expiſcari, vbi populus à contagione da̅natæ doctrinæ,adhuc integer eſt,tantu̅ corruptis moribus inquinatus,ibi co̅ſultius in recenſendis præceptis dominicis, coarguendis(in ſpiritu tame̅ lenitatis)peccatis,preſertim ijs quibus populus ille potißimu̅ ſeruit,incitatione ad pœnitentia̅,& breui explicatione fidei catholicæ,cum dece̅ti cohortatione, vt in ſynceritate fidei,doctrina Chriſti & eccleſiæ,ac obſeruatione præceptoru̅ dei perſeueret. Et in primis,vt ſuis, tam eccleſiaſticis, quàm Ciuilibus præpoſitis, Rectoribus & Poteſtatibus debitum honorem & obedientiam præſtet. Vbi vero Viſitatores co̅pererint parochiam aliqua hæreſum co̅tagione infecta̅,ibi primas partes fidei noſtræ explicatio obtinebit. Vbi vero ad eos articulos ventum erit,à quibus videbitur praua corruptione diſceſſum(Nam quotquot ſunt hæreſes vnico Apoſtoloru̅ ſymbolo retunditur) vbi diutius immorandum eſt,& quid ille articulus credendu̅ proponat diligenter explicandu̅,& tum quaſi per occaſionem & obiter hęreſis ſuborta per paucos ſcripturæ locos,no̅ remotius petitos,que̅ nulla detorta interpretatione eludi poſsint retu̅denda, aſtrue̅da veritas eſt,& coargue̅dus error. Deniq; populus per concorde̅ eccleſiæ diffinitione̅,quæ ex aliquo Oecumenico Co̅cilio petenda eſt co̅firmandus. Deinde coarguenda ſcelera ſunt,& via ma̅datoru̅ dei indica̅da. Et hic pręcipue ille locus erudita pietate ac docta breuitate tracta̅dus. Ne̅pe idcirco à deo per ſpiritum ſanctu̅ fide̅ nobis donari,vt per fide̅ ma̅data diuina adimplere poſsimus. Atq; adeò neceſſarium eſſe vt fidem charitatis opera comite̅tur,vt præter hæc fides non viua,ſed mortua dicatur,factaq; cohortatione ad pœnitentia̅ & fructus pœnitentiæ dignos,ſermo ea cohortatione qua prior,finiendus eſt.

Poſtremo ad Deum publicè porrigenda oratio eſt,& commonendus Clerus ac populus,vt idem apud deum oret,in ha̅c vel ſimilem ſententiam.

OMnipotens ſempiterne Deus qui etſi corda noſti omnium ad exemplum tamen noſtrum deſcendere ac videre

dere voluisti, an populus sceleratus clamorem qui ad te peruenerat opere compleuisset. Qui filium tuum vnigenitum in terras ad requirendum & seruãdum quod perierat, misisti. Et per eundem, omnes qui gregis pascendi curam susceperunt, & opere & verbo vt idem sedulò agerent admoneri fecisti. Te suppliciter exoramus vt nobis indignis famulis tuis pro tua ineffabili pietate gratiam diuini luminis tui clementer infundas, labia aperias, linguam dirigas, omnesq; actus & cunctas operationes nostras tua virtute instruas, & confirmes, vt visitationis munere ad quod in nomine tuo accincti sumus, spiritu tuo cooperante, & beata Maria virgine genitrice filij tui, ac omnibus sanctis tuis intercedentibus ad Catholicæ fidei robur & exaltationem, charitatis augmentum, ac profectum hęresum ac vitiorum eradicationem tui Cleri, & populi repurgationem & salutem, ecclesiarũ tranquillitatem & cõseruationem, ac demum ad tui solius nominis laudẽ & gloriam sempiternam, recte perfungi valeamus, per eundẽ dominũ nostrum Iesum Christũ filium tuũ, qui tecũ viuit & regnat in vnitatem eiusdẽ spiritus sancti Deus, per omnia secula seculorũ, Amen.

POst hæc ad peculiares visitationis actus progrediendum est. Idque certo quodam ordine. Et quanquam in hoc varient, nedum qui de visitando scripserunt, sed & ij quorum consilijs in hac re vsi sumus, quibusdã existimantibus. Ab inquisitione vitiorum ordiẽdum. Deinde pœnitentiã populo indicendã. Postremo faciendã reformationẽ, & dandã populo benedictionem. Quibusdam vero sentientibus exteriorẽ templorum ac aliorum suorum locorum faciem contemplandam ac repurgandam, ac deinde ad reliqua ex ordine transeundum.

Quanquam autem vterque ordo Christianissimus & à Canonicis scripturis ac regulis minimè dissentiẽs sit, tamẽ pro ratione temporũ & morum pręsentiũ, ita nobis agendũ videtur.

PRimum vt singulis hominũ ordinibus, sigillatim ac gradatim Canones Concilij nostri prouincialis, quemadmodum illi quenque secundum suæ vocationis conditionem respiciunt, diligenter ac disertè relegãtur, ac vbi opus erit dilucidius exponãtur, vtq; deinde diligens fiat inquisitio, num quilibet ad eorundẽ Canonum regulã professionẽ & vitam suã hactenus instituerit, & instituere pergat? Nã statim ab inquisitione criminũ incipere, tale nobis videtur vt videãtur

multi

multi hinc auertendi. Nec id nouæ reformationis conscriben dæ gratia vt fiat, necessarium putamus, cum iam compertum sit in omnibus ijs esse peccatum, de quibus consilium nostrum prospicere opus putauit. Adde quòd hic agendi modus scripturis atq; adeò instituto Christi ac sanctorum Apostolorum admodum consentaneus nobis adparet. Nam siue veteris testa menti Reformatores (quales post discesſionem Israël ab Iuda vsq; in tempus captiuitatis Babylonicæ Iosaphat, Ezechias, & Iosias, post captiuitatem vero Iesus Zorobabel, Esdras & Nehemias fuere, siue Christum & Apostolos eius spectemus) semper hic ordo seruatus comperietur, vt à doctrina, vel veteris, vel nouæ legis inciperetur. Sic enim secũdo Paralipomenon, capite decimoseptimo legimus: Tertio autem anno regni sui Iosaphat misit de principibus suis Benail & Abdiam & Zachariam & Nathanaël & Michæam, vt docerent in Ciuitatibus Iuda, & cum eis Leuitas & sacerdotes, docebantque populum in Iuda, habẽtes librum legis domini, & circumibant cunctas vrbes Iuda atque erudiebant populum. Breuiter vbique ferè reperias librum legis principio lectum, post librum lectum ad inquisitionem processum, & factam secundum legem separationem, quemadmodũ ij. Esdræ cap. vltimo videre est. Neque id absque magna ratione. Lex est enim quæ ostendit peccatum, sicut Paulus ait, Per legem cognitio peccati. Adeò vt frustrà de peccatis inquiratur, nisi per legem arguantur, qui est gladius biceps pertingens vsque ad diuisionẽ animæ & spiritus. Itidem Christus cum circuiret omnes Ciuitates & Castella, primum docuit in synagogis eorum prædicãs Euangelium regni, deinde curauit omnem languorem. Et vt cætera sileamus, Actuum 16. legimus: Cum pertransirent Paulus, Sylas & Timotheus (diuini illi Visitatores) Ciuitates, tradebant eis custodire dogmata quæ erant decreta ab Apostolis & senioribus qui erant Hierosolymis.

QVamobrem Visitatores quoque nostri primum tradent Decreta synodi nostri prouincialis, quæ nihil aliud quàm legem domini & dogmata Apostolica continent, hoc enim agentes, & authoritatem sibi conciliabunt, & ab omni suspicione longe erunt alieni qui nihil proponent, vel exigent quàm quod est synodica sententia per patres vnanimiter conclusum.

Quo

QVo facto Visitatores authoritate Dei iubebunt, vt singuli de seipsis, totoq́ue eius ecclesiæ quæ visitatur statu, interrogati syncere depositis omnibus humanis affectibus, amore, odio, spe, seu timore, sola veritate innixi euidenter quæ corrigenda videbuntur, referant. Nulli tamen crimen imponant, quod probari non posit, ne eiusdem criminis reatu ac pœna, cuius proximum falso deferre conuicti fuerint, se inuoluant. Atq; subinde inquirendum, Num sciant aut credant aliquid in ea quæ visitatur Ecclesia reformationis vel correctionis tam in capite, quàm in membris indigere.

ET quo hæc inquisitio omni conuentionis dedecore vacet, per Visitatores, nō solum ex Clero (cum de eius vita & doctrina) sed & ex populo (cum de ipsius fide & conuersatione inquiretur) quidam qui ad veritatē dicendam magis apti videbuntur deligendi, ac sigillatim & secretò super singulis articulis, ac alijs de quibus operæpretium videbitur in modum qui infrà sequitur, interrogandi sunt.

ATque hic iterum nobis talis agendi ordo conuenientissimus apparet, vt secuti præceptum domini, primum de his inquisitionem instituamus.

Primo, quænam ad repurgationem animorum facere videbuntur, Mundemusq́; prius quod intus est calicis & paropsidis, vt fiat, & id quod deforis est mundum. Nam ipsi homines Christiani in vnitate fidei per vinculum charitatis congregati, reuera sunt ecclesia visitanda. Et templum illud quod peculiariter spiritui sancto dedicatum esse debet.

Secundo. Deinde vt de exterioribus ritibus, alijs rebus, vel ad conseruandam, vel ad dissipandam tranquillitatem facientibus quæratur.

Tertio. Deniq; vt & domum Dei, hoc est, templorū ac aliarum sanctarum ædium exteriorem quoque faciem contemplemur. Illa enim oportet facere, hoc vero non omittere.

Generale.

VBi reperientur beneficiorum Ecclesiasticorum Collatores, Electores, patroni laici, & Archidiaconi, ijs generatim prælegantur, & inculcentur. 1. 2. 3. 4. & 5. articuli sub titulo, de Impositione manuum. Speciatim autem collatoribus, articu. 6. Electoribus. 7. 8. & 9. Patronis 11. 14. & 15. Archidiaconis 12. & 13. Super quo tamen necesse erit cum ipsis latius

tius

tius agere & inquirere, emendareq́; vitiosa, quoad fieri potest, Sin Archidiaconi resistant, ad nos referre. Præterea ipsis proponetur articul. 26. sub titulo de Metrop. Cathedr. & Colle. Eccles. Itidem inculcabuntur omnes articuli, sub penult. titulo, De iurisdictione Ecclesiastica contenti. Similiter 18. cum cæteris articulis sequentibus, sub titulo, De visitatione ac Synodis Episcopalibus, Archidiaconalibusq́; comprehensi.

Aliud.

QVanquam ad visitationis executionem duo requirãtur: Instructio scilicet & Coertio, Doctrina & virga disciplinę, quæ pari gradu incedere oporteat. Quia tamen hæc visitatio nostra, noua & rara est, populusq́; tam delicatas habet aures, vt omnis seueræ increpationis, priusquam ad pœnitentiam cordis conuersus fuerit, sit impatiens. Propterea hortamur Visitatores nostros, vt Paulinam sentẽtiam, & exemplum potissimum spectent, nempe, vt sint patientes ad omnes, consolentur pusillanimes, suscipiant infirmos. Post, non omittant corripere etiam inquietos. Expedientius enim est, vt Visitatores nostri nunc omnium primum, potius videantur in charitate & spiritu mansuetudinis ac lenitatis, quàm in virga venisse. Quare præcipua eorum cura erit, vt contristent quidem eos ad quos mittuntur, sed secundum Deum ad pœnitentiam & salutem. Coertio tamen (vt diximus) moderata, maximè in contumaces nequaquam omittenda est, aut ad nos referendum.

¶ De uisitatione eorum qui nostro officio funguntur.

VIcarius noster in pontificalibus suijpsius Visitator erit. Respiciunt officium eius Canones sub titulo, De impositione manuum, à 16. vsq́ue ad 30. Quare super singulis articulis se concernentibus cum collegijs suis maturè consultabit, vt omnia quæ illis continentur, ad suum effectum deducantur.

SEd interim hic duo erunt per Visitatores agenda. Primũ conferetur cum Scholastico ecclesiæ nostræ vt ille suis Commissarijs (quos & huic rei idoneos esse volumus) Vicario nostro adiungendos, mãdatum faciat his decretis parendi. Deinde vt diligẽter vnus aut duo Theologi, qui his rebus vacare possint, relaturi à nobis sui laboris mercedem, quorum

con

conſcientiam in re tanta onerare cogemur.

OFficiali noſtro proponentur articuli ſub titu. de impoſitione manuum, à 30. cum ſequent. vſque ad articulum 35. Deinde omnes qui ſunt ſub titulo, De iuriſdictione Eccle. contenti. Admoneaturque vt eoſdem articulos tam ipſe ſeruet, quàm per alios ſibi ſubiectos obſeruari faciat. Præterea aduocabuntur Fiſcales, quoniam ſunt aliquot articuli, qui illorum officium peculiariter concernunt. Dehortandi ab omni auaritia, ac cohortandi, vt vigilantiſsimè proſpiciant, ne alicubi à noſtris decretis praua præuaricatione diſcedatur. Quibus ſi quid deerit, nos ſupplebimus, de quo ad nos referatur. Deinde interrogabitur Officialis, an reformationi iuriſdictionis eccleſiaſticæ, per nos promulgatæ, per omnia pareatur. Admoneaturq; vt ſi alicubi ceſſetur, id ſuppleatur.

VIcarijs noſtris in ſpiritualibus proponendus eſt articulus 35. ſub titulo, De impoſitione manuum. Et diligenter commonẽdi, vt in omni permutatione beneficiorũ, De ſtatu, & qualitate perſonarum, de conditione beneficiorum permutandorum, & quis adfectus compermutantes moueat ad permutandum, & quæ conditiones interceſſerunt, an ſit permutatio reuera fucus, an vera permutatio, an velint in compermutandis beneficijs reſidere, aut illius per alios ſaltem ſatisfacere, an potius pecunia principaliter quæratur, vel iam data, aut per extinctionem danda, atq; adeò, an quæſtus tantum aut luxus cauſa permutatio fiat, inquirant. Idq; antequàm recipiant iuramentũ. Alioqui rei eſſent criminis, in quod conſentiendo ſaltem facientibus incurrent.

CVm extra quadrageſimam & aduentum domini Vicarius noſter in Pontificalibus, paucis diebus concionetur. Nos vero ex animo cupiamus perpetuum verbi concionatorem, virum doctum & integrum, tam neceſſario muneri, in eccleſia noſtra Metropolitana præficere. Idcirco Viſitatores, poſt maturam mutuo habitam deliberationem, ad nos referent. Quo pacto per vnionem, aut ſuppreſsionem alicuius beneficij eccleſiaſtici, cuius redditus talem virum alere poſsint voto noſtro ſatisfieri queat. Quod non tam pium, quàm neceſſarium putamus. Nam hic futurus erit dux gregis, quo inſtruente ac arguente, Clerus ac populus tandem ſanctis decretis aſſueſcent.

De

De uiſitatione Eccleſiarũ collegiatarum tam extra, quàm intra Coloniam conſtitutarum, quæ ad inſtar eius, quam nos in Metropolitana noſtra cœpimus, peragetur.

POST Miſſæ ſacrum, Concionemq; in domo capitulari habendam, atq; alia ſolennia per Viſitatores, omnes articuli, ſub titulis, De officio priuato ac publico clericorum. Item ſub titulo, de Metropolitanis, cathedralibus & collegiatis eccleſijs, & in his miniſtrantibus. Primum toti collegio integrè ac diſerte prælegentur. Deinde viris illis integris ex collegio, vt prædictum eſt, ad inquiſitionem faciendam delegendis Summaria tantum articulorum diſtinctè repetentur. Sic tamen vt articuli illi qui tantum Eccleſias intra Coloniam conſtitutas concernunt, extra Coloniam omittantur. Fiatque diligens ad ſingulos articulos (quæ factum reſpiciunt) inueſtigatio. Qua nam in parte aduerſus vnum vel alterum peccetur, atque ibi apponenda manus, vbi lapſus compertus fuerit.

Referatur ad nos de correctione Breuiariorum & Miſſaliũ.

ITem contẽdant Viſitatores inſpicere ſtatuta Eccleſiarum, & quæ minus iuſta, ac ſancta erunt, reſecare. Quòd ſi capitula reclamauerint, vel in toto, vel ex parte, ad nos referetur. Præterea, contendant modum imponere annis carentiæ, vbi reclamatum fuerit, ad nos referent reclamationis cauſas.

DE obſeruatione capitulorum, iuxta articulos diligenter inquirent, maximè vero, num ſint in capitulis diſsidia & cõtentiones. Num prælati omniũ vota audiant, Num fauore, aut odio, aut alio deprauato affectu quorundam priuatorũ res gerantur, & an expectetur omniũ ſententia, aut etiam cõtemnatur, quantũuis cauſa eccleſiæ vtilitatẽ reſpiciat.

ITem an fundationibus pijs quarum prætextu quotidianæ diſtributiones percipiuntur, ſatisfiat. Et hæ fundationes exhiberi debent, & per noſtros Viſitatores inſpici, vt ſicubi negligentiæ ſuppletione opus fuerit, ſuppleatur.

¶De

¶ De Decanis.

ANte omnia Visitatores se de cõditione & moribus Decanorum certiores reddi curabunt. Nam hi si cæci fuerint, cõsequitur, vt grex quibus ducatũ prę̨stant in præcipitium cum ipsis ruant. Quare inquirant potissimum, an bonum exemplum frequentando Ecclesiam, & bene viuendo cæteris præbeãt. An Ecclesiæ laudabilia statuta faciãt obseruari. An ea quæ inordinatè & vitiose fiunt, feruẽter repræhendant. An citra personarum acceptionem excessus puniant. An negligẽtes in monẽdo Ecclesiæ personas, tam quod ad diuinum officium, quàm quod ad vitam & mores attinet, sint.

HIs Visitatores summo serio demandabunt, vt quàm diligentissimè respiciant, quo decretis Concilij in omnibus & per omnia pareatur, vtq; cum necesse erit, & consilium & auxilium capituli aduocent. Quòd si ipsos audire noluerint, vt tum ad nos referant.

QVòd si inter visitandum commissarij nostri inquietos quosdam & rebelles Decanis ac Prę̨latis repererint, hos castigabunt, & ad obedientiam reducent. Si reduci nolint, eos nostro nomine ab officio & beneficio suspendent, donec nobis suspẽsionis retaxationẽ obtinere mereãtur, Decani (quibus cura animarũ cõmissa est) interrogãdi, cui administrationem sacramẽtorum commiserint. Ab alijs quoq; inquirendum, quemadmodum ille officio suo satisfaciat, imò exhibenda persona est. Quæ respicere poterit quid correctione egeat, tam quod clerum, quàm quod ad familiam attinet, non discutiendo personas.

¶ De Præpositis.

NEc interim prætereundi erunt Præpositi (quod ad dignitatis gradũ attinet Decanis ex more prælati) Nam vbique ferè hi dissolutiorẽ vitã gerunt, ignorantes, aut dissimulãtes ad quod munus sint vocati, cuius admonebũtur.

NAm vt de ecclesiæ redditibus luxurientur, nõ sunt instituti, sed vt ecclesiam suo sumptu ac opera defendant. Et vt excuset eos coram hominibus, mos aliquis non satis legitimus à frequentanda ecclesia, præsertim, cum per ecclesiæ negotia minime retrahuntur: admonendi tamen sunt, vt cogitent suam desidiam non ita comprobari Deo, sed iustum esse, vt officium gerant, propter quod datur beneficium, vtque Dei

milites, non ſeculi ſe eſſe meminerint.

Inſpicienda eorum iuramenta.

Inſpiciendæ ſeparationes, & num illis pareatur.

Ad habitum quoque & tonſuram clericales reuocandi.

¶ De ſcholaſticis.

QVærendum de Schola: Qualiſnam illa habeatur. Qui ſint magiſtri puerorum. An eruditi ſatis, an ab omnis inſynceræ doctrinæ ſuſpicione longè alieni.

AN fieri poſsit vt iuniores Canonici, qui rudiméta non ſatis callent ad ſcholas haſce relegari poſsint, videndũ, ſeu ſaltem vt lectiones aliquot priuatæ per illos inſtituerentur, quas ſemotis pueris horis quibuſdam delectis audirent.

Quod ad Scholaſticum maioris eccleſiæ attinet, nos videbimus. Quanquàm de ſcholæ theologicæ ſtatu ad nos referri velimus.

¶ De magiſtro fabricæ.

QVærendum vt ſit fabricæ prouiſum. Si minus prouiſum ſit, ex cõmunibus redditibus per prębendam (vt vocãt) currenté prouideatur, vt ſarta tecta teneãtur.

¶ De cuſtode.

AN Cuſtos (quem alibi Theſaurarium, alibi Sacriſtã appellant) vaſa atq; alia eccleſiæ ornamenta diligenter faciat conſeruari. Et de ablutione pallarum, quemadmodum habet articulus vltimus, de Metropol. & Cathe. ac Collegi. Eccleſ. ac infrà latius dicemus.

¶ De Canonicis.

SAtis ſuperque in Concilio prouiſum eſt, de ipſorum vita & conuerſatione.

¶ De uicarijs.

SImiliter, cogendi illi interim ſunt, vt fundationes ſuarum vicariarum exhibeant. Quibus relictis, vbi in officio ceſſare comperti fuerint, adigendi, vt illi ſatisfaciant.

¶ De reliquis miniſtris quos Campanarios ac uirgiferos uocamus.

HI poſt hæc ſuo officio perſonaliter perfungentur, niſi vel ætate, vel morbo impediantur, aut idoneos delegent arbitrio Decani & Capituli admittendos, aut reijciendos.

¶ De

¶ De collegijs Canonissarum secularium.

COllegia Canonissarum, quæ seculares vocari delectantur, ad instar collegiorum quæ virorum sunt, suos ritus habent. Proinde multa sub præcedenti titulo, quæ ibidem, quemadmodum in virorum Collegijs ad censuram Concilij reuocanda sunt.

MAximè autem videndum, vt vita illa licétiosa sub Canonum regulas trahatur. Quod fiet si in spiritu lenitatis ex scripturis, sui officij, imò saltem vitæ Christianæ admoneantur. Nam nisi per verbum ad pietatem trahantur, minæ hic proderunt parum.

¶ De monasteriorum uisitatione.

PEractis Missa ac Concione qua ad Christianam & mutuam charitatem, mundi contemptum & votorum suorum obseruationem, ad pacem denique & tranquillitatem commouebuntur, in domo capitulari habenda per visitatores. In primis Abbatibus ac alijs monasteriorum prælatis seorsum paulisper receptis, Duodecim priores articuli sub titulo de vita & conuersatione monastica recensebuntur, diligentiq; cohortatione illi monendi sunt, vt hisce decretis tam in nouiter recipiẽdis monachis ac velandis monialibus quàm in reliquis omnibus sese attemperent, pecuniam pro receptione ne extorqueant, vtq; in ijs ad quæ ipsi corrigenda nõ suffecerint, implorent nostram authoritatem.

¶ Vbi uisitatores nostri, Abbates ipsos repugnantes repererint, ad nos distinctè referant.

ET præsertim nostro nomine in eo erunt, vt sumptuosi illi præpositi abrogentur. Quòd si in ipsorum potestate non fuerint, saltem ad nos referent post visitationem, quid facto opus sit.

VBi hæc cum prælatis acta fuerint, Regula ordinis, simul cum formula visitationis si habeatur, petẽda est atq; relegenda, sic tamen vt instruantur regulam & doctrinam Christi solam esse quæ ducit ad vitam, regulas verò monasticas expeditiorem tantum semitam indicare, qua facilius viam domini inambulare pergamus. Considente iterum toto conuentu, cum prælatis præmittenda est illa generalis adiuratio de non occultanda, sed syncerè dicenda veritate. Deinde semotis arbitris

Interrogetur Abbas, aut eius loco moderator Conuentus.

QVando proximè visitatio obseruata sit, & an diligẽter, Regulam ac Monasterij statuta obseruari procuret, an pax inter fratres, conuersos deuotos ac familiares efflореat. Dissidij si quid fortassè fuerit, origo perquiratur & emendetur.

Interrogetur Prior.

DE obseruatione diuini officij. De obedientia, paupertate, continentia, silentio, Communi mensa, Mutua reuerentia, Mutuo colloquio, Hospitum accessu.

Interrogentur fratres sigillatim.

1 De vita & conuersatione Prælatorum.

2 An visitatio proxima ritè obseruata sit.

3 An Prælati quæ ad obseruationem religionis & ordinis pertinent, diligenter persequantur.

4 An vitia fideliter corrigant citra acceptionem personarũ.

5 An honestè cum laicis conuersentur.

6 An bonum exemplum suis subditis præbeant.

7 An in obseruandis, ordinis regula, ac statutis sint feruẽtes.

8 An desides sint, An eadem ad Christianã pietatem moderentur?

9 An fratres ad studia sacrarum literarum sedulò inuitent.

10 An pacem, tranquillitatem & concordiam inter omnes sibi subiectos seruent ac nutriant.

11 Item de clausura & ingressu monasteriorum.

12 De victu quotidiano.

13 Deinde, an Conuentus certum numerum habeat, an illi suppetat victus.

14 Deinde de officijs ad officia transeundum est. Et videndum, an qui illis præfecti sunt, veluti Camerarij, Sacristę Cellarij, procuratores, & id genus alij, suis singuli officijs grauiter incumbant.

15 De moribus, habitu & conditionibus fratrum conuersorum diligenter quoque quærendum est.

16 Post inquisitionem, si qui notati fuerint, illi euocentur, Qui si errata sponte confessi fuerint, ad disciplinam Abbatis, iuxta regulæ formam remittendi sunt, sic tamen, vt Abbati mandetur, ne Christianæ leuitatis modum excedat, quòd habita

bita ratione personæ, censuram potius mitigari quàm exaspe rari conuen erit in haud præfractis.

17 Quòd si neget delictũ infamatus, adhibeantur testes, admonitis prius omnibus, ne fraudi sit testibus veritatẽ dixisse.

Legantur deinde articuli 14.15.16.17. sub titulo, de vita & conuersatione monastica.

Postremo declarata vitæ monasticæ prima institutione, adhortentur omnes, vt viam quam amplexi sint, ad vitã æternam expeditiorem in charitate, de conscientia bona & fide non ficta inambulent, & pro ecclesia Dei sedulò orent cuius eleemosynis sustentantur.

Item, cum fratribus mendicantibus eadem via incedendum est, ipsis tamen peculiariter articuli, à sexto vsq; ad xv. sub titulo, Qui admittendi, legendi & persuadendi sunt.

¶ De uisitatione Monialium.

QVæ est forma monasteria virorum visitandi, eadem rectè obseruatur in visitatione monialium, nisi quòd hic interim quædam addi posint.

Præsertim vt quæratur, Quibus affectibus & qua forma ad electionem Abbatissarum ac aliarum quibus monasteriorum moderatio commissa est, procedatur: An in eligẽdo seruetur regula, cessetq omnis impresio ac corru ptio.

Admoneantur, ne non professas virgunculas, quam nondum de voluntate sua statuere possunt, ad professionem mellitis verbis alliciant.

Prohibendus omnis suspectus ingressus & egressus.

Omnis suspecta conuersatio prohibenda, Et priuata diuerticula penitus tollenda.

De exercitationibus & operibus extraordinarijs quærendum est. Et in primis dehortandum omne otium. Deinde cohortandæ potisimum, vt asiduæ sint in reuoluendis sacris scripturis & pijs opusculis, quæ poterint ipsis facile comparari, & cohortanda lectrix, vt omnem operam adhibeat, quo sorores suas in Christi verbo à se doctiores semper dimittat.

Quòd si & corporales exercitationes amplecti velint, curãdum vt tales sint, nec mentẽ Deo dicatã euertant, atq; à Christo in mundũ retrahant, qualia sunt quædam artificiola in texendis sudariolis ac camisijs quæ magis prætermissa oportuit. Nam diabolus alioqui mille artifex, iuuandus non est ad irri-

tandū ſimplices conſcientias, ſed modis omnibus abigendus.

De victu quoque diligenter quærendum.

Et ſi vt interdum fieri ſolet, fatuis ſuperſtitionibus teneantur, illæ cautè animis earum eximendæ ſunt, inflammandæ ad verum Dei cultum & viuam charitatem. Qua ſine, ea monasteria nō Dei, ſed eius quē prohibeat Deus, domus ſunt. Ante omnia verò diligenter examinabitur is qui monialibus à confeſsionibus eſt. Qualem hunc eſſe oporteat declarat articulus 8. ſub titulo de vita & conuerſatione monaſt. inſtruendusq; eſt in omnibus fermè articulis qui parochū concernūt, præſertim qui pœnitentiæ ſacramentum reſpiciunt. Qui ſi vel leuiculus vel vitæ minus inculpatę vel ineruditus, breuiter ad munus cui præfectus eſt, in idoneus fuerit, repellatur, & alius idoneus in locum ſuum ſurrogetur, aut ad nos referatur.

¶ De uiſitatione domorum militum Teuthocorum S. Ioannis & Antonitarum.

HIc multa reformatione opus eſt quam articulus 13. ſub titulo De vita & conuerſ. monaſt. breuiter comprehendit. vbi ad viſitationem ventum erit cætera occurrent.

¶ De uiſitatione Parochialium eccleſiarum.

HIc opus hic labor eſt, hic multa ſolicitudo adhibenda. Ars enim artium ac ſcientia ſcientiarū cura animarum optimo iure dicitur.

Quemadmodum aduentus viſitatorum prænuntiandus ſit aliquot antè diebus, & cætera quæ ad conuocationem Cleri & plebis pertinent, deinde qualis habenda poſt Miſſam ad populum concio ſuprà diximus. Ad reliqua ordine infraſcripto procedatur.

¶ De uiſitatione Cleri qui in Parochijs eſt.

CVm ad parochiā acceditur, priori die ad ſacriſtiā Parochus cum presbyteris ac clericis eius loci cōuocabuntur.

QVibus accitis & congregatis poſt concionem, In primis diligenter & exertè totus titulus de officio priuato ac publico, vitaq; ac moribus clericorum generatim prælegetur, & ſicubi viſum fuerit, latius explicetur. Nam hic reſpicit omniū clericorū ac ſacerdotū vitā & cōuerſationem.

POſtea Parocho ſeorſum prælegendus eſt titulus de parochis ac eorum vicarijs, alijſq; verbi miniſtris. Item titulus, Qui admittendi, vſq; ad articulū ſextum. Itidem titulus

tulus De vita & moribus Parochorũ vice ſpeculi, in quo ſuos erratus cõtẽplẽtur. Deinde totus tit. de diſſeminatione verbi. Præterea, integer titulus de adminiſtratione ſacramẽtorum.

Poſtremo, totus titulus de conſtitutionibus ac conſuetudinibus eccleſiaſticis. In his enim tribus proximis titulis Parochorum officium dilucidè explicatur.

Quo facto ex ordine clericorũ dabuntur aliquot viri graues. His ſummaria prædictorum titulorum diſtinctè relegentur, ac ſuper ſingulis interrogentur, num omnes clerici illius parochiæ ſecundum eorundem articulorum normam ſua ſtudia & vitam inſtituerint.

DEinde, num Parochus ad eũ modũ viuat, verbũ dei diſſeminet, ſacramẽta adminiſtret, ac ritus eccleſiaſticos populo declaret ac obſeruet, vti articuli ex ordine præſcribũt, & præſertim an populum in priuatis confeſsionibus, & ſubinde ex ſuggeſto ſymbolũ fidei, orationẽ dominicã, ſalutationẽ angelicã, decẽ pręcepta, & ſacramẽta eccleſiæ edoceat.

Examinandus quoq; ſuper formis ſacramentalibus, & ritu ſacramenta miniſtrandi.

Item de lectione precum horariarum.

QVòd ſi hic vel in clericorum & parochi vita corruptio, vel in officio ceſſatio comperientur, ſolerti cura defectus ſuppleãtur & exceſſus corrigãtur, idq; in ſpiritu lenitatis: non omittenda tamen interim virga diſciplinæ in publicè criminoſos & proteruos, qui ſcandalo ſunt domui Iſraël, & propter quos blaſphematur doctrina Chriſti, ſic vt tales è medio tollantur, aut ſuſpendantur, donec reſipuerint alijs in eorum locum ſuffectis. Idem putamus neceſſarium vbi parochi omnium literarum inexperti, & præſertim tam ignari vt ſummam religionis noſtræ minime callere reperti fuerint, qui ad ſcholas remittantur.

Potiſsimũ autem viſitatores noſtri interrogationibus illis, quæ 10.11.12.13. 14.15. ac 16. articulis ſub titulo de viſitation. ac ſynodis Epiſcopalibus, Archidiaconibusque continentur inſiſtent.

Vbi viſum fuerit viſitatoribus noſtris & præ temporis penuria integrum, poterint ſemel parochum ex ſuggeſto ad populum audire concionantem, Nam ex vna concione ſatis ſuperq; percipient, quid crepet fidelia.

IN sedibus Archipresbyteralibus, Archipresbyteris, præter articulos istos omnes, qui ipsos vti parochos, imò parochorum & presbyterorum patres respiciunt, proponendi sunt articuli 19. & cæteri sub titulo de visitation. & synod. &c. vsq; in finem, quoniã illi obseruationem synodorũ ruralium respiciunt, ad quos articulos deinçeps suas synodos exigent.

Præterea Archipresbyteri seu Decani isti rurales scire debent se vocatos in partẽ solicitudinis Episcopalis, propterea debent esse vigiles, & diligẽter respicere, vt intra limites suorũ Decanatuũ per omnes parochos, presbyteros ac clericos, secundum formã ecclesiasticam ac Concilij nostri prouincialis doceatur ac viuatur. Quòd si cõpererint alicuius parochi doctrinam & verbi prædicationem de hæresi aut nouatione suspectam, aut vitam probrosam, eundẽ ad se aduocabunt, & precedente correptione fraterna monebũt, vt à tali vel doctrinæ, vel vitæ impuritate desistant, ac rectam viam catholicæ fidei, pietatis ac charitatis inambulẽt. Quòd si hic peruicax esse malit, præsertim quod ad impuritatẽ doctrinæ attinet, debebit hoc ipsum Decanus ruralis ad visitatores nostros, aut nos scripto referre, vt apponamus securim ad radicem.

Præterea simul omnibus proponẽtur articuli 6.7.8.9.& 10. sub titulo de iurisdictione ecclesiastica contentiosa, vt sciant quam pœnam expectare debeant delinquentes, vtq; testamẽta suorum confratrũ approbari atq; exequi procurẽt. Vt si quos sciãt testamenta suppressisse, aut minime executos fuisse, illos reuelent. Item instruantur super votis solennibus & non solennibus, super impedimentis contrahendi & contracti matrimonij. Interrogandi quoq; de iure patronatus ecclesiæ quo pacto sint in ecclesia instituti sacerdotes de iure patroni quod sibi in ecclesia vendicat, De fundationibus vicariorum, aut officiorum perpetuorum, num supprimãtur, num diuinus cultus iuxta piam testantium voluntatem peragatur.

ITem quærẽdum de damnata illa dispensatione, quam precipimus in vsu esse sacerdotibus ruralibus fornicarijs, qui sibi mutuo permittunt sacra mysteria celebrare etiam non confessis, donec iterum conueniant, & suam, si ita dici mereatur, absolutionem rursus mutuo impartiuntur. Quem morem vti execrabilem damnamus. His inculcandum est, Deum non impune irrideri. & quod tãta mysteria celebrẽt & corde & ma-

nibus pollutis in iudiciũ & condemnationem. Quòd ſpe veniæ peccant, id quod non procul eſt à peccato in ſpiritum ſanctum. Item quod Paulus ad Epheſios ait: Hoc ſcitote, intelligẽtes quòd omnis fornicator, aut immũdus aut auarus, quod eſt idolorum ſeruitus, non habet hæreditatem in regno Chriſti & dei. Nemo vos ſeducat inanibus verbis. Nolite effici participes eorum, & cætera eiuſcemodi quæ tales præuaricatores ad pœnitentiam commouere poſsint.

SI qui reperiantur clerici aut ſacerdotes qui exorciſtarum officium aſſumunt, diligenter examinandi ſunt & inſtruendi, vt vel deſiſtant à ſuperſtitione, vel officium recte gerant.

¶ De oratorijs in parochia conſtitutis.

QVæratur de fundatore, ad quos ſpectet præſentatio, inſtitutio ac cõfirmatio rectoris, cuius authoritate Oratorium erectum ſit, de conditione rectoris, de officio cui aſtringitur, illi ſecundum formam fundationis ſatisfaciat, ac id genus ſimilibus.

DIligenter quoq; proſpiciendum eſt, vbi imagines poſitæ ſunt, ad quas ſuperſtitioſius concurritur, vt populus doceatur, de vera ac ſyncera imaginum veneratione, ne ſuperſtitionis reus fiat. Quòd ſi tantus eſt abuſus, ad ſublationem etiam citra ſcandalum tum procedendum erit.

¶ De uiſitatione populi.

POſt Miſſam & concionem ad modum ſupraſcriptum habendam, quum viri aliquot honeſtiſsimi delecti fuerint.

Interrogabuntur abſque exactione iuramenti.

NVm omnes parochiani recte inſtituti ſint in articulis fidei, decẽ præceptis, oratione dominica ac cæteris prædictis populi Chriſtiani rudimẽtis, num omnes diebus dominicis ad parochiam conueniant audituri Miſſam parochialem & prædicationẽ Euangelij Dei. Num exeãt ante finitum ſacrũ & ſermonem, quod fieri non oportuit, Num fabulentur in eccleſijs vel cœmeterijs ſub ſacro, An ſemel in anno ſaltem cõfiteantur & ſacroſanctam Euchariſtiam percipiant.

Interrogabuntur de vita, moribus ac conuerſatione laico-

xta datam Visitatoribus nostris à deo prudentiam.

Et præsertim rogabuntur, num quempiã in parochia hæreticum, schismaticũ, aut ea de re suspectum. Item, an cõuenticulas in domũ aliquam, an prædium, agrum, aut alium locum, fieri sciant, An taliũ receptatores, fautores, defensores ac ministros, maxime Anabaptistarũ & Sacramẽtariorum nouerint. Num sint qui nouam religionem introducere satagant.

Num sint in parochia publicè criminosi, velut blasphemi, incæsti, adulteri, homicidæ, sacrilegi, coniuratores seu conspiratores, vsurarij, ebriosi, solennes ferias non seruantes, ecclesiæ laudabiles ritus, veluti ieiunia indicta, & id genus alias pias ceremonias contẽnentes, decimas denegantes, seu similia crimina, quæ ecclesiastici aut mixti fori sunt committentes.

Qua inquisitione facta, Visitatores facile intelligent, quæ publicè concionando & priuatim admonendo, reprehẽdere, corrigere & reformare debeant, accommodaturi sermonem, personis, rebus, tempori, & loco, dispensaturiq; sermonem, secundum captum auditorum & diligentissime expensuri, qua via correctioni rectius consulatur.

QVòd si quos in hæc enormia crimina sæpius relapsos cõpererint hos publicam pœnitentiã subire compellãt. Nam hoc est vnicũ remediũ, quo ecclesia sordibus istis expurgabitur. Poterunt isti integriores viri ex laicis delecti de moribus & vita parochi ac clericorũ interrogari, præsertim de auaritia & luxu, & quæ illis vitijs adhærẽt, & præsertim an aleæ lusu perditi, an in tabernis desideãt, an ebriosi, maledici, contentiosi, pugnaces seu percussores sint.

ITem de officio eorum, an illo recte fungantur, an res ecclesiæ & spiritales & corporales seu exteriores recte administrent.

TAmẽ hic visitatores cũ quid sinistrũ de clericis ex laicorũ delatione intellexerint, nõ statim excandescẽt, sed in spiritu lenitatis clericos delatos instruãt, res incognitas nemini imputãtes. Nec facile credẽtes. Nã ipsorũ credulitas probabilis erit, & ex veris signis colligẽda, gaudere enim non debemus in infamia subditorum. Proindeq; Visitatores nostri non dicẽt ad promiscuũ populũ. Vt si quis aliquid de rectore aut clericis sciat, id vt dicat, cum laicorũ accusatio in clericos non facile audienda sit, multo minus incitanda, sed tantum vt

di

diximus, cum aliquibus delectis bonis, prudẽtibus, honestis & fidedignis viris de parochia de his inquirere debẽt. Chartulas autem quas passim leues laici aduersus suos parochos clanculum offerre ac porrigere solent, non facile recipient.

QVòd si offerãtur, inquirẽt an delatus de eiuscemodi crimine publicè diffamatus sit. Quòd si delator affirmare non ausit, imponant ipsi silentium. Sin affirmat, quærat vnde nam id sciat. Quòd si dicat se audiuisse, quærant à quibus & quot, propter enim dicta paucorum non debet quisquam infamatus reputari. Quærant etiam à quibus audiuit. Num à maleuolis, maledicis, aut vilibus. Nam eo casu ad inquisitionem procedant. Quòd si clericum infamatum de crimine reperiant, accito illo narrabunt, quid de ipso fama prædicet, & acri modestia obiurgabunt eum, tamen se ipsi in præsentiarum parcituros, nec se canonicæ disciplinæ seueritate erga eum vsuros, tantum videat ne posthac talia committat, quibus in eandem suspicionẽ veniat. In correptione enim, sicut sæpe diximus, potissimum adhibenda est benignitas. Quòd si infamia tanta fuerit, vt meritò ob enormitatem criminis inquirendum videatur. Tum id visitatoribus nostris etiam solenniter fieri licebit. Præmittent tamẽ præfatiunculam quandam, qua officij sibi commissi necessitatem declarabũt, in hunc vel similem modum: Deus omnipotens qui est scrutator cordium & renum, & ante cuius oculos omnia aperta ac nuda sunt, vt nos à præcipitandæ sentẽtiæ prolatione cõpesceret, non antea voluit cõtra Gomorrhę os sententiã damnationis ferre quàm cognosceret de his quæ publicitus per illos scelestissimè cõmittebantur. Vnde (ait) descendã & videbo vtrum clamorẽ qui venit ad me, opere compleuerint. Quod Christus in parabola de villico confirmat. Is enim licet esset diffamatus apud dominum quasi dissipasset bona illius, tamen non est damnatus inauditus, sed accersito eo, dominus dixit: Quid audio de te? redde rationẽ villicationis tuæ. Hæc Dei & Christi monita, insequentes, licet pleraque à pluribus fidedignis & idoneis personis de te mala referantur, quæ etsi vrgente conscientia & officii commissi necessitate, non poterimus nec debebimus dissi-

AC tum articulis confectis super diffamatione criminum solenniter inquirāt, in qua solenni inquisitione licebit Visitatoribus cum opportunum esse viderint exigere iuramentum de respondenda veritate.

Post hæc de victu & sustentatione Parochorum diligenter inquiretur, Idq; secundum decreta sub titulo de victu Parochorum posita.

Maximè autem videbunt Visitatores, num expediat vt vel duæ ecclesiæ Parochiales vniantur, aut vicariæ seu officia aliqua ecclesiæ parochiali incorporentur.

Item diligenter de Decanis interrogabunt. Et quo pacto illæ sint parochialibus ecclesijs detractæ. Quòd si iniustè factū comperietur, studeant modis omnibus vt ecclesię in pristinum statum reuocentur aut ad nos referant.

Vbi parochiæ sunt incorporatæ vel collegijs vel monasterijs. Si compererint portionem vicario perpetuo relictam nimis exilem esse, eandem ex collegij vel monasterij redditibus augebunt ac tantum assignabunt, vt rector iura episcopalia soluere & congruam sustentationem habere possit, aut ad nos referant.

Item à prouisoribus ecclesiæ inquirent, an ecclesiæ redditus iuxta fundationem ac alias debitè dispensent. Num damnum fiat in diuini cultus rectoris ac aliorum ministrorum præiudicium ac detrimentum, ac in fraudem piarum voluntatum.

Item de solutione decimarum, de oblationibus ac cæteris interrogandi quæ videbuntur opportuna.

Et in primis inculcandus articulus vltimus sub titulo de victu parochorum, & ad oblationē alias faciendas ex scripturis (quæ victum pastori suppeditari iubent) cohortandi sunt.

Articulus quoq; postremus sub titulo de constitutionibus & cōsuetudinibus ecclesiasticis, qui de fraternitatibus est, commemorabitur, & fraternitates ad normam illius articuli post hac exigentur.

¶ De uisitatione hospitalium.

MAgistris hospitaliū omnes articuli sub titulo de hospitalibus diligenter proponentur declarabunturq; cum feruenti admonitione, vt post hac illis obsequantur.

Quæratur, qui sint patroni, qui prouisores hospitalis, an hospitalarius ibi à patronis institutus sit, à quo, & an ab eccle-

ſiaſtico prælato confirmatus,an res & bona hoſpitalis incuria hoſpitalarij deteriores reddãtur aut intereant. An luxu ipſius aut aliàs minus recte dilapidentur, diſtrahantur, ſubtrahanturq́;, An infirmis quod ipſis ex inſtitutione hoſpitalis debetur, præſtetur.

De lectis, fulcimentis ac alijs huc pertinentibus etiam per quiretur. An magiſter hoſpitalis erga infirmos ac debiles mitis ſit ac miſericors, an potius durus ac ſeuerus.

De eccleſiaſtico rectore hoſpitalis diligenter quærendum quis ille ſit, an rite præſit, docendo & ſacramenta egenis miniſtrando.

Speciatim quoq; de prouiſione hoſpitalium quæ ad eccleſias collegiatas pertinent videndum, quomodo pauperes procurentur, à quibus inſtituantur, Qui ſint prouiſores, an reddatur calculus, & cui.

¶ De uiſitatione templorum & aliarum ſacrarum ædiũ, quod ad exteriorẽ faciem attinet.

IN primis locus vbi venerabile ſacramentũ corporis & ſanguis dominici, ac ſacrum Chriſma conſeruatur ac reponitur inſpiciendus eſt, qui debet eſſe nitidus, purus, ornatus & obſeruatus, an ſacramenta illa ſuis debitis temporibus renouentur. Quærendum, an lumen ante hunc locum perpetuo ardeat, quod ſecundum Canones fieri oportet ad deſignandum quòd ibi corpus eius reconditũ ſit, qui eſt candor lucis æternę.

Deinde baptiſteriũ inuiſendum, in quo regenerantur infantes an mundum & clauſum retineatur. Nec eſt prætermittendus reliquiarũ locus. Altaria inſuper & capellas inſpiciat, & per totam eccleſiam ſeu templum oculis diſcurrat, viſurus num omnia munda & nitida ſeruentur.

Deinde iuxta articulum vltimum ſub titu. de metrop. Cathedr. & colleg. eccleſijs videndum eſt de ablutione corporalium, aliarumq́ue pallarum.

ET in primis de Sacriſta ſeu Cuſtode inquirendũ eſt. Num officio ſuo recte præſit, num redditus illi qui huic officio deputati ſunt ad reformationem ornamentorum, aut pe

ſit inuentarium tradere,& de omnibus reddere rationem.

Item Viſitatores facient ad ſe adferri ornamenta, eademq; explicari quo negligentia miniſtrorum deprehendatur,inſpicienda Miſſalia, Gradualia, Antiphonalia, ac cæteri libri ex quibus ſuccinitur,num integri ſeruentur.

Quærendum an res & bona eccleſiæ indebitè alienentur an hypothecētur,an ad tempus,aut perpetuò locētur,& quorum conſenſu id fiat, an dilapidentur ſeu diſsipentur, an mobilia diſtrahantur. Poſtremo eundum eſt ad ædes ſeu domos virorum eccleſiaſticorum. Et curandum vt domus ruinam minantes erigantur,vt quæ prolabuntur in ſtatum deteriorē,reſtaurentur ac reformentur.Quod in primis vt fiat in domibus parochialibus,quas dotales dicimus,curandum eſt.

Videndum etiam vt ſuppellex ad perpetuũ vſum Parochi, ſeu alterius eccleſiæ miniſtri,deſtinata,ſalua ſubſtãtia manente vſui ſeruiat præſentis Rectoris & ſucceſſori tradatur eadem lege cuſtodienda.

Vtile fore putamus vt in ſingulis eccleſijs duo libri conficiantur ſigillandi, aut per notarium ſignandi.In quorum altero ſcribantur. In primis bona immobilia ipſius eccleſiæ, per vocabula,confines,quantitatem ac menſuram pro ratione loci vbi fit viſitatio.Subinde bona mobilia in altero ſcribantur, decimæ ac reliqui cenſus ad quos ſoluendos Parochiani obligantur,& annotentur non ſoluētes,quod multum fecerit pro conſeruatione rerum & bonorum Eccleſiaſticorum.

Generale.

VBi ſolæ Archipresbyterales ſedes inuiſuntur, ibi quæ oculis ſubijci non poſſunt ea per Archipresbyteros ex Viſitatorum noſtrorũ mandato deinceps agentur, qui & de omnibus ipſis Viſitatoribus referent, vt vel ipſi proſpiciant vbi reformatione opus eſt,vel per eos ad vos relatio fiat.

In diſceſſu qui agendum.

SI eccleſiam aut parochiam inuenerint, vbi nec doctrinæ inſynceritas,nec morum turpitudo dominantur publicitus. Inter valedicendum ex ſuggeſto, aut alioqui in conſpectu concion. Deo gratias agant,ac exhortentur cœtum,vt de virtute in virtutem procedat.Nam hoc ipſum alacritatem, & calcar ad virtutem addet hominibus bonę voluntatis.Nam & ethnicus poēta dixit: Virtus laudata creſcit.

Sin

Sin multa correctione digna compererint, ad pœnitentiam omnes cohortentur, & ad fructus pœnitentiæ dignos. Paulus vbique copiosam subministrat materiam, neq; incommodum argumentum ex cap.5.ad Ephe.desumi poterit. Eratis aliquando tenebre, nunc autem lux in domino, vt filij lucis ambulate. Fructus enim lucis est in omni bonitate & iustitia & veritate, probantes quid sit beneplacitum Deo, & nolite communicare operibus infructuosis tenebrarum. Et cætera quæ sequuntur.

¶ De scholis, Typographis ac Bibliathecis uisitandis.

SCholæ ac Bibliathecæ diligenter visitandæ sunt iuxta Decretorum sub titu.de Scholis, Typographis ac Bibliathecis, tenorem.

Academiæ nostræ Colonien.restaurationem ex animo cupimus, sed quoniam res ad multos pertinet, & vt sunt in vniuersitate multa capita, ita multi sensus, libenter audiemus ab eis quo pacto ipsi putent publicis studijs subueniendum, faciemus nos deinde quod principem decebit.

Cæteræ scholæ tam apud Collegiatas quàm parochiales ecclesias diligēter repurgandæ sunt, lectiones in bonis literis, in sacris quoq; præscribendæ sunt: Didasculi quod ad eruditionem & vitam attinet diligenter examinandi, simul & eorum libri inspiciēdi, qui si suspecti ac nothi fuerint, abijciātur.

Vbi de stipendio satis prouisum nō erit, ad modum in Concilio præscripto prouideatur.

Cætera, Visitatores pro ipsorum circumspectione & prudentia à Deo data disponent.

FINIS.

LVGDVNI,
EXCVDEBANT IOANNES ET
FRANCISCVS FREL=
LONII,
FRATRES.

M. D. XLIIII.